Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 27 (11825) | 1982 чылдың февраль 2, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ

ССРЭ 60

1981 ЧЫЛДЫҢ ЧЕМПИОННАРЫ

1981 ЧЫЛДА МАЛ БОЛГАШ ЧЕР АЖЫЛЫНГА ЭҢ ЭКИ КӨРГҮЗҮГЛЕРНИ ЧЕДИП АП, МЕРГЕЖИЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧЕМПИОН АТТЫ АЛГАН МУРНАКЧЫЛАР ЧУРУКТА (солагай талазындан):

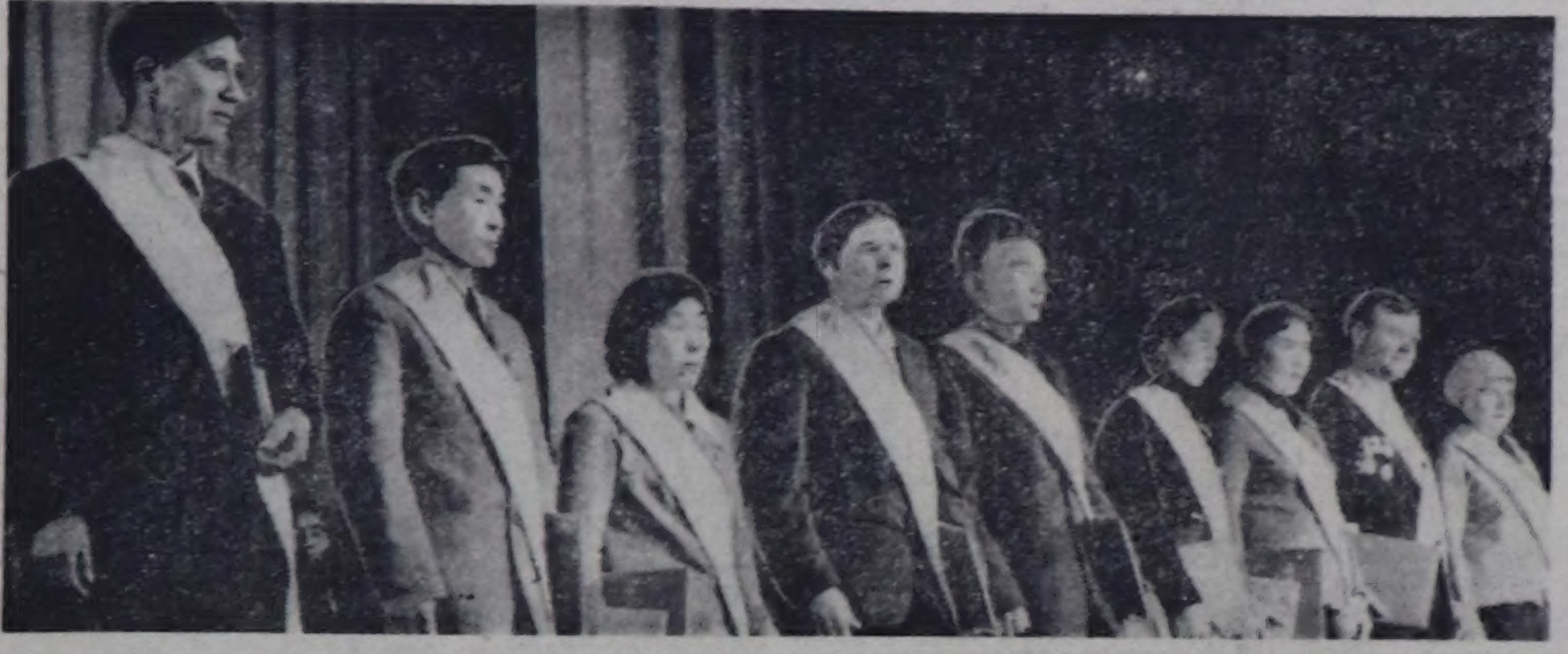

Март-оол Кыргысович Күдер-оол, Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң өшкү кадарчызы, төрүүр 100 өшкүден 132 анайны камгалап, бир өшкүден-не 1.4 кг дүктү кыргаап. **Алдын-оол Кыланмаевич Кызыл-оол,** Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң суггатчызы, быжыглаан шөлүнүң гектар бүрүзүнден 24.2 центнер кызыл-тасты өстүрген. **Таан Дамбалановна Кара-Сал,** Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң саанчызы, бир инектен-не 3084 кг. сүттү саган. **Георгий Иванович Мацкевич,** Каа-Хем районнуң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозунда инек кадарчызы, бир баш сагынга онаалтыр хонукта ортумак немелде деңзини 1100 грамм чедир бедиткен. **Намчыл-оол Нурзатпааевич Монгуш,** Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунуң чылгычызы, 100 беден 100 кулунну камгалап, өстүрген. **Нина Чамаевна Монгуш,** Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхозунда бызаа ажаакчызы, хонукта ортумак немелде деңзини 950 грамм чедирип, чаш малды 99 хуу камгалап алган. **Зоя Викторовна Тюлюш,** Кызылдың куш фабриказында куш ажаакчызы, төрүүр бир дагаадан 187 чуурганы алган. **Иван Петрович Сафонов,** Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозунуң хойжузу, 100 хойга онаалтыр 125 хураганны алган болгаш хой бүрүзүнден-не 4,4 кг. дүктү кыргаап. **Екатерина Васильевна Козорезова,** Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозунуң ногаажызы, быжыглаан шөлүнүң гектар бүрүзүнден 400 центнер ногааларны өстүрген.

1981 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттинген түңнелдериниң дугайында

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, социалистиг чарышты калбартып тургаш, он бирги беш чылдың баштайгы чылында ниитилел бүдүрүлгезиниң болгаш ооң ажыктыының улам ыңайгы өзүлдезин, чоннуң чаагай чорууунуң бедиишкинин хандырган. РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында ол дугайында айыткан.

1981 чылда республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдези дараазында сан-нар-биле тодаргайлаттынып турар: хереглелге болгаш чыылдага ажыглаан национал орулга 1980 чылга хамаарыштыр 103 хуу; үлетпүрнүң бүгү продукциязы — 103 хуу, ооң иштинде: бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүргени—102,8 хуу, хереглелдиң түүлдерин бүдүргени— 103,5 хуу, көдээ ажыл-агый продукциязы — 95 хуу; ниити ажыглал транспортунуң бүгү хевирлериниң чүък сөөртүлгезиниң өзүлдези — 102 хуу; кол фондуларны ажыглалга кииргени —102 хуу; капитал салыышкыннары — 104 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны—101,1 хуу; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү: үлетпүрге—102,9 хуу, көдээ ажыл-агыйга (ниитилештирген бүдүрүлгениң)—97 хуу, тудугга—102 хуу; улус ажыл-агыйынга немей орулга — 99 хуу; чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр боттуг орулгалар — 103,3 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле ажыл төлевириниң фондузу—103,5 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумаа-биле акша шалыны—102,4 хуу; колхозчуларның күш-ажылының төлевири — 104 хуу; хереглелдиң ниитилел фондуларындан чонга төлелгелер болгаш чиигелделер: шуптузу—104,4 хуу, чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр — 103,8 хуу; күрүне болгаш кооператив садыының бараанна рын үүрмектеп саткан саарылгазы—104,4 хуу; чонга ачы-дуза чедирерин боттандырган хемчээли—106,1 хуу; ажыглалга кирген чуртталга бажыңнарының ниити шөлү—100,3 хуу болган.

Эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга шиңгээдип, нептередип келген.

Күштүг кандаашкын республиканың көдээ ажыл-агыйынга болгаш экономиказынга улуг когаралды ниитизи-биле таварыштырган чорук чамдык планныг даалгаларның күүсеттинмезинге чедирген.

Продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле чыл планы үлетпүрге күүсеттинген. Бүдүрүлгениң немей өзүлдези 1980 чылдаазы-биле деңнээрге 3 хуу болган. РСФСР-ниң үлетпүрүнүң чамдык адырларынга бүдүрүлге хемчээлдериниң өзүлдезиниң темпилери 1980 чылдаазы-биле деңнээрге мындыг болган: электроэнергетика—103 хуу; одаар чүүлдер үлетпүрү—102; кара болгаш өңнүг металлургия—100,6 хуу; химия болгаш нефть химиязының үлетпүрү — 105 хуу; машина тудуу болгаш металл болбаазырадып кылгаары—105 хуу; ыяш, ыяш болбаазырадып кылыр болгаш целлюлоза-саазын бүдүрер үлетпүр —102 хуу; тудуг материалдарының үлетпүрү—102 хуу; чиик үлетпүр—101 хуу; аъш-чем үлетпүрү—101 хуу.

Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг бараанарны бүдүргени 7 хуу ковудээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2.9 хуу бедээн, ооң күсели-биле бүдүрүлгениң немей өзүлдезиниң 97 хуузун чедип алган. Немей орулга база көвүдээн.

Автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның хөй нуруузунуң, Москва болгаш Ленинград хоорайларның үлетпүр продукция хемчээлиниң талазы-биле чыл планын күүсеткен.

Продукция хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң, немей орулга алырының, чаа техниканы болгаш технологияны шиңгээдириниң талазы-биле планнарны чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннарының болгаш бүдүрүлгелерниң күүсетпээнин, чардынган керээлерге болгаш күүседири-биле хүлээп алдынган нарядтарга дүүштүр хереглекчилерге продукцияны чорудуп бээрин долу хемчээлге хандырбааның РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында демдеглээн.

Чер болгаш мал ажылының продуктуларынга улус ажыл-агыйының хереглелдерин хандырарынче угланган улуг ажылды көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери агаар-бойдустуң кедергей таарымча чок байдалдары турган-даа болза, кылган.

Республикага 16,1 миллион тонна чигир свёклазын (фабриканыы), 2 миллион тонна тарымал-тоорукту, 32 миллион тонна картофельди, 10.3 миллион тонна ногаа аймаан, 2,6 миллион тонна кат-чимисти, 879 муң тонна виноградты ажаап алган.

Мал ажылының продуктуларын 1981 чылда бүдүргени хемчээлдери мындыг болган: эът (коң эъттиң деңзизи)—7,6 миллион тонна; сүт—45 миллион тонна; чуурга—41,4 миллиард; дүк (херек кырында деңзизи) —222,9 муң тонна.

Күрүнеге саткан мал болгаш куш (дирие деңзизи) 7.8 миллион тонна, коң эъттиң деңзизи—4,9 миллион тонна, сүт—29,1 миллион тонна, чуурга —27,8 миллиард болган. Чуурга садып алыр план ажыр күүсеттинген, сүттү, малды болгаш кушту садып алыр план чедир күүсеттинмээн.

Ажылдарның бүгү комплекизиниң талазы-биле көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннары 20,3 миллиард рубль болган. Бүдүрүлге тудугларын кылырынга 16,5 миллиард рубльди кирген. Кара хөрзүннүг эвес зонаның көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге капитал салыышкыннары 7,1 миллиард рубль болган.

Ниити ажыглалдың транспортунуң бүгү хевирлериниң чүък сөөртүлгези 4,3 триллион тонна-километр болуп, 1980 чылдаазы-биле деңнээрге 2 хуу өскен.

РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга ниити өртээ 83,7 миллиард рубль кол фондуларны ажыглалга кирген. Бар бүдүрүлгелерни чаартырын, алгыдарын, техника-биле эде дериирин боттандырып келген. Байкал-Амурнуң демир-орук магистралының тудуун чедиишкинниг үргүлчүлээн.

Акшаландырарының бүгү курлавырларының күсели-биле РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыннары 86,5 миллиард рубль азы 1980 чылдаазы-биле деңнээрге 4 хуу өзүлделиг болган. Доозулбаан тудуглар капитал салыышкыннарының чыл хемчээлинге хамаарыштыр элээн кызырылган.

Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң немей өзүлдезиниң кол нуруузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күсели-биле чедип алган.

Ооң-биле чергелештир, ажыглалга киирер тудугларга болгаш объектилерге херекселерни мөөңнээрин хандырбаан, ол тудугларны материал-техниктиг болгаш кижи курлавырлары-биле бүрүн хандырары чедип алдынмаан; кол фондуларны, чамдык бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирериниң, тудугнуң бараанның продукциязының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы ооң түңнелинде күүсеттинмээн.

Чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр боттуг орулгалар чыл дургузунда 3,3 хуу өскен. Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 4 хуу көвүдээн. Хереглелдиң ниитилел фондуларындан чоннуң алган төлелгелери болгаш чиигелделер 71 миллиард рубль болган азы чыл дургузунда 3 миллиард рубль хемчээлге немей көвүдээн.

Бараанарны үүрмектеп садыглаарының чыл планы ажыр күүсеттинген. Бараан саарылгазы көвүдээн-даа болза, чамдык бараанарга чоннуң улам өзүлделиг хереглелин долузу-биле хандыртынмаан.

Күрүнениң, чуртталга-тудуг кооперациязының, колхозтарның болгаш чоннуң херекселериниң күсели-биле чаагайжыдыр кылдынган 1193 муң чаа квартираларны ажыглалга киирген. 5.7 миллион кижи боттарының чуртталга байдалдарын экижиткен.

Бойдус курлавырларын боттуг ажыглаар болгаш бойдусту камгалаар талазы-биле хемчеглерниң калбак программазын боттандырып келген.

Улус өөредилгези, эртем болгаш культура улам ыңай сайзыраан. Чоннуң эмнелге хандырылгазы болгаш организастыг дыштанылгазы калбарган.

РСФСР-ниң чонунуң саны 1982 чылдың январь 1-де 140 миллион кижи болган.

(СЭТА).

МУРНАКЧЫЛАРГА ШАҢНАЛДАР

Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чедип алган бедик көргүзүглери дээш республиканың улус ажыл-агыйының мурнакчыларын Хүндүлел бижиктер-биле шаңнаар дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профобпчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Мария Яндаевна **Бириней** — «Тоора-Хем» совхозтуң саанчызы.

Минчик Айыр-Санаевна **Бораалдай-оол** — «Хемчик» совхозтуң саанчызы.

Анна Васильевна **Бочкарёва** — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Оюн Хавынаевич **Бугалтай** — «Коммунизмниң херели» совхозтуң малчыны.

Дамдын-оол Данилович **Дамчай** — «Чаа орук» совхозтуң малчыны.

Кара-оол Долаанович **Даргын-оол** — «Х Улуг хурал» совхозтуң малчыны.

Дукар Назытыевич **Даспак** — «Ак-Туруг» совхозтуң чылгычызы.

Валентина Санчиевна **Донгак** — «Искра» совхозтуң саанчызы.

Өлзей Комбуевич **Иргит** — «Малчын» совхозтуң сарлыкчызы.

Хертек Успунович **Калин-оол** — «Кара-Хөл» совхозтуң малчыны.

Галина Ырымаевна **Кара-кыс** — «Хадың» совхозтуң саанчызы.

Таан Дамбалановна **Кара-Сал** —«Большевик» совхозтуң саанчызы.

Доржу Будуевич **Карыма** — «Ленинчи орук» совхозтуң мал ажаакчызы.

Анисья Семёновна **Карпова** — «Россия» совхозтуң саанчызы.

Екатерина Васильевна **Козорезова** — «Революцияның чалбыыжы» совхозта ногаа ажаакчызы.

Кыстай-оол Сувакович **Кок-оол** — «Тес-Хем» совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Кутузов Эрелчинович **Кыргыс** — «О. Шынаа» совхозтуң малчыны.

Георгий Иванович **Мацкевич** — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң мал семиртир азыраар пунктуда кадарчы.

Өзен-оол Салчакович **Мөңге** — «Бай-Тал» совхозтуң малчыны.

Сурун-оол Даржаевич **Монгуш** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыны.

Чечекмаа Дажин-ооловна **Монгуш** — «Тиилелге» совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Нина Чамаевна **Монгуш** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Намчал Серенмаевич **Монгуш**— Карл Маркс аттыг совхозтуң чылгычызы.

Маадыр-оол Иргитович **Намзын** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң малчыны.

Иван Сендиевич **Сади** — «Мөрен» совхозтуң малчыны.

Сарыг-оол Бадынайевич **Сарыглар** — «Барлык» совхозтуң малчыны.

Суге Сундуевич **Сат** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң малчыны.

Иван Пётрович **Сафонов** — «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң малчыны.

Хирлипшен Тюлюшевич **Севек-Хурак** — «Улуг-Хая» совхозтуң СБФ-ниң эргелекчизи.

Мария Кайниковна **Соян**— «Чаа орук» совхозтуң малчыны.

Зоя Викторовна **Тюлюш** — Кызылдың куш фабриказында куш ажаакчызы.

Валентина Степановна **Труин** — «Көк-Тей» совхозтуң бызаа ажаакчызы.

ҮЛЕТПҮР, ТРАНСПОРТ, ХАРЫЛЗАА, ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Александр Фёдорович **Аксёнов** — Таңдының чурттал-га-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелинде одакчы.

Николай Пиче-оолович **Ай-ма-оол** — Кызыл-Мажалыкта райсельхозтехниканың чолаачызы.

Валентина Николаевна **Воронова** — хоорайның харылзаа белдиринде телеграфист.

Николай Фёдорович **Гаркушев** — Кызылдың № 2 АТБ-ниң чолаачызы.

Виктор Григорьевич **Грицков** — Чадаана АТБ-ниң чолаачызы.

Виктор Тюлюшевич **Дамчан** — чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң чуртталга-ажыглал трезиниң бызаңчызы.

Иван Петрович **Доровских** — Шагаан-Арыг АТБ-ниң слесарь-моторизи.

Геннадий Романович **Душинин** — «Тыва кобальт» комбинаттың транспорт цехиниң чолаачызы.

Валерий Алексеевич **Евстигнеев** — Тываның авиа-бүдүрүлгезинде МИ-8 вертолёттуң командири.

Валентина Николаевна **Ермолова** — «Сукпак» совхозта почтачы.

Виктор Андреевич **Железняков** — Тураның райүлетпүр комбинадының чолаачызы.

Владимир Фёдорович **Иванов** — Чадаананың районнар аразының сельхозтехника каттыжыышкынының автобаазазының чолаачызы.

Елена Күрседиевна **Кара-Сал** — даараныглга фабриказының даараныкчызы.

Лилия Петровна **Киреева**— Тураның харылзаа белдириниң улуг телеграфизи.

Николай Алексеевич **Колмысов** — «Тыва сентелге тудуг» трестиниң тудуг кезектерин кылыр заводунуң рама кылыр бригадазының бригадири.

Эрес-оол Сергеевич **Лопсан-Комбу** — Шагаан-Арыгның райсельхозтехниказының чолаачызы.

Чыртай Найдыновна **Маады** — Тураның хлеб заводунуң мастери.

Алексей Николаевич **Медведев** — Кызылдың ыяш ажыл-агыйының чолаачызы.

Валентина Калчан-Сюрюновна **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районнуң Хайыраканда харылзаа салбырының начальниги.

Хүлер-оол Сүржемчикович **Монгуш** — Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының ажылчыны.

Александр Родионович **Неволин** — «Тувгаз» эргелелдиң чолаачызы.

Василий Георгиевич **Пелюбов** — Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйының чолаачызы.

Михаил Иванович **Павлов**— Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунда бригадир.

Николай Иванович **Панов**— «Ангара-20» теплоходтуң капитаны.

Михаил Павлович **Поникилин** — «Тыва даг-дугу» комбинатта УСК-ның слесарьлар бригадири.

Виктор Васильевич **Рослиsков** — Бии-Хемниң райсельхозтехника салбырының чолаачызы.

Валентин Николаевич **Савин** — Улуг-Хем үлетпүр ажыл-агыйының ажылчыны.

Зинаида Григорьевна **Султрекова** —Кызыл хоорайның харылзаа белдириниң почтачызы.

Александр Иосифович **Сысуев** — Тываның электри четкилериниң электромонтёру.

Александр Евгеньевич **Слепицин** — Таңдының ыяш ажыл-агыйының чолаачызы.

Валерий Владимирович **Фельде** — «Тыва даг-дугу» комбинаттың транспорт цехиниң чолаачызы.

Валерий Николаевич **Чащечников** — «Тыва кобальт» комбинаттың электроцехиниң улуг мастери.

Анчимаа Айдыловна **Чимба** — Барыын-Хемчиктиң чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң ажылчыны.

Лидия Тамчатовна **Чимба**— Тожу районнуң Сыстыг-Хемде харылзаа салбырының начальниги.

Фёдор Максимович **Чисташев** — Ак-Довуракта АТБ-ниң чолаачызы.

Владимир Михайлович **Шабалов** — Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының токары.

Валентина Петровна **Яковлева** — Сарыг-Сепниң харылзаа белдириниң телефонизи.

ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тамара Кыргысовна **Бавуу** — «Шагонартяжстрой» трестиң 42 дугаар тудуг эргелелиниң шеверлекчизи.

Александр Владимирович **Ельсуков** —«Тыва сүт тудуг» трестиң 5 дугаар КМК-да бызаңчы.

Каң-оол Серен-оолович **Монгуш** — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының 3 дугаар КМК-да бригадир.

Улар-оол Кыргысович **Намчылак** — «Сибирьтранспецстрой» трестиң хоолай салыкчыларының бригадири.

Надежда Николаевна **Орпатская** —«Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелелинде шеверлекчи.

Херел Хойтан-оолович **Сарыглар** —«Тыва кедээ тудуг» трестиң 741 дугаар КМК-да бызаңчы-бетонщик.

Владимир Иванович **Серебряков** —Кызылдың орук-сентелге-тудуг эргелелиниң экскаватор машинизи.

Николай Тюлюшевич **Сюр-оол** —«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчызы.

Назар Александрович **Чирков** —«Тыва сентелге тудуг» трестиң Тураңда сентелге-тудуг участогунуң бызаңчызы.

Василий Павлович **Фадеев** —«Тыва кедээ тудуг» трестиң 62 дугаар КМК-да бызаңчы-бетонщик.

САДЫГ БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Августа Ивановна **Бойкина** —Кызыл хоорайның № 55 магазининиң директору.

Хевер-оол Монгушевич **Дондук** —Улуг-Хем райпозунуң автомагазининиң садыгжызы.

Надежда Григорьевна **Ковалёва** —Бай-Хаакта № 1 аъш-чем магазининиң садыгжызы.

Зоя Макаровна **Куулар** — Тожу райпозунуң садыгжызы.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чучай Седеновна **Адыгжы**— Өвүр районнуң амыдырал хандырылга талазы-биле бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Полина Сагдыновна **Бадын**—Тес-Хем районнуң амыдырал хандырылга талазы-биле бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Тамара Сергеевна **Балбай-оол** — Улуг-Хем районнуң амыдырал хандырылга талазы-биле бүдүрүлге эргелелиниң быжыкчызы.

Анна Кыргысовна **Ерина**— «Тувшвейбыт» каттыжыышкынының «Чечек» ательезиниң даараныкчызы.

Михаил Захарович **Моншин** — «Тувательерадиобыттехника» каттыжыышкынының радиомеханиги.

Анна Дмитриевна **Шабанова** — Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадының идик кылыкчызы.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕ

«Тыва кедээ тудуг» трестиң Кызыл-Мажалыкта № 741 мехколоннназында Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ш. Кужугетке удурткан комплекстиг бригада он бирги беш чылдың баштайгы чылында ийи аал иштии чурттаар он бир бажыңны ажыглалда киирген.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар мындыр бедиткен хүлээлгени бригаданың кежигүннери алган. Ниитизи-биле 300 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр, чаа хевириниң ийи аал иштиии чурттаар тос бажыңны ажыглалга киирер. Тудугжулар эртен чылгы темпини кошкатпайн, баштайгы бажыңнарның тудуун шалыпкын чорудуп турар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ҮЕНИ МУРНААН

Он бирги беш чылдың бирги чылын «Тыва даг-дугу» комбинаттың рудниигиниң дыка хөй ажыл-ишчилери чедиишкинниг дооскаш, 1982 чылды эки көргүзүглерлиг эгелээн. Ю. Брюхачевтиң, В. Вороновтуң удурткан өрүмнээр бригадалары эрткен чылдың онаалдаларын хуусаа бе[...]нде күүсеткен, амгы үеде олар апрель айның үлүүн күүседип турар. Н. Рудниктиң удурткан экскаватор бригадазы 1981 чылдың даалгазын ноябрьда күүсеткеш, пландан ажыр 132 муң тонна даг массазын чудуруп чоруткан. Бо бригадада экскаватор машинизи Б. Ершов эки ажылдап, ам апрель айның үлүүн күүседип кирипкен.

Бистиң корр.

АКШ-тың администрациязының өөскүткени антисоветтиг болгаш Польшага удур кампаниязынга удурланыышкын митингизиниң киржикчилери Новополоцкиниң «Полимер» бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының

МЕДЕГЛЕЛИ

Белорус ССР-ниң 50 чылы аттыг Новополоцкиниң Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниң «Полимер» бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары бистер Американың Каттышкан Штаттарының администрациязының өөскүткени антисоветтиг болгаш Польшага удур кампаниязынга шыңгыы удурланыышкынны бүгү совет кижилер-биле бир домей илергейлеп тур бис. Польша Улус Республикада байдал улам-на экижээн тудум-на, Рейганның вашингтон администрациязы Польшага болгаш Совет Эвилелинге удур пропагандистиг агрессияны улам калбартып турар-дыр. Ыжаныышкын-нарны, [...]оргудуушкунну, Польшада ниитилел-политиктиг байдал дугайында хоозун нүгүлдээшкиннерни өөскүдерин ол кампанияга ажыглап, а «Польшаның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү» дээр антикоммунистиг шуугаашкынны декабрь 31-де эрттиргеннер, ол шуугаашкынга кол рольду АКШ-тың президентизи Рейган ойнаан.

Вашингтоннуң хөлчеглиг ол калчаалыг халыыдаашкыны Польшаның иштики херектеринге америк администрацияның каржы холгаарлаашкынының уламчылаашкыны Польша Улус Республикага байдалды чогумчалыг болдурарынга, хоойлу-дүрүмнү болгаш корум-чурумну катап тургузарынга моондактаар дээн АКШ-тың администрациязының оралдажыышкынының херечизи болган.

Рейганның агрессчи ол чаа хөделиишкиннери чүгле Польша Улус Республикага эвес, харын-даа Совет Эвилелинге, социалистиг демкаттыжылгазының чурттарынга, чер кырынга тайбыңга, ваз-кеживиинге чүткүлдүг бүгү улустарга база удур угланганын билир бис.

Акы-дуңма Польшага хамаарыштыр Рейганның администрациязының политиказын шыңгыы буруу шаап, ол политикага килеңнээшкинивисти илергейлеп тур бис. Ынчаарга быжыг найырал болгаш революстуг эп-сеткил каттыштырылгазы бистерни Польшаның улузу-биле сырый холбаштырып турар... Социалистиг Польшаны, акы-дуңма Польшаны айыылга эрттырып каап шыдавас бис, ону базындырбас бис!» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң чугаалааның Вашингтонда дээргилерге сагындырып тур бис. Ленинниң партиязы ынчаар шиитпирлээн, бистер ынчаар шиитпирлээн бис. Антисоветтиг болгаш Польшага удур пропагандистиг калчаалыг кампанияны соксадырын Рейганның вашингтон администрациязындан негеп тур бис. Улусчу Польшадан ховлуң ырат!

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

«Тыва кедээ тудуг» трестиң № 741 КМК-зында хоочун тудугжу Сүүр-оол Ховалыгның бригадазы 1981 чылда трестиң бригадаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи.

Мурнакчы бригада бедиткен социалистиг хүлээлгени алган болгаш профэвилелдерниң XVII съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужурашкыр дээш кедерлээшкинниг ажылдап турар.

Бистиң корр.

Нацио[...] кра[...]

Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң парткому, кедээ Советтиң күүскому, совхоз дирекциязы хөй-нииити организациялары-биле кады ажылчы чоннарның ортузунга идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды экижидер болгаш суурнуң чаагайжыдылгазын үлегерлиг бөлдүрар, чурттакчы чоннуң культуразының деңнелин бедидер хемчеглерни ап турар. Моон адаанда ажыл-ишчилерниң ортузунда масса-политиктиг ажылдың, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң, херээженнер чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының дугайында материалдарны парлап тур бис.

Суур, культура, амыдырал

2. ПАРТИЙЖИ СӨСТҮҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVI съездиниң ажылдап кылганы чурттуу хөгжүдериниң экономиктиг болгаш социал программазын боттандырарынга, совет улустуң коммунистиг кижизидилгезинге идеология ажылы шиитпирлиг рольду ойнаар. Ону барымдаалааш, Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң парткому идеология ажылының дээштиин бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Коммунистерниң, комсомолчуларның, ажылчы чоннуң политиктиг, ниити билиин болгаш ажылынга мергежилин, амыдыралының деңнелин, культуразын бедидериниң айтырыгларын партком шиитпирлеп турар. Эртемниг коммунизмниң үндезилекчилериниң чогаалдарын, СЭКП-ниң съездилериниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының материалдарын, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын мында улуг сонуургал-биле өөренип турар. Ылангыя СЭКП-ниң XXVI съездиниң идеяларын база шиитпирлерин кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар, пропагандалаар ажылды чугулалап көргеш, удуртукчуларны, партия организацияларының секретарьларын, пропагандистерни, лекторларны, илеткелчилерни, политинформаторларны, агитаторларны болгаш өске-даа активтерни калбаа-биле хаара туткан.

Баштай оларны район төвүнге, совхозка семинарларга өөреткеш, эргежок чугула теоретиктиг билиглер, районнуң, совхозтуң он бирги беш чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң сан-чурагайлары-биле чепсеглээн. Олар масса-политиктиг ажылды чорударда ажылчы чоннарның билиин, мергежилин, шаа-харын барымдаалап, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң мурнунда салдынган сорулгалары-биле холбап турар. 1982 чаа ажыл-агый чылында салдынган сорулгаларны коллектив бүрүзүнге таныштырган, ажыл-ишчилер бодунуң бо чылын кылыр ажылдарын эки билир. Съездиниң шиитпирлерин чон ортузунга нептередип тайылбырлаарынга 150 хире кижи киржип келген. Олар партияның XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаар талазы-биле эвээш эвес ажылды чорудкан.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы, экономиктиг политиказының, совет ниитилелдиң социал-политиктиг, угаан-бодал хөгжүлдезиниң, партияның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылының, делегей байдалының, кампалга дугайында болгаш өске-даа темаларга лекцияларны номчаап, беседаларны кылган.

Ай санында чаңгыс аай политхүнну организастыг эрттирип турган, оларның кол темалары съездиниң материалдарын пропагандалаарынга, ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга тураскааттынган. Совхозтуң удуртукчулары, кол специалистер, бригадирлер беседаларны политхүнде кылып, чоннуң салган айтырыгларын, негелде-хомудалдарын, саналдарын кичээнгейлиг өөренип көрүп, оларны учёт-даңзыга алгаш, күүседир хемчеглерни ажылдап кылган. Совхоз директору М. С. Ооржак, партком секретары К. Х. Адыгбай, кедээ Совет күүскомунуң даргазы Х. С. Авыр-оол, кол специалистер О. Демик, Х. Аварат, кижи эмчизи А. Сонам болгаш өскелер-даа политхүннерге идепкейлиг киржип келгеннер.

— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын тайылбырлаар ажылды совхоз төвүнде, Бай-Тал ортумак школазында, Даштыг-Тейде, Туралыгда хойжу бригадаларда партия организациялары эки чорудуп, ону ажыл-агыйның мурнунда салдынган сорулгалары-биле холбап турар, ындыг болганда үстүнде адаан коллективтерниң көргүзүглери багай эвес, күш-ажылчы темпин эгелээн чаа чылда бичеде-даа кошкатпайн уламчылап турар — деп, партком секретары Кызыл-оол Хертекович таныштырды.

ӨӨРЕДИЛГЕ

Партияның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылында кол чүүлдүн бирээзи болза марксизм-ленинизмниң өөредии-биле коммунистерни, ажылчы чоннарны чепсеглээри болур. Маңаа партия, комсомол өөредилгези улуг рольду ойнаар. Бо өөредилге чылында ооң четчелээшкиниң, пропагандистер шилип алырын СЭКП ТК-ның партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында доктаалынга дүүштүр чорудкан. Партия өөредилгезинде колдуунда коммунистерни хаара туткан, оларның каяа өөренир дээн күзелин, эки туразын, билиин барымдаалап хүлээп алган. Ол болза өөредилге программазында айыткан темаларны эки шиңгээдип алырынга дузалап турар болду.

Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң үре-түңнелдиин бедидер хемчеглерни партия комитеди, дирекция ап келген. Ону эки организастааны малчыннарның, механизаторларның болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа адырларының ажылчыннарының чогаадыкчы ёзу-биле бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, эки көргүзүглерни чедип алырының аргаларынга өөреткен, онаашкан ажыл-херек дээш харыысалгазын улам бедиткен.

Совхозтуң партия, комсомол, экономиктиг өөредилгезинде ниитизи-биле 298 кижини хаара туткан, ооң иштинде 92 коммунист бар.

Малчыннар ортузунда экономиктиг өөредилгени беш кезек черде организастаан, ооң кичээли ай санында ийи удаа эртер, ол хүннерде кандыг-даа өске хемчеглерни организаставас. Совхозтуң парткому, дирекциязы, профэвилелдиң ажылчын комитеди экономиктиг өөредилгени организастыг, ажыктыг эрттирери-биле белеткелди баш бурунгаар чорудуп турар. Кичээл хүнүнде малчыннар бригада төвүнге чыглып келир. Оларга пропагандист бистиң чурттувуска, республикага, районга сөөлгү үеде болган болуушкуннарны, делегей байдалының дугайында политинформацияны баштай кылып бээр, ооң соонда өөренир темазын тайылбырлап бээр. Экономиктиг өөредилгениң дыңнакчылары чалыы шылгадыр, материалдарны эки шиңгээдип алганнарының клазын бедидер. Бирги класстың хойжузу атты чедип алган кижиниң шалыңынга 20 хуузу, ийиги класстыынга — 15 хуузу, үшкү класстыынга — 10 хуузу немей төлеп бээрин доктааткан, ынчангаш малчыннар өөредилгеде идепкейлиг киржип, сонуургалдыг өөренип турарлар.

— Кичээл эртер хүн санында бригада бүрүзүнге кижи, мал эмчилери, садыгжы, библиотека ажылдакчызы, агиткультбригада чедип келири чаңчыл болу берген. Аңаа малчыннар шуут өөрени берген, ынчангаш ол хүннүң келирин четтикпейн манаарлар — деп, совхоз директору М. С. Ооржак бистерге чугаалап олурду.

Шынап-ла, малчыннарның өөредилгезин мында багай эвес организастаан. Оларның культурлуг хандырылгазын экижидер дээш, болдунар-ла хемчеглерни ап турар. Ооң түңнелинде чамдык чүүлдер кылдынган: эмчи шинчилгезин эрттирип, концертти көрүп, чаа номнарны номчуп, чугула херегледиң бараанын садып ап, чагыдып алыр болу берген. Парткомнуң, совхоз дирекциязының, профэвилелдиң ажылчын комитединиң ап чорудкан тодаргай хемчеглеринге харыы кылдыр ажыл-агыйның малчыннары ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш кызымак ажылдап келгеннер. Ынчангаш ажыл-агый эрткен чылын күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының, малдың баш санын өстүрериниң планнарын күүсеткени таварылга эвес. Төрүүр чүс баш хойга онаштыр 91—112 хураган алган хойжуларның саны 20 четкен. Даштыг-Тей хойжу бригадазы чүс баштан-на 87 хураганны менди доруктургаш, районнуң хойжу бригадаларының аразында чарышка тиилекчи болуп үнген. Бригаданың малчыннары СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчииир Кызыл тугун үш чыл уламчылыр быжыы-биле тудуп турар. Амгы үеде совхозтуң малы хүр. Хой кидин тулук төрүп турар, ооң чаш төлү менди.

— Партком болгаш партия организациялары масса-политиктиг ажылды чүгле ажылдап турар кижилерниң ортузунга эвес, чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле чорудуп, мында өг-бүле ээлерин, пенсионерлерни хаара туткан. Бай-Тал суурну 15 агиткварталда үскен, агитквартира бүрүзүнде пропагандисти быжыглаан. Олар тускай өөредилге программазын ёзугаар кичээлдерни эрттирип, неделя санында политинформацияны кылып турар. Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар дээш ындаар ажылдап турар бис — деп, партком секретары чугаалап, ажылын таныштырарын уламчылады.

Совет кижилерниң идейн-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезиниң чедиишкинниг болуру идеология активиниң идепкейлиг ажылындан улуу-биле хамааржыр. Партия организацияларының даалгазын ак сеткилдиг, бедик харыысалгалыг-биле күүседип чоруур идеология активи совхозта эвээш эвес. Оларга бирги ээлчегде башкыларны, эмчилерни, кедээ ажыл-агыйның специалистерин хамаарыштырып, мактаар херек. Кедээ интеллигенция хостуг үе-шагында пропагандистеп, лекция номчуп, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнеринге киржип, концерт көргүзүп, янзы-бүрү темаларга кежээлер эрттирип база өске-даа хемчеглерге күзелдии-биле киржип турарлар. Агитаторлардан А. Маадыр, З. Хертек, Е. Мазылай, Ч. Успун-оол, политинформаторлардан Ч. Солунам, Т. Адыг, Ч. Лама, Б. Чоглээ, лекторлардан А. Сонам, К. Красс, С. Ховалыг, пропагандистерден М. Ооржак, Х. Авыр-оол, У. Чкалов болгаш өскелер-даа эки ажылдап турарлар.

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Парткомнуң удуртулгазы-биле совхозта херээженнер чөвүлели чон ортузунга масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын сөөлгү үеде идепкейжиткен. Ынчангаш эрткен чылын болган Тываның херээженнериниң IX съездизинге бо чөвүлелди дээре ажылдыгларның санынга киирген, а чөвүлелдиң даргазы, мында ортумак школаның башкызы Ч. Т. Баавылды Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Суурну он беш агиткварталда үскен, чон-биле янзы-бүрү солун ажылдарны чөвүлелдиң кежигүннери, кедээ Советтиң депутаттары, пропагандистер чорудуп турар. Ында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип, политинформацияларны эрттирип, бот-тывынгыр уран чүүлдүң, аргып-даараарының бөлгүмнерин организастаан, уругларның өөредилге-кижизидилгезинче, чурттакчыларның дыштанылгазын ажыктыг эрттирериниче, чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередиринче кичээнгейни салган. Арага-дарыже хандыкшыыр, күш-ажылдың сагылга-чурумун, хөй-нииттиниң корум-чурумун үрээр, оорлап болгу дег кижилер-биле, уругларының өөредилге-кижизидилгезинче кичээнгей салбас ада-иелер-биле ажылды күштелдирип, оларны ажылчы чоннуң хуралдарынга тургузуп, чаңгыстап чугаалажып, чогуур хемчээн ап турарын чөвүлелдиң даргазы Чечек Түлүшовна бистерге чугаалап берген. Бо ажылдарны чорударынга агитквартира бүрүзү идепкейлиг киржип турар.

Күш-ажыл кылып шыдаар херээженнерни совхоз бүдүрүлгезинге шуптузун хаара тудар дээш чөвүлел тодаргай хемчеглерни алганының түңнелинде чылдагаан чокка ажылдавайн орарлар чок. Херээженнер совхозтуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планныг онаалдаларын күүседиринге идепкейлиг киржип турар. Совхоз бүдүрүлгезиниң кайы-даа адырындан мурнакчыларны адап болур. Чүгле шеф дузазы-биле белеп 112 тонна сигенни белеткээн. Суур чаагайжыдылгазынга, хой кыргылдаазынга, школа септелгезинге болгаш өске-даа ажыктыг ажылдарга херээженнер үргүлчү киржип келген.

Херээженнер чөвүлели хөй-нииити организациялары-биле демнежип алгаш, он темалыг кежээни, ужуражылгаларны, эргээн-деараан чүүлдерниң, чечектерниң делгелгелерин, диспуттарны болгаш өске-даа хемчеглерни план ёзугаар, баш бурунгаар белеткелдиг эрттирип келген. Хөглүглерниң болгаш тывынгырларның клуву «Алдын холдар» деп кежээни организастаан, ону суурнуң чурттакчылары сонуургаан. Орта киришкен командалар хептер быжарынга, даараарынга, септээринге, аъш-чем кылырынга маргылдашканы ажыктыг, өөредиглиг болган. Шак-ла ындыг кежээни Тээли ортумак школазынга организастап, ол школаның башкылары-биле ужурашкан.

«Спортчу өг-бүле» деп кежээни Культура бажыңынга эрттирген. Команданың составы үш кижи: авазы, ачазы, уруу азы оглу. Маргылдааның программазынга чүгүрери, шой кедүрери, янзы-бүрү моондактарны эртери болгаш өске-даа мергежилгелер кирген. Орта киржир күзелдиг кижилер хөй болган. Маргылдаага бригадир Б. Дмитровтуң өг-бүлези бирги черни ээлээн. Бо кежээни «Шеңне» агитквартиразы (даргазы Ч. Салчак) эки организастап эрттирген. Моон соңгаар шак ындыг спортка тураскааткан кежээлерни, ужуражылгаларны, лекция, беседаларны көвүдедирин планнап турар.

Суурнуң чаагайжыдылгазын экижидер, чурттакчы чоннуң культуразын бедидер дээш совхозтуң херээженнер чөвүлели, агитквартиралар доктаамал ажылды чорудуп, «Арыг-шевер өг-бүле» деп чарышты организастааш, ооң түңнелин чылда ийи удаа үндүрүп, ооң тиилекчилерин шаңнап-мактаары чаңчыл болган. Чорудуп келген шудургу ажылдың түңнелинде суурда бажыңнарның болгаш малчын өг-бүлелерниң амыдыралының деңнели, культуразы бедээн. Суурнуң чурттакчыларының 70 хуузу телевизорлуг, 6 чиик машина, 60 ажыг мотоцикл бар, оларның хөй-нуруузу соодукчулуг, хеп чуур, даарапыр машиналарлыг болгаш өске-даа амгы үениң бажың дериг-херекселдери эвээш эвес. Каш чыл мурнунда маңаа картофельди эвээш олуртур, ногаа аймаан, чечектерни тарывайн турган. Ам байдал сыр өскерилген. Колдуунда өг-бүле бүрүзү картофельдиг, ногааны, чечектерни дыка хөй өг-бүле тарып турар, ооң үнүш-дүжүдү багай эвес. Ооң түңнелинде суурнуң төөгүзүнде бир дугаар ногаалар болгаш чечектер делгелгезин эрттирген, бажың бүрүзү ногааларның чаагай дүжүдүн өстүрүп ап болурунуң аргалары барын ол көргүскен.

Парткомнуң болгаш херээженнер чөвүлелиниң даалгаларын эки күүседип турар агитквартиралар суурда эвээш эвес. Оларга «Чырык», «Аян», «Найырал», «Хаяа» агитквартиралар (даргалары З. Даржаа, К. Ооржак, Т. Адыг, К. Кандан) болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Суурда херээженнер чөвүлели эрткен чылдагы чамдык чедиишкиннерин улам быжыглап, 1982 чылда херээженнерни совхозтуң ажыл-агыйы болгаш культура тургузуушкунунуң херээнге улам идепкейлиг киириштирер хемчеглерни ап турар.

Т. ХЕРТЕК,
К. ЭКЕР-ООЛ,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТАРДА: пропагандист М. С. Ооржак; шеверлекчилер бригадазы.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

ШЫН ЧАРЫГДАЛ, КАДАГАЛАЛ

Амгы үеде бистиң районда мал чеминиң элээн курлавырлары: 7080 тонна сиген, 8110 тонна силос, 1400 тонна саваң бар, сенажты, витаминниг сиген далганын, будук-бүрүнү база эвээш эвести курлавырларда тургускан. Ажыл-агыйларның коданнарында мал чеминиң кадагалалын, чарыгдалын, малдың кышкы ажаалда-хайгааралын Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди, чер-черде бөлүктери доктаамал хайгаарап турар. Четпестерни баш удур чайладып, мал чеминиң чарыгдалының талазы-биле совхозтарның удуртукчуларының, мал ажылының тускай эртемниглериниң, фермалар эргелекчилериниң отчёттарын ап, рейд хыналдаларны план ёзугаар организастап келген.

Комитет чоокта чаа болунуң штаттан дашкаар инспекторларынга баштадыр 16 активчилерни совхозтарның хойжу бригадаларынче болгаш сүт-бараан фермаларынче хыналда кылыры-биле чорутган. Совхозтарда бөдүүн мал чеми белеткээр дөрт машина, мал чеми болбаазырадыр беш кухня ажылдап турар. Мал чеминиң учёт-отчёду, ону ниитиниң малынга рацион ёзугаар берип турары «Барлык», «Хемчик» совхозтарның хойжу бригадаларында, сүт-бараан фермаларында эки тургустунганын рейд үезинде демдеглээн. Ылангыя «Барлык» совхоз эрткен чылын мал чемин четчири-биле белеткеп алгылаан, кышкы үеде ооң кадагалалын шыңгыы тургузуп, хүн бүрүнүң контролюн боттандырып келген. Бо ажыл-агыйда ам-даа 4800 тонна сиген, 3500 тонна силос, өске-даа мал чемнериниң курлавырлары бар. «Барлыктың» Алдыр-Мажалык, «Хемчиктиң» Ыйгылак сүт-бараан фермаларында саар инектерни рацион ёзугаар хоолулуг чемнер-биле чемгерип турарындан оларның сүдү кышкы үеде-даа кызырылбайн турар.

Чамдык коданнарда мал чемин кайы хамаан чок чарыгдап, төтчеглээр фактылар бар. Чиңээ, «Дөң-Терезин» совхозтуң малчыннарының чүгле 60 хуузу мал чеми салыр шагжалар, суг кудар оңгачалар-биле хандыртынганы илерээн. Инек фермазында мал чемин төтчеглээр, оңгачалар чанында төгүлгең саваңны, сигенни удур бөлбес, ону малга саза бастырып турар. Ында мал ажылының тускай эртемниглериниң харыысалга чогундан чамдыкта саар инектерниң болгаш бызааларның чемгерилге рационун сагыттынмайн баргылаар. Ындыг четпестер «Барлык» совхозтуң Хөндүлең салбырында база бар. Бо ажыл-агыйларда база «Шеңнээр» совхозтуң Аянгаты салбырында мал чеминиң чарыгдалының учёт, отчёду багай тургустунган.

Үстүнде айыткан четпестерни ол ажыл-агыйларның удуртукчуларынга комитет дыңнадып, ону дарый чайладырын негээн. Ындыг турбуже, чамдык четпестер чайлаттынмайн турар.

Кышкы үеде мал чеминиң кадагалалын күштелдирер, ооң чарыгдалын шыңгыы хайгаараар сорулга-биле районнуң улусчу контроль комитеди совхозтарда болгаш сүт-бараан фермаларында 3-5 кижи составтыг постуларны немей тургускан. Олар ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, тускай эртемниглеринге, партия организацияларынга идепкейлиг дузаны чедирип турарлар.

О. МОНГУШ,
Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Коопертарларда

ХАРЫЫ КЫЛДЫР

«Он бирги беш чылда садыгны улам ыңай хөгжүдер база чоннун садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле Кызыл районнуң холушкак бараанлар садыгының коллективи танышкан.

Ол доктаалдың улуг ужур-дузазының дугайында ажылчынчы чугаа ук коллективтиң ниити хуралынга солун болуп эрткен. Партия организациязының секретары Даш-оол Нараоев, профэвилел комитединиң даргазы Вера Иконникова, улусчу контролёрлар бөлүүнүң даргазы Евдокия Красникова, товаровед Любовь Сухова болгаш оон-даа өскелер чуве чугаалааш, ол доктаал болза чоннуң чаагай чоруун улам бедидер дугайында бистиң Коммунистиг партиявыстың, Совет чазаавыстың доктаамал сагыш салыышкынының база бир чаа херечизи болуп турарын чугаалааннар.

Ынчангаш районнуң холушкак бараанлар садыгының коллективи ол доктаалды амыдыралга боттандырар дээш бүгү-ле арга-мергежилин үндүрүп ажылдаар дээр бүзүрелди илереткен. Ук коллектив он бирги беш чылдың ийиги чылы 1982 чылда социалистиг хүлээлгелерни алган. Чурттакчы чонга бараан болурун экижидер, садыг ажылдакчыларының ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны сайзыраңгайжыдар, социалистиг чарышты улам калбартыр, мурнакчы дуржулганы шиңгээдир, күш-ажылчы эгелээшкиннерниң ажыктыын бедидер дээш чергелиг хемчеглерни социалистиг хүлээлгеде бижээн.

БИСТИН КОРР.

ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕР ӨӨРҮҮР

Бүрен-Хемниң кыдыында Авыйган суурда холушкак бараан магазини бар. Ол—Авыйган суурнуң чурттакчы чонун болгаш «Кызыл Тук» совхозтуң чамдык малчыннарын аъш-чем болгаш үлетпүр барааннары-биле хандырып турар. Бажың-интернаттың кырганнары болгаш инвалидтери чамдык херегләэн бараанарын магазинден садып ап турарлар. Магазинниң эргелекчизи Валентина Нефедьевна Босенко 1981 чылды бодунуң чедиишкиннери-биле үдевишаан, 1982 чылды бедик көргүзүглер-биле уткуп турар. 1981 чылдың дургузунда бараан саарылгазының планын ол 110 хуу күүсеткеш, хуучу кежигүннериниң салыышкынын 150 хуу күүседип, кызымаккай ажылдаан.

Ол 24 чыл иштинде Каа-Хем районунуң садыг шугумунга ажылдап келген, совет садыгның ёзулуг мергежилдиг, быжыг кадры. Садып алыкчыларның мурнунга кончуг эвилең-ээлдек, үре-түңнелдиг ажылы дээш ол «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле, «Совет садыгның тергиини» деп демдек-биле шаңнаткан. Садыг ажылынга мергежилдиг болурундан аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи. Кижилерниң херегләэн чагыгларын дыңнангыры-биле күүседип турар. В. Н. Босенко кооперация херецгизин үнелеп, шын кадагалап билир. Ооң сапаашкыннарынга кандыг-даа карышкак турбаан.

М. ТОПУЛ.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Вера Кааржыкпановна Монгуш «Шамбалыг» совхозка садыгжылап эгелээнден бээр он чыл ажып турар. Ынчангаш совхозтуң ажыл-ишчилери садыгжызын кончуг эки билирлер. Ажыл-ижинге кызымак садыгжы садып алыкчыларның хүндүткел, бүзүрелин чедип алган.

Вера Кааржыкпановна бо хүннерде суурда үлетпүр бараанар магазининде ажылдап турар. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүн бүрүнүң эргежок чугула бараанарынга негелде-херегледерин ол кончуг эки билир болгаш складтан бараанарны ол чагыт ёзугаар әкеп, садып турар.

Ол чүгле хүлээнген ажылынга кызымак эвес, суурнуң хөй-нииити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Депутат хүлээлгезин В. К. Монгуш база чүткүлдүг күүседип келген.

Д. ДОКУЛ-ООЛ.
Кызыл район.

ЭЖИШКИЛЕР

Анай Монгуштуң садыгжы күш-ажылчы базымы Кызыл хоорайның 4-кү микрорайонунда 50 дугаарлыг аъш-чем магазининге эгелээн. Аныяк садыгжы кады ажылдап турар хоочун эштери Т. Шилова, М. Санникова, Анна Седен оларның арга-сүмезинге өөренмишаан, ниргын ажылдың чажыттарын шиңгээдип ап эгелээн.

А. Монгуштуң кады ажылдап турар эжи Ульяна Монгуштуң ажылы макталдыг. Кызылдың кооператив училищезин доосканн соонда, бо коллективке комсомолчу путёвка-биле ол ажылдап кирген, бичe сеткилдиг, хүндүлээчел, дыңнангыр аныяк уругга кады ажылдап турар эш-өөрү дораан бүзүрээр апарган.

Кызылдың аъш-чем садыгның аныяк садыгжыларының аразынга мергежил талазы-биле конкурстарга У. Монгуш бо-ла киржи бээр. Аңаа ол чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген.

Ажылынга бердинген эжишкилер кады ажылдап турар эш-өөрүнүң хүндүткелин кызымаа, бичe сеткилдии-биле чедип алганнар.

Х. ОНДАР.

МАЛЧЫННАРГА БОТТУГ ДУЗА

Тожу районнуң кедээ ажыл-агыйының ажылдакчылары он бирги беш чылдың бирги чылында чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Районнуң совхозтары мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын сүттү 162,2 хуу, эътти 108,5 хуу, дүктү 110,8 хуу күүсеткен. Ооң-биле кады мыйыстыг бода малдың болгаш шээр малдың баш санын өстүрериниң 1981 чылда планнарын база ажыр күүседир аргалыг болган.

1982 чылда районнуң мал ажылдакчыларының мурнунда турар планныг сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээри бо кыштан малды менди болгаш хүр ажырарындан, малдың чаш төлүн чидириг чокка алырындан, кышкы үеде малдың продуктулуг чоруун кудулатпазындан дыка хамааржыр. Тожунуң малчыннары алдан-маадыржыларының болгаш саанчыларының эгелээшкиннерин деткивишаан, мал кыштаглаашкынын организастыг болгаш эки үре-түңнелдиг эрттирер дээш амгы үеде бүгү күштү салып ажылдап турар.

Малчыннарның кышкы үеде чымыштыг болгаш берге ажылынга районда улус депутаттарының Советтериниң, хөй-нииити организацияларының болгаш район төвүнде, суурларда күш-ажылчы коллективтерниң чедирип турар боттуг дузазы биче эвес болгаш мактанчыг. Олар малчыннарга чүгле кышкы үеде чогуур дуза чедирип турар эвес, харын кыштаглаашкынга белеткелдерге, мал чемнери белеткээринге база идепкейлиг киришкеннер. Район төвүнүң бүдүрүлгеге албан организация, школа коллективтериниң, хөй-нииити организацияларының күжү-биле эрткен күзүн 309 тонна сигенни, 496 тонна будук-бүрүнү совхозтарга белеткеп бергени ону бадыткап турар.

Кыштаглаашкын айтырызы районнуң партия, совет органнарының кол кичээнгейинде турар. Бо дугайын партия райкомунуң бюрозунга база райкүүскомунуң, кедээ Советтерниң күүсекчи комитеттерниң хуралдарынга удаа-дараа чугаалажып, чогуур хемчеглерни ап турар. Малдың кыштаглаашкынының айтырыын, малдың массалыг оолдап эгелээни-биле холбаштыр СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди чугаалажып берген, совхозтар бүрүзүнге харыысалгалыг төлээлерни, садыг, кижи эмнелгезиниң, культура база амыдырал хандырылга талазы-биле харылаар тускай кижилерни, район төвүнде коллектив бүрүзүн совхозтарда быжыглаан, кыштаглаашкынны башкарып, удуртур район штавын тургускан. Кыштаглаашкын талазы-биле быжыглаттынган харыысалгалыг кижилер быжыглаан черлеринге баргаш, партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын малчыннарга таныштырып, тускай темалыг политхүннерни эрттирип турар.

Малчыннарга баар автомашиналарның, эмчилерниң база амыдырал хандырылга черлериниң ачы-дуза чедирериниң графигин бадылаан. Неделяның пятница хүнүнде-ле малчыннарже комплекстиг үнүүшкүнү организастап турар. Кыштаглаашкын эгезинден эгелээш, быжыглаттынган коданнарынга улуг дузаны чедирип турар организацияларга, кедээ Советтерге Азас кедээ Совединин, районнуң күүсекчи комитединиң иштики херектер килдизин, культура килдизин, харылзаа салбырын, районнуң ыяш ажыл-агый коллективин хамаарыштырып болур.

Кедээ Советтерниң күүскомнуң хуралдарынга, сессияларынга, депутаттар бөлүктериниң, кедээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияларының хуралдарынга 1982 чылдың мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер дугайында чугаалажып, түңнелин ай, квартал санында үндүрүп турар. Бо хүннерде совхозтарда бар мал чемин кодаңнарда сөөртүп чедирген болгаш ооң курлавырларын доктаамал тургузаар дээш ырааккы кодаңнарже мал чеминиң сөөртүлгезин уламчылап турар. Февраль эгезинде хой оолдаашкыны доостур, ол чымыштыг ажыл районнуң совхозтарында изиг тулук чоруп турар.

Чамдык эки чүүлдер-биле чергелештир мал кыштаглаашкынының айтырыгларының талазы-биле ам-даа четпестер бар боор турар. Четпестерни эдер дээш хемчеглерни ап тураа-даа, ылаңгыя ииң малдың чидери болгаш өлүрү районнуң совхозтарында эвээжевейн турар.

1981-82 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, малдың баш санын бүрүн камгалап алыр болгаш ооң продуктулуг чоруун бедидер дээш Тожу районнуң малчыннары, оларның идепкейлиг дузалакчы-шефтекчилери улам чүткүлдүг ажылдаар.

Л. АРАКЧАА.

ҮР МАНААР БЕ?

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг, Чырганы салбырларда чунар-бажыңнарның ажылынга хамаарыштыр бижиир бодадым.

Чунар-бажыңнар кайызы-даа 1975 чылда туттунган. Чугула дериг-херекселдер-биле бүрүн дериттинген ол чунар-бажыңнар ажылдап турда магалыг-ла турган чүве. Котельная үрелген дээш чунар-бажыңнар ажылдававастааныңдан бээр чыл четкен. Бир чыл манааң чурттакчыларның «чунар-бажыңнаан болза» дижи бээри чөптүг болбайн аан. Хорум-Даг, Чырганы кедээ Советтерниң күүскомнары ол айтырыгга кандыг харыы бээр деп бодап турарыл, чунар-бажыңның ажыттынарын ам чежеге дээр манаарыл?

О. КАРА-САЛ.

«Шынның» почтазы январьда

ЧАГАА ХӨЙДЕ ШИЛИТТИНГИР

Чылдың баштайгы айы доозулган. «Шынның» почтазы-биле январьда 600 чагаа келген. Ол чагааларның хөй кезии солунга парлаттынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың кедээ ажыл-агыйының болгаш үлетпүр бүдүрүлге ажылдакчыларының шудургу ажыл-ижиниң дугайында ол чагааларда бижип турар. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунуң юбилейин бо чылын демдеглээр. Ол чугула болуушкунга уткуштур чер-черде кылдынып турар ажылдарны бижээн чагаалар оларның аразында база бар.

Январь — шээр малдың оолдаар айы. Чер-черде ажыл-агыйлар малдың чаш төлүн онча-менди ап турарынга, ол харыысалгалыг иште мөгаг билбес ажылдап турар хойжуларның, сакманчыларның ажыл-ижинге турасклаткан чагааларның саны көвүдээн. Оларны солуннуң чер-черде бижикчилеринден аңгыда совхозтар директорлары, бригадирлер, хойжулар боттары болгаш мал ажылының специалистери база бижип турар.

Чижээ, Тес-Хем районда «Чодураа» совхозта хойжу И. Ш. Миндиң бригадазының ажыл-ижиниң, садыг хандырылгазының, коданнарже суг сөөртүлгезиниң дугайында бижээн. Солунга ооң бир-ле дугаар бижээн чагаазы ол. Ирина Шулууевна ышкаш солунга бир дугаар бижип турар 28 авторнуң чагаазын редакция эрткен айда алган.

Эрткен айның почтазы-биле Мөңгүн-Тайганың сарлыкчыларының, Тожунуң ивижилериниң дугайында, совхозтарның сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларының хөй сүт дээш карак кызыл демиселиниң дугайында ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш күжүн, билиин харам чокка берип ажылдап турарының, специалистерниң дугайында чагаалар эвээш эвес келген. Чер-черде партия, комсомол болгаш хөй-нийти организацияларының, улус депутаттарының Советтериниң, ажыл-агыйларның удуртукчуларының, специалистерниң малды кыштан хүр ажырар дээш ап турар хемчеглерин, чаа чылда социалистиг чарышты канчаар организастап турарының, эрткен чылды түңнеп чугаалажып көргениниң дугайын бижигилээн.

Барыын-Хемчик райондан К. Судаитың «Чүге дээш чогул?» деп эгелиг, кижизидилге ажылында үениң негелдезинге дүүшпес чамдык четпестерни илереткен, айтырыг көдүрген чүүлү январь 14-түң солунунга парлаттынган. Бо чүүлдү деткээн чагаалар Каа-Хем, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик райониардан редакцияга келгилээн.

Айның почтазы-биле келген чагааларның чамдыызы ажылдаарынга, чурттаарынга шаптыктыг четпестерни илереткен. Шүгүмчүлелдиг чагаалар бо удаада 60 болган. Оларның 15-и солун арыннарынга парлаттынган. «Бир чагааның изи-биле» деп рубриканың адаанга материалдар эрткен айда ээзээш эвес болган.

Чыл эгезинде солуннуң бирги арынынга «Хүннүң медээлери», «Даштыкыдан медээлер» дээн ышкаш чаа рубрикаларның адаанга чугула дорчу медээлерни номчукчуга бараалгадып эгелээн.

Солунга чагаалар хөй-ле болза, ооң материалдары байлак, номчуштуг, дээштиг болур. Ынчангаш солуннуң ажылчын болгаш кедээ корреспондентилери, ооң хөй санныг номчукчулары силерден февральда янзы-бүрү темаларга бижиттинген чагааларыңарны манап тур бис.

Эрткен айның почтазы-биле «Шынның» конкурузунга адрестээн чагаалар база келгилээн. Солуннуң үнүп турар тускай арыннарынга, булуңнарынга материалдарны ынчалдыр айтып, адрестээш, чорудуп болур силер.

Февраль — часкы хову ажылдарынга белеткелдиң, малдың массалыг оолдаарының адакталырының айы. Ынчангаш чер-черде техника септелгезиниң байдалы кандыгыл, малдың чаш төлүн чидириг чок алыр дээш хойжуларның, сакманчыларның ажылын көргүскен материалдарны бижиңер. Мал чемин камнап, ону чедиштир чарыгдаар дээш силерниң ажыл-агыйыңарда кандыг хемчеглерни ап турарыл? Маңаа хамаарыштыр солуннуң чер-черде бижикчилер бөлүктериниң кады кылган рейд материалдарындан организастап чорудуңар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРЫНДА

ЛЕКТОРЛАРНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың эртем билиглерин нептередир талазы-биле ниитилелдиң бөлүк лекторлары Моолдуң найысылалындан чурттуң хоорайларынче болгаш аймактарынче чоруткан. Лекторлар Дархан хоорайга болгаш өске-даа черлерге лекцияларны кылыр болгаш акы-дуңма чурттарның социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга чедиишкиннерииниң дугайында, Моолдуң Араттың революстуг намының XVIII съездизиниң шиитпирлерин республиканың ажылчы чоннарының боттандырып турарының дугайында дыңнакчыларга чугаалап бээрлер.

Ниитилелдиң активчилери эрткен чылын улуг ажылды чоруткан. Оларның беседаларының болгаш лекцияларының кол темалары — МАРН-ның болгаш Моолга улусчу революцияның тиилээшкининиң 60 чылы, РСФСР-ниң болгаш МАР-ның аразында найыралдыг харылзааларны тургускаынының алдарлыг алдан чылының бабырлалы болган.

ССРЭ-ниң «Билиг» ниитилелиниң дуржулгазын Моолдуң лекторлары ажыглавышаан, үлетпүр бүдүрүлге черлеринге, кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннарынга номчулгаларны, беседаларны, лекцияларны кылган болгаш Моолдуң чедиги беш чыл планының даалгаларын чедиишкининиг күүседиринге күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүн салышкынының дугайында тодаргай чугаалажыышкыннарны организастааннар.

Моол коммунистерниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин тайылбырлаарын улам-на калбартыр талазы-биле лекторларның болгаш пропагандистерниң мурнунда чугула сорулга туруп турар.

ТЕХНИКТИГ КУЛЬТУРАЛАРНЫҢ ТАРЫЛГАЗЫ КАЛБАРГАН

ХАНОЙ. Техниктиг культураларның тарылга шөлүн калбартыр, дүжүдүн бедидер талазы-биле чугула программа Вьетнам Социалистиг Республикада чедиишкиннииг боттанып турар. Республиканың кедээ ажыл-ишчилери эрткен чылын шайның эң чаагай дүжүдүн өстүрген, ажаап алган. Олар күрүнеге 50 муң тонна шай бүрүзүн дужааганнар. Каучук болгаш кофе чыылдазы база көвүдеп турар.

Шай бүрүзүн бээр ындтарның тарылга шөлү чоокку чылдарда 100 муң ажыг гектарга, кофе тарыыр шөлдер — 40 муң гектарга немей калбарар. Ынчангаш чиг-эт-биле чүгле ада-чурт үлетпүрүн бүрүн хандырар эвес, харын-даа ол культураларның дүжүдүнден алдынган продукцияны даштыкыже садыглаарын улам көвүдедир сорулга салдынган.

Техниктиг культураларның тарылга шөлдерин калбартыр, оларның дүжүдүн бедидер талазы-биле программаны Вьетнамның тараачыннары Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның деткимчезиниң база кады ажылдажылгазының ачызында чедиишкиннииг боттандырып турар. Техниктиг культураларны өстүрер талазы-биле байлак дуржулгалыг специалистерни Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары Вьетнам Социалистиг Республиказже чорудуп турар.

ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

СОФИЯ. Эмнелгеге ажыглаар «Реинмил» болгаш «Оксимил» деп чаа приборларны Болгарияга бүдүрген. Ханны кылымал арга-биле эргилдиринге болгаш өкпени ажылдадырынга ол приборларны ажыглаар. Эмнелгеге херегләәр ындыг аппаратураны Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның бүдүрүп турары эмнелге аппаратуразының чаңгыс ваай системазынга Болгарияның «Реинмил» болгаш «Оксимил» деп приборларын киирген. «Реинмил» — ол дээрге, кезип эмнээшкинниң үезинде хан арыглаар херексел, а «Оксимил» — чаңгыс удаа ажыглаар кылымал өкпе-дир.

Кижиниң кылымал органнарын чогаадып кылыры — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге Болгария Улус Республиканың специализасттаашкынының чаа угланыышкыны-дыр. Диш эмнээр болгаш рентген кабинеттеринге ажыглаар дериг-херекселдерни чуртта база бүдүрүп эгелээн. Эмнер белеткээр аптека приборларын болгаш херекселдерин Болгария хөй-биле бүдүрген. Ол приборларны болгаш херекселдерни хөй чурттарның медицина албан черлери бедии-биле үнелеп көрген.

Медицинага ажыглаар чүүлдерни бүдүрер үлетпүрүң продукциязы сөөлгү чылдарда 1,6 катап көвүдээн болгаш ассортиментизи калбарган. Болгария Улус Республиказга бүдүрген медицина техниказының 90 хире хуузун даштыкыже үндүрүп турар. Ол чүүлдерни колдуунда Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар садып ап турар. ССРЭ-же чыл бүрүде чорудуп берип турар чүгле аптека дериг-херекселдериниң чыл бүрүде өртээ 10 миллион ажыг лев акша четкен.

КАДЫК КАМГАЛАЛЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ВЬЕНТЬЯН. Кадык камгалалының хөгжүлдезинче, чоннуң кадыкшылын хандырарынче улуг кичээнгейни Лаос Улус-демократтыг Республикада угландырып турар. Найысылалда «Махасот» деп улуг эмнелге черинин эрткен чылда ажылының түңнелдерин үндүрген. Ол эмнелге черинге эрткен чылын 190 муң ажыг кижини хүлээп алгаш, бедик мергежилдиг эмнелге дузаламчызын көргүскен, ларын кезип эмнээшкиннерин хөй удаа боттандырган.

Чуртка кадык камгалалының системазын улам ындай сайзырадыры — Лаостуң Улус-чу-революстуг партиязының болгаш республиканың чазааның кол сорулгаларының бирээзи. Чоннуң медицина хандырылгазының айтырыглары партия болгаш чазактың кичээнгейиниң төвүнде доктаамал туруп турар. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында чуртта эмчилерниң саны үш катап, эмнелгелерниң болгаш эмнелге пункуларының саны ийиден ажыг катап өскен. Медицина албан черлерин кедээ болгаш ырак черлерде дүрген темп-биле тургузуп турар.

Чоннуң кадык камгалалын хөгжүдер талазы-биле Лаос Улус-демократтыг Республикага улуг дузаламчыны Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар чедирип турар. Медицинаның чүс-чүс кадрларын Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының дузазы-биле белеткээн.

УЛАМ КАЛБАРАР

БУДАПЕШТ. Совет Эвилели-биле садыг-экономиктиг харылзааларны улам-на калбартырынга Венгр Улус Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң күш-ажылчы коллективтери тедептиг үлүүн киирип турар. Харылзаа херекселдерин, электроннуг санаалга машиналарын, химия болгаш аъш-чем бүдүрүлгелериниң дериг-херекселдерин, автобустарны, улуг болгаш биче хемчээлдиг краннарны болгаш өске-даа чүүлдерни Совет Эвилелинге Венгрия чорудуп берип турар. А ССРЭ бодунуң ээлчээнде Венгрияга демир кестирер база чондурар станоктарны, даг шахтазының дериг-херекселдерин, одаар чүүлдерни, ылаңгыя бензинни, бойдус газын, демир рудазын болгаш өске-даа бараанарны чорудуп берип турар.

1982 чылда ийи чурттарның аразынга бараан саарылгазының дугайында протоколга чоокта чаа ат салган. Бо чылын ССРЭ-ниң болгаш Венгрияның аразынга садыглажылганың хемчээли эрткен чылдеазындан көвүдээр болгаш ниитизи-биле 7 миллиард рубль хемчээлдиг болур.

(СЭТА).

БОННГА БОЛГАН ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БОНН. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказынга болган Францияның премьер-министри П. Моруа болгаш канцлер Г. Шмидт Боннга болган парлалга конференциязынга чүве чугаалаан болгаш Барыын чүкте экономиканың кризистиг байдалынче кол кичээнгейни угландырганнар.

«АКШ-тың политиказынга, хамыктың мурнунда банк чээлилерниң бедик хуулаарынга хамаарыштыр канцлер-биле бистиң бодалывыс чаңгыс аай болуп турар. Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң чурттарының экономиказынга, Францияның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының экономиказынга ындыг политика айыылдыг уржуктарлыг дээрзинге бистиң бодалдарывыс бир дөмей» деп, П. Моруа медеглээн.

Банк чээлизиниң бедик хуулуг политиказы-биле холбаштыр Барыын Европаның чурттарының экономиказы бергелерге таваржып турарын АКШ-тың төлээлекчилери-биле ужуражыышкыннарның үезинде ургүлчү чугаалап келген бис деп, П. Моруа айыткан. АКШ-тың ындыг политиказы Францияның болгаш ГФР-ниң экономиказынга кедергей улуг когаралды чедирип турар-дыр деп, ол база катап демдеглээн.

«Банк чээлилериниң бедик хуузу Барыын Европаның бүгү чурттарының экономиказынга эң-не багай уржуктарлыг болуп турарын П. Моруаның айытканы черле шын» деп, Г. Шмидт чугаалаан. Банк чээлилериниң хуузун Каттышкан Штаттар кызырзын дээш ГФР болгаш Франция туржуп турар деп, Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери онзалап демдеглээн.

Банк чээлилериниң ындыг бедик хуулары өске чурттарның капиталының АКШ-че чайгылып кирерин ге, америк долларының үнезин кедергей бедидеринге чедирип, Барыын Европаның чурттарының национал экономиказынга улуг когаралды чедирип турар.

ХОРУГДАЛДАН ХОСТААН

КАМПАЛА. Уганданың президентизи М. Оботениң айтыышкынын ёзугаар политиктиг удурланыкчыларның талазындан хоругдалга турган 150 ажыг төлээлекчилерин хостаан.

Уганданың чазааның баштыңының ол шиитпири чурттуң бүгү политиктиг күштерин эптештирер талазы-биле ооң чарлаан угланыышкынын ёзугаар хүлээп алдынган. 35 хоругдаттырганнарны, оларның-биле кады оппозициялыг демократтыг партиядан дөрт парламент кежигүннерин бо чылдың январь эгезинде-ле хостаан турган.

СУДТАП ТУРАР

ТОКИО. Мурнуу Корейниң чалча эрге-чагырганы чурттуң амыдыралын демократчыдарының талалакчыларынга удур кадыг-дошкун истеп сүрүүшкүннерин кылып турар. Киода Цусин агентилеедиң дыңнатканы-биле алырга, чазакка удур организацияның 26 кежигүннерин Сеулдуң сүду үргүлчүлелдиг хуусаада карабажыңнаар деп шииткен. Ажылчыннар болгаш студентилерниң каттыжып кирген ол организация Мурнуу Корейниң бир ном үндүрер черинге турган болгаш улуска удур эрге-чагырганы дужурерынче кыйгырган номнарны нептередип, студентилер ортузунга ажыы чорудуп турган.

(СЭТА).

Төлевилел чугаалажылгада

КАБУЛ. АДР-ның Революстуг Чөвүлелиниң бүгү улустуң чугаалажып көөрүнге киирген эрге-чагырганың чер-чер органнарының дугайында Хоойлу төлевилелин чурттуң ажылчы чоннарының чугаалажып турары митингилер болгаш хуралдар Афганистанда эртип турар.

Апрель революциязының салган кол-ла сорулгазы — бистиң чуртта феодал-община харылзааларын узуткаары, улус массаларынга күрүнениң салым-хуузун тодарадырынга шууд киржир эргени тыпсыры болур — деп, эрге-чагырганың чер-чер органнарын удуртурунуң кол эргелелиниң начальниги Халиль Абави СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.— Бо талазы-биле хоойлу төлевилелиниң ужур-дузазы канчаардаа аажок улуг боор турар». Бүгү чуртка хостуг бадылаашкын-биле соңгуур ужурлуг чер-чер чөвүлелдерин, азы «джиргилерни» тургузар апаар. Афганистанның 18 хар четкен хамааты бүрүзү соңгулдаларга киржир эргени алыр. «Хоойлу төлевилелин парлап үндүрген үеден бээр элээн каш ай эрткен» — деп, Х. Абави чугаалаан.— Чер-черден кээп турар медеглелдер чурттуң чону ол документини чүүлдүг деп хүлээп ап турарының дугайын чугаалап турар».

1974 чылдың июнь 15-те фашистиг үймээнин акша-хөреңги-биле хандырып, организастаан.

Кипр улустуң базымдырыышкыны, дескен чон, хан төктүүшкүнү, муң-муң кижилерниң өлгени болгаш кайнаар-даа барганы билдирбейн, читкени — бо бүгү болза, кипр айтырыгның киприот-гректерниң болгаш киприот-түрктерниң аразында чөрүлдээлерниң түңнели деп көргүзерин оралдажып турар империалистиг күштерниң сүлчээзиниң түңнели-дир. Ынчалза-даа оларның ындыг чөрүлдээлери кол чүүл болбайн турар. Ооң ёзулуг-ла чылдагааннары Кипр-биле империализмниң аразында боор турар.

Удурланыышкынның чыскаалы

ДУБЛИН. Реакцыыг сальвадоржу хунтага АКШ-тың шериг болгаш экономиктиг дузаламчызынга удурланыышкынны илередириниң массалыг чыскаалы ында америк элчин чериниң бажыңының чанынга болган. Ону Сальвадорнуң улузун деткиир талазы-биле ирланд комитеттиң эгелекчи саналын ёзугаар организастаан.

Чыскаалдың киржикчилери, оларның-биле кады ирланд парламентиниң кежигүннери, профэвилелдерниң, хөй-нийтиниң болгаш хүрээ-хииттиниң төлээлекчилери элчин чериниң бажыңының баарынга кыпсып каан 350 лаалыг кресте салганнар. Оларның бирээзи-ле сальвадор хунтазының ханныг холундан өлген бир чүс чурттакчыларының дугайын сагындырган демдек боор турар.

Ирланд хөй-ниитиниң өмүнээзинден Дублинде америк элчинге 10 муң ажыг кижиниң холуну үжүүн салган негелде бижикти тывыскан. Ол документиде сальвадор каржы эрге-чагыргага шериг болгаш экономиктиг дузаламчыны соксадырын негеп турар.

Папаиоаннунуң интервьюзу

СОФИЯ. Англияның, АКШ-тың, НАТО-нуң империалистиг политиказы Кипрни Чөөн Чер ортузунуң далайының болгаш Чоокку Чөөн чүктүң девискээрлеринге улуг шериг баазазы кылдыр хуулдурарынче угланганын Кипрниң күш-ажылчы улузунуң демнилгелиг партиязының (АКЭЛ) чиңгине секретары Э. Папаиоанну «Народна младеж» солунунуң айтырыгларынга харыылааш, чугаалаан.

Каттышкан Штаттар кипр улустуң талазы-биле сүлчээлерниң политиказын боттандырып, чуртту НАТО-нуң мурнуу-чөөн талазынга каттыштырарынга кордааш, ону ийи чарарынче чүткүп турар. Чогум-на Төп разведка эргелели

Демир-орук харылзаазы үзүлген

ЛОНДОН. Январь чээрбииниң хүнүнде Великобританияның элээн каш районнарынга демир-орук шимчээшкиннери база катап үзүлген турган. Демир-орук деполарының болгаш вокзалдарының машинистерниң, албан-хаакчыларының ажыл соксадыышкынының түңнелинде чурттуң мурнуу кезээнде поездерниң 70 ажыг рейстерин соксаткан. Поезд башкарыкчыларының чаңгыс хүннүг ажыл соксадыышкыны Соңгу Шотландияның болгаш Уэльстиң демир оруктарынга шимчээшкинни база үзүктелиишкиннииг болдурган. Ажылчы чоннар ажыл төлевирин улгаттырарын болгаш ажылдаарының байдалдарын экижидерин чедип алыр дээш демиселжип турар.

Эрткен воскресеньеде 25 муң англи демир-орукчуларның ажыл соксадыышкыны база болган.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

БЕРН. (СЭТА). Швейцарияның Күш-ажыл партиязының органы «Форвертс» солунунуң ийи хүн дургузунда үргүлчүлээн байырлалы тайбың дээш, чепсеглениишкинче дүжүрер дээш демиселдиң тугунуң адаа-биле болуп эрткен. Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлдиг кылдыр бүдүрүп эгелээр дээн Рейганның администрациязының шиитпири, ортумак ыраккшылдыг америк ракета-ядролуг чаа чепсектерин Барыын Европаның чурттарынга эккеп нептередир дээн НАТО-нуң планнары бүгү кижи төрелгетенге онза айыылдыг болуп турарын байырлал үезинде ооң киржикчилери демдеглээн.

МИЛИТАРИСЧИ ПЛАННАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Рейганның администрациязы бодунуң милитаристиг угланыышкыннарын ёзугаар дайын болу бээр таварылгада дээш үлетпүр чиг-эдиниң эң чугула хевирлериниң стратегтиг курлавырларын улгаттырарын көрген программаны күүседири дээш бүгү чүүлдерни кылып турар.

«Вашингтон пост» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, амгы үеде Ак бажың стратегтиг материалдарны курлавырлаарын калбартыр» сорулганы салып турар. Ол сорулга-биле ажыктыг казар байлактар чыдар бодунуң-даа черлерин ажыглаарын болгаш даштыкыдан чиг-этти эндере садып алырын-даа планнап турар.

АКШ хөгжүп эгелеп турар чурттардан «стратегтиг чиг-этти соксаал чокка алырынга» сылдагалдан алгаш, бот дозуйнааашкынның күрүнелерге удур боо-чепсектиг дорт интервенцияны кылырының планнарын тургузуп турар. Администрацияның бодап турары-биле алырга, ындыг холгаарлаашкын кылырының чепсээ «дүрген хөделиишкинниң күштери» болур ужурлуг. Оларның сорулгазында делегейниң аңгы-аңгы девискээрлеринде чыдар стратегтиг чиг-эттиң эң-не байлак черлерин эжелеп алыры кирип турар.

Амгы үеде АКШ-тың бүгү девискээринде тарамык тургускан 104 шыгжамырларда мөңгүн-суунуң, хромнуң, кобальтының, марганецтиң, алюминийниң, үлетпүр алмазының, титанның, коргулчуннуң, цинктиң, ак-коргулчуннуң, платинаның болгаш эмтаңнарны болгаш аъш-чемнерни санаваска дыка хөй нииттизи түңү 12,5 млрд. долларның курлавырлары кадагалаттынып чыдар.

ГАНА — ЧААРТЫЛГАЛАР ОРУУНДА

Тайылбыр булуңу

Сөөлгү хүннерде делегей Африканы база катап соңуургал-биле көре берген. Ооң чылдагааннарының бирээзи — Ганада эрге-чагырганың солушканы, ында чазактың эрге-хүлээлгелерин Дж. Ролингге баштаан Национал камгалалдың түр чөвүлели (НКТЧ) холга алганы.

Барыын информация чепсектери ол солчуушкун канчаар болганынче онза кичээнгейни углап турар. Дорт чугаалаар апаар, ол айтырыг кол чүүл эвес, чүге дээрге ол — Гананың шуут-ла бодунуң иштики херээ-дир, аңаа болуушкуннар өскээртен кандыг-даа холгаарлаашкын чокка болган. Байдалды ап көөрге, ганажыларның боттарын ол эвес, өске айтырыг — оларга сөөлгү болуушкуннар кандыг салдарлыг болуру соңуургадып турар.

Африка чурттарының дуржулгазы тода көргүскен: кандыг-даа орук-биле эрге-чагыргага келген болдур, оларның чавактары — бир эвес олар — сөс кырынга эвес, а херек кырында — калбак массаларга даянмас база бодунуң ажык-чорудулгазының кол чүүлү чоннуң эрге-ажыктары болгаш негелде-херекселдери эвес болур болза, олар колониализмден дамчып келген айтырыгларны шиитпирлеп шыдавас. Ооң көскү чижээ — Гана боду. Чурттуң хамааржышпас чоруунуң баштайгы чылдарында чедип алдынган экономика болгаш социал талазы-биле эки чүүлдерни сөөлгү бүдүн чартык он чылдар дургузунда удаа-дараа солчуп келген ёзу-чуруумнар оскунуп, чуртту шуут-ла буурааашкынга чедирген.

Ам чүү болуруул? НКТЧ-ның баштайгы практиктиг базымнары идегелди оттуруп турар. Бир-ле дугаарында чурттуң херектерин шиитпирлээринге чоннуң кол-кол бүгү кезектерин киириштирер хемчеглерни ап турар. НКТЧ-ның бодунуң составында чепсектиг күштерниң төлээлекчилери-биле кады профэвилел, студент база шажын организацияларының төлээлекчилери кирген. Хоорайларда болгаш кедээ суурларда, шериг кезектеринде болгаш албан черлеринде, бүдүрүлгелерде революцияны камгалаарының комитеттерин тургузуп турар. Олар экономиктиг саботажка, спекуляцияга болгаш коррупцияга удур демиселге кол рольду ойнаар ужурлуг. Гана ниитилелде дыка нептерээн ол хоралыг чүүлдерни узуткаары бирги чергениң ужур-дузалыг сорулгаларының бирээзи деп, НКТЧ санап турар. Мөлчүглелди узуткаарынче база социал-экономиктиг чептиг чорукту чедип алырынче угланган НКТЧ-ның чарлааны өске-даа революстуг сорулгалар боттанып эгелээн, Аъш-чем база чугула хереглелдиң бараанарының өртектеринге контрольду тургускан — мурнунда турганындан чавыс деңнел доктааттынган. Транспортка чоруурунуң төлевирин чиигеткен. Ындыг хемчеглер ылдарацгай болгаш дең эргелиг эвес чорукларны узутказы айтырыгларын мрак-та-ла шиитпирлевейн турары билдингир. Ынчалза-даа ук хемчеглерде ажылчы чоннарның калбак массаларының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар тодаргай принциптер бар.

Хамааржышпас чоруктуң баштайгы үе-чадазында киирттинген халас өөредилге база медицина дузаламчызы дээн ышкаш социал чедиишкиннерни ганажылар сөөлгү үеде оскунган турган. Амгы үеде чурттуң чонунуң хөй кезии эмчиге баар, школаларга өөренир аргазы чок. Кээп турар дыңнадыглардан алырга, НКТЧ чоокку үеде бо херекке база боттуг базымнарны кылыр бодап турар.

НКТЧ-ның салганы база чоннуң чүүлдүгзүнүн хүлээп алганы сорулгаларны — бууурааан экономиканы катап тургузары, чоннуң чаагай чорууң бедидери, чуртта бүгү социал байдалды экижидери — күүседиринге эвээш эвес үе болгаш кончуг улуг күжениишкиннер негеттинери чугаажок. Бөгүнгү байдалдан ап көөрге, ындыг угланыышкын чогум-на билдинип турар. Колониализмден хосталган соонда баштайгы чылдарда, кажан Гана национал хөгжүлде айтырыгларын шиитпирлээринге хөгжүп орар чурттарга үлегер болуп турда массаларның энтузиазмы болгаш идейкейлиг чорууң эгидип ап болуру кайы хире чедиишкиннииг болурундан бир-ле дугаарында чедиишкин хамааржыр деп чугаалап болур.

Хамааржышпас Гананың баштайгы президентизи К. Нкрума баштаан чазак харын-на чогум өске кожа-хелбээ чурттарга үлегер болуп турганындан даштыкыдан угланып башкарып турган империалисчи сүлчээниң чижи болган. Ганада болуушкуннарның амгы үеде хөгжүлдезинге таарышпас чүүлдү база-ла ында илергейлеп турар. Массалыг информацияның чамдык чепсектери ук чуртка хамааты дайынны кыпсырының идеязын өөскүдүп, нептередип турар. Чамдык кижилерге, херек ынчап баар болза, черле күзенчиг болур хире. Гананың чаа эрге-чагырганын бойкоттаарынче африка күрүнелерин Вашингтон кыйгырып, Ганага нефть бээрин соксатсын деп турар. Аңаа удур шериг хемчеглерин алза чүл дээн чугааларда тыптып келген. Ындыг байдал чаа чүве эвес-тир, ынчалза-даа ол айыылдыг чүүлдүр дээрзи билдингир.

Ганада национал катап тургузуушкун чорудулгазы эгелеп турар деп чүве бүгү демдектерден билдинип орар. Аңаа чүгле байыр чедирип болур. Бүгү-ле найыралчы чурттар-биле, оларның политиктиг угланыышкыны хамаан чокка, кады ажылдажыышкынны хөгжүдер бодап турарын НКТЧ-ның удуртукчулары тодаргай медеглээннер. Гана кайа-даа каттышпас шимчээшкинге, Африканың чаңгыс-эви организациязынга база бодунуң делегей дугуржулгаларынга шынчы боор артар. НКТЧ-ның чарлааны ол даштыкы политиказының баштайгы түңнелдери база көстүп келген. Ливия-биле мурнунда үскен турган дипломаттыг харылзааларны катап тургускан. А Ливия болза бо чылын Ганага аъш-чем-биле дузаламчы көргүскен баштайгы чурт болган.

Ганада өскерилгелер, чаартылгалар шагда-ла белеткелтиниип турган болгаш олар орай, эрте-даа бол, черле кылдынар турган. Бир тээ ол үе чедип келген чүве төлээде, делегей ниитижилгезиниң кылып болуру эң-не улуг болгаш чугула чүүлү болза, ол дээрге бодунуң херектерин боттары ушта-баштап алырынга үении болгаш арганы ганажыларга бээри болур.

Юрий КУРИЦЫН,
политиктиг хайгаарактчы.
(ПМА).

ЧУРУКТА: Францияда машина бүдүрүп үндүрер «Шоссон» дээр заводтуң профэвилел организациязы «ажылга хөлезилденип кирериниң талазы-биле бюрону» тускай ажыткан. Ол бюрога ук черде ажыл чок аныяктар кээп аттарын бижидип турар. Ажыл чок кижилерниң даңзызын заводтуң дирекциязынче дамчыткан. Күш-ажылдың бүгү-нийти конфедерациязының (КБК) активчилери шак-ла ындыг «хөлезилденип ажылдаарының» бюрозун Парижтиң национал банкызының салбырларының бирээзинде база ажыткан.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

К. КУДАЖЫ

БҮГҮДЕГЕ НАЙЫРАЛДЫГ

(Өрук демдеглелинден эгелер)

База катап-ла Сандыгаштың хүлүмзүрүү. Ам столду мырыңай ужа-тееш дола берген болду. Аяк бүрүзү улай-улай долуп-ла турар. Чаңчыл ындыг, куруг сава турбас.

Ужа кезер хүндүлүг даалга баштайгы удаада меңээ онаашкан. Оон эптиг арга-биле ойталаарын оралдашкан мен.

Ынчаан Дамдын дарга меңээ дээн айтырды:

— Даг улуг бе, даай улуг бе?

Херектиң ужурун билген хиремде-ле, өжегерээн мынча дидим:

— Даг улуг.

— Чүге?

— Даг черле кижиден улуг болбайн.

— Ынчаарга дагның кырынче даай үне бээр болгай.

Ооң соонда чөрчүжер аргам чок болган, ында тыва чоннуң хүндүлелин эш-өөрүмге үлештирер ужурга таварышкан мен. Өске черлерге ындыг хүлээлгелерни кады чораан эштерим база чаңгыс эвес удаа бедик деңнелге күүсеткилээн чүве.

Сумунуң ажыл-ишчилериниң мурнунда туруп турар улуг «үүргелериниң» дугайын Дамдын дарга биске чугаалап берди. Дыка хөй хойжулар төрүүр чүс хойдан чүс ажыг хураганы ап турар болдулар. Мурнакчыларны мотоцикл, эзерлиг аът ышкаш үнелиг чүүлдер-биле шаңнап турар.

Дамдын дарга үлегер сөске сүрлүг кижи деп, Маскыр дарга мынча дээн чүве. Ол черле ылап болду, аныяк-даа бол, Дамдын дарганың чугаазы үлегерлер-биле аажок долган. Оларның чамдыктары бо:

Маалай-маалай мал болур,
Ыглай-ыглай кижи болур.
Аныяңда адың камна.
Кырааныңда кадың камна.
Чүгенин тудуп үнерге,
Чүгүрүү белен туразын.
Хөнезин тудуп үнерге,
Хою белен туразын.

— Менде чүү боор, 93 харлыг Дээктей, оның 60 харлыг чалыызы (оглу) Ишкиндей суглар шыдалдыг билир улус. Олар-биле домактажыр херек— деп, Дамдын дарга, «хоочулап» орду.

Эртенинде сумунуң ортумак школазынга чораан бис. 1200 казах, тыва уруглар өөренип турар. Тыва өөреникчилер —250. Школаның өөредилге кабинеттерин Тыва АССР-ниң Чырыдылга министерствозунуң күсели-биле дерээн. Бежен ажыг башкыларның — алдызы тыва кижи. Бир өг-бүлениң уругларын бир өрээлге кады чурттаар кылдыр чурумчуткан. Ол чорук чаңгыс өгнүң уругларының бот-боттарынга дузалажырынга ажыктыг деп санап турар.

Пионерлер өрээлинге биске бичии концерт көргүскен. Орта «Ийи кас» деп орус, «Байла Моол» деп моол, «Мээң авам» деп казах, «Дээң-дээң» деп тыва ырлар чаңгыланып турду.

Ол аразында Кыс деп фамилиялыг тыва башкы чедип келди. Бичии аараан эмчиге чыткаш, бистиң сураавыс дыңнааш дилеп үнүп келген болду.

— Тыва уруглар дылын утпас бе?—деп, Кыс башкыдан айтырган бис.

— Утпас, өглеринге шуут тывалажыр болгай — деп, Кыс башкы бадыткады. — Тыва номнарны безин тыңнатпыр номчуп турарлар.

Тыва уруглар бистиң-биле шынап-ла тывалап чугаалажып турдулар.

— Силерге кончуг-ла ужуражыксадым — деп, Кыс башкы меңээ чугаалады. — Бетинге бүде берген тур.

Мээң «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романым дугайын чугаалап турарын билип каан мен.

— 1983 чылда Улан-Баторга хевилептер боор — деп, башкы чугаалады. —Ийи дуңгаарым улаар бис. Гагаа башкы-биле ийилээ бис. Оңуун ынгай Улан-Баторда тыва эштеривис база бар. ГДР-де Лейпцигке университет дооскан Калзаң суглар.

Өске черге чоразаң ындыг чугаа дыңнаарга, автор кижиге кончуг-ла өөрүнчүг боор чораан. Караам чажы инаш кыныырга, өскээр көрүп берген мен...

4. «...УЛУГ ХӨГЖҮЛ БИСТЕ БАР»

Гагаа башкының бажыңынга кире бээривиске, өөнүң иштн дораан-на келди:

— Чештинип ап көрүңер.

Чугаа база-ла аяк-шайдан эгелээн. Өгнүң херээжен ээзи Дойдан саанчы кижи болду. Ол бисти олуттарже чалай салы-ла чугаалаган тур:

— Шайны бере бердим. Оон менче көрдү. —Дем бээги чогаалчывыс бо ышкажыл, номун хынаажып, оорлажып номчуп турганывыс. Силер бүгүдениң бистиң өг-бүлевиске кирип келгенинерге сүрлүг амырап тур бис.

Ынчан база-ла «Уйгу чок Улуг-Хем» дугайында чугаа болу берген чүве. Гагаа башкы база ону очулдуруп турар кижи, ынчангаш ооң өг-бүлези уруг-дарыындан эгелээш номчаан болду.

Дамдын дарга бисти таныштырып олур:

— Дөө кижи эртемден, дөө кижи чурукчу, дөө кижи чогаалчы...

Стол кырында аржы, быштак, куруттан эгелээш, боова, боорзак, ооң соонда эът, манчы эндерик чытты. Баян-Өлгий тывалары ак чемни онза хүндүлээр улус чорду, аалчылар аъттанырынтарга пөс аадаңнарга ынап-ла ораап бээр.

Гагааларның өг-бүлезинге ол тываларның дылының, аажы-чаңының дугайын шаанга кирип чугаалашкан бис. Дыңнаваанывыс тыва сөстерни бижигилеп алдывыс. Каш-ла чижек бо; аныяк эр кижини апаа-ла «чалыы» дээр, херээжен кижини «чүгээр» дээр, сыгыртаа—бортуга, демир-хууң — соо, тос—хадың картыжы. Тыва дылга ажыглаарга эпчок сөстерниң культурлуг аттары бар чорду: инек-мыя — аргазын, хой-мыяа, теве-мыяа-хомулак. Бистер «мячик», «шарик» деп сөстерни хевээр ажыглап турар болгай бис, олар «доңгулак» дээр улус-тур. Бо сөстерни литературлуг тыва дылга ажыглаарын бистиң эртемденнеривис өөренип көөр боор деп идегээр мен.

Аъттаныр мурнувуста, чугаа чок-ла, ыр-шоорга келген бис.

Баштай Дойдан:

— Ыр үндүрер улус чоктур—деп чугаалады.

Ынчалза-даа ол биче сеткилдиң домаа дээрэин дораап билип каан бис. Гагаа башкы баштап алгаш, хоочун тыва ырны узун-суук кылдыр бадырыпты (ырларда сөстерни ол чоннуң канчаар адаарын хевээр бижээн мен):

Харгылап аккан Хараты
хеми.
Каткырыжып өскен өөр-черге
Хомпалып аккан Хомду
хеми,
Хоочулажып өскен өөр-
черге.
Турнугуң аккан Тураган
хеми,
Туттунчуп өскен өөр-черге.
Эргилип аккан Ээвя хеми,
Эдержип өскен өөр-черге.

Ооң соонда Гагаа башкының сески классчы оглу Золбаяр бодунуң тыва дылга бижээн шүлүүн номчуп берди (шүлүктерин ол моол болгаш казах дылдарда база бижип турар). Золбаярның шүлүүн ооң бижээн аайы-биле мында киирдим:

АЧЛЫГ ИЕМ

Аар сөөгүмнү кодурген.
Аг сүдүн эмген,
Ачлыг ием силерниң
Ачгарны чүнеп чандырар
мен?
Чылыг чамчаг гавыяаңга
Чыргадып өскүрген ием
силерге
Ырның алдын сөзүнеп
Ылап байырым туттум.
Адаар адымны айтып
берген,
Чоруур чугумну көргүзүп
берген
Ием сээң ачыңны
Изиг хүнеп үнелээр мен.

Бо шүлүктүң ёзулуг уран-чечениин үнелеп чугаалаары берге ыйнаан, ынчалза-даа чаш кижиниң энереелдиг иезинге кызыгаар чок изиг ынакшылын илереткенин кижи магадавас, мактавас арга чок. Чоруун чогузун, Золбаяр! Кажан-бир шагда сээң адың диңмирей бээр боор деп идегээр бис.

Бистерниң «өрелиг» артар аргавыс чок болган. «Тооруктуг долгай-таңдыны» байгы шаавыс-биле ырлап бердивис. Гагаа башкы ону магнитофонга бижип алды. Бистиң үнүвүсте ёзулуг ыраажы шыпар турбаан болбайн аан, ынчалза-даа сагыш-сеткиливистиң ханызындан ырлап берген бис.

Ооң соонда аалдың ээлериниң өске ырлары база улажып турду. Оларның чамдыктарын бистиң номчукчуларывыс мурнунда-ла билир боор-га, борта киирбедим. Ындыг турбуже, оларның бирээзин биживес аргам чок:

Кадыр дагның кырында
Хартыга кужу элбек бар.
Хамык оранның иштинде
Кайгамчык хөгжүл бисте
бар
Улуг дагның кырында
Улар кужу элбек бар.
Улус оранның иштинде
Улуг хөгжүл бисте бар.

Моол черге чоруп тургаш, ында шынап-ла «улуг хөгжүл» барын көрген бис.

Дараазында Мунзук мөгениң аалынга чордувус. Ол шаа ак өглер болду. Бригада төвү-дүр.

— Биске дыл айытпаан — дээш, өгнүң херээжен ээзи мөгүдеп-даа хелчок. (Дыңнатпаан дээри ол-дур).

Ырак черден төрелдеривис келген дээш, кижилер оон-моон сөктүп кээп-ле турлар. Аъттыг-даа шапкылажып кээрлер. Даңаа-даа сунар кижи бар, хөөрге-даа сунар кижи бар. Шала улгады берген кижилер тыва тоннарлыг, хаптыга бөрттерлиг, аныяк оолдар, кыстар сапожкаларлыг, адаа алгыг чүвүрлерлиг, тывазындан каан хураган кежи хөректээштерлиг, бистиниде ышкаш.

Балмаа биле Калдарак деп ийи кырган энелер келдилер:

— Кырган улус бис, канчап билир. Төрелдеривис көрүп алыр дээш келдивис.

— Далаш улус-тур.

— Хөөрткүйлерни.

— Үр хоочулажыр чай чок.

— Хөөрткүйлерни.

Хөйнү шөрген кырганнар боорга, хоочун ырдан бадырып бээрин дилээн бис. «Хөөрткүйлерни» дишкеш, ырлажып эгеледилер:

Кошкар сынныг хоорнуң
Хоярын-даа билбедим.
Кожуун-чурт силерниң
Хоочулажырын-даа
билбедим.
Аргар сынныг аланың
Арарын-даа билбедим.
Арбан-чурт силерниң
Аралажырын-даа билбедим.

Ол кежээ бисти Заксай сумуга манап турган. Ынчангаш далажы берген бис. Аал иштн бисти черле чорудар хөңнү чок болду.

— Оода бир хонуңар. Хой-лап союп бээр бис. Заксайда чүү боор, чаңгыс кертик ажар черде. Даарта баар силер.

«Чаңгыс кертик» дээрге чаңгыс баалык, чаңгыс арт дээни ол боор.

«Хой сойдурарда» чүү боор, ынчалза-даа албан-херек деп «үүрге» бар. Ол кежээ чоруур апарган бис. Ынангыя «чүгээр» чон оон-моон халчып келгеш, машинавысты ак чем— аржы, курут-биле чүдүрүп кааптылар. Сооңустап сүт чажып турдулар.

Кырган энелерниң чугаазын дыңнап турдум:

— Ак оруктуг болуңар, алдын чүректиг болуңар, ажытелдүг болуңар...

(Эгези № 26 «Шында»).

Бай-Тайганың Бай-Тал суурда уруглар садында Ч. Д. Салчак чеди чыл кижизидикчилеп ажылдап, бичии чаштарны төлептиг аажы-чаңга эки өөредип, кижизидип турар. Херээженнер чөвүлелиниң идепкейлиг активчизи, бердинген даалгаларны ол ак сеткилдиг күүседип келген.

ЧУРУКТА: Ч. Д. Салчак уруглар аразында.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕН 4-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы. 9.25 — «Бистиң үениң маадыры». («Бэла»). Уран-чечен фильм. 11.15—Медээлер. 11.20—14.15— Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—«Сибирьлеп база Ыракты Чөөн чүктеп». Документалдыг фильмнер программазы: «Сээн амыдыралың, сээң чериң», «Цунами». 15.15— Сээң ленинчи библиотекаң. 16.00 — П. И. Чайковский. № 4 симфония. Азербайджанның күрүнениң симфония оркестри күүседир. 16.45 — Дагга хаактаар спортка делегей чемпионады. Австриядан дамчыдылга. 17.10 — «ПТУ-га чүү чүвеге, канчаар өөредип турарыл». Тудугжунуң мергежилиниң дугайында. 17.40 — «Чүнү тараап сен, ону ажаап алыр сен». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.
КЫЗЫЛДАН
19.00 — «Телееж».
МОСКВАДАН
19.10 — Москваның күрүнениң культура институдунуң студентилериниң концерти. 19.50 — «Кежээден дүъшке чедир». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Музыка дугайында чугаавысты уламчылаал...» О. Доброхотова эрттирер. 23.15 — Бөгүн делегейде. 23.30 — 01.00 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов»—«Спартак». 2-ги, 3-кү үелер. «Крылья Советов» Спорт ордузундан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. 12.30 —Төөгү. 5 класс. Афинынга аян-чорук. 12.55 — «Саянда ужарлар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.05 — Ботаника. 5-ки класс. Бүрүнүң ажыл-дузазы. 13.25—14.35 — Ф. М. Достоевский — «Кем-херек үүлгедиишкини болгаш шиитпели». 14.35 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чорууурлар клазы. 15.05 — Дайын чылдарының шүлүктери болгаш ырлары. 15.50 — Медээлер. 16.00—17.25 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН
17.25 — Уругларга фильм. «Харлыгаш». Мультфильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45— «Отчугаш». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — Телефильм.
МОСКВАДАН
19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Мультфильм. 20.00 — БАМ-ны тудуп тур бис. Ния суур. 20.45 —Орус улустуң «Калинка» хөгжүм херекселдериниң күүседизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55— «Малаар мен». Уран-чечен телефильм.

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кежээден дүъшке чедир». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 11.00— Медээлер. 11.05— 14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35—ССРЭ биле Румыния Социалистиг Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында Керээге ат салганының бир чыл болганынга. «Румыниянның космосче стартты». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.55— Румыния Социалистиг Республиканың улустуң хөгжүм херекселдериниң күүседизи. 15.25 — «Хоойлу билир сен бе?» Эрге-хүлээлге дугайында беседа. 16.10 — Чоннуң аялгалары. 16.25 — И. Ильф болгаш Е. Петров. Амыдыралының болгаш чогаалдарының арыннарындан. 17.20 — «Горнистер, харыыланар!» 18.05 — Дагга хаактаарының спортунга делегей чемпионады. Австриядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Ф. Габичвадзе. № 2 симфония. 19.20 — «Эртем дугайында». 19.50 — «Кежээден дүъшке чедир». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Фигуралыг чүңгүлаашкынга Европа чемпионады. Эжеш чүңгүлаашкын. Кыска программа. Франциядан дамчыдылга. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35—23.05— «Орус улустуң [illegible]». Документалдыг телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Немец дыл. 12.30 — Төөгү. 9-ку класс. В. И. Ленин — Октябрьның баштыңчызы. 13.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы. 13.25 —А. Толстой. Чогаалдарының арыннарындан. 14.10 — Силерге, ада-иелер. 14.40 — «Бир актёрнуң хуну». 16.00—17.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН
17.45 — Уругларга фильм. «Сереңги [illegible]». Телешии. 18.30 — Телемедээлер. 18.40—«СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлерин —амыдыралга». 19.05— Киножурнал. 19.15 —Телемедээлер. 19.25 —Чарлалдар.
МОСКВАДАН
19.30 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар». Избилиг экран. 19.45 —«Делегей панорамазы» 20.30 —«Тос хүн болгаш бүгү амыдырал». Эпидемиолог эмчи Л. С. Соболева дугайында документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.50 — «[illegible] базаарының будуу». В. Кочетовтуң романын ёзугаар уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —«Горнистер, харыыланар!» 9.40 — «Кежээден дүъшке чедир». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10. 45 —М. И. Глинканың темазынга вариацияны РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Васильев күүседир. 11.05 — Медээлер. 11.10 — 14.15 —Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35 — Шри Ланканың национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүнге. «Шри Ланка. Океанда ортулук». 15.25—Шри Ланка Республиканың танцының национал ансамблиниң концерти. 15.55 —Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 16.25 —РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Наседкин (фортепьяно) ойнаар. 16.55 — «Уран холдар». 17.25 — Хаак спортунга ССРЭ кубогу. Отепядан (Эстон ССР) дамчыдылга. 17.50 — Миллионнарның ленинчи университеди».

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.
КЫЗЫЛДАН
19.00 —Телемедээлер. 19.10 —«Чоннуң уран чүүлү». Дамчыдылга
МОСКВАДАН
19.40 — Фигуралыг чүңгүлаашкынга Европа чемпионады. Эжеш чүңгүлаашкын. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Билдингирдаа бол, элдептиг». Телегенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Испан дыл. 12.30 — А. М. Горький—«Хартыга дугайында ыр», «Буревестник дугайында ыр». 7-ги класс. 13.00 — «Кичээнге орук». Документалдыг телефильм. 13.30 —Дж. Свифт. Амыдыралының болгаш чогаалдарының арыннарындан. 14.35 — «Даң аткыжеге чедир чурттаар». Уран-чечен фильм. 15.50— Медээлер. 16.00—18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН
18.00 —«Хамаатыг камгалалының билиглери — кижи бүрүзүнге». 18.10—«Пади Павлова танцылаар». Фильм-концерт. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.
МОСКВАДАН
19.00 — «Чоннуң чогаалдарызы». Теледопчулал. 19.40 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» Избилиг экран. 20.00— «Кино аян-чоруктар клуву». — 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Дужуп базаарының будуу». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

КӨЖҮП ЭГЕЛЭЭР

Көк-Чыраа суурнуң Культура бажыңының залын суурнуң чурттакчы чону доллур олурупкан. Ындыг болбас арга-жок. Суурнуң чурттакчы чонунуң ниити хуралынга ол хүн чугаалажыр айтырыг ында кижи бүрүзүнге дорт хамааржыр. Анаа тодарадыр, билип алыр, кады чугаалажып, шиитпирлежип көөр айтырыглар хөй. Суур бүрүнү-биле кажан көжерил, канчаар көжерил, каяа баарыл?—ол айтырыгны чурттакчылар эки билип алырын күзеп турарлар.

Хурал эгелээн. Хуралдың даргазы хүн айтырыының талазы-биле «Улуг-Хая» совхозта партком секретары, Көк-Чыраа суурну көжүрериниң талазы-биле район комиссиязының кежигүнү Ч. С. Сотпага сөс берген. Ол бодунуң чугаазынга Саян-Шушенск ГЭС-тиң алдыгы гидроагрегадының ажыглалга киргенин, ГЭС-тиң планнаттынганы оңгу гидроагрегаттың ажыглалга кирериинге чедир ындыг-ла улуг эвес хуусаа артканын, ынчангаш Саян далайның туруптар черинде Көк-Чыраа суурну баш удур көжүрүп эгелээриниң эргежок чугулазын тайылбырлаан.

Көк-Чыраа кодээ Совединиң девискээринде Көк-Чыраа суурда 115 өреге бар. Оларның 75-и хуузунда бажыңнарда. Суурнуң чурттакчыларының хөй кезии «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыннары. Суурну көжүрүп эгелээрге совхозтуң ажылчыннарының Хайыракан, Арыг-Бажы суурларже көжерин, аңаа баар өг-бүлелерге бажыңнарның туттунуп турарын, а өске албан организация черлеринде ажылдап турарлар хамааржыр албан организациязының шугуму-биле Чаа Шагаан-Арыгдан бажың алырының аргазын, азы хуу бажыңын көжүрүп ап болурун сүмелээн.

Чурттакчылар суурну көжүрери-биле холбашкан сонуургаан айтырыгларын салганнар. Суг алыр далай зоназында чурттакчылыг суурну көжүрерин харыылап турар комиссияның талаазы О. Е. Акуленко, Көк-Чыраа кодээ Совединиң күүском даргазы Ч. К. Сунгаров оларга харыылааннар.

Көк-Чыраа суурнуң чурттакчылары А. Уйнук, О. Барыңмаа, М. Анай, Т. Ондар, А. Хууракпан болгаш оон-даа өскелер чугаалашкан айтырыгга хамаарыштыр арга-сүмезин саналынга чугаалааннар.

Санал бергеннер № 3 КМК-ның Хайыракан суурда Көк-Чыраадан көжүп баар ажылчыннарга тудуп турар бажыңнарының тудуу хоостуруга-ла, совхоз директору В. И. Винниковтуң, салбыр эргелекчизиниң чепшээрели-биле өске кижилерни олуртуп турарынга шынгыы шүгүмчүлел кылган.

Көк-Чыраа суурну көжүрер дугайында чугаа он чыл бурунгаар-ла тургустунган турган. Бо аразында алзаң хөй өг-бүле өскээр көшкүлээн. 1974 чылдан бээр Чаа Шагаан-Арыгже 12, Хайыракан суурже 30 ажыг өг-бүле көшкен. Ынчалза-даа суурда чангы-даа бажың хосталбаан. Оларже өске өг-бүлелер кирип турар. Суурну көжүрери нарын айтырыг. Ынчангаш көжеринге таарымчалыг байдалды тургузары-биле Көк-Чыраа кодээ Соведи, суурнуң херээженнер чөвүлели агиткварталлар аайы-биле өг-бүле бүрүзүнүң кажан, кайнаар көжерин, хууда бажыңныг болза, ону канчаар көөр деп турарын тодарадып эгелээн. Суурнуң чурттакчыларының суурдан частан эгелеп көжүп эгелээри көрдүнген.

О. ТАВАА.
Улуг-Хем район.

АЖЫК ЧУГААЛАЖЫР

Уруглар кижизидилгезинге ада-иениң ролю, оларның харыысалгазының дугайында солуннарга-даа хөй удаа бижип, радиога чугаалап, телевизорга көргүзүп турар-дыр. Ынчангаш ада-иелер бистер боттарывыстың талавыстан бо бүгүнү кичээнгей-биле көрүп, башкыларның, арга-мергежилдиг кижилерниң сүмелерин барымдаалап көөр апаар бис. Шынап-ла, уруг-дарыг кижизидилгезинге школа, башкылар-биле харылзашпас болза кайын болур. Бир дем-биле ажылдаарга, чедиишкинниг болбайн канчаар.

Чамдыкта ындыг чүүлдерни кижи эскерип болур. Ада-иелер уругларын мырыңай өжеептирип, оларны дедирлендирип алган болур. Сөглээр сөске шын херек деп чүве бар болгай. Чугаалаар сөзүн безин хынаттынаан, угаазылал-биле көөр болза эки болгай. Үстүкү классчылар-биле улуг кижилер дег ажык чугаалажыры черле чугула. Авазы, ачазы уруу азы оглу-биле ажыт-чажыт чокка чугаалажып чүге болбас деп. Шак ындыг чугааны чорудары кажан-даа артык эвес.

Ч. МОНГУЛ-ООЛ.
Өвүр район.

ТОДАРАТКАН

Бай-Тайганың культура ажылдакчылары боттарының хуралынга эрткен чылдың түңнелдерин үндүрүп, ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейиниң чылында сорулгаларын тодараткан. Культура албан черлериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка «Кара-Хөл», «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтарда Культура бажыңнары эки ажылдыг деп демдеглеттинген. Эки ажылдыг бо лук культура ажылдакчыларын шаңнап, мактаан. 1982 чылдың социалистиг хүлээлгелерин хуралга хүлээп алган.

С. ИРГИТ.

ДРУЖИННИКТЕР СЛЁДУ

Ак-Тал суурнуң Культура бажыңынга Жданов аттыг совхозтуң улусчу дружинниктериниң слёду эрткен. Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга совхозтуң дружинниктериниң эрткен чылда ажылының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Дружина штавының командири В. С. Дамдың-оол үстүнде айтырыгга хамаарыштыр дыңнадыг кылган.

Эки тура улусчу дружинада 30 ажыг дружинник бар. Олар совхоз девискээринге быжыг корум-чурум тургузаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорудуп турар, ылаңгыя оорлаар чоруктар-биле демиселди күштелдирген. Ону дараазында фактылар бадыткаар. Совхоз малы оорлап турган кижилерни дружинниктер чаңгыс эвес удаа илереткен. «ҮТКА 25 чылы» совхозтан кээп, Жданов аттыг совхозтан инек оорлаан кижини база дружинниктер илереткен, истелге органынче шилчиткен.

Ак-Тал суурда албан организация черлеринде улусчу дружиналар график ёзугаар дежурныйлаашкынче доктаамал үнүп турар. Хайгааралдар чорудары-биле чергелештир, олар хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктарны болдурбазының профилактиктиг хемчеглерин чорудуп турарлар. Совхозтуң дирекциязының, улусчу дружиналарның, хөй-нииti организацияларының талазындан корум-чурум камгалалының талазы-биле алдынып турар хемчеглерниң түңнелинде суурда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, хулиганнаар, кем-херек үүлгедир чоруктарның дыка кызырылганын слётка демдеглээн.

Улусчу дружинниктер М. Агын, Э. Беганкей, Д. Маскиров, М. Чимит-оол, Б. Оруспай, Т. Бюрбюстээн оларның идепкейлиг, ак сеткилдиг ажылын слётка мактаан.

Слётка арга-дуржулга солчуушкуну болган. Эки ажылдыг дружинниктерни аңаа шаңнап, мактаан.

Д. ШУЛУУ.
Улуг-Хем район.

Эмчиниң сүмези

ААС ИШТИН АЖААҢАР

Диштерни камгалаарда, бүүлелерни быжыглаарда аас иштин доктаамал ажаар херек. Чамдык сагыза ужурлуг дүрүмнерни сагындырза эки. Бир-ле дугаарында диш чуур щётка дугайы. Ону чартык чыл болгаш солуур херек. Щётка эмин эрттир улуг азы бичии ийикпе, азы кадыг боорга, бүүлени балыглаптып болур. Диштерни чуггап соонда, щётканы экидир савац-биле чуур. Щётканың хылдыг ужун өрү көрүндүр, ажык черге тургузар. Микробтар арыг агаарга дүрген өлүр.

Диштерни хүнде ийи катап чуур ужурлуг. Бүүле ханзырап турар апарганда «Лесная», «Буратино», «Айра» деп пасталарны ажыглаза эки. Паста орнунга дусту азы содалы ажыглап болбас. Оларның кайызы-даа диштерниң чайырын чидирипттер.

Чемненген санында аас иштин чайып төгер апаар. Эмчиниң сүмезин ёзугаар «Лесной», «Специальный», «Экваллитовый», «Здоровье» деп эликсирлерни ажыглаза эки. Оларда активчи бүдүмелдер бар. Ол ышкаш дегдиринкиннерге болгаш бактерияларга улур шыпарлыарлыг. Чамдыкта эмчилер диштерниң болгаш бүүлелерниң байдалын көргеш, янзы-бүрү үнүштүң хандызын аас иштн чайын төгеринге ажыглаарын сүмелээр.

Бүүлени хол-биле пугуурга, быжыгар. Ол хап эргилдезин экижидер.

Н. ВЫХВАТЕНКО,
эмчи.

Агаар

Республикага көжер булуттаар, быскап хар чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—9 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 36—41, чамдык районнарга 26—31, хүндүс 23—28, чамдык районнарга — 13—18 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы дүне 37—39, хүндүс 26—28 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрлер!» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00, «Кижи болгаш робот» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи казактар» 9.30, 12.50, «Сарыг баштыг Майклдың ужуралдары» 11.00, 15.10, «Дүвү чок чер» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чардаштың тергиин танцычызы» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдынныг оңгар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Экипаж» (2 сериялыг) 19.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3.ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 60.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00229.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 28 (11826) | 1982 чылдың февраль 3, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ПЛАНДАН АЖЫР

«Кызыл тудуг» эргелелинде коммунист Чүлдүм-оол Доңгактың бригадазы январьда 23 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, ону 24 муң рубльге кылып бүдүрген. Мурнакчы бригада чылдың эгезинден-не бот-орулга-чарылгалыг аргаже шилчээш болгаш 150 квартиралыг чуртталга бажыңының тудуунда ажылдап турар.

Хоочун тудугжунуң бригадазы бо чылын 300 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын декабрь 25-не чедир бурун күүседирин шиитпирлээн.

Н. ООРЖАК.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозта Мария Дмитриевна Бутонаева дуржулгалыг ногаажыларының бирээзи.

Ооң удурткан бригадазы эрткен чылын план ёзугаар 1630 тонна янзы-бүрү ноганы өстүрер тургаш, ону херек кырында 1700 тонна чедир күүсеткен.

Ленин орденниң эдилекчизи, коммунист М. Д. Бутонаеваның бригадазы бо чылын оон-даа бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: М. Д. Бутонаева.

«Бай-Тал» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Өзер-оол Салчакович Мөңге он бирги беш чылдың баштайгызында 100 хойдан 101 хураганны, хой санындан 1,9 кг дүктү кыргып алган. Бо чылын ооң коданында 300 хойнуң 270-и оолдаан, хураганнары онча-менди.

Ө. С. Мөңге ажыл-агыйда социалистиг чарыштың тиилекчизи. Ол улус ажыл-агыйының мурнакчыларының республика хуралының киржикчизи.

ЧУРУКТА: хойжу Ө. С. Мөңге.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Бөгүн «Шын» солуну Күш-ажылчы алдар тугун Ш. Серенниң күш-ажылчы чедиишкиннинге бараалгадып көдүрдү.

Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң хоочун хойжузу Шимит Сэренович Серенниң 380 хоюнуң 306-зы төрүпкен, оон чүс башка онаалтыр 100 хураган алдынган. Хойжунуң бо чылгы социалистиг хүлээлгезиниң күүсеттинип турары ол.

Хойжулар, малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш социалистиг чарышты улам калбартыңар!

Кыштаглаашкын — шалыпчы ажыл-иш

ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Онгу беш чылдыынга деңнээрге, он бирги беш чылдың баштайгы чылында — «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери элээн эки ажылдаан. Ажыл-агый күрүнеге сүт садарының планын 105 хуу, эъттиин — 165, дүктүүн — 110 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 92 хураганны камгалап алган. Комсомолчу-аныяктарның Көк-Чар сүт-бараан фермазы республиканың мурнакчы фермаларының санынга кирген. Чамдык саанчыларывыс болгаш хойжуларывыс мурнакчы малчыннарның республика бюллетенинге ады кирип турар апарганы — бистиң эки көргүзүглеривис болур. Бо бүгү чедиишкиннерде мал ажылында ажылдап турар коммунистерниң улуг-хууу улуг дээрзин совхозтуң партия комитеди демдеглеп турар.

Малдың баш санын өстүреринге болгаш продуктузуун бедидеринге чедип алдынган чүүлдерни быжыглавышаан, оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш ажылдаары — совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң, ылаңгыя малчыннарның кол сорулгазы болур. Мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер сорулга-биле эрткен чылдың декабрьда совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралынга мал кыштаглаашкынының чорууп турар дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ынчап район девискээринге хар улуг дүшпээн, соок дыңнаг эвес турган. Ниитизи-биле алырга, тус-тус кыштагларда байдал багай эвес болган: мал чеми хире-чергези-биле сөөртүнген (чамдык ыракта орук-чирик берге черлерде сиген арткан турган). Кажаалар болгаш малчыннар чурттаар бажыңнар багай эвес, дүвүрээзин болу берги дег кыштаг чок турган. Мал ажылында коммунистер кыштаглаашкынның үлегерлиг эрттирер дээш кызымак ажылдаарын ол хуралга чугаалап, саналдарны киирип турганнар.

Оон ыңай, ооң мурнуу чарыында парткомнуң бир хуралынга совхозта мал чеминиң хуваалдазының болгаш ооң камгалгазының дугайында айтырыгны чугаалашканы — кыштаглаашкын үезинде малчыннарның ажылга харысалгазының байдалын билип алырынга, мал чеми дээш контрольду күштелдиреринге ажыктыг болган. Ол хуралга улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Кол Арбын-оол информация кылган, кыштагларда мал чемин хуваагаңы малдың баш санының болгаш чүзүн аайы-биле алырга тодаргай эвес, чемин чарыгдап турарынга камналга чок чоруктар бар дээрзин айыткан. Мал чемин чарыгдап турарынга хүн бүрүнүң шыңгыы контролюн тургузарын, ол ажылга коммунистерниң идепкейлиг киржилгезин чедип алырын парткомга дааскан. Совхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турар 65 коммунистер (оларның иштинде малчыннар, механизаторлар, тудугжулар) маңаа улуг күш болуру чугаажок дээрзиң ол хуралдарга айыткан турган.

Ам бо хүннерде совхозта хой оолдашкыны түлүктеп турар. Январьның сөөлгү он хонуунга чедир төрээн 2013 хойдан 2019 хураган камгалап алдынган. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге хураган хой болгаш, хар улгадып, соок дыңзап турар апаргаңда, хойжулар болгаш оларның дузалакчылары кызымак ажылдап турарлар. Бистиң хойжуларывыстың барык чартык кезии коммунистер. Олардан аныяк коммунистер Виктор биле Людмила Бичелдейлер төрээн 270 хоюндан 270 хураганны, хоочун коммунист Кыргыс Баныш амдызында төрээн 127 хоюндан 130 хураганны онча-менди камгалап алгаш, сакманчылары-биле кады кызымак ажылдап турар. Чамдык өске-даа хойжу коммунистер чаш хураганнарны хорамча чок алгылаан. «1981 чылдың тергиин кадарчызы» деп аттың эдилекчизи, он ажыг чылда инек кадарып келген Кол Чажыймай кодан инээн семис шыырак кыш ажырып турар. Үстүнде ады кирген коммунистерниң эрткен чылгы көргүзүглери база эки болган. Олар — малчыннарның мурнуку одуруунда чоруп, кады ажылдап турар өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүпшаан, ажылга эки түңнелдерни чедип алыр дээш чыл-бүрү мергежилин бедидип турар.

Совхозтуң ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылынга кижилерни хүлээп алырда аңаа мергежилдиг, күзел-соруурглуг кижилерни шилип ап турар апарган бис. Таварылга болгап, мал ажылынга чуду-кара, харысалга чок кижилер база тургулаан. Чижээ, коммунист Мырлаа Дембир төрүүр хой малдап тургаш, ажылга тура чокталып, эрткен чайын малынга сиген белеткээр ажылга киришпейн, өдек бэлбейн тургаш ажылындан үндүрткен. Ындыг четенчиг таварылганың дугайында чидиг шүгүмчүлел коммунистерниң хуралынга болгулааны таварылга эвес.

Совхозтуң удуртукчулары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери хой оолдап турар коданнарны доктаамал хайгааралга алган. Кандыг-бир таарымча чок байдалды эдер дээш дүрген хемчегни ап турар. Толбулда хойжу аныяк коммунист Олег Шимиттиң коданынга чаш хураганнар хорап эгелей бээрге ынаар харысалгалыг эмчилер чоруткан болгаш ол коданга тускай мал эмчизин быжыглаан. Чүгле хойжуларже эвес, а мыйыстыг бода мал кыштагларынче, сүт-бараан фермазынче кичээнгейни кошкатпайн турар.

Партком кежигүннери сес кижини, мал ажылының тускай эртемниглерин, суурнуң албан организацияларын база агитквартираларны тус-тус малчын аалдарга быжыглаан. Олар харылаар ужурлуг черлеринче удаа-дараа барып турар. Чижээ, партком кежигүннеринден Кол Арбын-оол Куштуг-Кежиг фермазында, Самбуу Шөмбүл — Ээр-Хашта, Ак-Сукпакта, Кадь-Чаазыда хойжуларга, совхоз директору Валентин Куулар — Белдир, Шол-Бажы, Межелик, Даңмалык дег черлерде хойжуларга быжыглаттынган. Партийжи ол даалганы эштерниң канчаар күүседип турарын, малчыннар-биле харылзаазының дугайын партком контрольдап, оларның отчёттарын дыңнап турар. Чаа чылдан бээр «Азас» агитбригада малчыннарны кезип чораан ийи удаа оюн-концертти көргүскен. Суурда киномеханик аныяк коммунист Сергей Сотпа малчыннарга үе-үеде кинолар көргүзерин организастап турар. Малчыннар ортузунга культура-массалыг болгаш органжакчы ажылдарны чорударын коммунистер харылап турар.

Малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр, мал бажын хоратпас дээш чүткүлдүг ажылдаары — бистиң коммунист малчыннарывыстың кышкы бо хүннерде соңгааргаттынмас сорулгазы болур.

А. СЕМИС-КӨК,
«Тоора-Хем» совхозтуң партком секретары.

Хүнүң медээлери

ҮЖҮ ИЙИС

Бо хүннерге чедир төрээн 1500 хойдан 1506 хураганны «Хемчик» совхоз ажаап алган. Эң-не хөй хураган аныяк хойжу Борис Хомушкунуунда болган. Ооң кадарган 300 хоюнуң 250-и төрээн болгаш оон 253 хураган алдынган.

Совхозтуң удуртукчулары болгаш хойжулар мал бажын өстүрер дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

А. ЕВРОП.

УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң хойжулары Болдурга Биче-оол, Моңгуш Ойдуп-оол, Сундуй Байыр-оол, Николай Дажылык оларның коданнарында төрээн хоюнуң хураганнары шупту менди. Совхозта төрээн 2498 хойдан 2502 хураган алдынган. Малдың чаш төлүн камгалап алыр ажыл уламчылавышаан.

Д. ШУЛУУ.

ДӨРТЭЭЛЭЭН

Коммунист Хомушку Туран-оол он ажыг чыл дургузунда хойжулап келген. Ол чылдарның чедизи Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбек салбырынга эрткен. Мурнакчы малчын деп алдаргадаа маңаа четкен, партия кежигүнүнге-даа маңаа кирген, арга-дуржулгалыг-даа болу берген.

Мурнакчы малчынның аалы ам Кадыр-Ийиниң Калбак-Даштата. Ында үлегерлиг кажаалыг, бажың-балгаттыг улуг кыштаг бар. Ол кыштагда 416 хой Туран-оолдуң ажаалдазында турар. Чайын тайга оъду кескен ук хойнуң деңгели эки, ам-даа күскү олчаан.

— Мал чеми четчир. Сиген далгавы, будук-бүрү, сиген бар. Бодувус чайын мал чемин белеткээш, оон ийи машиназын совхозка бердивис — деп, хойжунуң кадайы Кегеймаа чугаалап ор. — Ам харын бичии сула турган болза, Шала часкаар, кыштаглаашкынның эң-не берге болгаш малга айыылдыг үезинде, хоолулуг чемнер кончуг дузалыг: ырбыска малды дораан-на дамыр киириптер...

Туран-оол биле Кегеймаа Хомушкуларның аалында биле зи хой эвес, боттары-биле кады дөрт-ле кижи. Ынчалза-жок оларның ажылдап турары, шынап-ла, «дөртен кижи херек чок».

— Хоювус декабрь 25-те төрүп эгеледи. Чаңгыс ол хүн безин, хеп-хепертен аан, чээрби тос хой төрүдү. Одарда хой-биле коданда кажаа аразынга ыңай-бээр маннажып тура хүнзедивис. Ол хире хой чаш хураганны эмзирер, имнээр-демдектээр деп чүве белен эвес чорду. Ол аразында төрээн хойларның соңгузун хайгаараарындан эгелээш, өске ажыл база хой болгай. Ындыг хүннер чангыс эвес, а ай дургузунда уламчылап келди. — Кегеймааның чугаазындан-на, дөрт кижиниң ажылга кызымаа билдине берди. Оларның бирээзи — шериге дуңмазының кадайы Катя Ондар, өскези — оглу Володя, кайызы-даа күш-ажылчы амыдыралдың чүгле эгелиинде, комсомолчулар.

Хомушку Туран-оол онгу беш чылдың планныг онаалгазын болгаш социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткеш, он бирги беш чылды база чедиишкиннинг эгелээн. Ол эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны доруктурган болгаш хойдан-на 3,2 килограмм дүктү кыргаан. Бо чылын база-ла бо сан-чурагайлардан, эвээш эвес көргүзүглерни чедип алыр хүлээлгени алган. Ук хүлээлгениң бо хүннерде күүсеттинип турары бо.

Эрбекте Зоя Монгуштуң бригадирлээн хойжулары «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның республиканың малчыннарынга үндүрген кыйгырыынга харыы кылдыр малды кыштан хүр ажырар, малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш, Хомушку Туран-оол ышкаш, шудургу ажылдап турарлар. Оларның аразында хоочуннар Ондар Сайын-Белек, Ооржак Маадыр-оол, Куулар Мөнге болгаш аныяктар Дондуп Кан-оол, Кушкаштаар Седип-оол оларның коданнарында байдал амгы үеде элээн эки. А Оюн Содуй-оол биле Михаил Ар-Сарыгның хойлары чаа-ла төрүп эгелээн. Ынчалза-даа бригаданың хойжулары бо чылын чедиишкиннинг болурунга бүзүрелдиг.

К. ЧООДУ.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Мөңгүн-Тайга районунуң амыдырал хандырылга комбинады эрткен чылды эки дооскаш, бо чылдың январь айда чонга ачы-дузаа чедириериниң даалгазын база ажыр күүсеткен. Дуржулгалыг даараныкчылар М. Доңгак, М. Оюн, Д. Шиниң-Хоо олар 1981 чылдың чарыжының тиилекчилери боок шылгараан, январьның хууда планын база ажыр боттандырганнар.

Районда мурнакчы бүдүрүлге чери бирги кварталдың ийиги айының үлүгүн доллур күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

* * *

Ыраккы Тожу районнуң чурттакчыларынга ачы-дузаа көргүзериниң ында чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң коллективи эки күүседип келген. Чаагайжыдылга, капитал септелге ажылдарынга көрдүнген акша-хөреңгини бүрүнү-биле шиңгээткен.

Бистиң хоочуннарывыс А. Соколова, Н. Оюн, Н. Мельников олар хүлээнген ажылын ак сеткилдиг күүседип турарлар. Коллектив районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразындан эрткен чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи болган.

А. АМБАРЖИ.

МАГНИТКАНЫҢ ТУГУНДА ОРДЕН

МАГНИТОГОРСК (Челябинск область), февраль 1. (СЭТА). В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының коллективи бодунуң бүдүрүлгезиниң тургустунганындан бээр 50 чылын күш-ажылчы улуг чедиишкиннер-биле уткаан. Чартык чүс чыл дургузунда ол Төрээн чуртка чүс-чүс миллион тонна шойну, каңны, прокатты берген. Ол улуг бүдүрүлгениң кара металлургияның хөгжүлдезинге ачы-хавыяазы, ооң коллективиниң техника-экономиктиг бедик көргүзүглерни чедип алганы, онгу беш чылда социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чедиишкиннери Октябрь Революциязы ордени-биле демдеглеткен.

Ол шаңналды тывысырынга тураскаалган хурал Магнитогорскиге болган. Чыылганнарның чылыг уткааны СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих аңаа чүве чугаалаан. Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан болгаш орденни диптиг адыш часкаашкыннарының адаа-биле комбинаттың тугунга кадап берген.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң төлевилээни бедик сан-чурагайларны албан ажыфарын, он бирги беш чылдың даалгаларын күүседиринге чедиишкиннерни көвүдедирин хуралдың киржикчилери Коммунистиг партияга, Совет чазакка, эш Л. И. Брежневке бүзүреткен.

ЮБИЛЕЙЖИ ЭЭЛДИРИГ

МАГНИТОГОРСК, февраль 1. (СЭТА-ның корр. Е. Ткаченко). Магнитогорсктиң Ленин аттыг металлургия комбинадының чартык чүс чыл болган юбилейиниң хүнүнде, бөгүн, 50 чыл бурунгаар дег кичээнгейниң № 1 домпа суу-суу хаара туткан. Эртен эрте маңаа юбилейжи ээлдиригни куткап. Юбилейжи шойну ээлдирер эргени Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. Ф. Стояпкинниң бригадазы чаалап алган. Бригада он-он муң магнитогоржуларның киришкени чарыштың тиилекчизи боор үнген. Ол хүн шойну комбинаттың бирги домназының бирги горновойу И. Я. Овсянников хайылдырган.

Комбинаттың бүгү цехтеринде юбилейжи ээлчеглер ол хүн эрткен. Аңаа Украинаның, Казахстанның, Липецкиниң, Кузнецкиниң, Нижний Тагильдиң элээн хөй боттарының күш-ажылчы намдарын Магниткага эгелээн металлургтары киришкен.

БОДУНДАН ХАМААРЖЫР

Бистиң «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ажылчылери эрткен чылын мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, планныг онаалдаларны, алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш боттарындан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылган. Олар сөглээн сөзүнге ээ болган дээрзин демдеглээри өөрүнчүг. Сүт садарының чыл планы 107,4, эъттиин — 107,1 хуу күүсеттинген. Ынчалзажок күрүнеге дүк садарының планынга дөрт центнерни чедирбейн, өрелиг артканын айтыр херек.

Совхозта хойнуң баш саны мындыг-ла хөй эвес — он бир муңдан бичии-ле ажыг турар. Ынчалзажок ол адыр эвээш эвес орулганы совхозка берип турар. Мен хойжу кижи мен. Ол ажылды барык-ла бүгү амыдыралым дургузунда кылып келдим. Ынчангаш эвээш эвес арга-дуржулга чыгдынган деп болур. Эрткен чылдың кыжы берге-даа болза, ажыл-агыйның хойжулары малды хүр-менди камгалап алыр дээш карак кызыл ажылдаан. Оларның шудургу күш-ажылының ачызында совхозка хойнуң өлүп хораары ооң мурнунда чылдыындан 2½ хуу кызырылган. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 88 хураган менди алдынган азы 1980 чылдыындан 22 хураган хөй болган. Бо багай эвес көргүзүг болбайн аан. Ынчалзажок ол кызыгаар эвес-тир. Бисте хой ажылында болдунар аргалар ам-даа чедир ажыглаттынмайн турар. Ону мындыг чижектен көрүп болур. Бисте хоочун хойжу Куңгаа Шавы эрткен чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 111 хураганны менди доруктурган. Мен бодум төрүүр 100 хойга онаалтыр 125 хураганны менди доруктуруп, хойдан-на 5,7 килограмм дүктү кыргып алдым. Моон кандыг түңнел үндүрүп болурул? Хой бүрүзүнден-не хураганны ап болурунуң болдунар аргазы барын ол фактылар чугаалап турар. Ийистээн хураганнарны санавайн, хойдан-на чаңгыс хураганны безин менди алган болза, совхоз 100 хойдан-на 12 хураганны немей алыр турган ийик. Бо дээрге бистиң чедир ажыглавайн турар курлавырывыс-тыр.

Мен бодаарымга, хөй чүүлдер хойжунуң бодундан хамааржыр. Чамдык хойжуларда эрай азырадыкчы хөөн бар. Бүгү-ле чүвени совхоз кылып берзин деп бодаар-дыр. Күрүне шынап-ла малчыннарга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузуп турарын хүлээп көөр апаар бис. Ол эки-дир, харын. Ындыг болганда, улам-на кызып ажылдаар, бедик көргүзүглерни чедип алыр хүлээлгелиг бис.

Хойжунуң ажылында оңза чажыт чок. Ону хойжу бүрүзү билир боор. Өдек-кыштаан бөш удур септеп алыры, хойну чайын эки семиртири, чогуур үезинде эдержилгеге киирери, кыжын хынамчалыг ажаап-тежээри, хураганны менди доруктуралы-биле кызары — хойжу кижиниң кол хүлээлгези ол-дур. Ооң кайы-бирээзин чедир кылбайн баарга, алыс түңнел кудулаар апаар. Хойжу бүрүзү эң-не кызып ажылдаар, ол-за.

Ам малчыннарда эң-не харысалгалыг үе — кыштаглаашкын чоруп турар. Бистиң ажылывыстың түңнели оон кол хамааржыр. Совхозтуң малчыннары күжениишкиннинг ажылдап турар. Хой оолдаашкыны удавас массалыг эгелээр. Аңаа багай эвес белеткенип алдывыс. Он бирги беш чылдың ийиги чылында хой бүрүзүнден хураганны менди алыр сорулгалыг ажылдап турар, мындыг бис.

И. САФОНОВ,
«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу.

...Даштыкыдан сөөлгү медээлер...

П. МОРУАНЫҢ ЧУГААЗЫ

БОНН. (СЭТА) Польшага болгаш ССРЭ-ге удур ылгай кооруну хемчеглерни чорудар ылдыр Барыын Европаның чурттарын албадаар дээш АКШ-тың ыйыышкынынга хамаарыштыр Францияның премьер-министри П. Моруаның Боннга чугаалааны болза: «Совет Эвилели-биле садыг харылзааларын үзер дугайында шиитпирни бир эвес хүлээп алыр, болзувусса, ол экономиктиг бүзээлээшкин болур ийик. Ындыг бүзээлээшкин дыка багай уржуктарлыг болур. Делегейниң амгы байдалын барымдаалап көрбүшаан, ындыг хемчеглерни кылбас ужурлуг бис».

ПРОФЭВИЛЕЛ КОНФЕРЕНЦИЯЛАРЫ

ПРАГА (СЭТА). Профэвилелдерниң область конференциялары бүгү чуртка болуп эрткен. Чехословакияның профэвилелдериниң бо чылдың чазынында болур X съездизинге область конференциялары чугула белеткел болган.

ЧКП-ның XVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннинг боттандырар херекке профэвилелдериниң ролюн бедидер дугайында айтырыгже онза кичээнгейни конференциялар угландырган.

ДИПЛОМНАРНЫ ТЫВЫСКАН

КАБУЛ. Афганистан Улус-демократтыг Республиканың найысылалында политехниктиг институттуң хөй бөлүк доозукчуларынга дипломнарны байырлыг байдалга тывыскан. Чуртта эң улуг дээди өөредилге черин бо чылын 228 студентилер дооскан. Олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга барып ажылдаар.

Совет Эвилелиниң деткимчези-биле тургустунган ол институтту ажыттындан бээр ниитизи-биле 1635 кижи дооскан. Олар бедик мергежилдиг инженерлер болган. Үлетпүрнүң болгаш кедээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезиниң бедик мергежилдиг специалистерин белеткээринче улуг кичээнгейни республиканың партия болгаш чазаа угландырып турар.

Х. И. КЛЕВЕННИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ОСЛО. (СЭТА). Тайбың дээш, чепсеглениишкинниң дүжүрер дээш демисел — Норвегияның Компартиязының кол сорулгазы болуп турар деп, НКП-ның даргазы Х. И. Клевен «Афтенпостен» солунга берген интервьюзунга медеглээн. Европаның соңгу девискээринге ядролуг чепсек чок зонаны тургузарының эргежок чугулазын ол онзалап демдеглээн.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№ 1 (115) 1982 чыл, февраль

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

ТӨРЭЭН ЧУРТУНГА БАРААЛГАЛ

Төп командылал пунктуэу. Танкыларның боодалга кызыр шелү долузу-биле көстүп турар кылдыр кылган бүдүн ханавы ээлеп турар улуг соңга. Дан халазының таалапчыг ыржымы. Дайынчы машиналар «Бурунгаар!» деп команданы манавышаан, удумзургай чүве дег, бүлүргүң көстүп турган. Янзы-бүрү углаңнышкыннарже ээй-баш чок сандараан каралар ам-даа бүдүн шакты манап турган. Операторларның командазы-биле олар шаап халдаан танкистерниң оруун моондактаарлар.

Чер кыры чырыыры билек, өөредилгеге белеткел эгелээн. Комсомолчу Василий Даңзы-Белек машиназының бүгү хер-херекселдерин ажылдаарының караактары-биле хынай көргүлээн. Шупту чүве муриукузу дег, туружунда, онча-менди. Бүгү чүве чүгле ооң бодундан хамааржыр, адыгжыдан. Бо дайынчы өөредилге Даңзы-Белекке баштайгы кичээл эвес-ле болгай. Ынчалза-даа бөгүнгү өөредилге чиик эвес. Адыгжы чаңгыс эвес, а элээн каш сорулганы күүседир хүлээлгелиг. Василийниң сүрээдеп орары-даа чөп.

Шагаан-Арыгның ортумак школазынга өөренип турган-ла Василий техникага хандыкшылдыг турган. Ада-иезинден эрте чарылгаш, ол кады төрээн улуг акызы Валерий Даңзы-Белектиң өг-бүлезинге өскен. Шеригже үдеп тура, акызы танкист болурун аңаа күзээн чүве-дир.

«Күзелиңиз бүттү. Танкист болдум...» деп, ол баштайгы чагаазынга бижээн-даа.

Эге дээрезинде Даңзы-Белекке кончуг берге турган. Нарын механизмнер, оптиктиг дериглелер дээш чүнү чок дээр.

Офицер Герасимов аныяк танкистиң муңчулуп орарын билген ышкаш, бир кичээл үезинде мынча дээн: «Чиганнып олур сен бе? Бодунга, бодунуң күжүңге бүзүрээр херек, Василий. Быжыг тура-соруктуг болур херек. Бүзүреп тур мен. Ёзулуг танкист болур сен...»

Хүн бүрү чүткүлдүг өөренип, командирлерниң болгаш дуржулгалыг дайынчыларның практиктиг дузазын ап турза-турза, Василий Даңзы-Белек шуудай берген. Ам ооң бодунга чигзиниш, сүрээдеп орар үези эрткей деп болур. Харыылап турар техниказын билири, дайынчы өөредилгеге белеткели ол хире бүзүрелдиг. Ооң херечизи сөөлгү бо эрткен дайынчы өөредилгеге ооң тергиин чедиишкини болур.

— Эр-хей, Даңзы-Белек, эр-хей болдуң, Василий Ондарович, тергиин-дир! — деп, взвод командири сөөлгү инчээлди түңнеп тура, Василийниң холун туткан.

Бо кичээлге, дайынчыларның тактиктиг кичээлдеринге турасказткан дайынчы хуудуста Василий Ондарович Даңзы-Белектиң чедиишкиниин мактаан.

Дайынчыларның мурнунда дайынчы өөредилге кичээлдери ам-даа хөй. Оларга адыгжы Василий Даңзы-Белек болгаш ооң эш-өөрүнүн чедиишкиннери база көвей болурунга идегел улуг.

А. ГОРЯЧИЙ,
курлавырда полковник.

ЫДЫКТЫГ ХҮЛЭЭЛГЕДЕ

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хоочун механизатору Туран Ооржак шериг албанының аныяк чылдарын адыгжы кезекке эрттирген турган. Ооң оглу Салчак-оол Ооржак эрткен чылдың чазынында шеригже келдирткеш, адазының оруу-биле база-ла адыгжы кезекте келген. Алызындан бүдүштүг, ажылгыр өг-бүлеге өскен болгаш С. Ооржак дайынчы болгаш политиктиг белеткелге кызымаан көргүзүп, солдат амыдыралдың баштайгы хүннеринден-не мактады берген.

Өөредилге кезээнин курсантызы Салчак-оолдуң өөредилгезинден бир хүннү көрээл.

Күскү бүргег, хаттыг хүн. Танкодром. Дайынчы машинаны башкарарынга чай дургузунда өөренип алган билиг-мергежилин, эрес-дидимин, кашпагайын ёзулуг шылгалда бүдүүзүнде хынажып, шенежир дээш механик-башкарыкчы курсантылар чыглып келген. Күчүлүг, каң машиналарны өөредилгеге белеткеп алырынга ындыг-ла узак үе негеттинмес.

Кызылдың № 1 профессионал-техниктиг училищезиниң доозукчузу Салчак-оол, дайынчы эш-өөрү-биле бир дөмей, техниказының бүгү механизмнерин хынамчалыг көрүп, эртер ужурлуг оруунда чүү барын, кандыг моондакты канчаар эртерин эргий бодап турган. Механизатор адазының тракторунга олурупкаш, ооң сиреш, күштүг мага-бодун эскерип, аңаа чоргаарланмышаан, Бора-Тайганың делгемнерин эргип, кезип чоруурунуң ол бо-ла сактыр. Бо хүннерде адазы Туран кандызы — тракторунуң дынын тудупкан, совхозунуң ажыл-херээ дээш туржуп турда, оглу дайынчы техника — танкының дынын тудупкан, дайынчы белеткелдиң өөредилгезинде тутсуп орар. Ынчаар бодаптарга, Салчак-оолга акызы-даа, эргеленчин-даа кончуг болган, арта чингеш кылынган ышкаш сагындырган.

— Машиналарже! — дээн команда үнери билек, дайынчылар каш-ла минутада олуттарын ээлепкен. «Бурунгаар!» дээн ээлчеглиг команда-биле, тулчуушкунче чүве дег, танкылар трассаже дааштыгныын ындып-ла берген.

Социалистиг Төрээн чурттуң камгалалы дээш дайынчы белеткелдиң бо өөредилгезиниң мурнуку одуруунда Салчак-оолдуң машиназы ыдып орган. Чайгы өөредилге дургузунда ол дайынчы даалгазын үлегерлиг күүседип, мактадып келген болгаш бо өөредилгеде база мурнунче ушта чүткүдүп орары ол. Ооң үлегерин дыка хөй дайынчылар эдерип, сорулгазын часпайн чорук органнар. Бүгү-ле моондактарны чинги-биле эртип шаан, Салчак-оол көвүрүгге чоокшулап келген. «Дайзын» ында мина салып каан чадавас. Чамдык машиналар шала оожумнаксай-даа берген болза, Салчак-оол «аъдының» дынын тыртпаан, халытпышаан келгеш, көвүрүгнүн өске ужунда караны андара аткаш, оруун бүзүрелдиг уламчылап чорупкан... Берге болгаш нарын трасса артында калган. Ооржактың ажылы эң бедик балл-биле үнелеткен. Кичээлдиң удуртукчузу ону мактап, аңаа өөрүп четтиргенин илереткен.

Салчак-оол Ооржактың шан-мактал кевүдеп, дайынчы мергежили база өзүп орар. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринде ындыг белеткелди дайынчы бүгүдезинден негеп турар, а ол негелдени С. Ооржак ак сеткилдии-биле күүседип, Төрээн чуртун камгалаар ыдыктыг хүлээлгезин тергиин эки күүседип турар.

В. КАРГАПОЛОВ.
Н кезек.

ХҮНДҮС-ДАА, ДҮНЕ-ДАА

— Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң күрүне кызыгаарының хайгыылынче үнерин дужаадым — дээн, застава начальниги офицер А. Марсовтуң шиирини, чидиг үнү өрээлге чаңгыланып үнген.

Кызыгаар камгалаарының доскуулунче ефрейтор Марат Султанов баштаан бөлүк чорупкан. Кызыгааржыларны офицер үдеп тура, оларга чоргаарланган, ындыг аваангыр, эскерикчел, тура-соруктуг эрлер турда күрүне кызыгаарын кым-даа үреп шыдавазы билдингир. М. Султанов — СЭКП кежигүнүнге кандидат, партия кежигүнүнге кирерин-ге белеткенип турар. Бо заставага бир чыл ажыг үеде шериг албанын ол эрттиргеш, ол хире күрүне кызыгаарының үрекчилерин туткан. Ол чүгле шынчы база ак сеткилдиг шериг албанын эрттирип турар эвес, бодун солуур эшти — ефрейтор Юрий Бесовту белеткеп алган. Ону заставаның комсомол эге органи-зациязының секретарында соңгаан.

— Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң күрүне кызыгаарын камгалап турган доскууддар чедип келдиг-вие, эш офицер — деп, Ю. Бесов илеткээн. — Күрүне кызыгаарынга үрээшкиннер болбаан, ынчалза-даа аңаа ийи автомашина келгеш, күрүне кызыгаарынче углуг ыңай болганнар.

Дүне үдуваан-даа болза дүүрээзин бөлүү-биле кады Юрий Бесов автомашиналарның кайнаар барганын, кымның дээрзин тодарадыры-биле кызыгааржэ чорупкан. Ооп келгеш кызыгааржыларның дайынчы болгаш политиктиг белеткел талазы-биле кичээлинге ол олурупкан. Кызыгаарга шериг албаны эрттирери — хүндүлүг болгаш берге. Кызыгааржылар күрүне кызыгаарын хүндүс-даа, дүне-даа, аяс, бүргег-даа дивейн карак огу дег камгалап, ыдыктыг хүлээлгезин төлептии-биле күүседип, совет улустуң революсчу, дайынчы чаңчылдарынга шынчы болуп турардар.

Шериг албанындан хостуг үезин кызыгааржылар ажыктыг эрттирип, эки дыштаныр турар. Кино, телевизор көөр, библиотекага баар, концертке, спортчу маргылдааларга киржиринге белеткенир, янзы-бүрү оюннар ойнаар болгаш оон-даа өске хемчеглерге киржир.

Застава кызыгааржыларны күрүне кызыгаарын идегелдиг камгалаарынга харыысалгазын бедидип, социалистиг Төрээн чуртунга бердинген чорукка кижизидип, дайынчы сагылга-чурумнуг болурунга чаңчыктырып турар.

Амгы үеде заставаның комсомолчуларының ортузунда ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга, ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан. Кызыл туктуг Забайкальениң кызыгаар округунуң коллективтериниң аразында чарышка тиилекчи болур дээш застава тодаргай хемчеглерни ап турар.

ЧУРУКТА: дайзынның кызыгаар үрээн черинде дүүрээзин бөлүүн вертолёт-биле экелгени.

В. ЗИНИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Норжуң Балчыр-ооловна Суукай — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Кызыл Армияның дайынчылары болгаш Тываның эки турачы соодар, ыстары-биле кады Украинаның хоорайларын, суурларын дайзынның эжелелинден хостаарынга ол киржип, маадырлыг чоруун көргүскен. Дайынчы шылгаралы дээш Норжуң Балчыр-ооловна чазактың медальдары-биле каш удаа шаңнаткан.

Амгы үеде Бай-Хаакта районнуң амыдырал хандырылга комбинадында ол даараныкчылап турар. Социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдээн каш катап алган.

Норжуң Балчыр-ооловна аныяктар, школачылар-биле ужуражып, оларга совет улустуң дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарының дугайында чугаалап берип турар.

ЧУРУКТА: Н. Б. Суукай.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СОЛДАТ ЧАГААНЫҢ ШАГЫ

Невада хоорайның ажылчыннары-биле Ленин орденниг Ленинградтың шериг округунуң дайынчылары быжыг найыралдыг харылзаалыг. Олар аразында чагаалажып, кежээлерни кады эрттирип, аңаа бөгтарының ажылында болгаш дайынчы өөредилгезинде чедиишкиннерни таныштырып турар.

«Большевичка» даараңылга каттыжыышкынының комсомолчулары-биле түс чериниң шериг гарнизонунуң бир кезээниң харылзаачыларының ээлчеглиг ужуражылгазы Ленинградтың маадырлыг камгалакчыларының монументизиниң тураскаалдыг залынга болуп эрткен. Ленинград бүзээлээшкининиң чаза тавар-рышкынының 39 чылынга тураскааткан «Солдат чагааның шагын» олар эрттирген. Каттыжыышкынның хоочуну Л. Батуева аңаа чүве чугаалаан. Бүзээлеттирген Ленинградтан Челябинскиже турган үгбазынче бижип турган бодунуң элээн каш чагааларын ол аңаа номчаан. Дайынчылар ол уттундурбас хүннерниң маадырларының дугайында, революцияның кавайының камгалакчыларының күжүн, чаныш сыныш чок туруштуун, маадырлыын билип алганнар.

— Хоочуннарның дайынчыларга чагыын сеткилдиң ханызындан чүүлдүгээнүп хүлээп алыр бис. Маадырларның үлегер-чижээ бистерни сорук кирип, Төрээн чуртунга кызыгаар чок бараан болурунга өөредип тур — деп, улуг лейтенант В. Тихонов чугаалаан.

Ужуражылганың киржикчилери ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг ужуражырын аазаан.

С. ИВАНОВ, В. ЦИМБАЛОВ.
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

МААДЫРЛЫГ ЧОРУК УТТУНДУРБАС

ВОЛГОГРАД. (СЭТА-ның корр.). Волганың эриктеринге совет дайынчыларының тиилелгезиниң бүдүүзүнде областың школаларында маадырлыг чоруктуң кичээлдери эгелээн.

Краснооктябрьск районнуң № 34 школазының пионер дружиназының хүндүлүг пионерлери — сураглыг 39 дугаар дивизияның хоочуннары өөреникчилерге баадап келгеннер. Школачылар-биле оларның найыралдыг харылзаазы шаг-да-ла эгелээн. Аныяк волгоградчылар хоорайда бир-ле дугаарында гвардейжи дивизияның дайынчы алдарының музейин тургускан. Өске хоорайларның школаларынга шак ындыг музейни органзастаарынга олар дузалашканнар.

Волгоградчылар дайынның хоочуннарындан, оларның аныяк өңнүктеринден дыка хөй чагааны алган. Тулчуушкуннар болуп турган тураскаалдыг черлерге эрткен митингилерге ол дугайында чугаалааннар.

ТАЙБЫҢ,ААС-КЕЖИК ДЭЭШ

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиканы чорудуп, кижи төрелгетенни ядролуг дайынның халавынга таварыштырбас дээш, империалистерниң коргалынга хензиг-даа бүзүренчиг арга бербес дээш күжениишкинни салып, ажылдап турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде эш Л. И. Брежнев Эн-би-си дээр америк телекомпанияга харыызынга бистиң планетага ядролуг дайынны канчап-даа болдурбас херек дээр дугайында бодалын илередип, бо чылын Женевага боо-чепсекке контроль тургузар керээни чарар дугуржулганы ынап-ла чедип алыры-биле Совет Эвилели чүткүл салып турар деп демдеглээн. Совет удуртукчу ол харыыларынга мынча дээн: «...планетаның бүгү кижилеринге кол чүве — тайбың, даартагы хүнүнге бүзүрел херек дээрзин чазактар, күрүне ажылдакчылары эчизинге чедир медереп билген турары чугула».

Моон алгаш көөрге, Леонид Ильич чүгле бодунуң улуг Төрээн чурту дээш эвес, а бүгү-ле Чер кырының салым-чолу дээш сагыш салып, ол дээш амыр-дыжын харам чокка бүгү күжүн үндүрүп, демисежип чоруур-дур. Ынчангаш Леонид Ильичиниң буянныг, чаагай, маадырлыг херээн делегейниң депшилгелиг бүгү чону шын билип, чүүлдүгзүнүп деткип турар. Чүге дизе эш Л. И. Брежневтиң чорудуп турар политиказы, ажыл-херээ кижилерниң келир өйү, аас-кежии-биле, бедүүн чоннуң үзел-бодалдары-биле тудуш, ында сиңниккен болгаш чүгле олче угланган.

В. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район.

СОЛДАТ МЕН, АВАЙ

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

Чуртта «Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзү» деп экспедиция чоруп турар. Бо хүннерде дайынның хоочуннары боттарының сактыышкыннарындан, сагыш-сеткилди доюлдуруп келир чечен чугааларны бижип турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларын дилеп тывар ажылды журналист С. Н. Урланис чорудуп келген. Оларның бирээзиниң салым-чолунуң дугайын, ооң бодунуң чагааларын ажыглап тура, С. Урланис мынчаар чугаалап турар.

1941 чылдың төнчүзүнде Москва камгалалынга дайынның эртип чадап кааны бир шугум Тула турган. Дайынның баштайгы хүннеринде Тула облаеска Николай Гаврилович Есиповка удурткан партизан отряды тургустунган. Ол отрядка он дөрт харлыг Коля Зотов деп оол турган. Коля отрядтың мурнундан элээн каш даалгаларны чедиишкинниг күүседкен.

Коля бодунуң үе-черге эш-өөрү-биле бир дөмей, фронт баарын, фашистерни сылба шапчыр кылдыр Кызыл Армияже ону чорударын кызымак дилеп турган. Адак соонда ооң күзели бүткен, Николай Красноармейск хоорайга шериг белеткели эртип турган.

«Экии, эргим авай, сеңээ бодумнуң кызыл шеригже байырым чедирдим. Бүгү чүвеге чүгле экиин сеңээ күзээшээн. дуңмаларым Катя, Таня оларга база байырым чедирдим. Дыка сагышсырап тур мен, силерден чагаа чок. Школада өөренип тур мен. Удавас сержант эргени меңээ тывысыр деп тур, а амдызында салбыр командири мен. Авай, чуруум-сагылган кандыг тур сен деп меңден айтырып ор сен. Мен дээрге ам комсомолчу мен! Авай, ажыл-агыйың, кыстарың кандыг тур, тода бижип тур. Кол-ла чүве — кадыкшыл. Кадыың камна, авай. Фронтуже чорударын четтикпейн манап тур мен. Шупту төрелдерни ошкадым. Оглуң Николай».

Чагаалар, чагаалар... Олар барык 40 чыл бурунгаар бижиттинген. Саазын үлдүрепип, сыгыглаф орулгуваан, үжүктер көзүлбестегилей берген. Оларны камныг чазып, хумагалыг ажыглап олур мен. Үжүк бүрүзүн чыпшыр тудуп, бажыңының дуңмаларының болгаш Анна Логвиновавың кадыкшылының дугайын сагыш саргып бижээн одуругларын номчуп ор мен...

«...Украин черде тулчуп тур мен. Мында Ленинградтың тулааларында ышкаш чүве кайда боор. Эвээш бижип тур сен? — деп, айтырып ор сен. Фронтуга үе эвээш, фашист идегеттерни дүргеи үндүр сывырар болгай, ону билир сен, авай. Сен харын удаа-дараа бижип тур сен, ол меңээ хөглүг болур кылдыр. База катап диледим, мен дээш сагышсырава, авай. Өлүм боду келгиже чедир мээң-биле чүү-даа болбас. Авай, көрдүң бе, каң дег кадык бол! Шупту улуска меңден байыр. Амдызында ол-ла. Оглуң Николай».

Хенинг-ле чай, хоо аразында Николай аалынче бодүүн болгаш хөрек-чүректи доюлдурунтар чагааларны бижип турган.

«Кезээмде чаңгыс чер чурттугларым долу, ону дыңнадып каайн. Кончуг эки эрлер. Авай, чагаам моон-биле доостум. Немец артиллериязы-биле боолай берди. Сеңээ дугаалажып турар тапыырым база тапывазым кыстарга мээң байырым чедир. Оглуң Николай».

«Аалдан чагаа келбеске чалгаарап, сагыш аарый бээр-дир мен. Ынчалза-даа «катюша» медээ бериптерге, биске хөглүг апаар, чуртталга база бир янзы апаар... Ам база танывазым хоорайлар, суурлар — герман кызыгаарга чедир ындыг-ла ырак эвес. Авай, мени дээш сагыш човава. Сагыш-сеткилиңни оожургалдыг болдуруп көр. Удавас тиилелгелиг хап чана бээр бис, амдызында байырлыг. Сээң оглуң Николай».

«Экии, эргим төрелдер, авай база дуңмаларым! Сеткилдиң арыындан фронтучу байырым чедирдим. Холумче улуг эвес балыгладыпкан дээрден башка эки чурттап чор мен. Холум ам экижип ор. Госпиталь барбадым, кезээмде эмнедип чоруп тур мен. Авай, кадыкшылың кандыг-дыр, ажыл-агыйыңар канчап тур, черле кандыг чурттап тур силер, шуптузун бижип көрем. Хол ужуу сээңии эвес-тир, бижиири бергедир бе? Кады чурттап турарың кыстар сеңээ дузалажып турлар бе, ынчаар болап олур мен. Оларга мээң өөрүп четтиргеним илередип, күрээм ханызындан үнген байырым чедирип көрем, авай. Олар база менче чагаалар бижээйлер ээн. Олар дээрге тыл улуу-дур, а мен фронт кижизи-дир мен. Дириг артсымза, хап чеде бээр мен, ужуражы бээр бис. Авайым, мен ам бичии Коляжык эвес-тир мен ийин, улуг эр кижи-дир мен, Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржилгеп солдат-тыр мен. Кыстар дугайы чугаалап, олар-биле чооккулаксаан күзелим билип кагзыңза, элдепсиниме, авай. Ынчангаш оларга мээң байырым чедирер сен. Чагаам доостум. Бүгү-ле чүвеге экини күзедим. Сээң оглуң Николай».

Польшаны хостап тура, бир тулчуушкунга Николай база катап аар балыгладыпкан. Ынчалза-даа иезиниң — Анна Логвиновавың кадыкшылы дээш чүрээ аарып, чат чораан.

23. XII — 44 ч. «Фронтудан байыр. Экии, эргим авай! 21. XII. Сээң ийи чагааң алдым, кончуг-ла өөрдүм. Катыдан база алдым, аарып турдум деп каап-тыр. Төрүттүнген хүнүм таварыштыр «Москваның камгалалы дээш» деп медаль-биле база тускай шак-биле шаңнаттым. Төрүттүнген хүнүм ынчаар байырладым. Мени дээш хилеп чорба, авай. Кадыкшылым эки-дир. Ол-ла. байырлыг. Сээң оглуң Н. Зотов».

...24. XII — 44 ч. «Авай, экии! Сеңээ өөрүнчүг дыңнадыглар болгаш байыр. Дүүн, 23. XII, меңээ Алдар орденниң III чергезин тывысты. Каң кадык чор мен. Шупту улуска байыр. Николай Зотов».

2.1 — 45 ч. «Авай, чагааң келбээнден бээр чеди хонду. Сагыжым саргып тур. Канчап-ла тур ирги силер? Мен эки чор мен, авай. Чаа чылды эки уткудум. Авай, мээң байырымны бүгү төрелдерге, таныыр улустарывыска чедирер сен, оглуң Николай».

«Экии, авай. 31.XII — 44 ч. чорутткан чагааң алдым. Харыызын арай саададыптым. Чүге дизе 12.1 — 45 ч. удур шавар халдаашкынга турдувус. Немец-биле сылба туттуур дээш чай-шөлээн албадывыс көрем. Авай, оглуң мен дээш черле дүвүреве. Шупту чүве эки болур. Шупту улуска байыр. оглуң Николай».

Николай улуг Тиилелге хүнүнге чедир чурттап шыдаваан. Аалынче, авазынче сөөлгү чагаазын ол 1945 чылдың январь 12-де бижээн.

1945 чылдың январь 28-те польша черге ол амы-тынындан маадырлыы-биле чарылган. Николай Сергеевич Зотов Краков воеводствозунуң чөөн округунуң акы-дуңма хөөрүнде оруукшуттунган.

ТИИЛЕЛГЕ ДЭЭШ УЖУДУП ЧОРААН

Идегелин хензиг-даа оскунмайн, ооң ада-иези үжен чеди чыл дургузунда оглун манап келген. Оглунуң чедип келиринге идегели өшпейн чорааш, иези чоокта чаа мөчүп калган. Адазы чааскаан артса-даа, манаарын уламчылап, бажыңда 40 чыл дургузунда кадагалаттынган кара чаңгыс чуруунда дег, командирниң көк формазын чазалдыр кедипкен оглу Вадим хаалганы ажыдып кирип кээр кылдыр сактып орган.

...Жлобин чоогунда Днепрниң тулаалаичак эриинден экскаватор булуулган самолёт артынчызы ушта казып экелген... Ужудукчунуң кабиназындан кижи сөөгүн болгаш ооң ок-чемзээниң, документилериниң артынчызын тыпкан. Тулаа иштинге хөй чылдарда чыдып келген болгаш документилерден ужудукчунуң ат-сывын билип алыры ол дээрезе болдунмаан.

Криминалистер ол бүгүнү холга алган. Чаа арга-дуржулганы ажыглап тургаш, кажан-даа эгиттинмес турган одуругларны олар номчуп үндүрген... 16-гы агаар шериинниң 519-ку хыдыкчы авиаполугунуң улуг ужудукчузу, лейтенант Вадим Андреевич Назаренко 1944 чылдың февраль 21-де алганы дайынчы даалгадан ээп келбээн.

Чалгынныг дайынчының адазы Тула хоорайда чурттап турар Андрей Дмитриевич Назаренко оглунуң сөөлгү хүннериниң дугайында медээни ынчаар дыңнаан.

Лейтенант Назаренко эрес-дидим, чаныш-сыныш чок кижи чораан. 1942 чылдың октябрьда, он тос харлыг турган, баштайгы агаар тулчуушкунунга киришкеш, дайзынның хөй ханныг дириг күжүн, техниказын узуткааш, самолёдун дужур аттырып, боду аар балыглаткан. Госпитальга дөрт ай эмнеткеш, ол-гии үнаг-даа, аңаа ужарын шуут хораап турган...

Вадим Назаренко кызымак, чүткүлдүг-биле ужударын чедип апкаш, бодунуң полугун дилеп чораш, Курск чоогундан тып алган. Аңаа чаа ЯК-7-ни берип каан. Кадыкшылы экиживаэн-даа болза, ол хүнде ийи-үш ужудуушкуннарны кылып турган.

...Жлобин чоогунуң маадырның чытканы тулаалыг эрикке чарлыышкынның сөөлгү салюду үш удаа эткен. Чоок кавы хоорайның, суурларның муң-муң чурттакчылары чыглып кээп, дайынчының сөөлгү орукче үдээр ёзулалга кириш-кен. Чурттуң ол-бо булуңнарындан четкилеп келген дайын хоочуннары, дайынчы эжиниң кажыдал урназынче баштарын халайтыпкан тургулаан.

Маадырның хөөрүн долгандыр тараан белорус аваь дээр аныяк ыяштар бүрүлери оожум сыырап тургулаар.

В. ГОРОДЕЦКИЙ.
Рязань.

Хамааты камгалалы

ИДЕПКЕЙЖЭЭН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи чуртка хамааты камгалалын улам сайзырадырын, ооң бүгү ажыл-чорудулгазын бедик деңнелге тургузарын тодаргай айыткан.

Бистиң республиканың совет, ажыл-агый органнарының, өөредилге черлериниң удуртукчулары хамааты камгалалының республика болгаш хоорай штабтары-биле быжыг харылзааны тудуп, ооң ажылдакчыларынга практиктиг дузаны чедирип турар.

Республиканың база Кызыл хоорайның улус ажыл-агый объектилеринге, үлетпүр бүдүрүлгелеринге, өөредилге черлеринге 1981 чылда хамааты камгалалының өөредилгелери план ёзугаар эрткен. Ол болза командылал-штаб, тактиктиг, комплекстиг деп адаар үш аңгы хевирлиг өөредилге болур.

Ам ол өөредилгелерниң ужур-дузазының, сорулгазының дугайында кысказы-биле таныштырып көрейн. Тактиктиг өөредилгени хамааты камгалалының шеригжитпээн бөлүктериниң бүрүн составтыг киржилгези-биле эрттирер. Ооң сорулгазы — шеригжитпээн бөлүктериниң берге байдалдар үезинде билдилиг хөделиин шенээри. Ол өөредилгени планда көрдүнгениниң ёзугаар объектиниң хамааты камгалалының начальниги, штаб начальниги азы шеригжитпээн бөлүктер командирлери эрттирер хүлээлгелиг.

Командылал-штаб өөредилгезин кандыг-бир бүдүрүлгениң азы өөредилге черниниң хамааты камгалалының штавы эрттирер. Оон ыңай бо өөредилгени хамааты камгалалының чамдык бөлүктериниң киржилгези-биле чорудуп болур. Эң-не делгереңгей болгаш хөй талалыг хевир болза, комплекстиг өөредилге. Бо өөредилгени белеткээринге элээн хөй үе, күш, материал-техниктиг база негеттинер. Ынчангаш комплекстиг өөредилгени үш чыл болгаш бир катап эрттирерин көрген. Ооң бир онзагай чүүлү болза ону чорудуп турда, чаңгыс ай чурум ёзугаар хамааты камгалалының удуртур бүгү составының, шеригжитпээн бөлүктерниң, ол бөлүктерде кирбейн турар ажылчын, албан-хаакчыларның киришкен турары болур. Комплекстиг өөредилгени бүдүрүлге азы өөредилге черниниң ажыл-чорудулгазынга шаптыктавас, харын ажыктыг кылдыр эртирер. Үк өөредилгениң өөредилге-материалдыг баазазы болза объектиниң боду, ооң девискээри, тудуглары, камгалал черлери, электри шугумнары болур.

Комплекстиг, тактиктиг, командылал-штаб өөредилгелерин эки шыңарлыг белеткээринге организастыг болгаш методиктиг документилер кол хамаарылгалыг. Ындыг документилерге: өөредилгени белеткээриниң календарьлыг, организастыг айтыышкыннар, политиктиг ажылдың, өөредилге удуртукчузунуң оралакчыларының база дузалакчыларының, өөредилгениң материал-техниктиг хандырылгазының, медээ дыңнадырының планнары хамааржыр, олар бүрүн кылдынган болгаш бадылаттынган турар.

1981 чылдың декабрьның төнчүзүнде Кызыл хоорайның хөгжүм-шии театрынга, «Чечек» даараныглга ательеге, садыг-кооператив училищезинге, эът комбинадынга, Кедээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазынга көргүзүглер комплекстиг өөредилгелер эрткен. Өөредилге үезинде ооң планын ёзугаар садыг-кооператив училищезинге (хамааты камгалалының начальниги Г. Молодцова) санитар дружиназы радиоактивтиг бүдүмелдериниң хоралыг доозунундан тыныр органнарны камгалаарынга ажыглап шарыттынар хевец-марля херекселдерин канчаар белеткээрин херек кырында көргүскен. Ооң соонда чыылганнар аъш-чем продуктуларын канчаар камгалап, кадагалаарының аргаларын, шеригжитпээн бөлүктериниң көрүндезин сонуургап көргеннер.

Ол ышкаш «Чечек» даараныглга ательеге (хамааты камгалалының начальниги Л. Джевало) хуузунда камгалаарынга ажыглап кедер пөс бөрттерни массалыг даарап турарын организастааны көрүштүг болган. Кедээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазынга ында тургустунган шеригжитпээн бөлүктерниң өрт өжүреринге билдилиг хөделиин, даалгазын күүсеткеш, автобаазаның хамааты камгалалының начальниинге илеткээн. Хөгжүм-шии театрынга тургустунган хүлээп алырының пунктузунуң комиссиязының кежигүннери хоорайның чурттакчыларын, оларның өг-бүлелериниң кежигүннерин кедээ черлерже камгалап көжүреринге хамаарышкан чүүлдерни тайылбырлап, ында бичии уруглуг иелерге эмчиниң баштайгы дузазын чедирерин-ге, дежурныйларга, ниитиниң чурумун тударынга тускайлаан өрээлдерин таарыштыр белеткээнин көргүскен.

Хамааты камгалалының планныг өөредилгелери өске коллективтерге ам-даа уламчылаар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң директору, ында хамааты камгалалының начальниги Г. Молодцова өөредилгеге беленин илеткеп тур; училищениң сургуулдары ыналда үезинде.

М. ЛОБАНОВТУҢ фотолары.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. Женевага ужуражыышкын

Делегейде херектерниң байдалы бөгүн шуут удурланышкак ийи угланыышкынның демисели-биле тодаргайлаттынып турар. Бир талазында, АКШ-тың болгаш агрессчи НАТО блоктуң Совет Эвилели-биле күчү-түрүүшкүнүг удурланыштыр туржуурунче, дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырарын болдурбазынче, бирги ээлчегде ядро-ракеталыг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин чүгле угланган ужурунда тайбыңның салым-чолунга айыылдыг угланыышкыны-дыр. Шериг талазы-биле тергиидеңгей чорукту чедип алырын бодааш, АКШ бодунуң 600 чыгам чаа ракеталарын Европага эккеп сайгара тургузарын кызыдып турар. Өске талазында, бүгү ниити тайбыңны быжыглаар, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелериниң чайгылыш чок чорудуп турар угланыышкыны-дыр. Ядролуг дайынны болдурбазындан, бүгү делегейге быжыг тайбыңны камгалап арттырарындан артык чугула сорулга бөгүн чок дээрзин СЭКП биле Совет күрүне барымдаалап келген болгаш барымдаалап турар-даа. Алыс сорулгазы — ракета-ядролуг чепсектерни чоорту кызырары, а ооң соонда оларны харын бүрүн узуткаары. Вашингтонуң албан кижилериниң сарыыл чок политиказының түңнелинде дайын тыптып келириниң кыжанын чавырылдырары болур тайбың эгелекчи саналдарны ССРЭ каш удаа үндүрүп келгени эки билдингир.

Амгы үениң делегей политиказының ол онзагай чорууну СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг-биле Женевага болган чугаалажыышкыннары база дагын тодаргай көргүскен. Совет-америк харылзааларның байдалынга-даа, ниитизи-биле делегей байдалынга-даа хамаарышкан дыка хөй айтырыгларны ужуражыышкынга чугаалашкан. Ол айтырыгларны совет болгаш америк талаларның канчаар көөрүнде ылгалдарның бары база чугаалажыышкыннар үезинде илерээн. Боо-чепсектерни, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти, эндере бүдүрерин соксадырының айтырыгларынче, ынчангаш тайбыңны быжыглаарының айтырыынче кол кичээнгейни Совет Эвилели угландырган. Совет Эвилели ортумак ыраккшылдың ядролуг боо-чепсектерин Европага кызыгаарлаарының айтырыын Европа улустарының хан-дамырындан эрге-ажыктарынга таарыштыр шиитпирлээринге идиг бээр дээш моон соңгаар-даа бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин онзалап демдеглеттинген.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазының айтырыын канчаар көөрүнде ылгалдар стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында айтырыгны чугаалажып турар душта база илерээн. Ол айтырыг дугайты чугаалажыышкыннарны дагын эгелээринге ССРЭ-ниң белен чорууну совет таладан медеглээн. Ону дагын чорударынга чогуур үндезин — стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында ийиги керээ бар болгай. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының херээнге улам ынай бурунгаарлаарынга ол идиг бээр. Ындыг турбуже, америк тала ол эң чугула айтырыг дугайты чугаалажыышкыннарже кирилтезинге кажан белен болгаа турарының хуусаазын адаарындан былдаан. Келир сан-хөө чылында америк шериг чарыгдалын АКШ-тың бүгү төөгүзүнде туруп көрбээн кедергей улуг тун — 245 миллиард доллар кылдыр бадылааны америк администрацияның амгы агрессчи угланыышкынынга америк таланың ындыг турушу бүрүн таарыжып турар.

Чоокку Чөөн чүкте, Африканың Мурнуу чүгүнде, Азияда болгаш делегейниң өске-даа чамдык девискээрлеринде дүшкүүрлүг чоруктуң тайбыңга онзагай айыылдарын чайладырының эргежок чугулазын бистиң чуртувус Женевага база дагын онзалап демдеглээн. Бот-эргелиг күрүнениң — социалистиг Польшаның иштики херектерин холгаарлаар дээр оралдажыышкыннарны ол шиитпирлиг ойтур шапкан.

Ынчангаш дүшкүүрелдиг чоруктуң чавырлыышкынын болгаш тайбыңны быжыглаарынга бүгү-ле чүүлдерни кылырынга белеңин ССРЭ база дагын көргүскен. Ам хамык ужур — Барыын чүкте.

Ужуру чүл? Израиль ышкаш ындыг улуг эвес күрүнеге бүгү делегейге бодун удурланыштыр тургузуп диттиин турарының ужуру чүл?

Израиль агрессорнуң калчаа-дерзии үүлгедиишкиннери ооң күчүлүг болчукчузу, камгалакчызы — АКШ-тың бүгү талалыг деткиишкининиң уламындан боддунуп турары шагдан бээр кымга-даа чажыт эвес. Чоокку Чөөн чүкке бодунуң стратегиязын боттандырып чорударда АКШ-ка Израиль дөңмыр тепкиш болу берген. Каттышкан Штаттар бодунуң чалчазын боо-чепсек болгаш доллар-биле хандырып, кожазында араб чурттарга удур агрессчи дайынзырак үүлгедиишкиннерни кылырынче ону сорук кирип болгаш күткүп, адак соонда, Каттышкан Нациялар Организациязын ажыглап алгаш, Израильге политиктиг шыырыңмаланыышкынны тургузуп берип турар.

АКШ-тың сөөлгү хемчеглери делегейниң хөй-ниитизиниң килеңнээшкинин хайныктырган: удур бадылап болур эргезин ажыглап алгаш, Сирияның чери болуру билдингир Голан бедиктерин Израильдиң күш-биле эжелеп алганынга холбаштыр аңаа удур дээштиг хемчеглерни ажыглаар дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң каш хүннер мурнуу чарыында шиитпир хүлээп алырын АКШ үскен. Делегейниң хөй-ниитизи, хамыктың мурнунда араб чурттар, АКШ-тың ол удур бадылаан чоруун Тель-Авивти деткээни, КНО-нуң Уставын болгаш делегей эргезин херекке албас чоруунуң ол-ла олчаан уламчылаа дээш кылдыр үнелеп көрген.

Политиктиг дыка хөй хайгааракчыларның бодалы-биле алырга, Израиль ам бодунуң моон соңгаар-даа еземче чок артарынга ыяк бүзүреп алгаш, бодунуң эжелеп алганы өске-чаа араб девискээрлерин — Иордан хемниң барыын талакы эриин болгаш Газа секторун ужур-дүрүн чокка күш-биле бодунуу кылдыр эжелеп алырынга, а ооң соонда Ливанга удур чаа улуг агрессия кылырынга белеткенип турар. «Бир эвес делегей ниитилежилгезиниң кежигүннери израиль агрессорга болгаш ону камгалап, чагдактап турарларга чогуур үезинде ойтур шавыышкынны бербес болза, израиль агрессияга америк өмээржилге бүгү кижи төрелгетенге айыылды тургузуп болгу дег улам дерзии ужукка чедирип болур» деп, Сирияның САНА агентилели демдеглээн.

2. Улустарга айыылдыг эвилел

Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының (ААУЭО-нуң) кыйгырыын ёзугаар эрткен неделяны араб улустар-биле делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы кылдыр эрттирген.

1967 чылда Израиль араб чурттарга удур агрессияны кылгаш, оларның делгем девискээрлерин эжелеп алганындан бээр удавас 15 чыл болур. Чоокку Чөөн чүк кризизи оон бээр-ле делегей ниитилежилгениң кол кичээнгейинде турар. Чоокку Чөөн чүк айтырыгларынче ышкаш, делегейниң өске кандыг-даа ындыг чаңгыс айтырыынче КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели бодунуң доктаадып келген бүгү төөгүзүнде мынча хөй кичээнгей салып көрбээн боор... Ынчанмыже ол бүгү айтырыглар амдыгаа чедир шиитпирлеттинмээн, ынчангаш Чоокку Чөөн чүктүң айыыл-халаптыг кризизи уламчылавышаан.

Араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей неделязының алыс сорулгазы чүл дээрге, ол фактыны бүгү кижилерниң медерелинге чедирери база америк империализмниң болгаш израиль сионизмниң улустарга айыылдыг шериг-политиктиг эвилелинге удур демиселче делегейниң хөй-ниитизин мөөңнээри болган.

В. МАТЯШ,
А. РАЧКОВ.
(СЭТА).

ХАМААРЫШПАС ЧОРУК ДЭЭШ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африка чурттарының садыг министрлериниң конференциязының чедиги сессиязы Эфиопияның найысылалында ажыттынган.

Африка чурттарының экономиктиг хөгжүлдезинге эргежок чугула айтырыгларны конференцияның сессиязынга чугаалажып көрүп турар. Садыг болгаш сан-хөө талазы-биле Африка чурттарының хөделиишкиннерин сырый холбаштырарынче угландыр Лагоска хүлээп алган планының күүселдезин канчаар чорудуп турары-биле холбашкан айтырыгларны министрлер колдадыр чугаалажып көөр болгаш конференцияның киржикчилери чурттарының чазактарынга сүмелерни ажылдап кылыр бодап турар.

Африканың Чаңгыс эвилел организациязының чингине секретары Эдема Коджо болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының Африкага хамаарышкан Экономиктиг комиссиязының күүсекчи секретары Адейбайо Адеделжи олар сессияның баштайгы хуралынга илеткел кылган.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның вагон болгаш машина тудуунуң «Раба» деп заводунуң коллективи күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. Амгы үеде ол коллектив хүн бүрүде 60 миллион форинт акшаның продукциязын бүдүрүп турар. Ол дээрге, эрткен чылдың бо үезинде турганындан 15 хуу бедик көргүзүглүр. Курлавырларны бүрүн ажыглап, күш-ажылды дээре организастаанының түңнелинде «Рабаның» коллективи ындыг бедик көргүзүглерлиг болган.

Социалистиг чурттарның, бирги ээлчегде Совет Эвилелиниң бүдүрүлгелери-биле сырый харылзааны завод социалистиг экономиктиг интеграцияның шугуму-биле хөй чылдарның дургузунда калбартып турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге кады ажылдажылганың түңнелинде заводтуң коллективи чүък машиналарының болгаш автобустарның соңгу база башкы өзектерин массалыы-биле бүдүрүп эгелээн.

КАҢ БҮДҮРҮЛГЕЗИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Шынарын улам экижиткен канның ийи янзы чаа хевирлерин бүдүрерин Индияның Бокарода металлургия комбинадында шиңгээдип алган. Ол комбинатты ССРЭ-ниң техниктиг дузаламчызы-биле туткан. Канның бедик шынарлыг чаа сорттарын станок тудуунуң болгаш автомобиль үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге калбаа-биле ажыглаарын «Хиндустан таймс» солун демдеглээн.

Бокаронуң металлургия бүдүрүлгезинге ээлдирген канны Индияда бедик-биле үнелеп турар. Даштыкы чурттардан канны садып ап турган хөй фирмалар ам Бокаронуң канын ажыглап эгелээн. Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле ол бүдүрүлге чериниң күчүзүн чылда 4 миллион тонна канны ээлдирер кылдыр улгаттырган.

ДАЛАЙ ӨРТЭЭЛИНДЕ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Кызыл далай эриинде эң улуг өртээл — Ассабтың чүъктер дүжүрүп алыр болгаш чүдүрүп чорудар күчүзү чоокку үеде 30 хуу немей улгадыр. Далай өртээлин чаартырының болгаш сайзырадырының комплекстиг планынга дүүштүр чаа 9 краннарны аптээри доостур чыгаан. Ол краннарның бирээзи-ле 20 тонна чүъкту көдүрер күчүлүг. Судноларг турар черлерни алгыткан, чүък шыгжаар чаа складтарны туткан.

Далай өртээлиниң ажылчыннарының саны амгы үеде ийи муң кижи четкен. Оларның мергежилин бедидер өөредилге курстарын организастаан.

ЭЛЕКТРИЖИДИЛГЕ

АЛЖИР. (СЭТА). Чуртту электрижидериниң планнарын Алжир Улус Демократтыг Республикада чедиишкинниг боттандырып турар. АПС агентствонуң медээзин ёзугаар алырга, Вилайе Тизи-Уузуда 2 муң ажыг бажыңнарны электри чырыы-биле чоокта чаа хандырган. Бүгү чуртту электрижидерин 1987 чылга чедир бүрүн доозар сорулга салдынган.

ПЕКИНГЕ ХУРАЛ

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат бижикти чаартыр айтырыгларны чазак комитединиң чыылдырган чөвүлел хуралынга чугаалажып көрген. Кыдат иероглифтерни (дүрзү хевирлиг бижик демдектерин) бодүүнчүдер талазы-биле ажылды моон соңгаар-даа үргүжүлээриниң эргежок чугулазын чөвүлел хуралга демдеглээн.

Үжүк-бижиктиң иероглифтиг системазы чүгле өөренириңге эвес, харын-даа эртем-техниктиг терминологияны кыдат дылга нептередиринге улуг бергедээшкиннерни таварыштырып турар. 50 чылдарның ортан үезинде кыдат бижик чаартылгазының ыглазы-биле тургускан комитет 7 муң иероглифтерниң иштинден 2.238-ти ажыглаарын саналдаан турган. Ынчалзажок «культура революциязының» үезинде бо талазы-биле ажыл шуут соксаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ИНДИЯГА УДУР КЫЖАНЫЫШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА). Пакистанның болгаш Индияның даштыкы херектер министрлериниң Делиге болган чугаалажыышкыннарының түңнелдерин тус черниң парлалгазы тайылбырлап бижээн. Пакистанның камгалалынга херектиг хемчээлден ырак хөй шериг күчүзүн ол чурттуң эрге-чагыргаларының улгаттырып турарын солуннар демдеглээн. Амгы үениң эң-не чаа боо-чепсектерин, шериг техниказын Американың Каттышкан Штаттарындан Пакистан садып ап, шериглериниң санын көвүдедип турарынга холбаштыр сагыш дүвүрээшкинин Индия чугаалажыышкыннар үезинде Исламабадка илергейлээн.

Пакистанның амгы эрге-чагыргалары дайынга белеткенин, бодунуң шериглерин шавар халдаашкыннын чепсектери-биле хандырып турар чоруун Индияның айыыл чок чоруунга дорт кыжаныышкын кылдыр Индия Республиканың удуртукчу бөлүктеринде санап турар. Чазак төлээлекчилеринге чоок «Нэшнл геральд» солуннуң бижээни болза: «Пакистанның дүрген темпилиг дайын белетнелдери Индияның айыыл чок чоруунга болгаш ооң девискээр талазы-биле бүдүн байдалынга улуг кыжаныышкын болуп турар». Пакистанның дайын белеткелдери Индия-биле харылзааларны экижидер дугайында Исламабадтың «бадыткалдарынга» көңгүс дүүшпейн турарын солун демдеглээн.

АКШ-тың дайынзырак, эжелекчи, улуг күрүнезирек политиказын Пакистанның чагырыкчыларының мугулай ёзу-биле эдерип турары Индияның болгаш Пакистанның аразында «халдашпас дугайында» керээни чарарынга, Азияның мурнуу девискээринге чогумчалыг тайбың байдалды тургузарынга кол моондак болуп турар деп, «Индиан экспресс» солун бижээн.

«Фантом-16» деп хылыкчы шериг самолёттарын АКШ-тан Пакистан албышаан, бодунуң девискээринге америк шериг баазаларын тургузарын чөпшээрээр бодап турар. Индияның кожазы чурттуң — Пакистанның девискээринге америк шериг баазаларын тургузар дээн план Индияның айыыл чок чоруунга кыжаныышкынны күштелдирип, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбың херээнге улуг когаралды таварыштырып турар-дыр деп, солун демдеглээн.

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадорда кем-буруу чок кижилерниң ханы төгүлбүшаан. Америк телекомпанияларының репортажтарында дыңнадып турарын ёзугаар алырга, араатанзыг, дерзии солдаттар Сан-Сальвадорнуң чоогунда ажылчыннар чурттап турар черлериниң бирээзинге база-ла 27 кижини өлүрген боор турар. Оларның чаңгызы-даа тура-халыышкыннар-биле кандыг-даа харылзаазы чок болза-даа, аг-шериглер өлүрткен кижилерин шуптузун — оларның аразында 14 харлыг уруг база бар — «партизаннар» кылдыр санааннар.

Ол — АКШ-тан барган чөвүлекчилерниң удуртулгазы-биле сальвадор хунтаның хүннүң-не кылып турар хөй санныг кемниг үүлгедиишкиннериниң бирээзи болган. Чоокта чаа Чөөн талакы Морасан департаментиде дөрт суурну чер кырындан шуут арылдыр узуткап каапкан. Аңаа араатанзыг хаанныг үүлгедиишкинниң түңнелинде хол-даяң бир муң хире кижилерни: херээженнерни, кырганнарны, уругларны узуткаан. Ол үүлгедиишкинни американнарның хүлээктелдыр өрттедипкени вьетнам Сонгми суурунуң таварышканы айыылы-биле деңнеп болур. Ооң ылгалдыг чүүлү дээрге, Сонгмиге американнар боттары үүлгедип турган, а Морасанга — американнарның өөредип каапы сальвадор шаажылакчылар араатанзыы тургаппар-дыр.

Чүгле чаңгыс эрткен чылда безин Сальвадорга 16 муң ажыг кижи өлүрткен. Си-Би-Эс-тиң корреспондентизиниң херечилеп турары-биле алырга, Вашингтонуң камгалап, чепсеглээни хунтаның эрге-чагырганы холга алганы 1979 чылдың октябрь айындан бээр Сальвадорга 35 муң ажыг кижи өлүрткен.

ЧАА КООПЕРАТИВ

РАНГУН. (СЭТА). Бирманың Шан национал областының эң ырак болгаш берге орукталлыг районнарының бирээзинде рис өстүрер чаа кооперативти тургускан. Шаанда аңаа чүгле кара-таакпыны бүдүрер үнүштерни өстүрүп турган. Ам ында рис өстүрер 50 гектар суггаттыг шөлдерни ажыглап эгелээн. Үрезиннерни, чемишчидилгелерни, кедээ ажыл-агыйы чепсек-херекселдерин садып алыр кылдыр тараачыннарга чиигелделиг чээлилерни күрүне берип турар.

Агрономия курстарын кооперативтиң чанында организастаан. Суггаттыг чер ажылын чорударының аргаларынга тараачыннар өөренип турар.

Кедээ ажыл-агый кооперативтерин чурттуң өске-даа ырак черлеринде тургузуп турар. Чүгле ристи эвес, харын кукурузаны болгаш өске-даа культураларны национал районнарга өстүрер чугула сорулга салдынган.

АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЭЭН

БРАЗИЛИА. (СЭТА). Рио-де-Жанейронуң федералдыг университединиң экономистериниң санап көргениң ёзугаар алырга, Бразилияның үлетпүрүнге ажылдап турган 1 миллион хире кижи эрткен чылын ажылын оскунган. Чурттуң индустриязында ажыл чоктарының саны бо чылын улам көвүдээрин экономистер дыңнаткан.

Даштыкы күрүнелериниң чуртта ажылдап турар автомобиль бүдүрүлгелериниң ээлери 28.200 кижини 1981 чылда ажылдан үндүргенин «Жорнал ди Бразилиа» солун бижээн. Ынчангаш автомобиль бүдүрүлгелеринде бүгү ажылчыннарның 20 хуузун ажылдан үндүрген. 1980 чылдаазы-биле деңнээрге ол фирмаларның орулгазы 50 хуу көвүдээн болгаш 3,5 миллиард доллар болган.

АКШ. Бир тавак суук мун дээш ээлчегде турар чорук 80 чылдарының Американың эң-не кескү демдээ апар чыдар.

Ол — чазак чериниң социал херегледеринге акша-хөреңгини кызырар талазы-биле политиказының дорт салдары боор турар. Бо чылын аңаа чарыгдалдарны барык 40 миллиард долларга кызырган.

ЧУРУКТА: Оклахома-Сити хоорайның эрге-чагыргаларының организастааны аргажоктуң кырындаң дуза кылдыр берип турары кежээки чемни дээш ээлчег манаан кижилер.

АП—СЭТА-ның фотозу.

ЯПОНИЯДАН ҮШ МЕДЭЭ

ТОКИО. (СЭТА). Окинава ортулуктуң девискээринге америк чепсектиг күштерниң шериг өөредилгелерин соксадырын Японияның Коммунистиг болгаш Социалистиг партияларының ол ортулукта салбырлары америк шериг эрге-чагыргаларындан негээн. Шериг өөредилгезиниң үезинде АКШ-тың самолёду ортулуктуң бир суурунуң кырынче элээн каш снарядтарны «сескунупканы-биле» холбаштыр ындыг негелдени политиктиг партиялар кылган.

Окинава ортулукта америк шериглерниң туруп турарынга удурланыышкынның шимчээшкини улам калбарган болгаш ол демиселди тус черниң эрге-чагыргалары база деткип турар. Окинаваның чурттакчыларының айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле чогуур хемчеглерни алырын ортулуктуң губернатору Д. Нидзимэ америк шериг командылалындан негээр бодап турар.

* * *

ТОКИО. (СЭТА). Японияның школаларында кем-херек үүлгедиглери сөөлгү үеде улам күштелген. Оорлаар, күчүлээр, автомашиналарны оор ёзу-биле мунар, башкыларны эттээр чоруктар япон школаларда нептереңгей болуп турар. Бо дугайын Японияның башкыларының профэвилел конференциязынга келген делегаттар чоокта чаа улуг хөвүрээшкин-биле демдеглээн.

* * *

ТОКИО. (СЭТА). Аныяк херээжен кижиниң чуруун тус черниң солуннары чоокта чаа парлаан. Ол чурукту долгандыр кажыдалдың шугуму-биле хаажылап каан болган. Япония ортулуктарында хөй санныг америк баазаларда АКШ-тың шериглериниң кем-буруулуг үүлгедиглериниң түңнелинде 31 харлыг Кадзуэ Хаясиниң өлгенин эмчилер демдеглээн.

«Фантом-4» дээр америк шериг самолёду 1977 чылдың сентябрь 27-де Японияның Ацути ортулуунда шериг баазазындан ужуп үнген турган. Самолёттуң мотору ажылдавайн баарга, ужудукчулары парашюттар-биле черже халый берген, а «Фантом-4» чурттакчыларның бажыңнарының кырынга ынчаарда чуура дүшкен. К. Хаясиниң ийи бичии уруглары дораан-на өлген, а боду өрттенип, балыгланган болгаш эмнелгеге ур үеде чыткан. Эмчилер аңаа 60 удаа кезип эмнээшкиннерни кылган-даа болза ол чоокта чаа өлүп калган. Америк шериглерниң кем-буруулуг ындыг үүлгедиглеринден Японияның хөй чурттакчылары моон мурнунда база өлгеннер.

Космос шинчилелдери

СОВЕТ КОСМОНАВТИКАНЫҢ ЧАА БЕДИКТЕРИ

Бистиң чуртувустуң космос шинчилелдериниң программазы планнаттынганын ёзугаар күүсеттинип турар. Эрткен чыл чаа шенелделер-биле хөлчок бай болган. Совет космодромнардан 120 ажыг космос аппараттарын салып үндүрген. Ол дээрге эртемниң, метеорологияның, харылзааның спутниктери, планеталар аразының автоматтыг станциялары, башкарылгалыг корабльдер-дир. 1981 чылдың кол-ла болуушкуну болза орбитаның «Салют-6» —«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге совет космонавтыларның үр хуусаалыг ужудуушкуннарының база «Интеркосмос» программа ёзугаар каттышкан экипажтарның ужудуушкуннарының чедиишкинниг доозулганы болур.

1977 чылдың сентябрь 29-та орбитаже салып үндүрген «Салют-6» станцияга беш кол экипаж болгаш чедип баарының 11 экспедициялары ажылдаан. Станцияның башкарылгалыг байдалга ажылдааны 676 хонук болган. Башкарылгалыг болгаш автоматтыг космос корабльдерин аңаа 35 катап туруштурган, ажык космоске үш катап үнүүшкүннү оон кылган. Космос ужудуушкунунга кижиниң эң улуг хуусаалыг — 185 хонук ужудуушкуну боттанган. Станцияга 27 космонавт, оон иштинде алды кижи ийи удаа ажылдаан.

«Салют-6» станцияны одаар чүүл-биле, янзы-бүрү материалдар, дериг-херекселдер-биле хандырарының доктаамал шуут чаа системазы бодунуң эки ажыктыын көргүскен. Ол бүгүнү «Прогресс» деп автоматтыг чүък корабльдери-биле чедирген. Ниитизи-биле алырга «Салют-6-га» 20 тонна чүъкти чедирген.

Орбита станциязының чамдык борт системаларын болгаш дериглерин катап тургузар, солуур талазы-биле сеп-теле-профилактиканың нарын ажылдары чедиишкинниг кылдынган. «Салют-6»-биле кады ужудуушкунга сайзыраңгайжыткан «Союз-Т» сериязының космос корабльдериниң шенелделери чедиишкинниг болган. Оларның ажыглалы космос шинчилелдериниң ажыктыын бедидер.

Экипажтар «Салют-6» станцияга эртемниң бүгү адырларының хөгжүлдезиниң эрге-ажыктарынга, улус ажыл-агыйынга практиктиг ажыглаары-биле 1600 хире янзы-бүрү шинчилелдерни болгаш шенелделерни кылып чорутткан. Черниң бойдус курлавырларын өөренири-биле Совет Эвилелиниң болгаш өске социалистиг чурттарның девискээрлерин фото-чурукка тырттырган. Космос ужудуушкунунуң үезинде тускай шынарлыг чаа материалдарны алырының технологиязын ажылдап кылыр талазы-биле элээн дуржулга чедип алдынган. Кылып чорутткан шинчилелдерниң база шенелделерниң түңнелдерин улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының эртем-шинчилел болгаш бүдүрүлге организациялары ажыглап турар.

«Салют-6» станцияның ужудуушкунунуң үезинде социалистиг чурттарның эртемденнериниң кады ажылдажылгазы улам ыңайгы хөгжүлдени алган. 1978 чылдың марттан 1981 чылдың майга чедир үеде совет «Союз» корабльдерге база «Салют-6» эртем станциязынга каттышкан тос экипажтарның ужудуушкуннары боттанган. Совет космонавтылар-биле кады чер чоогунуң орбитазынга ЧССР-ниң, ПУР-нуң, ГДР-ниң, БУР-нуң, ВУР-нуң, ВСР-ниң, Кубаның, МАР-ның, РСР-ниң хамаатылары барып ажылдаан.

Ниитизи-биле алырга, каттышкан тос экипаж орбитага 60 ажыг хонук болган. Ол үениң дургузунда космостан Чер кырының элээн каш муң чуруктарын тырттырган. Оларның барык 90 хире хуузун улус ажыл-агыйының тодаргай сорулгаларын шиитпирлээринче угландырган. Электроникага, оптикага, медицинага, ылаптыг шил машина тудуунга улуг үнелиг болур 50 ажыг чаа материалдарның хевирлери алдынган.

Космонавтылар медицина-биологияның он-он шинчилелдерин кылып чорутткан. Ооң түңнелдерин чаа космос экипажтарын белеткээринге, «чер» медициназынга ажыглаар.

Кол экспедицияларның болгаш чедип баар экипажтарның ужудуушкуннары солчуп турар экипажтарлыг үр хуусаада ажылдаар орбита станцияларын шенээриниң чугула үе-чадазын түңнеп дооскан. Алдынган түңнелдер орбитага доктаамал ажылдаар эртем-шинчилел комплекстерин тургузарынга орукту ажыдып турар. Ол дээрге совет космонавтиканың хөгжүлдезиниң кол углаашкыны болур.

Амгы үеде «Салют-6» станция «Космос-1267» спутник-биле кады автоматтыг ужудуушкунда чорул турар. Ол спутник моон соңгааргы ужудуп үндүрүп болур космос аппараттарының системаларын болгаш кезектерин шенээринге, а ол ышкаш улуг хемчээлдиг болгаш массалыг орбита комплекстерин чыып эптээриниң аргаларын ажылдап кылырынга ажыглаттынып турар. Телевизээн программа ёзугаар комплекстиң борт системаларының болгаш дериглериниң үр хуусаалыг ужудуушкун байдалынга шенелделери эртип турар.

Космос делгемин автоматтыг спутниктерниң дузазы-биле шинчилээриниң болгаш шиңгээдириниң талазы-биле чурттар аразының кады ажылдажылгазы чедиишкинниг чорул келген. Ооң мурнундаазы дег, акы-дунма социалистиг чурттарның аразында эртем харылзаалары идепкейлиг хөгжүп турган. Чижээ, «Интеркосмос» программага дүүштүр «Интеркосмос Болгария-1300» деп спутникти салган. Аңаа ниити деңнези 350 килограмм болгар болгаш совет эртем аппараттарын тургускан. Шинчилелдерниң түңнелдери чүгле эртем сорулгаларын эвес, а харын чамдык дузалал ажылдарын боттандырарынга чугула салдарлыг болур. «Метеор-природа» деп спутникти салырынга болгар специалистер база киришкен. Ол спутникте болгар эртем аппаратуразының комплекизин тургускан.

Черниң бойдус курлавырларын шинчилээринге, делегей океанын өөреніринге социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазы уламчылап келген. Чижээ, 1981 чылдың февраль 6-да «Интеркосмос-21» спутникти ол сорулгаларга дүүштүр салып үндүрген. Спутниктиң эртем аппаратуразын болгаш телеметриктиг системаларын чогаадып тургузарынга ВУР-нуң, ГДР-ниң, РСР-ниң, ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң специалистери киришкен.

ССРЭ-ниң Франция, Индия, Швеция болгаш Австрия-биле космос кады ажылдажылгазы ийи талалыг дугуржулгалар ёзугаар хөгжүп турар.

Франция-биле кады ажылдажылганың программазын ёзугаар эрткен чылдың сентябрьда «Ореол-3» спутникти салып үндүрген. Ол дээрге барык он чыл уламчылап турар «Аркад» программаның хөлчеглиг ажылдары-дыр. Ол программа Черниң магнитосферазын, ионосферазын, полярлыг херелдениишкиннерни шинчилеп өөрениринче угланган.

Космоска кады ужудуушкуннарга совет-француз экипажтар Звездныйда белеткенип турар. Бирги экипажта Ю. Малышев, А. Иванченков, Жан-Лу Кретьен, ийигизинде —Л. Кизим, В. Соловьев, Патрик Бодри олар кирип турар. Ужудуушкун бо чылдың ортан үезинде планнаттынган.

Индияның эртемденнериниң болгаш инженерлериниң чогаадып тургусканы «Бхаскара-2» спутникти эрткен чылдың ноябрь 20-де совет космодромдан салып үндүргени ийи чурттарның эртем коллективтериниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының көскү херечизи болур. Космостуң чаа аппарадының кол сорулгазы болза телевидение болгаш кыска чалгыглыг радиометрлерниң дузазы-биле Черниң бойдус курлавырларын шинчилеп өөренири болур.

1981 чылдың октябрь 30-де болгаш ноябрь 4-те Совет Эвилелинден «Венера-13», «Венера-14» автоматтыг станцияларны салып чорутткан. Олар Венера чоогунга бо чылдың мартта чедер. Ужудуушкун үезинде олар космос делгеминиң рентген, гамма херелдениишкиннерин магниттиг шөлдерин, хүн хадының, космос херелдериниң, планеталар аразының плазмазының байдалдарын хемчээр. Ол сорулгаларны шиитпирлээринге совет аппаратурадан аңгыда француз болгаш австри специалистерниң чогаадып кылганы херекселдерни ында тургускан. Австри херекселди совет космос аппарадынга бир дугаар тургусканын айтып апаар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткканы улус ажыл-агыйының, эртемниң болгаш техниканың эрге-ажыктарынга дүүштүр космос делгемин улам ыңай шинчилээр болгаш шиңгээдириниң он бирги беш чылга сорулгаларын шиитпирлээринге 1981 чылда чедип алган чаа чедиишкиннер чугула салдарлыг болур.

Геннадий МАКСИМОВ.
(ПМА).

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ТЫВАГА ААЛДАП ЧОРААН

Эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың «Херел» спорт залынга көрүкчүлер хөй чыылган. Олар волейболга бистиң республиканың спортчу ниитилелдериниң командалары-биле акы-дуңма кожавыс Хакас автономнуг областың спортчуларының эш хуузунуң ужуражылгаларын сонуургап көргеннер.

Бистиң республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чалааны ёзугаар эш хуузунуң ужуражылгазынга Черногорскиниң автотранспорт бүдүрүлгезиниң «Автомобилист» биле Абаканның эмчи училищезиниң уруглар командалары Тывага аалдап чораан.

Ам бистиң аалчыларывыс дугайында каш сөс. Черногорскиден келген эр улустуң командазының кежигүннери шупту ол черде автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннары. Оларның аразында бүдүрүлгениң кол инженери Анатолий Паньков команданың кол халдакчыларының бирээзи, спорттуң бо хевиринге бирги разрядчы. Слесарь Виктор Островский эң эки камгалакчы. А команданың капитаны такси чолаачызы Владимир Медведев чүгле волейболга эвес, а харын спорттуң өске-даа хевирлеринге бедик мергежилдиг спортчу. Ол бат кагарынга Хакас автономнуг областың каш дакпыр чемпиону, спорттуң ол хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат.

Черногорск хоорайның автотранспорт бүдүрүлгезиниң волейболга «Автомобилист» командазы Хакасияның бирги чери дээш маргылдаага үш чыл улаштыр ийиги черни ап келген. Команданың составында бүдүрүлгениң мурнакчылары кирген.

Абаканның эмчи училищезиниң уруглары эрткен чылын херээжен спортчулар аразынга областың бирги чери дээш маргылдаага чүгле педагогика институдунуң студентилеринге уттургаш, ийиги черни ээлээн шыырак командаларның бирээзи.

Олар Тыва черге келгеш, баштайгы хүн геология-шинчилел экспедициязының командазы-биле ойнааш, геологтарга 3:0 санга уттурганнар. Ооң дараазында хүн бистиң аалчыларывыс педагогика институдунуң командазы-биле ойнааш, студентилерни 3:2 санга тиилээннер.

Эр улустуң маргылдаазынга аалчылар-биле «Урожай», «Спартак» эки тура спорт ниитилелдериниң шилиндек командалары база Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң волейболистери ойнааннар. Ийи хүн болуп эрткен солун маргылдаага «Автомобилист» баштайгы ийи командага уттургаш, Жданов аттыг совхозтуң спортчуларын 2:1 санга тиилээннер.

Болуп эрткен маргылдаа бистиң акы-дуңма кожавыс Хакас автономнуг область биле Тываның спортчуларының аразында найыралының улам быжыгып орарының бир херечизи болган. Олар спортка чедип алган чедиишкиннери-биле бот-боттарының арга-дуржулгазын солчуп, найыралдың доңуи улам быжыглап, шак ындыг солун ужуражылгаларны моон соңгаар-даа уламчылаарын дугуруушканнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: «Спартак» командазының капитаны С. Манигин аалчыларның капитаны В. Медведевке турасказ вымпелди тыпсып турары; маргылдаа үезинде.

Авторнуң фотолары.

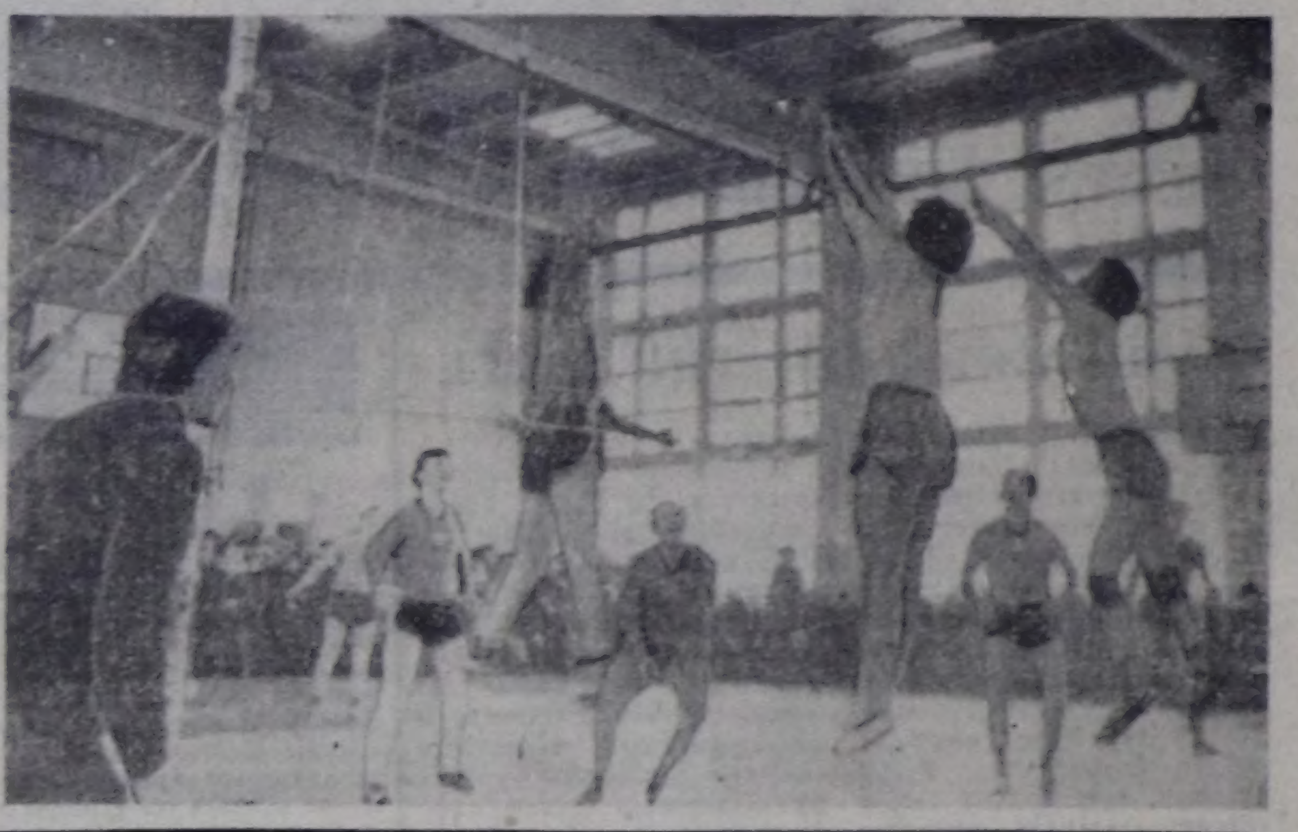

Агаар

Республикага биче булуттаар, хар чагбас. Соңгу — чөөн углаашкынныг хаттың дүргени 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 38—43, чамдык районнарга 26—31, хүндүс 24—29, чамдык районнарга 15—20 градус соор.

Кызылга биче булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 41—43, хүндүс 21—29 градус соор.

Янзы-бүрү медээлер

АЖЫКТЫГ ӨӨРЕДИЛГЕ

Хамааты камгалалының пропагандистериниң семинары Кызылга болуп эрткен. Тыва АССР-ниң хамааты камгалалының штавының начальниги В. П. Осинниң, хамааты камгалалының курстарының начальниги Л. П. Сергеев, республиканың хамааты камгалал штавының начальнигиниң пропаганда талазы-биле дузалакчызы А. Т. Сагалаков болгаш өскелер-даа семинарга илеткелдерни кылган. Олар пропагандистерниң амгы үеде сорулгаларының, эрткен өөредилге чылында кылдынган ажылдарының түңнелдерин, ында чамдык четпестерниң болгаш хамааты камгалалынга хамаарышкан өске-даа айтырыгларның дугайында чугаалааннар.

Ч. ДОРЖУ.

СУРГУУЛДАРГА ЛЕКЦИЯ

Найысылалдың административтиг органнарының ажылдакчылары хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринге, албан организация, өөредилге черлеринге план ёзугаар хоойлу-дүрүм пропагандазын сөөлгү үеде идепкейжидип чорутткан. Кызыл хоорайның прокурорунуң дузалакчызы В. К. Савьяк № 4 профтехучилищениң сургуулдарынга лекция номчааш, совет хамаатыларының эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында тайылбырлап берген.

Х. ОНДАР.

ОЧУЛДУРГАН КИНО

Свердловск киностудиязының үндүргени, тыва дылче очулдурган «Адазы болгаш оглу» деп уран-чечен кинону чоокта чаа Мугур-Аксының Культура бажыңынга чон сонуургап көрген. Кинону очулдурарынга, ында киржип турар хөгжүм-шии театрының артистериниң, очулдурукчунуң болгаш үн операторунуң чедиишкинниг ажылдаанын көрүкчүлер үнелээн.

Кинонуң очулгазы ооң утказынга ёзулуг-ла дүүшкек, артык сөс чок, чечен сөстерни ажыглааны таарымчалыг. Оон ыңай онзагай чүүлдери — сөс бүрүзүнүң тода дыңналыры, кинода ырларны тыва дылга, орус вариантызындан ылгал чок күүседип турары-дыр.

«Адазы болгаш оглу» деп фильм республиканың экраннарынга чедиишкинниг үнер деп бүзүрел илдидир.

В. СЫРГЫМАЙ.

МАССАЛЫГ БОЛУРУН ЧЕДИП АЛЫР

Шыдыраага Кызыл районнуң командалар болгаш хууда бирги чер дээш маргылдаазы Каа-Хем суурга болуп эрткен. Аңаа совхозтардан, суурлардан 6 командалар, шупту 20 эң шыырак шыдыраачылар мергежил талазы-биле разряд чедип алырының маргылдаазынга киришкеннер.

Ук маргылдааны районнуң спорткомитеди биле шыдыраа федерациязы мурнукузундан элээн организастыг эртиргенин демдеглээр чугула.

Команда бүрүзүнден 2 эр, 1 херээжен кижи ойнаан. «Тиилелге» совхозтуң командазы-биле Каа-Хем суурнуң шыдыраачыларының аразынга чидиг демисел болган, ниити сан 2,5:2,5 кылдыр деңнежип, хайын боон доозулган. Ынчалза-даа «Тиилелгениң» шыырак шыдыраачылары Биче-оол Седиптиң, Кызыл-оол Калындуунуң чараш көштер кежип тиилелгеже дидим чүткүлү дээш, судья коллегиязы команда ааны-биле бирги черни «Тиилелге» совхозтуң шыдыраачыларынга, ийиги, үшкү черлерни Каа-Хем суурнуң болгаш «Шамбалыг» совхозтуң командаларынга тывыскан.

Хууда бирги чер дээш чидиг демиселдиң түңнелинде 14 сандан 12 санны алгаш, Каа-Хем суурнуң шыдыраачылары Алдын-оол Допгак биле Владимир Дандар олар бирги, ийиги черлерни үлешкеннер, үшкү, дөрткү черлерни К. Калындуу («Тиилелге» совхоз) биле Кара-оол Хертек («Шамбалыг» совхоз) олар үлешкеннер.

Болуп эрткен маргылдаага 8 кижи ийиги разрядтың нормаларын дужааганнар.

Херээжен шыдыраачылардан З. Бүрүней (Кара-Хаак школазы) — бирги, а ийиги, үшкү черлерни Ирина Тежит («Тиилелге» совхоз), З. Багбыштай («Шамбалыг» совхоз) олар алганнар. Тиилекчилерни дипломнар-биле болгаш ортектиг белектер-биле шаңнаан.

Эң чараш көштерни ажыглааны дээш Валерий Салчакты болгаш Д. Хомушкуну тускай шаңнаан.

Маргылдаага Баян-Колдуң, Сукпактың, Элегес-Аксының, Тере-Хөлдүң шыдыраачыларының келбээни четпес. Бо талазы-биле ол черлерде спорткомитеттер чогуур хемчеглерни алза чогуур. Ол ышкаш спорт ажылынче кодээ Советтерниң талазындан кичээнгей салбайн турары хомудалчыг.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай хөгжүдер дугайында доктаалын бистиң районда кошкак күүседип турарының фактылары бар. Район маргылдааларынга Сукпактың, Тере-Хөлдүң, Элегес-Аксының спортчулары доктаамал киришпейн турары-биле каңчап эптежирил. Ол черлерде ажыл-агыйларның парткомнары, дирекциялары, кодээ Советтер болгаш Каа-Хем суур Советтериниң боттарының хуралдарынга ол ышкаш Советтерниң сессияларынга бо айтырыгны шоолуг-ла чугаалашпайн келгени четпес. Чаңгыс чижекти көрээлиңер. Сукпак кодээ Советиниң 1981 чылдың апрель 26-да эрткен 8-ки сессиязынга совхозта спорт ажылын сайзырадыр дугайында чугаалашкан, а хүлээп алган шиитпириниң күүселдези чок арттынып апаан. Ол черде бөгүнге чедир спортчу инструктор чок. Чиик атлетика, бокс, хаак бат кагарының маргылдаазы болбайн, а чүгле хүреш, шыдыраа, волейбол, баскетбол биле кызытаарлаттынып турарын кижи кайгаар.

Районнуң школаларында күш-культура кичээлдери чогуур деңнелде эртпейн турарын районо эскерип турар бе?

Спорт эге организацияларында ажыл-херекти экижидери — хүнүнүң чугула айтырыы.

Д. ЧЫМБА.

ЧАА КОНКУРС

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чери болгаш Тыва АССР талазы-биле Күрстрах баштаар чери 1982 чылда республика болгаш районнар солуннарынга, телевидениеге, республика болгаш районнарның радиодамчыдылгазынга страхование органнарының ажылын чырыдар болгаш күрүне страхованиезин пропагандалаарының талазы-биле эки ажыл дээш конкурсту чарлаан.

Солуннарның, телевидениениң, радиодамчыдылганың сорулгазы страхование органнарының болгаш оларның активчилериниң ажылын калбаа-биле көргүзери, Күрстрахтың инспекция организацияларының, инспекцияларда — бригада бүрүзүнүң, страхование агентизи бүрүзүнүң күрүне планнарын база социалистиг хүлээлгелерин, а ол ышкаш ниити квартал планнарын канчаар күүседип турарын чырыдып, оларның чедиишкинниг күүсеттинеринге идиг кылыры болур.

Хоорайларның болгаш районнарның страхование органнарының чедиишкинниг ажылындан дыка хөй ажыктыг чүүлдерни алыры билдингир.

Конкурстуң түңнелдерин 1983 чылдың январь айда тускай жюри үндүрер. Конкурстуң тиилекчилери хүндүлел бижиктер болгаш акша-биле шаңнадыр. Республика солуннарынга, телевидениеге болгаш радиодамчыдылга черлеринге тыпсыр бир бирги чер болгаш 200 рубль түңнүг акша шаңналы, ийи ийиги болгаш кайызы-даа 150 рубль түңнүг акша шаңналы; районнар солуннарынга — 100 рубль түңнүг бир шаңнал; районнарның радиодамчыдылгазынга — 100 рубль түңнүг база бир шаңнал доктааттынган.

Эң эки очерк, рассказ, чурумал, шүлүк болгаш өске-даа чүүлдер дээш авторларны шаңнаары-биле бир 100 рубль түңнүг шаңналды, 50—50 рубльдиң ийи, 25—25 рубль түңнүг — дөрт үшкү шаңналдарны доктааткан.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрлер!» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00, «Кижи болгаш робот» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи казактар» 9.30, 12.50, «Сарыг баштыг Майклдың ужуралдары» 11.00, 15.10, «Дүвү чок чер» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Иеаниң кыстары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Үшкү октаргайның чажыды» 15.00, 18.40, «Дываажаң оранынче аян-чорук» 16.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕН 7-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Рязань областың СЭКП-ниң Скопин райкомунуң бирги секретары В. Н. Головановбиле школачыларның ужуражылгазы. 9.50 — «Мааваар мен». Уран-чечен телефильм. 11.10 — Медээлер. 11.15—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.30 — «Дарый негеттинип тур». Документалдыг телефильм. 15.00 — «Орус чугаа». 15.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Зименкованың концерти. 15.55 — Москва чоогунга ужуражылгалар. 16.25 — Аныяк конструкторларның конкурузу. 16.55 — Композитор Т. Хренниковтуң човалдарын ёзугаар. 17.20 — Хаак спортунга ССРЭ кубогу. Эр улус. 30 км. Отепядан (Эстон ССР) дамчыдылга. 17.50 — Музыкалыг композиция.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Февраль». Киноэтюд. 19.10 — Силерниң дилээнер ёзугаар ужуражылга. Котластың целюллоза-саазын комбинадының ажыл-ишчилери-биле ужуражылга. 20.10 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Орус улустуң Күрүнениң М. Пятницкий аттыг академиктиг хорунуң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Англи дыл». 12.30 — Төөгү. 4-кү класс. «Ол хүннерде алдар диңмирээр». (Хамааты дайынның маадырлары). 13.00 — География. 5-ки класс. Хемнер болгаш хөлдер. 13.30 — А. Фадеев. — «Чылча шаптырыышкын». 14.20 — «Черни улгаттыр көргүзерге». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — А. С. Пушкин. «Евгений Онегин», Литературлуг этюдтар. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — Уругларга фильм. «Арыгның тоолдары». «Петя койгунуң хоорай кирип чорааны». 18.15 — «Малышок». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Аңгы-аңгы чылдарның ырлары». Фильм-концерт. 19.00 — «Тываның экраннарында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Юсевкениң чеди өңнүү». Мультфильм. 19.45 — «Коллегиум музыкум», (Югославия) ансамбль ойнаар. 20.05 — «Кижи болгаш далай». «Сут дугайында шүлүглер». Документалдыг телефильмнер. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Баштайгы ынакшыл дугайында чеди бичии рассказ». Уран-чечен телефильм. 22.45 — Делегей конкурстарының лауреады Лео Брауэрниң (Куба) концерти. 23.30 — 00.15— «Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш мячиктиг хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Норвегияның шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Сыктывкардан дамчыдылга.

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болурун күзезиңзе». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — Силерге, ада-иелер. 9.30 — «Спортлотонуң 6-гы тиражы. 9.35 — «Номчулга дээрбээ». 10.20 — Спорт программазы: Дагга хаактаар спортка ССРЭ кубогу дээш. Херээженнер. 5 км. Отепядан (Эстон ССР) дамчыдылга. 11.25 — Советтер болгаш амыдырал. 11.55 — «Тиилекчилер». 13.25 — Классиктиг хүрешке ССРЭ чемпионады. Запорожьеден дамчыдылга. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Лялька, Руслан болгаш ооң өңнүү Санька». 15.35 — Музейлер болгаш делгелге заалдарынга. 16.00 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.00 — «Оолчугаш чорун орган, үгү ужуп орган». Мультфильм. 17.15 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.45 — Пермьниң Күрүнениң опера болгаш балеттиң академиктиг театрының балет артистериниң концерти. 18.25 — 18.40 — Чапсар. 18.40 — «Экранда шүлүкчү». «Даңгына болгаш хулиган». В. Маяковскийниң киржилгези-биле уран-чечен фильм. 19.00 — Чылда катап тургускан. 19.30 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Спорт таңцылары. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — Музыкалыг программа. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 —«Музыкалыг киоск». 14.50 — Азербайджан ССР-ниң телевидение программазы. Литературлуг альманах. 15.50 — Азербайджан ССР-ниң Күрүнениң камерлиг оркестриниң концерти. 16.15 — Ындыг шапкын амыдыралдыр». Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.35 — «Кижи. Чер. Октаргай». 17.20 — «Шупту — найыралдыг өг-бүле». 17.50 — «Документалдыг экран». 19.00 — Делегей байдалының допчулалы. 19.15 — «Иртыш меридианында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45 — «Эрмитаж. Англияның уран чүүлү». 11-ги фильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Зайнудтинниң кышкы сады». Документалдыг телефильм. 21.45 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Химик» (Воскресенск). 2-ги, 3-кү үелер.

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 «Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 9.00 — Тюменьниң область филармониязының скрипкачыларының ансамбли ойнаар. 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Кедээден дамчыдылга». 13.15 — «Музыкалыг киоск». Э. Беляева эрттирер. 13.45 — Коньки спортунга делегей чемпионады. Хөй хевир. Голландиядан дамчыдылга. 14.15 — И. С. Тургенев — «Адалары болгаш оолдары». ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг театрының фильм-шиизи. 17.00— «Вальс, вальс, вальс...» Киевтен дамчыдылга. 17.45 — Мультфильмнер программазы: «Аңчы дугайында тоол», «Лабиринт». 18.15 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Херээженнер: Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 20.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — В. Ковтун (аккордеон) ойнаар. 21.50 —23.25 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Москва). 2-ги, 3-кү үелер. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Кино көрүкчүнүң демдеглели». 15.05 — «Билдингир-даа бол, эдеттиг». 16.10 — «Июльда ужуражылга». Уран-чечен фильм. (ЧССР). 17.20 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Допчулал. 17.50 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 5-ки фильм. — «1921 чыл». 19.05 — И. Христова ырлаар. (Болгария). 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Тимка биле Димка». Мультфильм. 19.45 — «Эрмитаж. Испанияның уран чүүлү». 12-ги фильм. 20.30 — «Берлинге селгүүстээшкин». Кинопрограмма (ГДР). 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Бистиң чениң маадыры». («Максим Максимович». «Тамань»). Уран-чечен фильм.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-55, секретариаттың 2-23-55, партийжи амыдырал болгаш тургузуг 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-73, культура килдизиниң 2-23-51, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-73, [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, [illegible] 2-27-41 [illegible] 2-32-73 [illegible]

Чагыг № 61.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00229.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 29 (11827) | 1982 чылдың февраль 4, четверг | 1925 чылдан [illegible] | Өртээ 3 көп.

ПЛАННЫГ ДААЛГАЛАРЫВЫСТЫ, СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИВИСТИ АЖЫР КҮҮСЕДИИЛИ!

ССРЭ 60

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Он бирги беш чылда Тожунуң ажыл-ишчилери малдың баш санын өстүрер, ооң продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш шудургу ажылдаан. Ооң мурнунда чылдынга бодаарга бода малдың баш саны 9 хуу, шээр малдың—13,6 хуу өзүлделиг болган. Район күрүнеге сүт садар планын 162,2 хуу, эъттиин—108,5 хуу, дүктүүн—110,8 хуу күүсеткен.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле «Тоора-Хем» совхоз эки көргүзүглерни чедип алган. Ол коллектив бо талазы-биле планныг даалгаларын ажыр күүсеткеш, районга социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ынчангаш бо ажыл-агый СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

«Май 1» совхозтуң Ий сүт-бараан фермазы мал бригадаларының база фермаларының аразынга чарышка эң эки көргүзүгнү чедип алгаш, чарышка тиилекчи болган. Ол коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир вымпелин тывыскан.

Ооң аңгыда районда мал ажылының хөй-хөй мурнакчыларынга хүндүлел бижиктерин, акша шаңналдарын тывыскан келген. Чамдык мурнакчы ажыл-ишчилерге турасказып район болгаш совхозтар төптеринге Күш-ажылчы алдар туктарын көдүрүп турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде күш-ажылчы коллективтер, тус-тус ажыл-ишчилер он бирги беш чылдың ийиги чылында социалистиг хүлээлгелерин алган. Оларны сөс-биле эвес, а ажыл-херек кылырынга боттандырар дээш бо чылдың эгезинден-не ажыл-ишчилер карак кызыл ажылдап эгелээн.

Л. АРАКЧАА.

«Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн **«Тиилелге» совхозтуң мурнакчы хойжузу Дүктен-оол Далааевич Эрендейниң күш-ажылчы чедиишкининге турасказып көдүрген.** Ооң коданында 490 төрүүр хой бар. Хойжу он бирги беш чылдың ийиги чылында төрүүр 100 хойга онааштыр 110 хураганны доруктурарын, хойдан-на 4 килограмм дүктү кыргып алырын, 10 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген, күжениишкинниг ажылдап турар. **Ам Дүктен-оол Далааевичиниң коданында 395 хой оолдаан, оон 430 хураган алдынган болгаш онча-менди доругуп турар.**

Хойжулар! Мурнакчылардан үлегер алгаш, хой бүрүзүнден хураганны менди доруктурар дээш, эрес шудургу демисежиңер! Малдың баш санын өстүрери чүгле оон хамааржыр дээрзин уттунмаңар.

КОДАН БҮРҮЗҮ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Ниитиниң малының кыштаглаашкынын хүр-чаагай эрттирери бо хүннерде бистиң совхозтуң малчыннарының шалыпчы ажыл-ижи, харыысалгалыг херээ болуп турар. Олар бүгү күжениишкинни малдың баш санын, ооң чаш төлүн бүрүн камгалап алырынче, ооң продуктулуун бедидеринче, планныг онаалдаларын күүседиринче угландырган.

Амгы үеде совхозта ниити-ле-биле 6 муң ажыг хой хүр-чаагай кыштап, коданнарда байдал эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге чүгээр болуп турар. Ажыл-агыйда төрүүр 3500 хойнуң 2326-зы оолдапкан, 2340 хураганнар алдынган. Малчын бүрүзү бо кышты төндүр шудургу иштиң темпизин кошкатпайн ажылдаар болза, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап, өстүрүп алырының аргазы бисте бар.

Бистиң мурнакчы хойжуларывыстың бирээзи Сүге болгаш Анай-Хаак Саттарның кыштаа Сүүр-Тейде турар. Амында 228 хойдан 240 хураган онча-менди алдынган, эки доругуп турар. Олар малчыннаа-ла дөрт чыл чедип, чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында малчын өг-бүле төрүүр чүс хойдан-на 105 хураганны менди ап, доруктурган болгаш бир хойдан 2,4 кг дүктү кыргып алган. Дуржулгалыг малчынның кыштаанда мал чеминиң курлавыры бар. Коданның девискээри арыг-силиг, малга эргежок чугула бүгү чүүлдерни белеткеп алган.

Район Совединиң депутады Бадын-оол Куударның коданында чоокку хүннерге чедир 261 хой оолдаан, оон 272 хураган алдынган. Чоокта чаа совхозтуң малчыннары бо мурнакчы хойжунуң аалынга чыглып, ооң ажыл-ижин, коданының ниити байдалын таныжып, 1981 чылда боттарының ажылдарының түңнелдерин, 1982 чылда сорулгаларын чугаалашканы анаа таварылга эвес. Малчыннар Данов Монгуш, Ашак-оол Куулар олар база багай эвес ажылдап, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседиринге бузурелдиглер.

Ажыл-агыйның коданнарында төрүүр хойларының ам 65 хуузу оолдаан. Чымыштыг ажыл-иш түлүктээн малчыннарже аъткарган 37 сакманчыктер оларга улуг дузаны чедирип турарлар. Александра Сат, Тамара Куулар, Тамара Монгуш олар 120—130 чедир хураганнарны доруктуруп кызымаккай ижин уламчылавышаан. Эрткен чылын сакманчыктер аразында чарыштың чемпиону болуп,

Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче баар халас путёвка-биле шаңнаткан Анай-Хаак Сат ам 140 хураганны доруктуруп, шудургу ажылдаан.

Кодан бүрүзүнде суг хандырылгазы эки. Сигенни, суланы чедирип берип турар. Мал чеминиң чарыгдалын шын чорударының, малдың ажаалдазы-чемгерилгезин, хайгааралын шын организастаарының хемчеглерин ап, совхозтуң дирекциязы, хөй-ниити организацияларынга кежээки болгаш орай рейдилерни организастап келген. Малчыннарже солун, сеткүүл чедирилгезинде хожудаашкыннарны, чамдык коданнарда кажаалар иштиниң ол-шыгын чайладырының хемчеглери алдынып турар. Кодан бүрүзүнде байдалды кичээнгейге ап, чедир кылза чогуур чүүлдерни организастап турар бис.

Совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин-биле таныжып бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш «Искра» совхозтуң хойжуларын социалистиг чарышка кыйгырган ажылдап турар.

М. ДОЛААН,

Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозунда ажылчын комитединиң даргазы.

Хүннүң медээлери

МУРНАКЧЫ ЭЭЛЧЕГ

Чадаана хоорайның хлеб заводунда мурнакчылар, эки ажылдыг цехтер эвээш эвес. 1981 чылдың түңнели-биле хлеб быжырар цехте Т. Монгуш удурткан дөрт кижилиг ээлчег социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Ээлчег чылдың бүдүрүлге планын 105 хуу күүсеткен. Ук коллектив чүгле план күүседиинче эвес, хлебтиң шынарынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Т. Монгуш, Л. Ооржак, Т. Хертек, П. Сат олар бүдүрүлгечи көргүзүглерин быжыглавышаан, бо чылын оон-даа эки көргүзүглерлиг ажылдаарын хүлээнгеннер.

Булочка кылыглары бүдүрер Е. Созыева удурткан цех база бүдүрүлгечи эки көргүзүглерлиг ажылдаан. Чыл планын цех 101 хуу күүсеткеш, 63 тонна булочканы пландан ажыр бүдүрген. Ук цехтиң ажылчыннары М. Кара-Сал, Т. Ооржак оларның ажылы макталдыг, үлегерлиг.

А. ДОЦГАК

Чөөн-Хемчик район.

ШУПТУ МЕНДИ

— Дем чаа сүт сөөртүр машина келгеш барды. Солуннар база эккелди. Бо көрем, сеңээ Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг ат тывыскан-дыр — деп, Кызылга мурнакчылар хуралынга чораан өөнүң ээзин Кара-кыс өөрүшкү-биле уткаан.

Кара-кыс биле Дадар-оол Комбу-Сүрүңнер — «О. Шынаа» совхозтуң мурнакчы хойжулары. Олар он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүс хойга онаажтыр 106 хураганны доруктурган. Бо хүннерде оларның коданында төрээн хойларының хураганнары шупту менди, беш хой ийистээн.

Бистиң корр.

ЧАА СОРУЛГАЛАРНЫҢ ДЕҢНЕЛИНЧЕ

Садыгны болгаш ниитиниң чемненилге черлерин улам ыңай хөгжүдериниң аргаларын күрүне садыының болгаш херэглел кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң Москвага болуп эрткен IX съездизи чугаалашкан.

Чоңга эргежок чугула дыка хөй бараанарны садыглаары эрткен беш чылда дыка калбарган, күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы өскен, ооң материал-техниктиг баазазы быжыккан.

Ооң-биле кады садыг хөгжүлдезиниң чедип алдынган деңнели болгаш садыг хандырылгазының шынары чоннуң улам өзүп орар херэглелдеринден болгаш адырга кылдынып турар амгы үениң негелделеринден амдызында хожудап турар.

Чоннуң чаагай байдалын бедидер, ооң херэглелдерин улам долу хандырар дугайында партияның, Совет чазактың аажок улуг сагыш салыышкынының херечизи «Он бирги беш чылда садыгны улам хөгжүдер болгаш чоннуң садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чааны доктаалы болганын делегаттар чугаалаан. Профэвилел организацияларының хүлээлгези чүл дээрге, ол доктаалды чедиишкинниг күүседиринче күш-ажылчы коллективтерни мөөңнээри болур деп, съездиге онаалап демдеглээн.

Чаржып турарларның күжениишкиннери аъш-чемниң комплекстиг программазын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга идепкейлиг киржиринче, үлетпүр-биле, көдээ ажыл-агый-биле харылзааларны быжыглаарынче, чоннуң херэглел бараанын бүдүрериниң планнарын тургузарынга садыг организацияларының ролюн бедидеринче угланган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. И. Бодюл, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Я. И. Кабков, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев, Центросоюзтуң баштаар чериниң даргазы А. А. Смирнов олар съездиниң ажылынга киришкен.

• • •

Күш-ажыл байдалдарын экижидериниң болгаш ажылдың шынарын бедидериниң комплекстиг программазын боттандырарынга профэвилел организациялары улуг салыышкынын киирип турар — судно тудуушкун үлетпүрүнүң ажылчыннарының Москвага доозулган X съездизиниң киржикчилери ол дугайын чугаалаан. Шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидериниң, социал программаны амыдыралга боттандырарының ажыктыг аргаларын дилеп тыварынче делегаттар кол кичээнгейни мөөңнээн.

Съездиниң ажылынга СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери Е. М. Тяжельников, И. Ф. Дмитриев, ССРЭ-ниң судно тудуушкун министри М. В. Егоров, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилериниң оралакчылары Н. М. Лужин, В. М. Никифоров олар киришкен.

• • •

Үстүнде айыттынган съездилер профэвилелдериниң төп комитеттериниң чаа составтарын, ревизия комиссияларын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге баар делегаттарны соңгаан.

Пленумнар болуп, күрүне садыының болгаш херэглел кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының даргазынга О. Ф. Богачевти, судно тудуушкун үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазынга А. Г. Бурмовичини соңгаан.

• • •

Белоруссияның ажылчы чоннарының беш ажыг миллион кижилиг отрядының төлээлекчилери республиканың профэвилелдериниң XV съездизинге чыылган. Ооң делегаттары профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң болгаш ревизия комиссиязының отчёттарын чугаалажып, удуртур органнары болгаш ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге баар делегаттарны соңгаан. Съездиниң ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. Я. Киселев киришкен.

(СЭТА).

МУРНУНДА—ЫЯШ ДИЛЕР ЦЕХ

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы — найысылалдың база бир мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ук коллектив бо чылдың баштайгы айын база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан.

Февральдың кыржаң соок хүннериниң бирээзинде аңаа чеде бергеш, партбюро секретары Г. Г. Пестерева-биле ужуражып, чугаалаштывыс.

— Бистиң коллектив эрткен чылда дилиг материалдарын бүдүрер болгаш ону сайгарарының даалгазын 102,7 хуу күүсеткен. Ол бүгү чедиишкиннерге социалистиг чарышты эки организастап, ооң түңнелин доктаамал үндүрүп келгени салдарлыг болганы чугаажок. Амгы үеде тус-тус бригадаларның, цехтерниң аразында ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы маргылдаа калбарып, январының планныг онаалдазын коллектив 102 хуу күүсеткен—деп, Галина Георгиевна чугаалады.

Кызыл хоорай Совединиң депутады Владимир Клименконуң рамщиктер бригадазы эрткен айның түңнели-биле тиилекчи боор шылгараан. Мурнакчы бригаданың чээрби ажылчыны дүнеки, хүндүскү ээлчеглерде ажылдап, алган хүлээлгезин ажыр күүседип келгеннер.

Бригадир В. Клименко эш-өөрүнүң ажыл-ижиниң дугайында таныштырды:

— Бригадавыс кежигүннери чаңгыс кижи дег, дээрим. Бот-боттарывыстың даанган ажылынга база дузалажы бээр чаңчылдыг бис. Аравыста арга-дуржулгалыг-даа, аныяк-даа ажылчыннар хөй. Бүдүрүлгениң шалыпчылары —станочниктер Мария Семенюкова, Тамара Михайлова, рамщик Роман Щербинин олар ээлчег үлүүнүң даалгазын ажыр күүседип, аныяк ажылчыннарга үлегерин көргүзүп, дагдыныкчы хүлээлгезин эки күүседип келгеннер. Бо эрткен январының социалистиг хүлээлгезинден, планныг онаалдазындан 25 кубометр дилиг материалын ажыр диилдивис.

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы бо чылдың баштайгы айын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскаш, ийиги айның планныг онаалдаларын күүседип эгелээн. Мурнакчы коллективтиң цехтеринде ажыл-иш хайнышкынныг чоруп, хүн ээлчээниң даалгазын күүсеткеннериниң саны көвүдеп, планныг онаалдазын долдур күүседиринге магадылал болуп турар.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: хоочун бүдүрүлгечи Г. Терехов дилдинген материалдарны аайлай чыып тур; дилиг материалдарын чүдүрүп турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

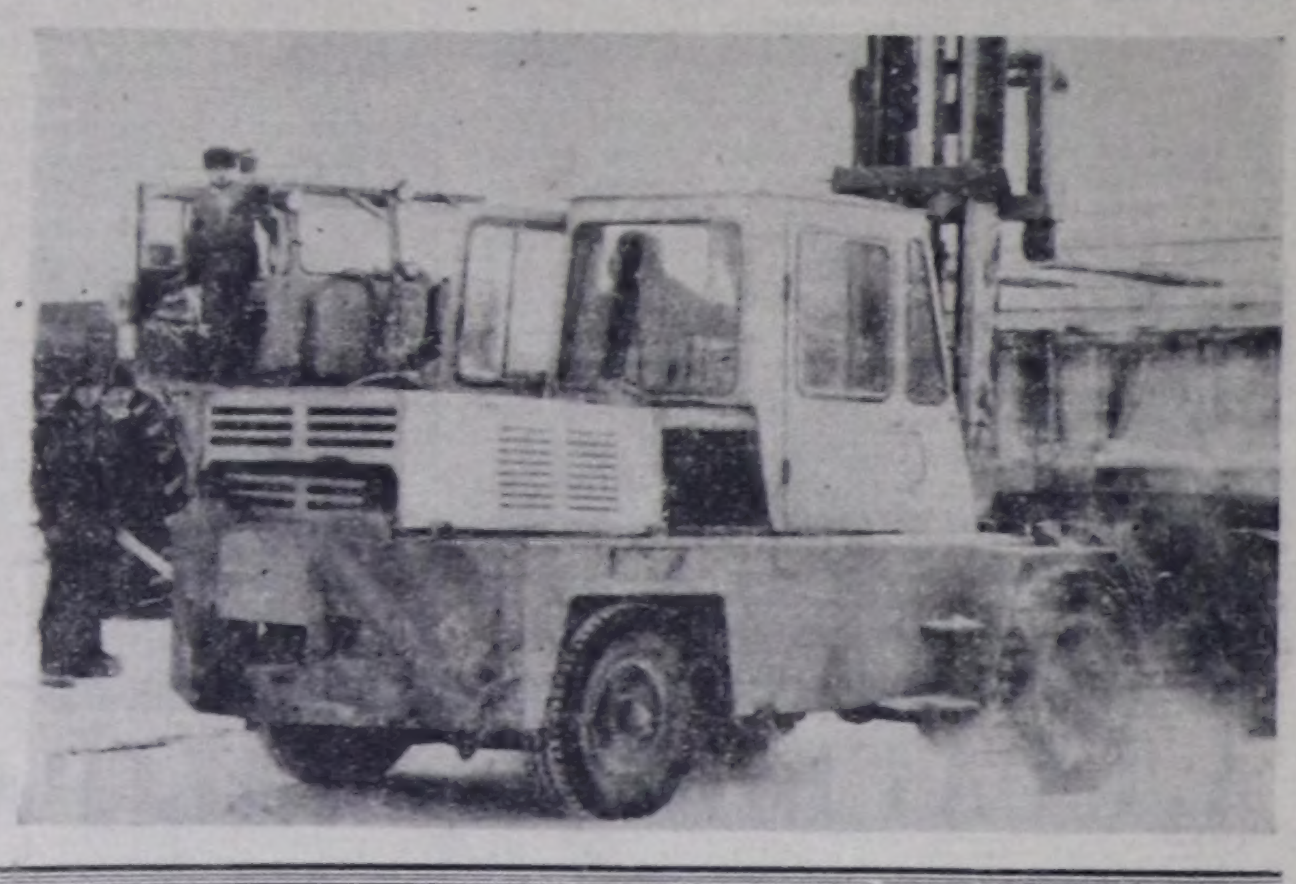

ШЫЛГАЛДАНЫ ШЫДАП ЭРТЕР

Бүдүн тей ышкаш хая сооккавыскылыг хат оруун дуй чыдып алган, ооң уламындан кыштагның ишти ыжык. Коданның адаа талазында ак хаяны бодалче шымны берген тоолчургу күзүтеп дег көстүп чыдар. Ынчангаш бо черниң адын чон Ак-Хая деп адаан. Малды кыш ажырарынга таарымчалыг черниң девискээринде хойлар чаттыла берген оъттап чоруур. Ооң кадарчызы О. Ш. Беган. Оскал-оол Шыырапович СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хоочун малчыны. 21 чыл дургузунда үзүктел чокка шээр мал кадарып келген, онаашкан херээнге ооң хамаарылгазы быжыг, эш-өөрүнге дузааргак, күш-ажылчы коллективи дээш ол сагыш-човаачал.

Оскал-оол Беган дузалакчылары, сакманчылары-биле сүмелешкеш, бедиткен социалистиг хүлээлгени бо чылда алган. 1982 чылда, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылында, төрүүр чүс хойдан-на чүс хураганны өстүрерин, шээр мал санындан-на ортумаа-биле 2,3 килограмм дүктү күрүнеге дужаарын хүлээнген. Сөглээн сөс, керткен ыяш деп үлегер домак бар. Хүлээнип алган болганда, даалганы албан күүседир херек. Сөзүнге ээ-харыысалга чок улусту чоп кайы-даа шагда хүндүлевейн, ындыгларга идегевейн чораанын малчын билир. Бөгүнгү ээ-харыысалга моон мурнундагызындан артык бедик, ооң күүселдези хооилужуттунган болуп турар.

Планныг онаалдалар күүсеттинзин дээш совхоз дирекциязы хөмүр-дашты, мал чемин, өске-даа херек чүүлдерни үзүктелдирбейн турар. Суг сөөртүр машиналар мында барык хүннүң-не келир. Чедиишкин чүгле хойжунуң бодундан хамааржыр.

Малчынның коданында төрүүр 375 хой бар. 219 хой оолдаан, 219 хураган онча-менди. Ылаңгыя хураган ажаакчылары комсомолчулар Любовь Сат, Любовь Мага-Ширээ кайызы-даа 70 хураганны хүлээп ап, малдың чаш төлүн идегелдиг кадагалалда алган. Бо эрес-кежээ кыстар Оскал-оол Шыыраповичиге ийи чыл улаштыр дузалакчылап, хоочун малчынның арга-мергежилин өөренип ап келген.

О. Ш. Беган, коммунист кижи болганда, партийжи хүлээлгелерин сагып, хөй-ниити ажылынга хире-чергези-биле киржип чоруур. Каш чыл улаштыр ол агитаторлаан.

— Хой ажылы моон-даа соңгаар улуг чугула ужур-дузалыг иш. Мээң шилип алганым бо ижимниң келир үези дээш, бөгүн дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүнден дээре ажылдаары — мээң хүлээлгем — деп, ол биске чугаалаан.

Чылдың эң ниитирлиг, берге үези малчын кижиге кыштың айлары болуп турар. Мынчап хой оолдаар, хойжунуң хүн бүрү, шак бүрү кыш шылгаар.

О. АРАПЧОР.

ЯНВАРЬНЫЫ АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

Кызылдың эът комбинадының коллективи ийиги чылды база бедик темп-биле эгелээн. Январьда 650 муң рубльдиң ниити продукция бүдүрер планын 658 муң рубльге күүсеткен. А продукция сайгарарының планын 80 муң рубльге ажыр боттандырган.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш мында цехтер болгаш бригадалар, тус-тус ажылчыннар аразында калбарган. Чарыштың мурнуку одуруун колбаса кылыглары бүдүрер цехтиң коллективи ээлээн. Ол январьда планын 104 хуу күүсеткен.

Социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын ажыр күүседип турар мурнакчылар комбинатта эвээш эвес. Колбаса цехиниң ажылчыны, бүдүрүлгениң хоочуну Марфа Егоровна Брейманга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин тывыскан. Комбинаттың хоочун ажылчыны Валентина Малафеевна Питайкина —Совет Эвилелиниң Маадыры Виктор Талалихин аттыг шаңналдың лауреады болганынга бүгү коллектив чоргаарланыр.

Ленин орденниң эдилекчизи Калдар-оол Ооржакович Мейделе, ажылчыннар Б. Д. Ондар, М. И. Рат, Е. И. Кислицына олар эът үлетпүрүнүң Красноярск эргелелиниң хүндүлел бижиктери, ортектиг белектер-биле шаңнатканнар.

Эът комбинадының коллективи бирги кварталдың планын хуусаадан эрте күүседири дээш каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап турар.

Г. ЛИТВИНЦЕВА,

Кызылдың эът комбинадында парторганизация секретары.

...Даштыкыдан соолгу медээлер...

ВЬЕНТЬЯН

Аъш-чем үндүрүүн төлээр болгаш артыкшылдыг ристи күрүнеге садар талазы-биле кампанияны лаос улус калбаа-биле деткип турар. Декабрь айда тараа культураларын белеткээр планныг даалгазын соңгу таланың Сиенгкуанг, Хуанхан, Фонгсап можуларга чедиишкинниг күүсеттинген. Күрүнеге 50 ажыг муң тонна рис дужааттынган.

Күш-ажылчы дузалажылга бөлүктери болгаш кооперативтер республиканың көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге улуг үлүүн киирип турар. Улусчу эрге-чагырганың соксаал чок сагыш салыышкынының ачызында лаос көдээде амыдырал байдалы улам экижип турар.

ЛИМА

Перу коммунистиг партиязының ТК-зының бирги пленуму аңаа боор эрткен. ТК-ны ПКП-ның чаа болган VIII съездизинге соңгаан. Пленумга ТК-ның Политкомиссиязын 11 кижи составтыг кылдыр соңгаан.

Пленумга ПКП ТК-ның Чиңгине секретары Дель Прадо чүве чугаалааш, перу коммунистерниң амыдыралынга чаа болган партийжи чыыштың чугула ужур-дузазын онзалап демдеглээн.

БРЮССЕЛЬ

Бельгияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму аңаа чыылгаш, бо чылдың март 26—28-те Брюссельге БКП-ның XXIV съездизин эрттирер деп шиитпирлээн.

Пленумнуң киржикчилери ам болур съездиниң резолюциязының төлевилелин чугаалажып көргеш, хүлээп алганнар.

ЛИССАБОН

Португалияның Компартиязының ТК-зының пленуму аңаа чыылгаш, чурттуң ниити политиктиг байдалын чугаалажып көрген. Польшага удур кампанияның Португалияда ненterep турарын пленум шиитпирлии-биле буруу шапкан. Ында фашистер, реакцылыг идегеттер болгаш бүгү хевириниң оппортунистери идепкейлиг киржип турарын айыткан. ПКП ТК-ның пленуму ажылчы чоннарның эргелери дээш демиселдиң калбарганын айыткаш, февраль 12-де эрттирер дээн бүгү-ниити ажыл соксадыышкынының деткээн.

ПКП-ның ээлчеглиг X съездизин 1983 чылдың бирги чартыында чыылдырарын пленум доктааткан.

ПАРИЖ

Чөөн үзелдиг күштерниң чуртту башкарар талазы-биле дуржулгазы эки түңнелдерни берип турарын Францияның премьер-министри П. Моруа РТЛ радиостанцияның дамчыдылгазынга киришкеш, демдеглээн. Ол дуржулга Францияның төөгүзүнге-даа, Европаның, ол хамаан чок бүгү делегейниң-даа хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыын чугаалаан. Премьер-министр социалистер-биле коммунистерниң дем каткан ажылының дугайында журналистерниң айтырыгларынга харыылааш, ындыг ажылдың «шуут-ла деп байдалдарда боор турарын» демдеглээн. Чамдык айтырыгларның барыының чөптүүн айыткаш, ынчалза-даа ооң-биле чазааның эп-сеткил каттыштырылгазын илередип, чаңгыс аай политиканы чорудуп турарын чазак баштыңы болганымда чугаалап болур мен деп, ол айыткан.

ДАМАСК

АКШ-ка удур маргылдааның чыскаал Сирияның найысылалынга боор эрткен, ону САР-ның ажылчыннарының Бүгү-ниити федерациязы организастаан.

Араб профэвилелдериниң чурттар аразының конфедерациязының кыйгырыынга харыылаары-биле кудумчуларже чыскаалып үнгеш, араб улустарга удур империалистиг-сионистиг реакцылыг сүлчээни болгаш Израильге америк шериг дузаламчызын шиитпирлии-биле буруу шаап турарын Сирияның ажылчыннары илереткен. Вашингтонну араб-тарга удур политиказынга удурланыышкынны илереткен болгаш муң-муң сирия ажылчыннарның холунуң үжүүн салган медегелелди АКШ-тың Дамаскыда элчин чериниң төлээлекчилеринге чыскаалганнар дамчыдып берген.

(СЭТА).

[illegible library stamp]

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1982 чылда
СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, 1981 чылда экономиканың болгаш культураның улам ынайгы хөгжүлдезин хандырып боттарының күженишкиннерин улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидеринче, оон эң бүдүрүкчүлүг болурунче угландырган.

1982 чылдың болгаш он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышпышаан, үлетпүрнүң, тудугнуң, көдээ ажыл-агыйның, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының база культураның ажылдакчылары дараазында хүлээлгелерни алган.

ҮЛЕТПҮР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бүдүрүлге күчүлерин долу шиңгээткениниң, иштики курлавырларны, мурнакчы дуржулганы ажыглаанының, бүдүрүлгениң техниктиг эде дериилгезин боттандырарының, материалдыг, чиг-эт курлавырларының камналгазының, күш-ажылды организастаарын болгаш эргелеп башкарылганы сайзырангайжытканының күзели-биле бүдүрүлгениң ажыктының болгаш ажылдың шынарының улам бедиирин хандырар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планныг даалгазын 1 хуу ажыр күүседир болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң ачызында бүдүрүүшкүн хемчээлиниң өзүлдезиниң 70 хуудан эвээш эвезин хандырар.

Продукция сайгарарының болгаш кылыгларның хөй кезиин бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле 1982 чылдың күрүне планын декабрь 30-те чедир күүседир. Пландан ажыр 850 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрер болгаш сайгарар: 55 муң тонна хөмүр-дашты казып тывар, 1 миллион 500 муң киловатт-шак электри энергиязын, 4 муң гигакалорий чылыг энергиязын, 150 муң тудуг тууйбузун, 400 тонна сорттуг даг-дүгүн, 620 кубометр эптээр демир-бетонну, 1000 кубометр дилиг материалдарын, 200 тонна далганны, 500 тонна холуксаалыг мал чемин, 2 тонна кондитер кылыгларын, 2 тонна саржагны бүдүрер.

Үлетпүр продукциязының бот-үнезин планда көрдүнгениниңден 425 муң рубльге чиигедирин чедип алыр. Бүдүрүлгениң кол фондуларының ажыглалын экижидер, фонд эгидилгезин 1981 чылда деңнелден 1 хуу улгаттырар.

Эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин, мурнакчы технологияны бүдүрүлгеге калбаа-биле ажыглап кирер. Бедик бүдүрүкчүлүг 185 чаа станоктарны болгаш машиналарны бүдүрүлгеге тургузар база ажыглап кирер. Чаа техниканы ажыглап кирериниң, чаартыкчы саналдарның ачызында 513 муң рубль түңнүг экономиктиг ажыкты алыр.

Бүдүрүп турар продукцияның шынарын улам экижидер бүгү талалыг хемчеглерни боттандырар. Шынарның дээди категориязының продукциязын бүдүрүп үндүрерин көвүдедир, 23 кылыгларны күрүнениң Шынар демдээ-биле үнелээрин чедип алыр, бирги категория-биле үнелээн продукцияның хемчээлин 81 хуу чедирер. Продукцияның болгаш кылыгларының 46 чаа хевирлерин, оон иштинде чоннуң херегдел бараанныарының 40 хевирлерин бүдүрүлгеге шиңгээдир.

Материалдыг болгаш одаар чүүл, энергетика курлавырларын чогумчалыг, камныг чарыгдаарының, камналга чурумун күштелдиреринин үлдезинниге 6 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 3,5 муң гигакалорий чылыг энергиязын, 6 муң тонна чижеглээн одаар чүүлдү, 76 тонна кара металлдарны, 500 кубометр ыяш материалдарын камнап алыр.

Массалыг профессияның 1200 ажылчыннарын белеткээр, 1250 кижиниң тускай мергежилин бедидер болгаш холушкак мергежилдерге өөредир. Күш-ажыл, бүдүрүлге чурумун быжыглаанының ачызында бир ажылчынга онаажтыр ажыл шагының чидирии 1981 чылга деңнээрге 8 хуу кызырар.

Геология-шинчилел ажылдарының ажыктыын бедидер. 7 муң дөрбелчин километр девискээрге дилээшкин тырттырылга ажылдарын бедик шынарлыг чорудар, тууйбу бүдүрүлгезинге ажыглаары-биле дой-довурак тывыштыг үш черлерни шиңгээдип алыр. Ак-Сугнуң казар байлаалның немей өзүлдезиниң планын 105 хуу күүседир. Улуг Таңдыктың казымал байлактыг чериниң баштайгы шинчилелин доозар. Республиканың совхозтарынга өрүмнээн 6 кудуктарны ажыглалга бээр.

ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Ажыглалга кирер тудугларга материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын мөөңнеп, күш-ажылды организастаарын сайзырангайжыдып, тудуг бүдүрүлгезинге мурнакчы аргаларны ажыглап, тудуг материалдары-биле тудугларны хандырарын экижидип турган, доостунмаан тудугларның хемчээлин 1981 чылда турган деңнелинден 20 хуу кызырар, республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң 1982 чылдың планында көрдүнген бүдүрүлге күчүлерин, чурттаалга бажыңнарын, социал-культура тудугларын шуптузун ажыглалга кирерин хандырар. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгениниңден 0,2 хуу өстүрер. Иштики курлавырларны долу ажыглаанының ачызында кереэлиг тудуг ажылдарының планын декабрь 30-де күүседир, туттунган тудугларның 85 хуудан эвээш эвезин «эки», «тергиин эки» демдектиг хүлээдир. Кызылга 280 олуттуг уруглар садының, «Бажыңга бараанннар» садыының, Чаа Шагаан-Арыг хоорайга ниити билиг школазының, Кызылга чылыдылга шугумунуң ийиги ээлчээниң, Таңды районга тууйбу бүдүрер цехтиң тудугларын хуусаадан эрте ажыглалга кирер. Көдээ ажыл-агый, тудуг организацияларының бүдүрүлге баазазының база тудуг материалдарын кылып үндүрер бүдүрүлге черлериниң тудугларын шапкын темп-биле чорудар. Күрүне планында көрдүнген чурттаалга бажыңнарының, оон иштинде бирги чартык чылда 45 хуудан эвээш эвезин, 1310 олуттуг уруглар албан черлериниң, 3444 өөреникчилерге школаларның, ниити узуну 240 километр электри дамчыдылгазының шугумнарының тудугларын чогуур хуусаазында ажыглалга кирерин хандырар.

Чиг-эт болгаш одалга-энергетика курлавырларын чөп ажыглап, камналганың болгаш хумагалыг чоруктуң чурумун быжыглаары дээш шимчээшкинни калбартпышаан, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин планда көрдүнгениниңден 0,1 хуу чиигедир, 90 тонна металлды, 500 тонна цементини, 1000 кубометр дилиг материалдарын болгаш 250 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алыр.

Тудугларның эптеп-кылыр деңнелин — 45 хуу, чер ажылдарын механизастаарын — 97 хуу, шевэрлел ажылдарын — 80 хуу, маляр ажылдарын механизастаарын — 65 хуу чедир бедидер.

Кылганын барымдаалап төлевир алыр ажылчыннарның 60-дан эвээш эвес хуузун күш-ажылдың аккорд-шаңнал төлевириниң системазынче шилчидерин чедир алыр, тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң 40-ден эвээш эвес хуузун бригада кереэзиниң аргазы-биле күүседир. Тудуг профессияларынга 1700 кижини өөредир, 1900-тен эвээш эвес кижиниң мергежилин бедидер. Бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды организастаарын, тудуп турар объектилерниң инженерлиг белеткелин экижиткениниң, ажылчыннарның күш-ажылының болгаш амыдырал байдалын таарымчалыг болдурганының, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаанының күзели-биле ажыл шагының чидириин 10 хуу кызырар.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Черни ажыглаарын, бүдүрүлге фондуларын, материалдыг, сан-хөө болгаш күш-ажыл курлавырларын ажыглаарын дыка экижидериниң, бүдүрүлгени бүгү талалыг интенсификастаарының, эртемниң, мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин шиңгээдирииниң, күш-ажылды организастаарын болгаш бот-орулга-чарылганы шиңгээдириниң үлдезинниге көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының шапкын хөгжүлдезин болгаш ажыктыг чорууң бедидерин хандырар.

Тараа культураларының гектардан-на ортумаа-биле 11 центнерден, картофельдиң — 83, ногааның — 125, силос культураларының — 150 центнерден эвээш эвес дүжүдүн өстүрер. Суггаттыг черлерге гектардан-на 17 центнерден эвээш эвес тарааны, 25 центнерден эвээш эвес хөй чылдыг сигеннерни алыр.

265 муң тонна органиктиг база 25 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни, оон иштинде 120 муң гектар шөлге 6 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни үрезин-биле кады төгер. Хөрзүнү андара кагбас дериг-херекселдер-биле 385 муң гектар черни азы тарылга шөлүнүң 93 хуузун ажылдап кылыр, тарылганы эрозияга удур сеялкалар-биле 265 муң гектар шөлге чорудар, ол бүгү часкы чаштырылганың 94 хуузу болур. Тарылга болгаш сиген шөлдеринге 46 муң гектарга шык сиңирер, часкы суггарылганы база бирги өзүүшкүн суггарылгазын 41 муң гектарга чорудар.

Совхозтарга тараа бүдүрерин 176 муң тонна, картофельди — 21,2 муң тонна, ногааны — 9,7 муң тонна чедирер. Ниитилел секторунга 24,1 муң тонна эътти, 34,1 муң тонна сүттү, 2054 тонна дүктү (аная деңзи-биле), 21 млн. чуурганы бүдүрер.

Күрүнеге 35 муң тонна тарааны, 1,5 муң тонна ногааны, 24,1 муң тонна эътти, 27,6 муң тонна сүттү, 2760 тонна дүктү, 17 млн. чуурганы садар, ол дээрге планда көрдүнгениниңден 5 муң тонна тараа, 500 тонна ногаа, 100 тонна эът, 100 тонна сүт, 10 тонна дүк база 1 млн. чуурга хөй болур.

Мыйыстыг бода малдың (сарлыктардан аңгыда) садар ортумак деңзизин 400 кг хөй, өшкүнүүн — 42, хаваннарының 110 кг чедирер.

Ниитиниң малынга 230 муң тонна сигенни, 85 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту, 8 муң тонна витаминниг сиген далганын белеткээр.

Мал кыштаглаашкынын организастыг доозар, 1981 чылдың деңнелинге бодаарга мыйыстыг бода малдың баш санын 1,1 хуу, оон иштинде төрүүр инектерниң санын 4,5 хуу, хөй, өшкүнүң — 3,7 хуу, хаванның — 34,6 хуу, чылгы малдың — 9,5 хуу, улуг куштуң — 3,4 хуу көвүдедир.

Төрүүр чүс баш малдан ортумаа-биле 85-тен эвээш эвес бызааны, 90 анай, хурагааны, 80 кулунну, 100 кол кыс хавандан-на 1200 хаван олдарын камгалап алыр. Төрүүр инек бүрүзүнден 1330 кг сүттү, хөй бүрүзүнден 2,2 кг дүктү, кыс дагаа бүрүзүнден 177 чуурганы алыр.

1950 механизаторларны, оон иштинде көдээ профессионал-техниктиг училищелерге — 800, совхозтарда курстарга — 690 трактористерни болгаш комбайнерлерни, 1200 суггатчыларны белеткээр. Мергежил бедидериниң курстарынга 800 механизаторларны өөредир.

Апрель 1-ге чедир чазын тарыыр тараа культураларының бүгү бар үрезиннерин чаштырарының бедик кондициязынга чедирер база тракторларның, автомобильдерниң, бүгү чаштырылга болгаш хөрзүн чымчадыр машиналарның септелгезин доозар. Май 1-ге чедир тараа ажаап алыр бүгү комбайннарны септээр.

Машина-трактор парыгының чылда ортумак ажылдап кылыышкынын 3 хуу бедидер, доктааткан нормативке хамаарыштыр алырга кывар-чаар материалдарны 5 хуу камнап алыр, артык кезектерниң болгаш септелге материалдарының чарыгдалын 1,5 хуу, одаар чүүлдү 3 хуу, тудуг материалдарын 0,5 хуу кызырар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, продукцияның бот-үнезин чиигедип, ажыл-агыйжы эвес чорук-биле шиитпирлиг демисежип, камналганы күштелдирип турган, совхозтарның планныг карылгазын 10 хуудан эвээш эвес кылдыр кызырарын чедип алыр.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң база «Тыва суг тудуг» трестиң организацияларының коллективтери 930 га шөлге суггаттыг чаа черлерни ажыглалга кирер, ам бар суггарылга системаларынга 1155 гектар шөлдү чаартып эде кылыр, суг чок 50 муң гектар одарларны суглуг болдурар, мурнунда суглуг болдурган 50,5 муң гектар шөлде суггарылганың дериг-херекселин эде кылыр болгаш 1925 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглалга кирер.

Сельхозтехкүркомнуң бүдүрүлгелериниң коллективтери 1160 тракторларның, оон иштинде К-700 болгаш К-701 хевирниң 280 тракторларының, тараа ажаар 280 болгаш силос ажаар 120 комбайннарының, 500 автомобильдерниң, 409 санныг суггарылга техниказының, инек саалдазының болгаш кормоцехтериниң бүгү бар техниказының ажаалдазын хандырар. 4 муң баш кирер мыйыстыг бода мал фермаларын комплекстиг механизастаар, 2 кормоцехти болгаш витаминниг сиген далганы кылыр 6 агрегатты ажыглалга кирер.

Ыяш ажыл-агый ажылдакчылары 2100 га шөлге ыяш олуртур, шөл камгалаар ыяштыг дилиндектерни 310 гектар шөлге олуртур, республиканың хоорайларын, районнар төптерин болгаш суурларын ногаанчыдарынга 10 муң ыяшты өстүрер, 1000 тонна сигенни болгаш 105 тонна витаминниг бүрү далганын белеткээр.

Аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчылары күрүнеге алук болгаш өске-даа чиг-эт дужаарының планын хуусаа бетинде, бо чылдың декабрь 20-де күүседир, пландан ажыр 3 муң рубльге алукту, 5 муң рубльге чайгаар үнген мөөгү, кат-тооруk аймаан, 3 муң рубльге эм-техниктиг чиг-этти сайгарар.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Транспорт херекселдериниң ажыктыын бедидериниң болгаш оларны улам долузу-биле ажыглаарының, аңаа туруушкунну кызырганының күзели-биле күрүне планын транспорттуң бүгү-ле бүдүрүлгелери хуусаа бетинде күүседир.

Ниити ажыглалдың автомобиль транспортунуң бүдүрүлгелери чүък сөөртүрүнүң болгаш пассажирлер аргыштырарының чыл планын хуусаа бетинде, бо чылдың декабрь 30-де күүседир, пландан ажыр 33 муң тонна чүъкту сөөртүр, 136 муң пассажирлерни аргыштырар. 1982 чылда планга удур күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,2 хуу бедидер, чүък сөөртүрүнүң бот-үнезин 0,2, пассажирлер аргыштырарының — 0,1 хуу чиигедир. Пландан ажыр 33,7 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр. Автобустарның доктаамал чорууруң 95 хуу чедирерин хандырар. Планга удур: чүък автомобильдериниң техниктиг белениниң коэффициентизин 3 хуу, автобустарның — 4, таксомоторларының — 2,6 хуу, шугумга оларның үргүлчүледиг ажылдаарының коэффициентизин — 1 хуу, контейнерлиг, поддоннуг болгаш пакеттиг чүък сөөртүлгезиниң хемчээлин — 10 хуу бедидер. Чаа техника болгаш мурнакчы технология талазы-биле 130 хемчеглерни нептередипоон ачызында чылда 180 муң рубль түңнүг экономиктиг ажыкты алыр.

Оруктарны тударының, септээриниң база эки байдалга тургузарының шынарын экижидер, оңза кичээңгейни шимчээшкиниң айыыл чок болурун бедидеринче угландырар, 42 километр орукту кылыр.

Хем транспорту-биле чүък сөөртүрүнүң планын бо чылдың октябрь 7-де күүседир, планга немей 2000 тонна улус ажыл-агый чүъгүн сөөртүр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгениниңден 0,15 хуу бедидер, сөөртүлгениң бот-үнезин планнаанындан 1 хуу чиигедир. Судноларны эжиндиришкиниге хуусаадан 5 хүн эрте белеткээр.

Агаар транспорту-биле пассажирлер аргыштырарының планын бо чылдың декабрь 25-те күүседир, планга немей 4 муң пассажирлерни аргыштырар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнааныңдан 0,3 хуу бедидер, авиасөөртүлгелериниң планнааң бот-үнезин 1 хуу чиигедир. Уждуушкуннарның доктаамал чоруун нормативте айыткаанындан 1,5 хуу бедидерин хандырар.

Харылзааның бүгү хевирлеринге орулгаларның чыл планын бо чылдың декабрь 30-де күүседир болгаш пландан ажыр 10 муң рубльдиң ачы-дузазын чоңга чедирер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 0,5 хуу ажыр күүседир. Декабрь 1-ге чедир чурттакчылыг 7 суурларга «Экран» системаның аппаратуразын тургузар. Улуг-Хем районга теледамчыдылганың ийиги программазын кирер.

Транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринге технологияны чаартып, одалга-энергетика курлавырларын хумагалыг ажыглап, оларның чарыгдалының нормаларын кызырып турган, берлинген даалгага немей 290 муң киловатт-шак электроэнергияны, 855 комплект автомобиль дугуюн, 215 тонна бензинни болгаш дизельге одаар чүүлдү камнап алыр. Бүдүрүлгеге экономиктиг ажыктыы 96 муң рубль болур 260 чаартыкчы саналдарны шиңгээдип алыр. Массалыг мергежилдиң 825 ажылдакчыларын белеткээр, 370 кижиниң мергежилин бедидер.

САДЫГ БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчылары чоннуң бараанга болгаш өске-даа чүүлдерге негелделериң бүрүнү-биле хандырар, хандырылганың культуразын бедидер.

Үрмектеп садар бараан саарылгазының күрүне планын бо чылдың декабрь 30-те чедир күүседир, планга немей чоңга 1,4 миллион рубльдиң бараанын садар. Чоннуң негелде-херегделин бүрүнү-биле хандырары-биле 1,7 миллион рубльге бараанның нечелде курлавырларын дилеп тывар. Камналга чурумун быжыглап, материалдыг курлавырларны чөп ажыглап турган, чарыгдалдарны улам эвээжедир, оон түңнелинде пландан ажыр 100 муң рубльдиң орулгазын алыр. 55 муң киловатт-шак электри энергиязын, 310 тонна чижеглээн одаар чүүлдү, 7 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыр. Күрүнениң болгаш кооперацияның өнчү-херекселин бүрүн кадагалаарын хандырар дээш дааштыг демиселди чорудар. Кооперацияның, ниитиниң чемненилгезиниң саарылгазынга бодунуң бүдүрүлгезиниң продукциязының үлүг-хуузун 72, күрүне садыынга — 81 хуу чедирер.

Күрүне садыының бараан саарылгазының 60-тан, кооперация садыының 50-ден эвээш эвес хуузун садып алыкчылар бараанны боду шилип алыр арга-биле саарар. 300 санныг садыг-технологтуг дериг-херекселдерни болгаш механизмнерни шиңгээдип алыр. Бараан садыглаар 1100 дөрбелчин метр черлерни, 8,5 муң дөрбелчин метр ниити бараанннар складтарын, 1000 тонн ногаа-чимис кадагалаар шыгжамырларны ажыглалга кирер. Белеткел талазы-биле орулга кирериниң чыл планын декабрь 25-ке чедир күүседир, 200 муң рубльдиң көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш чиг-эдиң пландан ажыр садып алыр. Дузалал ажыл-агыйларынга арыг деңзи-биле 275 тоннадан эвээш эвес эътти бүдүрер. Массалыг мергежилдиң 700 ажылдакчыларын белеткээр, 380 кижиниң мергежилин бедидер.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ БОЛГАШ ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чоннуң амыдырал хандырылгазының чыл планын бо чылдың декабрь 31-те чедир күүседир болгаш чоңга пландан ажыр 14,7 муң рубльге ачы-дуза чедирерин боттандырар. Чоннуң кижи санынга онаажтыр ачы-дузаның хемчээлин 1981 чылдыынга деңнээрге 84 көпеекке улгаттырар. Ачы-дузаның 19 чаа хевирлериң шиңгээдип алыр, 45 чаа дериг-херекселдерни тургузар. Комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларын көдээ черлерге 4-тү, хоорайга 11-ни немей ажыдар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,5 хуу бедидер, планга удур ачы-дузаның бот-үнезин 0,1 хуу чиигедир. 40 муң киловатт-шак электри энергиязын, 50 тонна чижеглээн одаар чүүлдү, 2 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыр.

Коммунал хандырылгазының чыл планын кол көргүзүглер талазы-биле бо чылдың декабрь 30-те чедир күүседир. Пландан ажыр 40 муң рубльдиң коммунал ачы-дуза чедирилгезин боттандырар. Пландан ажыр 20 муң рубльдиң орулгазын алыр. 36,4 муң рубль түңнүг чиг-этти болгаш материалдарны, 1,7 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 700 гигакалорий чылыг энергиязын, 95 тонна чижеглээн одаар чүүлдү камнап алыр. Чаа техниканы, мурнакчы технологияны болгаш чаартыкчы саналдарны шиңгээткениңден 37 муң рубль түңнүг камналганы чедип алыр. Хоорайларга болгаш чурттакчылыг суурларга 40 муң дөрбелчин метр автоорукту септээр.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының болгаш чурттаалга-коммунал ажыл-агыйының бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга массалыг мергежилдиң 430 ажылчыннарын белеткээр, 560 кижиниң мергежилин бедидер.

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ, КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ЧОННУҢ МЕДИЦИНА ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Школаларга, өөредилге черлеринге болгаш профтехучилищелерге өөредилге-кижизидилгелиг ажылды сайзырангайжыдар, өөреникчилерниң болгаш студентилерниң идей-политиктиг болгаш моральдыг шынар кижизидилгезиниң ажыктыын бедидер, бүгү-ниити ортумак өөредилге дугайында хоойлунуң хажык чок күүселдезин хандырар, дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерниң база массалыг мергежилдиг ажылчыннарның белеткелиниң шынарын бедидер.

Чоннуң культурлуг хандырылгазының деңнелин бедүрер. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, оларның угаан-бодал өзүлдезинге болгаш дыштанылгазын организастаарынга культура болгаш уран чүүл албан черлериниң, чогаадыкчы эвилелдерниң ролюн бедидер.

Чоннуң медицина хандырылгазының, тускай ажыттынган медицина дузаламчызының хөгжүлдезиниң моон соңгааргы экижидилгезин хандырар, херээженнерниң болгаш чаштарның кадыын камгалаарын күштелдирер. Аарыыр чорукту кызырар талазы-биле профилактиктиг хемчеглерни калбартыр. Массалыг күш-культураже болгаш спортче, туризмче чонну калбаа-биле хаара тударын чедип алыр, спорт тудугларын болгаш туристиг баазаларны улам ажыктыг ажыглаар.

КӨДЭЭГЕ ШЕФ ДУЗАЗЫ

Үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң, амыдырал болгаш садыг хандырылгазының, коммунал ажыл-агыйның болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары мал чемин белеткээр, тараа-культураларын, картофельди болгаш ногааларны ажаар, техника септээр, көдээ ажыл-агый объектилерин тудар болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле көдээниң ишчилеринге шеф дузазын чедирер.

Хакас автономнуг областың ажылчы чоннары-биле социалистиг чарышты уламчылаар.

1982 чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринче бүгү күжүн угландырарын, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн бедик күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуурун СЭКП Төп Комитединге Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бүзүредип тур.

Социалистиг хүлээлгелерни ажылчы чоннар коллективтеринге, министерстволарның, ведомстволарның, хоорайларның болгаш районнарның партия-ажыл-агый активтериниң хуралдарынга база республиканың улус ажыл-агыйының мурнакчыларының 1982 чылдың январь 30-де хуралынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

АЛ САГЫЖЫ—АЗЫРААН МАЛЫНДА

— Хураган кажаалында печкаларны хелүн эрттир ужуттааc силер, хөмүр-дашты бичии-бичиилеп, үзүк чок салып турунар. От-көс оваалдыг, өрт үндүрдүнер. Дүне хөй манаар кижи серемчилелдиг болур ужурлуг. Чүү-даа болза, ажыл-иштиң үт-шиин биле берген улус чаңгыс хонукта ажырбас боор силер. Мен даарта дүъш үезинде чедип кээр мен. Ам төрүүр хөй эвээш, бөгүн дөрт-беш-ле хире хөй чемнээн чорду...

Малчын аалындан чорууурда, сакманчыларынга чагыын чагып пат-ла болду. Дааңган ажыл-ижин өске улуска, дуржулгазы бичии кижилерге, бүзүрээр деп чүвениң берге болуру чөп. Ам канчаар, херек болганда, өске арга чок.

— Кызыл эмнелгезинде уруувус бар чүве. Кадайым ооң чанында ийи-үш ай чеде берди. Хөй төрээп, оларга ужуражыр чай чок болдум. Ам ол бачым үе эрткен, арткан бежен хире хөй уруук-суруктап төрүп тур. Чаңгыс хондур Кызылдааш келзимзе, сакманчылар ажырбас боор. Чогум ажылды дузалакчы кадарчым удуртуп, хоюн кадарып турар дээн чүве— деп, аалдан элээн ырап келгениисте, хойжувус ам-даа сагыжы саарык чугаалап ор.

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң бо хойжузунуң кыштаа Ээрбектиң Даш-Кажаада турар. Хойжуну Ооржак Маадыр-оол дээр. Аалда аңаа дуза чедирипки дег-ле кижи—оглу Сергей. Дузалакчы кадарчызы ол. Оон өске аңаа дөмек болгу дег улус—сакманчылар. Ынчалза-даа олар хөй эвес, уруу Марита-биле кады үш-ле кижи. Ол үш эжишкиниң ийизи ийи чыл, бирээзи чаа-ла сакманчылап чоруур. Ынчангаш оларның кайызы-даа дуржулга чок, ам-даа эки мергеживээн комсомолчулар. Ынчалзажок бо беш кижи чаңгыс ай дургузунда 340 хойдан 340 хурагааны ажаап ап шыдаан. Үш сакманчы кыстарның бирээзиниң-не ортумаа-биле 110 ажыг хураганны ажаап алганы ол. Бо дээрге сакманчы кижиниң чылда нормазындан ораңчок ажып турар көргүзүг дээрзин чугаажок.

— Декабрьның таптыг-ла ортандан бээр төрээн хөй чүве. Түлүк үезинде хонукта ужен-дөртеш-биле «тө каап» турду. Черге-даа, кодаңга-даа. Аттыг чүве боор ана! Каш хондур идик-хеп безин уштуп кербедивис. Чаа чылдың эрте бергенин база эскертинмейн барган. Эмчиде ийи пешки аалга турда, шымбай чүве ийин — деп, Маадыр-оол Будукайович эң-не чымыштыг үениң эрте бергенинге ам-даа бүзүреваан хевирлиг ор. Шынап-ла, хөй төлүн ажаап алыры берге-ле ийин. Аңаа кызыдындан өске кижи көөрге безин девидеңчиг.

— Боова азы хлеб картты хойлап алырга, шымбай чүве: чай кадында дайнап каап чорууур. Чогум изиг чемге четтигери хаая болдур ийин. А уйгунуң кээрин канчаар силер, сактырга, ийи кулак дүлейлеп калган ышкаш болур.

Бо состерни сакманчылардан дыңнаан мен. Ынчангаш хөй ажылында эң-не берге үе чогум кол хуусаазы эвээш-даа болза, чаш төл камгалап алыр үе ол дээрзинге бүзүревес арга чок. Зоотехниктиг негелде ёзугаар ол үени кыска хуусаада бедик деңнелдиг эрттирер дээш, хойнуң боозадылгазын организастыг эрттирериниң тускай эртемниглериң, ажыл-агый удурукчуларының болгаш хойжуларның боттарының улуг салдарын салып турар ужуру ол. Бо аалды чижек кылдыр алырга, Моңгуш Алаш-оол эргелекчилээн Ээрбек салбыры, ылаңгыя бо Маадыр-оол, эрткен чылын ук ажылды багай эвес чорудкан хире.

Ооржак Маадыр-оол бодунуң чээрби ажыг чыл малчылап келген үезиниң дургузунда үргүлчү эки диртип келген. Оон кырган дүгү база эвээш эвес—хойдан-на 3,8 килограмм! Бо хүннерде ук кадарчының байдалы база чүгээр. Эрткен чылдагы көргүзүүнден ораңчок дээре — чүс хойга онаажтыр 100 хураган алдынган. Ховуну деңгели база шымырак.

К. ЧООДУ.

ЧУРУКТА: хоочун хойжу сакманчылар-биле.
В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Көдээниң чаартылгалары

КОЛЛЕКТИВТИ КЫМ УДУРТУРУЛ?

«Украина» колхозтуң кол [illegible] ажылдар [illegible] илеретken конкурска В. Паламарчук тиилеп үнген. Ол [illegible] өске кижилерден оон ажы талаларны хөй [illegible].

Аныяк специалистиң кандыг талаларын өөренип көргенил? Ол институтту тергиин эки дооскан, улуг ажыл-агыйга инженерлеп ажылдап турган стажы база бар. Ындыг-даа болза делгем билиг чок, [illegible] санап билбес турган болза, үстүнде чедиишкиннери ындыг-ла үнелиг эвес турган [illegible].

— Удуртукчу ажылдакчыларны чүгле диплом барымдаалап четчелевейн турар бис — деп, ук колхозтуң даргазы, [illegible] Күш ажылдың Маадыры В. Стеньгач чугаалаан. — [illegible] коллективтиң [illegible], сонуургалы хөй талалыг кижилер [illegible] ажылдар [illegible] амыдырал бадыткаан. Чогум инженер, агроном азы зоотехник бүрүзү база ындыг эвес болдур ийин. Чүгле дипломнуг болуру эвээш. Удуртукчу кижи бедик культурлуг, коллективтиң хүндүткелин чаалап ап шыдаар, олар-биле [illegible] ажылдаарын билир ужурлуг. Ынчангаш удуртукчуну шилиирде ол таланы [illegible] конкурс арттырып турар бис. Оон комиссиязынга Каменец-Подольскийниң көдээ ажыл-агый институдунуң башкылары, ылангыя шинчилел мергежилиниң факультеттеринде ажылдап турарларны, психолог специалистерни чалап ап турар бис. Удуртукчуга кандидаттар дээди өөредилге черлериниң бисте ажылдап кылып берген онаалдаларны күүседирлер.

Бо ажыл-агыйның трактор бригадаларында, септелге бүдүрүлгелеринде, малдың механизастаан комплекстериниң [illegible] тускай ортумак эртемниг аныяктар ажылдап турарлар. Адаа школа дооскан, колхозка ажылдаан [illegible] ооң кузээн мергежилинге өөредип аар. Шериг чорааш оолдар болгаш шупту олче дедир чанып кээп турар. Кажан колхоз кежигүнү оолдар шериг албаны эрттирип турда оларның адаа ортумак шалыны хевээр артып турар. Хөй-ниити бүдүрүлгезиниң бүгү-ле [illegible] механизастаан чорук ында ажылдап турар кижилерниң [illegible] база илиглиг турар.

Бо ажыл-агыйның мырыңай чанында хоорай бар. Ынчалза-даа олче көжүп чоруп турар ог-бүлелер чок.

• Колхозтарның чурттакчылыг черлериниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң комплекстиг планнарын амыдыралга боттандырарын [illegible] ниитиниң күзели-биле ийи-үш каът бажыңнар туттунуп, ажыл-агыйның дузазы-биле чыл санында чээрби-үжен бажыңнар ажыглалга кирип турар. Суурда газтыг ажыглап [illegible], төп чылыг одалга, телефон харылзаазы бажыңнарже кирген. Кудумчуларда асфальт [illegible] хүндүскү лампалар хып турар. Культураның болгаш амыдыралдың ачы-дуза чедирилгезиниң чаа объектилери туттунгулаан.

Кижилер дугайында сагыш салышкын ында хадас барбайн турар. Көңгү [illegible] кижилери Ленин орденнинг шаңнаткан «Украина» агаар-бойдус шаптык болбайн турар.

С. ШУМАХЕР.
СЭТА-ның корр.
Дунаевцы,
Хмельницки область.

МАЛ АЖЫЛЫН ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭР

Бистиң республиканың ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар. Мал ажылының продукциязын көвүдедир, [illegible] малды өстүрериниң чаа аргаларынче шилчиири партияның аграр политиказының кол утканыышкыннарының бирээзи болур.

Он бирги беш чылдың баштайгы [illegible] республиканың мал ажылдыгларны агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, багай эвес ажылдаан. Чижээлээрге, сүт садарының планы 100,3 хуу күүсеттинген болгаш 1980 чылдааныга деңнээрге 478 тонна сүт хөй саттынган. Эът садарының планы 101,3 хуу, дүктүү 102,5 хуу күүсеттинген. Бо ажылга Тес-Хем, Эрзин, Чөөн-Хемчик районнарның, ылангыя «О. Шапаа», «Чаа орук», «Алдан-Маадыр» совхозтарының киирген үлүү [illegible].

Көрүнеге сүт садарының планын чүгле Таңды, Кызыл болгаш Бии-Хем районнар күүсетпээн. Сүт бүдүрер 60 совхозтуң 42-зи планын күүседип шыдаан. Эът садар планын Улуг-Хем район болгаш алды совхоз, а дүк садарын Барыын-Хемчик район болгаш он ийи совхоз күүсетпээн.

Республикада мал бажы элээн өскен. 1980 чылга деңнээрге, чүс баш инектен бызаа, 17 хураган хөй болган [illegible] 24 хуу кызырылган. Көрүнеге [illegible] килограмм, хаваның — 3 килограмм немешкен. Бо көргүзүглер ылаңгыя Таңды болгаш Бии-Хем районнарга эки [illegible] Каа-Хем район хойдан-на 3,3 килограмм дүк кыргаан.

Эрткен чылын 77 саанчы инектен-не 2087 килограмм-дан хөй сүт саггаан. Оларның аразында «Большевик» совхозта Таня Кара-Салдың сагган сүдү 3084 килограмма четкен. Хойжулардан чүс хойга онаашкыр чүстен ору хураган алганнарның саны 125 болган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозта Күдер-оол Март-оол 132 ананы, ол-ла совхозта Валерий Чамбыл-оол 131 ананы. «Революцияның шалбыы» совхозта Иван Сафонов 125. «[illegible]» совхозта [illegible] Дембирел 124 хураганны чүс башка онаашкыр дорукпурган. «УТКА 25 чылы» совхозтуң бызаа ажаакчызы Нина Моңгуш бызаадан-на 950 грамм. «Кызыл тараачын» совхозтан Эпиана Улуйген 720 грамм немелде деңзиин хонук бүрүзүнде ап келген.

Эрткен чылын чамдык коллективтер база элээн бедик көрүкчүлерни чедип алган. «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы [illegible] фермазы инектен-не 2307 килограмм сүттү саггаан. «Кызыл-таар» совхозтуң Шаравүр хонжу бригадазы чүс хойга онаашкыр 108 хураганны, хойдан-на 2,2 килограмм дүктү алган.

Мал ажылының чугула үндезини малды өстүрери болур. Ол ажылды канчаар тургускаанындан мал ажылының продукцияның [illegible] күүселдези улуг хамааржылгалыг. Бо талазы-биле ажыл Дурженга станциязында, «Саян», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда багай эвес. Олар малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап, продуктивтиг [illegible] өскелерден [illegible].

Мынчыг бода малды өстүрерде, сүт бүдүрерин көвүдедирде шуушкурулга-пек системазын [illegible]. Ол арганы ажыглаашкынында «Өөк» совхозтуң тускай эртем [illegible] ажыл-агыйларга нептередири чугула. Бо мурнакчы арганы ажыглаары малды үлетпүрлеп өстүрерииге [illegible] тыг болгаш зоотехния база ветеринария талазы-биле ажылдарны бедик мергежилдиг кылырынга эптиг. Оон [illegible] раары эвээжээр болгаш мурнукуундан хөй төлдү бээр [illegible].

Хөй ажылынга база ындыг. Канда-ла эдержилгени болгаш тарып бооладыылганы чогуур [illegible] бедик деңнелге чоруткан болдур. Мында түңнеп эки. Оон чижээн мурнакчы ажыл-агыйлардан көрүп болур. Малда чүс башка онаашкыр секпеннеп хөй хураган [illegible] ган Тес-Хем, Эрзин, Мөңгүн-Тайга, Таңды, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, [illegible] районнарны чижекке киирип болур. Элээн хөй совхозтар ашай, хураган дорукпурар талазы-биле чедиишкиниг болган.

Малдың баш санын өстүрер ажыл чер-черде [illegible] ажыл эвес. Дыка хөй ажыл-агыйларның [illegible] шериң уксаалыг мал өстүрер [illegible] болгаш улуг [illegible] үстүп мейн турар. Уксаалыг малды берүткевейн турар. Оларны районнар баглгаар чемгербес, чемин чедир бербес таварылгалар хөй. Мындыг байдал «Улуг хурал», «[illegible]» «Найырал» болгаш өске-даа совхозтарда бар. Чедир кижээнгей салбааныының хараа [illegible] нес болгулаар. Ынчаар өскен мал эдержилгеге оран кирер болгаш төлү база шыдал чок болур. Бо чорук ажыл-агыйның экономиказынга болгаш мал бажын өстүрериинге багай [illegible].

Мал эдержилгезинде, ылангыя тарып бооладылгада улуг четпестер бар. Ылангыя Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Кызыл, Улуг-Хем, Каа-Хем районнарда бо ажыл кончуг кошкак. Ол районнарның ажыл-агыйларының малынга уксаа чок бүдүрүкчүлер белин чорууру ховар эвес. Оларда бүдүрүкчү малдар ниити мал-биле үргүлчү кады чорууру болганындан, немелде чем-биле оларны чемгербейн турар, ынчангаш арган болгулаар. Төрүүр малдарның [illegible] болгаш чемгерилгезин база багай. Сула [illegible] кирген малдарның төрүүр үези узамдыгар болгаш чогуур үезинде назыжар вайы-биле үзери бергедээр. Чамдык кодааннарга [illegible] туттунгулаан малдың кады турар ужуру ол.

Мал өстүрерииде бар четпестер тускай эртемниглерниң ам-даа сула болгаш чогаадыкчы өзү-биле ажылдавайн турарын херечилеп турар. Ындыг харыысалга чок чоруктуң уржуундан эрткен чылын малдың 35 хуузу төл бербээн. Бо көргүзүг шээр малда 17 хуу, азы 80 муң хой. Өшку төл чок болган. Мындыг [illegible] ажыл-агыйлар [illegible] болгаш хевирин өскертири чугула. Тускай эртемниглер билиин болгаш күжүн мал ажылының бүгү таларын эки-жидериинче, чаа болгаш мурнакчы аргаларны шиңгээдип алырынче углаар ужурлуг. [illegible] пиктер болгаш мал эмчилери [illegible] малдар кезииринге онзагай турар. Тускай эртемниглер фермаларга болгаш бригадаларга хүн чурумун тургузарындан, сагыырындан эгелээш, малды неделде бүүгээр ажаап, кадагалаарынга, рационнун бүүгээр чемгерериңге, отчёт-учётту шын тургузарынга чедир ажылдарны чурумчудар херек.

Сөөлгү үеде саар мал ажылын шуушкурулга — пек системазынче шилчидери ажыктыг апарган. Бо ажылды хүрээледири чугула. Оон-биле чергелештир саар инектерниң уксаазын экижидер херек. Бо беш чылда «Кызыл тараачын», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарны болгаш «Саян», «Өөк», «Ленинчи [illegible]», «[illegible]» совхозтарның фермаларын симменталь уксааның инектерин өстүрериинге тускайлаары [illegible] дунгээн. Черле ынчаш, ажыл-агый бүрүзү инектерин фермаларга [illegible] ниң салгалын баш бурунгаар [illegible] кодааннарга өстүрер ужурлуг.

Саар инектерин өстүрерде, эдержилгени болгаш тарып бооладылганы чогуур үезинде чорудары, аңаа инектерни баш бурунгаар белеткээри чугула дээрзин уттуп болбас. Инектерниң хөй кезиин күзүн болгаш кыжын, 20—25 хуузун часкын, 10—15 хуузун чайын төрүттүрери таарымчалыг. Чүгле бо таварылгада бызааларны [illegible] инектерниң [illegible] ап болур. Ону боттандырарда учётту шыңгыырадыр. А саар [illegible] инектерни аңгы-аңгы рационну-биле чемгерер.

Хой өстүрер ажылды бүгү талалыг экижидер үе келген. Ылангыя хойнуң төрүүр хуусаазын узамдыктырып болбас. Бо чорук хойнуң эдержилгезин болгаш тарып бооладылгазын чогуур үезинде бедик шынарлыг эрттирериниден хамааржыр. Аңаа баш бурунгаар эки белеткениири чугула.

Хой эъдин бүдүрерииче кичээнгейни улгаттырар ужурлуг бис. Ону чедип алырда хойну семиртирин экижидер. Мааңа тарып үеде он муң хой турар механизастаан [illegible] шөлдерин ажыглаары ажыктыг. Ындыг шөл эрткен чылын «Революцияның шалбыы» совхозта туттунган. Бо беш чылда ажыл-агыйлар аразының ындыг семирзилге [illegible] Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Улуг-Хем районнарга туттунар.

Амгы үеде малчыннарда эң-не чымыштыг болгаш харыысалгалыг ажыл — мал [illegible] чергелештир мал оолдааннылыны чоруп турар. Бо үени организастыг болгаш бедик деңнелге эрттирериниден малдың баш санын өстүрери, продукталар бүдүрерин көвүдедири болгаш көрүнеге садары — он бирги беш чылдың ийиги чылының база бүгү беш чылдың [illegible] хамаарылгалыг. Ынчангаш бүгү күштү, арга-дуржулганы курлавырларны бо кампанияның чедиишкинниг [illegible] херек.

З. ШИИ,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ АЧЫЗЫНДА

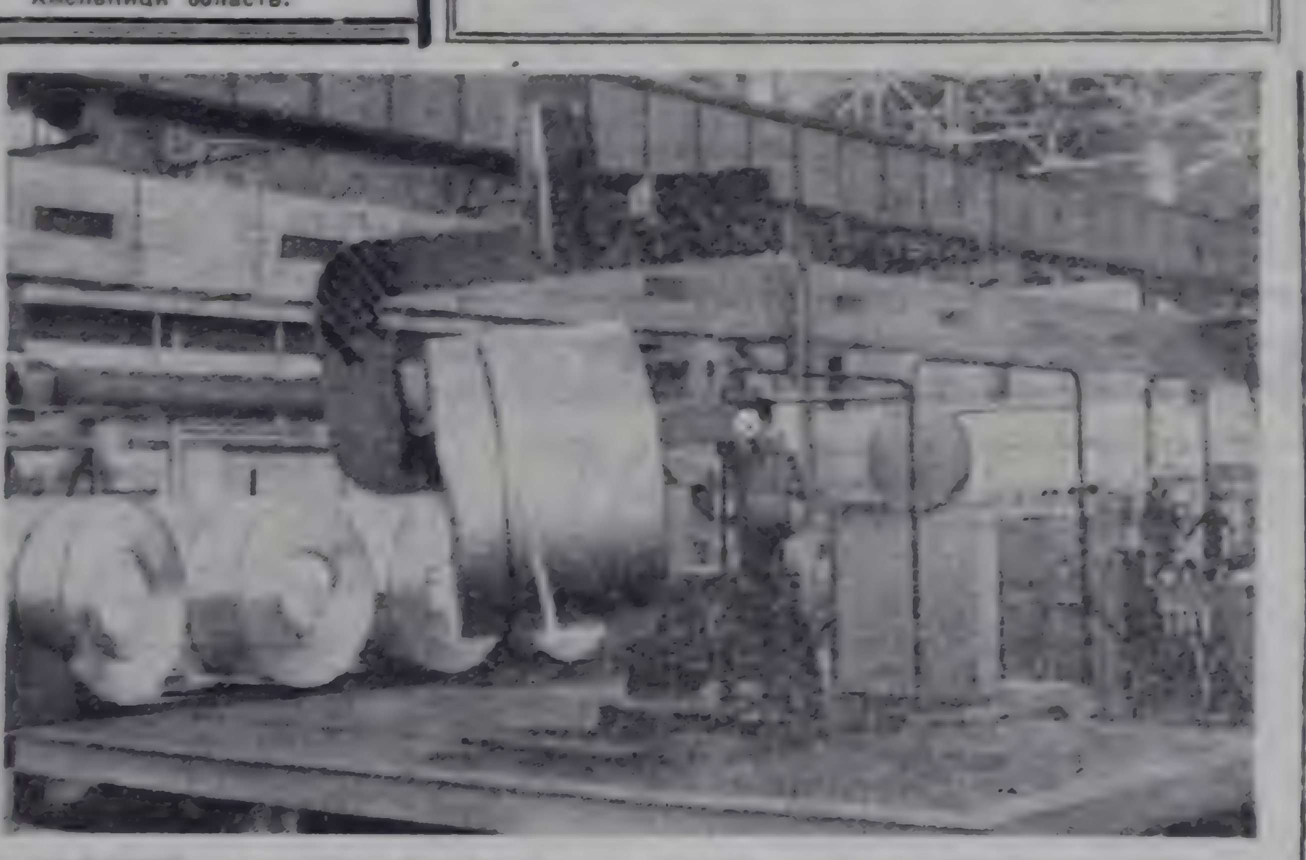

БОЛГАРИЯ. Алюминий боловсурал кылыр Шуменскиниң улуг комбинадының тудуу доозулган. Алюминийни [illegible] ралып кылыры-биле, чергелештир ол комбинат чайырлаан прокатты, [illegible] [illegible] болгаш өске-даа чүүлдерни база бүдүрер.

Болгарияның өңнүг металлургиязының Шуменскиде төвү — социалистиг экономиктиг интеграцияның амыдыралда [illegible] [illegible] чаагай [illegible] ССРЭ-ниң болгаш Герман [illegible] Республиканың специалистери [illegible] киришкен. Дериг-херекселдерни [illegible] ча чурттар база чорудуп берген. Комбинаттың продукциязын [illegible] [illegible] күрүнелериңге садыглаар.

ЧУРУКТА: шутукулга цеги.
А. СМИРНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ. Болгарияның транспорт каттыжыышкынының автомашина бүрүзү [illegible] бо-биле эрткен чылын ийи муң 500 километрни эрткен. Эртем [illegible] [illegible] ажыглаарынче, чолаачыларның материалдыг сонуургалын бедидеринче угланган комплекстиг хемчеглерни боттандырганы күш-ажылчы [illegible].

Машинаның эрткен километрлерин, чорааның дүрген, аңаа турган үезин, [illegible] чарыгдалын тускай картага демдеглээр аппараттарны [illegible]. Рейс кылып чораан соонда чолаачы бүрүзү ол картаны болгаш өске-даа отчёттуг документилерни тускай комиссияга дужаап турар. А ол комиссия ук документилерни [illegible] оруктарда шып чорааның, автомашиналарны канчаар башкарып, ажаап келгенин чигези-биле тодарадып турар.

Ол-ла комиссия чолаачыларның [illegible] рин үнүрүп, мурнакчыларны [illegible] тодарадып, чогуур сүмелерни берип турар. Чолаачыларның [illegible] таан чорук оруктарга ооларнактарның болур таварылгаларын кызырган, автомашиналарның ажыглалын экижиткен, [illegible] [illegible] бедиткен.

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республиканың чаа Күрүне гимнизин белеткээр талазы-биле чогаадыкчы конкурс доозулган. Ол конкурс [illegible] чугула болган. Конкурс эрткен чылдың чаазында эгелээш турган. Аңаа чүгле чогаалчылар, [illegible], композиторлар эвес, харын-даа ажылчылар, [illegible] интеллигенция, студентилер база киришкен. Олар ниитизи-биле 1420 чогаалдарны конкурска киирген.

Ам тускай комиссия конкурсту [illegible] үнүрүп, келген чогаалдарны шилип турар. Вьетнам Социалистиг Республиканың Күрүне гимнизиниң чаа сөзүн болгаш музыказын удавас бадылаар.

УЛАН-БАТОР. 1982 чылын [illegible] ниг күүседир дээш социалистиг чарыш Моол Арат Республиканың [illegible] Моолдуң профэвилелдериниң бо чылдың майда болур XII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш шалыпчы ээлчегде үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгелеринин хөй коллективтери киржип турар.

«Профэвилелдерниң XII съездизинге — он ийи шалыпчы ээлчег» деп лозунгуну аңаа-биле калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда бүдүрүлгелерниң тудугларының моол-совет интернационалчы коллективтери чорупп турар. «Эрдэнэт» деп дат байлаан болбаазырадып кылыр комбинаттың [illegible] [illegible] [illegible] үлегерин көргүзүп турар. Ол коллектив бүдүрүлгениң төлевилел [illegible] бо чылын [illegible] [illegible] 18 [illegible] [illegible].

Социалистиг чарыштың [illegible] — [illegible] [illegible] продукцияның шынарын [illegible] курлавырларны долузу-биле ажыглаары, каналганың чурумун шыңгыы сагыыры болуп турар. Совет дуржулганы өөренириниче, нептередиринче, ССРЭ-ниң эртем-техниктиг [illegible] шиңгээдип ажыглаарынче онза кичээнгейни угландырып турар.

БУДАПЕШТ. 1982 чылдың майда болур чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның республика слёдунга белеткел Венгрияның үлетпүр [illegible] [illegible] кооперативтеринде болгаш [illegible] ажыл-агыйларында калбарган.

Венгр Улус Республиканың чаартыкчыларының болгаш [illegible] сөөлгү чылдарда улам-на нептерээн [illegible] экономиказының хөгжүдериинге улуг рольду ойнап турар. Бүдүрүкге чаартыкчыларының хүрээлели чүгле сөөлгү беш чылда безин ийи катап өскен, улус ажыл-агыйынга [illegible] [illegible] [illegible].

Чүгле эрткен чылын безин улуг индустрияның чаартыкчы [illegible] саналдарны шиңгээткен түңнелинде 300 миллион форинт [illegible] чедип алган.

(СЭТА).

ШИИТПИРЛИГ УДУРЛАНЫЫШКЫН

ХАНОЙ (СЭТА). Кыдаттың «Жэньминь жибао» солуунуң вьетнам шериглер «январь 18-тен 28-не чедир үениң иштинде Кыдат-биле кызыгаарга боо-чепсектиг өчүк-чөңгээни кылып турганының» дугайында хоп-мегечи бадыткаашкынын ВИА агентилел шиитпирлии-биле буруу шапкан. Кыдат пропагандазының мегечи, үндезин чок чулчуруушкуннары кыдат улусту болгаш делегейниң кижилериниң бодалдарын мегелээринче угланганын ВИА-ның удурланыышкынында айтып турар.

Кыдат тала вьетнам-кыдат кызыгаарда дүшкүүрлүг байдалдың үргүлчүлеп турары дээш долу харыысалганы чүктээр апаарын агентилел айыткан. Вьетнамга базыышкын кылырының политиказын чорудуп, ийи чурт аразынга харылзааларны экижидерин күзевейн-даа, Пекин болза, ВСР-ге удур кармы боо-чепсектиг өчүк-чөңгээлиг шөглээшкиннарын үргүлчүлеп, республиканың бот догуннаашкынынга болгаш девискээрлеринче халдап, Азияга тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка боттуг кыжаныышкынны тургузуп турар. Ындыг агрессивчи авантюристиг чүткүлүн чаа илерээшкини ВСР-ниң ДХМ-иниң 1981 чылдың декабрь 28-теги нотазында айытканы ай санаашкынын бугаар болуп чаа чылдың шагаазын байырлаарының үезинде ийи чурт аразында кызыгаарларга бүгү-ле боо-чепсектиг үүлгедиишкиннерни соксадыр дугайында саналды Кыдаттың хүлээп албааны боол турар.

МАССАЛЫЫ-БИЛЕ

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). Америка Каттышкан Штаттарында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылдан массалыы-биле үндүрүп турар. Чуртка таварышкан сан-хөө [illegible] [illegible] ган аар уржуктарын америк корпорацияларның ээлери Ак [illegible] [illegible] [illegible] чүүй каап турар. Чижээ, «Пан Америкэн уорлд эйрвэйз» деп авиакомпания бо-[illegible] [illegible] [illegible] чыларының санының 6 хуу-[illegible] [illegible] кижиниң ажылдан үндүрерин чарлаан. [illegible] [illegible] ажылдаар шагын хүнде болгаш [illegible] [illegible] турар.

Американың Каттышкан Штаттарында амгы үеде 9 миллион 300 муң ажыл чоктар бар.

ПКП-НИҢ СЪЕЗДИЗИ

ЛИМА. (СЭТА). Перунуң Коммунистиг партиязының VIII онза съездизи болуп эрткен. Партияның организастыг ажыл чорудулгазының дугайында ПКП ТК-ның Чиңгине секретары Хорхе Дель Прадонуң илеткелин съездиниң киржикчилери бир эп-сеткил-биле чүүлдүг деп көрген. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] коммунистериниң съездизи кыйгырган болгаш чооң үзелдиг база демократтыг бүгү организацияларның чаңгыс эвилелин [illegible] каттыштырарының эргелиг [illegible] [illegible].

Кубаның маадырлыг улузу-биле, Никарагуаның Национал [illegible] [illegible] фронту-биле болгаш Сальвадорнуң чонунуң чөптүг демиселин [illegible] [illegible] каттыштырылгазын [illegible] [illegible].

Партияның чаа Уставын [illegible] [illegible] ПКП Төп Комитедин база Төп ревизия комиссиязын [illegible].

Перунуң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретарынга Хорхе Дель Прадо база катап соңгуткан.

АЙЫЫЛДЫГ БОЛГАШ ХОРАЛЫГ БАЗЫМ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Барыын Европада эвилелчилериниң [illegible] чурттарының девискээрлеринге америк химиктиг чепсектиң чаа хевирлерин — бинарлыг дайынчы чепсектер дээр бомбаларны тургузарынга шиитпирлии-биле удурланып турар. Ол дугайын «Нью-Йорк таймс» солуннуң [illegible] сурагжыг хайгаараакчызы А. Льюистиң чүүлү херечилеп турар.

«НАТО-нуң Европада кежигүннери боттарының девискээрлеринге ол чепсекти тургузарын күзевейн турарын АКШ-ка тодаргайы-биле билдирип кылдыр [illegible] [illegible]» деп, автор демдеглээн. Чижээ, Барыын Германия бинарлыг чепсектерни болдунуп [illegible] тургузарын чүүлдүг деп көрбейн турар. Ынчаарга ону АКШ-тың болгаш НАТО-нуң-даа стратегтери «келир үениң дайынының кол шөлү» деп көрүп турар болгай. Оон чылдагааны — ындыг чепсектерни ажыглаар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] олур апаар». А. Льюистиң бижээни-биле алырга, Европаның [illegible] [illegible] лары химиктиг чепсектиң ындыг чаа хевирлерин тургузарының идеязынга шуут удур [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] журганының [illegible] болдур-ган. Чогум-на ооң ужурундан Пайн-Блафф хоорайга (Арканзас штат) бинарлыг дайынчы чепсектерни кылыр заводту тударынга президент Рейган конгрессти миллион-миллион долларны тускайлаар чуртур [illegible] үезинде чепсектиң ол хевирин херек [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хүлээлгези-биле [illegible] [illegible] [illegible] турар дээш. АКШ-тың [illegible] [illegible] НАТО талазы-биле эвилелчилеринге бүзүредип турган болгай».

[illegible] администрациязы Соңгу-Атлантика талазы-биле бодунуң эвилелчилерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эвес, харын база оларга дорт хамааржыр шиитпирни оларның-биле кандыг-даа сүмележиишкин чокка хүлээп алганы ол чүүлде тодаргай көстүп турар. Чижээ, АКШ-тың камгалал [illegible] специалистери бинарлыг дайынчы чепсектерни АКШ-[illegible] [illegible] аваар шериниң баазаларынга тургузарын саналдап турганнар. Ындыг-даа болза Англияның камгалал министри Дж. Нотттуң [illegible] [illegible] алырга, аңаа ындыг айтырыгны безин салбаан болганнар. Бир [illegible] [illegible] [illegible] чурукта апарза, «нерви мугчурадыр газ-биле [illegible] [illegible] [illegible] Атлантиканы ажыр оккаптып болуру» Пентагоннуң албан-дужаалдыг кижилери дыңнадып турганнар. Оон аңгыда «Атлант океанда шиитпир чорупп турар авианосецтерге ындыг чепсектерни тургузуп болурунуң аргазы база бар».

[illegible] [illegible] алырга, американ химиктиг чепсектиң чаа хевирлерин кылып үндүрүп эгелээри политика талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] — кандыг-даа кезинти чок базым болур — деп, А. Льюис [illegible] [illegible]. — Ол дээрге техниктиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чок айтырыгны шиитпирлери-биле аар өртек-үнелиг боо-чепсекти тургузары болур-дур».

Күш-ажыл биржаларынга ажыл чоктар чыглып, ээлчег манаажыр чорук АКШ-тың хоорайларында улам нептерээн (чурукта). Чуртта экономиктиг бергелерниң түңнелинде 9 миллион американнар боттарының кол эргелериниң бирээзи — ажылдаар эргезин оскунган.

Ажыл чок чорук ылаңгыя аныяктарга улуг согуушкун болуп турар. Чижээ, 16-дан 19 хар чедир назылыг аныяктарның 21,8 хуузу ажыл чок арткан.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Чурттакчылыг черлерге ниитиниң корум-чурумун тударынга эки тура улусчу дружиналарның ролю биче эвес. Оларның ажылын улам экижидер сорулга-биле Барыын-Хемчик районнуң дружинниктериниң слёдун организастап эрттирген. Оон киржикчилери районнуң бүгү дружинниктеринге кыйгырыгны хүлээп алган. Ол кыйгырыг-биле Бижиктиг-Хая суурнуң эки тура улусчу дружиназының кежигүннери тапкыжып, ону деткип, аңаа харыы кылдыр үлегерлиг корум-чурумну суур ниитиге тургузар дээш ажылын улам экижидерин дугурушкан.

Амгы хүннерде ол улусчу дружинада 42 кижи кирип турар. Оларны чеди аңгы бөлүкке чарган. Бөлүк бүрүзүнде 6 дружинник хуваатынган. Эки тура улусчу дружинаны салбырда хойжу бригаданың бригадири Чакпы Сотнаевич Салчак баштап, ол ажылды билдилиг башкарып турар.

Дружинниктер дежурныйлаашкынче график ёзугаар доктаамал үнүп, ол үениң дургузунда кажа, чүү болганын тускай журналга демдеглеп турар. Ол дежурныйлаашкын үезинде дружинниктер магазинни, көдээ клубту, фермаларны, ажы-төлүнүң кижизидилгезинче кичээнгей салбас ог-бүлелерни хайгааралга алыр. Арага-дары ишкен, корум-чурум үрээн кижилерни дружинниктер ниити-биле эп хуу судунга (даргазы Мөңге Куулар) хүлээдип берип келген. Эп хуузунуң суду шак мындыг ийи-чаңгыс кижилерни чон мурнунга тургузуп, чогуур хемчеглерни оларга онаап турар.

Эрес-кежээ, кызымак, дидим дружинниктерни маңаа адаары күзенчиг. Ындыгларга механизатор С. Сүрүңну, чолаачы К. Хертекти, зоотехник М. Куулярны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Улусчу дружинаның ажылында 16 комсомолчу оолдар болгаш кыстар идепкейлиг киржип, бодунуң суурунга бышкыг чурумну тургузар хереке күзелдии-биле дузалажып турары өөрүнчүг.

Сөөлгү үеде Бижиктиг-Хаяда ниитиниң корум-чурумун үрээр таварылгалар дыка кызырылган, кижилерниң акша-шалың алганда арагалаар чоруу читкен. Бо дээрге ук суурнуң улусчу дружинниктериниң демниг, дээштиг ажыл-херектериниң көскү херечизи болур.

В. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район.

БАШТЫҢЧЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Ленинниң амыдыралындан үлегер-чижектер, оон совет кижилерге чагыглары амыян өскенни коммунистиг өзуга кижизидеринге улуг ужур-дузалыг. Ленинчи өзу-биле өөренип, чурттап, ажылдап, Төрээн чуртунуң хереэ дээш демисежип шыдаар кылдыр уругларны кижизидеринге школа, пионер болгаш комсомол организацияларының улуг кичээнгей салырын партияның болгаш күрүнениң документилеринде айыткан.

Чоннуң ынак башкызы В. И. Ленинниң, оон үндезилеп тургусканы Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң дугайында эге билиглери-биле өөреникчилерни таныштырарын I-III класстың номчулга программазында айыткан. Программада В. И. Ленинниң дугайында чечен чугааларны, шулуктерни, сактыышкыннарны өөренип көрген.

Тываның ном үндүрер чери Владимир Ильичиниң дугайында номчулгаларга болгаш беседаларга ажыглаар кылдыр «Бистиң башкывыс» деп номну үндүрген. Номнуң кол сорулгазы — Ленинниң дугайында номчулгаларга болгаш беседаларга ажыглаар немелде материалдар-биле эге класстарның башкыларын хандырары.

Эге класстарның өөреникчилериниң назы-харын барымдаалап тургаш, өөредилге программазы-биле сырый холбашкан В. И. Ленинниң, оон чоок өңнүү болгаш кадайы Н. Крупскаяның, угбазы А. Ульянованың, ур үеде кады ажылдап келгени В. Бонч-Бруевичиниң сактыышкыннарын номда киирген. Сураглыг совет чогаалчылар З. Воскресенскаяның, А. Кононовтуң Ленин дугайында чечен чугааларын база парлаан. Номда киирген чүүлдерни класстар аайы-биле үш бөлүкке хуваараан.

1. В. И. Ленинниң чаш болгаш аныяк чораан. Оон революстуг ажылының эгелээни.

2. В. И. Ленин — Октябрь революциязының сорун киирикчизи болгаш баштыңчызы, Совет күрүнениң үндезилекчизи.

3. Ленинниң айтып берген оруу-биле чорупт орар бис.

Немелде чүүлдерни кичээлдиң сорулгазын барымдаалап тургаш, чаа теманы эгелээриниң мурнунда тайылбыр үезинде түңнелди үндүрерде ажыглап болур.

Номнуң база бир онзагай чүүлү — тыва чогаалчыларның Ленин дугайында шулуктери база киргени, оларны класстан дашкаар чыыштарга, утренниктерге ажыглап болур.

В. ОЮН,
республиканың Пушкин аттыг библиотеказының күрүне секторунуң библиографы.

«МЭЭҢ ИЛБИЛИГ» МИКРОФОНУМ...

Латвия ССР-ниң улустуң артизи, композитор Раймонд Паулстуң бижээн ырылары республикага дыка нептерээнгей. Латвияның радиозунуң «Микрофон» деп радиодамчыдылгазының дыңнакчылары делгеренгей апарган ырыларның конкурузун чылдың-на эрттирип турар.

Аңаа он-он муң радиодыңнакчылары киржип, олар радиоже боттарының чагааларынга латвия композиторларының чогааткан, оларга таарышкан ырыларының дугайын бижип турарлар. Эң хөй чагааларга мактаан ырыларны эң-не нептеренгей болгаш экии ыры деп санаар.

Дыңнакчылар Раймонд Паулстуң ырыларын он удаа экии деп мактааннар. Оон сөөлгү ырызын «Мария белекке берген» деп адаар. Ол лириктиг ыр бодунуң уярангыг, таалангыг аялгазы-биле аңгы-аңгы хар-назылыг болгаш мергежилдиг кижилерниң сеткилинге таар.

Латвияның муң-муң көрүкчүлери «Микрофон-81»-ни ак-көк экраннарга көргеннер. Аңаа республиканың эң шыырак дээн эстрада ансамбльдери болгаш күүседикчилери киришкен. Эрткен чылдың алдаржаан ырылары чаңгыландан.

ЧУРУКТАРДА: (адаанда) — Риганың Спорт ордузунга болган «Микрофон» дээр ыры конкурузунуң түңнел концерти; (Үстүнде) — уругларның «Хек» деп ансамбльиниң киржикчизи Лига Крейнберга болгаш чурттар аразының конкурстарының лауреады ыраажы Айя Кукуле композитор Раймонд Паулстуң «Мария белекке берген» деп ырызын күүседип турлар.

В. Семенов биле И. Предеилистиң фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«СОВРЕМЕННИККЕ» ҮНЕР

РСФСР-ниң «Современник» деп эң улуг ном үндүрер чери бо чылын 295 аңгы-аңгы номну парлап үндүрер.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга тураскааткан чурттуң алдарлыг төөгүзүн, совет кижилерниң амгы амыдырал-чуртталгазын, коммунистиг тургузуушкунну болгаш хөй национал-чоннарның буурулбас найыралын көргүскен номнарны парлап үндүрер.

«Современник» мөңге темалар — Ленин болгаш партия дугайында чогаалдарны парлаарын уламчылаар. Сураглыг чогаалчы М. Шагинян Ленин темазынга хөй чогаалдарны бижээн. Ам оон ол темага төскү тому үнер. Чогаалчының «Ульяновтарның өг-бүлези» деп ному 1972 чылда Ленинниң шаңналга четкен.

«Элээди чылдары» деп бөлүкке беш чүс муң тираж-биле П. Бляхинниң «Аза-бук оолдары» деп тоожузу, А. Толстойнуң «Инженер Гариниң гиперболоиди», А. Новиков-Прибойнуң «Дустуг агым» деп романнары парлаттынып үнер.

Е. Баратынскийниң «Шүлүктер болгаш шүлүглелдер» чыындызы, И. Гончаровтуң «Эл», «Игорьнуң полгузунуң дугайында сөс» болгаш өске-даа эрте-бурунгу орус литературазының өлүм чок кайгамчык чогаалдары «Современниктиң» классиктиг библиотеказынга кирер.

Ол ном үндүрер чер «Бараа көрзүннүг эвес черниң кедээ» [illegible] деп бөлүк чаа солун чогаалдарны парлаар. Ону баштай Л. Андреевтиң «Тоожулар болгаш радиктар», С. Аксаковтуң «Н[illegible]» [illegible] Бажовтуң чаш чылдары», В. Астафьевтиң «Хаан-балык», В. Гаршинниң «Тоожулар болгаш рассказтар», Л. Леоновтуң «Орус арга-эзим» деп номнары-биле ажыдар.

А. Ананьевтиң «Бурунгу [illegible]», А. Горькийниң «Аныяктар-биле беседалары», Е. Исаевтиң «Сөсте болгаш сөс дээш», А. Фадеевтиң «Литература дугайында» деп чүүлдери «Үе-шаг болгаш бодунуң дугайында» деп бөлүкке кирер.

Тыва АССР-ниң чогаалчыларының чогаалдары-биле «Современниктиң» номчукчуларының калбак массазын таныштырар. Бо чылын тыва литератураның [illegible] библиотеказы орус дылга С. Токаның [illegible] «Араттың сөзү» деп трилогиязы-биле ажыттынар. Бүгү-эвилел номчукчулары ол номдан тыва араттың шаандагы болгаш амгы амыдырал-чуртталгазы-биле таныжарлар. С. Тока ол чогаалынга тыва чоннуң эрткен оруун, канчап чырык чаңгыл, [illegible] амыдыралга чедип келгенин шынныг фактыларга даянып, тодаргай чуруп көргүскен. Тыва чогаалчының чогаалы бистиң хөй националдыг совет литературазының улуг күрлавыларының бирээзи бооп артар. «Россия романының библиотеказы» деп бөлүкке тыва чогаалчы С. Токаның «Араттың сөзү» деп романы 100 муң [illegible] парлаттынып үнер болгаш бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң ном магазиннеринге бо чайын кеступ келгилээр.

Н. НОСЕНКОВА.
Москва.

ХАНДЫКШЫЛДЫГЛАРНЫ ЧАЛАП ТУРАР

Москвада чаа улуг өөредилге [illegible] болгаш методиктиг төп — профэвилелдериниң эки тура спортчу ниитилелдериниң [illegible] шыдыраа клуву тыптып келген. Ол Крылатскоеде олимпийжи спорт төвүнде ажыттынган.

Хөй санныг шыдыраа холдерлиг, магниттиг көргүлүг самбыралардыг делгем, эптиг маргылдаа залдары мында бар. Библиотекага болгаш номчулга залынга өөредилгерни белеткеп турар.

Ат-сураглыг мастерлер болгаш тренерлер бурунгу оюннуң чажыттарынга ажылчы [illegible] калбак массазын хаара тударынга аңаа дузалаар. Уруглар делегейниң беш дакпыр чемпиону профессор М. М. Ботвинниктиң тургусканы аныяктарның сураглыг шыдыраа школазынга барып [illegible] кежигүннериниң ортузунга шыдыраа билиглерин пропагандалаарынга шыырак дээн шыдыраачыларның киржилгези-биле эртер маргылдаалар салдарын чедирер.

Чаа шыдыраа клуву (баштаар чериниң даргазы делегей чемпиону хораан В. В. Смыслов) 1982 чылда болгуннун [illegible] ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскааткан бүгү-эвилелдиң массалыг маргылдаазын организастаары-биле («Социалистическая индустрия» солуннуң редакциязы-биле кады) эгелээр.

Ол маргылдаага киржикчи-биле мергежилинден хамаарылга чокка шыдыраага ынак 8-тен 80 харга чедир бүгү күжелдиглерни чалап турар! Оон киржикчилери дыштаныр хүннерде болгаш кежээлерде [illegible] чурттап турар чериниң аайы-биле «64 карапка» боттарының күжүн шенеп болур. Барык бүдүн чартык чыл уламчылаар бо маргылдаалар чер-черге беш эдилчеглиг эртер. Эң массалыг бирги ээлчег бо чылдың март 10-дан июль 30-ге чедир болур. Маргылдааның баштайгы [illegible] система-биле эртер. Ынчангаш 312 киржикчилерниң чүгле чаңгыс шылгараашкын маргылдааның ийиги ээлчээнге кирип [illegible]. Ийиги ээлчег июль 1-ден октябрь 1-ге, үшкү ээлчег — ноябрь 2-ден 29-ка чедир эртер.

Шыдыраа талазы-биле бо улуг маргылдааның дөрткү ээлчээ 1983 чылдың январь 5-тен 28-ке чедир зоналар аайы-биле тос хоорайларга болур. Маргылдааның түңнел салыглары март 18-тен апрель 10-га чедир эрттирерин төлевилээн.

Я. РОХЛИН.
ССРЭ-ниң алдарлыг тренери, шыдыраа талазы-биле делегей арбитри.

(СЭТА).

ФЕВРАЛЬДА АГААР

Агаар медээзин өзугаар алырга, Барыын Сибирьниң көдээ ажыл-агый районнарынга бо чылдың февральда ортумаа-биле 15—23 градус соор. Чөөн Сибирьге—16—33 градус соок болур. Ынчангаш Чөөн Сибирьниң девискээриниң хөй кезиинге февральда соок дыңзыг болуру агаар медээзинден билдинип турар.

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —«Горнистер, харыылаңар!» 9.40 — «Кежээден дуушке чедир». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.45 —М. И. Глинканың темазынга вариациялары РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Васильев күүседир. 11.05 — Медээлер. 11.10 — 14.15 —Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35 — Шри Ланканың национал байырлалы — Хамаарышпас чоруктуң хүнүнге. «Шри Ланка. Океанда ортулук». 15.25—Шри Ланка Республиканың танцының национал ансамблиниң концерти. 15.55—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. 16.25 —РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Наседкин (фортепьяно) ойнаар. 16.55 — «Уран холдар». 17.25 — Хаак спортунга ССРЭ кубогу. Отепядан (Эстон ССР) дамчыдылга. 17.50 — «Миллионнарның ленинчи университеди».

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.
КЫЗЫЛДАН
19.00 — Телемедээлер. 19.10 —«Чоннуң уран чүүлү». Дамчыдылга.
МОСКВАДАН
19.40 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Билдингир-даа бол, эдертир». Төнгени — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Испан дыл. 12.30 — А. М. Горький—«Хартыга дугайында ыр», «Буревестник [illegible] ыр». [illegible] 13.00 — «Кичээлче оруук». Документалдыг телефильм. 13.30 —Дж. Свифт. Амыдыралының болгаш чогаалдарының арыннарындан. 14.35 — «Даң аткыжеге чедир чурттаар». Уран-чечен фильм. 15.50— Медээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН
18.00 —«Хамааты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге». 18.10—«Надя Павлова танцылаар». Фильм-концерт. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — [illegible]

МОСКВАДАН
19.00 — «Чоннуң чогаалы тааны». Теледоптуглал. 19.40 — «Дамчыттыг [illegible] чаптар!» Илбилиг экран. 20.00— «Кино аян-чорукчулар клуву». — 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Дужут баларының бүдүүнү». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

Агаар

Республикага бичии булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 40—45, чамдык районнарга 30—35, хүндүс 20—25, чамдык районнарга 15—20 градус соор.

Кызылга бичии булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы 42—44, хүндүс 21—29 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

ХОСТУГ ШАГЫВЫСТА

Күш-культура болгаш спорт бистиң школада улам сайзыраңгай болуп бар чыдар. Үстүкү класстың өөреникчилери волейбол, баскетбол, хоккей, футбол ойнаарынга, шыдыраа [illegible]. Спорттуң [illegible] кижи бүрүзүнге ажыктыг деп чүвени Баян-Тала ортумак школаның өөреникчилери билир. Чижээ, шыдыраа дээрге угаан медерел сайзыралынга, хостуг үени ажыктыг эрттирерите улуг рольду ойнап турар. Бо солун оюнга, оон [illegible] бистиң [illegible] А. С. Ховалыг өөредип [illegible]. Аңаа [illegible] дузазы-биле шыдыраа маргылдааларынга киржип, аңаа багай эвес түңнелдерни кат чыл улаштыр көргүстүвүс.

Чоокта чаа район школачыларының үстүкү класстар өөреникчилериниң шыдыраа маргылдаазы эрткен. Аңаа школаларның эң шыырак шыдыраачыларның 6 командазы киришкен. Чер бүрүзүнден дөрт оол, бир уруг, ниитизи-биле үжен шыдыраачы ойнаан. Аңаа бистиң командавыс тиилээн. Ол оюннарга мен база киришкеш. Спорттуң өске-даа хевилеринге бистиң командаларывыс элээн чедиишкиннерлиг. Школаның спорт залында баскетбол, волейбол, хостуг, тыва хүреш секциялары ажылдап турар.

Спорт формазын, ойнаарда кедер чамдык хепти боттарывыс кылып алтар бис. Чижээ, хоккейлээрде хеп даштындан кедер тускай хөйлеңни. чувурпу даарап алдывыс. Секцияларга херек коньки, майыктаалтар база бисте бар. [illegible] күш-культура болгаш спорт секцияларынга, кичээлдеринге кедер хеп тып алыры берге болуп турар. Садыгда спорт формалары улуг размерлиг, өөреникчилерге таарыжыр идик-хеп барык чок. Бодунун триколар, спортчу идиктер, хаактааарынга чүгүла чылыг идиктер аймаа чувур хөйлеңни садыг организациялары элбедир садарын манап турар бис. База ол ышкаш хоккей, футбол, волейбол дериг-херекселдерин ам-даа көвүдедир бээрин күзээр бис.

Р. САРЫГЛАР,
тоску класстың.
Чөөн-Хемчик район.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ХААКТЫГ, ЧАДАГ

БИР КИЖИ хоорайдан хаак тудуп алгаш үнупкен. Үр-даа болбайн хаак оруунга ол маңнап келген. Сес шак ам-даа четпелек. Хаакчы кат. [illegible] рын кедип ап, ийи-үш баскаш, сыыладыр иттинипкен. Ол арыг болгаш соок агаарны хөрээн долдур мага хандыр тыпып чораан, хаак чиңги-биле бурунгаарлап орган.

Эртежик хаакчы кым боор бо? Чадааның № 2 ортумак школазының күш-культура болгаш спорт башкызы М. В. Борбай-оол болган. Эртенниң-не кайнаар чораанын оон айтырар. болза, башкының аңаа харыызы колдуунда чаңгыс: «Он километрни долгандыр чордум». Бо эртен база-ла суук-суук кулаактап, шала кудургай. чылгыр орукка даянгышаштары-биле дыңзыг-дыңзыг кылдыр иттинип, орукту чыырып чорупт орган.

Оон биле ужурашпывыс. Биске ол школаның спорт дериг-херекселдерин, өөреникчилерниң гимнастика залын хоккей шөлүн көргүскен. [illegible] спорт дериг-херекселдерин [illegible] биле [illegible].

— Хаактаашкынны шагда бээр ада-өбелериниң калбарын биле ажыглап чораан болгай. Оон бир чижээ, үнен [illegible] дарның хаактыг агитмаңнаашкыны дугайында «Шыны» Б. Тамдын-оолдуң бижээни. Шагаап бөлүк хаакчылар Тоора-Хем [illegible] Кызыл-Мажалыг [illegible], Кызылга кээп турган — деп Михаил Васильевич биске чугаалааш чамдык болдаарын [illegible] кирипкен.

[illegible] район, республика [illegible] [illegible]

«дээш тудары» чүгүла. Төөгүдүг черлерже аян-чоруктуң оруунга аныяк кижи Төрээн чурт, хамааты кижиниң эргезуулгалгазының дугайында боданыр апаар.

Эрткен чылын район ниитизинге чадаг агитмаңнаашкынны эрттирерийге ол киришкен. Оон киржикчилери чадаг чарышты чон ортузунга пропагандалаары-биле Чөөн-Хемчиктиң бүгү суурларының аразынга маңнаан. Ниитизи-биле алырга, 268 километр орукту олар чадаг маңнап эрткен.

Совет Армия болгаш Шагаан-Арыг [illegible] хаак-биле агитполтту район ниитизинге эрттирери Михаил Васильевич Борбай-оол организастаар [illegible] киржип бодап, бо талазы-биле белеткелге киржип турар. Чылыг дужун күш-культура башкызы Тываның [illegible] ажылчы аалдарының черлерин таварты чадаг [illegible] чугурарын санаттаан Шагаан-Арыгның Дас-Ужун. Чаа Шагаан-Арыгны. Оттук-Дашты таварып эртер [illegible] Мугур-Аксы [illegible] Мугур-Аксынга [illegible] Монгуш Хемчик [illegible] агитмаңнаашкын [illegible] салгал ортузунга [illegible] болур.

Күш-культура [illegible] [illegible]

— Мээң [illegible] [illegible] М. В. Борбай-оол Хемчик [illegible] [illegible]

Бистиң Сут-Хөлувусту көөр дээш бэзин албан-биле Омск областан, өске-даа крайлар, республикалардан Чөөн-Хемчикке кээп чораан туристер турган.

ЫНДЫГ-ДАА болза, туризм [illegible] хевири, хостуг үе эрттирериниң чүгүла кол [illegible] кылыр талазы-биле ажыл районда шоолуг шимчевейн турар.

— Туризмге хамаарыштыр [illegible] районнуң удуртур даргаларынга кирип база турдум. Оларның талазындан [illegible] [illegible] алыксавас. бажын согап кылыр чорук ам-даа бар — деп, [illegible] башкызы биле чугаалады.

Туризмни [illegible] хевири [illegible] бүгү аргазы Чөөн-Хемчикте бар. Хөй-ниити [illegible] туризм клувун Чадаанага ажыдарын, оон дериг-херекселин [illegible] республиканың туризм [illegible] [illegible]. Бо таарымчалыг [illegible] [illegible].

М. В. Борбай-оолдуң [illegible] [illegible] чүгүла [illegible] [illegible] [illegible] Сергей [illegible] Ольга Фроловна, Нина [illegible] [illegible]

А. ОЕСУР.

Сонуургактарга

ОРУС ПАТРИОТКА

Иван Сусанинге эң баштай тургускан тураскаалдың чажыдын тывар, дээш эвээш эвес төөгүчүлерниң болгаш чурт шинчилекчилериниң оба-ла ышкан. Ону байырлаазын-биле [illegible] дугайы «Русский вестник» журналдың 10 дугаарынга (1810 чыл) дыңнаткан турган. Чуруу база бар болган: тураскаал пирамида хевирлиг, оон бир эзининге кадыыр, андазын [illegible] таваачын кижиниң өске- [illegible] [illegible]

[illegible]

раманмаан. Чүгле оон кайда тургустунганы орта билдинмес: Горлилово суур-ла [illegible], а чүү губерния, уезд, волость—чаңгыс сөс-даа чок.

Хөй дилээшкиннер түңнел бербээн. Чүгле бистиң үевистиң шинчилекчилери ол бүгү —Гравилово суур-даа, тураскаал-даа, ону ажыткан деп журналче дыңнаткан кижилерниң аттары-даа — журналдың үндүрүкчүзү С. Глинканың даап бодааныкы деп [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

*В. ПАШИН,
СЭТА-ның корр.
Кострома.*

I херек кырында Иван Сусанинге баштайгы тураскаалды 1851 чылда тургускан, [illegible] төлевилекчизи. Петербургка кылган Чиңгине штаб [illegible] авторы В. Демут-Малиновский. Ынчалза-даа [illegible] Романовтар династиязының эгелекчизи Михаил хаанга турган, оон херек тураскаалы маны чагыда тургустунган, а чагының адаккы эдээнде дис кырында тывар Сусаниниң сиилбип каан. Ынчалгаш Совет эрге-чагыргазының баштайгы чылдарында ол тураскаалды [illegible].

А орус чоннуң патриодунга [illegible] тураскаалды Костроманың төвүнде тургускан. Ону Н. Лавинскийниң төлевилели-биле [illegible] [illegible]

КИНО

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрлер!» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан) 21.00 «Кижи болгаш робот» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи казактар» 9.30, 12.50, «Сарыг баштыг Майкалың ужуралдары» 11.00, 15.10, «Дуву чок чер» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Стамбулга кылган операция» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Комендант шагы» 15.00, 20.30 (узаткан) «Дываажаң орапынче аян-чоруу» 16.50, 18.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бистиң кайгамчык чылдарывыс!» 18.30, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

[illegible]

Математика
Орус дыл болгаш литература
Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы
Биология салбыры [illegible]

[illegible]

«Математика» [illegible]

«Орус дыл болгаш литература» [illegible]

«Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы» [illegible]

[illegible] матемаикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

«Биологияга» — орус дыл болгаш литературага (аас-биле), [illegible] [illegible]

[illegible]

Документилер чорудар адрес: [illegible] телефон [illegible]

Хулээп алыышкын комиссиязы.

Редакцияның адрези: 667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63 [illegible]

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыыныц херектеринин талазы-биле эрге-чагырга, [illegible] (Кызыл, Щетинкин болгаш [illegible] кудумчузу, бажың № 11). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 30 (11828) | 1982 чылдың февраль 5, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП ОБКОМУНДА БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Кызылдың чурттталга болгаш уруглар албан черлериниң тудугларынга — бедик темп

«Кызыл хоорайга чурттталга болгаш уруглар албан черлериниң тудугларын дүргедедир талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. 1982-1985 чылдарда чурттталга болгаш уруглар албан черлерин тудар болгаш ажыглалга киирер талазы-биле сорулгаларны ында тодараткан.

Кызылдың чурттакчыларын чурттталга бажыңнары болгаш уруглар албан черлери-биле хандырарынга бергелер турда-даа, оларның тудуу хөжүдээшкининиң чорулп турар дээрзин ук доктаалда айыткан. Онгу беш чылда үндүрген капитал салыышкыны чүгле 69,5 хуу шиңгээдип алдынган. 80 муң дөрбелчин метр чурттталга шөлү, 840 олуттуг уруглар садтары ажыглалга кирбээн. Шиңгыын чер-чер Советтериниң күзели-биле тудар тудуглар дыка куду деңнелде болуп турар. «Тыва тудуг» трест—80 болгаш 60 квартиралыг, «Тыва кодээ тудуг» трест—110, «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелели—70, автооруктарны тударының болгаш ажыглаарының башкарылга эргелели—18 квартираларлыг бажыңнарны. Сельхозтехкурном — 140 орунунуг уруглар садын ажыглалга кирбээн.

Чурттталга болгаш культура-хандырылганың объектилериниң тудуувун саадап турар кол чылдагааны — инженерлиг ажылдарның тудуувун хожудаашкыныг болуп турарында. Кызылда арыглаг тудуглары болгаш канализация коллекторлары, [illegible] тамчыдылгазының ийиги ээлчээ оожум темпилиг туттунуп турар. Электри четкилериниң эде дериглезиниң даалгазы күүсеттинмейн турар.

Акша-хереңгини, материал-техниктиг база ажылчын күш курлавырларын чурттталга болгаш уруглар албан черлериниң тудугларынга мөөңнээр талазы-биле практиктиг хемчеглер алдынмайн турар. Ол объектилерниң комплекстиг тудуу шиңгээдип алдынмайн келген. Чурттталга бажыңнарын болгаш уруглар албан черлерин чедир кылдынмаан турда хүлээп алыр чоруктар ам-даа хевээр артпышаан. Чурттталга тудуун чогуур ой-шаанда эвес, чыл төнчүзүнде «штурмнаар» арга-биле дужаап турарындан оон шынары кудулап, хөй саныг бракты, эде кылыр чүүлдерни болдуруп, анаа арнык [illegible] турар. Ажыглалга хүлээп алган бажыңнарже чурттакчыларны көжүрүп киирерин саададыр чоруктар база бар.

Тудугжу кадрларны белеткээр, оларны быжыглаар болгаш күш-ажылын организастаар талазы-биле тудуг организацияларының [illegible] хөй, оон уламындан эвээш эвес ажылчын шагын үзүп турар. Керээ аргазы-биле чурттталга тудуу кылып турар бригадаларның [illegible] кошкак нептереттинип, эртем-техниктиг [illegible] чогуур деңнелге четпес шиңгээттинип турар.

Тудуг ажылдарының темпизин дүргедедиринге материалдар-биле хандырылга улуг идиглиг болгай. «Тудуг кезектери» комбинат делгем панельдиг бажыңнарның бүдүрүлге күчүлерин оожум шиңгээдип ап турар. Демир-бетон, поголаж кылыгларының бүдүрүлгезиниң планын комбинат күүсетпейн келген. Делгем панельдиг бажың тудар пехтиң тудуун «Тыва тудуг» трест ам-даа шапкынчытпаан, гипсолиттиг хаяларның негин болгаш делгем панельдиг бажыңның панелин шеверлээр шугумну «Тудуг кезектери» комбинат ажыглалга киирериниң хемчеглерин албаан. «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкын тудугну туйгбу-биле чедир хандырып шыдашпайн, эки шынарлыг туйгбу бүдүрүлгезин шиңгээдип албаанындан Кызылга чурттталга тудуу саадап турар. Тудуг индустриязының дыка хөй бүдүрүлгелериниң [illegible] болгаш [illegible] технологтуг сагылга-чурумунуң негелдезин кошкаттынындан күрүне стандартызынга [illegible] бракаттыныр турар.

Хоорайның чурттакчылыг черлеринге тудар бажыңнарның төлевилел-смета документациязын «Госгорсельхозпроект» институттуң Тыва филиалы чогуур үезинде ажылдап кылбас чорук, хоорай архитектуразы, каът саны, хаап дугуу болгаш шевер [illegible] кылып талазы-биле эге [illegible] турар.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң капитал тудуг эргелели хоорүүскомбиле кады Кызылдың чурттакчылыг кварталдарын болгаш микрорайоннарын четчелеп тударын хандырбаан, ажыглаага кирер объектилерниң техниктиг дериг-херекселдер болгаш тускай материалдар-биле чогуур үезинде четчелээр хемчеглерни кошкак боттандырып турар.

Республиканың Күртудуу Кызылдың микрорайоннарының экономиктиг болгаш үндезиниг структуразын ажыктыг кылдыр хевирлээриниң чугула контролюн боттандырбаан. Тудугнуң шынарын бедидер, чурттталга кварталдарынга культура-амыдыралдың чугула объектилерин тудар талазы-биле ажылды кошкадып, архитектуралыг планнаашкынының болгаш конструкциялыг шиатирлеринги [illegible] ажыглаттынып болур хевирлерин шиңгээдип ап турар үеде эскертинген четпестерни чайладыр кылдыр боттарынга берген эргелерин кошкак ажыглап турар.

Чурттталга тудугларын болгаш уруглар албан черлериниң тудуун дүргедедир талазы-биле СЭКП хоорокому, хоорүүском эвээш эвес хемчеглерни боттандырып турарлаа болза, организакчы ажылды быжыглаар, күүселде дээш кадрларның эъ-харыысалгазын бедидер талазы-биле кошкак ажылдаан деп доктаалда айыткан. Объектилерни чогуур хуусаазында ажыглалга киирер дээш демисел партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнде турар ужурлуг дээрзин олар уттуп турар. Чурттталга болгаш уруглар албан черлериниң тудуун дүргедедиринге бар курлавырларны долу ажыглаар талазы-биле хемчеглерни ажыл-агый болгаш партийжи удуртукчулар кошкак боттандырып келген.

1982-1985 чылдарда Кызыл хоорайга чурттталга болгаш уруглаар албан черлериниң тудуун дүргедедир талазы-биле практиктиг хемчеглерни алырын СЭКП Кызыл хоорkomунга, хоорүүскомга, партия организацияларынга, трестер, эргелелдер, министерстволар, ведомстволар удуртукчуларынга, а ол ышкаш тудугну ажыл-агыйжы арга-биле кылып турар чагыкчы организацияларга СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели даалган. Ону боттандырарынга материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын эң-не хөй-биле мөөңнээр, объектилерни тудуг материалдары-биле бүрүн четчелээр, курлавырларының [illegible] болгаш чарыгдалын чурумчудар, тудугжуларының [illegible] организакчыларының [illegible] чер казар техниканың болгаш биче механизацияның [illegible] [illegible] экижидер, [illegible] курлавырларны чоп [illegible] болгаш тудугжуларның [illegible] шиңгээдип алыр херек.

1982-1985 чылдарда чурттталга шөлү болгаш уруглар албан черлерин тударынга 42 [illegible] ажылдарын кылыры [illegible] 1982-1985 чылдарда 182 муң [illegible] ажыглалга киирерин [illegible] дүптеп, ол дээрзе эрткен беш чылдың дөрт чылындан 64 [illegible]

(Төнчүзү 2-ги арынында).

ИЙИ БАЖЫҢНЫ АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР

Шаанда чоннуң Кара-Даш деп адап турганы амгы Ак-Довурак хоорай үш аңгы суурлардан тургустунган. Хоорайның үстүү талазында чанында түрек ышкаш борбак даглыг бичии суурлугаш бар. Ону бо черниң чурттакчылары оюн-баштак-биле «өртээл хоорай», «Шаңгыр» дижир. [illegible] адаанда сөөлзүреди туттунуп эгелээн дааның-ла беш каът туйгбу бажыңнар Постоянный суур ол. Ол ийи суурнун арызында маңаа комбинат чаа-ла ажыттынып турда тавааа салган ажылчын суурлугашты [illegible] Ак-Довурак деп адаар. Ынчангаш Постоянныйдан бо суурже [illegible] «Ак-Довурак кирерим ол» деп чугаалажыр ужуру ында.

Ак-Довурак шагда-ла туттунган ыяш барактар, суурнуң кыдыгларын дургаар шлактан куткан хуу бажыңнар колдаан. Сөөлгү чылдарда [illegible] «жалар» дижирвис машина тургуаар гаражындан бээр бар. Чаагайжыды туттунган бажыңнар көвүдээн. Ол бажыңнарның бир-ле дугаарында «Тыва даг-дугу» комбинаттың септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннары кылып эгелээн. Хоорайның «Асбест» стадионунуң дужунда ийи аал ишти чурттаар бажыңнарның тудуунда Ак-Довурактың мурнакчы тудугжу бригадаларының бирээзи апьяк коммунист Хураган Делгерниң бригадазы база ажылдап турар.

Бо кезек бажыңнарны чыл [illegible] ажыглалга киирер дээш, [illegible] ажылдаан [illegible] кижилер-ле хөй. Чамдыызы чылыг дамчыдар хоорзалар салыр оңгарны казкан, өскелери соңгаларны рамалаап, шалалаап — ажыл дээрге байым. [illegible] ручка тулуп алган (кылдынган ажылдар демдеглеп турган). «Беларусь» тракторнуң чолаачызынга маңзаларны каза дүжүрерин айтып берип турган черинге ужуражы бердивис.

— Тудугга ажылдааш, ам он ийи чыл чедип тур мен. Баштай-ла Маска-оол Хертектиң бригадазынга ажылдап турган. 1975 чылда аңгы бригада хүлээп алдым. Хоорай адаанда бо кезек бажыңнарны бистиң эргелелдиң тудугжулары кылып эгелээн чүве. Каш чыл иштинде-ле эндерип кеп— ам дөртен чедип турар бажыңнар бо— деп, ол чугаалады.

[illegible] бригадазында [illegible] болдуу-ла апьяктар, шупту он бир кижи ажылдап турар. Олар бызанчы-бетонщиктер бригадазы, ынчалза-даа мында тудугнуң бүгү мергежилдери ниң ажылчыннары бар. Бригада паазы-хар талазы-биле эртеледе эң-не апьяк коллективтерниң бирээзинге санадып турар болза-даа, ажыл ставкызының талазы-биле эң-не хоотуннарының бирээзи. Мурнуунда бо бригадага ажылдап турган, шериг херээн тудуг кезээнге эрттирген эрткен күзүн халашкаш катап-ла мында ажылдай берген Иван Монгушту санаваска, арткан тудугжуларының [illegible] ла бо коллективке он чыл чедир ажылдаан хоочун тудугжулар болуп турар.

Эрткен ажыл-агый чылында бистиң бригадавыс тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 25-те-ле бүрүн күүсеткен. Бир ажылчынга хамаарыштыр 1000 ажыг рубльдаң [illegible] Ынчангаш бригада кежигүннериниң [illegible] ортумак шалыңы 200—250 рубль боор турар. Ук үеде чаңгыс коллективке каны ажылдап келген болгаш бот-боттарывысты кончуг эки билчир болгаш аравыста эп-пайыралдыг бис. Бригадавыстың тудугжуларының кол мергежили — [illegible] болурундан аңгыда, шилдекчи, чазанчы дээш өске-даа хөй-ле мергежилдерни база [illegible] Ынчан [illegible] кижи бүрүзү херек апарганда тудугнуң кандыг-даа ажылдарын кылып болурунуң аргазы бар. Бо бүгү чүүлдер, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип, эки ажылдаарының кол үндезини болур — деп, бригадир Хураган Делгер чугаалаан.

Бригаданың хоочун тудугжулары, коммунистер, хоорай [illegible] депутаттары [illegible] Хертек, Валерий Сүрүн боттарының [illegible] бile дамчыдып берип, ажылгы коммунистиг ѳзу-биле кооруннуң үлегер-чижээн көргүзүп турар.

«Тыва даг-дугу» комбинат [illegible] эргелелинде шупту беш бригада бар. Хураган Делгерниң бригадазы эрткен чылдың баштайгы үш кварталында улаштыр социалистиг чарышка тиилекчи болган. Чүгле дөрткү кварталда Маска-оол Хертектиң бригадазынга [illegible] черин ээлээн. Ук коллектив бо чылдың баштайгы кварталында ийи аал ишти чурттаар [illegible] бажыңны [illegible] киирерин хүлээнген. Бригада амгы үеде социалистиг хүлээлгезин чогуур үезинде, эки [illegible] шудургу ажылдап турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Эрзин районда «Мөрен» совхозтуң хойжузу Намлал Самбыевич [illegible] Орус биле Тандыда «Революцияның чалбыышкыны» совхозтуң хойжузу Иван Петрович Сафоновту бистиң республикада эки билир. Оларның [illegible] Ленин орденнери болгаш чалактың өске-даа бедик шаңналдары чайнап чоруур.

Эжишкилер чоокта чаа улус ажыл-агыйының [illegible] республика хуралынга [illegible] сонуушканнар. Кайызының-даа кадарган малы хүр кыш ажып, амгы үеде хураганнап эгелээн.

ЧУРУКТА: Н. С. Орус биле И. П. Сафонов.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Социалистиг интернационалдың чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң төлээлекчилерин Л. И. Брежневтиң хүлээп алганы

Социалистиг интернационалдың чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң төлээлекчилерин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев февраль 3-те, Социалистиг интернационалдың [illegible] хүлээп алган. Социнтерниң чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң даргазы, Финляндияның Социал-демократтыг партиязының даргазы К. Сорса, Консультативтиг чөвүлелдиң секретары, Австрияның Социалистиг партиязының Баштаар чериниң делегей айтырыгларының талазы-биле секретары Хаккер болгаш Японияның Демократтыг социализм партиязының Төп күүскомунуң даштыкы политиктиг комитединиң кежигүнү С. Тагути олар составтыг кылдыр хүлээп алган.

Болган беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ол ышкаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров болгаш СЭКП ТК-ның Делегей килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. С. Шапошников олар киришкен.

НАТО блоктуң база хамыктың мурнуунда оон кол күжү— АКШ-тың амгы шугумунуң бүгү-ниити тайбыңның хэрээнге чедирип болгу деги айыылдыг уржуктарже Л. И. Брежнев беседалашканнарның кичээнгейин угландырган. Делегейниң айыыл тайбыңның соонда байдал кажан-даа мынчалдыр [illegible] көрбээн.

Совет Эвилели болгаш оон удуртулгазы кандыгыл дээрге, кандыг-даа күрүне болурунуң [illegible] ядролуг дайынга, анаа тиилээр дээр кордаашкынга таарыштыр тургузар болза,— ол дээрге, угаансарыыл чок чорук-тур, кижи төрелгетенниң салым-хуузу-биле харысалга чок, авантюристиг ѳзу-биле ойнаарыдыр дээрзинге быжыг бүзүрелдиг бис деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Ам кол чүве — дайың айыылын чайладыры. ССРЭ-ниң даштыкы политиказы [illegible] олче угланган.

Дипломатия «дескпаашкынынарны» эвес, харын «чепсегленишкиннерни» негеп турар деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Амгы делегейниң [illegible] байдалдарының болгаш маргылдааныг [illegible] бергелиг [illegible] кандыг-даа тывып-биле олура шаптынмас. Кара чаңгыс орук — ол дээрге шыдажыышкынныг боттуг чугаалажыышкыннарның. ындыг болурда, боо-чепсекти боттуг кызырары болгаш чок кылыры хандырар чугаалажыышкыннарының [illegible]

Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Женевада чорул турар совет-америк чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр Л. И. Брежнев кайы-даа талага таарышкан үндезинниң америк таланың клергей-ле дилеп тывар хөөн чок чоруунун уламындан ук чугаалажыышкыннарның эге баштайгы үе-чадазы чогуур оваарымчалыг болурунга бүзүредип турар-дыр деп демдеглээн. Вашингтоннуң [illegible] «нулевой вариантын» дижир чүве Совет Эвилели болуунун ортумак ыраккышылдыг [illegible] таланыг чурум-биле чок кылып деп кордал салып турар болганда, ону мөзүлүг санал кылдыр канчап-даа адап болбас. НАТО-нуң 1979 чылдың [illegible] «Рейганның планы-даа» деп [illegible] болгаш бир-даа айыыл чок байдалдыг болуруунуң принципинге шуут удурланышкак болуп турар. Европада-даа, делегей хемчээлинде-даа шериг талазы-биле амгы деңге чорукту олар ССРЭ-ниң болгаш оон эвилелчилериниң айыыл чок чоруунга каражалыг кылдыр үрээрин [illegible]

Ортумак ыракшылдыг Совет Эвилели ийи таланың — Чөөн болгаш Барыын чүктерниң — ортумак ыракшылдыг Европада объектилерже шыгаалтыкан боо-чепсээниң бүгү хевирлеринден бүрүн оорталаарының дугайын ам безин дугуржуп алырынга белен. Оон-даа ыңай кылып болур бис: ортумак ыракшылдыг-даа, тактиктиг-даа ядролуг чепсектен Европаны бүрүн адырып ап болуруунуң дугайын дугуржуп ап болур бис. Бо «нулевой вариант» ол болган турул болур ийик. Бир эвес НАТО чурттары шынап-ла ындыг нулевой шиитпир-биле чөпшээрежир болза, Европага (кырып-даа бүгү делегейге) тайбыңның хэрээ кажан-даа турулкөрбээн быжыг үндезинге тургустунган турул болур.

Ынчаарга бир эвес Барыын чүк боттуг шиитпирлерге амдызында белен эвес болза, ортумак ыракшылдыг ядролуг чепсектерни ийи тала улуг-биле [illegible] дугайында эгезин кылдыр дугуржуп алырынга чөпшээрежир бис. Кончуг улуг хемчээлдиг—чүс-чүс санныг кылдыр. Чижээлээрге, тала бүрүзүнүң ортумак ыракшылдыг ядролуг чепсектериниң амгы санын 1990 чылга чедир үш катап азы оон-даа хөйнү, үе-чадалап ыңайлавышаан: эң чоокку чылдарда таларның боо-чепсектерин барык үштүң бир кезиинге кызырып, а оон соонда улам ыңай кызырып болур ийик. Оон-биле кады НАТО күрүнелериниң болгаш Совет Эвилелиниң ындыг чепсектериниң ниити санын бүгү үе-чадаларда деңге хемчээлге хевээр арттырып болур болбайн аан.

Ол ышкаш ССРЭ дугуржулганы чедип алырын чиигедирин чүткүушаан, ийи таланың Европада ортумак ыракшылдыг чепсектерин чугаалажыышкыннар үезинде сан болгаш шынар-даа талазы-биле өскертиишкини чок хевээр арттырарын сүмелээнин база эки билдингир. Оон-биле кады биестер ындыг мораторийниң үезинде ССРЭ-ниң Европа кезээнде боттарывыстың ортумак ыракшылдыг чепсектеривистиң чамдык кезээн чаңгыс талалыг кызырарынга белен болур ийик бис.

Бир эвес дөңгүүр-биле чугаалаар [illegible] болза, Европада объектилерже шыгаатынган ядролуг чепсектерни кызырар дугайында айтырыгга бистиң турушувус ындыг-дыр. Бистер ону чогуур дугуржулгалар-биле азы оон эвеш кылдыр талаларның ниити принциптиг [illegible] демдеглериниң-даа боттандырып [illegible] кайы-даа [illegible] белен боор. АКШ-тың ону таарымчалыг кылдыр [illegible] үргүлчүлеп турар бис.

Амгы үениң оон өске база бир эң чугула айтырыы— стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле ССРЭ биле АКШ-тың аразынга дугуржулганы чедип алыры оон эвээш эвес ужур-дузалыг боор турар. АКШ-тың администрациязы кезек болгаш-ла, стратегтиг боо-чепсектерни боттуг-биле кызырарын чонуурган турар ышкаш кылдыр медеглеп каап турар. Ынчалза-даа Вашингтон ол дээш херек кырында чүнү-даа кылбайн, ынаы-бүрү хоолуун чылдагааннарга хаккаш, чугаалажыышкыннарны катап эгелээринден бөгүн ойталап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тодарадканы Совет Эвилелиниң принципиалдыг туружу тайбыңны быжыы-биле камгалаары ол боор турар. Ынчангаш ССРЭ моон-даа соңгаар съездиниң хүлээп алганы Тайбың программазын дайын кыжанылгазының кошкадырынче, тайбыңны быжыглаар, чавырлыышкынның хамаарылгазынче чүткүушаан, чаа-чаа тодарган саналдар-биле боттандырып чорудар аваар.

Социалистиг интернационал-биле, ында кирип турар болгаш элээн салдарлыг ниитилел-политиктиг күш деп көрүп турары партиялар-биле харылзаалар талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадыткаан шугумун СЭКП амыдыралга [illegible] боттандырып чорудар. Ол дээрге, чугаалажырының болгаш кады [illegible] дур. Чавырлыышкынны камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселге кады ажылдаарын калбартырынга курлавырлар ам-даа эвээш эвес бар. Бистиң хүннериниң эң чугула ниити айтырыы — делегейниң термоядерлиг [illegible] че чуглуп кирерин баш удур болдурбазының айтырыы, бүгү-ле башкаларындан аңгыларның болгаш чөрүлдээлер, бар-даа болза, чаңгыс аай, ниити турушту тывары, эң ылангыла каттышкан, ниити шиитпирни тывары негеп турарын.

К. Сорса делегейниң амгы байдалының эң-не чугула боор турар айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң туруштарын тодаргайы-биле илередип чугаалааны дээш Л. И. Брежневке өөрүп четтирген. Чавырлыышкынның болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң хэрээнге илиг кылырынче угланган ажыл-чорудулгага Л. И. Брежневтиң хууда салыышкынының ужурзазын ол онзалап демдеглээн.

1979 чылда Социнтерниң ажылчын бөлүүнүң Москвага чорааның соонда дорааңда делегей болуушкуннарының хөгжүлдезиниң байдалы шарайтай бергенин К. Сорса демдеглээн. Социалистиг интернационал болгаш ында кирип турар партиялар ол бөлүүшкүнүң-биле холбаштыр боттарының ханы сагыш сагыышкынныг болгаш чугаалажыышкынны үргүлчүлээриниң, чавырлыышкынның болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң херээнге [illegible] нормальдыг эвес удаа-ла ресми турган.

Амгы байдалды боо-чепсекти өдере бүдүрерин соксаал чок кыштеддирер чорук бүгү [illegible] эң-не улуг айыылдыг боор турарын ол чугаалаан.

Социнтерниң бюрозу эрткен чылдың сентябрьда Консультативтиг чөвүлелдиң киирип келген боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле резолюцияны хүлээп алган. Социнтерниң Президиуму 1981 чылдың ноябрь айда «Польшада болуушкуннуң чавырлыышкынның болгаш боо-чепсекке контрольдуң айтырыгларынга социалисттерни кошкадыр [illegible] кылдыр ажылдаарынче ол ышкаш-ла хамаарылыг турар болдур, оларның [illegible]

СЕК дугайында чугаалажыышкыннарны катап эгелээри, Европада ортумак ыракшылдыг ядролуг күштерни боттуу-биле кызырары, нейтронуг бомбаны хоругдаары, Европага боо-чепсекти дүжүрер дугайында конференцияны чыыры, ядролуг чепсек чок зоналарны тургузары, боо-чепсекти чурттар аразынга садыгаарын кызыгаарлаары дээрге боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле практиктиг хемчеглер дугайында саналдарның эң чугула чүүлдери ол болур деп Социнтерниң бюрозу санап турар.

Беседа эп-найыралчы, ажыы херекчи ѳзу-биле боор эрткен.

(СЭТА).

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Чадаананың райүлетпүр комбинадының чугай өртедир цегиниң Ламажып Моңгушка удурткан бригадазы 1981 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, 30 рубльдиң акша шаңналын алган.

Он бирги беш чылдың бирги чылында Л. Моңгуштуң бригадазы ыымак [illegible] ажылдаанындан чылда 750 тонна планныг турган, херек кырында 782 тоннаны өрттедип белеткээш, тудуг организацияларынче чудурул чорутакан. Мурнакчы бригада кыш-кы айларда безин ажылдың темпизин кошкатпаан. Декабрьда олар планнан ажыр 15 тонна чугайны белеткээн.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тележтиг ужуражыр дээш чарышка киржип турар бригада кижиларының планын чедиккиниг күүсеткеш, бо айда база шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

А. ДОНГАН.

ФРАНЦУЗ КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның тускай корр). Чурттуң ажылчы чонунуң [illegible] — Француз коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXIV съездизи Францияның наймысы [illegible] Сент-Уэн хоорайның спорт ордузунга февраль 3-те ажыттынган. Францияның бүгү булуңнарындан келген ийи муң чыгам делегаттар оон ажылында киржип турар. 120 ажыг аңы-дүйма коммунистиг болгаш [illegible] партиялар [illegible] СЭКП ТК-ның Политбюро [illegible] ТК-ның [illegible] Б. Е. Чернеко баштап барган.

ФКП-ниң Төп Комитединиң коммунистер чугаалажыы ноор кылдыр киирген, XXIV съездиниң резолюциязының төлевилели хамаарыштыр калбаан [illegible] дискуссиялы чурттуң демократтыг хөй-ниитиниң улуг кичээнгейи-биле хайгаарап турган. Сөөлгү он чылда партияның ажыл-чорудулгазын ол документиде тодаргай анализтеп, францияга аңгы демиселиниң дуржулгазының түңнелдерин үндүрүп, демократияның, тайбыңның болгаш социализмниң [illegible] биле чурттуң бурунгаар [illegible] турар.

[illegible]

[illegible] виделиң делегей бөлүүнде демдеглээн.

Партияның бүгү-ле чер-чер организацияларынга болгаш департамент федерацияларынга болган хуралдарга резолюция төлевилелин чугаалажыышкан, коммунистер чуртта политиктиг байдалды тодаргай анализтээн. 1981 чылдың чазынында чөөн үзелдиг күштерниң Францияда эргелеп [illegible] болгаш коммунистерниң [illegible] чаа байдалдарда партияның мурнунда туруп кээп турар сорулгаларны олар тодараткан.

Съездиже белеткелиниң үезинде француз коммунистер чурттарының тайбыңы болгаш айыыл чок чоруу дээш, боо-чепсектерни эндере-бүдүрерин болдурбас дээш, барыын үзелдиг күштерниң чимээнишкиннеринге удур. Францияда кошкавайн турар антикоммунистиг болгаш антисоциалистиг кампанияга удур демиселди калбак нептередириниң эргежон чугулаазын айыткан. Вашингтоннуң улустар аразында дүжүрүглениг чоруктуу чавырлыдырарынче угланган политиказынга олар [illegible] удурланган.

XXIV съездиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга Сент-Уэннуң төлээлекчизи, ФКП ТК-ның кежигүнү П. Фост байыр чедирген.

Партияның ажыл-чорудулгазының болгаш сорулгаларының дугайында ФКП ТК-ның съездиге илеткелин Францупу компартиязының Чиңгине секретары Ж. Марше кылган.

П. КОНОВАЛОВ,
О. ШИРОКОВ.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ЭНЕРГИЯ КУРЛАВЫРЛАРЫНЫҢ КАМНАЛГАЗЫ

Бо айтырыгны Бии-Хем районда канчаар шиитпирлеп турарыл?

Энергияның болгаш оттулар чүүлү бүдүрерин көскүү-биле өстүрери планда көрдүнген. Ынчалза-даа чурттуң айыл хереглели база дүрген өзүп турар. Ынчангаш оттулар чүүлү болгаш энергияның камнаарынга бүгү-ле бар быраларны болгаш эдиг бериишкиннерни ажыглаарын планда айтып турар — деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга айыткан.

Республиканың күш-ажылчы коллективтери, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелери боттарының 1982 чылда социалистиг [illegible] энергия курлавырларын камнаарын кол негеделерниң бирээзи кылдыр айтып, тодаргай сорулгаларны салып турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чиг-эт, оддыг-энергетиктиг болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаарының болгаш таарымчалыг ажыглаарының талазы-биле [illegible] дугаайында» доктаалын Бии-Хем районда канчаар күүседип турарынга хамаарыштыр Туран хоорайга болгаш совхозтарга чоокта хыналдаларны кылган. Ол талазы-биле рейд бригадазының материалын моон адаанда парлаадывыс.

Хыналданың кол-ла кылган түңнели чүү дээрге, Бии-Хем районунуң совхозтарының болгаш үлетпүр бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары эрткен 1981 чылда [illegible] болгаш четпестерин катаптавас дээш бо кышка белеткел үезинде көскү ажылдарны кылбааны боор турар. Оон түңнелинде ажыл-агыйларда, [illegible] фермаларында, а ол ышкаш район төвүнде котёльнаяларның хөй кезии кышкы үеде ажылдаарынга кошкак белеткенген, оттулар чүүл — хөмүр дашты ажык дээр адаанда калдаладып турар. Котёльнаяларны, оларның бус, суг дамчыдар хоолайларын багай септеп, кылганындан хөй хемчээлдиг [illegible] суг, бус чидириишкини боор турар. [illegible] үлетпүр бүдүрүлге [illegible] черлеринде [illegible] чидирии дыка хөй, оттулар камналгазы ажыглаваан турар.

Түңнүг совхозтар болгаш организацияларга [illegible] хыналданың [illegible] эрткен айыттынган четпестер [illegible] турар.

Чижээ, «Хадың» совхозта (директору А. А. Тыхеев, кол инженери В. Н. Херел) [illegible] мастерскаязының бызаа кажаазының, а ол ышкаш клубтуң болгаш [illegible] ларының бус болгаш суг дамчыдар хоолайларының [illegible] хөй хемчээлдиг энергия чидип турар. Ниитизи-биле алырга, «Хадың» совхозтуң [illegible] бээр 80 Гкал хире чылыг энергиязы азы он беш тонна хире хөмүр-даш чидириглиг болган. Чүгле машина-трактор мастерскаязында котёльнаяның [illegible] ужурунда минута санында-ла 1 литр изиг суг ажыглаттынмайн [illegible] чидип турар болган. Ол бүгүнү совхозтуң удуртукчулары билип тура-ла бо түңнелге чедир кандыг-даа хемчег албайн турар. «Хадың» совхозтуң 8 котёльнаяларының бус, [illegible] кажаазында, суг-бараан фермазының мал чемнериниң [illegible], бызаа кажаазының чем белеткээр черинде, хаван фермазында одалга дериг-херекселдери [illegible] байдалга туруптуп. Ол чүүлдерни моон мурнунда [illegible] районнуң улусчу контроль комитеди илереткен, сагындырган-даа болза, бо хүннерге чедир кандыг-даа ажыл [illegible].

Оттулар чүүлү үнелиг, оон камгалал-кадагалалынче кичээнгей салбас чорукту факт-бирымаадалары «Хадың»-да хөй. Чижээ, клубтуң котёльнаязының хөөңү шуут-ла оттулар хөмүр-даш кыйынче тон турар. Оон түңнелинде оттулар чүүлдүн шынары кудулаар, орт үнүп болур.

«Шивилиг» совхозта оттулар чүүл, энергия камналгазының байдалы база-ла оон дээредевес. Бо совхозтуң удуртукчулары (директору Н. А. Сафиуллин, кол инженери И. С. Тулупов) кышкы байдалга котёльнаяларны, оларның оттулар чүүл кадагалаар черлерин белеткээринче дыка кошкак кичээнгей салганы хыналдадан илерээн. Эрткен чылдың одалга сезонунда айыттынган четпестерни узуткаар болгаш районнуң улусчу контроль комитединиң шиитпирин күүседир талазы-биле бо ажыл-агыйда [illegible] Шында ажылдап турар алды котёльнаялар шуптузу аварийлиг байдалында. База бир-ле харылзаалга чок чорукту демдеглээри эргежок чугула: хыналда үезинде совхозтуң гаражындан аңгыда котёльнаяларынга шуптузунга чаңгыс-даа кочегар азы харысаалгалыг ажылдакчы чок турганы илдептиг. Ол ышкаш котёльнаяларның шуптузунда базымныың хынаар, чылыг хемчээр манометрлер, термометрлер чок [illegible] чарыгдалын кайда-даа санап, демдеглевейн турар. Котёльнаяларда [illegible] четкилеринде үстүк черлер дыка хөй. Ол бүгүнүң түңнелинде доктааттынган лимиттен 663 тонна оттулар чүүл артыкка чарыгдаттынган.

«Өөк» совхозтуң удуртукчулары директор Б. Г. Бессонов, кол инженер Л. Б. Тонкошкуров) болгаш специалистери [illegible] бо үеде [illegible] хыналдадан илерээн четпестерни катаптавас, котёльнаяларның ажыглалын болгаш оттулар чүүлдүң кадагалалын экижидер талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чорутканын демдеглээр херек. Ынчалза-даа улуг четпестер бар боор турар. Чижээ, хөмүр-дашты багай кадагалап турарындан оон чылда чарыгдаан хемчээлиниң 2 чедир хуузу, тодаргайлаарга, 50 ажыг тонна оттулар чүүл чидириглиг боор турар. Өске-даа четпестер илереттинген. Чижээ, Аржаан суурда мал азыраар шөлдүң котёльназы одалга сезону эгелээнден бээр 20 Гкал чылыгның азы беш хире тонна хөмүр-дашты чидирген. Чаа-Довуракта салбырында котёльнаяның техниктиг байдалының багайындан минута санында-ла 0,5 литр чылыг суг чидирип болуп турар. Бо [illegible] хөй кезиин бо хүннерге чедир ажыглап каапкан. А одалга сезону ам-даа чаңгыс эвес ай үргүлчүлээр болгай. Ол дээрге, камналга айтырыгын бо ажыл-агыйда чогуур деңнелге чедир шиитпирлевейн турарының чылдагааны-дыр.

«Саян» совхозтуң (директору Ю. А. Чихачёв, кол инженери И. П. Дубровский) чамдык котёльнаяларында чылдагы-хемчээшкин приборларын тургузуп, чогуур доктаалдарны [illegible] бо талазы четпестер кылган-даа болза, четпестер ам-даа хөй, чижээ, [illegible] эвилээ, суг-бараан фермазында, Суш салбырында, конторада котёльнаялар чылыдыгы суунуң чидириишкинден хөй [illegible] оттулар чүүлдү [illegible] чарыгдал ужурун таваржып турар. Чүгле Суш салбырында безин одалга сезонунуң эгезинден бээр 45 Гкал чылыг азы он хире тонна хөмүр-даш чидириглиг болган. «Кызыл тараачын» совхозта энергия курлавырларын камнаар талазы-биле ажыл районнуң өске ажыл-агыйларындан дээре боор турар. Ынчалза-даа мында оттулар чүүлдүң чарыгдалы база-ла пландан хөй, чылыг энергиязы улуг чидириглиг боор турар.

Рейдиниң түңнелдери-биле ап көөрге, Бии-Хем районнуң совхозтарының, а ол ышкаш Туран хоорайының даа төп одалга черлери, оларны дорт-биле харылзап турар албан, организацияларның удуртукчулары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң энергия курлавырларын камнаар [illegible] дээш ам-даа чогуур негелдеге чедир ажылдаваайн турарын көргүзүп турар-дыр. Одалга сезону эгелээниннен бээр эрткен үе иштинде районнуң хыналдага кирген котёльнаялары нормадан ажыр хөй хөмүр-дашты кывыскаан боор турар. Бир эвес бүгүн сезонну алыр болза, дыка хөй оттулар чүүлдү артыкка чарыгдаар ужурга таваржыр-дыр. Ол дээрге, одалга сезонунга, ыяктар үениң байдалдарынга [illegible] ларын, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының [illegible] түңнели-дир.

Рейд бригадазының кежигүннери: энергия хайгааралының Кызыл участогунуң улуг инспектору В. ГОЛЬЯН, энергия хайгааралының инспекторлары С. ВОЛКОГОНОВ, А. МЕДВЕДЕВ, «Шынның» штаттан дашкаар корр. М. БУРДАКОВ.

ТЕХНИКА АЖЫГЛАЛЫН ЭКИЖИДЕР

Коммунистиг партияның агаар политиказын ажыдырынга хамык чок боттандырып турарының түңнелинде кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазы [illegible] турар. Кодээ ажыл-агыйны техника-биле хандырарының программазы [illegible] Совет-ниң хемчээлин [illegible] эвес. Хөрей [illegible] бээр 1[illegible] [illegible] турар [illegible]

Кодээ ажыл-агыйның [illegible] бүдүрүлге фондуларының 30 хуу хирези техниканың [illegible] опаалган турар. Энергияның [illegible] мал ажылында [illegible] кижи [illegible] ның аргазын берген.

Оон-биле чергелештир машиналарны ажыглаарының дүрүмнерин кажыдыы-биле хажыдып, озал-ондактарны болдуруп, септелгени кудуу шынарлыг кылып турарының түңнелинде, хөй санныг машиналар [illegible] үнүп турар. Машиналарны тоймаглап, өскээр чаарты дерип, дыка хөй санныг техниканы кадагалалга тургу[illegible] негелделерин чажыдып турарының хөй-хөй фактылары бар. Ол бо техниканы [illegible] ның кызырлып, септелгеге база ажаалдага артык көзектер чарыгдалы көвүдеп, машинаның белен турар үези кызырлып, машина-трактор парыгының ажаарынга чарыгдалдың өзүп турарының кол чылдагааны [illegible].

Республикада ниитизи-биле чижеглеп алган бир гектар-ның бот-үнезин планнаттынганындан 10—12 хуу ажыр турар. Ынчаарга чаңгыс-ла районнуң ажыл-агыйларында безин ол бот-үне чаңгыс аай эвес. Чижээ, Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунга 1980 [illegible] бот-үнези 4 рубль 58 кол., «Шамбалыгта» ортумаа-биле — 8 рубль 06 коп., а «Көк-Тейде» — 5 рубль 20 коп. болган.

Бир эвес, 1974 чылда республиканың [illegible] ажылдап кылыышкыны 5,7 чижек гектар турган болза, 1981 чылда 5,3 гектар кылдыр кудулаан. Техниканың [illegible] болганының ужуруннан [illegible] эрткен чылын республикага [illegible] трактор-хуп болган, ол [illegible] 1980 чылдыындан 9 муң трактор-хүн хөй.

Специализастыткан [illegible] техниктиг ажаалданың [illegible] техниктиг ажыглалын бедидеринге бир-ги черге[illegible] ролюн ойнап турар. Эрткен чылын техника [illegible] бүдүрүкчүлүүн ССРЭ-ниң 20 чылы аттыг, «Революционный чалбыышкын», «Хемчик» СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Көк-Тей», «Бедик [illegible]» совхозтар болгаш Дурзун [illegible] станциязы [illegible] Бо ажыл-агыйларда техниктиг ажаалданы ап чорууш херекселдериниң болгаш турум пунктуларын эки ажыглаан, агрегаттарга кывар чүүлдү кударын механизастап турар. Тракторист чүгле эзиринден [illegible] бүрүзүнүң техниктиг ажаалдазын кылыр, парык техажаалданы эдикчи мастерлер чорудар, а машиналарга [illegible] турар слесарьлар [illegible] алынчы эталон тракторга хүнде ажыдап кылыышкыны 7-ден 9 га чедир көвүдедириниң аргазын берген.

«Беларусь» тракторунуң чыл [illegible] 115 кижи-шак, ДТ-75 тракторга — 152, К-700 тракторга — 220 кижи-шак негеттинер [illegible] болгаш ол [illegible]. Ындыг болганда, тракторларның болгаш оларга кошкан машиналарның техниктиг ажаалдазын ылап ажылдап турар кижилер кылыр [illegible]. Ол ажылды кылып механизатор ажылчының [illegible] 20 чедир хуузун чарыдаар апаар. Оон ужурунда [illegible] дыка хөй ажылдары долу хемчээлинде база шынарлыг кылдыр күүсеттинмес. Ол чорук машинаның дүргени [illegible] нерге болгаш аваа турар чорукутарга чедирер, оон бүдүрүкчүлүүн дыка кудулатыр.

Ындыг турбужке, «Кара-Хаак», «Бурунгаар», «Коммунизмниң херелдери», «Ден-Терезин», «Найырал» болгаш Карл Маркс аттыг совхозтарның кол инженерлери ону билбезин эдептиг. Ол ажыл-агыйларда эдикчи мастерлер шуут чок азы оларны слесарьлар кылдыр ажылдап турар. Ынчангаш машина-трактор парыгының бүдүрүкчүлүү бедиириnге идиг бердинмейн турар. Үстүнде айыткан совхозтарда бир [illegible] ажылчының чижеглеп алган 2—3,5 гектардан ашпайн турар таварылга эвес.

[illegible] ганы шиитпирлээри хамыктың мурнунда кадрларны [illegible] маарыыр. Бир эвес ажыл-херек дээш сагыш човаар болгаш бодунга онаалган [illegible] тенин күүседип шыдаар дурзулуг [illegible] механизатор черлерге чок болур болза, кандыг-даа хемчеглерни [illegible] дээрге, материал-техниктиг базаны канчаар-даа быжыглаарга, ол чүүлдер чогуур ажыкты берип шыдавас. Бо талазы-биле бисте дыка хөй четпестер бар болуп турар. Республикада ниитизи-биле 1200 ажыг механизатор чедишпес, а класстыг механизаторларның хуузу барының кедик хирези. Оон ужуку-биле совхозтарның хөй нуруузунда К-700 тракторлар безин чаңгыс ээлчегде ажылдап турар.

Диспетчержидилгени республикада амга чедир-ле шиитпирлетпээн. Ону боттандырган болза, бүдүрүлгени дүрген эргелеп башкарарының, ховуларда база фермаларда [illegible] ның чорудулгазын чогуур [illegible], машиналарның база механизаторларның [illegible] арга [illegible] ийик.

Машина-трактор парыгын [illegible] Сельхозтехниканың [illegible] бүрүнелери улуг рольду ойнаар ужурлуг. Сельхозтехниканың күжү-биле база херекселдер-биле [illegible] болгаш дериишкиннерниң ажаалдазын кылыр бо бөш чылда улам ыңай көгжүүр апаар. Бо чылын безин Сельхозтехниканың [illegible] техниктиг ажаалда-биле совхозтарның тракторларының 40 хуу хирезин, 280 тараа болгаш 100 силос комбайнын, суггарылга техниказын бүрүнү-биле хаара тудуп турар. [illegible] ажыктыг кылыр талазы-биле [illegible] база дыка улгадыр.

Диагностика херекселдериниң [illegible] техниктиг [illegible] ажаалданың [illegible] чиг аргаларын ажыглаарынче шилчиириниң болдунар аргазын бээр.

Бөгүн техниканы билири дээрге, чүгле тракторну башкарарын өөренип алыры эвес, харын бүгү машиналарны дыка эки билири-дир. Чүгле ындыг кижи амгы үениң техниказының бедик бүдүрүкчүлүүн [illegible].

П. ОЛДЫРЕВ.

Сельхозтехкуржомнуң септелге эргелелиниң начальниги.

> **Бир эвес бис ажыл үезиниң минута бүрүзүн, чиг-эттиң болгаш одаар чүүлдүң грамм бүрүзүн, машинаның кезек бүрүзүн, күш-ажылчы көпеек бүрүзүн камнап өөрени бээр болзувусса, бистиң чуртувус улам күштүг болгаш бай, бистиң коммунизмче шимчээшкинивис улам шапкын апаар ийик.**
>
> **Л. И. БРЕЖНЕВ.**

АЖЫЛГА БЫЖЫГЛААРЫ-БИЛЕ

[illegible] курлавырлары-биле республиканың девискээринде [illegible] ажыл-агыйлар, албан организация, үлетпүр бүдүрүлге коллективтери четче-бүрүн хандырттынмаан болуп турар. А бир чамдык районнарда ажылчын кадрларның ниити саны чогуур [illegible] артыкшылдыг. Ынчангаш ар[illegible] чеп ажыглап, ажылчын күжү чедишпейн турар черлерже сонуургалдыг өг-бүлелерни көжүрери көрдүнген. Бо талазы-биле [illegible] бистиң Чөөн-Хемчик районда база кылып чорудуп келген. Ажылчын күжү негеттинип турар ажыл-агыйларже көжүп, аңаа турумчуп ажылдаар, чурттаар күзелдиг [illegible] кирип турар.

Ону тодаргайлаарга мындыг. Кайы-бир черже көжер дээн өг-бүлениң кежигүннериниң иштинден 16 харлыг өрү назылыг кижи бүрүзүнге 200 рубльдиң база өг-бүлениң назы четпээн уругларынга доктааттынган акша дуза чылып тыныр. Көжүп чеде бергеш, хуузу чурттаалга бажыңын тудуп алыр күзелдиг болза, ужун хуусаалыг ээлинге бажың ээзинге бээр. Ону төлээриниң хуусаазы он беш чыл болгаш оон 35 хуузун [illegible] өг-бүлелерни чурттаар бажың, ногаа өстүрер чер, сиген-пир-бииле кезип алыр шөл-биле хандырар. Ук коллектив ол өг-бүлелерге бажың хөлезинин ийи чыл иштинде төлевес болгаш ол-ла үениң дургузунда одаар чүүл-биле халас хандырар. Ол ышкаш көжүп [illegible] база төлевес. Көжүп турар өг-бүлелер аразында дүгүржүлгэ [illegible] сүрүн чедирип болур. Мал сүрүкчүлеринге бээр шүүдел акшаны ажыл-агый боду төлээр.

Бистиң районнуң ажыл-ни[illegible] механизатор [illegible] районнуң совхозтарынче [illegible] кап, ук ажыл-агыйларда турумчуй берип, эки ажылдап чоруурлар хөй. Ынчаарга Чөөн-Хемчик районну алыр болза, кижи күжүнүң курлавырлары [illegible] база аңгы-аңгы. Чамдык коллективтерде артыкшылдыг, а [illegible] ыракта четпес. Чижекке «Тыва кодээ тудуг» трестиң Чадаана хоорайда № 463 КМК-зын кирип көрээлиңер. Ук коллектив он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларының күүселдезин үзүп, чамдык объектилерни ажыглалга кирбээн.

Оон чылдагааны чүдел? Бүдүрүлгениң кол даяныр күжү — тудугжу кадрлар чедишпес. Бар ажылчыннарның [illegible] үнер кижилерниң саны хөй болуп артышаан. Тудугжулар оруузунга политтижилгедир [illegible] ажылдарынга, чурттаарынга таарымчалыг [illegible] оларны [illegible] ке турумчуулары дарый шиитпирлээр айтырыгларының бирээзи. Ук коллективке амгы үеде дыка хөй тудугжулар негеттинип турар. КМК-ны тудугжу кадрлар-биле хандырар хүлээлгезин районнуң совхозтары четпес күүседип келген.

Ол коллектив районнуң [illegible] ажылдарын кылып турар болганда, олар ыңай-бээр шимчеп, көжүп чоруур. Ынчангаш [illegible] ажылдың төлевиринин кырынга 30 хуу немелде төлевирни база алыр. КМК-биле чартынган керээ ёзугаар ажылчыннар бодунуң совхозунга-даа тудуг ажылдарын кылып болур.

Артыкшылдыг курлавырларны сайгарып тургаш, кижи күжүн [illegible] чамдык коллективтерниң хе[illegible] ажылчын кадрларны оларга [illegible] айтырыгларының бирээзи. [illegible] удуртукчулары, хөй-нити организациялары [illegible] быжыглаар талазы-биле тодаргай ажылдарны хүн бүрү кылып чорудар ужурлуг.

С. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле курүне комитединиң район төлээзи.

СЭКП ОБКОМУНДА БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында)

хуу хөй. Чер-чер Советтерниң күселдези-биле чурттаалга бажыңнарының тудуунга 15,7 миллион рубльди чарыгдаары, 87.700 ажыг дөрбелчин метр чурттаалга [illegible] ажыглалга кирери көрдүнген. Министерстволарның болгаш ведомстволарның [illegible] чурттаалга бажыңнарының тудуунга 18.600 муң рубльди чарыгдаары, ажыглалга 95.200 дөрбелчин метр чурттаалга [illegible] кирери планнаттынган. Дөрт чыл дургузунда 2.980 олуттуг уруглар албан черин (1978—1980 чылдарга деңнээрге 5,3 катап хөй) тудар, түс чер бюджединден уруглар албан черлериниң тудуунга 1.800 рубль чарыгдаттынар, 1.160 олуттуг уруглар албан черлерин тудар. Министерстволарның болгаш ведомстволарның күселдези-биле 1820 олуттуг уруглар албан черлерин тудар болгаш аңаа 3100 муң рубльди чарыгдаар.

[illegible] коммунал ажыл-агый министерствозу [illegible] Министрлер Чөвүлелиниң НТЭ-зи, Тываның электри четкилери, «Тыва тудуг», «Тыва сельхозтудуг» трестер, Кызыл ЦЭС-зиниң ТЭ-зи 1982—1985 чылдарда Кызылга инженерлиг четкилерниң тудуун доозуп, ажыглалга кирерин хандырар ужурлуг. 1982—1984 чылдарда чылдың-на шакта 75 тонна бүрүзү бүдүрер бир-бир котелдарны кылбышаан, Кызылга [illegible] ның 3200 муң рубльди берип турар. Бо чылын чылыг шугумунуң 6.600 метр узун дургуг иштин [illegible] ажыглалга кирер. Дөрт чыл иштинде 2,9 км. хемчээлдиг тарамык четкилерни кылырын айыткан. Үлетпүр зоназынга котёльнаяны тударынга 2.500 муң рубльди берген болгаш ол 80 гиналорий чылыг энергиязы бээр күштүг черин 1985 чылда ажыглалга кирер. 1982—1985 чылдарда коллекторлуг канализацияны тударынга 1476 муң рубльди тускайлап турар. Чөөн микрорайонга канализацияны коллекторун тударынга 1.900 муң рубльди тускайлаан болгаш оон 3 километрин 1984 чылда, 5,6 километрин — 1985 чылда ажыглалга кирер. Сметалыг өртээ 1.560 муң рубль боон турар ушку ээлчегни база кылыр болгаш оон 2 километрин 1982 чылда, 3 километрин — 1983, 4,9 километрин — 1985 чылда тудуп доозкаш, ажыглалга кирер.

СЭКП хоорkому, хоорkүскөм, «Тыва тудуг» трест бо чылдан эгелээш, «Кызыл тудуг», № 48 тудуг эргелелдериниң чурттаалга бажыңнарын болгаш социал-культура тудугларын тудуп, тургузаар үттүг кылдыр организастаар ужурлуг. Чурттаалга бажыңнарын тударында ажылдап турар тудугжуларны бичии механизацияның дериг-херекселдери-биле хандырары, шеверлел ажылдарының механизастаашкынын [illegible] хорецимии тускайлаарынга дилиттерин тодараткан турар ужурлуг.

СЭКП хоорkому, хоорkүскөм, «Тыва тудуг» трест, «Тудуг кезектери» комбинат улуг панельдерден бажың тударының [illegible] комбинатты [illegible] алыг чедирер, чурттаалга бажыңнарын [illegible] [illegible] лып үндүрери-биле ону тускай дериг-херекселдер-биле четчелээр, а ол ышкаш бажыңнарны эптеп кылыр үеде хөй күш үнерин кызырар, кезектерниң болгаш конструкцияларның [illegible] хемчээлин көвүдедип, шынарын экижидер талазы-биле боттуг [illegible] ужурлуг. 1982 чылда 80-90 квартиралыг дөрт чурттаалга бажыңнарының кезектерин бүдүрүп үндүрерин, 1983 чылдан — алды бажыңнарга кылырын организастап, ону чедип алыры чугула. Бажың тудар комбинаттың тудуун шапкынчыдар болгаш ону 1984 чылда ажыглалга кирер.

Республиканың Оттулар тудуг үлетпүрүнүң министерствозу тудуг ыяжын, ылаңгыя чымчак породаның ыяштарын аңгылап сорттаашкын [illegible] «Тудуг кезектери» комбинатка чалаатлыг кылыглар болгаш шала маплаларны бүдүрери-биле чорудуп бээрин хандырар [illegible].

СЭКП хоорkому, хоорkүскөм, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкыны, [illegible] «Тудуг кезектери» комбинат тууйбу, чугай, дилиг материалдары, демир-бетон болгаш чалаан кылыглар бүдүрерин көвүдедир дээш эргежок чугула хемчеглерни алыр болгаш оларның-биле Кызылдың тудугларын долдур хандырарын чедип алыр ужурлуг. Элегестиң керамиктиг хана материалдары кылыр заводка [illegible] кылып үндүрерин организастаар, оон кылдагын 1983 чылда ажыглалга кирерин хандырар. Үстүнде айыттынган организациялар [illegible] болгаш монтаж кылыр тудугжу кадрларны белеткээрин [illegible] хемчеглерни ап чорудар. Чылдың-на 4-ку ХПТУ-га 200 ажылчыннарны, «Тыва тудуг» трестиң өөредилге комбинадынга — 300 ажылчыннарны белеткеп үндүрер болгаш база-ла ол хире [illegible] мергежилин бедидер херек.

Республиканың Курултайы, «Красноярскгражданпроект» институттуң Тыва салбыры архитектура тургузуунуң каътторының болгаш хемчээлиниң талазы-биле ниитизи-бүру чаңгыс аай база түс-түс-даа бажыңнар телевиделениң [illegible] микрорайоннарның тударын хандырар. Ындыг бажыңнарның квартираларының хемчээлин эптиг кылдыр планнап [illegible] ужурлуг. Амгы үениң хоорай [illegible] тудар [illegible] чүг, чараш болдурар сорулга-биле бажыңнарның даштыкы талаларын бижиг болгаш таарымчалыг материалдар-биле [illegible]. Культура ажылдарын болгаш сургуул объектилерин чурттаалга бажыңнарынга киирип тудуп тургузарын телевиделениң [illegible] көөрүн тургузар болуп турар.

«Красноярскгражданпроект» институттуң Тыва салбыры чурттаалга болгаш социал-культура тудугларының телевизил-смета документилерин оларны чогуур хуусааларында тудуп эгелээринге таарымчалыг кылдыр ажылдап кылырын хандырар ужурлуг.

СЭКП хоорkому, хоорkүскөм, Күрүнең, республиканың Курултайы болгаш Министрлер Чөвүлелиниң капитал тудуг эргелели, «Тыва тудуг» трест чурттаалга [illegible] болгаш чаа микрорайоннарында хоорай тудуунуң бүгү негелделерин ёзугаар, бүгү талазы-биле дооступтан үеде ажыглалга хүлээп алыр кылдыр планнаарын болгаш тударын хандырар ужурлуг. Кварталдарны болгаш микрорайоннарны тудары дооступ [illegible] хандырар болгаш бүдүрүлге черлериниң тудуу база доозулган, инженерлиг дериглелер, дээскээрлерни чаагайжыдар болгаш ногааннадар талазы-биле бүгү ажылдар бүрүн кылдынган турар ужурлуг.

Омск хоорайның дуржулгазын ёзугаар чурттаалга бажыңнарын болгаш школа пазы четпээн уруглар албан черлерин соксаал чокка планнаар болгаш улаштыр тудар арганы 1982—1985 чылдарда ажыглап эгелээриниң хемчеглерин алыр. Ол арга тудугларны ай болгаш кварталдар санында [illegible] кирип, дужаарын хандырар.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң капитал тудуг эргелелин Кызыл хоорайда чурттаалга бажыңнарын болгаш социал-культура тудугларын кылыр талазы-биле чаңгыс аай чагыкчы кылдыр тургузар. Шуушту рулге тудуун белеткеп, ону боттандырып чорударынга кирикир бүгү организацияларның ажылын улгап баштаары-биле баскарылга чөвүлелин тургускан.

Тудугжу кадрларны быжыглаар, доктаамал күш-ажылчы коллективтерин тургузар талазы-биле ажылды СЭКП хоорkому, хоорkүскөм, партия эге болгаш профэвилел организациялары, [illegible] удуртукчулары [illegible] чорудар ужурлуг. Бригада пөрээд-биле ажылдаар аргазы ажыглаарын ёзу барымдаалап көөр чорукту [illegible] шиитпирлери-биле [illegible] ажылчыннарның [illegible] технологтуг болгаш [illegible] херек. Масса [illegible] ажылдарын [illegible] бедик мөөрерлиг болгаш [illegible] ажы, ээ ёзу-биле көөрүнге оларны кижизидери чугула. Ол сорулга-биле социалистиг [illegible] кижизидериниң ниитилелдиң болгаш күш-ажылчы эгелээшкиниң долуузу-биле деткип, ажыглаар, [illegible] таарымчалыг байдалдарны тургузар. [illegible] бир хемчеглер [illegible] чемпионнаттарын эмчи болгаш культура хандырылгазын чогуур деңнелге тургузары эргежок чугула.

Күш-ажылдың кижизиниң эрге-ажыынга

Совет профэвилелдери боттарының XVII съездизинге белеткенип турар. Профэвилелдери ажылчы чоннарның эргелерин болгаш сонуургалдарын камгалаарының чаагай херээн чайгылыш чок, быжыы-биле боттандырып, улустуң чаагай чоруунуң кол үндезини экономиканың хөгжүлдезиниң темпизин шапкынчыдар дугайында үргүлчү сагыш салып турар.

Профэвилел организациялары үлетпүрде, тудугларда, кодээ ажыл-агыйда, күрүне албан черлеринде ажылдап турар бүгү кижилерни херек кырында каттыштырып, чурттуң ажыл-агый организациязының бүгү адырларынга салдар чедирериниң улуг күжү болбушаан, күш-ажылдың салгага-чуруумун быжыглаарынга, социалистиг чарышты сайзырадырынга, социал болгаш культура айтырыгларын шиитпирлээринге идиг кылып турар. Профэвилелдери боттарының ажылын чорударда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын удуртулга болдуруп турар.

ВЦСПС Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязында каттыжып кирген чамдык чурттарның профэвилелдери-биле колбаа [illegible].

ЧУРУКТА: ВЦСПС-тиң бажыңы.

В. ЗАВЬЯЛОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БИР ЧЫЛ БУРУНГААР

Кузбасста Караканскиниң казымал байлактыг черлерин хөмүр-дашчылар үлетпүр аргазы-биле болбаазырадып эгелээн. Кылаштап чоруур экскаваторлар чер иштиинден энергетика одаар чүүлүн муң-муң тоннаны казып тыпканнар. Оон чылда он миллион тонна хөмүр-дашты казып тывар.

Чер адааның бир үнелиг чүүлү чүл дээрге, бойдустуң ол байлаа дыка ханы эвес черде чыдары болур. Ол чоруун эң ажыктыг — ажык арга-биле казып тывар арганы берген. Төлевилекчилерниң болгаш тудугжуларның чаа ажылдаашкынның ачызында казымал байлактыг ол черни үлетпүр аргазы-биле шиңгээдип алырын бир чыл бурунгаар дооскан.

Е. ПАСТУШЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Кемерово.

ЧЫККЫЛАМА СООКТА БЕЗИН

Сибирьның доштуг соогу чеже-даа ээрип турза, чер казар ажылдарны ажаа кылып болурунуң аргазы тывылган. Черниң кырыны карты доңмазын дээш Иркутскиниң хөвар болгаш өңнүг металлдар эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери ону хөйленчек суг ковук-биле шыварым саналгааннар.

Ол чылыглаашкынны тускай установка дузазы-биле кыска хуусаада 70 муң дөрбелчин метр черге кылып турар. Ылангыя ажык арга-биле казымал байлач тывар черни ковук-биле чылыглаарга дыка ажыктыг болган. Оон дузазы-биле механизмнерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү ийи үш катап улгадыр.

Бо кышкы сезонда чамдык алдын казар черлерни база чылыглап кылган. Эртемденнерниң ол ажылын ССРЭ-ниң УАЧД-те база чедирип, чөнга көргүскен. Оон авторларынга делгелгениң шаңналдарын тывыскан.

В. ХОДИЯ,
СЭТА-ның корр.
Иркутск.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ЭКОНОМИКАНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ПРАГА. (СЭТА). 1981 чылда Чехословак [illegible] хөгжүлдезин уламчылаан деп, 1981 чылда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң болгаш план күүселдезиниң [illegible] Федералдыг статистика эргелелиниң парлалгага берген дыңнадыгында чугаалаан.

ЧССР-ниң национал орулгазы [illegible] миллиард крон акша четкен. Үлетпүр бүдүрүкчүзүнүң хемчээли 2 хуу, а үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 1,6 хуу улгаткан. Машина тудуушкунну болгаш чиик үлетпүр, ылангыя электрониканың, [illegible] херекселдерин бүдүрери, электротехника үлетпүрү, атом [illegible] электростанцияларның дериглерин, химия үлетпүрүнүң машиналарын болгаш дериглерин кылып үндүрери улам дүрген темпилерлиг хөгжээн. Чурт 122,8 миллион тонна хөмүр-дашты [illegible] электроэнергияны алган. Агаар-бойдустуң байдалдары таарымчажок болганы [illegible] ажыл-агыйының [illegible] хемчээли 1980 чылдың деңнелинден 3,4 хуу куду болган.

[illegible] 7,5 хуу улгаткан. ССРЭ-биле болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери өске-даа чурттар-биле Чехословакияның [illegible] кады ажылдажылгазы улам [illegible]. Оларның-биле барааннар солчуру 10,2 хуу, оларның аразында ССРЭ-биле — 16,5 хуу өскен. Чехословакияның бүгү даштыкы садыг саарылгазының 71,9 хуузу эрткен чылын [illegible] Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң [illegible] чурттар-биле ЧССР-ниң [illegible] экономиктиг кады ажылдажылгазын хевээрде [illegible] машина тудуушкуннуң болгаш электротехника [illegible]. Ынчангаш чурттар-биле ЧССР-ниң эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы кол барып уламчылаан.

Ажылчы чоннарның боттуг орулгалары 2 хуу өскен, 95,1 муң чаа квартираларны туткан.

Чылдың төнчүзүнде ЧССР-ниң чурттакчы чону 15 миллион 339 муң кижи болган.

КАНАДА: съездиге белеткел

ОТТАВА. (СЭТА-ның корр.). Канаданың Коммунистиг партиязының XXV съездизин чурттуң [illegible] Торонто хоорайга февраль 12-те болурун [illegible]. [illegible]

дең, ККП-ның Төп Күрүжүү Комитединиң болгаш Секретариадының [illegible]

[illegible] АКШ-тың [illegible] ның бүрүү шаптан.

[illegible]

[illegible] үделип эрге-ажыктары дээш Канаданың [illegible] зының чиик эвес демиселин дуржулгазының түңнелдерин үндүрер.

Кол политиктиг резолюцияның төлевилелин үш ай улаштыр чугаалашкаш доюскан [illegible] деткээн. Чуртка байдалды чогумчулар болгаш контрреволюстуг күштерге ойтур ша[illegible] та чаавыктың алгап хемчеглерин КПП-ның удуртулгазы моон мурнунда-ла [illegible] деп көрген. ПУР-нуң иштики [illegible] нипп улам шыгаар [illegible] нап дыка хөй айтырыгларны илергейлеттинер деп. [illegible]

А. МЕЛИКЯН.

Женевада чугаалажыышкыннарда

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Февраль 2-де аңаа Европада ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарга ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегацияларының пленарлыг хуралы боор эрткен.

Юристиң консультациязы

КҮШ-АЖЫЛ МАРГЫЛДААЛАРЫН КӨӨРҮ

[illegible]

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чепсегленишкинниң дугуржуглар [illegible]

КОМИТЕТТИҢ СЕССИЯЗЫНДА

[illegible]

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ДЕЛИ. (СЭТА). Эртем-техниктиг кады ажылдажылганың [illegible]

[illegible]

АКП: экономиктиг программа

ВЕНА. (СЭТА). [illegible]

МЕХИКО. [illegible]

Ойтур шавыышкын

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНП-ның [illegible]

[illegible]

Г. ДРАГУНОВ.

ВАШИНГТОН. Ядыы-түреңги амыдыралдан арып-баксыраан, туруп шагзыраан бо кижилер дистиндир чыскаалыпкан турарлар. Ол ырган болгаш аныяк-даа, негрлер болгаш ак-даа кижилер, боттарының [illegible] мааңнап турарлар. Оларның алыр аъш-чеми хептиг-даа болза, бичии-даа када аш кижини [illegible] ажын оожуктурар.

«Буянныг дуза чедиреринин хүннериниң» ындыг эдчеглерин чурттуң бүгү черлеринден көрүп болур. Ак бажыңның дужунда Лафайетт-парктыг кежир бо ээлчешкен кижилер-даа база бо аштап-суксаан американнар-даа Каттышкан Штаттарда «болут-ла ядыылар дугайында сагыш салыышкын» талазы-биле хоозун чугаалаашкыннарның тодаргай херечизи боор турар.

Чааа черн социал программалардан дыка хөй акша-хөреңгини шериг-үлетпүр концерннериниң хааржактарынче шилчиди, улам-на хөй миллион американнарны аш-чутка таварыштырып турар.

Президент Вашингтонунуң болгаш Нью-Йоркчуң ядыыларының кварталдарынга баргаш, «рейганомика» чогум чүнү болдуруп турарын көөр ужурлуг деп, майысылалдың буянныг дуза чедирер организацияларының биргээниң [illegible] М. Спайдер медеглээн.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

[illegible] ус сүзүн дарганы.

[illegible]

Дойчу медээлер

ДЕЛИ

[illegible]

НЬЮ-ЙОРК

[illegible]

ДАР-ЭС-САЛАМ

[illegible]

ТОКИО

[illegible]

КУАЛА-ЛУМПУР

[illegible]

ВЕНА

[illegible]

ГАВАНА

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, [illegible] Фидель Кастро [illegible]

ДЮССЕЛЬДОРФ

«Герман Коммунистиг партиязының [illegible]

(СЭТА).

ӨГ-БҮЛЕЗИ, ЭШ-ӨӨРҮ-БИЛЕ

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эрткен чылдың сентябрьда «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам ыңай кедүрер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ону Кызыл хоорайга амыдыралга канчаар боттандырып келгенниң дугайында чугаа СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болган. Аңаа найысылалдың албан организация, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң партия, комсомол организацияларының секретарьлары, профэвилел местокомнарының удуртукчулары, спорт эге организацияларының төлээлери киришкен. Илеткелди улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Е. Д. Удуракина кылган.

Партияның болгаш чазактың күш-культураның болгаш спортту улам ыңай кедүрер талазы-биле хүлээп алган чугула документизи улуг ужурлуг дээрзин илеткелчи демдеглээн. Күш-культура болгаш спорт совет кижилерниң хостуг үезин эрттирериңге, кижиге өөрүшкүнү болгаш сеткил ханыышкынны болдурарынга чугула чүүл болбушаан, чонуң кадыкшылын камгалаар кол бирa болур.

Бо хүннерде найысылалда 2 стадион, үш хаак баазазы, 23 спорт залы, футболдуң он, баскетболдуң 29, волейболдуң 63, баг кагар 5 шелдер, 12 хоккей коробкалары, 10 тир ажылдап турар. Бүдүрүлгелерде, школаларда болгаш өөредилге черлеринде күш-культураның 66 коллективтери тургустунган, [illegible] ажыг кижи хаара туттунган.

Хоорайның спортчулары 23 хевирге күжүн шенежип турар. «Спартак» эки тура спорт ниитилелинде күш-культураның 42 коллективи бар, «Урожайда» — 7, «Трудовые резервыда» — 2, «Динамода» — 5 коллективтер ажылдап турар. Оон аңгыда уругларның [illegible] спорт [illegible] бир [illegible] ажыг чаштар хаара туттунган. Турисчилерниң «Демир-Саль» болгаш дельтапланеристер клубтары доктаамал ажылдап турар.

Спортчу кадрлар база хоорайда өзүп турар. Тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге билиг тудуп алган 100 хире специалист бар. Оларның дыка хөйү даанган ажыл-херектеринге ак сеткилдиг чоруун көргүзүп келген. Оларның чижээнге № 1 КПТУ-нуң күш-культура башкызы С. Аракчааны, № 14 школадан — В. Чурутону, дүлей уруглар школазында башкы Е. Манзановту, уругларның спорт школазында хөй-ниитичи тренерлер В. Оюнну, А. Горшковту, В. Шамонинни илеткелчи адаан.

Спорттуң хоолуннары, хөй-ниитичи тренерлер аныяктарны ажылчы чериниң спортче хаара тударынга эвээш эвес үлүг-хуузун киирип келгеннер. Олар түс-түс өөредилге черлеринге секцияларны удуртуп, массалыг разрядтыг спортчуларын белеткээринге биче эвес салыышкынны киирип келгеннер. Ындыгларга Владимир Мехоношин, Иван Хураган, Евгений Черногривов, Павел Петров, Иван Корж болгаш Виктор Павлов олар хамааржыр. Ылаңгыя № 4 ХПТУ-нуң директору Виктор Павлович Павлов [illegible] ниң-даа чай чок ажылдыг болза, мында удуртуп турары [illegible] секцияның доктаат-кан шагындан үспейн удуртуп келген. Ооң өөреникчилери хоорайның бирги чери дээш маргылдааларга тергиин эки киржип турар.

Эрткен чылын найысылалга сес муң ажыг кижи киришкен бежен хире маргылдаалар болуп эрткен. Республика маргылдааларынга хоорайның спортчулары шаңналдыг черлерни доктаамал ээлеп келгеннер. Чыл дургузунда хоорайның болгаш республиканың 23 рекорду тургустунган.

Коллективтер күш-культура болгаш кадыкшылга ажылын экижидер дээш эвээш эвес ажылды кылып чоруткан бүдүрүлгелерниң чижээнге Тываның электри четкилери хамааржыр. Ында цехтерниң болгаш килдистерниң аразында социалистиг чарыштың негелдезинде бүдүрүлгечи көргүзүглер-биле чергелештир күш-культураның болгаш спорттуң байдалын база түңнеп турар. Администрация болгаш мында профэвилел комитеди спорттуң дериг-херекселдерин садарынга, [illegible] командаларны, тергиин спортчуларны шаңнаарынга көрдүнген акша-төгеринти чеп ажыглап турар. ГТО нормазының дужаалдазынче мында ажылдап турарларның хөй кезиин хаара тудкан.

Эки ажылдыг бүдүрүлгелер, [illegible] черлери [illegible] хөй, оларның чамдызынга илеткелчи доктаан, [illegible] ажылдарын тодаргай анализтээн.

Ындыг турбуже спорттуң массалыг чоруун чедип алыр, спортчу дейиелди бедидер дээш чорудуп турар органиакчы ажылдар чогуур негелдеге четпес. Күш-культураның болгаш спорттуң баазазын быжыглаар, разрядтыглар белеткээр, тренерлер болгаш күш-культура башкыларын [illegible] ажылдарын дейнели кулу дээрзин илеткелчи айыткан.

Хоорайның [illegible] өөреникчилериниң 20 хуузу, сургуулдарның болгаш студентилерниң — 39 хуузу, ажылдап турарларның 6 хуузу [illegible] спортче хаара туттунган. [illegible] турар. Хоорай Совединиң күүскомунуң хуралдарынга бо айтырыгны каш удаа чугаалажып келгендаа болза, оон чогуур түңнел үнмээн. Сөөлгү болган хуралга тудуг, үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, амыдырал хандырылга черлериниң [illegible] удуртукчуларындан [illegible] күш-культура болгаш спортче чеже кижи хаара туттунганын, оларның кажы ГТО нормазын дужааганын, [illegible] лар ажылдап турарын айтырарга, аңаа тодаргай харыы бээр кижи тывылбаан.

Хоорайның дыка хөй үлетпүр, бүдүрүлге коллективтеринде күш-культура [illegible] дери тургустунмаан дээрзин [illegible] «ЦЭС-тудуг», № 48 ТЭ, «Тыва суг-тудуг» трест, «Тыва сентелге тудуг» трест дээн [illegible] лыг улуг бүдүрүлгелерде, оларның [illegible] күш-культураның болгаш спорттуң эге организациялары чок болган. Ол чүнү көргүзүп турарыл дээрге, чамдык удуртукчуларның күш-культураны болгаш спортту чүгле хостуг үе эрттирер, «чалгаа чаар» чүүл деп санап турарында. Ол дээрге, ажылчыннарның кадыын камгалаар, оларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер, арагалаар, кем-херек үүлгедир дээн чорук тарны болдурбас чугула хемчеглер дээрзин уттуп турарында болур. Хөй санныг ниитичилелдерден алгап көөрге, күш-культура болгаш спорт-биле [illegible] турар [illegible] ажывас болгай. Спортчу кижи бодунуң кадыының ачызында бүдүрүлгезинге чылда 200 рубльди камнап берип турар дээрзин утпаза чогуур. Ынчангаш, коллектив бүрүзүнге спортка хандыкшылдыг кижилерниң идепкейин хаара [illegible] пастиназындан эгелээш массалыг хевирлерниң маргылдаазынга [illegible] удуртукчулардан, хөй-[illegible] негеттинип турар. Спортчу [illegible] азы уруун спортче хаара тудкан, эртенинде — кожазын өлче эмнеледээш, соңгу ак хүнүнден бүдүрүлгеде азы организацияда кады ажылдап турар [illegible] болза дыка-ла хөй чүве кылдынып болур дээрзин санал берген чамдык эштер чугаалаан. Ону кичээнгейге алгыжи бүрүзүн күш-культура болгаш спортче хаара тударын соңгаарлаттынмас сорулга кылдыр көөр ээрежок чугула.

Чоннуң чурттап турар черлеринге [illegible] ра болгаш спортка киржиринге таарымчалыг байдалдарны база тургузар ужурлуг дээрзин [illegible] лери айытканнар. Ол херекке бажыңнар эргелелдери база кыдыынга артпас ужурлуг.

Д. ЧЫДЫМ.

МАРГЫЛДААЛАРГА — ШУПТУЗУ

КАЗАХ ССР. Чаңчылдар канчаар тыптырыл? Бир-ле дугаарында шупту кижилерниң сеткил-тагыжынга тааржы бээр чаа эгелээшкинден тыптып болур. Чогум-на ындыг эгелээшкинден Алма-Атаның спортчу өг-бүлелериниң хоорай маргылдаалары эгелээн. Баштай оларны бажың эргелелдериниң аайы-биле, оон соонда хоорайның районнарының аразынга эрттирген, а эң сөөлүнде түңнел маргылдаа база болган. Аңаа кайы өг-бүле эң-не спортчу боор турарыл деп айтырыг шиитпирлеттинген.

Демисел чидиг-даа болган. Маргылдааларга кол черни ваппитаннар — өг-бүлелерниң уруглары ээлеп турганын айтып болур. Бирги черни Желтоножсенконуң өг-бүлези ээлээн. Кол шаңналдардан аңгыда «Тиилелгеже тура-соруктуг чүткүл дээш», «Илегелдин шаңналы» дээш оон-даа өске шаңналдарны тургускан турган.

ЧУРУНТА: бирги черниң шаңналын алган Желтоножсенконуң (ортузунда), ийигизиниң — Густомашиннерниң (солагай талада), үшкүзүнүң — Ердебаевтерниң өг-бүлелери.

Е. ШЛЕЙНИН[illegible].

СЭТА-ның фотохроникаzы.

АЖААП-КАРАКТАП ТУРАР

Бичии Валя улуг делгем Красноярск крайның Бородино суурга шахтёр кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Валя, өске бүгү эштери-биле бир дөмей, ойнаар кыс шарып, ховаган сүрүп, сугга эштип, элезинге чиңчеттиниң, өң чечектер моондактап ойнап өскен. Ол уруг эң ынаныгыя «башкы», «эмчи» деп оюннарынга кончуг ынак, кожазында өрээлинге чааскаан шак-шагы-биле сураг баар турган. Ынчап ооң ада-иези — уруувус башкы азы эмчи болур-дур, кайызы-даа буянныг, чонга хүндүткелдиг мергежилдер-ле-дир, харысалгазын-не уун шылаар болза — [illegible] олурарлар.

Школага өөренип турар чылдарында [illegible] берген даалгаларын күүседип, хана солуун үндүрүп, «кызыл» [illegible] ажылдаарынга [illegible] ынак турган. Доозукчу класска келгеш ол чуртталга деп чүл, оон утка-шынары [illegible] мергежилди шилип [illegible]

1964 чылда Красноярск крайда Рыбинниң медицина училищезиниң фельдшерлер салбырын өске эштери-биле [illegible] эзугаар моон мурнунда көрүп-даа, [illegible] көрбейн чораан чай-кыш чок харлыг чылдар Салиннар артынче—Тыва чуртунче чорууp апарган.

Тывага келгеш Валентина [illegible] улуг эмнелге черниң хирургия [illegible] сестралап ажылдай берген. В. А. Яковлева үр чылдар [illegible] ажылдап келген үезинде аарыг кижилерни ажаап карактаарының, оларны күш [illegible] херээнге бодунуң улуг үлүг-хуузун киирип келген. Валентина Анатольевна [illegible] сагыш човап чоруур, оларның кижи бүрүзүн хүндүлеп билир, оларны чемгерер. [illegible] бодун кедирер, [illegible] тир — дээш [illegible] хөй, ол [illegible] шуптузун В. А. Яковлева [illegible]

[illegible]

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

«ТУДУГЖУНУҢ ДЕВИИ»

[illegible]

С. КОНГАРЖАП.

ЧЕР БОЛГАШ ТАРАА

[illegible] гир тайылбырлап эрттирген.

Келир үениң агрономнары болур школачылар ол кичээлдерге олурушкаш, чер [illegible] делгем билигни ап, кижиниң амыдыралынга улуг ужур-дузалыын шиңгээткен. Ооң соонда доозукчу класстар [illegible] лабораториялар болгаш кабинеттер-биле таныжып, сургуулдарның [illegible] кергеннер.

Эдээн хүннер эрткенде, агрономия салбырының сургуулдары «[illegible]» [illegible]

[illegible] чалаан.

Ушку курстуң сургуулдары хүндүлүг аалчыларга тарааны өстүрүп алырының белен эвесиниң дугайын чугаалап турар үзүндүнү бараалгаткан. Чер болгаш тарааны алгаан ыры, шүлүк кежээ дургу [illegible] Кежээге башкылар Валентина Николаевна Минина, Ольга Александровна Нааын-оол, Антонида Павловна Калабина, сургуулдар Валентина Сарыг, Олег Хомушку болгаш өскелер-даа бот илеткейлиг көргүскеннер.

В. БАРМИН.

КОНКУРСКА КИРЖИҢЕР

Тыва АССР-ниң улус чогаадылгазының болгаш культура чырыдыышкын ажылының Эртем-методиктиг төвү бот-тывынар шуулганчыларның болгаш композиторларның, драматургтарның болгаш сценарийжилерниң, хореографтарның болгаш балетмейстерлерниң ыры болгаш хор хевирлериниң чаа музыка чогаалдарынга, клубтарга көргүзер театр шиилеринге болгаш спектакльдерге, тыва миниатюраларынга болгаш хореография чогаалдарынга ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскааткан чогаалдыг конкурсту чарлап турар.

Ол чогаалдар коммунистиг тургузуушкунның хамааты маадырларын, совет улустуң хөй национал улустарының [illegible] найыралын алгап йөрээген турар ужурлуг.

Конкурска кирер ажылдарны хүлээп алыр азы чорудар адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда 15 дугаарлыг бажың. 1982 чылдың февраль 25-тен августуң 25-ке чедир.

ОРГКОМИТЕТ.

Агаар

Республикага биче булуттаар. Соңгу-чөөн угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 43—45, чамдык районнарга 30—35 градус соор.

Кызылга биче булуттаар. Соңгу-чөөн угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 43—45, хүн дус 27—29 градус соор.

ФЕВРАЛЬДЫҢ КИНОЭКРАНЫ

Февральдың киноэкраны солун болгаш аңгы-аңгы [illegible] фильмнер-биле байлак. Режиссёр Искра Бабичниң «Мосфильм» киностудиязынга тургускан кинозун «Эрлер» деп адаан. Кинонуң кол маадыры шахтёр Павел Зубовтуң амыдыралынга бир [illegible].

...Ол адазындан дүвүрээзиниг телеграмма алган, он беш чыл дургузунда барып көрбээн төрээн суурунга чедип келгеш, мында ооң Полинка деп уруу өзүп олурар дээрзин билип алган. Уругнуң авазы мөчээн, үш уруу артып калган. Павелдиң алажазы дүвүрээн, ол боду база кайгап калган: чүнү кылыры? Болуушкуннарның оон ыңай канчаар болурун кинону көргеш, билип алыр силер. Бо төөгүде каттырынчыг-даа, муңгаранчыг-даа чүүлдер кады таваржып турар. Ээлдиг эр кижи кандыг болурул дээрзин кинода тоожулаттынган. Павел Зубов ээлдиг эр болган-даа...

Мосфильмчилерниң өске бир кинозунуң ады «Граница[illegible]» [illegible] тылыг ортулуктарда». Чаа оңнуг кинону режиссёр Тамара Лисициан тырттырган. Специалист делегей айтырыгларының темазынга, сураглыг публицист Г. Боровик бижээн. Шак-ла ындыг жанрга тургускан «Тегеран-43» деп кино улуг чедиишкинниг эрткен болгаш ынчангаш устунде кино база көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара тудары чугаа чок.

...Адды буржуазия журналист Грандатыг ортулуктарга чо[illegible] тывын мында чеде бергенин көрүп кааарлар. Чамдык кижилер ол бүгүнү делегейниң [illegible] сорулгалыг. Ону болдурбазы-биле ТРЭ-ниң агентизин журналистерже чорудар. Ол журналистерниң мурнунга мин утказыг негелдени тургускан: делегейниң хөй-ниитизин [illegible] азы... Шак мындыг байдалда олар чүнү кылыры кинода көргүскен. Кинода К. Лавров, Е. Лебедев, Н. Волков, Л. Чурсина олар тырттырганнар.

Сураглыг кино артизи Людмила Чурсинаны бистиң [illegible] нүң фактылары» деп ниң сериялыг чаа урам-чечен фильмден база көөрлер. Кинода кедүрген тема чаа, чугула, амгы үениң. Хүн бүрү амыдыралга таваржыр чүүлдер дугайын мында чугаалап турар. Чүвениң алыс кедизин бодавас, чүгле думчуун боралаар чоруктарны мында сойгалап турар.

Поляр дээрбээниң ындында руда казып турар «Североникель» комбинадында болуушкуннарны кинода көргүскен. Комбинаттың директору Михеев (М. Ульянов) биле инженер Бринаин (А. Мартынов) бот-боттарын билчир улус. Удуртулганың стилин өскертир деп чүвени билип турарлар. Ынчалза-даа... Сураглыг кино артистери А. Абдулов, Л. Куравлев, В. Стржельчик, В. Теличкина олар мында ойнап турар. Кинону «Мосфильмге» тырттырган.

Совет кызыгаарчыларның [illegible] ажыл-херектериниң дуга[illegible]

[illegible]

Н. БОЛЬШИННА.

ЧУРУКТА: Мосфильмниң үндүрген «Эрлер!» деп кинодан кадр.

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Рязань областың СЭКП-ниң Скопин райкомунуң бирги секретары В. И. Головановбиле школачыларның ужуражылгазы. 9.30 — «Мавлар мен». Урам-чечен телефильм. 11.10 — Медээлер. 11.15—14.15 — Чарлар. 14.15 — Медээлер. 14.30 — «Дарын [illegible] тур». Документалдыг телефильм. [illegible] — «Орус чугаа». [illegible] — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Зименкованың концерти. [illegible] — Москва хоорайга ужуражылгалар. [illegible] — Аныяк конструкторларның конкуржу. [illegible] — Композитор Т. Хренниковтуң чогаалдарын эзугаар. 17.20 — Хаак спортунга ССРЭ кубогу. Эр улус. 30 км. Отепядан (Эстон ССР) дамчыдылга. [illegible] — Музыкалыг композиция.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. [illegible] — «Февраль». Киноэтюд. 19.10 — Силерниң дилээнер эзугаар ужуражылга. Котластың целлюлоза-саазын комбинадының ажыл-ишчилери-биле ужуражылга. 20.10 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Орус улустуң Корунепиң М. Пятницкий аттыг академиктиг хорунуң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.20 — Фигуралыг чүңгүлээшкинге Европа чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Англи дыл». 12.30 — Төөгү. 4-кү класс. «Ол хүннерде алдар диңмирээр». (Хамааты дайынның маадырлары). 13.00 — География. 5-ки класс. Хемнер болгаш хөлдер. 13.30 — А. Фадеев.— «Чылча шаптырышкын». 14.20 — «Черни улгаттыр көргүзерге». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — А. С. Пушкин. «Евгений Онегин». Литературлуг этюдтар. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.40 — Чарлар.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — Уругларга фильм. «Арыгның тоолдары». «Петя койгунуң хоорай кирип чорааны». 18.15 — «Малышок». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Аңгы-аңгы чылдарның ырлары». Фильм-концерт. 19.00 — «Тываның экраннарында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!» «Юссикениң чеди өннүү». Мультфильм. 19.45 — «Коллегиум музыкум». (Югославия) ансамбль ойнаар. 20.05 — «Кижи болгаш далай». «Суг дугайында шуүглел». Документалдыг телефильмнер. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Баштайгы ынакшыл дугайында чеди биче рассказ». Урам-чечен телефильм. 22.45 — Делегей конкурстарының лауреады Лео Брауэрниң (Куба) концерти. 23.30 — 00.15 — «Советская Россия» солунунуң шаңналы дээш мячиктиг хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Норвегияның шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Сыктывкардан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрлер!» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40, 21.00 шактарда; «Кижи болгаш робот» 15.30 шакта.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи казактар» 9.30, 12.50 шактарда; «Суургаларда туктар» 11.00, 15.10 шактарда; «Дувy чок чер» 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мени кады ап ал» 11.50 шакта; «Кым-даа өлүрүп күзевээн» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдын тамы» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-84, [illegible] партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң [illegible], [illegible] килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, [illegible] 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кол-бөй бараанга [illegible] 2-62-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 62.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының [illegible] эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 31 (11829) | 1982 чылдың февраль 6, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ-БИЛЕ

Оң бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын совет далайжылар бүгү көргүзүглер талазы-биле күүседипкен. Россияның, Украинаның, Белоруссияның, Молдавияның хемчилери чүък сөөртүгүнүң планын боттандырганнар. Судностар экипажтарының болгаш порттар ажылдакчыларының аразында калбарган социалистиг чарыш чаа чылды бедик темпилиг эгелээринге улуг идиг болган.

Далай болгаш хем флодунуң ажылчыннарының профэвилелиниң XI съездизиниң ол дугайында демдеглээн. Ук съезд ажылын февраль 4-те доосказ. Улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң чүъгүн сөөртүрүн бүрүн боттандырар, транспорт системазының ажылының ажыктыын болгаш шынарын бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң сугжулар мурнунга салган сорулгаларын канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны делегаттар чугаалашканнар.

Флотка болгаш кургаг черге бүгү-ле курлавырларны дилеп тывар болгаш ажыглаар талазы-биле мурнакчы эгелээшкиннериң нептереп турарының дугайында профэвилел ТК-ның отчёдунга болгаш сөглээчилерге онзалап демдеглээн.

Социал программаны боттандырарынга профэвилелдиң киржилгезиниң дугайында тодаргай чугаа съездиге болган. Ол дугайында айтып тура, делегаттар шиитпирлеттинмээн айтырыгларга база доктаа[illegible]ганнар.

Дайын айыылын чайладыр, тайбыңны быжыглаар дээш демиселге делегейниң [illegible] каттыштырылганың быжыглаарынга флоттуң ажыл-ишчилериниң киржилгезинче база кичээнгей салдынган. Совет далайжыларының болгаш хемчилериниң профэвилели 50 чурттарның профэвилелдери-биле харылзаажып турар.

Профэвилел ТК-ның, ревизия комиссиязының чаа составын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарын соңгаан.

(СЭТА).

ПРОФЭВИЛЕЛГЕ

ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

Профэвилел организацияларын чурттуң амыдыралынга чугула болуушкун — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге уткуштур кел чоруур. «Партия болза профэвилелдерин массалар ортузунга бодунуң идегелдиг дузалакчызы, демократияны хөгжүдериниң, ажылчы чоннарны коммунизм тургузуушкунунга хаара тударының күчүлүг чепсээ кылдыр көрүп турар» деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Олар ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар дээш доктаамал сагыш салып, социал болгаш культура талазы-биле хөй талалыг сорулгаларны шиитпирлээринге киржир, социалистиг чарышты болгаш чаартыкчыларның, чогаадыкчыларның шимчээшкинин калбартыр ужурлуг.

Боттарының мурнунда салдынган улуг харысалгалыг сорулгаларны профэвилелдери партия организацияларының хүн бүрү удуртулгазы база деткимчези-биле чедиишкинниг шиитпирлээр апаар. Бистиң республикада партия комитеттери болгаш эге организациялары чер-черде профэвилел организацияларынга удуртулганы экижидип, партийжи өзекти быжыглаар дээш доктаамал сагыш салып турар. Кылдынган анализтен ап көөрге, эрткен чылын СЭКП Кызыл хоорканының болгаш партия райкомнарының бюро хуралдарынга адырлар аайы-биле профэвилел организацияларының ажылының дугайында айтырыгларны чугаалажып, оларның ажыл-чорудулгазын улам ыңай экижидер дээш тодаргай хемчеглерни ап чоруткан.

Сөөлгү чылдарда, ылаңгыя профэвилел организацияларынга партийжи удуртулганы болгаш ажыл-агый, культура тургузуушкунунга оларның ролюн бедидериниң талазы-биле партияның Караганда обкомунуң ажылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалының сөөлүнде профэвилелдеринге парторганизацияларның кичээнгейи улам улгаткан. Профэвилел комитединиң болгаш местькомнарының ажылының деңнели хамыктың мурнунда оларга соңгуткан кадрларның бедик организакчы, ажыл-херекчи чоруундан хамааржыр.

Ынчангаш оларны шыырак эртем-билиглиг эштер, коммунистер-биле быжыглаар талазы-биле ажылдарны чоруткан. Амгы үеде бисте профэвилелиниң адырлар аайы-биле обкомнарының, райкомнарының болгаш ажылчын комитеттериниң дargaларында дуржулгалыг коммунистерни быжыглаан. Эрткен чылын болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга соңгуткан местком даргаларының 61,5 хуузу СЭКП кежигүннери, 91,1 хуузу ортумак болгаш дээди эртемниг эштер боор турар. Профэвилел организацияларының соңгулдалыг активинде коммунистерниң хөй нуруузу оларга даандырган ажыл-херекти бедик харысалга-биле ак сеткилдиг күүседип турар.

Ынчалзажок чамдык партия организациялары профэвилел организацияларын кошкак удуртуп, оларның ажылының стилин болгаш арга-методун сайзырангайжыдарынче, ажыл-агыйны болгаш социал культура айтырыгларын шиитпирлээринге оларның ролюн, инициативазын бедидеринче, оларга кадрлар шилип алырынче кичээнгей салбайн турар. Чижээ, «Тииленге» совхозта партномунуң, «Шагонартяжстрой» тресте партбюронуң кошкак кичээнгей салганындан сөөлгү ийи чылда бо коллективтерниң бирээзинге профэвилелиниң ажылчын комитединиң даргазындан дөрт кижи өскезинге тудуг комитединиң даргазындан үш кижи солушкан. Боттарының номенклатуразында турар ындыг кадрларны СЭКП Таңды, Улуг-Хем райкомнары чүге ынчаар багай шилип ап турарыл деп айтырыг маңаа база тургустунуп кээр. Профэвилел ажылынга кадрларның удаа-дараа солчур чоруу ажылга эки салдар чедирбези чугаажок.

Профэвилелдери ажылчы чоннарның бүгү кезектерин хаара тудуп турар эң хөй санныг, массалыг организация болганда оларның ажыл-чорудулгазы калбак, нарын болгаш хөй талалыг. Олар ажыл-агый болгаш социал программаны шиитпирлээринге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга, идей-политиктиг база мөзү-шынар кижизидилгезинге боттарының тодаргай сорулгалыг ажыл-чорудулгазы-биле күштүг салдарны чедирер ужурлуг болгай. Ынчалзажок оларга эрткилээн отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болгаш конференцияларга адырлар аайы-биле профэвилелиниң, ылаңгыя тудуг болгаш тудуг материалдары үлетпүрүнүң ажылчыннарының, кургне албан черлериниң ажылдакчыларының обкомнарының ажылының деңнели чогуур негелдеге четпес дээрзин демдеглээн. Оон аңгыда С. Тока аттыг, «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда ажылчын комитеттериниң болгаш чамдык транспорт бүдүрүлгелеринде, тудугларда местькомнарның идейкижизидилгелиг ажылы дайынчы, идепкейлиг эвес болгаш ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы база политиктиг идепкейин көдүреринге кошкак салдар чедирип турар дээрзин чидиибиле шүгүмчүлээни таварылга эвес.

Он бирги беш чылдың ийиги чылынче кирипкен бис. Планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер тодаргайлаттынган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан сорулгаларны болгаш планнарны, хүлээлгелерни күүседиринге профэвилелдер организациялары эң идепкейлиг киржир ужурлуг. Ынчангаш бүдүрүлгениң кайы-даа участогунга күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге бедик организастыг, ажыл-херекчи чорукту, быжыг сагылга-чурумну чедип алыр дээш олар организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг бүгү ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургузар хүлээлгелиглер.

Бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң республикада «ССРЭ-ниң 60 чылынга — күш-ажылчы шалыпчы 60 неделя» деп девиз-биле база ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге алдар кылдыр калбарган социалистиг чарышты улам дээштиг, үре-түңнелдиг кылдыр организастаар дээш профэвилел организациялары хүн бүрү тодаргай ажылды чорудар ужурлуг. Профэвилел организациялары боттарының мурнунда салдынган харысалгалыг улуг сорулгаларны парторганизацияларның удуртулгазы-биле шиитпирлеп турар чүве төлээде, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидериниң, ажылының стилин болгаш методун улам сайзырангайжыдарының айтырыглары партия комитеттериниң болгаш эге организацияларның кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

«Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Чөөн-Хемчик районнуң «Сут-Хол» совхозунуң Бара-Чыраа салбырының Ооң бригадазының хойжузу Таан-оол Үрүлеевич ОНДАРНЫҢ ажыл-ишчи чедиишкиннеринге турас-каадып көдүрген. Ол кадарган хоюн эки кыштадып турар болгаш төрүүр 100 башка онаашкыр 100 хураганны онча-менди камгалап алган.

Хойжулар! Ниитиниң малын кыштан хүр ажырар, хойданна хураганны менди камгалап, өстүрер дээш мурнакчыларның үлегери-биле кызымаккай ажылдаалыңар!

БҮРҮН КАМГАЛААР

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында мал кыштаглаашкыны эки эртип турар. Салбырның 12 қоданында 3300 төрүүр хой бар. Оларның 70 хуузу бо хүннерге чедир оолдапкан, хураганнар семис-шымырак өзүп турар.

Коданнарны мал чеми болгаш суг-биле үзүктел чок хандырып турар. Мал чеминиң курлавырларындан 500 тонна сиген, 280 тонна көк-сула болгаш өске-даа концентраттыг мал чеми ам-даа бар. Төрүүр 12 коданда 30 хире [illegible]. Олар малдың чаш төлүн кыштап онча-менди ажырары-биле шудургу туржуп турарлар. Эрткен чылдарда хөй хураганнарны ажаап ап келген дуржулгалыг сакманчылар Бичии-Уруг Арапчан, Минчимаа Сопам, Зоя Кызан бо чылын база-ла кызымак ажылы-биле өскелерден ылгалып, малдың массалыг оолдаашкынының үезинде малчыннарның [illegible] ижинин өзүлүт дузалакчылары болуп, бедик харысалгалыг ажылдап турарлар.

Совхозтуң болгаш салбырның удуртукчулары, тускай эртемниглери үргүлчү малчын коданнарны эргип кезип, практиктиг дузаны көргүзүп турарлар. Мал эмчилери Татьяна Дамдын, Николай Степанов малдың янзы-бүрү аарыгларынга удур профилактиктиг ажылдарны чорудуп, малчыннарны мал эми-биле хандырып, [illegible] эрттирип, малдың чаш төлүн камгалап алырының янзы-бүрү хемчеглерин ап турар.

С. ИРГИТ.

Бай-Тайга район.

Хүнүң медээлери

100-ТЕН 100

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шеми хойжу бригадазы 1977 чылда тургустунган. Оон бээр-ле бригада чыл санында 100 баш хойдан 90-дан 103 чедир хураганны камгалап ап келген.

Бо хүннерде мында чымыштыг кампания — кыштаглаашкынны үре-түңнелдиг эрттирер дээш ажыл хайныккан. Бригаданың төрүүр хойларының 71 хуузу бо хүннерде оолдапкан, чаш төл онча-менди. Дагыр-Шеминиң аныяк хойжулары БЛКЭМ-ниң XIX съездизинге күш-ажылчы белек кылдыр төрүүр 100 баштан ынча хураганны алырын хүлээнген.

БИСТИҢ КОРР.

ВЫМПЕЛ-БИЛЕ

Матвей Фатеевич Дьяков Каа-Хем райпозунда автомагазин садыгжы-чолаачы болуп ажылдаа-ла беш чыл ашкан. Ол СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг «Бүрен» совхозтарның малчыннарын садыг-биле хандырып турар.

М. Ф. Дьяков эрткен чылын 107 муң рубльдиң бараанның садазының [illegible] саарган. Ол көргүзүглери дээш Матвей Фатеевич райпонуң садыгжы-чолаачылараның аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Январьның планныг оналдазын М. Ф. Дьяков база эки көргүзүглерлиг күүсеткен. Чарыштың тиилекчизин вымпел-биле шаңнаан.

В. АЛЕКСЕЕВ.

Техника септелгези

ЧАСКА БЕЛЕТКЭЭР

«Барлык» совхозтуң механизаторлары Таңды районнуң ажыл-агыйларының болгаш Дуржулга станциязының механизаторларының часкы хову ажылдарынга киржир машина-техниканы чогуур хуусаазында эки шынарлыг септеп доозар дугайында кыйгырыгын ниити хуралга таныжкаш, оларның үлегери-биле шалыпчы ажылдаарын хүлээнген.

Бистиң механизаторларывыс график ёзугаар IV кварталда Сельхозтехниканың Кызыл-Мажалыкта салбырынга янзы-бүрү марканың 15 тракторунуң капитал септелгезин кылыр турган, херек кырында 19 тракторну, совхозтуң машина-трактор мастерскайында 8 тракторну септээн. Оон аңгыда 18 автомашинаның, 10 сенлканың, 12 апдазының, кожуг машиналарының септелгезин бүрүн доозулган. Амгы байдалдан көөрге, бистиң механизаторларывыс боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин [illegible] күүседип болурунуң бүгү аргалары бар.

Совхозтуң директорлары техника септелгезинче доктаамал кичээнгейин салып, механизаторларның ажылын бедик бүдүрүкчүлүг болдурар дээш бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Септекчи звенолорның ажылын дуржулгалыг эштер удуртуп турар. Бо чылдан эгелеп көдээ ажыл-агый машиналарын марказы болгаш бедиирлер аайы-биле септээр арганы ажыглап эгелээн бис. Ол күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидеринге улуг идигни берген.

Септелге мастерскаязында цехтер, звенолар, тус-тус механизаторлар ортузунда социалистиг чарышты организастаан болгаш ооң түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактап турар. Кожуг машиналары септеп турар коммунист Чыртаноол Маадырның удурткан дөрт кижи составтыг звено [illegible] эки түңнелдерни чедип ап келген. Олар элээн хөй сенлканы, апдазыны, культиваторну эки шынарлыг септээн, тускай комиссияга хүлээткен. Хоочун механизаторлар, аныяктарның дагдыныкчылары — коммунист Маадыр Сарыглар, Хоптак-оол Салчак, Мадар-оол Хертек, комсомолчу Алексей Хомушку, тракторлар септелгезинде Дайынчы Дугуй-Лама, Виктор Күжүгет олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга чоруп турар.

[illegible] техника септелгези колдуунда график ёзугаар чоруп турза-даа, чамдык четпестерниң барын айтыр апаар. Кызыл-Мажалыктың Сельхозтехника салбырынга септээн тракторларның шынары багай болганындан чамдыкта оларны удур эде кылыр ужурга таварыжып-дыр бис. ДТ-75 тракторларының артык кезектери чедишпезинден септелгениң графигин сагыттынмайн баар таварылгалар база бар. Ынчап ажылдың [illegible] автомашинаның [illegible] септелгезинче углаптырып турар бис.

А. МӨӨКТЭЭР.

«Барлык» совхозта МТМ эргелекчизи.

Барыын-Хемчик район.

ЧЕДИИШКИННЕРГЕ ООЖУРГАВАЙН

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи ийиги чылды багай эвес эгелээн. Январьда эргелел 170 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 185,3 муң рубльге күүсеткен. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуурудээш социалистиг чарышка эргелелдиң бригадалары бедик көдүрлүүшкүнүг киржип турар.

Эргелелдиң коллективи, [illegible] тиилер-биле бир демей, 1982 чылда социалистиг хүлээлгени алган болгаш салдынган сорулгаларны күүседиринге бүгү күштү мөөңнээн.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин планда көрдүнген деңнелден 0,4 хуу чиигедир база камналга чурумун сагыырын күштелдериниң 4 муң рубльдиң тудуг материалдарын [illegible] тиинде туйбуну 50 муң кезекти, цементини 10 тоннаны, металлды 10 тоннаны, 30 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алырын олар шиитпирлээн.

Январьда эргелелдиң бригадалары [illegible] багай эвес ажылдааннар. Ылаңгыя Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу М. Д. Шиповаленконуң бригадазы «Тыва тудуг» тrestиң общежитиезиниң [illegible] ёзу-биле ажылдап келген. Олар январьда 18 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 21 муң рубльге күүсеткеннер. Бригададан В. Михайлов, А. Шарапин, Б. Куулар, Р. Усольцева болгаш оон-даа өскелер үнүг нормазын ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар.

Аныяк бригадир М. Лаптевтиң бригадазы бо объект биле тур кээп ажылдап турар. № 12 кварталда 9 каът бажың тудуун соок күштелдери-биле чорулар арга чок болганындан М. Лаптевтиң бригадазы бо объектиде келгени ол.

150 квартиралыг чуртталга бажыңының тудуунда Н. А. Панинниң, А. Д. Ворониннің, Ч. Ч. Доңгактың бригадалары ажылдап турар. Ол бригадалар ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар болгаш январьның планын тус-тузунда чедиишкинниг күүсеткеннер. Н. Панинниң бригадазындан В. Коспоранпе, Д. Саая, М. Лаптевтиң бригадазындан В. Тарасенко, А. Бокаяпов, Н. Веретенников, В. Асочаков болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарыштың тиилекчилери.

Баштайгы айның түңнели багай эвес болза-даа, аңаа оожургаар чугула. Бо чылын [illegible] мурнунда салдынган сорулгалар белен эвес. Чылдың планныг [illegible] хожудаашкыннары бар. Доостунмаан тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли нормативтен узун болуп артышпаан. 1981 чылда ажыглалга кирер ужурлуг объектилер — гостиницаның бир корпузу, хөгжүм-шии театрының дузалал корпузу, 50 оруннуг общежитие, № 3 чуртталга бажыңы чогуур үезинде доостунмаан болгаш бо чылче шилчээн болгай. Ынчангаш «Кызыл тудуг» эргелелиниң удуртукчуларында партия, профэвилел, комсомол организациялары бригадалар аразында социалистиг чарышты болгаш [illegible] ты шын организастаарынче кичээнгейин салыр негеттинер. Эрткен чылдың четпестерин катаптавайн, ажылды бүгү талалыг көөр, тудугжу бригадалар долузу-биле ажылдаарынга тудуг материалдары-биле, механизмнер, машина-техника-биле [illegible] үзүктелдивезиниң чедип [illegible].

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: М. Лаптевтиң бригадазы (үстүнде) солагай таладан) Д. Ангырбан, О. Монгуш; (адаанда) В. Асочаков, А. Дуталяков, бригадир М. Лаптев, В. Тарасенко олар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

МУРНАКЧЫЛАРГА ТЫВЫСКАН

«Тыва даг-дугу» комбинаттың энергия цегиниң коллективи бо чылдың бирги айында база шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Ылаңгыя В. Овчинниковтуң баштааны № 2 звено өскелерге төлептиг үлегерин көргүскүшаан, электри энергиязын ажылдап [illegible] ажылдарынга чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

Күш-ажылчы чедиишкиннерниң түңнелин чугаалажып тура, аңаа кижи бүрүзүнүң киирген үлүүн база илереткен. Ылаңгыя ажылынга ак сеткилдиг хамаарылгалыг, бедик бүдүрүкчү көргүзүглерлиг, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп келген [illegible] тывыскан. «Мурнакчы аныяк ажылчын» деп хүндүлүг атка өрүмпекчи Ю. Брюханчёв, слесарь М. Коропсаний, лаборант Т. Коболёва олар төлептиг болганнар. Энергия цегиниң монтёру В. Гуляев, дериглелер машинизи А. Хертек олар «Эң аныяк мурнакчы ажылчын» деп аттын эдилекчилери болганнар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

ДАШТЫКЫДА

УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА ЧӨРҮШТҮР

Улусчу Польшаның иштики херектеринге дээрзин холчаарлааныны АКШ-тың янзы-бүрү хевирлерге боттандырып турарын, ССРЭ-ге, НУР-га болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазынга удур хоп-нүгүлдүң чүдек-бужар кампаниязын Вашингтонуң өөскүде бергенин бүгү делегейде шыңгыы шүгүмчүлеп турар. Социалистиг Польша күрүнеге удур чудуруун чайып, Польшаны Европага дүшкүүрлүг чорукту одаа болдурарын ылыттынмаан. АКШ Европага оожургалдыг турарының болгаш кады ажылдажылганың кол даянып дестерин тура каазарын бодап, тайбыңның болгаш дайыны бирги ээлчеглиг айтырыгтарындан улустарның кичээнгейин чардыктырарын оралдажып турар-дыр деп, даштыкы парлалга, күрүнелериниң болгаш хөй-ниитиниң кошку ажылдакчылары онзалап демдеглеп турар.

[illegible] польша «Трибуна люду» солуну [illegible] Вашингтонуң ол оралдажылгалары бот эргелиг күрүнелерниң иштики херектерин холчаарлаваазының принцибинге канчап-даа таарышпас. Шуут бодунуң эргези болганы-биле польша удуртулганың чорудуп турар [illegible] АКШ соксадыр [illegible].

ГДР-ниң «Нойес дойчланд» солуну айыткан. Делегейге харылзажылганың тура [illegible] норма-чижектерин [illegible], АКШ-тың администрациязы чүгле Польшаның шуут бодунуң иштики херектерин холчаарлаарын оралдажып турар эвес, харын Польшаны Европага дүшкүүрлүг чорукту одаа болдурар дээш [illegible].

[illegible] черлерге, Женевага, Мадридтааа Венага-даа бол, байдалды [illegible] алырга, дүшкүүрлүг чорукту [illegible] рында тыттынган эки болган [illegible] оралдажып турар.

[illegible] Германияның Социал-демократтыг партиязындан барыын-германн бундестагтың депутады К. Фойгт шыңгыы бузуг [illegible].

[illegible] турар ол фактыны бужар даа түве дир деп, ол адаан. «Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырыышкын политиказы» Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга чугаалажылга, бүгү [illegible] оларның харылзажылгалары уламчылаар турар ужурлуг» деп, ол медеглээн.

[illegible] Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң демнигелиг партиязының чиңгине секретары Э. Папаиоанну [illegible] дээн.

(СЭТА).

[illegible] ТЕК [illegible] Э. [illegible]

Партийжи амыдырал

КОНТРОЛЬДААР ЭРГЕНИ АЖЫГЛАВЫШААН...

[illegible]

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.
«Шеңгээр» совхозта партия организациятың администрация ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияның даргазы.

БАМ-НЫ ТУДУП ТУР БИС

АМУР ОБЛАСТЬ. «БАМ-ны тудуп тур бис»—БАМ [illegible] [illegible] Байкал-Амур магистралының [illegible] Владимир Костылёв [illegible] 1973 [illegible] № 55 [illegible] Леонид — бригадир, Сергей—мастер, Александр— [illegible]

Леонид Костылёвтуң [illegible] [illegible]

ЧУРУКТА: Костылёв алышкылар — Александр, Леонид, Владимир болгаш Сергей олар.

Көску агитация

ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Социалистиг хүлээлгелер- дүрүкчүлүүн — 103 хуу күү- [illegible]

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Аныяк оол Сергей Черепанов ийи чыл бурунгаар Совет Армияның хүрээлеңинге шериг албаны эрттирген, аңаа [illegible] Кызылда [illegible] киирген. Бо үениң иштинде Сергей [illegible] сеткилинге [illegible] ажылга [illegible] көргүскен.

Ам ол мастер атка четкен. Ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседир. 1981 чылдың планын 106,4 хуу күүсеткен болгаш [illegible] шаңнаткан.

Сергей Черепанов ам бо чылдың февральдың [illegible] Аныяк мастер [illegible] өөренип турар. О. ИРГИТ.

ЧУРУКТАРДА: Сергей Черепанов ажыл үезинде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«Шынга» харыы

АВТОБУСТУ БЫЖЫГЛААН

С. К. Тока аттыг совхозта партком секретары Э. Удерның редакцияга дыңнатканы:

[illegible]

КУДУКТУҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

«Тээли» совхозтуң Кызыл-даг салбырында Кудуктуң хойжу бригадазының малчыннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга уткуштур социалистиг хүлээлгени алган күжениишкинниг ажылдап турар. Чүс баштан бригада 85 хураганы, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген.

Он бирги беш чылдың бирги чылын хойжулар күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелеп турар. Амгы үеде бригадада 3,001 төрүүр хойнуң 2321-ри оолдааткан, 2323 хураган менди доругуп турар. Хой оолдаашкынының үезинде бригадада социалистиг чарыштың түңнелин он хонуктап үндүрүп келген. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруузунда аныяк хойжулар Меңгүн-оол Алтмы, Даниил Салчак, хоочуннар Төре Кызыл-оол, Бакчап Салчак олар чорууп турар. Хойжу кодан бүрүзүнде сакманчыктерни быжыглаан болгаш салбырның харысаалгалыг ажылдакчыларының, хөй-нийти организацияларының активчилериниң дежурнулаашкынын организастаан. Хоочун арга-дуржулгалыг сакманчыктер Бичии-Урут Хертек, Салчак Даңзы, Мин-Чеймаа Сонам олар чаңгыс-даа чаш хураган хоратпаан, 84-тен 90 чедир баш хураганнарны доруктур азырап алганнар.

Кызыл-Даг салбырның баштаар черинде партия организациязы Кудуктуң малчыннарының ортузунга садыг болгаш культура хандырылгазын эки-жидер дээш чогуур хемчеглерни алган. Хой оолдаашкынының тулуг үези чорууп турза-даа, малчыннар лекцияларны дыңнап, кино, концерттерни көрүп турар.

Б. БАРБА.

ДИДИМ БАЗЫМ-БИЛЕ

Тыва респотребсоюзтуң Кызылда үлетпүр комбинады чоннуң херегцел бараанналарын болгаш садыг ажылдакчыларының магазиннерге, столоваяларга кедер тускай хеп-формазын даарап турар. [illegible] Цех 1981 чылда 218 муң рубльге аныы-бүрү кылыгларны бүдүрер тургаш, ол планын 261 муң рубльге ажа 122 хуу кылдыр күүсеткен. [illegible] План ёзугаар даараар кылыглардан аңгыда, цех хереглекчилер эвилелиниң организацияларында чагыг ёзугаар оларның эккелген материалдары-биле автомашиналарның [illegible]

Б. САТ.

КАДРЛАРНЫ КОЛЛЕКТИВКЕ ТУРУМЧУДАР ДЭЭШ

КАДРЛАРНЫҢ [illegible] КОМБИНАТТЫҢ [illegible] КОМСОМОЛЧУЛАРНЫ [illegible]

Е. ЗЛОБИН,
«Тыва хлопок?» комбинаттың директорунуң кадрлар талазы-биле оралакчызы.

БЮДЖЕТ КҮҮСЕТТИНЗЕ-ДАА

Он бирги беш чылдың бирги чылында бюджеттиң [illegible]

К. ОНДАР,
Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң саң-хөө килдизиниң эргелекчизи.

Журналистиң блокнодундан

Ыраккы Кара-Хөлде

Кара-Хөл. Бо дээрге кожа өдиүктеривис хакастар, алтайлар чери-биле кызыгаарлажып чыдар Тываның ырак булуңнарының бирээзи. Манаа чорбаан кижи ыланғыя чаныл келир болза, оон бойдузунуң чараш-каазын магадап ханмас. Дээрже [illegible] меңгилиг тайгалар, бизең-бизең хая-даштыг бедик даглар, кат чүзүн аңнар түрлөө арга-[illegible] байлак хемнер, хөлдер. Ол [illegible] кыжын бээин көөрге, каракка өөрүнчүг. [illegible]

деге арыг агаарын [illegible] хорек ишти хозап [illegible] турган [illegible] сагы[illegible]

[illegible] метр бедикте чыда[illegible] рниң оранны, тоолчу[illegible] дусту, боттарынга ба[illegible] дуртар ажыл-ишчи [illegible] улам каастаан. Бо о[illegible] ның автору чоокта [illegible] рвиш, ол эрес кожэ[illegible] [illegible] тиң мурнакчылары-б[illegible] ражып, чугаалажыр [illegible] болган.

I. Кол мергежили—малчын

«КАРА-ХӨЛ» совхозтуң малының ниити саны ам 16 муң 400 ажып турар. Оон иштинде шээр мал 14 муң ажыг. Моон бээин алгаш көөрге, мал ажылында дыка хөй кижи хаара туттунганын билдингир-дир. Сөөлгү чылдарда совхозта хой ажылын хөгжүдери-биле чергелештир өшкүнү болгаш сар-[illegible] ук алырлардан бот-үнези чиик хой продукциязы бөлеткеп, [illegible] салып келген. Оон түңнелинде өшкүнүң саны ам беш муң, [illegible]

ыланғыя хой ажылы[illegible] тарның шалыңчы х[illegible] дурары бирги [illegible] сомол органнзация[illegible] код сорулгазы дээр[illegible] гир. Ыңчалза-даа [illegible] социал айтырыглар[illegible] [illegible] зып бо үениң пег[illegible] [illegible] ниа хамаарыштыр бы[illegible] [illegible] вистиң кужунус-би[illegible] идепкейивис-биле [illegible] оралдашпас болзувус[illegible]

[illegible]

ЫНЧАН, КАРА-ХӨЛГЕ ЧОРААШ, [illegible]

[illegible]

ЗООТЕХНИК, МАЛ ЭМЧИЗИ, БРИГАДИР — [illegible]

[illegible]

— Бистиң [illegible]

Х. МОНГУШ.
(Уланчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДАШТЫКЫДА ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА

РУМЫНИЯДА

Констанца хожууның эртемнииичилел станциязының се-[illegible] «КХС-94» дээр экижиттен сорт-[illegible] оон четчик быжар, үези 100 хонуктан ашпас. Ол сорттуң оргумак дүжүдү гектардан 40 центнер болур, а суггарттыг, [illegible] ам-на 80 центнер чедип турар.

Ол-ла станцияга гектардан-на 70—80 центнер дүжүт бээр тритикалениң бир сортун база [illegible]

ГФР-ДЕ

ГФР-де хөмүр-даштан бензин, үе болгаш газ кылыр [illegible]

ФИНЛЯНДИЯДА

[illegible]

АКШ-ТА

[illegible]

ХОПЕН ҮКСААЗЫН ЭКИЖИДЕР [illegible]

ШВЕЦИЯДА

[illegible]

ЧАА АМЫДЫРАЛДЫ ТУРГУЗАРЫНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

КАБУЛ. (СЭТА). Эрткен үеде афган [illegible] сайгалып арткан бергелер, империа-[illegible] терниң болгаш реакцияның Афганистанга удур чарлаваан [illegible] турбажок, чаа амыдыралды тургузарының оруу-биле чурт бүдүрелдиг чорупп орар деп. «Хакикате инкилабе саур» солун бижээн.

Республиканың экономиказынга кедээ ажыл-агый секторунуң кол рользуун барымдаалап, АДР-ниң [illegible] зы кол кичээнгейни демократ-

тыг аграр [illegible] турарын [illegible] Сөөлгү [illegible] суггарылг[illegible] рын 297 [illegible] халас ажы[illegible] [illegible] риниң эр[illegible] ап турар: [illegible] дилелерге [illegible] эртектерин[illegible] станциялар[illegible] раатын а[illegible] выскан ч[illegible]

[illegible]

ИДЕГЕЛДИГ КАМГАЛААР

МАНАГУА. (СЭТА). Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң болгаш бүгү Никарагуа улустуң эң чугула сорулгазы — даштыкыдан кы-[illegible]

[illegible]

МӨЛЧҮЛГЕГЕ УДУР

ДЕЛИ. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ДАШТЫКЫДАН МЕДЭЭЛЕР

САН-ФРАНЦИСКО. [illegible]

[illegible]

КАНБЕРРА. [illegible] бинодилик» даштыкы херектер министри Л. Боуэн шиитпирни-биле бүрүү шапкан. Чазан чери АКШ-тың мурнунга кул дээш-биле мугулай сугуруушкуну көргүскен деп, ол демдеглээн. Ол күштерге киржир чорук Австралияның эрге-ажыктарынга дүүшпес болгаш Чоокку Чөөн чүк ай-[illegible] [illegible] ну даа бербес деп, Л. Боуэн медеглээн.

СОЛСБЕРИ. Европаның экономиктиг [illegible] каттышкан комитединиң (ЕЭН) болгаш Африканың

[illegible]

Ужурашкылышкынны ажылдарда Зимбабвениң премьер-министри Р. Мугабе чуве чугаалаан. Африканың хамаарышпас күрүнелеринге удур агрессияны кылып, оларның экономиктиг хөгжүлдезинге шаптыктап турар Преторияның сөөк-язы ылгаар эрге-чагыргазынга хамаарыштыр шынгыы хемчеглерни алыры-биле ол кыйгырып турган.

(СЭТА).

«АРТЫК» КИЖИЛЕР НЕМЕШКЕН

БОНН. [illegible]

ЛОНДОН. [illegible]

ВЕНА. [illegible]

БАРЫЫН БЕРЛИН. [illegible]

(СЭТА)

АЖЫЛЫН ДООСКАН

АДИС-АБЕБА. (СЭТА). [illegible]

БУУРААН ДИВЕРСИЯ

[illegible]

КОПЕНГАГЕН. [illegible]

ЛОНДОН. [illegible]

ПАРИЖ. [illegible]

КАРАКАС. [illegible]

НЬЮ-ЙОРК. [illegible] рудаттырып турарлар. Оларның кара чаңгыс-даа өбүрүү польша ажылчыннарын шагда-ла чедип алганы хостуг эрге-шөлээзи ышкаш, ындыг эргелер дээш демисежип турары болур.

ВАШИНГТОННУҢ ӨМЭЭРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible]

ГФР. Капиталистерниң «чаартылгазының» соонда ажылдаар чер чок апаар чорукка удур барыын герман металлургтар болгаш оларның өг-бүлелери хөй санныг чыскаалдарны эрттирип турар. Эссенге болган чыскаалга ийи муң ажыг кижи [illegible]шкен.

ЧУРУКТА: удурланыышкын чыскаалы.
АДН — СЭТА-ның фотозу.

Шүлүк кыдыраажындан

АЙДЫҢ КЕЖЭЭ

Огородтуң кажаазынга чөленипкеш,
Орай наксы сылдыс санап турувуста,
«Күнчүүм кадай сагыжымга кирер-дир» — деп,
Кудайдыва шыгаап алгаш, сымырандың.
Айның чаазы, эки хүндүс аалынарга.
Армың көрүп, сени дилеп четкен авам,
Орбак-самдар булуттарын септеп селээн.
Олут өрбас айга дөмей болган магат.
«Нызым сеңээ белээм болзун, кедип каг» — дээш,
Кырганывыс сунган белээ — хөрентээжин
Аргып кааны ангор өшкү чөөгү ышкаш,
Аккыр хевең — булуттар сээ кезүлген боор.
Эдир булут өттүр чырааш төгерик ай —
Эртен, кежээ авайымның бисти манап.
Хыраа хээлиг сеңге өттүр көстүрү дег,
Кызы сеңээ сагындырган эвес ирги...
Ам-на билдим; чайынныг ай — ке кижи
Ажы-төлү — сылдыстарны бисти эргип,
«Кежик-чолуң хүнүн уткуп чоргар!» — дээнзиг,
Херел — судун бисче чажып чоруур ол-дур.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ШЫНЧЫ ЭШТИГ МЕН

Чүс эрниң орнун солуп болур
Чүден артык шынчы эштиг мен:
Хамык өөрүм хая көрүнзе.
Кара чаңгыс ынак кадайым
Караңгылаан сеткил-чүрээмни
Хаяаландыр чырыдыптар.
«Чүс эрни кадайынга четпес!» деп
Чүнү ынчап далбыраарың ол!
Кадайың сени бир-ле таптыг
Каапкаш баар, таска дүжер сен!» — деп,
Шуууум көмчааш, чамдык эрлер кээп,
Шугумчулеп үнзе-даа хөңнү!
Оларже кичээнгей салбас мен,
Орта чуртталга көрбээн улус —
Отка-кеске чиртип өрттенмээннер
Ол-бо дижип шуугажыр чүве.
Каң ышкаш, ынакшыл база-ла
Кадыг-бергээ кадып быжыгар.
Ынакшылды ыдык сагааннар
Дээрни шыва алган сылдыс дег.
Дендии көвей — санаттынмас.
Ынак эжиниң дугайында
Олар база мээң бодалымны
Ол-ла хевээр сеглээр эвеспе.

А. ДАРЖАЙ.

Сонуургактарга

АКУЛИНА ШУВАГАНЧЫНЫҢ ЮБИЛЕЙИ

Назаровтарның баш ада дамчып келген салгалының төлээлери 110 харлаан кырган-аваазы Акулина Киприяновнаның юбилейинге чыглып келгеннер.

Курганның ол хоочун чурттакчызы 6 уругну божаан болгаш кижизиткен. Ада-чурттуң Улуг [illegible] оон үш оглу Төрээн чуртун [illegible] каннар. Акулина Киприяновна оолдарының ийигин оон соонда көрбээн. Лейтенант Афанасий Назаров маадырлыы-биле өлүрткен. Дмитрий аар балыгланганындан мочээн. Чүгле харын хеймер оглу Александр Тиишелге соонда ажылче чаныл келген.

Акулина Киприяновна улуг [illegible] кижи-дир. Ооң уругларының ажы-төлү беш чээрби ажып турар. Назаровтарның ээ-бүлезинде кымнары чок дээр! Башкылар-даа бар, механизаторлар-даа [illegible] даа үнгүлээн, ажылчыннар база хөй, инженерлер болгаш студентилер база бар.

Урал иштинде улуг назылыг кижилер хөй. Ылаңгыя Курганда чүс ажыг харлыг ылээн каш кижи бар.

О. ЧЕРЕПАНОВ,
СЭТА-ның корр.

Курган.

Төөгүнүң арыннарындан

МИЛЛИОННАРНЫҢ ГИМНИ

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының гимни — «Интернационалдың» сөзүн орус дылче очулдурганындан бээр бо чылын 80 чыл болур. Ол очулга делегейниң дыка хөй дылдарынче ону очулдурганынга үндезин болган. ССРЭ-ниң улустарының 50 дылынче ол ам очулдуртунган. «Интернационал» 75 чыл дургузунда коммунистерниң ленинчи партиязының гимни болуп келген.

Делегейниң ажылчы чоннарының гимни «Интернационал» бөгүн делегейниң улустарының 90 дылдарында чаңгыланып турар.

Чүс чыл мурнунда, 1871 чылдың чайынында, француз революсчу Эжен Потье политиканың истеп-сүрүүшкүнүнден Парижке чаштынып турган үезинде пролетар гимниниң өлүм чок одуруглары бижээн. Чоокта чаа болуп арткан тулчуушкуннарның изи Парижтиң кудумчуларынга ынчан балалбаан турган. Ажылчыннар чурттап турган кварталдарга туюп хоруглааннар болгаш чиилдиелер ынчан уламчылап турган. Париж коммуназы ханга дулдуйген. Делегейге билдингир мынгыг одуруглар ынчан бижиттинген:

Каргыс хинчекке туттурган
Хамык кул чоннар, туруңар!
Өжээн өттүг даг дег хайнып тур.
Өршээл турбас чаага белен бис!

Эжен Потье — Париж коммуназының организакчыларының бирээзи. К. Маркстың сөзү-биле алырга, Парижтиң [illegible] шаан «дээрни штурмнап» турганнарының база бирээзи. Ол 1816 чылдың октябрь 4-те төрүттүнген, а 14 харлында «Хосталга делгерезин!» деп баштайгы ырызын бижээн. Хөй чылдарны ол истеп-сүрүүшкүннүң хилинчээнге эрттирген. «Интернационалдың» сөзүн ону чогаатканындан бээр 16 чыл эрткенде, Потьениң мөчээн чылында, алды муң экземпляр хуулустарга парлап үндүрген. 1888 чылда ол шүлүкке аялганы бельгий социалистиг Пьер Дегейтер бижээн.

«Интернационалды» орус дылда 1902 чылда, Лондонта үнүп турган «Жизнь» деп сеткүүлге, эң баштай парлаан. Очулганың автору Аркадий Яковлевич Коц (1872—1943 ч.) болган. Ол очулга бүгүдээр ук гимн кенерееп калбарган болгаш ам-даа ону күүседип турар.

Ажылчын клазының, делегейниң бүгү коммунистерниң улуг гимниниң төрүттүнгенинин дугайында кыска төөгү бо. Ол ырының салым-хуузу черле кайгамчык. «Угаан-медерелдиң [illegible] даа чуртка чеде берзе, салым-хуу ону кайнаар-даа шыва-лапса, Төрээн чуртундан кайы-даа хире черже ырай берген болза, дыл-домак билбес, таныыр кижилери чок болзажок — «Интернационалдың» ырлааш, ол эш-өөрүн тып алыр» деп, Ленин Эжен Потьеге турааскааткан чүүлүнге бижээн. (ЧДЧ. т. 22, арын 273). Ленин Потьениң «Ырының эң улуг пропагандистериниң бирээзи» деп адаан. (База ында, 274 арынга).

«Интернационалдың» одуруглары янзы-бүрү чурттарның ажылчы чоннарының, хөй янзы национал болгаш [illegible] кижилериниң чүректерин чүге кыжыдыптары?

Бирги ээлчегде, ол пролетарыжы гимн хосталга, деп эрге, акы-дуңмалышкы чорук, социал чептиг ниитилел дээш кижилерниң чүс-чүс чылдар дургузунда бодап келген күзелин илередип турарында боор чадавас.

Дуржок дарлаарлар
делегейин
Дүвүн дүңдере ураар бис.
Бүгү чүвениң, чурттуң ээзи
Бурун нежиивис тывар бис.

Кижи төрелгетенниң эң-не угаан-сарыылдыг кижилери социал депшилгениң дааш чаалын күзеп чораан. Ол бедик чалаже үнер орук аар болгаш кадыр. Чүгле чидиг демиселге тиилелгени чедип ап болур.

Хаан, бурган ийикпе,
маадыр
Хамык чонну хостап албас
Күштүг, чаңчы холдарывыс
Хуй дег хостадды тып алыр.

Шүлүкчү-коммунарның сестериниң шынныын революстуг демиселдиң төөгүзү бадыткаан. Чаа амыдыралдың «Буруг чораан кижи бүгү чүвениң ээзи болур» деп идеалын социализм быжыглаан. Чаа социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң үезинде дарлакчы аңгы эстип читкен, ажылчы чоннарның социал болгаш политиктиг эргелери тургустунган, социал-даа, национал-даа дең эрге бодараан.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң чыл санында улуг салдарлыг күш болуп бар чылдар. Амгы үеде делегейниң 94 чурттарында компартиялар бар. Чүгле Барыын Европага безин сөөлгү он чыл дургузунда оон хураалаңынге 800 муң чаа кежигүн кирген. Делегейниң социалистиг эвес кезээнде коммунистерниң ниити саны 4,5 миллион чедип турар. Ол бүгү «Интернационалдың» одуругларында кирген идеаларның чайынналчак күштүүн бадыткаан.

Эжен Потьениң бижээни депшилгелиг күштерниң келир үези дааш демисел бөгүн чамдык чурттарда чиик эвес болгаш [illegible] турар. 22 компартия амгы үеде чажыт байдалда туруп турар. Чилиниң коммунистеринче халдааң кадыг-дошкун аажылалдан партияның 4 муң кежигүнү өлген. Үргүлчүйда болган аргиаде соонда чүс-чүс коммунистер ис чок читкеннер азы өлүрткеннер. Оларның күзел-чүткүлү дааш коммунистерни истеп, сүрүп турар. Ынча-даа-даа «Интернационалдың» күүселикчилери дааргеч чонунуң аас-кежик дааш демисежип турарларының гимни болбушаан, ол демиселче чаа-чаа кижилерни кыйгырып турар.

Сергей КОЛЕСНИКОВ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

САЛЫМ-ЧАЯАННЫГ

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Бригад Санчыевич Дупчурну бистиң республиканың уран чүүлге, чурулгага сонуургалдыглар билир. Ол амгы үеде Эрзин суурда Культура бажыңының чурукчузу боол ажылдап турар.

Бригад Санчыевичиниң чаңгыс чер чурттугдары улуу-биле хүндүлеп, салым-чаяанныг кижи дээрлер. Ол шынап-ла, ындыг. Ооң даштан чазаан ажылдары чүгле Совет Эвилелиниң улуг-улуг хоорайларынга болгулаан делгелгелеринге эвес, а харын Чехословакияга, Польшага, ГФР-ге, ГДР-ге болгулаан делгелгелерге кирип, көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара тудуп, оларның сонуургалын хайныктырган.

Ол чүгле чурукчу, даш чонукчузу эвес, а харын Тываның билдингир бот-тывынгыр композиторларының бирээзи. Ооң чогааткан уран, чараш, тааланчыг аялгаларын республиканың булуң бүрүзүнде аныяктар күзелдиг-биле ырлап турар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Б. С. Дупчур болгаш ооң сөөлгү үеде даштан чазаан ажылдары.

В. ЧАДАМБА.

Хостуг шагында

ИЙИ КӨШТЕН

П. Артамоновтуң теория талазы-биле ындыг аттыг чүүлү ийи көштүг шыдыраа бодалгазынга чаа ажыдыышкын болган. Ооң ужур-утказы чогум чүдел? Ону авторнуң тайылбыры-биле мооң адаанда парладывыс.

Ийи көштүг бодалга үш көштүң иштинде шиитпирлеттинер деп санап турар. Ак тала — ийи, каразы — чаңгыс көш кылыр. Бо хевириниң бодалгаларын тыварда, ол дүрүмнерни дажык чокка сагыыр: ак тала эгелээрге, кара тала харыылаар, а ийиги көш-биле ак тала мат салыр.

Ийи көште ноянны матка олуртурунга шаптыктаар удур көштерге хамаарыштыр канчаар бодаарыл?

Ооң ужуру ындыг янзылыг. Ак таланың ийи дугаар көште малаар дээнинге кара ноян матка олурбайн; көштү тып апаар. Ынчангаш уязткан артык көш тывылганындан ийи көштүг бодалгага көштүң саны 3 эвес, а 4 болур-дур. Ол болза шыдыраа композициязынга чаа арынны ажыдып, ийи көштүг бодалганы сайзырадырынга хөй аргаларны бээр. Мээң бо бодалымны Риганың «Шахматы» журнал дөлүзү-биле деткээн.

Узатканы буруу шавышкынның ужур-утказын дараазында чижекке көрээлиңер.

Бир эвес ак тала 1. Фd7? көш-биле бодалганы эгелээрин оралдажыр болза, ол болдунмас. Дараазында 2. Се3х көжкеш, шалаптарга, кара тала оглун бурунгаар бир илиш кааш, камгаланы бээрге, ноянны матка олуртуру чадап барганмас.

1. ...Краб! 2. Се3+? в4!! Аңаа бодалгаларга тыын эвес көштү тывары эге көштен-не эраан илереп каар. Бир эвес көштүн шынныын бадыткаарда, ам-даа бир көш негеттинер болза, бодалганы [illegible] улам солун апаар. Кара бо-

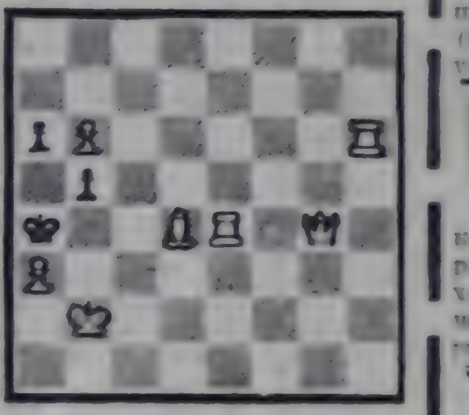

далар аңаа-ла камгалатты-ып турбас, сөөлгү туюлунга чедир демисежир. Узаткан буруу шавышкын көштерни бодалгаларга база ажыглап болур, ынчалза-даа олар аңаа өске ойнаашкынныг. Диаграммада бердинген бодалгага хамаарыштыр ол көштер ноянны матка олуртурунга ажыглаттынар: 1. Ле5! Краб 2. Се3х и 1. ...в4 2. Фd7х.

П. АРТАМОНОВ.

ИЛЧИРБЕЛИГ ПАРОХОДТАР

Шексне хемге баштай чоруп турган пароходтар илчирбеден сугуттунар турган. Белозерскиде хем портунуң токары В. Горин ону ындыг деп тодараткан, ол архивтен ону бадыткаар материалды тып алган. Черле ынчаш, илчирбе дамчып чоруп турган пароходтар чүгле ол черге турган боор.

Ону ынчаар кылыр турган. Илчирбени хем дүвүнге шөйүп каар. Аңаа чеди пароходту, чинчилер ышкаш, дидиш каарга, илчирбе кадырсып каар. Суднога үш карабан турган, оларның ийизи — дужунда база ужунда — олар углакчылар, а ортузундаазы — башкарыкчы азы сөөртүкчү. Ол карабанны пароход машиназынга улап каан. А судноның соонга салдар болгаш баржалар коштунар.

1868 чылда кылган ол илчирбе шудузунуң узуну 422 бырстаа — Белозерск биле Рыбинск аразының хемчээли ол. Пароходтар коштуг тевелер ышкаш чоруур: баштай бир ушче, ооң соонда шугтузу — ледир. Оларның чоруунуң ожуму хелчок, колдуунда тергелиг аът ышкаш, оруктуң бир ужунга чедир он дөрт — чээрби хонар.

Судно ээлери ол дээш эзээш ээс чарыгвалдыг үндүрген. Англиядан садып алганы ол илчирбе дээш безин олар сес чүс муң рубль төлээннер. А ооң деңзизи база-ла кайгамчык аар — ийи чүс муң пуд, азы үш муң ажыг тонна!

В. ЖУКОВ,
СЭТА-ның корр.

Белозерск.
Вологда область.

ЭҢ УЛУГ ШАКТАР ДУГАЙЫНДА

Эң улуг суурга шагын 1404 чылда Москваның [illegible] бижип каан. Ол суурга шагы чүгле Москвада эвес, бүгү Орус күрүнеде эң улуг шак болуп турган дугайында база моода тайылбырлап турар.

Бистиң бо үевисте [illegible] база шак [illegible]-биле бирги черни ээлеп турар. Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединиң кырынга 1953 чылда тургускан шак — чуртта эң-не улуг шак болуп турар. Дөрт чүктүң дөртелдиризинден-даа [illegible] циферблады көрүп болур. Ооң чоорзу бодо Кремльде шактан безин улуг, а минута согуукчугажы Спасск башназында шактыындан узун, 4,1 метр болгаш деңзизи 39 килограмм. Шак согуукчугажының узуну — 3,8 метр, деңзизи — 50 кг. Ол кайгамчык улуг шактың саннарының бедии 70 см.

АШАК БОЛГАШ АЗА

(Орус улустуң тоолу)

Бир суурга ашак чурттап чораан. Ооң кадайы медээжок улуг, хлагай, а боду — ырбысла. Кадайы ашакты чамдыкта эттеп бээр турган. Бир катап кадай ашаан докпак-ыяш-биле сога берген, ол ушта халааш, бажының долгандыр маңнаарга, демгиаа сүрген. Ам канчаар, чүлүн адаанче кире халаан. Кадайы тыппайн барган. Дыңнаан чыдарга, бир чүве союп келген. Суйбапырга, аза болган.

— Кымыл?
— Кижи мен.
— Кымыл?
— Аза мен.
— Кадайдан дестим.
— Мен база.
— Чүнү канчаар бис?
— Мээң мыйызым бирээзин кадайым тура сеп кагды, бажынче барбас мен.
— Кады аян-чоруктап кылывылам.

Бир, ийи, үш хүн, неделя дургузунда чоруп келгеннер. Чиир чем чок. Ажылдавайн-даа, оорлапмайн-даа чораапар. Аштап ат болганнар.

— Сен улустан эмнеп көр, бай помещиктерге, хааннарга, ноянарга чеде бергеш, оларның иштинче кирип, хинчектеп көрейн. Олар ярый бээр эвеспе, а сен эмне. Ужурлайы-биле бир чүведен сымыранып каар сен, оон мен үнүп кээр мен.

Шак ынчаар олар дыка хөй акша-мөңгүн чыып алганнар.

— Ам чаныптаалы, акшаныг улусту, бистерни, кадайларывыс амыдап хүлээп алыр-дыр ийин, че, акшавыс үлежээли.

Ашак харамнаны берген.

— Чок, акшаны сеңээ бербес мен, аза.
— Чүге?
— Мен ажылдап алдым.
— Мен эвес болза, чаңгыс-даа акша тыппас сен.
— Бербес мен, халып кедиңзе, чаңгыс мыйызың оора тудап каар мен.

Аза корткаш, ыглавышаан ескээр чорупкан. Ашак акшаларын кадайынга эккелген. Хөй акша көргеш кадай: «Кү-жүрүмну» — дээн. Бирээзин суугу кырынче үне бергеш, дээвиирже сыккыртыныл, холестеп чыдар болу берген. Кадай-даа магалыг апарган. Бурганга безин чүдүүрле ашаанын алдар-кадыын дилээр!

Аза ол чоруткаш, аштап өлүр эвес, бир хаанның эң чараш кызының иштинче кире халаан. Аныяк кыс аарып, ыглап туруп берген.

— Ой, ачай, улам бергедеп-ле тур мен.

Докторлар, профессорлар безин уругну эмнеп чадашкан. Бирээзи чугаалаан:

— Дээрги хаан, бир суурда эмнээр ашак бар, ол-ла шыдаар боор.

Хаан:

— Ой, уткан-дыр мен, кожугдуг үш аътты белеткеңер!
— Бүдүүлүк ашакка эмнетпес мен — деп, кыс удурлап-ган.

Ашакты эккелген. Азаны херээ-дир деп, ол эндевээн.

— Үш хонук иштинде мээң уруумну эмнээр ужурлуг сен — деп, хаан айыткан.
— Шыдавазым ажыл-дыр, дээрги хаан.
— Чүү дидир сен! Генералдарны, помещиктерни эмнеп турдуң. Айыткалым күүсетпес болзуңза, торуп!

Ашак сиринейнип, сымыранган.

— Акшаның чартыын бээр мен, үнүп көр, аза.
— Үнмес мен.
— Дегерези бээр мен. Үш чыл хиреде сеңээ халаска ажылдаайн.
— Үнмес мен.

Үш хонуктуң ийи шагы арткан, хаан кирип келген.

— Кандыг тур сен, уруум?
— Кээргэ, улам [illegible]-ла олур мен.

Ашак ыглап оруп алган оон бар таа-биле алгырып кан.

— Ой, аза, кадайың кел чор!

Аза корткаш, үне халаап, соңганың шилдерин буза тептерип, үнүп келген.

...Кадайларындан ашактар-даа, азалар-даа корбар үе шагда база турган чүвең ирги ийин.

4-кү арын ● 1982 ч. ● февраль 6

ФЕВРАЛЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болурун күзелиңзе». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — Силерге, ада-иелер. 9.30 — «Спортлотонун 6-гы тиражы. 9.35 — «Номчуурга дээрбээ». 10.20 — Спорт программазы: Дагга хаактаар спортка ССРЭ кубогу дээш. Херээжекнер. 5 км. Отепядан (Эстон ССР) дамчыдылга. 11.25 — Советтер болгаш амыдырал. 11.55 — «Тиилекчилер». 13.25 — Классиктиг хүрешке ССРЭ чемпионады. Запорожьеден дамчыдылга. 14.45 — Бөгүн делегейде. 15.00 — Уругларга фильм. «Людмила, Руслан болгаш оон оңнуу Санька». 15.35 — Музейлер болгаш делгелге залдарындан. 16.00 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.00 — «Оолчугаш чоруп орган, үгү ужуп органы». Мультфильм. 17.15 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.45 — Пермьниң Курупениң операның болгаш балеттиң академиктиг театрының балет артистериниң концерти. 18.25 — 18.40 — Чапсар. 18.40 — «Экранда шүлүкчү». «Дангына болгаш хулиган». В. Маяковскийниң киржилгези-биле уран-чечен фильм. 19.00 — Чылдан катап тургускан. 19.30 — Фигурлуг чунгулаашкынга Европа чемпионады. Спорт тантылары. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.30 — Музыкалыг программа. Төпгеде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Музыкалыг киоск». 14.50 — Азербайджан ССР-ниң Күрүнениң камерлиг оркестриниң концерти. 16.15 — [illegible] лыры». Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.35 — «Кижи. Чер. Октаргай». 17.20 — «Шынны — пайыралдыг ог-бүле». 17.50 — «Документалдыг экран». 19.00 — Делегей байдалының допчулалы. 19.15 — «Иртыш меридианында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.30 — «Тамчыктыг үдүнар, чаптар!» 19.45 — «Эрмитаж. Англияның уран чүүлү». 11-ги фильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Зайнулланиң кышкы сады». Документалдыг телефильм. 21.45 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Химик» (Воскресенск). 2 ги, 3-кү үелер.

Агаар

Бөгүн республикага чоок бүдүүтаар, чагбас. Барыын чүк углаңышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 25-30 [illegible].

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 6-ДА
«НАЙЫРАЛ»: «Чалгаапайга фрак» 10.00, «Эрлер!» 11.30, 13.30, 15.30, 17.30 (узаткан), 20.30 (узаткан) шактарда.
«ПИОНЕР»: «Башня кырында туктар» 10.10, 15.00, «Казактар—дээрбечилер» 12.00, 13.30, «Чалатпаан оцнук» 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Совет Эвилелиниң эзчини» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.
«ВОСТОК»: «Улуг сүмелиниң шилип алган кижизи» 15.00, «Тамы» 17.00, 20.00 шактарда.

Бо чылдың февраль 7-де, 14, шакта, СЭКП обкомунуң Политчырдышкын бажыңынга «ССРЭ-ниң даштыкы садыы» деп темага лекция болур. ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министерствозунуң экономика эртемнериниң кандидады Александр Александрович Рогожин ону номчуур.

Абонемент ээлгээр кирер. Билеттерни лекция болур хүнде садып турар.

«Тыва кадээ тудуг» трестиң ДБК заводунга дараазында мергежилдиг кижилерни ажылче чалап турар:

ТХН начальниги, инженер лаборант, мастерлер, улуг техник, массир, бухгалтер, секретарь-машинкачы.

Тур ажылга: БТИ-га инженер, экономист-нормировщик, Ак-Довурак хоорайга [illegible] блок кылыглар цегинге инженер, диспетчер.

КАДР КИЛДИЗИНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Тувинская кудумчузу, № 43. № 2 автобустуң сөөлгү доктаар черинге. Заводтуң [illegible] № 71. [illegible]

Редакцияның адрези:

667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-21-62, [illegible] 2-32-28, 2-25-43, [illegible] 2-23-35, секретарьлыгның 2-23-35, [illegible] 2-22-15, [illegible] культура килдизиниң 2-21-34, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-41-25, информация килдизиниң 2-20-60, корреспондентерниң 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, [illegible] 2-12-75 [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектеринге талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 11.) [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 32 (11830) | 1982 чылдың февраль 7, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

«ПАРЭКС-2» АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

БЕЛОРУС ССР. Мозырьның нефть ажылдап кылыр заводунда «Парэкс-2» деп тургузугну хуусаадан эрте ажыглалда киирген. Ол ам аки шынарлыг дизель кывар чүүлдү бүдүрүп эгелээр. Оон-биле кады белок-витаминниг бүдүмелдер кылырынга үнелиг чиг-эт болур суук парафиннерни бүдүрүп үндүрери ийи катап көвүдээр.

ГДР-ниң специалистери-биле кады ажылдажылгага үндезилеп тудуп тургускан «Парэкс-2» тургузугну ажыглалга киирген-биле завод бүдүрүкчүнүң технологтуг чаа депшилгелиг аргазынче — нефтини улам аки арыглаарының аргазынче долу шилчээни ол болур.

ЧУРУКТА: «Парэкс-2» тургузуг.

П. ЮДАШТЫН фотозу.

СЭТА-ның фотохроиниказы.

МУРНУНДА—КАРА-БУЛУҢЧУЛАР

Совет күрүнениң алдарлыг юбилейин чедиишкиннерлиг уткуур дээш социалистиг чарыштың железчилери Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелери болган. Олар «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп кыйгы-биле чарышты калбарткан.

Амгы үеде республиканың күш-ажылчы коллективтери 1982 чылда содулгаларын тодараткан, оларны боттандырары-биле бүгү күжүн, арга-куржаларын мөөңнеп турар. Эрткен чылын республика күрүнеге сүт садар планын 100,3 хуу боттандырып, оон мурнунда чылдаазынга бодаарга, 1,8 хуу көвүдеткен. Бо талазы-биле планның онаалдазы тос район ажыр күүсеткен.

[illegible] чамдык районнар, ажыл-агыйлар сүттү садарын 1980 [illegible] кудулаткан. Чижээ, республикада эң хөй сүт бүдүрер болгаш садар, сүткүр малдыг Таңды район чыл планынга 3570 центнерни чедир бербейн, күрүне мурнунга өрелиг арткан. Оон-биле чергелештир район сүт садарын кудулаткан. Ында ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз планның онаалдазын чүгле 76,8 хуу кылдыр боттандырган.

Районнуң ажыл-агыйларының мыдыг куду түңнелдерлиг болганының чылдагаанын кодээ ажыл-агый эргелекчизиниң [illegible] Татьяна Исаковна Андроненко мынчаар тайылбырлады:

— Бердинген планга немей бистиң чамдык ажыл-агыйларывыс бедиткен социалистиг хулээлгени алган, ону амыдыралга боттандырарын четпес организастап турарындан содулга чедип алдынмайн баар-дыр. Ындыгларга ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозту хамаарыштырып болур. Оон кадында үк ажыл-агыйның мал ажылдыглары эрткен чылын мал чемнерин курлавырлаарының планын күүсетпээни сүт бүдүрерин, ону күрүнеге садарын кошкудедиринче шаптыктааи. А кол-ла чылдагаан — кыштаглаашкынче [illegible] белеткелдиг киргенинде.

[illegible] фермаларынга чорүп турган [illegible] бүдүредивис. Ол-ла чылдагааннарга немей каар чүве болза, фермаларда кижилерни ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарын тургуспааны. Сүт бараан фермаларында инекти электриктиг аппарат-биле саар-даа болза, хол-биле кылыр ажылдар дыка хөй.

Кара-Булуң фермазының коллективиниң ажыл-ижи-биле таныжып көрээлиңер. Үк коллектив 1981 чылда ажыл-агыйда, районда эң түңнелдиг болуп, фермаларның социалистиг чарыжынга тиилекчи болган.

— Ферманың эргелекчизи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, коммунист Фаина Антоновна Родионованы саанчылар, бызаа ажаакчылары, инек кадарчылары улуг чоргаарал-биле адап, оон кижилерге ээлдек-эвилеңин, күш-ажылга кызымаан коллективтиң өзулуг хүндүткелин чедип алганын чугаалададылар.

— Бистиң мурнакчы саанчывыс, коммунист Екатерина Делбировна Монгуш эрткен чылын бир инектен онаалдыр 2700 килограмм сүт саар [illegible] 2550 килограмм кылдыр күүсеткен — деп, Фаина Антоновна чугаалады.—Ол районда эң эки көргүзүг болган. Ийиги черни Валентина Степановна Углова алган.

— Саанчы кижи инектеринге ээлдек болур ужурлуг. Ынчан инектиң эдери эки болур. Саалда машиназы-биле сааткаш оон соонда массаж-тап, эмиинде сөөлгү сүттү шуптузун саап алыры чугула.

Б. МААДЫ.

Район төвүнүң албан-организацияларының [illegible] — район комунуң сан-төө килдизиниң, районнуң акша-кассазының, курбаккының, күрүне страхование инспекциязының ажылдакчылары «Малчын» совхозтуң № 2 хойжу бригадага шеф дузазын чедирген. Малчын кодааннарже [illegible]

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

«Тыва надээ тудуг» трестиң 463-кү НМК-зы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга алдар болдурган шалыпчы 60 неделяның ээлчээнче кирип, Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунга ийи-ийи аал ишти чурттаар 2 бажыңны хуусаа бетинде эки шынарлыг тудуп дооскан.

Н. МААДЫ.

ШЕФ ДУЗАЗЫ

Ол шефтээшкиннерниң үезинде малчыннарның кажааларының кержеглин коптарып, чылыглаашкын кылып, кажаалар септеп, малчыннарга концерттер көргүзүп, беседа, лекция номчуп турар бис.

Бо удаада база-ла шефтээшкин малчыннарга боттуг дузаны чедирген. Шефчилер малчыннар Хоюң Саая, Кара-оол Хомушку оларга чедип, кажааларының кержеглин хоорул, ону даштыгаа чыып, демниг ажылдааннар.

Х. САЛЧАК.

Мөңгүн-Тайга район.

«Шын» солунунуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Кызыл-Даг салбырының Кудукта хойжу бригадазының малчыны Зоя Намчыловна Салчактың күш-ажылчы чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген. Коммунист хойжу кодаанында төрээн хойларының 100 бажынга онаалдыр 93 хураганың ам камгалап алган.

З. Салчак он биргн беш чылдың ийиги чылында 100 хойдан-на 100 хураганы камгалап, өстүрер хүлээлгезин күүседиринге бүдүрелдиг.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР ДЭЭШ

Чаданның амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң [illegible]

[illegible] кулар аразынга социалистиг чарышты организастааны багай. Кезку агитация кылбайн келген.

[illegible]

[illegible] чыл онаалдаларын ажыр күүсеткен мурнакчылар.

Ынчангаш чонунуң амыдырал хандырылгазының Чадаана [illegible]

А. МОНГУШ.

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГА-БИЛЕ

Кызыл-ның автотранспорт бүдүрүлгезинге ажылдың [illegible]

[illegible] районнун дөрт дугаар микрорайонунга [illegible] № 6, 15 [illegible]

[illegible] бригадалар бергээ өзүгээр ажылдап турар.

Күш-ажылчы организастаарының депшилгелиг аргазы бүдүрүлгеге көргүзүглеринге эки салдарны чедирип турарын түңнелдер көргүскен. Ю. И. Чалыкпечиң, [illegible], В. И. [illegible], Г. Ф. Андреевтиң бригадалары чаа аргаже шилчээш, эрткен чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүсеткилээн.

«Бир хүнде бир автобус рейсче үнмейн баарга, пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезин хүннүң-не 1500 пассажирлерни чедир соортпейн баар, 60 рубль түңнүг орулганы, 5300 пассажир-километрни чидирип турар».

«Хүнде-ле бир чолаачы ажыл шагындан 10 минута озалдаарга, ол бүдүрүлге чылда 46 ажыл шагын азы бир ажыл неделязын чидирер». (Ол бүдүрүлгениң кезку агитация булуңунда бижик).

Бригада кераазин өзүгээр [illegible] коллективте күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга, техника ажаалдазын эки чорударынга [illegible]

[illegible]

Б. СЕДЕН ХУУРАН.

ПАВИЛЬОННАР— ААЛЧЫЛАРНЫ МАНАП ТУР

[illegible]

(СЭТА-ның корр.).

Москва.

ДАШТЫКЫДА

ФКП-НИҢ СЪЕЗДИЗИНДЕ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның тускай корр.). [illegible]

[illegible]

И. КОНОВАЛОВ.

О. ШИРОКОВ.

Ажылдың ажыктыы болгаш шынары дээш

ЧЕДИИШКИННЕР БАР-ДАА БОЛЗА...

Ак-Довурак АТБ-ле он биргн беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын [illegible]

[illegible]

А. БЕГЗИН-ООЛ.

«Шынның» тускай корр.

Партийжи амыдырал

ХҮН АЙТЫРЫЫ—ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

[illegible]

В. МААДЫР.

Лекция пропагандазы

КОМСОМОЛЧУ ОТЧУГАШ-БИЛЕ

Партия болгаш экономиктиг өөредилге системазының бо өөредилге чылында Тываның электри четкилеринде экономиктиг өөредилге организастап алган. Бүдүрүлгеде ажылдап турар ажылчын аныяктарны экономиктиг өөредилгеже хаара тудар, оларның квалификациязын бедиир ажылче ында партия организациязы (партком секретары Э. М. Шубин) кичээнгейин күштелдирген. Үжен дорт комсомолчу аныяктардан тургустунган экономиктиг өөредилге [illegible] пропагандист В. В. Мухортов удуртуп турар.

Партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның [illegible] шиитпирлерин амыдыралга боттандырар [illegible] бээр [illegible] өөредилгениң [illegible] гаш, беш чылдың планының онаалдаларын күүседиринче оларның күжүн мооннаарын экономиктиг өөредилгениң кол сорулгазы кылдыр салган.

Бо өөредилге чылының баштайгы кичээлин «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чоннуң күжү — партия-биле [illegible] үзүртүлгазында» деп тема-биле өөренип эгелээш, бо хүннерге чедир чеди кичээлди эрттирген. Айның бирги болгаш үшкү вторниги — [illegible] өөредилгезиниң хүнү. Виктор Васильевич Мухортов кичээл[illegible]

да салдынган социалистиг хуулгаазынның күүседир дээш күжениишкиннинг ажылдап турар.

Кичээлдерни чугле лекция хевирлиг эрттирип, дыңнакчыларга конспект кылдырары-биле кызыгаарлаттынмайн, рефераттар бижиирин конкурстар эрттирип, кичээлдерге көргүзүг материалдарын, диафильмнерни, магнитофонга тускай бижиилгелерни ажыглаары, кандыг бир теманы бир кичээлге ниити күш-биле сайгарары [illegible] муурган күштелдирер, бот идепкейин көдүрер болгай. Бо ажылдарны аныяк пропагандист амдызында шуптузун ажылдап, [illegible] пейн турар. Ынчалза-даа бо [illegible] ап турар [illegible] чылының төнчүзүнге чедир ындыг кичээлдерни организастап эрттирерин ыяап-ла күүседириниң сорулгазы кылдыр салган.

— Кичээлдерни чаңгыс аай болдурбайн, аңгы-аңгы план-биле ынчаар эрттирериниге чугле пропагандист кижиниң күжү [illegible] боор. Ынчангаш дыңнакчыларымдан идепкейлиг ажтерни эвилелдеп, оларның күжүнге даяныры моңаа чугула. Меңээ идегелдиг комсомолчулар-ла хөй. Чижээлээрге, комсомол организациязының секретары Виктор Сабарметов, химиктиг лаборатория лаборантызы На[illegible]

[illegible]

В. САТ.

ЧАА ХЕПТЕР НЕМЕЖИР

Он бирги беш чылдың бирги чылында үлетпүр продукциязын бүдүрериниң онаалдазын 100,3 хуу, ону садып сайгарарын — 102,5 хуу күүсеткен Кызылдың даараныкчы фабриказы үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында чарыштың тиилекчизи болган. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл тугун чаалап алган.

[illegible]

Б. БРЮХАНОВА.

КОЖА ТУРА-ЛА

Мөңгүн-Тайга районнуң [illegible]

[illegible]

Ч. ЧҮЛДҮМ.

САННЫГ ПРОГРАММА-БИЛЕ БАШКАРТЫНАР

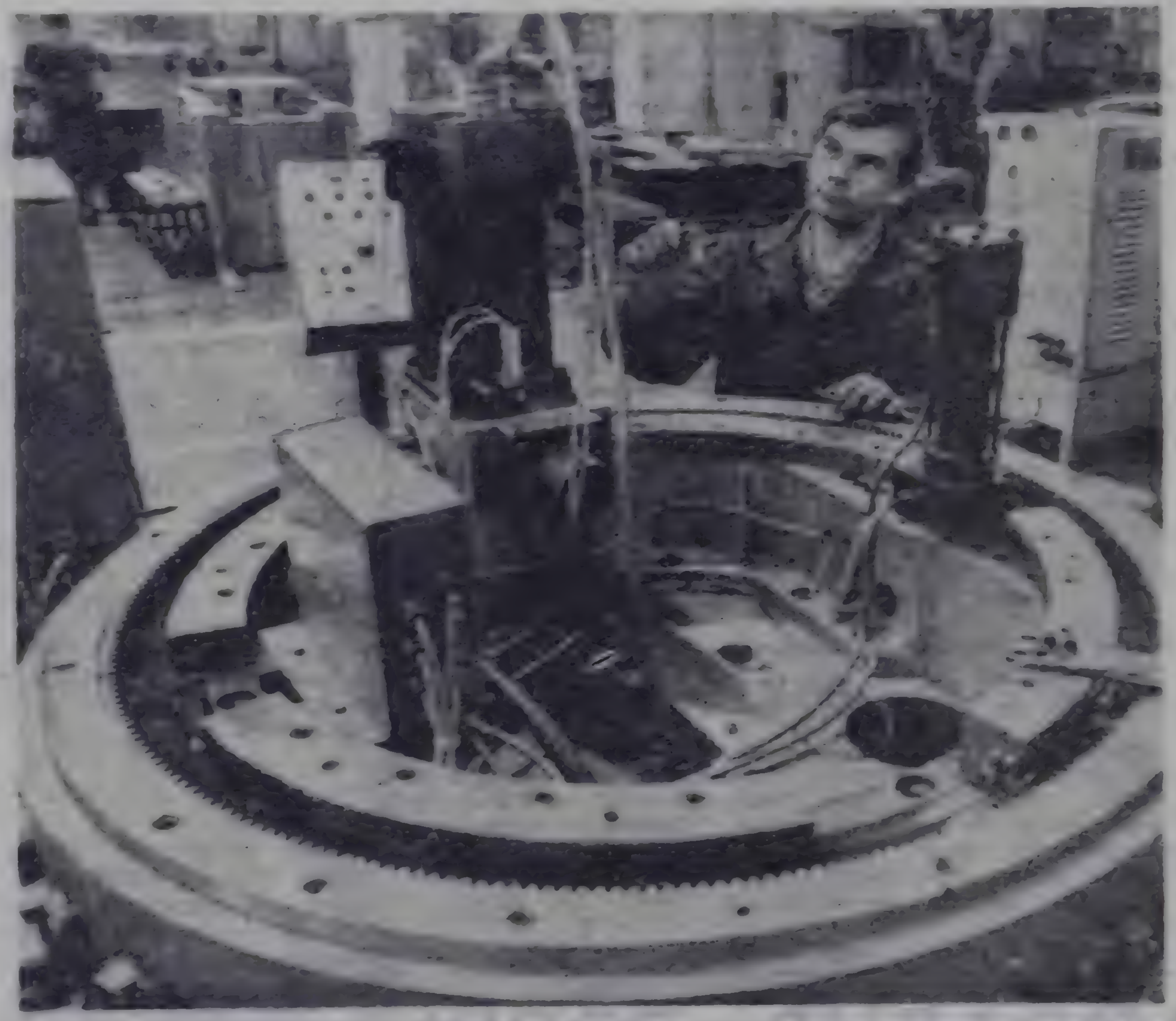

Ивановонуң станок тудуунуң (СССР)-ниң 50 чылы аттыг каттыжышкынының коллективи программа-биле башкартынар хөй чүүл ажылдарны күүседип болур бедик ажыктыг автоматтыг станоктарны бүдүрүп үндүреринче бо беш чылда долузу-биле шилчиир. Ындыг станок бүрүзү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3,8 катап өстүрер.

Ол станоктарны ажылдап кылышкын топтеп хээр. Оларны тускай стендилерге шенеп турган бүдүрүп эгелээр. Шенелдениң эптекчи-слесарь Алексей Сорокин (чурукта) чорудуп турар.

П. ЛЫНИНШИН фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭКИЖИДЕРИ-БИЛЕ

Районнуң ажылчы чону он бирги беш чылдың ийиги чылынче шиитпирлиг кирипкен. Олар партияның [illegible] амыдыралга боттандырары дээш чамдык ажылдарны кылгылаан. Амгы үеде районнуң малчыннарында мал кижиин түлүк оолдап турар. Оларга дуза чедирери-биле район төвүнде түс-түс коллективтер бижыглаан ажыл-агыйларынче үнүүшкүннерни [illegible].

[illegible] эмнелгезиниң хөй кежигүннүг, бижир найыралдыг коллективи «Кызыл-Туке» совхозтуң Хорумнуг-Ойда малчын Хө-күй-оол Доңгактың кодазынга шефтеп барган. Олар [illegible] берген. Ук эмнелгениң коммунистери эргелеп башкарар хөй-ниити ажылынга [illegible] Чылдың кандыг-даа үезинде малчын турлагларже, сүт-бараан фермаларынче үнүүшкүннерни бо-ла организастай бээр. Малчыннарга эмчи дузаламчызын доктаамал көргүзүп турар.

Коммунистер Пивар Сат, Михаил Сат, Намчал Даржай, Анна Балын, комсомолчулар Зинаида Хомушку, Андрей Бара-Сал, Люба Куулар, Бека Монгуш оларның кызымак ажылын демдеглээр апаар. Үстүнде [illegible] ажылынга харысалгалыг бооруундан аңгыда, хөй-ниити ажылдарындан база чыдып калбастар. Олар эмнелге профилактиктиг ажылдарын [illegible] коллектив кежигүннерин хаара тудуп турар.

К. НАЧЫН,

эмнелгеде партия эге организацияның секретары.

КОЧЕГАРДАН ҮНДҮРГЕН

Эрээн суурдан редакцияга чагаа келген. [illegible] Шулуу Дома [illegible] «Шулуу Дома өрт черинде 1975 чылдан бээр [illegible]

Улуг-Хемниң [illegible] Совет [illegible] И. В. Чыңы [illegible]

Чагаа парлаттынмаза-даа

СЕПТЕЛГЕНИ КЫЛЫР

«Тес-Хем районнуң Самагалтай ортумак школазында [illegible] 1981-1982 өөредилге чылында [illegible]

[illegible] директору А. К. Лопсаңның [illegible]

Ук школаның [illegible]

[illegible]

Эрзин районда «Ырдын» [illegible]

ХАРЫСАЛГА ЧОГУНДАН

[illegible] Б. Ч. Арапчаның [illegible] Н. Д. Доржуның [illegible] Б. К. Ч. Арапчаның [illegible] Н. В. Сиилых [illegible]

БОТТАРЫ ХОЛГА АЛГАН

Бай-Тайга районнуң Шуй суурда [illegible]

[illegible]

К. АРБАЙ-ООЛ.

Журналистиң блокнодундан

Ыраккы Кара-Хөлде

ТЫВА ХОЙНУҢ дүккүр продуктузуу республиканың тон ононының ажыл агыйларында өстүрүп турар шаңын болгаш чартык шаңын дүктүг хойлар-[illegible]. Ынчангаш дүк садарын [illegible] шиүүрде, иштики бар-ла курлавырларны долу ажыглаары негеттинер апаар. Ындыг курлавырларның бирээзи — «кажаа дүгү» азы кажаага-даа, черге-даа дүшкен дүктү чыып, дужаары. Бо ажылды «Кара-Хөл» совхозта эки тургускан. Малчын бүрүзүнүң кажаазында шоодайны аскан. Эртен хойун үндүрген-ле, кажаа иштинде [illegible] дүктү чыып, сиигээш, дээрин шоодайже суп турар. Кезек болганда, бригадирлер боттары тускай савалыг келгеш, болуп алыр. Кымның чеже дүк дужаазаның демдеглеп турар. Ол малчынга-даа, ажыл агыйга-даа ап эптиг.

Ооң-биле чергелештир бо чылын сарлык дүгүн база кыргып, [illegible] киирилтиерин совхозтуң удуртукчулары бодап турар. Ол база-ла моон мурнунда ажыглаттынмайн турган курлавыр-дыр.

Кара-Хөлдүң бо даг-даштыг оранынга база бир тааржыр малдар — сарлык биле өшкү. Оларны өстүреринге, хойга болгаш инекке ышкаш, хөй чем херегледдинмес болганда, ук адырлар чиик бот-үнелиг хөй продукцияны — эътти, дүктү, а ооң-биле кады хөй орулганы берип турар.

Совхозтуң сарлыы ам 1718, а өшкүзү 4989 баш чедир өзе берген. Сарлыкты чоокку чылдарда 2 муң чедир өстүрер сорулга салдынган. Ооң-биле чергелештир кара-хөлчүлер сарлыкты укаалыг мал кылдыр өске совхозтарга садып турар. Соолгу ийи чылда 100 ажыг баштыг Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларынга сатнаш болгаш ооң дыка хөй орулганы алган.

— Келир үеде ол ажылдыг чугулдуг улам сайзырадып, таргыл-даа өске республикаларже, крайлар болгаш областар-биле садыглажыгарын бодап турар бис — деп, «Кара-Хөл» совхозтуң директору Д. [illegible] чугаалады. Шынап-ла чугулдуг херек-тир, эки малды садып ап, бодунуңга ковудедир өстүреринден ыяк айтаазар [illegible]! Ангы аңгы чылдарда Кабардин-Балкар болгаш Чечен-Ингуш автономнуг республикаларже саттынган 100 ажыг сарлыктың арзында Кара-Хөлдүң бедик сыныарын топ турганнар-даа бар магат чок...

Совхозтуң сарлыын мооң мурнунда саглайн турган. Бо чылдаң эгелеп элээн каш сарлыкты саап өөредир болгаш бичежек фермазы тургузар сорулга салдынган. Инек сүдүнден хой катап үекур, эки шынарлыг ол сүттен алган саржагны совхозтуң сүт планынга киириштир дужаап апаар. Мурнунда ажыглаттынмаан турган бо курлавырны долу ажыглаап, ажыл-херекти шуудадып алыр болза, ол чүгле орулгалыг болур, чүгаажок.

Тайганың аң-меңи дег ажылыг бо дошкун малды өстүреринге боттарының хөй күжүн үндүрүп чоруур мурнакчыларны [illegible] чергелештирип [illegible] чер чурттуглары чоп-түг чоргаарланыр. Сарлыкчы Күжүгет Күдер-оол эрткен чылын 100 сарлыкка оңаалтыр 82 бызаазын камгалап, өстүрген. Бо чылын бала шолчуны ажылдарын хүлээниң турар. Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниң эдилекчизи [illegible] Балданович Балчын, ооң оглу Александр Балчын олар сарлык малды өстүреринге боттарының төлептиг үлүүн киирип чоруурлар.

СОВХОЗТУҢ [illegible] БРИГАДАЗЫНДА колдуунда [illegible] — [illegible] шаандан бээр өстүрүп чандиктиг [illegible] малы [illegible] ол чемгерип, хепкерип-даа кедип. Оңгу беш чылда совхозка дүккүр укаалыг азы ангор өшкүнү ковудедир өстүреринче улуг кичээнгейни угландырган болгаш ол талазы-биле [illegible] чедип алдынган. Ук адырны моон сонгаар-даа улам сайзырадыр, ынчангаш ооңу малчыннарның ажылдап чанчыкпаан [illegible] ажылдарны кылып чорудуп турар.

[illegible] күш-ажылы-биле чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап турар дуржулгалыг кадарчылар бо бригадада база-ла хөй. Оларның бирээзи хоочун малчын Сүдер-оол Күжүгет [illegible] социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп келген болгаш совхозка [illegible] өстүрүп берип чоруур.

СОВХОЗ БО ЧЫЛЫН 25 тонна сүттү күрүнеге садар планныг. Ынчалаажок бо хүннерге чедир чаңгыс-даа тоннаны дужаавааан. Чүге дээрге сүт-бараан фермазында ам бар 60 инектиң чаңгызы-даа төрүвээн. Чүгле бо айда ниилеп-тангыстап төрүп эгелээр. Инек хөй, сүт чок. Бо база-ла мал ажылының специалистерниң четпес ажылын херечилеп турар болбайн аан...

КАРА-ХӨЛЧҮЛЕР бо чылын төрүүр 100 баш малга оңаалтыр 80 бызааны болгаш кулунну, 90 анай, хураганы камгалап алырын хүлээнген. Ону чедиишкиниг боттандырарда, малды кыштап хүр ажырар, чаш төлүн хоратпас дээш демисежири — үениң эң чугула сорулгазы ол. Малчыннарның ажылдап, культура, садыг хандырылгазын доктаамал кичээнгейге тударын, оларның ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты [illegible] организастаары совхозтуң [illegible] партия, профэвилел, комсомол организацияларының [illegible] ажылының [illegible] дыг болур ужурлуг.

Аалдарга чоруп, малчыннар-биле чугаалажырга, үстүнде айыттынган [illegible] ының ам-даа чедир кылдынмайн турары эскертинер-дир. Малчыннарда демдеглел дептерлери (кадыреештары) четче кылдынмаан. Тайылбырны бижээш, адын салып каан бижимел документ чокта, кандыг-бир ааалга удуртукчулар-даа азы специалистерден кымның кажан чоорааңын, канчыг дуза чедиргенин, кодаага кандыг берге дээшкиннер турганын, оңу эдер дээш чүнү кылганын, сүг сөөртүр чо[illegible] канчаар [illegible] турарын тодаргай билип алыр берге. Ол кыштагларнын канчаар эртип турарын база тус-тус малчыннарның кандыг байдалдыг турарын доктаамал контрольдаарынга элээн кичээн.

Оон ангыда бо чылда алган чүдээлгенни чараштыр бижээш, коскү черде азып алган орган малчын эскербеднис. Бригаданың малчыннары аразында чарыштыг-ла бис дээр, херек кырында ол чарышты кажан түңнеп, кымны мактап, шаңнап турганын, боду кандыг көргүзүглүг болганын айтыра бээрге, тодаргай харылап шыдаваан баар. Ол чарыштыг ажилиң канчаар [illegible] туңнелдерни чедип ап турарын хайгаараар хамааннок, бодунуң көргүзүглериң бедин мөлдүк-калдык айтып орар. Чылда камгалап, өстүрген анай, хураганың саныы утпас-ла харын, а кыргаан дүгүнүң хемчээлин айтырарга, чамдыктары «боорешаан» [illegible]...

Ол дээрге кижилер-биле [illegible] биле ажылдың кошкааң, малчыннар ортузунда социалистиг чарышты четпес организастааның херечилеп турар фактылар-дыр. Районнуң болгаш совхозтуң удуртукчулары үстүнде айыттынган четпестерни чайладырынче [illegible] ап чорулдар ужурлуг.

ЧОННУҢ ХУУДА ДУЗАЛАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЫН хөгжүдериниче, өреге бүрүзү малдыг турарын чедип алырынче бистиң партия, чазаавыс улуг кичээнгейни салып турар. Ол дээрге совет кижилерниң материалдыг чаагай чоруун бедидеринде угланган чугула хемчег дээрзин билдиштир. Ынчалаажок чамдык [illegible] ону хууда байып аарынга эптиг арга кылдыр ажыглай бээри хомуданчыг.

Өске, топ районнарның чурттакчыларынга деңнээрге, кара-хөлчүлер мал талазы-биле шыдалдыг. Ындыг болуру-даа чоп: мына хөй одар-белчирлиг тайга-таңды черге чурттап орган, мал азыравас кижиниң чалгаа дээрден өске чүү дээр боор. Ооң кадында [illegible] ажылдыраңының үндезини болуп келген болгаш кичээр артар-даа ужурлуг. Чүгле хууда мал өстүрерин доктааттынган норма-чижектерден ковудетпейн, ону чогумчалыг ажыглаары чугула. Чогум-па ынчангаш совхоз-биле кереэ чарып, артыкшылдыг малды садары кижилерниң боттарынга-даа, ажыл-агыйга-даа, ооң эът планын күүседиринге-даа ажыктыг-дыр. Ол ажылды ынчаар кылып-даа турар.

Өске талазында, малчыннарның хууда малының өскелиг, суур улузунуң малының олар турары, азы өскээр чугаалаарга, хуу болгаш ниитиниң малының кады турары мал чемнерин, сугну камныг, чоп ажыглаарынга улуг когаралды чедирип турар. «Совхоз хоюнга аппарып берген сүгну, сигенни, суланы малчынның хууда инектери, молдургалары ижип, чип, тотчеглеп каантар боор-дур» деп, бир бригадирниң хомудап чугаалап органын дыңнадым. Кыштагларныңкынга бир кол негелде болза, мал чемнерин хумагалыг чарыгдаары, малды сүг-биле [illegible] азы уукталдырбаан болганда, бо апаа-ла бир үүрмек айтырыг эвес. Сорулга чүл дээрге, чоннуң хууда малын ниитиниң малындан ангылааш, тускай кадарчыларга кадартыры. Ол дугайын кыш келирге-ле [illegible] сиктаткаш, херек кырында ынчаар организастаары, хууда малды ангы чем, сүг-биле хандырары, аңаа чемнерни тускай белеткээрин аргаларын дилээри чугула турар.

(Улуг-Хемский).

Х-К. МОНГУШ

(Өзеп № 31 «Шынга»).

ЧОННУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУН АЛДАРЖЫДЫ

Шериг чурукчуларның Греков аттыг студиязының авторлар коллективиниң кылып доозуп турар панорамазы Сталинград дээш тулчуушкуннуң маадырларының таалалдеринге турачааттынган.

1943 чылдың январьда болган калыг-дошкун тулчуушкунну дугайын ол шайгамчык ажыл биске таныштырар. Ол панорамаже мени ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу П. Мальцев биле РСФСР-ниң урандүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Ф. Усыпенко олар үдеп чорааннар.

Тулчуушкуннуң эң бедик точказы — Мамаев базырыындан панорамаже орук эгелээр. Фашист араатаннарны шимчей шаапкынаар 21 болгаш 62 дугаар армияларның дайынчылары аңаа ужуражы бергеннер. Январь 26-да болган ол тулчуушкун — композицияның төвү апарган. Ол кышкы [illegible] болган тулчуушкуннуң канчаар болуп эрткенин базырык кырындан көрүп тур бис. Болтуушкуннуң канчаар болганының панораманың чырыткызы улам тода көргүзер. Огулар, бичии шивээлер кара хевээр. Ок-бок, холдар, солдаттарның ол херекселин болгаш өске-даа чүүлдерни күрүнениң Волгоградта камгалал музейи чурукчуларга берген.

Баштайгы совет панораманы кылып эгелээр мурнунда грековчулар дыка хөй документилерни, схемаларны, карталарны өренип көрген, кинохрониканы сонуургаан, шериг начальниктери-биле база солдаттар-биле [illegible]. Оларга тулчуушкуннуң хоочуннары улуг дузаны көргүскеннер. Ол калыг-дошкун хүннерде хүннерле оңгуларга чыткылаан солдаттарга [illegible] [illegible] боттарының [illegible] [illegible] база чугаалап бергеннер. Шериг консультанттарының сүмелери бүгү чүвени ол хевээр кылырынга база дузалаан.

— 1943 чылдың январь 26-да мандаа болган тулчуушкунну фото-чурукта дег көргүзер сорулганы авторлар коллективи салбаан — деп, Ф. Усыпенко чугаалады. — Төрээн чурт дээш демиселге киришкен совет кижилерниң маадырлыг чоруун панорамага киирерин оралдашкан бис. Бо тулчуушкун бүгү демиселдиң маадырлыг одуруу апарган ышкаш болган. Волгага тулчуушкунуңн алдаржаан маадырлары снайпер В. Зайцевти, дайынның танкызынче шурай берген, чалбышка хөме алыскан М. Паникахону, пулемётту хөй чыттыпкан Н. Сердюковту болгаш өске-даа эрес-дидим дайынчыларны кым-даа утпаан. Херектенммерни [illegible] чоруун дидим санитарка — 10-гу дивизияның дайынчызы Гуля Королева бадыткап тур. Ол хоорайны камгалаар дээш ополченнер-биле кады эң бир дугаарында тулчуушкунче кирген кыс-тыр.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында чоннуң кылган маадырлыг чоруун эң-не [illegible] көргүзер чорукту салган бис. Ол панораманы кылып турган үеде бистиң сагыш-сеткиливис аажок хайныкпаан чүве, а корукчулар бистиң ажылывысты сонуурган тура база чүректеон хөлзей бээр болза теп тыка кузаар бис. Бо ажыл барык дооступ тур, ооң кол угаазы — Төрээн чуртуну хоочалгазы дээш. Чер кырынга тайбың дээш кылган маадырлыг чорукту гимн-тир. Шаап чалаан совет дайынчыларның [illegible] тыныш хүнүн херелдери аттыкан турарын панорамада көргүскен.

— Мурнувуста ажыл амдаа карын — деп, П. Мальцев уламчылапты. — Улуг ажылывыс доостур чоокшулаан ор. Бистиң кылып турарывыс бо панорама тайбынны кайы хире аар өртек-биле чаалап ап турарывысты, ону келир үениң салгалынга тургузар дээш демисел кижи төрелгетенге эң чугула чүүл болур хевирин көргүзер.

И. БИРЮКОВА,
СЭТА-ның корр.

Волгоград.

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТКАН

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң эрткен чылда ажылдаан түңнелдерин үндүрүп, 1982 чылда сорулгаларын чугаалашкан хуралы Кызылга болган. Хуралга партия, совет органнарының удуртукчулары, райкүскомнарның иштики херектер килдистериниң начальниктери, иштики херектер органнарының ажылдакчылары киришкен. Үстүнде айтырыг талазы-биле илеткелди республиканың иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал кылган. Республиканың иштики херектер органнарының социалистиг хоойлу-дүрүмнү, [illegible] мун быжыглаар талазы-биле [illegible] [illegible] кылып, [illegible] мурнунда салдынган чугула сорулгаларга доктаан.

Улуг-Хем, Тес-Хем районнарның иштики херектер килдистериниң начальниктери С. С. Сотнам, А. М. Маншаадай, Кызыл хоорайкүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальниктиң оралакчызы В. Л. Ефимов болгаш оон-даа өскелер хуралга самал берген, килдистерниң ажылынга, чурттакчылыг черлерге үлетерниг корум-чурумну тургузаарыбиле, СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш хөй-ниити калы ап чорудуп турары хемчеглеринге доктаап, чугаалааннар.

Хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. [illegible] киришкен.

В. КУУЛАР.

ПРОФИЛАКТИКТИГ ТАЛАЗЫНЧЕ

Тыва АССР-ниң прокуратуразының күрүне хылалакчылыг [illegible] [illegible] тиктиг конференция Кызылга болуп эрткен. Аңаа СЭКП-ниң XXVI съездиниң негелделеринге дүүштүр совет суд органнарының сорулгаларының [illegible] республиканың Дээди Судунуң даргазының оралакчызы Ю. П. Слободчиков кылган. Үстүнде айтырыгга хамаарыштыр чугаалап тура, судтуң [illegible] ролюнун, ооң профилактиктиг та[illegible] [illegible] от [illegible].

Республика [illegible] бирги оралакчызы С. Х. Монгуш эртем-практиктиг конференцияның киржикчилеринге «Судтарның хем-херек үүлгедилгезин көрүп тура, хоойлу-дүрүмнү сагыыр турарынга прокурор хайгааралының эрге-хоойлуга [illegible] [illegible] сорулгалары» деп темага [illegible] Ыргыже ылалаашкынның сагыыр болгаш хөй-ниити ылалакчызы [illegible] талазы-биле [illegible] прокурорнуң ажылы талазы-биле [illegible] республиканың прокурорунуң улуг дузалакчызы Л. П. Корешенко кылган.

Эртем-практиктиг конференцияның киржикчилери [illegible] солуушкан.

Бистиң корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КОЛ ЧҮВЕ — ДАЙЫН АЙЫЫЛЫН ЧАЙЛАДЫРЫ

Делегей дайынының кыжанының чайладырынче угландыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Социалистиг интернационализмниң чепсегленмишкининиң дүжүрер талазы-биле Консультативтиг чөвүделиниң төлээлекчилерин хүлээп ап тура үндүрген чаа тайбың тодаргай саналдары делегейниң хөй-ниитизиниң болгаш парлалгазының кол кичээнгейинде турар. СЭКП-ниң XXVI съездиниң тодараткан принципчидиг даштыкы политиктиг угланыышкынын уламчылап турар ССР Эвилели съездиниң хүлээп алган программазының чүүлдерин тодаргай инициативалар-биле моон сонгаар-даа долдурар долу шиитпирлиг болбушаан, дайын кыжанын кошкадырынче, тайбыңны быжыглаарынче, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын хыналдырынче чүткүл салып турар деп, аңы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитиниң өскү ажылдакчылары, парлалгазы онзалап демдеглеп турар.

ПРАГА

Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, амгы үениң кол айтырыы — делегейниң термоядролуг дайынынче сөөп кире бээрин болдурбазының айтырыы болуп турар деп, «Руде право» солун бижээн. Бодунуң политиктиг ядролуг дайынга болгаш аңаа тиилээринге корталдыг тургузары — угаан-сарыылдың айыылдыг мыкыларлары-дыр деп чүвени ССРЭ быжыг бүзүрелдиг.

УЛАН-БАТОР

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче бодунуң чайгылыш чок тура-соруун, делегейниң өйү келген айтырыгларын шиитпирлээрин бодунун боттуг мөлү-биле көөр чоруун Совет Эвилели бүгү делегейниң мурнунга база дагын көргүскен деп, МОНЦАМЭ агентилелдиң тайылбырында демдеглээн. Л. И. Брежневтиң саналын делегейниң хөй-ниитизи тайбыңны быжыглаар дугайында, дүшкүүрлүг чоруктуң [illegible] [illegible] дугайында ССРЭ-ниң лаажок улуг сагыш салыышкынының база бир илерели кылдыр үнелеп турар.

ПАРИЖ

ССРЭ-ниң даштыкы политиктиг [illegible] тайбың херээнге бараан болуп турарын онзалап демдеглээн. Л. И. Брежнев агрессиг американ политикага Совет Эвилелиниң тайбынга ынак политиказын удурланыштыр тургускан деп, Францияның Компартиязының ТК-ның органы «Юманите» солун бижээн. Европага ядролуг боо-чепсектер талазы-биле чугаалажыышкыннарны дагын эгелээр аргаңы берип турар чаа [illegible] [illegible] үндүрген. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле чугаалажыышкыннарны дагын [illegible] болдап турар дээш АКШ-ты Л. И. Брежнев буруудаткан болгаш «дипломатияның» хүлээвээн деп, база бир өске француз «Эко» солун айыткан.

ЛОНДОН

Дипломатия «[illegible]» [illegible] «[illegible]» неген турар. Чүге дээрге, амгы үениң чорудуулдуг байдалдарының болгаш маргылдаалыг айтырыгларының ораажы берген дүргектерин [illegible] олура шаап хоржок дээриң совет удуртукчу Л. И. Брежнев Москвага медеглээн деп, англи «Гардиан» солун онзалап демдеглээн. Тайбыңны быжыглаарынче угланган кара чаңгыс орук — харылзажыышкыннарның, чугаалажыышкыннарның оруу-дур.

НЬЮ-ЙОРК

Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Женевада чорун турар совет-американ чугаалажыышкыннарга кайы-даа талага таарышкан дугуржуп алыышкынга чедире бээр [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

ТОКИО

Л. И. Брежневтиң ортумак ыраксыылдыг ядролуг чепсек кызыгаарлаышкын хуусаазын мырыңчай айтып тура, ону боттандырарының тодаргай программазы көрдүнген чаа саналдары Совет Эвилелиниң тайбың шаарар [illegible] [illegible] га бүрүнгээр чугула базым болуп турар-дыр деп, япон «Асахи» солун онзалап демдеглээн. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Вашингтоннуң [illegible] [illegible] совет [illegible] дыка угарлыныштыр деп ол солун айыткан.

ДЕЛИ

Европага ядролуг боо-чепсектерни кызырар дугайында совет-американ чугаалажыышкынның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тода планы Совет Эвилелде көдүрген деп, индий «Хиндустан таймс» солун айыткан. Совет Эвилелиниң тайбынга ынак чаа инициативалары бүгү талалыг бүдүмчүг болгаш бүгү нити тайбыңны камгалап арттырарының калбак перспективаларын ажыдып турар-дыр деп, база бир өске индий «Патриот» солун бижээн.

(СЭТА).

Я. АРАФАТТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

САНА. (СЭТА). Израиль кииланнарда 34 муң тыгам палестин патриоттар хилинчектеттирип чыдар. Оларның арзында 1.500 херээжеңнер база бар деп, Палестинаны Хостаарының Организациязының Күүсекомунуң даргазы Я. Арафат «Ас-Саура» солунунуң айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. Хоругдаттырганнарны араатан бөдү-биле хилинчектеп болгаш дорамчылап турар деп, ол чугаалаан. Ожаеттерден дезип [illegible] кээрлерде әжелектилер удурланыышкын шимчээшкиниң күзээшкин-биле көрүп турары дээш тайбың [illegible] ның бажыңнарын буза тепкен, бичии уругларны бээш кара бажыңнарже киир октап, палестин удуртукчуларны күш-биле чок кылырын оралдажып азы оларны төрээн черинден үйлүр шалып турар. Сиониси [illegible]нер турбажок, палестин революциязы улам күш кирип, бодунуң таламакчыларының хүрээлежин быжыглап турар деп, Я. Арафат онзалап демдеглээн.

ОБЪЕКТИВТЕ — ВЬЕТНАМ

ВСР. Каршанда (Куангниль можу) Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле тудуп кылган чуртта эң улуг болур хөмүр-даш разрезаи бар. Вьетнамның соңгу можуларының аңгы-аңгы девискээрлеринден мында келген аныяк ажылчыннар совет специалистерниң дузазы-биле амгы үениң нарын техниказын шиңгээдип, хөмүр-даш казып тывырының мурнакчы аргаларынга өөренип ап турар.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

ВЕНАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ВЕНА. (СЭТА). НАТО-нуң хамыктың мурнунда АКШ-тың агрессиг бөлүктериниң чорудуп турары күчү-дүрүүрүнүн, удурланыштыр турупуруп болгаш улустар аразынга чугаалажылганы варылдырарының [illegible] га социалистиг чурттар чугаалажыышкыннарын [illegible] лаарынче, Европада шериглерни [illegible] бөгү-биле удурланыштыр туржуп турарының [illegible] [illegible] рынче угланган боттарының даштыкы политиктиг угаалыышкынын удурланыштыр тургузуп турар. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишткиннерни кыйгаа таланың кызырарының дугайында Венада чугаалажыышкыннарның ниити хуралынга Герман Демократтыг Республиканың делегациязының удуртукчузу А. Виллан тырның чугаазы ол дугайын база дагын тодаргай көргүскен.

Кызырылгыышкынның баштайгы үе-чадазының дугайында дугуржулганың текстизин ажылдап киириптер деп социалистиг күрүнелерниң чоокта [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ГДР-ниң төлээлекчизи барыын талакы күрүнелерниң буруузу-биле чугаалажыышкыннарның таварлы берген мүнгаштадыыткыныг байдалдың үзүп алырының боттуг оруун ол салып айтып турарын онзалап демдеглээн.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африка чурттарының садыг министрлериниң конференциязының чедиги сессиязы ажылын мында доосхан. Саңхээ болгаш садыг талазынга диптиң чурттарының аразынга кады ажылдажылганы улам хөгжүдериниң, дүгүржүүшкүннүг экономиктиг политиканы чорударының эргежок чугулазын хүлээп алдынган шиитпирлерде онзалап демдеглээн.

Социалистиг дем каттышкыларынга күрүнелери-биле диптиң [illegible] болгаш аңаа дыглажыкты кады ажылдажылганың перспективаларынче конференцияның киржикчилери дыка улуг кичээнгейни салган. Социализм чурттары-биле харылзаалар калбарылыышкынының берип турары байдак күчүлүг аргаларны долу ажыглаарының эргежок чугулазын олар демдеглээн.

МАПУТУ. (СЭТА). ФРЕЛИМО партияның Мозамбик найысылалда организациязының хуралдеңи өзүп турар. Партияның 1211 кежигүннерин каттыштырган 54 чаа партия үүрлерин 1981 чылда тургускан. ФРЕЛИМО партияның Мапуту хоорай комитединиң бирги

ӨЗҮЛДЕ

секретары А. Тай ол дугайын дыңнаткан.

Улуг Мапутунуң районунда партия кежигүннериниң 60 хуузу амгы үеде ажылчыннар болгаш 4 хуузу тараачыннар болуп турарын ол демдеглээн.

Партияга хүлээп алыышкыннарны кандидаттарны ыяк шилип алырының аргазы-биле чорудуп турар. Чүгле эрткен чылын безин ФРЕЛИМО-нуң хуралдеңинге кирерин күзээн 300 хире кижиниң билдириишкиннерин хүлээп албаан.

ЭНДЕЙ БОДААШ...

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ол эртен онзагай чүү-даа болбас ышкаш турган. АКШ-тың оралакчы-президентизи Дж. Буш бодунуң кулактаан лимузин-автомобилинге олуруп кан, чажыт албаның агентилеринге үдеткен. Ак бажыңче улуг найысылалдың кудумчулары-биле чоруп орган. Хенертен машинаның кырын орта бир-ле чүве чогум улуг эвес күштүг дээпкен. Бөлүк чоруп орган машиналар дүргедей ыңай-ла болган, а радио дамчыштыр кыйгырткан полиция хоорайның элээн каш кварталдарын дораан бүзээлей шаап алган.

Информация агентилелдериниң телетайптары «чажыттыг [illegible]» [illegible] дыр «Халдаашкын» деп агентиг чүүлдерни дамчыда берген. Коргавааан кижи-даа чок. Болуушкунуң чаңгыс шак чүгле машина кырында бичии мыйык чер болган. Ынчалаажок найысылалга бөдүүн-ла дүвүрээзин үнген. Ак бажыңның шуут-ла дижинге чедир чепсеглеңгеп деп болур камгалалын улам күштелдирген. Буштуң машиназының эртип чораан кудумчузунуң [illegible] бажыңнарының бир[illegible] [illegible] рынга «боолуг кижини» кымбир кижиниң көргенин дуганында [illegible] келген «боо дажы» эткенин [illegible] адын адаваан «[illegible] [illegible]» агентилелдер берген. АП-тың [illegible] [illegible] алырга: «мээң адымны адаваңар» деп негээн конгрессмен ынаа машинага ок дегген дээр дугайында шуут шын медээ бар дээрин журналистерге чажыды-биле чугаалаан. Бузээлээн кварталдарның камгалал отрядтары бажыңнарны чиндип эгелээн.

Дүвүрээл шак шаг эртеңн [illegible] [illegible] Чажыт албаның болгаш нетелегениң федералдыг бюрозунуң агентилери машинаны шиңнилеп көргеш, машинага... тудуп турар бажыңнарның бирээзинден тудуйбе азы мадын кыгтан бетон буузундуу дегген деп түңнел үндүр тен. Албан чепсектиг талазын хелчок улуг эгеништинин-биле чамдык-даа хаттайдадып болбайн, аңаа-ла таварылга болган. Ону Вашингтонда эрге-дужааалдыгларның кончуг коргар апарганы «курлаттылар» ышбаан деп миннир ужурга таварышкан.

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ-тың оралакчы-президентизи Дж. Буш-биле болган таварылганы «Антенн-2» деп француз телекомпания тайылбырлавышаан. АКШ бөдүүн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бажыңга [illegible] хуллакчының огу дээжкеп деп билип турарын чүгле оон-биле тайылбырлап болур деп медеглээн.

«ТФ-1» программага Вашингтондан репортажы ол дугайын көргүзүп тура, американ найысылалда «халдаашкындан» коргуушкуннуң улуг [illegible] [illegible] президент Рейганның ам барык алды ай дургузунда улус-чон аразынга арны нозулбазын дыңнаткан. Чаңгыс бугаар Ак бажыңның чанынга Чаа чыл байлазынга оттарны президент боду кыпсыр ужурлуг. Ону бо чылын Рейган бодунуң резиденциязындан башкарар тускай херенселдиң дузазы-биле кыпсаан деп, журналист сагындырган.

ЛЕНИННИҢ СИБИРЬДЕ МУЗЕЙИ

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның корр. В. Васильев). В. И. Лениниң Төп музейиниң Красноярск филиалы делегей пролетариадының [illegible] амыдыралының [illegible] арыннарын илередип көргүзер алаар. Филиалдың тудуу Енисейниң товуунде эгелээн.

Шөлүлге черинче — Шушенскоеже чорударып маңаан турган Ильич Енисейде ол хоорайга чаи чок бачым чогаадыкчы ажыл-биле долдунган барык бүдүн айны эрттирген. Сибирьниң кыдыг [illegible] Ленинни алгаш чоруткан «Ыдыктыг Николай» пароходтуң чорупкан черинден ырак эвес шимден, бетондан болгаш тус [illegible] дайгары [illegible] дан бүдер архитектуржуг ансамбль бедип үнер.

[illegible] тудуу чаи чаа эгелээн-даа бол, ацаа салыр хөвар дээш хөй саннег документилер-биле ам безин таныжып болур. Фондуларны ам-на белеткеп [illegible] номнарның, чагааларның, сактыышкыннарның элээн каш муң экземплярлары чыгдынган. Музейниң делгелгелеринге Сибирьниң бо хүнгү амыдыралын көргүскен кезек баа турар.

ААЛЧЫЛАРЫ — МООЛ АРТИСТЕР

УЛАН-УДЭ. (СЭТА-ның корр.). Бурятияның академиктиг шии театрында моол артистерниң гастрольдары эгелээн. Моол драматург Ч. Чимидажтың «Буурал аба» («Кырган-ача») деп шиизин үндүреринге аалчылар [illegible]. Бурят [illegible] дың чурттакчылары МАР-ның артистерин «Оптимистиг трагедияга» база көөр.

— Моол өңнүктер-биле бистиң чаңчыл болган харылзааларывыс улам быжыгып, хайылап турар — деп, бурят театрының директору Ц. Балбаров чугаалаан. — Амы-дунма Моолга бис дөрт катап аалдап четтивис. Ооң кадында бис боттарывыстың сценавыска моол өңнүктерни чаңгыс эвес удаа хүлээп ап, моол драматургтарның [illegible] шиилерин боттарывыстың күжүвүс-биле тургустувус. Театрывыс МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Хүндүлел бижии-биле каш катап [illegible]. «Найрамдал» («[illegible]») медаль-биле демдеглеткен.

Бурят артистер амгы үеде харыы аалдаашкынга белеткенип турар.

Бистиң календарывыс

Л. П. ОРЛОВА

Шылгараңгай совет театр болгаш кино артизи — ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады Любовь Петровна Орлованың (1902—1975) торуттунген хүнүнден бээр бөгүн 80 чыл болур.

Л. П. Орлованың ады чүгле бистиң чуртувуста эвес, а харын оон дашкаар-даа эки билдингир.

Л. П. Орлова амыдыралының соолгу хүннеринге чедир Москваның Моссовет аттыг үлегерлиг театрынга ажылдап чораан. Ол аңаа классиктиг, совет болгаш даштыкы драматургиянаң чогаалдарының уттундурбас артып калыр овур-хевирлерин тургускан.

Л. П. Орлованың кинога ойнаан рольдары совет улустуң ынакшылын болгаш бедик хүлээп көрүүшкүнүн аңаа чаалап берген. Артистиң салым-чаяаны, талантызы «Хөглүг оолдар», «Цирк», «Волга-Волга», «Чаа» деп фильмнерге онза тода илерээн. Бодунуң урап чуулу-биле Л. П. Орлова чаа пиитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары совет херээжененнериң [illegible] байлаан, мөзү-шынар талазы-биле чаражын бадыткап чораан.

ЧУРУКТА: Л. П. Орлова. СЭТА-ның фотохрониказы.

«ТЫВА — ЧАҢГЫС ААЙ ӨГ-БҮЛЕДЕ»

1982 чыл — ССРЭ-ниң тургустунганындан [illegible] Ол [illegible] турар [illegible] — «Тыва — чаңгыс аай өг-бүледе» деп [illegible] аңаа-биле хамаарышкан [illegible] кинофильмнер болгаш фото-чуруктарның [illegible] Тываның профбилелдер эвилели болгаш Т[illegible] тывызынга талазы-биле Тыва АССР-ниң күрүне комитеди [illegible] февраль [illegible].

[illegible] кино болгаш фото урал чуулунуң херекселин-биле республиканың хөй талалыг амыдыралын. Совет эрге-чагыргаңың чылдарынга Тыва [illegible] болгаш [illegible] Конкурска кирген кинофильмнерниң болгаш фото-чуруктарның [illegible] ССРЭ-ниң улустарының [illegible] XXVI [illegible] шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын [illegible] он бирги беш чылдың [illegible] күүседир болгаш [illegible] республиканың [illegible] совет хевири.

Эң эки кинофильм дээш [illegible]:

биргизи — 75 рубль;
ийигизи — 50 рубль;

Эң эки фото-чурук дээш [illegible] үш шаңналды [illegible]:

биргизи — 50 рубль;
ийигизи — 40 рубль;
үжүгүзү — 30 рубль.

«Тыва — чаңгыс аай өг-бүледе» деп конкурска республиканың [illegible] фото-чурук тыргыраларының хандыкшылдың бүгү кижилери киржип болур. Олар кандыг-даа фильмни, фото-чурукту конкурска оскеп болур.

Фото-чуруктар оң чок, кызагар эвес саазынга 18х24 сантиметр хемчээлдиг [illegible] дыр парлаттынган турар. Конкурска фотонегативтерин-даа хүлээп ап болур.

Конкурска эки деп [illegible] кинофильмнерни болгаш фото-чуруктарны телевидениениң информастыг болгаш тускай программаларынга чырыдар болгаш бедиткен гонорар [illegible].

[illegible] соолгу хуусаазы — декабрь 20. Конкурстуң түңнелин декабрь 30-де. ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур үндүрер.

Кинофильмнерни болгаш фото-чуруктарны (негативтерин) дараазында адресче чорудар: 667003, Кызыл хоорай. Горная кудумчузу, 29, телестудия. «Тыва — чаңгыс аай өг-бүледе» деп кинофото-конкурска.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк [illegible] [illegible] хаттың күжү [illegible]. Хүндүскү температуразы 25-30 градус соок болур.

Бистиң солун «КАИ экраны» деп булуңну ажыдып, аңаа озал-ондак кылбайн, орук шимчээшкинниериниң чурумнарын шын сагыырының талазы-биле эки ажылдыг коллективтерниң, үр чылдарда чолаачылап келгеш, авария кылбаан бедик мергежилдиг чолаачыларның арга-дуржулгазын көргүскен материалдарны бээр. База ол ышкаш тускай көрүлде айларының чорупп турарын болгаш ол үеде кылган рейдилерниң түңнелдерин анализтеп чырыдар.

Ол ышкаш кудумчу чурумун үреп, арага-дары ижип алгаш, руль артынга олуруп алгаш, озал-ондак кылган чолаачыларны сойгалап, машина-техниказынга камныг, эки кижилерниң дугайында чүүлдерни бо булуңга чырыдар.

Эң ылаңгыя кедээ черлерде трактористерниң, комбайнерлерниң техниказының ажаалда-кадагалалын канчаар чорудуп турарын, озал-ондак чок болуруп чедип алыр дээш кандыг-кандыг хемчеглерни ап чорудуп турарын чырыдар. КАИ-ның хөй-ниитичи инспекторларының ажылын база солунуң номчукчуларынга таныштырар.

Эргим номчукчулар! Бо булуңга хамаарыштыр корреспонденцияларыңарны бисче чорударыңарны манап артывыс.

КӨРҮЛДЕНИҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ

Орук шимчээшкининиң айыыл чок чорууп хандырар талазы-биле Бүгү-эвилел көрүлдезинге республиканың ажыл-агыйы болгаш профэвилел организациялары эрткен [illegible] идепкейлиг киришкен. Бо үениң дургузунда озал-ондак болдурбазының дуржулгазын бүдүрүлге черлери, албан организациялар, күрүне автоинспекциялары, хөй-ниити организациялары мөөңнээн. Ооң уламындан 1981 чылда автоавария саны мурнуку чыл-биле деңнээрге, 4,6 хуу, орук шимчээшкининиң озал-ондаандан өлүм-чидим 3 хуу, кемдээшкин 12,3 хуу кызырылганы оорупчуг.

Көрүлдениң түңнелинде Красноярскиниң тудуг-транспорт эргелелиниң № 12 АТБ-зин, «Тыва суг тудуг» трестиң, «Тыва кедээ тудуг» трестиң автобаазазын, республиканың херегленчилер ниитилелиниң АТБ-зин Бүгү-эвилелдиң социалистиг [illegible] тиилекчилериниң одуруунче, шаңнаар-биле [illegible]. Орук шимчээшкининиң айыыл чок чорууп хандырарының мурнакчы дуржулгазының, озал-ондакты бадыр болдурбазының ажылын чоруткан. Маңаа телерадио-дамчыдылганы, республика солуннарының [illegible] калбаа-биле база ажыглаан.

Транспорт шимчээшкининиң, ажыглалының байдалын контрольдап, рейдилерни чоруткан. Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруу дээш хөй-ниити [illegible] комиссияларының, тускайжыткан эки тура [illegible] хандыкшылдарының ниитилелдериниң ажылының ажыктыг чоруу бедээн.

[illegible] орукта озал-ондак болур чорук бар болуп артыыпаан. Ооң кол чылдагааннары орук шимчээшкининиң чурумун чолаачылар (дүргени, чорууруңуң, каржы, эртериниң чурумун үрээри, орук белдемдектерин сагываазы), техниктиг талазы-биле [illegible] транспортту ажылдары, машинаны эзирик башкарары. База ол ышкаш автоорук организациялары орук септелгезин эки септеп турарында четпестерлиг. Дыка хөй ажыл-агый удуртукчулары [illegible] болдурбазының хемчеглерин ап турары чогуур чергелдеге дүүшпес. Бо ажылды бо чылын оон-даа экижидер ужурлуг.

Д. МОНГУШ, республиканың орук шимчээшкининге айыыл чок чоруунуң оргкомитединиң даргазының оралакчызы.

ТУМАННЫГДА КИЧЭЭНГЕЙЛИГ БОЛУҢАР

Кыштың соогунда дүн-хүннүң караңгызы — бүлүртүң турары узаап турар, оон аңгыда туман база немежип кээр, ынчангаш чолаачылар ажыл хүнүнүң хөй кезиин кылымал чырык-биле азы машина фаразының чырыы-биле ажыглап чорууп ужурга таваржып турар. Шак мындыг байдалда транспорттуң чырыткы приборлары үрелик, ажылдавас, азы чырыткы приборларының ажыглаар дүрүмүн сагываанында, айыылдыг озал-ондак туманныгда бооп болур.

Автооруктарга болгулаар транспорттуң озал-ондактарының 15 хуузу туманныгда багай көстүрүнден болуп турар. Чолаачылар өске машинаның кыр[illegible] чогу-биле чорууда бээр болгаш уткуштур шимчеп кел чораан машинаже база мурнунда бар чораан ийикпе, турган машинаның кырынче чорууда бээр таварылгалар тургулаар. Бир чижек: 1982 чылдың январь 27-де кежээкиниң 6 шакта Боом чаныынга 18 километрге орук кыдыынга турган МТЗ-50 деп тракторну. Госкомсельхозтехниканың ЗИЛ-130 маркалыг № 06-02 ТВЕ машинаның чолаачызы Чүгүр-оол эзирик башкарып чорааш, туманныгда ол тракторну оваарбайн үстүрген. Ооң ышкаш база бир чижек, январь 22-де кежээкиниң 8 шак ажып турда, Кызыл — Чадаана оруунуң 271 километрге, Каа-Хем разрезиниң Чадаана участогунуң улуг инженериниң оралакчызы А. С. Серитпен «Москвич-412» № 89-23 ТВЕ машинаны эзирик башкарып чорааш, орук кыдыынга турган МАЗ-500 машинаны кежээки туманныгда эскерип көрбээнинден, база эзириктиң хайы-биле көрбейн үстүрген. Ооң түңнелинде чолаачының (Серишевтиң) оң талакы дөңмээ сынган, а олуруукчулары: Кондратьев эмчээ келгеш өлген, Козлов ияаы-бүрү кемдээшкинге таварышкан.

Чамдыкта чергелештир чораан хөй машиналар, чырыткылыг медээлээшкинниң демейлешкек байдалының четпезиниң үндезининден туманныг үеде озал-ондакка таваржып болур. Хүндүс безин автооруктарга хеп-хенертен чүвелерниң көстүрү баксыраң, бүлүртүңнеи бээр болгулаар. Машиналарга туманныгда айыыл чок шимчээшкин-биле чорууруңга даарымчалыг байдалды чедирбейн турар. Маңаа хамаарыштыр чижек, январь 25-те хүндүс 12 шак 15 минутада Кызылдың Магистральная биле Заречная кудумчуларының белдиринг эртерде «Тувинсельстрой» трестиң чолаачызы А. А. Вишневский ЗИЛ-130 машинаны башкарып чораш, туманныгда машиназын эмин эрттир дүргедеткенинден УАЗ-469 № 35-33 ТВЕ машинаны үрей үстүрген.

Туманныг хүннерде фараларның чырыы уткуштур кел чораап ийикпе, азы соондан чорупп орар транспорттуң чолаачыларынга тода көзүлбейн барып болур. Мындыг таварылгалардан база транспорт озал-ондаа болуп болур. Автотранспорттуң озал-ондаап болдурбас сорулга-биле чолаачыларның талазындан кичээнгейлиг болуру чугула. Туманныгда чүвениң көстүрү 300-400 метр чедир кызырлыр. Чамдык чолаачылар ону биле тура, оваарымча чок болгулаар.

Аңаа хамаарыштыр чижек, январьның 23-те хүндүс, Шагаан-Арыг чоогунга автоорукка Крас деп чуък машиназы мурнунда чорупп орган машинаны чедип эртер дээш, уткуштур кел чораан ГАЗ-53 № 18-30 машинаны үстүрерге, ол ГАЗ-53 үшкү машинаны МАЗ деп автобуска үстүрген, түңнелинде аас-кежиктиг бооп айыылдыг озал-ондак болбаан, чүгле Шагаан-Арыг АТБ-зинге материалдыг когарал чедирген.

Туманныгда фараларны канчаар ажыглаарыл? Туманга удур фараларны азы чоокку чырыкты кыпсып алган транспорт 120-130 метр хемчээлдиг черден көстүр. Туманныгда эң-не айыыл чок чорууруңуң байдалы ырак-кы чырык-биле чорууру болуп турар. Ынчан 200 метрден-не чорупп орган транспортту эскерип, көрүп каап болур. Ол үеде карактың чылчырыктаарындан сеңээн херээ чок. Ылап-ла машина фаразының ырак чырыы улуг туманныгда уткуштур келген машинаның айыыл чок чорууп болдурар.

Туманныгда, хар чаап турар үеде ажыглаары-биле машинаның соонга туманга удур тускай фонарьларны, база мурнунга солагай талакы кыдыынга чаңгыс фонарьны дерип кылып алыры чугула. Бир эвес машинаның мурнунга фонарьны ийини дерип тургузуп алыр болза, ооң чырыының көстүрүнүң күжү машинаның габарит оттарындан каш катап эки болгаш, ооң медээ оттары, удур кел чыдар транспорттуң чолаачыларынга улам тода көстүр. Ол фонарьларны машинага шын дерип тургузары онза чугула.

Ынчанмыже, туманныгда чолаачы машиназының шимчээшкининиң дүргенин шып шилип өөренип албас болза, кандыг-даа фаралар болгаш фонарьлар айыыл чок болуушкунну чедип алырынга дузалавас. Январь 20-де дүнекиниң 3 шакта, Бай-Хаак биле Балгазын аразынга орукка Сельхозтехника эргелелиниң чолаачылары Бобровский, Бушин олар ГАЗ-53 № 56-66 ТВЕ база ГАЗ-53 № 56-69 ТВЕ машиналарны башкарбышаан, ийилээ сүрүштүр чорупп орган, ийи чолаачы кайызы-даа эзирик. Дүнеки туманда мурнунда чорупп орган эжиниң машиназын Бушин үстүрген. Ол чүнү херечилеп турарыл дээрге машинаның соңгу фонарьын туманга удур фонарь-биле дерип кылып албааны көргүзүп турары ол-дур.

Түңнелинде элээн каш сүмелер. Туманныгда машинаның дүргенин шакта 30-40 километр чедир оожумнадырын утпаңар. Ынчан ырак-кы, чоокку фараларны ылап-ла ажыглаңар. Туман дүй ап келген үеде, орукка шимчээшкиниң кончуг оваарымчалыг хайгаарап билип алырынга боттарыңарны чаңчыктырыңар. Шимчээшкиниң уун туманныгда часпас дизе, аргалыг-ла болза орук-туң кыдыын көрүп, ону кичээнгейден салбазы чугула.

Үстүнде бодуун сүмелерни херек кырында ажыглаанындан орук шимчээшкининиң айыыл чок чорууп хандырып болур дээрзин утпаңар.

О. ОТТУК-ООЛ, Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң Курантоинспекция килдизиниң начальнигиниң оралакчызы.

КАДАГАЛАЛЫ ЭКИ

«Шасси-16 М» деп маркалыг кызыл-хүрең өңнүг бичии трактор эртен гаражтан үнгеш Кунгуртуг суурнуң ырымын бир-ле дугаар үрептер. Ону хүлүмзүрээн түрең-кызыл шырайлыг аныяк кыс Юля Бавуу-Доржу башкарып чорууруп бо-ла көрүп болур. Ол Кызылдың № 1 кодээ профессионал-техниктиг училищезин дооскаш, ажылдап келген чылдарының дургузунда ол ай, квартал планнарын [illegible] ажыр күүседип, чаңгыс чер чурттугларынга [illegible] келген.

Он бирги беш чылдың бирги чылында механизаторлар [illegible] калбарган социалистиг чарышка ол тиилекчи [illegible]. Ол тонна-километр [illegible] биле чыл планын 115 хууга боттандырып, хөй кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Юля башкарып чорууур техниказынга кончуг ынак. Техниктиг ажаалдазын чогуур ойшаанда кылып алырынга чаң чыга берген.

— Машина-техника эдилээн кижи аңаа бүгү сеткил-сагыжындан бердинген болур ужурлуг. Мен тракторумну кандыг бир кезээнге эң чок чүве дыңналы берзе, дораан эдип алыр мен. Соолунде дээш ажыладап чорууур болза, бичии чалгаа улуг чалгаага чедип, септелгени үезинде кылбаанындан аварияга чедирип болур. База ол ышкаш тракторнуң артыкы болгаш мурнуку фараларын, фонарьларын [illegible] камнап чорууур мен. Чамдык трактор башкарыкчыларын көөрге, оларның тракторларының фаралары шагда-ла буступ калган бооп чорду. Ону ой-шаанда кылып алыры оон айыыл чок болуунга ажыктыг. Ол кижиниң бодунга-даа, совхозунга-даа ажык чок каражалыг болур — деп, Юля Бавуу-Доржу чугаалаар.

«Тере-Холь» совхозтуң ажылчыннары бодунуң ажыл-ишчи трактористиң кызымаккай ажылын бедик биле үнелээр-ле. Юля Филимоновна Бавуу-Доржуну Шынаа кожуун Советиниң депутадынга соңгааны болгаш совхозтуң коммунистери партия кежигүнүнге кандидатка хүлээп алганы улуг идегел болур.

К. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Юля Бавуу-Доржу ээлчеглиг рейсче белеткенип тур. А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

ЧОЛААЧЫ — АВТОМОБИЛЬ — ОРУК

Амгы ниитилелдиң амыдырал-чурттаалгазы автомобиль чокка болбаары берге. Делегейниң оруктарында ам бо хүннерде барык 300 млн. автомобильдер шимчеп чоруп турар, а 2000 чылда оларның саны 500 млн. ажар деп санап турар. Автомобиль чүък сөөртүрүнүң, шимчээшкиниң хемчээли улгаткан тудум транспорт озал-ондаазының саны база өзүп орар. Тускай эртемниглерниң санаашкын-биле алырга, [illegible] автооруктарынга транспорт озал-ондаандан чылдың-на [illegible] млн. кижи кемдээшкинге таваржып, 200 муң кижи амы-тынындан чарлып турар.

Бистиң республиканың улус ажыл-агыйынга автомобиль транспорту бирги черге-ниң ужур-дузалыг болуп турар. Өңгү беш чылда республикага хөй чүък сөөртүр чүгле «КамАЗ» деп маркалыг 700 чаа автомобильдерни алгаан. Ынчангаш автомобиль транспорту чүгле саны өзүп орар эвес, ооң дүргени улгадып, чолаачыга ажыглаарынга таарымчалыы экижип, техниктиг [illegible] кижилерин бо транспортта хөй-бүле ажыглап турар болганда, чолаачыдан хөй билигни, арга-дуржулганы, быжыг чурумну негеп турар. Ам бо хүннерде республиканың автооруктарында ийи-бүрү марканың хөй муң автомобильдери шимчеп ажылдап чорупп турар.

Ынчангаш шимчээшкиниң айыыл чок чорууп чурттар аразының конгресстери, конференцияларынга Делегей океанын шиңгээдип алыр болгаш долгандыр турар бойдуста [illegible] ажыглаары-биле деңге хөй делегей ужур-дузалыг айтырыг кылдыр көрүп турары таварылга эвес. Бо айтырыгны кыскалыы-биле ВАД (водитель — автомобиль — дорога) деп адап турар. Оон кол звенозу — чолаачы. Оон мергежил талазы-биле белеткенинден, арга-дуржулгазындан, харысаалгазын чедерем билиринден чүгле чолаачының чаңгыс бодунуң эвес, а хөй-хөй кижилерниң амы-тынның айыыл чок чоруу, экономиктиг чүүлдерниң кадагалалы улуг хамааржылыг. Бо бүгү чүгле профессионал чолаачыларга эвес, а харын чолаачы — сонуургактарга (хуу машина ээлеринге) дорт хамааржыр. А соолгу үеде чолаачы — сонуургак деп терминни шуут ажыглавастаан болгаш ындыг шынналганы тывыспас апарган. Чүге дээрге сонуургактарга тускай оруктар, орук болгаш кудумчу белдири кылып кагбааны болгай. Орук-озал-ондактарын сайгарып тура кандыг-даа категорияларның чолаачыларының аразынга хоойзу ылгал кылбазы билдингир.

Б. СААЯ. Мөңгүн-Тайга район.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Суда шимчээшкининге [illegible]». 9.00 — Тюменьниң область филармониязының скрипкачыларының ансамбли ойнаар. 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-таныыдырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Кедээден дамчыдылга». 13.45 — «Музыкалыг киоск». Э. Беляева эрттирер. 13.45 — Коньки спортунга делегей чемпионады. Хой хевир. Голландиядан дамчыдылга. 14.15 — И. С. Тургенев — «Адалары болгаш оолдары». ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг театрының фильм-шиизи. 17.00 — «Вальс, вальс, вальс...» Киевтен дамчыдылга. 17.45 — Мультфильмнер программазы: «[illegible]», «Лабиринт». 18.15 — 18.30 — Чаа-сар. 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — Фигуралыг чүңгүлээшкинге Европа чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. Франциядан дамчыдылга. 20.00 — «Кино аап-чоруктар клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — В. Ковтун (аккордеон) ойнаар. 21.50 — 23.25 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Москва). 2-ги, 3-кү үелер. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Тоолгеде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20 — «Кино көрүкчүнүң демдеглели». 15.05 — «Билдингир-даа бол, эдеитиге». 16.10 — «Июльда ужуражылга». Уран-чечен фильм. (ЧССР). 17.20 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Дончулал: 17.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 5-ки фильм. — «1921 чыл». 19.05 — И. Христовп ырлаар. (Болгария). 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаптар!» «Тимка биле Димка». Мультфильм. 19.45 — «Эрмитаж. Испанияның урал чуулу». 12-ги фильм. 20.30 — «Берлинге сел[illegible]». Кинопрограмма (ГДР). 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Бистиң үениң маадыры». («Максим Максимович», «Тамань»). Уран-чечен фильм.

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Ажылалбан аайы-биле ынакшыл». Уран-чечен фильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чаа-сар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Аныяк антифашист маадырның хүнүнге. Документалдыг фильмнер программазы. 15.25 — «Аваның школазы». 15.55 — В. Шекспир. 16.40 — И. Гайдн. Фортепиано биле оркестрге концерт. 17.00 — «Бүгүдеге стадион».

КЫЗЫЛДАН

17.20 — «Лариса Шойнько биле Мурат Мусабаев ырлаар». 17.50 — Киножурнал. 18.00 — «Спорт». Дамчыдылга. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга». «Сибирь черде. Ималдың газы». 19.15 — Магадан областың урал чуул коллективтериниң концерти. 19.45 — Фигуралыг чүңгүлээшкинге Европа чемпионады. Көргүзүг мергежилгелер. Франциядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Көргүзүг мергежилгелерниң уланчызы. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.15 — Коньки спортунга делегей чемпионады. Хой хевирге маргылдаа. Голландиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00 — «Орус чугаа». 12.30 — Физика. 7 класс. Электри четкилерин чыыры. 13.00 — Ботаника. 6 класс. Чечектиг үнүштер. 13.20 — «Дээрге-даа, черге-даа». Эртем-таныылбырлыг фильм. 13.40 — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга. Бис — совет улус бис. ССРЭ-ниң ЭА-ның ССРЭ тоогузунуң институдунуң директору, тоогу эртемнериниң доктору С. С. Хромовтуң эге созу-биле. 14.30 — «Эртем амыдыралы». 15.00 — А. Гайдар. «Школа». 15.30 — «Шакпас чылан». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.45 — Чаа-сар. 17.45 — «Аныяктарның адрестери». 18.50 — Хостуг хүрешке делегей ужуражылгазы. ССРЭ биле АКШ-тың шилилдек командаларының хүрежи. «Измайлово» Спорт ордузундан дамчыдылга. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаптар!» «Бажың пиригн».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Телемедээлер. 20.00 — «КАИ экраны». 20.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.30 — Эртем-таныылбырлыг фильмнер программазы: «Алексей Саврасов», «Москвага чураан чуруктар». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Ужудукчулар». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чалгааннайга фрак» 10.00, «Эрлер!». 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Суурлгаларда туктар» 10.10, 15.00, «Казактар — дээрбечилер» 12.00, 13.30, «Чалатылган өңнүк» 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мени кады апла» 11.00, «Бөөнүрнүң чуразы» (2 сериялыг) 15.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Улуг сүнезинниң шилип алган кижизи» 10.30, 12.20, «Тамы» (2 сериялыг) 15.10, 17.00, 19.50 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрткен хүннерниң фактылары» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.10, 20.00, «Менделеевтиң сактыышкыннары» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ол үрүг турбаан болган» 9.30, 11.00, 13.[illegible], 15.10, «Эрлер!» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

Тываның күрүне филармониязы «Саян» болгаш Алгаз ансамбльдерге хүлээп алыры-биле шылгаалданың конкурузун 1982 чылдың февраль 15-тен 20-же чедир эрттирер. Конкурсту филармония бажыңынга 10 шактан эгелеп чорудар.

Адрези: Кызыл хоорай, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 58. Филармония.

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-03, [illegible] 2-22-34, 2-23-[illegible], [illegible] 2-23-76, [illegible] 2-22-80, [illegible] 2-22-13, [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-21-74, [illegible] 2-21-67, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-31-77, информация килдизиниң 2-20-80, корректорларының 2-27-11, бухгалтериязы 2-12-65, [illegible] 2-32-75.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 11).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 33 (11831) | 1982 чылдың февраль 9, вторник | 1925 чылда үндүрүлгеннеп | Өртээ 3 кап.

ЛЕНИНГРАД ОБЛАСТЬ. Эстонияның «Ахтме» шахтазы биле Сланцы хоорайның «Ленинградская» шахтазының дагжылары быжыг найырал доңнаштырган. Ол коллективтериң аразынга социалистиг чарыштың кээргенин чарганындан бээр он чыл эрткен. Өңнүктер бот-боттарының чедиишкиннерин сонуургажып, арга-дуржулга-зын солчуп, эш хуу дузаламчызын чедирип турарлар. Бистиң Ада-чуртувустуң бүдүргени 1 ГШ-68С деп чаа комбайнны болгаш эстон инженерлериниң кылганы боттарының шимчеп чоруур чаа вагоннарын сланцыжылар ажыглап турарлар. Кохтла-Яртының бүдүрүлгелери Сланцыга шенелде эрткен системаны алганнар.

Шахтёрлар коллективтериниң чарыжын «Эстонсланец» болгаш «Ленинградсланец» каттыжышкыннарының төлээлери кирген тускай чөвүлел удуртуп турар.

ЧУРУКТА: «Ленинград» шахтаның дагжыларынга Эстония өңнүктериниң четкилеп келгени.

О. ПОРОХОВНИКОВТУН фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПЛАННЫГ ДААЛГАЛАРЫВЫСТЫ, ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИВИСТИ АЖЫР КҮҮСЕДИИЛИ!

ССРЭ 60

Ажылчынга сөс

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ САЛЫЫШКЫНЫНДАН

Улуг-даа, бичии-даа коллективтиң ажылынга чедиишкинниг ажыл-ишчи бүрүзүнүң киирген үлүүнден тургустунар болгай. Бистиң «Коммунизмниң херели» совхозту ап көөр болза, чыңда эрес-кежээ, мурнакчы кижилер эвээш эвес. Ылангыя хойжулар Антон Оюнну, Хунан-Бора Ооржакты, Бугалдай Оюнну, механизаторлар Владимир Оюнну, Эртине Барсыганы, Александр Соктайны, саанчылар Далар Куулар-ны, Далар Кечил-оолду, Шиветпе [illegible], малчыгылар Сергей Оюнну, Сергей Монгушту, Мамай-оол Куулар-ны, Михаил Доржуну болгаш өскелерни-даа бисте чоргаарал-биле адап турар.

Ниитизи-биле совхозтуң ажылчыннары [illegible] мергежилдиг кижилерниң [illegible] он бирги беш чылдың баштайгы чылында [illegible] чамыык көргүзүглерин чедип алган. Сүттү, [illegible] бүдүрериниң база күрүнеге садарының чыл планын күүсеткен.

Мен саанчы кижи болгаш [illegible] малының планын күүседиринге мында саанчылар, каларчылар болгаш өске-даа ажылдакчылар боттарының үлүүн киирген дээрзин чугаалаар болдум. Он бирги беш чылдың [illegible] бистиң ферма-ның коллективи ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуурун биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Ынчаарга мен бодум бо чылын менээ быжыглаан бөлүк инектерден 580 центнер сүттү саарын хүлээндим. Ол болза пландан 10 центнер хөй боор турар. Саар бир инектен не 2000 литр сүттү саарын болгаш чылдың планын декабрь 10-да күүседип [illegible].

Бо кыш ниитизи-биле соок дыңзыг, берге кыш боор турар. Ынчангаш хамыктың мурнунда мал чемин хумагалыг чарыгдаарынче, малдың [illegible] кичээнгейни салып турар бис. Чемнерип малга чүгле чогуур ёзугаар берип турар.

Совхозтуң парткому болгаш партия организациялары чүгле сүт-бараан фермаларының [illegible] өске-даа малчыннарының кол [illegible] лаашкынны хүр чаагай эрттирерин-че угландырып турар. Чүге дээрге, мал ажылының [illegible] бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын көвүдедири оон улуу-биле хамааржыр болгай. Амгы үеде бистиң совхозта хөй оолдаашкыны массалыг эгелээн. Февраль эгезинге четир үш муң ажыг хөй төрээн. Хойжуларның, сакманчыктериниң эрес-кежээ ажылындан төрээн хой [illegible] [illegible]. Олар ужурлуг механизаторлар чамдыкта чогуур өйүнде ажылга үнмейн, ону багай чорудуп келген фактылар турган. Дирекция чөрү хемчег алган [illegible].

Совхозтуң ажылчыннары ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткууруңга, бо чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседиринге долу шынтпирлиглер.

Д. ОЮН.
«Коммунизмниң херели» совхозтуң саанчызы.

АЖЫР КҮҮСЕДИР БИС

Кызылдың сүт заводу ССРЭ-ниң 60 чыл оюнуң чылы 1982 чылды бедик темп-биле эгелээн. Продукцияны бүдүрериниң-даа, сайгарарының-даа планныг онаалдаларын завод чедиишкинниг күүсеткен. Пландан ажыр 6 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген болгаш 13 муң рубльдиң бараанның продукциязын сайгарган.

Бистиң заводтуң коллективи ийиги чылды база күжениишкинниг ажыл-иши-биле эгелээн. Боттарывыстың бар арга-күрлавырларывысты санап көргеш, заводтуң коллективи планда көрдүнгениниң немей продукция бүдүрерин хүлээнип ап, бедиткен социалистиг хүлээлгени коллективтиң ниити хуралынга хүлээп алган.

1982 чылдың планын декабрь 25-ке чедир күүседир болгаш пландан ажыр 40 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер база 40 муң рубльдиң продукциязын сайгарарын, оон иштинде сүт аймааның продукталарын пландан ажыр 200 тоннаны [illegible] хүлээнген.

Чиг-этти болгаш артынчы продуктуларны чоп ажыглаанындан продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир. Арыг орулганы пландан ажыр 10 муң рубльди алыр.

«Бутерброд» саржаг деп чаа хевириң продукциязын бүдүрерин [illegible].

2 тонна бензинни, 20 муң квт-шак электри энергиязын [illegible] алыр.

Социалистиг хүлээлгелерде мындыг пунктуларны киирген. Оон күүселдезин чедип алырда, цех бүрүзүнге ажылды шын организастаары, ажылчын бүрүзүнүң бот харысаалгазын улгаттырары негеттинер болгай. Заводта социалистиг чарышты организастаары багай эвес, түңнелди ай санында үнгүрүп, мурнакчыларны демдеглеп турары ажылга эки салдарны чедирип турары чугаажок.

Январьда чарыштың түңнели-биле аппарат цеги бирги черни ээлээн. Ол цехтиң ажылчыннары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ольга Захаровна Блохина, бүдүрүлгениң хоочуну, коммунист Раиса Ивановна Солодинина болгаш херецги белеткекчизи Раиса Тимофеевна Киселёва болгаш оон-даа өскелер улуг-норманың ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар. Январьда завод пландан ажыр саржагны 6 тоннаны, чалаң сүт аймааның кылыглаларын 92 тоннаны кылып бүдүрген.

А. КУРАГИНА.
Тываның сүт комбинадының план килдизиниң начальниги.

Хүннүң медээлери

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«Тыва септелге тудуг» трестиң мурнакчы бригадазын Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи А. Черных баштап келген. Ук коллектив деңдески ажылдааш, бо чылдың январьның үлүүн хуусаазындан дөрт хонук эрте дооскан. Мурнакчы коллективте күш-ажылды эки организастаанындан чылдагаан чонка ажыл шагы үзер кижи чок.

Бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап келген бригадага аныяктар кызээнди-биле тулумчуп ажылдап турар. Хоочун ажылчыннар Н. Елистратова, В. Жариков, Н. Хвастунова болгаш оон-даа өскелер аныяктарның медегелдиг дагалыкчылары.

В. БАРМИН.

КАЛЕНДАРЬДА АПРЕЛЬ

Республиканың автоорук эргелелиниң Кызылда орук-септелге участогунда Н. П. Ильченконуң комплекстиг бригадазы бо чылдың апрельдиң үлүүнге кирипштир ажылдап турар. Үени мурнаан коллектив орук кылыр болгаш септээр ажылдарны чогуур үезинде эки шынарлыг кылып келген. Ында ажылчын бүрүзү үш-дөрт мергежилди шиңгээдип алганындан күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү бедик. Мурнакчы бригаданың кежигүннери бригаданың керээлиг аргазы-биле сес чыл дургузунда ажылдап келген.

В. АЛЕКСЕЕВ.

КАМНАЛГАДА — 30 ТОННА

Авиабүдүрүлгениң коллективинде бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен мурнакчылар хөй. Вертолёт экипажтарының аразындан ужудукчу Валерий Алексеевич Евстигнеев баштаан экипаж 1981 чылдың чарыжынга тиилээн. Найыралдыг экипажтың кежигүннери 30 тонна кывар-чаар чүүлдү камнап алган.

Н. ООРЖАК.

МИРНЫЙ. (Якут АССР). [illegible] баштайгы километрлерин тудуп эгелээн. Алмаз бай [illegible] тынга бойдус газын бо чылын киирер сорулга салдынган. Хоораның энергетиктиг баланстыг эки-жидер бүдүрүлге черлерин болгаш чурттал-га бажыңнарын газ-биле хандырар чугула сорулганы күүседир дээш тудугжулар ортузунда социалистиг чарыш амгы үеде улам калбарган.

Газ дамчыдар хоолай тудуунда чаа техниканы бедик бүдүрүмчүлүг ажыглап, тудугжуларның ажылдаарынга, чурттаарынга, оларның культурлуг [illegible] байдалдарны хандырып турар.

АШХАБАД. Чарджоу областа СЭКП-ниң XX съездинин аттыг колхозка химизация [illegible] дериниринге үндүрген чарыгдал чүгле ийи чылдың дургузунда дедир эгиттинген. Ол чарыгдалдарны дөрт чыл дургузунда дедир эгидери планнаттынган турган. Немелде [illegible] дедир эгидиле хан-[illegible] ийи эки ажыглаанындан, оларны хоранга киирериниң нормазын [illegible] келгениниң түңнелинде хөвеңниң бир гектардан-на немелде дүжүдү 6 центнер четкен. Химизацияның 200 ажыг пунктулары амгы үеде республикада ажылдап турар.

Чер ажылының продукциязын бүдүрерин улам-на көвүдедир талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шимчээшкин Туркменияның [illegible] ортузунда калбарган. Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир республиканың бүгү колхозтарынга болгаш [illegible] пункттары бар болур.

ЖИТОМИР. «Кодээ ажыл-агыйн химизазынын» районнар каттыжыышкыннарының дүжүт бедидер отрядтарының [illegible] колхозтарның болгаш совхозтарның специалистери кирген. Ол отрядтар [illegible] хандырарын, мал одарларын болгаш сиген шөлдерин сайзырадырын боттандырып турар. Чемиштидилгелериниң хамыктың мурнунда минералдыг чемиштидилгелерин шын ажыглаар талазы-биле специалистер бүгү механизаторларга практиктиг дузаны чедирип, [illegible] грамм бүрүзүн камныг кадагалаарын, шын ажыглаарын [illegible] турар. Шөлдерниң дүжүдүн бедидер сорулгалыг 200 отрядтар болгаш звенолар ажылдап турар.

Областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга дүжүт бедидер комплекстиг отрядтарны тургускаш, оларның составынга специалистерни киирген чорук чер ажылының культуразын бедидеринге, [illegible] улуг рольдуг болган. Чемиштидилгелерни шын ажыглаап [illegible] эрткен чылын гектардан 3,5 центнер чедир немелде дүжүт алган.

ВОЛГОГРАД. Городищенск районда 62-ги армия аттыг куш фермазы ажылдап турар. Эмнелге черлеринге херглээр куш эъдин арбыдадыр бүдүреринге боттуг үлүүн ол коллектив киирип турар. Куш фермазы [illegible] де ооң күчүзү бүдүн чартык катап бедээн. Фермада ам 12 корпустар бар. Оператор бүрүзү 50 муң кушту азырап турар.

ЛЫСЬВА (Пермь областы). Түс черле металлургия заводунуң мартен суугулары беш муң кижи чурттакчылыг микрорайонну чылыдылга-биле хандырып эгелээн. Заводтуң суугуларындан [illegible] чылыг буг кылдыр хуулдурар күчүлүг херексел ажылдап турар. Ол чангыс-ла шактың дургузунда безин үш тонна чылыг бусту чуртталга бажыңнарынга берип турар. Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир мындыг херекселдерни заводтуң бүгү мартен суугуларынга дериир сорулга салдынган.

ТБИЛИСИ. Алгетаның сүт шыгжамырының тудуу — амгы беш чылдың эң улуг тудугларының бирээзи. 25 миллион кубометр суг шыгжаар ооң баштайгы ээлчээ бо чыл [illegible] ажыглалга кирген. Алгета хемниң суу-биле республиканың хөй ажыл-агыйларының [illegible] сорулга салдынган. Он бирги беш чылда Грузияга суггаттыг чүс муң гектар шөлдерни немей шиңгээдип алыры көрдүнген.

Суг шыгжамырының тудуглары [illegible] лерин амгы беш чылдың төнчүзүнге чедир дедир эгидип [illegible] сорулганы хандырарының бүгү аргалары бар.

Суг ажыл-агыйының талазы-биле [illegible] республиканың мелиораторлары чедип алган. Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының ССРЭ-де өөренип турар студентилер организацияларының активиниң семинары чоокта чаа Тбилиси хоорайга болуп эрткен. Семинарның киржикчилери чер ажылының культуразын бедидериниң, шөлдерни суггат-биле [illegible] дуржулгазын өөренгеннер.

ШИМАНОВСК. (Амур областы). Электри шугумнарынга ажыглаар демир-бетон чагыларны бүдүрер заводтуң тудуу Шимановскиде эгелээн. Демир-бетон ол чагыларны колдуунда Байкал-Амур магистралының электрижидериинге ажыглаар. Чаа заводтуң тудуун «дүрген, шынарлыг болгаш камнылгалыг чорудар» деп социалистиг чарыш тудугжуларның ортузунда калбарган.

Чаа заводтуң тудугжуларының чурттаарынга, ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны хандырарынче улуг кичээнгейни угландырып турар.

(СЭТА).

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ШЫНАРЖЕ

[illegible] шагда-ла эгелей берген. Республиканың чамдык бүдүрүлгелери эрткен [illegible] даалгаларын күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү база бедээн. [illegible] шынары эки болза, ооң ажыглалы ажыктыг болур. Бүдүрүп келген продукцияның [illegible] бүдүрүлгелеривистиң ап чоруткан хемчеглерин көөр болза, кылза чогуур ажылдар ам-даа хөй. Эрткен чылдың дургузунда дээди категорияның [illegible] фабриказы бүдүрүп келген. Ук коллективтиң ылаңгыя продукциязының чамдызы хуралдуг бөш [illegible]. Дөртку кварталда бүдүрүлге чорудулгазынга удуртулганың [illegible] болганындан Шынар демдектин эдилээн кылыгларның [illegible] күүсетпээн. 700 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер турган, ону 397 муң рубльге [illegible].

Республиканың бүдүрүлгелеринде бараанның продукцияның дээди категорияның кылыглары чүгле 0,54 хуу. Ол көргүзүг бүгү чуртта 16 хуу чедип турар. Шынар демдээн эдилээн продукцияны эвээшти бүдүрүп турарывыс моон илдеп.

Төнчү продукцияның шынарын экижидип, ажылдың ажыктыын улгаттырып келген коллективтер эвээш эвес. [illegible] комбинаттың бүдүрүп турар продукциязының шынары чылдан чылче экижип орар. Шуушткурулга органы-биле ажылдаар салбырларның аразында харылзаазын быжыктырып, технологтуг дерилгелерге туруушкуннарны болдурбайн келгени — деңдески ажылдааш, бедик сорттуг продукцияны [illegible] турускан.

[illegible] соң шынарын бедидеринге [illegible] «Улуг-Хем» төмүр-даш разрезинде база ап чорудуп келген. Хомур-даштың хүлдениниң планныг көргүзүглерин [illegible], херглекчилерже чүдүрер хомур-даштың шынарын экижиткен болгаш 45 муң рубльдиң арыг орулгазын олар алган.

Үрей кылдынган [illegible] риндеп көргүп болур. 1981 чылда брак продукция бүдүргеш, олар 120 муң рубльди пландан ажыр чарыгдааннар. Ол тудуп хөй кезиин Кызылдың тудугбу заводунга онаажыр. Ук бүдүрүлге 70 муң ажыг [illegible] үрелдир бүдүргенинден тудуг объектилеринге 2 миллион тудугбуну чедир бербээн.

«Тудуг керектери» комбинаттың кылыгларының шынары база багай. Ылаңгыя чаажыр кылыглар чедир кургаттынмайн, шыг материалдар-биле кылдынып турар. Оларны кургадырынга, катап эде кылырынга хөй чарыгдалдар үнер. Комбинаттың үрей кылган продукциязын катап эде [illegible] «Кызыл тудуг» № 48 тудуг эргелелдери 25,3 болгаш 19 муң рубльдерни чарыгдаан. Оон иштинде 18 муң дөрбелчин метр шаланы, тургаш, оларны кургатпаан маңналар ол болганындан катап шынар ужурга таваржып.

Хүн бүрүнүң херглел бараанныры — хлеб-булочка, сүттен кылган продуктулар, [illegible], мебель, аймааның чамдыктарының шынары чогуур негелдеге дүүшпес. Чамдык бүдүрүлгелер продукцияның шынарын 1980 чылдың деңнелинден кудулаткан чижээ. Кызылдың алгы заводунуң бүдүрүп турар кидис [illegible] багай. Үрей кылдынган, брак болган кидис идиктер 50 хуу чедип турар.

Чогуур стандартка дүүшпес продукция чүге бүдүрүттүнүп турарыл? Чамдык бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, специалистери, хой-ниити организациялары бүдүрүлгениң үезинде база бөлөк болган продукцияның [illegible] доктаамал хынылдаларны чорутпайн турар. Депутаттарның [illegible] ажыглазынга, деңдески ажылдаашкынга база оларны чарыштың [illegible] ажылдаары [illegible] организаставайн келген. Продукцияның шынарын [illegible] организацияларын, улуг контрольдарны калбаа-биле чалап тудары эвээжок чугула. Мурнакчы бүдүрүлгелерниң арга-дуржулгазын нептередип — эки шынарлыг продукцияны бүдүрериниң база [illegible].

Г. ТУТЫШИНА.
Курбайгараал лабораториязының стандарттар килдизиниң начальниги.

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕДЕ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында «О. Шынаа» совхозтуң ишчилери багай эвес ажылдаан. Агаар-бойдус таарымча чок турган-даа болза, совхоз мал бажы өстүрериниң планын бүгү чүзүн аайы-биле күүседип шыдаан. Оон ыңай күрүнеге дүк садары 104 хуу, эът садары 103 хуу күүсеттинген. Төрүүр 100 бажка оңаштыр 92 хураган, 87 бызаа алдынган. Бо кышка белеткел база организастыг эрткен. Ылангыя 2500 тонна мал чеми белеткээр турган, 3380 тоннаны белеткээн. Кыштаг бүрүзүнде 10 тоннадан эвээш эвес сиген дүжүртүнген.

Совхозтуң бүгү ажылчыннары кыштаглаашкынны «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарының ажылчыннарының кыйгырыын ёзугаар эртип турар. Ооң уламындан малда хорамча чок. Малдың чаш төлү менди. Харыысалгалыг ажылдакчыларны кол-дан бүрүзүнде быжыглаан. Ол эштер бо хүннерге чедир барык-ла чээрби хире кыштагга шеф ажылдарын организастаан. Ылангыя гараж эргелекчизи Саңчат Байыр-оол, МТМ эргелекчизи Чоодуу Сюрен, школа директору Түмендей Баяндай [illegible].

Малдың чаш төлүн бүрүн ажаап алыр талазы-биле улуг хемчеглер алдынып турар. Суурнуң бүдүрүлге болгаш албан организацияларындан алдан ажыг кижини сакманчыладып чоруткан. Оларның аразында дуржулгалыг улус эвээш эвес: делгерең кожээ Совет депутаты Саңчат Сайынкыс, школадан Ирина Дыртык-оол, пекарьдан Раиса Балчыр, садыгжы Рита Комбай-оол, Культура бажыңындан Татьяна Мурзунай үлегерлиг ажылдап турар. Бо сакманчылар он үш муң ажыг хойнуң хураганың өстүржүр.

Хойга немелде чемнерни берип турар. Хойларның ижер суун үргүлчү чылыдып берип турар. Шалык Бурун-Чыргал, Бюро Балдыр-оол, Василий Аржаа, Дадыл-оол Чамыраа оларның хоюнуң төрүүрү адак-талып турар. Чаш малды чемирип чок [illegible] ылангыя Хоолу-Бажыңың Бо [illegible] бригадазында [illegible] чылыг. Ук бригаданың байдалын [illegible].

С. АРТЫНА.

МАРТТЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың күш-ажылчы звеноларының аразындан планныг онаалдаларын долдур күүсеткеш, үеңи мурнап турар коллективтер хөй. Оларның бирээзинге энергия цегиниң улуг мастери В. Овсянниковтуң звенозу хамааржыр. Бедик арга-дуржулгалыг мастериң баштаан звенозу эрткен айның даалгазын чедиишкинниг боттандырган, бо чылдың март айның үлүүнге киирипштир ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

ИЙИГИ КАЪДЫ ДООЗУЛГАН

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Күжүгет Алдын-оолдуң удурткан бригадазы он бирги беш чылдың бирги чылында алдан аал ишти чурттаар чуртталга бажыңын тудуп, багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Чаа чылдан бээр «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилеринге 32 аал ишти чурттаар бажыңны тудуп турар. Бажыңның ийиги каъдының хавазының тудуун доозуп, дээвиирин, чадаларын эптеп салган.

Бригаданың кежигүннери бажыңның тудуун майга чедир дооскаш, чевирлекчилерге хүлээдир сорулгалыг шалыпчы ажылдап турарлар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ЧАА ШКОЛА

Шамбалыг суурнуң механизаторларының, хойжуларының, өске-даа ажыл-ишчилериниң уруг-дарыынга спорт залдыг, делгем вестюбильдерлиг, кабинет системазы-биле кичээлдер эрттирериңге таарыштыр кылдынган ийи каъг чаа школа ажыглалга кирген.

Ооң ажыттынганынга турескааткан шугум чыскаалынга өөреникчилер тудугжуларга өөрүп четтиргенин илереткеш, класстарның дериг-херекселдеринге камныг болурун хүлээнген. Аңаа районо эргелекчизи О. Чывырал, совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы В. Монгуш, башкы О. Сарыглар, онгу класстың Р. Ооржак болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан.

Школаның спортзалынга чаа школаның ажыттынганынга турескааткан волейбол маргылдаазы эрткен.

С. МОНГУШ.
Кызыл район.

Өрттүңүдан сөөлгү медээлер

ПКАП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң хуралы болган. Польшада социал-политиктиг болгаш экономиктиг байдалды аңаа чугаалажып көрген. Экономиктиг реформаны боттандырарынче онза кичээнгейни угландырган.

[illegible] болгаш ведомстволарда партия организацияларының [illegible] сорулгаларын ПКАП ТК-ның Политбюрозу тодаргайлаан болгаш хөмүр-даш тывыжын көвүдеткен чурттуң шахтерларынга өөрүп четтиришкинин илереткен.

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН

ПАРИЖ. Францияның Коммунистиг партиязының XXIV съездизи бодунуң ажылын дооскан. Ооң ажылынга ийи муң ажыг делегаттар киришкен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко баштаан СЭКП-ниң делегациязы, коммунистиг болгаш ажылчын хөй партияларның, демократтыг болгаш национал [illegible] удуртукчу органнарының чаа составын соңгаан. Францияның Коммунистиг Партиязының Чиңгине секретары Ж. Марше съездиниң сөөлгү хуралынга чүве чугаалаан. Бистиң [illegible] социалистиг ниитилел — ол дээрге, [illegible] экономиктиг чаа [illegible], хостаалганың, бүгүниити [illegible] француз коммунистер база катап медеглеп турган [illegible].

ФКП ТК-ның [illegible] ФКП-ниң Политбюрозун, ТК-ның секретарьлары, Политтиг контрольдаар комиссияны соңгаан. ФКП-ниң Чиңгине секретарызынга Ж. Марше [illegible].

ГКП-НИҢ БАШТААР ЧЕРИНИҢ ПЛЕНУМУ

БОНН. Герман Коммунистиг партияның баштаар чериниң пленуму Дюссельдорф хоорайга болуп эрткен. Герман Компартияның Даргазы Г. Мис пленумга илеткел кылган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң эрткен чылдың ноябрьда ГФР-ге аян-чоруун, ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт-биле ооң [illegible], Германның Социалистиг чаңгыс-каан партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер-биле ужуражылгазының [illegible] утаан болгаш бедик харыысалга тайбың херээнге база бараан болурун ол ужуралжылгалар тодаргай бадыткаан» деп, Г. Мис чугаалаан.

Ортумак ыраакшылдың ракета-ядерлиг чаа америк чепсекти Барыын Германияның [illegible] турустуруп [illegible] шаптык кадыр [illegible] ГФР-ниң чаа кууш чок болдурар ужурлуг деп, Герман Коммунистиг партияның Даргазы медеглээн. Польшада болуушкуннарга хамаарыштыр АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң болгаш НАТО-нуң [illegible] тударганнарының [illegible] ол шылгымчаларын [illegible] шаажылаан.

Америк ракеталарын [illegible] ГФР-ниң девискээринге [illegible].

(СЭТА).

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер болгаш ажылдың шынарын экижидер

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ 1982 ЧЫЛДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Тыва АССР-нин ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП-нин XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн төлептиг уткуур, 1982 чылдың планнарын болгаш социалистиг хулээлгелерин чедир болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар.

Социалистиг чарыштың бүгү киржикчилери — ажылчы чоннарның коллективтери, ажылчыннар болгаш албан хаакчылар:

— курулне планнарының болгаш социалистиг хулээлгелерниң ыяап-ла доозур болгаш ажыр күүседиинери;

— бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери, күш-ажылдың [illegible];

— бүдүрүлгениң кол фондуларын улам доозур болгаш [illegible];

— бүдүрүп үндүрер продукцияның болгаш кылыгнар [illegible];

— камналганың болгаш хумагалалдың чурумун шыңгы [illegible];

— эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин, бүдүрүлгениң мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының дуржулгазын [illegible];

— бүдүрүлгениң болгаш экономиканың бедик түңнелдерин чедип алыр сорулга-биле эргелеп-башкарылганы болгаш планнаашкынның сайзыралгайжылары;

[illegible]

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ТОДАРАДЫРЫ

Үлетпүр, тудуг, транспорт, харылзаа, садыг, коммунал-амыдырал хандырылгазы

[illegible]

ҮЛЕТПҮРГЕ — [illegible]

ТУДУГГА — [illegible]

ТРАНСПОРТКА БОЛГАШ ХАРЫЛЗААГА — [illegible] ниң, оларның курут шиммаарын, чүктүг [illegible] үеде ажыл тагының чидирин кызырар, т[illegible] гаш оларга энергетиктиг курлавырларны к[illegible] спорттуң оруска ондактыг тавырылгаларь [illegible]

САДЫГГА — үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш нииттиниң чемненилгезиниң хемчээлиниң, бодунуң про[illegible] орулга, кураре болгаш кооперация онча-хөреңгизиниң онча-четче болурун хандырар, садыгның дээштиглелиг хевирлерин ажыглаарының, кодээ ажыл-агыйың продуктуларын болгаш [illegible] ниң анаа турар чорууң кызырар, оларның техниктиг дериглезин экижидер, саарылга чарыгдалын эвээжедир [illegible]

КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА — комму[illegible] ның бүдүрүкчүлүүн бедидер, арыг орулга алыр, чиг-эт, мате[illegible] ниң чаа хевирлерин болгаш ажылдың дээштиглелиг хевир[illegible] лер, хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни чаагай[illegible] болгаш коммунал черлерниң тудугларында капитал болгаш [illegible]

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТУС-ТУС ТИИЛЕКЧИЛЕРИ КЫЛДЫР үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш харылзааның, садыгның, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының [illegible] рын санаар.

Кодээ ажыл-агыйы

[illegible]

ЧЕР АЖЫЛЫНГА:

[illegible]

МАЛ АЖЫЛЫНГА:

[illegible]

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИН ҮНДҮРЕРИ

[illegible]

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ШАҢНААРЫ

ҮЛЕТПҮР, ТУДУГ, ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА, САДЫГ БОЛГАШ КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

[illegible]

КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫ

ЧЕР АЖЫЛЫ:

[illegible]

МАЛ АЖЫЛЫ:

[illegible]

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ БОЛГАН КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ, ҮЛЕТПҮРНҮҢ, ТУДУГНУҢ, ТРАНСПОРТТУҢ БОЛГАШ ХАРЫЛЗААНЫҢ, САДЫГНЫҢ БОЛГАШ КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА

[illegible] гаш ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаар, республиканың Хүндүлел самбыразынга оларны кирер, «Он бирги беш чылдың Күш-ажылчы алдарының дептеринче» кирер [illegible]

Социалистиг чарыштың тиилекчилерин «1982 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» [illegible] биле шаңнаар. УАЧЛ-же, дыштанылга бажыңнарынче путёвкалар-биле, ССРЭ-ниң хоорайларынче чоруур турисчи путёвкалар-биле оң ыңкаш эртектиг белектер-биле шаңнаар.

Бирги чартык чылда социалистиг чарышка тиилекчи болганнарның чуруун «Бүдүрүлгениң мурнакчыларының алдар самбыразынга» азар.

[illegible] тиилекчилери болганнарга Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының аттары-биле адаан шаңналдарны, дипломнар болгаш чемпион ленталарын, ВЛКСМ ТК-ның демдектерин тывысыр, уруглар лагерьлеринче болгаш дышта[illegible] путёвкалар-биле шаңнаар.

Социалистиг чарыштың негелделерин СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, профэвлчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1982 чылдың январь 25-те бадылаан.

Кыстай-оол Суваковит Көк-оол (ЧУРУКТА) «Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазынга бызаа [illegible] 17 чыл эртген. [illegible] директорнуң кайы удаа шаңналдаттырган [illegible]

— Ажаап турарым бызааларымның хонуунга немелде деңзизин 550 грамм чедирер хулээлгемни 750 грамм кылдыр күүседтим. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн демдеглээриниң бо чылын улам кызымак ажылдаарымны хулээндим — деп, Кыстай-оол Суваковит чугаалады.

Мурнакчы бызаа ажаакчызы СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел бижиин-биле чоокта [illegible]

М. КАЛЧАН.
В. ЧАЛАМБАЙНЫҢ фотозу

Беш чылдың кижилери

БИР-ЛЕ ЭРТЕН

[illegible] чыв Тарбык болган. Ол боду [illegible] дал? — деп айтырдым. [illegible]

К. ЧООДУ.

Журналистиң блокнодундан

Ыраккы Кара-Хөлде

2. Хандырылга эки болза

ШЫНАП-ЛА, МАЛЧЫННАРНЫҢ садыг, медицина, культура хандырылгазы [illegible] болза, оларның ажылы бүдүмелдиг бооп [illegible] чугаажок.

[illegible] биле малчын улустуң херектээр барааннары-ла хөй. Ажыл [illegible] эгелээш, кыжын кедер чылыг идик-хеп, чаъын чаъсқа кедер [illegible], [illegible], [illegible], ог кидизи, брезент, боттандан чайлагаарда алыр [illegible] ол дээр. Кара-Хөлдүң садыг бажыңы малчыннарның бо бүгү негелде-херегледирин күүседир дээш элээн ажылдарны кылып чорудуп турар. [illegible] айда ийи катап эртер өөредилге күннеринде чугула херегледиг барааннарын соортуп чедирип, садыглаашкынны организастап турар. Ооң кадында, районнуң автолавказы айда бир катап кээп, аалдарның шупту-зунга четпес-даа болза, [illegible] барааннарны садыглааш, бо[illegible] турар. Айда үш удаа [illegible] [illegible] чүве болза, малчыннарның садыг хандырылгазы багай эвес-тир.

Малчыннарның хувуда [illegible] улуг, бичии кижилерге хеп аймаа, уктап кедер чымчак идиктерни садарын сөөлгү чылдарда элээн ковудеткен. Ол ышкаш кидис, брезент дээш ышкаш чугула херек чүүлдерни чагыдып экеп, садарын организастап турар. [illegible] Чагып турар улустуң хөйүн барымдаалааш, бо чылын 1000 метр хуваа бээрин районда дилеп киирген.

Ооң-биле чергелештир чамдык чагыгларның күүсеттинмейн турарын айтыр апаар. Чылыг тоннар, хөл хаптары [illegible] [illegible] кижилерге чедиишпейн турар. Ол [illegible] ойзей кылган майгыннар ам бөн чыл хиреде келбээн.

— Район төвүнден бараап соортуп алырынга дыка берге-дээр-дир бис — деп, садыг [illegible] даргазы С. Саая чугаалады. — Районнуң машина[illegible] [illegible] [illegible] чергe орта тавары[illegible]. [illegible] [illegible] биле бижиг ээлгеде хаалырлар дээш негелде турбуже, барааннарга-ла совхозтан машина [illegible] улусту чардыктырып турары [illegible] эвес.

Районнуң улуртулгазы болгаш район [illegible] (даргазы К. Чамбый-оол) Кара-Хөлдүң садыг ажылдакчыларынга ындыг хамаарылга [illegible] негелдезин хандырарыч негеттирип турар эвес бе?

ЧОННУҢ КАДЫЫ — НИИТИЛЕЛДИҢ БАЙЛАА. Кара-Хөлдүң [illegible] ажылдакчылары колхозтуң ажыл-иштилерниң кадыы дээш чуткулдуг демисежип, боттарының профессионал хуулгазын байга эвес күүседип турарлар. Дапсы-Аксы суурда 10 орунчуг бичежек эмнелгени 1976 чылда ажыглаалап киирген. Ында шупту 17 кижи, ооң иштинде дээди эртемниг бир, ортумак тускай эртемниг [illegible] ажылдап турар. Ам-даа ийи эмчи — амбулаторияга фельдшер болгаш улустарга тарылга кылыр эмчи чедишпейн турар.

— [illegible] дугайында айтырыгны республиканың Кадык камгалал министерствозунга чедир каш удаа тургускан бис — деп, участок эмнелгезиниң улуг эмчизи Б. Ондар-оол чугаалады. — Ынчалдажок чурттаар оран-сава бээп чок, [illegible] [illegible] ораар деп бодаар силер!

Шынап-ла, төп чергелерде [illegible] ыракта турар суурнуң эмнелгезинге [illegible] [illegible] [illegible] эвес-тир. Ындыг болганда, эмчилер чурттаар тускай ба[illegible] [illegible] [illegible] чоокку үеде тударын база-ла негеттинип турар апарган.

Ооң-биле чергелештир эмчилер боттарының талазындан малчыннарның медицина хандырылгазын [illegible] [illegible] чорудар ужуражыышкыннарын оон-даа күштелдирери чугула. Чүгле кижи эмчилериниң аалдарга каяа кээп турарынга чамдык малчыннар ажылынга хомудап турар-дыр.

КӨДЭЭ ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ культуразын бодидери — чугула сорулгаларның бирээзи. Ону боттандырарынга сургуул [illegible] [illegible] (даргазы Б. Херте) [illegible] [illegible] [illegible] киирип турар. Олар шефке алган [illegible] [illegible] боттуг дузазы чедиреринден аңгыда, мал ажылында херээжен улус ортузунга сургаал ажылын чорудуп, культурлуг амыдыралы деп чул. [illegible] чоруурул дээр дугайында беседаларны кылып, малчыннарның [illegible] [illegible] рынга, ында эскертиптен четпестерин дурген эдеринге чедир хемчеглерни ап турар. Кышкы бо чыдыгтыг үеле малчыннарның бичии уруглары дуй-хуп чок ажылдаар [illegible] [illegible] четтерни ап, хөй чаштарны ында тургускан-даа. Ол база-ла чаагай үүле-дир, чүге дээрге бо черде хөй уруг-дарыглыг ниэлер эвеэш эвес. Маадырнеэр бежен 16 кижи.

Ол ышкаш суур чурттакчы[illegible] [illegible] [illegible] хөй янзы ажылдарны херээжоннер чорудуп, агитбарлар чорудуп турар. Ооң түңнелинде амгы үеле 170 ажыг өреге телевизорлуг корүп турар апарган болгаш өңү садып алыр күзелдиглерниң саны улам-на көвүдеп турар.

Эрткен чылын 143 өг-бүле янзы-бүрү чечектерни болгаш ногаа аймаа, 30 өреге картофельди бир-ле дүсвар тарааны. Ооң дүжүдү эки болган. Бо чылын 100 ажыг өг-бүле картофельди, өреге бүтүш ногаа [illegible] хайгаарап, карактап турар-дыр.

Ынчалзажок мында база-ла [illegible] [illegible] турар айтырыглар бар. Амгы [illegible] [illegible] [illegible] рээн, тәр, 50 орунга эвес, а чүгле 25 орунга санаттынган. Ынчангаш уругларның удуурчылар-даа, ойнаар-даа өрээлдери эвээш, дыгыныш. Ооң уламындан уругларны наазыхар аайы-биле бөлүктерге чарары берге. Бо бүгүнү өөренип көргеш, 50 орунуг чаа ясли-садикти бо чылын тудуп [illegible] [illegible]. Ооң аңгыда 25 орунуг «Алёнушка» деп ясли-садикте суур улузунуң 1—2 харлыг уруглары бар.

[illegible] [illegible] доктаамал чурттаар турарларга бир чугула херек чүве — янзы-бүрү чараш ойнаарактар. Ынчалзажок садиктерниң кайызында-даа ойнаарактар [illegible], уругларының хары угла ойнаарынга чедишпес. Районнуң улус өөредилге килдизиниң чылда үндүрүп берип турары 50—60 рубль чүге-даа чедишпес. Ооң кадында, магазинге эки чараш ойнаарактар ховар кээр. Бо айтырыгны кандыг-бир [illegible] [illegible] [illegible] кажы. Чараш ойнаарак дээрге чаштың өөрениишкини. Уругларының өөрүшкүлүг [illegible] [illegible] [illegible] күзевес деп!

У.-К. МОНГУШ.

(Эгези № 31, 32 «Шынга»).

НАЙЫРАЛДЫГДА—ДЕМНИГ

Тываның аңгы-аңгы районнарындан келген Кызылдың кооператив училищезиниң сургуулдары — үе-черге оолдар, кыстар чаңгыс өг-бүлениң уруглары дег чурттап, өөренип турар бис. Училищени [illegible], [illegible] хөй бистин [illegible] ортумак тускай эртемниг кижилерни белеткеп турар. Ооң доозукчулары бо түннерде республиканың ол-бо булуңнарында садыг шугумунда ажылдап турарлар.

Сургуулдарның өөренип, чурттаарынга училищеде таарымчалыг бүгү-ле чүве бар. Бередилгеден хостуг үевисте спорт секцияларынга, янзы-бүрү бөлгүмнерге киржип турар бис.

Училищеде бөлүктер аразында эки өөредилге, быжыг сагылга-чурум дээш социалистиг чарышка мээң өөренип турарым дөртку бөлүктүң сургуулдары [illegible] [illegible] келген. Бөлүүвүсте 30 оолдар, кыстар өөренип турар. Өөредилге чылының эгезинде бөлүүвүс училищеге өөредилге талазы-биле чеди дугаар черге турган. Ниити хуралдарга ол дугайын бо-ла чугаалажы бээр турдувус. Өөредилгениң [illegible] [illegible] рин шупту дугурушкаанывыс [illegible] [illegible] училищеде өөредилге талазы-биле эң бирги черде. Бистиң аравыста өөре[illegible] [illegible] дилгеан эки, хөй ниитиниң [illegible] [illegible] эвээш эвес. Оларга Н. Ооржу, Е. Сатты, Т. Монгушту, Т. Норбуну хамаарыштырып болур.

Училищеге бөлүр спортчу [illegible], [illegible] [illegible] уругарыжылге кежээлеринге доктаамал идепкейлиг киржип турар бис. «Ак-кок оттугоштар» эртирерининге чаагай чаңчыл апарган. Чаа чыл байырлалын таварыштыр [illegible] [illegible] терниң аразында эң эки хана солун дээш конкурска бистиң бөлүүвүс тиилээн.

С. КУЖУГЕТ,
сургуул.

Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннери

АМГЫ ҮЕНИҢ ЭЛЕКТРОМОБИЛЬДЕРИ

Бистиң чуртувуста амгы үеде беш аңгы марканың электромобильдерин [illegible] үндүрүп турар. Ульяновскиниң автозаводунуң электромобили (УАЗ-451-МИ) доктаамал эвес ток-биле ажылдаары-биле болгаш октаг кылыр тускай херекселдиг ында кылганы-биле өске хевирлерден ылгалып турар. Ол чорук аккумуляторларын [illegible] [illegible] [illegible] деп-не октап алыр арганы берип турар. Чиик, эвээш десинммедикчилерден октап алыр ындыг тургузугну мында кылган. Ол марканың машиналарын [illegible] [illegible] нериче болгаш школа бү[illegible] [illegible] [illegible] ажыглаарында ажыглап турар.

Өске маркаларның машиналары доктаамал ток-биле ажылдап турар. Ереванның автозаводунуң электробили (ЕРАЗ-3734) болгаш Риганың автозаводунуң электробузу (РАФ-2210) Москвага Олимпиада-80-ниң үезинде ажыглап турган. Чайыр-ак-демир биле кылган аккумуляторлары ында тургускан. Олар коргулчун-кислоталыг аккумулятор [illegible] [illegible] ның талазы-биле ийи катап [illegible] [illegible] аар.

Автомобиль транспортунга [illegible] [illegible] [illegible] га чогаадып кылган электромобильдерни бүдүрүлгеже нелдээн Подольскиге болган. Олар база-ла доктаамал ток-биле [illegible]. [illegible] Ереванның болгаш Риганың электромобильдеринден ылгалы — коргулчун-кислота аккумуляторларлыг. Оон өскезаа онзагай талалары бар. Бо [illegible] [illegible] [illegible] кужу кошкай берген батарейлерни автомобильден ушталкаш а октаглыг чаа аккумуляторлар-биле солуп алыр (аккумуляторларны октап турган үезинде хоралыг чүүлдер бустап үнер, ынчангаш ол [illegible] [illegible] кылыр). Ол электромобиль [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чиңги-биле база ылгалдыг. Аккумуляторларының аар деңзизи ооң-биле солуттунары [illegible].

Ол электромобильдиң онзагай чүүлдериниң бирээзи — чолаачының кабиназы — чаңгыс олуттуг, экспедиторнуң хүлээлгезин күүседирынге эргеш болгаш аныыы чок болуру-биле, чүктү чүдүрер болгаш дүжүрер үеде эштиг боттуг [illegible] [illegible] [illegible] ааар-ыуду — ол таалада кылдынган. Мурнунда турган чүүлдерни болгаш машиналарны эртерде көрдүнүк ажыг [illegible].

Автотранспорту электри биле ажылдаарынче бүрүн шилчидери чоокку үеде болбас [illegible] [illegible]. Батарейлар октаары-биле эвээш эвес электри энергиязы ылап негеттинер, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үнелиг материалдар база херек, бүгү инфраструктуралы (бензин кудар станциялары.) [illegible] [illegible] гай. Ынчалза-даа, [illegible] [illegible] [illegible] транспортту электри биле ажылдаар кылдыр эде тургузары бөсти хоогандыр турар бойдусту камгалаарынга улуг [illegible] [illegible].

Юрий ДОЛМАТОВСКИЙ,
[illegible] эртемнерниң [illegible].

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. ЯДРОЛУГ КЫЖАНЫЫШКЫННЫ ЧОК КЫЛЫР

Ядролуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ның айтырыглары кижи төрелгетенниң хөй санныг сагыш човаашкыннарының болгаш сорулгаларының аразында төп черни ээлеп турары [illegible] [illegible] база [illegible] [illegible] [illegible].

Чепсегленнишкинниң дужу[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] айтырыгларының дугайын Венага болган бүгү-делегей конференцияда [illegible] «Атомнуг өлүм бистерниң шуптувуска кыжанып турар — эртемденнер тайбынга бараан болур» деп Лозунг-биле Гамбургка болган эртем конференцияда [illegible] [illegible] чаа муң чыгар кижилер: херээженнер, кырганнар, чаш уруглар уйтказтынган. Делегейниң [illegible] [illegible] [illegible] биле казы гитлерчилерге уйтказтырган Францаа бодарзин болгаш чедосвап Лидицениң тавырышкан салым-хуузу Вьетнам Сонгми суурга таваржы бээрге бүгү делегейниң допшилгелиг кижилериниң эъди-кежи соолааш кынныг, киленниг кылыыш хайныгып үнген. Фашистиг өлүрүкчүлерниң Сонгми[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] 1983 сан-хоо чылынга делегейде үргү түп — 255 милли[illegible] ард доллар чепсегленип [illegible].

Өске талазында, кижи төрелгетенниң ядролуг халаптан тамызыңын кииp тыгаар дээр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чок планнарын улус [illegible] [illegible] [illegible] улам өзүп орар.

[illegible] Ооң кадында, [illegible] [illegible] айтырыглар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев [illegible] [illegible] НАТО блогунуң [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-тың амгы шугумунун [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездиниң тодаргай [illegible] [illegible] Совет Эвилелиниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ССРЭ чаа-чаа тодаргай ниитиниктиглер-биле улам доңгурун, тайбын кыжаныын [illegible] [illegible] [illegible] ядролуг чорукту чавырлыышкыннын [illegible] [illegible] [illegible].

2. САЛЬВАДОР СОНГМИ

Өлүрүп кырар, өрттедип, [illegible] [illegible] [illegible] рулуг политиказының узун занзызында мораган дээр база бир ат немешкен. Ол — Сальвадорнуң чоон талакы департаментизи-дир. Дөрт суурну [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ры-биле кады Чер кырындан арылдырышканы чаа-чаа дыңналып келген. Ханыг олурушкынныг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кинчегерниң америк администрациязының [illegible] [illegible] бүжеле, Сальвадорда [illegible] ниң эргелерин сагыырынга депшилгелиг чедип алдынган дээрзиниң дугайында АКШ-тың конгрезинге алдан-хуузуну буурредилгезинге президент Рейган чап-чаа ат салган. Сальвадорда [illegible] лерге шериг дузаламчызы көргүзеринге немей хөй милл[illegible] доллар [illegible] [illegible] конгресстен чедип алырда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Вашингтонну [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-тың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «Рейганның администрациязы [illegible] [illegible]» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Американың [illegible] [illegible] 1979 чылдың октябрь[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүгү үениң [illegible] [illegible] Сальвадорга 35 муң ажыг кижини дадатап [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

3. АГРЕССОР БОЛГАШ ООҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ АДАГАШКА АСТЫНЗЫН

Сирияның Голан бедиктерин Израильдиң болунга күштелээш [illegible] [illegible] алганының дугайында айтырыг, каттышкан Нациялар Организациязының [illegible] [illegible] [illegible] барык ийи ай иштинде душпейн келген. Тель-Авивтиң ол сөөлгү агрессиязы үүлгедипишкинин Чоокку Чөөн чүкте [illegible] [illegible] [illegible] улам [illegible] [illegible] [illegible] хөй-ниитизиниң [illegible] ханы килениишкинин болдурган.

Болуунуң дурум чок шиитпириниң дугайын Израиль чарлаптарга, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели ол кемүүсеткин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Израиль дайынзырактарының болгаш ооң ажелекчи тоглуушкуннарының херек кырында чогум-на харын Вашингтон деткип болгаш камгалап, кугкуп келгенин ынчангай ылап [illegible]. Голан бедиктерин Израиль [illegible] политиктиг, экономиктиг, болгаш шериг болгаш турнаалгатуг дузаламчызын ол регионнуң тайбынчызынга шимчыш бургу шапкан. Израиль агрессор-биле бүгүде харылзааларын тургузуп КНО кежигүннери бүгү күрүнелерин ол документиде кыйгырган.

Сессияга чорып турар сан[illegible] [illegible]налдааш кыннарының бүгү байдалы агрессор болгаш ооң камгалакчызы шуут-ла [illegible] [illegible] [illegible] бергениниң дугайын херечилеп турар.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

ПОЛЬШАДАН ДЫҢНАДЫГЛАР

ВАРШАВА. (СЭТА). Национал камгаланыышкынның Шериг чөвүлелиниң турары В. Ярузельскийниң даргалаашкыны биле Варшавага болуп, хөй ажылынга көдээ хөй-ниити төлээлекчилери киришкен, аңаа хуу ажылдыг тараачыннар, куражыл агыйларының, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] териниң болгаш көдээ ажыл агый бөлүмнериниң ажылдакчылары турган. Оларның аразында ПКАП-тың, Каттышкан тараачын партияның, ашыктар организацияларының кежигүннери, партия кежигүнү эвестер турган.

Чуртка байдалы, Польша шеригиниң болгаш хуруме эргелерин [illegible] чаңыргаларының ажыл-чорудулгазын [illegible] [illegible] [illegible] ниң кежигүннери чыылгаңнарга таныштырган. Кризисти [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар сорулгаларны база оларга тайылбырлап берген. Чоннуң ажы-чеми-биле хандырылгазы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лорыныче оңа кичээнгейни салган.

Шериг чөвүлелиниң чуртка [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чеглерин бүрүн деткип турар чорукту хуралга чугаалажылга тодаргай көргүскен. Мооң биле холбаштыр польша көдээ ажыл агыйның мурнунда турар польшан болгаш сорулгалар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чорулар, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] раны беди[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чугаа болган.

Шериг чөвүлелиниң даргазы В. Ярузельский хуралга [illegible] [illegible].

Чуртка контрреволюцияның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] талазы-биле хемчеглерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ПӨР-нуң партиязы-биле демдеглеп турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ангыйның эргелери дээш демисежип, капиталга үзүр туржуп турар чурттарда ындыг партиялар Польшада [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шыдавас деп, «Трибуна люду» [illegible] [illegible]. Польшада шериг байдалын тургусканы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чын партияларга янзы-бүрү коргуушкунну болдурган деп, ол солун бижээн. Ол шиитпирниң оларның аажок хөй нуруунун билиишкини-биле уткаан болгаш ол дээрге, чуртка халапты, хамааты дайынны болдурбас сорулгага эргежок [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

АКШ-тың, ГФР-ниң, Австрияның, Аргентинаның, Канаданың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хөй партияларның удуртулгаларындан хөй санныг делегейлер болгаш чагаалар сөөлгү неделяларда Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зынга келген, олар ПКАП-тың хемчеглерин бир демей деткип турар болган.

Хөй-хөй [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ПКАП-биле эп-сеткил [illegible] [illegible] [illegible] деп, империалистиг күштерниң Польшага удур өөскүткен кампаниязын буруу шаап турар. Польшаның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] НАТО-ның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] холбаштыр олар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Польшаны бүдүрүлге ажылдарының болгаш ниитилел [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ПӨР-нуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Португалия. Тайбынның массалыг маршы (чуруктта) Лиссабонга болган. Ооң 200 муң ажыг киржикчилери — ажылчын чон, тускай эртем-билиглиг, политиктиг [illegible] [illegible] улустар аразындан тайбын болгаш найыралынга, национал айыыл чок чорукка болгаш бот догуннаашкынга бодунуң туружун туразорунун бүгү португал улустуң омунаазындан илереткеннер. Чурттуң төөгүзүнде дайынга удур эң улуг ол [illegible] [illegible] киржикчилери тайбынга ынак бүгү кижилерни тайбын дээш демиселче кыйгырган документини хүлээп алган.

С. Старосельскийниң телефотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДОСААФ — эрес-дидим чорукттуң школазы

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы совет ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал программазында амыдыралдың совет хевириниң материалдыг болгаш угаан-бодал үндезиннериниң быжыглаарынче, аныяктар кижизидилгезинче, чаа хевирниң кижизин хевирлээринге онза улуг кичээнгейни угландырган. Ол программаның амыдыралга боттаныышкыны ДОСААФ-тың — ССРЭ хамаатыларының социалистиг тургузугну камгалаарынга белеткээринге, аныяктарның болгаш ажылчы чоннарның шериг-патриотчу болгаш күш-дамыр кижизидилгезинге хөй аргаларлыг бүгү-эвилел ниитилелиниң ажыл-чорудулгазын улам экижидерин негеп турар. Ниитилелдиң хуразлелинде амгы үеде 346.5 муң эге организацияларда хаара туттунган 100 миллион хире кижи бактаап кирген. ДОСААФ организацияларының мурнунда туруп турар айтырыглар дугайында чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи ДОСААФ ТК-ның даргазының оралакчызы генерал-лейтенант Владимир Васильевич Мосяйкинден дилээн.

— Партия болгаш чазак өөн орар салгал дугайында доктаамал сагыш салып турар. Ол сагыш салыышкынының бир тодаргай херечизи болза СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-дамыр культуразының болгаш спортуң массалыг улам өөскүдүрер дугайында» доктаалы болур. Ол доктаал кедергей ажык чидиг айтырыгларны тургузуп, аныяктарны ... [illegible]

[illegible] ниң техниктиг школаларынга болгаш клубтарынга чорудуп турар. Бистиң кижизидикчилеривис ... [illegible] кол өөрээр болуп турар ... [illegible] хөөредиг чокка ... [illegible]

Бүгү-ниити шериг хүлээлгезиниң дугайында Хоойлу ёзугаар аныяк оолдарның ... [illegible] ... тирер талазы-биле ДОСААФ-тың ажылы база чугула черни ээлеп турар. Шеригге болгаш флотка специалистер ... [illegible]

КҮШ-АЖЫЛГА БОЛГАШ КАМГАЛАЛГА БЕЛЕН БОЛ

рүүр хемнериниң далаш дугайын ... [illegible] ... таш мотоадыгжы шериглерниң хөй-хөй километр черлерже ырак чорук кылыры кижи бүрүзүнден улуг күжениишкинни негээр апаар. Ынчангаш ДОСААФ-тың школалары аныяк оолдарны чүгле техника башкарып билиринге, часпас боолдаарынга база черниң үг-шииги чалыток тып аларынга өөредип ... [illegible] ... шыдалдыг, быжыг тура-соруктуг ... [illegible] ... че улуг кичээнгейни салып турар.

ДОСААФ болгаш ... [illegible] ... ажыл-агыйының ... [illegible] ... ниитилел ... [illegible] болдуруп турар. Ниитилелдиң организациялары чурттуң улус ажыл-агыйынга низы-бүрү мергежилдиң ме... [illegible]

житкен походтар, эстафеталар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужурашкылгаларны ... [illegible]

Ниитилелдиң материал-техниктиг баазазы улам байлаан орар. Эрткен беш чылда республика, область база крайларның 28 ДОСААФ ... [illegible] кииргеш. Оларның чамдызы хөй-ниитилиң күжү-биле туттунган.

Ниитилел партия, совет организациялары ... [illegible] ... комсомол, профэвилел организациялары-биле кады техниктиг база шериг эртемниң талазы-биле элээн чединиишкиннерниң чедип ап турар. Амгы үеде спорттуң ол хевирлеринге 30 млн. ажыг ДОСААФ кежигүннери өөренип турар. Эрткен беш чылда ниитилелдиң кежигүннеринден 7 муң кижи спорт мастерлери болган, 18 млн. кижи спортчу разрядтар дужааган. Бистиң мотоболисчилеривис Европа кубогун 7 удаа чаалап алган, ДОСААФ-тың авиаторлары 1981 чылда 115, ооң иштинде делегейниң 80 рекордун тургускан. Судомоделистер делегей маргылдаазының 7 ... [illegible]

Ниитилелдиң спортчуларының чедип ап турар чединиишкиннери моол-даа хөй. Ындыг болзажок СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң ... [illegible] ... көдүрер дугайында» доктаалында бистиң ... [illegible] ... ам-даа улуг четпестерниң барып демдеглээн. ДОСААФ-

тың ... [illegible] ... Шеригжер ... [illegible] ... институттарда, албан организация ... [illegible] ... хоорайларда ... [illegible] ДОСААФ организациялары ... [illegible] ... улам идепкейжидер ... [illegible] ... тыг байдалын, ... [illegible] ... тодаргай чорудар ... [illegible]

Харьковтуң С. М. Киров аттыг турбина заводунуң ДОСААФ организациязын Адачургуту ... [illegible] дайынның ... [illegible] М. И. Сафьянов удуртуп турар. Ук организация аныяктар-биле ажылды доктаамал чорудуп, техниктиг болгаш шериг-патриотчу ... [illegible] ... арга-хевирлерин сайзырангайжыдып турган. аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын ... [illegible] ... белеткээр ужурлуг.

Кызыл хоорайның ажылчыннарының боттарының ажылдап дашкаар хостуг шактарын солун болгаш хөглүг эрттирерынге чаңчыккыннар. 46-кы түдүг эргелелинде танцыга, ырга, уран номчулгага сундулуг аныяктар эвээш эвес. Олар хоорайның уран чүүл көрүлделеринге доктаамал киржип, уткалыышкыннар талазы-биле солун концерттерни чонга бараалгадып, көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап алганнар.

ЧУРУКТА: ыры бөлүү күзелде үезинде.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ФЕВРАЛЬ 9-ТАН 11-ГЕ ЧЕДИР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Уран холдар». 9.25 — «Кино аныяк чоруктарының ... [illegible]». 10.25 — «Күзелдер ... [illegible]». Фильм-концерт. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.25 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг фильмнер программазы. ... [illegible] — ССРЭ-ниң улустарының музыка аас чогаалы. 15.50 — «Хөглүг маргылдаалар». 16.35 — 17.10 — Чапсар. 17.10 — ССРЭ биле Испанияның аразында дипломаттыг харылзааларны ... [illegible] ... ның хүнүнге. «... [illegible]» ... [illegible] — Испания ... [illegible] документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15 — «Культура болгаш амыдырал».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Теле-чараш-чечен (февраль 2-ден дамчыдылга ... [illegible]).

МОСКВАДАН

19.45 — «Чурукчу ... [illegible]». Документалдыг фильм. 19.55 — «Кижи кежии солуптар» деп ... [illegible] ... фильм. ... [illegible] — 1-ги сериязы — «Чан». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кижи кежии солуптар» деп хөй сериалыг уран-чечек телефильмниң 2-ги сериязы — «Күс». 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55 — 23.25 — Балет артистеринниң концерти.

ИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Физика. 10 класс. Электромагниттиг хереглениишкин спектри. 13.00 — «Шыдыраа школазы». 13.30 — ... [illegible] 6 класс. ... [illegible] ... 14.00 — Ниити 9 класс. ... [illegible] ... 15.30 — Лев Толстойнуң хуну. ... [illegible] ... 16.30 — Медээлер. 18.00 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Совет ырлар концерти. 18.30 — «Дүрүс бүрүнгүр ... [illegible]».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Саат мергежилинде. Телефильм. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг ... [illegible]». «Удуур кырган-ава». Мультфильм. 19.45 — Спорттуг неделя. 20.15 — «Өңнүг ... [illegible]». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Ф. К. Дуэнс. «Прага ... [illegible]» деп ... [illegible] ... оркестриниң күүседиишкинде ре мажор симфония. 21.45 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Торпедо» — ЦСКА. Горький ... [illegible] дамчыдылга. 00.00 — 2-ги Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады И. Грохов (домра) ... [illegible] 00.15 — ... [illegible] «Советская Россия» ... [illegible]

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — П. И. Чайковский. № 1 квартет. 9.25 — «Кижи кежии солуптар». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы — «Чан»; 2-ги сериязы — «Күс». 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Дазылды ужуулгачы». Документалдыг телефильм. 15.25 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!» 15.55 — Д. Фурманов. «Чапаев». 16.40 — «Булуттар адаанда ивилер». Документалдыг телефильм. 16.50 — «Салют, пионерия!»

КЫЗЫЛДАН

17.50 — «Аныяк ленинчилер». 18.20 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Харьковтуң күрүне университединиң ... [illegible] концерти. Харьковтан дамчыдылга. 19.20 — Академик Н. Н. Рожков ... [illegible] 19.50 — «Кижи кежии солуптар» деп хөй сериалыг уран-чечек телефильм. 3-кү сериязы — «Час». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чүү? Каяа? Кажан?» Телевикторина. 22.55 — 23.10 — Бөгүн делегейде.

ИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Астрономия. 10 класс. ... [illegible] 13.00 — ПТУ суртуулдарынга. Ниитилел эртеми. 13.30 — Чуруктуг уран чүүлүнде тову-рколахчу тема. 14.00 — «Ыдыр ... [illegible]» ... [illegible] ... 15.00 — «Ада-чурт ... [illegible]» 15.20 — В. П. Катаев. «Чаңгыс парус агарып тур». 5 класс. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.05 — Чапсар. 18.05 — «Алкоголизм». Эмчиниң беседазы. 18.35 — «Ыдыңнааш-пай — мендээргекпен». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Мультфильм. 18.55 — Чарлалдар. 19.00 — Кызыл болгаш кызылчылар».

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — «Аныяк чурукчулар». Документалдыг фильм. 20.15 — Амгы үениң беш хевирге маргылдаазы. Чемпионнар турнири. «Ге... [illegible]» спорткомплекстен дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Боркиниң кырында булуттар». Уран-чечек фильм.

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!» 9.25 — «Кижи кежии солуптар». Хөй сериалыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы — «Час». 10.35 — Узбек телевидениениң болгаш радиозуң дударистер ансамблиниң концерти. 11.05 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Аэрофлот хүнүнге. Документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — «Шыдыраа школазы». 16.00 — Биатлонга делегей чемпионады. 20 км. Раубичиден дамчыдылга. 17.10 — Чогаалчы Николай Бирюков. Төрүттүнген хүнүнден бээр 70 харлаарынга. 17.40 — Милиция ... [illegible] ... ситеди. «Күш-ажыл — ниитилел — ... [illegible]».

КЫЗЫЛДАН

18.10 — ... [illegible] 18.20 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Социалистиг ... [illegible]» ... [illegible]

МОСКВАДАН

19.30 — «... [illegible]» ... [illegible] ... 20.00 — «Кижи кежии солуптар» ... [illegible] ... 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». ... [illegible] ... Төлгеңге — бөгүн делегейде.

ИИГИ ПРОГРАММА

12.00 — Ниити дыл. 12.30 — Физика 6 класс. Атмосфера базыышкыны. 12.55 — «Авамның школазы». 13.25 — В. Розовтуң шии чогаалы. 14.10 — «Петерс». Уран-чечек фильм. 15.50 — 18.00 — Чапсар. 18.20 — «Корабликс», «Удаваш сайтар ... [illegible]». Мультфильмнер.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Эң хүндүткелдиг». Мультфильм. 18.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем, амыдырал». 19.20 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — «Амыдырал тургузуушкуну, ... [illegible]». Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры конструктор А. С. Яковлев дугайында документалдыг фильм. 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Мээң кулумчум». Уран-чечек телефильм.

КАМГАЛАЛ-МАССАЛЫГ АЖЫЛ

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодунуң тургустунганындан бээр 64 чыл болган оюнга тураскааткан камгалал-массалыг ажылдың айын январь 23-тен февраль 23-ке чедир профобкомуңүн, ВЛКСМ обкому, ДОСААФ обкому чарлаан. Бо камгалал-массалыг ай ССРЭ-ниң ДОСААФ ниитилелиниң 55 чылы-биле база каттыжа бергени-биле онзагай. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде эртип турар шериг-патриоттуг кижизидилгениң бо чугула шимчээшкинин чер-черге организастан чорударынга хамаарышкан хемчеглерни профэвилел, комсомол, ДОСААФ организациялары кылып эгелээн.

ДОСААФ обкомунуң хуралдаар залынга Кызыл хоорайның партия, совет, комсомол организацияларының, ... [illegible] ... риалының, хамааты камгалалының, ниити билиг школаларының, профтехучилищелериниң төлээлери чоокта чаа чыылган. Аңаа ДОСААФ обкомунуң даргазы Ю. М. ... [illegible]

вет Эвилелиниң Маадыры Н. И. Макаренко база чүве чугаалаан. В. И. Ленин Төрээн чуртту карак огу дег камгалаарын биске чагаан, ... [illegible] ... болуп, аныяк кижи бүрүзү ... [illegible] ... тура-соруктуг бо... [illegible]

каттышкан техниктиг школазы ... [illegible] ... Юрий Ооржак шериг албанынче аъттаныптарынга белеткел ... [illegible] ... башкылары Г. Ж. Аянгуевке, В. И. Коваленка, А. П. Бергке, А. М. Абрамешкога, К. А. Байкарага база өске-даа башкыларга өөрүп четтиргенин илереткен. Чыылганнар ДОСААФ-тың өөредилге база спорт организацияларының СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ДОСААФ-тың VIII съездизиниң камгалал-массалыг ... [illegible] ... доктаалдарын күүседип турарының дугайында хроника ... [illegible] ... нерин көргүскен. Ооң соонда ДОСААФ-тың каттышкан ... [illegible]

чуургаа-биле көрген.

Кызыл хоорайның (даргазы А. Г. Ефимов), Тандының (даргазы В. В. Домарев), Улуг-Хемниң (даргазы У. К. Дагба) ДОСААФ комитеттери эрткен чылын камгалал-массалыг ... [illegible] ... айын эки эрттирген. Ылаңгыя СЭКП Таңды райкому, райкүүскому, ДОСААФ активи ол үеде автоколонна-биле хандыржып, ажылдың ажыктыын бедидеринге улуг дузаны киирген. Амгы камгалал-массалыг ажылдың айында мооң мурнунда дуржулгага даянып ажылдаары чугула.

Камгалал-массалыг ажылдың айында кандыг ажылдарны чорутса чугулал? СЭКП-ниң удуртукчу ролюнуң дугайында аңаа тайылбырларны бээр ... [illegible] ... ужурлуг. Дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгалар, кинофестивальдар, камгалал-массалыг темага кежээлер, конференциялар, хаактыг агитпоходтар, кросстар, боодалгалар, шериг-патриоттуг ырылар конкурузу, Совет Эвилелиниң Маадырлары-биле ... [illegible] ... байырлалдарын болгаш өске-даа хөй-хөй чүүлдерни эрттирери аңаа ... [illegible]

ДОСААФ эге организацияларының дайынчы арга-шиңгээзи бедидери-биле ... [illegible] ... Кежигүнге аныяктарны массалыы-биле хүлээп алыры — ... [illegible] ... ның айында ДОСААФ активи ... [illegible] парторганизацияларга ... [illegible]

М. ӨШКҮЛҮГ.

ДОСААФ обкомунуң организас-массалыг ажылдар чорудар килдизиниң улуг инспектору.

ШЕРИГГЕ — ТӨЛЕПТИГ САЛГАЛДЫ

Бистиң районда ... [illegible] ... Ооң хөй чылда эки ажылдап келген ... [illegible] ... шериг округунуң чемпиону болуп ... [illegible] ... ДОСААФ обкомунуң шериг секторунуң командылал черлериниң шаңнал-мактаалдарын ол хөй удаа алгылаан.

Районга ДОСААФ комитеди 1970 чылда тургускан. Ооң тургустунганы комсомолчулар, аныяктар ортузунга шериг-патриоттуг кижизидилгени күштелдирерин, шериглеткен спортчу оюннарны чорударынга ... [illegible] ... туг таарымчалыг болу берген. Эрткен чылдарның дургузунда ДОСААФ шугуму-биле чамдык даштыг ажылдарны ... [illegible] ... Ылаңгыя шериг шаылгарының хүннерин, кежээлерни, оларның спартакиадаларын эрттиргилээн. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлгениң чугулалары-биле ужуражылгаларны, шеригже уделгелерни организастаан, школаларның болгаш аныяктарның ... [illegible]

... [illegible] (Кызыл-Даг) ... [illegible] ... Бистиң ... [illegible] ... баргашкарының ... [illegible] ... Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 база ДОСААФ организациязының 55 чыл оюнга тураскааткан ай чорупт турар. Ооң түңнелин февраль 25-те ... [illegible]

Районнуң эге организациялары шериг-патриоттуг темага тураскааткан ... [illegible] ... ларны чаартып, эде дериир кылыр. Ол үеде шериг-патриоттуг темаларга кинолар ны чонга көргүзүү, лекция, беседаларны чер-черлерге чорудар. Ада-чурттуң Улуг дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле ... [illegible] ... ларны эрттирер.

«Мурнакчы» совхозта ... [illegible] ... курстарын ажылдарын база планнап турар бис. Чеземичаш районга ... [illegible]

Районда 27 ДОСААФ эге организациязы бар. Ында 2900 ажыг кежигүн хаара туттунган. «Мурнакчы» совхоз ... [illegible]

П. СЕДИП-ООЛ.

ГТО ДЕМДЕКТИГ ООЛ

Биче сержант Александр Куулярга ол хүн мурнуку ары дег ылгал чок болган. Суг оруунда шериг кезээниң шлюпкалар, салдар-биле чоруп турганын ол кичээнгейлиг хайгаарап турган. Дайынчыларның ... [illegible] хемезин эрте берген, сугнуң бырланнашкан чалгыглары ээн калган. Бодунуң майгын тургузуп каан черинче чоруурунче белеткениң, холдуң кырын база катап эргий көрген.

Хатка чалгыглар бот-боттарын чергелештир сүржүп, ковүктелип каан чыткан. Ээн сугда хол-биле кылган резина хемелиг үш бичии оолдарны Александр көрүп каап. Дайынчы оларже сеткил-биле көрген. Оолдарның каантар болза, олар оол-ондакка таварыжы бериш болурун ол билген. Чиик хемени сугнуң күчүлүг куду чалгыгдан чалгыгже улай-улай октагылаан. Бир ыйлыш дизе-ле хеме аңдаргы берген, оолдар сугже дүже бергеннер. Александр бодаар безин чай алышмаан, ол дош дег соок сугже шурай берген, хемежилерге дузалажыры-биле эштип чоруп каан. Оолдарның ийизи эрикче углай эштип органын ол көрүп каан, артканынче далаш-биле карбап чоруткан. Ыр-даа болбаан, дайынчының мөге холдары сугже дүшкен оолактың читкезинде барган. Эрик кырынче бичии кижини үндүр сөөртүп эккелгеш, баштайгы дузаны ол чедирген.

Болган таварылгадан корткан балдыр-бажектер, эжи оңгарлып кээри билек, оозун эдерткеш ыңай болганнар.

Элээн шактар эрткен. Солдаттың майгынынга херээжен кижи чедип келген. Аңаа турган солдаттарга яблоктарын, бодунуң быжырып алганы пирожкилерин ол берген. Александрны көрген, оглун камгалаап дайынчы бөөрүн, херээжен кижи өөрээнинден ыглап турган. Совет Армияның биче сержантызы А. Куулар ие кижиниң өөрээниниң карааның чажын кээргел-биле көрген.

Одесса хоорай биле Солчур суурнуң аразы ырак. Александр бо хоорайга чедир каш хонуп келген, оруктуң херинзинге ... [illegible] ... Соок кыштыг Тыва биле Кара-Далай кавызында Одесса ылгалдыг болбайнаан. Ыначалза-даа не кижилер кайда-даа дөмей. Мээң авам база ындыг-ла болгай, оглу дээш үргүлчү сагыш аарып чоруур деп, Александр бодаанган. Хүннер эртип турган. Албан эрттирериниң хуусаазы кызырлып орган, каш ай болгаш чанарынга өөрүп, ам-даа бир онзагай кылдыр шериг албанын эрттирерин биче сержант иштинде күзеп чораан.

— Шөлээ паңнал-биле! — деп, Александрга командири байыр чедирген.

— Дораан халажыр кижи шөлээни канчаар мен ону — деп, ол эпи-өөрүнге чугаалаанган.

— Ол канчап турарың ол, Александр — деп, оолдуң өөрү аңаа сөс-даа чугаалатпайн барган. — Шөлээңни хүлээп алыр херек, бичии оолдарның амы-тынын камгалап каарыңга, командылал чери сээң бо чоруудуң үнелээни ол-тур.

Александр шөлээлеп чаныш бар чораан. Чадаана ... [illegible] ... хонган, ооң хөрээнде Совет Армияның ... [illegible] ... ни, ийиги класстың дайынчы специалист ... [illegible] база ГТО демдээн көрдүм, бичии ... [illegible] ... чугаалаштым даа.

А. ОЮСУР.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Эрткен хүннүң фактылары» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.10, 20.00, «Менделеевти сагынмышаан» 16.00 тактарда.

«ПИОНЕР»: «Ол уруг турбаан болза» 9.30, 11.00, 13.30, 15.10, «Эрлер!» 16.40, 18.40, 20.40 (узаткан) тактарда.

«ВОСТОК»: «Чалатпаан аалчы» 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан), «Салгакчыларның чамдары» 16.50 тактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ойнаашкынга частырыг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 тактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дыраажаң оранынче аян-чорук» 18.30, 20.30 (узаткан) тактарда.

Агаар

Республикага биче булуттаар, хар чагбас, хаттың күүү коошкак, агаарның температуразы дүне 35—40, чамдык районнарга 25—30, хүндүс 22—27, чамдык районнарга 12—17 градус соок.

Кызылга биче булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 28—38, хүндүс 22—24 градус соок.

Тываның күрүне филармониязы «Саян» болгаш «Азгар» ансамбльдерге хүлээп алыры-биле ырлаачылар конкурузун 1982 чылдың февраль 15-тен 20-ге чедир эрттирер. Конкурсту филармония бажыңынга 10 шакта эгелеп чорудар.

Адреси: **Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 58. Филармония.**

Редакцияның адрези:
667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-25-68, ... [illegible] 2-23-21, 2-23-21, ... [illegible] 2-23-35, ... [illegible] 2-27-15, ... [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-21-... [illegible], ... [illegible] 2-21-47, ... [illegible] 2-31-75, ... [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-25-41, бухгалтерияның 2-12-45, ... [illegible] 2-32-75 телефоннар.

Чагыг № ... [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00145

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 34 (11832) | 1982 чылдың февраль 10, среда | 1925 чылдан үндүрүп эгелээн | Өртээ 3 ак.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ИНИЦИАТИВАЗЫ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дугайында Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң хойжуларының инициативазын Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиуму чүүлдүгзүнүп деткээн.

Бо совхозтуң малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, он бирги беш чылдың бирги чылын чедиишкинниг доозкан. Курунеге эът бээр дугу садарының планнарын 103 хуу, сүттүү — 136 хуу күүсеткен. ССРЭ-ниң 60 чылы... [illegible]

...чоп ажыглаары болгаш оларны доктаамал чылыг суг-биле суггарары болгаш кышкы үеде уалбыйлаан... улам ажыктыг кылдыр ажыглаары хойжуларның хүлээлгезинде кирген.

Совхозтуң бүгү хойжулары түр-түзүнда чарыштыг бол... [illegible]

Тываның малчыннарының кол сорулгазы — кыштаглаашкынны шалыпчы доозары

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН

Он бирги беш чылдың ийиги чылында «Барлык» совхозтуң хойжулары көвүдүн малының баш санын өстүрер, продуктулуг чорууп бедидер талазы-биле планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү-ле күжүн, аргаларын үндүрүп, кызымак ажылдап турарлар.

...биле 6612 хой төрээн, оон 6646 хураган онча-менди дорүгүп турар. Амдыызында төрүүр чүс башка онаашты 70 хураган алдынган. Эрткен чылдың бо үезинден көргүзүг эки. Бижиктиг-Хая сал... бырының малчыннары социалистиг чарыштың мурнуу... [illegible]

...миниң сиген даалгазы дүс чечир. Сакманчыларның чаш хураганнар азырар, ажаар талазы-биле ажылын коданнарда багай эвес организастаан, ынчангаш хураганнар менди дорүгүп турар.

Ажыл-агыйның кодан бүрүзүнде малдың чаш төлү... [illegible]

Совхозтуң дирекциязы, парткому, профэвилелдериниң... [illegible] ...терни быжыглаан. Олар мал кыштаглаашкынының байдалын, кадарчыларның, сакманчыларның амыдыралын хүн бүрү хайгаарап көрүп, практиктиг дузаны чедирип келген. Ак чорттуп ажылдаарының атыында кодан санын... ...лер-даа чедип алган. Нина Саая Александра Хомушку, Лора Сарыглар, Лиза Шыдырыңбыдаан, Куулар Бады-Сереп, Саая Калчан-кыс болгаш өске-даа сакманчыларның кор... [illegible]

Т. ХЕРТЕК.

«Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозунуң Чодарда № 2 хойжу бригадазының аныяк малчыны **Валерий Комбуй-оолович ХОВАЛЫГНЫҢ** чедиишкиннеринге турасказлып көдүрген.

Комсомолчу хойжунуң коданында 300 хойнуң 280-и оолдаан... [illegible] ...ныг хураганнар онча-менди алдынган. В. Ховалыгның кадарган хоюнуң күш-деңгели эки, мал чемин кыштаанда четчири-биле бар.

Каа-Хем районда мал семиртир «Совет Тыва» совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг доозар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуур дээш бо хүннерде сорук кириишкинниг ажылдап, малды кыштап хорамча чок ажырарынче, чаш төлдү менди камгалап алырынче бүгү күжениишкиннерин угландырып турар.

Чеден тыдарының эгезиндеп бээр бо ажыл-агыйга малчыннап, хой малды ажаап-тежээрииниң, чаш малды камгалап алырының талазы-биле аргадуржулгалыг Өктек-оол Сүүр-оолович Куулярның коданындан 650 төрүүр хойнуң арызындан 250-и бо хүннерде хураганнаанкан, оларны менди дорүктүрүп турар. Ук коданда малга четчир бөдүүн болгаш хоолулуг чемнерни белеткээн.

Кадарчылар, дузалакчылар, сакманчылар хостуг шактарында телевизорну көрүп, радиоприемниктерни дыңнап, чаа солуннарны, журналдарны номчуп турарлар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА (үстүнде): улуг кадарчы Ө. С. Куулярның чаа төрүттүнген хураганы сакманчы Алексей Бурулчаага хүлээдип берип турары; (адаанда) солагай талазындан — сакманчылар Кок Куулар, Соңгулда Монгуш, комсомолчу Беженедей Монгуш.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Хүннүң медээлери

ТАРЫМЧАЛЫГ

Таңды районда «Коммунизмниң хереди» совхозтуң малчыннары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг белек-биле уткуур дээш бо хүннерде эрес-шудургу ажылдап турар.

Совхозта хой олдааашкыны чаа эгелээн. Төрүүр хойлуг коданнарга чем курлавырын баш удур чедиргилээн, хойжуларга дузалажыр сакманчыларны чорудкан. Доганның хойжу бригадазында ам 600 ажыг хой олдаан... [illegible] ...тың хураганнары онча-менди. Хойжу Борис Доңгактың коданынга олдаашкынның баштайгы хүннеринде 20 хой төрээн.

А. ЧООДУ.

БИЧЕ-ТЕЙ БРИГАДАЗЫНДА

Барыын-Хемчик районда «Шемчирер» совхозунуң Биче-Тей бригадазында төрүүр хою 13 коданда турар. Амга чедир 2000 хой олдаан, хураганнары менди.

Бо кыжын агаар-бойдустуң байдалы малды хүр-менди ажырарынга таарымчалыг болуп турар. Ынчангаш мал... [illegible] ...Хойжулар Октя Монгуш, Базыр-оол Ооржак, [illegible], Ооржак Байгал-оол... [illegible] ...216—260 чедир хой олдаан... Чоокта чаа бригаданың малчыннарының хуралы болган. Кыштаглаашкынны эки эртип турар хойжуларны ада-мааңнап мактаан.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ХЫНАМЧАЛЫГ

«Ак-Туруг» совхозтуң товүнде хойжу бригадада 17 кодан бар. Оон чедип коданынга төрүүр хой 2524.

Хойжулар кыштаглаашкынны хынамчалыг... [illegible] ...1473 хой төрээн, чаш хураганнары онча-менди. Малчыннар Машпак Дедап-оол 239, Анай-оол Ондар 288, Монгуш Хураган-оол — 312 хойнуң хураганын менди алганнар.

А. СОТПАМ.

Амгы үениң шылгараңгай ажылдакчызы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң 75 харлаанынга турасаатпан материалдарны «Лениниң улуг херзэниң шынчы уламчылакчызы» деп эгелиг ном кылдыр парлаан.

Эш Л. И. Брежневке СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байырын номнуң эгезинде парлаан.

Партияның болгаш чоннуң шынчы оглунга, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунга, амгы үениң шылгараңгай политиктиг ажылдакчызынга Төрээн чурттуң дээди шаңналын — Ленин орденин болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының «Алдын Сылдыс» медалын эш Л. И. Брежневке социалистиг чурттарның шаңналдарын болгаш Афганистанның дээди шаңналын тывыскан дугайында, оң 75 харлаан-биле холбаштыр Кремльге болган хүлээп алыышкын дугайында материалдар номда кирген.

Совет Эвилелиниң партия болгаш күрүне органнарындан хей-ниити организацияларындан, даштыкы чурттардан Л. И. Брежневке байыр чедирген чагааларны номда база киирген.

Номну хөй тиражтыг кылдыр парлаан.

(СЭТА).

...чедип алыр дээш... Ростов институттарының... кирижип келген. Ажылчын коллективтиң болгаш эртемденнерниң... [illegible]

КРАСНОЯРСК. Амгы бо... Сибирьниң хоорайларының болгаш суурларының... [illegible]

ЧЕРНЯХОВСК (Калининград областы)... [illegible]

ХАБАРОВСК. Сибирьниң... [illegible] ...телефон дарылзыкын тургустунган. Ам Хабаровскиниң чурттакчылары телефон станцияларының дежурныйларының дузазы чокка Сибирьниң хоорайлары-биле автоматтыг телефон-биле харылзажып болур.

(СЭТА).

МОСКВА. Нефть болгаш газ... ССРЭ-ниң Нефть болгаш газ... [illegible] ...216—260... [illegible]

ДОНДА-РОСТОВ. Көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрериниге металл чарыгдалын кызырар дээш шимчээшкинни «Ростсельмаш» бүдүрүлгезиниң каттыжыкчыларының коллективи удаан калбартып турар. Металл камналгазы... [illegible]

Улусчу контрольдуң, «Шын», «Ленинчи орук» солуннарның каттышкан рейдизи

ДЭЭШТИГ ХЕМЧЕГЛЕР ХЕРЕК

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш «Хөндергей» совхозтарда мал кыштаглаашкынының чорууш турарының байдалын улусчу контрольдуң, «Шын», «Ленинчи орук» солуннарның каттышкан рейд бригадазы хынап көрген.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта 6 муң ажыг хой 20 коданнарда кыштап турар. Оон иштинде 3500 ажыг төрүүр хой 12 коданнарда хуваатынган. Хойнуң массалыг олдаашкыны январының баштайгы хүннеринден эгелээн. Ам бо хүннерде 2983 хой олдаан... [illegible]

...рин кылып ...ан. Аа... дендегелел дептерлерин кылбаан. Ай санында мал санаашкынын кылып турза-даа, мал шимчээшкинниң көрүүскен дептерин долдурбайн турар. Малчыннардан өрелиг улус хой...

[illegible] ...кан саванны солуваан турарындан ол. Дециялгел кошкак бызаалар бары илерээн.

Совхозтуң хаван фермазында байдал дүвүренчиг. Ында 64 хаван бар. Оларның... ...ни кошкак салганындан байдал багай. Хаван кажааның иштин соок. Одалга системазы үрелип турары-биле иштиниң чылыттайн турар. Клеткаларның иштин аштап арыглавайн турар. Комбикормы соок дадганы бар. Сараг... [illegible]

...ында база бар. Медикей Моңгуштуң коданынга чаш хураганнар хоржалдыг. Төрүүр коданнарга ам-даа 20 сакманчылар негеттинип турар. Совхозта комсомол бо... [illegible] ...ары аныяктарны сакманчылаан чорударын-биле кошкак хемчеглерни ап келген.

Совхозтуң мал ажылының тускай эртемниглери чаа төрүттүнген хураганнарны оп чаанда дугаарлап четтикпейн турар. Кодан бүрүзүнде хура... [illegible]

...мааның иштин үр үеде аштаваанындан доңуп калган. Курган өдекти четчири-биле бөлеткээн-даа болза, ону инек кажаазында топ албаан. Төрээн инектерни тускайлап... [illegible] ...учет болгаш контроль тургустунмаанындан, саап турган 30 инектен хүнде чүгле 20 кг. сүт саап ап турар. Инектерни чылыг суг-биле суггарбастаан.

Чигир-оол Моңгуштуң коданында инек... [illegible]

...сентеп кылдаанындан одалаан турар болгаш иштин соок. Ол коданда болгаш оон кожазы Досумаа Куулярның болгаш өске-даа коданнарда малга чем каап бээр шагжалар, суг кудар оңгачалар чедишпес, чүгле 2—2 оңгачалар бар. Ол совхозтуң төрүүр коданнарындан 56 хой ара салган. Малдын ог бүрүзүнде малчыннар-...

...лары кайы хамаан чок, тава рышкан черинден ап турары-биле чурум-чыскаал чок. Ол талазы-биле хыналда-контрольду четпес тургускан. Бы-даа кажаазының иштин арыг силиг, чылыг. Ында ниитизи-биле 120 ажыг бызаалар бар. Ындыг-даа болза, чамдык бызаа ажаакчылары клеткалар да бызааларының адаанда чат...

Ынчалза-даа чамдык хой коданнарында байдал таарымча чок. Очур-оол Саттың коданында сакманчылар чедишпезиниң хараазы-биле хураганнарны четче, тоттур эмизирип шыдавайн турар. Оон чылдагааныңдан хойну одар же дужунке чедир үндүрбейн турар. Шаг чыдыг... байдал Каваакай Моңгуштуң кода-...

...чыыштыг бода малдың кыштагларында. Сүт-бараан фермазында малга четчир сиген, саванның курлавыры бар. Инек кажаалары четчир. Мын та ажылдап турар кижилерниң болгаш мал ажылының тускай эртемнигдериниң, кол зоотехник Ширнин Моңгуштуң кошкак ажылындан байдал дүвүренчиг. Инек ка-...

...нип турар.

Рейд бригадазының кежигүннери:

С. К. ОНДАР, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы;

А. Ч. ОНДАР, «Ленинчи орук» солуннуң корреспондентизи;

Н. ДАЖИНМАА, «Шын» солуннуң корреспондентизи.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ МОГАГШЫЛАГ ЧОК ДЕМИСЕЛЧИ

Социалистиг Интернационалдың чепсегленишкиннин дужурер талазы-биле Консультативтиг чөвүлелиниң төлээлекчилери-биле эш Л. И. Брежневтиң беседазы... [illegible]

...ны быжыглаарынче, бүгү кижи төрелгетенниң эрте ажыынга дүүштүр чамыралыышкынны ханыладырынче оон ак сеткилдиг чүткүлүн херечилеп кылдыр санап турар.

Совет... [illegible] ...«Трибуна люду» ... [illegible] ...гей хөй кылдыр мөөңнелген...

...куршавырларын... [illegible] ...бистиң херечилеп даргай тайбың саваадарды...

Москва Барыын чук чурттарынга... ...Болгарияның «Работническо дело» солуну демдеглээн. Европага ортумак... [illegible]

...бас дээш бүгү-ле... [illegible] ...Ынчангаш Л. И. Брежневтиң тодаргай тайбың саналдарын бүрүн-биле деткиир... деп Югославияның ... ниитиниң эртемдени Н. Савич демдеглээн.

Европада ядерлиг... [illegible] ...«Лос-Анджелес таймс» солун бижээн.

[illegible library stamp]

Партийжи амыдырал

«...ХҮЛЭЭШ АЛЫРЫН ДИЛЕП ТУР МЕН»

Бөлүвүн ажыл-амыдыралын, салым-чолун партия-биле тудуш холбаштырар күзелдиг кижилер «Мени Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнге хүлээп алырын дилеп тур мен...» деп состерлиг билдириишкиннери-биле парторганизацияларга бо... Ол черле ындыг болурга ужурлуг.

Партия организациязы бүрүзү... Ол бүгү ужурлуга болдурбаш, бистиң совхозта партком болгаш партия эге организацияларының ажылында...

СЭКП Уставының негелделеринге дүүштүр сеглүг нйи чылда партияга хүлээп...

Кыргыс Кызыл-Дагда херээжен... ол дээрге районда эң эки ажылдыг чөөгүлеңдерниң бирээзи.

СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алдынганнарның аразында бодуунуң ажыл-херээнге бердингени телептиг мал-шыдаң лыг кижилер база эвээш эвес. Оларга Тыва АССР-ның Дээди Совединиң депутады О. М. Седииниң хамаарыштырып болур. Ол эрткен чылын бир хойдан-на 2,8 кг дүктү кыргып алган, ол-бүлези-биле 21 тонна сигенни белеткээш, амгы үеде кыштаглаашкыныы тура-таагай эрттирип турар. Январь төнчүзүнге чедир оон ... 230 ажыт хой төрээн, оларның хураганы оңчамеңди. Ол ышкаш Чаш-Тал фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи Л. М. Маадыр-оол болгаш дузалакчы кадарчы болбушаан, амгы 87 хураганы доруктуруп өстүрген болгаш малчының мергежилин билдилиг шиңгээдип ап турар Р. Д. Лопсан ... ты бүдүрерде эрткен турарлар база бар. Үстүнде дег өске-даа чижектерни көргүзүп болур.

Партияга чаа хүлээп ал... СЭКП кежигүнүнге кандидаттар-биле ажыл нарын, хөй талалыг болгай. Оларга рекомендация берген коммунистер ол ашак кижилер кандидат стажын эрттирип ту...

[illegible]

Р. ХУПАЙ-ООЛ,
«Ак-Тугут» совхозта партком секретары.

КУЖҮВҮС — НАЙЫРАЛДА

ЧАҢГЫС ИЕ ТӨЛДЕРИ ДЕГ

Улустарның бүзүлбес чаңгыс эвин болгаш быжыг найыралын Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели амыдырал кырында бадыткап турар. Найырал дээрге социализмниң тииледени, совет шиитпелдиң күчүлүг шимчедикчи күжү, бүгү-ле нацияларның болгаш улустарның коммунизмниң херээ дээш чоргаадыныы күш-ажылының үнелезини.

Бо бүлүкте республиканың аар үлетпүрүнүң баштайгызы — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хөй националдыг өг-бүлезиниң ажыл-ижин чырыткан.

Ак-Довурак. Дүн, хүн-даа чок, даш-шимээн дыңмыреп-ле турар. Ажылчын хоорай. ... СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он биргн беш чылдың бижи чылының планнын ... ратовка удурткан КамАЗ чолаачыларының болгаш өске-даа бүдүрүлгелер коллективтери хамаарыжыр.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехинде 27 чолаачы эрткен чылдың планнын ... күннерде 1982 чылдың апрель-май айларының үлүүнде ажылдап турар...

Бо бүгү чедиишкиннерни улуг бүдүрүлгеде ажылдап турар хөй янзы нацияның чоннуң найыралдыг, демниг ... дир. Ак-Довуракты интернационалчы хоорай деп адап турары чоннуг. Мында хөй-ле национальностарның төлээлери — орустар, тывалар, украинннер, белоруслар, татарлар, чуваштар, хакастар, грузиннер дээш кымнарны чок дээр. Шупту дөртен хире нацияның төлээлери бир демниг, эп-найыралдыг, чаңгыс хоюу дээш, хөйү чаңгызы дээш чурттап, ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң ажылынга кызымак, хөй-шиитпичи, шалыпчыларны чоргаарал-биле адап болур. Оларга үүрмектеп-сорттаар комплекске электрик-слесарь дагын Антон Фелик...

[illegible]

... линде коммунист Делгер Хүрегинга удурткан быжанчылар бригадазы, 4, 5, 11, 15 дугаарлыг садыг коллективтери, рудниктиң ор-мастер участогунуң нйиги, сескит станоктары, № 2 база 7 экскаваторлар экипаж-тары, АТБ-де Шахур Шахму... рубльдиң бараанныг продукциязын, бир миллион тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүрген. Улус ажыл-агыйының 1400 муң тонна чуъктерин сорткан, чурттакчы чонга 145 муң ... Алексей Антонович Плачента, кабардин-балкар Хусейн Джаю Урусов болгаш бүдүрүлгениң өске-даа он-он мурнакчылары хамааржыр.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга белеткел ажылы Ак-Довурак хоо...

[illegible]

МИЛЛИОН ТОННАНЫ

Даг-дүгү — ховар болгаш амгы эртем-техниктиг революцияның шапкын хөгжүлдезиниң үезинде үнелиг казаар байлактарының бирээзи. Ону амгы үениң нарын машина-техниказының кезектеринден эгелээш, космос ракеталарынга чедир ажыглавайн турар бүдүрүлге черле чок деп болур. Ынчангаш кадын, тыва турарывыс даг-дүгүвүн Төрээн чуртка чугулазын ажылчын бүрүзү эки билир.

Бо чылдың январь эгезинде комбинаттың ... коллективи комбинатты ажыглалга киирген хүнүндеп бээр бир миллион тонна бедик шынарлыг даг-дүгүн Төрээн чуртка берген. Ол дээрге чүгле бистиң ээлчегниң эвес, комбинаттың бүгү ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының ... ажылчы тииилелгези болгаш өөрүшкүзү-дүр.

Пуш-ажылчы чедиишкиннерге улам сорук киирген бистиң бешки ээлчегниң ажылчыннары чыл планын хүүсаа бетинде күүседип, бистиң чурттуң улустарының найыралының болгаш акы-дуңмалыышкы чорукнуң байырлалы болур ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурунга боттарының быжыг тура-соруктарын илередип турар.

В. ЛИПАТОВА,
бешки ээлчегниң начальниги.

ЧУРУКТА: комбинаттың арыглаар фабриказының бешки ээлчээниң бедик мурнакчылары. Бирги одуруугда (солагай таладан): регулировщик Кара-кыс Дажы-Сегбе, мастер Арадилия Сарыглар, оператор Алия Сатмуханедова, машинист Римма Хомушку; ийиги одуруугда (солагай таладан): регулировщик Владимир Доңгак, ээлчег начальниги Валентина Липатова, мастер Пётр Дорин.

К. ООРЖАКТЫҢ фотозу.

БИСТИҢ ЭЭЛЧЭЭВИСТЕ

Бистиң бедик рудадан даг-дүгү арыглаар цехивисте янзы-бүрү национальностарның төлээлери ажылдап турар. Ынчангаш бистиң цехти интернационалдыг коллектив дээр.

Мээң удуртуп турарым үшкү ээлчегде орустар, тывалар, хакастар, казахтар дээш оон-даа өске национальностарның оолдары, кыстары чаңгыс өг-бүлениң кежигүннери дег эптиг, найыралдыг коллектив болуп ажылдап, бүдүрүлге планнарын доктаамал ажыр күүседип турар. Коллективтиң кежигүннеринде опаашкак ажылынга кызымак, хөй-шиитпичи, эш-өөрүнге үлегерлиг аныяк ажылчыннар хөй. Чижээлерге, машинистер З. Норядкованы, Б. Делгерни, слесарь В. Ханжигановту ... Ындыгларны ээлчегден оон-даа хөй-ну адап болур.

... чыннары он биргн беш чылдың бирги чылын түңнеп тура, оон ийиги чылында бүдүрүлгениң ажыктыын бедидип, продукцияның шынарын ... турган, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 50 тонна даъ-дүгүн Төрээн чуртка бээр деп бедиткен хүлээлгени алган шудургу ажылдап турар.

А. МАНЧЫН-ООЛ,
арыглаар фабриканың үшкү ээлчээниң начальниги.

БАЖЫҢНАР КӨВҮДЭЭР

[illegible]

... ген. Черлеи чеден метр бедикке кодурлуп үне берген комбинаттың арыглаар фабриказындан аңгыда албан организацияларның, бүдүрүлге черлериниң тудугларын, хөй каът чурттаар бажыңнар, ... чепсеглеңген эмнелгелер, школалар, библиотекалар, Культура ордузу, магазиннер дээш өске-даа он-он амыдырал хандырылга черлериниң тудугларын айтып болур. Ак-Довурактар ... Коммунистиг партияның, Совет Эвилелиниң хөй национал улустарының бүгү талалыг акы-дуңмалышкы деткимчезиниң ачызында чедип алдынган.

Найыралдың, акы-дуңмалышкы чоруктуң бир кол херечизи — тудугнуң нарын мергежилдериниң ... ларны белеткээни болур. Чоокта чедир тудуг талазы-биле кандыг-даа мергежил чок чораан тыва оолдар, кыстар ам тудугжунуң янзы-бүрү мергежилин шиңгээдип алган, бедик мергежилдиг тудугжулар апарган. Моон тодаргай чижээнге «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу ... Сорунович Бужугеттиң бригадазын айтып болур. Бо бригада он беш чыл бурунгаар тургустунган. Бо үениң дургузунда бригаданың ...

... аңгыда, бажыңның тавааи салырындан эгелээш ону долузу-бите тудуп ... боттары кылып турар. Бо мурнакчы бригаданың тудугжулары чоокта чаа адаан аал ... хөй каът чурттаар бажыңын ажыглалга киирген. Олар ам үжен аал нипти чурттаар тудугжуларның чурттаар бажыңының тудуун шалыпкын темп-биле чорудуп турар. Бо күш-ажылчы коллективте онаашкан ажылынга кызымакай эштер эвээш эвес. ... Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ленин орденниң эдилекчизи Комбуй-оол Ооржак, район Совединиң депутады Николай Иргит, Биче-оол Тюлюш, Демир-оол Успун, Чинзекмаа Данзырык, Елизавета Дожулаа болгаш өскелер-даа эш-өөрүнүң болгаш хоорайның чурттакчыларының хүндүткелин чаалап алган.

Ак-Довурактың хөй националдыг чурттакчылары болгаш тудугжулары төрээн хоорайын үлегерлиг хоорай болдурар дээш оон чаагайжыдылгазынче доктаамал кичээнгейни салып, чаа-чаа тудугларны ажыглалга киирип, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнуң байырлалын бүгү талалыг ... төлептиг уткуур дээш ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ТӨӨГҮНҮҢ АРЫННАРЫНДАН

⊙ **1959 чыл.** Даг-дүгү арыглаар тур тургузуг чогааткаш, ... «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги ээлчээ ажыглалга киргиже чедир чурттуң заводтарынче бедик сорттуг даг-дүгүн ол арыглап, чорудуп турган.

⊙ **1961 чыл.** ТЭЦ-тиң тавааи салырынга баштайгы кубометр бетонну куткан. Ак-Довурак — Айыы оруунуң тудуун ...

⊙ **1964 чыл.** Апрельде Ак-Довурак ажылчын суурну хоорай кылдыр эде организастаан, хоорай Соведин тургускан.

⊙ **1976 чыл.** Тываның даг-дүгү арыглаар «Тыва даг-дүгү» комбинатынга В. И. Ленинниң адын тывыскан.

СОВЕТ ГАВАНЬНЫҢ СУДНО СЕПТЕКЧИЛЕРИНДЕ

ХАБАРОВСК КРАЙ. Совет Гаваньда судно септээр заводтуң септекчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартканнар. Бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылааннар. Олар чыл планын хүүсаадан эрте, чааргынчы болгаш ... чадыкчы 270 саналдарны шиңгээдип ап тургаш, күүседирин хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: судно септелгезиниң үезинде.

В. ТАРАБАШУКТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

СЭКП Бай-Тайга райкому партия ажыл-агый активиниң болгаш пропагандистериниң ээлчеглиг семинарын организастап эрттирген.

Анаа «Улус ажыл-агыйынга удурттулганың ленинчи принциптериниң боттанылыышкыны», «Социалистиг чарыш — бүгү-ниитиниң херээ» деп лекцияларны СЭКП райкомунуң ийиги секретары М. Х. Сарыглар, районнуң кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң улуг зоотехниги К. Б. Салчак олар кылганнар.

«Тээли» совхозтуң улуг бухгалтери К. Ч. Хертек «Совхозта учёт болгаш отчёттуң байдалының дугайында» деп темага холбаштыр ажылының дуржулгазын чугаалап, камналгалыг болурун чедип алырының аргаларынга делгеренгей доктааган.

Семинарның түңнелинде туе-туе айтырлар айы-биле арга-дуржулга солчулгазы болган.

Б. БАРБА.

ТУСКАЙЖЫТТЫНГАН БРИГАДАЛАР

Белоруссияның хөй-хөй ажыл-агыйлары бо чылын тускайжыттынган бригадаларны тургускан. Ындыг коллективтерниң ... оларның ажаап алган дүжүдү-биле санап үндүрер.

Ындыг ажылдың ажыктыынга эрткен чылын-на олар бүзүрээн. «Коммунизмче орук» колхозтуң чээрби механизаторунга эрткен чылын муң чыгы гектар тарылга шөлүн ... даашкының чылдарда ажыл-агый карылгалыг болуп турган.

— Звено системазы-биле ... дик кеерүзүглерин чүгле чамдык механизаторлар чедип ап турган болгай. Ол бээн чыл бүрүзүнде-ле чедип алдынмас турган — деп, ол колхозка он ажыг чыл дургузунда агрономнап ажылдап турган болгаш ийи чыл мурнун ...

... биле бригаданың механизаторлары хандыртынган. Мында тускай септелге албаны база ... Ажылының бедик бүдүрүкчүлүг болурунга кижи бүрүзү сонуургалдыг болур, чүге дээрге кижи бүрүзүнүң киирген улуг хуузундан оларның алыр шалыңы хамааржыр болгай.

[illegible]

... Келир чылдың дүжүдүнге белеткенип турда, кожаларындан дыка хөй ... ни олар шөлдерже төккен болган ... шынары бедик болган.

Бригадада ажылдап турар ... вири оларның кайы хире дүжүт ... хамааржыр. Механизаторлар чыл дургу...

[illegible]

П. ПОПОКО,
СЭТА-ның корр.

БҮДҮРҮП ЭГЕЛЭЭН

110 тонна чуък сөөртүр күчүлүг самосвалдарны Белоруссияның автозаводунга бо чылын бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Ол күчүлүг машиналар Кривой Рогтуң демир рудазының бассейнинге ажылдаар. Оон конструкциязын улам сайзыраңгайжыдарынга, хөй-хөй кезектерин белеткээринге «Белавтомаз» каттыжылыышкынының бүгү бүдүрүлгелериниң түс... ... эртем-шинчилелдери киришкен. Карьерлерге ажылдаар улуг күчүлүг самосвалдарны бүдүрүп үндүрерин улам көвүдедир талазы-биле СЭКП-ның XXVI съездиниң салган сорулгаларын оларның дузазы-биле Жодиноңуң автомобиль тудукчулары чедиишкиннинг шиитпирлеп турар.

(СЭТА).

Чаа ногаа-биле

«Рига» совхозтуң теплицаларынга өстүрген чаа ногааларны Риганың чурттакчылары садып ап турарлар. Ук совхозту найысылалдың адыбиле адааны таварылга эвес. Хоорайның ... ногаа-биле хандырып турар.

Бо кыжын совхоз магазиннер-биле дорт керээни чаргаш, ногааларны аңаа чедирип турар. Сөөртүлгениң контейнер аргазы база ажыглалга кирген. Оон улам-ындан теплицаларның ногааларын ... дирбейн, чидириг чок чедип турар.

(СЭТА).

Журналистиң блокнодундан

Ыраккы Кара-Хөлде

3. Черден алырын дээрден манаар

— ЧЕР АЖЫЛЫ мында мал [illegible] бир тугу [illegible] 500 гектар тарылга шөлүнге чылдың-на кок-сулның тарып турар. Ынчалдажок часкы хар [illegible] бичии шыгдып алыр 42 гектардан өске суггаттыг черлер чок болганда, Кара-Хөлге чер ажылын чорудары дээрге колдуунда магадылал чок херек. Чүге дээрге бүгү-ле чүве агаар-бойдустуң хайырлалындан хамааржыр. Чаъс чагбаска-да, дүжүт чок болур. «Черден алырывысты дээрден манаар улус-ла болгай бис» — деп, ук алырты харылап турар специалист [illegible] [illegible]

[illegible]

дээрге хөй-хөй совхозтарның [illegible] [illegible] ап марыш чок чүүл-дүр. Ынчангаш, эрте дээре, бистиң республиканың чер ажылында салдынган эң чугула сорулгага дүүштүр, чер ажылының хоралыг кангалаар аргалыныче шилчиири — хуннуң негелделиг кол сорулгазы болу берген-дир. Ону боттандырарда, эрозияга удур техниканы тыптыпып, ону биндилиг ажыглаарын чедип алыры-биле чөрелештир, органиктиг болгаш минералдыг чемиштирлиглерни Тываның Кадээ [illegible] [illegible] суммалерин бүгүгээр ажыглаары чугула.

Чоокку чылдарда чедиш алыр ужурлуг база бир чугула сорулга — совхозта хову [illegible] Ол дугайында айтырыг чангыс эвес удаа тургуступ келген-даа, амга чедир шиитпирлеттинмээн. Ынчангаш [illegible] соок частыг, эрте күжер соок күстүг Кара-Хөлдүң механизаторлары чер чарлыырын, үрезин чаштырарда, дорт талазындан хатка [illegible]

[illegible]

(Төнчүзү. Эгези № 31, 32, 33 «Шынында»).

2000 ЧЫЛДЫҢ ДЕҢНЕЛИНГЕ

ГАВАНА. [illegible] Куба Республиказы [illegible] 2000 чылдың [illegible]

[illegible]

ЫРАК-УЗАК КАРА-ХӨЛДҮҢ [illegible]

[illegible]

Х.-К. МОНГУШ,
«Шынның» тускай корр.

[illegible] (ПМА).

Бөмбүрзектиң судалы

ТАСС-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

Шалыпчы фронт

УЛАН-БАТОР. Моолдуң малчыннары эң-не харысаалгалыг ажыл-херекти амгы үеде шиитпирлеп турар: мал кыштаглаашкынны — оларның шалыпчы фронтузу. Малдың чаш төлүн хүлээп алырынга болгаш менди доруктурарынга хынамчалыг белеткел кур ажыл-агыйларының болгаш кадээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының бригадаларында, фермаларында [illegible] доозулган.

[illegible] хуралдары, ужуражыышкыннары, семинарлары Моол Арат Республиканың бүгү-ле кадээ черлеринде эртип турар. Мал кыштаглаашкынның үлегерлиг чорудар, чаш төл алыр эң харысаалгалыг болгаш чугула кампанияны органчыстыг эрттирер дугайында толаргай сорулгаларны чугаалажып турар. Малдың чаш төлүн алыр кампаниязының үезинде хойжуларга, ферма [illegible] практиктиг дуза чедирер [illegible] кадээ ажыл-агый каттыжышкыннарында тургускан. [illegible]

[illegible]

Бимшонда завод

ХАНОЙ. Бимшонда цемент заводунуң тудуу доостур чыгаан. Ол чаа завод — социалистиг Вьетнамның эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи болур. Ооң чүгле баштайгы ээлчээ беш чылда 600 муң тонна продукцияны бүдүрер [illegible]. Цемент заводу Вьетнам Социалистиг Республиканың тудуг индустриязын улам [illegible] [illegible] Амгы үеде бо, Вьетнамда чылда 1250 муң тонна бетин-ле хөй цементини бүдүрүп турар.

Бимшонда цемент заводун [illegible] деткимчези-биле 1978 чылда тудуп эгелээн. Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездинге алдар бодаарган интернационалдыг социалистиг чарлып тудуг черинде калбарган болгаш тудугжулар эң-не бедик темпилиг ажылдап турар.

Бедик дүжүт бээр үрезиннер

БУДАПЕШТ. Үрезиннерни хайнакташтырып турган бедик дүжүт бээр сорттары [illegible] — Экономиктиг Дуза [illegible]

[illegible]

«КРИСТАЛЛ» ЗАВОД

СОФИЯ. [illegible]

[illegible]

Пөс-тааьы бүдүрүлгези хөгжээн

БЕЛГРАД. [illegible]

[illegible]

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйында хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр [illegible] Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible] шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Зоя Михайловна Анан-оол — тудуу заводунда [illegible] [illegible]

Анна Алексеевна Васильева — республиканың [illegible] театрының гример-пастижеру.

Елена Михайловна Винокурова — республика эмнелгезиниң эмчи сестразы.

[illegible]

[illegible] Лопатина — Госстрах эргелезиниң [illegible]

[illegible]

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

[illegible]

(Уланчылыг).

ВЕНГРИЯ. Сеньёда (Саболч-Сатмар область) «Новгаан шөл» деп кадээ ажыл-агый бүдүрүлге каттыжыышкынының сезон эразының кышкы үезинде кадрларны ажыл-биле хандырар айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээн. Кускү хову ажылдары доозулган соонда ол бүдүрүлге каттыжыышкынының кежигүннери чүс хире херээженнер үлетпүр цехинче ажылдап эгелээн. Олар телефон дериг херекселдерин болгаш чырыдылга приборларын эптээр черле ажылдап турар.

МТИ—ТАСС-ның фотозу.

ХҮЛЭЭП АЛГАН

ГАВАНА. (ТАСС). Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары, Куба Республиканың [illegible] Фидель Кастро [illegible]

[illegible]

ЕВРОПАДА БИРГИ ЧЕРДЕ

МАДРИД. (ТАСС). [illegible]

[illegible]

ПЛАННЫ БАДЫЛААН

ПНОМПЕНЬ. (ТАСС). [illegible]

[illegible]

БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (ТАСС). Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязы [illegible] Израильдиң эжелекчи политиказын шыңгыы буруу шапкан.

[illegible]

КОРНУЭЛЛГЕ БОЛГАН ОЗАЛ-ОНДАК

[illegible]

[illegible]

Джеймс ОЛДРИДЖ.
[illegible]

Чаңгы-бүрү медээлер

АКТИВТЕР-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА-ЛЫГ

Суг-Бажы суурда кодээ клубтуң ажылын херээженнер чөвүлели өске активтер-биле деңнежип кылып турар. С. К. Токаның төрүттүнгенинден бээр 80 чыл оюнга уткуштур агиткварталдар аразынга концерт болган. Ол көрүлдеге шылгарааннар Сарыг-Сеп чарлаан бот-тывынгыр уран чүүлге киришкен бирги черни ээлээн.

Ол хүн районнуң херээженнер чөвүлели семинар чыгган, куржуга солушкан. Ол-ла семинарның киржикчилери Мерген сүт-бараан фермазынга база чорааннар. Ферманы С. К. Тока аттыг школаның коллективи шефке ап турар.

Клубка болган ужуражылгага улуг, бичии хөй ыяшаан. Көрүлде үезинде зал ынышпас, программада кирген номерлерни сонуургап көрген. Мерген кодээ Совет күүскомунуң даргазы В. Х. Кара-оол С. К. Токаның дугайында чүүлдерни чугаалап, болуп беседаны кылган. Шынап-ла, ооң чаш чылдарының дугайында сактыышкыннар четкил-сагышты кударадыптар. Анаа Сүрүңмааның уруу Машпай карактарының чажын болуп орду. Шинден үзүндүнү база көргүскен. «Шаагайның» ынап турда, көрүкчүлерниң сеткилдери кыптыккан. Токаның ролюн бирги классчы Айдың Хорлуг-оол чечен, чараш ойнаан.

Амгы үеде суурда бүгү коллективтер аразында бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге кидин-түлүк. Херээженнер чөвүлели биле башкылаар коллективи чон ортузунга хөй-ниити ажылын идепкейжидери-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Дүжүт ажаалынга башкылаар дыштаныр дивейн киржип турган. Анаа лекцияларны номчуп, беседаларны кылып, концерт көргүзүп, агитхуудустарны үнгүргүлээн. Чөвүлел ажылдарын совхозтуң директору болгаш өске-даа активтер-биле харылзажырыынче чангы болу берген.

Чаа чылда организацияларга бо база организастаан. Чон, иланчыя аныяктар ортузунга чорудуп турар хемчеглерниң үре-түңнелдери [illegible] Суурда хөй-ниити организацияларының удуртукчулары кижизидилгени комплекстиг арга-биле чорударынче угланган ажылдарны кылып турар.

А. ЧАШ-ООЛ,
башкы.
Каа-Хем район.

ЭРТЕМДЕННЕР БЕШ ЧЫЛГА

Латвий ССР-ниң ЭА-зының Органиктиг синтез институдунда Латвий ССР-ниң ЭА-зының корреспондент-кежигүнү, профессор, ол институттуң директору Г. И. Чипенстиң удуртулгазы-биле биорегуляторлар болур пептид бүдүмелдерниң кылып бүдүрериниң технологтуг аргаларын чогаадып тургузар талазы-биле ССРЭ-де кол төптерниң бирээзи ажылдап турар. Биорегуляторлар болур бүдүмелдер кижиниң организминге кол-кол биохимиктиг болгаш физиологтуг чорудулгаларны таарыштырып турар. Ол талазы-биле шинчилелдер дээш институттуң бедик мергежилдиг [illegible] нериңге 1981 чылда ССРЭ-ниң күрүне шаңналын тывыскан.

ЧУРУКТА: институттуң директору Г. Чипенс, лаборатория эргелекчизи В. Клупша, цех начальниги А. Паварс, эртем ажылдакчызы Ф. Мутулис, улуг инженер-технолог А. Штальберга.

И. ПРЕДИЛИСТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭРЕҢГЕЙЛЭЭР ЧОРУКТАН

Бо чылдың январь 14-те «Шынга» «Номчукчунуң бодалы» деп рубриканың адаанга парлаттынган «Чүге дээш чогул?» деп чүүлүнде Ак-Довурак хоорайдан ажылчын корреспондент К. Судак корум-чуруум үрээшкини, кем-херек үүлгедиишкиннериниң болу бээр чамдык чылдагааннарын, кижизидилге ажылының чамдык четпес талаларын илередип, чугула айтырыгны көдүрген. Аңаа хамаарышкан пйи чагааны парладывыс.

Шынап-ла, ниитиниң корум-чуруумун үрээр, кем-херек үүлгедир чорукка удур кандыг-даа хемчеглерни алырывыска ол чүге читпейн турарыл? Бо айтырыгга хамаарыштыр мен база бодумнуң бодалымны бижикседим. 1981 чылда Самагалдай ортумак школазының 10 клазын дооскан О. Мартай-оол биле А. Арапов олар каяа-даа ажылдавайн, Берт-Даг, Самагалдай суурлар аразынга улчуп чоруп турганнар. Назы четкен совет хамаатызы кижиниң Төрээн чуртун камгалаар ыдыктыг хүлээлгези езугаар Совет Армияның хүрээлеңинге албан эрттирер үези кээрге, байырлажып алыр бис деп чылдан-биле олар чаңгыс класстыларын чыып алгаш, арагалап эгелээннер. Ооң соонда олар шош-содаа үндүргеш, кем-херек үүлгедип, амыдыралдың дорт оруундан аашп, өске орукче киргеннер.

Бо таварылга чүнү көргүзүп турарыл? Бистиң районда база-ла кем-херек үүлгедиишкиннериниң ооржаар, арагалаар чорукка удур ниитиле-биле ажыл чорупла турар, а ол хирезинде кем-херек үүлгедир чорук ам-даа хевээр артпышаан. Ооң чылдагааны чүдел, азы чүге дээш чогул? Мен бодап көөрүмге, кижизидилге ажылының четпезинде, ооң эреңгей чоруп турарында. Чижээ, Самагалдайда улусчу дружинниктерниң даңзызы тургустунган, хүннер аайы-биле хувааттынган, бөлүктерниң удуртукчулары база бар, ол хирезинде дружинниктер дежурныйлаар хүнүнде үнмейн баар, азы долу эвес составы-биле үнер чорук бо-ла таварышкылаар. Чок болза, олар баштай костүн кааш, дораан чангылай бээр. Дежурныйлаашкынче үнген хүнүнде дружинниктер «берге» кижизидилгелиг элээди уругларның өг-бүлелерин, чуруум үреп, оор кылып болу дег азы арагага хандыкшылдыг кижилерниң өг-бүлелерин кезип, оларның-биле хүн бүрүнүң кижизидилге ажылын баш удур планнап алгаш чорудар болза чогумчалыг. А бисте дружинниктер чүгле кол кудумчулар, магазиннер кезиириңге өйлежип турар.

Чыргаланды, Кызыл-Чыраа, Шуурмак суурларда профилактика чөвүлелдери чон ортузунда дээштиг ажыл чоруттайн турар, ол суурларның кайызынга-даа сөөлгү ийи чылда эш хуу суглары болбаан. Арагалаан, ниитилелге удур чуруум үрээшкиннери кылган кижилерниң чон мурнунга тургузуп, бүдүрүлге хуралдарынга хемчээп ап чугаалашпаан. Кижизидилге [illegible] эреңгейлээр чоруктуң уржуундан бистиң кылып чоруп турар ажылывыс дээш чок боор турар. Хөй кижи чыылган хуралдар, чыыштар бо-ла болу бээр. Ындыг хуралдарга чүве чугаалаар партия, совет удуртукчуларын, ажыл-агый, профэвилел органнарының ажылдакчыларын дыңнаарга, бүдүрүлге планнарының, ооң күүселдезиниң дугайында, ажыл-агый дугайында хөйнү чугаалааш, кижизидилге ажылының талазы-биле уттуп турар деп, К. Судактың бижип турарынга мен база каттыжар мен. Бисте база ындыг эреңгейлээшкиннер бар. Чогум-на ооң чылдагааны-биле кижизидилге ажылы эки түңнел бербейн турар деп бодаар мен.

Ч. ДАЖЫВАА.
Тес-Хем район.

САДАРЫН ЭВЭЭЖЕТСЕ

Хөй чылдарда аныяктарның [illegible] болуп [illegible] келген К. Судактың «Шын» солуннуң [illegible] кижизидилге [illegible] бир чамдык четпестерни шүүмчүлеп бижип турарынга каттыжар мен. Мен бодаарымга, бүгү-ле [illegible] челерниң үнер дөзү — арагада. Чоокта чаа «Сельская новь» деп журналда Ставрополь крайда бир суурнуң чурттакчы чону шупту сөөлгү үш чылда арагадан ойталаан, ооң түңнелинде ажыл чаты үзер чорук шуут читкен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улгаткан, кижилерниң шош-содаа кылыры, өг-бүлезинден чарлыр чоруу болбастаан деп бижип кааның номчудум. Бистиң черге ынчаар тургузуп болбас бе? Кижиниң угаанындан мерген чүве чок болгай. Арага баш мээзин хораннаптар, ээрик кижиниң угаан-медерели шын эвес ажылдай бээр. Ынчангаш ол кезек када тураазы улуг, тоор-херексээр чүвезин чок апаар азы корткук, чашпаа, кедергей экииргек, дузаартак-даа апаар. Чок болза чиик, сергек ажык, чугаакыр апаар. Арага ишкен кижи ажыл кылыр арга-шинээзин чидирер, угаан-бодалының ажылдаары мырыңай суларап баксыраар болгай. Бистерге, совет кижилерге, араганың херээ бар бе? Кижи көрүң, билип чоруурга, [illegible] кем-херек үүлгедир, эң ылаңгыя айыылдыг, дээрэни кем-херек үүлгедир чоруктуң [illegible] арагага [illegible] турар.

Чамдык садыгжы [illegible] чугаалап турары-биле алырга, арага сатпаска орулга кирбес дээр, орулга кирип алыр дээш араганы садарга, ооң ниитилелге хоразы оон артык эвес бе?

Моон мурнунда база хурал-суглаага-даа, солуннар арнынга-даа араганы шуут [illegible] «Сельская новь» журналда [illegible] Араганы садарын ындыг-бүрү хемчеглерни ап тургаш, эвээжетсе эки деп саналдыг мен.

Б. ӨРТЕНЕЙ.
Каа-Хем район.

КРАСНОЯРСКИГЕ ХҮРЕЖИРЛЕР

«Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилели бистиң республикага чоокта чаа тургустунган. Ол дээрге келир үениң бедик мергежилдиг ажылчыннарын белеткеп турар профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдарының, аңаа хамаарышкан коллективтерниң ниитилели. Ынчангаш ону «Ажылчын курлавырлары» деп адааны-даа таварылга эвес.

Бистиң республикада кодээ ажыл-агыйының механизаторларын, трактористерин, кадрларын база тудугнуң прорабтарын, бригадирлерин, [illegible] ларын болгаш оон-даа өске ажылчын мергежилдерге аныяктарны өөредип турар профессионал-техниктиг училищелерниң саны чылдан чылче улам көвүдеп кел чыдар.

Ол бирги беш чылдың баштайгы чылында база бир училище ажыттынган. Ол болза Улуг-Хем районда Ак-Туругнуң кодээ профессионал-техниктиг училищезин. Ынчангаш амгы үеде Тывада бедик мергежилдиг ажылчын кадрларны белеткээр алды училище бар.

Ол училищелерниң шуптузунда күш-культураны болгаш спортту чугула кичээнгейге алган. Чүге дээрге, келир үениң [illegible] рак, кадык-кадык өссүп дээш ынаар улуг кичээнгейни салганы ол. Училищелерде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринде он-он секциялар доктаамал ажылдап турар.

Хостуг хүрешке ол ниитилелдиң команда болгаш хууда бирги чер дээш маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың «Херел» спорт залынга болуп эрткен. Аңаа 6 командадан ниитизи-биле 100 ажыг мөгелер хүрешкен. Спорттуң бо хевири [illegible] училищелерде сөөлгү чылдарда элээн сайзыраңгай ап бар чыдарын болуп эрткен маргылдаа бадыткаан.

Эң ылаңгыя Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезинде бо таңныг-биле элээн ажылдар кылдынганын болуп эрткен маргылдаа бадыткаан. Бо училищениң оолдары эрткен чылгы чемпион адын база катап бадыткап, шилчиир кубокту бо удаада боттарында арттырганнар. Хостуг хүрештиң секциязын ол училищениң башкызы ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Монгуш чорудуп, [illegible] кыска үениң дургузунда белеткээн.

Ооң өөреникчилериниң аразындан 56 килограммга хүрешкен Мөңгүн-оол Чузаның хевис кырынга үнүп келгеш, ажыглап турган аваангыр-кашпагай аргаларын залга олурганнар улуг сонуургал-биле көргеннер. Ол ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат. Оозун орар талантылыг мөгелерниң бирээзи. Мөңгүн-оол эрткен чылдың төнчүзүнде [illegible] Хабаровскиге болган Бүгү эвилел маргылдаазынга чедиишкинниг киржип, ийиги черни алган.

Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Ооржактың белеткээн спортчулары — ийиги, а Ак-Довурактың № 3 профессионал-техниктиг училищениң тренери хостуг хүрешке мастерге кандидат Олег Саттың өөреникчилери — үшкү черлерни ээлээннер.

Болуп эрткен маргылдааның түңнелинде шилиндек команданың составын тургусканы. Олар февральдың 21-ден 24-ке чедир Красноярск хоорайга болур «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң Россия төп чөвүлелиниң чемпионадынга киржирлер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң шилиндек командазы; маргылдаа үезинде. Авторнуң фотолары.

БИЧИИ ЫРААЖЫЛАР

Хөгжүм-шии театрынга республиканың уран чүүл школазының өөреникчилериниң концерти болуп эрткен.

Оларның солун номерлерин, [illegible] тайныларын көрүкчүлер чылыг-биле уткаан. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы [illegible] тазы-биле «Ленин. партия» «Көйгүн-Хаан» болгаш өске-даа ниити ырларның күүселдези солун болган.

В. МӨЧЕК.

БИЖИТТИНМЭЭН ОПЕРА

Композиторнуң биживээн операзын дыңнап болур бе? Болур. Чүгле баштай Молдавияның опера болгаш балет театрының «Виват, маэстро!» деп шиизин көөр херек.

Г. Доницеттиниң чогаалдарының аразында ындыг аттыг чогаал чок. Ол хирезинде ында ооң музыказы чаңгыланып турар. Итали композиторнуң ырлар үттүндүрген азы ховар күүсеттиниң чораан аялгалары ында кирген.

Ол шиини тургузарынга молдав өөрүнге ленинградчылар — либретто автору драматург Ю. Димитрин биле Киров аттыг опера болгаш балет театрының режиссеру Ю. Александров олар дузалашкан. Кишинёвтуң болгаш Ленинградтың чогаадыкчы ажылдакчыларының мурнунда улуг-улуг сорулгалар салдынган. Олар Молдавияның опера болгаш балет театрынга Л. Минкустуң «Баядерка» деп балетин тургузарлар.

В. МАЛИНОВА,
СЭТА-ның корр.
Кишинев.

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕН 14-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бичиилерниң чогаадылгазы. 9.25 — «Кижи кежии солуптар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы — «База бир чайь». 10.[illegible] — «Дарга амытаннар делегейинде». 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сибирьде болгаш Ыракы Чоон чүкте». 15.05 — М. Глинка. Улуг секстет. 15.30 — «Орус чугаа». 16.00 — «Москва болгаш москвачылар». 16.30 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу В. А. Затворницкий-биле [illegible] ужуражылга. 14.20 — Сээң дээниңчи библиотекаң. «Коммунизмде «чөөннээрниң» уруглар аарыы». 14.50 — Я. Купаланың шүлүк чогаалы. 15.25 — «Брантель ортулуунда». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН
18.00 — «Сылдысчыгаш».

МОСКВАДАН
18.30 — «Мал ажылы — шалыпчы фронт». Днепропетровск областың ажыл-агыйларында мал кыштаглаашкынының дугайында.

КЫЗЫЛДАН
18.45 — «Тыва артистер кинода». Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи А. С. Тавакайның чогаадыкчы ажылы. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН
19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!».

КЫЗЫЛДАН
19.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Аэрофлот хүнүнге.

МОСКВАДАН
20.15 — «Скульптор Манизер» деп, документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Уткуштур базым». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН
17.15 — Телефильм.

МОСКВАДАН
17.30 — «Тоол аалдап келди». «Хүрүмнеткен оол». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Ольстерниң чалбыышкы» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Автору — политиктиг тайылбырлакчы Б. А. Калягин. 19.55 — «Кижи кежии солуптар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 5-ки сериязы — «База бир күс». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — РСФСР-ниң улустуң артизи Эдита Пьеханың концерти. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05 — 23.45 — «Бар-даа болза, бүүреңчиг эвес».

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — География. 8 класс. Урал девискээри. 13.00 — Төөгү. 7 класс. Степан Разинниң баштайгызы-биле тараачын дайызы. 13.30 — «Билип ал, кылып бил». Аныяк техниктерге ... эвилелдериниң XVII съездизинге уткуштур». 12.20 — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга. РСФСР-ниң улустуң танцыларының ансамбльдериниң болгаш ыры болгаш танцы ансамбльдериниң концерти. 13.30 — «Мону шыдаар силер». Чогаадыкчылар конкуружу. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Фильмнерин — уругларга. [illegible] 15.40 — «Бар-даа болза, бүүреңчиг эвес». 16.40 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.10 — «Чараш хүн, үнүп кел» деп [illegible] телефильмниң баштайгы көргүзүү. Ф. И. Шаляпинниң [illegible] дугайында. 18.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Кадыг ажылдажылга». 18.45 — «Эргиледир [illegible]». Москваның Н. В. Гоголь аттыг театрының фильм-шиизиниң баштайгы үндүрүлгези. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Эвилелдер бажыңы. [illegible] уран чүүл мастерлериниң концерти. 22.55 — 23.35 — Даг хаагынга делегей кубогу. ГФР-ден дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болурун күзээр [illegible]». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «Эткир үннер» деп уругларның ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти. 9.10 — «АБВГД-лээр». 9.40 — «Аданелер, силерге». 10.10 — «Кижи кежии солуптар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы — «База бир күс». 11.15 — «Эки барааннарны хөйнү». 11.45 — «Спортлотонуң» 7-ги тиражы. 11.50 — «ССРЭ-ниң проф...

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Литва бөгүн». Информастыг үндүрүлге. 14.30 — «Вильнюс» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.55 — «Желлгис» деп үлегерлиг хореография ансамблиниң концерти. 15.10 — «Литва литературная» деп журналда. 15.30 — «Найыралдың кожаланы». Улустуң хөгжүм концерти. 16.00 — ССРЭ-ниң чиик атлетика кубогу. 16.25 — С. Соловейчик — «Чаңгыс олут». Телешии. 18.00 — «Кадынмыл». 18.45 — Делегейде болуушкуннар тайылбыры. 19.00 — «Хөгжүмнүг [illegible]». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, [illegible]». 19.45 — [illegible]

20.30 — «Эрмитаж. Тускай чыгдамжылар». [illegible] фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Тайгы гастрольдары». Уран-чечен телефильм.

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — «Сула шимчээшкин, [illegible]». 8.55 — Удмурт АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң болгаш коллективтериниң концерти. 9.40 — «Оттуруктар». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.10 — «Кадыкшыл». 11.55 — «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 12.25 — «Совет Эвилелин [illegible]» 12.40 — «Кодээниң күш-ажылчы шагы». 13.40 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.10 — А. Пинчук — «Дээр-Чер». Күрүнениң Моссовет аттыг үлегерлиг театрының концерти. 16.00 — Бөгүн — Аэрофлот хүнү. 16.15 — «Силерниң чагааларыңарны ээзүгаар». Аэрофлот хүнүнге хөгжүмнүг программа. 16.45 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 17.45 — «Орук тоолу» деп мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 17.55 — 18.10 — Чапсар. 18.10 — Делегей панорамазы. 18.55 — Даг хаагынга делегей кубогу. ГФР-ден дамчыдылга. 19.25 — «Кинопанорама». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Джаз хөөннери». Фильм-концерт. 22.20 — «Ветлуга». Документалдыг телефильм. 22.50 — «Руде право» [illegible] маргылдаазы. «ЧССР биле ССРЭ-ниң [illegible] командаларының оюну. ЧССР-ден дамчыдылга. [illegible]

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — [illegible] Документалдыг телефильм. 14.30 — [illegible] 15.00 — Кон-церт. 15.35 — «Тоол аалдап келди». «Хүрүмнеткен оол». Мультфильм. 16.25 — Чиик атлетикага ССРЭ-ниң кубогу. Гүнвес маргылдаалар. «Крылатское» спорт комплекизинден дамчыдылга. 17.25 — Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга уткуштур. «Бистиң намдарывыс», 6-гы фильм — «1922 чыл». 18.25 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. Г. Марковтуң ындыг аттыг романын ёзугаар. 1-ги сериязы. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — Биатлонга делегей чемпионады. Эстафета 4х7,5 км. Раубичиден дамчыдылга. 20.30 — «Эрмитаж. Италияның 17—18 чүс чылдардагы уран чурулгазы». 14-кү фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Данзыгы фильмнер экранда». «Чүгле чаңгыс телефон медээзи». (Венгрия).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага кажар булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Агаарның температуразы хүндүс 17—22, чамдык районнарга 8—13 градус соок болур.

Кызылга хар чагбас. Агаар дүне 34—36, хүндүс 19—21 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Экипаж» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.10, 20.00, «Менделеевти сагыныышкаан» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бо уруг турбаан болза» 9.30, 11.00, 13.40, 15.10, «Эрлер!» — 16.40, 18.40, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалатпаан өңнүк» 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан), «Салгакчыларның намдары» 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хүлээлгезин күүседип чораан, өлүрткен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң шуут өөренир салбырларынга курсантылаар хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозу чарлап тур.

Дээди школаларга өөренир хуусаазы — дөрт чыл, ортумактарынга — ийи чыл. ИХМ органнарынга ажылдаар өрнест болгаш ортумак специалистерни школалар белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиде өрт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир назылыг, Совет Армияга шериг [illegible] эрттирбээн-даа, ортумак өөредилгелиг, кадыкшылы байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

[illegible] экзаменнерни [illegible] дужаагган болтаа ат школаларга дыңнакчы кылдыр даңзылаткаппарны шериг хүлээлгези эрттирип [illegible] хостаар.

Волгоградтың, Горькийниң, [illegible] Хабаровскиниң дээди школаларынга, ол ышкаш Новосибирскиниң, Орёлдуң, [illegible], Калининградтың, Барнаулдуң, Саратовтуң ортумак школаларынга шериг албаның эрттирген, ортумак эртемниг, кадыкшылы байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга өөренирин күзээннер дараазында эртемнерге конкурс экзаменнерин дужаар: орус дылга болгаш литератураларга (бижимел болгаш [illegible]), ССРЭ [illegible] (чүгле дээди школаларның), а Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге кирери-биле кандидаттар ССРЭ төөгүзүнүң орнунга [illegible] дужаар.

Дээди өөредилге черлеринге кирерин күзээннер апрель 1-ге, ортумак өөредилге черлеринге кирерин күзээннер май 30-ге чедир Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизинге келир болгаш эмчи комиссиязын эртери-биле даразында документилерни экзаменге [illegible] эмчи шинчилгезин (296 маңнык езугаар), ортумак эртемниң дугайында аттестат (бодуун), шериг биледи азы кирип бижидиишкин [illegible] ажылдап азы өөренип турганы черинден бүдүрүлге болгаш партия-комсомол характеристиказы, бөрт чокка тырттырганы 3х4 хемчээлдиг 3 фото-чуруук, СЭКП азы ВЛКСМ райкомундан өөредип чорутканының дугайында бижиктиг.

Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизинден экзамен дужаап, өөренип чорууру-биле бижик алганнарга Кызыл хоорайдан, ол өөредилге черлериниң турар черинге чедир [illegible] орук хөлезинин төлеп бээр.

Конкурс эрткен кандидаттарны дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыр болгаш хаалчам-биле, хеп-биле, обмундирование-биле хандырар.

Оон аңгыда, айда 40 рубль стипендия бээр, а ниитизи-биле [illegible] органнарынга 6 ай болгаш оон ажыг [illegible] ажылдааннар сөөлгү [illegible] дан турганы шалыңын алыр.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр килдизи, 204 дугаар кабинет. Телефоннар: 2-110-71, 99-23-88.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-25-62, [illegible] 2-23-24, 2-23-25, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш [illegible] 2-33-12, промышленность килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-29-42, [illegible] 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-15-45, [illegible] 2-32-73 [illegible] телефоннар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле [illegible] (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 35 (11833) | 1982 чылдың февраль 11, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ЧОННУҢ ХЕРЭЭ ДЭЭШ

Чоннуң херээ дээш чурттаары, ажылдаары, демисежири, коммунистиг тургузуушкуннуң идепкейлиг киржикчилери болуру — культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларының бедик хүлээлгези. Культура ажылдакчыларының профсоюзунуң Москвага доозулган X съездиниң делегаттары бо дугайында медеглээннер.

Совет ниитилелдиң угаан-бодал амыдыралының улам ыңай кежээлиг өнзүгүнү чүгүлчүдер. Совет чоннуң культура ажылдакчыларының идепкейлиг киржилгезин ... Бистиң чонувустуң чаагай аажы-чаң, мөзү-шынарларының өзүлдезинге идигниг болгаш литератураның болгаш уран чүүлдүң байгамчыктыг чаа чогаалдары бижиттинген. Эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер», «Сактыышкыннар» деп номнары шылгарангай черни ээлеп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң, партия ТК-ның Пленумнарының материалдарын пропагандалаар талазы-биле чугула ажылдарны культура-ның албан черлеринде чорудуп турарын съезд демдеглээн болгаш оон сорулгаларын тодаргайлаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Макеев киришкен.

Хүннүң медээлери

Улам чаагайжыыр

Металлургтарның суурү Хову-Аксы чылдан чылче улам чаагайжып, ийи кирип кел чыдар. «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннарының барык хөй кезии чаа тудуп тургузуп ырык, чылыг, делгем өрээлдерниг бажыңнарда чурттап турарлар. Оларның ажы-төлүнге база таарымчалыг байдалдарны тургузуп, ясли-садты база тудуп берген. Ол ясли-садта республикада баштайгы эштир бассейни безин бары хөйнү чугаалап турар.

Хову-Аксыңга он бирги беш чылдың ийиги чылында база улуг тудугларны чорудары планнаттынган. Бо чылдың төнчүзүнге чедир 12 аал иштиг чурттаар ийи бажыңны ажыглалга киирери база 784 олуттуг чаа школаның тудуун доозары көрдүнген.

Үстүнде адаттынган тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирер дээш Хову-Аксының тудугжулары бо хүннерде бедик кедурлуушкуннуг ажылдап турарлар. Бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Анатолий Петрович Глуховтуң удуртпан тудугжулары чоруп турар.

(БИСТИҢ КОРР).

80 тонданы

Моңгүн-Тайгада «Малчын» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш кедээ Совет малдың кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир база оон шынарынче кол кичээнгейни салып турар. Амгы үеде бодүүн мал чеми белеткээрин совхоз уламчылап, Ак-Чыраажа январь айның эгезинде 9 кижи составтыг сиген белеткээр звенону чорутман.

Ук звенону совхозтуң хову бригадири коммунист Конгар-оол Саая удуртуп, 80 тонна хыыргылышты белеткээннер. Мал чеми белеткээринге хол кадыыры-биле Хурал Шоожу, Хүлер-оол Чамбал, Конгар-оол Саая, тракторист Чургүй-оол Хертек олар хүн нормазын ажырып, идепкейлиг ажылдап турарлар.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

Кыштаглаашкын—шалыпчы ажыл-иш

БОТТУГ ХЕМЧЕГЛЕР

СЭКП-ниң XXVI съездиниң тооргүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, малдың баш санын кыйтгыл менди ажырып, оон чаш төлүн хоранча чок эстүрер дээш «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының малчыннары 1981-1982 чылдың кыштаглаашкынын организастыг эрттирип турар.

Кара-Чыраа салбырында 3800 ажыг шээр мал бар. Оон иштинде төрүүр хой 12 кодан кыштап турар. Бо ай эгезинде байдал-биле алырга, төрүүр хойнуң 60 ажыг хуузу оолдапкан. Хой оолдаашкынының түлүк үезинде түс-түс коданнарже 20 ажыг [illegible] эъткарган. Малчыннарның ниити хуралын ийи келек [illegible] кылган.

Өлең болгаш Кызыл-Тайгада хонжу коданнарга рейдилерни организастаан. Мал ажылының тускай эртемниглери болгаш лекторлар, пропагандистер, ниити эмчилери малчыннарже үнүүшкүннерни кылып турар. Ол ышкаш ... бердинги хемчеглерни ап турар.

Совхозтуң малчыннарын хүн бүрүнүң херектел бараанныры-биле хандырар салтыны организастаан. Сүт-Хөлдүң ажылчын ... автомагазини ажылдар ... доктаамал эргип чоруп турар. ... тургузуп ... чогуур.

Шээр мал бригадири Дажы Ондар Өлең болгаш Кызыл-Тайгада хонжу бригадаларны доктаамал эргип ... өй-шаанда ... чаш мал төлүн менди алыр дээш ... Бо хүннерде ... Таш-оол Ондарның ... 210 хойдан ыппа хураганн менди камгалап ... Ам ... рүүр 19 хой арткан. Хөөк-оол Куулардың ... 224 хойнуң 221 хураганы менди алдынган. Оон коданында хураган хүн бүрү немежип турар. Ол ышкаш Александр Монгуштуң коданында 250 хойнуң хураганы менди.

Хар чуга, кыш хүр-даа болза, соок хүннерде соок күштелген. Салбырның малчыннары ... кадарчыларның ... чугула. Мал чеми болгаш суг-биле хандырылга багай эвес. Тускай эртемниглерниң ... шээр мал бригадаларынга саваң болгаш сиген четчир.

С. ХОВАЛЫГ.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының эргелекчизи.

5-КИ МИКРОРАЙОН, № 3 БАЖЫҢДА

Т. В. Хертектиң удурткан шевердекчилер бригадазы эрткен айның шевердел ажылдарының планныг онаалдазын ажыр күүседип, № 48 тудуг эргелелиниң мурнакчы бригадаларының санынга кирген. Амгы үеде олар найысылалдың беш-ки микрорайонунда калбак панельден туттунган № 3 чурттаалга бажыңында шевердел ажылдарын кылып турар. Шевердекчи кыстарның ажылдап турар ... участоктуң мастери Ирина ... биле бригадир Тамара Хертек ажыл-ижиниң дугайында ... апыяктарга чагыг-сүмезин чай чок кадында берген турлар.

Мурнакчы бригадада он чеди шевердекчи бар. Аразында пайыралдыг ... боттарының ... ажылдап ... 20 ... метрни ... ажыл-херекке ... боттандырып ... келген.

Шевердекчилерниң бригадири Тамара Викторовна чугаакыр, чазык-чаагай кижи болду. Бригадирниң хүлээлгезин күүседип эгелээнинден бээр бир чыл болган. Бо талазы-биле ... — РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. И. Елышованың байлак дуржулгазын, оон чаагай чаңчылдарын өөренип четтигипкен. Августа Ивановна пенсияже үнзе-даа, оон ажыл истээн, соон салгаан өөреникчилери күш-ажылчы чедиишкиннерин уламчылап, чаагай чаңчылдарын ам-даа салбаан.

— Кедээ школаларның доозукчулары тудугжунуң мергежилинге өөренип алыр дээш бистиң бригадада ажылдап турарынга аажок өөрүүр-дүр бис — дээш, Тамара Хертек чугаазын уламчылады:— Эрткен чылын биске районнардан келгилээн алды кижи немешкен. Олар чыл тургузунда кызымаккай ажылдааш, ийиги разрядты чоокта чаа дужаап алдылар. Комсомолчу кыстар күзелин чедип, сорулгазын тып алгаш, хоочун дагдынык-

чыларындан чыда калбайн ажылдап турар апарганнар.

Шевердекчилер ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеннер, хууда даалгазын ажыр күүседир дээш бот-боттары аразында күш-ажылчы маргылдааны чорип алганнар. Коллективтиң хоочуннары коммунист Мая Ондар, Татьяна Чүлдүм, комсомолчу аныяктар Кара-кыс Сотпа, Чечена Доңгак олар эрес-шалыр ажылдааш, өөрүнге үлегерин көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Т. Хертектиң бригадазының белүк шевердекчилери кылган ажылының шынарын хынап турарлар (үстүнде): комсомолчу аныяктар (солагай талада) Ч. Доңгак, С. Доңгак ажыл үезинде; калбак панельден туттунган № 3 бажыңның ниити хевири.

М. ОНДАР.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ШАГЖАЛАР ЧОК

Ак-Довурактан Абазаже углаан чазаглыг оруктуң Алаш хемче кирген черниң үстүү талазында куржаалгы хаяарлыг бедик дагларны Тулаан-Кара дээр.

Үстүү Тулаан-Караның Кудукта бо чылын «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының база бир мурнакчы хойжузу Чамзырын Хомушку кыштаан. Мал ажылынга 20 ажыг чыл болган хоочун малчын эрткен чылын төрүүр 100 хойдан-на 93 хураганны, хой бүрүзүнден-не 1,9 кг дүктү кыргып, күрүнеге дужааган. ... түңнели-биле немелде төлевирин алган.

Районнуң улуг мал эмчизи Николай Васильевич Гонзин-биле малчынның кыштаанга бичи дүъш ажа дүжүп турда келдивис. Кадарчы бодуу баштаан кезек кижи хураганнарга сиген каап берип турлар.

— Сөөлгү каш хонуктарда соок келген дээрден башка, магалыг-ла кыш болуп тур. Мал-маган-даа хүр, эки-ле турар чүве-дир. Бо эрте төрээн хураганнары ам-даа одарладып болур апарган, ... — дээш, малчын каттыргылап, көк бажын суйбагылады.

Назы-хар аайы-биле үзүп каан хураганнарның, шынап-ла, силиг, шыраа каракка илдең болду. Хой-даа, хураган-даа кажааларының иштин чылыг, чаа одек төп каан, кургаа магалыг.

— Бо кыжын мээң коданымда шупту 343 төрүүр хой бар. Ам 230 хирезн оолдапкан, хураганнары шупту менди. Эвээш-биче-даа болза, дүс база бар. Чарбаны эккеп турган улус, ам харын тонуп тур. Сиген далганы херек. Чылыг суғну машина-биле үзүктел чок эккеп турар. Чаш хураганнарга кара шай хайындырып берип тур бис. Сакманчыларывые Вика Күжүгет, Кара-кыс Хертек, Чулапча Күжүгет кызымаккай ажылдап турар. Автолавка муң-не кээп турар. Чүтле хлеб, кагжыргай ышкаш белен чемнер эккелбес боор-дур. Мал түлүктеп оолдай бээрге, далгап бедин быжырып чиир чай турар эвес. Оон өске улуг негелде, хомудалым-даа чок ийин—деп, кадарчы чугаалады.

Малчынның бажыңынга база кирдивис. Учёт-отчёду эмне-сеткелиг болду. Бо чылгы социалистиг хүлээлгезин парлаткаш, кадыг саазынга чыпшыргаш, көскү черде азып каан. 100 хойдан-на 100 хураганны менди камгалап алырын, хой бүрүзүнден-не 1,8 кг дүктү кыргааш күрүнеге дужаарын, 11 тонна сигенни, сес тонна одекти белеткеп алырын, үүрмек сепселдерни май айда кылырын ында бижээн. Социалистиг чарышче бо салбырның база бир хоочун хойжузу Биче-оол Соянны кыйгырган.

— Бо хире хүр кыжын хураган бажы хоратпайн, шуптузун менди камгалап аптар боор мен. Ынчалза-даа кыш чаа-ла орту кирип турар болгай. Оон соонда часкы когурум кандыг ийик? Ону уттуп болбас. Сагыш оожургап олурар чай кайда боор, ам-даа кылыр ажыл эндерик — ... биле байырлашты.

Дараазында бо-ла салбырның ангор өшкүлерин кадарып турар Чудурук Оюржактың Кызыл-Дашта кыштаанга келдивис. Кадарчы бистиң машинавысты бараанын көргеш, өшкүлерин дозуп каап, төрепчилерин далдыраадыр тепсеннипшаан, өдекче ...

— Бо сөөлгү он беш чылда даады-ла төрүүр өшкү кадарып келдим. Эрткен чылын 100 өшкүден-не 75 анай, өшкү санындан-на 700 грамм дүк алган, мындыг мен. Бо чылын 100-ден ... өшкү санындан 900 грамм дүктү алыр деп хүлээпдим. Мурнунда чылдарның дуржулгазындан алгаш көөрге, өшкүнүң эмин эрттир орай оолдадырга анайлары ижин аарыынга алыскаш, хораар хире. Ынчангаш бо чылын эрте оолдатса дээш боозадылгазын эрте чоруткан чүве. Ам оолдап эгелей берген, үжен ажып тур. Анайлар турар кажаа белен эвес, өгде тудуп тур бис — деп, малчын чугаалады.

Шынап-ла, өгде үжен анайны бичии клеткаларда бастыкташтыр кажаалап каан. Анайлар кажаазын чаа тудуп доозкан, ам печказы чок. Печка кылыр кижи мынчага чедир келбээн. Ол кажааны дарый чылыглап, печказын ылдырбас болза, ам төрүттүнер анайларны тудар чер чок. Оон ангыда малчынның сеткилин дүвүредип турар бир чүүл бар: эрткен чылын ... ийи сакманчы берип каарга, олар анайларны ажаап четтикпейн эвээш чидириитге таварышкан. Бо чылын мында Моңгун-оол Сарыглар сакманчылап турар. Оон өскүк иштинде чаш уруглуг болгаш кадарчыларга улуг-ла дуза чедириптер аргазы чок. Ынчангаш оларга дарый немей сакманчылар херек.

Кыштагда шагжалар база чок, ынчангаш сигенни малга апаа-ла чер кырынга төп берип турар. Мал ону сала базып, кырлап каантарга, хамык-ла сүүзүнүг чери хар, довуракка холужуп каар.

Хөнделең салбырының өске-даа малчыннарының аалдарынга баарга, пиитиаш-биле кыштаглаашкын багай эвес. Салбырдан бо хүннерге чедир оолдаан 2670 хире хойнуң оолдары шупту опчаменди. Чылыг суғну доктаамал чедирип турар, ындазаа үзүктели бээр шиви будуун, чарбаны саңваска, мал чеми амдызында четчир. Ынчалза-даа каракка дораан-на илдиги кээр четпес чүүлдер база бар. Салбырда мал чеми каар шагжалар чедишпес. Шолук-Ойда аныяк хойжу Валентин Хомушкунуң, Алдыы-Ховуда Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи Ууртак Хомушкунуң кыштагларында шагжалар чок, сигенни хойга даштыгаа төп берип турар. «Барлык» совхоз эрткен күзүн мал чеми белеткээр талазы-биле планын ажыр күүсеткенин билир бис. Ынчалза-даа кам палга чок ажыглап турар. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы, салбырның баштаачылары мал чемин камналгалыг ажыглаары-биле кадарчыларны шагжалар-биле хандырар ужурлуг.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

АДА-ИЕЗИН САЛГААН

1979 чылдың күзү. «Коммунизмче орук» совхозтуң малчыннары Н. Монгуш биле А. Доңгактың өг бүлезинге ажыл-агыйжы чугаа болган.

— Пенсияже үнер хуусаавыс-даа эртип бар чор. Совхозтуң малын 1951 ... бээр кадарып ... Ам ... берээли — деп, уруу Күнзеңмаага сүмелээннер.

Ол бичии бодаңып ора мынча дээн:

— Шын-дыр, харын. Силерниң ажылыңарны салгап, малчыннарның ... шиитпирлеп алган мен. Совхоз дирекциязынга ол дугайында ... кады киирер бис—деп, уруу дораан чөпшээрешкен.

Совхозтуң дирекциязы, партия комитеди тускай эртемниг, аныяк коммунистиң күзелин бир демниг чүүлдүгзүнүп деткээн. Күнзеңмаа Монгуш 1980 чылда Улаатай хойжу бригаданың бригадиринден малчынче шилчээн. Ол ... бээр ... келген. Эрткен оюгу беш чылда чүс хойга опааштыр 90 чедир хураганны ап, чүс черниң болуун дүктүг ... 1,5 кг дүктү кыргып алган. Ынчангаш совхозтуң мурнакчыларының санынга кирген.

Амгы хүннерде оон кадарган 343 хойнуң 292-и төрээн. Оон 295 ... төрүүтүр турар. Арткаңнары уламчылыр төрүвүшаан хевээр. Малчын ... хыпамчалыг белеттенген. Хойларының күш дежели шыырак. Мал чеми четчир белеттенгени. Кыштап орар байдалы эки.

— Күш-ажылчы ... киннеримде ада-иемниң кижи рип турар дузазы биче эвес. Олардан арга-сүмени ап, ... өөренип турар мен — деп, аныяк малчын чоргаарал-биле чугаалап орар.

Шынап-ла хоочун малчыннарның уруунга дузазы улуг. Ынаа, бээр чорук-херээн бүдүрер дээш малчын кижи олут орбас болгай. Ада-иези орнун солуп артын ваарлар. К. Монгуш Солчур кодээ Совединиң депутады, СЭКП райкомунуң кежигүнү. Бригаданың малчыннарынга тайылбыр-массалыг база кижизидилге ажылдарын чорудары-нга ол идепкейлиг киржип турар.

Күнзеңмаа Намбар-ооловна ССРЭ-ниң тургузуунуңдан бээр 60 чыл оюн ... уткуур сорулгалыг ажылдап турар. 1982 чылда чүс баштап-на 100 хураганны алыр, бир хойдан 1,7 кг дүктү кыргыыр, болуунуң күжү-биле 10 тонна эки шынарлыг нотааи сигенни белеткээр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Ынчангаш социалистиг чарышче «Торгалыг» совхозтуң Чоза бригадазының малчыны Бады-Суур Доңгакты кыйгырган. Мурнакчы малчын аазаан сөзүн амыдыралга чедиишкиннииг боттандырары чугаажок.

Э. МОНГУШ.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ УЛУУ

Улуг-Хем районунуң «Ак-Туруг» совхозта тудугжулар бригадазында ... кижи бар. Оларның ажылының ... 4 звенога үскен.

Тудугжуларның мурнунда бо чылын эвээш эвес сорулгалар салдынган. 200 баш инек, 1000 баш хой кирер кажааларны база малчыннар чурттаар ийи бажыңны, ... цехти, ыяш дилер пилораманың шөлүн олар тудуп, 1982 чылда ажыглалга кииреп планда көрдүнген. Анаа белеткел ажылдарынче тудугжулар чыл ... кирипкен Чаа-Хөл бажының Кожай сыынның эзиминде К. Намдакка удурткан 8 кижилиг звено бо хүннерде 473 кубометр тудуг ыяжын белеткээн. Моторлуг хирээ-биле ыяш ужуруп турар Кызыл-оол Седен-Хуурак, Кызыл-оол Намдак, тракторист Биллиг-оол Кечил-оол олар эки ажылдап, нормазын үргүлчү 130-150 хуу чедир күүседип, шалыпкын ажылдап турарлар. Тайгадан ыяш сөөртүр автомашинаның чолаачызы Октябрь Ооржак-оолдуң ажылы база мактадыг. Ол багай оруктуг чер-биле хүнде ийи рейсти доктаамал кылып турар.

Хоочун рамщик Тактар-оол Кенениниң удуртканы 6 кижилиг ыяш дилер звенонуң ажылы база-ла ... чоруп турар. Пилораманың ажылчыннары Шойдан Дүвендей, Кечил-оол Сайбуу олар хүн нормазын 110-120 хуу күүседип келгеш, мурнакчыларның одуруунга киргеннер. Хоочун тудугжу Карбы Иргитович ... звенозу кииниинг ... мактавас арга чок. Олар эрткен чылдың планныг онаалдазын 180 хуу күүседип, кызымак ажылдаан. Оон звенозунда тудугжулар ... Шожап, Михаил Сержит, печниктер Дырзын-оол Шынарап, Дыспай-оол Ынамчап олар нормазын үргүлчү ажыры келгеннер. Ук звено бо хүннерде Ак-Туруг суурда ийи аал иштиг чурттаар бажыңны ... доозуп ... IV амдызында малчыннарның чагыын күүседип, Чаш-Тал аалдарының арнында төректен кошпалар белеткеп турарлар.

С. СОТНАМ.

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозу он бирги беш чылдың бирги чылында республиканың ... совхозтарының социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профсоюзтарның болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилир кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Республиканың бедик шаңналын совхозтуң ажыл-ишчилеринге Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы М. Е. Абрамов байырлыг байдалга тывыскан.

А. КАНЧЫЫР.

Фактерден медээлер

СОЦИАЛИСТИГ ЧААРТЫЛГАЛАР

ХОШИМИН. Вьетнамның мурнуу чүгүнүң кедээ ажыл-агыйында социалистиг чаартылгалар чедиишкиннииг чоруп турар. ВСР-ның Төп статистика эргелелиниң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, Вьетнамның мурнуу ... амгы үеде кедээ ажыл-агыйның 176 кооперативтери, барык 34 муң бүдүрүлге бригадалары бар. Ынчангаш ... коллективтиг күш-ажылга киржип турар.

Игнабинь можунуң тараажыннарының кооперация шимчээшкинин хамыкты мурнай эгелээн болгаш кооперастаашкын херек кырында доозулган. Тараачын өг-бүлелериниң 98 хуузу коллективтиг ажыл-агыйларда каттышкан. Можунуң бүгү тарылга ... 90 хуузу кооперативтерниң болуп турар.

АВТОМАТЧЫТКАН СИСТЕМА

ПРАГА. Чехословакияның Кладно хоорайында металлургия комбинадында ... бүдүрүлгеге ... [illegible]

ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТРЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫ

КУВЕЙТ. Перси мугулдуруунуң араб чурттарының кады ажылдажылгазының талазы-биле ... хүннери күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң дүрген чыылдырган чөвүлел хуралы Бахрейнниң ... Манама хоорайда болган. Катарның, Кувейттиң, Бахрейнниң, Каттышкан араб эмираттарының, Сауд Аравияның болгаш ... министрлери ол хуралга киришкен.

Чөвүлелдиң кежигүннери ... айыыл чок ... дом каттыштырарының айтырыгларын чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалажып көргүлээн.

ИТАЛИЯДА АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЭЭН

РИМ. Статистиканың төп институдунуң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, Италияның 1 миллион 913 муң хамаатылары эрткен чылын ажыл чок болган. ... — ... Дээди ... болгаш ортумак школаларны доозкан аныяктар — ажыл чоктарның ортаа кезии. Италияда бүгү ажыл чоктарның 31 хуузу 30 хар чедир ... [illegible]

ЭФИОПИЯДА МАССАЛЫГ МИТИНГИЛЕР

АДДИС-АБЕБА. [illegible]

НАЙЫРАЛДЫҢ ОН ХОНУУ

ССРЭ биле Индияның аразында найыралдың чылдан чылче улам быжыглып орарын Индияның национал байырлалы — Республика хуралы ... туралдавыскан совет-индий найыралдың ... чурттуң ... он хонуу ... [illegible]

Митингилер, кежээлер болгаш хөй-ниитиниң хуралдары Москвага, Минскиге, Ташкентиге болгаш өске-даа хоорайларга болгулаан. Совет-индий кре-түннелиг кады ажылдажылга тайбынга болгаш ... ажыл чок чорупга таарзп болуп, ийи чурттуң ... совет улус демдеглээн.

Он хонукта ажыылап турган хөй санныг делгелгелер Индияның ... [illegible]

(СЭТА).

Кыштаглаашкын—шалыпчы ажыл-иш

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР ДЭЭШ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң [illegible] ның чедиишкиниг эрттирер сорулга-биле бадыткан социалистиг хулээлгени ап, республиканың бугу малчыннарынга кыйгырыгны үндүрген. [illegible] дээскап турган. Алдан-Маадыр кожуун Советиниң девискээринде 2 салбырда шээр мал 64 кодагда, бода мал 2 кодагда кыштап турар. Оон иштинде төрүүр хой 33 кодагда. Амгы үеде бугу төрүүр кодаларда хой массалыы-биле оылдап эгелээн. Малдарның нииги байдалы, бо чылын харчыга болгаш соок чок болганындан эки. Совхозтуң төрүүр 11080 хоюндан ам бо хүннерде 7012 хой төрээн болгаш оон 6865 хураган камгалап алдынган.

Малдың чаш төлүн менди камгалап алыр сорулга-биле төрүүр кодаларга сакманчы-[illegible] Советтиң күүсkому херээ-[illegible] организастыг хемчеглерни алган, 169 кижи херек кырында ажылдап турар.

Хойжу бригадаларны, фермаларны кодалар аайы-биле коллективтерге, хөй-нити ор-[illegible] бижиглээн. Амгы үеде бижиглаттынган ко-[illegible] пеф дузазын чедирип турар. Чоокта чаа Алдан-Маадыр салбырда мал [illegible] Советтиң күүсkom хуралынга дыңнап чугаалашкан, моон соңгаар кылыр [illegible].

Малчыннарның ай санында болуп турар хуралдарында оларның социалистиг хүлээлгелерин түңнеп, чаа сорулгаларны тодарадып, мурнакчыларның арга-дуржулгазын нептередип, четпестерни эдер хемчеглерни ап турар. Ол хуралдарга пропагандистер, мал ажылының тускай эртемниглери экономиктиг болгаш [illegible] номчуп турар. Автомагазиннер садыгжылары барааннарны малчыннарга чедирип, ол хурал болган черлерге агиткультбригадаларның концерттерин, киноларны көргүзүп, кижи эмчилери малчыннарны хынап, эмнеп, эмчи дузазын чедирип келген.

Ол ышкаш малчыннарга херектиг тараазы, хусту, шалың акталып чедирип турар. Хөмүр-даш сөөртүлгезинде совхоз бир автомашиназы [illegible] Хойжу [illegible] чылыг сут-биле хандырары шиитпирлеттинип турар. Совхозта 6 суг сөөртүр машиналар ажылдап турар.

Өргү-Шөлдүң хойжу бригадазында район Советиниң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-оглу Ооржак [illegible] бригадада малчыннарның чаш мал төлүн камгалап ап турар байдалын, малчыннарның культурлуг амыдыралы байдалын хайгаарап келир, четпестерни илередип, чогуур үезинде боттуг дузазын чедирип турар. Ындыг ажылдың дыка хөй чүүлдери бо чылын кижи ужаа организастап чоруткан.

Кожуун Советтиң кожуун ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязы малчыннарның [illegible] хураганнарны камгалап турарынга хынаалдаларны кылып чоруткан. Ынаар болза Сарыг-Бүлуңда малчыннарның сиденин [illegible] ол талазы-биле байдалдын чогуур үезинде этчеп. Ынчалза-даа, [illegible] болгаш Советтиң доктаамал комиссияларының ажылы ам-даа чогуур негелделерге четпес болуп турар.

Бо хүннерде төрээн хоюндан хураганнарны менди камгалап ап турар мурнакчы малчыннарга депутаттар Чурум Ооржак, Өктек-оол Монгуш, Дажы-Намчал Ооржак, Ирина Монгуш болгаш хойжулар [illegible] Саая Донгак, Куртугбай Ондар, Эрес-оол Ондар, Мендибайыр Ондар, Шолбан-оол Ооржак болгаш оон-даа өскелерни хөй-биле хамааржып турар болур. Ниитизи-биле кодан бүрүзүнде хойлар 60—73 хуу чедир оолдапкан.

Сут-бараан фермаларынга мал чеми болбаазыраңгыр [illegible] хээлдектеп, мыйыраан, аңаа ниизы-бүрү бүдүмелдерни холуп берип турар. Ам бо хүннерде совхоз 200 инектен хүнде 1075 кг сүттү саап, оон 977 [illegible] Совхозта ниитизи-биле 15 инек төрээн болгаш оон 41 [illegible] камгалап алган.

Ак-Даш сут-бараан фермазында [illegible] байдалы чүгээр. Мында инектиң контрольдуг саалдазын кылып, чаш бызаалараны менди өстүрүп турар сорулга-биле хандырган. Кормоцехтиң ажылын кожуун Советтиң ол фермада депутаттар болур — депутаттар Шожаш Чаймаа, Татьяна Монгуш оларның киржилгези-биле доктаамал хайгаарап турарлар.

Кылдынган ажылдар бар-даа болза, мал төлүн камгалап алырынга хамаарыштыр четпестер турган. Шээр-даа, бода-даа малдың чаш төлүн чамдык кодаларда хораап турар фактылар бар. Ак-Даш фермазының кажаазы ыяш-пас, эргижирээн. Сарыг-Бүлуңда инек кажаазы хөй чылдарда [illegible] келген, ам ара кагдынган. Совхозта АВМ чок.

Чодураалыг-Сайырның хойжу бригадазында кудук чок. [illegible] доозар дээш боттуг хемчеглерни ап ажылдаары кожуун Советтиң күүсkomунуң негеттинип турар.

А. ООРЖАК.
Алдан-Маадыр кожуун Советиниң күүсkomунуң даргазы.

ДЕМНИГ АЖЫЛДААРЫНДАН

[illegible] чылдың ноябрьда «Шын» солунга «Өске оруктар» деп эгелиг материал парлаттынганын билир болган бис. Мында бистиң районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң [illegible] кожуун аныяктарның [illegible] үүлгедиг кемниг херектериниң дугайы болгаш ниитилелге [illegible] коштаан чүүлдер-биле шүгүмчүлээн. Материалда айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле СЭКП Улуг-Хем райкомунуң база [illegible] алган хемчеглериниң дугайы [illegible] парлаттынган.

Бир эвес бистиң [illegible] бо талазы-биле байдалды болгаш эрге-чурум камгалалдың экижидер болгаш корум-чурум үрээкчилери-биле демиселди күштелдирер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлеринге хуусаа алыр болза шиитпир-биле совхоз девискээринде партия эге организацияларга, кожуун Советтерниң күүсkomнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары чамдык ажылдарны чорудуп турар.

[illegible] идей-политиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын шиитпирлеп турарывыс. Оон дээштиг ам-даа чогуур негелдеге четпес дээрзин боттарывыс билир бис. Ооң урнунда совхозтуң кайы-даа салбырларында [illegible] Көк-Чыраа [illegible] корум-чурум үрээкчилери, кым-херек чугаалап чорук эрткен чылдан [illegible] база болган. Шагаан-Арыгда [illegible] сергедир черге хонуп турарларының саны ам-даа хөй. [illegible] чулар безин бар болгулаары [illegible]

Совхозтуң төвүнде-даа база салбырларында-даа [illegible] эрге-чурум кажылар болгаш [illegible] корум-чурум үрээр чорук-биле кадыг демиселдиң болуп эрттер. Мында комсомол кожууннуң аныяктар ортузунга [illegible] база мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын кошкак чорутканы үстүнде чижектерден илдең-дир. Ол [illegible] комитеттиң удуртулгазы, негелдези база-ла четпес болган деп чувени миннир херек. Ынчалзажок совхозка комсомол комитеттиң доктаамал секретарының үр үеде чок турганы мааңа база салдарлыг болган. Бо айтырыгже ВЛКСМ Улуг-Хем райкомунуң чогуур өйүнде кичээнгей салып, дуза көргүспээн.

Идей-политиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин күштелдиреринге партия, комсомол организацияларының, ылангыя профилактика база [illegible] хуусаазын сургаарынын [illegible] чүртап турар [illegible]

Улегерлиг корум-чурум дээш

черинин ааны-биле бир демниг ажылы улуг ужур-дузалыг. Ону барымдаалааш партком оларның ажылын улам идепкейжидерин, кижизидилге ажылы дээш бүгү хөй-нити организацияларының харысаалгазын улам бедидерин кол чугула сорулга кылдыр салган.

Ынчалгаш мындыг организацияларның [illegible] дыңнадыгларын, отчеттарын партикомга дыңнап турар бис. Чижээ, эрткен чылдың декабрьда парткомнун залчелиг хуралынга «Эки турачы дружиналарның болгаш эш хуу судтарының ажылын совхоз девискээринде кожуун Советтериниң [illegible] [illegible] Мөзээрга эрткен чылын кожуун Советтерниң күүсkomнар хуралдарынга эш хуу суттарының база эки турачы улусчу дружинаның [illegible] тайлыы база чугаалажып турган. Бистиң совхозтуң девискээринде 118 эки турачы дружинниктер эш хуунуң 5 суду ажылдап турар. Эрге-чурумну бижыглаарынга болгаш корум-чурум үрээр чоруктар-биле демиселге бо дээрге улуг күш-дүр.

Ынчалзажок олар ам-даа чогуур негелдеге чедир ажылдавайн турар. Чижээ, улусчу дружинниктерниң ажылы доктаамал эвес, чүгле байыр чыскаалдар үезинде азы ажылчыннар шалың алган үеде дежурныйлаашкынче үнер таварылгалар туруп-лээн. Корум-чурум үрээшкиннерин болдурбас дээш база удур профилактиктиг ажылдарны чорударны эргежок чугула болгай.

Үстүнде чугаалаттынган айтырыгларга хамаарыштыр СЭКП обкомунуң IV пленумунуң доктаалын амыдыралга чедиишкинниг боттандырары совхоз девискээринде кожуун Советтериниң күүсkomнарының, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нити организацияларының [illegible] чуве бедик харысаалга-биле медерел билип турар бис.

Оон ангыда мааңа холбаштыр чон ортузунга хоойлу-дурум болгаш эрге-чурум пропагандазын күштелдирери. Культура бажыңнарынга, клубтарга болгаш школаларга эртип турар темалыг кежээлерни, массалыг хемчеглерни, күш-ажылдың хоочуннары-биле [illegible] утка-шынарлыг, хандыкшылдыг болуп, оларның дээштиг бүгү талалыг бедидери бистен негеттинип турар. Совхоз девискээринде кайызынга-даа улегерлиг корум-чурум дээш демиселге бирги ээлчегде партия эге организациялары, партбелүктер болгаш коммунистер база күш-ажылчы коллективтер кол черни ээлээн турар кылдыр ажыл-херекти шиңгээр туруураар ужурлуг бис.

Ч. СОТПА.
«Улуг-Хая» совхозта партком секретары.

ИДЕОЛОГИЯ ЗВЕНОЛАРЫ

Алтай крайның бүгү-ле мал фермаларында идеология звенолары доктаамал ажылдап турар. Олар ажыл-агыйларның парткомнарының болгаш партбюроларының политика-кижизидилгелиг ажылының төвү апарган.

Топчихин районда Крупская аттыг колхозтуң ындыг звенозун удуртурун партия организациязы агроном В. Кремлевка даандырган. Ол таварылга эвес. Эң ажылагый төрүүр мал өстүрүп турар, оон чедиишкиннеринден районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының саар малы хамааржыр. Ол херекке агрономия албаны улуг рольдуг, чүге дээрге малдың чем байдалын туруузары чугула айтырыг болур.

Эрткен чайын аңаа каанпаан-даа болза, колхоз мал чемин четчир санныг кылдыр белеткеп алган. А черин суггарарының кайы хире ажыктыын Кремлевтуң удурткан звенозунуң кежигүннери сайгап үндүргеннер. Олар тодаргай чижектер-биле бадыткан турган. Колхозчуларга, колхоз баштаар черинге шынзыдып шыдааннар. Амгы үеде колхоз суггаттыг шөлдерниң хемчээлин улгаттырар деп шиитпирлээн.

Идеология звеноларының кежигүннери — шупту коммунистер. Оларның аразынга кылыр ажылдарны хуваарда кижи бүрүзүнүң арга-дуржулгазын билзин барымдаалап турар. Ийги бригадачыны ол идеология звенозунда чаржып [illegible] агитаторлар база бар. Мында улегерлиг контролёрлар база [illegible] турар. Активчи кижи бүрүзү [illegible] Ол чорук күш-ажылдың мурнакчы аргазын пропагандаларынга база улуг ажыктыг болуп турар.

Идеология звеноларының бүгү кежигүннери малчыннарның саналдарын бижип ап чорууур кылдыр айыттарлыг. [illegible] четпестерни хемчеглеп алгай соонда, тускай шиитпирни хүлээп ап турар. Партком чанынга [illegible] туруксуутунган, оон агитация материалдары, медээлер, [illegible] таран турар. Хөй-нитичилер чүгле боттарының ажыл-агыйында эвес, кожаларының байдалы-биле танышкан турарлар.

— Крайның мал комплекстеринде болгаш фермаларында бир мая ажыг идеология звенолары ажылдап турар — деп, СЭКП Алтай крайкомунуң секретары А. Пенский чугаалады. — Оон ангыда политика-кижизидилгелиг ажылдың өске-даа арталарын база ажыглап турар бис.

В. ПАВЛОВ.
СЭТА-ның корр.

Садыг: чарыш оду

УЛАМ ЭКИЖИДЕР

[illegible]

СССР-ниң [illegible] «Рембыттехниканың» коллективин кирип турар. Ажылдар ажыглаар нарын техника: соодукчулар, хеп чуур машина болгаш оон-даа өске электри-биле ажылдар [illegible] Олег [illegible] (чурукта) [illegible] хүндүткелин чаалап алган.

Кооператорларда

ЭКИ ДИРТКЕН

[illegible] районнуң «Чарыш» [illegible] бараанга негелде-херектелип [illegible] магазин хандырып турар.

Совхозтуң [illegible] үлетигүр бараанарының чаа магазинниң тудугжуларындан алган. Чаа магазинниң ажылын Ноозун Кунаажаповна Чооду хүлээп алган, садыгчы ээш Валентина Кыргысовна Лакова-биле кады чаңгыс чер чурттугларынга бараан болуп кирипкеннер. Садыг ажылынга оларның кайызының-даа арга-дуржулгазы улуг. Ынчангаш магазинниң баштайгы хүнүнден эгелеп, ажылы эки [illegible] эвес. Магазин социалистиг хүлээлгелерин ай, квартал санында доктаамал ажыр күүседип келген.

Н. К. Чооду—Чарыш кожуун Советиниң депутады. 1970 чылда ол Кызылдын кооперативтиг [illegible] совхозка садыгжылап эгелээн [illegible] хүндүткелдиг ол чедип алган.

Б-У. КЫРГЫС.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ

Италияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы демгижиниң амгы хөгжүлдезиниң принципиалдыг айтырыгларынга хамаарышкан элээн каш документилерни соолгу үеде парлаан. ИКП-ниң удуртулгазы 1981 чылдың декабрьда ийи медеглелди парлаан, а бо чылдың январьның эгелиинде ИКП ТК-ның пленумун эрттирген. Ийи медеглелди пленум бадылаан болгаш ИКП-ниң Чиңгине секретары Э. Берлингуэрниң илеткелин чүүлдүг деп көрген.

Эң чугула бүгү айтырыглар талазы-биле (СЭКП-ниң, Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттышкылгазының чурттарының, коммунистиг болгаш хостуг бүгү шим-[illegible] платформа (ходелиишкиннериниң программазы) Италияның Коммунистиг партиязының ТК-[illegible]

Коммунистиг болгаш хосталгалыг бүгү шимчээшкинге [illegible] айтырыгларны ИКП-ниң документилеринде көдүрүп турар. Бистиң партиявыстың, бистиң социалистиг чуртувустуң болгаш шиитпирлиг-биле социалистиг дем [illegible] дугайында чугаа ол документилерде бир-тээ кирген болганда, бодувустуң болдадарывысты илерейлээр болгаш ИКП-ниң удуртулгазының ол туруштарын канчаар көрүп тодаргайлаар ужурлуг бис.

Амгы үениң кол айтырыы—дайын болгаш тайбың дугайында айтырыг. Бодап көрге, ол дугайын ИКП-ниң удуртукчулары база хүлээп көрүп турар ышкаш. Ынчалзажок [illegible] дайынны болдурбазын [illegible] чаар сапалдап турарыл, ынчаш?

[illegible]

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 34 «Шында»)

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ «ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ» КОМБИНАТТАН

Надежда Ивановна **Бойко** — [illegible] начальниги.

Елена Ивановна **Дьяконова** — септелге-тудуг [illegible] техажылчызы.

Вера Ивановна **Еремеева** — кран машинизи.

[illegible] **Козлова** — общежитиениң [illegible].

Иван Романович **Кочуков** — суваглаар машиналар машинизи.

Валентина [illegible] **Лешнова** — энергоцехтиң аккумуляторжузу.

Екатерина Сергеевна **Молина** — энергоцехтиң машинизи.

Серемаа Чуптуновна **Поргаан-оол** — септелге механика цехиниң техажылчызы.

Вера Тихоновна **Пахова** — эргеделдиң ажыл-агыйн эргелекчизи.

Клавдия Ивановна **Плотникова** — фабриканың дериглер машинизи.

Анна Федоровна **Пиёва** — материалдыг бөлүктүң кол бухгалтери.

[illegible] **Протопопова** — ажылдын хандырылга килдизиниң ажылчызы.

Вера Петровна **Фоменко** — түрмектеп-сорттаар механизмнериниң машинизи.

Нина Михайловна **Чукурова** — харылзаа албанының монтёру.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Василий Данилович **Александров** — Тураның орук септелге-тудуг эргелелиниң [illegible].

Анна Васильевна **Архипова** — «Өөк» совхозтуң ажылчызы.

Анисья Милентьевна **Байкалова** — «Саян» совхозтуң [illegible].

Таисья Тимофеевна **Богатова** — чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң [illegible].

Мария Гавриловна **Бызова** — СЭКП райкомунуң техажылчызы.

Иван Григорьевич **Ефименко** — [illegible].

Вера Григорьевна **Татарина** — «Өөк» совхозка [illegible] эргелекчизи.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Александра Яковлевна **Бойко** — [illegible].

Татьяна Александровна **Вдовина** — С. К. Тока аттыг совхозка [illegible].

Александр Антонович **Горонов** — чер аданың ажылдарының [illegible].

Петр Филиппович **Сергиенко** — [illegible] цехиниң слесары.

[illegible] **Степанова** — аппаратчик-[illegible].

Василий Антонович **Тарашюк** — септелге-механика цехиниң слесары.

Кыс-оол Ширипаевич **Хуруна** — чер аданың даг ажылдарының бөлүкт ажылчызы.

Николай Константинович **Чебодаев** — чер аданың ажылдарының ажылчызы.

Петр Николаевич **Чебошинов** — капитал тудуг участогунуң [illegible].

Мария Владимировна **Четверусова** — гидрометаллургия цехиниң техажылчызы.

Анатолий Иванович **Шихов** — чер аданың даг [illegible].

Маргарита Афанасьевна **Шишкина** — аппаратчик-гидро[illegible].

Елизавета Федоровна **Яштрикова** — компрессор станциязының машинизи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Татьяна Фёдоровна **Дорофеева** — чемгүн амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң бухгалтери.

Ефим Иванович **Кудрявцев** — Шагаан-Арыгда [illegible] улуг инспектору.

[illegible] **Монгуш** — Арыскан сес чыл школазының техажылчызы.

Николай Илларионович **Морозов** — Шагаан-Арыгда [illegible] хайгаарал начальниги.

«УЛУГ-ХАЯ» СОВХОЗТАН

Суктермаа Шивандековна **Балган** — ажылчын.

[illegible] **Даваа** — [illegible].

Анай-оол Кыргысовна **Лавенкей** — пенсионер.

Эник-кыс Кыргысовна **Дугар** — саанчы.

Уйнук-Кара Мандыртыевна **Масмык-оол** — саанчы.

[illegible] **Сурун-оол** — малчын.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХОСТУУ» СОВХОЗТАН

Иван Александрович **Андреев** — быраачы.

Елена Яковлевна **Габайдулина** — ажылчын.

Павел Иванович **Станиславенко** — [illegible].

[illegible] **Суван** — саанчы.

Сат Нэйдановна **Уваничаа** — ажылчын.

«ҮТКА 25 ЧЫЛЫ» СОВХОЗТАН

Комбу Сенденович **Байкара** — пенсионер.

Валентина Даниловна **Ооржак** — уруглар садының повары.

[illegible] **Серенкпей** — пенсионер.

Полина Петровна **Жукова** — [illegible].

Алексей Петрович **Карасёв** — «Россия» совхозтуң [illegible].

[illegible] Никифоровна **Копылова** — «Россия» совхозтуң ажылчызы.

Иван Иванович **Кудрявцев** — пенсионер.

Дуңгамаа [illegible] **Куулар** — «[illegible]» [illegible].

Ефросинья Трофимовна **Меркушева** — «Россия» совхозтуң ажылчызы.

Маадырай Саныновна **Монгуш** — Элегес ортумак школазының [illegible].

Анна Трофимовна **Паумова** — Балгазын сельпозунуң [illegible].

Суваима Даншыевна **Ооржак** — «Коммунизмниң [illegible]» [illegible].

Зинаида Герасимовна **Полушина** — [illegible] дээ ажыл-агым [illegible] юрисконсультантызы.

Анна Максимовна **Романенко** — райэмнелгениң [illegible].

«ТЫВА КОБАЛЬТ» КОМБИНАТТАН

Анатолий Иванович **Алабужев** — рудниктиң кол механиги.

Митрофан Иосифович **Балахчин** — дериглер септээр слесарь.

Васса Львовна **Гераськина** — бүдүрүлге өрээлдериниң [illegible].

Мария Дмитриевна **Голышева** — профилакторийниң [illegible].

Васса Климентьевна **Гурьева** — электроцехтиң моторизи.

Надежда Андреевна **Данилова** — даг цехиниң машинизи.

Ондар Серенович **Доржу** — гидрометаллургия цехиниң даргазы.

Елена Ивановна **Кукишева** — төп лабораторияның лаборантызы.

Лия Михайловна **Малютина** — теплица ажылчызы.

Валентина Ефимовна **Мартынова** — профилакторийниң санитарказы.

Николай Павлович **Медведь** — даг ажылчызы.

Седен-оол Эргил-оолович **Оюн** — эргиннекчи.

Мария Дмитриевна **Сабанова** — аппаратчик-гидро[illegible].

Николай Дмитриевич **Саф[illegible]**.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ**.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ**.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың январь 29.

Бөмбүрзектиң судалы

[illegible]

ТБЧ-ниң медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Мадридте катап эгелээн ужураажылга-биле холбаштыр Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлели медеглел кылган. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери бурунгу[illegible] чорук[illegible]үлерин Мадридте ужуражылганың чедимиишкинниг доозтуру Европада болгаш бүгү делегейде байдалга таарымчалыг салдарын чедирер ийик деп медеглелде айыткан.

Мадридте ужуражылганың [illegible] чаагай түңнелдерин делегейниң улустары манап турар. Термоядролуг дайынның кажангызындан-даа артык кылдыр амгы үеде хирергеп келген кыжанышкыызын уштуткаары эң чугула сорулга болуп турар. Ракета-ядролуг чаа чепсектерин Европага пентерединип моолдактаарынга, бар боо-чепсектиң узуткаарынга бүрүн шиитпирлии Европаның улустары бадыткап көргүскен. Европага шериг чаврызышкынын болгаш чепсеглениишкиннин хөккүрериниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында дугуржулганы чедип алырын Мадридте чугаалажышкынның киржикчилеринден тайбыңның күштери негеп турар.

Данияның туружу

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Сальвадорга, Польшага болгаш Совет Эвилелинге хамаарыштыр Рейганың администрациязының ходелиишкиннери АКШ-тың болгаш Барыын Европаның аразынга кады ажылдажылгаңы божаңнадып турар-дыр деп, Данияның премьер-министри А. Йоргенсен даштыкы журналистерге медеглээн. Сальвадорда болуушкуннарга хамаарыштыр Вашингтонунуң хоктаарлааткыжыныг хеделиишкиннериниң сайзырлыг [illegible] тыр» деп ол ээрэн.

Болуушкун эвилелдериниң сапал-ажылын Рейганың администрациязының хөрүшке албайн турар чоруу Барыын чүк чурттарының аразынга кады ажылдажылгага моондак болур турар деп, премьер-министр чугаалаан.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери бурун[illegible]рин толээлекчилериниң Мадридте ужуражылгазынга Польшада болуушкуннарны чугаалажырын, [illegible] Дания күзевейн турар деп, Данияның чазааның баштыңы медеглээн.

СОКСАДЫР

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). «[illegible] дөмчээтир!» деп лозунуң адаа-биле айеры хөй[illegible] толээлекчилериниң массалыг митинги болгаш чыскаалы болган. Боо-чепсекти Каттышкан Штаттарның үлдере бүдүрүп турарынга удурланыышкыныг чыскаалдың болгаш митингиниң киржикчилери илергейлээн. Мун ажыг чыскаалганнар хооранның төп шөлүнге чыгкан болгаш Ак бажыңның айыылдыг политиказын деп-дораан соксадырын шыңгыы негээн.

Чыскаалдың киржикчилери Ак бажыңның адресинге чагаа чоруткан болгаш айыылдыг политикадан ойталаарынче, Совет Эвилели-биле [illegible] нарын эгелээринче АКШ-тың администрациязын кыйгырган.

КОНГРЕССКЕ ЧУГААЛАЖЫР

ПРАГА. (СЭТА). Тайбың дээш демиселге тиилелгени чедип алырынга чечээн күштер тайбың талалакчыларында болгаш делегейниң профэвилел шимчээшкининде бар деп. Профэвилелдериниң бүгү-делегей федерациязының чингине секретарының халаалазын күүседип турар Ибрагим Закария журналистерге медеглээн. Шимчээшкиннин кол эргелиниң — дириг чурттаар эргелиниң дугайында айтырыг Гаванага болур профэвилелдериниң X бүгү-делегей конгрезиниң кол айтырыы болур. Боо-чепсекти [illegible] бүдүрериниге удур. [illegible] че, чаваргаашкынны быжыг[illegible] тарның ажылчы чоннарының болгаш профэвилел организацияларының шимчээшкиниң сөөлгү үеде улам калбарган. Ам болур конгрестиң сорулгазы — ол демиселди улам бедик чадаже көдүрери, бүгү профэвилел организацияларын тайбың дээш шимчээшкинниң [illegible] эвилелдери болур.

Капитализмниң ниити кризизиниң уржуктарын ажыл эртер талазы-биле ажылчы чоннарының демиселиниң чаңгыс эмин быжыглаарынче углаттан тодаргай шиитпирлерни Гаванага болур шуулган хүлээп алыр деп, ол дыңнаткан. Капитализмниң адыы-бүгү чурттарында ажыл чоктарның саны амгы үеде 24 миллион кижи четкен болгаш улам көвүдеп турар. Кризисти ажыл эртер талазы-биле АКШ-тың президентизи Р. Рейганың болгаш Англияның премьер-министри М. Тэтчерниң шиитпирлери болгаш ходелиишкиннери ажылчы чоннарның [illegible] өзеринге, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелиниң бууралдарынга чедирген. Капитализмниң кризизинче удурланыышкынын хемчеглери — инфляция, социал хандырылгазынга акша чарыгдалдарын кызырары, уйгуржуларын өстүрери болуп турар.

Ажылчы чоннар болгаш [illegible] дыг политиказы хүлээвейн, бурууң шаап турар. Ажылчы чоннарының ажыл соксадыышкынның демиселин ажылдаар эргезин камгалаарынче углаттан.

Делегейниң, ылангыя хөгжүп орар чурттарының профэвилел [illegible] рылгазының айтырыгларынче улуг кичээнгейни конгресс бээр угланып турар. Социалистиг, хөгжүп орар, капиталистиг чурттарның ажылчы чоннары болгаш профэвилелдери боттарының үжениишкиннерин сырый каттыштырар болза, делегей экономиказының демократтыг хөгжүлдезин [illegible] боттуу-биле хөргелдеп, [illegible] чедип ап шыдаарлар.

АФГАНИСТАН. Даватаа[illegible]тың автомобиль септээр заводу [illegible] чэрби чыл ашкан. Ону Совет Эвилелиниң [illegible] дузаламчызы-биле туткан. Ол ам аныяк республиканың [illegible] бирээзи. Мында кандыг-даа хевирниң автомобильдерин септеп, артык кезектерин, кузовтарын кылып турар.

ЧУРУКТА: заводтуң дээрлеринге [illegible].

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ВАШИНГТОННУҢ МИЛИТАРИСЧИ БЮДЖЕДИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible] 27 миллиард [illegible] 47 миллиард [illegible] АКШ-тың [illegible] АКШ-тың шериг [illegible] турар.

АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер шериг чарыгдалдарын көвүдээрин [illegible] турар. [illegible] «АКШ»-тың [illegible] программазы Р. Рейганың администрациязының эң чугула сорулгазы болуп турар.

[illegible] АКШ-тың шериг чарыгдалдары [illegible] 263 миллиард доллар чедер [illegible] турар. [illegible] Каттышкан Штаттарның шериг чарыгдалдары тайбың үеде кажан-даа ол хире хөй турбаан деп, [illegible] телекомпания демдеглээн.

МУБАРАКТЫҢ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫ

БОНН. (СЭТА). Египеттиң президентизи М. Х. Мубарактың ГФР-ге [illegible] ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт-биле [illegible] политиктиг [illegible] ол туржулган.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң политиказы, ажыраашкынның база делегейниң политиктиг болгаш экономиктиг байдалын чугаалажылгаларга [illegible] пресс-конференцияга М. Х. Мубарак болгаш Г. Шмидт дыңнаткан.

Египеттиң президентизи Боннудан Парижже чоруткан.

ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА ЧӨРҮШТҮР

...ажылгазының чурттарында ам хожудангай кыдыг-кызыгаар черлер, түреткелдиг районнар чок. Бо бүгү чаартылгалар итали тараачыннарга, ылангыя Мурнуу чүктүң ажылчы чоннарынга чугула эвес бе? Бижик уруглар ажылдаарынче чыгаттырган болгаш өөренир аргазын капыткан дээр дугайында итали парлалга удаа-дараа дыңнадып турар болган. Ол херээженнерниң деңг эрге чогуунуң дугайын, назылап кырашнарның түреңги амыдыралының дугайын бижип турар. Ол бүгү [illegible] боттуг социализмниң чурттарында боттуг байдал Италиянын [illegible] солуп эвес бе? Италияның мурнуу талазынга чер шим [illegible] эвээш эвес үе эрге берген, а итали [illegible] үтэ чок, ону тударынга акша херегтелип касса сорларынга болгаш шуласаниарга азыткан кижилерниң дугайын [illegible] турар. Харын-даа хамааты буруунуң чуртталга орон бажыңынга эргезин чүгле чарлаан эвес, харын боттуу-биле магадылаан. 5—6 чыл бурунгуде-ле бүгү итали чурттан[illegible] хире саныг чуртталга бажыңнарын тудуп турар со[illegible] чедиишкиннери Барыын талаының ажылчы чоннарынга ужурадазын чедирээп дээр [illegible] чугаалап болур ышкажыл!

ИКП-ның удуртукчулары [illegible]

[illegible] идегелдиг үндезинин тургускан.

Харын боттуг социализм улустуң болгаш улуска боттуг демократияның хевирлерин болгаш методтарын доктаамал сайзырангайжыдарын хандырган, оон утка шынары ниитилел болгаш күрүне херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның улам-на калбаа-биле киржири болуп турар. А ындыг киржилге — боттуг чүл дээр дугайын бодуң болгаш билдингир фактылар чугаалап турар. Чижээлээрге, ССРЭ-де Советтер системазында 2,3 миллион депутаттар [illegible] ның 2/3 кезээ хоорунда болгаш колхозда бүдүрүлгеде шуут ажылдап турар) болгаш 30 миллион активистилер ажылдап турар; бүдүрүлгени эргелеп башкарарында доктаамал [illegible] хуралдарының 5,0 миллион [illegible] 143 миллион профэвилел активистерин киржип турар; социалистиг хөй-ниитиниң чарта сагып турарын ажылчы чоннарга социалистиг 9,2 млн. улустуң контрольёрлар болгаш ниитиниң корум чурумун камгалаар талазы-биле [illegible] 8 миллион ажыг кежигүннери кирип турар. Совет Эвилелиниң сөөлгү назылыг чурттакчы чону барык 140 миллион кижи. [illegible]

[illegible] хостанга чок болуп турар. Бир эвес ону оларга бээр дээр болза, чаа социалистиг турушту [illegible] лааны эвес, а туруулдурганы ол болур ийик.

Социалистиг делегей амгы үеде үре-түңнелдиг, солун болгаш оон-биле кады бедуун эвес үени чурттап эртип турар. Экономиканың интенсивтиг хөгжүлдезинче, социал улуг программаларны боттандырарынче, коммунистиг медереле хевирлээриниче шилчилге — бо бүгү дорааи болдува бербес, мачаа үе-даа, могаг чок чогаадыкчы идепкейлер-даа херек — деп, СЭКП-ның XXVI съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан.

Сөөлгү ийи чылда социалистиг дем каттыжылга чурттарының барык бүгү эки-дүнмалышкы партияларының съездилери болуп эрткен. Оларның ажылы социализмниң чедиишкиннериниң үре-түңнелин эргежок чугула ол [illegible] нуң материалдары болдур социалистиг ниитилелдиң улам идий деңнелдиг экономиктиг, социал болгаш политиктиг эң ол болгаш чугула айтырыгларын ажылдап кылырынга чылгыгы саналдарын кииргенен бүдүрелин турар.

Шынап-даа боттуг социализмниң амыдыралы болгаш кайы хире байлак, шапкын, бурунгаар, улам ындай [illegible]

делерин болгаш чаа аргаларын-даа барымдаалап турган, хандырып турар. Ол негелделерге болгаш аргаларга идеологтуг амыдыралы дүүштүр тургузуп турар. Ёзулуг-ла бүгү улустуң апарган социалистиг культура чаа турумтарже улгап турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, амыдырал идик чокка, хайнышкыныг чорук турар. Ол чаңгыс-даа чаа айтырыгны, ужуражып келир чаңгыс-даа бергелерни ээн сорулгазы оон эртпейн турар — оларны ол ниитилелдиң болгаш хамаатыларының эрге-ажыктыг шиитпирлеп турар.

Шынчаарга ол бүгүнү эскелыым-даа эвес, а кижилериниң боттары, социалистиг ниити иштиниң ажылчы чоннары, хамаатылары кылып турар. Сайзыраңгай социализмниң тургузулгазы бо бүгү аңаа улуг тургузуушкунну ажылдың бажында коммунистер — чоннуң авангарды, оон мурнунда безэ чорук орар.

[illegible] деңнелиг үезиниң дугайын чугаалап тура, Л. И. Брежнев СЭКП-ның XXVI съездизинге түңнел чугаазынга мынча дээн: «Бис үе шиитпирлеп чайлаш чок буураашкынныг бистке черже катап база удур каргаттан дээр. Бистиң атаап сорулгазынга бисти ойталаарынче лабадаарын чежек катап оралдашкан дээр. Бистиң хууратакчыларывыс бисти чаңгыс турар чалар дээ. Бистиң оруувус шын эвес деп бүзээрели...» [illegible]

[illegible]

Шын — 4-кү арын ● 1982 ч. ● февраль 11

Школа болгаш амыдырал

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КЛУБ

Туранның № 1 школазында Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде араатанзыг өзү-биле хилинчектедип өлүрткен Ханса болгаш Софья Шолл деп антифашис немец студентилерниң ады-биле адаан «Найырал» клувун тургустунганындан бээр он чыл ашкан. Ол клубтуң ажылы солун болгаш янзы-бүрү талалыг. Ону школада немец дыл башкызы Нина Ефимовна Доржу эгезинден тура удуртуп келген.

Ол үениң иштинде клубтуң кылып келген ажылы школачыларга чараш аажы-чаңны, эки мөзү-шынарны, интернационалчы найыралды кижизидеринге база бир кол черни ээлеп келген.

Туранның № 2 школазы-биле янзы-бүрү темага кады эрттирген темалыг кежээлери, байырлыг шугум чыскаалдары, ырак, чоок черлерже каяы походтар, спортчу маргылдаалар, хоорай чаа [illegible] тыштанылгалар үезинде хоорай шөлдерге күш-ажылчы дыштанылгалар азы аңаа найырал кежээлери ол ийи школаның быжыг найыралдыг бо[illegible] келген. Ол ийи школа кады чурттар аразының СИМЕА организациязының [illegible] камгалалының талалакчылары) тургустунган хүнүн демдеглеп эрттиреринге белеткенип турар. Аңаа школаларның класс бүрүзү киржир. Ол кежээни эрттиреринге ка[illegible] школаның интернационалчы найырал клубтары барык бир ай белеткенип келген.

Кежээни эрттирериниң программазында найырал [illegible] ырлар, [illegible] шүлүктер конкурсу, тайбың темазынга шаа[illegible] чуруктар конкурсу, аңгы-аңгы чурттарның [illegible] школаның каттышкан хөйнүң ыры, маадырлыг фильмнер көрүлдезин кирип турар. Кежээни школалар класс бүрүзүнге [illegible] Американың Каттышкан Штаттарының Ак бажыңынче чагаа-биле төндүрерин планнап турар.

Чоокта чаа № 1 школаның дружина чөвүлели «15 республикалар — 15 угбашкылар» деп кежээни солун угаа-шынарлыг эрттирген. Кежээниң киржикчилери-даа, келген аалчылар-даа сагыш [illegible] чоруштуг, [illegible] дешкен акы-дуңма республикаларның социал-экономиктиг хөгжүлдезинден, аңгы-аңгы национал чаңчылдарындан кижи бүрүзү бир-ле солун, ажыктыг чүүлдү аңаа чаңгыланган ыры, шүлүктерден, танцы, кыска шиилер, [illegible] кинофильмнерден, салган делгелгелерден [illegible] алгаш чоруткан.

Ол-ла школаның интернационалчы найырал клувунуң кежигүннери Герман Демократтыг Республиканың Бернао районунуң Бернао хоорайда бир школазының пионерлери-биле үр чылдарда чагаалажып, найыралдажып, интернационалчы [illegible] чугаалажып келгеннер. Ол школаның пионерлери боттарының пионер организациязының тугун, барабанын, горнун, дыка хөй фото-чуруктарын белекке берген. Школаның комсомол, пионер организациязы [illegible] чоруткан.

Февраль айда ол клуб № 2 школа-биле кады эге класстарның өөреникчилериниң киржилгези-биле «Отряд, оруктче белеткен!», «Оран-чуртун өөрен!» деп дружина чыыжын эрттиреринге белеткел [illegible] Аңаа аңгы-аңгы чурттарның, [illegible] республикаларның урттлар оюннарын өөренип алырын көрүп турарлар. Ону солун болгаш шынарлыг эрттиреринге бала-ла хөй номну ажары, өске чурттарның, [illegible] республикаларның пионер, комсомол организациялары-биле чагаалажыры албан апаар. Школалар ол операцияны кылып [illegible].

№ 1 школаның интернационалчы «Найырал» клуву Финляндияның № 78, МАР-ның № 104 школалары-биле найыралдыг харылзааны тудуп, чагаалажып, аразында [illegible] номнар, фото-чуруктар, альбомнар, солуннар белеткеп тургузалап берип, бот-бот[illegible] рының кылып чорудуп турар ажылының дуржулгазын солчуп турарлар. Оон херечизи — школада чараштыр каастап кылган «Совет-моол найырал» деп улуг стенд. Чыл[illegible] айы ол школага солун эртип турар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан «15 республикалар — 15 угбашкылар» деп операция ам-даа уламчылап турар. Ханса болгаш Софья Шолл аттыг интернационалчы найырал клувунуң кежигүннери класс бүрүзүнге авиледешкен республикаларның тугунун, сүлде демдээниң, пионер, комсомол организациязының, тулуг-суурнуң, коммунизм тургузуушкунунда чаагай ажыл-херектериниң дугайында материалдарны чыып кылдыр даалганы берген. «15 республикалар — 15 угбашкылар» деп операцияның кылган ажылын ССРЭ-ниң 60 чылында түңнеп чугаалажыр.

Ол школада немец дыл башкызы, интернационалчы найырал клувунуң удуртукчузу Нина Ефимовна Доржу мынчаар чугаалады:

— Мен Туланың педагогика институдунуң даштыкы дылдар факультедин 1968 чылда дооскаш, мында [illegible] немец дыл башкылап берген мен. Бистиң школаның башкылар коллективи кончуг найыралдыг улус. Интернационалчы клубтуң ажылын удуртуру [illegible] солун болгаш [illegible] ажылдап турар. [illegible] ГДР-ниң Бернао [illegible] чоус дыл башкызы [illegible] 1970 чылдан бээр быжыг найыралдыг. [illegible] кончуг [illegible] олар-биле немец дылга сонуургалы көскүлүг [illegible].

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

«Шынның» арыннарынга культура амыдыралының дугайында материалдарны чырыдып турары бо-ла көстүп кээр. Чамдык черлерде чоннуң хостуг үезин, дыштанылгазын кежээлерин солун, ханы утказыг эрттирип турарын шончуурга өөрүнчүг.

Суур. Культура. Амыдырал

ЫРЛЫГ СУУР

А чамдык суурларда культура албан черлериниң үргүлчү хагдынчак, иштидашты көрүш чок, соок, оларның септелгезинче сагыш салбас, [illegible] гүүрлер «ээлери» болганын солуннап база ноочуур бис. Ол чүл дээрге, ук черлерниң [illegible] удуртукчуларының культура албан черлеринге тоомча чогундан база чурттакчыларның [illegible] чогундан болуп турар-дыр.

Каа-Хем районунуң Суг-Бажы суурунда культура албан черинде солун, амгы үениң негелдезинге дээштиг ажылдарны кылып турарын [illegible].

Мында даргалар — шупту талантылыглар

[illegible] совхозтуң хойжуларының хуралы болуп турда райком секретары М. Б. Сымчан чугаазының түңнелин мынчаар доостаан: «Силерде бо чылын удуртур ажылдакчыларыңар чаа эштер.

Бо суурда сөөлгү үеде культура амыдыралында, ажылагыйның адырларында көскү чедиишкиннер [illegible]

Күүскомунуң кодээ Совет даргазы В. Х. Кара-оол, оон кадайы, суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы А. Б. Кара-оол — олар тыва улустуң ырларын сценага бо-ла ырлай берген турарлар. Совхозтуң директору С. Д. Седен-оол боду талантылыг, баянга ойнаар, шүлүктер бижиир кижи. Школа директору К. К. Иргит тыва композиторларның ырларын ырлаарынга ынак. Совхозтуң партком секретары С. О. Пельчир-оол база талантызын чонга бараалгадып чоруур.

Ынчангаш суурда албан черлериниң удуртукчулары культура амыдыралынга боттары-ла киржип, дыштанылга кежээлерин канчаар эрттирип турарын контрольга ап чорудуп турары өөрүнчүг.

Күш-ажылчы рапорттар

Совхозтуң директору С. Д. Седен-оолдуң инициативазы-биле совхозтуң бригадалары болгаш суурда организациялар суббота санында-ла күш-ажылчы рапорттар бээр.

Рапорттар бээриниң кол утказы мындыг: [illegible] чы бригадалар совхозтуң дирекциязының мурнунга күш-ажылга чедер-четпес чүүлдериң чугаалааш, моон соңгаар канчаар ажылдаар [illegible] рапорттаар.

Оон соонда концерт, янзы-бүрү оюннар организастап эрттирер. Күш-ажылчы рапорттарны контора ажылдакчылары, совхозтуң чолаачылары бергеннер. Чолаачылар кежээге рапорт берген соонда солун концертти бараалгадып, оюннарны организастап эрттирген. Кежээге хоочун чолаачылар Сүүр-оол, Мунзук Черлик-оол, Александр Седдажы, Самбуу олар эки киришкеннер. Дараазында адырлар айы-биле тускай күш-ажылчы рапорттар бээрин уламчылаар.

Анай Балчыровна

Кезээде чазык шыраалыг, хөглүг баштак — бо кижиниң суурнуң чурттакчылары хүндүлээрлер. Анай Балчыровна школада өөредилге эргелекчизи болгаш суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы. Оон ажыл-херээ чай чок-даа болза, ол суурнуң культура амыдыралын хөгжүдеринге улуг-хуузун киириштирип турар. Анай Балчыровна концертке боду дорт киржип, канчаар ырлаарынга, танцылаарынга арга-сүмезин бо-ла бере берген турар. Суг-Бажында херээженнер ортузунга ажыл дыка солун тургустунган. Ол бо суурга үр болбаан-даа болза, хүндүткелди чедип алган. Суурнуң херээженнери Анай Балчыровнага чоргаарланырлар.

Оон удурткан херээженнер чөвүлели районда эң-не дээре черде турар турар.

Композитор-биле ужуражылга

«Бөгүн, кежээ 6 шакта клубка композитор С. Бюрбэ-биле ужуражылга кежээзи болур» — мындыг чарлалды номчааш, чон клубка чыглып келген.

Республиканың ыраажылар эвилелиниң даргазы, композитор Саая Бюрбэ ол хүн чедип келгеш, совхоз директорунуң өрээлинге келген. Ол өйде директор С. Д. Седен-оолдуң удуртулгазы-биле концерт белеткели чоруп турган. Композитор оларга бодунуң арга-дуржулгазын дамчыдып, сүмезин бергеш, школага келген.

Школага келирге башкылар, ажылчыннар кожазы Бүрен-Хемче концерттиг аалдап баары-биле белеткенип турганнар.

— Каяа-даа баарга ыр-ла, ыр, Суг-Бажы суурну ырлыг суур дээр болза хөөредиг чок боор — деп, Саая Мыңмырович чугаалаан.

Шыдап-ла оон ол үнелелин бүдүредип шыдаарын чон шыдамыы турар.

Аныяк чогаалчы О. Хөвеннең, лектор К.-С. Будук-оол, [illegible] ажылдакчызы Б. Ш. Долчанмаа оларны совхоз дирекциязы чалааш, ужуражылга кежээзин эрттирген.

«Шаагайда» — бичиилер ойнап турар

[illegible] паалы-хары уладады бергеннер, бичии чаштардан бээр киржип турары кончуг солун. Хоочуннар Дамбылылар ат-бүлези-биле тыва улустуң «Кадарчыга ағы тудаал» деп ырны ырлаанын көрүкчүлер таалап дыңнааннар. Дамбыы Биячеймаа угбайның уңу Мунзук Кара-кыстың ушуңге дөмейлежип турганы көрүкчүлерни магададкан.

С. К. Токаның «Араттың сөзүнден», «Шаагай» деп узуңнуну янзы-бүрү назынның киржикчилери ойнап күүсеткеннер. Бичии Токаның ролюн 1-ги класстың Хорлуг-оол Айдың, авазында оон кырган-авазы Анна Топтаң, бичии Сюрюнмаада 5 харлыг Долаана Салчак чаптанчыг, солун кылдыр ойнааннар.

Совхоз директорунуң кабинединге

Директор С. Д. Седен-оолдуң кабинединге суурда культура амыдыралын ам-даа экижидер хемчеглер дугайында чугаа болган. Ол ышкаш суурнуң клуву чогум баштайгы үезинде улуг делгемнеп турган болгай, а ам дээрге кызыы апарган, ынчалза-даа иштн-даштын эки дерип, [illegible] культура одаа болдурары. Оон ындыг Сергей Донгурович Культура бажыңынга бөлгүмнер ажылдадырын, спорт [illegible] бүгү-ле күштүг ындар салырын чугаалады.

[illegible] тускуулары — совхоз дирекциязы, кодээ Совет күүскому, [illegible] ап кады демниг ажылдап суурнуң культура амыдыралын улам экижидер дээш ажылдап турарынга чон өөрүп турар.

А. ЛОНСАЙ,
башкы.

ЧУРУКТА: Суг-Бажы ортумак школада бот-тывынтыр уран чүүл киржикчилери.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БИСКЕ ЫНЧААР КЫЛЗА...

«Шынның» арыннарында чамдык районнарда культура бажыңнарының [illegible] [illegible] бисте база [illegible] канчаарыл деп айтырыг тургустунуп келир.

Бистиң «Суг-Хөл» совхозтуң төвү Суг-Аксы суурда Культура бажыңының ажылы база дүвүреңчиг байдалда.

Культура бажыңында амгы үеде кандыг-даа бөлгүмнер ажылдавайн турар. Ойнаар [illegible] хептер чок.

Сөөлгү 2-3 чылдарда чон ортузунга культура-массалыг ажылдар кошкаан, чүгле [illegible] темалыг кежээлер болгулаар. Чон-биле ай, квартал айы-биле ажылдар чорутпайн турар. Кино көргүзүү кончуг багай. Чамдыкта ушу чок болур, бир чамдыкта хөй удаа үзүктелиишкиннер болгулаар. Оон-на киномеханиктерниң канчаар ажылдаап турарын [illegible].

Суг-Аксы суурнуң Культура бажыңының чаа директору орта чүнү-даа хүлээп албаан. Оон чижээ, чаңгыс баянның кайдазын-даа ол билбес. Культура бажыңының [illegible] [illegible] Ол культура бажыңының чайгы септелгезин-даа кылдырып кагбайн, а харын [illegible] бербейн өске ажылга ажылдай берген. Культура ажылдакчылары [illegible] Ындыг кижилерге совхозтуң дирекциязындан болгаш кодээ Советтиң талазындан туза чедирип, оларның негелдезин айтырынга кичээңгей салбайн [illegible] турганнар чоруй баар, оон ужурунда культура ажылының талазы-биле тускай ортем, мергежил чок кижилерни кирип ап, оларның солужуп турары-биле мурнунда көскү ажылдар ам чоорту кошкап турарының база бир чылдагааны болур.

Чаа чыл мурнунда Культура бажыңының чылыдылга системазы доңган. Чаа чылда аныяктар школаның коридорунга бал-маскарад кылган. Ол арай таарымча чок багай байдалга эрткен.

Бистиң суурда «Механизатор» деп клуб база бар. Аңаа сөөлгү чылдарда чурттакчы чонга чаңгыс-даа темалыг кежээлер, механизаторлар-биле ужуражылгалар [illegible] чижектиг массалыг ажылдар шуут читкен. Аңаа механизаторларның культурлуг дыштанылгазы кежээлерин организастап, мурнакчылар-биле ужуражылгаларны эрттирип чүге болбас деп. Ол клубтуң эргелекчизи Э. Ондар чүгле шалың алырынга ойлешкен. Ында кино механиги Ч. Ондар өске черде монтажник болуп дакпырлап ажылдап турар.

[illegible] районда Суг-Аксы хөй [illegible] улуг суурларның бирээзи. Ол [illegible] Культура бажыңының [illegible]

Б. ХОМУШКУ.
А. ОНДАР.

МУРНАКЧЫЛАРГА КОНЦЕРТ

Мал ажылының продукталарын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, малдан бала-чажын база оон тутун четче бүрүн камгалаары дээш 1981 чылда социалистиг чарышка Мөңгүн-Тайга районунуң (мурнуу зонаның районнарындан) [illegible] база СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] болгаш ВЛКСМ [illegible] шилчиир Кызыл тугун тывыскан байырлыг хурал болган. Аңаа районнуң ажылдакчыларының [illegible].

Ол хуралга «Малчын» совхозтуң хойжузу Б. Борарган, «Мөген-Бүрен» совхозта партком секретары Ө. Ооржак, зоотехник Д. Доскаар болгаш өскелер-даа чедип алган чедиишкиннерин улам быжыглап, 1982 чылда планныг [illegible] ажыр күүседирин саналдап, хүлээлге алган.

Ол хуралдың соонда районнуң Культура бажыңының «Дамырак» агиткультбригадазының концерти болган. Аңаа мурнакчыларга тураскааткан шүлүк, ырлары-даа, уран чараш танцыларны, ханы ужур-утказыг номерлерни көрүкчүлер сонуургааннар. Ылангыя интермедия чугаалаарынга Ч. Артай-оолдуң мергежилдиин, ол ышкаш хоочун ыраажыларның бирээзи Иргит Барынмааның күүсеткен ырларын чон магадап сонуургаан. Сөөлгү үеде ол агиткультбригадада аныяктар хөй-биле киржип турар.

Амгы үеде мөңгүн-тайгажылар ССРЭ-ниң 60 чылдыынга тураскааткан көрүлдеге белеткенип турарлар.

З. ХОМУШКУ.

ФИШЕР МАРГЫЛДААЛАРГА ОЙНААР БЕ?

Канар архипелагтарының составында кирип турар Тенерифе дээр испан ортулуктуң шыдыраа федерациязы шыдыраага моон мурнунда делегей чемпиону чораан американ шыдыраачы Роберт Фишерниң моон соңгаар шыдыраа маргылдааларынга киржип эгелээринге чөпшээрелин чедип алыр орулга-биле харылзаа тудуп эгелээн. Экс-чемпион Фишерниң адын рекламага ажыглаары-биле чуртта эң улуг садыг компаниязы ук шыдыраа федерациязын [illegible].

Ол [illegible] эгелекчилери Р. Фишерниң ол чүртче чеде бээринге [illegible] ге бээн баштайгы удаада 60 млн. песет акшаны үндүрерин аазап турар. Мындаагылар бодунуң чөпшээрелин берип турар деп чугаа [illegible] бе азы даштыкы чурттарның мастерлери кирипкен маргылдаа болур бе деп чүве ам-[illegible] Ужуражылганы чайын, ук ортулукта [illegible]

ЧҮРЭЭҢЕРНИ КАМНАҢАР

Эмчиниң сүмези

Арып-шырайы ак тос-ла, эриннери көгергилей берген, [illegible] чок кижи кабинетке кирип келген. Бөлүк эмчилер ол кижиге шалыпкын кынадап чоруттувус. Хан базышкынын кудуу, чүрээниң согары [illegible] аажок. Кислород тындырып, хан эргилдезин экижидер өскерилгелерни кылгап соонда, ооң арны өң кирип келди. Эмчилерниң чорудуп кынадап шиңчилгезин чүректиң инфаркт деп аарыынга ол кижиниң хеңертен таварышканын тодарадыкан. Ол аарыг кижи үр үеде чылда эштеркеш сеткээн. Таакпылаар, арагалаар чоруун каггаан.

Үстүнде тавары гааны сак[illegible] арга-сүмени номчукчулар-биле үлежикседим. Аарыгның тыптыр чылдагааннары, илгавыр демдектерин, бирги дузаны четирерин кижилер билзе эки. Хан эргилдезинде [illegible] хан дамырлары ойнап турар. Ынчангаш чүрек кижиниң бүгү амыдыралында улуг үүлени бүдүрүп чоруур. Чүгле минутада безин ол дөрт, беш литр ханы бодундан дамырлар дамчыштыр бүгү мага-ботче тарадыр.

Чүректиң пасос хевирлиг доктаамал [illegible] ажылы топ нерви системазындан, [illegible] коргуушкун байдалындан, кылып турар ажылындан, [illegible] ашкаан аажы-чаңдан, [illegible] болур. Чижээ, хеңертен өөрээнде, корткаңда «Чүрээм дикитейнип берди» дижир бис. Чүректиң куржалган хан дамырларының [illegible] да, оон [illegible] кислород биле чемиштиг бүдүмелдер дамчыдаанындан [illegible] чүректиң инфаркт деп аарыы диңнир. Ындыг чер тывылтанда чүрек ханы чедир тарадезин соксадып, инфаркт аарыгга таварыштырар.

Чүрекке тывылган ол өлүг[illegible] аарыгның бергези дөрт хамаарылгалыг. Бо аарыгга [illegible] улуг [illegible] кижилер таваржыр турган болза, а амгы үеде аныяк кижилер безин бо-ла аарый бээр. Эр кижилер херээженнерге бодаарга, чүрек инфарктынга хөй таваржып турар. Олар колдуунда арагага, таакпыга сундулуг кижилер болур. Ындыглар хан дамырлары дугталыр атеросклероз деп аарыгга эрте таваржып, оон чоорту инфарктан бо-ла аарый бээрлер.

Харысалгалыг угаан ажылын кылып тура, күш-культура-биле мяап-ла холбаар ужурлуг. Күш-ажыл-биле [illegible] чок-ла инфарктан аарый бээрин медицина эртеми тода [illegible] Ол ышкаш [illegible] хан дамырларын тардап турарын эртемде [illegible]

Хан базышкыны өй-өйде улгадып чоруур кижилерге инфаркт бо-ла таваржыр. Чигир аарыы, өйүн эрттир семирери база-ла инфаркка чедирер. Ылангыя үргүлчү арагалааштың нерви системазының [illegible] хан дамырларга [illegible] хамыдар. Хоорай чурттакчылары болгаш бичым угаан ажылының [illegible] кижилер [illegible] инфаркт хөй таваржыр. Чүрек аарыы [illegible] ганда эмчи кынадазып эрт[illegible]

Инфарктың кол-ла ылгавыр демдээ: чүрек дужу саргып чырлып аарыыр демдектер тыптыры болур. Ол бүгү аар [illegible] Аарыг ханылаанда чүрек аарыы соксаал чок болуп эгелээр. Валидол, [illegible] нитроглицеринни [illegible] берип, эмнелгеже чорудуп, хынадыр херек. Ол паанда [illegible] чүрек чарлып болур. Бо таварылгада аарыг [illegible]

[illegible] тынышттап чоруур, ижип-шөйүнду аарыыр, [illegible] хевирлери база турар. [illegible] чыттырар херек. Аарыг кижилер мал үзүнден бүткен чүүлдерни ажыглаарын шеглеп, кат-чимис, ногаа, үнүштер үзүн, сүт аймаандан [illegible] Чүрээнде өскерлиишкиннер тодараан кижилер чурттап турар чериниң эмнелгезинге учётка кирип, өй-өйде [illegible] алыр ужурлуг. Чүрек дамырлары [illegible] кижиге оон кадыынга таарымчалыг ажылды эмчи [illegible] биле организация чорудуп бээр хүлээлгелиг. Инфарктың болдурбазынга дыштанып [illegible] агаарга [illegible] чурттуң санатор[illegible]

О. МАРТАП-ООЛ,
[illegible]

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горняктер, кыйгыга харыыладар!» 9.25 — «Кижи кежиин солуннары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы — «Час». 10.35 — Узбек телевидениениң болгаш радионуң дуударистер ансамблиниң концерти. 11.05 — [illegible] гимнастиказы. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чарлар. 14.15—Медээлер. 14.35 — Аэрофлот хүнүнге. Документалдыг фильмнер программазы. 15.30—«Шыдыраа школазы». 16.00—Биатлонга делегей чемпионады. 20 км. Раубичиден дамчыдылга. 17.10 —Чогаалчы [illegible] [illegible] 70 харлаарынга. 17.40 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Күш-ажыл — [illegible]».

КЫЗЫЛДАН

18.10 — Кинотурнал. 18.20 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».

МОСКВАДАН

19.30 — «Эрги дээрбениң аялгалары» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 19.50 — «Кижи кежиин солуннары» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү сериязы — «Бала бир чайы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинокамера делегейни тырттырып тур». Төнгенде — бөгүн делегейде.

ИИГИ ПРОГРАММА

12.00 — Испан дыл. 12.30 — Физика 8 класс. Атмосфера базымышкыны. 12.55 — «Аваның школазы». 13.25 — В. Розовтуң шии чогаалы. 14.10 — «Петерс». Уран-чечен фильм. 15.50 — 16.00 — Чарлар. 18.25 — «Кораблик», «Удавты канчаар эмнээрил». Мультфильмнер.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Эң хүндүткелдиг». Мультфильм. 18.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдырал». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — «Амыдырал-чуртталганың сорулгазы». Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры кол конструктор А. С. Яковлев дугайында документалдыг фильм. 20.45— Улустуң аялгалары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Мээң кудумчум». Уран-чечен телефильм.

Редактор **В. С. ШАРАВИИ.**

Агаар

Республикага кежер булуттаар, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы хүнүс 17—22, чамдык районнарга 9—15 градус соок.

Кызылга кежер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы 19—20 градус соок [illegible]

КИНО

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Граната ортулуктарынга» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бо уруг турбаан болза» 9.30, 11.00, «Солун чүүлдер делегейинде» деп киноклуб 15.00, «Эрлер!» 16.50, 18.45, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Суургалар кырында тиктар» 15.00, «Адаам болгаш оглу» (2 сериялыг) 16.10, 19.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өжээн негээшкини» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дувү чок чер» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Тываның куруне филармониязы «Саян» болгаш «[illegible]» ансамбльдеринге [illegible] конкурузун 1982 чылдың февраль 15-тен 20-ге чедир эрттирер. Конкурсту филармония бажыңынга 10 шактан эгелеп чорудар.

Адрези: **Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 58. Филармония.**

Чагыг [illegible]

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] типографиязы [illegible] (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 36 (11834) | 1982 чылдың февраль 12, пятница | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

Бөгүн социалистиг чарыш экранында: ● Тиилекчилерни шаңнаан. ● Үлетпүр допчулалы. ● Ийи фермада байдал. ● ССРЭ-ниң профэвилелдериниң съездизинге уткуштур. ● Хүлээлгеге деп чүл? ● Бригада кережи.

ФЛОТТУҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Чурттуң далай болгаш хемниң садыг флодунуң өзүлдезинге, ооң техниктиг хөгжүлдезинге харылзаалыг болгаш улуг рольду Бүгү-эвилелдиң «Судоимпорт» деп даштыкы садыг каттыжыышкыны ойнап турар. Он бирги беш чыл планының баштайгы чылында ооң ажылының түңнелдеринге тураскааткан парлалга конференциязы февраль 10-да Москвага болган.

Даштыкы чурттар-биле бот-боттарынга ажыктыг садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзааларны бүгү талалыг калбартыр дугайында партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Бүгү-эвилелдиң даштыкы садыг каттыжыышкынының специалистери күш-ажылдың делегей хуваалдазының курлавырларын ажыглаарынга идепкейлиг идиг бериишкинин хандырып турар.

Каттыжыышкынның специалистериниң күжениишкиннери эки түңнелдерни берген: чурттуң далай болгаш хемниң садыг флодунуң күчүзүн өстүреринге 170 судноларны он бирги беш чылдың баштайгы чылында даштыкы чурттардан садып алган. Даштыкы чурттарның судно бүдүрүлгелеринге чагыгларны кылырын, чаа ол судноларны садып алырын каттыжыышкынның специалистери боттандырган.

ССРЭ-ниң чагыы ёзугаар даштыкы чурттарга бүдүрген судноларның хөй куруузун аар болгаш хөй чүүктерни сөөртүрүнге, балык тудуушкунунга, нефтини болгаш газты далайлардан шинчилеп тыварынга ажыглап турар. Совет Эвилелиниң садыг флодун хөгжүдер дугайында сорулганы каттыжыышкын боттандырбышаан, делегей рынокунга бистиң чуртувусту база төлээлеп турар. Совет судноларны болгаш дериг-херекселдерни даштыкы чурттарга садыглаарының хүлээлгезин каттыжыышкын күүседип турар. Хөй чүък сөөртүр тоң судноларны он бирги беш чылдың баштайгы чылында даштыкы чурттар Совет Эвилелинден садып алган.

«Судоимпорт» каттыжыышкынның дамчыштыр даштыкы чурттарга ССРЭ-ниң садыглаан ол судноларының арасында руда сөөртүкчүлери, танкерлер аар чүъктер дажыглаар теплоходтар бар. Эң улуг ол тоң судноларда ангыда техниктиг флотка ажыглаар элээн каш чүс судноларны, катерлерни, сугга чоруур чалгыныг судноларны даштыкы чурттарга садыглаан.

«Судоимпорт» делегей ярмаркаларынга болгаш делгелгелеринге идепкейлиг киржип келген.

(СЭТА-ның корр.).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Он бирги беш чылдың планның даалгаларын чедиишкинниг болгаш ажыр күүседир дээш Тыва АССР-ниң улус депутаттарының суур болгаш кожуун Советтериниң социалистиг чарыжының 1981 чылда түңнелдерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдерниң областы чөвүлели үндүрүп көрген. суур болгаш кожуун Советтерниң хөй нуруулуг социалистиг чарыштың негелделерин күүседир талазы-биле чаңгыс эки көргүзүглерин чедип алганын демдеглээн.

Партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база Тыва АССР-ниң Конституциязын болгаш суур болгаш кожуун Совет дугайында Хоойлуну үдуртулга болдурбушаан, улус депутаттарының Аксы-Барлык кожуун, Хову-Аксы суур, Бай-Тал кожуун Советтери он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларын күүседиринге боттарының чогуур салыышкыннарын киирген.

[illegible] мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш [illegible] болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен, малдың баш санын өстүрерин болгаш ооң мендн турарын хандырган, ногааларны пландан дыка ажыр өстүрген. Бай-Тал кожуун Советтиң девискээринде кожуун ажыл-ишчилер эът болгаш картофель бүдүрер, мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле алган хүлээлгелерин күүсеткен, мыйыстыг бода малдың баш санын көвүдеткен.

Улус депутаттарының Хову-Аксы суур Совединиң девискээринде бүгү үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгара [illegible] болгаш [illegible] планнарын чедиишкинниг күүсеткен. 1358 тонна одаар чүүлдү, 13908 Гкал чылыг энергиязын камнап алган. Советтиң девискээринде 2878 дөрбелчин метр чурттаар өжүн, 2 км суг дамчыдар четкини ажыглалга киирген. Чурттаар фондузунуң капитал септелгезиниң планын 128,5 хуу, үүр мектеп садар бараан саарылгазының планын 100,8 хуу күүсеткилээн.

Үстүнде адаан Советтерниң күүскомнары ажылчы чоннарның ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, чоннуң хууда дуаалал ажыл-агыйын организастаарынче чогуур кичээнгейни салып турар. Оларның девискээрлеринде чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар, чоннуң садыг болгаш амыдырал хандырылгазын [illegible] чорудуп турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң областы чөвүлели суур болгаш кожуун Советтериниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген. Мөңгүн-Тайга районунуң **Каргы кожуун Соведи (күүском даргазы О. Ч. Очур-оол)** Бүгү-российжаның социалистиг чарыжынга ооң эзээр черин тодарадыры-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге киирер дээнин дыңнадып турар.

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының суур болгаш кожуун Советтериниң социалистиг чарыжының тиилекчилери деп дараазында Советтерни санаан болгаш шаңналдыг черлерни тывыскан:

бирги черни улус депутаттарының **Аксы-Барлык кожуун Соведи (күүском даргазы П. К.-Т. Хомушку)** эзээн деп санааш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профэвилелдериниң [illegible] Кызыл тугун тывыспышаан, бир муң рубль-биле шаңнаар;

ийиги черни улус депутаттарының **Хову-Аксы суур Соведи (күүском даргазы А. И. Иванов)** эзээн деп санааш, Хүндүлел бижиктиг болгаш 500 рубль-биле шаңнаар;

үшкү черни улус депутаттарының **Бай-Тал кожуун Соведи (күүском даргазы Х. С. Авыр-оол)** эзээн деп санааш, Диплом тывыспышаан, 300 рубль-биле шаңнаар.

Улус депутаттарының Азас, Шеми, Ильинка, Торгалыг, Эрзин болгаш Дүрген кожуун Советтериниң 1981 чылдың социалистиг чарыжының негелделерин күүседир талазы-биле эки ажылдааның доктаалда демдеглеп турар.

Болат Хомушку биле Билзет Ооржак Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң дуржулгалыг хойжулары. Он бирги беш чылдың бирги чылында хойжу өг-бүле төрүүр чүс баш хойга онааштыр 100 хураганны менди доруктургаш, бир баштан-на 2,8 килограмм дүктү кыргып алгаш, районнуң болгаш совхозтуң хойжуларының аразында социалистиг чарыжының тиилекчизи болган. Болат Чыргаловичиге «1981 чылдың район чемпиону» атты тывыскан.

Билзет Дамдыновна чылдың-на сакманчылап келген. Ынчангаш чаш хураганнарны ажаап-азыраар талазы-биле ооң мергежили бедик. Мурнакчы малчын арга-дуржулгазын аныяк сакманчыларга күзелдии-биле дамчыдып берип, оларның ажылын шын организастап келген. Ооң түңнелинде хойжу өг-бүле чылдың-на эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Дуржулгалыг хойжулар хоюн кыштан хүр ажырар дээш кададын, суггадын шын таарыштырып, ажаалдазын, чемгерилгезин улам экижиткен. Амгы үеде хой кидин төлүк төрүп турар. 324 хойдан 280 хой төрээн, ооң төлүн менди алган. Чаш хураганнарны Билзет Ооржактың удуртулгазы-биле бөлүк сакманчылар эки ажаап, азырап турар. Малчынның коданында төрээн хойларга, чаш хураганнарга бээр сиген, көк-сула, витаминниг сиген далганы, дус, суг четчири-биле бар.

Билзет Дамдыновна Ооржактың эрткен ажылагый чылында чаш хураганнарны ажаап, өстүрер талазы-биле чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннерин үнелеп көргеш, совхозтуң дирекциязы, партком, профэвилелдиң ажылчын комитеди чоокта чаа 200 рубль-биле шаңнаан. Аңаа сорук кирген төлептиг ишчи улам эки ажылдаарын хүлээнген.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: сакманчы Б. Д. Ооржак.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

КАДЫК КАМГАЛАЛ ИНДУСТРИЯЗЫ

Амгы беш чылда улуг сорулгалар химия-фармацевт үлетпүрүнүң ажылдакчыларының мурнунга салдынган. Эмнелгеге ажыглаар продукцияны улам-на көвүдедири негеттинип турар. Бо сорулганы чедиишкиннiг күүседиринге даштыкы чурттарның бүдүрүлгелери болгаш фирмалары-биле эртем-техниктиг база экономиктиг кады ажылдажылга чугула рольду ойнап турар.

Февраль 10-да Москваның «Сокольники» паркызында ажыттынган «Фарминдустрия-82» деп делегей делгелгезин эм бүдүрериниң чепсек-херекселдерин кылыр талазы-биле делегейде эң чаа чедиишкиннерни совет кижилерге көргүзүп эгелээн.

Кадык камгалал индустриязының чедиишкиннериниң баштайгы делгелгезин Москвага мооң мурнунда база органнзастаан турган. Ол делгелгеге киирген чүүлдерден ырак хойну амгы делгелгеге эккеп салганын специалистер демдеглеп турар.

Эмнер кылыр дериг-херекселдерин бүдүрер талазы-биле боттарының чедиишкиннерин делегейниң он дөрт чурттары «Сокольники» чаа ажыттынган делгелгеде көргүзүп турар. Ылангыя Герман Демократтыг Республиканың делгелгеге эккелген чүүлдери дыка солун болган. Австрияның, Великобританияның, Италияның, Францияның, Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш өске-даа элээн каш чурттарның фирмаларының эккелген чүүлдери көрүкчүлерге болгаш специалистерге база сонуургаачыг болуп турар.

(СЭТА).

Үлетпүр допчулалы

ЯНВАРЬДА—ДЕҢ-ДЕСКИ ЭВЕС

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың үлетпүр ажылдакчылары он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы айының планныг онаалдаларын күүседир дээш шудургу ажылдаан. Түс-түс ажылчын турушталда күш-ажылды организастаарын экижидип, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидип келгенинден чамдык коллективтер күш-ажылчы чедиишкиннерни эрткен айда чедип алган.

Совет күрүнениң алдарлыг юбилейинге тураскааттынган «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп кыйгырыг-биле калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкен Тываның электри четкилери, «Тыва кобальт» комбинат, Тураның хлеб заводу, Тожунуң, Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйлары, Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы, Сарыг-Сепниң үлетпүр комбинады дең-дески ажылдааш, шалыпчыларның одуруунга кирип, эрткен айның социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын кол-кол көргүзүглер талазы-биле бүрүн күүсеткеннер.

Боттарында бар арга-курлавырларны чогумчалыг ажыглап, бүгү күштү план күүселдезинче мөөңнеп келгеш, республиканың 54 бүдүрүлгези продукция сайгарарының даалгазын эки күүсеткен. Ооң түңнелинде январьда 312 муң рубль түңнүг продукция пландан ажыр сайгартынган. Ооң-биле кады бараанныг продукция бүдүрериниң планы база ажыр күүсеттинген. Ону тодаргайлаарга мындыг. Эрткен айның дургузунда пландан ажыр 5 муң тонна хөмүр-дашты, 2 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 2 тонна шуткаан шойну, 4 тонна колбаса кылыгларын, 12 тонна мал үзүн, 45 тонна чалаң сүт продукциязын, 580 тонна болбаазыраткан мал чемин, 9 тонна кондитер кылыгларын бүдүрүп үндүрген. Адаттынган продукцияны бүдүрүп турар бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, хой-ниити организациялары, специалистери планныг даалгаларның күүселдезинче ажылчын бүрүзүн хаара тудуп, оларның ажылчын билдилиг башкарып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинден пландан немештир продукция алдынган.

Бүдүрүлге бүрүзү күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастаарының, ажылдың ажыктыын, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, курлавырларны долу ажыглаарының, кампалга-хумагалал айтырыынче хүн бүрүнүң кичээнгейни угландырган болза, чамдык бүдүрүлгелерниң күш-ажылчы көргүзүглери бедик болур турган. Бүдүрүлгеге чорудулгазын ала-чайгаарлаашкынның агымынче киирип, ында дериглерни, механизмнерни чаартып дериве, ажыл шагы үзер, прогулдаар база ажылга эө-харысалга чок кижилер-биле дээштиг ажылдарны чорутпайн келгенинден чамдык коллективтер эрткен айның планныг онаалдаларын кол көргүзүглер талазы-биле чедир күүсетпээн. Ооң түңнелинде 11 бүдүрүлге бүдүрген продукцияны сайгарарының планын үскен болгаш 19 бүдүрүлге бараанныг продукция бүдүрериниң даалгазын күүсетпээн. 22 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден куду-латкан.

Чамдык күш-ажылчы коллективтерниң деңдески эвес ажылындан республика бараанныг продукция бүдүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле январының планын күүсетпейн барган. Алган хүлээлгелерин күүсетпейн барган бүдүрүлгелерниң буруузу-биле 608 муң тууйбуну, 0,5 муң кубометр чыып-эптээр демир-бетонну, 3 муң ажеш кидис идикти, 300 ажеш хөм идикти база 4,9 муң рубль түңнүг культура-амыдырал херекселиниң бараанарын чедир бербээн.

Хожудап турар коллективтерге «Тыва даг-дүгү», «Тудуг кезектери» комбинаттар, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинады, Чадаананың хлеб заводу, Кызылдың алгы заводу, «Тыва суг тудуг» трестиң ДБК заводу болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер хамааржыр. Ук бүдүрүлгелерде күш-ажылды багай организастааш, иштики арга-курлавырларны чоп ажыглавайн, мурнакчыларның дуржулгазын нептеретпейн келгенинден планныг даалгаларның долу күүселдезин чедип алдынмаан. Эрткен айның хожудаашкынындан уштунгаш, бо чылдың бирги кварталының социалистиг хүлээлгелерин доладур күүседиринге быжыг магадылалды тургузары ол бүдүрүлгелерниң удуртукчуларындан негеттинип келген.

Р. ЕЛИЗАРОВА,
республиканың Статистика эргелелиниң үлетпүр килдизиниң начальниги.

АРАЛАЖЫП ТУРАРЫ ЧЕТПЕС

Чаржып турар фермаларда

Тожу районнуң ийи сүт-бараан фермазы—«Май 1» совхозтуң Ий, «Тоора-Хем» совхозтуң Көк-Чар фермалары аразында чарыштыг. Кварталдар түңнели-биле СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун хөй нуруузунда көк-чаржылар чедип ап турган. Бо удаада ол тук—Ий фермазында. Чарыштыг фермаларның ажылын маңаа деңнештирип көрээлиңер.

Ий фермазының аныяк саанчызы, ында комсорг Екатерина Кол мынча диди:

— Бистиң канчаар ажылдап турарывыс моон-на билдинмес бээр, көрүңер даан.

Ооң саанчы кызыл-булуңнуң ханаларынче айытты.

Шынап-ла оон хоюну билип ап болур. «Бо ферманың улуузу боттарының хүн бүрү ажылының дугайын үргүлчү демдеглеп, деңнеп, кызыл-булуңнуң эки дериин турарлыр» деп кижи аңаа эскерип каар. Коллективтиң эрткен чылдагы түңнелдерин, бо чылдагы планныг онаалдаларын, саанчыларның түс-түс алган социалистиг хүлээлгелерин, сүт саалдазының хүн бүрү демдеглелин, кымның чурттап, кымның соңнап [illegible] асканп. Ферма [illegible] эки ажылдаарын кыйгырылгалар, хана [illegible] чааттып турар монтажтар база-ла кызыл-булуңда. Маңаа кирген ажылчын болуруң-даа ажылын, бүгү фермада-даа байдалды ооң билип аптар.

— Ажылывыс билдингир, кескү болзун дээш бис мону бижип, чаартып турар бис,— деп, Екатерина бүзүредип чугаалады. — Борта ам-даа немей кылыр дээн чүвевис бар.

Ынчаарга ам деңнелге мындыг-дыр: Көк-Чар сүт-бараан фермазының кызыл булуңунга кире бээрге, «Май 1» совхозтуң фермазында ышкаш, ындыг көргүзүг демдеглелдер эвээш, бар-даа болза, (чижээ, саанчыларның хүн бүрү саап турар сүдүнүң хемчээли) оларны чогуур өйүнде доладырбайн, үттүн азы шоолуг херек чок албайн турар. Ферма девискээринде кескү агитацияның херексели кожудбес.

Кайы даа фермада хөй чылда саанчылаан дуржулгалыг кижилер бар: Көк-Чарда — Мария Бириңней, Бараан Дуңдума, Раиса Шой-Сүрүң, Нине — Кол Чашпаяк, Ак Бичен. Көк-Чар фермазында ол хоочуннар аныяк кыстарның инек саарынга, малын ажаап чемгереринге, черле ынчаш, фермага кедилиг ажылдакчы болурунга кызымак белеткеп, өөредип турар. Дагдыныкчы хоочуннар хүлээнип алганы уруглар инек саап орда азы малын чемгерип, кажаа иштин аштап, арыглап турда чеде бергеш, оларның ажылдап турарын сонуургап, ол-ла черге арга-сүмезин бээри чаңчыл апарган. Ажылдап хостуг үеде хоочун, аныяк ийи саанчы бажыңнарынга кирижип, ажылының арга-дуржулгазының дугайын база чугаалажы бээрлер. Аныяк саанчының өзүлдезиниң дугайында чугаа фермада партия болгаш комсомол бөлүктериниң хуралдарынга удаа-дараа боон турар. Районнуң мурнакчы саанчыларының бирээзи чоннап, Күш-ажылдың Кызыл-Тук ордениниг Ажыма Кол чамдыкта фермага келгеш, болуунуң саанчылап чоруурунуң дугайын сеткил өөрүп чүг кылдыр чугаалап бергеш чоруур.

Ий фермазында дагдыныкчылар болгаш аныяктар база-ла бот-боттарын эки билчир, арга-сүмезин солчур дээш оралдажып турар. Ынчалза-даа дагдынар ажылга хамаарыштыр ажыл-херекти чугаа мында хаал болуп турар. Аныяк саанчының өзүлдезиниң дугайын ферманың хуралдарынга шоолуг чугаалашпайн баар. Бо фермада аныяктар хөй. Ынчангаш ону комсомолчу-аныяктарның деп адап болур.

Бо хүннерде мал чемгериниң эвээжи, чемни бар хирези-биле рацион ёзугаар бербейн турары, бодуун чемпернп хайындырып болбаазырадыр чем цехтериниң чогу, фермада бүгү-ле ажылды хол-биле кылып турары хөй сүт дээш чарышка кайы-даа ферманың ажылын соңгаар тыртып турар. Хөй хөй ажылдакчылар (саанчылар, кадарчылар, бызаа ажаакчылары) ак сеткилдиг, чүгүүлдүг ажылдавышаан, фермаларга чаа, эки чүүлдер киирип кээрин кончуг күзеп турар. Ындыг бе дээрге, чыл келген тудум барык-ла эргн хевээр болурга, канчап хомудавас эвес боор!

— Моон соңгаар ийи ферма эки чаржыр, бедик көргүзүглерни чедип алыр ужурлуг. Фермаларны экижиткен тудум, чарыш улам-на солун, бедик түңнелдиг болуру чугаажок. Мээң фермам улуузу база ынчаар бодап турар — деп, Ий сүт-бараан фермазының эргелекчизи, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниг Кол Байыр чугаалап турар.

Көк-Чар фермазында бызаглаттынган бүгү мыйыстыг бода малдың ооң иштинде саар инектериниң саны Ий фермазынныындан дыка [illegible]. Инек бүрүзүндеп саап ап турар сүт талазы-биле көргүзүг база бедик. Эрткен чылын Көк-Чар фермазы күрүнеге 119 тонна сүт садар турган, 192 тоннаны саткан. Бо чылын садар планы 200 тонна. Ынчаарга Ий фермазы чылда 51 тонна сүт садар планын 87,7 тонна кылдыр [illegible] [illegible] садарын хүлээнген. Моон алгаш көөрге, фермаларның планныг онаалдазы элээн ылгалдыг, а план күүселдезиниң-даа чедиишкиннииг болган-дыр. Моон соңгаар оон-даа бедик көргүзүглүг ажылдап болуруп ук түңнелдер, бедиткен хүлээлгелер тодаргай херечилеп турар. Маңаа чүнүң-даа мурнунда социалистиг чарыштың ажыл-херекке дээштиг, идиглиг болуруп ферма коллективтериниң үнелеп билип турар апарганы ажыктыг болганы чугаажок. Республиканың комсомолчу-аныяктар коллективтериниң 1981 чылда социалистиг чарыжынга тиилекчи болган Көк-Чар сүт-бараан фермазының ажыл херээ аңаа үлегер-чижек бо [illegible].

Чарыш салган ийи ферма бот-бодунуң ажылын, арга-дуржулгазын билчир ужурлуг. Ындыг турбужа, бирээзиниң ажыл-херээ өскезинге шоолуг билдинмейн [illegible] түңнелдерин болгаш көргүзүглерин [illegible] [illegible] [illegible] турар. [illegible] [illegible] чарыжын бүгү талалыг, билдилиг организастаарын чедип алыры [illegible].

А. ПҮГҮҮРАК.

Совет делегацияның баштыңының медеглели

МАДРИД. Мадрид ужуражылгазында совет делегациязының баштыңы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев парлалга конференциязын кылгаш болгаш АКШ-тың база НАТО-нуң өске-даа чамдык чурттарының ол ужуражылгазында [illegible] [illegible] хамаарыштыр тайылбыр кылган.

Польша Улус Республиказының иштики херээ болуп турар Польшада байдалды чугаалажыыр хоорун албадаар сорулга-биле Каттышкан Штаттар политиктиг база бир шуугаашкынны Мадридке кылыр бодаан-дыр деп ол онзалап айыткан. Мадрид ужуражыышкынының Соңгу Атлантика блогунуң салбыры болдурар дээн АКШ-тың оралдажыышкыннарынга шыңгыы удурланыышкынны совет делегациязы илергейлеп турдеп, ооң удуртукчузу медеглээн. Мадрид ужуражыышкыны — ол хээрге бүрүн эргелиг киржикчилериниң тускайлаң шуулганы болганда, ооң киржикчилери чүнү кылырын оларга албадап черле болбас. Ужуражыышкында киржип турар бүгү чурттар — улуг-даа, биче-даа чурттар — деңэргелиг болгаш бир дөмей [illegible].

Л. Ф. Ильичев журналистерниң [illegible] чогуур харыыларны берген болгаш АКШ база НАТО-нуң чамдык чурттары Польша Улус Республиказының иштики херектеринге холгаарлап киржип турары дээш оларны совет делегациязы буруудадып турар деп медеглээн. Польшаны экономика талазы-биле бойкоттаар дээн оралдажыышкыннары дээш НАТО-ну бүрүтгадып турар бис деп, ол чугаалаан.

Ужуражыышкынга чогумчалыг болгаш ажыл-ишчи байдалды хандырар, таарымчалыг [illegible] — нейтралдыг болгаш кайы-даа [illegible] чурттарның салдааны түңнел документтин [illegible] [illegible] алыр сорулганы чедип алыр [illegible] [illegible] совет [illegible] кылыр [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] медеглээн.

ПАП агентилелдиң дыңнадыы

ВАРШАВА. Польша Улус Республиказының Даштыкы херектер министерствозунуң ажылдакчызы турган Б. Валевскийниң херээниң талазы-биле суд чорудулгазы Варшаваның шериг округунуң шериг трибуналында эгелээнин ПАП агентилел дыңнаткан. Америк разведкага ажыктыг кылдыр шпион херээн үүлгеткени дээш ону буруудадып турар.

Б. Валевский даштыкы чуртта дипломаттыг албанга турда, АКШ-тың төп разведка эргелели ону бодунуң талазынга киирип алган. Ооң соонда Польшаның болгаш социалистиг демкаттыжылгазының [illegible] [illegible] [illegible] медээлерни АКШ-тың шпион черлеринге Б. Валевский дамчыдып берип келген. Ооң шпион үүлгедиглери Польша Улус Республиказының айыыл чок чоруунга болгаш [illegible] [illegible] кошкаралды чедирген болганда, ону төрээн чуртунга өскерликчи кылдыр санап турар.

Сессиялар болган

ГАВАНА. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының (ПБФ-нуң) Бюрозунуң [illegible] Гаванага [illegible] болган. Профэвилелдериниң X Бүгү-делегей конгрессизин хүн айтырыгларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] кожзуннерни — Вьетнамның болгаш Анголаның профэвилел каттыжылы [illegible]

Калыг-дошкун тулчуушкуннар

БЕЙРУТ. Иранның болгаш Иракты аразынга шыңгыы [illegible] турар. Бостанның районунга ирак шеригжилериниң [illegible] [illegible] иран шериглериниң оралдажыышкынын Иракты кол шериг [illegible] [illegible].

Иранның ченсектиг күштериниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тулчуушкуннарның үезинде ирак шериглер хөй кижилерни өлүрткен болгаш дайынчы техниказын уттурткаттырган. Дизфулдуң районунга ар[illegible] [illegible] [illegible] тулчуушкуннар турар. Оон [illegible] хөй бажыңнар [illegible] болгаш өрттенген. Тайбың чурттакчыларның аразында өлүрткеннер болгаш балыглаттырганнар бар болган.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРААЛ!

ЧАРЫШ — чедиишкинниң бырaзы, кижизидикчи күжү

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

1982

чаңгы чыл

февраль

ССРЭ-нин профэвилелдеринин XVII съездизин төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуулуңар!

УЛАМ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР ДЭЭШ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ профэвилел организацияларының ... болгаш органнар талазы-биле улам быжыкпышаан, бо ... ССРЭ-нин профэвилелдеринин XVII съездизин ... Олар ... 112 муң ажыг ажылчыннарны, албан-хаакчыларны хаара туткан. Олар күш-ажылчы коллективте бүрүзүнде ажылдап, кижилерни идейлиг тургузуу болгаш ... бүрүзүн организакчы ажыл-биле салдар чедирип турар.

Күш-ажылчы коллективтерде арга-ажыл, курлавырларны ажыглаарынче угланган ... эгелээшкин бүрүзү профэвилелдерниң деткимчезин ап, чарышка улуг идиг бере турар. «Хожудап турарлар чок ажылдаар» ...

... турар коллективтерниң мурнакчыларының эгелээшкиннерин калбак деткимчени алган. Ол съездиниң делегады Кызылда № 48 тудуг эргелелинде Е. С. Бизяева удурткан штукатурлар бригадазы. Мичуринга АТБ-ниң септекчилерниң болгаш чолаачыларның ... «Водоканал» эргелели болгаш өскелер-даа 1982 чылдың бирги кварталының планын съездиниң ажыдыышкыны хүнү — март 16-да күүседириң хүлээнген. Ол мөңгеш Эрзинниң «Чаа оруук» совхозтуң хойжулары чогула ниниативаны удурткан ... болгай.

Социалистиг чарыштың ...

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ...

Ч. МОНГУШ, профэвилелдерниң ... секретары.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ: боттаныышкыны кандыгыл?

«Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелели бо чылдың баштайгы айының тудуг-монтаж ажылдарының планын 109 хуу күүсеткен. Ол коллективтиң алды бригадаларының аразындан А. Воронин, А. Пашков оларның бригадалары керээ аргазы-биле ажылдап келгеш, эргелелдиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге эвээш эвес улуун киирген.

1. Кезек дадагалзааш...

1974 чыл. Ол үеде А. Д. Воронин ... общежитиеның тудуунга ажылдап турган. Чаңгыс бригаданың ... сагыынын бригаданың керээлиг ажылдаар аргазы ажок сонуургадып, дүвүреткен. Чаа арганың ажыктыг талаларының дугайында дыңналыгларны кончуг кичээнгейлиг-биле олар радиодан дыңнап, ...

... маргылдаалыг чугаа өөрчүй бээр.

— ... тудугжулары-биле бисти деңнеп! Ында дээрге бүгү-ле ажылдар механчаастаттынган, оон кадында тудуг материалдары бир-ле үүже чуве ыйнаан — дээн харыы дыңналыр.

— Бистиңде кандыг-дыр. ...

... Коллективтиң үш кежигүнү база бригадир бригаданың чүвелелинге бир чыл хуусаалыг ...

2. Чедиишкиннер болгаш шаптыктар

...

М. ОНДАР, «Шынның» корр.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

«Сүт-Хөл» биле «Алдан-Маадыр» совхозтар аразында социалистиг чарыштыг. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының саанчылары ...

Бора-Тайгажылар «Сүт-Хөл» совхозтуң Бара-Чыраа салбырының ...

...

Л. ОНДАР.

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

«Совет Тыва» совхозтуң ...

... Тээскин Кок-оол болгаш оон-даа өскелер шаанда, шыңгыы ажылдап, чер ажылчыннарының мурнуңгу одуруунда чоруп турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ

ХҮЛЭЭЛГЕ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

«Өөк» совхозтуң хоочун хойжузу Монгуш Балчыевич Настак-Дорну-биле ...

...

К. АРАКЧАА, «Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: ... механизаторлар — М. Саая, Д. Кок-кыс, К. Шимит-оол, В. Дамба, слесарь А. Бичекей.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу

Хей уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible]

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Седенба Маадыевна Базан — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Маня Тавлы-Беленовна Монгуш — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Евдокия Петровна Мартынова — Туран хоорайда ог-буле ээзи.

Сара Доржуевна Ондар — [illegible]

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Байлык Могеевна Самба — Булуң-Терек суурда ог-буле ээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Мария Сергеевна Дамба — Булуң-Терек суурда ог-буле ээзи.

Анчимаа Монгушевна Дамчай — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Чолдак-оол Монгушевна Опай — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

[illegible]

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

[illegible]

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың январь 29.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧАА СУДНО АЖЫГЛАЛГА КИРГЕН

СОФИЯ. Варнада судно тудуунуң Г. Димитров аттыг комбинады 38 муң тонна чүък сөөртүр чаа суднону бүдүргеш, [illegible] чорудупкан. Варнаның эртем-шинчилел болгаш телевидение-конструктор институдунуң специалистериниң телевидение ол суднону апатит, фосфат, руда, хөмүр-даш, тарааны сөөртүрүнге ажыглаар. Судноңу радио аппаратура-биле [illegible] кииргеш. Ындыг бүдүрүкчүлерни тутканы хөй айтырыгларны [illegible] болгаш курражыл-агыйларга берген. [illegible] бүдүрүлгелерге болбаазырадырыбиле чорударын ам сөөскен, ногааны, эътти, тараалы, өске-даа продуктуларны наладагааларынга чарытдалдар кылдырылган, болбаазыраткан продукцияның шынары бедээн.

Чурттуң кооперативтеринде болгаш курражыл-агыйларында амгы үеде ийи муң [illegible]

ЧААГАЙ ТҮҢНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БЕЛГРАД. Нефть болбаазырадыр [illegible] кадыңы бо чылдың эгезинде эгелдирген.

Бүдүрүлге черин Совет Эвилелинден алган бедик бүдүрүкчүлүг техника-биле дерээн. Дериг-херекселдерин энтээринге ССРЭ-ниң специалистери идепкейлиг киришкен. Комбинат амгы үеде 300 хевирниң янзы-бүрү каның ажылдирип, үлетпүр бүдүрүлгезиниң бүгү адырларын хандырып турар.

[illegible]

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

ХАНОЙ. Чылыдылга-биле [illegible]

Ийи талага ажыктыг чаагай кады ажылдажылга «Энергомашэкспорт» бүдүрүлге күштерни өстүрери, [illegible] ролюду ойнап турар. Совет [illegible] дөмечилдээн-биле «Бирач» деп [illegible] тудуп турар. Ол комплекстиң продукциязын Совет Эвилелинге садып турар.

[illegible] чоокта чаа бараан болгаш оон тудугжуларының ажылын бедик-биле үнелээн. Бо чылдың төнчүзүнде ажыглалга кирер ужурлуг станцияның баштайгы турбиназы [illegible] дырган.

БАШТАЙГЫ ПРОДУКЦИЯНЫ ДАШТЫКЫЖЕ САДЫГЛААН

ПНОМПЕНЬ. Чурттуң [illegible] заводу бодунуң баштайгы продукциязын даштыкы [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

КӨДЭЭ РАЙОННАРДА БҮДҮРҮЛГЕЛЕР

БУДАПЕШТ. Ногааларны, [illegible]

50-ГИ МИЛЛИОН ТОННА КАҢ

БУХАРЕСТ. [illegible]

КНО-нуң КОМИССИЯЗЫНДА

ЖЕНЕВА. КНО-нуң [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

Компартияның негелдези

ЛИССАБОН. [illegible]

[illegible]

МАРТИН ЛЮТЕР КИНГТИҢ ОРУУ-БИЛЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ЛАОСТУҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМЫ

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ПРОФЭВИЛЕЛИНГЕ УДУР АНГЛИ ЧАЗАКТЫҢ ХООЙЛУЗУ

ЛОНДОН. (СЭТА). [illegible]

Белеткенип турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible]

Кооператорларда МУРНАКЧЫЛАР ХӨЙ

[illegible]

Н. СОЯН-ООЛ.

КОЖАЗЫН КЫЙГЫРГАН

[illegible]

Б. САРЫГЛАР.
Чеди-Хөлчү район.

БИРЭЭЗИ ХАГДЫНГАН СООНДА

[illegible]

Д. АИР-САЙДА.
Тожу район.

НАЦИОНАЛ ФРОНТУНУ ТУРГУСКАН

САН-ХОСЕ. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

Конгресс ажыттынган

ГАВАНА. (СЭТА). [illegible]

АЙЫЫЛДЫГ ЧЕПСЕКТИ БҮДҮРҮП ЭГЕЛЭЭР ДЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible]

ДАЙЫНЗЫРАК ПОЛИТИКАГА УДУР

АКШ. Президент Рейганның дайынзырак [illegible]

ЧУРУКТА: [illegible] ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

ЧАА-ЧАА АРГАЛАРНЫ ТЫП ТУРГАШ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш партия, совет органнарының удуртулгазы-биле Тожу районнуң культура албан черлери 1981 чылда болгаш бо чаа чылда элээн боттуг ажылдарны чорудуп, кижилерниң ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп келген.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин ажылчыннарга чедиришкиниң пропагандалары-биле районнуң культура бажыңнарында, библиотекаларда [illegible] «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери — амыдыралга!» деп темалыг кескү агитация кол черни ээлеп, оларны үениң [illegible] чаартып, бо талазы-биле темалыг кежээлерин, аас журналдарын, номчулга конференцияларын болгаш [illegible]

ажылдап турар. Чылдар эрткен дудум, чоннуң культуржуттуң дециели эвэп турар.

Эрткен чылын районнуң клубтарынга, культура бажыңнарынга 115 [illegible] нертти 13452 кижиге көргүскен, оон аңгыда чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле агитквартталдарга, школаларга, [illegible] культура бажыңнарынга, бригадалар, фермаларга 323 удаа янзы-бүрү темаларлыг лекция, [illegible] Чон иштинге культура-массалыг [illegible]

[illegible]

А. ШИРАП.
СЭКП Тожу райкомунуң секретары.

Суур культура амыдырал

[illegible]

Бөгүн — Волочаевка чоогунга ак гвардейжилерни чылча шапканының 60 чылы

Волочаевка чоогунга (Хабаровскиден [illegible]) ак гвардейжилерни чылча шапкандан бээр бөгүн 60 чыл болган.

Хамаатының дайынның балыгларын бистин Тывавон чуртувустуң дыка хөй кезиинге экиртип эгелеп турган-даа болза, Ыраккы Чөөн чүкке пролетарлыг революцияның тиилелгези дээш демисел ургуулчуледип турган. Бодунуң шериглерин аңаа тудуп турган Япония-биле шериг чорулдаазын болдурбас дээш чурттар аразында күрүне — Ыраккы Чөөн чүк республиканы туруттунган.

1921 чылдың кайда [illegible] кимчези-биле ак гвардейжилер Владивостокка эргилде кылгаш, Ыраккы Чөөн чүк республикаже халдаан. Ону Хабаровскиниң баранын талазында [illegible] республиканың Улусчу-революстуг шерии В. К. Блюхерниң удуртулгазы-биле Волочаевкаже халдаашкын операциязын [illegible] бол боттандырган. Дөртен градус соок турда-даа чоннуң шериглери болгаш кызыл партизаннар саарлып турган октуглаа-биле дайзынче коргуш чокка халдааш, 1922 чылдың февраль 12-де Волочаевканы ээлеп алганнар, а ийи хонганда Хабаровскини хостаан. Волочаевкага чедип алдынган тиилелге Ыраккы Чөөн чүкке демиселдиң шиитпирлиг кезээ болган.

ЧУРУКТА: Волочаевка дээш штурмунуң киржикчилери (солагай талазындан): Волочаевканың Кызыл Тук орденниг полугунуң салбыр командири А. Л. Анойкин, Волочаевканың Кызыл Тук орденниг полугунуң чадаг хайгыылчылар командири К. Т. Морозов, Тропико-Савскиниң Кызыл туктуг полугунуң улуг хайгыылчызы П. И. Зеретухин олар.

В. Тарабащун биле А. Ткачуктуң фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Коммунист Сырга Күдерек Бай-Тайганың Кара-Хөл сумузунуң школазында тыва дыл, төөгү башкылап турар. Бо өөредилге чылының эртемниг улдуңунда бодунуң эртемниинге чүс хуу өөредилгени чедип алган.

Сырга Назындаевна совхозта партком кежигүнү. Хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, совхозтуң экономиктиг болгаш социал үнүжүлдезиниң планныг онаалдаларын күүседиринге төлептиг улуун киирип чоруур.

ЧУРУКТА: — башкы С. Н. Күдерек.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

ЫРЫНЫ КАНЧААР ЧОГААДЫП ТУРГАНЫЛ

[illegible]

А. ФРАНКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
Москва — Иваново.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Совет Литвага ССРЭ-ниң 60 чыл болур юбилейинге турас калткан неделя болуп эрткен. Чер бүгүдеге автономнуг республикалар, областар, округтар дугайында тайылбыр ажылдарын чорудкан, литератураны делгээн.

Тыва дугайында хөй-хөй очерктерни, информацияларны, фото-чуруктарны солуннарга парлаан, телевидениеге Тываның күш-ажылчы кижилериниң, культуразының, бойдузунуң дугайында дамчыдылгалар болгулаан.

К. МААДЫ.

ОЙНААРАКТАРНЫҢ АРЫГ-ШЕВЕРИН САГЫҢАР

Ойнаарак — бичии чаштарга долгандыр турар чүүлдерни билип алырынга ужурлуг, өөрүшкүнү болдурар. Оон дузазы-биле бойдуста дириг амытаннарны таныыр, [illegible]

[illegible]

З. ТЫРТЫК-ООЛ,
Санитар-чырыдышкын башкылар инструкторы.

ЧАЛГААРАНЧЫГ СУУР

[illegible]

Ш. САРЫГЛАР.

БИЛИР СИЛЕР БЕ?

● Москва Кремлиниң [illegible]

● «[illegible]» [illegible]

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

МЕРАНО СООНДА БИР ДУГААР

ПАРИЖ. (СЭТА). Шыдыраа тулчуушкунунга делегейниң үш дакпыр чемпиону А. Карпов [illegible] ЮНЕСКО-нуң штаб-квартиразынга оон чиги-ниң директору А. М. Боунун чалалгазы-биле февраль [illegible] француз хөй-ниитиниң кичээнгейин хаара туткан А. Карповка аңаа бурунгу шагның алдарлыг [illegible] философу Авиценнаның [illegible] ЮНЕСКО-нуң медалын тывыскан.

Делегей чемпиону 15 холгэ хары үгда ойнаарының сеансызын эрттирген, шыдыраа тоглуунуң дугайында, оон ССРЭ-де хөгжүлдезиниң дугайында чугаалаан, хөй санныг айтырыгларга харыылаан.

Делегейниң бирги чери дээш маргылдаа оон биржик [illegible] мага боттуң шыдамылдын ... хөй күштү үнүрер деп.

А. Карпов демдеглээн. Шыдыраа маргылдааларының амгы херээлерин [illegible]

Оон дараазындагы маргылдаага [illegible] дөрт чугаалары [illegible]. Оларның аразында совет [illegible] Спасский, Полугаевский, Таль, Балашов, Исахис, Каспаров база даштыкылдан Портиш, Рибли, Андерсон болгаш өскелерин даа ол ... [illegible]

Бо чылын делегейниң дөрт [illegible] оон аңгыда чылдың эң харылгаалыг маргылдаазы болур Швейцарияга эртер делегейниң шыдыраа олимпиадазынга совет команданы башкарып чериин А. Карпов дыннаткан.

● ● ●

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). «Кларин» солунунуң шиналы дээш аргентин хоорай Мар-дель-Плата [illegible] делегейниң улуг маргылдаазының [illegible] делегей чемпиону Анатолий Карповту «Эрмитаж» отельге [illegible]

дель-Плата хоорайның чери Луис Фабрисио кылган. Агы-биле ойнаан делегей чемпиону Мерано-га маргылдаа соонда бир дугаар оюнун 44 кү көшке [illegible]

Ол маргылдааның баштайгы салыгларының бирээзинге совет гроссмейстер Лев Полугаевский [illegible]

[illegible]

СОВЕТ КОМАНДАНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

СЫКТЫВКАР. (СЭТА-ның тускай корр.). [illegible]

[illegible]

БАШТАЙГЫ ЧЕМПИОН

РАУБИЧИ. (СЭТА-ның тускай корр.). [illegible] 55,9 секунда [illegible]

[illegible]

КЫЛАҢ ДОШКА

[illegible]

О. ШҮҮНЕЙ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикада шөлер булуттаар, хар чагбас, барыын үг- [illegible] 2—7 метр [illegible] 18—20 градус соок.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Гранатаның тудуктарынга» [illegible]
«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» [illegible]
«БАА-ХЕМ»: [illegible]
«ЕНИСЕЙ»: [illegible]

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

[illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

[illegible]

МОСКВАДАН

[illegible]

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчулар белдири, № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыг херектериниң талазы-биле кол эргелелиниң [illegible] Кызыл, [illegible] ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 37 (11835) | 1982 чылдың февраль 13, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

СОВЕТТЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Республикада мал кыштаглаашкыны эрткен кыштың бо үезинге бодаарга, черле чүгээр деп чугаалап болур. Бо болза мал кыштаглаашкынынга белеткелдерни эрттиричилерниң кыйгырыы-биле чер-черге баш удур багай эвес чорутканының болгаш «Алдан-Маадыр», «Саян» совхозтарның малчыннарының эгелээшкиннерин республиканың мал ажылдакчыларының калбаа-биле деткээнинден мал кыштаглаашкынынче ажыл-агыйларның элээн организастыг киргениниң болгаш амга чедир ону багай эвес чорудуп келгениниң түңнели болган.

Ниитиниң малының хүр болгаш менди кыш ажарын, мал ажылының продуктулуун кудулатпазын ханызырар дээш партия, ажыл-агый органнары-биле кады республиканың чер-чер Советтери чогуур ажылдарны чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Районнар, кодээ Советтер болгаш оларның күүскомнары мал кыштаглаашкынының байдалын доктаамал кичээнгейге тургузуп, оларның хөй нуруузу бо чугула кампанияны билдилиг, оперативтиг удуртуп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр кодээ Совединиң күүскому бо айтырыгже үргүлчү кичээнгей салып, күүском, доктаамал комиссиялар хуралдарынга сайгарып көрүп турар. Совхозтуң бригадаларында болгаш фермаларында депутаттар бөлүктери болгаш постулары хыналдаларны чорудуп, илереэн четпестерни дораан чайладырын чедип ап турар. Бай-Тайга районнуң Шуй, Мөңгүн-Тайганың Каргы, Бии-Хемниң Өөк, Тожунуң Азас, Каа-Хемниң Ильинка, Тес-Хемниң О. Шынаа болгаш өске-даа кодээ Советтер, оларның күүскомнары мал кыштаглаашкынын доктаамал хайгааралга тудуп, фермаларга, кыштагларга күүском кежигүннерин, активчилерин, суурларда организацияларны, агитквартираларны быжыглап, оларны дамчыштыр малчыннарның ажыл-ижинге, амыдырал-чуртталгазынга боттуг дузаны чедирип турар.

Моон-биле чергелештир чамдык кодээ Советтер мал кыштаглаашкынынче эки-ле ханылап кирбейн, ажыл-агый удуртукчуларындан болгаш специалистерден негелдени кошкадып, кыштаглаашкында, малчыннарның амыдырал байдалында бар болуп турар четпестерни чайладыр дээш шиитпирлиг хемчеглерни албайн турарын шыңгыы демдеглээр херек. Элегес кодээ Совединиң күүскому совхозтуң фермазында күш-ажылдың чуруму кошкак, кажаалар өдээ аштаттынмайн, мал чеми эвээжээн турда-ла, оларны эдер дээш чогуур хемчеглер албайн турган. Барыын-Хемчиктиң Ак кодээ Соведи коданнарда мал чемнери каап бээр савалар чогундан, ол тетчеглеттинип турда, районнуң улусчу контролю хынааже чедир херекке албайн келген. «Кызыл тук» совхозтуң хаван фермазында ажаалда-чемгерилге ажылдарын хол-биле кылып турар, чамдык дериг-херекселдер үрелген, а Бүрен-Аксы кодээ Совет, ооң күүскому, доктаамал комиссиялары ол бүгүнү эскербейн эрттирген.

Малчыннарның амыдырал-чуртталга байдалын экижидеринде садыг, эмнелге болгаш культура талазы-биле хандырылгазын организастап турарында четпестер эвээш эвес болуп турар. «Хадын» совхозтуң Суглуг-Хемде хойжуларының амыдырал хандырылгазы дыка багай. Оларга автомагазин, эмчилер, харын-даа совхозтуң, Суглуг-Хем кодээ Совет күүскомунуң удуртукчулары безин ховар келир. Олар кино, концертти ай-айы-биле көрбейн турар. Каа-Хем районда Мерген сүт-бараан фермазында чунар-бажың ажылдавайн турар. Ол дугайында парлалгага шүгүмчүлеткен хирезинде, Бояровка кодээ Советтиң күүскому кандыг-даа хемчег албайн турар.

Мал кыштаглаашкынының байдалында болгаш малчыннарның амыдырал-хандырылгазында үстүнде демдеглээни ышкаш четпестер болгаш чедир кылдынмайн турар чүүлдер, кижи тоомча чок эрттирер арга чок амыдыралчы чугула айтырыглар өске-даа черлерде хөй болуп турар. Бо бүгү дээрге улус депутаттарының Советтериниң, оларның күүскомнарының дорт харылаар ажылы-дыр. Кыштаглаашкында үүрмек айтырыглар азы четпестер чок. Ынчангаш оларны чер-чер Советтери шалыпкын болгаш билдилиг шиитпирлээр ужурлуг.

Кыштаглаашкын шалыпчы фронт болуп үргүлчүлевишаан. Ол моон соңгаар харын улам шыңгыыраар. Мал чемнериниң курлавырлары эвээжээр, мал төлү улам көвүдээр, арган-дорган малдарның саны немежир. Час дүжүп, өл- шык, хат-когурум болуру-биле холбаштыр малга аарыглар тыптып болур. Харын-даа кыштаглаашкынның ол үезинде малдың хөй чидириглериниң болуп турарын мурнуку чылдарның түңнелдери көргүзүп турар.

Мал кыштаглаашкынының арткан үезин ону организастыг эрттирер, тодаргай удуртур талазы-биле кодээ болгаш район Советтериниң ролюн болгаш харысалгазын улам бедидерин негеп турар. Моон ужурунда Совет бүрүзү активтериниң, депутаттарының, доктаамал комиссияларының, депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының база шефчи организацияларның күжүн бо чугула кампанияже улам сырый мөөңнээр ужурлуг. Фермаларда, бригадаларда депутаттар бөлүктери, доктаамал комиссиялар үргүлчү [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кыштаглаашкынны организастыг [illegible] малчыннарның болурун барымдаалаар херек.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

«Шын» солунунуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Үрбүнде Бел бригадазының хойжузу **Дагба-Лама Тырыҥ-оолдуң** ажылиштиг чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген. Ол төрүүр 281 хоюндан 276 хураганны бо хүннерге чедир алган. Малдың чаш төлүнүң күш-шыдалы эки, онча-менди өзүп-дорүгүп турар.

Малчынның коданында хой оолдаашкыны уламчылап турар.

УЗУН ОРУКТА

Чолаачы Н. И. Кудрявцев Шуурмак лесничествозунуң шалыпчы ишчизи. Оргу беш чылдың планын ол чедиишкиннег күүсеткен, 1981 чылда база эки көргүзүглерлиг болган. Чолаачы январьда, февральдың баштайгы он хонуунда шалыпчы темпизин кошкатпаан.

Узун орук чүък автомашиназының чолаачызынга кандыг бергелерни таварыштырбас дээр. Ол ону ажыл эртип чаңчыккан. Н. И. Кудрявцев эдилээн техниказынга камналгалыг, эш-өөрүнге биче сеткилдиг. Шалыпчы ишчи 1982 чылда алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде ажыр күүседир сорулга-биле ажылдап турар.

Т. КУНГА.
Тес-Хем район.

САГЫШ ООЖУРГАП ОЛУРБАЙН...

Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунуң мал ажылдыкчылары бо чылын 200 тонна эътти, 150 тонна сүттү болгаш 22 тонна дүктү күрүнеге садар планныг. А бирги кварталда эътти 35 тоннаны, сүттү 33 тоннаны садар ужурлуг.

Бо белен эвес сорулганың чедиишкиннег күүселдези бир-ле дугаарында мал кыштаглаашкынын организастыг эки эрттирериндеп кол хамааржыры билдингир. Ынчангаш амгы үеде хөй күштү онче салып турар. Мурнуку чылдарның [illegible] кыштаглаашкынның ниити байдалы эки. Хар чуга, соок база-ла хирезинде.

Ынчалзажок совхозтуң удуртулгазы, тускай эртемниглер болгаш малчыннар аңаа сагыш оожургап олурбайн, малдың кышкы ажаалда-чемгерилгезинче, суггарылгазынче кичээнгейни кошкатпайн келген. Бодуун чемнерниң курлавыры ам-даа хөй. Ооң кадында, совхозтуң механизастаттынган звенозу Ак-Чыраадан хыыргыыш белеткээрин уламчылап турар. Ук звено (удуртукчузу Х. Монгуш) 187 тонна мал чемин белеткээш, оон 120 тоннаны совхозтуң фермазында сөөртүп эккеп алган. Хыыргыыш кезип, прессээр талазы-биле бердингеп даалганы бо айда бурун күүседир болгаш ооң сөөртүлгезин кыска хуусаада доозар сорулга салдынган.

Бодуун чемнерни малга чүгле болбаазыраткаш, микроэлементилер-биле холуп бээри — кыштаглаашкында кол негелделерниң бирээзи. Ынчангаш хыыргыышты совхозтуң сүт-бараан фермазында машинага хээндектээш, чем пегинге чымчадыр хандырткаш, инектерге берип турар. Ынчалза-даа четпес чүве чок дээрге, чем пеги орта ажылдавас, удаа-дараа үрелир, аңаа турары хөй. Совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары ооң хүн бүрүде ажылдаарын хандырар, үрели берген таварылгада дүргең эдип-септээриниң хемчеглерин ап чорудары чугула. Сүт саалдазын көвүдедири малды хоолулуг чемнер-биле эки чемгереринден дорт хамааржыр болганда, ферманың кол-ла техниктиг күчүзү — чем пеги туруушкун чок ажылдаар ужурлуг.

Оон-биле чергелештир саардаа, семиртир-даа малды чылыг суг-биле доктаамал хандырып, суггарары — чугула сорулга. Кызыл-Чыраа фермазында ол ажылды багай эвес организастап турар.

Сүт саалдазын декада айы-биле улам-на көвүдедир сорулга салдынган болганда, саанчылар, кадарчылар ортузунда социалистиг чарышты дээштиг болдурарынче улуг кичээнгейни угландырган. Ону беш хонуктап түңнеп, сүт саалдазынга өзүлдени чедип алган саанчыларны азы ол үеде эки ажылдаан кижилерни материалдыг, моральдыг шаңнап мактап турар. Анай Нова, Чечек Ондар дээш өске-даа саанчылар чарышка эки түңнелдерни чедип ап турар.

Шээр мал бригадаларында төрүүр хойнуң чартык кезиинден хөйү оолдапкан. Хураганнары шупту камгалаттынган, эки өзүп турар. Моңгуш Шуңнак, Моңгуш Опанай, Ховалыг Сандан дээш ышкаш хойжулар кадарган малының 100 бажынга онаалтыр 81—90 чедир хураганнарны камгалап алганнар. Аалдарда сакманчылар четчелеттинген, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап, өстүрер харысаалгалыг ажылга боттарының улуун киирип, малчыннарга улуг дузаны чедирип турарлар.

Совестеде «Беларусь» болгаш суг сөөртүр бир машинаның септелгезин кылып турганы-биле шээр мал коданнарын суг-биле хандырарынга элээн бергедээшкиннер турган. Ам оларның кайызы-даа ажылдай берген, сугну малчыннарга үзүктел чок чедирип турар.

Дарый шиитпирлээри негеттинип турар бир айтырыг болза, чаш хураганнарга чиртир сула-биле төрүүр хой коданнарын четчир кылдыр хандырары. Амгы үеде элээн каш малчыннарда сула үзүктелип турарын аңаа чоргаш көрдүвүс.

Мал ажылының тускай эртемниглери чаш мал аарыгларынга удур профилактиканы чорудары-биле баш бурунгаар сыкыртыышкыннарны кылып, төрүттүнген хураганнарны удур-ла дамзылап, дугаарлап, кыштаглаашкында өске-даа ажылдарны башкарбышаан, коданнарны үргүлчү кезип чоруп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын төрүүр чүс малга онаалтыр 90 анай, хураганны, 85 бызаа, кулунну алыр сорулганы салган. Ону ынаптала күүседир, кыштаглаашкынны хүр эрттирер дээш бо хүннерде кызымаккай ажылдап турарлар.

Х.-К. МОНГУШ.

Г. Ч. ШИРШИН-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин-биле «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Аксы, Хөр-Тайга суурларынга февраль 10-11-де ужурашкан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырып турарының, он бирги беш чылдың бирги чылында Тываның улус ажыл-агыйы болгаш культура хөгжүлдезиниң түңнелдерин дугайын. ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур республиканың ажылчы чоннарының бедик көдүрлүүшкүнүнүң дугайын эш Г. Ч. Ширшин ужуражыышкын үезинде чугаалап берген.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда турар сорулгаларга, ылангыя мал кыштаглаашкынын хүр чаагай эрттирериниң, часкы хову ажылдарынга белеткелдиң, совхозтуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш [illegible] идейлиг-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезин экижидеринче кичээнгейни угландырган.

Сүт-Аксынга ужуражыышкынга «Сүт-Хөл» совхозта партком секретары Ч. Д. Монгуш, Сүт-Хөл эмнелгезиниң кол эмчизи О. Ш. Ондар, совхозтуң электросваршиги Б. Т. Сат, «Сүт-Хөл» совхозтуң директору К. К. Куулар чүве чугаалааннар. Хөр-Тайгага болган ужуражыышкынга Ишкин кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Д. С. Тюлюш, совхозтуң Ишкин салбырының хойжузу Ч. К. Монгуш, ол-ла салбырның мал эмчизи А. Т. Монгуш, ортумак школаның директору Т. Ч. Ооржак чүве чугаалааннар.

Ужуражыышкынга чүве чугаалаан эштер он бирги беш чылдың ийиги чылында совхозтуң ажылчы чоннары алган социалистиг хүлээлгелерин кандаар күүседип турарының дугайында чугаалаан. [illegible] сорулгаларны чедиишкиннег [illegible] [illegible] [illegible] дээрзин бүзүреткеннер.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи С. Соян он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик көргүзүглерни чедип ап, төрүүр 100 хойдан 121 хураганны онча-менди камгалап алган.

Шак ындыг күш-ажылчы чедиишкинни дээш база мал ажылынга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш Суван Сойсунович Соян чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнатkan.

Ол-ла совхозтуң малчыны Алексей Шимет районнуң аныяк малчыннарының аразында социалистиг чарышка эки түңнелдерлиг болуп, төрүүр 100 хойдан 106 хураганны дорүктүрген. Аныяк малчын 1982 чылды база эки көргүзүглерлиг эгелээн. Ооң кадарган хоюнуң барык шуптузу оолдапкан. Оон чаңгыс-даа хураган чидириг чок.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

СЕМИНАР-ХУРАЛ

Эрзин районнуң товуге партия-ажыл-агый активиниң семинар-хуралы болуп эрткен. Аңаа совхозтар директорлары, партком̆нар секретарьлары, ажылчын комитеттер даргалары, ажыл-агыйларның кол специалистери, албан организация черлериниң партия организацияларының секретарьлары олурушкан.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин партия, совет, ажыл-агый органнары канчаар күүседип турарының дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи В. П. Суров кылган.

Февраль 19-та эртер политкүнүнүң темазы «Чоннуң хууда ажыл-агыйын хөгжүдери». Бо темага холбаштыр «Чонну аъш-чем-биле хандырар дугайында» деп лекцияны СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Д. К. Натсак номчаан.

Бистиң корр.

Хүннүң медээлери

Бедик темп

Кызыл районнуң «Шан-балыг» совхозунуң механизаторлары 1982 чылдың часкы хову ажылдарынга белеткелди шалыпчыы темп-биле чорудуп турар. Септелгеде кирген 46 тракторнуң 32-зи [illegible] үнген, бо хүннерде белениниң шугумунда. Тараа кестирер СКД-5 деп маркалыг 45 комбайнның 21-и септеттинген. 49 кодо ажыл-агый машиналары [illegible] [illegible] белен. Арткан техниканы февраль 25-ке чедир септеп доозарын совхозтуң механизаторлары хүлээнген.

Септелгеде ажылдап турар механизаторларның аразында социалистиг чарышты [illegible] Ч. Куулар, Б. Чолаа, А. Ондар, Х. Куулар, В. Алдын-Херел баштап турарлар. Үстүнде мурнакчылар хүн нормазын доктаамал 110-дан 120 хуу күүсетип турар.

Д. ДОКУЛ-ООЛ.

Үени мурнаан

Гульсария Ишкенкиниң күш-ажылчы бүдүрүкче календарында — 1982 чылдың май. А ооң [illegible] бригадада ажылдап турар эштери Татьяна [illegible] биле Ольга [illegible] олар база-ла үени мурнаан турарлар. Олар [illegible] бо чылдың март [illegible] үлүүнге киирерин ажылдап турар. [illegible] [illegible] чүгле үени мурнап турары-биле эвес, [illegible] бедик бүдүрүкчүлүг ажылы-биле [illegible]. Оларның күш-ажылын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сайзыраан.

В. КУУЛАР

Пландан ажыр

Тес-Хем районнуң «[illegible]» совхозунуң [illegible] [illegible] фермазының комсомолдуг [illegible] [illegible] коллективи [illegible] ажыл-агый чылында [illegible] [illegible] [illegible] ВЛКСМ [illegible] [illegible] [illegible] шаңнаткан. Шаңналга төлептиг болган коллектив сүт бүдүрериниң [illegible] планын хуусаазындан мурнай күүседип, күрүнеге 10 тонна сүт [illegible] — 12 тонна [illegible] [illegible].

Бистиң корр.

Сакманчылап

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозтуң Саргал болгаш Хайыраатының кыштагларында хой оолдаашкыны кидин түлүк. Лама Моңгедейниң коданында 160 хой төрээн, 162 хураган менди алдынган. Хойжунуң дузалакчызы Алексей Ооржак кызымак ажылдап, мактадып турар.

База ол ышкаш Балчыр-оол Баданның коданында 127 хой оолдаан. Комсомолчу Марина Бадан ийи дугаар чыл сакманчылап, бо хой оолдаашкынының үезинде чүс хураганны доруктур өстүргеш, улуг хойжуга хүлээдип бээр деп социалистиг хүлээлгени алган. Аныяк сакманчының ажаакан хураганнары ам 70 апкан.

А. ХОМУШКУ.

Даштыкы медээлер

ЧУГУЛА ШИИТПИРЛЕР

ПНОМПЕНЬ. Кампучия Улус Республиканың Национал хуралының сессиязы бо дунуң ажылын доосkan. Эрткен чылдың түңнелдерин сессияга үндүрген болгаш 1982 чылда чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планын бадылаан. Национал хуралдың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, суд болгаш прокуратура органнарының организастыг тургузуун болгаш ажыл-чорудулгазын сайзыраткайжыдарынче угланган элээн каш хоойлуларны сессия база хүлээп алган.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында чуртка чедип алдынган эки түңнелдер Совет Эвилелиниң, Вьетнамның, Лаостуң болгаш аңгы-дуңма социалистиг өске-даа чурттарның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Кампучияның Национал хуралының дараазында [illegible] сессияның түңнел [illegible] онзалап демдеглээн.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДЕЛИ. Америк боо-чепсектерни Пакистанга берип турары-биле холбаштыр сагыш-сеткилдиң шыңгыы дүвүрээшкинин Индияның премьер-министри Индира Ганди илерэйлээн. [illegible] [illegible] министри Т. Фельдиниң Индияга албанның аян-чоруу-биле холбаштыр тургускан дугаштеки шайлалгага И. Ганди чүве чугаалаан болгаш Пакистанның чепсегленииниң Мурнуу-Чөөн Азияга айыыбызыны база айыыл чок [illegible] быжыглаарынга [illegible] болбайн турар деп медеглээн. Индияның болгаш Пакистанның аразында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шиитпирлээри чугула [illegible] [illegible].

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

НЬЮ-ЙОРК. Боо-чепсектерниң соксаал чокка эндере [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болдурган деп, Кипрнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

СИРИЯНЫҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИНИҢ ДЫҢНАДЫЫ

ДАМАСК. [illegible] [illegible] Хама [illegible] байдалга хамаарыштыр дыңнадыг кылган. АКШ-тың күрүне [illegible] [illegible] чизи ол хоорайда байдалга хамаарыштыр меге медээлерни нептередкен болгаш Сирияның иштики херектеринге холгаарлап кирерин оралдашкан.

«Мусульманчы алышкылар» дээр чепсектиг дээрбечилерниң чажырган боо-чепсектерин, чажыт бажыңнарын илередир талазы-биле чогуур хемчеглерни Сирияның эрге-чагыргазы [illegible] [illegible] чорудуп турган. Ол хемчеглерни боттандырган үеде чүс ажыг бооларны хавырган болгаш суд четтиргезинден чаштынган элээн каш дээрбечилерни тудуп хоругдаан.

Чепсегленииниң дүжүрери — ол дээрге, хоозун бодал эвес-тир. Чепсегленииниң дүжүрери — быжыг тайбыңның [illegible] [illegible] деп, КНО-нуң Чиццино секретары айыткан.

АЯТОЛЛА ХОМЕЙНИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ТЕГЕРАН. Иран революциязының 3 чыл болганы-биле холбаштыр чурттуң удуртукчузу аятолла Хомейни чонга кыйгырыг үндүрген. [illegible] Иранга удур америк империализмниң [illegible] [illegible] киниерин буруу шаапкан.

Революцияның байырлалы-биле холбаштыр [illegible] дериг паразы [illegible] [illegible] [illegible] «Ислам революциязының [illegible]» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ТУРЦИЯДА СУД ЧОРУДУЛГАЗЫ

СТАМБУЛ. Чурттуң [illegible] [illegible] профэвилелдериниң конфедерациязының удуртукчуларының 52 кежигүннерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] өлүрер кылдыр шиигин прокурор негеген.

(СЭТА).

„ЧАА ОРУК" СОВХОЗ

Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылында эки көргүзүглерни чедип алгаш, ооң ийиги чылын база кушт ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээннер.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин толептиг уткуур дээш совхозтуң хойжулары чаа инициативаны идип үндүргеннер. Олар съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир кыштаглаашкынның үезинде хойларының баш санын онча-менди камгалап алырын, съездиниң ажыттынар хүнү — март 16-га чедир төрүүр 100 хойга өнааштыр 95-тен ору хураганны камгалап алырын шиитпирлээннер.

Ол совхозтуң ажылчыннарының чедиишкиннериниң болгаш келир үеде сорулгаларының дугайында материалдарны мооң адаанда парлаадывыс.

Профэвилелдериниң XVII съездизинге уткуштур

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН

[illegible]

Д.-Б. ПОНЧУ.

Эрткен чылын совхозтуң малчыннар аразынга калбарган социалистиг чарыжынга эң эки көргүзүгнү Маруся Соян чедип алган. Ол төрүүр 100 хойдан-на 109 хураганны онча-менди камгалап алган.

ЧУРУКТА: М. Соян өөнүң иштинде, совхозтуң № 1 хойжу бригадазының бригадири А. Соян-биле.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

СҮТ БҮДҮРЕРИ КӨВҮДЭЭР

Кочетов аттыг сүт-бараан фермазының ажылчыннары совхозтуң мал ажылында өске ажылдакчылары-биле бир демей, он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хулээлгелерин ажыр болгаш доозур күүседир дээш 1981 чылда улуг [illegible] ажылдаан бис.

1981 чылда ферма сүттү бүдүрерин 118.2 хуудга күүсеткен, а 1980 чыл-биле деңнээрге 10.6 хуудга көвүдеткен. Күрүнеге 91 тонна сүт садар планын 124 тоннага чедирип, [illegible] 1980 чылдан 25 тонна сүт хөйнү саткан. Ферманың коллективи [illegible]

[illegible] тиң фермазының баазазынга районнуң бүгү саанчыларының слёдун организастааны, [illegible] солушкаанывыс бисте кончуг ажыктыг болган.

Фермада партия, комсомол организациялары болгаш улусчу контроль постузу [illegible] бүрүнде контрольдап, коллектив кежигүннери-биле ботчускайлап ажылды чорудуп турарынга корум-чурум үрээр, ажыл шагы үрээр чоруктар шуут чок.

Ферманың коллективи малдың ажаалда-тежээлдезинче кол кичээнгейни салып, фермага кормоцех тургузуп ажылдап тураар-биле малга [illegible]

[illegible]

1981 чылда кожавыс Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-барааң фермазының мурнакчы дуржулгазын өөренип чорааныс база чамын районнуң кодо ажыл-агый эргелелиниң, совхозтуң парткомунуң, [illegible] болгаш [illegible] комитединиң бис- [illegible] рынга эки чиик апаар.

Кочетов аттыг сүт-барааң фермазының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ону ажыл-дыраа боттандырар дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар.

Б. АЗЫРАА, ферманың учетчизи.

ЧУРУКТА: Саны-Маадыр Салчак, Римма Чурук.

БИСТИҢ БРИГАДАВЫС...

Бистиң «Чаа орук» совхозтуң хойжулары ССРЭ-ниң профэвилелдериниң бо чылдың март 16-да Москвага ажыттынар XVII съездизин толептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш чаа бедиткен социалистиг хулээлгезин ап, съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир төрүүр 100 хойга оннаштыр 95-тен ору хураганны онча-менди камга[...]

[illegible]

[...]ның Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилел чөвүлелдиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин база 800 рубльдиң акша шаңналын алган.

Аныяктарны хой [illegible] хаара тудары [illegible] талазы-биле [illegible] бригадада кичээнгейде алган. Ооң уламындан [illegible]

[illegible] ажыл-дап турарлар. Ол бүгү хойжуларны [illegible] дээштиг саадарын чедирип келген.

Бистиң совхозтуң № 4 хойжу бригадазының хойжулары ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин толептиг уткуур [illegible]

Б. СЕВИЛМАА, совхозта № 4 хойжу бригаданың бригадири.

ЧУРУКТА: № 4 хойжу бригаданың бригадири Байыр-оол Севилмаа, улуг кадарчы Анай Севилмаа (ортузунда), сакманчылар Уваня Лопсан болгаш Валерий Айыжы олар чаа төрүттүнген хураганнарын көрүп турары.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ: боттанылышкыны кандыгыл?

(Төгүүзү. Эгеле № 36 «Шында»).

3. Башкарылганың төвү

[illegible]

4. Мергежилдиң бединче базым

[illegible]

5. Түңнел сөс

[illegible]

М. ОНДАР, «Шынның» корр.

АНЫЯКТАРГА ЧОРГААРЛАНЫР БИС

[illegible]

С. САРЫГЛАР.

Беш чылдың шалыпчылары

МАСТЕР

Чолаакемназарсының, ынча ла ажыл межезиниң дамчыда делгем кайгамчык... Назынын алыр болза, чаа-ла кижи ортузу чедип чоруур хире. Екатерина Васильевна Козорезова мындыг. Ону уктуг тараачын деп хөөреп чок чугаалап болур. Ол чуведи билип кирдиле ачазы черлер чарылбас тараачын ... ынакшылы урууга салгал болуп артып калган. Хол нары бут чаадыр баспас диҗири мынчап. Екатерина Васильевна база черлер салдыкпайн барган. Тараачын уруу деп...

... совхозтуң төп шаңнынга үрезин тарап арыглап турда, Екатерина Васильевна Козорезова-биле ужуражы бердивис.

— Чогум кышкы үеде бистиң звеноуска ... ажыл чок... ол мынча ... совхозтуң ... тараачын ... турарыбыс бо-дур.

— А силерниң ногаа звеновуң ... ыйлаан, але? — дидим.

— Оо, чаа кээрип мана орар ужур канда боор! — деп, Екатерина Васильевна харыылады. — Баш удур ... алыр. Оон ... алыры берге.

Екатерина Васильевна 1967 чылдан бээр «Революция» ... совхозтуң ногаа звеноузунга ажылдап келген. ... звенозун удуртуп турар. Оон ... тун гектар бүрүзүнден ногаа ... ап келген Чиновь 1980 чылда Е. В. Козорезованың ... тарина капустаның 500 центнер, я он бирги беш чылдың баштайгы чылында агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок, ындыг болза-даа гектардан 400 ажыг центнер дүжүтүн ажаап алган.

Ол хире бедик дүжүттү ...

... база Екатерина Васильевна ... 1978 чылдан эгелээш-ле чыл бүрүзүнде республиканың ногааны бригадаларының социалистиг чарыжынга доктаамал тиилеп ... дипломнар-биле шаңнадып келген. Звенону болгу 1979 чылдан бээр ... ногаажыдың ... аттыг ... турар. Эрткен чылдың түңнели-биле Екатерина Васильевна Козорезова ногаажы ... алырынга республиканың ... Хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан.

Он бирги беш чылдың ... тамаарлыштыр, ногаа өстүрериниң мастери ... .

— Беш чылдың ийиги чылында база-ла бистиң звеновустуң мурнунда улуг ажылдар херектер туруп турар. Ажылдаар бо чылын ногаа шалыпкалбартының шиитпирлээн. Ындыг болганда оон алыр орулга база улгадып апаар. А ындыр ажыл мурнунга депшиир ужур чок! Гектардан капустаның 500 центнер ... салбаш бис. Ол чиик эвээш ... . Ынчаалза ... турарын ... дан тамаарлыр.

К. АРАКЧАА.
Таңды район.

ЧУРУКТА: звено удуртукчузу Е. В. Козорезова.
В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

СОЙГАЛААШКЫН

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корр.). «Дайынчы ... бүгү ... бүдүргенин ... Рейганның чарлаан программазы болгаш АКШ-тың эрге-чагырга ... ол сойгалаларга 1983 санитар чылында 810 миллион доллар ... херекти ... чаа хевирлерин бүдүрерин улам күштелдирер заавы ол болур» — деп, суралгалыг англи эртемден профессор Стивен Роуз медеглээн. Британ парламентинге ... «Бир чарыында ... ышкаш ... » деп, ол демдеглээн.

«Химиктиг чепсектерге удур Расселдин комитеди» дээр ... Химиктиг ... ышкаш ... база, ол Европаның бүгү девискээриниң чурттакчы чонунга кайы хире айыылдыг байдалга ... унаан.

...

«Химиктиг чепсектерге удур ... » деп, ол ... база «Першинг-2» деп ракеталарга, а ол ышкаш «Ф-111» деп бомбалакчы-тывыкчы самолеттарга тургузарынга херек ... деп медеглээн. «Ындыг хевирниң бок-чепсектери халдакчы чепсектер болур» — деп, номда демдеглээн.

Брошюраның авторлары — Европага химиктиг дайынның кандыг салдарлыг болурун чарт медерел билип турар суралгалыг британ эмчилер, химиктер, биологтар — Пентагонну амгы белеткелдериниң сеңгелел хевирлиг, ол дээрге ССРЭ-ниң ... киирерин «харыы» болур деп Вашингтоннуң хоозун баштыктадарының мегезин ... ап-биле илередип көргүскен. Совет Эвилели химиктиг чепсектерни бүдүрер, ... байтыг, каттышкан Штаттарның ат салып күштүг болдурарынга барык 50 чыл эрткенин ... «Дайынга ... рар, хоранаар болгаш ... ол чижектиг ... болгаш бактериологтуг чепсектерлерни ажыглаарын хоруур дугайында» Женева протоколунга ... ат салганнарының бирээзи болур деп, номда демдеглээн.

А. ФЕДЯШИН.

Профэвилелдерниң бүгү делегей конгрезинде

ГАВАНА. (СЭТА). Профэвилелдерниң X бүгү делегей конгрезинде ...

...

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ. Транспорт ... электроника ... Болгарияның ...

...

БУДАПЕШТ. ...

...

УЛАН-БАТОР. ...

...

БЕРЛИН. ГДР-де ...

...

(ПМА).

ССРЭ чугаалажыышкыннарга бүрүн сонуургалдыг

ВЕНА. (СЭТА). ...

...

МАРН ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК-ның ээлчеглиг пленуму болган. «МАРН-ның XVIII съездизиниң чер ажылының ... талазы-биле ... » айтырыгны пленумга чугаалашкан.

МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал пленумга чүве чугаалаан. Делегей байдалының айтырыгларынга ол доктааган болгаш Социалистиг интернационализм ... журер талазы-биле Консультациялыг ... чөөнүтени-биле ... Москвага болган ужуражылгазынга уезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев-биле ... уламчылыг ... угланган эң чугула чаа саналдарны ... демдеглээн.

Европада объектилерже угланган ортумак ыракшылдыг ядролуг чепсээниң бүгү хевирлериндеп ийи тала бүрүн ойталаар дугайында дугуржуп алыр ... ортумак ыракшылдың болгаш ... ядролуг чепсектерни Европа дивите бүрүн хостаар дугайында, а ол ышкаш ортумак ыракшылдың ядролуг ... бок-чепсектерин ийи талалар ... хемчээлге кызырар дугайында эш Л. И. Брежневтиң саналдары болгаш өске-даа инициативалары дайын халавының ... херек кырында ... Совет Эвилелиниң бөлениниң ... дугайында ... турар-дыр деп, Ю. Цеденбал чугаалаан.

Бок-чепсектерни боттуг кызырып болгаш ... чугаалажыышкыннар делегейниң амгы ... айтырыгларын шиитпирлээриниң ... турар дугайында Совет Эвилелиниң туружу-биле Моолдуң Араттың революстуг намы болгаш Моолдуң чазаа бүрүн чөпшээрежип турар деп, оратор онаалап демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдан кылганы Тайбыңның программазын амыдыралга боттандырарының оруунга улуг базым болган эш Л. И. Брежневтиң чаа саналдарынга МАР-ның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары шаг байырын чедирбишаан, ол саналдарны бүрүн деткиир турар.

Бистиң партиявыс болгаш МАР-ның чазаа Совет Эвилели-биле болгаш ... социалистиг ... биле ... ындыг ... тайбыңчы ... болгаш ... деп, ... дайын ... улам шиитпирлиг демисежир.

Пленумга тургускан айтырыгга хамаарыштыр Ю. Цеденбалдың демдеглээни болза ... материал-техниктиг ... таварыштыр ... Амгы беш чылда ... капитал салымнары эрткен беш чылдаазы-биле деңнээрге 37,8 хуу өөр. Ынчаарга мал болгаш чер ... продуктуузун ... — партия, күрүне, ... ажыл-агый болгаш хой-инити органнарынын ... чаа техниканы ... ажылдаары, эртемниң болгаш мурнакчы практиканың ... бүдүрүлгеге шиитпирлиг шиигээзин — ... ажыл-агыйның ... чедип алыры нң чугула негелдези болуп турар.

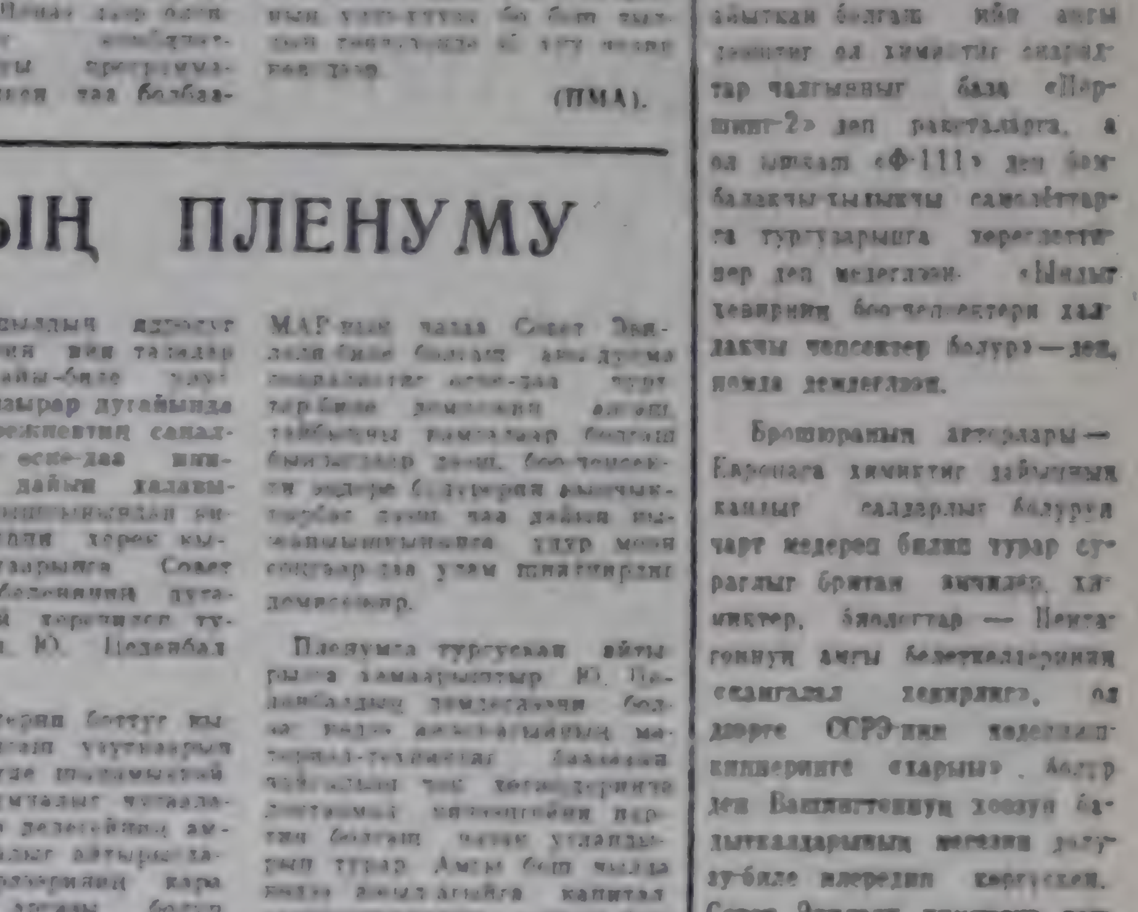

Ийи чыл иштинде 30 муң ажыт кижини узуткап чок кылган Сальвадор хунтазын ... Каттышкан Штаттарның ... дузазы-биле ылыртынып турар. Вашингтон ... шериг техниказын болгаш бок-чепсектерни халаска берип, ... тайбын чурттакчыларга удур ... кылып, улдуруп турар.

(Сонуннардан).

Хаяныг удурзекчи болгаш оон ...

Кубаның «Гранма» сонундан чурук.

СЭТА-ның фотохроникозы.

Ийи шулук

ХҮНДҮЛЕЛ

Каш үелерни эртип келген,
Кадыг-бергелерни тиилеп
келген.
Бурунгу баштыг
кырганнарның
Бүгүнгү оруу хүндүлелде.

Аңы-теңнерин өстүрген,
Аңнактарын йорээп
аъткарган
Ачы-буянныг кырганнарым
Ада-ие ышкаш хүндүленер!
Аныяк назының алдарын,
Алдын эртинеге деңнеңер.
Аныл-шике кежээ кижи
Амыдыралдың чаражы боор.

Ч А Г Ы Г

Ак-бурунгу ирелерден
Аныяк өскенге чагыг:
«Арага-дарыга хандыкпаңар
Аас-дылды үндүрбеңер!

Аас-кежиин чедип аарда
Ада-иең сөзүн дыңна.
Бүгүнгүнү кылырында
Бурунгулар сөзүн дыңна.
«Дедирленип будулбаңар:
Тенек болуп тонаваңар!»—
деп,
Чаагай сеткил-биле
Чагыын кырганнар берип
чораан.
Сөзен харны харлаза-даа
Сеткил-сагыш аныяк
болуп—
Уруглар бүгүдеге
Угаан-сарыыл чагыым
бердим.

Седип-оол ТАНОВ.

АЛТАЙ УЛУСТУҢ ТЫВЫЗЫКТАРЫ

1. Ийи кыстың чажы чиңге,
Ийи оолдуң чажы чоон,
Ийи кыс чажыт,
Ийи оол чажыт.

Ийи оол ийи кысты тудар
дээш
Чүгүрзе-чүгүрзе четпээн,
Сүрзе-сүрзе ам-даа четпээн.
(Баажызы эт-херекселде)

2. Тайга үнүп турбас
аъдым.
Далган берзе чивес аъдым,
Өзен кирзе өлбес аъдым,
Өлең берзе чивес аъдым.
(Баажызы эт-херекселде)

3. Хар алдында
Хайлыг чайзан чыдыр.
Чер алдында
Четверинг чайзан чыдыр.
(Баажызы эт-херекселде).

4. Элик бе дээрге
Элик эвес,
Экеш кулаа дең эвес
Койгун бе дээрге
Койгун эвес,
Кожа кулаа дең эвес.
(Баажызы аңнарда).

5. Ай-Хаанның оглу
Алдын чымчак берттү,
Хүн-Хаанның оглу
Хүмүш чымчак берттү.
(Баажызы үнүште)

6. Боду тынып чок
хирезинде
Борбайтыр шагар.
(Баажызы үнүште)

Очулдурган Д. ОНДАР.

ПАРТИЗАННЫҢ УРУУ

Чылдар болгаш кижилер

ОҢ адазы Иван Пахомов чоннуң хосталгазы, аас-кежии, келир үеи дээш идепкейлиг демисежип турган, Тарлашкын тулчуушкуунга маадырлыы-биле өлген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чаңныктыг [illegible] ның эгелээнде-ле партизанның уруу, ынчангы комсомолчу Настя Пахомованың сагыжы дестүнмейн, немец-фашизмге удур демиселдиң мурнуку одуруунга туржуру дээш, Тывадан фронтуже аъттаныпкан. Куйбышев хоорайга ол медицина сестраларының ай хуусаалыг курузун дооскан.

1941 чылдың декабрь. Ажылдап турар [illegible] соок. Настя Волхов фронтузунга кижүп чоруур хову госпитальынга ажылдап эгелээн. Чогум-на аңаа комсомолчу «дайынчы сагыш чертиришкинин» алган.

Ам персоналдыг пенсионер Анастасия Ивановна Пахомова эрткен дайынчы оруктарының дугайын бо-ла сактып кээр:

— Дайынның ортун, ыызы, өлүм-чидимни, ажыг-шүжүгнү шуут-ла карак-биле көрүп чораан кижиге ол бүгү кажан-даа уттундурбас. Фашист ужудукчулар чер кырында чүү-ле көстүр болдур, өлүм бомбаларын төп, кайда-ла кижилер көстүр-дүр оларны пулемёттар-биле бүдүргүп турганнар. Бистиң ажылдап турганывыс госпитальга аар балыгланган дайынчылар, командирлерни хөйү-биле экпеп турган. Оларга дуза көргүзүп, эмнээр дээш бичии-даа чай-шөлээ чок, дүн дүнеки ажылдап турдувус. Ынчап турувуста, фашистер бистиң госпитальывысты бомбалаан. [illegible] бергии-биле [illegible] кижилер-даа хөй болган. Оларның аразында эмнелге ажылдакчылары база бар. Куйбышевтен мээң-биле кады келген хирург эмчи Нина Васильева база ийи сестра болгаш өскелер-даа аңаа бажын салганнар. Эштеривистиң болгаш өнүктеривистиң өлгенин [illegible] тырган...

Анастасия [illegible] амыдыралында 1942 чыл кажан-даа уттундурбас. Ол чылдың февральда ооң ажылдап турган госпитальы Волхов хемниң эриинче көже берген. Ынчан ону Коммунистиг партияның [illegible] хүлээп алган. Партбилетти алырыбиле политкилдисче баар апарган. Ол аразы үжен километр. Оларның ажылдап турганы госпитальы тулчуушкуун шөлүнден чеди-сес километр хире черге турган. Ынчангаш оларның политкилдисче бар чораан машиназын дайзыннар самолёттарлап бомбалааш, черден үтер-боо-биле боолааш шоолуп чер алыспас болган. Аңаа чедип айыылдыг берге орукка каш удаа доктаап чораашл, үжен километр черге бир хүннүң дургузунда чорупкелген.

— Политкилдис начальниги Л. Начинко (сөөлүнде ол маадырлыы-биле өлген) меңээ партбилетти тыпсып турда, мырыңай чаа эрткенин өлүрүп орук дугайы уттуп турган. Дайын шөлүнге өлүр-даа бээр болзумза, коммунист болуп артар-дыр мен дээрин бодап турган мен. Ол бүгү мени улам сорук киирген — деп, А. Пахомова сактып чугаалаар.

1943 чылдың чазынында Настяның ажылдап турган госпитальы фронтудан ырак эвесте арга иштинге келген. Бир палатага аар балыгланган он тос харлыг танкист Алёша Песчинскийни чыттырып каан. Ооң оң талазы буду хуулуп ириңнээш бергедээн. Бүтү камгалап [illegible] кылган. Дайынчы медерелин оскунган. Аңаа өлүм кыжанып келген.

— Чаңгыс-ла арга—балыг бүттүн [illegible] лут-дур — деп, хирург эмчилер сүмелешкен, ону ынчаар кылган. Эртенинде Алёша миннип келген:

— Мээң будумну кеспээн боор аа? —деп, Настядан [illegible].

Оозу баштай чүнү-даа чугаалаар аайын тыппаан. Настя ооң чанынга олуруп алгаш, бажын эвилеңи-биле [illegible].

— Кижи черле чурттаксаар-ла болгай, Алёша. Бут чокка-даа чурттап чораан [illegible] тың алыр сен, ажырбас, муңгарава — деп оожуктурган.

Сөөлүнде ол шору сегий бээрге, ону тылче чорудупкан, удаваанда Свердловсктен Настяга ол чагаа бижээн: «[illegible] протез кылып каан. Шуут-ла баалыг кижи болдум, берге үеде дузалааныңар дээш өөрүп четтирдим».

ЕРМАНИЯДАН ырак эвес Фалькимберг деп хоорайда [illegible] француз[illegible] голландыларга, италилерге болгаш өске-даа чурттарның кижилеринге ооң ажылдап турган госпитальы дузалажып турган.

— Ол үеде госпитальдың партийлиг [illegible] секретары турдум. Бир-ле катап, хоругдал үезинде аарып, баксыраан, балыгланган кижилерниң казармазынга госпитальдың политкилдизиниң начальниги Шаплюк-биле кады В. И. Ленинниң портредин ап алгаш чеде бердивис — деп, ол сактып чугаалап олурар.

— Бо дээрге Ленин-дир — деп, олар алгыржы берген.

Бир француз солдат тура халааш бодунуң дылының [illegible] «Интернационалды» ырлап эгелээн. Ооң соонда [illegible] ону бир демниг ырлажы бээрге, ыры сүр-күштүг чаңгыланып турган. Фашистиг [illegible] хилинчектеттирген аңгы-аңгы националдыг кижилерге Анастасия Ивановна Пахомова болгаш шериг госпитальының өске-даа медицина ажылдакчылары боттарының чылыг холун сунуп, бүгү таланың дузазын көргүскеннер.

ДАЙЫННЫҢ [illegible] шөлүнден аар балыгланган он-он дайынчыларны уштуп алгаш, оларны госпитальдарга [illegible] Пахомованың көргүскен кайгамчык дузазының дугайын шериг солунналарынга «Бистиң эрин мивис», «Комсомолчу Настя Пахомованың дайынчы ажыл-херектери» деп болгаш өске-даа очерктерге, корреспонденцияларга хөй удаа бижип турган.

• • •

КЫЗЫЛ партизанның уруу, партияга дөртен чыл болган хоочун коммунистиң — Анастасия Ивановна Пахомованың эрткен оруу Тыва-биле шуут холбашкан. Ол революция мурнунда, Алтайга Сенгилек деп суурга төрүттүнгеш, чүгле ийи харлыг турда, ооң адазы Тываже көжүп чедип келген. Тывага улусчу революцияның соонда ол школага өөренип, ооң соонда 30 чылдарның ортаа үезинден эгелээш республика типографиязынга [illegible] ажылдап турган, фронтуже чоруй каан ол.

Дайын сөөлүнде чылдарда ооң амыдыралы партия ажылы-биле холбашкан. Баштай СЭКП обкомунуң аппаратынга, ооң соонда партияның Чаа-Хөл райкомунуң секретарынга ажылдап чораан. Сөөлзүреди ол СЭКП Кызыл хоорком унуң аппаратынга ажылдап турган. Анастасия Ивановна персоналдыг пенсияже үнген.

Хоочун коммунистиң тайбың-даа, дайын-даа чылдарында эрткен алдарлыг оруун, эрес-шудургу ажыл-ижин бедик-биле үнелээн. Ооң херээн дайынчы болгаш күш-ажылчы хөй-хөй медальдар каастаан. Чоңга хүндүлүг кижилерниң бирээзи ол.

Р. ДОЛЗАТМАА.

ТЫВА ААС ЧОГААЛ БАСНЯЛАРЫ

1. КЫРГЫТКАН ХОЙ

Хой кыргып билбес кижи ону хаты-биле кыргааш, кежиин ол кээнтерге: «Мээң дүгүм кыргып алыксазыңза аңаа кыргып ал. Кыргып билбес болзуңза, мени ынчап [illegible] Эъдим чиксеңзе, аңаа өлүрүп чи, корттпас мен»— деп, хой ынча дээр чүве дижик.

Бо басня кылып билбези чымыжын сегирип алгаш, үрөп каар кижилерге хамаарыштыр чугаалаттынган.

2. САВААШ ТУТКАН ООЛ

Саваштар тудуп алгаш, дук каккан улус өттүнүп чер кагар бичии оолдарны улуг улус: «Чер каккас чоор. Адазының бажын каккан ол ышкаш боор чүве-дир»— дижир.

Ынчанмас деп чүве чугаалаарга, ону тоомчага албас улуска хамаарышкан басня-дыр.

3. ӨӨК БИЛЕ ДИШ

Хевинге илип каан өөгүн ызырып пактаар бичии уругларны улус: «Өөгүн ызырбас чоор, авазы чок апаар»—дижир.

Бо басня арыг-шевер сагыпас, кандыг-даа хирлиг чүвени пактаптар уруг-дарыгга хамаарышкан.

4. БИЖЕК, БОО, ДЫЛ

Бижек-биле эът кезип чигеш ийикпе, авы аваада-даа бижек тудуп алганда ооң бичии дылы-биле [illegible] ту: «Бижек бизин дыл-биле чылгавас чоор. Ынчанмас чүве-дир. Ол ышкаш боо аксын база чылгавас. Чыгаанга кирген де херектээп кижи ынчаар чүве-дир»—дижир.

Бистиг демирни, октуг боону оваарымча чок ыяр кижилерни утаадып турар уткалыг басня-дыр.

О. ДАРЫМА.

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ НЕПТЕРЕДИКЧИЛЕРИ

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң ажыл-иштилериниң ортузунга тайылдыр-массалыг ажылдарны чорударынга, уран чүүлдү сонуургадыр, нептередиринге Сүг-Бажы ортумак школазының башкылары улуг күш болгу берген. Башкыларның бот-тывынгыр уран чүүл коллективи суурнуң агитквартиралар аразынын уран чүүл көрүлделеринге киржиринден аңгыда, ооң чурттакчы чонунга, совхоз бүдүрүлгезиниң түс-түс ажылдакчыларынга [illegible] концерттерин бо-ла көргүскен турар.

Башкылар коллективиниң литература-музыкалыг композициязын, орус болгаш тыва дылдарга күүсеткен ырларын, [illegible] танцыларын көрүкчүлер аажок сонуургаар. Олар кожазында «Бурунгаар» совхозтуң төвү—Бүрен-Хем суурга болгаш Мергенниң ажылчыларынга аалдап барып, уран мергежилин сонуургатканнар. Ам Кызыл районнуң «Тиилелге» болгаш «Х Улуг хурал» совхозтарының төптеринге барып концерт көргүзеринге бот-тывынгыр артист башкылар ыяк белеткени бер-ген.

Башкылар коллективиниң бот-тывынгыр уран чүүлдү нептерединге, оон оларның [illegible] школаның өөредилге эргелекчизи А. Б. Кара-оол улуг рольдуг болуп, бо талазы-биле хууда үлегер-чижээн көргүзүп турары өөрүнчүг. Үжен хире чыл башкы стажтыг болгаш бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң ажылынга база ол хиреңениң дургузунда киржип келген хоочун башкы Судак Начыновна Лагба концерттерге белеткелдерден болгаш көрүлделерден черле чыда калбас кезээде эң идепкейлиг киржир. Ол ооң амыдыралының чарылбас кезээ апарган. Моон алгаш көөрге, Сүг-Бажы ортумак школазының башкыларының тускай башкы мергежилдери бот-тывынгыр уран чүүл-биле быжыг [illegible] апарган-дыр. Олар—пропагандистер, агитаторлар, уран чүүлдүң нептередикчилери-дир.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунган хүнүнден бээр 60 чылын төлептиг уткуур дээш олар амдан эгелээш уран чүүл көрүлдезиниң улуг болгаш солун программазын көргүзеринге белеткенип турарлар. Коммунистиг тургузуушкунга чурттуң өндүр улуг чедиишкиннерин, хөй национал[illegible] совет улустарның бузулбас найыралын олар көргүзүп, алгап бээрлер.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: башкы С. Н. Лагба «Кожай биле Торгалыг» деп ырыны ырлап тур; үдепгеде А. Лопсан.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

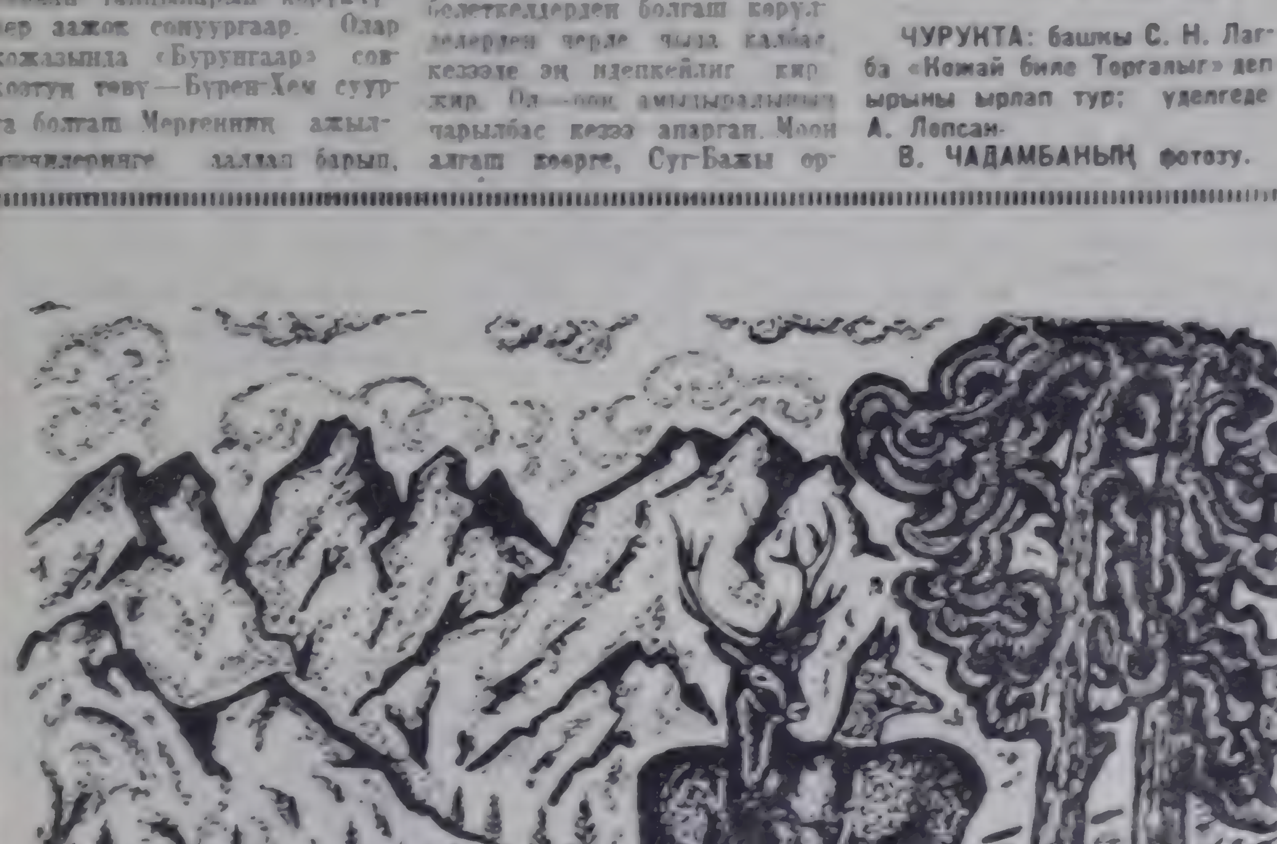

Б. ОРЖАКТЫҢ «Ортаа Саянда Чырык-Хем» деп чуруу.

ЧИТКЕН ХӨЛ

АКШ-тың Луизиана штатка чоокка чедир-ле Пегнер деп хөл турган. Ол хөл ам чок, чиде берген.

Пегнер хөл тереңи эвес турган — хаяызы метр четпес. Ынчалза-даа шөлү кончуг улуг— 500 дөрбелчин километр. Аңаа балыктар болгаш рактар хөй, хөлдүң кыдыын дескиндир чайлаг суурлар, янзы-бүрү үнүштүг улуг сад турган.

1980 чылда американ нефть компанияларының бирээзи нефть дилеп, хөл кыдыын баш удур ол черниң байдалын болгаш тургузуун шинчилеп албайн, казып, өрүмнеп келээн. Сөөлүнде хөлдүң адаанда чер иштинге хөй дус турганы илерээн. Хөлдүң суу үттээн черни дамчыштыр дуска четкеш, дусту эзилдирипкен. Дус турган хос черже элээн каш суур, хөй үнүштерлиг сад дүжүп бада берген. Чалан болуп, кижилер шуптузу дириг арткан. Бо халапты чедирген когаралы беш миллион доллар болган дээрзин Болгарияның «Природа» журналы дыңнаткан.

ЭЛДЕП ЧАҢЧЫЛ

Гвиана индейлериниң бир улузу кандыг-бир байыр-найыр хүннеринде чыылган чонун хөгледирде, күжүн шенээр [illegible] чаңчылдыг.

Ыяштан өрүп каан камгалалдарын тудуп алгаш, чыылган чон ортузунга үнүп кээп, ужуражып, [illegible] шенешкилер. Удурланышкылар камгалалдары-биле [illegible] бот-боттарын чериже ужур идерин кызып, янзы-бүрү аргаларны ажыглаар.

А кажан кайы-бирээзи шылапшайн кээп ужарга, ужур идип шыдаан кижи кээп дүшкениниң кырынга бодунуң камгалалы-биле [illegible] тиилелгезин [illegible] кыбаанда турбас. Ооң соонда тиилекчи эмин эвилең-ээлдек [illegible] чылдаан чоннуң [illegible] бар тыва [illegible] туру, тиилелгезин демдеглээр.

Сонуургактарга

ХЛЕБТИГ ЫЯШ

Чер делегейде [illegible] үнүштер өзүп турар байлак ортулуктар тургулаар. Мурнуу Африканың Оожум океан эриктериниң бир ортулуунун будуктарында хлеб үнүп турар ыяштар бар. Үк ортулуктуң чурттакчылары чер андарып, тараа тарып, ону суггарып, дүжүт ажаап-даа турбас, чүгле чиг дээрден баштка, апаа хлебти ыяштар будуктарындан дүжүрүп ап турарлар. Ол хлебти изиг [illegible] быжырып алырлар.

Хлебтиг ыяштың чимистери ананастыы ышкаш чаңгыс чимис кылдыр түтчү берген, а ооң чымчак черинде чигир эвес, крахмал чыылган болур. Будуктарда үнүп турар ол хлеб чимистериниң өзээн кежилдир кылыны 30 см чеде боор. Оларның даштыкы хевири борбак азы шөйбек болгулаар. Бышпаан чимистер ногаан, а бышканнары сарыг азы хүрең өңнүг. Ыдыг хлебтиң даштыкы карты арбайнге дөмей болур. Күскү саның хлебтериниң чызы быжырып каап картошкага азы арбай хлевинге дөмей болур.

Хлебтиг ыяш чимистерин ноябрьдан июльга чедир [illegible] чок берип келир. А ооң соонда ыяштың бүрүлери база бээр болгаш үш ай иштинде чанагаш турар. Ынчангаш ол үеде чиири-биле ол черниң чурттакчылары —полинезийжилер боттарының ол онаагай хлевин эртеден-не белеткеп алырлар. Ол хлеб чимистерниң чымчак черин [illegible] соктаптарга, шугуп каап далган ышкаш апаар. Ындыг далганы быжырааш ол-ла ыяштың калбак бүрүлеринге ораагаш, аңмаарларга [illegible] алырлар. Ол хлеб чимистен пальма ыяштың суунуге калык база хайындырып болур.

Хлебтиг ыяш 70—75 чыл иштинде чимизин берип кээр, а ооң соонда чорту кургаар, ынчангаш улус эрте-ле чаа үнүштерни тарып эгелээр. Хлебтиг ыяштың карты-даа, бүрүлери-даа [illegible] курган калган ыяш боду-даа халас барбас. Ыяштан хемелер болгаш маңзаларны, чуга дилиндектеринден хеп аймаан, бүрүлеринден чингир[illegible] шокарларны [illegible] алыр. Ол ыяштың [illegible] хеме [illegible] суг өтпес болур.

Шаанда чүгле Оожум океанның эриктеринге үнүп турган бо хлебтиг ыяш амгы үеде тропиктиг чурттарның барык шуптузунда тарай берген. Бо ыяштан аңгыда будуктарындан хлеб үнүп турар база ийи ыяш бар. Олар Африкада болгаш Индияда өзүп турар. Индий хлебтиг ыяштың чимизи эң-не улуг—узуну 1 метр чедип турар. Будуктар ындыг улуг чимисти ууп шыдавас болганындан, олар шуут-ла ыяштың унунда үнгеннер. Ол ыяштың унундан үнген бир хлеб-чимистиң деңзээн 14—16 кг чеде бээр.

СҮТТҮГ ЫЯШ

Шаанда испан колонизаторлар бодунун чуртунче алдын-биле кады Бразилияның болгаш Венесуэланың аргаларында үнүп турар сүттүг ыяш дугайында кайгамчыктыг төөгү чугааларны чедирип экеп турар апарганнар.

Инек-ыяшты азы ук черниң-биле сорвейраны (эмискиктиг) ботаниктер эртем ёзугаар ажыктыг каллофора деп адап турарлар. Ол кайгамчык ыяштың картын бичии чара кезиптерге-ле оон сүт ага бээр. Ыяштың ол сүт чулуу [illegible] амданы-биле-даа инек сүдүнден ылгал чок. Ону чем кылдыр ажыглаарда, сугга холааш хайындырып алыр. Амазонка чавызының аргаларында миллион-миллиону-биле үнүп турар ындыг сүттүг ыяштар бир [illegible] 2—3 литр чедир сүттү бээр.

Чоокта чаа Мурнуу Американың эртемденнери сүттүг ыяшты чер болганга нептередир талазы-биле санал үндүргеннер.

Венесуэланың аргаларында чулуунуң амданы сорвейраныындан артык галактодендрон дээр сүттүг ыяштың база бир хевири өзүп турар. Ооң сүдүн хайындырбайн ол хевээр темге ажыглап болур.

Мурнуу Американың броз[illegible]мум (инек-ыяш) дээр база бир сүттүг ыяш бар. Ооң сүдүн Александр Гумбольдт (төөгүлүг маадыр) бээни [illegible] ишер чораан. Ооң сүдү ховаг болгаш чаагай чыттыг. Ук черниң чурттакчылары ол сүтке хлеб холуп чииринге кончуг ынактар. Броз[illegible]муңуң сүдү инек сүдү ышкаш бичии [illegible] 1—8 литр чедир сүттү бээр.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кадык болуруң күзеливе» (Күш-культурниктарга сүмелер). 9.00 — «Эткир үннер» деп уруглар ырыы-хөгжүм ансамблиниң концерти. 9.10 — «АБВГД-лээр». 9.40 — «Ада-иелер, силерге». 10.10 — «Кижи кежик солунтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы — «База бир күс». 11.15 — «Эки бараанарны хоойну». 11.45 — «Спортлотонуң» 7-ги тиражы. 11.50 — «ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге уткуштур». 12.20 — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга. РСФСР-ниң улустуң танцыларының ансамбльдериниң болгаш ыры болгаш танцы ансамбльдериниң концерти. 13.30 — «Мону шыдаар силер». Чогаадыкчылар конкурузу. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Фильмнерни — уругларга. «Алеша Птицын бодунуң мөзүзүн дадыктырып тур». 15.40 — «Бар-даа болза, бүзүреничиг эвес». 16.40 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.10 — «Чараш хүн, үнүп кел» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Ф. И. Шаляпинниң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының дугайында. 18.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Кады ажылдажылга». 18.45 — «Эрги казак арга-биле» Москваның Н. В. Гоголь аттыг театрының фильм-шпиязынның баштайгы үндүрүлгези. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — [illegible] уран чүүл мастерлериниң концерти. 22.30 — 23.35 — Даг хаагынга делегей кубогу. ГФР-ден дамчыдылга. Төнгеинде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Литва бөгүн». Информастыг үндүрүлге. 14.[illegible] — «Вильнюс» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.55 — «Желгава» деп үлегерлиг хореография ансамблиниң концерти. 15.10 —«Литва литературная» деп журналда. 15.30 — «Найыралдың кожааны». Улустуң хөгжүм концерти. 16.00 — ССРЭ-ниң чиик атлетика кубогу. 16.25 — С. Соловейчик — «[illegible]». Телеспин. 18.00 — «Кадыкшылы». 18.45 — [illegible] болуушкуннар тайылбыры». 19.00 — «Хөгжүмнүг киоск». 19.30 — «Тамчыктыг уулунар, чаштар». 19.45 — Биатлонга делегей чемпионады. 20.30 — «Эрмитаж. Тускай [illegible]». 13-кү фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55 — «Чайгы гастрольдар». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеш, аязыр. Агаарның температуразы 16—21 градус соок болур.

Кызылга элир бүлүттаар. Янзы-бүрү утланышкыныг хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы 17—19 градус соок.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Генерал Шубниковтуң корпус шерии» 9.30, «Граната ортулуктарда» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 9.30, 14.00, «Бо уруг турбаан болза» 11.00, 12.30, 13.30, «Эрткен хүннүң фактылары» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрлер!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.20 (узаткан) шактарда.

СЭКП Бай-Тайга райкому, район Советиниң күүскому, «Кара-Хол» совхозтуң дирекциязы, ында партком болгаш ажылчын комитеди 1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны

Сенденмаа Намчыловна
ИРГИТТИҢ

[illegible]

Редакцияның адрези
667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4 ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible]

Заказ [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглаа херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 11). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 38 (11836) | 1982 чылдың февраль 14, воскресенье | 1925 чылда үндүрүп эгелээн | Өртээ 3 кап.

КАДРЛАР АЙТЫРЫЫНЧЕ

ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙ

Партияның салган чаа-чаа сорулгаларының күүселдезин хандырып шыдаар арга-дуржулгалыг, шыырак билиглиг, организаачы аргалыг ажылдакчылар-биле шиитпирлиг участоктарны быжыглаарының, кадрларны шилииринин, таарыштыр тургузарының болгаш кижизидериниң айтырыглары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партия комитеттериниң организас-политиктиг хемчеглеринге кол черни ээлээр. Маңаа холбашкан айтырыгларны партия комитеттериниң пленумнарынга, бюроларынга болгаш коммунистерниң хуралдарынга доктаамал чугаалажып турар апаарга.

Кадрларны шилип ап, таарыштыр тургузарынга негелдени бедиткен. СЭКП Кызыл хооркому болгаш райкомнары партия, совет, ажыл-агыый болгаш өске-даа органнарны удуртур ажылче дуржулгалыг, инициативалыг болгаш шыырак эртем-билиглиг эштерни депшидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Оон аңгыда оларның өөредилгези болгаш кижизидилгези, практиктиг мергежилин бедидери — чугула айтырыг. Ол сорулга-биле партия Кызыл хооркомунуң база райкомнарының чанында теоретиктиг семинарларны, партия-ажыл-агыый активиниң школаларын тургусчулаан, а ол ышкаш хөй-хөй партийжи актив, ажыл-агыйжы удуртукчулар СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университединде өөренип турар. Чурттуң төп хоорайларында билиг бедидериниң курстарынга өөредилгени эртип турарлар база эвээш эвес.

Сөөлгү чылдарда партияның хоорай болгаш район комитеттери удуртур ажылдарже политика талазы-биле бышкан, кижилер-биле ажылга дуржулгалыг улус-ажыл-агыйының специалистерин депшидерин калбаа-биле практикалап келген. Чижээ, амгы үеде партия комитеттериниң бирги, ийиги секретарьлары шуптузу дээди эртемниг эштер. оларның 49,1 хуузу инженер-техниктиг ажылдакчылар, кедээ ажыл-агыый специалистери. Удуртур ажылда эштерниң аразында боттарының күш-ажылчы намдарын ажылчындан болгаш колхозчудан эгелээннер база эвээш эвес. Чижээ, бисте хоорайкүүскөм даргаларының болгаш оларның оралакчыларының 50 ажыг хуузу ындыг эштер боор турар. Ол ышкаш профэвилел, комсомол кадрларының шынар составы экижип, оларда партийжи өзек быжыккан.

Партия комитеттери кадрларның быжыг курлавырын тургузуп алыр талазы-биле ажылче чогуур кичээнгейни салып турар. Оларны шилип алырда база депшидерде партийжи органнар сөөлгү үеде партия эге организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң санал-оналын барымдаалап турарлар. Ол бүгү болза удуртур кадрларны үнде зин чок черге солуур чорукту эвээжедиринге, оларны бадылаарда чазыглардан чайлаарынга, турумчудуп ажылдаарын хандырарынга эргежок чугула байдалды тургузар. СЭКП Кызыл хоорокомунуң база Бай-Тайга, Бии-Хем райкомнарының кадрлар-биле ажылында ындыг партийжи принциптиң бадыткаттынганын демдеглеп болур.

Күүсемчи, ажыл-херекчи чорук, быжыг сагылга-чурум, бедик организастыг чорук ажылга чедиишкинниң үндезини дээрэзин СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунга демдеглээн болгай. Бо чугула айтышкыннар кандыг-даа албан-хүлээлгеде кадрларга шуут хамаарышкыр апаар. Ынчангаш республиканың чер-черлеринде партия организациялары олар партийжи амыдыралдың, коммунистиг моральдың нормаларын кая-даа шыңгыы сагып, даандырган ажыл-херекти база хөй-ниитичи хүлээлгелерни бедик харыысалга-биле күүсеткен турзун дээш кадрларның харыысалгазын бедидеринче доктаамал кичээнгейни салыр апаар.

Ооң-биле чергелештир чамдык партия комитеттериниң кадрлар-биле ажылында система чок, олче кичээнгей ам-даа кошкак, депшидер кадрларның курлавырын тургузарының чугулазын чедир үнелевейн турар. Ындыг четпестерни партияның Таңды, Каа-Хем райкомнарының ажыл-чорудулгазынга хамаарыштырып болур. Бо районнарда чамдык улуг-улуг совхозтар директорлары сөөлгү чылдарда удаа-дараа солушкулаан. Оон аңгыда, республиканың Кедээ ажыл-агыый министерствозу болгаш «Скотопром» трест чамдыкта бир черге ажыл-херекти сандараткан азы сагылга-чурум үрээн кижилерни өскезинче чорудар шын эвес практика база бар.

Чижээ, «Коммунизмниң хереди» совхозтуң директору турган М. Хапаев дээрзи аңаа ниитиниң малын кайы хамаан чок тотчеглеп, чамдыызын бодунга шиңгээдип ап, ажыл-херекти сандараткаш, ажылдан үндүрткен турган. А Кедээ ажыл-агыый министерствозу ону Бии-Хемде «Саян» совхозтуң кол зоотехниинге чоруткан, ол аңаа база-ла ниитиниң малын самчыгдап, будагдап туруп бээрге, ону Бии-Хемниң улусчу контроль комитеди ажылындан дүжүрген. Ол ышкаш мурнунда «Тере-Хөл», «Кара-Хаак», «Кызыгаар», «Совет Тыва» совхозтарның директорлары турган Н. Доржу, В. Бутенко, М. Сарыглар, П. Кончаров олар боттарының ажылын шүгүмчүленчи ёзу-биле көрбейн, инициативазы кошкак, сагылга-чурум чок чорукту болдуруп турганы дээш ажылындан дүжүрткеннер. Ындыг таварылгалар чүгле ол эвес-ле болгай. Ынчангаш бо чугула айтырыгже партия райкомнары, Кедээ ажыл-агыый министерствозу, «Скотопром» трест эң шыңгыы кичээнгейни салыр ужурлуг.

Ажыл-агыйжы эвес, бодунуң эрге-дужаалын соора ажыглаар, сагылга-чурум чок чоруктарның чаңгыс-даа фактызы партийжи шыңгыы буруу шавыышкын чокка артпас ужурлуг. Ылаңгыя удуртур ажылга тургаш, ажыл-херекти сандараткан, ат-алдарын баксыраткан кижилерни принципиалдыг ёзу-биле көрбес чоруктар-биле партия организациялары, коммунистер эптеш чокка, идепкейлиг демисежир херек.

Удуртур ажылче депшиттирген эштер чоннуң калбак массаларының ортузунга ажылдаар болгаш оларның канчаар чурттап турарын, амыдыралын, чүнү хереглеп, чүнү сонуургап турарын чүгле бижип каан документилерден эвес, а харын боттарының дуржулгазындан билген турар ужурлуг дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглээн. «Депшидеринге курлавыр кылдыр санап турарывыс коммунистер ындыг школаны, амыдыралдың школазын, масса-биле ажылдың практиктиг школазын эрткен турарын чедип алыры чугула. Кадрларның идегелдиг курлавырларын тургузары чугула сорулга боор келген болгаш боор артар-даа» деп, аңаа онзалап айыткан. Партияның кадр политиказының талазы-биле СЭКП-ниң сөөлгү съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарында айтышкыннарны хажып чокка боттандырары доктаамал, шудургу ажылды чорудары партия комитеттериниң база эге организацияларының эң чугула сорулгазы болур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң, эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарынга дүүштүр ыяш белеткээр үлетпүрнүң ажылын экижидеринге, улус ажыл-агыйын ыяш материалдары-биле доктаамал хандырарынга холбашкан айтырыгларны СЭКП Төп Комитединге февраль 12-де болган чөвүлел хуралга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш секретарьлары А. П. Кириленко, М. С. Горбачев, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, К. Ф. Катушев, Н. В. Мартынов, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киргистер эргелекчилери, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң ССРЭ-ниң Курлаанының, ССРЭ-ниң Курхандырылгазының, ССРЭ-ниң Улусчу Контроль комитединиң харыысалгалыг ажылдакчылары, эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының, партияның хоорайкомнарының, обкомнарының, райкомнарының чамдык бүдүрүлгелерде партия эге организацияларының секретарьлары, министерстволарның, ведомстволарның, ыяш үлетпүр каттыышкыннарының, демир-оруктарның, хем транспортунуң удуртукчулары, ыяш үлетпүр ажыл-агыйларының директорлары, бүдүрүлгениң мастерлери болгаш мурнакчылары чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

Ыяш белеткээр үлетпүрде ажыл-херектиң байдалының дугайында ССРЭ-ниң Ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш болбаазырадып кылыр үлетпүрүнүң министри С. А. Шалаев илеткел кылган.

Ыяш белеткээр үлетпүрнүң ажылын экижидер талазы-биле айтырыгларны чугаалажып көөрүнге СЭКП обкомнарының, райкомнарының, партия эге организацияларының секретарьлары, министерстволарның болгаш ведомстволарның, ыяш белеткелиниң болгаш транспорт каттыышкыннарының, ыяш ажыл-агыйларының удуртукчулары, ыяш ажыл-агыйы [illegible] бөлгэдилери киришкен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя

«Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозунуң № 4 бригадазының хойжузу Анчымаа Самбыр-ооловна Донгак [illegible] № 1 [illegible] ның хойжузу Борис Дамдынович Тейнин оларны [illegible] чедиишкиннеринге [illegible] раскаадып кедурген А. Донгактың кодаңында 305 хойнуң 270-н, Б. Тейнинниң кадарып [illegible] 341 хойнуң 290-ы [illegible] кураганнары шупту онча-менди өзүп турар. Хойжуларның кайызы-даа [illegible] кыштаашкындан [illegible] хой бүдүрүлгезиниң кураганын камгалап алыр дээш эрес-кежээ ажылдап турар.

Совхозта кыштаашкынның байдалы багай эвес. Кодан[illegible] мал чеми, дус, сүт-биле четчир [illegible] хандыртынып турар.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге

План-даалгага немей

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин [illegible] утказы-биле республиканың [illegible] бүдүрүлгелериниң, ажыл-агыйларының [illegible] [illegible] Төп электри станциязының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги кварталында электри энергиязы ажылдап үндүрер планын хуусаадан 3 хонук эрте күүседирин хүлээнген. Бо чылдың январының болгаш февральдың баштайгы он хонуунуң түңнелдеринден алырга, энергетиктер [illegible] [illegible] план-даалгага немей [illegible] электри энергиязын [illegible]

Алдан хүлээлгени күүседиринге А. В. Лавейкин удурткан № 1 ээлчег болгаш котёл салбырында улуг машинистер Г. Ф. Иванов, А. Д. Тутаков, котёл машинистери О. В. Вотинов, Н. Н. Максименко, Г. Н. Попов, хоорза арыглакчылары Н. В. Дятлов, В. Н. Крылов мурнап турарлар.

Чаартыкчылар чарыжынга

Бүгү-эвилелдиң чаартыкчыларының [illegible] [illegible] «Тыва дал-дыңы» [illegible] чаартыкчылары В. Г. Лапин биле В. Н. Лавров [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 350 муң киловатт-[illegible] [illegible]

В. ЖУРАВСКИЙ.

АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

«Торгалыг» совхозтуң Кара-Бажы хойжу бригадазының малчыннары Түлюш Дөрбет-оол биле Алексей Шиңит-Доржу аразында чарыштыг. Дөрбет-оол төрүүр 100 хойдан 91 кураганны алыр, бир хойдан 2,2 кг дүк кыргыыр дээн хүлээлгелиг эде көрүп, 95 кураганны камгалап, 2,6 кг дүктү кыргыырын хүлээнген. Хоочун малчын хойнуң келир чайгы семиргелдезин эки чорударын ап[illegible]. Ам оон [illegible] хоюнуң олдаашкыны адакталып турар, кураганнары шупту четче-менди.

Хойжунуң чарыштыг эжи Алексей Шиңит-Доржу бо чылын төрүүр хоюнуң 100 бажынга онаалтыр 95 кураганны камгалап алырын хүлээнген. Аңга чедир төрүттүнген кураганнарының күш-дениилдээн эки, онча-менди өзүп турарлар.

Кайызы-даа хойжунуң кадарган коданының байдалы эки. Мал чеми четчир. Суг-биле хандырылгазы багай эвес. Олар ам ССРЭ-ниң 60 чылын тоожуур утпуур дээш эрестиг ажылдап турарлар.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

МАЛЧЫННАР-ДАА, САКМАНЧЫЛАР-ДАА

Ленин аттыг совхозтуң малчыннарында хой олдаашкыны массалыы-биле чорун турар. Совхозта төрээн хойларның кураганнары шупту онча-менди.

Бирги хойжу бригаданың мурнакчы малчыны Шевы Балдар-оол [illegible] хойдан-на 108 кураганны камгалап ап, тыва хойларның бир бажынга онаалтыр 2 кг дүктү кыргаш, чарышка тиилекчи болган. Ам оон коданында төрээн 135 хоюнуң кураганнары онча-менди. Шаа сакманчылар Анна Кендин биле Кужугет [illegible] эки ажылдап, кайызы-даа 150-150 кураганны ажаап, доруктурар сорулганы салганнар.

Ол ышкаш бригаданың дуржулгалыг малчыны Доржу [illegible] [illegible] [illegible] 150 [illegible] кураганны камгалап, бир хойга онаалтыр 2 кг дүктү кыргыы алыр деп бедиткен хүлээлгени ол алган.

Р. МАГЫБАЛ,
зоотехник.
Эрзин район.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме Кызыл районнуң Баян-Кол суурунга соңгукчулар-биле ужурашкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери, он бирги беш чылдың баштайгы болгаш ийиги чылдарының планнарын республиканың ажылчы чоннарының күүсеткениниң болгаш күүседип турарының дугайында «X Улуг хурал» совхозтуң ажыл-ишчилеринге ол чугаалап берген. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган тодаргай сорулгаларга М. К. Мендуме доктааган болгаш мал кыштаглаашкынның чедиишкинниг чорударынче, часкы хову ажылдарынга белеткелди хынамчалыг хандырарынче онза кичээнгейни угландырган.

Кызыл — Баян-Кол аразынга автобус аргыжарын организастаар, сүт хандырылгазының болгаш школаның тудуглазын дүргедедир дугайында айтырыгларны шиитпирлээринге иштиин бээрин депутаттан соңгукчулар дилээн болгаш өске-даа чагыгларны аңаа берген.

Янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле ажылчы чоннарны М. К. Мендуме ужуражылгазының будуузунде хүлээп алган. «Маадыр-ие» орденниң совхозтуң хойжузу С. Б. Кара-Салга ол тывыскан.

(Бистиң корр.).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ЧАЛГЫННАРЫ

Миллион-миллион кижилер [illegible] Аэрофлот [illegible]

[illegible]

Е. Талызин, чамдык министерстволарның [illegible]

АК-КӨК ДЭЭРНИҢ ЭЭЛЕРИ

[illegible]

Бо бөгле-даа, солун-даа ажыл-иштиң кижилери боттарының амыдыралын анаа-[illegible] [illegible] чамдыкта ыыттаваан бээр болгай бис. Шынапта, самолётка [illegible] [illegible] болурун биске кулээр...

Туманныг, соок эртен. Кызыл [illegible] Владимир Петрович [illegible] ЯК-40 самолёдунуң [illegible] стюардесса комсомолчу Лариса Анзы-биле ужуражы бердивис.

— Дүүн кежээликтей Кызылдан ужуупун [illegible] четкен. Красноярскиге [illegible] [illegible] 2—3 хоорайларга чедип кааптар. Черин, дагларын, [illegible] ры В. Г. Мусаев мынчаар тайылбырлады:

— Бистиң [illegible] [illegible] [illegible] рынга олар элээн эвести [illegible] лып турар. Лариса Анзы «Мергежилдиң тергиини» деп [illegible]

[illegible] [illegible] ажылдап келгеннер. [illegible] чаа ажылдаан Лариса [illegible] [illegible]

АН-2 [illegible] Михаил [illegible] Петр Коммаченко-биле таныштывыс.

— Бегун Тоджуже, Терехолче ужудар бис. Ынаар янзы-бүрү чүъктер: азыг-чем продуктулары, [illegible] [illegible] болза, ам АН-2 самолёт [illegible] 1 шак 15—20 минута [illegible]

Аэропорттуң удуртукчулары-даа, кады ажылдап турар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эзлчег-биле ажылдап турарлар.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА: (адаанда, солагай талада) ийиги ужудукчу А. Кононгук, экипажтың командири В. Н. Клюев, бортмеханик, Н. Өлзей Хоңдурейниң диспетчери А. Маслов ажыл үезинде (үстүнде).

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

Чиҥтерден МЕДЭЭЛЕР

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИНДЕ

ГАВАНА. Профэвилелдериниң X Бүгү-делегей конгрези ажыл-иштиг байдалдың бузуу биле эртип турар. Оон делегаттары — бүгү делегейниң 200 миллион ажыг ажылчы [illegible] [illegible] [illegible] сырын каттыжышкынының улам ыңай быжыглаарының боттарының эргелери, [illegible] болгаш социал [illegible] [illegible] империализмниң [illegible] демиселге ажылчы чоннарының чаңгыс аай хоорлашкыннарының чугула айтырыгларын олар чугаалажып турар.

Делегейниң 60 ажыг чурттарының ажылчы чоннарының төлээлекчилери шуулганга санал берген. Тайбыңның [illegible] [illegible] болгаш термоядролуг халаптың кыжаныышкынын узуттаар [illegible] [illegible] тайбыңга ынак бүгү кижилерни кыйгырган.

Профэвилел шуулганының [illegible] [illegible] социал хандырылга хартиязының төлевилелиниң болгаш өске-даа чугула чүүлдериниң талазы-биле айтырыгларны комиссияның хуралдарынга [illegible]

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелерниң төлээлекчилериниң ужуражыышкынының таарымчалыг ажылдаарынга моондактаар туруштуг АКШ-тың [illegible] [illegible] Мадрид [illegible] Польшада болуушкуннарны ажыглаарын, бурунгаар [illegible] хереглеринге холгаарлап кирерин АКШ-тың делегациязы [illegible]

НАЙЫРАЛДЫГ ХАРЫЛЗААЛАРНЫ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ

[illegible] Индияның дашкы херектер министри Нарасимха Рао найыралдың аян чорудун кылып, Вьетнамда чеде берген. Вьетнам Социалистиг Республиканың дашкы херектер министри Нгуен Ко Тхать болгаш [illegible] [illegible]

ДЕМОКРАТТЫГ КҮШТЕРНИҢ ЧУГУЛА ТИИЛЕЛГЕЗИ

ПАРИЖ. [illegible] [illegible] Францияның парламентизиниң [illegible] болдуруп [illegible] [illegible] Миттерраның [illegible] [illegible] чурттуң демократтыг күштерниң чугула тиилелгези болган.

ГФР-НИҢ КУРУГ БЮДЖЕДИ

БОНН. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] палатазы — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] черниң парлалгазы [illegible] бижээн.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал: коммунистиң бедик ады

КОММУНИСТИҢ АРЫН-НҮҮРҮНҮҢ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

«Ажылга-даа, ниитилел амыдыралынга-даа — коммунист кажан кажан кандыг-даа коммунист болуп артар, бистиң дээмичв партиявыстың кежигүнүнүң бедик адын төлептиг-биле эдилээр ужурлугу»— деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары ам Л. И. Брежнев чугаалаан.

Леонид Ильичиниң бо кайгамчык состерин сагыжымдан черле ыравас. Коммунистиң мөзү-шынары, арын-нүүрү кандыг болур ужурлугул ... Коммунист каяа-даа, кандыг-даа үеде, ол бедик атка төлептиг мен ...

РЕДАКЦИЯДАН: Коммунистиң ат-алдарының, арын-нүүрүнүң дугайында Чээн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерниң эдилекчизи Алдын-ныс Монгуштуң медүрген бо айтырыым чугаалажып көөрүн бile коммунистерни ажык чугаага редакция чалап тур.

Лекция пропагандазы

УТКА-ШЫНАРЫ БЕДИК

Мөңгүн-Тайга районнуң «Билиг» ниитилел организациязының конференциязы болуп эрткен. Районнуң «Билиг» ниитилел организациязының отчёттуг үениң дургузунда кылып чоруткан ажылының дугайында илеткелди СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң секретары Ш.-К. С. Кочага кылган.

Мөңгүн-тайгажылар — чангыс состуг ажыл-ишчи чон. Оларның ...

Х. ОПДАН-ООЛ.
Х. ЧҮЛДҮМ.

Бөгүн—Аэрофлот хүнү

ЧОГААДЫКЧЫ АЖЫЛ-ИШТЕ

Тыва авиабүдүрүлгениң коллективи боттарының байырлалы Аэрофлоттуң хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Он бирги беш чылдың бирги чылында пассажир аргыштырылгазы болгаш авиацияны ... ССРЭ-ниң 60 чыл оонга төлептиг уткуур дээш чарышта республиканың авиаторлары бедик кодурлуушкунну киржип турар. Бистиң корреспондентивис авиабүдүрүлгениң командири Анатолий Васильевич Марцеха-биле ужурашкан, коллективтиң ажыл-херээниң болгаш моон соңгаар сорулгаларының дугайында бистиң номчукчуларывыска сонуургадырын диләэн. Моон адаанда А. В. МАРЦЕХАНЫҢ харыызын парладывыс.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ... СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленуму ...

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында авиабүдүрүлгениң коллективинге-даа республиканың ... самолётту республика ниитилелиниң ... алганы болур. Ынчангаш коллективтиң ужудукчулары, инженер-техниктер ... ол самолёттарга ажылдаарынга белеткенип ...

... Уг самолётту ажыглап эгелээри май-июнь айларда көрдүнген турган болза, ол ... пассажир аргыштырылгазынга доктаамал ужудуп эгеледивис. Ол самолёттуң баштайгы рейзин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, Л-410 самолёттарга звено командири Мерген ...

... СЭКП Төп Комитединиң ... кылдынгаш, оон амыдыралга боттандырары-биле тодаргай хемчеглерни ап, ажылдап келген.

Чаартыкчыларның, чогаадыкчыларның киирткени 50 ... 60 муң рубльдуң ... алдынган.

1981 чылда алган бедиткен ... МИ-8 вертолёттуң экипажынга—командири ...

... Будүрүлгениң ... «Коммунистиг күш-ажылдың ... деп атты тывыскан. Чарыштың ...

А. Игнатьев.

Аэрофлоттуң трассалары бистиң делегей Төрээн чуртувустуң эң-не ырак булуңнарынга чедир шөйүлген. Чурттуң 3000 ажыг хоорайлары, суурлары агаар оруу-биле тудушкан. Пассажир аргыжылгазының хемчээлиниң талазы-биле Аэрофлот делегей авиакомпанияларының аразында бирги черни быжыы-биле ээлеп турар: Аэрофлоттуң самолёттары чылдың-на ... милион ажыг пассажирни аргыштырып келген.

Аэрофлоттуң күчүлүг чалгыннары улус ажыл-агыйында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Самолёттарның, вертолёттарның дузазы-биле ... шиңчилеп, нефть ... салып, электро уттаашыннарын шөйүп, заводтар корпустарын, ГЭС-терниң плотиналарын тудуп турар.

Бөгүн бистиң чуртувус Аэрофлот хүнүн демдеглеп турар. Авиаторларның белен эвес ажыл-херээниң, оларның ужудукчуларының дугайында СЭТА-ның корреспондентилери чугаалап турар.

УЖУДУУШКУН ЧЕРДЕН ЭГЕЛЭЭР

Самолёттар ... туру. Ону он-он машиналар аштап арыглап турар «КРАЗ»-тар ...

... А. Щенков радио дамчыштыр пассажирлерге агаар байдалының дугайында аэропорттуң ...

Ынчангаш ол черден ... ужурлуг — деп, «КРАЗ»-тың чолаачызы СЭТА-ның корреспондентилеринге чугаалаан.

Портта байдалды ам дээрезинде бээр деп болбас. Манаар ... , сандайлар пассажирлерге четпес, ... херээжиннер тускай ...

Агаар ... диспетчерлериниң инструкциязынга дыңнатканы: булуттарның бедии 30 метр, чүве ... , хаттың күжү секундада 15 метр. Ужудар-хонуур ... Ам диспетчерлериниң профессионал мергежилинден дыка хөй чүве хамаарылыр: аэропорт ... баштайгы ...

Пассажирлерге байдалды ... шын тайылбырлап бээри чугула. Ынчангаш ...

— Аэродром хоорайдан дыка ырак, ... агаар ... хат ...

Сиралка ... бир ... дургузунда муң ажыг айтырыгларга харыылаар. Ыяк бо ... айтырыг салдывыс. пассажирлерден кымнар эң-не ... ?

— ... Залда телевизорга солун кино көрүп турар болза, айтырар кижилер эвээжээр.

Манаар залда пассажирлер эвээжээн. Каш-ла минута санында-ла күчүлүг машиналар ужуп ... хонуп турар. Агаар ... сайзырадыр дээш, аэропорт бүгү хемчеглерни алган. Порттуң ажылы чаңчыккан ... чорупт эгелээн.

А. ИГНАТЬЕВ.
О. КАПУСТИН.

Бертпроводница Лариса Аңчы эм 4 чыл ажыг ажылдап келген. Ол үениң дургузунда комсомолчу Лариса хөй санныг пассажирлерден өөрүп четтиришкинниң чылыг сөстерин дыңнап, бүдүрүлгениң удуртулгазындан шаңнал-макталды каш удаа алган.

АН-2 самолёттуң коммунист Михаил Оруспай баштаан экипажы «Үлегерлиг экипаж» деп атты чаалап алган. М. Оруспай 1971 чылда Бугурусланның хамааты ужар чүүл училищезин дооскаш, Кызылдың авиабүдүрүлгезинде ажылдап эгелээн. Дуржулгалыг дагдыныкчылар В. Лихачёв, В. Бабкин, В. Калугин, П. Ёлкин болгаш оон-даа өске эштерниң арга-сүмезин ап, Михаил Оруспай, аныяк специалистер биле бир демей, кызымак ажылдап келген. 1981 чылда оларның экипажы пландан ажыр 168 шакты ужуткан болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 105 хуу күүсеткен база 2,8 тонна бензинни камнап алган.

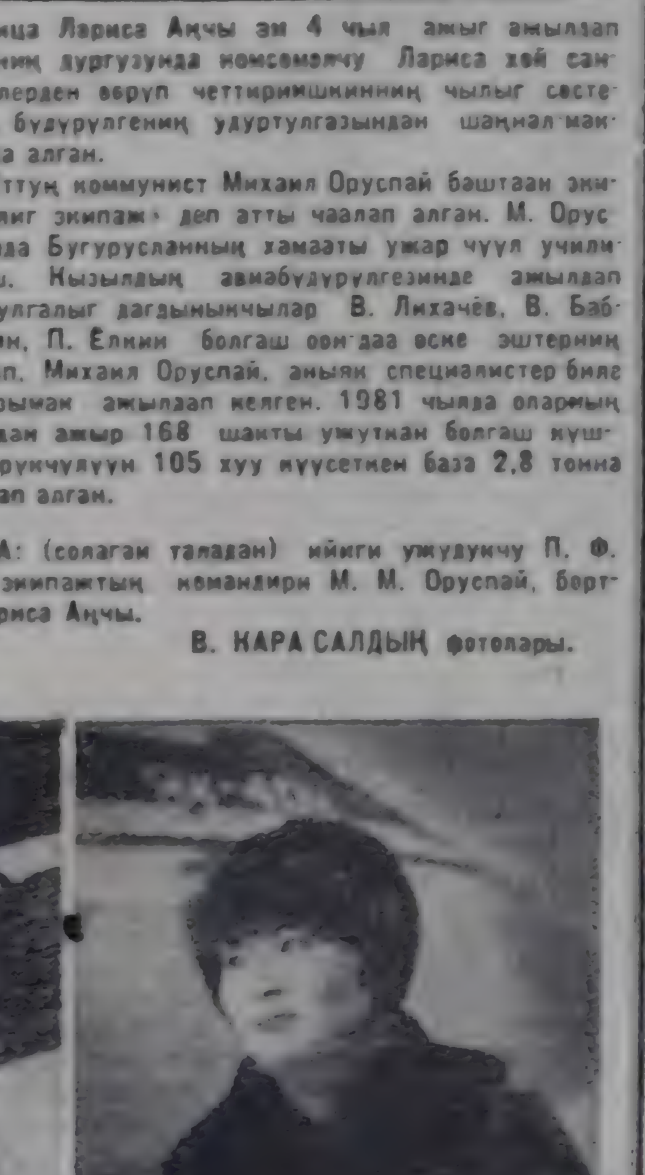

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан) ийиги ужудукчу П. Ф. Кожемяченко, экипажтың командири М. М. Оруспай, бертпроводница Лариса Аңчы.

В. КАРА САЛДЫҢ фотолары.

АНЫЯКТАРГА ДУЗАЛАП...

Авиабүдүрүлгениң хоочуннарының бирээзи, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, ЯК-40 самолёттуң экипажының командири коммунист Владимир Петрович Кляев бодунуң ажыл-ижиниң дугайында мынчаар чугаалаан:

Бистиң авиабүдүрүлге — менээ салгын чоок, ниити база ... Күш-ажылчы амыдыралымның баштайгы базымын моон эгелээш-ле амгы үеге чедир ажылдап келген мен.

1965 чылда Бугурусланның ужар чүүл училищезин доосткаш, Тываже ажылдап келген мен. Ынчан Тываның баштайгы ужудукчуларының бирээзи Ховалыг Хопуяның экипажынга ийиги ужудукчу болуп ажылдап турдум.

Ол үеге бодаарга, авиабүдүрүлге ... Машина-техника ... күчүлүг агаар суднолары бистиң ... Улуг хоорайлар Улан-Удэ, Новосибирск, Томск, Фрунзе ... дуп турар. Москваже безин ...

Ужар чүүл училищезин доозуп ... аныяк тыва ужудукчулар, бортмеханиктер, бортинженерлер ...

⊙ Делегейниң чурттар аразында баштайгы ужудуушкуннарны В. И. Ленинниң дорт айтышкыны-биле чорудуп турган. 1919 чылда совет ужудукчулар Проскуров хоорайдан Будапештиже чедир агаар харылзаазын тургускан.

⊙ Советтер чуртунуң Аэрофлот эмблемалыг агаар корабльдери делегейниң 80 чурттарының аэропорттарынга чедип турар болгаш ужудар трассазының узуну 450 муң километр ажыт.

⊙ 1956 чылда ТУ—104 марканың турбореактивтиг самолёт трассаже үнген — пассажир авиаргыштырылгазынга эң дүрген ужудукчунуң эразын ажыткан.

КОЛЛЕКТИВТИҢ АЧЫЗЫНДА

... 1978 чылда ол пенсияже үнө берген, амгы үеде аэропорт-та авиамеханиктеп ажылдап турар.

О. БЕЛЕК-ООЛ.

Кол угланыышкыннардан

АРГА ЭЭЗИНГЕ БАЙЛААН БЭЭР

[illegible]

В. ИВАНОВ,
СЭТА-ның корр.
Горький область, Бор.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

РКП ТК-ның пленуму

БУХАРЕСТ. [illegible]

Профэвилел путёвкалары-биле

БЕРЛИН. [illegible]

Семинар доозулган

БУДАПЕШТ. [illegible]

Бүгү округтарга

СОФИЯ. [illegible]

Бедик үнелел

ХАНОЙ. [illegible]

(СЭТА).

ИЙИ ЧУРТТУҢ ТУРУЖУ

ДЕЛИ. [illegible]

БИРМА НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫН ДЕМДЕГЛЭЭН

РАНГУН, февраль 12. (СЭТА-ның корр). [illegible]

А. АНДРЕЕВ.

ШЫҢГЫЫ БУРУУШАВЫЫШКЫН

ЖЕНЕВА, февраль 12. (СЭТА). [illegible]

КАБУЛГА БОЛГАН

АДР. [illegible]

ЧУРУКТА: [illegible]

Ю. ТЫСОВСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиказы.

Хоойлу күштүг болган

ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible]

Иран-ирак фронтуда

БЕЙРУТ. (СЭТА). [illegible]

Сорулгаларны чугаалажыр

ЛУАНДА. (СЭТА). [illegible]

УЛУС ТӨЛЭЭЛЕРИНИҢ СОҢГУЛДАЛАРЫ

РСФСР-нин Дээди Соведи-нин Президиумунуң 1981 чылдың ноябрь 24-те ... [illegible]

В. ПЛОТНИКОВ,
Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң улуг консультантызы.

ФАРАБУНДО МАРТИ

САЛЬВАДОРНУҢ болгаш [illegible]

А. ЛОБАНОВ,
(ПМА).

Янзы-бүрү медээлер

УДУР-ДЕДИР ААЛДАЖЫРЛАР

Красноярскиниң опера болгаш балет театрының тургусканы «Князь Игорь» шиизинде Владимирниң партиязын Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының солизи, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Майборода күүсеткен. Улуг театрның чурттуң эң аныяк опера коллективинге дузалажып эгелээни ол.

Красноярскылар биле москвачы мастерлер быжыг найыралдыг. Сибирь чурттакчылары Минкустуң «Дон Кихот» [illegible] бодун биле [illegible], ону ук чериниң сценазынга Улуг театрның солизи Т. Варламова тургускан. РСФСР-ниң улустуң чурукчузу В. Левенталь, РСФСР-ниң алдарлыг [illegible] Л. [illegible], дирижёр В. Вайс Енисейде [illegible] алган.

Хөй-хөй шиилерге Улуг театрның артистериниң киржикени улуг сонуургалдыг болган. Бодунуң чаңгыс чер чурттуу — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Пьявкону сибирьжилер онза чылыг-биле уткуп алган.

[illegible] Красноярскиже [illegible] Сибирьде [illegible] Москваның [illegible] 1984 чылда найысылалдың мастерлери Сибирьде [illegible].

В. ВАСИЛЬЕВ,
СЭТА-ның корр.

ОЙНАП АЛГАННАР

Күрүнениң үш хуулуг ойнаашкыннар чыыжының облигацияларының 124-кү тиражы 1981 чылдың декабрь 30-де Москвага үнген.

Ол дугаар алгаалга акша [illegible] Кызылдың чурттакчызы [illegible] [illegible] «Тыва-суг» [illegible] А. А. [illegible] рубльди [illegible] И. А. Шоев 1000 рубльди ойнап алган.

Г. БАРАНОВА.

МАКТАЛДЫГ

«Хадын» совхозтуң чолаачызы Петр Дуюн эки ажылдыг чолаачыларының бирээзи. Ол ам беш чыл дургузунда малчыннарже суг соортуп турар. Кыш-кыдаа, чайын-даа үеде суг соортулгезин озалдадып көрбээн.

Чолаачы [illegible] машиназынга камналгалыг, оон туружуңун беш чыл иштинде чагыы-даа катап болдурбаан. Петр Дуюн кол ажылы-биле [illegible] солун-сеткүүлдү малчыннарже чедирип турар. Ынчангаш ол чоңга мактал[illegible].

С. ДАНГАА.
Улуг-Хем район.

ЧААРЫНЧЕ «АЛБАДАПТАР»

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Дээрде булуттар бүдүн далай суун шыгжап алган турар. Ону чер ажылынга ажыглаарының аргаларын гидрометеорологияның Закавказ эртем-шинчилел институдунуң тускай эртемниглери тып турар.

Чаъсты черден күш-биле [illegible] талазы-биле ажылдарны [illegible] дөрбечиин километр [illegible] турар. [illegible] [illegible] ракеталар дээр[illegible] тыртыр. Оон ырак[illegible] [illegible] бүдүрмелдер киирер ракеталар [illegible] частып турары ол.

Частыышкындан чигеп алырганчыг ындай хөй бүдүмелдер булуттарның температуразын караб чивеш аразында өскертиптер, а ол бо[illegible] булутту сугже шил[illegible] чидиптер. Он-он беш минута эрткенде, чаъс чаап эгелей бээр.

Дилээшкиннер, тывыышкыннар

ПУШКИННИҢ УРУУ

1918 чыл. Чырыдыышкынның улус комиссары Анатолий Васильевич Луначарскийге бажы агара берген узун херээжен кижи чедип келген. Аажок чай чок тураа-даа, ол ону дораан хүлээп алган. Ону А. С. Пушкинниң уруу Мария Александровна Гартунг-тур деп, бодунуң ажылдакчылары-биле таныштырган.

...Ол болза Пушкинниң баштайгы уруу-дур. Ынчангаш оозу төрүттүнгенинге улуг чогаалчы аажок өөрүп, чаш төлүү азырап өстүрериниң харысаалгазын онза чугула деп медерен билип турган. Машаның дугайында сеткил ханы ындап сагып салган чагааны ол кадаанынга бижээн. Ол аажок сагыш човап, ооң диштери үнүп келген бе, ооң уруу шимчеңгир бе дээрзин сонуургап турган. Чогаалчы уруунга ынак, [illegible] чораан.

Бодунуң кат-иези Н. И. Гон[illegible] «Маша атпаанвады базып турар апарган, олут турары аажок. Кединде кончуг [illegible] [illegible]» деп база бижээн. Ол одуруглары уруу бир хар чартык турда чогаалчы бижээн. Машаның [illegible] [illegible].

...1837 чылдың январь 27-де (февраль 8). Маша беш харлыг турган, адазы чок өскүс арткан. [illegible] чарылган, арны агара берген адазын кижилер көдүрүп алгаш, чадапы өрү өскен олурда, чаш уруг ыглап бадырыпкан, авазының [illegible] база эскерип каан. Ол коргунчуг үе, иезиниң мы-сызы ооң бүгү амыдыралынга уттундурбаан. Ол дугайын Пушкинниң [illegible] уруглары уруглары Татьяна Николаевна Галина биле Наталья Сергеевна Шепелова олар боттарының иези Анна Александровна Пушкинадан хөй удаа дыңнааның сактып чугаалап чораапнар.

Мария Александровна аныяанда аажок чараш чораан. Даштыкы овур-хевири адазы-биле кончуг домей. Кажан ол төрүттүнгенде, Пушкин эпчоксунуп-даа турган. 1832 чылдың июнь 4-те бодунуң чоок эжиниң кадайынга ол мынчаар бижээн: «Мээң кадайым чаш уруувусту мен не олчаан [illegible]. [illegible] эвес боор деп бодалымза-даа шуут-ла кайгаар-дыр мен...»

1860 чылда Маша Пушкина аъттыг гвардейжи Леонид Николаевич Гартунг-биле өг-бүле туткаш, ооң албан эртирип турган чери Тулаже чоруй барган. Ол хоорайга генерал Тулубьевтиң [illegible] [illegible] лерингe Мария Александровна эң-не баштай Лев Толстойну көрген. Лев Николаевич ол уругну сонуургап көрген. Элээн каш чыл эрткенде бодунуң «Анна Каренина» деп [illegible] маадыры кылдыр улуг чогаалчының уруунуң даштыкы овур-хевирин ол киирген.

Анна Александровна Пушкинаның сактыышкыны-биле алырга Л. Н. Толстой — «Анна Каренинага» Маша Пушкинаның — Мария Александровна Гартунгтуң [illegible] [illegible] кылажыы, бодунуң тудунгур-ажылгыр холдарын, харын-даа идик-хевин, кара [illegible] [illegible] кылапчак кара карактарын ол хевээр бижип кургускан.

Мария Александровнаның ашаа Туладан Москваже шилчиткен. Өг-бүле Поварск (амгы Воровский) кудумчузунда бир бажыңга чурттап бергеннер. Генерал-майор Гартунг чаагай сеткилдиг, эр[illegible] кижи чораан.

Удаваанда ооң сагыш-сеткилин муңгарап турар апарганынга Мария Александровна дүвүреп эгелээн. Садыгжы кижилеп хөй акша чээп алганын. Удаваанда ол садыгжы өлген соонда, ооң угун салгаар кижилери-биле хорадашкан генералды кандыг-ла-бир вексельди (доктааткан хуусаада ере төлээр дугайында керээ бижик) уауткап каапкан деп, ону пугулдеп судка кииргеп.

...Ол шериг хеви-биле суд[illegible] [illegible] олурган. Кажан ону буруудаткан доктаалды номчуп турда бээни генерал хүлүмзүрей берген, оожум хевээр болган. Суд шииткир үндүрер өске өрээлче чоруптарган, генерал шииттирер кижилер өрээлинге барган соонда хенертен боо эткен. Анаа олурган улус олче маңнажып чеде бээрге, чүгле тынныг чыткан. Удаваанда генерал өлген. Ол мынчыг состерни бижип четтигипкен болган: «Бурганга дээңгырлаалайн, чүнү-даа оорлаваан мен. «Мээң дайзыннарымга каргыш»...

А. Пушкинниң улуг уруу[illegible] [illegible] материалдарны дилеп тывар дээш хамыктың мурнунда Л. Н. Толстойнуң музейинде [illegible] ган, И. К. Макаровтуң чуралы Мария Александровнаның портрединиң [illegible] [illegible] ныжып эгелээн мен. Ол портретти 1933 чылда Евгения Степановна Макаренкодан бо музейге эккелген болду. Удаваанда ону сураглап чораш, ооң-биле ужураштым. Ол ам толап харлыг. Ынчалзажок хөй чүүлдерни сактып чугаалаан.

«Пушкинниң улуг уруу-биле 1900 чылда таныышкан мен. Ынчан Мария Александровна Арбат кудумчузунда Николо-Песковск переулокка (Вахтангов кудумчузу) чурттап турду. Бистер өг-бүлем ээзи-биле № 11 бажыңга, а ол бис-биле кожа 12-ги бажыңга чурттап турдувус. Бо-ла ужуражып чугаалажы бээр бис. Ооң бажыңынга улус, ылангыя аныяктар эмежок боор [illegible].

Мария Александровнаның угаангыр, сагынгырынга болгаш хандыкшылдыг чугаалаарынга, оон шевергин байдалынга аажок тааржып турган мен. Ол дээрге кончуг аян[illegible] [illegible] кеттиннер, хилиң кара платьелиг, француз [illegible] туфли кедер турган. Мария Александровна-биле шуут өнүк тежик берген бис. Ам музейде делгээн бодунуң портретчуруун, авазы Наталья Николаевнадан алганы суй белекти база меңээ белекке бер[illegible]...

Мария Александровнаның дуганын Пушкинниң уруглары уругларының бирээзи Наталья Сергеевна Шепелова [illegible] чугаалап турар. Аар-берге, аш диргелеген 1918 чылда Луначарскийни дамчыштыр улуг чогаалчының уруу Совет чазактап дилег кылып турган дээрзин оон билдиниптурган. Оон ыңай ооң чугаалааны:

«Революция тиилээп соонда баштайгы үеде Мария Александровнаның амыдыралы, өске бүгү кижилерниин ышкаш, кончуг берге болган. Эгелиинде өске кижи бажыңынга чурттап, сөөлзүредир ол Донской кудумчузунда бодунуң өңнүктеринче көже берген. Луначарскийге Мария Александровна чораан соонда, анаа Совет чазак улуг хемчээлдиг пенсияны берген. 1919 чылдың март 7-де, 87 харлыг турган, ол мөчээн. Ынчан 14 харлыг турган мен. Бодумнуң чаш элээди чылдарым аар-берге эрткен. Мария Александровна мөчээн соонда ооң дуңмазы Александр Алек[illegible] [illegible] үнелиг чүүл — А. С. Пушкинниң демдеглелдери артып калган, сөөлүнде ол демдеглелди [illegible] [illegible] дамчыткан, а амгы үеде ол Пушкин бажыңында кадагалаттынып турар. Ынчан мээ ооң тураскаалы кылдыр француз косметика хааржакчыгашты берген чүве. Мария Александровна мөчүүр дей бергеш, салаазында билзээн ужулгаш, ону ажаап тежээп турган Анна Александровна Пушкинаның салаазынга кедирип берген. Анаа номнарны база арттырып каан. Ынчаарга Анна Александровна мөчээн соонда ол билзек болгаш номнар — словарьлар, даштыкы дылдарда шүлүктер номнары меңээ дамчып келген. Сөөлүнде ол бүгү чүүлдер Бүгү-эвилелдиң Пушкин музейинге [illegible] [illegible]...»

Пушкина бодунуң бүгү амыдыралының дургузунда адазының дугайын сеткилдиң саргыышкыны-биле бодап чораан. Шоолуг чүве ыттавас, чааскаанзыргай ол херээжен кижи Тверской бульварда бодунуң адазының тураскаалының чанынга бо-ла кээп олуруп алыр чораан. Бажының [illegible] агара берген, кара хеп кеткен бо херээжен кижиниң чанында далаштыг эрткен [illegible] [illegible] бас турган. Ол дээрге Александр Сергеевич Пушкинниң уруу-дур дээрзин олар база-ла эскербейн чораапнар.

С. ЭНГЕЛЬ.
(«Труд» солуннан).

ЧУРУКТА: А. С. Пушкинниң Михайловскиде бажыңы.
Ю. Белинскийниң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

РОССИЯНЫҢ ХААК БАЙЫРЛАЛЫ

Партия болгаш Совет чазак күш-культура болгаш спортту совет улустуң хүн бүрү амыдыралынга кирген турарын [illegible] улуг кичээнгейни салган. Бо талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг бөлүрүн улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалы база үнген.

Ол чугула доктаалды амыдыралга боттандырар талазы-биле улуг ажылдар чорутту нуп, планнаттынып турар. Эң ылангыя спортче чонну [illegible] хаара тудар талазы-биле ажылдар [illegible] ып эгелээн. Кышкы спорттуң сезонунда эң-не чугула кичээнгейни хаак спортунче угландырган. Шынап-ла, спорттуң бо хевири масса чонга кончуг-ла чедингир аралыг. Чүге дээрге ажылчыннар дыштаныр хүннеринде арыг агаарже үнүп, хаактыг селгүүстеп алырга бээни чүү хире ажыктыг ийик. Ийи талазында, спорттуң бо хевиринге миллион-миллион кижилерни хаара тудуп болур.

Ынчангаш ВЛКСМ Төп Комитединиң [illegible] РСФСР-ниң Спорткомитеди болгаш профэвилелдериниң эки тура[illegible] [illegible] Бүгү-эвилел [illegible] ниниң президиуму Бүгү-эвилел хемчээлдиг «Лыжня России» деп хаак маргылдаазын Россияның бүгү [illegible] бо чылдың февральдың 27—28-те эртирер талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган.

Ол хүннерде бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң бүгү булуңнарында [illegible] [illegible] үнүп, массалыг старттарга киржирлер. Олар ГТО нормаларын дужаап, кадыкшылга походтарын арыг агаарга [illegible] улуг-улуг спорттуу маргылдааларга хаара туттунарлар.

Россияның улуг хаак байырлалынга идепкейлиг киржир дээш бистиң республиканың чер-черлерде спортчу улуртукчулары, партия, совет, комсомол ажылдакчылары ол массалыг старттарга бүгү ажылчы чоннарны, школачыларны, сургуулдарны, студентилерни, пенсионерлерни хөйү-биле хаара тудар дээш аңаа белеткел ажылдарын амдыгааштан тура чорудуп эгелээри чугула.

Республиканың бүгү хоорай, суурларынга февральдың хүннеринде болур массалыг хаак маргылдааларының эртирер черлерин амдан эгелээш белеткеп, ол [illegible] [illegible] [illegible] республиканың [illegible] кижилерни, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерин, спорттуң хоочуннарын хөйү-биле хаара тудары күзенчиг.

Республика найысылалының [illegible] лары ол хүннерде «Тайга» станциязынга болгаш Хербис даанга болур массалыг старттарга киржирлер. Маргылдаалар 3, 5, 10, 15 километрлерге болур. Ынчангаш ол хемчээлдерге кижи бүрүзү хар[illegible] [illegible] [illegible] биле каш-даа километрниң чарыжынга киржип болур.

Ол хүннерде болур массалыг старттарны Совет Тываның ажылчыннары Красноярскиге болур ССРЭ-ниң улустарының V кышкы Спартакиадазының ажыдыышкынынга [illegible] [illegible].

Ынчангаш февральдың 27—28-те бистиң республиканың бүгү хоорай, суурларынга болур хаак спортунун массалыг [illegible] [illegible] [illegible].

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Кызылдың Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркынга республика найысылалының школачыларының ам удавас болур массалыг старттарга амдыгааштан эгелеп белеткенип турары.
АВТОРНУҢ фотозу.

СОЛДАТ КЕЗЭЭДЕ СОЛДАТ

Михаил ДУДИН.

Трептов парк сесерлиинде
Ыржым-шыпшың чевеглер
бар.
Тиилелгениң чырыы, өңү —
Ында чечен чүзүн-баазым.

Бичии уруг мужактапкан
Орус солдат ында турар.
Бүгү чер дээш дүвүрексеп,
Ону эргий көрүп турар.
Оол боду кайын чүве ийи[illegible]

Орёлдан бе, Вяткадан бе.
Орус ие ону манаан.
А ол чанмас — дужаал
куштуг.

• • •

Александр ПРОКОФЬЕВ.

Солдаттар, солдаттар,
Оңгуларыңар оргуланып,
Оът-сиген дүй үнүп,
Чоорту чидип дуглалы
бээр.
Солдаттар, солдаттар,
Артыңарда Төрээн чурт,
Ада-чурт, ынак чурт
Сорук киирип, идегеп тур.
Солдаттар, солдаттар,
Чоокта чаа-ла черивис.

Хамныг шөл боол чытчык —
Кажан-даа утпаңар ону.
Солдаттар, солдаттар,
Россияны камнаңар,
Россия ынакшыл чокта
Чолдуг чурттап шыдавас!
Бедиктерже ушкан
чуртувус
Бергелерни ажып,
шыдажыр,
Хайыралыг эргим черивис.

• • •

Кажан шагда ынан бис
сеңээ.
Солдаттар, солдаттар,
Россияда бис хөй бис,
Россияда бис хөй бис,
Чогум ол боду —
чаасхаан болгай!

ДЕМБИРЕЛЬ,
очулдурган.

Сонуургактарга

Эрткени — ийи миллион километр

Бир эвес автомобильдерниң аразынга кайызы оң-не үр эдилеттингени эвес деп маргыжыр черлээн болза Железноводскиниң автотранспорт бүдүрүлгезинге хамаарыжыр самосвал тиилекчи болуп үнер ийик.

[illegible] Ада-чурттуң Улуг [illegible] [illegible] [illegible] 2.000.000 [illegible] [illegible] күш четпези ажылды ук машина күүсеткен.

Амгы үеде [illegible] чаа-чаа, күчүлүг машиналарны ап турар үеде ол эргиленни [illegible] ынче октаттына бербээн. Хоочун чолаачыларның саналы-биле ону ук бүдүрүлгениң эжииниң аксынга тургузуп каан. Ол дээрге, Ада-чурттуң үр хуусаалыг машиналар кылып шыдаар мастерлеринге тураскаал болу берген.

*П. СТЯЖКИН
СЭТА-ның корр.
Железноводск.*

Бурунгу медреседе театр

Кировобадта «Кызыл Гянджа» деп шиизиниң чанында [illegible] [illegible] [illegible] бурунгу [illegible] [illegible] Азербайджан аян-биле кылган хээлер черле кайгамчык. Келген кижилерге таарымчалыг кылдыр дыштаныр саңдайларны база ында тургускулаан.

Төөгүнүң ол катап чаартынган тураскаалы амгы үеге кайгамчыктыы-биле бараан болуп турар. Медреседе, хүрээ-хиит тудугларында болгаш өске-даа черлерде амгы үениң библиотекалары, музейлери, театрлары, сонуургалдыг [illegible] [illegible] [illegible] лар албан черлери кожуп киргилээн.

Чаартынчыларның дузазы-биле [illegible] [illegible] черлер эвес, а бүдүн-бүдүн тудугларны белин чаартып турар. Бурунгу Гянджиниң кудумчуларынга ам-даа селгүүтеп болур. (Кировабадты шаанда ынчаар адап турган)

Республиканың төөгүнүң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] республикада турупкан.

*(СЭТА-ның корр.)
[illegible]
[illegible] ССР*

Үнелел

[illegible] рецензиялар бижип турган Эмчилер ниитилелиниң музыка бөлгүмүнүң киржикчилериниң концертиниң соонда ол ийи домактан тургустунган рецензия бижээн: «Дүүн Лондоннуң эмчилери ырлашты. Олар мергежил ёзугаар хүлээлгези — чажыт тарадып, мыттаавазын утпааннар болза деп сагыш човап саналым».

агаар

[illegible] турар болуптарлар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 2—7 метр [illegible] Агаарның температуразы 17—22, чамдык районнарга 5—10 градус соор.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 31—33, хүндүс 18—20 градус соор.

Автоорукталга чүвениң кос[illegible] [illegible] болур.

ӨГ-БҮЛЕЛЕР ЧАРЫЖЫ

«Авам, ачам база мен — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Шуй-Аксы кадыкшыдылга [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] М. Күжү[illegible] Д. [illegible] ның, Д. Чошкактарның, М. [illegible], Х. [illegible].

[illegible] Д. Чошкактарның өг-бүлези эки киржип, эрттинг бараанпар-биле шаңнаткан. Судьялар Ч. [illegible], Э. Иргит маргылдааны эки [illegible].

А. ИРГИТ.

ШЫДЫРАА МАРГЫЛДААЗЫ

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 13 кижи ойнаан. Алза чогуур 10 сандан 13-тү алгаш, Хондергейде дузалал школазының директору Виктор Сат тиилелгени чедип алган. Ийиги черни хоорайның № 3 школа[illegible] [illegible] дилгениниң башкызы Сергей Салчак, үшкүүн Бажың-Алаактың төлээзи Артына Лай-Сат алган. Херээжен улустан бирги черин районнуң төлээзи [illegible] [illegible] [illegible] ги-үшкү черлерин Раиса Куулар (№ 3 школа) Светлана Сат (Чыраа-Бажы) тус-тузунда үлешкеннер.

О. ШҮННЕП.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — «[illegible]» [illegible] чээшкинче. чымаалыдар!» 8.55 — Удмурт АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң болгаш коллективтериниң концерти. 9.35 — «Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.10 — «Кадыкшыл». 11.55 — «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 12.25 — «Совет Эвилелиниң даштыкы аалчыларының көргүзүп-биле». 12.40 — «Кодээниң [illegible] [illegible]» 12.45 — «[illegible]» 13.10 — А. Пинчук — «[illegible]» [illegible] Моссовет [illegible] [illegible] театрының концерти. 16.00 — Богро — [illegible] футбол. 16.15 — «[illegible]» [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] хөгжүмнүг программа. 16.45 — «Кино аян чорукчуларының клуву». 17.45 — «[illegible]» деп мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 17.55 — 18.10 — Чап сар. 18.10 — Делегей панорамазы. 18.55 — Даг хаактыг делегей кубогу. ГФР-ден дамчыдылга. 19.25 — «Кинопанорама». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Джаз хоопнери». Фильм концерт. 22.20 — «Ветлуга». Документалдыг телефильм. 22.30 — «Руде право» солуннуң шанпалы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. ЧССР биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының оюну. ЧССР-ден [illegible] [illegible] — [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Арга хөлүгүнүң [illegible]». Документалдыг телефильм. 15.30 — Бистиң корреспондентилервис чугаалап тур. Дончулал. 15.00 — Концерт. 15.55 — «Тоол алдап келди». «Хурумнеткен оол». Мультфильм. 16.55 — Чиик атлетика ССРЭ-ниң кубогу. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 17.25 — Улуг Октябрьның 65 чыл[illegible] [illegible] «Бистиң [illegible]» [illegible] [illegible] — «1952 [illegible]» 18.25 — «[illegible]». [illegible] [illegible] Г. Маркестуң [illegible] аттыг романын ёзугаар. 1-ги сериязы. 19.30 — «Тамчыктыг [illegible] [illegible]» 19.45 — Биатлонга делегей чемпионады. Эстафета 4х7,5 км. Раубичиден дамчыдылга. 20.30 — «[illegible]». Италияның 47—48 чүс чылдардагы уран чурулгазы. 14-кү фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Даштыкы фильмнер экранны». «Чүге чаңгыс телефон медээзи» (Венгрия).

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Шуптуну билдингир-даа бол...» Документалдыг фильм. 18.20 — «Чогаалчы болгаш үе». Чогаалчы В. Эренчинниң төрүттүнгенинден бээр 70 чылынга. 18.40 — [illegible]. 18.55 — «Хөй[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Дамчыралы. 19.25 — Телемедээлер. 19.35 — Чарлалдар. 19.40 — «Хуу айтырыглар талазы-биле хүлээп алыышкын хүнү». Уран-чечен фильм. 21.10 — А. Вампилов — «Алды айның чаазында». Тываның хөгжүм[illegible] [illegible] [illegible].

КИНО

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Генерал Шубниковтуң корпус шериги» 9.30, «Гранат ортуулуктарында» 11.20, 13.20, 15.20, 17.40 (узаткан), 20.00 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 9.30, 11.00, «Бо уруг турбаан болза» 11.00, 12.30, 15.30, «Эртенги хүннүң фактылары» (2 сериялыг) 17.00, 20.00, «Москва карак чажынга бүзүревес» (2 сериялыг) 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сарыг бажыңның Майклдың ужуралдары» 10.20, «Эрлер!» 12.00, 13.50, 15.50 (узаткан), 18.10, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Космонавт-биле кады ужудуушкун» 11.00, «Кажан эр кижи-биле кады чорда» 13.00, 16.30, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Трясогузканың шериги» 15.00, «Чалап ыяш оңнук» 17.00, 19.00 (узаткан) шактарда.

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дужаал: [illegible] болбас!» [illegible] [illegible] шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хоочун дайынчы Александр Матросов» 9.30, 11.30, 13.30, 15.00, «Гранат ортуулуктарында» [illegible], [illegible], 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орай башкы[illegible]» [illegible] шактарда.

«ВОСТОК»: «Эртенги хүннүң фактылары» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Улуг Суворовтуң шилип алган [illegible]» 18.30 (узаткан), 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-[illegible], редакторның оралакчыларының 2-35-25, 2-23-35, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжа амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-31-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгжызы херектеринге талазы-биле эргелекчилер [illegible]. [illegible] кудумчузу, бажың № 11. [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 39 (11837) | 1982 чылдың февраль 16, вторник | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 кап.

«Коммунизмниң херели» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының хойжузу Доржу Дикишеевич Монгуштуң кодanында төрүүр 550 хой бар. Ам мында чымыштыг шак — хой оолдаашкыны [illegible] түлүк эгелээн.

— Хойларывыс бо айда-ла колдуунда түлүктей төрүүр ужурлуг. Соолгу хүннерде харның кылын чагганындан хойнуң одары бергедеп турган чүве. Совхозтан тракторлар чорудуп берген, олар далбый тыртып ажылдап турарлар. Ам байдал экижээн. Аал чоогунда одарларны моон соңгааргы үеге камнап арттырып алган, кодандан ырак одарларда кадарып турар мен — деп, дуржулгалыг хойжу чугаалап-дыр.

Д. Монгуштуң коданында ам 70 ажыг хой оолдаан, оларның чаш төлү опча-мендии. Кадарчының уруглары сакманчылар боop, эрестиг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: сакманчы Любовь Монгуш.
М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.

ШКОЛА ДИРЕКТОРУ

Партияның XXVI съездизи совет школаның мурнунга чаа бедик негелделерни салган. Школага өөредилгениң, күш-ажыл болгаш аажы-чаң кижизидилгезиниң шынарын бедидери, өөредилгениң амыдырал-биле холбаазын херек кырында боттандырары, ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылырынга өөреникчилерни белеткээрин экижидери башкыларның болгаш өөреникчилерниң ажыл-ижиниң түңнелдерин ёзу барымдаалап үнелээрин болдурбазы — бөгүн улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунда чугула айтырыглар болур.

Бо сорулгаларны шиитпирлээринге чырдыышкынның бүгү ажылдакчылары киржип турар, оларның иштинде школа директорларының ролю онза бедик. Директорнуң ажылы нарын, чогаадыкчы болгаш хөй талалыг. Башкы бодунуң дорт удуртукчузун кижизиг, эвилең ээлдек, кижи бүрүзүнге бир десин ичээнгейлиг болурун күзээр. Башкылар-биле кады школа директору школачы бүрүзүнүң салым-чолу дээш, ол бир дугаар класстан эгелээш ооң доозуп эртем чедип, амыдыралче үнгүже чедир харыысалгазын кажан-даа кошкатпас.

Бистиң республикавыста 1981—1982 өөредилге чылында 156 школа бар. Оларның иштинде 101 ортумак, 31 сес чыл школазы кирип турар. Бүгү школалар чогуур эртемниг болгаш ажыл стажтыг удуртукчулар-биле хандыртынган. Оларның аразында үр чылдарда ажылдап, аныян өскенни өөредир болгаш кижизидер ажылга багай эвес түңнелдерни чедип ап турарлар хөй. Кызылдың № 14 школазының директору Л. А. Галактионов чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, школа коллективин хөй чыл иштинде удуртуп келген. Директорнуң болгаш ооң оралакчыларының аразында ажыл ончуг тода хуваатынган. Ындыг чорук школаның иштики хыналдазын чедиишкинниг боттандырарынга таарымчалыг. Коллективте чаңгыс демниг, ажылгыр, бот-боттарын хүндүлежир болгаш билчир байдалды тургусканы, оларның эки түңнелдиг ажылдап турарының база бир чажыды. Школаның башкылары болгаш ажылчыннары Леонид Александровичини чүгле удуртукчузу эвес, чогуур үезинде ажыктыг арга-сүмени бээр, четпестерни болгаш частырыгларны кады чайладыр чоок өңнүү кылдыр санап турарлар.

Ук директор боду башкылап турар эртемин ханы билир, ооң ичээлдери өскелерге мезээде ажык. Ооң ажылынга харыысалгазы болгаш ажылдаарының байдалы башкыларга үлегер боол турар. Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың материалдыг баазазын экижидеринче доктаамал ичээнгейни салып турар болгаш 34 өөредилге кабинеди чогуур деңнелде дериттинген. Школа кабинет системазы-биле өөренип турар. Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының арга-дуржулгазы-биле республиканың башкылап билии бедидер институдунга келген башкылар болгаш школалар удуртукчулары күзелдии-биле таныжып турарлар.

Өвүрде Зинаида Байыровна Донгактың удуртканы Солчур ортумак школазының коллективи хөй-ниити-биле кады өөреникчилерни күш-ажылга болгаш аажы-чаңга кижизидеринге база ида-ие ортузунга башкылал суртаалын чедимчелиг чорудуп турары-биле ылгалып турар. Школада ада-иелерге лекторий доктаамал ажылдап, аңаа өөреникчилерни өг-бүлеге шын кижизидериниң дугайында солун лекцияларны башкылар болгаш өске-даа чалаттырганнар номчуп турар. Школаның башкылар коллективи кожээ Совет, совхозтуң парткому болгаш дирекциязы-биле кады холбаалыг ажылдап, уруг-дарыының кижизидилгезинче ичээнгей салбас өг-бүлелерни болгаш корум-чурум үрээринге сундулуг хире элээди уругларны ичээнгейге ап, оларның-биле ажылды чорудуп турарлар. Бо бүгү хемчеглер өөреникчилерниң корум-чурум үрээр чоруун болдурбайн турар.

Үстүнде адаан эштер ышкаш, чедиишкинниг ажылдап турар өске-даа школа удуртукчулары республиканың школаларында хөй. Оларга Улуг-Хемде Ийи-Тал 8 чыл школазында Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы В. О. Павуу-Сүрүңнү, Кызылдың № 2 ортумак школазында РСФСР-ниң алдарлыг башкызы З. С. Кууларны, Каа-Хемде С. К. Тока аттыг Сарыг-Сеп № 2 ортумак школазында Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи С. М. Достайны, Барыын-Хемчикте Ак-Довурак № 2 ортумак школазында П. Д. Сундуковану болгаш өскелерни-даа хөйү-биле адап болур.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга Л. И. Брежневтиң ажыл-агыйга удуртулганың стилин болгаш методун сайзырадыр дугайында негелдези чырдыышкын ажылдакчыларынга, ооң иштинде школа директорунга долузу-биле хамааржыр. Ооң мурнакчы дуржулга, амгы педагогика эртеми, коллективтиң ажыл-чорудулгазын организастаары болгаш эртемниг анализтиң методтары-биле чогуур деңнелге чедир чепсегленген болур ужурлуг.

Школа директорунга Л. И. Брежневтиң «Катап тургузуушкун», «Кур чер», «Сактыышкыннар» деп номнарында удуртулганың стилиниң дугайында болгаш частырыг чок шиитпирлер, түңнелдер хүлээп алырда улус чон-биле сүмележириниң ажыктыының дугайында бодалдары онза үнелиг. Ылаңгыя башкылар, уруглар, ада-иелер болгаш хөй-нити-биле ажылы холбашкан удуртукчуга далаш, чиг түңнелдер болгаш үнелел кылыры онза айыылдыг.

Бистиң үевис удуртулганың эртемге үндезилеттинген деңнелин бедидерин негеп турар. Бо сорулганы шиитпирлеви шаан, директор коллективтиң бүгү кежигүннеринге хүлээлгезин шын хуваар ужурлуг, школаның өөредилге-материалдыг баазазын эң-не ажыктыг ажыглаар дээш сагыш салыр. Директорнуң ажылында соңгаарладып болбас ажыл херектер-ле хөй. Ынчалза-даа ол хүн бүрүнүң хөй оонак айтырыгларынга алыспайн, башкылар, өөреникчилер коллективи-биле, ниитизи-биле школаның ажылында перспективаларны кажан-даа утпаза чугула.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 [illegible] уткуп [illegible] дээш социалистиг чарышты Бии-Хем районнуң күш-ажылчы коллективтери калбарткан. Ооң түңнелинде район [illegible] бүдүрүүниң болгаш ону сайгарарының [illegible] кылыр күүсеткен.

[illegible] 150 тонна [illegible] [illegible] хүлээдип берген. [illegible]

Бүдүрүлгеде хоюудап турар бригада чок. Ч. Маадырның, М. Лихачеваның удурткан бригадалары күш-ажылчы чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орар.

Бистиң корр.

ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

КЫЗЫЛ ТУККА ТӨЛЕПТИГ

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, он бирги беш чылдың баштайгы чылын чедиишкинниг дооскан. Алдан-маадыржылар күрүнеге сүт садар планын 107,6, эътти 101,3, дүктү 100,7 хуу күүсеткен.

Чер ажылының талазы-биле тарааның ниити чыылдазын 2128 тонна чедирген, бир гектарга опааштыр ортумаа-биле 10,6 центнер дүжүттү ажаап алган. Төрүүр 100 баш хой, өшкүге опааштыр 97 хураган, анайны доруктурган. Оргу-Шөл, Чечектиг хойжу бригадалары түс-түңнүнда 100 баштан 102 болгаш 106 хураганы алгылаан. 12 малчын 100—116 чедир анай, хураганны мендии өстүрген.

Ниитиниң малын кыштан хүр-мендии ажырар сорулга-биле эрткен чайын социалистиг чарышты сигенчилер ортузунга дээштиг-биле организастап тургаш, 3116 тонна сигенни кескен. Омск областан 400 тонна, совхозтуң бодунуң шөлдеринден 1496 тонна саванны белеткээн. Буудай бүрүнү 325 тоннаны кылып, силоска 2151 тоннаны, сенажка 684 тоннаны салган.

[illegible] мурнакчыларның саны көвүдеп турар. Оларга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хойжу Д. Н. Ооржак, сүттүчүлер А. К. Кыдыл-оол, Д. Т. Оидар, Н. С. Монгуш, хойжулар Сүрүң-оол Монгуш, Сеген-оол Ондар, Шолбан-оол Ооржак, Маадыр-оол Ооржак, саанчылар Алефтина Ондар, Сереп Донгак, Чокпак Сарыглар, Очур Ооржак, механизаторлар Эрес-оол Монгуш, Хопуй-оол Ондар, Маадыр-оол Ховалыг болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Соолгу чылдарда совхозтуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери суггаттыг черниң дүжүдүн бедидеринче, хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигеннерниң тарылгазынче кол ичээнгейин салып, мал чеминиң курлавырын тургузар дээш ажылдап келген. Гектар бүрүзүнден бедик дүжүттү алыр дизе, чайгы суггатты шын организастаары чугула. Келир чылдың дүжүдүн магадылаар дээш, хөй чылдыг сигеннерниң күскү суггадын бүгү шөлдүң 60—70 хуузунга эки чорудуп турары-биле бедик дүжүттү ап турар.

Чайгаар үнген сиген шөлдерин албан организацияларга болгаш малчын бүрүзүнге түс-түңнүнда быжыглаан турган. Олар ол черлерниң суггарылгазын болгаш апталгазын боттары чорудуп келген. Ооң түңнелинде бедик дүжүттү алган.

Белеткээн сигенниң [illegible] чылын онза ичээнгейни салгаш, эки түңнелдиг совхоз чедип алган. Анализке дүжааттынган бүгү сиген шупту-ла класстыг болган. Ынчангаш 10703 рубльди сигенчилерге немей төлеп берген.

Республиканың бүгү мал [illegible] «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыннары 1981—1982 чылда кыштаглаашкынны организастыг эрттирип, малдан алыр продукцияны көвүдедир болгаш күрүне планнарын күүседир талазы-биле кыйгырыгны үндүрүп, бедиткен хүлээлгелерни алган. Ону херек кырында боттандырар дээш, бүгү фермаларга, хойжу бригадаларга болгаш күш-ажылчы коллективтерге кыштаглаашкынның эгезинден тайылбыр-массалыг ажылдарны доктаамал чорудуп турар.

Малчын коданнарга, фермаларга чурттакчылыг суурларның агитквартиралары болгаш албан организация черлерин быжыглаан. Олар хамаарышкан черлеринге шеф дузазын чедирип турар. Хойжу бригадаларга, фермаларга ай санында малчыннарның хуралдарын эрттирип турары чаңчыл апарган. Малчыннарның культурлуг болгаш амыдыралчы негелделерин хандырып, эмчи дузазын чедирип, садыг, кино, концерт дээш ышкаш чүүлдерни комплекстиг чорудуп турар.

Бо хүннерде мал чеминиң камналгазынче онза ичээнгей салган. Ону шын чарыгдаарының айтырыын шынгыы контрольга тургускан. Бригадаларда, фермаларда улуг контроль постулары ажылдап турар.

Мал чемин зоотехниктиг рацион барымдаалап, малчыннарга тускай акт ёзугаар берип турарын организастааны эки. Сүт-бараан фермаларында мал чемин болбаазырадып бээр механизмнер ажылдап, саванны хээндектээш, ыдбырадып, иңай-бүрү минералдыг бүдүмелдерни холуп берип турары-биле ооң хоолулуг чоруу бедээн.

Хойну чылыг суг-биле суггарар айтырыг шиитпирлеттинген. Зоотехниктиг норма ёзугаар 190 сакманчы херек, ам бо хүннерде 169 сакманчы ажылдап турар.

1981 чылда алдан-маадыржылар боттарынга алган социалистиг [illegible] көргүзүглер аайы-биле чедиишкиннерни күүсеткен, совхозтар аразынга организастаан социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнген. СЭКП Чөөн-Хемчик [illegible] [illegible] профсоюз болгаш ВЛКСМ райкомнарының шилчиир Кызыл туу-биле шаңнаткан.

Ынчангаш он бирги беш чылдың ийиги чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга күш-ажылчы чедиишкиннер [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Хүннүң медээлери

НАЙЫРАЛДЫГ КОЛЛЕКТИВТЕ

«Билир болзуңза, өскелерни өөрет» деп девиз-биле Кызылдың даараныглар фабриказы ажылдап турар. Ооң 100 ажыг ажылдакчылары коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты эдилеп чоруур. Бүдүрүлгениң шалыпчылары А. Холышина, Л. Дартан-оол, Э. Монгуш, З. Сарыглар, В. Шемек олар бо чылдың ийиги чартыының үүлүнге кирип ажылдап турар.

Найыралдыг коллектив бирги кварталдың планындан ажыр 3000 рубльдиң продукциязын бүдүрген, 2000 киловатт-шак электри энергиязын камнап алырын хүлээлгезинге алган.

В. БАРМИН

ШАЛЫПЧЫЛАР

ССРЭ-ниң алдан чылын төлептиг уткуур дээш «Мурнакчы» совхозтуң сарлык кадарчылары коммунист К. Хертек, С. Хертек, А. Салчак, К. Ооржак, А. Оолак олар эрткен чылда төрүүр түс башка опаштыр 86—89 бызааны онча-менди доруктуруп өстүрген, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Бо кышты олар база хүрчаагай эрттирип, түс баштанга 82 бызааны, бир сарлыктан-на 155 грамм дүктү алырын база кижи бүрүзү 15 тонна сигенни белеткээрин хүлээнгеннер.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

БЕЛЕННИҢ ШУГУМУНДА

Часкы хову ажылдарынга техника септелгези Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында чоруп турар. Түс-түс ажыл-агыйларның аразынга чарыштың мурнуку одуруунда — «Искра» совхоз. Мында техника септелгези шалыпкып чоруп, часкы кампанияга үлүүн кирер техниканың 89 хуузу септеттинип ажыл-агый бо үеде планныг даалгазын [illegible] күүсеткен.

Септелгеде хаара туттунган механизаторлар кууңнуг «Кировецтерниң» шуптузун беленниң шугумунга тургускаш, аптазыннарны, сеялкаларны болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын бурун септеп доосkan.

Н. ОЛДЫРЕВ

Бистиң чуртувуста

ЯХРОМА. Москва областың «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг Яхроманың совхоз-техникумун чоокта чаа 500 ажыг [illegible] доосkan.

[illegible] му — кедээ ажыл-агыйның чуртта эң улуг ортумак өөредилге чери. Техник-механиктерни, [illegible] [illegible] ни, зоотехниктерни, агрономнарны ол техникум белеткеп турар.

Агрономияның чаагайжылга [illegible] [illegible] амгы үеде ийи муң оолдар болгаш кыстар өөренип турар. Ооң бот-өөредилгезинг салбырында 300 кижи бар. Совхоз-техникум чүгле өөредилге чери эвес, харын-даа бедик орулгалыг улуг ажыл-агый болуп турар. Ооң бригадалары, мастерскаялары — [illegible] лабораториялар-дыр.

Студентилер чүгле өөренип, ажылдап турар эвес, спорт хемчеглеринге база идепкейлиг киржип келген. Спорттуң 16 секциялары, Культура [illegible] ырысыр ырын-чүүлдүн хөй бөлгүмнери ажылдап турар.

ЧЕБОКСАРЫ. [illegible] колхозтарының болгаш совхозтарының төптеринге амы-[illegible] [illegible] бүдүрүлгелерни улам хөгжүдүп турар. Соодукчуларны болгаш хөп чүүр машиналарны септээр черни «Гигант» совхозтуң төвүнге ажыткан. Амгы үеде автономнуг республикада сервис кылыр 320 бүдүрүлгелер ажылдап турар. Ындыг бүдүрүлгелерни он бирги беш чылда бүгү ажыл-агыйларның төптеринге тургузар сорулга салдынган.

ЦЕЛИНОГРАД. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга тураскааткан кинофестиваль область төвүнде эгелээн. «Черде» деп документалдыг кинону фес[illegible] [illegible] көргүскен. Кинодокументиниң маадыры — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. М. [illegible].

«Родина» совхозтуң тарааны [illegible] чаңгыс чер чурттуун Казахстанның Маресьеви деп адап турар. Фашизмге удур тулчуушкунга Л. М. Карталов ийи будун оскунган. Ынчалза-даа маадырлыг дайынчы тайбың [illegible] тракторну болгаш комбайнны башкарып, Төрээн чуртка хөй тарааны өстүрүп берип турар. Ооң дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг чоруу аныяктарга чаагай үлегер болуп турар.

(СОТА).

КЫШТАГДА ЧЫМЫШ

Репортаж

Кышкы эртен. Ак-Кара-Сугнуң унун куду сырын хат чывырлаан. Хой кажаазының хоолай дүндүктеринден үнген бус ырактан-на көстүп келир.

Эрес-оол Ховалыг даң карангызында-ла бажыңындан үнгеш, хой, хураган кажаазының чанынга барып, дыңналагылаан. Ында хойларның думчуктары шужулеп, бегженири дыңналган. «Хүндезир хар эшкеннеп, чер өъттаар кужурлер удуп алзын» деп, малчын иштинде бодангаш, эртен, нежээ электри чырыы кыпсып ажылдадыр моторжугажынче уткай кылаштапкан. Дузалакчы малчын Монгуш Сотпа ооң чанынга бо келген.

— Аа, сен база туруп келдиң бе, эр-хей! Бо дүнеки дежурный сен болгай сен. Олча бар болду бе? Чаш хураганнарывысты хайгаарадың бе? — деп, Эрес-оол Опан-оолович демгизиндеп айтырган.

Үш хой төрүдү. Хураганнарын иелеринге кургаттыр чылгадып, аа сүдүн эмзиргеш, чаш хураганнар турар черде аппарып кагдым. Мал ажылының ындыг чымыштыг үезинде уйгу-даа келбес чүве-дир — дээш, Сотпа бажыңынче уткай кылаштапкан.

Мотор ажылдай берген. Кажааларда, бажыңнарда электри лампалары чырый берген. Кыштагда эртенги чымыш хайныгып эгелээн.

Хүн даг бажындан көдүрлүп чорда, Монгуш Сотпа ниитизи дергилээш, хойларны одарже үндүрүп, үүттапкан...

Бо беш чылдың ийиги чылында эки үре-түңнелдиг ажылдаар, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш берген сөзүнге ээ болуп, «Большевик» совхозтуң малчыны Эрес-оол Ховалыг кызымаккай ажылдап турар. Ол төрүүр 100 хойдан 100 хураганы камгалап, хой бүрүзүнден 2,5 килограмм дүктү кыргырып хүлээнген.

А. ДОНГАК.
Чөөн-Хемчик район.

МАЛЧЫННАРГА ДУЗА

Торгалыг [illegible] төрүүр 14450 хой бар. Шаар малдың оолдаашкыны үргүлчүлевишаан. Чозала хойжу бригаданың төрүүр хойнуң 47 хуузу оолдапкан. Балдан Бировтуң, Ортун-оол Кууларның, Виктор Билчээкейниң кыштагларында түс-түс аайы-биле алырга 210—227 хой төрээн. Дөрбет-оол Түлүштүң коданында 278 хой оолдаан.

Сакманчылар Зоя Бегзи, Зоя Санчат-оол, Лариса Болат-оол, Дина Сандык, Дөрбечик Дазар, Валентина Маадыр-оол болгаш өскелер-даа кызымак ажылдап, түс-түзүнда 60—80 хураганы доруктуруп өстүрүп турар.

Соолгу үеде Торгалыгның девискээринде улуг хар чагган, орук харылзаалы үстүп турар. Ынчангаш ЧТЧ-ниң машина техниказын кыштагларже орук үндүреринче, [illegible] [illegible] хуулап. Чамдыс малчыннарга немелде күштү каткан, сакманчыларны четчелээн. Торгалыг ортумак школазының [illegible] [illegible] кыштагларга улуг дузаны чедирип турар. Олар Көнгаа Болат-оолдуң, Ковчук Дамбаның, Мария Кууларның, Зоя Баазраайның хой, хураган [illegible] [illegible] берген.

[illegible] малчыннарга чыл түлүн онча-менди камгалап алырынга шалыпчы күш-ажылы уламчылавышаан.

Д. НАЙГЫН-ООЛ.
Өвүр район.

Ферма кыштаглаашкынында

АЖААЛДА ЧОКТА

[illegible] республикада [illegible] бирээзи. Мында сүт-бараан фермазы бар. Мында 130 ажыг [illegible] [illegible]

К. ДОНГАК.
Өвүр район.

Делгемнерден солун медээлер...

ИЙИ ЧУРТТУГ ТУРУЖУ

ВАРШАВА. Венгр Улус Республиканың даштыкы херектер министри Ф. Пуйяның Польша Улус Республиказынга албан езу-биле чедип келгенинге [illegible] ССРЭ-ге, Польшага болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур президент Рейганның [illegible] [illegible] [illegible]

БУРУУ ШААП ТУРАР

ХЕЛЬСИНКИ. Тайбың аңгарылгарын өөренир ооң таазы-биле Финляндияның институдунуң директорунуң [illegible] профессор Р. Вяйринен медеглел кылган. [illegible] химиктиг чепсектиң чаа хевирлерин бүдүрүп эгелээр дээн АКШ-тың планнарын шыңгыы буруу шапкан. Химиктиг чепсектиң эң чаа болгаш кедергей айыылдыг хевирлерин бүдүрүп эгелээр дугайында Рейганның администрациязының шиитпири — халапче эдертиг базым-дыр деп, профессор чугаалаан.

[illegible] саңап көргениң бүдүрүп алырга, химиктиг чепсектиң «Бинар» деп чаа хевири кижилерниң амы-тынынга [illegible] [illegible] АКШ-тың дерин планнын [illegible] [illegible] [illegible] удур [illegible] бүгү чурттарга [illegible] чугула деп, агентство демдеглээн.

АКШ-ТЫҢ АЙЫЫЛДЫГ ПЛАНЫН КЫНЧЫКТЫРБАС

ХАНОЙ. АКШ-тың амгы президентизи Р. Рейган эрте [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-тың президентизи [illegible] соолгу үеде химиктиг чепсектиң чаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Ю. МЕЛЛЕМАННЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БОНН. Германияның [illegible] демократтыг партиязының [illegible] Ю. Меллеман медеглел кылган. Химиктиг чепсекти эндере бүдүрериче угланган АКШ-тың планнарын шыңгыы [illegible] [illegible] [illegible]

СОЛУН СОЙГАЛАП ИЛЕРЕТКЕН

ПАРИЖ. АКШ-тың [illegible] Р. [illegible] [illegible]

[illegible] НАТО-нуң дайынырак [illegible] амгы [illegible] чорук [illegible] чаңгыс [illegible] болуп турар деп, «Юманите» [illegible] [illegible] Ив Моро [illegible]

ЧАЗАКТЫ ДЕТКЭЭН

ЛОНДОН. [illegible]

(СОТА).

Депутат булуңу

ЭЛБЕК СҮТТҮҢ ЭЭЗИ

Шавиде Кызыл-Тайганың Делег-Хол, Ирэ-Ой, Чолалыг-Ховузу мичаар чурттап чораан хей уругларлыг Сарыглар Шожал деп ирей бар. Кады-кожа ваалдары оон уругларының ажылга кежээзин кайгаар чүве.

— Хамык ужур ашактың бодунда болбас ийикпе. Тостостун соогунда безин уругларын куш даңында тургузаар ирей-ле болгай. Ажыл-талдуу чажындан-на ажылга кежээ кылдыр өөредип алырга соонда барын боттарынга-ла эки болур чүве-дир ийин — дижип, оон кожалары бо-ла чугаалажып олурар.

Хуу ажылдыг кошкун араттар мал-маганын кадып, коллективтиг ажыл-агыйны тургузуп эгелээн үеде Кызыл-Тайга сумузунга эң-не баштай аңаа кирген араттарның бирээзи Сарыглар Шожал болган. Боттуң кажы малы чеже-даа харамнанчыг болза, хойнун эдээнден туттунмас болза, алызында барып кеди чок деп чүвени амыдыралда хойнуу көрген кижи кайын эндээр. Ол Кызыл-Тайга сумузунун, ол сумуу душкен соонда Хемделеңниң колхозунуң хоюн кыш [illegible] кеген, пенсияже үнген соонда соонда хар ажык чораан мечээн.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының мурнакчы саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Кушкаш Каң-оол — Шожал ирейниң уругларының ортузу. Ол чажындан тура-ла улуг акылары — Бора, Суге сугтарын эдерип, Шивилигниң тайгаларындан ыраалар ужуруп, Шыдаңныың, Борганның сыннарынга чиңгү, хой кадарып өскен болгаш кадыг-бергеге бичииниден-не дадыккан. Кушкаш сес класс дооскан соонда кырган ада-иезинге дузалажып, оларның кадарган малын көржүр кижи мен деп доош ажылдан желээн.

Кушкаштың амыдыралынга уттундурбас үе — 1958 чыл болган. «Кижи өөр, кижиде шейлур», деп чоннуң чугаалажыры шынкаш, аныяк кыс ол чылын ада-иезинден [illegible] дени тудуп, чурттай берген.

— Оон бээр ам 20 ажыг чылдар эрткен-дир. Өглээн соонда Барлыг суурга бир чыл чурттаан бис. Ап-саар ажылдар-ла кылып турган мен. Мал-маган аразынга өөренип калган кижиге ында эзында сагышка бир-ле чүве четпес, чоргаачы-ла конгуг боор чүве чораан. Каң-оолдуң ачазы мичан Бижиктиг-Хая фермазынга учетчиктеп турган чүве. Мээн саар саарзык турарымны улуг кижи кайын эндээр. Фермага саанчылап кирбес сен бе, уруум. Каң-оол-даа эр кижи кайын тоор, трактор-даа башкаргай-ла дээрге, амырай-ла берген мен. Ол-ла хевээр чаңгыс-ла бо фермага ам 20 чыл болганым ол ийин кажыл — деп, Кушкаш Сарыгларовна чугаалай-дыр.

Оон баштайгы башкылары бо Бижиктиг-Хая фермазының тургустунганындан бээр ажылдап келген саанчылар — Ленин орденниң эдилекчизи Хажыт Самбуу-овна Куулар Александра Седиповна Хертек эм пенсияда. Ынчалза-ла 20 хар чедип чорууру, бичежек мага боттут ол аныяк уругнун ажылга кежээзин, турум мөгавас шыдамынын хоочун саанчылар мага-дап-ла хайгааннар. Ынчан Бижиктиг-Хаяга чаңгыс-ла ферма бар, инектерин хол-биле саар, оларның өдээн хол-биле аштаар, чемин база боттары дажыглаар — кылыр ажыл-ла эндерик. Кушкаш ол бүгү аар ажылга черле ударавас болган.

— Ажылга-даа конгут ла садымныг уругдур Бергейдаа силер, алызында барып [illegible] фермаңын кырынга үнер саанчы бо эвес — деп, Кушкаштың чыңыт, кадан мага-[illegible] Хажыт Самбууевна [illegible] олуртулаар турган.

Хоочун саанчы кайын эндээр. Кушкаштың сагган сүдү чылдын-на өскө-өскө, ооң үеде ол мурнунче кижи киирбестээн. Чүге эрткен чылын безин Кушкаш Сарыгларовна Каң-оол бодунуң бижиглээн 20 инектен 4240 кг сүттү саап турган, херек кырында 42270 кг-ны саап алган. Бир инекке онаалдыр алырга, ол дээрге 2113 кг болур. [illegible] Кушкаш Сарыгларовнадан бедик көргүзүглүг чүтле ийи саанчы бар. Ол дээрге «Хемчик» совхозтуң Шеглинге фермазында бир инектен-не 2253 кг сүт сагган Б. Инчүн биле [illegible] фермазында 2122 кг-ны саган Р. Куулар олар-дыр.

[illegible] Бижиктиг-Хая салбырының [illegible] раап, Кушкаш Сарыгларовна [illegible] шайын ижип, хөөрежип-ле бис. Саанчының ажыл-төлү база ковудээн — шупту 8 кижи. Улуу Татьяна Кызылдың [illegible] турар. Ол — суурда херээжеттер чөвүлелиниң бежингүзү.

— Бо чылын бир инектен-не ортумаа-биле 3000 кг сүттү саап алыр деп хүлээнгеш, социалистиг чарышче Тамара Салчакты кыйгырдым. Ам кол сорулгам болза ол хүлээлгемни чогуур хуусаазында күүседип, ССРЭ-ниң 60 чылы оюн [illegible] даарым болур — деп, Кушкаш Сарыглароовна чугаалады.

А. БЕГЗИИ-ООЛ

ЦЕХТЕ

Депутатка сөс

Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчыларының даараныкчызы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б.-К. А. Ооржак цехтиң ажылынга, ында социалистиг чарышты организастаарынга хамаарыштыр дараазында чүүлдү чугаалаан. Ону моон адаанда парлады.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели Чадаана хоорайда улуг коллективтерниң бирээзи. Р. С. Байыр удурткан даараныкчылар цехи эргелелде хей кижилиг коллектив. Цехте дөрт бригада бар. Цехтиң ол-ла талазы--ында ажылдап турар [illegible]. Оларның ажыл-ижинден, хүн бүрү бүдүрүп турары чаагай үүле-херээнден [illegible].

Цехте шевер, уран холдуг мастерлер эвээш эвес, оларның ажылы мактадыг, өскелерге үлегерлиг. «Уран кыс удазынга оралшпас» дижир болгай. Оларның кайызын-даа черле ол дээр боор. Чижээ, цехтиң даараныкчызы Хеймер Ондар он бирги беш чылдыың баштайгы чылында социалистиг хүлээлгелер күүседилгезинге чедиишкиннерлери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиинге-биле шаңнаткан. Коммунистер Светлана Монгуш, Полина Кара-Сал, Хүрең Донгак болгаш оон-даа өскелериниң ажылы мактадыг. Даараан хептиң шынары быжыкчы кижиниң кайы хире мергежилдиинден, ону канчаар быжып кааныңдан кончуг хамаарыжыр. Цехтиң быжыкчылары Урана Ооржак биле Клара Донгак олар аныяк-даа болза ажылынга мергежилдиглер.

Цехтиң чиик хеп даараар бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы аттың эдилекчизи. С. Бай-Кара удурткан даштыкы хеп даараар бригада ол бедик ат дээш туржуп турар. Цехте хуудада социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турарлар база бар.

Бригада бүрүзүнде коммунистерни быжыглаан. Ол участокта ажыл дээш оларның харыысалгазы бедик.

Даараныкчыга сундулуг аныяктарны цехке өөреникчилеңни хүлээп ап, өөредип турарывыс чаагай чаңчыл. Бо хүннерде аныяк ийи уругну даараныкчының арга-мергежилинге бригадалар өөредип турар. Хей-даа эвес үе эртерге, олар бистиң-биле деңге, эгин кожа ажылдап кириптерлер, оларның оруунга база чаа өөреникчилер келирлер.

Социалистиг чарышта кижи бүрү хаара туттунган. Күш-ажылчы маргылдааның түңнелин ай, квартал санында үндүрүп турар. Эрткен чылдың түңнели-биле хуудада социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип даараныкчылар бар. Ындыг болза-даа даараныкчылар цехи эрткен чылда продукция бүдүрериниң чыл планын чедир күүсетпээн. Ону чүнү-биле тайылбырлаарыл? Продукцияның чедир бердинмейн барганының бир кол чылдагааны — чагыкчылар-биле ажылдың кошкаанда. Ооң түңнелинде чагыгларның кирип турары дең-дески эвес. Ындыг болганда чамдык айларда чагыглар удаа-дараа кирип турбус боор, а чамдыктарында [illegible]. [illegible] чугула херекселдерни материалдар-биле хандырылга багай.

Социалистиг чарышты организастаарының дугайын үстүнде база чугаалап болгай мен. Ындыг-даа болза аңаа катап доктаап көрейн. Ону организастаарында четпестер чок деп чугаалаар болза, шын эвес апаар. Бо чугула айтырыгны бисте тургусканында чамдык четпестер, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Чижээ, профессионал мергежилин [illegible] бедиилеринге ооң дээштиг ам-даа чавыс. Шак ындыг айтырыгларның чедир тургустунмааны бригадаларның дең-дески ажылын хаяылырбаан.

Эрткен чылдың сөөлгү айларында ажылывыстаң түңнел үндүрүп, ону моон соңгаар катаптаваазының арга-хевирлерин чугаалашкан бис. Ынчангаш чагыкчылар-биле ажылче улуг кичээнгей угландырары көрдүнген. Ажылдың шынары [illegible] [illegible] депутат кижиниң киржилгези улуг. Ынчангаш депутат кижи болганымда аңаа мээң киириштирер үлүүм биче эвес болур ужурлуг.

ТЕХНИКА КОМАНДИРИ

«Тес-Хем» совхозтуң кол инженери, коммунист Маадыр-оол Сайын-Белекович Арапчор ажылга, билигге сундулуг чоруу-биле трактористтер кол инженер чедир дешшээн. Элээн каш чылдар мурнунда ук совхоз машина-техниканы эдилээр талазы-биле, багай көргүзүглүг турган, республиканың Улусчу контроль комитединге шыдыгы чугаалар болуп-даа турган. Ам машина-техниканы камныг эдилээр талазы-биле Тывада бедиилдиг бодап апарган. Конкурстарга каш удаа киржип, дээре черлерни [illegible] турар. [illegible]

[illegible]

Оон-биле сеткилдиң хамыын-дан ак-кара чокка чугаалажканынга, ону чагып турарынга Шалык бугурээн, багай оруунда чайлай базып чоруур апарган.

Арганы бо-ла «чоогла кааптар» чаңчылындан чамдык механизаторлар, чолаачылар-даа бөлен уштуна берген. Оларның-биле ай, квартал дургузунда ажыл негеттинген. Маадыр-оол Сайын-Белекович Арапчор чугле болду ындыгдар-биле чугаалажып турбаан. Чамдыкта аңаа эш-өөрүн, хей-ниити организацияларын-даа киириштирип, черле кандыг аргаларны чеперглээн дээрил!

Кол инженерниң ап чоруткан солун болгаш ажыктыг ажылдарының бирээзи болза, механизаторларның, чолаачыларның [illegible] бедиидеринче улуг кичээнгейни салыш, организастыг ажылдарны чорутканы болур. Техниканы эки билир кижиниң ажылдаары, ону эдилээри-даа ылгалдыг дээрзин кол инженер ургулчу бодап, бөрүп келген болгаш [illegible] Кызыл-Хемнеде ДОСААФ-тың автошколазының удуртукчулары-биле ду-[illegible]

тылдагаан-биле аңаа турар техника барык чок болган.

Ам совхозта бирги класстың чээрби трактор-машинисти, бирги класстың он чеди чолаачылары ажылдап турар. Билиг бедиидери чыл бүрү үргүлчүлеп турар. Совхозтуң кол инженерниң кылып келген ажылының түңнели улам бадыткаары-биле дараазында чижектерни база киирип болур. Чуга дизе совхозта 9 кижи состаптыг эки тураачы автоинспекторлар бар. Олар хылает дугаар дежурнайлаар. Маршрут ураар, хавриик чораан техника башкарар чоруктарның саны ам дыка кызырылган. Чурум үрээн таварылгада чолаачыны, трактористи-даа коллективтиң мурнунга тургузуптар, немелде шаңнал-төлевирлиг кызырып, эзээжедирип [illegible] хуралынга шиитпирлеп тер.

Кижиниң кандызын-даа чоп билир, ооң чоорган, хойу хейлеңе дей ужеер чугаа чоп. Эки кижини чону деткиир. Маадыр-оол Сайын-Белекович ам Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Депутат кижиниң кы-[illegible] Соңгукчуларының чагыгларын күүседирин, олар-биле ужуражыры — депутаттың ажыл-чорудулгазында кол черни холеп турар. Ү Шынаа салбырынга магазинни, Берт-Даг суурда башкылар бажыңын аңаа кирген чагыглар өгүдаар [illegible] дээш оон-даа өске. Чагыглар талазы-биле шиитпирлээр айтырыглар-ла хөй. Ону чангыс, [illegible]

чоруур. Бир катап мындыг таварылга болган. Трактористер эгелээни баштайгы чылының бирээзи. Тракторнуң тергезин доллур чүдүрген сигенни чамдызын фермага дужургеш, арткан хойжулар коданынга чедирер дааланы алган. Хойжуларга чоруп орайтаан. Ынчалза-даа Берт-Дагже угланкан. Дүнеки соок салгын соңгаларга сыгырып келеп турган. Чер ортузу эртип келгенде мотору чоорту хөзүледир эводуруп чорааш, оон шуут соксаан. Дүне халаан.» ол-бо көргүлээн, зериилдерин, кевектерин шенегилээн. Кайын кезектур, чүү билдинер боор. Даарта келээн кылып алгай дап кылдыр бодааш, суурже базыпкан. Ол чоруп орда, чогум чүге ынчан барганыл деп айтырыг ону оруунда-ла [illegible]. [illegible], үрелген хемниг чүулдү дораан тып алза, мооң ындыг. Ону машина-техникага өөреткен дагдынакчызы Сюрон Чоодунуң айтып берип турган сүмелери сагышка кирген. [illegible] атказ көргүлээн. Чо-ок! Даарта кээрге, трактор арга-жок дон болур. Ол дээш машина-техника база айтырар, кым уштурер апаар. Уткыыткан. «Чок, черле эдир барып кеер-дир», дорт улаптар деп механик чоп ынча дээр [illegible]

Трактор [illegible]

[illegible]

К. ХЕРТЕК.

ДЕПУТАТТАРГА ДУЗА

ТАТАР АССР. Нефтехимиктерниң аныяк хоорайы Нижнекамскиде хооркуускомунуң чанында совет ажылдың кабинеди тургускан. Ооң ажылын хоорай Совединиң күүскомунуң инструктору Р. Х. Гайнеева удуртуп турар.

Кабинет техниктиг пропагандаының дериг-херекселдери-биле четче хандыртынган.

ЧУРУКТА: улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияның кежигүннери Нижнекамскиде совет ажылдың кабинединде.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникази.

БОТТАРЫНЫҢ ХОЛУ-БИЛЕ

Дуржулга

Одесса областың Иванов районунда Петровск суур Совединиң девисхорунде ужен беш кудумчу [illegible] ажылдап турар. Олар суур чагайжыдар ажылга Советтиң күүскомунга биче эвес дузаны чедирип, культура-чырымылыкын болгаш садыг албан черлериниң ажылынче экижилер дээш чогуур сагыш салып, суурга ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга улуг дузаны чедирип турар.

Суурнуң Совет Армия кудумчузунуң хей-ниитиниң комитединиң ажылында эки чүүлдер хөй. Ол комитетти хей [illegible] депутат П. Кержик баштап келген. Мурнунда ол кудумчу көрүп чок-ла турган: олгу-чиңгизерлиг, чазын болгаш күзүн [illegible] арай деп-ле кылаштаар. Бо дугайында чугаа суур Совединиң сессияларынга, күүском хуралдарынга каш-даа удаа [illegible]. Алактып соонда бо херекче хей-ниитини киириштирер деп шиитпирлээн. Кудумчу [illegible] инициативазы-биле оон [illegible] чылдырган. Аңаа кудумчу чаагайжыдылгазының дугайында калбак чугаа болган. Ынчангаш кудумчуга байдалды боттарының күжү-биле экижидер деп дугурушкан.

Ол ажылдары багай эвес күүседип алган соонда, кудумчунуң чурттакчылары суг дамчыдылгазын [illegible] кириңкен. Боттарының күжү-биле 650 метр траншеяны каскаш, суг хуваар колонкаларны тургузуп алган. Бир эвес мурнунда суугну кижилер кочалдар-биле ыракташ удуп ап турган болза, ам мырыңай амыр болган — бажың чанында колонкадан аксы дыртып алыр.

Суурнуң Совет Армия кудумчузунда кылдынган эки [illegible] дынган, ону кудумчу комитеди уштап башкарган.

Ю. НИКОЛАЕВ.

(«Улус депутаттарының Советтери» журналдан).

Идеология фронтузунуң дайынчызы

КҮЗЕЛИ, ЧҮТКҮЛҮ

Ханды Чанчыковна Каразыл пропагандистер келген чылдарында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школага пропагандистеп, башкыларның ортузунга теоретиктиг семинарны удуртуп, партийжи даалганы күүседир дээш кызымак ажылдап, теоретиктиг билиин болгаш башкылар мергежилин доктаамал бедидип келген. Ооң ажылынга багай эвес түңнелдерни [illegible] ап, эки пропагандистерниң санынга кирген. Амгы үеде Кызыл районнуң Кур-Чер ортумак школазында тыва дыл, литература башкылап, совхозтуң уруглар яслиҗадында пропагандистеп турар. «СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказы» деп курстуң политшколазында 35 дыңнакчы хаара туттунган. Бо өөредилге чылында дыңнакчыларның четчезиниң [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында партия Төп Комитединиң доктаалынга дүүштүр чоруткан. Ол мышкаш өөредилгениң ооң негелделерин өзүгаар пропагандист чорудуп турар.

Баштайгы кичээлге «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чоннуң күжү — [illegible] ооң удуртулгазында» деп теманы пропагандист солун кылдыр эртирип, чижектерни республиканың, совхозтуң амыдыралындан көргүскен. Партия биле совет улустуң чаңгыс эвиниң үндезин дестерин, ону улам ыңай быжыглаарының чугулазын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртукчу болгаш башкарыкчы ролунуң дугайында дыңнакчылар улам хандыр билип алганнар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын политшколага өөренген. Ыңаргыя водзэниң ажыл-ишчилериниң мурнунда он бирги беш чылда салдынган сорулгаларны пропагандист тодаргай чугаалап берген. Азып чем программазын тайылбырлап тура, ону боттандырары «Тииделге» [illegible] дей база хамаарылыын айыткан. Олардан малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер, тараа болгаш мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн өстүрери негеттинип турар. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак пелер болгаш чаштар дугайында кайгамчыг-даа аажок улуг кичээнгейни салып турарын Ханды Чанчыковна чугаалап тура, ол ада сагыш салдынганыңга харыы кылдыр эки ажылдаарынче ясли-садтың [illegible]. Чүл дээрге, уругларны тоолептиг ваажы-чаңга кижизидерин амгы үеде чугула айтырыгларының бирээзи, олар күрүнениң келир үеде долу эргелиг ээлери болгай. Ындыг болганда кижи бурдаш онаашкан ажылынга сеткилинден бердинген, ээ харыысалгалыг болуп, уругларның бүгү талалыг [illegible] сагыш салдырын айыткан.

Ханды Чанчыковнаның эрттирген кичээлдери идей-теоретиктиг деңнели бедик, тайылбырлаан материалдары билдингир, дылы чечен, коллективтиң, совхозтуң, районнуң, республиканың амыдыралы, ажыл-ижи-биле сырый холбаштырган болур. Ооң пөлча үндезинин пропагандист кичээл эрттирерилге баш бурунгаар хыналчалыг белеткенип турарында болур. Херектиг литератураларны, съездер, пленумнар материалдарын, партия болгаш чазактың удуртукчуларының ажылдарын, чугааларын номчуур, конспектилээр. Оон аңгыда солуннарны, журналдарны номчуур, телевизорда, [illegible] дыңналдарны дыңнаар, кыска [illegible]

[illegible] политинфор [illegible] мурнунда кызын турары чурумчуткан. Ону дыңнакчы [illegible] доктааткан. Шак мындаар тургусканы оларны по [illegible] хайгаарап, дыңнаа [illegible] чоп мурнунга чүве чулааларынга [illegible] өөредип турар.

Дыңнакчылар кичээлдерге [illegible] келир. Ооң [illegible] лирлер. Монгуш Анчымаа, Түлүш Бильчиңмаа, Валентина Ондар, Александра Бичин-Уруг болгаш өскелер-даа пропагандистиң берген онаалдаларын доктаамал эки күүседип, мактадып турарлар.

Совхозтуң уруглар ясли-садында политшколаның өөредилгезин чогуур деңнелге пропагандист Х. Ч. Кара-оол туң чорудуп турары ооң кичээнгейлиг [illegible] өске-даа ажылдакчыларының [illegible] кичээлдерин [illegible]

Т. ХЕРТЕК.

Кызыл район.

Өөрүрдеп медээлер

САРЛЫКЧЫ

Бистиң «Кызыл-тук» совхозта 2846 сарлык бар. Олар 18 кодан кыштап турар. Бир кодан сарлыкты аныяк малчын Александр Куулар кадарып турар.

А. Куулар 1976 чылда ачазы Хомушку Балдай-оолга дузалажып кадарчылап ажылдап эгелээн. Ол ынчан-на кызымак, эрес шудургу көргүскен. Ооң адазы 24 чыл иштинде сарлык кадарып, малдың баш санын өстүрериңге, оон продуктулуун бедидеринге эвээш эвес улуг хуузун киирип, районнуң каш удаа чемпиону болуп, шаңналып, мактадып келген. Ол бо [illegible] дамчыдып, 1978 чылда сарлыкты аңаа хүлээткен. Аныяк сарлыкчы чылдан чылче мергежилин бедидип, эки көргүзүглерни чедип ап, совхозтуң мурнакчыларының аразынга кирген.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында Александр Куулар төрүүр 100 сарлыкка онаашкыр 95 бызааны камгалап [illegible], районнуң эң [illegible] [illegible] бедик [illegible], артыктыг белектер-биле шаңнаткан. Ол ам 150 сарлыкты кадарып турар.

Мурнакчы сарлыкчы А. Куулар бо чылын төрүүр 100 малдан 96 бызааны камгалап алырын хүлээнген. Ону боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

А. КУУЛАР,

мал эмчизи.

КӨК-САЙЫРДА

[illegible] оң-солагай таңгаларында колан хой чаттылып оъттаан чор. Урдаа болбаанда кыштагга чеде бердивис. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Севил Дагаевна Донгак саанчылар Мария Шойлак, Донгак Кара олар-биле кажаада чаш хураганнар ажаатан тур.

Севил Дагаевна бистиң-биле мендилежиишкеш, хураган парже көрүп, чугаалай-дыр: — Бистиңиизе чымышты ыш — [illegible] [illegible] га хамаарыштыр негелделер бар бе? — деп, малчындан айтырдывыс.

— Ажыл амыдыралывыс эки. Кыштагда электри чырыы [illegible]. Радиону биле доктаамал дыңнап, солун-сеткүүлдү үргүлчү номчуп турар бис. Мал чемин четчир, дус болгаш холуксаалыг чемнер. Ыңаргыя чаш малга чиирип эки шынарлыг сиген бар. Суг сөөртүр машина уезтел чок кээп турар-дыр — деп, Севил Дагаевна чугаалады.

[illegible]

К. ХОВАЛЫГ.

ҮЛҮГ-ХУУЗУН КИИРГЕН

Республиканың күш-ажылчы чедиишкиннерин, мурнакчы арга-дуржулганы чоннга чедирип, пропагандалап турар кезээ бижикчилер бисте хөй. [illegible] материалдары-биле таныжып, олардан үлегер ап чорууру кижи мен. Кижиниң хөй-ажын кезууп кээр чүүл. [illegible] корреспонденциялар, рейд, [illegible] [illegible] пропаганда ажылынга үлүг-хуузу улуг.

Партия Тыва обкомунуң марксизм-ленинизм университединиң журналистика факультединиң [illegible] (бо-[illegible]-биле) бо чылын ужен кижи өөренип кирген бис. Дыңнакчыларның эртем-билии, түскай мергежили аңгы-аңгы. Ынчалзажок оларны чаңгыс [illegible] уран мергежилинге өөренип алыр чүгула сорулга салдынган. Дыңнакчыларның өөрениринге таарымчалыг байдалды тургузуп бээриниңге шуп [illegible].

Факультеттиң дыңнакчылары баштайгы семинардан чоокта чаа эш дана берген нер. Солуннар апшынга оларның ажылдары бир ылы чаа [illegible]

М. ТЮРЧИН.

Тес-Хем район.

МАЛЧЫН ИЕШКИЛЕР

Дукуулдей Куулар уруу Попаан Ондар-биле төрүүр хой хүлээп алгаш, кадарып турарлар. Оларның коданында төрүүр 346 хойнуң 112-зи хураганнаан болгаш талу оңчамеңди.

Дукуулдей Куулар төс уругнуң иези. Ол уругларының [illegible] кижизидип, кижиниң ажык-чаңы дээш бүгү сеткил-сагыжын салып, болу биле хөй чылдарда малчыннап, үлегерни күш-ажылга көргүзүп келген.

Оон уругларының хөй [illegible] [illegible] ырында. Олар шупту дээди эртемни чедип алганнар. База бир уруу Попаан Ондар Хүлүтеелдин Демдээ орден-биле шаңнаткан. Амгы үеде иези-биле кадарчылап турар кижи ол. Ол иезиниң иш-биле мурнакчы малчын болурундан [illegible]

Дукуулдей [illegible] өске уруглары школада эки өөренип турар. Не кижиниң уругларынга бүзүрели мындыг болур-дур.

Малчын иешкилер ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга төлептиг уткуур дээш төрүүр чүс хойдан 95 хураганы, хой бүрүзүнден 2,1 кг дүкү кыргып алыр хүлээлгени алып турарлар.

Н. ДАМЫЫН.

РСФСР-нің автономнуг республикаларында

«МАЛЧЫННАР УНИВЕРСИТЕДИ»

Балмыкиның нарын дүк түг хой ажыл-агыйының мас [illegible] Приютненск районнуң Киров аттыг колхозундан алдаты болгаш оглу — Готиннер улам алдарткан. Хову-шөлдерниң ол чериниң эң дээре бригадаларының санынга оларның удурткан бригадалары кирген. Республиканың [illegible] шаңналын Михаил Ивановичиге үш удаа, а оон оглу Владимирге — эң дээре аныяк хой-жунуң ак-көк кожаазын тывыскан.

Автономнуг республиканың алдарлыг малчыны М. Готин төрээн ажыл-агыйынга он-он [illegible]. Оон бригадазы торуур хой бүрүзүнден-не 150 хураганны чедир камгалап ап, он кг чедир дүкту кыргып ап турар.

Республиканың [illegible] рының оон турлаанда турустунганы школазынга ол аргазүмезин тургаалап бериш, [illegible] газын солчуп турар. Алдарның [illegible] Владимир бээ башкылап эгелээн. Оон [illegible] тарның хойжу бригадазы — [illegible] тикке кол көргүзүглер таладан [illegible]. Аныяк удуртукчу, коммунист Владимир Готин Ленин-чи комсомол шаңналының [illegible] шаңнап алган.

Автономнуг республиканың хой ажылдыг [illegible] арга-дуржулгазын [illegible] турар.

П. ШАМРАЕВ.

Приютное.
Калмык АССР.

ООҢ ӨӨРЕНИКЧИЛЕРИ

Чебоксарының электроаппаратура заводунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры фрезеровщик Н. Королёвтуң өөреникчилериниң саны ыяштың хой-хой алыр дазылдары [illegible] өскен. Бүдүрүлгеге элээн каш он чылдар дургузунда ол [illegible] ажылчыннарның каш-даа [illegible].

Завод — Чувашияның улуг [illegible] тайын үезинде көжүрген элээн каш цехтер дайынның баштайгы күннеринде-ле тургустунган. Өске-даа ажылчыннар-биле кады Волгаже Ленинградтан Королёв база чедип келген.

Дайынче чорутканнарның [illegible] ажылдап келген иштиг четпээннериниң баштайгы башкызы — мастер болган.

Станокка чоңдурулга талазы-биле ээзи мастер, заводтуң аныяктарының эң дээре дагынныкчызы — ажылчын ол кижини көргеш, ынап-ла кижи магадаар. Бо чылын ол база-ла элээн каш кижини өөредип турар.

В. ИВАНОВ.

Чебоксары.

НОМЧУКЧУЛАРГА ТААРЫМЧАЛЫГ

Номчукчуларның чагыны — [illegible] ажылдыг [illegible] түскай өртемниглериниң чагыны — республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының Махачкалада [illegible] филиалы [illegible] турар. Чаа ажыттынган ол бажыңның залдары техниктиг болгаш көзээ [illegible] чаттан черлери апарган.

Ол библиотека тевүнге 300 муң том номнарны дамчыдып берген. Ында бүгү ажылды номчукчуларга таарыжыр кылдыр тургускан. Республикада бар ном бүрүзүн-не номчуктуң [illegible] бээр.

Совет эрге-чагырганың мурнунда чурттакчы чону номчуп, бижип билбес [illegible] раан ол черниң культура талазы-биле четпестерин каракка көскү. Чүгле эртен чылын бээн ында он библиотека ажыттынган. Ам хоорайларда болгаш суурларда оларның саны муң чоокшулаан.

В. РАТЕННОВ.

Махачкала.

БЫЖЫГ ЧЕМ БААЗАЗЫ

[illegible] Черкассы областьта [illegible] районнуң Ольховская бүдүрүлгезинин мал ажылдыглары чедип алган. Ында мал бүрүзүнүң хонукта неделде деңнилиг 1200 грамм ажып турар.

Амгы кыштаглаашкынның [illegible] ол чедиишкини [illegible] быжыг чем баазазын тургузуп алганындан чедип алдынган. Мал чеминиң кол хевири жом болган, [illegible] ажыл-агыйда чемни кадагалаары-биле түскай шыгжагларны кылган. Чигир бүдүрүлгезиниң артынчыларын чогумчалыг ажыглаарының аргаларын ол берген.

Мал чеминиң оон-даа өске хевирлерин [illegible] ажылдап турар. Чайгы болгаш күскү үеде хой [illegible] дюпозар белеткеп алыр болгаш, малга бээр, [illegible] болгаш макроэлементилер-биле холаан, белеткээр. Оон түңнелинде, мал бүрүзүнге хонуктада чогуур нормадан 10-15 кг-ны эвээшти чарыгдап турар. А камнап алдынган чемнер-биле чүс баш малды немей чемгерери көрдүнген.

(СЭТА-ның корр).

Черкассы.

АГРОНОМИЯНЫҢ БҮГҮ-НИИТИ АЙТЫРЫЫ

Күштүг шуурганнар болгаш дүвүлендир чаап турар хар, хөртүктер болгаш дүжүмнер [illegible] хөй-хой орукторын өртип шыдавас кылдыр боктеп алганындан шалдарже чемиштиглер сөөртүп чедирери берген турар.

Бистиң бойдузувус, бистиң ажыывыс черле ындыг — өске янзылыг болуп шыдавас. Бойдузунуң [illegible] ге удур үделдирип өске арга чок. Херээн чемишчилгелери сөөртүр [illegible] улуг хар таварты оон үндүрер апаар. Ындаавас болза, черниң чемиштиг чүүлдер баланслын тургузуп алырынга дузалап шыдавас бис. Чаагай дүжүт өстүрүп [illegible] чок.

[illegible] чоруунуң дугайында сагыш [illegible] агрономия чөвүлел хуралынга (1980 ч.) агрономияның [illegible] айтырыг [illegible] хамыктың мурнунда оон камаарыыр.

Херээнчиң бүгү-ле үнүштерге амыдыралды берип турар [illegible] дарның дургаанда тургузуп келген. Хире-таарын дүжүттер-биле тарылга шалда [illegible] чемиштиг чүүлдерни бойдус чайгаар катап тургузуп аптар үелер [illegible] чер [illegible] биле чергелештир бойдус бодунуң чидирип турар чемиштиг чүүлдерин бүрүнү-биле катап тургузуп ап шыдавас таан, бистиң ээвин орар херээ [illegible].

Амгы үеде делегейниң чону бүгү ээш-чемниң дөрттүн бир [illegible] чемишчилгелерни ажыглаашының ачызында ап турар. Ындыг чемишчилгелерни бистиң чуртувус дыка белик темпилер-биле бүдүрүп турар. Чижээ, 1985 чылда ниеэ ажыл агыйы 115 миллион тонна туктарны — 1980 чылдаазындан 40 хуу хейну — алыр.

Хамикдилте — дүжүттерни бүдүрериниң күчүлүг күрээзиндир. Ындыг-даа болза ол [illegible] мейиниң-даа улуг болза, хөрзүнүң [illegible] алыр ээзин [illegible] солуп шыдавас. Аваа баштайгы үндезин — гумус — чок [illegible] болбас; киирип турар чемиштиг чүүлдерни хөрзүн доктаамын [illegible] шыдавас, биологтуг эргилдеге оларның мурнунда черни [illegible] бээрин чүү-даа камгалап шыдавас.

Хөрзүн дээрге бүдүн дириг организм, ооң иштинде гумус болза организакчы эге болуп турар, дээрин мурнунда [illegible] турган боор-дур. Дыка хөй районнарга туктарны хөрзүнге киирер хемчээлди элээн каш катап улгаттырып турган-даа болза, алыр деп бодааның бүдүн [illegible] турган.

[illegible] хөрзүнче четтирип-биле [illegible] болуп турар. Чижээ, сөөлгү он чылдарда РСФСР-ниң Кара хөрзүннүг эвес зоназының хөрзүннеринде гумус чартык хуу эвээжээн. А мнда оон эге курлаавыры черле [illegible] эвес.

Хөрзүннүң [illegible] бедидериниң бүгү ужур чештерин холуштур ажыглаашкынын [illegible] тыг чемишчилгелер талазы-биле [illegible] конгресс (Москва, 1976 ч.) бүгү кижи төрелгетенниң нийти херээ деп [illegible] турар чурттарда хөрзүнче киирип турар чемиштиг чүүлдериниң үштүң биринден эвээш эвес кезии «органиктерниң» үлүүнге онаажыр дээрин бистер ол шуулганга бижип алган бис.

Ындыг хамаарылга чүгле гумустуң ажыктыы-биле тайылбырлаттынмаан турар. Туктар-биле кады хөрзүнче он ишаа химиктиг элементилер киирттинип турары билдинигир болгай, а ынаарга үнүштерде оларның саны 60-70 хире (болур воостан, чуул-бүрү каттыжылыг). Янзы-бүрү одек, торф компостары дыка хөй чугула элементилер холуушкак [illegible] хамчык үнелиг комплекстери болуп турар.

Ада-чурт агрохимиязының үндезилекчизи академик Д. Н. Прянишников [illegible] хөрзүнүн алдыртып чигле минералдыг туктар-биле шиптирлептер деп болбаан-даа херек чок» деп бадыткалын сагынмайн барып болбас. Хөрзүнге азот балаңызының улуг кезии органиктиг [illegible] турар ужурлуг, а бистиң дыка хөй черлеринде үштүг бирите бедии четпейн турар. [illegible] чемишчилгелериниң [illegible] летккээри хөй-ле чылдагаанарбиле чер ажылын хамыктыг [illegible] наап турар ужурлуг. Эртемденнериниң санап турары-биле [illegible] тен болгаш арга-арыгның куу [illegible] бүдүмелдериниң ажыктыг хымнарын чедип алырда, тарылга шөлүнүң бир гектарынга-ла 10-15 тонна органиктиг чемишчилгелерни киирер.

Москва, Ленинград областарының, Украинаның, Белоруссияның, Прибалтика республикаларының болгаш өске-даа чамдык зоналарының элээн хөй ажыл-агыйлары ол бетинги хемчээлди шаг-да-ла ажып эрткеннер — амгы үеде тарылга шөлүнүң гектар бүрүзүнге онаштыр 20 ажыг тонна «органиктерни» киирип турарлар. Ындыг-даа болза [illegible] нийти хандырып турары чер ажылының амгы үелети [illegible] турар — тарылга шөлүнүң гектар [illegible] турары чүгле 3,5 тонна. Ортумак дүжүттүң бедиивейн турарының бир [illegible] гааны ол эвес ийикпе?

Шөлдериң үнүш-дүжүткүр [illegible] рынче ындыг янзылыг [illegible] чок чорук-биле моол сонгаар энтемин болбас. «Хамыктыг [illegible] көрдүүнгенде капитал садыг [illegible] ажылдаарын СЭКП-ниң XXVI съездизи чугула болгаш албан херек деп санаан. Бистиң бүгү байлаавыс черлен улуг турар. Тараазын, мал чемнериниң, потталарын болгаш өске-даа культуралар [illegible] чаагай чүве [illegible].

Бо беш чылда «органиктиг чемишчилгелерни» [illegible] 1985 чылда оларны 1,1-2 миллиард тонна чедир ажыглаары тодаргайлаан. [illegible] Тарылга шөлдериниң [illegible].

А. СМИРНОВ,
СЭТА-ның хайгааракчызы.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

1. ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААН ҮН

Профэвилелдериниң X Бүгү делегей конгрези бо хүннерде Гаванада болуп, профэвилел шимчээшкининиң туруш келген бүгү төөгүзүнде оон эң улуг [illegible] Бүгү делегейниң 260 миллион [illegible] 140 хире делегациялар Кубаның найысылалында чыылган. Ол — амгы делегейде болуушкуннарга [illegible] улуг [illegible] куп турар.

Мындыг шуулган латин-америк черде, Кубада, бир-ле дугаарында болуп турары бо, [illegible] талазында баштайгы социалистиг [illegible] делегейде бедик эт-аддарлын хүлээп көргени кылдыр үнелеп турар. Бөгүн Төп Америка — [illegible] ның бирээзи болуп турар болгаш тайбыңның, бөө-чепсектиң эндере бүдүрериниң болдурбазының, социал депшилгениң мурнунда делегейниң профэвилел [illegible] кодурген үнү ол камның улустарын камгалавар дээш [illegible] үнер ол байдалды конгресс [illegible] чайлаап көргени чидиниис чок.

Кубага, Никарагуага, Гренадага болгаш Сальвадорнуң демисээжин турар улузунга [illegible] дайын белеткелдери Кариб далайның болгаш Төп Американың девискээринде хайындылыкчылыг чорук турар. [illegible] империалистиг [illegible] тыг арга-биле Латин Америка чурттарында революстуг-демократтыг [illegible] ны моондактаар кордаал сайын турар.

Сальвадорда хадаптыг байдал тургустунган, «өлүрүкчүлер чазаа» деп атта кирген [illegible] дуг улусчу тулчуушкун ында чоруп турар. Сальвадорнуң хунтазынга америк шериг чепсээ бээрин көвүдедирип агартыр дээш АКШ-тың президентизи Рейган кижиниң эргелериниң сагыырының талазы-биле ол чуртта «депшилге» бар кылдыр медеглээринге бедии [illegible] —Төп Американың мага-бодунда ханы токтуп чыдар балыг-дыр. Бодунуң чонунга хамаарыштыр [illegible] кырып [illegible] «кижиниң эргелерин сагып турарының дугайында» [illegible] артышкыннары бедии эстип калыр. «Кижиниң эргелерин камгалаар» дээр чыллак-биле АКШ-тың чорудуп турар ийи арнылыг [illegible] Рейганның администрациязы «бодунуң эргелерин камгалаарын» дээр чувени Никарагуаның [illegible] болуртур аан Кубаже халдаашкын кылыр «эрге», [illegible] ның бирээзи [illegible] билип турары ол [illegible].

Профэвилелдериниң X Бүгү делегей конгрезиниң [illegible] мурнунга Л. И. Брежнев мынча деп демдеглээн: «Профэвилелдериниң кол сорулгазы — күш-ажыл кижилериниң, эргелерин камгалаары. Оларның эң чугулазы — тайбың чурттап догун шаар эрге-дир». Бо конгресс «бистиң үевистиң кол айтырыгларын — тайбыңның, демократияның, социал депшилгениң [illegible] күш-ажыл кижилериниң эргелерин [illegible] делегейниң профэвилел шимчээшкининиң демисээлинге чугула үе-бада болу бээр» деп бузуредии ол илергейлээн.

2. ДАЙЫНЗЫРАК БЮДЖЕТ

1983 сан-хөө [illegible] АКШ-тың конгрезинге киирилген бюджет [illegible] бүгү делегейде шыңгыы шүгүмчүлел берген. Каттышкан Штаттарның шериг күрүзүн тайбың үеде кажан-даа турупайн [illegible] рын ол бюджетте көрген. Шериг чарыгдалдары бо чылын 219 миллиард доллар болуп турарындан келир чылын 263 ажыг миллиард доллар чедир көдүрлүр, а өөредилгеге, [illegible] дык камгалалынга, социал дузак чедирерииче чарыгдалдарны 43 миллиард долларга кызырар. «Рейганның бүгү стратегиязы делегейде дүшкүүрлүг чорукту күштелдирериниче угланган. Оон сорулгазы — шериг дээвилелдериниң үргүлчү өстүрерин, шериг күжүнүң талазы-биле ССРЭ-ден ажыг турарын чедип алыры болуп турар-дыр» деп, Францияның «Юманите» солуну бижээн.

Ак бажыңның дайынзырак политиказының [illegible] угланышкыны болгаш амгы администрацияның [illegible], чоннга таар ишчиниң [illegible] АКШ-тың бюджетиниң [illegible]. Вашингтоннуң [illegible] сарыыл чок политиказы бүрүү шаптыышаан, америк «Майами таймс» солуп мынча деп бижээн: «Рейганның администрациязының экономиктиг болгаш социал [illegible] түңнелдери — ажыл чоктарның санының кедергей өскени, кижилериниң кызымдалынышкынга болгаш човуланышкынче таарыжып турарылыр. Улуг хазынче чөөртү соп бар чыдар чорук оон даштыкы политиказындан тода [illegible] стратегиг ядролуг бөө-чепсектерни [illegible] Совет Эвилели-биле [illegible] жыдышкыннарны уламчылаа-рындан ойталап [illegible] илергейлеттинип турар».

Парламентиниң [illegible] улам эндере бүдүрүп турарынга удур делегейге калбак [illegible] АКШ-тың [illegible] ты коску ажылдакчылары, культура ажылдакчылары хүлээп алган. Ядролуг дайынны болдурбас дээш демиселди күштелдирериниче хөй-ниитиниң [illegible] бис деп, суртаалтыг америк [illegible] Д. Кейс медеглээн.

Вашингтонну канчаарга-даа [illegible] даа болза, АКШ-тың эвилелчилери бедии америк администрацияның бөө-чепсектиң улам эндерлердиреринче угланышкынын [illegible] деп турар. Америк бюджеттиң телевидениенни ученсектиг үнтэлииню деп адавышаан, Англияның «Дейли миррор» солуну мынча деп бижээн: «АКШ-тың президентизи шериг күчүзүн тайбың үеде кажан-даа турупайн [illegible] хөй-ниитиниң [illegible]».

Тайбыңга ынак хөй-ниитиниң [illegible] Америкиниң АПС [illegible] информация агентизи [illegible] бюджетти [illegible] Рейганның администрациязы [illegible].

3. БАЙДАА ДҮШКҮҮРЕЛДИГ

Туркияда дүшкүүрлүг ишти политиктиг байдал [illegible] хоортаалдарын базып болгаш демократияның турза чогуур [illegible] турар. Албанның парлаттынган сан-медээлерин бүүгээр [illegible] 1980 чылдың сентябрьда шериг [illegible] 7 [illegible] политиктиг [illegible] бодунуң саны он-он муң. [illegible] Чуртта бүгү-ле политиктиг партиялары, ажыктар болгаш херээнниер [illegible] парламентиги [illegible] шимчээри [illegible] «Коммунистерни [illegible] белеткээр» болгаш «коммунистиг ажыл-чорудулгазы» [illegible] Францияның медээ [illegible] «Юманите диманш» солуну 300 хире офицерлерни [illegible].

Туруп турар [illegible] политиктиг удурланыкчыларынга удур он-он суглаашкыннар амгы үеде Туркияның [illegible] Стамбулда судтааш кынын делегейниң хөй-ниитиниң [illegible]. Туркияның оң улуг профэвилел каттыжыышкыннарының бирээзи — Революстуг ажылчыннар профэвилелдериниң конфедерациязының 52 удуртукчуларын [illegible] судтаан турар. Чурттуң [illegible] профэвилел [illegible] олармы шуптузун өлүрүп шаажылаар деп шиитпирин үндүрерин прокурор [illegible].

Революстуг ажылчыннар профэвилелдериниң конфедерациязының чиңгине даргазы А. Баштюрк, ол профэвилел [illegible] Ф. Пинжвар ол [illegible] шиитпирин [illegible] шериг трибуналының суд чорудулгазы [illegible] ажылдаашкынның байдалында эрттирип турар мындыг байдалда [illegible] м эрге удурланышкын [illegible] олар[illegible] Бодун «кижиниң эргелериниң камгалалкчызы» кылдыр көргүзүп турар Рейганның администрациязы ол эргелерни НАТО талазы-биле бодунуң «эштеричиин» — Туркияның дериин бо биле үреп турарының дугайында чаңгыс-даа чугаалавайн турар ол факт бо [illegible]. Оон туржук, агрессивтиг блоктуң мурнуу талазын бөмбүргүн болгаш Туркияны [illegible] Вашингтон Туркияга шериг болгаш экономиктиг дузаламчызын соксаал чокка немей өстүрүп турар. Америк парлалга медээлерин бүүгээр алырга, бо сан-хөө чылында ол дузаламчы 700 миллион доллар, а келир чылын улам өөп, ол санга 100 миллион доллар немээр.

В. МАТЯШ,
Г. КУВАЛДИН.
(СЭТА).

КАНАДАНЫҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ СЪЕЗДИЗИ

ТОРОНТО. (СЭТА). Канаданың ажылчы [illegible] амыдыралы эрге-ажыктарын, тайбыңның [illegible] депшилгени херекке камгалаарынга бүрүн шиитпирлиг Канаданың коммунистери бодунуң XXV съездизинге илергейлээн.

КҚП Төп Комитединиң ажылының дугайында болгаш амгы үе-чадада партияның сорулгаларының дугайында Канаданың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары У. Каштан съездиге политиктиг илеткелди кылган. Коммунистиг партияның тургустунганындан бээр 60 чылы-биле каттыштыр амгы съездини чыылганын илеткелчи онзалап демдеглээн. Канаданың Коммунистиг партиязы эрткен алдан чылдарның дургузунда [illegible] күш-ажылчы чонунуң эрге-ажыктары дээш, тайбың [illegible] демисежип келген болгаш демисежип-даа турар.

[illegible] демиселге шиитпирлиг рольду бөтүүр социализмниң, Совет Эвилелиниң, социалистиг деп каттыжылгазының онзап [illegible] турарын Канаданың Коммунистиг партиязы [illegible] көрүп, ССРЭ-ниң тайбың бүгү [illegible] ниниативаларын [illegible] деткип турар деп, У. Каштан [illegible].

[illegible] партияның съездизин чыылганын илеткелчи болгаш делегаттар демдеглээн. АКШ-тың администрациязының [illegible] тыы бүрүү шапкан.

[illegible] баштыны, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның [illegible] ның оралакчызы А. С. Черняев [illegible]. Канаданың коммунистериниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын У. Каштанга ол дамчыдып бээрге, съездиниң делегаттары [illegible] ны-биле уткаан. Кызыл тугу болгаш Кремльдиң металл [illegible] кылган чурукту — СЭКП ТК-ның белээн съездиниң президиумунга ол база дамчыдып берген.

ИНДИЯГА КЫЖАНЫЫШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА). [illegible] чок чорукка кыжанышкыннарны [illegible] белеткелдерин Кытат кылбартын турар. Индияның [illegible] бүүгээр алырга, Индия-биле кызыгаарлашкак Тибеттиң девискээринде амгы үеде 300 муң хире солдаттарны болгаш [illegible] моошишээн болуп турар. Ол шериглерниң хөй нурузун Индияның кызыгаар районнарынче чоокшулаткан турар.

Тибеттиң девискээринде шериг оруктарын, аэродромнарны, радио станцияларын Кытат далаш-биле тудуп эгелээн. Амгы үеде Тибетте тос шериг аэродромнары, он беш радио станциялары бар. Үш районнарда ракета установкаларын [illegible].

Күш-ажыл кижилериниң амыдырал байдалдарын улам-на бакшуудурынче, ажылчыннарны бүдүрүлге черлериниң мөгдалы-биле үдүрериниче, социал херегжелериниң бюджет чарыгдалдарын кызырарынче угланган чазактың программазынга Японияның ажылчы чоннары шыңгыы удурланып турар.

Чурттуң ажылчыннары ботпарының амыдыралчы эрге-ажыктары, демократтыг эргелери дээш демиселдиң тайбың дээш демиселл-биле сырый холбаштырып турар. Токиода болган хөй муң кижилиг митингиниң (чурукта) киржикчилери «Ажылчыннарны ажылдан үндүрерин соксадыңар!», «Экономиканы милитаризастаарынга шыңгыы удурланып тур бис!» деп лозуңнарны, плакаттарны тудуп алгаш, келгеннер.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

МАДРИД. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелериниң төлээлекчилериниң Мадридте ужуражылгазының үдеринче угланган АКШ-тың делегациязының хөделиишкиннери Барыын Европа чурттарында шыңгыы ийылааныышкынны болдурган. Америк делегацияның ол хөделиишкиннери Барыын болгаш Чөөн чүктүң аразында чугаалажыышкыннарны үзериниче чедирип турар.

Англияның даштыкы херектер министри лорд Каррингтон парлалга конференциязын кылган болгаш Хельсинкиге эгелээн чорудулга үстүп болбас ужурлуг деп медеглээн.

Делегей байдалы париин болгаш дүшкүүрлүг-даа болза Мадридте ужуражылганың уламчылаары дээш Францияның туружун турарын ол чурттуң даштыкы харылзаалар министри К. Шейсоннуң медеглээнин Франс Пресс агентизи [illegible].

Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразында чугаалажыышкыннарны уламчылаарынче Швецияның даштыкы херектер министри У. Ульстенниң кыйгырганын Рейтер агентизи [illegible].

Германияның Социал-демократтыг партиязының даргазының оралакчызы Г.-Ю. Вишневский «Нордвест-Цайтунг» солунга интервью берген болгаш Мадрид ужуражылгазының үзер болза, ол чорук өөск дайынтаа делегейин чайлаш чок катап чедире бээр ийик деп медеглээн.

А. ХАДДАМНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТУНИС. (СЭТА). Сирия Араб Республиканың премьер-министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Абдель Халим Хаддам «Ас-Сабах» солунга интервью берген болгаш Совет Эвилели-биле найыралдыг харылзааларны Сирия моон соңгаар-даа улам-на калбартыр апаар деп медеглээн.

Араб чурттарының Лигазының чөвүлелиниң онзаа сессиязының ажылынга киржип Туниске барган үезинде Сирияның даштыкы херектер министри Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга САР-ның болгаш өске-даа араб чурттарының эрге-ажыктарынга чугула ужур-дузалыг болуп турарын [illegible].

Харылзааларны тургускан

ДЖОРДЖАН. (СЭТА). Гайананың болгаш Никарагуаның аразында дипломатиктиг харылзааларны тургускан дугаайында түскай харылзаа.

Никарагуаның даштыкы херектер министриниң оралакчызы Виктор Тинико болгаш [illegible] Гаянага барып кээп үезинде ийи чурттуң аразында дипломатиктиг харылзааларны тургузар дугайында документиге ат салдынган.

БИЛИИН, МЕРГЕЖИЛИН БАРААЛГАТКАН

Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазынга Татьяна Фёдоровна Куулар чээрби чеди чыл дургузунда орус дыл, литература башкылап келген. Бо аразында дыка хөй оолдар, кыстарны школаны доостуруп, амыдыралдың делгем оруунче киирген. Дуржулгалыг башкы өөреникчилерге быжыг билигни бээр дээш демисежип келген. Ооң уламындан соолгу тос чылда башкылап турар эртемнинге чүс хуу өөредилгени ол чедип алган.

Татьяна Фёдоровна школаның [illegible] ажылын экижидер дээш үргүлчү сагыш салып чоруур. Ооң удуртканы дыл башкыларының методиктиг каттыжыышкыны дээре ажылдыгларның бирээзинге хамаарыжыр. Олар дуржулгалыг башкыларның кичээлдеринге олуржуп, арга-дуржулгазының дугайында илеткелдерин дыңнап, сайгарып турар. Аныяк башкыларга дузалаарынче кичээнгейни салган.

Школаның болгаш суурнуң хөй-ниити ажылдарынга Т. Ф. Куулар идепкейлиг киржип турар. Ленинчи темага лекцияларны ажылчы чоннарга, школачыларга доктаамал номчуп келген болгаш оларның хүлээлгелиг [illegible]. Школада ленинчи комнатаны, лекторлар бөлүүн ол организастаан. Ленинчи комнатага В. И. Ленинниң, ооң сораттыктерин амыдыралының, ажыл-чорудулгазының, ленинчи чагыгларының амыдыралга боттанып турарының, бистиң партияның чону бустун эрткен революсчу, дайынчы, [illegible] оруунуң, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарының дугайында болгаш өске-даа темаларга кичээлдер эртип турар. Комнатаның ханаларында аскан чуруктар, материалдар ёзугаар экскурсияларны чорудуп келген. Ленинчи комнатага өске школаларның өөреникчилери, башкылары, пионер вожатыйлары кээп, ооң ажылының дуржулгазын таныжып турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: башкы Т. Ф. Куулар кичээл үезинде.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Алдан-Маадыр суурнуң Самбажыктың аттыг Культура бажыңынга Маадыр чогаалчы Екатерина Танованың «Илбилиг согун» деп шиизиниң [illegible] соонда көрүкчүлер биле артистерниң аразынга ужуражыышкын болуп эрткен.

— Бо кежээ «Илбилиг согун» деп шиинниң киржикчилери, бистиң хүндүлүг артистеривис-биле [illegible] эрттирип турар-дыр, эштер! — деп, Монгуш Ак-кысович Семдер-оолдуң чугаазы-биле ужуражылга кежээзи ажыттынган. Чаа шиинниң дугайында ол дараазында сөстерни чугаалаан:

— Шиинниң автору — ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү баштайгы тыва херээжен чогаалчывыс Екатерина Танова болур. Ол кидин[illegible] чогаадыкчы [illegible] бо шиини бижээн-дир. Шиини бодум хуумда оназа сонуургадым. Тыва сценада бо фантастиктиг тыва шиинниң көстүп келгени ааҗок өөрүнчүг-дүр. Шии улуг-даа, бичии-даа көрүкчүлерге таарыжыр. Ылаңгыя өөреникчилерге [illegible] болуп турар.

Дараазында [illegible] ап [illegible] башкы Оюн-оол туруп келген. — Бо көстүп келген фантастиктиг шии, тыва чогаалдың хөгжүлдезинде база бир базымдыр. Шиинде болуп турар болуушкуннар-биле хөгжүм болгаш чурук каасталгазы аразында таарыжып турар. Шиинде артистерниң ойнап турары бир янзылыг, ылаңгыя кол рольдарда артистер Анзат Куулар биле Александр Шеминниң ойнап турары кончуг бүзүренчиг. Ындыг-даа болза эрткен үеде хайыраатының ырлап орар ырызы меңээ арай-ла таарышпады. Ол Бээжинден чиңнеп чораан кижиниң ырызын ырлап орар [illegible]. Шиинде [illegible] болбас бе? Оон ыңай ында бичии кадарчының «Үйгу эмй» деп турар сөстери бар. Эрги шагда ону өскээр адап турган эвес деп бе? Келир үениң автор тывызык көргүскен. Чүтле Мерген биле кадарчының аразында чугаалары бичии узадыпкан болза эки-даа ыштап. «Эки кызып өөренир херек!» Келир үеде чүгле угаан-медерелдиң дуназы улуг дээш чижектиг байдалга ийи кижиниң аразында чугаалып немей бижээн болза деп саналдыг мен. Бо шиини бижиир дээш автор улуг чогаадыкчы күштү үндүргени маргыш чок. Шиинде эрткен үени көрүп орарга бүзүренчиг. Эрги Тываның амыдыралын билип-ле көргүскени [illegible] илередип айтыр апаар.

Эртем-техниканың бурунгаар хөгжүлдезин, ооң депшилгезин, ол үеде кижилерниң угаан-медерелиниң канчаар сайзырай бээрин, шиинниң ийиги кезээ — келир үе көргүзүп турар.

Бистиң суурнуң культура амыдыралында четпес талазы — чогаал ажылы. Солуннарга материал безип бижиптер кижилер тывылбас болгай. Бо шиини көрдүвүс, бо [illegible] сайзырадып көрээлиңер, эштер!

Шиинниң утказын башкы Маадыр Саая мынчаар чугаалаан: Эрткен үеден эгелээш, келир үеге чедир экономиканың канчаар сайзырап кээрин автор шиинде бижээн. Шиинниң маадырларының холдарынга туттунуп келир илбилиг согун — ол дээрге эртем болгаш кижиниң угааны-дыр. Өөреникчилер [illegible] лиг көрген болза, келир үе сценазында астынган борбак бөмбүктен чеди чүзүн челәэш өңү зал иштинге чырып чоруп турду. Бо болза, чогаалчының физика эртемин ажыглаарын херечилеп турары ол. Черле мынчап шиинде төөгү, астрономия, физика эртемнерин элээн ажыглаан боор турар.

Шиинде четпес чүүл — маадырларның чугааларында [illegible] ажыглаан [illegible] чугаалаан сөстер эвээш деп турарым ол-дур ийин. Оон ыңай ийи чаңгыс чедир билдинмес сөстер бар. Чижээ: «Видеотелефон». Улуг класстарның өөреникчилери бо сөстү шору билирлер болгай, а бичиилер чүү деп сөс дээрзин орта билбес болур ийин. Ынчангаш бо сөстү көрүкчүлерге тайылбырлап чедирзе эки болгу дег. Ооң утказын тыва дылга ханы илередир.

Бо шиини оон-даа ыңай сайгарып, көрүкчүлерниң берген санал-оналынга даянып алгаш, катап бижиир болза, моон эки дээш шии үнүп болур. Ужуражыышкынга ук шиинниң автору, төөгү эртемнериниң кандидады, ССРЭ-ниң чогаалчылар болгаш журналистер эвилелдериниң кежигүнү, республиканың хөгжүм-шии театрының директору Екатерина Дүктүг-ооловна Танова база кириш-кен. Ол чыылганнарга өөрүп четтиргенин илереткеш, бодунуң чогаадыкчы [illegible] таныштырган.

А. ШОЮН.

МААДЫРЫ — БО ҮЕНИҢ КИЖИЗИ

Россияның профессионал сценазының Фёдор Волковтан бистиң үеге чедир төөгүзү «Юбилей» азы театрның тургустунганындан бээр 225 чыл эртскенде ол канчап барганыл деп шиинде тода көстүп турар. Совет уран чүүлдүү хөгжүлдезинге [illegible] дээш Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан. Драманың А. С. Пушкин аттыг үлегерлиг театры ооң баштайгы көргүзүүнче көрүкчүлерни чалаан.

Чонга бараан болуру театрның [illegible] кол чөөзү болуп келген. Ооң сценазынга ада-чурт уран чүүлүнүң эң улуг мастерлери — В. Давыдов, М. Савина, В. Комиссаржевская, Е. Корчагина-Александровская, Н. Черкасов, Н. Симонов, Ю. Толубеев ойнап чораан-нар. «Ревизорну» болгаш «Угаандан човаланчы» деп шиилер ооң баштайгы тургусканы. Орус культуратга ук театрның ужур-дузазын В. Белинский Москва университединиң база эртемнер академиязының тургусканы-биле деңнээн. Театр дугайында ол болгаш өске-даа хөй үнелээшкиннер, кинохрониканың ховар кадрларын шиинде киирген, ук шии боду алдарлыг артистерниң чаңчылдарынга пушкинчилерниң шынчызын база катап көргүскен.

Бо үениң кижизи — юбиляр театрның хөй-хөй шиилериниң кол маадыры. Театрга Улуг Октябрьның соонда совет драматургия быжыгып, хамаатылыг артист хевирлеттинген. ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Горбачёв удуртуп турар коллектив көрүкчүлер-биле сырый харылзаалыг. Артистер БАМ-га болгаш «Атоммашка» чедип, Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң хоорайларынга гастрольдап барып, бодунуң уран чүүлүн эвилелдешкен республикаларга көргүскен. Олар ам Томскиге чогаадыкчы отчёт кылып баарлар.

Театрның оңнуктериниң бирээзи «Электросила» каттыжыышкының ажыл-шилчилери, артистер олар-биле кады ажылдажылга дугайында керээни он чыл бурунгаар чарган.

— Бистиң хүннериниң маадырын, бодунуң соондан өскелерни эдертип турар маадырның овур-хевирин сценага тургузуп турары дээш Пушкин театрынга өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис деп, каттыжыышкында бригадир, театрның уран чүүл чөвүлелиниң кежигүнү Ю. Сидоров чугаалады. — Мен бодаарымга, театрның сцена мастерлериниң бедик хүлээлгези чогум-на харын ол деп бодаар мен.

СЭТА-ның корр.

Ленинград.

СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ

МАСТЕР ТИИЛЭЭН

Биатлонга Кызыл хоорайның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң ажык бирги чери дээш маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде «Тайга» станциязынга болган. Аңаа республиканың эң шыырак дээш биатлонистери киришкен.

Маргылдааның баштайгы хүнүнде улуг улус 20 километрге, а элээди оолдар 15 километрге [illegible]. Спорттуң бо хевири хаак спортунга бодаарга бир янзы. Мааа 3-4 килограмм аар боо [illegible] чүгле дүргеп маңнаары эвес, а харын кара адарының тавызы-биле база бедик мергежил херек.

[illegible] турумун ёзугаар 20 километрниң чарыжынга баштай 4 километрни эрткеш, чыдып алгаш 5 караны мыча ок-биле адар ужурлуг. А бир эвес спортчу оон [illegible] часпайн адыптар болза ол чаңгыс-даа минута шиитке л чок хаак оруун уламчылаар. Беш октан чеже караны адып шыдавайн барган хаакчыга бир караны адып шыдавазы [illegible] 1 минутаны оон 20 [illegible] немээр. Адып чадап каан караның саны немешкен тудум [illegible] шииткел минуталары база немежиир чугаалыг.

20 километрниң хаак оруунга биатлонистер баштай [illegible] эрткеш, чыдып алгаш, ооң соонда база 4 километрниң соонда туруп алгаш, а ооң соонда ол-ла мергежил [illegible] 4,4 километрлерни эрткеш катаптаар. Ынчангаш 20 километрниң чарыжынга олар ниитизи-биле 20 катап кара адарлар. Аңаа частынган караның саны хөй болган тудум, шииткел минуталары улам немежир.

Биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери, Красноярскиниң [illegible] Кызылда филиалының студентизи Сергей Бабкин хаак оруунче ийи дугаарында үнген. Ынчангаш ооң соонда [illegible] спортчулар Владимир Чуруто, Сергей Астраханцев оларга кончуг таарымчалыг болган. Чүге дээрге олар оон соонда үнген болгаш ооң канчаар кара адып чорууп турарын база билип ап чоруур.

Сергей баштайгы 4 километрни эрткеш, чыдып алгаш аткаш беш ок-биле 5 караны арыг аткаш, боозун чүктээш уламчылап маңнап чорупкан. Спорттуң бо хевиринге Тываның баштайгы спорт мастери Сергей Бабкин 20 километрни 54 минута 55 секундада эрткеш, ниитизи-биле [illegible] караны [illegible] минуталарын алган. Ынчангаш оон эм ниити үези 59 минута 55 секунда апарган. Оон эки үени көргүзүптер спортчу чок болган. Сергей ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик адын бадыткаан. Ийиги черни эзээн, хоочун хаакчы Владимир Чуруто тииңекчиге 13 минутаны онзаткан. Ол дээрге хаак оруунга халыыр болза 3,4 километрни эртип болур үедир. Тандының спортчузу Сергей Астраханцев үшкү черни ээлээн.

Элээди оолдарның 15 километрге чарыжынга Бай-Хаактан келген Олег Надин бирги черни ээлээн. Ол аныткан хемчээлди ниитизи-биле 51 минута 28 секундада эрткен. Ооң командада эжи Олег Лопшев — ийиги. Кызылдың [illegible] спорт сургуулу Леонид Оруспай — үшкү черлерни алганнар.

Биатлон маргылдаазының 10 километрге чарыжынга оон турумун ёзугаар баштай чыдып алгаш, ооң соонда 8 километрни эрткен соонда туруп алгаш кара боолаар. Бир эвес манаа 5 караның бирээзин-не часар болза ол спортчу ам штраф кылдыр артык 150 метрни халып эртер. Атпайн барган караларының саны хөй болган тудум хаакчының дотыкка халып эртер хемчээли улам ковудаар. Ынчангаш биатлон спортунга чүгле дүрген маңнаарынче кичээнгейни салыр эвес, а харын караны часпас адар дээш бүгү талалыг белеткенири чугула.

Бистиң республиканың биатлонистери зона маргылдаазынга киришкен. Хаак оруун кончуг дүрген эрткеш, кара адарынга хөй үнелиг минуталарны чидирип турарлар. Ынчангаш республиканың шилиндек командазының биатлонистери белеткел үезинде кара адарынче чугула кичээнгейни салыры күзенчиг.

Болуп эрткен маргылдааның киржикчилери март айның эгезинде болур республика маргылдаазынга белеткенип [illegible].

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: чемпионнар Сергей Бабкин биле Олег Надин.

МОСКВА ТЕЛЕФОНУ: дүүн, бөгүн, даарта

Москва хоорайның телефон четкизиниң улуг почтазынга байыр чедирген муң-муң открыткалар (ажык чагаалар). Оларда «1982» база «100» деп саннарны бижээн. Бо чыл найысылалдың харылзаачыларының юбилейлиг чылы: чүс чыл бурунгаар Москваның телефончулары эгелээн турган.

Ынчангаш СЭТА-ның корреспондентизи Москва хоорайның телефон станциязының начальниги В. Ф. Васильев-биле интервьюзун байыр чедирген ажык чагаалар-биле эгелээн.

«Чүс чылдар бурунгаар Москва-биле чергелештир телефон четкизиниң хөгжүлдези Петербургка, Одессага, Ригага база эгелээн турган. Ынчангаш он бирги беш чылдың ийиги чылын бистиң чурттуң телефон юбилейиниң чылы деп санап болур» — деп, Виктор Фадеевич чугаалаан.

Кузнецк көвүрүүнге хол-биле ажылдадыр баштайгы телефон станциязы 1882 чылда 26 абонентиге бараан болуп турган. Ол дансыга чаңгыс-даа ат айытпаан, бодап көөрге, ынчан телефонну чүгле улуг чагырыкчылар, байлар, садыгжылар ажыглап турган хевирлиг.

Ам Москваның телефон четкизи ийи миллион чеди чүс муң номерлиг. Телефон харылзаазы совет эрге-чагырганың чылдарында улуг хөгжүлдени алган. 1917 чылга чедир Москва хоорайга номерлерниң саны алдан муң хире турган.

Найысылалдың иштики харылзаазының төөгүзү солун, ол дээрге баштайгы беш чыл планнарының күш-ажылчы көлчеглери, телефон четкизин катап тургузуп, чаарткаңы, ону чаа техника-биле чепсеглээни. Баштайгы АТС-терниң тудуу болгаш оон-даа өске.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында найысылалдың телефон четкизиниң [illegible] маадырлыг чоруктуң үлегерин көргүскеннер. 1941 чылда хоорайның [illegible] чок ажылдап турган. Хүрээлениинге харылзаа специалистериниң тулчуп турган септекчилериниң [illegible] дайынның эң-не берге үезинде [illegible] чок, тода ажылдаарын хандырып турган.

Ам Москваның чүс чурттаан [illegible] телефоннуг, кудумчуларда тургустунган 28 муң телефоннар [illegible] чурттакчыларга, хоорайның хөй санныг аалчыларынга бараан болуп турар. Бо беш чылда хоорай четкизиниң күчүзүн 650 муң номерге улгаттырары көрдүнген.

Эрткен чылын дыка хөй [illegible] телефон тургустуруп ап, телефон [illegible] бир дугаар ээлээн эвээжээн. Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир бажыңга телефон тургузарының чагыыдын бир чыл хире хуусаада күүседири чедип алдынар.

— Найысылалды телефончударында чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар — деп, чугаалааш, Виктор Фадеевич уламчылаан... «Главмосстрой» тудуг организазы телефон станцияларының инженер дериг-херексел тургузар бажыңнарының тудуун кончуг оожум чорудуп, 60 чылын [illegible] муң номерлерниң дериг-херекселин тургузар ужурлуг чеди бажыңның дөртүн тудугжулар ам даа ажыглалга кирбээн.

Ам найысылалдың телефон станциязында 20 муң кижи ажылдап турар. Оларның улуг [illegible] херээн билир шиничилер. Харылзаачыларның ажыл-чымыжы нарын берге, бодун хо[illegible]. Олар [illegible] харылзааның улуг шугум ажылдыгларын хайгаарап, аппараттарны септеп, чер алаа[illegible] найысылалда он миллион номерлериң үзүктел чок ажылдаарын хандырып турарлар.

Моон соңгаар телефон дам[illegible] чаа эвээжедир сорулга салдынган. Телефон-биле чүгле кыска медээлерни дамчыдар деп чүвени уттуп болбас. Электриниң камнаар дугайында кыйгырыгны телефон харылзаазынга база хамаарыштырары чугула. Телефон-биле чугаалашкан үени барымдаалап телефончу [illegible] ам бар. Чамдык хоорайларга кылган немелде счётчиктерни ажыглаарга чугаалар эвээжеп, элээн чурумчаан. Ындыг чемчеглерни Москвага ажыглаары база көрдүнген.

Б. ГРИЩЕНКО.

ШООЧАЛЫГ КЛУБ

Эргим редакция!

Биске, «Сүт-Хөл» совхозтун Кара-Чыраа суурда чурттакчыларынга дуза кадарыңарны дилеп бижип ор бис.

Клувувусту көөр болзуңарза, үргүлчү-ле эжиинде кара шооча астынып берген турар. Ооң эргелекчизи Валентина Силиг-оол та чүнү бодап турар кижи? Бистиң бодалывыс хүннүн эвес-даа болза, дыштаныр хүннерде кежээлер, ужуражылгалар эрттирери улуг берге эвес болгу дег.

Кино ында-хаая болгулаар. Ынчаарга клубту Намчал угбай чылыды одап-ла турар. Чылыг-даа болза зал бажыңга кымнар кээрил? Ооң херээ чүл, аңаа-ла оттулар чүүл тендүрер дээп-даа ыштап.

Суурда культура-массалыг ажылдар чоруттунмайн турарындан аргалаашкын, чурум үрээшкиннери-даа болгулаан.

Бааа бир четпес чүве суурда бичии садыгның ындыг-ла эки ажылдавайн турары. Аъш-чем садар төп суурдан үш километр Сүт-Акзынче кылаштаар апаар. Бистиң суурнуң садыы ийи чыл бурунгаар өрттенген соонда, чаа магазин тутпааан.

Суурнуң культурлуг амыдыралынче кичээнгей салыр үе келген боор.

Д. КАРА-КЫС,
С. ХҮРЕН
болгаш өске-даа чурттакчылар.

Агаар

Республикага кежээ булуттаар, хар чагбас. Мурнуу-барыын [illegible] хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 31—36 градус соок.

Кызылга кежээ булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 34—36, хүндүс 17—19 градус соок.

ФЕВРАЛЬ 16-ДАН 18-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Композитор Т. Хренниковтуң чогаалдарындан концерт. 9.20 — «Тоол ааздап келди». «Хүрүмнеткен ооле». 10.20 — «Бардаа болза, бүзүренчиг эвес». 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.16 — Медээлер. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге [illegible] фильмнер программазы «[illegible] бирги флоду». (Хроника болгаш сактыышкыннар). «Солдат мен, авай». 15.20 — «Авамның школазы». 15.50 — «Салют, пионерия!» Тбилисиниң Пионерлер бажыңының уругларының уран чүүл коллективтериниң [illegible] концерти. 16.50 — «Дагдыныкчы». Телеочурк. 17.20 — Шупту кижилерге стадион. 17.50 — «[illegible]» [illegible] телефильм. 18.00 — «СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.10 — Телемедээлер. 19.20 — Телелекторий. «СЭКП-ның экономиктиг политиказы амгы үе-чадада».

МОСКВАДАН

19.20 — «Чайка» деп балет-фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Аныяктарның адрестери». 22.40—01.00 — «Руде право» солунунуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. ЧССР биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының оюну. Чапсарда — бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. 12.30 — Төөгү. 5 класс. Бурунгу Грецияның театры. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Физика. Чырыктың чалгыгланчак [illegible]. 13.30 — Совет күрүне болгаш эрге-хоойлу үндезиннери. 8 класс. Колхоз эрге-дүрүмнери. 14.00 — «Шыдыраа школазы». 14.30 — Бойдус эртеми. Арга-арыг күржааның бойдузу. 14.50 — Амгы совет шии чогаалында күш-ажыл кижизи. 15.50 — Медээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Чоннуң уран чүүлү». 18.30 — «Чурттаар тудуунга бедик темп».

МОСКВАДАН

19.00 — [illegible] болгаш килеци». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.20 — «Бо кандай Король». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазын [illegible]».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 күш-ажылчы [illegible]».

МОСКВАДАН

20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.35 — «Чажыт ады «Мурнуу чүктүң чаңныы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кышкы аялгалар». Делгеренгей классиктиг музыканың концерти. 9.30 — «Чажыт ады «Мурнуу чүктүң чаңныы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Кино аян-чорукталар клуву». 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Тургузукчуларның одуруунда» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.35 — «Орус чүтаа». 16.05 — «Буратино делгелгези». 16.35 — «Берге километрлер». Документалдыг телефильм. 16.50 — ССРЭ биле Нигерияның аразында дипломаттыг харылзааларны тургусканының 10 чылынга. Нигер республиканың аас чогаал ансамблиниң концерти. 17.15 — «Горнистер, кыйгыга харыыланар!». 18.00 — «Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — [illegible] болур ужурлуг». «Соңгу чүкке чылыг болзун дээш». 19.20 — «Эрги болгаш чаа ырлар». 20.00 — Экранче үнгениниң 40 чылынга. «Немец-фашистиг эжелекчилерни Москва чоогунга чылча шапканы» деп документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Мээң амыдыралым — опера». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Богачёваның чогаадыкчы ажылының дугайында фильм-концерт. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — Документалдыг фильм. 23.00 — 23.45 — Мөчүлиг хоккейге ССРЭ чемпионады. «Зоркий» — «Вымпел». 2-ги үези. Красногорскиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30 — География. 7 класс. Карпаттар. Крым. Кавказ. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Ниити-ниң эртеми. [illegible] бүгү совет улустуң [illegible]. 13.30 — Ниити биология. 9 класс. Органиктиг [illegible]. 14.00 — «Мээң эргим Сашам...» Александр Одоевскийге турасааткан. 14.55 — Тииңелтениң хол үжүктери. 15.40 — «Ужар чүүлде дефектоскопия». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00—17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Горизонт». Киноальманах. 17.40 — «Шуурган ишти турда». Документалдыг фильм. 18.00 — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио [illegible] күрүне комитединиң симфония оркестриниң концерти. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «[illegible]». Документалдыг фильм. 18.55 — «Чоннуң күзели — партия-биле чаңгыс». [illegible] № 10 школазының башкыларының бот-тывынгыр уран чүүл [illegible] коллективиниң [illegible] концерти. 19.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Каарганның [illegible]». 19.45 — «Бөттүга шиитпирлээр». 1-ги дамчыдылга — «Кижилерге дээш эргелерин калбарткан». Күрек [illegible] чагааларын болгаш сапалдар [illegible] журналындан. 20.30 — «Дем [illegible]». Телеочурк. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Чажыт ады «Мурнуу чүктүң чаңныы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыга харыыланар!». 9.40 — «Чажыт ады «Мурнуу чүктүң чаңныы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.45 — Москваның күрүнениң культура институдунуң студентилериниң концерти. 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Өңнүктериниң экраны». Социалистиг [illegible] документалдыг фильмнер программазы: «Бир хоорайның овур-хевири» (МАР), «Чаңчылдар болгаш уран кылыглар» (БУР). «Татры» (ЧССР). 15.15 — «Элээдилерге музыка программазы». Ф. Листтиң чогаалдары. 17.00 — ССРЭ биле Үстүкү Вольтаның аразынга дипломаттыг харылзааларны тургусканының 15 чылынга. Кинопрограмма. 17.20 — «Малдың [illegible] ленинчи университедин». «[illegible]».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Папа — Ира». Документалдыг телефильм «Бүдүү амыдыралындан» деп бөлүктен. 19.50 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Өңнүктериниң арыннары». 22.20 — «Бөгүн делегейде». 22.35 — 23.05 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония оркестриниң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30 — Ниити биология. 10-гу класс. 13.00 — «Авазының школазы». 13.30 — Физика. 9-ку класс. Газта болгаш вакуумда электриктиг ток. 14.00 — А. Прокофьевтиң поэзиязы. 14.30 — «Гибкий». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.40 — «Порт». Уран-чечен фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Елена Образцова ырлаар». Фильм-концерт. 17.30 — Уругларга фильм. «Ыраккы оргулуктуң чажыды».

МОСКВАДАН

18.00 — [illegible] уран чүүл коллективтериниң күрээлежии.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Киев. Төөгүнүң тывызыктарын ажытпышаан». Документалдыг фильм. 19.00 — Телемедээлер. 19.10 — Чарлалдар. 19.15 — «Тииңелгеге чедир 19 ай арткаанда». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Каарганның хуулгаазыннары». 19.45 — «Ол чериигге шиитпирлээр». 2-ги дамчыдылга». — 20.30 — Концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Мээң эргимнерим». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дужаал: боолап болбас!» 10.00, 12.00, 16.00, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аваа дайынчы Александр Матросов» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Гранат оргулуктарында» 16.50, 18.50, 20.50 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Эрткен хүннүң фактылары» (2 серия) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Питинниң кудумчуда трактир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Улуг [illegible] ооң шинни алган кижизи» 18.20 (узаткан), 20.30 (узаткан).

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-21, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-2[illegible], партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] баргалда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер-чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 40 (11838) | 1982 чылдың февраль 17, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

Партияның болгаш күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы

Чайынналдыг экранында үнген документалдыг фильмни «Партияның болгаш чоннуң шынзы оглу» деп адаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине Секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң төрүттүнгенинден бээр 75 чылынга ону тураскааткан. Ол хүнну совет улус, делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи байырлалдыг-биле демдеглээн болгай.

Амгы үениң шылгараңгай политиктиг ажылдакчызынга Төрээн чурттуң дээди шаңналы — Ленин ордени болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының «Алдын Сылдыс» медалы ол шаңналдарны тыпсканы экранга көргүскен. Эл Л. И. Брежневтиң чедиишкиннерин, ... чаагай чорук, тайбыңның дорла болгаш коммунизм идеалдарының тиилелгези дээш могаг чок ажыл-чорудулгазының илереди ол шаңналдар болган.

Шаңналдарны тывыскан турарының үезинде Леонид Ильич Брежневтиң чугааларын фильмге киирген. Өлүм чок ... лиг болурунуң мурнунда моон соңгаарда кижи ... ол айыткан.

Кинолентаны документалдыг фильмнерниң Төп студиязы тургускан.

(СЭТА-ның корр).

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Бригадирге сөс

ЧАСТЫҢ ТЫНЫЖЫ ЧООКШУЛААНДА...

Кезек-кезек бүүрелчиннерниг тейлерни ажыр чаттылган, карак четпес ховуларга үнген кускү дажыттың ажаалдазын Сосновка суурда Дуржулга станциязының механизаторлары дооскаш, аңаа киржип турган техниканы септелге мастерскаязының девисканынга моон... тургусту. Келир чылдың өзээлдиг сезонунуң часкы хову ажылдарынга киржир техниканы ... септеп-селип алыры албан. Ынчангаш оларның септелгезин күскү сезон дооступ билек чорудары биске № 3 тракторжу хову бригадазының механизаторлары чаңчыга берген.

Чылдың часкы, чайгы, күскү сезоннарынга киржир, кезээ ажыл-агый техниказының түс-түс хевирлеринге септелге ажылдарын чорудар бригадаларны эрткен чылда айтылап тургускан. Аңаа киржир механизатор кадрларның ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер база септелгениң шынарын экижидер, оон темпизин шапкынчылары-биле социалистиг чарыштыг чардааш, оон негелделерин ажылдап кылгаш, түс-түс чөптерде ап кан.

Мээң бригадам база тараа ... ажаалдазынга киришкенивистиң соонда кезээ ажыл-агый техниказының септелгезинче кирген. Септелге ажылдарынга хөй чылдарның дургузунда киржип келген болгаш бистиң бригадавыс кежигүннериниң арга-дуржулгазы улуг. Ынчангаш оларның септеп кылган деригелеринин шынары багай эвес болуп келгенин ... сезонунуң ... кирген бис. Кижи бүрүзүнүң мергежилдериниң ... айынга таарыштыр септээр ужурлуг техниканы хуваазывыс.

Часкы хову ажылдарынга киржир ужурлуг 60 сеялканы план ёзугаар септээр тургаш, ам бо хүннерге чедир оон 51-ин база 10 катокту. 25 лушильникти бүрүн септеп доостувус. Чамдык артык необекте ... тимир ... хевирлери база тапсырылга ...

ден септелгени шуудаатпышыг чорудулгазынга саазаннар тургузуп турар. Ынчалза-даа дуржулгалыг слесарьлар Юрий Егоров, Владимир Филимонов, Алексей Чурков ышкаш хоочуннарның кызымаккай ажылдажының түңнелинде дыка хөй деригглер бүрүн, чедир септеттинип, белениниң шугумунда кирген.

Септелгеде хаара туттунган механизаторларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга социалистиг чарыш ... Оон негелделерин техниканы эки шынарлыг септээрин база хуусаадан эрте белеткээрин ... моральдыг болгаш материалдыг деткимчеге ... Ол чорук септекчилерни хей-аъттыг кииреп, ажылдың темпизин дүргедедип турар.

Часкы хову ажылдарының бачым үези — частың тыныжы чоокшулап олурда, бригадавыстың ажыл-ижи улам түргедээн. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган күш-ажылчы маргылдаага бистиң бригадавыс база идепкейлиг киришкен, кезээ ажыл-агый техниказының септелгезин часкы хову кампаниязының мурнунда дооскаары-биле шудургу ажылдап турар.

А. ГОРБАНЮК, бригадир.

Таңды район.

«Шын» солун Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Эртине Байыр-оолдуң чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрдү.

Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң хойжузу коммунист Эртине Байыр-оолдуң кодан ында төрүүр 347 хойнуң шупту төрүпкен. Оон он бирги беш чылдың ийиги чылында чүс хойга онааштыр 90 хураган алыр турда, херек кырында 100 хураган алдынган.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИН ЭДЕРИП, МАЛДЫҢ ЧАШ ТӨЛҮН ОНЧА КАМГАЛАП АЛЫР ДЭЭШ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫҢАР!

ИЙИ МЕДЭЭ

Хомушку Базыр хой малдааш, элээн үр болу берген, харын-даа совхозтуң хоочуннарының бирээзи болган. Бо үениң дургузунда ол мал ажылынга салым-чаяанын көргүзүп, чонунга мактадып келген. Ооң кызымак чорун Күш-ажылчы Кызыл Туг орден-биле үнелеттинген.

Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң хойжузу Хомушку Базырның хоюу бо хүннерде шупту төрүпкен. Ол хой бүрүзүнден-не хураганны, харын-даа ийи хураганны артыр ап шыдаан. Бо көргүзүг оон он бирги беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгезинин күүсеттингенин бадыткап турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң хойжузу Дандычы Сояпович Соднам эки көргүзүглерни чедип алырын хүлээнген. Ынчангаш сөглээн сөзүн ёзугаар дээш малчын кызымак ажылдап келген түңнелинде багай эвес көргүзүгнү чедип ап турар. Коданында 275 төрүүр хой бар, оон 272-зи төрээн, оон 290 хураганны меңди алган. Малчының ол сес хоюу ийистээн. Төрүүр чүс баш хойга онаашты 105 хураганны ол доруктурган, бодунуң хүлээлгезин күүсеткен.

Т. ХЕРТЕК.

ХҮР ЭРТТИРЕР ДЭЭШ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының малчыннары 1981-1982 чылдың мал кыштаглаашкынын эки эрттирер дээш «Алдан-Маадыр» болгаш «Саян» совхозтарның мал ажылдыгларының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын деткивишаан, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган, чүткүлдүг ажылдап турарлар. Ында шээр малдың ийи бригадазында төрүүр хойнуң 12 хуузун тургускан. Салбырның удуртулгазы, партия организациязы, Сүт-Хөл кожуун Соведи кыштаглаашкынның организастыг эрттирериниң бүгү-ле хемчеглерин ап турар. Коданнарны мал чеми, дус, суг-биле хандырарынче, малчыннарның садыг, медицина, культура хандырылгазын экижилеринче, чоп ортузунга масса-политиктиг ажылды доктаамал чорудары... кичээнгейни кошкатпайн турар.

Амгы үеде бригадаларда 2 муң ажыг хой оолдаан болгаш хураганнары шупту четче. 20 ажыг комсомолчу аныяктар малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап, өстүрериинге боттарының төлептиг үлүүн киирип турарлар. Ылангыя эрткен чылын 100 хойдан-на 103 хураганны алган мурнакчы хойжу Таан-оол Ондарның салбырда сакманчылар Эмма Ондар, Бичии-Урут Ооржак, Чылбаан Ооржак оларның кижи бүрүзү-ле 70-80 хураганны меңги доруктуруп турар. Малчын бежу бо чылын төрүүр 100 хойга онаашты 105 хураганны алыр дээш эрес ажылдап турар. Ооң коданында сиген, дус, сула чечтиргиш-биле бар.

Өлең бригадазында хойнуң малчын Куулар Хеекуй-оолдуң кадарган хоюнуң 85 хуузу оолдапкан, хураганнары шупту онча-меңди. Ында комсомолчу сакманчылар Зоя Кашпык-оол биле Зина Түлүш эрестиг ажылдап турарлар.

Совхозтуң кол экономизи Барынмаа Моңгуш биле салбыр эргелекчизи Ховалыг Сергей төрүүр хойлуг малчыннарга үргүлчү барып, сакманчылар аразында социалистиг чарышты 10 хонуктап түңнеп турар. Ол үеде кайы сакманчы хураганнарын чидириг чок, кадык-шыырак кылдыр доруктурган болдур, аңаа акша шаңналын бригада төвүнге барып тывыскан турар. Ол кижилерниң күш-ажылчы шиңгээн көдүреринге дээштиг болуп турары чугаажок. Өлең бригадазында Куулар Апай-Кок, Кызыл-Тайга бригадазында Ондар Чимит-Дамаа, Олег Ондар олар 110-120 чедир хураганны ажаап доруктуруп, боттарының эрес-дидим көргүзүп, ам үш удаа шаңнатканнар.

Кызыл-Тайга бригадазында Моңгуш Делгер-оол, Ондар Арбай-оол, Моңгуш Сергей-оол, Александр Моңгуш оларның коданнарында хойлары 200 ажыр төрүттүнген.

Кыштаглаашкынны эки эрттирер дээш, салбырның удуртулгазы, ында хөй-ниити организациялары малчыннарга шефтеп, улуг дузаны көргүзүп турар.

О. НАҢ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң хойжузу Мария Кайнымовна Саян он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойдан 109 хураганны онча-меңди камгалап ап, күш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Дуржулгалыг хойжу бо чылын оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр деп сорулганы бодунуң мурнунда салган. Бо хүннерде ооң кадарган хоюу массалыг-биле оолдап эгелээн. Баштай төрээн хойларның хураганнары шупту онча-меңди өзүп турар.

ЧУРУКТА: М. К. Саян.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ДААЛГАНЫ — ХУУСААДАН ЭРТЕ

Тываның электри четкилериниң коллективи түс-түс салбырларының, зөлгелериниң аразында социалистиг чарышты «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле калбарткаш, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың темпизин кошкатпайн, электри болгаш чылыг энергиязын ажылдап кылырының даалгаларын ажыр боттандырып келген.

Мурнакчы коллективтиң шудургу ажылдап эртпеш айның даалгаларын долдур күүсеттинген. Ону сан-чурагайлар-биле көргүзерге мындыг. Январь айда электри энергиязын ажылдап кылырының даалгазын 124,5 хуу, чылыг энергиязын — 109,9 хуу күүсеткен. Боттарының херекчилерге 205 муң киловатт-шак электри энергиязын олар камнап алыр аргалыг болган. Деригелерге туруушкуннарны болдурбайн, ажылдың ажыктыг чорууш түс-түс зөлгелер бедиткенинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 102,8 хуу күүсеттинген.

Кызылдың төп электри станциязы чарыштың мурнуу олуруунга чорун, найысылалды электри болгаш чылыг энергиязы-биле хандырар хүлээлгезин планда көрдүнген ажыр боттандырган. Коллективтиң ... бүгү ... ажылдакчылар ... салбыры база киирген. Аңгы-аңгы мергежилдиг он беш ажылдакчылыг коллективти улуг мастер Николай Никитин биле ... баштап келген.

... аразында ... маргылдааны ... № 1 ... баштаан. ... Мен ... машинистери Ф. Ботилов, Н. Максименко, Г. Попов болгаш оон-даа өскелер хүлээлгезин ак сеткилдиг биле күүсеткениниң, мурнакчыларның аразында кирип турарлар.

Электри четкилериниң ажылдакчыларының аразында күш-ажылчы маргылдаа ам бо хүннерде улам калбарган. Олар ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын март 27-ге чедир бүрүн күүсеттирер бедиткен хүлээлгени алганнар.

М. ОНДАР.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ТЫП ТУРАР

«Ждановтяжмаш» каттыжышкынның коллективи дыка улуг хемчээлдиг чагыгны графикте көрдүнгенинден ... ай мурнай күүсеткен. ... чылда он беш миллион тонна ажыг одаар чүүлдү тывар роторлуг комплекстерниң дериг-херекселдерин хуусаадан эрте машина тудуукчулары чорудуп турарлар.

Бүдүрүлгениң парткомунуң чанында чарыш чөвүлелиниң деткээни социалистиг хүлээлгени чедиишкинниг боттандырып турарындан ол дургезин ... турар. Ол дээрге, күш-ажылчы маргылдааның ажыктыг чорууң бедидерниң база бир аргазы болур. Составында дуржулгалыг экономистер, инженерлер, мурнакчы ажылдакчылар кирип турар чарыш чөвүлели чамдык ... ларның азы бүдүн-бүдүн коллективтерниң ажылы үре-түңнелдиг болуун дээш кызыдыг чорууп ... тып турарлар.

Баштай ажылчын бүрүзү болушкун ... Чолушка кижиниң турар ... Ынчангаш ... шаг-хуу ... хүлээлгезин база ... тургузуп ... ынчаар коллективтиң ... хүлээлгезиниң база ... чугаалажыышкыннарның, ... удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылар, партия болгаш профэвилел организацияларының төлээлери киржирлер.

А заводтуң чарыш чөвүлели ... ажыктыг ... специалистери ... турар ... Оон ... ажыктыг ажыглаар, материалдар болгаш энергия курлавырларын камнап ... деп шимчээшкин каттыжышкында калбарган.

Экономиктиг шын саналдарга үндезилеп каттыжышкынның беш муң ажыг ажылдакчылары бо чылын бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алганнар. Ону бүрүн күүсеттирер болза машина тудукчуларының коллективи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерниң ... продукция бүдүрүлгезин көвүдедип шыдаар.

О. ТАГУНОВ, СЭТА-ның корр.

Жданов, Донецк область.

МАЛГА ВИТАМИННИГ НЕМЕЛДЕ ЧЕМ

Ынаы-бүрү ыяштарның өзүмнериниң бүдүктеринде болгаш бүрүлеринде малга ажыктыг ... витаминнер, хлорофиллдер, фитонцидтер, микроэлементилер бар. Оларда оон ынай углеводтар, белоктар болгаш үстер база ... эвес.

Бо бүгү чугула бүдүмелдерни малга немелде чем кылдыр ажыглап болурун эртем бадыткаан. Ылангыя пөштүң, ... , хадыңның, ... дыттың ине бүрүлери болгаш чалаң ыяштарның бүдүрүлери каротин болгаш витаминнер-биле кончуг байлак.

Ине бүрүлерден кылган витаминнерниң ... немелде чем бүгү малга, ылангыя чаа төрүттүнген чаш малга узун кыш дургузунда эргиин херек. Чүге дээрге кышкы мал чеминде каротин четпес, ол чорук малдың продуктулуун чавызадыптар. Каротин четпес болурга, мыйыстыг бода мал ... озери соксаар болгаш оон келерде өлүп болур. Каротин болгаш ... бүрүлер ... база, малдың семириринге ... озериинге кончуг ... болур.

Чамдык чижектер. Малдың ... тодарадып алыр болзувусса, ук чижектерниң утказы болгаш үнези долу билдингир болур: каротин — ол дээрге А провитамин, ол үс эзилдирер сарыг пигментилер болурунге хамаарыжыр.

Латви ССР-ниң Эртемнер академиязының ... болгаш ... институдунга чууртан ине бүрүлерни концентрат-биле кады хонукта хураганга 0,25 килограммны, хойга 0,5 килограммны бээр дуржулга кылган. Оон түңнелинде хураганнарның ... деңнелин 17 хуу, хойнуу 45 хуу өскен.

Кострома областың «Шынчы орук» колхозунга кышкы үеде А витамин чедишпээнинден ийи айлыг он беш бызаа зараан. Оларны ине бүрү далганы холаан сүт-биле хүннүнге чемгерип эгелээн. Он хонганда-ла бызаалар ... берген: чемге кирип, оларже карак үнген.

Хабаровск крайда «...» совхозунга ... чем хайлыышкынын үрелген бызааларга, эмнээрин ... холаан сүттү бээрге, үш хонгада чемге кирген, дөрт хонганда өзери соксаан. ... чок апарган.

Шива болгаш пөш бүрүлеринден кылган витаминниг далганны дагаа оолдарынга бээрге, түңнел база эки болган. Ногаан немелде чемгерилге мыйыстыг бода малга база ажыктыг. Ону ине бүрүлер ажыглап турар мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы бадыткаан.

Чаа чуурган ине бүрүлерниң малга хонукта бээр ортумак хемчээли: инекке — 4—7, бызаага — 3-5 килограмм. Ине бүрүлерниң кургаг далганын бызааларга болгаш хураганнарга бээрде, оларның деңзизиниң килограмм бүрүзүнге 0,5—1 килограмм онаажыр кылдыр концентратка холуп алыр.

Ынчалзажок ине бүрүлерде четпес талалар база бар. Оларда эфирлиг үстер, глюкозидтер болгаш таниннер хөй. Олар ук мал чеминиң амданын баксырадыр, хойнуу чииргэ шуут ... болур.

Улуг-Хем, Таңды болгаш өске ... районнарының ажыл-агыйлары мал чеминге витаминниг ногаан немелделер ... Малчыннар ... ине бүрүлер ... ЭВМ-ге ...

Л. И. Брежневке болгаш Ф. Кастрога ПБФ-тиң шаңналы

ГАВАНА. Профэвилелдериниң X Бүгү-делегей конгрезиниң ажылының сөөлгү хүнүнде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке болгаш Куба Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Ф. Кастрога ПБФ-тиң «Ажылчы» чоннарның эрге-ажыктарынга бараан болурунуң херээнге улуг ачы-хавыяазы дээш» деп алдарның медалын тывыскан дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Эптер Л. И. Брежнев биле Ф. Кастрога ПБФ-тиң шаңналын тывысканы тайбыңны болгаш делегейде айыыл чок чоруктуң быжыглаары ... бүгү делегейге социал депшилгениң шылгараңгай ... хамаарылгалыг ... болган.

ПБФ-тиң чиңгине секретары ... П. Закарияның ол шиитпир дугайында дыңнадыының 140 хире чурттуң делегаттары дыңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Президентиниң чугаазы

КАМПАЛА. Национал чаартылганың херээнге болгаш хөгжүлдениң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге ... коллективтиг кужениишкиннерниң эвилелдээри — Уганданың кол сорулгазы-дыр деп, республиканың президентизи М. Оботе медеглээн.

Аймактар баштыңнары-биле Гулу хоорайга болган ужуражыышкынга президент чүве чугаалаан болгаш политиктиг чылдагааннар уржуунда база дайын чорудулгаларының үезинде чурттап дезип чоруткан угандийлерни дедир чанып келиринче кыйгырган. Парламентиге бүгү-ниити соңгулдаларны 1985 чылда эрттирерин ... М. Оботе ... чазак ... революцияны ... алган.

Сальвадорда тулчуушкуннар

САН-ХОСЕ. Сальвадордан дамчыткан медээлерни ёзугаар алырга, Сан-Висенте департаментиде партизаннарның, баазаларын «узуткаарын» оралдашкан дерзии шериг хунтазының карачалыг хөделиишкиннери буурап дүшкен. Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң отрядтары ол департаментиде Сан-Себастьян, Санта-Клара, Сан-Эстебан суурларны быжыы-биле ээлеп, америк шериг «чөвүлекчилеринге» командылаткан реакцыжыг хунта шериглеринге аштырыышкыннарны таварыштырып турар.

Сальвадорнуң шериг-фашистиг хунтазының шериглериниң аразында эвээш эвес солдаттар чонга удур дайын чорудар хөөн чок болуп турар. Патриоттарга удур ханныг дайынга киржиринден ойталаан 3 солдатты хунтаның офицерлери шаажылап өлүрген болгаш 67 солдаттарны тудуп хоругдаан.

Гватемалада байдал

МАНАГУА. Америк империализмге саттынган генерал Эфраса Гарсияның реакцыжыг диктатураны чонга удур ... турар ... үзе ... агентстволары дамчыдып турар. Полиция отрядтарынга деткиткен үш муң ажыг солдаттар хоорайга «сезиниг» дээш бүгү кижилерни үжеп, оларның машиналарын доктаадып, барымдаа чокка-даа хамаатыларны тудуп, кара-бажыңнап турар.

Чүгле найысылалга эвес, харын-даа чурттуң өске-даа хоорайларынга тудуп хоругдааткынарның үезинде кем-буруу чок хөй кижилерни генерал Гарсияның солдаттары өлүрген. Уэуэтенанго департаментиге өлүртеннерниң аразынга шажын-чүдүлгелиг америк хамаатызы Джеймс Арнольд деп кижи база бар болган. Дерзии диктатура араатандыг шаажылалдарының дузазы-биле национал хосталгалыг шимчээшкинни базарын оралдажып турар.

Кадыг-дошкун тулчуушкуннар

БАГДАД. Ирак кызыгаарының ырак эвесте Бостан районунга иран болгаш ирак шериглериниң аразынга кадыг-дошкун тулчуушкуннар ... дүрген турар. Ирактың ... ... ирак шериглер элээн бүрүнгаарлаан болгаш Иранның 9 муң хире солдаттарын узуткаан.

Иранның стратегтиг чугула черлерин Иракта шериг самолёттары болгаш вертолёттары үргүлчү бомбалап, ракеталар-биле боолап турарын дыңнадылга база айыткан.

Чад чазааның шиитпири

ПАРИЖ. Чадтың национал чаңгыс эвилелиниң шилчилгелиг чазаа камгалал министри турган Хабренин үймээнчи болгаш дээрбечи болуу-биле ... чоокку үеде эгелевес болза, тайбыңны деткиир талазы-биле Африканың каттышкан күштерин Чадтан үндүрер дугайында шиитпирни АЧО-ның тускай комитеди хүлээп алган турган. ... Чадтың ... шиитпирни ... хүлээп алган.

... (СЭТА).

Национал... архив...

Чарыш — чедиишкиннин бырāзы

КАЛБАА-БИЛЕ КИИРИШТИРЕР

1981 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВПСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалын күүседир дээш, СЭКП Тожу райкому, партия организацияларын [illegible] ажыл-агый чылында элээн хемчеглерни ап чоруткан. Күш-ажылчы коллектив бүрүзү боттарының бар аргаларын санап көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Оон-биле чергелештир социалистиг чарыштың негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону ажыл-ишчилерге таныштырган. Оон соонда районнуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының хуралынга чыл түңнелин үндүргеш, [illegible] байылдаан. Эрткен чылын районга инициатива-биле күш-ажылчы чарышка 1600 хире кижи хаара туттунган.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы доозулган. Күш-ажылчы коллектив [illegible] бержиңнери бердинген планның онаалдаларын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин хүүсаа бетинде долдур база ажыр күүседир дээш кызымак ажылдааннар. Оон түңнелинде район күрүнеге сүт садарының чыл планын 162,2 хуу, эътти — 109,5 хуу, дүгү — 110,6 хуу күү-седип, багай эвес түңнелдерлиг болган. Мыйыстыг бода болгаш шээр малдың баш санын өстүрериниң даалгазын ажыр боттандырган.

«Тоора-Хем» совхозтуң парткому, профэвилелдиң ажылчын комитеди, дирекция ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Оон түңнелин айыткан хүүсаада үндүрүп, чарыштың тиилекчилерин шаңнап-мактап, мурнакчыларның көргүзүглерин көргүзүг самбыраларынга, агитхүүтүстарга, хана солуннарга бижип, ажылчы чоннарга чарлап, дыңнадыры чаңчыл болу берген. Ап чоруткан хемчеглерниң ачызында совхоз күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының даалгазын ажыр күүседип, ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчииир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

«Май 1» совхозтуң Ий сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери малдың баш санын өстүрер база сүт саалдазын көвүдедир дээш аразында чарыштыг ажылдап келгенинден көргүзүглери элээн бедээн. Ынчангаш районнуң сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Үлегерлиг бүдүрүкчүлер болгаш тудуг организацияларының аразында чарлаан социалистиг чарышка коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелели, салыг коллективтеринден районнуң херетлекчилер ниитилели тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчииир Кызыл тук-тары-биле шаңнаткан.

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының 120 хире мурнакчызының иштинден он беш кижиге профессиязы-биле «1981 чылда районнуң чемпиону» деп аттыг тыва-кан. Оларның аразында хойжу Кол Алдынмай, саанчы Раиса Бараан, чылгычы Кол Хүлербен, анчы Иван Серебряков, садыгжы Нина Лопсан, ыяш ажыл-агый ажылдакчызы Николай Шарыпкин болгаш өскелер-даа бар.

1981-1982 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер дугайында чарышты совхозтар, бригадалар, фермалар ортузунда организастаан бис. Оон негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин чарыштың киржикчилеринге чедир тайылбырлап, оларны көскү черлерже аскылаан. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп турар.

Часкы, күскү хову ажылдарының үезинде күш-ажылчы маргылдааның түңнелин беш хонукта [illegible] чаңчыл болган. Оон тиилекчилеринге аллар кылдыр район төвүнге, совхозтарга Күш-ажылчы алдар тугун көдүрүп турар.

Мал чемнери белеткээр сезонда социалистиг чарышты он хонгаш-ла түңнеп турары ажыктыын көргүскен.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин 5, 10 хонукта, ай, квартал санында үндүрүп турары ажыл-ишчилерниң планныг онаалдаларын, хүлээлгелерин күүседир дээш эки көргүзүглерни чедип алырынга, бүдүрүкчүлүг ажылдарынга, бүдүрүлгениң база ажылдың [illegible] өөредилгени [illegible] кижилеринге дузалап келген. Ол ышкаш [illegible] материалдарны камнаар, ажыктыг чарыгдаан [illegible] мурнакчыларның арга-дуржулгазын ажыглаарынга таарымчалыг болган.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин көргүзүг самбыраларынга, агитхүүтүстарга, хана солуннарынга парлаштыр, көскү кылдыр бижээш чарлап турар.

Районнуң бүдүрүлгелеринде, совхозтарында социалистиг чарышты организастап турарынга четпестер чок деп болбас. Үлегер, тудуг, садыг организацияларын [illegible] тывыш ажыл-агый чери кескү агитация-биле багай дериттинген. Оон уламындан он бирги беш чылдың, 1982 чылдың республиканың, районнуң, боттарының планныг онаалдалары, социалистиг хүлээлгелериниң саннары көргүстүнмээн. Ол ышкаш кызыл-булуңнарда, көргүзүг самбыраларында түс-түс ажылчыннарның хүлээлгелери, социалистиг чарыштың негелделери, шаңнап-мактаарының хемчеглери астынмаан, чарыштың тиилекчилерин чарлап, дыңнатпайн турар. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп тура, чамдык кижилерниң көрүм-чурумун, ог-бүледе чурумнар кижи-[illegible] барымдаалаваайн баар таварылгалар бар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты дээштиг организастап турарга, ажылчы чоннарны ана калбаа-биле хаара тудары партия райкомунуң, партия организацияларының амгы үеде чугула сорулгазы болур.

Б. САРЫГЛАР,
СЭКП Тожу райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

Таңды районда № 7 көжүп чоруур механизастаттынган [illegible] цехтери, бригадалары он бирги беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозар, ССРЭ-ниң 60 чылын тодаргай утпуур дээш тура-соруктуг ажылдап турар. Планныг даалгазын ажыр боттандырып келген коллективтерниң санынга ыяш

[illegible] В. М. [illegible] бригадазын киирип болур. Владимир Михайловичиниң бригадазында бедик мергежилдиг сес ажылчын бар. Олар ээлчег санында 12 кубометр дилиг материалын дилер планнап ажыл херекке боттандырып келгеш, 60 чылдың январьның онаалдазын 127 хуу күүсеткен.

КМК-ның ыяш дилер цехи ийи чыл бурунгаар туруттунган. Ынчалза-даа мында ажылдап турар ажылчыннар боттарының мергежилинге сонуургалдыг болганындан [illegible] бедик болуп, тудуг ажылдарынга херек тудуг материалдары хөй-биле 6[illegible] дүртүнүп келген. Дуржулгалыг рамщик Василий Голосов, ажылчыннар Владимир Трояков, Алексей Сырат ышкаш арга-дуржулгалыг хоочуннар цехте бар. Олар ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле уткуур дээш калбарган чарышка идепкейлиг кириштигшаан, 60 чылдың бирги кварталының даалгазын хүүсаадан эрте күүседир сорулганы салгаш, кызымаккай ажылдап турар.

М. ОНДАР.

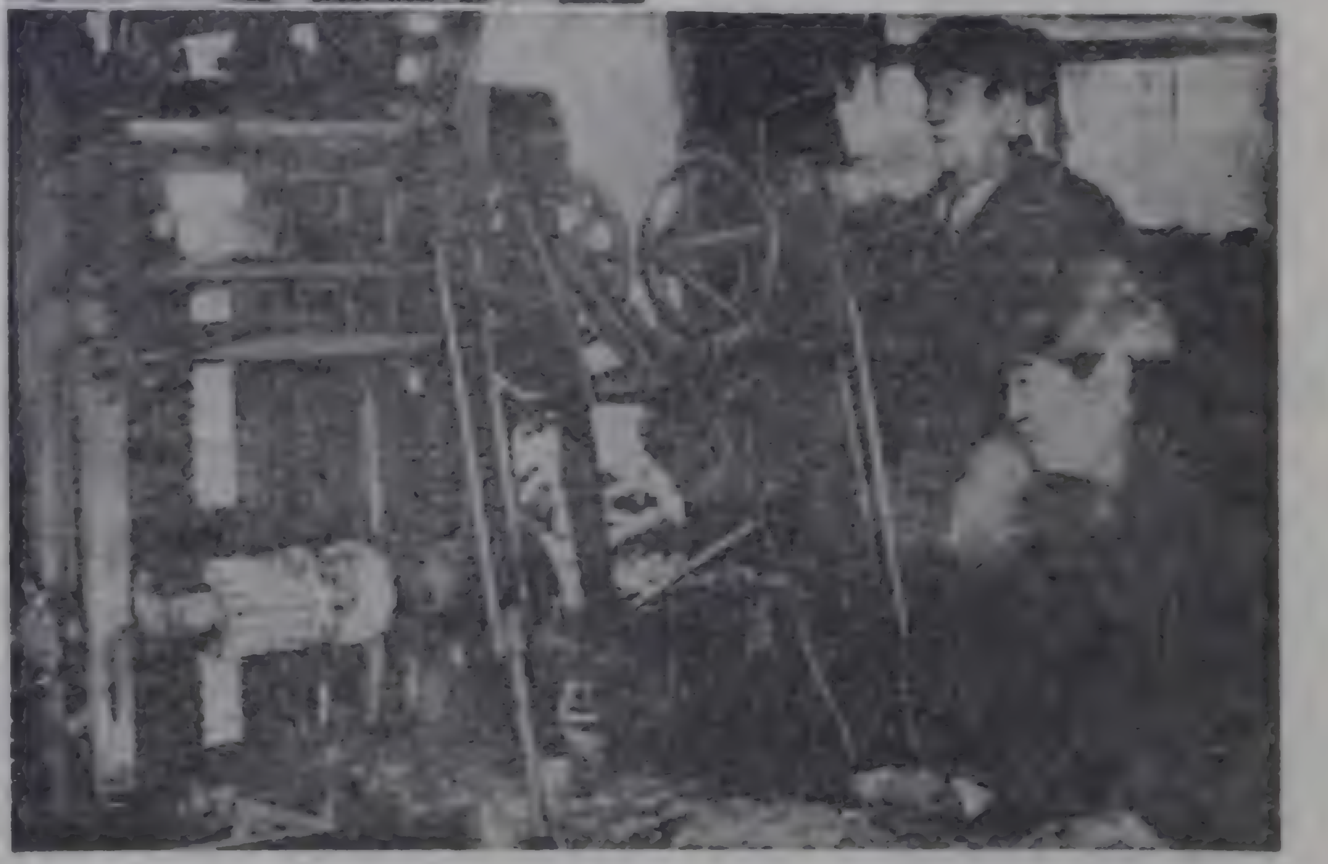

ЧУРУКТАРДА: ырак-узак тайгага белеткеттинген [illegible] автомашиналарга сөөртүп экелгеш, ыяш дилер цехтиң чанынга дүжүрер. Чоодур чоон чудуктар пилорамадан дамчып эрткеш, узун калбак манзалар боош хуула бээр.

Бригаданың ажылчыннары В. Трояков (үстүнде) А. Сырат, В. Голосов, бригадир В. Усков (солагай таладан) олар ээлчеглиг чудукту диллирип турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Он бирги беш чылдың бирги чылында Моңгүн-Тайга районунга ажыл-ишчилери малдың баш санын өстүрер, оон продукциязын бүдүрерин болгаш хүрүнеге садарын [illegible] районнарның бирги черин ап, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдериниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл тугу база 1000 рубль-биле шаңнаткан. Район күрүнеге эът садар планын 116,3 хуу, дүгүзүн — 102,8 хуу, сүттүн — 100,8 хуу күүседип, мал бажы өстүрериниң планын бүгү чүзүн малы-биле ажыр күүсеткен.

Малдан алыр продуктуларны бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле база мал чемин белеткээринге «Малчын» совхоз эки көргүзүглерни чедип алган. Ук ажыл-агый планныг даалгаларын ажыр күүсеткеш, районнуң совхозтарының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчииир Кызыл тугу-биле болгаш 200 рубль-биле шаңнаткан.

Хойжу бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдаага ол-ла совхозтуң Кара-Ховуда № 3 бригадазы (бригадири Александр Кара-оол) 100 төрүүр хойдан 94 хураганы мени камгалап ап, улуг малдың кадагалалын 98 хуу боттандырган, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчииир вымпелин чаалап алган.

1981 чылдың кыжы районга берге эрес-даа, 34 малчын 100 төрүүр хойга онаалтыр 90-120 баш хураганы онча-менди доруктурган. Оларга «Мөген Бүрен» совхозтан Хүлер-оол Шиш, «Малчын» совхозтан Игорь Лагба, Владимир Көмбүй-оол, Ошку-Саар Хомушку, Балай-оол Херрек болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Мал ажылчыннарын дыка хөй мурнакчылары хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле база шаңнатканнар.

Эрткен чылдың түңнелинде совхозтарның бригадалары түс-түс малчыннар 1982 чылдың социалистиг хүлээлгелерин алгылаан, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы оон тодаргай уткуур дээш социалистиг чарышка кириштигшаан, районнуң чаалап алганы шилчииир Кызыл тугун алдырбас дээш [illegible].

Х. ЧУЛЬДУМ.

ХОЙЖУ-БИЛЕ ЧУГАА

Өртең-Тей дээрге шоолугла бедик эвес тейжигеш, оон баарын дургаар Барлыктың делгем шөлү чаттыла берген чыдар, а недезинде Шыра-Булактың шаттарлыг делгемнери шала дөмей тайгаже [illegible] берген. Бора-бора [illegible] бүттаны кежип келбейнинге, Барлык хөвүзүнүн чурумалдыг бир булуңу [illegible] кайнаар-даа көрнүр-ле сарааттала, сарааттаныг [illegible] хойлар чаттыла берген оъттап чоруур...

[illegible] хойжунуң [illegible] уйуражыры-биле чоокшулап келдивис. Дорут аъттыг, кара доңарлыг тыва тоннуг, кызыл курлуг дертең хар хире назылыг кижи [illegible] уткуштур чоруп келди.

— Сарыг-оол Баганаевич [illegible] районнуң мурнакчы хойжузу. СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү — деп, бистиң чалы чораан эживис чугааланды.

Бистиң чугаавыс малчынның амыдырал-чурталгазындан эгелээш, ажыл-ишче чоорту шилчий берген.

— Хар чуга, соок чок ышкыр, мал хүр-хүр. Хойнуң хөй нуруузу төрүпкен, төлү менди — деп чугаалааш, малчын кадарган хойнче көрүп турган:— Каттыжа бээрийнге боларын — деп, ол ынаныр эвес чугаалады. Оон үнүүрү бербейн, өске колаанның хоюм келген деп болбас бис. Ылдыг эвес, төрүүр болгаш эрте төрээн хойларны ийи аңгы кадарар, кажаалар [illegible] үеге болган-тыр. Оон ажыктыын хойжу хөй чыл иштинде ажылдап келген дуржулгазындан билген. Чаш хураганнарны өлеринге ыдарынга, тударынга, төрүүр хойларны хайгаарап көөрүнге, төлүн алырынга, ажаарынга, чемгереринге, суггарынга ол таарымчалыг.

Сарыг-оол Баганаевич 1965 чылдан бээр ниитиниң малын малдап келген, дуржулгалыг хойжу. Чылдың-на чаш хураганы доруктуруп өстүрер, дүк кыргып алырының талазы-биле бердинген онаалдаларны болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин кодугунда ажыр күүседип келген. Он бирги беш чылдың бирги чылында төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 107 хураганы доруктурган, бир баштан-на 2,4 килограмм дүктү кыргып алгаш, районнуң хойжуларының ортузунда социалистиг чарышка ийиги черни ээлээн. Кыштагдаашкынга хынамчалыг белеткенгенин, бодунуң кужу-биле 16 тонна сигенни кезеп, сөөртүп алган.

Хойжу [illegible] харылзаа-[illegible] [illegible] Бистиң салган айтырыгларывыска Сарыг-оол Баганаевич бирден бирээ чокка харыылап, бодунуң байлак арга-дуржулгазы-биле таныштырды. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуг чорукун бедидер дээш хүн бүрү сагыш салып чоруур ажыл-ишчи, кежээ кижилерниң бирээзи бо-тур дээрзинге бүзүредивис. Хойларны, чаш хураганнарны ажаарын, чемгерерин, оларын суггарын, семиртирезин, эдержилгени организастаарын болгаш өске-даа малды ажаап-тежээринге хамааржыр ажылдарны зооветеринарлыг негелделер ёзугаар кылып турарын бистерге тайылбырлаан. Шак мындыг хынамчалыг күш-ажылдың ачызында эки көргүзүглерни ол чедип ап келген.

Чаш хураганарны хүлээп алыр, ажаар, чемгерер талазы-биле хойжунуң кадайы Докпак-кыс Батыевна Сарыглар районда мергежилдиг сакманчыларга хамааржырын дыңнаан бис. Ынчангаш малчыннар Өртең-Тей кыштаанга чедип бергеш, оон ажыл-ижи-биле база таныжып алдывыс.

Хойжунуң кажаазы эргижирей берген, ынчалза-даа таарымчалыг кылдыр дериттинген. Хураган кажаазы арыг, чылыг, чырык, аңгы-аңгы кезенектерде үскен, ында хураганнарны төрээн хүнүнден айы-биле кажаалаан. Оъттка киргеннери көк сигенни, витаминниг сиген далганынга холаан суланы чиш турлар. Хураганнар тодуг-тогаа, семис, шыырак.

Кодаңда 325 төрүүр хой бар, оон 260-ы оолдаан, төлү менди алдынган. Оларны дөрт сакманчы ажаап, өстүрүп турар.

— Бистер, сакманчылар чаш хураганнарны онча-менди доруктуруп алыр дээш хүн-даа, дүн-даа тывейин ажылдап тур бис. Оон уламындан көргүзүг багай эвес. Мээң өөрүм комсомолчу кыстар Лиза Шыырап, Лора Сарыглар, Саая Калчан-кыс [illegible] кежээ, ажыл-ишчи улус-дур. Хураган бүрүзүн камгалап алыр сорулгалыг бис — деп, сакманчыларны удуртуп турар дуржулгалыг хойжу Докпак-кыс Батыевна тайылбырлады.

Сакманчылар сагыш салып ажылдап, амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турарын бүзүреп көрдүвүс.

Дуржулгалыг хойжу Сарыг-оол Баганаевич [illegible] кыштагны оларын, чемгерилгезин тыва таарымчалыг турар. Хой төрүп турар үеде кадарары-биле кодан чоогунуң оларын курлап алган. Хойларга немелде чемнерни берип, чылыг суг-биле суггарып турар. Эки ажаалданың ачызында оон хойлары күскү кезээр деп кээрем чокка чегаалап болур. Малчынга чаш хураганнарга, хойларга чидиртир чем курлалыргары четчири-биле бар.

СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү С. Б. Сарыглар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын күш-ажылчы бедиктерлиг уткуур-биле социалистиг хүлээлгелерин бо чылын алган. Төрүүр чүс баш хойдан чүс хураганы өстүрерин, бир баштан-на үш кг дүктү кыргып алырын, 30 тонна сигенни белеткээрин алдаан. Сеткил сеп-биле ажыл-херек кылып кадар дээрзин мурнакчы хойжу бүзүрээн чугаалап олурду.

Т. ХЕРТЕК.
Барлыын-Хемчик район. «Барлык» совхоз.

ЭРЕС, КЕЖЭЭ КИЖИЛЕР

«Тере-Хөл» совхозтуң ивижилериниң социалистиг чарыжынга Сарыг-оол биле Чысымаа Коллар 1981 чылда тиилекчи боор шылгараан. Олар төрээн 100 ивиден 103 анайны онча-менди өстүрүп доруктурганнар. Кодандан чаңгыс-даа баш мал хоравааан. Ивижилер амгы үеде Даажын тайгазының Үттүг-Дашта кыштап орар. Кодаңда 307 иви бар. Олардан 100 иви төрүүр.

— Бо кыш ивижилерге хелчок таарымчалыг. Чүге дээрге хар улуг дүшкен. Ындыг кышта ивилер ынай-бээр маңнашпас. Бир черниң оъду төнгүже оъттап туруп бээр. Хар чуга болурга, ивилер маңнажыр. Хар-чам улгаткан тудум, ивиниң семирири дам баар чүве. Ам оларның күштенели [illegible] магалыг ийин — деп, Чысымаа Чамбаловна чугаалап орар.

— Ивиниң кадарып, кадагалаары ындыг-ла белен эвес. Оларладып барган черге улуг диле-ле 25-30 хонар. Хүнүнүнге беле хавырып турбаска, [illegible] ивилер [illegible] бээр-лер. Удавас Кара-Хөл тайгазынче баар бис. Мында ивилер олары элбек чер. Анаа баргаш бир черге 10-15 хонуп тургаш, ивилеривисти кыштап менди ажырар бис. Олар апрель эгезинден оолдап эгелээр. Ол дээрге оң-не харыысалгалыг үе. Анайларны базылап алгаш, иелеринге айтаанда эмзирер. Ивилер төрүп турар үеде бичии-даа оларлан чарлып болбас. Анык ивилер черге төрүп болур. Олар оолдарын черге каап тынтарын база турар. Анайларны бак кужу-биле доруктуп олар оъткта киргеп соонда, азырал чок боор чүве — деп, Сарыг-оол Допулданович уругларының неелиниң чугаазынга немеп кагды.

Өг-бүле Кызыл районда «Тере-Хөл» совхозка сес чыл малчынпаан. Бо үениң иштинде күрүнеге хөй ивини өстүрүп берген. Шынап-ла ивижилер дээрге, кыштың соогунга торулбас, эрес, кежээ кижилер-дир. Олар демир суугулуг ыяш чадырларда чурттап, ажылдап, чонунга төлептиг бараан боол чоруттулар.

Н. ХЕРТЕН.
ЧУРУКТА: ивижи Чысымаа Кол.
А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

«ОРУК-СУУР МЕНДИ-ЧААГАЙ!..»

Ээлчеглиг рейс автобузу Сарыг-Септиң автостанциязының чанынга келгеш туруп алды. Найысылал Кызылче аъттаныр дээн пассажирлер оон чанынга уурук-суурук чедип кээп турлар. Ортумак сыңныг, ээлдек-ээлдек херээжен кижи чорук кижилери-биле чугаалашпышаан, оларга үдеттирип алгаш чедип келгеш, пассажирлерни автобусче киирип эгелей берди...

— Орук-суур менди-чаагай [illegible] Байырлыг! — деп чагыып бергеш, кашпагайы кончуг автобустан дүже берди. Автостанцияның улуг кассири А. Н. [illegible] дээрзин чанымда турган кыргандан билип алдым.

— Эрткен-дүшкен чоннга-даа, чаңгыс чер чурттугларынга-даа чазык-чаагайы кончут. Оон хорадап-ажынып турганын кижи көрбээн чүве-дир. Ажылынга кызымаа мырыңай хелчок — деп, кырган чугаалангаш, автостанцияже углай кылаштапкан кассирниң соонче эргелелдиг-биле көрүп тур.

Александра Наумовна улуг кассирниң [illegible] күүседип эгелээнден бээр мугур [illegible] чыл каржып-солчуп эрте берген. Оон ажылынга сонуургалы [illegible] баштайгы хүннеринде ышкаш, ам-даа хевээр. Эжи В. Харитонова-биле чорук чораан кижилерге ээлдек-ээлдек болбушаан, оларга таарымчалыг байдалдарны тургузаар дээш кызымаккай ажылдап турар. Автостанцияның ниити, дашкы арыг-силиг. Оон каастадылга, шимелдээн база көрүштүг. Пассажирлерге сүмелерни, автобустар аргыжылгазының расписаниезин [illegible] хыналдыр билип хапаларда «Горизонт-107» маркалыг телевизорун хапада эдип [illegible].

Социалдарда четектер, ажыл тарымал үнуп дыштаныр залын аяң киирип, келген кижилерниң сеткилин сагыжын хайгаарлап сергедип келир. Ханалар дургаар салдынган чымчак уңзун сандайларга олурарга эптиг, таарымчалыг. Автостанцияның ээлери ажылынга ынак, анаа ханызы-биле бердинген кижилер-дир дээрзи илдең.

— Маңаа ажылдаар дээш келириме, ынчангы улуг кассир Елена Викуловна Черноусова өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ол мени эрткенде душкен чонга ээлдек болурунга база бодунуң мергежилинин чажыттарынга өөредип эгелээн. Баштайгы үеде ажылым чамдыкта чалгааранчыг апаар ышкаш сагындыра бээр турду. Дүймеп турар пассажирлер үлүктели бергенде шип-ле шимээн. Кылыр чүве тывылбастай берген ышкаш апаар. Дуржулга чок болгаш, кылыр ажылым келген кижилерге билет садары-биле кылыгаарланып каар деп соора угаап турганым ол-дур ийин — деп, Александра Наумовна чугаалады.

Оон оол чоп. Ажылга ядыгары, анза чаңчытары белен эвес. Шынап-ла, кассир кижи билет садарындан өске чүнү кылыр боор дигеш тайже бодал баштайгы үеде кире дүжер. Ол ындыг эвес. Автостанцияның ажылы чыындыгы [illegible] эртемнерни [illegible] ниитиин аштап, чуур. Келген чоннуң дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш кылыр-ла ажыл хөй.

Ийи кижилиг бо бичии коллективи Бай-Хаактың автостанциязы-биле чергелешкен. Олар аразында күш-ажылчы маргылдааны бо чылын база уламчылап турар. Эрткен чылда эки ажылдааш, автотранспорт ажылдакчыларының хүнүн таварыштыр Тываның автотранспорт эргелелиниң шаңнаазы хүндүлел бижикти чорттаарлар-биле А. Чепкасова көргүстү.

Улуг кассир Александра Наумовна ам дагдыныкчы апарган. Бодунуң ынак мергежилинге Валентина Харитонованы өөредип турар. Ол ажылдаа-ла чаа чыл чедип чорза-даа, ажылынга кызымаан, анаа төлептиин көргүзе берген. Ынчангаш олар хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келгеш, чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алганнар.

Кассирниң ажылдаар оранлы. Оон хапазында коллективтиң социалистиг хүлээлгезиниң негелделерин аскан.

Пассажирлерге ээлдек-ээлдек болуп, оларның дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар;

Автостанцияның ниитиң дашкызын девискээрин арыг-силиг болдурар;

Бай-Хаактың автостанциязының коллективин чарышче кыйгырар дээш одуругулар ында база бижиттинген.

— Олурар автобузунар чорукчунуң 17 шакта моон үнер. Анаа чедир дыштанып ап болур үе бар-дыр.

— Улуу-биле четтирдим!

— Силер кайнаар углаарынар ол? — дээй үн уламчыр дыңналды.

Улуг кассир бодунуң хүлээлгезин күүседип, келген кижилерге автобус билеттерин садып эгелей бергени ол.

О. МППИЯ-ООЛ.

ХАРЫЛЗАА ЧОГУНДАН

Чурттакчылыг черлерге [illegible] улусчу дружиналарның киржилгези улуг.

Самагалдай суурда албан организациялар, бүдүрүлге черлеринде улусчу дружиналар төрээн суурнуң үлегерлиг корум-чурумнуг болдурар дээш тодаргай хемчеглерни ап чорулуп турар. Суурнуң улусчу дружинаның [illegible] хайгааралдаже үнер кижилерниң графиги түргедир. Олар дежурналдаже [illegible] корум-чурумнун хайгааралдаарынга [illegible]. олар берге [illegible] деп санап турар уруглар ниитиниң ог-бүлелеринге барып, ында ниити байдалды өөренип көрүп, беседалажып, сүмележип турарлар. [illegible] улусчу дружиналарның ажылы ниити чергениш кылдыр көрүп турары кайнаан-даа таарышпас. График ёзугаар хайгааралче үнер хүнү турда-ла, ачайывыс чоко деп хажыылай тыртып каар удурумчулар бар. Чамдык коллективтерниң [illegible] талазындан хайгааралче үнери-биле ийи бир кижи чедип келгеш, чүгле демдеглеп алгаш, тарай бээр чорук бар. Мындыг харыысалга чок чоруктарның болуп турары [illegible] улусчу дружина [illegible] талазындан [illegible] чугула айтырыгларже [illegible].

Үлегерлиг корум-чурум дээш

Чижээ, ол хүн суурга хайгааралдар кылып үнер дружинниктер милиция ажылдакчыларындан суурнуң ниити корум-чурумунга хамаарыштыр дыңнадыг, даалга албайн турар. Чамдыкта харык кая хайгааралдар чорудары [illegible] баар. Кодээ Советтиң күүскомунуң, улусчу дружина штавының, профилактика чөвүлелиниң, милиция ажылдакчыларының харылзаа чок ажылдаары, дружинниктерниң ажылы негеттингени дүшүр организастаттынмайн турар.

Ч. СҮНДҮЙ.
Тес-Хем район.

СПОРТЧЕ — СУРГУУЛ БҮРҮЗҮН

«Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң республика чөвүлелиниң IV конференциязы болуп эрткен. Профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдарының күш-дамыр кижизидилгезиниң, оларның ортузунга күш-культура болгаш спортту улам массалыг болдурарының дугайында айтырыгны анаа чугаалашкан.

Конференцияга илеткел кылган «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң республика чөвүлелиниң даргазының оралакчызы С. М. Ооржак база санап бергенин күш-дамыр кижизидилгезин, күш-культура болгаш спорттуң ажык-дузазын ханзалап кемдеткенинтаан оон материалдыг баазазын быжыглаары, дериг-херекселдерин долузу-биле четчелээрин, күш-дамыр кижизидилгезиниң кичээлдериниң, спорт секцияларының ажыктыын, шыңгарыы бедиирериниң айтырыгларынга доктаазан.

№ 4 ГПТУ-нуң, № 1 кодэо ПТУ-нуң база өске-даа училищелерниң спорт баазазы сайзырап, дериг-херексели немежип турар. Найысылалдың профессионал-техниктиг училищелериниң спортчуларынга баскетбол, волейбол, өске-даа спорт секциялары болуп турар. Ылангыяа № 1 кодэо ПТУ-нуң күш-культура коллективиниң ажылы мактаалдыг (директору А. М. Буршаков, күш-дамыр кижизидилгезиниң башкызы С. Х. Аракчаа).

Күш-культура болгаш спорттуң массалыг болурунче кол кичээнгейни мында салып турар, күш-дамыр кижизидилгезинче [illegible] чангыс-даа сургуул чок. Сургуулдарның спортка [illegible] бедиирериниң аргаларын күш-дамыр кижизидилгезиниң башкылары чедимчелиг ажыглап турар. Эң идепкейлиг спортчулар боттарының шилип алган спортчу хевиринге мергежилин [illegible] кадынчы [illegible] тренировканы үзүктел чок [illegible] келген.

Спорт активиниң мында каг барып турары, хөй-нийти суртаалдарының, тренерлерниң шаап олурары таварылга эвес. Күш-дамыр кижизидикчилери күш-культуржу кижи бүрүзүн инициативтиг чорукка өөредип турар. Чижээ, кодэо профтехучилищениң сургуулдары «Тайга» станциязының [illegible] ажыктыг [illegible] база [illegible] спорт дериг-херекселдерин кылдынган. [illegible] чылыг бажыңынга хеп солуурунуп [illegible] турбаазар. Чүге [illegible] училище мында хааскыын бажыңын белеткеп алган.

Чүү-даа чүвени боттары кылыр, ээн черге чурттап, хаак [illegible] база. Берге-даа болзайн канчаар. Маңаа бот-боттарынга дузалажыры, эп-найыралдыг болуру чугула. Чалыы салгалды күш-ажылга, кижилиг мөзү-шынарга [illegible] күш-дамыр кижизидилгезиниң, күш-культура болгаш спортту доктаамал ажыглаар, дыка хей хандыкшылдыгларын ол белеткээн. Бөгүнде оон ынак өөреникчилери Олег Дамба, Юрий Болдан, Алексей Донгак, Мерген Маады болгаш өскелер-даа хаак оруунуң [illegible] шыырак спортчулары болу берген.

База ол ышкаш № 4 ХПТУ-нуң директору, хостуг үези [illegible] училищениң баскетбол секциязының удуртукчузу. № 4 ХПТУ-да 578 сургуулдуң 546-зы 18 секцияда хаара туттунган. Мында спорттуң 12 хевиринге, маргылдаалар болгаш спартакиада эртип келген. Бир чыл дургузунда бир өөреникчи бүрүзү [illegible] маргылдааларның киржикчизи болуп турар. ГТО нормазын 354 кижи дужааган. Кандыг-даа ажылдың байдалы харылзап турар кижилерден дорту-биле хамааржыры билдингир. Бо туруда күш-дамыр кижизидилгезинге база-ла долузу-биле бадыткаттынып турары үстүнде [illegible] чижектер бергулуп турар.

Профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң эргелели, «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң республика чөвүлели училищелерниң сургуулдарының күш-дамыр кижизидилгезинче харыысалгалыг, күш-культура болгаш спорт талазы-биле тускай мергежилдиглерни хаара туткан. ПТУ-ларның күш-дамыр кижизидилгезиниң башкыларының 4 ту — [illegible] артканнары шупту тускай ортумак эртемниглер. Олар боттарының билиглерин улам бедидип тускай курстарны база эрткеннер.

Күш-культура болгаш спортту массалыг болдурар, ону нийти культураның чарылбас кезии болдурар талазы-биле профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң эргелели, училищелерниң күш-культура коллективтери, чер-черде парторганизациялар, ВЛКСМ комитеттери ам-даа хөй ажылдавайн келген. ПТУ-нуң 1980 чылда доозукчуларының 33, 1981 чылда доозукчуларының 28 хуузу ГТО нормативин дужаавайн күш-ажылчы коллективтерже аъттанган. Массалыг спорт разрядтарының нормаларын чүгле 65 доозукчу дужааган. Күш-культура болгаш спорттуң бүгү хевирлериниң, ылангыяа чиик атлетиканың, чадаг чарыштың, туризмниң кижиге бүгү талалыг, хостуг үе эрттирериниң аргазы болур ажыктыг шынарлары [illegible] күш-культура [illegible] долузу-биле ажыглаваан. Хүн [illegible] күш-культура-кадыктың хемчеглери, бүдүрүлге гимнастикалары, күш-культура паузалары [illegible].

А. ОКСУР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

АМГЫ ҮЕНИҢ ЭҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң тайбың саналдарының кайгамчык улуг ужур-дузазын Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиигине секретары, ГДР-ниң Бүрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер партияның район комитеттериниң бирги секретарлары-биле чөвүлел хуралга онзалап демдеглээн. Амгы үениң эң чугула айтырыын шиитпирлеринге — тайбыңны хандыырарынга болдунар-ла бүгү чүүлдерни Совет Эвилели кылып келген болгаш кылып-даа турар деп, ол медеглээн.

Боттуг социализм амгы үеде тайбыңның, демократтың эң-не күчүлүг камгалакчызы болуп турар. Национал болгаш социал хосталга дээш улустарның чепсег демиселин Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылгазының чурттары кезээде чайгылыш чокка деткип келген. Боттуг социализм бодунуң тиилелгелиг базымын бузурелдиг уругулчулеп турарын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чыл оюнуң болгаш Германа Демократтыг Республиканың тургустунганының 33 чыл оюнуң чылында бүрүн үндезини-биле чугаалаар эргелиг бис деп, Э. Хонеккер демдеглээн.

Империализмниң эң-не дайынзырак күштери, хамыктың мурнунда АКШ-тың амгы чагырыкчы бөлүктери [illegible] кыжаныышкынны өөскүдүп, бoo-чепсекти эндере бүдүрүп, чаа дайынга белеткенип, делегей байдалын улам чидигледирип турар. Ортумак ырактыгларның ракета-ядерлиг америк чаа бoo-чепсээн, нейтроннуг болгаш химиктиг чепсекти Барыын Европага экпеп чедередир дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң айыылдыг пландарынга удур демиселге Европа диптиң улустарының эвилелдээрниниң эргежок чугулазын ол онзалап айыткан.

ГДР. «Атлантик-333» хевирниң доңурар баштайгы траулерин Совет Эвилелинге бээри-биле «Фольксверфт» судно верфинге тудуп тургускан. Штральзундунуң корабль тудукчулары 1985 чылга чедир совет чагыглар-биле 100 ындыг судноларны бээр.

Чаа хевирниң траулерлери балык тударының, ажылдап кылырының болгаш доңурарының амгы үениң чаа дериг-херекселдери-биле дериттинген. Оон мурнундааларындан ол далай эриктеринге чоок, сыык черлерге балыкты тудуп болуру-биле ылгалып турар. Баштайгы судноонуң турар чери Калининград хоорай.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫРАЛДЫГ ХАРЫЛЗААЛАР

КУВЕЙТ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң болгаш Йемен Араб Республиканың аразынга калы ажылдажылга болгаш найыралдыг харылзаалар улам калбарып турар деп, ЙАР-ның президентизи Али Абдалла Салех [illegible] солуңунга берген интервьюзунга [illegible].

Найыралдың болгаш бот-боттарын хүндүлежириниң [illegible] ол харылзаалар бүгү делегейге тайбыңның херээнге барааш болуп турар деп, ол айыткан.

МОЗАМБИКТЕ СОВЕТ ТЕХНИКА

МАПУТУ. (СЭТА). Совет кезээ ажыл-агый техниказын Мозамбик Улус Республиказа бедии-биле үнелеп турар. Минскиниң заводунга бүдүрген 500 ажыг тракторлары амгы үеде республиканың тарылга шөлдеринде ажыглап турар.

Совет заводтарның төлээлекчилери кезээ ажыл-агый машиналарын ажыглаар, септээр талазы-биле Мозамбиктиң тараачыннарынга дузалап, национал кадрларны белеткээринге идепкейлиг киржип турар.

КАНАДА КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИ ДООЗУЛГАН

ТОРОНТО. (СЭТА-ның корр. А. Меликян). Канаданың Коммунистиг партиязының XXV съездизи үш хүн дургузунда [illegible] ажылын доозуп, бөгүн чурттуң [illegible] болгаш оон авангарды — канада коммунистерниң мурнунда турар эң чугула сорулгаларны чугаалашкан. Канаданың [illegible] Чиигине секретары У. Каштанның [illegible] партияның удуртулгазының политиктиг [illegible] съездиниң делегаттары чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүг деп көрген.

Марксизм-ленинизмге, пролетар интернационализмниң принциптеринге канада [illegible] съезд көргүскен. Империализмниң делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чаваанышкының болдурбас, делегей аренезынга социализмниң туруштарын кошкадыр, термоядролуг дайынның тамызынче делегейни киир идер дээр [illegible] барымдаалаашкыны, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынынга бүгү хемчег-биле идиг бээринге боттарының белениниң дугайын съездиниң киржикчилери [illegible].

[illegible] партияның хураазынын кал[illegible], партияга амыдыралын хандыкшылдарынче, кадрларның идеологтуг дадыгыышкынынче, партия парлалгазын быжыглаарынче онза кичээнгейни салган.

Политиктиг кол документи — «Канадага чаа угланыышкын» деп эгелиг революцияны съезд чүгүдүг деп көрген. Келир чылдарда партияның сорулгалары, канада ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктары дээш, тайбыңның болгаш социал депшилгениң херээ дээш партияның демиселиниң стратегиязы болгаш тактиказы ында тодаргайлаттынган. Тайбың дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдыларның уламчылаар болгаш чепсегленииштиниң дүжүрер дээш Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының [illegible] чок демиселинге, СЭКП-ның XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң көдүрген чаа тайбың инициативаларынга ол документиде бедик үнелээшкинни берген.

Чурттуң бот-тускайлан дашкаары политиктиг угланыышкыны дээш, америк транснационал корпорацияларның күчү-дүрүүшкүнүнге удур, Канаданың хамаарылгазыз чоруу дээш демиселдиң делгерентей программазы, ол ышкаш капиталдың шавар халдаашкынындан ажылчы чоннарның социал болгаш экономиктиг чаалап алыышкыннарын [illegible] ол документиде киргени.

[illegible] ги Канаданың Коммунистиг партиязының Төп Комитеди соңгаан.

ВЬЕТНАМНЫҢ ХӨМҮР-ДАЖЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бодждери, эртем болгаш техниктиг депшилгениң [illegible] кинниерин калбаа биле шиңгээдип чептередир — чурттуң хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының амгы үеде кол сорулгазы болуп турар.

1981 чылда республикага хөмүр-даш тывыдызы көвүдээв болгаш 5,7 миллион тонна болган. Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге аазар болдурган социалистиг чарыштыг [illegible] улам-на калбартывааан. 1982 чылда хөмүр-даш тывыдызын 6,3 миллион тонна чедирер деп турар.

А. ТИНОРГАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛОМЕ. (СЭТА). Ганага болган революцияның сорулгазы — ниитилелдиң социал-экономиктиг тургузуун үндезининче-биле чаартыры болур деп, Национал камгалалдың Түр чөвүлелиниң (НКТЧ) секретары А. Тинорга медеглээн.

Ажылчы чоннарның амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле программаның тодаргай болгаш боттуг хемчеглерин Национал камгалалдың Түр чөвүлелиниң ажылдап кылып турарын область төвү Болгатанга хоорайга албан болгаш бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының чуруунга чугаазынга ол айыткан. Чурттуң төлелге балансызын экижидер, инфляция-биле демиселди киштеллирер сорулгалыг сүмелерин ажылдап белеткээр тускай комитет амгы үеде Ганада тургустунган. Улусту эрге-чагырганың черчер органнары болган революция камгалалының комитеттеринге дээннын ажылдаарынче областың харыысалгалыг ажылдакчыларын А. Тинорга кыйгырган.

Революцияның херээнге хора чедирер дээн оралдажыышкыннары сый шавары, хээли алыр, садыгныкчы улгедиглерге болгаш курууле өнзүрүү самчыкдаар, оорлаар хедеелингиннерге удур шиитпирлиг демиселдери — революция камгалалдар комитеттериниң чугула хүлээлгези болуп турар.

КАРЖЫ ЫЙЫЫШКЫН

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет Эвилелинге болгаш Польша Улус Республикага удур политиказын эдерер кылдыр Вашингтон Барыын Европада эвилелчилерин албадап чадаан болгаш ам оларга удур каржы ыйыышкынның кылып эгелээн. Совет Эвилели-биле садыг-экономиктиг харылзааларны үзер кылдыр Барыын Европа чурттарын АКШ дыка албадаан.

Совет Эвилелинден бойдус газын алыр дугайында дүгүрүглерге Францияның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының ат салганы-биле холбаштыр «харыы хемчеглер» дугайында айтырыгны АКШ-тың администрациязының сөөреникте эгелээни Францияның «Матэн» солуну бижээн. ССРЭ-ден Барыын Европаже газ дамчыдар хоолайның тудуунга киржир дээн Барыын Европа чурттарының компанияларынга удур хемчеглерни алыр дугайында АКШ-тың [illegible] алыр аазар деп АКШ-тың садыг министерлиниң [illegible] Л. Олмер кыжанып чугаалаан.

Бодунуң политиказын эдерер кылдыр Барыын Европада эвилелчилерин албадаар, оларга удур «хемчеглер» алыр дээн Вашингтонун каржы ыйыышкыны АКШ-тың болгаш «Нийти рынок» чурттарының аразынга харылзааларны улам чидиглендирген. «Нийти рынок» чурттарының болгаш АКШ-тың [illegible] чоокта чаа Вашингтонга болган чугаалажыышкыннары бүрүн ушурап дүшкен.

КОММУНИСТ СОҢГУТКАН

АФИНЫ. (СЭТА). Салоники — Грецияның эң улуг хоорайларының бирээзи. Ол хоорайның [illegible] тугаарында бо чылын оон мэринге коммунист кижи соңгуткан. Грецияның Коммунистиг партиязының [illegible] Фанасис Янусис чоокта чаа болган немелде соңгулдааларга [illegible] чедип алган.

Ону чүгле Салоники хоорайда эвес, харын-даа бүгү Грецияда эки билир. Фанасис Янусис кажан студент чораан чылдарында гитлерчи фашистерге удур демиселге [illegible] киришкен. Фашистиг [illegible] ону [illegible] шииткен турган.

Ол соолгу үеге чедир Салониниң хоорайының [illegible] ажылдаан. Ажылчы чоннарның [illegible] эрге-ажык, тайбың дээш мөгаг шыдаг чок демиселди ол чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Айтырыңар, харыылап бэрээл

ИЕЛЕРГЕ НЕМЕЛДЕ ТӨЛЕВИРЛЕР

«Хову-Аксының даараныгга фабриказында ажылдап турар мен. Ийи уруглуг мен. Ийи дугаар уруумну 1981 чылдың сентябрь айда божаан мен.

1981 чылдың ноябрьда үнген хоойлу ёзугаар ажылдаам шалыңның 50 хуузун төлеп бээр деп бижээн болгай. Ол шалыңны каш уруглуг иелерге төлээр ирги?» деп, Ольга Доржу редакциядан айтырган. Оон айтырыынга профоблчөвүлелдиң юристконсультантызы Анай-оол Ховалыгович Ажиниң харыызын оон адаанда парладывыс.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге бадылаан социал программага хүүштүр СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС уругларлыг [illegible] чылын ховуледир талазы-биле хемчеглерни боттандырар чурумунуң болгаш хуусаазының дугайында 1981 чылдың сентябрь 2-де шиитпир хүлээп алган. Ол шиитпирни ёзугаар уруглардыг болгаш нийти күш-ажыл стажы бир чылдан эвээш эвес ажылдап турар иелерге, а ол ышкаш бүдүрүлгеден дашкаар өөренип турар херээженнерге бичии уруу хар четкиже чедир ону ажаарынга чугула чаңгыдыыр төлээр [illegible] чогаадып [illegible]. [illegible] 50 рубль хемчээлдиг [illegible] 1981 [illegible] төлээри көрдүнген.

[illegible] бүдүрүлге, албан организацияларда ажылдап турар иелерге, ортумак, тускай ортумак болгаш дээди, аспирантура азы клиниктиг ординатура, [illegible] черлеринге, квалификация бедиирер азы кадрлар белеткээр курстарда болгаш школаларда өөренип турар иелерге уруу бир хар четкиже бээр. Ындыг дузаламчыны ажылдап турар иелер бир чылдан эвээш эвес нийти күш-ажыл стажтыг болза алыр. А бүдүрүлгеден дашкаар өөренип турар херээженнерге күш-ажыл стажы бар, чогу хамаарылга чокта бээр. [illegible] ажылдап турар уруглардыг иелер уруун хар четкиже азыраары-биле шөлээ алыр [illegible] турар иелер — эмнелгечигтиг [illegible] ап болур.

Уругнуң төрүттүнгениниң [illegible] хоолгазы. б). Албан, бүдүрүлге, организация черинин [illegible] Администрацияның үндүрген дужаалынга кадрлар [illegible] ажылдакчызы ийиниң [illegible] ындыг [illegible] демдеглелдиг кылып, ат салып болгаш тамга-биле бадыткаар. [illegible] месткомга бо документилерге үндезилеп, херээжен кижиге уруу бир хар четкижеге чамдыызын [illegible] шиитпирни хүлээп алыр. Претекелдиң бир тоолгазын албан, бүдүрүлге, организация азы өөредилге черлериниң [illegible] биле бээр. Ол шөлээ акшазын айның ийиги чартыында, шалың [illegible].

[illegible] рыын айтырыын ниити [illegible] ның социал камгалалынгааның комиссиялары шиитпирлээр ужурлуг. Ындыг комиссиялар чок болза, местком-нар боттары шиитпирлээр. Ол шөлээни алыры-биле местком-га [illegible] а). Уругнуң төрүттүнгениниң [illegible].

[illegible] шалың иелерге 1981 чылдың ноябрь 1-ден берип эгелээн. Ол-ла чылдың ноябрь бирээниң мурнунда айларның дузаламчызын төлевес. Чижээ, уруг 1981 чылдың май бирээде төрүттүнген. Уругну азыраары-биле ие 1981 чылдың май 1-ден 1982 чылдың майга чедир уруун ажаары-биле төлевир чок шөлээни алган. Чаа үнген дүрүм ёзугаар ол иеге 1981 чылдың май 1-ден ноябрь 1-ге чедир эрткен ай [illegible] төлевес. Чүгле 1981 чылдың ноябрьдан 1982 чылдың майга чедир уруг хар четкижеге арткан айларның шөлээ акшазын төлээр.

Ие кижи уруу бир хар четкен соонда, улаштыр 6 ай хуусаалыг төлевир чок немелде шөлээни база ап болур. Бо шөлээлер үезин нийти, үзүктел чок болгаш тускай эртемниң аайы-биле ажылдаан күш-ажыл стажынга база санаар.

Шыңгаш силер 1981 чылдың сентябрьда уруунарны [illegible] 1981 чылдың ноябрь 1-ден [illegible] 6 ай дургузунда [illegible].

[illegible]

ТАЙБЫҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Ядролуг бoo-чепсекти улам ынай эндере бүдүрер деп АКШ-тың администрациязының [illegible] дугайында шиитпири [illegible] илергейлеттинген кыйгырыгны Каттышкан Нациялар Организациязының Чиигине секретарынче чоруткан. Англияның массалыг хөй-нийти организацияларының [illegible] «Чепсегленииишкинни дужурери болгаш хөгжүлде дээш» деп дөзүн-биле эрттирген конференциязы ону хүлээп алган.

Тайбынның херээнге салыышкын киирер, англи болгаш делегей хөй-нииттиин улам дүвүредип турар айтырыгларны чугаалажыр, Барыын чүктүң, ылангыя АКШ-тың администрациязының бoo-чепсекти база дагын айыылдыг эзу-биле эндере бүдүрерин делегейниң улустарынга доктаадыр дээр оралдажыышкыннарынга удур [illegible] деп чаңгыс сорулга-биле каттышкан башкылар, журналистер, эмчилер, эртемденнер, урал чуул болгаш культура [illegible] «Империал колледжа» залынга чыылган.

Вашингтоннуң болгаш консерваторлар чазааның дайынзырак угланыышкынының Англияның политиктиг болгаш хөй-нииттиг кооку ажылдакчызы. Нобел шаңналының лауреады лорд Ноэль-Бейкер конференцияга шыңгыы түгүнгүлээн. Ядролуг чепсектиң кургуулун [illegible] Вашингтоннуң угланыышкыны ядролуг халаптың тыптып келиринче айыылын бүдүүга шиңгээдип, бoo-чепсектерни кызыгаарлаарынче угланган кулээшкиннерни моондактап турар деп, ол чугаалаан.

Тайбыңны камгалаар, чепсегленииишкинни дужурер дугайында негелделерни деткээр камгалалдың калбарты рынче Англияның башкыларының национал профэвилелиниң президентизи Дж. Чамбере кыйгырган. Бoo-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазын херээнге калбак хөй-нийтиниң ойнаар ужурлуг ролюнуң чугулазын ол онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Социалистиг интернационалдың чепсегленииишкинни дужурер талазы-биле консультативтиг чөвүлелиниң төлээлекчилерин хүлээп ап тура үндүрген чаа тайбың саналдарының боттуг бүдүрүүн Англияның тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң [illegible] киржикчизи лорд Брокуэй онзалап демдеглээн. Совет удуртукчунуң медегелделери Вашингтоннуң дайынзырак чулчуруушкуннарындан [illegible] деп ол чугаалаан.

Химиктиг чепсектиң чаа хевирлерин бүдүрерин эгелээр, нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге бүдүрүп киирер дээн америк администрацияның бодалынга удур демиселдиң тодаргай айтырыгларын конференцияда чугаалашкан.

Рейганның администрациязы Сальвадорда эрге-чагырганың удурланыкчыларын каржызы-биле кыргып-кыдып турарын бүгү талалыг деткип турар. 1981 чылда Вашингтон сальвадор хунтага шериг-экономиктиг дузаламчы кылдыр 200 миллион долларны берген. Хөй санныг америк шериг «чөвүлекчилерин» чоруткан. Оларның аразында «хуюктаалган чер» деп тактикага өөредир «Кызыл беретте» деп адаткан инструкторлар база бар.

Америк болгаш [illegible] чоннарның [illegible] негелдези турар-даа, Сальвадорнуң иштики херектеринче холгаарлаашкынын Каттышкан Штаттар соксадыр [illegible] чок. Харын мырыңай, ол топ америк курунче чорудар [illegible] угланыышкынны [illegible].

ЧУРУКТА: чазак шериглериниң шааджылакчылары. [illegible]

Тосанга — Латина — СЭТА-ның фотозу.

«ВИШНЯЛЫГ САД» — БИЧЕ ТЕАТРДА

ССР Эвилелиниң күрүнениң академиктиг Биче театрынга А. П. Чеховтуң «Вишнялыг сад» деп шиизиниң баштайгы көргүзүү болган.

Шиини ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Ильинский тургускан, ол мында Фирстиң ролюн база ойнаан. Режиссёру — В. Мартенс, чурукчузу — В. Клотц, композитору — В. Мороз.

ЧУРУКТА: шииден көргүзүг.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЗАВОД БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛ

Ленинградтың Металл заводунга чуруулга этюдинге туткан кижиниң бо-ла көрүп болур. Маңаа бүдүрүлге чуруктарын, ажылчыннарның портреттерин хөй-хөй ленинградтыг чурукчулар эгелеп чуруур. Бүдүрүлгеге чурукчуларның болгаш графиктерниң чогаалдарының делгелгелерин доктаамал эрттирип турар. Чурукчуларның ажылында завод девискээриниң ишти хевири, цехтериниң каасталга шимелдезин көскүзү-биле экижээн. Ол дээрге ажылчын коллективтиң болгаш уран чүүл мастерлериниң кады ажылдажылгазының чамдык түңнелдери-дир.

— Делгелге залдарынга, цехтерге-даа ажылчыннар-биле ужуражылгаларывыс, бистиң чуруктарывыс дугайында оларның үнелелдери чогаадыкчы ажыл-чорудулгага эки салдарлыг, чурукчунуң бодунуң үе-чергелериниң дугайында билиишкинин байытыр. Ол аралажылга чурукчуга бүдүрүглары дег херектиг — деп, ССРЭ-ниң Чурулга уран чүүлүнүң академиязының чиңгине кежигүнү, Чурукчулар эвилелиниң Ленинград организациязының даргазы Юрий Лоховинин чугаалаан.

Металл заводунуң коллективи хоорайның ийи театры-биле, «Ленфильм» киностудия-биле чогаадыкчы харылзаа талазы-биле керээлерлиг. Хөй талалыг ол кады ажылдажылгада ажылчыннарга концерт болгаш театр баар абонементилер, [illegible] шиилерни, делгелгелерни, фильмнерни кады сайгарары, уран чүүл дугайында лекциялар бөлүү, уран чүүл ажылдакчыларының заводтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге шеф дузазы кирдүүнген, боттанып турар.

Уран чүүл интеллигенциязы-биле бүдүрүлге коллективтериниң аразында чогаадыкчы харылзаалар Ленинградка чаа-ла эгелеп турда, ол кады ажылдажылгага уран чүүлдү сонуурган турар ажылчыннар болгаш инженерлер хаара туттунган турган. Ам болза сонуургал масалыг апарган, а кады ажылдажылганың байдалы завод коллективтериниң мөзү-шынар болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге, а ол ышкаш уран чүүл ажылдакчыларының амгы үеге хамааржыр чугула темаларга чогаалдары тургузарынга, чогаадылга дээш харысаалгазы бедидеринге салдарлыг болуп турар.

Ам бөгүн ажылчын кижиниң театрның азы киностудияның уран чүүл чечүлелиниң кежигүнү болуп турарын көрүп болур. Чаа шииниң түүнен белеткелиниң болгаш баштайгы көргүзүүнүң артистер боттарының заводта өөнүктерин чалап турар. А мынчаарга, Ленинградтың судно верфинден чаа корабльдың сугже кирериниң байырлыг хүнүнде артистер азы чурукчулар аңаа албан келир. Завод клубтарының бот-тывынгыр сценаларынга тургускан шиилерге Ленинградтың сураглыг артистары бо-ла ойнаар бээр.

Уран чүүлдүң бүдүрүлге-биле харылзаазы бүгү талалыг ажыкты чедирип турар.

Юрий ШИТНИКОВ,
ШМА-ның корр.
Ленинград.

ЧҮҮДЕН-ДАА ҮНЕЛИГ

Армян ССР-ниң улустуң артизи Ю. Ерзинкян «Арменфильм» киностудияда ийи кезектиг «Сегиржип алышкылар» деп кинону тырттырарын доозуп турар. Оон сценарийин З. Балаян бижээн. Кинонуң кол рольдарының бирээзин РСФСР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук ойнап турар.

Кинону тырттырып турар үеде ажылдап турда оларга ужуражы бердивис. Режиссёр биле оператор тундра дег делгем, далай дег эңдерлиг, харлыг шөл тып алган. Ол хүн анаа, аас-кежик боор, ёзулуг-ла соңгу чүктүг дег шуурган хадаан.

— Ол сес ному бижип каапкан армян чогаалчызы Камчаткада бөлүүшкүнүнарның дугайында сценарий бижиир бодап канчап тыптып келди? — деп, кинодраматургтан айтырдым.

— Мээң сагыш-сеткилимниң чамдыызы ол ырак черде ийин. Рязаньның медицина институдун дооскан соонда, Камчаткага элээн ажылдаан мен — деп, Балаян чугаалап ор. — Ынчан чоруум, шынап-ла, чогушкан: бөлүк амылар биле кады ортулукту олурту кезээн мен. Солун чүүлдер хөй-ле болган, ынчангаш оларны демдеглеп ап чоруур апарган мен. Чурукчу Мартирос Сарьян мээң ол демдеглелдериниң [illegible] номчааш, чагыг берген чүве: «Камчатка дугайында рассказ, тоожу азы романдан чогаадып көрүңер. Ол чер силерге кайгамчык-ла таарышкан-дыр». Ынчан, харын, «Сегиржип алышкылар» деп рассказ бижиттинген чүве. Оон соонда «Кижи болгаш Тундра» деп тема «Бөрүлүг амыдырал» деп новеллаларга, чырыттынган, «Арышкы» деп романга тодаргай бижиттинген. Ереванга [illegible]. Камчатканы бижикчээр мен, а бистиң Араратывыс болгаш хевир тургузуу-биле Авачин вулканы — ырак болгаш эргим [illegible] рар.

Ук фильмниң кол рольдарының [illegible] турар Армен Джигарханян [illegible]

[illegible]

— Зорий Гайкович, силер мону холуң эрттир чогаадыпкан-дыр силер. Үлтекчи [illegible] черле чугаалап шыдавас, ону өскертсе эки [illegible].

— Ынчалзажок белеткел үезинде ол эки турду.

— Ынчан ындыг болуру чоп. Ам мээң эжим Максим Мунзук кижиге бичии-даа хоомай чүве кылдыртпас ойнаар кижи-дир. Болаң кооруунерни диледим...

РСФСР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук А. Курасаваның «Дерсу Узала» дээр кинозунуң соонда, сураглыг апарган.

— Фильмни тургускан улус Соңгу чүктүң улузунуң сагыш-сеткилин эки билирлер, ивижи кырган коряктың аажычаны мээңээ база чоок. Корьяктарның амыдыралын шын болгаш ажыт-чажыт чок көргүзер тулаазы, оларның амы[illegible].

— Багай кижилерниң рольдарын [illegible] хейнү ойнап келдим — деп, Джигарханян чугаалай-дыр. — А бо өөр Крючок холун эрттир саңчок тур. Ону маңаа киирерде, чангыс талалыг эвес кылганы солун. Драматург оон будужун [illegible] [illegible] боду безин билбес кижиниг шынарларын тыварын албадап турар. Кижиге кижиниг шынар чүден-даа артык үнелиг — кинонуң утказы ол.

— Балаян өскерткен чугаазы сүмеледи.

— Ам эки-дир. Ынчалза-даа Мунзукту көрбээн шаамда, «болду» деп шыдавас мен — дээн, Джигарханян кино тырттырып турган черже [illegible].

«Сегиржип алышкылар» шак ынчаар кылдынып турар.

А. АНДРЕЕВ.

ТӨРЭЭН ЧЕРИНИҢ ЫРААЖЫЗЫ

Тыва литератураның хоочуннарының бирээзи Василий Людунович Эрендей бо хүнүүң чонунга, аныяк салгалынга солун болгаш уттундурбас чогаалдарны арттырып каан чогаалчы. Ол 1912 чылдың февраль 17-де Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем базымнда Хады хемге аңчы араттың өг-бүлезинге төрүттүнген. Ол харлып дап эгелеп байларга хөлечиктеп, амыдыралдың кадыг-берге оруктарынга ижин арттырган. Ону бистер авторнуң «Шоон ирей» деп шүлүлүүнден белени-биле билип алыр бис. Ыланчыя амыдыралдың түрээзин, «саттар кежиги» пывыглаарлыг, адакызы хыралгылаан, чадагай от кыдыглары чазап кылган эриктер дег» өгде байдалды мыя [illegible].

«Эктин шывар хөйлеңи
чок,
Эргектери хорлай берген.
Оолдар мында отче сыңнып,
Ойнап, чыппып орар болган.
Часыг төлүн көргзээн ава
Чаржыпганзыг улуг
тынган...»

1930 чылда тыва бижик чогааттынып келири-биле В. Л. Эренчин ликпункт болгумүнге бижикке өөренип алгаш, сумуга бижик башкылап турган. Ол-ла чылдан эгелээш, 1933 чылга чедир Даг-Алтай автономнуг областың Ойрат-Тура (амгы Горно-Алтайск) хоорайга башкы техникумунга өөренип турган. Ону дооскаш, 1933 чылда Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хоорайга башкылап ажылдай берген. 1953 чылга чедир Василий Людунович партия, совет органнарга болгаш солуннар редакцияларынга янзы-бүрү ажылдарны кылып чораан.

Хып дээн аныяк эр, бодунуң үе-чергелери ышкаш, күжүн шүлүк чогаалынга шеңнип, өөредилгениңде-даа, ажылдың-даа хостуг шактарынга карандаш биле саазын туткаш, болганчок-ла бодангаш, олуруптар турган. Ону ынчан «Чүнү бижиирил?», «Канчаар бижиирил?» деп айтырыглар дүвүредип турган. Чүү, кандыг-даа болза, эки билири — бодунуң амыдыралын үлегерлеп бижиири-биле шенеп кириишкен. Түңнелинде, «Ындыг чораан, ындыг болдум» деп шүлүк төрүттүнген. Ол авторнуң делгеренгей тайылбырлыг-биле «Шын» солунга парлаттынган. Аңаа соруук кирип, оон соон дарый «Араткорнуң ыры» деп шүлүктү чогааткан. Оон эгелээш-ле ол тыва литератураже бодунуң улуун киирип эгелээн.

Оон чогаалдарын чок «Шын», «Хостуг арат» солуннардан, «Революстуг арат» болгаш «Революстуң хереели» сеткүүлдерден удаа-дараа номчуп турар апарган. Ол болза тыва литератураның баштайгы чогаалдары — А. Темирниң (А. Пальмбахтын) «Колхозта херээжен», С. К. Токаның «Херээжен», «Узун-Кара, Семис-Кара», В. Көк-оолдуң «Чүтту утпаалыңар», «Чалым Хая» деп шиилери, С. Сарыг-оолдуң, С. Пюрбюнуң, Б. Хөвеңмейниң шүлүктери солуннар болгаш сеткүүлдер [illegible] тарга ойнап эгелей берген үе турган. Ынчангы чогаалдарын чогаалчы баштайгы [illegible] пелделер деп адаан.

Шынап-ла, авторнуң шынпыы, оон бодунга кайы хире ындыгы негелделиг торааның соолүнде барып, кажан оон «Чырык орук» деп чыынды[illegible] барып ажылдап, архивтерин чинчерлеп турган, бүзүреп көрген болгаш билген мен. Мында дыка хөй парлаттынмаан шүлүктер, чечен чугаалар, очерктер болгаш тыва литература дугайында чүүлдер бар болган. Ынчангаш оларны ам бир ном кылдыр үндүрери болуп турар.

Аныяк шүлүкчүнүң ат-сураа оон «Дөнен-Шилгим» деп шүлүүн бижээн соолүнде, ону бүгү Тывага ырлажы берген-де, билдингир апарган. Ол ыры уруглары-даа, улуглары ынак ырызы болуп, бо хүннерге чедир артпышаан. Мында тыва кижиниң бодунуң чарылбас өңнүү — арт ажарда чалгыны, хем кежерде чакпазы — аъдының [illegible].

Чылдар эрткен, В. Л. Эренчиниң чогаадыкчы мергежили бедип, амыдыралче дуржулгазы байып, хайгааралдары көвүдээн тудум, шүлүктериниң темазы япы бүрү болуп, географтыг хемчээли улгадып, утка шынар-даа, уран-чечен-даа талазы-биле улам солуп, хандыкшылдыг болуп келген. Ыланчыя оон [illegible] бирээзи «Кадарчы уруг» улуг нептереңгей болгаш бедик үнелелди алган. Ол — тыва шүлүк чогаалының эки дээжилериниң санынга кирип, оон алдын фондузун доллуруп турар.

В. Л. Эренчин бодунуң чогаалдарынга чүгле тыва литератураның эвес, бүгү хөй национал совет литератураның кол темазы болур — Ленин, партия, Төрээн чурт дугайын база улуг орус улусту бичии улустарга ачы-дузазының дугайын оон эртинези болгаш делгеренгей-биле [illegible]. Оларга «Ленин-Партия», «Москваның үнү», «Чырык орук», «Шоюң ирей», «Совет Тыва» болгаш [illegible]-даа өске шүлүктер хамааржыр.

«...Төлүп болбас океан дег,
Төрээн чуртту, совет чонну
Дөгерезин Ленин-Партия
Төрел кылдыр каттыштырган».
(«Ленин-Партия»).

Ада-чуртум Улуг дайынның чылдарында В. Л. Эренчиниң шүлүк чогаалдары, [illegible] чогаалчыларның ышкаш, совет улуска тыва улустуң сеткил-сагыш каттыжылгазынче, оларга бүгү талалыг дуаалаамчыны көргүзериниче, дайзынны чылча шаварынче угланган турган. Оон чонунуң интернационалдыг [illegible] көргүскен шүлүктери [illegible] ды-биле, пайыралга бердингени-биле, дайзынны хоорхоон чок чоруктуң килеңи-биле доллунган болган чылдын дет фашизмни чылча базып, тиилээрин, сеткил [illegible] бөлөп.

...Эрээлеткен эрзим совет
чону-биле
Эгүүрерде тыны тудуп
бистиң Тыва.
Эштивистен туттуруунмаан
эрес тулчуп,
Эпии эрткен фашистерни
согуртур бис.
(«Аъттаныпты»).

В. Л. Эренчин 1942 чылда чаа тургустунган ТАР-ның Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге кирген, а 1945 чылдан ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү.

Оон баштайгы ному — «Шүлүктер» 1955 чылда, ийиги ному — «Таартылгалар чурумалы» 1961 чылда, үшкү ному — «Чырык орук» 1977 чылда (мөчээн соолунде) парлаттынып үнген. Чогаалчының чамдык шүлүктериниң очулгазын «Огонёк», «Дружба народов», «Сибирские огни» журналдарга, «Енисей», «Улуг-Хем» альманахтарга база «Поэты Тувы» деп чыынды номнарга парлап үндүрген.

В. Л. Эренчиниң шүлүктери Тываның Совет Эвилелинге каттышканының соолунде болгулаан улуг чаартылгалар-биле бурун холбашкан. Ол Төрээн чериниң ёзулуг патриотчу ыраажызы болуп арттынган, чонунуң амыдыралынга болган кайгамчык улуг өскерлиишкиннерни [illegible] журлаже киргенин, хоорай, [illegible] тараа-быдаазының далайлаптыр чалгып чыдар апарганын, хоор малдың кодан сыңмас болу бергенин, араттарның өг-бүлезинде — бажың-балгадында Ильичиниң [illegible] биле чырый бергенин улуг өөрүшкү-биле, сеткил хайнышкын-биле бижип чораан.

Өөрүшкүлүг күзел-чүткүл,
сеткил хамар
Өскен черде чаартылганың
чуруулгазы.
Социализмниң чаа суурда
бажыңнарының
Соңгалары хүнче көрген
чайынып туру.

Шынап-ла, бистер, В. Л. Эренчиниң номнарын ажыдып олурда, олардан бодувус кижилер: хойжулар, чылгычылар, саанчылар, кадарчылар, тудугжулар, аңчылар, тараажылар дүгээн ол ышкаш амыдыралдың [illegible] бар четтиктерин соңгазаа шоодугаарны болгаш дуаалашынарны улуг сонуургал-биле номчуур бис. Оон-биле черлелештир бичиилерге таарышкан хөктүг, каттырынчыг, чаптанчыг, тывызыксыг шүлүктерин, басняларны бижип, чаагай сактыышкынны арттырган.

В. Л. Эренчин 1955 чылдың төнчүзүнде аар аарыгга туттурган, ур үениң иштинде канылдап чораа-даа, бодунуң чогаал ажылын кызымаккай үргүлчүлеп чораан. 1961 чылдың июнь 21-де амыдыралдан таварышкаш, чогаал ажылының чечектелиишкининиң кидин түлүк турда мөчээн.

[illegible] чылдарында В. Л. Эренчин улуг [illegible] бижииринче хандыкшып, ыланчыя «Тере-Хөл» деп тоолду, «Чаңчылдар» деп шүлүглелди бедик утка-шынарлыг, уран-чечен кылдыр солун арга-биле чогааткан. Ол ышкаш «[illegible]» [illegible] базымчадан бисти хостаан деп ийи кезектиг тургустунган улуг хемчээлдиг шүлүглелди бижип доозкан. Чогаалчының амыдыралга [illegible] бараан боор чорааны бо бүгү тодаргай херечилеп турар.

В. Л. Эренчиниң 70 харлаанын демдеглеп тура, оон чогаалдары хөй чылдарда аныяк өзерниң кижизидилгезинге бодунуң ролюн ойнаар дээрзинге бүзүреп турар бис.

О. СУВАНПИТ.

Василий ЭРЕНЧИН

КАДАРЧЫ УРУГ

Калылганныг кара хая
Кадыр шораан эктин шыва
Айыраңнаан өшкү, хойлар
Аландыда оъттап чорду

Кедээнинде кожагарга
Хедеп чүъктээн даянгыыштыг
Кадарчы кыс харап алган
Кыңгырткайндыр бадырып
тур.

Долбаннадган кызыл чаактыг,
Довурзактыг, хүрең тоннуг.
Каттырымзаан чаш тантыг,
Кайгалзымаар уруг болду.
Чүъгүн көрген
сонуургаашты

— Чүъктеп алган чүңерил? —
— деп
Айтыргаштың, [illegible]
Арындыва көре бердим.

— Канчап билбес кижи
силер
Караанарың хирелиги аа.
Кадарчының олчазы — дээп.
Кара анай көргүзе-дир

[illegible] кезек болган соонда
[illegible]
— Эрзим дуңмам, эш бе!
— деп
[illegible]

— Чүнү бодаап силер, акым,
Чүрээңер-даа орта бе? —
дээп.
Чикти куду көрүп алган
Чиктип сүрзей каттыра-дыр
1940 ч.

ДӨНЕН-ШИЛГИ

Шулу бодун, долен сыным
Шуткуп куткан дериг
шыпкан,
Төскел-ле чок шаап турар
Дөнен-Шилгим таан-даа
чараш.

Калыптыг дег челип келгеш
Састай тырткаш, баглап
каарга,
Хала чокка саваш турар
Хартыга дег калчан шилгим.

[illegible]
Аскым сал дээр
Дөнен-Шилгим.
Алдым, үстүү шынааларны
[illegible] чедер шилгим.

Дыка-дыка чедиптерге
[illegible] сал дээр
Дөнен-Шилгим.
Арыг-Өөр артын-сыныя
Амыр бодап ажар шилгим
1938 ч.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

КЫЗЫЛ-ДАГЖЫЛАР ТИИЛЭЭН

Эрткен [illegible] районнуң бирги чери дээш [illegible] маргылдааны Тээли суурнуң чанында холге, боду бүткен чүңчуга, болуп эрткен. Хөй киржикчилерлиг база көрүкчүлерлиг бо маргылдаа үлегерлиг болгаш органижыкчы [illegible].

Маргылдаага сес команда киришкен. Ыраккы «Кара-Хөл» совхозтуң хоккейжилери моон мурнунда район масштабтыг маргылдааларга шуут киришпес, киришсе-даа коштак белеткелдиг турган. Ам олар багай эвес ойнааннар.

Ийи хүн үргүлчүлээн чиңгир демиселдиң түңнелинде «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының командазы кымга-даа уттурбайн, район чемпиону атты чаалап алган. Бо хоккейжилерниң башкы Б. [illegible]. Команданың [illegible] Күдер-оол Салчак, халдакчылар Сергей Чылбак-оол, Михаил Денек-оол болгаш өскелер-даа кончуг эки ойнап, бедик мергежилдиин көргүскен. «Бай-Тал» совхозтуң командазы — [illegible] га школазының хоккейжилери — үшкү черни ээлээн. «Эң чараш ойнаан ойнакчы» деп шаңналды Шуй ортумак школазының сиңгү классчызы Ак-чы Иргитке тывыскан. «Эң [illegible] Салчак. «Эң тээре камгалакчы» «Бай-Тал» совхозтуң чолаачызы Виктор Чамбый болганын судья коллегиязы чарлаан, оларга база тускай шаңналды [illegible].

И. СЕДИП ООЛ.

ШЫДЫРАА

Спорттуң бо хевиринге республика найысылалының шыдыраа клувунуң бирги чери дээш маргылдаазы Кызылдың шыдыраа клувунда эгелээн. Маргылдаа швейцар система биле эртип, аңаа 7 тур [illegible].

Шыдыраа клувунуң шаңналы дээш маргылдаага 18 спортчулар киржип турар. Оларның [illegible] чемпиону чораан Ч. Оол, бирги разрядчылар С. Донгак, Ю. Быков, Д. Монгуш болгаш өскелер-даа бар.

Маргылдааның бирги салыында эң солун оон хоочун шыдыраачы Ю. Быков биле Красноярскиниң [illegible] тиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи У. Иргит оларның аразынга болган. Аныяк шыдыраачы дииим, чараш кептерни кылып турган, оонунун түңнелинде удурланыкчызын удар деп баарга ол дужуп берген. Ол ышкаш С. Донгак, Ч. Оол, Ю. Шестов олар база аштырышкын чок чоруп турар лар.

Маргылдаа уламчылап туру.

Н. ШИШИГИН,
маргылдааның кол судьязы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе» Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кышкы вальстар». Делгеренгей классиктиг музыканың концерти. 9.30 — «Чажыт азы «Муриуу [illegible]». Уран-чечен телефильм 1-ги сериязы. 10.30 — «Кино аяп-чоруктарының клувуу». 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чарсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «[illegible]» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.35 — «Орус чугаа». 16.05 — «Буратино телелегезиз». 16.35 — «Берге [illegible]» [illegible] телефильм. 17.20 — [illegible] биле Нигерия аразында дипломаттыг [illegible] тургусканының 10 чылынга. Нигер республиканың ааc чогаал [illegible] концерти. 17.15 — «Горизонтор, кыйгыга, харыылаңар!» 18.00 — «Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер

МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — Экономика камналгалыг болур ужурлуг». «Соңгу чүкке чылыг болзун дээш». 19.30 — «Эрги болгаш чаа ырлар». 20.00 — Экранче үнгениниң 40 чылынга. «Немец-фашистиг ожелекчилерни Москва чанынга [illegible]» [illegible] документалдыг фильм. 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35 — «Мээң амыдыралым — опера». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Богачёваның чогаалдыг ажылының [illegible] фильм-концерт. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — [illegible] фильм. 23.00 — 23.45 — Мячпаг хоккейге ССРЭ чемпионады. «[illegible]» — «Вымпел» 2-ги [illegible] Красногорсктан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30 — [illegible] 7 класс. Кара [illegible] 13.00 — ПТУ суртуулдарынга. Ниитилел эртеми. СЭКП — ажылчын эгинниң, бүгү совет улустуң партиязы. 13.30 — Ниити биология. 9 класс. Органиктиг [illegible] 14.00 — «Мээң эргим Саншам...» Александр Одоевскийге тураскааткан. 14.55 — Тиилелгениң хол ужуктери. 15.40 — «Ужар чүүлде дефектоскопия». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.00 — Чарсар.

КЫЗЫЛДАН
17.00 — «Горизонт». Киноальманах. 17.40 — «Шуурган пар турдаа». Документалдыг фильм. 18.00 — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң симфония оркестриниң концерти. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Янтарь». Документалдыг фильм. 18.55 — «Чонну күжү — партия-биле чаңгыс [illegible]» [illegible] № 10 школазының башкыларының бот-тывынгыр уран чүүл [illegible] литературлуг-хөгжүмнүг композициязы. 19.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
19.30 — «Тамчыктыг улуглар, чаптар!» «Каар [illegible]» 19.[illegible] — «[illegible] шиитпирлээр». 1-ги дамчыдылга — «Кижилерге [illegible]» [illegible] областың партия организациязының [illegible] чагаалары болгаш саналдары-биле ажылын ырлап кылдыдылгадан. 20.30 — «Там [illegible]» Тележурнал. 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Чажыт азы «Муриуу [illegible]» фильмы. Уран-чечен телефильм.

ЭНТЕРОБИОЗ

Эмчиниң сүмези

Бо дээрге кыжа, острица-лардан тыптыр аарыг. Энтеробиоздан [illegible] кижилер аарып болур. Ынчангаш хөй кезиинде бичии уруглар болгаш чок-ла аарый бээр. Уруг шагзырыгай, чем чиир хөнү чокталып, уйгузу келбес апаарга, эмчиге шинчиднип, сүмеден алыр.

Острицалар (бичии ак курттар) кижиниң шөйүндүзүнге чоруур. Оларның хемчээли 2-ден 12 миллиметр. Чедиштир өскен курттар чуургаларын төгер дээш дашкаарлап үнүп кээр. Бир курт-ла 10-12 муң чуурганы төгер. Оларны чүгле микроскоп-биле көрүп болур. Ол чуургалар 4-6 шак иштинде частып ээр. Чазылган курттар колдуунда дүне уйн чылдар үеде кешче үнүп, аажок кижиниң [illegible].

Удаан кижи дыраанырга, салаалары [illegible] [illegible] оругнга, ак чоорганнарга, идиктенке тараар. Бажан орун-дежек адип турда, чуургалар шалаже дужуп, долгандыр турар бүгү херекселдерже тарап болур. Хирлиг холдар, доозун-довурак дамчыштыр ол чуургаларны [illegible].

Чазылган чуургаларны чем биле кады ажыраптарындан, кижи ол острицадан аарый бээр. Чуургалар таарымчалыг байдалга турганда, янзы-бүрү херекселдерге ай хире халдаарлыг [illegible] турумчуур. Арыг-шевериш салдынмас [illegible] аарыгны [illegible] тараадырлар. Халдашкан аарыг чыл-чылы-биле үргүлчүлеп болур.

Энтеробиоздан аараан кижилерниң хөй кезии бажы десинер, чем чиир хөңнү чок, иштинде ааарыр аяар. Чамдыкта бичии уруглар удуп чыдар каш сидиктептер. Бо аарыгдан аараан школачыларның өөредилгези кошкак болур.

Бажың-балгаттың, мага-боттуң арыг-шевериинден аарыг халдашпас. Арыг-силигни сагывайн турганда, чеже-даа эм ненирге, дөмей-ле дуза чедир [illegible] болгаш сегивес.

Эмчиниң бижип берген эмин баш удур чорудар хемчеглер биле черлелештир ижер. Эм ижериниң бетинде, уругнуң [illegible] кежиинге чыпшынган чуургаларны эгидир чуур. Иштики хевин, [illegible] кежениниң херекселин солуп, ак чоорганнарны изиг илиир-биле базар. Бажың иштин соолап азы саванныг суг-биле чуур. Уругнуң ойнаарактарын изиг суг биле саваннап [illegible] лээр» арыглаар. Пөстен кылган ойнаарактарны, хептерни [illegible] тытаа [illegible] [illegible] эртен, кежээ [illegible] уругнуң ужазын саваннап [illegible] сут-биле чуур ужурлуг. Чунган соонда ыяап-ла арыг хевин кедирер. Уругнуң бетинде бичии уругнуң ужазын вазелин биле чаггаш, курган [illegible] биле туттаар. Мырыар арыг-шевери кылырга, чуургалар даштаар таравас. Эртен демги хевенин алгаш, өрттедир.

Уругларның акымче салаалары суттарын [illegible] маргактарын кезип бээр. Холун үргүлчү саваннап чугдурар. Бажың иштин ол пол-биле доктаамал чодар. Арыг-шевериниң дүрүмнерин хажык чок сагыырга, бичии уругну кызга хуусаада эмнеп болур. Ол бүгү чүгле боттарывыстан хамааржыр.

З. ТЫРТЫК-ООЛ,
санитар чырыдылгазының бажыңының инструктору.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Бөгүн республиканың шуптар [illegible] булуттаар, чагбас. [illegible] хүрээни секундада 3—7 метр [illegible]. Агаарның температуразы 16—21 градус соок болур.

Кызылга элии булуттаар, чагбас. [illegible] секундада 3—7 метр [illegible]. Агаарның [illegible] [illegible] градус соок.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Дужаал бооладп болбас!» 10.00, 12.00, [illegible] [illegible] [illegible] (уранчыг) [illegible] шактарда.
«ПИОНЕР»: «Аваа дайынчы Александр Матросов» [illegible] [illegible] [illegible] «[illegible]» [illegible] «[illegible]» рындаа 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «[illegible]» [illegible] [illegible] шактарда.
«[illegible]»: «[illegible]» [illegible] шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-33, [illegible] 2-40-21, 2-23-14, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-[illegible], партийжи амыдырал болгаш [illegible] 2-21-[illegible], [illegible] килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, [illegible] 2-11-[illegible], информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, [illegible] 2-[illegible].

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 41 (11839) | 1982 чылдың февраль 18, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ЧАҢГЫС ААЙ ПОЛИТХҮН

Массаларның билиг-медерелдии-биле күрүне күштүг деп В. И. Ленинниң өттүр көрген мерген сөстери сайзыраңгай социализм үезинде кажангызындан-даа артык ужур-дузазы улгаткан. Баштынчының ол айтыышкынын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин областың партия организациязы удуртулга болдургаш, идеология ажылының чаа хевирлерин, аргаларын сайзырангайжыдарынче, ажыктыын бедидеринче, амгы үеде совет улустуң негелделеринге ол дүүшкен турзун дээш кичээнгейни салып турар.

Шак ындыг хевирлерниң бирээзи болза политхүннер болур. Чаңгыс хары угда бүгү партийжи актив анаа киришкеш, чурттакчы чоннуң эң-не калбак массаларынга политиктиг салдарны чедирип турар политхүннерге СЭКП Төп Комитединиң «[illegible] ажылды улам экижидер дугайында» доктаалы бедик үнелелди берген.

Республикага ай санында эрткен политхүн бүрүзүнге ортумаа-биле бир муң дөрт чүс ажыг ужуражылганы, лекцияны, илеткелди, беседаны, кежээни болгаш өске-даа хемчеглерни организастаан. Партия, совет, профэвилел, комсомол, ажылгы органнарының удуртукчулары, специалистери анаа идепкейлиг киришкен. Политхүн бүрүзүнге бежен алды муң ажыг кижи киржип турар.

Эрзин, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарның, «Тыва кобальт» комбинаттың болгаш өске-даа партия комитеттери чаңгыс аай политхүннерни чогаадыкчы ёзу-биле эрттирип турарлар. Ол хүн социалистиг чарыштың тиилекчилеринге, дайынның, күш-ажылдың хоочуннарынга тураскааткан ужуражылгалар, айтырыглар болгаш харылар кежээзи болгаш өске-даа хемчеглерни чорудуп келген. Ажылдың хевирлери янзы-бүрү-даа болза, оон сорулгазы чаңгыс негелдеге дүүшкен турар ужурлуг. Хамыктың мурнунда күш-ажылчы коллективтерниң амыдыралы, ажыл-ижи-биле сырый холбаар, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг оңаалдаларын ... база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш чарышты улам калбартыр, ажылдың ажыктыын база шынарын бедидеринче угландырар херек.

«Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры» деп темага политхүн республикага организастыг эрткен. Аңаа белеткелди баш бурунгаар чоруткан. Камналга талазы-биле рейдилерни, хыналдаларны чоруткаш, оон түңнелдерин чугаалашкаш, илереттинген четпестерни чайладырының хемчеглерин ажыллап кылган, ону күүседириниң хуусаазын айыткан. Ооң уламындан политхүн ажыктыг, дээштиг болган. Ынчангаш политхүннерни баш бурунгаар белеткелдиг эрттирери эки түңнелдерни бээри чугаажок.

Политиктиг аас агитациязының дээштиг хевириниң бирээзи — чаңгыс аай политхүннер ажылчы чоннарның ортузунга удуртукчу ажылдакчыларның кижизидилге ажылын чорударынга таарымчалыг болган. Партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары чыылганнарга хүннүң чугула айтырыгларының дугайында чугаалап бербишаан, оларның ажылынга, амыдыралынга хамаарыштыр салган айтырыгларынга харыыларны берип, берген саналдарны, шүгүмчүлелдерни күүседир дээш тодаргай хемчеглерни ап келгени районнуң, хоорайның, суурнуң, бүдүрүлгениң, совхозтуң мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге дузалап турар. СЭКП Эрзин, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик райкомнарының бирги секретарьлары А. Монгуш, Д. Данзын-оол, О. Шагдыр-оол, И. Сувандии, Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы Ш. Ооржак болгаш өске-даа районнарның партия, совет ажыл-агый органнарының удуртукчулары политхүннерге идепкейлиг киришкен.

Ындыг болза-даа чамдык удуртукчулар, специалистер чай чогунга сылдап алгаш, коллективтиң ажыл-ишчилери-биле ужурашпас, лекция, беседа номчувас таварылгалар ам-даа уламчылавышаан. Ол ышкаш лекцияларның, беседаларның шынарын [illegible] партия организациялары кичээнгей салбыр, чүге дээрге материалдарны амыдырал-биле, ылаңгыя тус черниң чижектери, сорулгалары-биле холбавас, дыңнакчыларның айтырыгларын, негелделерин кошкак билир лекторлар, илеткелчилер, политинформаторлар, агитаторлар бар. Корум-чурумнуу [illegible] болгаш ажылчы чоннарның [illegible] кичээнгей салбас, ону күүседир тодаргай хемчеглерни албас [illegible] коллективтерниң удуртукчуларынга, партия комитеттеринде барын улус хомудап турар.

Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни [illegible] чаңгыс аай политхүннерниң идейлиг деңнелин бедидер хемчеглерни партия организациялары алыр ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге [illegible] ТК-ның [illegible] совет улустуң политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезиниң комплекстиг шиитпирлээринге политхүннер бичии эвес рольдуг. Ынчангаш партия организацияларының политхүннерниң ажыктыын доктаамал бедидер, ол болза идеологтуг, политиктиг кижизидилге ажылды улам экижидер чугула хемчеглерниң бирээзи болур.

Репортаж

КЕЗЕКТЕРНИ ЭПТЕП, СОЛУП...

Районнар аразының Сельхозтехника каттыжыышкыныың Туранда септелге мастерскаазынга ол хүн база-ла ажыл бачым турган. Мастерская эргелекчизи Иван Миронович Герасимов [illegible] бригада, цех, кижи бүрүзүнүң ажылын [illegible].

Мастерскаяда ажыл шагы [illegible], кижи бүрүзү бодунуң [illegible]. [illegible] мөчек шыңганнарлыг апыяк эр деңү кырында кызыдып [illegible] туткуп тур.

— Бо бистиң дарганывыс Валентин Жернов-тур, ажылдай бергенде кижи-биле-даа чугаалашпас, ары-сарыг чүвүнү балыр кыңгырткайнып, кызыдып каан демир-биле ... тура хүнзээр эр-ле болгай, ажыл нормазын үргүлчү күүседип турар кижи — дээш, Иван Миронович оттуг айытты.

Кожазында электриктер цеги келдивис. Олар база-ла кыйыг чапсар чок ажылдап турлар. Оларның бирээзи Виктор Шелепинов ГАЗ-53 марканың [illegible] мегин уштуп, чазып алгаш, ... дээрип доггаш, оон чаңгыс... ажып кыйгырып алгаш:

— Мында катушка өрттеп ... агаарлыг турбуттуу... — дээш катушказын чанында турган баартак кырынга салып кааш, мондирка тудуп алгаш, ол-ла машинаның дугуюнуң ... [illegible] уштуп бердилер.

Чанында ажыктап үнэ бээриниске, улуг дазга чыл амыяк кижи — Сергей Баранов, Болат Маадыр, Артур Иванов олар комбайнның хамык арттык кезектерин баартак кырында чыскаап алган, аразында бир-ле чүвени дугуржуп чугаалашкан, хары-даа марпыжар чыгыы апарган турлар. Иван Мироновичиниң көрүп кааш, олар барык деңге боттарының маргыжып турган айтырыын салып эгеледилер.

[illegible] бүрүзүнде, цех бүрүзүнде [illegible] аппараттарын шиитээп даашчынаан демир-дестиң кыйгырган [illegible] бир тускай аялгалар кылдыр тыңналып турду.

Мотор цеги. Бо цехте стелаж кырында чыскаай салгылап каан моторлар-ла хөй. Цехтиң [illegible] мергежилдиг моторист Владимир Востриков биле Александр Пашкин-биле комбайн моторунуң блогун чедир эптеп салгап, хөй-ле эриилдер ээрген, кайызы-даа деңге берген ажылдап турлар. Владимир Востриков мастерская эргелекчизиң көрүп кааш:

— Хүн нормазын түңнеп четпедивис, Иван Миронович — деп илчеди. Бо оолдар макталдыг ажылдап турар, январьның планныг оңаалдаларын ажыр күүсеткен улус болду.

Мастерская январьда 3 комбайн, 15 автомашина, [illegible] 20 [illegible] 18 [illegible] септээр [illegible] ажыр күүсеткен, он бирги беш чылдың ийиги чылын бедик темп-биле эгелээннер. Мастерскаяның [illegible] ажылдап турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК

Хүннүң медээлери

КАЛЕНДАРЬДА — АПРЕЛЬ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш социалистиг чарышты бригадалар, түс-түс тудугжулар аразында калбарткан.

Дуржулгалыг тудугжу А. С. Куликовтуң удуртканы дамчылар бригадазы [illegible] чаа халас үе эрттирбейн үреждиннер [illegible] үеде өске бригадаларга болгаш [illegible] турар. Олар апрель айның [illegible] эгелээннер. Бо үеде А. С. Куликовтуң бригадазы 30 аал [illegible] тудуп доозкан. Бригаданың түңнелдери ол базыңзы май 1-ге чедир тудуп доозкан, [illegible] социалистиг хүлээлгелерин ап алган.

(Бистиң корр)

ШАҢНАЛГА ЧЕТКЕННЕР

Жданов аттыг совхозта хөй оолдаашкынының кидин туруу. Бо хүннерде ажылагыйда 5092 хой төрээн, ол хире хураган онча-менди алдынган.

Малчын кодаңнарда сакманчылар четчир. Олар малдың чаш төлүн кыштап онча-менди ажырары-биле шуурргу ажылдап турарлар. Эрткен чылда хой хураганнарын ажаап ап келген дуржулгалыг сакманчылар Борбак Балдан-оол, Александра Серен, Татьяна Көк-оол бо чылын база-ла 80-ден 90 чедир хураганнарны доруктуруп, кызымак ажылы-биле өскелерден ылгалып, малдың массалыг оолдаашкынының үезинде малчыннарның чымыштыг ижиниң бедик дузалакчылары болуп, бедик таарымчалыг ажылдап турарлар.

Чыннын сакманчылар [illegible] Мартынова Наталья Серен, Людмила С[illegible] олар түс-түзүнде 70-тен 100 хураганнарны доруктуруп хүлээлгезин, ол [illegible] социалистиг чарыштың тиилекчилери бооп, шаңнал макталга четкеннер.

Д. ПАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АКША-БАРААН ЛОТЕРЕЯЗЫ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылда акша-бараан лотереязын чорудар дугайында» 1981 чылдың декабрь 28-те хүлээп алган доктаалынга дүүштүр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республика девискээринге акша-бараан лотереязын чорудар дугайында доктаал хүлээп алган. 1982 чылда акша-бараан лотереязын тарадырының планын Кызыл хоорай болгаш районнар аайы-биле бадылаан.

Лотерея билеттерин сайгарар талазы-биле ажылды идепкейжидерин болгаш оларны бүрүнү-биле садарын чедип алырын Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунга, Респотребсоюзка, Кинофикация эргелелинге, Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелинге, Тываның каттыжыышкын [illegible]радынга, улус депутаттарының районнар болгаш Кызыл хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттеринге дагзып турар.

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу, Респотребсоюз районнар төптеринге, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларга бараанныг ойнап алыышкыннарга бердингенбарааннарның делгелгелерин организастаар болгаш 1982 чылдың акша-бараан лотереязын тайылбырлаар талазы-биле агитас-рекламалыг хемчеглерни ап чорудар.

ДЕМНИГДЕ БҮДҮҢГҮР

Бай-Хаактың хлеб [illegible]. Бо ажыл-ишчи коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылын эки [illegible]. [illegible] хлеб болгаш [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] XVII [illegible] барган чарышка идепкейлиг киришпишаан, бирги квартал[illegible] социалистиг хүлээлгезин, планныг оңаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Бригадалар аразында социалистиг чарышты организастап, күш-ажылдың [illegible] бүдүрүлгеге чорудулгазының [illegible] деригелериниң үрелир [illegible] болдурбайн келген.

Шилип алган мергежилинге үр чылдарда бараан бооп келгеш, байлак арга-дуржулгалыг апарганнар коллективте эвээш эвес. Ооң чижээнге бригадир Д. А. Ооржакты хамаарыштырып болур. Дуктуг Агбааповна чээрби ажыл [illegible] хлеб [illegible] быжырып келген. Ол үениң иштинде Чадааназының [illegible].

[illegible] Бүдүрүлгениң [illegible].

[illegible] А. П. [illegible].

— [illegible] үеде чорутпаайындан чамдык деригелер үрелиишкинге таваржып турганындан артык чылда хлеб [illegible] быжыр[illegible] ууп, чурттакчы чонну багай хандырып [illegible] хлеб быжырар [illegible] бистиң [illegible] бүдүрүлгеге [illegible] хлеб [illegible] чааттканындан бүдүрген продукциязының шынары база [illegible]. Совет кижиниң [illegible] хлеб [illegible] тиг бөжиглүннери хүлээнген — деп чугаалааш, хлеб быжырыкчыларының ажылын со[illegible] нуурган көөрүнче бисти чалады.

Цехтиң [illegible] келди. Бригадир Д. Ооржак [illegible] чыскаалдыр тур[illegible] Бо бичии коллективте үш кижи бар. Олар [illegible] 113 [illegible] бригадирның мергежилин чаа ниитизин чорудур. Комсомолчу оол Алексей Ооржак бир чыл бурунган, аныяк кыс Галина Даулина чаа-ла бир ай ажылдап чорур. Оларның арга-дуржулгазы эвээш, ынчангаш дагдааннарын бригадир [illegible] мергежилдиин чаа [illegible] турар. [illegible] бүдүнгүр. Ынчангаш [illegible] болза, алган хүлээлгезин ажыр күүседип турар ужурлуг.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: чаа хлебти Г. Даулинаның чыскаай салып турары (солагайында); [illegible] комсомолчу А. Ооржак.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ — КОЛ АЙТЫРЫГ

Республиканың тудугжулары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн [illegible] тудугр дээш кызымак ажылдап турарлар. Олар холдуунда-ла бо [illegible] кирер ужурлуг тудугларның тудуун чедир кылып, оларны бүрүн доозар дээш ажылдаарлар. Ынчангаш капитал салыышкыннарының хөй кезиин аңаа чарыгдаттынар. Амгы үеде тудуг организацияларында ол талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган, тудуг ажылдарын хуусаа бетинде күүседириниң дугайында [illegible] тиг хүлээлгелер алдынган.

Эрткен январь айда республиканың тудугжулары чамдык эки түңнелдерни чедип алганнар. Күрүне болгаш хереглекчилер кооперациязының акша-хөреңгизиниң күсели-биле эрткен чылдың январь айы-биле деңнээрге 4,9 катап хөй кол фондулар ишигээдип алдынган.

Бо чылдың январьда 4221 дөрбелчин метр ниити чурталга шөлү ажыглалга кирген. Бо көргүзүг эрткен чылдың ол-ла үезинде деңнелинден ээзен эки болуп турар. Керээлиг тудуг организациялары эрткен чылдың январь айынынга деңнээрге, бо чылын оон эки ажылдап турарлар. Олар боттарының күжү-биле кылыр керээлиг ажылдарының хемчээлин 3,3 хуу улгаттырган.

Он бирги беш чылдың ийи[illegible] чылының бирги «[illegible]» «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестериниң, «[illegible]» эргелелиниң, «Кодээ электри тудуг» трестиниң тудуг-монтаж эргелелиниң, Респотребсоюзтуң септелге-тудуг участогунуң, [illegible] эргелелиниң септелге-тудуг-монтаж эргелелиниң «Востоксантехмонтаж» трестиниң КМУ-зунуң болгаш өске-даа организацияларның коллективтери эки түңнелдерни чедип алганнар. Бо коллективтер январь айның планын күүсеткилээн, эрткен чылдың ол үезинге бодаарга тудуг-монтаж ажылдарын кылыр[illegible] хемчээлин [illegible] кылган.

Ындыг болза-даа январь айның түңнелдери капитал тудугда ам-даа улуг четпестер барын база көргүзүп турар. Ол айда капитал салыышкыннарының чүгле 57, а тудуг-монтаж ажылдарының —75,5 хуу ажыглаттынган болуп турар. Кол фондуларны ажыглалга кирериниң кварталдыг планын 28,2, а бүдүрүлге объектилерин доозуп хүлээдириниң планын 10,1 хуу [illegible].

Объектилерни ажыглалга кирерде «штурмнаар» чорук эрткен чылдарда турган. Ындыг практика тудуг ажылдарын чорударынга багай салдарлыг болуп турар. Ооң кадында акша-хөреңгиниң ай, [illegible] планнап турарында чаңгыс аай эвес чүүлдер бар.

Мындыг чоруктар тудуг [illegible] тайгаар-ла кудуладып турар. Чижээ, ам чырдыышкынның, культураның, чонга [illegible] объектилериниң тудуу оожумнаан, [illegible]. Бо дээрге, керээлиг тудуг организацияларының четпес ажылдап турарының түңнели-дир. Ооң уламындан январь айның планын «Шагонартяжстрой» трест, Тываның автотранспорт эргелелиниң КМУ-зу, Сельхозтехниканың септелге-тудуг эргелели, ЧХМ-ниң капитал тудуг кылдызының септелге-тудуг конторазы, Садыг министерствозунуң септелге-тудуг эргелели, Тыва автоорук эргелелиниң тудуг участогу күүседип шыдашпаан.

Республиканың тудуг [illegible] күш-ажылды организастап турарында ам-даа четпестер бар. Ол дугайын дааазында сан-чуругайлар бадыткап турар. Республиканың [illegible] тудуг организациялары эрткен чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 96,5 хуу күүсеткен. Ооң түңнелинде [illegible] тудуг-монтаж ажылдарын шиигээдип алдынмаан. 1980 чыл-биле деңнээрге эрткен чылын 19 тудуг организациязы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулаткан. Республиканың тудугларында тудуг бүдүрүлгезиниң мурнакчы хевири — бригада керээзи колдуг кошкак нептерелтинип турар. 1980 чылдың төнчүзүнде республикага 91 бригада ол чаа арга ёзугаар ажылдап турган. Ол дээрге, бригадаларның чүгле 30 хуузу-дур. Ол бригадалар тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээлиниң 40 хуузу хире ажылдарын кылган. Ол деңнелдиг арганы «Шагонартяжстрой» трест, «Абаканэнергопромстройнуң», Тываның автотранспорт эргелелиниң КМУ-зу болгаш өске-даа коллективтер кошкак шиигээдип, ону хереке албайн турар.

Эрткен чылдарның деңнээрге [illegible] кызырты-даа берген болза, ажыл шагының чидириглери ам-даа бар болуп артпышаан. «Тыва кодээ тудуг», «Шагонартяжстрой» трестериниң салбырларынга, «[illegible] тудуг» эргелелинге база өске-даа коллективтерге ажыл шагының чидириглери хөй болгулаан.

Дыка хөй тудуг организациялары чарыгдалын ажылдап турарлар. Мааңаа чижек [illegible] тудуг трестерин чугааларга-ла четтир. Оларга «Абаканэнергопромстройнуң» КМУ-зу, № 14 механизация эргелели хамаарышыр.

Тудугжуларның күш-ажылын эки организастаары, мурнакчы дуржулганы шиигээдип нептередири, планныг оңаалдаларны күүседири дээш хүн бүрү демиседири — он бирги беш чылдың ийиги чылында капитал тудугнуң программазын чедиишкинниг күүседириниң үндезини болур.

Т. МЕЛЬНИКОВА.
Статистика эргелелиниң капитал тудуг кылдыызының эргелекчизи.

ДАШТЫКЫДА

ГАВАНА. (СЭТА). Профэвилелдериниң Гаванага доозулган X Бүгү-делегей конгрезинге каш-даа чугула документилерни болгаш резолюцияларны хүлээп алган. Улустар аразында дүшкүүрелдиг чорук делегейде улам күштелип, [illegible] бүдүрер чорук улам кыжанышкчы бүдүштүг боор бар чылар деп, «80 чылдарда профэвилелдери болгаш сорулгалар» дээр кол документиде демдеглээн. [illegible] [illegible] агрессия бүдүжү, [illegible] транснационал корпорацияларының политиказы чыгаан турар.

Делегейде дүшкүүрелдиг [illegible] НАТО талазы-биле [illegible].

[illegible]

Бээлдекейниң иштер бүдү-[illegible]

ЧУГУЛА ШИИТПИРЛЕРНИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

[illegible] Ядаргыг, Бээлдекейниң [illegible] массалыг узуткаашкынының чепсээн [illegible] хевирлерин [illegible] хоруурун, [illegible] [illegible].

Бүгү чурттарның ажылчы чоннарынга болган профэвилелдериниң [illegible] [illegible].

[illegible]

...рук, демократтыг хостанга лар, профэвилел эргелери болгаш социал деңнелге дээш ажылчы чоннарның база улустарының демисели-биле эң-сеткил каттыжылгазының Декларациязын конгресс хүлээп алган. Төп Американың болгаш [illegible] Сальвадорнуң, [illegible] Гренаданың [illegible].

Социал айтырыглар дугайында Хартияны конгресс хүлээп алган. Социал [illegible].

[illegible] капиталдың күчү түрүкчүлүүнге [illegible] дээш капиталистиг [illegible] хөгжүп орар чурттарның ажылчы чоннарының демиселиниң хөгжүлдеризинге идиг берип турар деп, ол документиде чугаалаан.

Дем каттыжыышкын [illegible] ажылчы чоннар ажылдың деңнелин бедидерин болгаш социал хандырылганың [illegible] чедип ап шыдаар [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

Партийжи амыдырал

СӨЗҮВҮСТҮ ЭЭЛЭЭР БИС

БИСТИҢ совхозтуң ажылчыннары боттарының ажылдарын СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленуму [illegible] негелделери-биле шүүштүрүп турар. Онуң аңгызында пленумнуң онаалдалары болган социалистиг хүлээлгелериниң кырын чедип алыры [illegible] турар. Оон экономиканың бир кол адыры — мал ажылы. Малчыннар он бирги беш чылдың [illegible] Ынчангаш күрүнеге эът садарының планын 101,3 хуу, сүттү — 107,6, дүктү — 100,7 хуу күүсеткен. Совхоз төрүүр чүс баштан онаалтыр 97 анай, хураганны, а Оргу-Шөл [illegible] бригадалары түс-түсте 100-тен 103 болгаш 106 хураганны мендилеп ап, өстүрген. Ажыл-агыйның 17 малчыннары чүс баштан онаалтыр 85—116 чедир чаш төлдү камгалап алган.

Совхозтуң дирекциязы, партком ажыл-агыйның чүгула участоктарынга, ылаңгыя мал ажылынга коммунистерни таарыштыр хуваап, оларның харысалгазын бедидериниң айтырыгларын кичээнгейниң төвүнге тургускан. Олар күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде дайынчы [illegible] болуп, [illegible] мурнуку одуругларында чоруп турарлар. Совхозтуң мал ажылында 32 коммунист бар. Зоотехниктиг негелделер-биле таарыштыр, төрүүр хой кодаңнарында малдың ажаалда-хайгааралын күштелдирип, 169 [illegible] аъткарган. Оларның хөй кезии комсомолчу путёвка-биле бо чугула адырда ажылдап барган аныяктар болур.

[illegible] бистиң совхозтуң [illegible] ларны санап көргеш, кыштаглаашкынны хүр-тээгей эрттирер, малдан алыр продукцияларны көвүделир [illegible] лерни ап, республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыг чорудуп. Амгы үеде бо чугула ажылче бүгү күштү мобилизастап, малчыннар ортузунда социалистиг чарышты [illegible]

ПАРТКОМ түс-түс коммунистерниң алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын партияның ажык хуралынга дыңнап келген. Ылангыя Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазынга [illegible] социалистиг [illegible] дың Маадыры О. Ч. Дажы-Намчал, [illegible]-Тайга салбырының партбюрозу социалистиг хүлээлгелер күүседиишкинин организастап [illegible] чүүлдер эвээш эвес. Ол бригадаларда партийлиг организастыг, политиктиг [illegible] идепкейлиг [illegible] малчыннарның [illegible] хуваап, дагзылгаларын чугулалап [illegible] ар. Хожулап турар [illegible] отчёттарын [illegible] терии, бригада [illegible] малчыннарынга [illegible] дыңнап, [illegible] күштелдирген.

Бо бүгүнүң түңнелинде [illegible] бригадаларда [illegible] ылгаш эки көргүзүглер [illegible] ап келген малчыннар көвей. Оларның аразында Оргу-Шөл бригадазындан О. Ч. Дажы-Намчал, М. Отук, О. Шолбан-оол, О. Дапаа, О. Маадыр-оол, М. Калбак, Бора-Тайга салбырының Бе[illegible]тиг хойжу бригадазындан М. Сүрүн-оол, О. Сокей-оол, О. Авык-кыс олар болгаш өске-даа малчыннар [illegible] мурнуку одуругларында чоруп турарлар.

Совхозтуң малчыннарының үнүдүглер [illegible] болгаш [illegible] рып хандырарынче [illegible] бүгү күштерин [illegible] Малчын [illegible] фермаларга парткомнуң, Совет күскомунуң [illegible] кежигүннерин, мал ажылының специалистерин, [illegible] активистерин [illegible] ларны хуваазан. Түңнел план болгаш график [illegible] организастап [illegible] ай санында [illegible] эртирип. Чурттуң [illegible] база даштыкыда болуушкуннарга хамаарыштыр лекциялар, беседаларны организастап турар бис.

Кышкы үеде малчыннар [illegible] таланы-биле ажылдар [illegible] тургускан. Бо [illegible] чер-черде улусчу контроль постулары идепкейлиг ажылдап келгеннер. Оларның [illegible] совхозта улусчу контрольдуң группазының даргазы М. С. Ондар удуртуп, эрес ажылдап чорутканы. Мал чемин ча[illegible] ниң ёзугаар чарыгдаарын, ону малчыннарга туңнап [illegible] мунистер, ажыл-ишчилер делгеп бүзүрелдиг ажылдап турар.

Д.Б. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунда партком секретары.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының [illegible] пленнуг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, он бирги беш чылдың [illegible] доосканнар эвээш эвес. Оларның бирээзинге дуржулгалыг саанчы Екатерина Делбировна Моңгуш хамааржыр.

Коммунист саанчы бо фермада ам тос чыл ажылдап, аныяк саанчыларга [illegible] чоруурларның бирээзи Екатерина Делбировна [illegible] чылын саар инек бүрүзүнге онаалтыр 2942 литр сүттү саап алгаш, [illegible] мурнакчы саанчыларының одуруунга кирген.

— Бистиң сүт-бараан фермавыстың ажыл-ишчилери он бирги беш [illegible] баштайгы [illegible] чамдык чединместиглерни чедип ап, сүт саалдазын көвүдедир дээш багай эвес ажылдааннар. Коллективке хөй чылдарда ажылдаан [illegible] хөй. Оларга Екатерина Делбировнаны база Валентина Сергеевна Углованы болгаш оон-даа [illegible] хамаарыштырып болур. Ол [illegible] Борис Петренко, Николай Балчыр, [illegible] Саая Маадыр-оол Ооржак оларның [illegible] биске мактаарлыг — деп, сүт-бараан [illegible] бригадири Ф. А. Родионова чугаалаан.

ЧУРУКТА: саанчы Е. Д. Моңгуш.

М. КАЛЧАННЫҢ сөзү, фотозу.

КАМНАП ӨӨРЕНИР

Камналга дугайын төп-даа, үе чериниң-даа солуннарында хөй-биле парлап турарын база сонуургап номчуур мен. Ылангыя ондаар чүүлдерни, электри болгаш чылыг энергиязын камнаар дугайында номчукчулар боттарының саналдарын киирип [illegible] боор-дур. Бо бүгү кур[illegible] камналганың [illegible] сагыырын чаа беш чыл [illegible] база көрген болгай.

Чамдык черлер болгаш кижилер электриниң ыяк эвес чарыгдап турарын бистиң Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтан көрүп болур. Чижээ, мында ортумак школа, № 7, 8, 9 садыглар болгаш Культура бажыңы дүне, хүндүс-даа сайзыраан [illegible] туруп келген кижи эскерип каар. Электри чарыгдалын [illegible] механизатор электри дамчыдылгазының удазыннарынче дыт ужурупкан. Оон түңнелинде элээн хөй санаар херексел үрелгеп болган. Оон соонда ол бүгүнү катап тургускан.

Механизатор аныяктарның болгаш эладшилериниң ортузунда кижизидилге ажылы чогуур деңнелде ам-даа четпес. Элээн оолдар электри удазыннарынче артылдыр сывырган демирлер октагылап каапкан боор. Совхозта Советская, Мир, Ленин, Тей-Адаа кудумчуларында база Чаш-Тал сүт-бараан фермазында электри чагыларын азырык чолаачыларның машина-биле үстүргеннинден үрелген шугумнарны катап эде тургускан. Үстүнде фактылар электри санаар херекселдиң шын ажылдаарынга шаптыктап, [illegible]

[illegible]

К. ДЕМБИРЕЛ,
электрик.

БОТТАРЫВЫСТАН ХАМААРЖЫР

Хүн бүрүде садып ап турарывыс хлебти ак, кара, чиг, бышкан деп турбайн, чоп ажыглаары херегленчилерден, бистерниң боттарывыстан хамааржыр. Бажыңга хлеб артыы, кадыксай берзе, аъш арай сагышка четпес, чиганмаар болза, ону октап, ыт хаванга каап бербейн, сухарай кылып ап болгай.

«Тываның аныяктары» солуннуң бо чылдың январь 5-те үнген номеринде «Тараа байлаавыс» деп бүдүн арынны номчукчуга бараалгаткан. Ында Л. И. Брежневтиң «Күр чер» деп номундан тараа дугайында одуругларны, шаг-шаандан тарааны үнелеп, тараажыны хүндүлеп чораанының, хлебти камнаарының дугайында номчукчуга чедиңгир материалдарны парлаан. Аныяктар солуннуң редакциязының чыл эгезинде чугула ужур-дузалыг ажык теманы шилип парлааны үнелеп номчудум.

Шынап-ла, тараа — бистиң байлаавыс. Бистиң улуг Төрээн чуртувус. тараалаң тараа продуктулары-биле элбек байлактыын билир бис. Коммунистиг партия, Совет чазак тарааны чоп ажыглаар, ону төтчеглевейниң талазы-биле чаңгыс эвес удаа хемчеглерни ап келген. Хоорайларда, районнар төптеринде, столоваяларда, уруглар албан черлериниң чоогунда дузалаар ажыл-агыйлары тургузуп, оон үнген артыкшылды ол черлерде ажылдап турар.

Эрткен чылын Уш-Белдир курортунга барып дыштанып чордум. Ында дузалаар ажыл-агыйы чок болганындан ЗИЛ ажыг чөмненикчилерниң чемнииниң артыын доскаарларга куткаш, трактор-биле сөөртүп апаарып черге төп турганын ам-даа хараадап, чаржыныы, бодаар-дыр мен. «Уш-Белдир» курорт дээрге бистиң суурларывыс араазындан чоок эвес, орук харылзаадан ыракта чер-дир. Ындыг ырак черге аъш-чем-даа чедирип алыры берге болгай. Маңаа мал тудпайн, хаван азыравайн турары экономиканга камналга чок чорук-тур.

Келир дыштанылга сезонунуң бетинде курорттуң дирекциязы дузалал ажыл-агыйның дугайында удуртур баштаар черлер-биле сүмележип, эрткен чылдарда дег чем артыы төкпес боор деп идегеп тур мен.

В. УЙНУКАЙ.

Каа-Хем район.

КАЖАН НОМЧУУРУЛ?

Суурувус Чадаана хоорайдан 12 километр черде турар. Чурттакчылар арбын. Солун, сеткүүлдерни олар чылдың-на күзелдии-биле чагыдып алырлар. Өске суурлар-биле бир дөмей, почта хүннүң-не келбес-тир. Ынчалдажок биске почта саадап келир-дир.

Келирде чыглы бергеш боор. Оларны малчыннар, саанчылар кажан номчуп чедип алыр? Амгы үеде солун, сеткүүлдүң үнезин билбес кижи кайда боор. Ол чокта дүмбей караңгы-биле дөмей болгай. «Советский Союз» журналдың сөөлгү номерин амдыгаа дээр албадывыс.

Эрткен чылдың август 20-де Кызылдан чагаа чорудкаш, 25-те суурумга чанып келдим. Ук чагаамны улузум албаан болду. Сентябрь эгезинде Кызылче чоруур деп турумда, демги чагаа бо келди. Чүгле Кызыл — «Искра» совхозтуң аразынга он хонган болган. Дыңнаар болза кайы, каш хонук чытканын айтырар аргажок. Моон соңгаар почта саадавас кээр боор дээрзинге номчукчулар бүзүреп артывыс.

Э. ООРЖАК.

Чөөн-Хемчик район.

АЖЫЛЫНГА БЕРДИНГЕН

Николай Чанчып ниитизи-биле 15 чыл чолаачылаан. Оон иштинде «Тере-Хөл» совхозка чеди чыл машина башкарган. Ол эрткен чылын беш чылдың шалыпчыларының одуруунче кирген. Ажыл-агыйда чолаачылар аразынга калбарган социалистиг чарышка ол тиилекчи болган.

Дөрт тонна чүък чүдүрер «ЗИЛ-157»» деп күчүлүг автомашинаны башкарып, кадыр-берт оруктуг малчыннар кодааннарынче сиген сөөртүп, дүн-хүн дивейн шалыпкын ажылдап келген. Шынааның малчыннарында мал одарларын далбыйлап турар механизаторларга кывар-чаар материалдарны ол доктаамал чедирер. Кызыл — Күңгүртүг аразының оруу ажыттынарын манап, аңаа машиназын хынамчалыг белеткеп эгелээн, удавас кывар-чаар материалдарны сөөртүп кириптер. Чайын, күзүн ол Эрзинниң Нарын тавартыр Кызыл кирип, совхозка чугула чүъктерни сөөртүп эккеп турган.

Мурнакчы чолаачы ажылынга сеткилинден бердинген. Машиназынга кончуг камныг. Оозун чогуур өй-шаанда септеп-селип чаңчыккан. Орукка чорааш безин доктааган черинге машиназын хынап, ап чокталы берген черлерин эдип ап чоруур. Он бирги беш чылдың бирги чылының шалыпчызы ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур байырлалдың төлептиг уткуурун шиитпирлээн ажылдап турар. Ол улуг байырлалга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, чыл планын ол хүннү таварыштыр күүседирин даанган.

Н. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: чолаачы Николай Чанчып.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

КИРЖИЛГЕЗИ УЛУГ

[illegible]

Бот-тывынгыр урав чүулдүң хоочун киржикчилери Долба Кызыл-оолдуң шүлүктээрин, Зоя Тас-оолдуң ырларын [illegible] таалап дыңнаар.

Делгер-оол Таспан хөй-[illegible]

Р. ДАМДЫН.

Өвүр район.

Чагаа парлаттынмаза-даа

САДАРЫН ЧУРУМЧУТКАН

Кызыл-Мажалык суурнуң аъш-чем садыгларында, столоваяларында араганы кандыг-даа үе-шак барымдаалавайн садып турарының дугайында чагаа редакцияга келген. Пиво садар черниң ажылында четпестерни, ак, кызыл арагаларны аар өртекке садып турарын чагаада илереткен.

Улус депутаттарының Кызыл-Мажалык суур Совединиң күүскомунуң даргазы Н. ШАЛГИНОВ ол чагааның талазы-биле дараазында хемчеглерни алганын дыңнаткан:

Авторнуң бижип турар фактылары тыналдадан бадыткаттынган. Суурга араганы кайы хамаан чок садып турганы шын. Суур Совединиң күүскомунуң хуралынга райпо баштаар чериниң даргазының оралакчызы Г. А. Мельниковаңың райпонуң чонга арага садып турарының [illegible] паан.

Амгы үеде пиво садар чер [illegible]

[illegible]

САНАЛЫМНЫ КИИРДИМ

Республика солуннарынга аъттың ужур-дузазын номчукчулар хөйү-биле бижип турар. Оларның бодалдарын деткивишаан, саналымны киирисеедим.

Бистиң республикада чылгы мал хөй. Шаанда тываларның мунар хөлгези аът чораан. Ынчангаш аътка дыка ынак, оон он-чүзүнүн, овур-хевир дайы-биле ылгап, чыраалаар, саяктаар болгаш чүгүрүк аъттарны улуг байырлалдарга ажыглап келген.

Амгы үеде техника сайзыраан. Оон-биле чергелештир аъттың ужур-дузазын херекке албас [illegible] Машина-техниканың чоруп [illegible] аътты [illegible] болгай. Малчын бү[illegible]

Аът спортун сайзыразыры күзенчиг. 1981 чылда «О. Шынаа» совхозка Май бириниң байырлалынга аът чарыштырган. Ук маргылдааны улуг, бичии чон магадап көрген. Ынчап маргылдааның түңнелинде четпер, чыраалаар болгаш саяктаар аъттар хөй болганы [illegible] маргылдааларны чер бүрүзүнге организастаар болза дыка-ла ажыктыг ийик.

Чылгыда ажыктыг чүүлдер хөй. Бениң сүдүнден кандап тымыс кылып албас деп? Районнарга чайгы үеде чылгы [illegible]

[illegible]

Ч. СУНДУЙ.

ПЕНСИОНЕРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

[illegible]

Совхозта пенсионерлер отрядын чон ортузунга хүндүткелдиг. Олар совхоз бүдүрүлгезиниң [illegible] пирлеге чогуур айтырыгларны, социалистиг хоойлу-дүрүмнү, [illegible] тывар-ла ажылдарынга киржип, төрээн совхозунуң экономиказын [illegible] үлүүн киириштивер илиг күзелдиин ол хуралга санал берген пенсионерлер илерге[illegible]

Н. ЛОПСАН.

Совет кодээниң кижилери

ХОЛУ ДЫҢЗЫГ, СЕТКИЛИ СЕРГЕК

Бир-ле катап «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң кол агроному А. Зайцевтен 1981 чылдың хову ажылдарының шалыпчы кижилериниң бирээзи-биле мени таныштырарын диледим. Ол үр бодап чайн, кармаандан блокнодун уштуп эккелгеш, ону ажып, номчуудаан соонда, мынчаар чугаалады: «Николай Бутин — СК-5 комбайнга ажылдап тура, сезонда ийи бүдүн чартык норманы күүсеткен. Чалчык Бумба — күскү чер андарылгазынга бодунуң планын 220 хуу күүсеткен, азы 665 гектарны андарар тургаш, МТЗ-8 трактору-биле 1169 гектар тараа шөлүн белеткээн. Оон-даа өске эки механизаторлар бистиң совхозувуста бар».

Ол ийде биче трактор кел чоруурун эскерип каап, «Мурнакчыларның бирээзи бо-ла болгай» дээш, ону кый депти. Чалчык Кара-Салович Бумба-биле бир-ле дугаар танышканым ол чүве. Ол ынчан совхозтуң фермазынче мал чемин сөөртүп турган. Күскү соок дүжүп келген үе чүве, ынчангаш Бумба халажы берген. Чугаавысты сөөлүнде уламчылаан бис.

Баштайгы ужуражылгада Чалчык Кара-Салович бодуун, харын-даа дорук кижи ышкаш сагындырган. Ынчалза-даа ол ажылгыр кижи деп чүвени база билдим. Ындыг кижилер чугаакыр эвес. Бодунуң ажыл-амыдыралының дугайын тоогуурунче шоолуг ынак эвес болурун билгеш, уражылга чугаалажырынга белеткел кылдыр алаан чүүлдерни баш бурунгаар магадап билип алдым.

Ч. К. Бумба бодунуң совхозунга 21 чыл иштинде трак[illegible]

[illegible]

А. АЖИ.

Таңды район.

РСФСР-ниң автономнуг республикаларында

Хөй каът бажыңнар көвүдээр

Йошкар-Олага чаа туттунуп эгелээн «Ленинский» микрорайонну тудуу зоостурга Марий АССР-ниң [illegible]-ның эрик чоогунда кезээ дыка өскерлир. Амдагы уланазы көстүп келир хөй каът бажыңнар хоорайның улам хевир киирер.

Йошкар-Оланың [illegible] агып балып чыдар Кокшага хемниң эрик чоокта чаа-ла тудаалыг чер турган. Бо хүннерде ында «Сомбатхей» болгаш «Центральный» районнарының чурттаар корпустары бедип үнгүлээн.

Хоорайның ол кезээн тударда телевидениечилер [illegible] дээшкиннерге база таваржып турганнар. Адаанда суглуг тудаа черге бажыңнар тудары элээн нарын болган. Ынчангаш, чериниң кырында картын элээн каш метрге бедидер [illegible]. Чаа-гыс аай болбазы-биле бажыңнарны хөй каът кылдыр тударын шиитпирлээн.

Чүс мун чурттакчылыг болур чаа район хоорайның эң чараш черлериниң бирээзи болур деп архитекторлар санааннар. Бажыңнарны чараш тыр каастааны, эрик кырын чаагайжытканы — улам хевир киирер.

Бажыңнарны улам бедидир тутканындан Марий республика чаартынар. Чурттаалга тудуунуң [illegible] орар.

Л. КОНОРЕВ,
СЭТА-ның корр.
Йошкар-Ола.

Кавказ сынын ажылдыр

Кавказтың автомобиль оруун тудуп турар үеде мөөңнеттинген дуржулганы специалистер Закавказьениң эң кыска демир-оруун тударынга ажыглаар деп шиитпирлээннер.

Даглар кежир шөйлүр 180 километр дурттуг орук Соңгу Осетияның Беслан деп бeдирлешкек станциязындан эгелээр. Оон Чечен-Ингушетияже углап, мыраңай булут ынаар ба база кестүр бедик дагже «сыптып» кире бергеш, Кавказ сынында 20 километр дурттуг туннельдиг [illegible] Грузияже баар орук-биле Закавказьениң ол оруу каттыжар.

Закавказьеге автоорукту баштай кылып турган телевиделеттер амгы бо дагларның берге байдалдарының уезинде кылдынып турар орукту база демей. «Кавгипротранс» институттуң шинчилекчилеринге ол эрги телевиделеттер база улуг дузаны көргүскен. Орук отрядтарында ажылдап турар альпинистер болгаш бедик чалымнарже үнер кижилер геодезия аппаратураларын чедери берге черлерже чедирип бериp, топографчы чурук тырттырыышкынынга киришкеннер. Демир-орук эртер дагдыг черлерниң дыка хөй кезиин вертолёттан шинчилээн.

Амгы үеде «Кавгипротранстың» специалистери. Транскавказтың демир-оруунуң техника-экономиктиг үндезиниң белеткеп доозуп турарлар. Соңгу Осетияда болгаш Чечен-Ингушетияда [illegible] ажылдары дооступ четкен. Ол орук Грузияның болгаш ийи автономнуг республикаларның дыка хөй районнарының ажыл-агыйының [illegible]-га улуг ужурлуг болбушаан. чурттуң мурнуу чүгүнүң казымал байлактарын калбаа-биле ажыглаар арганы бээр.

В. ШАНАЕВ,
СЭТА-ның корр.
Орджоникидзе.

Хемнер камгалалы

Карелияның бичии хемчээлдиг хемнериниң дугайында сагыш салыышкынның база бир бадыткалы — оларның [illegible] үлүг [illegible]-таттарның Советтериниң контролю ёзугаар республикада боттандырып турары болур.

Кереть, Лососинка, Колежма, Сума, Неглинка, Вербинка деп бичии хемнер Карелияның байдызын кааставышаан, улуска боттарының байлактарын харам чокка өргүп турар.

— Эртемденнерниң, ажылагыйы удуртукчуларының болгаш хөй-ниити организацияларының кыжениишкиннериниң каттыштырып [illegible] таттарның ажыл-ижиниң ачызында ол хемнерниң камгалалы сөөлгү үеде акижаан,— деп, Карел АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссиязының даргазы Ф. Трофимов чугаалады.— Ол ажыл элээн илеңкейлиг чорупт турар. Хемнер уннарында бок апарган [illegible] арыглаан, балыктарның [illegible] дузаны чедирип турар. Хемниң аксындан эгелээш ужунга чедир сугнуң камгалал зоназы шөйлүп чорутkan.

Кижиниң сагыш салыышкынынга хемнер база харыылап турарлар. Чижээ, семга деп балык немешкен. Лосось база [illegible] шылдыгларның [illegible]-жынга бо-ла кире бээр апарган.

Карелияда элээн каш мун хемнерниң шинчилели улам ыңай хөгжүүр, ону он бирги беш чылдың планынче база киирген.

Н. МИЛОВ.
Петрозаводск.
СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

М. ВИЛЬНЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

РИМ. (СЭТА). Мында келип турар дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары М. Вильнер израиль кнессетке (парламентиге) чүве чугаалап тура, Сирияның Голан бедиктерин Израильдиң болдунга күш-биле дүрүм чокка каттыштырып алганын буруу шапкан КНО-нуң Бот Ассамблеязының онза тускай сессиязының [illegible] [illegible] Бегинниң [illegible] [illegible] шапкан.

Голанны күш-биле каттыштырып алганының дугайында хоойлуну күш чок болдурар ыдыктыг [illegible] [illegible] ган, ындыг шиитпир Израильдиң болгаш тайбың херээниң [illegible] каа болур ийик деп, ол чугаалаан. Израиль тайбыңга каңгыкшылдыг КНО кежигүнү кирүне болбайн турар деп КНО-нуң Бот Ассамблеязының резолюциязының ынчалдыр чугаалап турар кезээнге хамаарыштыр ИКП ТК-ның Чиңгине секретары [illegible] деп чугаалаан: ол бодалдың дүрүм ёзугаары араб девискээрлерин [illegible] [illegible] ынчаан база Голан бедиктерин шуптузу күш-биле дүрүм чокка каттыштырып алган Тель-Авивтиң талазындан Чоокку Чөөн чүкте тайбынга [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Голан бедиктерин күш-биле [illegible] каттыштырганы альрының бурун чөпшээрешкен болгаш Израильди буруу шапкан резолюция тодаргайлап КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алыры болдурбаан Рейганның администрациязынга кол харыысалга — Чоокку Чөөн чүкте [illegible] [illegible] калбарыышкыны дээш харыысалга оңаажыр апаар деп, М. Вильнер демдеглээн.

ПАЛЕСТИН КОММУНИСТЕРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). «Ас-Сафир», «Ан-Нида» болгаш өске-даа солуннар медеглел парлаан. Иордан коммунистиг партияның [illegible] [illegible] кежигүннери — палестин коммунистер-биле чөпшээрешкенин база ол партияның чөпшээрешкенин ёзугаар, ол ышкаш чогуур организастыг хемчеглерни ал[illegible] [illegible] палестин коммунистер Палестин коммунистиг партияны тургузарының дугайын чарлаарын шиитпирлээн деп ол дыңнадыгда чугаалаан. Израильге ажелеттирген Иордан хемниң барыын талазы эриниң болгаш Газа секторунуң коммунистери. Иордан коммунистиг партияның Иорданиядан дашкаар [illegible] турар [illegible] палестиннер, ол ышкаш Ливанда Палестин [illegible] партияның кежигүннери Палестинаның Компартиязының (ПКП-ниң) составынга бактаап кирер.

Болуушкуннарның объективтиг [illegible] база Палестинаның араб улузунуң болуунуң хамаарышпас күрүнезин тургузар, ону чедип алыр дээш палестин улустуң чаңгыс эвии быжыктырар кол национал алыс сорулгазы [illegible] [illegible] [illegible] палестин коммунистер ындыг [illegible] [illegible] ол чорук палестин[illegible] [illegible] араб эргелери дээш демиселин делегейниң [illegible] [illegible] рының эрге-ажыктарынга база таарыжып турар.

Палестин коммунистер боттарының хамаарышпас партиязын тургузарының дугайын [illegible], реакцияга болгаш сионизмге удур демиселге чедип алган дайынчы улуг дуржулгазынга даянгаш, национал амгы демиселиниң аренazынче унуп турары ол.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫННАРЫН КАМГАЛАП

ГАВАНА. (СЭТА). Афганистанның ажылчын аңгылы революцияның [illegible] алыышкыннарын [illegible]-биле камгалап турар деп, Афганистанның профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң даргазы Абдул Саттар Нурдели журналистер-биле Гаванага болган ужуражылгазынга медеглээн. Даштыкыдан башкарылгалыг болгаш акша-хөреңги ап турар контрреволюцияның бүгү-ле чимээниишкиннерин бүгү чон-биле кады ажылчыннар узуп турарлар. дээрбечилерниң артында АКШ биле Кытат турар деп ол чугаалаан.

Хамаарышпас Афганистанның иштики херектеринге холчаарлажып [illegible] Вашингтон биле Пекин басмачыларга-дээрбечилерге өөредилге-белеткелдиң 80 ажыг лагерин Пакистанның [illegible] организастаан болгаш, ол [illegible] боттарының [illegible]-жар сорулгаларын боттандырын чорударда тепкиш чер кылып алган. Афган черде башкыларны, эмчилерни, колдээ тайбың чурттакчыларны өлүрер чорукту [illegible] [illegible] школаларны болгаш тераатчынар кооперативтерниң хып, бомбалар [illegible] [illegible] ланып турарының кол буруулуглары чогум-на хары америк империалистер биле пекинчи гегемонистер-дир деп, Нурдели демдеглээн.

Контрреволюстуг организацияларга АКШ боо-чепсектерниң ёзулуг амгы үедеги хевирлерин, оон иштинде химиктиг чепсектерни берип турарын ол чугаалаан. Америк бүдүрүлгениң химиктиг октарлыг гранаттарын АДР-ниң Улуснуң чепсектиг күштериниң [illegible] милициязының дайынчылары дээрбечилерден каш удаа хунаап алган.

Совет Эвилелиниң Афганистанга чедирип турар акы-дуңма дузаламчызын А. Нурдели онаалап демдеглээн. ССРЭ-ниң деткимчези-биле республикада үлетпүр бүдүрүлгелериниң [illegible] [illegible] [illegible] черлерин тудуп, ажыктыг казымалдарны тып, шинчилээр ажылдарны чорудуп турарын ол чугаалаан.

ШУУТ УДУРЛАНЫШКАК

ЛОНДОН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң медээлери болгаш айыт-чугаалары АКШ-тың президентизи Рейганның дайынзырак [illegible] шуут удурланышкак деп, Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Г. Макленнан «Морнинг стар» солунга бижээн.

Европага ортумак ыраккыдыг ядролуг чепсектерин хоругдаар [illegible] [illegible] саналдарны оон самынче кадыкзарын дүгүржүп алырынче совет президент чоокта чаа база дагын кыйгырган деп, ол айыткан. Совет удуртукчунуң ол кыйгырыынга харыы бээрин боттарының [illegible] миллион миллион американнар негеп турар. Чепсегленниишкинниң дүжүрерин боттарының келир үеде хогунмааткынывын үндезиниң кылдыр эки билип турар Европада миллион-миллион кижилер база ааза [illegible] [illegible] харыызын бээр.

Совет удуртукчунуң болгаш Рейганның хемчеглериниң болгаш чугааларының аразында ыглал ядролуг дайынның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «кедергей улуг ийи күрүнениң каймазының-даа харыысалгалыг болуруунуң теориязы» дижир чүвениң шуут-ла хоозун-мегезин көргүзүп турар деп, Г. Макленнан демдеглээн. Ол теория чүгле хоозун-мегечи эвес, харын кедергей айыылдыг, чүге дээрге, ол теория боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту уламчылап турарының кол чылдагааннарын хажылар сорулганы салып турар, ынчангаш анаа удур кампания чорударын бергедедип турар.

ГОЛАН ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНЫҢ БҮГҮ-НИИТИ АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң ажелекчи политиказы [illegible] араб девискээрлериниң үндезин чурттакчыларының талазындан улам ёзулуг удурланыышкынга таваржып турар. Сирияның Израильге ажелеттирген Голан бедиктериниң районунуң чурттакчылары бүгү-ниити ажыл соксадыышкынын чорудуп турар. Голанның үндезин чурттакчы чонунуң хөй кезии болур друзтар общиназының удуртукчулары ажыл соксадыышкынын [illegible] дугайында шиитпирин каш хүннер мурнуу чарлынга хүлээп ап, ол девискээрни Израильге күштеп [illegible] [illegible] дугайында хоойлузун күш чок болдурбас болза, ындыг базымны кылыр апаарын ынчан израиль премьер Бегинге сагындырганнар. Ынчалза-даа израиль эрге-чагыргалар ол сагындырыышкынны херекте-воон болгаш харын харыы базым кылдыр друзтар общиназының кескү дерт ажылдакчызын тудуп хоругдаан. Дерзиилээшкиннер ажыл соксадыышкынын хүргеледипкен. Голанның чурттакчылыг бүгү черлеринде школалар хагдынган, магазиннер ажылдавастаан, 2 500 ажылчыннар ажылын соксаткан.

Голан бедиктерин күш-биле ажелеп алганының дугайында израиль хоойлуну күш чок болдурарын болгаш тургускан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] друзтар негеп турар.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ КАЛБАРТЫР ДЭЭШ

ХАНОЙ. (СЭТА). Ийи талаың болгаш делегейниң эң чугула хөй [illegible] талазы-биле найыралдың болгаш бот-боттарын билчиришкин ёзузунга болуп эрткен вьетнам-индий [illegible] [illegible] кыннар ийи чурттарның аразынга бүгү талалыг кады [illegible] [illegible] калбартырынга. Аңаа болгаш бүгү делегейге тайбыңны бооп чогумчалыг байдалды тургузарынга [illegible] чаа бажым болган. Индияның дашкы херектер министри Нарасимха Раонуң Вьетнам Социалистиг Республиказынга албан найыралдыг аян-чорууның түңнелдериниң дугайында кады кылган медеглелде ол дугайтыр онзалап демдеглээн.

Делегей тайбыңның болгаш айыыл чок чорууң чедип алырының болдунар кара чаңгыс оруу болур тайбың ниша-хелбээ дотунналдышның болгаш кандаа каттышпазының принциптеринге быжыы-биле шынчыдан талалар бадыткаан. Мурнуу-Чөөн Азияга тупшуурлуг чорукту кошкадыр, делегейниң ол девиизинде күрүнелер аразынга харылзааларны экижидер талазы-биле күжениишкиннерни үргүлчүлээринге шиитпирлиг олар илергейлээн.

Маргылдааныг бүгү айтырыгларны сонуургалдыг талалар деп эргеге, бот-боттарын хүндүлээжиринге, боттарының иштики херектеринге холгаарлап кирижипезинге үндезилээн тайбың чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээр ужурлуг деп, документиде онзалап демдеглээн.

Ийи чурттарның улустарының чаагай чоруунга, делегей тайбыңының, чечектелиишкиниң болгаш депшилгениң херээнге бараан кылдыр экономиктиг, эртем-техниктиг чаагай кады ажылдажылганы Вьетнам болгаш Индия моон соңгаар-даа үргүлчүлээр бот-салбартыр бооп турар. Ол сорулга-биле делегей амыдыралының болгаш ийи талалыг харылзааларның чугула айтырыгларынга хамаарыштыр албан вьетнам-индий [illegible] [illegible] бүрүле чорударын шиитпирлээни медеглелде демдеглээн.

ШЫН

Хандырылгаңар кандыгыл?

ЧЫЛ ЭГЕЗИНИҢ КӨРГҮЗҮҮ

Чөөн-Хемчик районнуң чурттакчы чонунга эрткен чылын 188 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирер турган, херек кырында 21.1 муң рубльдиң чедир бербээн. Ынчангаш чонга амыдырал хандырылгазының ачы-дуза чедирилгезин оңгу беш чылдың сөөлгү чылынга деңнээрге, эрткен чылын бо бүдүрүлге чериниде 1300 рубльге эвээжээн.

Коллектив районнуң чурттакчы чонунга амыдырал хандырылга ачы-дузазының он ышы хевирлерин чедирип турар. Бүдүрүлге эрткен чылын ниити даараарының база септээрниң, телеаппаратуралар, шак септээрниң, хеп даараарының ачы-дуза чедирилгезиниң планын чедир боттандырбаан. Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң 1981 чылда бүдүрүлгечи чамдык көргүзүглери ындыг.

Он бирги беш чылдың ийиги чылы эгелээн, баштайгы айы төнген. Ажыкадың кайы-даа участогунда январьның күш-ажылчы ээлчээниң түңнелдерин үндүрген. Үстүнде бүдүрүлге коллективи 1982 чылдың баштайгы айының планын оңаалдазын канчаар боттандырганыл? Районнуң чурттакчыларынга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирериниң январьда планнның оңаалдазын бүдүрүлге эргелели чүгле 86 хуу күүседкен. Коллектив чүге хожудааныл? Ол айтырыгга доктаар бетинде хөй кижилиг бүдүрүлгениң ниити ажылының, оон мурнакчыларының ажыл-ижиниң дугайын чугаалаайн.

Коллективтиң бүрүн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, бүдүргени продукциязының шынарының талазы-биле өске өөрүн мурнап турар кижилерлиг болур. Мында база мурнакчылар, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп турарлар хөй. Коллективтиң кол өзээн чогум-на олар тургузуп турар. Эрткен чылдың-биле хоор болза, чижээ, амыдыралдың нарын дериг-херекселдерин септээр, демир кыдыглар, хеп химиктиг арга-биле аштап арыглаарының цехтери [illegible] [illegible] ажылдаан, чыл планын хуусаа бетинде күүседкеннер.

Дааранылга цеги — бүдүрүлге эргелелинде хөй кижилиг коллектив. Р. С. Баймыр удурткан бо цех эрткен чылдың [illegible] [illegible] чедир боттандырбаан. Цехте 4 бригада бар. Бригадалар боттары мурнакчыларлыг. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б-К. К. Ооржак бригадирлээн платье даараар бригада коммунистиг күш-[illegible] [illegible] [illegible] эдилекчизи. С. Бай-Кара удурткан даштыкы хеп даараар бригада ол атка толептиг болур сорулгалыг. Хуула социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турарлар база бар. Чижээ, даараныкчы Х. К-Х. Ондар он бирги беш чылдың баштайгы чылында социалистиг хүлээлгелер күүселдезинге чедип алган кескү чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин-биле шаңнаткан.

Чонуң чагыглерын комплекстиг хүлээп алыр пункттулар районнуң ажыл-агыйларында бар. «Сүт-Хөл», «Искра», «Чыраа-Бажы» совхозтарда пункттуларның ажылы эки.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде мурнакчылар, эки ажылдыг бригадалар бар-дыр. Хожудаашкын чүүден үнгениил? Ол айтырыгны районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң начальниги Халит Тауканович Ураскуловка салырымга, кол көргүзүг — чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедирериниң январьның планының күүсеттинмейн барганын дараазында чылдагаан-нар-биле тайылбырлады. Эрткен чылдың сентябрь айдан эгелеп, материалдар-биле хандырылга бактыраанын бүдүрүкчүлүг, дең-десин ажылды хандырбаан. Ол-ла чыдагаан бо чылдың эгезинче база шилчип келген ол. Оон-биле кады чагыгчылар-биле ажыл, ылангыя ыраак черлерде чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр пункттуларны дамчыштыр тайылбыр ажылы кошкак. Ону чаңгыс даараныкчы [illegible] ажылындан көрүп болур. Даараныкчылар-биле чугаалажырымга, чагыглар-ның кирип турарының дең-дески эвээн, сезон аайы-биле кирбейн турары план күүселдезинге шаптараазынарны бөдүрүп [illegible] [illegible].

Амыдыралдың нарын дериг херекселдерин септээр цехте чагыглар хөй. А олар көрдүнген хуусаазында боттандырылбайн турар. Чижээ, [illegible] — специалист мастер чогунда. Мастер турган, шериг албаны эрттирери-биле ону келдирти бергенинден ам чүгле мастерниң Кыдыы, Ак-Довурак хоорайлардан [illegible] манаар апарган. А олар ийи-бир хүн [illegible] чагыглары чедир күүсетпейн-даа барзылаар, артык кезектер чогу-биле [illegible] [illegible] [illegible] бээр-таварылгалар бар. Чагыгзар чыдып бээр, чоп манап турар болгай. База бир кол чылдагаан ол.

Ажылдың кайы-даа участогунга кадрларны таарыштыр тургузары чугула. Комплекстиг хүлээп алыр пункттуларда ажылдап турар чамдык кижилерниң ажылы кошкак, олардан негелде чавыс. Ол айтырыгга черлерде [illegible] Советтерниң күүскомнары-биле демнежип, сүмележип тургаш, чоп шиитпирлеп болбас деп. Чугаа районнуң совхозтарында комплекстиг хүлээп алыышкын пункттуларының дугайында чорупп турар болганда, оларның ажылынга ажыл-агыйы удуртукчуларының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сорттурзым.

Республиканың Чоннуң [illegible] хандырылгазының Ниити ажыл-агый министерстволарының 1981 чылдың октябрьда хүлээп алганы «Кызыл» ниң чурттакчыларының амыдырал хандырылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын совхозтар удуртукчуларының улуг-ла кичээнгейге албайн турарын Х. Т. Ураскулов чугаалады. Ылангыя [illegible] [illegible] амыдырал хандырылганың айыы черге [illegible] кылдыр көөрү канчап-даа таарышпас. А чогум-на ол айтырыгны чогумчалыг тургусканындан ажыл-агыйның өске айтырыглары эки шиитпирлеттинер болгай. Ындыг [illegible] [illegible] [illegible] негеттинер апаар.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели дерт машиналыг, ындыг-даа болза оларның чүгле чаңгызы [illegible]. [illegible] [illegible] коллектер чогу-биле ону тайылбырлаар.

Эдилээн продукциязының [illegible] [illegible] мында [illegible] багай эвес. Бүдүрүлге эргелелинде тургустунган шынар комиссиязы [illegible] [illegible]-биле хыналдаларны чорудуп турар. Ындыг-даа болза кон[illegible] [illegible] тургустунганы негелдеге дүүшпес.

Социалистиг чарыштың түңнелин эвлап, кварталдап үндүрүп турар. Күш-ажылчы маргылдааның дээштиин чедип алыр [illegible] [illegible] алдынып тураа-даа, ол амдаа негелдеге дүүшпес. Кескү агитацияны чоп ажыглавайн турар. База бир чугула айтырыг — мурнакчы дуржулганы нептередип, кижи бүрүзүнге чедиринде кичээнгей кошкак. Ажыл-агыйның түңнелинин оон база кол хамааржыры билдингир. Кижизиндиктиг салдары — улуг.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели чылды мынчаар эгелээнинден бөгүнгү ажылындан түңнел үндүрүп, чамдык айтырыгларже шыңгыы кичээнгей углаар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дик культуразын чедип алырын соңгаарладып болбас айтырыг кылдыр көрүп турар.

В. КУУЛАР.

«САГЫНМАЗЫ ЧОК» ПРЕЗИДЕНТ

Фельетон

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Нью-Йорк Таймс» солун сураглыг америк хайгааракчы Дж. Рестонну фельетонун парлаан. Рейганның администрациязының чаа федералдыг бюджединиң чоннуң эрге-ажыынга удур болганын ында сөйгалап илеретнен. Ол фельетон Ак бажыңның талазы-биле интервью хевирлиг кылдыр бижиттинген.

Айтырыг: Президент Рейган бир чыл мурнунда-ла федералдыг бюджетти [illegible] тыр көөр талазы-биле аазаан болгай. Ам оон чарлап турары-биле алырга, сөөлгү үш чылда федералдыг бюджеттиң өрези сөөлгү дөрт администрацияның өрези-биле катай алырга безин оон хөй болур дээрин канчаап бидии чорут руз?

Харыы: Ол дээрге бодуун айтырыг-дыр. Чурттуң экономика талазы-биле бергедээшкиннери демократтыг партияның [illegible] чылдарынын [illegible] рындан үнгени чугаажок. Демократтар частырыгларын кылып каарга, ону ээ кылырынга хөй үе республиканчыларга негеттинер апаар чүве-дир ийин.

Айтырыг: А ону кандыг арга-биле чедип алыр бодадыңар силер?

Харыы: Ону чүгле шериг күчүзүн катап тургузары-биле чедип ап болур. Ынчангаш шериг бюджедин 33 млрд. доллар немей өстүрери болган херек чок иштики чарыгдалдарны 16 хуу кызырары чугула. Ол чарыгдалдарга — ядыыларга аъш-чем талоннарын бээриниң, өөредилгениң, ажыл чоктарга дуза чедирериниң болгаш оон-даа өске чарыгдалдар хамааржыр болгай.

Айтырыг: Ядыыларга ол хемчеглер эмин эрттир аар болбас бе?

Харыы: Ындыы ындыг-ла, харын. Ынчалза-даа ядыышкынның эрге-ажыы олар база бодаар ужурлуг.

Айтырыг: Американнарның [illegible] [illegible] [illegible] немелде бергедээшкиннер болур хире-дир. Чүге дээрге, Гарвард, Иельс, Принстон болгаш Колумбий университеттер чылда өөреткени дээш [illegible] [illegible] чаа-ла 12 муң доллар чедир өстүрген болгай. Ортумак орулгалыг өг-бүлелерниң кежигүннери безин күрүне чаалап чокка ол өөредилге черлеринче кирип шыдавас-тыр.

Харыы: Ындыг болуру чадавас. Ынчалза-даа бис эмин эрттир улуг чарыгдалдарны кылып шыдавас бис. Оон өрүнүнга амгы үениң бомба октаар чаа ийи шериг самолёттарын кылып ап болгай бис.

Айтырыг: Чаа бюджет чүгле байларга ажыктыг, а ядыыларга дыка бергедээшкиннерни таварыштырып турар дугайында бурууладыышкын чүү болганыл?

Харыы: Ол — либералдарның хоозун чүлчүрүүшкүнү-дүр.

Айтырыг: Ындыг-дыр. Ынчалза-даа силерниң ол бүгү бодалдарыңар шупту шын эвес деп бодап-даа болза, кады болза алыылы [illegible] [illegible] херектерге чарыгдаар акшаны үргүлчү-ле кызырып, шеригге чарыгдалдарны доктаамал өстүрүп, тайбың үеде бюджет өрезиниң эмин эрттир улгадырының болгаш ажыл чок чоруктуң көргүзүглериниң талазы-биле делегейде бирги черни ээлеп турары берге-даа болгай. Ынчап чүнү кылып болур силер?

Харыы: Бо-ла бүгү буруу демократтарның кырынче чүък каар болгаш Рейганның экономиктиг политиказын боттандырарынга шаптыкап турар силер деп оларга чугаалаар бис.

Айтырыг: Дайынга силерниң бо бүгү улуг бедиктерлериңерни дашкаарада үнелеп бээр канчаар силер?

Харыы: Президентиниң деткимчезин дээш олар-даа бүгү бурууну ээлесчилериниң кырынче чүък каар бис.

Айтырыг: Бир эвес ол бүгү кажарлашкыннар түңнел чок доостур болза, Рейган политиказын ээ көөр боор деп бодап болур бе?

Харыы: Ынчанмайн канчаар. Президент Рейган чүнү кузеп-дир, ону кылып болур кижи. Оон дааргы чүнү кыла бээрин эң чөөк өннүктери безин билбес болгай. Сагынмазы чок президент болур ийин. Ол чеже-даа чымчак сеткилдиг болза, боду безин билбейн, эң каржы чорукту кылып болур кижи. Ядыыларга удур хемчеглер алганын чижек кылдыр көргүзүп болур.

Айтырыг: Ядыыларны ынчаар бастып, дарамчылап болур бе ынчаш?

Харыы: Бодап болбайн канчаар. Амыдырал дээрге арт ажары эвес-ле болгай дээрин Бенинни-даа чугаалаан, Рейган-даа ону катаптап чоруур-дур.

КҮЧҮЛҮГ СОГУУШКУН

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португал ажылчы чоннарның каш хүн мурнуу чарлынга болган ниити национал ажыл соксадыышкыны реакцияның күштеринге база бир күчүлүг согуушкунну таварыштырган деп, Португал компартиязының Чиңгине секретары А. Куньял медеглээн.

Алкошет хоорайга болган митингиге чүве чугаалап тура ажыл соксадыышкынынга массалыг киржилге амгы чазактың улус массаларның эрге-ажыктарынга каражалыг кылдыр чорудуп турар политиказынга хөөн чок чорукту улам өзүп орарын бадыткаан деп, ол онзалап демдеглээн. Португал ажылчы чоннарының [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] дикалдың баштайгы профэвилел шимчээшкиниң бүгү хүн болгап салдыының [illegible] соксадыышкыны көргүскен.

Ап-түреңги чорук, бажыңнары дорамчылаашкын — америк негрлериниң бөгүнгү амыдыралы ол. Эң-не бай дирткен капиталистиг күрүнениң паймесылаазы Вашингтоннуң база бир «байлаа» — хоштул хөреңги чок кижилер болуп турар.

Ол будумчуже үндүр октадыңкан кижилер чер кезип, колданып-диленип, хоорайның скверлеринге хонуп-дүжүп турарлар. Эрткен-душкен улус-даа, полициялер-даа оларже сагыш салбастаан. хоорайның эрге-чагырга черлери ол ааржиниң чоктарга дузалаптар чүвези дөмей-ле чок болгай.

Ол ядыы-түреңги амыдыралдың бир кол үндезини — чуртта өөк-дыш ылгаар чоруктуң нептерээни болур. Негр чоннуң болгаш өске-даа бичии националарның төлээлери аар-берге амыдыралдан 65 харга чедир чурттавайн турарлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

МОСКВА. Бистиң Тераан чуртувустуң кызыг-кызыгаары калбак, делгем. Янзы-бүрү нацияларның кижилери оон ол-бо чүктеринде чурттап база ажылдап турар.

Бо хүннерде ССРЭ-ниң УАЧД-зинде Соңгу чүк улустарының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдези чорупт турар. Балыкчыларның, аңчыларның кайгамчыктыг ырлары, танцылары москвачыларның, оон залчыларының сонуургалын хайныктырган. Оон эң тергиин номерлери Төп телевидениениң программазында бижиттинген. Ону миллион-миллион көрүкчүлер көөрлер.

ЧУРУКТА: Соңгу чүк улустарының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдезиниң ССРЭ-ниң УАЧД-зинде ажыттынып турар үези.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиниказы.

Силер-биле кожа, кады

ЧОНУНГА БАРААН БОЛУРГА

ЧОН-БИЛЕ амыдыралы тудуп [illegible] кижини күзээр ак сеткилдиг, буянныг кижилер бистиң аравыста хөй. Ындыгларга чон чоргаарланыр, идегээр, өөрүүр. Мен чоннуң [illegible] ажыл-херектерин [illegible] амыдыралдың чоңга төлептиг бараалгадып келген, коммунист Василий Сендиевич Дамдын-оолдуң дугайында бижикседим.

Бодундан болгаш эш-өөрүнден негелделиг, Жданов аттыг совхозтуң Ак-Тал салбырының эргелекчизи, алдан хар чоокшулаан бо кижи суурда дружинниктерниң [illegible] тааланыр ажылга [illegible] үзүктел чок ажылдаан. Василий Сендиевич [illegible] дузалакчылары-биле дыка хөй чаагай ажыл-херектерни кылган. Дуржулгалыг, ак сеткилдиг коммунисти чүгле совхозтуң ажыл-ишчилери эвес, харын районнуң партия, совет органнары [illegible]. Ол бодун [illegible] идепкейлиг ажылдакчы, түңнели-дир.

Василий Сендиевичиниң хөрээн «Кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алганы дээш», В. И. Ленинниң 100 чыл оюнга тураскаатканган медальдар база «Эң эки дружинник» деп херек демдээ каастап чоруур. Ол ышкаш хөй санныг мактал болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан. Мактаарга чамдык кижилер бодун тоглуур, улуургак-әзуургак чоруктарга чедер. В. С. Дамдын-оолда ындыг сеткил чок, чонунуң чоок өңнүү-биле буруңгаарлап орар кижилерниң бирээзи. В. С. Дамдын-оол дуржулгалыг дагдыныкчы, ол аныяктарны патриотчу өзүгө кижизидеринге биче эвес үлүүн киирген.

— Районда эң эки дружинниктер эвээш эвес, оларның бирээзи В. С. Дамдын-оол — деп, районда улусчу дружина штавының командири [illegible] чугаалаан [illegible] «Улуг-Хем» [illegible]

чүүлдерни бижип, ону болгулары-биле [illegible] сайзалдарны киирип келген хоочун бижикчи. Оон бижээни ажык чагаалары, көдүрген айтырыглары чеже кижини бодандырган, чеже кижиниң кижизитпээн дээр... Оларның арызындан «Оглум — чоргаарадым», «Ынчаар чурттап болур бе?», «Оор эът — чем болбас, оглаа эът мал болбас» деп ажык чагаалары, көдүрген ажыктыг айтырыглары, чаңгыс кожегелиг шоодуглуг «Бистиң суурга куда» деп сценажыдылгазы чамдык маңгысталчак чурталгалыгларның, оорларның, арагачыларның арнын [illegible] чугаа чок.

Соолгу үш чылда Хендергеде кем-херек үүлгедир чоруктар кызырылган, маңаа В. С. Дамдын-оолдуң киирген улуг биче эвес. Аныяктар М. Хуурак, М. Чимит-оол, А. Агыы, Б. Дугаржап, С. Ажы, Э. Лопсаң олар В. С. Дамдын-оолдан үлегер ап, идепкейлиг дружинниктер апарган. Шагуениң аайы ындыг турган: В. С. Дамдын-оол бичиизинде школага өөренмейн, хенче чажындан-на мал-маган-биле халбактанчып келген. Ол совхозтуң чылгычызы, тудугжузу, бригадири-даа чораан, ажылын кажан-даа хоомай деп демдеглеттирбээн. Бир эвес кижи бүрүзү медерен билир болза, Дамдын-оолдуң удуртулгазы-биле, оон-биле кады ажылдаарга чиик, ажыктыг-даа. Ам Василий Сендиевичиниң киржилгези-биле болган чоңгаа мактанчыг чүүлдерни демдеглекседим.

Аът кулаа көзүлбес караңгы дүне, артында чаап турда, В. С. Дамдын-оол мени база өөн дружинниктери оорлар эртер орук — арт кырынга хондурду, чүү-даа чок... Ол дүне өске арт кырынга хонган М. Агыы, Ш. Шиант, Х. Ыдам-оол суглар оорлар туткан. «УТКА 25 чылы» совхозтан М. Моңгуш, Х. Аракчаа он шаа инектерни Холчуктен сурун алгаш, Элегес-Божы-биле ажып чыда туттурган. Октуг-боолуг маңгыстар деве бээрип болаап, боолап, деавп шаг болганнар. Ынчалза-даа хөй шуудел чокка туттурган, таглаа черин-

ге чедиртеннер.

Ак-Тал суурдан ырак эвесте, бистиң совхозтуң салбыры Холчук суурдан телефонга херээжен кижиниң үнү: —Билдинмес кижилер суурнуң кудумчуларында аъттарлыг халдып, улус кымчылап, хулиганнап туруп берди, дузадан көргүзүп көрүңер! — дээн. Херек парын. В. С. Дамдын-оол суурда эң эки дружинниктерин эвилелдеп алгаш, Холчукче машиналыг хапкан. Машинаны даг артынга тургускаш, дружинниктер ээрик улус өттүнүп чоруурга, ийи кижи аъттар маңы-биле келген-не. Боомоңгулут ийи хулиган аъттар кырындан черге кээп дүшкеннер. Дружинниктер чогуур хемчээн апканы ол. Демгилери Улуг-Хем районнуң Торгалыг суур чурттуг Максим Артаа, Радик Дамдын-оол болган. Ынчан-на Холчук суурнуң клуб эжиин дружинниктер дуй турупкан. Ол-ла [illegible] оолдар туттурдулар. Урангай Дажы, ол кежээ дружинниктерниң негелделиг айтырыынга харыылап тура, ийи хавап, бажың ишти, ясли-сад оорлааның чугаалап берген. Когарааи ээлер — К. Шожан-оол ийи хаваны, башкы Э. Куулар бажың иштин, ясли-сад эргелекчизи Чыртак-оол 20 кг печенье, беш хлебти буруулуглардан эгидип алыр аргалыг болган.

Торгалыг-биле Холчук аразы барык-ла 70 километр ажыг. Үш-Меңүк тайгалып база ажар. 15—16 харлыг оолдары он бижек тудуп алгаш, ырак-узак чер чорупт, арт сын ажып чорда эскербес, херексевес ада-иезинин даа чегенчиин. Школаның башкыларының харысалга чогун. Мындыг элдептиг таварылга Торгалыг көдээ Советиниң күүскомунга-даа дүвүреңчиг болгу дег.

Торгалыг суур В. С. Дамдын-оолга хамаарылга чок-даа болза, ооң сагыш-сеткили [illegible] румнуң байдалы дээш база-ла дүвүреп чорууру торга-[illegible]

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

ДЕЛГЕМ ӨРЭЭЛ БОЛЗА

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң филология факультединиң бешки курузунда өөренип турар бис. Институтка өөренип киргеш, дыка хөй чаа, солун чүүлдерни билип алдывыс.

Башкыларывыс Ш. Ч. Сат, К. Б. Март-оол билиг чедип алырывыска күжүн, билиин харамнанмайн, эртемче эге базымнарны ажыдып бергеннер. Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказында чурт шинчилел килдизинге дыл болгаш тоогу талазы-биле айтырыгларлыг бола чеде бээр бис. Бистиң республиканың тоогузунуң, оон сайзыралының база дыл, тоогу талазы-биле тураскаалдарының, тыва чогаалчыларның болгаш орус, совет чогаалчыларының тыва дылче очулдуртунган номнарын ол килдистен ап номчуп болур.

Килдистиң [illegible] ым студентилерни эвилен, ээлдек хүлээп алгаш, херектээн чүүлдеривисти тып бериг, сонуургаан айтырыгларывысты күзелдиг-биле та[illegible]лер. Тоолдарны, төөлчүргу[illegible] библиотека [illegible] ажык [illegible]

Мында бирге чүве — оон өрээлиниң 17-ле квадрат метр тар, кызыңгы-даа. Номнукчуларга чүгле 2 стол бар той чиптип, олар чорп база чедишпес. Оол улаалышкан 1—2 [illegible] олурар чер чедишпес. Ид[illegible] чыларга [illegible] черни [illegible]

Килдистиң ном фондузу бо чылдың эгелиинде 3617 экземпляр турган. Ол сан хүн тудум өзүп орар болгай. Библиотекада бо килдисти делгем өрээл-биле хандырарын күзеп турар бис.

Л. ДУЛУШ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

БИСТЕ МАССАЛЫГ

Күш-замыр кижизидилгезин улам экижидеринче, күш-культура болгаш спорттуң массалыг чоруун көдүреринге [illegible] Айбаал Эзгэ Барлык суурда тургустунуп бар чылдар. Күш-культура шимчээшкининиң активтилери өскен. 1981 чылда ортумак [illegible] тиинден 14 инструктор-тренер, 11 судьяны белеткээн.

[illegible] школазының спорт залы чүгле школачыларның, башкыларның [illegible] чиз суурнуң чурттакчылары хостуг шактарында волейбол, баскетбол ойнап турарлар. Чамдыкта Бай-Тайганың, Чөөн-Хемчиктиң, Ак-Довурактың спортчуларының эш-хуу ужуражылгалары база анаа [illegible]

— Спорттуң материалдыг баазазын тургузуп, оон дериг-[illegible] ГТО нормазын дужаарынга, күш-замыр кижизидилгезиниң чорудуларынга улуг ажыктыг-дыр — деп, совхозтуң [illegible] Б. П. Хомушку чугаалап турар.

Моон алгаш көөрге күш-замыр [illegible] ыкшыл бызыглаарынга херек эвес, чаагай чаагай чырыыңы кижилериңге, омак-сергек, найыралдыг болуруңга база дузалыг. Ынчангаш [illegible] суурда солун артип турар.

Ынчан спорт залга барык-ла кудумчулар аайы-биле командаларның маргылдаазы, өг бүлелерниң «Старт» деп хөй хевирлиг оюн-тоглаалары чагыс аай план ёзугаар анаа эртер. База ол ышкаш шериг белеткелиниң кичээлдерин, спорт темазынга хамаарыш кан кежээлерин, эге класстарның спортчу маргылдаааларын, [illegible] кошкак уругларның чиигет-[illegible] кежээлерин спорт залга чорудуп келдивис.

Шериг өөредилгезиниң башкызы Лемир-оол Ласурунович Саая, күш-замыр кижизидилгезиниң башкызы Заур-оол Кара-оолович Ховалыг күш-культура болгаш спортту пропагандылаар, [illegible] талазы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Спорт массалыг ажылга суурнуң [illegible] рының идепкейи база бедээн. Аныяктар С. Салчак, С. Хомушку, тооччунар Т. Сарыгоол, А. Ееров, С. Падан, С. Кара-Сал болгаш өскелер-даа эштер спорт секцияларын багай эвес хүрүүп келген.

[illegible] культура болгаш [illegible] кижилер [illegible] бар чылары өөрүнчүг. Пооктэ чаа, чижээ, Эник, Барлык. Комсомол ку-[illegible]

[illegible] Эң эң-найыралдыг, спортчу ёзу-биле ойнаан Комсомол кудумчузунуң (капитаны А. А. Донгак) командазы бирги черни алган. Спортчу командаының кежигүннери Василий Хомушку, Борис Саая, Тоолай Сергей чараш оюну-биле көрүкчүлерниң сонуургалын [illegible]

Ам улавас өг-бүлелер аразында [illegible] эртер. Башкылар, ада-иелер, [illegible] аа чурттакчылары бо хүннерде ол маргылдааларга белеткенип турар.

[illegible] күш-культура болгаш спортту массалыг болдурарынга [illegible] шын эвес. Күш-ажылчы коллективтерниң бүдүрүлге хуралдарынга бо айтырыгны чугаалажып, [illegible] Спорт дериг-херекселдерин чогуур ажыглаар, анаа хумагалыг болурунуң чугулазын демдеглекседим.

Күш-культура болгаш спорт улам массалыг болурун талазы-биле ажылдың ажыктыг чоруу бисче чедип алыр [illegible]

Б. ДЕЛЕГ-ООЛ,
Зэги-Барлык ортумак школазының директору.

МАНАП АРТЫВЫС

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» совхозта аныяктарның саны эвээш эвес. Олар ажыл-[illegible] рында хаара туттунуп, хөрээн [illegible] турупкан.

Ынчалза-даа аныяктар ажыл шагындан хостуг үезинде дүңү кайнаар баарын тыппастар. Совхозтуң дирекциязы, парткому, ВЛКСМ комитеди [illegible] хаара тудар ажылды кичээнгейге албастаан. Оон уламындан [illegible] урээ, арага-дарыга хайындыкшыр таварылгалары база бар.

Бар эвес спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге секциялары чорудуп, ынаар хөй-хөй оолдар, кыстарны массалыг-биле хаара тудуп, [illegible] ыда-даа солун болуур ийин.

Х. ХОМУШКУ.

«Шынга» хавыы

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Эртенин чылдың төнчүзүнде Бай-Тайга районда редакцияга чагаа келген. Район эмнелгезиниң чыттырып эмнээр салбырының азып-чемиңиң шынарының багайын ол чагаада хомудап бижээн.

Район эмнелгезиниң бүдүрүлге хуралынга түс чагааны сайгарып чугаалашкан. Аарыг уругларның хайгаарап турган иелерге чамдыкта чем четпейн баар ийикпе эмчилерниң диет ёзугаар белеткээн дээн чемнерин кылдынмайн баар таварылгалар турган. Эмнелгениң бүгү кухняларынга саналдар болгаш хомудалдар дептерин тургузар дугайында диэт-сестраларга, поварларга болгаш ажаакчыларга кол эмчи даас кап.

Чемни үлээриниң мурнунда [illegible] эмчилер азбап тывар, канчаар кылдынганын дептерге демдеглеп бижиирин [illegible] районнуң кол эмчизи О. Б. Саая редакцияга дыңнаткан.

ФЕВРАЛЬ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Чапаргалга аңгылыктар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.25 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Унуп келем, кызыл [illegible]». Ф. И. Шаляпинниң дугайында документалдыг телефильм. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.25 — Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 15.55 — [illegible] концерт дамчыдылга. 16.25 — «Совет Эвилелин» Киножурнал. 16.40 — «Шы-[illegible]». Разминка[illegible] лар клазы. 17.10 — ССРЭ биле Шри Ланка республиканың аразынга дипломаттыг харылзааларны тургускан хүнүнге. «Шри Ланка — кайгамчыктыг ортулук» Кинопрограмма. 17.35 — Маргылдаа клуву.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Өөредир база ки-[illegible]».

МОСКВАДАН

19.30 — И. Брамс. Гайдиниң темазынга вариациялар. Венгр [illegible] 19.50 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Останкинонуң концерт студиязынга Ленин[illegible]тиң комсомол шаңналының лауреады Дин Ридтиң киржил[illegible] 23.20 — Бөгүн делегейде. 23.35 — 00.20 — Хаак спортунга де[illegible] Чемпионаты. [illegible] 10 км. Норвегиядан [illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — Музыка. 5-ки класс. 13.00 — ПТУ суругуулдарынга. [illegible] 13.30 — В. П. Катаев. «Чаңгыс парус агарып чор» 5-ки класс. 14.00 «Флот ду[illegible]» [illegible] Монументалдыг болгаш [illegible] совет скульптура. 15.20 [illegible]

Бойдус. Сугну ажыглаары болгаш оон камгалаары. 15.40 — «Соңгу чүкте карарыштын». [illegible] 17.30 — Медээлер. 17.20 Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.20 — «Кино аяң-чоруктар альманагы». 17.40 — Уругларга фильм. «Электри кайнын кээп турарыл». 18.00 — «Тываның экраннарында». 18.15 — Теле-медээлер. 18.25 — Чарлалдар. [illegible] 19.20 «Юный медик» клуб. Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем дугайында». 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Кааргаңның хуулгаазыны». 19.45 — «Ол черинге шиитпирлээр». 3-кү дамчыдылга. 20.30 — «Комсо-[illegible]» [illegible] шаңналы дээш сугже шураарының Бүгү-эвилел маргылдаазы. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Композитор Глинка». [illegible] фильм.

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болуруң күзезиңзе». (Күш-культурукуларга сүме). 9.00 — Аныяктарның чогаадылгазы. 9.30 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.40 — «Силерге, ада-иелер!» 11.10 — «Спортлотонуң» 8-ки тиражы. 11.15 — «Аныыл чок шимчээшкин» [illegible] 11.45 «[illegible]рның черинин оглу». Эстон[illegible] Ю. Смуул дугайында. 12.20 — [illegible] 60 чылынга. РСФСР-ның [illegible] тааны ансамблдези [illegible] ти. 13.40 — Чаа мультфильмнер программазы. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Хүн-[illegible]» [illegible] 15.15 — Уругларга фильм. «Кызыл [illegible]». Уран-чечен фильм. [illegible] Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.10 — «Чириг аялгалар дугайында». 18.10 — УССР-ның улустуң артизи [illegible] 19.15 — Чапсар. 19.15 — «[illegible]». [illegible] Документалдыг фильм. 19.45 — «[illegible]». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. —

«[illegible]» 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. — «Начдин Кутасов». 22.45 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 30 км. [illegible] 23.20 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол» — «Спартак». Киевтен дамчыдылга. 2-ги, 3-кү үелер. Чапсарда болгаш тектенде — Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Хөглүг челээш». Уругларга фильм-концерт. 14.50 — «Бистиң секретарывыс». Документалдыг телефильм. 15.20 — «Эстраданың янзы-бүрү ыңнары». 15.50 — «Хүлер болгаш кан». Курган[illegible] шериглериниң дугайында документалдыг телефильм. 16.50 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Ийи хевир. Трамплинден халыын. Норвегиядан дамчыдылга. 17.20 — «Ольстерниң [illegible]». Документалдыг телефильм. 18.10 — «[illegible]». Эртем-тайылбырлыг программа. 18.55 — Делегейниң байдалының дептулары. 19.10 — «Накс болгаш Ариадна» деп балетке А. Руссельдиң музыказы. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «[illegible]». 19.45 — «Музыкалыг киоск». 20.15 — «Эрмитаж. Германияның уран чүүлү». 15-ки фильм. 20.45 — «Чонның аялгалары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Ийи хевир. 15 километрге чарыш. Норвегиядан дамчыдылга. 22.15 — 23.30 — «Бо таварылга Пави станциязының ындынга болган». Музыкалыг телефильм.

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.55 — Г. Гендель. Оркестрлиг арфага концерт. 9.10 — «Будильник». 9.40 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.30 — «Кадыкшыл». 11.15 — «Эртенги почта». 11.45 — «Коңзаден дамчыдылга». 12.45 — «Музыкалыг киоск». 13.15 —

«Таллинниң бөмбүрү» деп фехтованиеге делегей маргылдаазы. 13.45 — «Дакота». Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктен. 14.10 — М. Горький — «Егор Булычев болгаш өскелер-даа». Фильм-шии. 16.45 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.45 — «Топтыжак». Мультфильм. 17.55 — «Делегей панорамазы». 18.40 — 18.55 — Чапсар. 18.55 — «Зарниовтар — джигиттер». Фильм-концерт. 19.20 — «ТТ-ның экранынга бир дугаар». «Сыгыр дан бажындан кара хүнге чедир». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Силерге, [illegible]!» Музыкалыг программа. 22.25 — Коньктиг маңнаар спортка делегей чемпионады. Эр улус. 22.55 — 23.30 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Трактор» — «Динамо» (Москва). 3-кү үе.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Хөл дугайында» туузы. Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 «Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 15.20 — «Вашингтонуң карак чаар чоруу». Социалистиг чурттарның корреспондентериниң беседазы. 15.50 Петре хоорайның шеригже аъттанып турарлары биле Кызыл туктуг адыгжы тоску гвардейжи дивизияның хөгжүмнериниң ужуражылгазы. Останкинонуң концерт студиязы. 17.25 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң хоочу намдарывыс». 7-ги фильм.— «1923 чылы». 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 20.15 — Е. Сорокина биле [illegible] ады А. Бахчиевтиң күүселдези. 20.30 — «Эрмитаж. Францияның XVII чүс чылда уран чүүлү». 16-гы фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Белая кырында чаңныг». Уран-чечен фильм.

БЕС ТУБЕРКУЛЁЗУ

Чамдыкта аарыг мага-боттуң кандыг-даа кезектеринге дээптер, ол кашдаа хевирлиг болур. Оон чылдагааны кижиниң мага-бодунга туберкулёз бактериязы киргенде, кажан аарыг кижи аарыг мал-биле чоок турганының түңнелинде ук аарыг тыптыр. Кижиниң мага-бодунга туберкулёзтуң микробактерияларын кирзе-даа, ол аарыгдан аарывайн база барып болур. Ынчангаш туберкулёз бактериялары кижиниң мага-бодунга үр үеле артып каар таварылгалар турар. Организм кошкаанда туберкулёз өөскүдүкчүзү мага-ботка дораан нептерээр.

Чурттакчы чоннуң аразынга туберкулёз чүгле кижиниң өкпезинге дээр деп бодаарлары бар. Өкпе туберкулёзунда өске хевирлерни тодарадырының база эмнээриниң аргалары соолгу чылдарда чедишкиннии-биле сайзыраан. Бестерниң, карак, сөөк туберкулёзу даштыкы хевирге хамааржыр. Баштың карталарының, херээженнерниң уруг савазының, пажин-шөйүндүунуң, сидик үндүрер оруктарының, кара бүүректериниң, баарының болгаш чаваганыч талазындаазы иштики туберкулёзка хамааржыр. Бо бүгү хевирлерниң аразында эң-не нептерээнгейи — моюннуң, колдуң адаанының, бут дөстериниң бестериниң туберкулёзтары болур.

Бо аарыг дүрген-даа, хоочураан-даа хевирлиг эгелеп болур. Чамдыкта аарыг кижи өкпе туберкулёзун эрттиргенсоонда-даа, өске хевирлеринге таваржып турар. Ындыг таварылгада бестер улгадып, аразында туттуп, борбак-борбак апаар. Кеш кызыл, борбак черлер кыс-даа болуулаар. Оон олар ириңнелип, чымчаап кежин чугалааш чарылгылай бээр. Үр үелерде ол экирбестеп, ириң токтур өөлганнар тыптып кээр. Оолганнар чок таварылгада база-ла бистерни эмнедип боор. Ийи-үш ай эмнээшкиниң түңнелинде, борбак бестерни кезип эмнеп турар.

Халдавыр аас, боостаа таварып кирер болганда, моюн бестериниң туберкулёзу болганчок таваржыр. Аарыг өскээп үеде кижи сугараар, эъди кажыр, дериле болгаш хаңның составы өскерлир. Бешке чыналда тарышкы чорударга 95 хуу ыжык, сугланчылыг даа боор. Арай билдинмес болганда, бести кезип көөрү чугула. Бес туберкулёзун эмнээрде, аарыг кижиниң бүгү байдалын тыпаар ужурлуг. Оон эмнээшкини 2—6 ай дургузунда үргүлчү[illegible] 2—6 ай эмнээн соонда, [illegible] чорудары конче чугула. Бестерни ток кужу-биле чиңнеп эмнеп база болур. Чогуур ой шаанда тодараттынган аарыгны чедишкиннииг, үре-түңнелдиг эмнеп болур.

В. ДОРЖУКАЙ,
бес туберкулёзунуң эмчизи.
Кызыл хоорай.

Эмчиниң сүмези

СОНУУРГАКТАРГА

Россияга метеорологтуг станциялар XVIII чүс чылдала турган. Эң баштайгы орус метеоролог — улуг эртемден М. В. Ломоносов.

• • •

В. Берингиң ийиги Камчатка экспедициязының үезинде Петропавловск-Камчатский хоорайны үндезилээн. Экспедиция ийи суднолуг турган — «Ыдыктыг Пётр» биле «Ыдыктыг Павел». Хоорайны оларның аттарын кадып тургаш адаан.

• • •

Россияга бир дугаар автомобильди Руссо-Балтийск заводка 1908 чылда бүдүрүп үндүрген.

• • •

Сураглыг композитор Александр Александрович Алябьев — 1812 чылдың Ада-чурт дайызының маадыры. Оон фоонтуңу намдары Денис Давыдов-биле сырый [illegible]

[illegible] генералга илеткеп турган. Ол ынчаар дооскан:
— Корум-чуруум туржаанда эвне хөй чечээшкин болбас...
Хенертен эжик ажыттынган соонда, бир-ле сыйыттыг башы кестүн келген:
— Эй, оңчук, кыжынны ашкан ба?
Полковниктиң генералче өөрүп көрүнген:
— Корбес силер бе, сэр! [illegible]

• • •

Бир-ле катап сураглыг Карузо [illegible] ажылчыннар [illegible] Каш хонгаайн, аңаа мастер чедип келген:
— Синьор, бис ажмады дырупшкан [illegible] силер бе?
— Чугаажок, — деп ырлаачы харыылаан.
— Ындыг болза ажылчыннар [illegible]

Агаар

[illegible]

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

[illegible]

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң орун-солааларының 2-39-21, 2-39-.., харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, [illegible] килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-25, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче адаар.

Чагыг № 73.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкы херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00658

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 42 (11840) | 1982 чылдың февраль 19, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртэ 3 кат.

Бөгүн «Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Мария Сояның чедиишкиннинге алдар болдуруп кедурду.

Эрзин районда «Чаа оруқ» совхозтуң хоймузу Мария Кайнықовна Сояның коданында төрээн 310 хойдан 318 хураган менди доругуп турар. Мурнакчы малчын эрткен чылын чүс хойга онаашкыр 109 хураганны алгаш, чоонта чаа СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижиин-биле шаңнаткан.

Мурнакчылардан үлегерлеңер!

ЧАЙ МЕДЭЭ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының Өлеңде хойжу бригадазының хойжузу Таан-оол Үрүлеевич Ондар кадарган малының кыштаглаашкынын багай эвес эрттирип турар. Малчынның коданында хоюн шупту оолдапкан. 262 хураган онча-менди камгалап алдынган. Ынчангаш Т. Ондар төрүүр 100 хойдан 105 хураганны алганы ол. Ооң аалында саанчылар Бичии-Урут Ооржак, Чылбаан Ондар, Эмма Ондар олар чаш хураганнарны эки ажаап, өстүрүп турарлар.

Хойжу мал чемнери-биле багай эвес хандыртынган. Суугну үзүктел чок сөөртүп челирип турар.

Б. ОНДАР.

• • •

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының Хүүректигде өшкү кадарчызы Даваалаң Шалаан-оолович Сат 19 чыл ажыг үеде өшкү малдап келген. Бо чылын ооң коданында төрүүр 300 өшкү бар. Хээчун кадарчы кыштаглаашкынга чыл бүрүде ыяк кылдыр белеткенип чаңчыкан. Ол эрткен чайын 10 тонна сигенни белеткээш, кыштаанга чедирип, 10 тонна одекти белүп, кадарган өшкүзүн одар солуп, тайгаладып тургаш, эки семиртип алган.

Дуржулгалыг малчын 1982 чылда 100 өшкүге онаашкыр 100 анайны камгалап, бир өшкүден-не 860 грамм дүктү кыргыырын, 10 тонна сигенни [illegible] белеткээрин, 10 тонна кургаг одекти белээрин хүлээнген.

А. ДОНГАК.

Чаа-Хөл район.

КЫШТАГЛААШКЫННЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР, ЧАСКА ҮЛЕГЕРЛИГ БЕЛЕТКЕНИР

БЕЛЕНИНИҢ ШУГУМУНЧЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары часкы ховү ажылдарынга белеткелди бо хүннерде багай эвес чорудуп турар. Олар ылчырбе дугуйлуг 17 тракторнуң 12-зин, дугуйлуг 23 тракторнуң 11-ин септеп дооскан. Ол ышкаш кожуг машиналарының чартык кезин септеттинген.

Ажылдаарынга белен болган техниканың септеттингенин шынзылап, совхозта тускай комиссия болгаш хүлээр контроль болуу (херектүгжү Б. Сат) доктаамал [illegible]

[illegible] чыпап, ылереттинген чамдык четпестерни дүргени-биле чайладырының хемчеглерин ап турар.

Техника септелгезинде шимбээ ажылдап турар. Оларга Л. Ондар, В. Моңгуш, М. Баан, Д. Күүлар, О. Ондар болгаш өске-даа механизаторлар [illegible] ажылдап [illegible] мактадып турарлар.

Септелгениң дүргени, шынарлыг чорудуу, часка белеткелди шалыпкын дооздарының-биле механизаторлар ортузунда социалистиг чарышты органчызастаан. Ону беш хонуктан түңнеп, түңнелдеринде мастерскаяның [illegible] [illegible]

[illegible] механизаторларның, МТМ ажылдакчыларының мергежилин, ылаңгыя бөлүктер-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ылаңгыя кадр профессионалдыг [illegible] салбырының ажыл-агыйның Кызыл-Тайга салбырында органчызастап тургусткан болгаш амгы үеде аңда 30 кижи өөренип турар.

С. ОНДАР.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — МАЛЧЫННАРНЫҢ АМЫДЫРАЛЫНЧЕ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малын ыштап хүр ажырар, малдың чаш төлүн • бүрүнү-биле камгалап алыр дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Коданнарда мал чеминиң курлавыры амдызында четчири-биле бар. Суг хандырылгазы эки. Чаш хураганнарга терек шандазын болгаш ишен бүдүүнүң бүрүзүн белеткеп бээрин органчызастаан.

Автомагазиннер малчыннарга чугула херегселдерни бараанпарын чедирип, садыглап турар. Малчыннар [illegible] [illegible] шаанда ап турар.

Совхозтуң үш салбырының төптеринде албан органчызаларны болгаш агиткварталарны малчын кодан бүрүзүнге шеф дузазын көргүзери-биле быжыглаан. Олар малчыннарга улуг дузаны көргүзүп турар.

Совхозтуң [illegible] хар чуга душкен. Төрүүр хой коданнарындан ам бо хүннерде 8273 хой оолдаан, хураганнары шупту камгалап алдынган. Хойжулар Сонай-оол Сарыглар, Александр Сарыглар, Очур-оол Моңгуш, Борис Моңгуш оларның коданнарында эң хөй хой төрээн болгаш чаш хураганнары онча-менди. Төрүүр коданнарда ниитизи-биле 168 сакманчы [illegible]

[illegible] рар, соок.

Ферманың саанчылары саалда аппараттарын эки чугбайп турар. Ооң түңнелинде бо чылдың январь айның [illegible] [illegible] курупеге саткан сүдүнүң шынары кудү болуп, чүгле 2,3 сортка дужаатгынган. Ферманың челескээрин үргүлчү аштап, арыглавайн турарындан инек оргээ хоржупалган. Ферма эргелекчизи, мал эмчизи өске-даа специалистер санитарлыг арыг-шевер айтырыгларын кичээнгейге алыры чугула.

[illegible] таннарында малдың эдергеттирээзин органчызастап болурунуң аргалары бар турда-ла, [illegible] бо хүннерде чаңгыс-даа бичии чок болуп турар.

[illegible] ферма механизастаттынмаан болза-даа, инек кажааларының ишти, ниити челескээри арыг. Ол фермада 200 инек кирер чаа кажааны туткан 6 чыл ажып турар. Ону [illegible] [illegible] айтырыгны коллектив хөй удаа тургузуп келген. Ооп кандыг-даа түңнел чок болган. Совхозтуң дирекциязы бо [illegible] [illegible] хемчеглер ап чорутпаан.

Совхозтуң хавак фермазында кудук бар. Ында ажылдап [illegible]

[illegible]

П. ДАЖИНМАА.

Чөөн-Хемчик район.

ЧУРУКТАРДА: механизаторлар Н. П. Никитин биле В. Р. Балабаев техника септелгезиниң үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

1982 чылдың часкы ховү ажылдарынга техниканы четчир үезинде бедик шынарлыг септеп алыр талазы-биле боттарының кожалары — Дурмазга станциязының механизаторларының чагыдыгларын деткиваан. Тэлгы районнуң «Революцияның чалбышкы» совхозтуң машина-трактор мастерскаязының ажылчыннары шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар.

Септелге ажылында [illegible] хире кижи бар. Оларны үш бөлүкке үскен. Олар техниканы марка аайы-биле септеп турар. Септекчилерниң аразында коммунист Николай Никитин кызымак ажылы-биле мактадыг. Ол К-700 маркалыг тракторну септеп турар.

А Виктор Балабаев септелге мастерскаязынга ажылдаала чаа-ла бир чыл болган. Оон мурнунда ол ийиги оруктулуг участогунга бульдозерист болуп ажылдап турган Аныяк механизаторнуң К-700 маркалыг тракторну септелге мастерскаязынга үр болбаан.

Шоолуг эвес үрелишкиннерин кылгаш, ол тракторун белениниң шугумунда тургузуп каан.

Ажыл-агыйның механизаторлары ийи комбайнны, 7 тракторну, бир силос комбайнын ам септеп доозар деп турар.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНЕР

Ак-Чыраада хырыгнын белеткели бо хүннерде уламчылавышаан, ажыл хайнышкынныг.

«Искра» совхозтан мында ажылдап [illegible] белеткелдери-биле келген бригаданың планныг онаалдазы —400 тонна хырыгнышты мал чеминге немей белеткээн. Арткан март 1-ге чедир күүседирин олар дугурушканнар. Ынчангаш бүгү күш план күүселдезинче угланган.

Д. ХОВАЛЫГ.

КЫШТЫ ӨТТҮР — АЙЫЫР СИГЕН

— Чаа төрээн, төрүүр чыгаан болгаш оътка четпес апарган бир чүс хойну сигеннеттип тур бис. Ам сигенни төпүп тур. Бо хойларны [illegible] [illegible] өске арга чок ийип — деп, кадарчы арай мунгарап ор. [illegible]

[illegible]

[illegible] «Хадын» совхозтуң Сугдуг-Хем [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Олар шуптуу февраль ортаа [illegible] чалкы кыдыны

[illegible] ажылдап келгеннер. Ону [illegible] [illegible]

[illegible]

ан корбээн.

Сугдуг-Хемде мал чеминиң [illegible] малчыннар шуптузу билир, ынчангаш малга хайгаары хөй [illegible] [illegible]

[illegible]

ла, харын, чүгле чаа төрээн хойларны үш-дөрт хүн шылап болур. Аңаа сиген далганын бичии-бичиилеп холуп бээр.

Коңзан-оол Ооржак [illegible]

[illegible]

ганда, оларның сагыш човап турары-даа чоп.

Сугдуг-Хем бригадазы эрткен чайын 75 тонна сиген белеткээн. [illegible]

[illegible]

кышты өттүр чиир чүвези ол.

Февральдың 12-де, бригадир Сергей Балчырның чугаазынга алырга, 18-ле тонна сиген арткан. Мындыг байдалды «Хадын» совхозтуң директору Афанасий Тыхеев биле кол зоотехник Иван Петкович билип тура-ла, бо бригадаже мал чеми сөөртпейн турар. [illegible]

[illegible]

К. ЧООДУ.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң «Асахи» солуннуң (Япония) редакциязының айтырыгларынга харыылары

Айтырыг: Совет Эвилелиниң экономиктиң байдалын кайгаар үнелеп турар Силер. Силерниң чуртуңарның үлүг ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары кандыгыл? Ам совет улустуң шиитпирлеп турары кол экономиктиг айтырыгларның дугайында чүнү чугаалап болур Силер?

Харыы: Совет экономиканың байдалынга болгаш 1980 [illegible] [illegible] ниң перспективаларынга тодаргай анализти болгаш үнелээшкинни СЭКП-ниң XXVI съездизи берген. ССРЭ-де [illegible] [illegible] хөгжүлдезиниң чүгле эң чугула талаларының дугайын чугаалап, бистиң экономикавыста ажыл-херектерниң байдалының дугайын кижи бүрүзү тода билип алыр аргазы бээр чурагайларны адаарын күзээр-дир мен.

80 чылдарже Совет Эвилели күчүлүг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күштүг [illegible] кирипкен. Чурт болза ам 2,9 триллион ажыг рубль [illegible] [illegible] кайгамчык улуг национал байлактарлыг. Үлүг ажыл-агыйның кол фондулары 1 триллион 854 миллиард рубль четкен. 1971—1980 чылдарда национал орулганың немей өзүлдези 55 хуу болган ол үениң дургузунда үлетпүр продукциязын бүдүрери 78 хуу көвүдээн. Чурттуң экономиктиг [illegible] [illegible] [illegible] совет кижиниң [illegible]

байдалы чиди [illegible] [illegible] совет экономика [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дээрзин чугаалаар ужурлуг мен.

1961 чылдың нарын байдалдарында безин Совет Эвилели ниитизи-биле экономиктиг бедик темпилерни чедип алганы. Ол дээрге барымдаа [illegible] [illegible] [illegible] бүдүрери 3,4 хуу немей өскен. Сайзыраңгай капитализмниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ниитизи-биле чүгле 0,8 хуу өскенин, а оон-биле кады Великобританияга ол 6 хуу, Францияга — 5, Италияга — 2 хуу кудулаан деп демдектирип кылдыр айтып каалы.

Бодунуң он бирги беш чылының баштайгы чылында Совет Эвилели социал сорулгаларны [illegible] [illegible] улуг чаа базымны кылган. Чоннуң кижи санынга онаашкыр бүттүг орулгалар чыл дургузунда 3,3 хуу немей өскен. Ажылдакчыларның элээн хөй категорияларының [illegible] [illegible] бедээн, барык 14 миллион [illegible] [illegible] байдалы экижээн, уруглардыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызы күштелген, ниити эртем школаларының өөреникчилерин өөредилге номнары-биле халас хандырарын күштүг бүдүрүп чорударын уламчылаан. Кадык камгалалының, культурадан материалдыг базаазы бажыкан.

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ССРЭ-ниң энергетика программазы газ үлетпүрүн дүрген хөгжүдерин, ол ышкаш атом күжү-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] электроэнергия бүдүрерин калбартырын, энергияның чаа үнер дезтерин дилеп тывар ажылдарны улам калбаа чорударын көрүп турар.

Аъш-чем айтырыы он бирги беш чылда кол айтырыг болур. Аъш-чемниң ажылдап кылдынып турар программазы [illegible] [illegible] [illegible] ниң бүгү адырларын хаара тудар. Адырларның бүгү [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-агыйны хөгжүдеринге бо беш чылда бериг 190 миллиард рубльди, азы бүгү капитал салыышкыннарының 27 хуузун тускайлап берген бис. Өске-даа адырларда ышкаш күштүг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] минералдыг чемишкиннерин, техниканы болгаш өске-даа курлавырларны чер ажылдаарынче салып турар.

Айтырыг: Делегей байдалынга хамаарыштыр кол-даа айтырыгларны салыры күзенчиг-тир. Хамыктың мурнунда, совет-америк харылзааларының байдалының дугайында Силерниң бодалыңар чүл, база [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

(Уланчызы 3-кү арында).

УЛУГ ПОЛКОВОДЧУНУ АЛДАРЖЫДЫП

Москвада, Коммуна шөлүнде А. В. Суворовка тураскаалды февраль 17-де ажыттынган.

Аңаа тураскаалдың митингизинге эштер В. В. Гришин, Д. Ф. Устинов, сураглыг совет шериг начальниктери, найысылалдың партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлери, ажылчы чоннары киришкен.

Митингиге чүве чугаалааннар Александр Васильевич Суворов делегей төөгүзүнге шыгаараңгай полководчу болгаш улуг бодалдыг бооп киргенин демдеглээн. Ол хөй санныг шериг-теориктиг болгаш практиктиг чүүлдерни арттырып, шериг херээниң бүгү адырларын чаа түптелгени болгаш чүүлдер-биле байыдып.

Төрээн чуртунуң мурнунга полководчунуң аты харылзаа [illegible] чүгле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнниниң соонда үнелеп алган деп демдеглээн. А. В. Суворовтуң шериг талазы-биле арттырган чүүлдери совет шериг уран аргазының тургустуунарынга улуг салдарлыг болган.

Шыгыг кылган ак пөстү базырыткарга гранит берилген кырында тургускан хүлерлеп шуткаан тураскаал чылдарының мурнунче кестүп келген. Ооң авторлары — РСФСР-ниң улустуң чурукчузу О. Комов биле РСФСР-ниң алдарлыг архитектору В. Нестеров.

[illegible] [illegible] тайылгылары, суворовчулар алдарлыг оруе полководчуга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

(СЭТА).

СЭКП ОБКОМУНГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

Дүүн партия обкомунга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшининиң МАРН ТК-ның кежигүннери, МАРН Завхан аймак комитединиң бирги секретары Б. Бегасурэн, МАРН Убса-Нур аймак комитединиң бирги секретары Г. Бизья олар-биле ужуражылгазы болган. Тыва АССР биле МАР-ның Завхан база Убса-Нур аймактарының аразынга найыралчы харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларын ужуражылгада [illegible] [illegible] [illegible]

болгаш МАР-ның кожа аймактарының ажылчы чоннарының акы-дуңма найыралы [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-агый болгаш культура [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] талалыг база үре-түңнелдиг [illegible] [illegible] [illegible] Ужуражыышкын үезинде Тыва АССР биле МАР-ның Завхан, Убса-Нур аймактарының аразынга 1982—1983 чылдарда найыралчы харылзааларның пландарынга ат салган. СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери [illegible] [illegible]

ЭКИ ЭГЕЛЭЭН

«Тыва дагдүгү тудуга» артелиниң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылын [illegible] [illegible] [illegible] эки эгелээн. Январьда тудуг-монтаж ажылдарының [illegible] [illegible] көрүлдүг ажылдар талазы-биле 108 хуу, боттуң күжү-биле 151 хуу күүсеткен. [illegible] [illegible] 4 [illegible] [illegible] [illegible] планнарын ашкан.

[illegible] Постоянный [illegible] 60 аал ишти [illegible] № 18 чурттаалга бажыңының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] А. К. [illegible] № 3 [illegible] га тудуп турар 32 квартиралыг чурттаалга бажыңының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] В. И. Музыченко удурткан № 1 участоктар арткан айда [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] К. Б. Салчак болгаш С. Б. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

«Тыва дагдүгү тудуу» [illegible] [illegible] [illegible] ССРЭ-ниң 60 чыл оон тевээр [illegible] [illegible] кошкатпайн ажылдап турар.

М. ООРЖАК.

Кыштаглаашкын—шалыпчы ажыл-иш

СОВЕТТЕРНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Ниитинин малын кыштап хүр ажырары—хүннүң чугула айтырыы. Бо ажылче Советтерни [illegible] салып турары оон эки үре-түңнелдеринге [illegible] улуг рольдуг болурун билдинип. Чөөн-Хемчик районнуң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң хой нуруузу бо талазы-биле чамдык бөдүүн ажылдарны организастап чорудуп турары малчыннарның бо чымыштыг ажылынга улуг идиглиг болуп турар.

Районнуң мал ажылдакчылары, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин уштуп болдур-[illegible] кыштап хүр, мендиг ажыргаш, оон-биле 1982 чылдың планының даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге үнелиишкин туругу [illegible] турар. Малды кыштап менди ажырар, кышкы үеде мал продуктуларын бүдүрерин [illegible] «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарының малчыннарының эгелээшкинин районнуң [illegible] чугаар организастыг киргеш.

Амгы үеде районнуң совхозтарында 16 020 ажыг шээр мал 335 кыштагларда, 10680 [illegible]

[illegible]

Д. КАРА-САЛ.

ҮЛЕГЕРЛИГ

Идеология ажылының дуржулгазындан

[illegible]

В. САТ.

КАЖАН АЖЫЛДААРЫЛ?

«Хемчик» совхозта хойжунуң бригада бар. Бир дугаар бригаданың 3680 хоюнуң 2277-зи [illegible] 2265 хураганны, а ийиги бригадада шупту 3759 хой-нуң 2282-зи төрээш, оон 2282 хураганны малчыннар камгалап алган. Хомушку Базыр, Бора-оол Саая, Андрей Донгак дээш өске-даа хойжуларның кодааннарында мал оолдаашкыны дооступ турар, хураганнары шупту [illegible] камгалаттынган.

Аалдарда мал чеми бар, суг-биле хандырылга багай эвес.

Ынчалзажок совхозтуң девискээринде бар беш кудуктуң кайызы-даа ажылдавас-тыр. Суг сөөртүр чолаачыларның ажылын ол дыка ааржыкпаан.

Ажыл-агыйның удуртукчулары (директору О. Сарыглар, партком секретары У. Монгуш) кудуктарны дарый септеп, ажылдадыр талазы-биле хемчеглерни кажан ап чорударыл?

А. ЕВРОП.

Барыын Хемчик район.

ДООСТУР ЧЕТКЕН

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң Эрбек салбырында мурнакчы хойжуларның бирээзи Туран-оол Хомушкунуң кодаанында хой оолдаашкыны доосту-рунга чоокшулаан. Ында 416 хойдан 380 хураган онча-менди алдынган болгаш оларның ажаалдазы эки дециселде.

Аныяк коммунист эрткен чылын 100 хойдан ынча хураганны, хой бүрүзүнден 3,2 кг дүктү кыргып алган.

Ол бо чылын СЕРЭ-нин тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур бе-литкен социалистиг хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: (ортузунда) бригадир З. Монгуш малчын өг-бүлениң кежигүннери Ковеймаа болгаш Туран-оол Хомушкулар-биле чугаалажып тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Партия организацияларында

КАМНААГА-КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Ленинградтың «Электросила» каттыжыышкыны пландан ажыр генератор бүдүреринге артык металл чарыгдаваан. Оон дугайында бүдүрүлгеде партком секретары А. Янков мынчаар чугаалаан:

— Мурнунда алганы продукцияның ээм албайн продукцияның өзүлдезин чедип алырын бо беш чылда бистиң коллектививис хүлээнген. Металлдың болгаш өске-даа материалдарның камналгалыг чарыгдалының талазы-биле бүдүрүлгениң инженерлериниң ажылдап кылган калбак программазын партком өөренип көрген болгаш бадылаан. Оон түңнелдерин коммунистерниң ажык хуралдарынга үргүлчү чугаалажып турар бис.

Конструкторларның ажылдап кылган чүүлдериниң ажыктыг болурунче кол кичээнгей салдынган. Лабораторияларда ажылдап турар конструкторлар кылыгларының материал чарыгдалын кызырар айтырыгларны шиитпирлеп турар болгай. Курлавырларны хумагалыг ажыглаан дээш шаңнап мактаар системаны база көрген. Коллективтиң дилеп тывыышкыннары эки түңнелдерни берип турар. Чижээ, Саян-Шушенск ГЭС-че чүдүрүп чорудупканывыс генераторну белеткээринге дашты фирмаларның ындыг машиналар кылып турар материалдарындан ийи катап эвээшти чарыгдаан бис.

«Ажылчын эстафетаның» принцивин ёзугаар чарышты дээштиг болдурганы улуг идиглиг болган. Оон негелделерин ёзугаар адырлар ажылдың бүгү чорудуунгазының дургузунда эң-не эвээш металлды чарыгдаар деп хүлээлгени алганнар. Чаңгыс наряд-биле ажылдап турар коллективтер дыка камнаагалыг ажылдап турар дээрзин парткомнуң кылган анализи бадыткаан. Ынчангаш күш ажылдың бригада аргазынче шилчиир дээш оралдажыышкынны кылган.

Партком секретарының столунуң кырында «Техниктиг депшилге. Доктаамал контрольга алыр» деп бижиктиг папка чыдар. Ол дээрге бүдүрүлгениң камналга дээш демиселиниң программазыдыр. Оларның бо беш чылда камнап алыр металлындан күчүлүг 50 генераторну кылып болур.

Л. ПОЛИЩУК,
СЭТА-ның корр.

Ленинград.

ЧЕМПИОН

Совет көдээниң кижилери

[illegible]

[illegible]

ы болур. Мен бодаарымга, хой өөнеринде доңгаан чедип ап турарының кол чажыды — [illegible] за.

Ам малчынның бодунуң хамааты бе.

[illegible]

Оон Георгий уткуй берген болуп тур — деп, Георгий [illegible]

[illegible]

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Бай-Хөл район.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ Н. А. ТИХОНОВТУҢ

„Асахи" солуннуң (Япония) редакциязының айтырыгларынга харыылары

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

[illegible] шылдакалыг боттарынга билип алыры эргежок чугула.

Совет-америк харылзаалар күзүргек дипломатияга хамаарылзаа кылдыныг [illegible] чок политиктиг оннуң объективи болу берген турарынга удур бис. АКШ-биле бир демей, доктаамал турушту харылзааларлыг болур дээш бис. Ынчаарга [illegible] айтырыглар тыптып келзе, ыңдыг айтырыгларлыг чаңгаарының аргалы чок болган, оларны кызагаапшыкыннарже [illegible] сундукпаан. [illegible] сапал-опалдарны [illegible] аргалы-биле шиитпирлезе чогуур. Ол хамыктың мурнунда дайынның болгаш тайбыңның айтырыынга шуут хамаарышкан айтырыглар дыр. Бо чепсектерин кызыгаар-[illegible] дүжериинин талазы-биле моон мурнунда [illegible]

[illegible]

Совет Эвилели бодунуң талазындан Европада бар болгаш олче шыгаарттынган орту-[illegible]

[illegible]

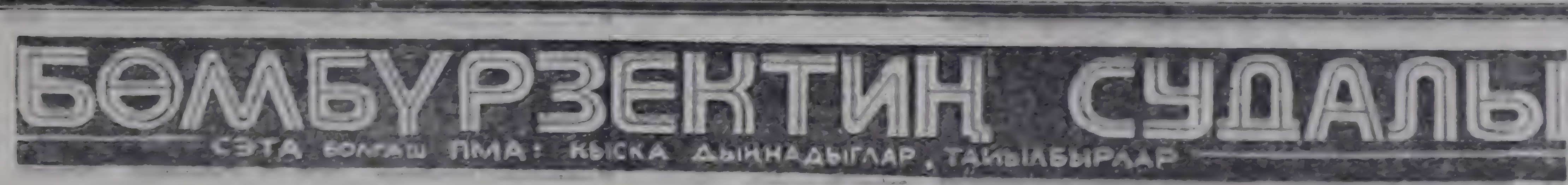

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КОНСУЛЬТАТИВТИГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПРАГА. (СЭТА). Социалистиг чурттарның: БЭР-нуң, [illegible] КУДР-нын, Кубаның, МАР-ның, ПУР-нуң, [illegible] ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң парламент бөлүктериниң удуртукчуларының ээлчеглиг консультативтиг ужуражыышкыны Прагага болуп эрткен. Аңаа совет делегацияны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң [illegible] А. П. Шитиков баштап барган.

[illegible] парламентилер аразының 1981 чылдың сентябрьда Гаванага болган 68-ки конференциязының түңнелдериниң дугайында сан-опалдарын солушкан. Парламентилер аразының [illegible]

тарының чугаалашкан. Социалистиг [illegible] парламентилерниң болгаш парламент [illegible] болгаш болган.

Империалистиг реакцияның [illegible] бурууну-биле делегей байдалы чидигленип бергеп [illegible] тайбыңны камгалап арттырар дээш, [illegible] ядерлиг чепсектерин [illegible]

[illegible] хереэнге улуг салдар болгаш [illegible] ужуражыышкын [illegible]

АКШ-тың болгаш [illegible] Польша Улус Республиканың [illegible] ужуражыышкынга хүлээп алган.

[illegible]

ПОЛЬШАДАН МЕДЭЭЛЕР

ВАРШАВА. (СЭТА). Мачаа ПКАП ТК-ның партияның иштики комиссиязының хуралы болган. Комиссия ПКАП ТК-ның 7-ги пленумунга бүдүреткилдия байдалып болгаш амгы үеде партияның составынга [illegible] чугаалашкан.

Партия органнарында болгаш организацияларында тааржыр чорудулгалар [illegible] партия эге органнары [illegible] идея талазы-биле [illegible]

[illegible] олар «Хостуг Европа», «Американың үнү» станциялары [illegible] -биле дөмей болган.

Ындыг бөлүушкуннар кайнаар [illegible] [illegible] Империалистиг бөлүктер боттарының политиказын уламчылап турар.

Поляк улуска [illegible]

[illegible]

ОБЪЕКТИВТЕ—ПОЛЬША

⊙ ⊙

Польша Улус Республиканың амгы хүннерде байдал улам чегүмчалыг болуп турары-биле тодаргайлаттынар. Фабрикалар болгаш заводтар, шахталар болгаш порттар үзүктел чок ажылдап турар. Чурттуң келир үези дээш күш-ажылчы коллективе бүрүзүнге онаажып турар харыысалганы кижилерниң хөй кезии медереп билип турар.

ЧУРУКТАРДА: Варшава күш-ажылчы амыдыралда, оон Шивээ шөлүнде: Тархомин [illegible] ПОЛФА фабрикада эмнерни хаптап турары. Ындыг марканың эмнери амыдыралга социалистиг [illegible] [illegible]

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

⊙ ⊙

ЧЫРЫТКЫЛАНЧАК ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

БУДАПЕШТ. (СЭТА-ның корр. В. Немцев). [illegible]

[illegible]

БИЛЧИИШКИННИҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ ЧЫЛДАРЫ

КОЛОМБО. (СЭТА-ның корр. В. Баннлов). Шри Ланканың болгаш Совет Эвилелиниң [illegible] дипломаттыг харылзааларны доктаатканы түрүскен үеден бээр 25 чыл — билчиишкинниң болгаш найыралдың чээрби беш чылы-дыр деп, Шри Ланканың [illegible]

[illegible] Абдул Кадер Шахул Хамид СЭТА-ның корреспондентизи [illegible]

Ийи чурттуң [illegible] министр онзалап демдеглээн.

Тайбыңның [illegible] Шри Ланка биле Совет Эвилели делегей [illegible] туржур.

ЖЕНЕВАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА (СЭТА). [illegible] Республикалар делегацияларының [illegible] болгаш Америка [illegible] Штаттарының [illegible] болган.

ЫРААЖЫЛАР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилелиниң эртем методиктиг конференциязы бистиң республикада бир дугаар болуп эрткен. Аңаа республиканың музыка школаларының болгаш ниити билиг школаларының ыры башкылары киришкен. Баштайгы хүнде Кызыл хоорайның № 1 музыка школазының концерт залынга чалатканнар доллур олурупкан. Телевидениеден болгаш радионуң специалистери келген.

Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилелиниң баштаар чериниң харыысалгалыг секретары С. М. Бюрбе ук ниитилелдиң [illegible] болгаш кылган ажылының дугайында илеткел кылган.

Дараазында Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Тамара Алексеевна Леонтьева эге класстарның өөреникчилеринге үнүү канчаар тургузарының дугайында илеткелди кылган. [illegible] районнардан келген музыка школаларының [illegible] башкылары 10 кижиниң нота-биле күүсеткени уруглар цикли 9 ырны хөй үнге күүседиринге башкы бүрүзү бир ырны дирижёрлап эрттиргени улуг өөредиглиг болган болгаш чалатканнар оңза сонуургал-биле дыңнап, байыр чедирген.

Дараазында «Уругларның үн өскерлиишкининге чедир ыры [illegible] эртеминиң дугайында» илеткелди ыры дирижёру А. С. Капуров, «Ниити школаларга ыры кичээлин [illegible] дугайында» илеткелди № 3 школаның ыры башкызы Г. Г. Коржавина кылган. Ол хүннүң түңнелинде № 7 школаның Малышок аттыг [illegible] ансамблиниң концерти болган. Оон удуртукчузу талантылыг хөгжүмчү болгаш физика башкызы А. М. Фирсов.

Бичии В. Симчиттиң өткүт, арыг үнү-биле орус, тыва ырларны күүсеткенин, уруглар ансамблин О. Кара-Каттың «Койгун-Хам» деп ырызын уран күүсеткенин болгаш өске-даа номерлерни [illegible] магадап дыңнап, көргеннер.

Дараазында хүн уран чуул школазының сольфеджио башкызы З. К. Казанцеваның ажыл [illegible] олуруушкан Зинаида Константиновна бичии урууларга сольфеджио эртемин канчаар дамчыдарының аргаларын практика кырынга билдилиг көргүскени [illegible] болган. Оон соонда сайгарылга кылгаш башкы бүрүзү хөйнү билип алганын чугаалап, өөрүп четтиргенин илереткен.

Кызылдың башкы институдунуң музыка башкызы В. Г. Ондарның урууларга музыканың эстетиктиг кижизидилгезиниң дугайында илеткелин [illegible] соонда башкылар бот-боттарының арга-дуржулгазын солушканнар.

Түңнелинде Кызылдың уран чуул [illegible] ажыг кижи киржикчилиг хөйнүң ыры коллективи Т. А. [illegible] удуртулгазы биле концертти көргүскен.

Б. САЯНОВ.

АГИТАТОРЛАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң агитаторларының болгаш политинформаторларының семинарын эрттирген. Оон киржикчилери чон ортузунга чорудар беседаларынга ажыглаар эргежок чугула материалдарны, сан-чурагайларны алганнар. Оон аңгыда методиктиг сүмелерни оларга берген. СЭКП райкомунуң ийиги секретары Ш. Кочега семинарга районнуң [illegible] 1982 чылда сорулгаларының дугайында илеткелди кылган.

Х. ЧҮЛДҮМ.

ДӨРТЕН ЧЫЛ ЭРТКЕН

ССРЭ-ниң улустуң артизи М. А. Ладынина биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады хаван ажаакчызы А. В. Лазикова олар «Хаван ажаакчызы болгаш кадарчы» деп кинону тырттырып турда ужурашканнар. Чоокта чаа олар база катап ужуражы бергеннер.

Москва чоогунда «Талдом» совхоз — алдарлыг ажыл-агый. Хаван азыраарының арга-дуржулгазын өөренип алыры-биле дыка хөй улус мааңаа кээп турар. Совхозтуң сураглыг улустарының дугайын совхозтуң директору А. И. Вагипов чугаалап тура, чамдыкта мынча дей каап тур:

— Бистиң хоочуннарывыстың бирээзи Александра Нефедовна Лазикова чүгле бодунуң херээниң мастери эвес, харын, артист-даа деп болур ижи. «Хаван ажаакчызы болгаш кадарчы» деп кинону сакты-дыр силер бе?

[illegible] кино үнүп эгелээнден бээр дөртен чыл эрткен. Чоокта чаа ону телевидение дамчыштыр база катап көргүстү. [illegible] база катап-ла ооң хөктүг болуушкуннарын чаптап, оон маадыры-биле кады оларның амыдыралын бичии када [illegible].

Кинону Александра Нефедовна база көрген болгаш ол үени сактып орган.

— Бичии көңгүс бичии мен, чаа-ла хаван ажаап эгелеп турганым ол. Оон мени кино тырттырар улус дузалажырын дилээн. Артист Марина Алексеевна Ладынина-биле таныжып алдым. Ол хаван ажаакчызы Глаша Новикованы ойнап турган, а мен ооң бир дугаар дузалакчызы апарган мен. Көңгүс чаа торуттунген хаван оглун кинога уйгаттыр көргүскенин сактып тур силер бе? Ол хаван оглун эң баштай мен холга алдым. Азы мындыг таварылга: хаван оолдарының [illegible] Кинода ол чер каш-ла секундада дургузунда карап кынып. А аңаа белеткел үр болган. Хаван оолдарын эмискик эмеринге өөредир ужурлуг турган. Кинога тырттырар бүдүүлүнде, күжүрлерни бичии аштадыр дээш, чемгербээн. Ынчан оларның алгы-кышкы-ларын [illegible] коңчуг бөөрга, бүдүү чемгерипкен мен. Эртен кино тырттырып турда, эмискикче чагдавастааш турупкан. Кап-чап-даа чадаштывыс. Ам каптаар. Үүлгеткен херээнип [illegible] мен. Иван Александрович Пырьев мени ат кылып каг часкан ийик — деп Александра Нефедовна хүлүмзүрүп ор.

Мензэ автоматчыткан хаван кажаазын база көргүстү. Ол ферма — совхозтуң чоргааралы. Ону кинодаазы-биле [illegible].

— Амыдырал база оон өскерилген болгай. Ажыл хүнү бөлин шак аайы-биле хуваат[illegible] эвес. Аныяктар мааңаа хөй кээп турар. Мээң оглум база хаван ажаай берди — деп чугаалап ор.

Дөртен чыл дургузунда хөй ле суг аккан. Суурда болгаш ооң амыдыралында өскерилгелер [illegible]. Александра Нефедовнаның мергежилге бердингени хевээр арткан. Ол ам участок удуртуп турар, орден-хавыяа-биле шаңнаткан. ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады болган.

Кинону тырттыргандан бээр хөй чылдар эрткен соонда, сураглыг хаван ажаакчызы биле [illegible] артист [illegible] ниң ишчилериниң ужуражылгазы болуп турда, таваржы бергеннер.

— Кандыг коңчуг ужуражылга дээр силер! — деп, ССРЭ-ниң улустуң артизи Марина Алексеевна Ладынина чугаалады. — Ийилээн [illegible] бүдүн зал хол часкап турду. Бодум Сибирьде Назарово суурдан болгаш, кодээниң чонунуң амыр эвес ажылын билир мен. Бо таварылганы ажыглап алгаш, Александра Нефедовнага, кодээниң бүгү ажыл-ишчилеринге чүгле экини күзедим.

А. САФОНОВ.

⊙ ⊙

Бай-Тайганың Бай-Тал суурда «Алёнушка» уруглар садының кижизидикчилери, ажаакчылары бичии чаштарны төлептиг аажы-чаңга өөредип, кижизидер дээш ажылдап турар. Оон-биле чергелештир олар суурнуң хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер. Ылаңгыя бот-тывынгыр уран чуул бөлгүмүнге доктаамал киржип, талантызын чеңга бараалгадып турар.

ЧУРУКТА: садиктиң кижизидикчилери Раиса Дмитриевна биле Тамара Кечил-оолдуң хомустап турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

⊙ ⊙

Чагааның изи-биле

ЧОГУУР ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРГЕН

«Шынга» келген бир чагааның авторунуң бижээни болза, арагалаар, ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар-биле ажылды СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң парткому, мында кодээ Совет, профэвилел болгаш ВЛКСМ комитеттери чогуур деңнелде тургуспаан дээн. Шүгүмчүлелдиг фактыларның чамдыызы бадыткаттынган.

«Олег Сат дээрзи Культура бажыңынга оолдар-биле чогушкаш, боо чаза тудупкан, ок кымга-даа дегбейн баргамы чалаа болган... ВЛКСМ кежигүнү Валерий Монгуш арагалап, хөй-нийтиниң корум-чурумун үреп турган» деп, автор биске дыңнаткан.

Совхоз төвүнге чедип, корум-чурум үрээшкиннериниң өске-даа таварылгаларының барын билип алдывыс. Ажыл-агыйның удуртукчулары, хөй-нийти организацияларының активчилери, Хайыраканның ажыл-ишчилери арагалаар, чурум үрээр чоруктар-биле демиселди чорудуп келген. Ынчалза-даа оон дааштиг ам-даа чедип алдынмаан деп, олар демдеглеп, кижизидилге ажылының бо чугула участогунче моон-даа соңгаар кичээнгейни угландырар бис деп чугаалап турдулар.

Шыпап-ла, эптежир арга чок ийи-чаңгыс чүүлдер суурда бар-дыр. Аңаа, бирги ээлчегде, Олег Саттың үүлгедиин база ол ышкаш арагалап алгаш ок-бижек тудар өске-даа чоруктар хамааржыр. Дружина кежигүннериниң дежурныйлаашкын үезинде дуржуктаныпп турган нардан хунаап алдынган «чепсектерни» база көрдүвүс. Оларны «тээгүзүн» дружина штавының начальниги, совхоз директору Х. С. Дамба-Даржаа биске чугаалады.

— Мал чемин сөөртүп экелди, ону каяа дүжүрерил? — деп, үжен хар иштинде ажылчын совхоз директорунга кире дүшкен.

— Фермага баарывыска, ону хүлээп алыр кижи чогулу, мал чемин аңаа-ла тептер эвес.

«— Шынна» чугаалады. Манаар апарган-дыр сен ийин — деп Хүлер-оол Салчакович ажылчынче хүлүмзүрүг-биле көрдү.

— Маңаа биче саадай каавыт, дуннмам.

Үжелээ олур бис. Директор бодаңып олур, оон каттыра каапты.

— Коңчуг-ла турган сен аа? Арага садып ижери-биле комбикорм часкап чыткаш ачазынга туттурган, чокшуп база турган. Адазы дилээрге, оон ниитке тавартпайн барган.

— Ооң соонда бодангаш мен, түңнел үндүрген. Оон бээр арага ишпестедим. Ижип билбес чемиңге деттен хераэ чок — деп, демгизи чугааны деткиди. — Эрткен оруумдур ийин. Коллективтиң үнүн херекке албаска, аданиниң чагыын дыңнаваска, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, харыысалганы ышкынарга, корум-чурум үрээшкиннери болур.

Ада-иениң, өг-бүлениң кежигүннериниң, күш-ажылчы коллективиниң дузазы-биле багай чаңын каап, амыдыралының ак оруун тып алганнар совхозта бар. Ынчалза-даа корум-чурум үрээшкиннери ам-даа бар болуп артпышаан.

Олег Сат ышкаш кезээнге херзонге оваашкыннар база бар. Бо аныяк кижи-биле кижизидилге ажылын дааштыг чорутпаан. Оон чурумун эдип алыр талазы-биле чугааны бүдүрүлге, хөй-нийти хуралдарынга, эш хуу судунга айтырыгны кедурбээн. «КП» штавының база өске-даа хөй-нийти организацияларының хана парлалгазы бо кижиниң корум-чурум үрээшкиннерин шүгүмчүлевейн турган.

Арагалаарга-даа, корум-чурум үрээрге-даа аңаа эрте бээр деп, ол бодаан чадавас. Ындыг чүве каяа турар. Олег Сат үүлгеткен херээ дээш хоругдалга кирер. Кем-херек үүлгеткеш, хоругдал адаанга чурттаары берге. Мында кандыг-даа «маадырлыг» чорук чок. Бүдүүлүк сарыыл чок, чүве билбес аанның уржуундан «коңчуг кижи мен, херек адаанга чораан мен» дээр хөөнүктер база бар. Амыдыралчы дуржулга чогундан мыдыгларның «үлегерин» чамдык оолдар коңчуг чүве кылдыр билип турар.

Ынчангаш эрге-хоойлу пропагандазын Культура бажыңы, лекторийлер, агитквартиралар болгаш өске-даа черлер дамчыштыр чорудары чугула. Херек кырында алырга, бо талазы-биле партком, кодээ Советтиң ажылдап турары эрең гей. Маңаа аныяктарның сонуургалын хаара тудуп келир солун хемчеглерни чорудары амдаа көрдүнмээн. Чижээ, аас журналдары, айтырыглар болгаш харыылар кежээлери, өг-бүлелерниң, агитквартираларның отчёттары дээш оон-даа өске. Суурнуң амыдыралында болуп турар улуг-даа, бичии-даа болуушкуннарга тайылбырны пропаганда болгаш агитацияның шыгаттынган бо аргаларын ажыглап чорударга дээштиг болуру бадыткаттынган болгай.

Профэвилел, комсомол организацияларының улусчу дружина штавы, эш хуу суду, профилактика чөвүлели кижи бүрүзүнге чедир ам-даа ажылдавайн турар. Бир эвес, чижээ, ВЛКСМ кежигүнү Валерий Монгушка комсомолчу хаалгаларны берип, оон күүседээнин контрольдап, аныяк кижи-биле беседалажып, отчёдун комсомол хуралдарынга ап турган болза, байдал бир янзы болур ийик.

Бо удаада чүвениң хөлү эртип келгенде, чурум үрээшкинниң соонда, комсомолчу Валерий Монгуш-биле чугаа болган. Ниитиниң корум-чурумун үрээн дээш ооң хуузунда херээн көрген. Оон түңнелинде Валерий Монгушка шыңгыы сагындырыгны берген. Корум-чурумун эдип алырын ол хүлээнген.

Корум-чурум үрээшкиннериниң болдурбазынга дагдыныышкын шимчээшкиниң ролю эвээш эвес. Бо домакты бадыткап турар чижектер совхозта бар. Дагдыныкчы хоочуну С. С. Сат аныяктарны деткип, оларның күш-ажылга быжыглап, эки мөзү-шынарлыг чорукка дадыктырып турар. Хоочун малчының өг-бүлези тос оол, кыстыг. Оларның улуглары совхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү участоктарында ажылдап чоруур. Онгу классты эрткен чылын дооскан Валентиназы ам саакманчылап, малдың чаш төлүн доруктуралынга эрес-шудургу чорууп көргүзүп турар.

Сүте Сундуйевичиге Александр Сат каш чыл уламчылыр дузалакчылап келген. Малчынның чаңынга ажылдап өскен оол хойжунуң ёзулуг школазын эрткен, харын-даа ол мергежилиниң талазы-биле дагдыныкчызы ашкан.

Хоочуннуң үлегерин эдерерге, оларның негелдезин хажыы чок күүседирге, мындыг болур-дур. Күш-ажылга аас-кежиин тып алыр. Совхозта С. С. Сат ышкаш дуржулгалыглар көвей. Оларны дагдыныкчы шимчээшкинче хаара тудар болза, корум-чурум үрээшкиннери оранчок кызырлыр.

Түңнелинде, дараазында чүүлдерже кичээнгейни угландырывыс. Совхозтуң парткому, мында кодээ Совет корум-чурумну быжыглаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Ынчалза-даа профэвилел болгаш комсомол организацияларының, эш хуу судунуң, профилактика чөвүлелиниң болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының ажылын партком, кодээ Совет ам-даа кедирер ужурлуг.

Редакцияга келген чагааны парткомнуң, кодээ Советтиң активиниң каттышкан хуралынга сайгарып чугаалашкан. Корум-чурумну быжыглаарының, кем-херек үүлгедиишкиниң болдурбазының, харыысалганы күштелдирерниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни аңаа ажылдап кылган.

А. ОКСУР.

Новгородтуң «Комплекс» бүдүрүлге каттыжыышкыны ап чоруур «Электроника-591-видео» деп өңнүг видеомагнитофонну бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган.

Ол электри четкизинден аңгыда автомашинаның аккумуляторундан, тускай батареядан база ажылдаар болгаш чиик. Магниттиг лентаның шала сөзүм шимчээри чаңгыс кассетага 110 минута дургузунда бижидилгени кылыр арганы бээр. Оон аңгыда телевизордан өңнүг дамчыдылгаларны ол олчаан бижидип ап болур. Өңнүг видеомагнитофон бо чылын садыгларга кирер.

ЧУРУКТА: чыынчы А. Л. Кузьмина чаа өңнүг видеомагнитофонну көргүзүп ор.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаzы.

ССРЭ-НИҢ ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

ССРЭ-ниң Далай флодунуң министерствозунуң алган медээлерин ёзугаар алырга, контейнерлер дажыыр «Механик Тарасов» деп совет [illegible] Канаданың [illegible] портундан Ленинградче оруктап кыштыг шуурган зоназынга таваржыптан. [illegible] чоогунга сугже дүшкен.

Ол девискээрде чоруттунуп турар [illegible] амыдырал [illegible] уржуундан коңчуг шаптараазының байдалда. Амы-тынындан когараан кижилер бар.

(СЭТА).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Чаштарга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.25 — «Чаңгыс рейс кылыр [illegible]». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Үнүп келем, кызыл хүнүм». Ф. И. Шаляпинниң [illegible] телефильм. 11.2[illegible] — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.25 — Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 15.55 — «Белорус чуруктары». Минскиден концерт-дамчыдылга. 16.25 — «Совет Эвилелинде». Киножурнал. 16.40 — «Шы[illegible]». [illegible] лар класы. 17.10 — ССРЭ биле Шри Ланка Республиканың аразында дипломатиктиг харылзааларны тургускан хүнүнге. «Шри Ланка — кай[illegible]». [illegible] программа. 17.35 — Маргылдаа клуву.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Өөрелир база кижилер».

МОСКВАДАН

19.30 — И. Брамс. Гайдның темазынга вариациялар. Венгр радионуң концерти. 19.50 — «Чаңгыс рейс кылыр [illegible]». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Останкинонуң концерт студиязынга Ленин-чи комсомол шаңналының лауреады Дин Ридтиң киржилгези-биле аныяктар кежээзи. 23.20 — Бөгүн делегейде. 23.35 — 00.20 — Хаак спортунга делегей чемпионаты. Херээжейлер, 10 км. Норвегиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — Музыка. 5-ки класс. 13.00 — ПТУ сургуулдарынга. Ниити биология. Үнүштерниң селекциязы. 13.30 — В. П. Катаев. «Чаңгыс парус агарып чор». 5-ки класс. 14.00 — «Флот дугайында бижип чор мен». Л. Соболевтиң чогаалдарының арыннарындан. 14.50 — Монументалдыг болгаш портреттиг совет скульптура. 15.20 — Бойлус. Сугну ажыглаары болгаш ону камгалаары. 15.40 — «Соңгу чүкте карарыышкын». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.20 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.20 — «Кино аян-чоруктар альманагы». 17.40 — Уругларга фильм. «Электри [illegible]». 18.00 — «Тываның экраннарында». 18.15 — Телемедээлер. 18.25 — Чарлалдар. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Юный медик» клуб. Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем дугайында». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Каарганның хуулгаазыны». 19.45 — «Ол терииге шиитпирлээр». 3-кү дамчыдылга. 20.30 — «Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш сугже шураашкын. [illegible] маргылдаазы. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Композитор Глинка». Уран-чечен фильм.

БҮҮРЕК ДЕГДИРИИШКИНИ

Эмчиниң сүмези

Пиелонефрит — (бүүрек [illegible]) уругларның бүүректер аарыының база бир нептереңгей хевири. Ол [illegible] янзы-бүрү микроорганизмнериниң, ылаңгыя стафилакок, ижин-шөйүндү бактериялары-биле өскүүр. Ол бактерия кижиниң шөйүндүзүнге чурттап чоруур. Аңаа чурттап турар ук бактерия мага-боттуң янзы-бүрү бүдүмелдерин шиңгээдиринге база дузаны чедирип турар.

Бир эвес ол бактерия суук албан ылгалдырар черже кирер болза, сыңыйга, бүүрек тининге, сыңый кулактарынга болгаш бүүректериниң [illegible] дегдириишкинни болдура бээр. Аарыг тарадыр микробтар бүүректерже үш орук-биле шургуп кирер: а) [illegible] (иле халдаары) б) сыңый дамчыштыр бүүректерге [illegible], в) лимфа бестерин дамчыштыр.

Хамаан [illegible] микробтар хөй кезиинде грипптиң нарыыдаашкындан, пневмония болгаш тонзилиттиң кадарпаашындан тыптыр. Бир эвес уругнуң сыңыйы дегдирип аарыыр болза, олче микробтар чайлыг кирип болур. Кадык бүүрекке халдавырлыг аарыг турумчувас болгаш дегдириишкинни болдурбас. Чамдыкта аарыг төрүмелинден ийикпе азы бүүректерге өскерлиишкиннер болганда тыптып кээр. Чи[illegible] азы бүүректер шын эвес чыдынныг апарганда, инфекция оларга турумчуур болгаш аарыг өөскүп эгелээр. Өске таварылгада ижин-шөйүндү [illegible] бүүректерге дегдириишкинни болурун хапыладыр.

— Пиелонефрит канчап тыптып кээрил? — деп, дыка хөй ада-иелер айтырарлар.

Бо аарыг янзы-бүрү чылдагааннардан тыптыр. Чамдыкта хөнертен уругнуң [illegible], температуразы [illegible] 39 градуска [illegible] болур. Лабораторлуг анализ чокка-ла сидиктиң өңү боралгак, чамдыкта хаңныг өңнүг апарганы тодарадыптар. Пиелонефриттиң бо хевири коңчуг аар эртер. Ада-ие эмчини дораан чалап көргүзер ужурлуг. Ынчангаш уругнуң [illegible] эмнедир.

[illegible] пиелонефрит билдинмес аарып эгелээр. Кичээнгейлиг ада-иелер уругнуң ажынчак апарганын, чемге хөөн чогун, ыглаачалыы болгаш арнының куурара бергенин эскерип каар, температуразы 37–37,5 чедип турар апаар. Билдинмес аарып турган үелерде [illegible] херекке албайн баары база турар. Олар эмин эрттир мо[illegible] турупканындан, ынчан барган-дыр деп бодаар. Ка[illegible] эмчиге [illegible] соонда, бүүректерде дегдириишкин эгелээни [illegible] турары [illegible]. Уругларның сидиин [illegible] [illegible] бооп билип каарлары база турар. Ол ышкаш тыным [illegible] кээрге.

Пиелонефрит — айыылдыг аарыгларның бирээзи. Аңаа [illegible] пиелогениниң чеже-даа чурум сагыыр чоруурарга, аарыг дендии-биле эмнеттинмейн баар. Аарыгның шынарлары шуут көзүлбейн, уруг аарып-даа турарын хомудавас, сидиктиң анализи база анализ [illegible] аарган. [illegible] үелер эрткенде, сидиктиң өңү катап-ла өскерилген боор. Шак мындыг шынарлыг пиелонефриттиң тодаргай үжүрү дээр. Ада-иелер мындыг [illegible] айтырарлар.

[illegible] соонда, уруг чыл чедир эмнедир апаар. Аарыгны когуп ле эмнээринге ада-иениң [illegible] негеттинер. Оон ижип турган эмин хөнертен үзери озалдыг. Бо чорук пиелонефритти [illegible]. Аарыгның катап-ла кадааары эмнээрин нарыыдадыр. [illegible] бодунар эмнээрин шеневеңер. Чүгле эмчи ол аарыгны эмнептер эмин шилип бээрин утпаңар. Эмнептен аңгыда, уругга эмнеп[illegible] хаары улуг салдарлыг. Чижээ, минералдыг суглар [illegible] болгаш өске [illegible] эмчиниң сүмезин [illegible] ажыглап болур. Клюква [illegible].

[illegible] хоругдаар. Чүге дээрге аарыгны катап-ла өөскүдүп чадавас. Бир-ле дугаарында уругда өске инфекциялар бар, чогун эки хайгаараары дузалыг. Чижээ, тифтер аарыы, [illegible], каданнаап тонзилит дээн ышкаш аарыгларны баш бурунгаар болдурбазы кузенир. Халдавырлыг аарыглардан уругну камгалаар апаар. [illegible] чамдыкта аарыгларда [illegible] пиелонефритти чижигленди.

Пиелонефрит шыңгыы аа[illegible] бар дээрзин утпаңар. Бир [illegible] болза, кадык кылдыр [illegible].

Э. ГРИГОРЬЕВА, нефролог эмчи.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, хар биче чаар. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргезин секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 9—15, чамдык районнарга 1—6 градус соок болур.

Кырынга кежүп турар булуттаар, хар биче чаар. Агаарның температуразы дүне 19—23, хүндүс 13—15 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Олар актёрлар болуп чораан» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.40 (улатиан), 20.30 [illegible].

«ПИОНЕР»: Кинчиынның 9.30. «Бөөлдээр өрге» 10.50, 12.40, 16.50, 18.40 (улатиан), 21.00 [illegible].

«ВОСТОК»: Гранат ортулуктарда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улатиан) [illegible].

«КАА-ХЕМ»: «Ылыгуурттан куу куштар» 13.50. «Мээң төлүм оорлаваңар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 [illegible].

«ЕНИСЕЙ»: «Эрлер» [illegible], 20.30 [illegible].

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-25-85, [illegible] 2-33-31, 2-15-24, [illegible] 2-33-25, [illegible] 2-25-81, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу [illegible] 2-27-43, [illegible] 2-24-46, кодээ [illegible] 2-31-17, [illegible] 2-34-73, [illegible] 2-43-25, информация килдизиниң 2-20-00, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун хүлээйн бээр [illegible] 2-32-33 [illegible].

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 43 (11841) | 1982 чылдың февраль 20, суббота | 1925 чылдан үнделгиттинген | Өртээ 3 коп.

СЭКП Тыва обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде

КЫСКА ХУУСААДА, БЕДИК ШЫНАРЛЫГ

1982 чылда совхозтарга болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге часкы хову ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге эрттирерин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарынга, ажылчы-агыйларның удуртукчуларынга дааскан. Аңаа үндезилээш СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели «1982 чылда часкы хову ажылдарынга белеткелге болгаш ону эрттирериңге немелде хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Чамдык районнар болгаш совхозтар часкы хову ажылдарын эрттирериңге белеткелди кошкак темпилиг чорудуп турар дээрзин ук доктаалда айыткан. 1982 чылдың часкы хову ажылдарынга [illegible] чогуур үезинде болгаш шынарлыг белеткээр, совхозтарга [illegible]

[illegible]

Сугаттыг черлерге картофель, ногаа, мал чеминиң культураларын өстүрер таланы-биле бот-орулга-чарылгалыг бригадаларны болгаш звеноларны четчелээрин Көдээ ажыл-агый министерствозу, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, районнарның көдээ ажыл-агый болгаш суггарылга системаларының эргелелдери кошкак боттандырып турар.

[illegible]

1982 чылдың часкы хову ажылдарының үезинде механизаторлар чедишпейн турар ажыл-агыйларга үлетпүр, транспорт болгаш өске-даа [illegible] ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың апрель 21-де хүлээп алган доктаалын баримдаалап [illegible]

[illegible]

1982 чылда чамдык совхозтарга болгаш бүрүнениң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге, Сельхозтехниканың бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга база «Сельхозхимия» [illegible]

[illegible]

Часкы хову ажылдарынга белеткел болгаш ону эрттиреринге [illegible]

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

ССРЭ-ниң [illegible] ажыл-агый министерствозунуң эң тергиин коллективтериниң Ю. А. Гагарин аттыг сылдыстыг [illegible] мурнакчыларының [illegible] ССРЭ-ниң УАЧЛ-инге чыглып келген. Февраль 18-те аңаа садтарның болгаш огородтарның продукциязын бүдүрер, белеткээр болгаш болбаазырадыр талазы-биле дуржулга солчуушкуну болган.

Мурнакчыларның чедиишкиннин дөрге совхозтар болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа бүдүрүлгелери база организациялары аъш-чем программазының чедиишкиннинг боттандырарынга эвээш эвес арга-[illegible] дээрин бадыткаан. (СЭТА-ның корр.).

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ СЪЕЗДИЛЕРИНДЕ

[illegible]

(СЭТА).

Хүннүң медээлери

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхоз бо чылдың часкы хову ажылдарының үезинде ниитизи-биле 490 гектар арбай, 200 гектар сула, 300 гектар чиңге-тараа тарыыр планныг. Ол ышкаш 10 гектар картофель, 3 гектар ногаалары база олуртур. Амгы үеде шөлдерге чажар болгаш олуртур үрезиннерин четчири-биле белеткеп ургаш, ооң бирги арыглаашкынын дооскан.

Тодаргайлаарга, 70 тонна арбайның бирги арыглаашкынын дооскан. 40 тонна сула, 12 тонна чиңге-тараа, үрезин [illegible] «СМ-4» деп марказы тараа арыглаар ийи машиналар-биле арыглап, эгеләй берген. [illegible] доострур. Ол ышкаш 71 тонна картофельдиң бирги арыг[illegible] кадагалалы эки.

Үрезин арыглаашкынынга [illegible] Вера Монгуш, [illegible] Намзак, Зоя Ооржак олар [illegible] ажылдап, [illegible] 110—120 [illegible] турарлар.

[illegible]

С. СОТНАМ.

АПРЕЛЬ 1-ДЕ ДООЗАР

Таңды районда «Россия» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында ажылдың хайнышкынныг. Ында септекчилерниң социалистиг хүлээлгезинде көдээ ажыл-агый машиналарының, тракторларның септелгезин апрель 1-де бүрүн доозарын көрген.

Бо чылдың бирги кварталында [illegible] ужурлуг. 26 [illegible] шугумунда. Машина-трактор мастерскаязының [illegible] часкы хову [illegible] апрель 1-де доозар [illegible]

Бистиң корр.

ПАРТИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ СЕМИНАРЫ

СЭКП обкомунга партия Кызыл хоорнунуң болгаш райкомнарның организастыг килдистериниң эргелекчилериниң семинары болуп эрткен.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр партийжи-организастыг ажылды улам сайзырангайжыдарының айтырыгларынга ха[illegible] эргелекчизи В. П. Суров кыл[illegible]

[illegible]

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин семинарга чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлериниң негелделеринге дүүштүр партийжи организастыг ажылды сайзырангайжыдар, ооң ажыктыг бедиглериниң сорулгаларынга [illegible]

[illegible] ажыл-агый айтырыгларынга ол база доктааган.

Партия комитеттериниң ор[illegible] эргелекчилери ажылының [illegible]

ХУУЧУЛАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

[illegible] Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана көдээ Совединиң девискээринде чурттап турар хуучу [illegible] 1982 чылда дараазында социалистиг [illegible] боттарының хуузунда дузалал ажыл-агыйынга көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин әлбеткеп, херег[illegible] кыйгырып турар.

1982 чылда боттарының хууда дузалал ажыл-агыйынга 2 тонна эътти, 100 кг саржагны бүдүрээш, кооперация садының белеткел черлеринге садарып болгаш 500 кг эки шынарлыг катты, 300 кг мөөгүнү белеткээрин хүлээнген.

Хуучу кежигүн бүрүзү бо чылын дузалал [illegible] бода малды таваан, куштуу [illegible] картофельди, ногааларны өстүрүп алгаш, ол продуктуларбиле боттарының херегледерин бүрүн [illegible]

Чагаа изи-биле

ХАМЫК УЖУР ЫРААНДА ЭВЕС

— Транспорт чедишпес. Мал чеми база үстүп тур. Суг сөөртүр чаңгыс машинавыс дүүн туруп алды. Дарый дуза чедирерин дилеп, совхоз төвүнче телеграмма чоруттум — деп, бригадир Сергей Балчыр чугаалап ор.— Та кажан-чөөн дуза келир чүве. Чамдыкта машина келзе-даа, [illegible] алгаш антынып [illegible] сөткен. Бригаданың өске дз[illegible] херекке албайн, [illegible]

арга чок. Ынчалза-даа хенертен хойжунуң малынга озалдан таварышса, директор Афанасий Абогоевич Тыхеев кымдан негээрил!

Бригадада суг сөөртүр машинадан өске чүгүрүк хөлге чок. Чолаачы кыштаанга хоюн ажаап, ынаар чардыгып турбаан болза, өске улус эмнелге чедип, магалып барын. [illegible] херээ-даа бүдүрүп ап болгай-ла. [illegible]

[illegible]

кээрде, четчир эм ап чорбас. Бир тээ автомашины неделя сайында келир болганда, эмни ооң-биле база неделя алгыйн неделя болгаш-ла бо машиннарны кезии болбас бе.

— Мээң кадарган хоюмда ым демдек чок иттер база бар — деп, [illegible] Давы сагындырды. Ол иттерни ыяап-ла «Хадын» совхозтуң деп чүгүп-биле шынылдарыл? [illegible]

[illegible]

Б. ЧООДУ.

РЕДАКЦИЯДАН: «Хадын» совхозтуң бо хойжу бригадазындан келген бир хомудал чагаа [illegible] Сүт-Хөл районнуң партия комитединиң [illegible] «Шынның» [illegible] «Кыштаг оттур—айыыр сиген» деп материалдарын райкүскомга, совхозтуң дирекциязынга [illegible] ынчангаш [illegible] дирекциязынга [illegible]

Афанасий Поломошнов — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Ол тайбың күш-ажылга төлептиг үлүүн база киирип чоруур. Амгы үеде районнуң хлеб сөөртүр автомашиназын башкарбышаан, Таңды районнуң чурттакчылыг суурларын эргип-кезип; оларга хлеб, булочка кылыгларын сөөртүп чедирер даалгазын ак сеткилдиг күүседип келген.

Афанасий Сергеевич хлеб сөөртүр машиназын дөрт чыл эдилеп турар. Ооң арга-дуржулгазы байлак, чүге дээрге ынаи мергежилинге он сес чылдың дургузунда бараан болуп келген. Үүрмек септелгени боду кылыр чаңчылдыг. Рейсче үнериниң мурнунда машиназының ниити байдалын үргүлчү хынап алыр. Ынчангаш ооң эдилээн техниказы белен-селен үрелиишкиннге таварышпас, сөөртикен чем аймаа ээлеринге үезинде чедер.

Районнуң чолаачыларының аразында чарышка киржип келгеш, шалыпчыларның санынга кирип, шаңнал-мактаарга төлептиг боол келген. Эрткен айның даалгазын ол база ажыр күүсеткен. Шалыпчы чолаачы беш чылдың ийиги чылының социалистиг хүлээлгезин ажыл херекке боттандырарынга төлептиг үлүүн киирер дээш кызымаккай ажылдап турар.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТА: районнуң шалыпчы чолаачызы А. Поломошнов.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТЕЛЕТАЙП ДЫҢНАДЫП ТУР

МЕДЭЭЛЕР

ВЬЕНТЬЯН. [illegible]

• • •

РИМ. [illegible]

[illegible]

САН-ХОСЕ. [illegible]

[illegible] Илопанго баазазынга [illegible] 70 хуузун чок кылганы [illegible]

• • •

ВАШИНГТОН. 1983 сан-хөө чылынга Р. Рейганның администрациязының федералдыг [illegible]

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 чыл февраль № 2 (96)

БУДУРУЛГЕНИҢ ЦЕХТЕРИНДЕ

[illegible] айлары [illegible] лериниде улусчу контрольдуң кол белуу 16 кижи составтыг. Оон ажылын квартал санында тургузаар ажыл планын ёзугаар чорудуп, эрткен чылдан бээр будурулгениң кол айтырыгларынга хамаарышкан хыналдаларны хөй удаа чоруткан.

Чижээ, ТЭС-тиң чуртталга фондузунуң озалга сезонунга белеткелиниң, электри станциязының кыш-кы үеде ажылдаарынга белеткээниниң талазы-биле хыналдаларны чайгы, кускү үелерде чоруткан. Коллективте профилактика чорулелиг болгаш «ком-[illegible] [illegible] күш-ажылдың сагылгачурумун хайгаарап, рейдини кылган. Ол ышкаш оттулар чуул бээр салбырнын ажылын, капитал тудуг кылдыныының складында [illegible] [illegible]ниң кадагалалын. ТЭС-те электри энергиязының камналгазын, ажылдаар чер бурузунде күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың айыыл чок чорууну байдалын, ТЭС-те кывар-чаар материалдарның кадагалалын болгаш ажыглалын хайгыылчылар хынаан.

Ол хыналдаларны чорударынга В. Г. Каблуков, З. В. Пашинова, З. Е. Радыгина, В. М. Махова, В. А. Шапочкин олар болгаш өске-даа [illegible] идепкейлиг кижилер, кижиишке-даа боттарының үлегерин көргүзүп келгеннер.

Рейд, хыналдаларның түңнелдериниң хөй кезиин чогуур хемчээн алыры-биле [illegible] кирип турар бис. А кол белуктуң бюрозунга азы ниити хуралга ону чугаалажып турарывыс арай эвеш. Бо чорук бистиң ажылывыстың бир четпес талазы дээрзин миннип, чогуур түңнелдерни үндүр дувус. Ындыг четпестерниң түңнелинде улусчу контролёрларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Оон ангыда контрольду хөйге калбаа-биле көрүү, билдингир болдурар талазы-биле ажылывысты ам-даа экижидери негеттинип турар.

Бисте улусчу контрольдуң кол белуунден ангыда цехтерде [illegible] база бар. Электростанцияда белукту С. Е. Синников, РРС-1-де белукту В. М. Грудинин, транспорт участогунда белукту [illegible] олар удуртуп турар. Электри станциязында белук хыналдаларны элээн хөй удаа чорудуп, түңнелдерин чугаалашкан. А өске-лери цехтерде ажыл-херек-че шоолуг хамылавайн, рейд, хыналдаларны эвээш чорутканнар. Ынчангаш оларның ажылын идепкейжидер дээш боттуг дузаны чедирер апаар бис.

Г. ПАШНЕВ.

Тываның электри четкилеринде улусчу контрольдуң кол белуунуң даргазы.

ТҮҢНЕЛДЕРИН АНАЛИЗТЕВИШААН

Республиканың улусчу контроль органнарының ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче кол кичээнгей салбышаан, штаттан дашкаар активтиң, белуктерниң болгаш [illegible] идепкейин улам бедидериниң хемчеглерин ап, эрткен чылын элээн ажылды кылган.

Республиканың улусчу контроль комитеди хөй-хөй хыналдаларны чоруткаш, оон 531-ин комитеттиң хуралынга сайгарган. Планныг онаалдалар күүселдезин, продукцияның шынарын, иштики курлавырларны ажыглаарынче күштүг мобилизастаары чергелиг чугула айтырыглар ажылдың кол угланыышкыны болуп турар. Улусчу контрольдуң хоорай болгаш район комитеттери хыналдаларга белуктерин, постуларын калбаа-биле киириштирерин [illegible] күштелдирген. Тудуг-ла материалдыг курлавырларны оттулар [illegible] [illegible] га кирбээн дериглерин чеп ажыглаар талазы-биле рейдилерге олар массалыы-биле кириш-кен. Олар мал чемин [illegible] [illegible] лын, малга чем белеткээр кухняларның, кормоцехтерниң ажылын доктаамал хайгаарап келген.

Күш-ажылчы коллективтерде улусчу контроль белуктери болгаш постулары [illegible] [illegible] [illegible] кыдырыы [illegible] чүгле илередирин эвес, харын долузу-биле ажыглаарын чедип ап турар. Чижээ, «Саян» совхозта [illegible] контроль белуу [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ылын илереткен. Бо хажытылышкыннарның түңнелинде курунеге чедирген когарал элээн эвес болган. Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитеди бо айтырыгны шыңгыы көрүп, немей бижилге [illegible] [illegible] Хапаевтиң ажылын-даа дужурген.

Сельхозтехкуркомпуң Кызылда районнар аразының [illegible] улусчу контроль белуу (даргазы Н. М. Злыгостев) элээн идепкейлиг ажылдаан. Ол белук рейд, хыналдаларны доктаамал [illegible] [illegible] [illegible] ацаа киириштирерин чедип алган. Чаа техниканы иштерелдери, продукцияның шынары, социалистиг өнчүнүң камгалалы, күш-ажылга болгаш амыдырал-чурттал-гага таарымчалыг байдалдарны тургусканы чергелиг айтырыглар талазы-биле хыналдаларны чоруткан. Улусчу контроль белуу бус ажылдап үндүрер херекселдиң тоймаглаанын илереткеш, хыналданың материалын хоорайның улусчу контроль комитединче шилчиткен.

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуда магадылаан эргелерин белуктер улам калбаа-биле ажыглап, четпестерни чайладыр талазы-биле айтырыгларны коллективтер мурнунга тургузуп турар. 178 херекти эш хуузунуң судтарынче шилчиткен. Белуктерниң киирген материалдарын ёзугаар 864 [illegible] административ болгаш хөй-ниити организацияларының талазындан хемчеглер хулээткен. Белуктерниң саналын ёзугаар 56 хыналданың түңнелдерин комитеттерниң хуралдарынга чугаалашкан. Хамаатыларның бижиктериниң болгаш чагаа-хомудалдарын сайгарып көөрүнүң [illegible] ажылды, оларны хүлээп алырын чер-черде органнизастааны база доктаамал контрольдаан. Бо талазы-биле хыналдаларны 953 будурулгелерге болгаш органнизацияларга чоруткан, элээн хөй чагааларны сайгарылаан, хамаатыларны хүлээп алгылаан, чамдык бил[illegible] [illegible] комитеттерниң хуралдарынга сайгарып көрген.

А. ХРИПУНОВ.

республиканың Улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар органнизастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи.

⊙ ⊙

Кызылдың куш фабриказының улусчу контроль белуунде 15 хайгыылчы кирип турар. Олар колдуунда-ла будурулгениң мурнакчылары, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг эштер. Хайгыылчылар фабриканың будуруп турар продукциязының шынарын, дагааларны азаап-темээп турарын, оларга бээр чемнерниң рационун база операторларның ажылының байдалын болгаш өске айтырыгларны доктаамал контрольга алган.

ЧУРУКТА: (солагай талдан) куш фабриказында улусчу контроль белуунуң даргазы В. М. Гаврилова, идепкейлиг хайгыылчы, мурнакчы ажылчын М. Г. Рукосуева олар херглекчилерже чорудар продукцияның шынарын хынап турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

⊙ ⊙

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ЧИДИРИГЛЕРНИ БОЛДУРБАС

Ажыл-агыйжы эвес болуп, камналганың чурумун сагывазындан бистиң Респотребсоюзтуң шугумунда, оон садыг баазаларында болгаш херглекчилер ниитилелдеринде чидириглер бар бооп турары кончуг хомудалчыг. Кызылдың садыг баазазындан Эрзин районунга келген бараанның четпе бүрүн, орукка үрелбейн, бодунуң шынарын чидирбейн кээп турарын хынап, анализтеп көөрге, үрелгени, шынары баксырааны, ирээни, доңганы, шил савалыг бараанның бузулганы хөй бооп турар.

Ногаа-чимис аймаа, шил саваларга кээп турар бараан-нар хөй үрелип турарындан садыг улуг когаралдарга, чидириглерге таваржып турар. Ону мындыг чижектер-биле бадыткап болур. 1981 чылдың август 13-те № 26-472 фактура ёзугаар Кызылдың садыг баазазындан Эрзин районунга келген яблокту тулээп ап турда 376 кг яблок [illegible] [illegible] ирий берген болган, оон өртээ 351 рубль. Ол дээрге районга садыг баазазынга улуг когарал-дыр. 1981 чылдың июнь 25-те № 12-1539 фактура ёзугаар Кызылдың садыг баазазындан келген помидорларны хынап, хулээп ап турда 307 кг помидор баштайгы шынарын чидирип, үрелип баксыраан болган, оон өртээ 714 рубль 60 копеек. 1981 чылдың август 25-те садыг баазазындан виноград келген, оон иштинден 411,2 кг үрелип, ирий берген, оон өртээ 411 рубль 20 копеек.

Кызылдың садыг баазазындан мындыг яналыг баштайгы шынарын чидирген, үрелип баксыраан, ирээн яблокту, помидорну, виноградты чүгле Эрзинче эвес, а республиканың өске-даа районнарынче машиналарга чудуруп чоруткулаан болгай.

Баштайгы шынарын чидиргеп ногаа-чимис аймаа хөй бооп турар. Оларны Тываже чорудуп турар бержекчилерден оон чидирини эвээжедир, алымында барын, үрелиишкиннерин, чидириглерни шуут болдурбас хемчеглерин шыңгыы алырын Кызылдың садыг баазазының ажылдакчылары негээр болза эки. Складтарга ногааларны, фруктуларны бержекчилерден негеде ёзугаар шын хулээп алгаш, складтарга дораан эки, багайын ылгааш, актызын тургускаш, [illegible] [illegible] [illegible] районнарже үндүрүп турар болза, чидириг эвээш болур ужурлуг.

Шил саваларга кээп турар бараанарының чидирин база-ла улуг. 1981 чылдың январь 21-де № 29-491 фактура-биле [illegible] [illegible] [illegible] Эрзин районунга келген арагалыг иштинден 15 шил водка бузук болган, оон өртээ 69 рубль 34 копеек, май 28-те келген кызыл арагадан 33 шил арага бузук болган, оон өртээ 67 рубль 17 копеек болган. Шил саваларга кээп турар соктар, минералдыг, таварыг суглар, борлтар, шилер огурцелер, помидорлар, компоттар, заправкалар орукка бузулганындан улуг чидириглиг бооп турар.

Шил саваларга кээп турар бараннарның буступ турар чылдагааны — колдуунда хааржактарны шын эвес чүдүргенинде. Кызылдың садыг баазазының чудурукчулери хааржактарны будка иштинге тырын чүдүрбес, хааржактарның аразында хос черлерлиг кылдыр чүдүргениинден база үстүнде салдынган хааржак-биле адаанда салдынган хааржактың алыгларын бот-боттарынга дээшпес, дески эвес чүдүргениинден машина чорууруга, хааржактар турган черинден шимчеп, адаанда шилдерин баспышындан савалар буступ турар.

Сөөлгү үеде чолаачылар шил савалыг бараанны кады чаар чүдүргенин шуут хынавайн турар. Чедирер черинге чедир будканың эжиинде пломбазы үрелик эвес, бүдүп болур болза-ла чолаачы хулээлгем күүсеттим, оон ыңай бараанның үрелгени, хоругулгези, [illegible] [illegible] маанчок деп билип турар. Кижи болзаарга, ол шын эвес. Бараанны машинага чүдүрүп турар үеде чолаачы чыскаа шын чүдүргенин хынап, хүлээп алыры чугула. Ынчангаш ылангыя шил савалыг [illegible] бараанарны баазалар-биле чүдүгу сөөрткен организацияларга иштай салып, чедирген когаралды деңге төлеттирери чугула.

Чамдыкта база эргелекчилериниң, ында ажылдап турар товароведтерниң харысалга чогундан. Фактурада бижиттинген бараанны машинага чедир чүдүрбейн баар, четпес бараан чорудар таварылгалар бар. 1981 чылдың январь 8-те садыг баазазы № 22-358 фактура-биле районже чүдүрүп чоруткан лапшазын хынап, хүлээп ап турда 60 кг лапша четпес болган, ону сөөртүп экелген автофургонуң эжиинде пломбазы үрелбээн, бүдүн. Четпес лапшаның өртээ 20 рубль 35 копеек. Сөөлүнде четпес лапшага хамаарыштыр негелде бижиктиг районно баштаар черн арбитраж черинче киирерис. Садыг баазазындан төлеттирген. 1980 чылдың декабрь 27-де районже садыг баазазы эът чоруткан, ол эъттен 545 кг четпес болган. Будканың эжиинде пломбазы бүдүн, эъттиң четпестээн чылдагааны сөөлүп, бузуп үндүр бээн, доңмаан каат эъттен чүдүргеш чорудупарга, орукка дойлуп, бусталып үзендиинден ынча хөй эът четпес болган. Ону арбитраж чери база-ла садыг баазазындан төлеттирген.

Бот-орулга-чарылганы бы[illegible] [illegible] [illegible] күштелдирер, социалистиг өнчүнүң бүрүн-бүдүн турарын хандырар, садыгга чидиригни кызырар талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарында айтыышкыннарны боттандырарынга хол[illegible] [illegible] [illegible] кылырынче хамаарышкан органнизациялар кичээнгейни салза чогуур. Ынчангаш Кызылдың садыг баазалары, Тываже ногааларны, автотранспорт будурулгелери бооп турар чидириглерни эвээжедиринге хамаарышкан тускай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандырып, ноон соңгаар бараанарны нормадан ажыр улуг түңнерге үндүр бижиир чорукту соксадыры чугула. Үезинде четпестерни чайладырынга улусчу контролёрлар база идепкейин көргүзер ужурлуг.

Я. СОЯН-ООЛ,

юрист.

БРАК ИДИКТЕР

Сөөлгү үеде Кызылдың аңгы заводунуң коллективи продукцияның шынарын дыка кудуратып. Ынчангаш кидис идиктерни катап эде кылыр ужурга таваржып турар. Оон түңнелинде ол будурулге январь айның планын күүсетпейн барган. Харын-даа кидис идиктер будурериниң хемчээли эрткен чылдың бо үезиндеги деңнелинден база кудулаан.

Тываның стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле курхайгаарал лабораториязының ажылдакчылары Кызылдың аңгы заводунуң бүдүрүп үндүрүп турар продукциязын сөөлгү ийи чыл тургузунда элээн каш катап хынап келгеннер. 1979 чылда хыналдага кирген продукцияның 21,7, 1980 чылда — 20,3, а эрткен чылын 48 хуузу брак болган. Шынары багай продукцияның саны ийи катап улгады берген-дир. Ол дээрге куруне стандартынга дүүшпес муң муң ажеш идиктер-дир. Оларны катап кылыр кылдыр эгиткен. Бодап-даа көрүңер. Баштайгы удаа оларны бүдүрерде хөй электри болгаш чылыг [illegible] [illegible] материал-дар үнген болгай. Ынчангаш муң-муң рубль ааа хилис барган ышкажыл. Чүгле эрткен чылдың [illegible] [illegible] санап көөрге бедин 14 муң рубль болган.

Үрей кылган идиктерни катап кылырынче куруне чеже [illegible] үндүрерин санаары ам берге. Чүге дээрге ол будурулге черинде чидириглерин бижип, демдеглеп турар журнал чок. Четпестерни эдип алырының чаа «арга-зын» олар база тып алганнар. Бракталган хөй идиктерни [illegible] [illegible] кылдыр садып турарлар. Дыка-ла кажар арга аа! Оон уламындан куруне дыка хөй каражага таваржып турар.

Хыналда [illegible] [illegible] [illegible] ол будурулгеге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ырынын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Сөөлгү хыналда 1981 чылдың май айда болган. Ынчан идиктерниң 43,9 хуузун бракталган. [illegible] [illegible] хөй кезии уруглар идиктери [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чүгле 0,56 хуу кызылган.

Элээн каш айлар эрткен соонда продукцияның шынарын хынап, контрольдаарын база кошкаткан. Эрткен чылдың [illegible] [illegible] шынары кудумл идиктер база катап көстүп келгилээн. Чүгле «Детский мир» магазинчиге кирген идиктерниң 55, а Респотребсоюзтуң магазиннеринге кирген идиктерниң 69,5 хуузу куруне стандартынга дүүшпес болган. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Бир хыналда соонда курсалыг [illegible] [illegible] чылары заводтуң белунга уруглар идиктериниң 32 хуузун бракталган.

Заводта тургустунуп келген байдалдың бир чылдагаазы бар. Ол болза завод директору А. Ф. Жаровтун, [illegible] [illegible] [illegible] ажылдакчызы мастер М. А. Фрузановаңын [illegible] [illegible] [illegible] харысалгага чок чорууру-дур. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Лаборатория ажылдап [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] оон анализтеп көрбейн турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үндүрүп келгениниң [illegible] [illegible] материалдарны [illegible] хоорайның прокуратуразынче шилчиткен.

Л. ШАГАРОВА,

Тываның стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле курхайгаарал лабораториязының инженери.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

ХАНДАГАЙТЫ

Өвүр районнуң «Кызыл туг» совхозта үнелиг тудуг материалдары: цемент, шифер болгаш тудуг ыяжы, дээлиг материалдарының чамдыктары үрелип, кайы хамаан чок төктүгелеттинип турарын хайгыылчылар илереткеш, ону дораан эдерин эрткен чылын совхозтуң дирекциязындан, прораб Б. Х. Апактан шыңгыы негээн турган. Ынчалзажок ол негелдеге холбаштыр кандыг-даа хемчег алдынмаан. Ынчангаш бо чылдың январь төнчүзүнде катап хынаалда кыырга 1665 рубльдиң тудуг материалдары үрелип, төктүглеттинген болган.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга бо дугайында айтырыгны бүгү талазы сайгарып чугаалашкан. Хайгыылчыларның негелде, сагындырыгларынга холбаштыр чогуур үезинде хемчег албааны база тудуг материалдарын багай кадагалап, төктүглеп турганы дээш совхоз директору Б. М. Кара-Сал-ды, прораб Б. Х. Апакты доңгуткан. Курунеге когаралдың чамдыызын эгидери-биле Б. Х. Апактың бир айда шалыын тыртарын комитет шиитпирлээн.

ЧАДААНА

«Октябрь 30 чылы» совхозта картофель үрезинин чыл бүрү багай кадагалап келгенин болгаш мал чемин белеткээр үеде хөй акша-хөреңгини чарыгдап турганы, Улуг-Хем районнуң девискээринге белеткээп будук-бүрүнү ол-ла черинге каапкан дугайында четпестерни Баян-Тала кодээ Советиниң чанында улусчу контроль болуу илереткен. 1980 чылда үрезинге урган 100 тонна картофельдиң 70 тоннаазы, эрткен чылын үрезинге белеткээн 220 тоннаның 100 тоннаазы үрелген, а бо чылдың үрезини 185 тонна картофельдиң 71 тоннаазын арыглап аптаарга 19 тоннаазы үрелген болган. 71 тонна картофельди арыглаан кижилерге чогуур расценкадан ажыр 600 рубльди толээн.

Эрткен чайын мал чемин белеткеп турган, немей бижилге кылып, ону кылган кижилерге артык хөй акшаны база толээни илерээн. Улуг-Хем районнуң девискээринге белеткээш, сөөртүп албайн каапкан будук-бүрүнү кылырынга 8000 рубльди чарыгдаан.

Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга ол дугайында айтырыгны чугаалашкаш, буруулуг кижилерге шыңгыы хемчеглерни хулээткен. Совхоз директору К. Б. Сарыгларны, кол экономист К. Б. Монгушту, директорнуң мал чемин будүрер база белеткээр талазы-биле оралакчызы Д-Д. Ы. Монгушту комитет шыңгыы доңгуткан. Курунеге чедирген когаралдың чамдыызын эгидери-биле К. Б. Сарыглар биле К. Б. Монгуштуң бир-бир айда, а Д-Д. Ы. Монгуштуң ийи айда шалыңын тыртарын шиитпирлээн.

ТУРАН

«Шивилиг» совхозтуң удуртукчулары электри энергиязын чарыгдаарынга камналга чок, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны болдурганын хайгыылчыларның хыналдазы илереткен. Эрткен чылын ажыл-агый ниитизи-биле 128 муң кит-шак электри энергиязын нормадан ажыр чарыгдаан. Ол дээш 2860 рубльди төлеп, элээн эвес каражага таварышкан. Совхоз будурулгезиниң аңгы-аңгы адырларынга электри ажыглалынга кандыг-даа контрольду тургуспаан. Тус-тус объектилериниң иштинде-даа, даштында-даа улуг күштүг лампаларны хүндүс-даа өжүрбейн турган.

Ажыл-агыйга электроэнергия ажыглалынга шыңгыы контрольду тургуспааны база ону кайы хамаан чок чарыгдааны дээш совхозтуң кол инженери Н. С. Тулуповту Бии-Хемниң улусчу контроль комитеди шыңгыы доңгуткан болгаш куруне чедирген когаралдың чамдыызын эгидери-биле оон ийи айда шалыңын тыртар деп шиитпирлээн.

БАЙ-ХААК

Болгаазында санаторийниң кол эмчизиниң ажыл-агый талазы-биле оралакчызы С. А. Мирошников эрге-дужаалын соора ажыглап, материалдыг чүүлдерни, акша-хөреңгини бодунга шиңгээдип ап келген. Санаторийде хайгыылчыларның оон ол четпестеринге холбаштыр аңаа кылган сагындырыгларын тоомчага албаан, оон чогуур түңнел кылбаан.

Эрткен чылдың күзүнүнде санаторийге бижитлээн трактор-биле боду хуузунда сиген кестирип алгаш, тракторист албан черинге ажылдаан кылдыр табель кылгаш, оон төлеврини куруне күселп-биле төледип берген. Санаторийниң садып алганы чаа электри станциязының «М-21» маркалыг шимчедикчизин адыргаш, бодунга ажыглааны хыналдадан илерээн. Оон аңгыда маңаа келген тудуг ыяжын, манзаарны, чоңгудан кылган плиталарны бодунуң бажыңының чанынче дажыглааш, шиңгээдип келген. Үш дүрүг липолеумну оон база бодунга ажыглааны бадыткаттынган. Ол ышкаш элээн каш айларда өске кижилерниң адынга табель кылгаш артык шалыңны ол ап турган.

Таңды районнуң улусчу комитединиң хуралынга С. А. Мирошниковтуң эрге-дужаалын соора ажыглап, куруне-ниң өнчүзүн болгаш акша-хөреңгизин бодунга шиңгээдип турганының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, ону шыңгыы доңгуткан.

Фельетон орнунга

АГААРДА ЧЫЛГЫ, ААС АШПААН ДАРГАЛАР

Эрзинчилер чамдыкта: «Эх, Эрзин, Тестиң кулуннарым аа!» дишкилээр. Хөөмейлээр ооладар мынчаар база бадыргылаар:

Эзерген Эрзин, Тестиң
Эрзин кырлаан кулуну боор,
Эрге кара эжикейниң

Эргээнейде биллээ-ле боор.
Улуг-даа, биче-даа эрзинчилер ырлап, хөглээриниден аңгыда сээир дег эстээр, хартыга дег казыргылаар кулун», «Эрзин, Тестиң дорааларын» сүт-сүт дээш көжамыктаарынга база ынак. Оон аңгыда «Түмен хоор чылгылыг Түметей апак», «Тос [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кулуу» дээн ышкаш тооллтарны дыңнаарынга, Петр Ер[illegible] [illegible] [illegible] Константин Ушин[illegible] «Эмдик оюн» ном-зуурунга олар база ынактар. Ол база тааржызга эвес.

Оларның эзир дег эстедип, [illegible] дег хадыызы турар [illegible] кижилер чоргааранып чораан. Ынчангаш маңаа хамаарышкан шын чижекти тоогудан допчулай көргүзээли. Ленин аттыг совхоз биле Сарыг-Булуң кодээ Советтиң төвү Булун-Бажы суур. Совхозтуң-даа, суурнуң-даа үндезилекчилериниң бирээзи хоочун коммунист, партизан Доңмит суралыг ээгүрүк дорузу аъттыг чораан. Ону чарышка партизанның эрес уруу Сынаа мунар. Самагалдайга-даа, Кызылга-даа болгулаан улуг-улуг байырлалдарга аът чарыжынга партизан[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кээп турган. Оон соонда партизан Доңмит чогаалчы С. К. Токтуң «Чаа Тывазынин» бир маадыры, чүгүрүк аъттарын чарышка мунуп турган Сынаа тыва эки турачыларның бирээзи, фронтучу. Бо хүннерде 70 харлаан шулукчу Василий Эрзинчин оон дугайында 1943 чылда «Партизан уруу» деп шулукту бижээн.

Бо-ла черге кожуун чурттап чораан арат Санданмааның казыргылаар кара аъды ТАР-ның 15 чылының наадымынга чүгүрүк аъттарның мурнунга эстедип келгеш «Эзир кара» деп шолалыг апарган болгаш бүгү Тывага сурагжаан.

Сурагдыг ол-ла «Доңмит дорузу» биле «Эзир кара» Ала-чурттуг Улуг дайының чылдарында тыва чоннуң беш муң эң эки аъттары-биле кады Саян сынын [illegible] фронтче чорупканнар.

Сарыг-Булуңга чыгы малдын ачызын шаандан бээр көрүп, ол чүгүрүк аъттарның төөгүзү-биле таныш хоочун мазылыг кижилер бо хүннерде болган бир элдептиг таварылганы [illegible] чокка эртирбээн.

Ол дугайын шуут тодарган [illegible] [illegible] «Доңмит дорузу»-биле «Эзир кара»-ның [illegible] ол-дыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] амгы бо хүннерде [illegible] Херим-оол Р. Бавуевтуң чылгызынга Айга чедир ужурта бээр «Мөгениг [illegible]» дээн-ле бир чадыжы чоруктар.

Чо-ок! Ол аттарга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 118 баш [illegible] саңын курут [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ленин аттыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мал естүрериниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бергеннери ол-дур ийин.

Бо дээрге бир ажыл-агыйның бүгү-ле чер базар чылгызындан [illegible] [illegible]. Эгезинде ол маллар совхозка бар турганы-ла шын. А оларның 104 бажын чүгле дөрт кижи: тодаргайлаарга, Михаил Хүлер 26, Дмитрий Балчыр биле Семён Соян 25-25, Василий Калдаажай 17, Владимир Нурзат 8 баш чылгы малды тус-тузунда чидириглээн. Читкен ол маллар чүгле эрткен чылдың декабрьда хой хевертей билдине берген.

Ынча хөй мал чаңгыс хүн, чаңгыс ай иштинде сестии хайлып бербээни-ле болгай. Совхозтуң мурнундагы болгаш амгы удуртукчулары эштер З. Бииваай, К. Лидан, кол зоотехник Б. Балы-Хем районда чылгы ажылының талазы-биле зоотехник тус[illegible] А. Сандан болгаш бух[illegible] [illegible] [illegible] ажылдакчыларны ынча хөй малдың ханы [illegible] чап чоктавайн турганы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] олурганнар. [illegible] турар бис.

Б. СОЯН.

УТКА-ШЫНАРЫН ХАНЫЛАДЫР

СКП-нын XXVI съездизинин шиитпирлеринге, СКП ТК-нын «Партийжи... политика-кижизидилгени ... ажылдары ... чорудуп турар ... В. И. Ленинниң ... совет улусту ... Кызыл-Мажалыктың № 1 школазының башкылар коллективи ... ажылдарын сонуургай уеде чорутказ.

Т. КУУЛАР, Кызыл-Мажалыктың № 1 школазының башкызы, лектор.

Лекция пропагандазы

ТУДУГЖУЛАР—МАЛЧЫННАРГА

А. ЕВРОП, Барыын-Хемчик.

Кооператорларда

ДЕМНИГ АЖЫЛДААР

КӨРГҮЗҮГЛЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Болуушкуннар болгаш түннер

УРУГВАЙ КОММУНИСТЕРНИҢ СОЛУНУ 25 ХАРЛААН

Эдуардо ВИЕРА, Уругвайның Коммунистиг партиязының ТК-ның Күүсекчи комитединиң кежигүнү.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢЧЕ ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК ТУРА-СОРУК

(СЭТА).

ЧИЛИ: ДЕРЗИИЛЭЭШКИННЕР УЛАМЧЫЛАВЫШААН

БУЭНОС-АЙРЕС.

(СЭТА)

ЛИВАН АЙТЫРЫГГА ХАМААРЫШТЫР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА).

ОЛАРНЫҢ ЧӨҢГЭЭЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр. Л. Александрова).

ДЕРЗИИ ПЛАННАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА).

Шиитпирлиг удурланыышкын

ЖЕНЕВА, февраль 18. (СЭТА).

ДАЙЫН БЕЛЕТКЕЛДЕРИ

ДЕЛИ. (СЭТА).

Л. ПАХОМОВАНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиказы.

КОММУНИСТ ДУГАЙЫНДА СӨС

Эчис чолдуң тугу киискээн
Эң-не муриуу одуругда,
Хостуг ишти баштап алган
Хоочун коммунист базып ор
сен.

Ынак Ада-чуртувустуң
Ыдык, шыпшың
кызыгаарын
Сорук күштүг камгалашкан
Солдат болуң база чордуң.
Калчаа дайзын чонгээ
кыпсып,
Кара сеткип кедеп кээрге,
Шоглап диттип албас
кылдыр.
Согуг берип шыдаан-даа
сен.

Өттүр көрүп бадылап каан
Өндүр беш чыл план
онаап
Шалып ажыр күүсеткен
Шактар саны оорушкуң.
Кошкап кыпмас
шыдамыккай
Коммунист сээң тура-соруун
Бедик чаагай идеалга
Бердингенин сөглеп чору.

М. БОЛАТ.

С Ы Г Ы Т

Айдың кежээ ырак-узак чорук кылып,
Арттар ажыр, хемнер кежир аъттанып-каш,
Сыгытчының сеткил-хөөнге тааланчыг
Сырыннаалган сергек үнүн дыңнап көр даан.
Суглуг, дээрбек кыңгыраажы хөөн киирип,
Шулурашкан дамырактар үнүн кадып,
Чыраа, саяк оглаа-дайлар соруу кирген
Чындыңнады эстеди каап өрар-дыр бе!
Даглар, шөлдер, шынааларны сактырыңга
Тамчык удуп таалаан дег, ыржым-дыр бе!
Кежээки эй булут ойбаан бакылай каап,
Хензиг-даа бол, дыңназа дээн ышкаш-тыр бе!
Хову, шөлдүң салгын-хадын чалгыннаалгаш,
Хостуг шөлээн ужупканзыг боор-дур бе!
Чалымнарга, туруглarга чаңгыланнгаш,
Чамбы-дипти эргээн ышкаш эвес-тир бе!

Ч. ЧАП.

С. СУРУҢ-ООЛ.

КИЖИНИҢ НАМДАРЫ

(Тоожудан үзүндү)

Колхозувуң ады Калинин. Чаа тургустунган колхоз. Ажыл-ишти баштап алган... [illegible]

(Уламчылыг).

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 8.40— Эртенги суда шимчээшкини. 8.55— «Малчык болурун кузээнимзе». (Күш-культуржуларга сумо... 9.00 — Аныяктарның чогаадылгазы. 9.30— «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.40 —«Силерге, ада-иелер!» 11.10 — «Спортлотонун» 8-ки тиражы. 11.15— «Айыыл чок шимчээшкин дээш». 11.45—«Шуурганныг черниң оглу». Эстониянын улуустуң чогаалчызы Ю. Смуул дугайында. 12.30— ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга. РСФСР-ниң улустун танцы ансамбльдеринин болгаш ырының ансамбльдеринин концерти. 13.40— Чаа мультфильмнер программазы. 14.15— Бедик делегейде. 14.30 — «Хөгжүмнүң ...». 15.15— Уругларга фильм. «Кыштың эртени». Уран-чечен фильм. 16.40— Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.10— «Дириг амытаннар дугайында». 18.10— УССР-ниң улустуң артизи Ю. Богатиков ырлаар. 19.00— 19.15— Чапсар. 19.15—«Кижи. Чер деп октаргайны хамгалап көр». Документалдыг фильм. 19.45 — «Кызыл шөл». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.— «Комиссар Амелин». 21.00— «Үеэ». Информастыг программа. 21.35— Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.— «Наджия Кутасов». 22.45— Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 30 км. Норвегиядан дамчыдылга. 23.20—01.00— Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Спартак». Киевтен дамчыдылга. 2-ги, 3-кү үелер. Чапаевтың тадазы. Чешт делегейниң ССРЭ чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Хөглүг солун». Уругларга фильм-концерт. 14.50— «Бистиң секретарьвыс». Документалдыг телефильм. 15.20— «Чыраалап ...». 15.50— «Хүдер болгаш кап». Курагыр шериглериниң дугайында документалдыг телефильм. 16.50— Хаак спортунга делегей чемпионады. Ийи хевир. Трамплинден халыыр. Норвегиядан дамчыдылга. 17.20— «Кызыгаардыг ...» Документалдыг телефильм. 18.10 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 18.55—Делгем байдалы... 19.10— «Вакс болгаш Арнаяа» деп балетке А. Руссельдиң хөгжүмү. 19.30— «Тамыктыг уйнар, чаштар!». ... 19.45 — «Музыкалыг киоск». 20.15 — «Эрмитаж. Германияның уран чуулу». 15-ки фильм. 20.45 — «Ноомур аргаларны». 21.00— «Үеэ». Информастыг программа. 21.35— Хаак спортунга делегей чемпионады. Ийи хевир. 15 километрге чарыш. Норвегиядан дамчыдылга. 22.15—23.30 — «Бо таварылга Париж станциязының ындынга болган». Музыкалыг телефильм.

Агаар

Республикага кожуп турар булуттаар, чамдык черлерге ... хар чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хатның дүргени секундада 3—7 метр черлер. Агаарның температуразы 14—19, чамдык черлерге 4—9 градус соок.

Кызылга кожуп турар булуттаар, хар чагбас. Агаар хүндүс 14—16 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Б. ООРЖАКТЫҢ «Ортаа Саянда Сылдыстыг бедик» деп чуруу.

КҮШ-АЖЫЛ ДУГАЙЫНДА ҮЛЕГЕР ЧУГААЛАР

«Ажылды бодуң даалаштыр, ажыл сени даалаштырар-ла мапава».

Б. ФРАНКЛИН.

«Амыдыралдың корабли күш-ажылчы ... чок болза, бүгү хаттарга болгаш шуурганнарга алзыптар».

СТЕНДАЛЬ.

«Өске кижилерге ... бодунуң күш-ажылга ... — кол хоойлу ындыг».

Я. РАЙНИС.

«Кижилерге эң үнелиг эртине — ажылдап билири».

ЭЗОП.

«Күш-ажыл ажылдың кежикти тургузуп турар ... биле ажылдап турар кижиниң аразында бызыл ... харылзааны тургузуп турар».

Д. ПИСАРЕВ.

«Кошкак азы назыны улгаткан-даа болза, хүн бүрү ажылдап турар кижилер ажылдың бергезин аныяк болгаш күштүг-даа болза, ажылга чаңчыкпаан кижилерге бодаарга чиик эрттирер».

ГИППОКРАТ.

«Күш-ажыл — амыдыралдың дүрүмү, хлебти чүгле дериин төп тургаш чедип ап болур деп чүвени бичиизинден тура ... кижи херек апарганда күштүг болгаш тура-соруктуг тып алыр».

ЖЮЛЬ ВЕРН.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Кышкы чуруму» деп фотоэтюду.

Сонуургактарга

ЧАПАЕВТИҢ ОГЛУ

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында балыглангаш, тус черниң госпитальдарынга өлген дайынчыларга тураскаадып, Борисоглебск хоорайда тургускан мемориал-тураскаалдың чоогунда база бир тураскаал бар. Ында мындыг бижилге бар: «Аркадий Васильевич Чапаев. Эжудукчу, ... 1914—1939 ч.ч.

Хамааты дайынының маадыры В. И. Чапаевтиң оглу Аркадий Чапаев ужудукчу болурун бичиизинден тура кончуг күзээр турган. Школага өөренип тургаш, аныяк ужудукчулар бөлгүмүнге өөренип турган, оон соонда авиация школазын чедиишкинниг дооскаш, ... мапиринге томуйлаткан 1938 чылда Жуковский аттыг Шериг-агаар академиязынга кирген.

1939 чылда бирги курс соонда Аркадий Чапаев академияның бөлүк дыңнакчылары-биле кады шенелде-өөредилгеге ... Борисоглебскиге келген. Аңаа өөредилге ...

Аркадий Чапаев ынчан парашют-биле халый бээрин ... эң сөөлгү минуталарга чедир самолётту камгалап алыр дээш демисешкен ... оон соонда ...

Ю. ПОРШИН

Б...

УЗУН НАЗЫЛЫГЛАР

Артемовскиниң чурттакчызы М. А. Селинченконуң паспортунда оон төрүттүнген чылы — 1873. Чурттап келгени чүс ажыг чылдарының иштинде Мария Амосовна эмчиге дуза дилеп чүгле чаңгыс катап барган. Өрт үнген черге таварышкаш, оон өжээр тургаш, ... эмчиге баар ужурга таварышкан. Күш-ажыл, ... чорук — Мария Амосованың ... үнезини.

Областа чүс ажыг хар назылыг кижилерниң саны бо түннерде ийи чүс чыгым.

Г. ДОРОФЕЕВ.

Артемовск.

МАМЛЯКАТТЫҢ УЛУГ ӨГ-БҮЛЕЗИ

Таджикистанның Пенджикент деп улуг эвес хоорайында ... [illegible]

... Биби Махкамо деп бичиилер улаа-дараа кээтуп келгилээн. ... [illegible]

Д А Ш Т Ы К Ы
БАШТАКТАНЫГЛАР

[illegible]

С. ДВОРЕЦКИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Олар артистер чораннар» 9.30, 17.30 (узаткан). «Эрлер!» 11.30, 13.30, 15.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Боолаар эрге» 9.50, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00. Киночылыңды № 56 11.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сергей Лазо» 15.00, «Чажыттыг аэмтивышы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оон база эн кaар мен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Республиканың кинозрителеринге «Боолаар эрге» деп уран-чечен фильм удавас үнүп эгелээр. Ук киномну уругларның болгаш аныяктарның М. Горький аттыг Төп студиязы үндүрген.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчыларының 2-22-21, ... телефоннар дилгээр.

Заказ № ...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Пом удурер чер, полиграфия болгаш кым садыглаар херектериниң талазы-биле эргеленнин типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ... — 0041.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 44 (11842) | 1982 чылдың февраль 21, воскресенье | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

КОММУНИСТЕРНИ, КОМСОМОЛЧУЛАРНЫ, ЧУРТТУҢ БҮГҮ НАЦИЯЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ БИЧЕ УЛУСТАРЫНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ 60 ЧЫЛ ОЮН СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ТӨӨГҮЛҮГ ШИИТПИРЛЕРИН БОТТАНДЫРАРЫНГА, ЭКОНОМИКАНЫ ХӨГЖҮДЕРИНГЕ, ЧУРТТУҢ КАМГАЛАЛ КҮЧҮЗҮН БЫЖЫГЛААРЫНГА, СОВЕТ УЛУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУН БОЛГАШ КУЛЬТУРАЗЫН БЕДИДЕРИНГЕ ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ УТКУУРУНЧЕ СЭКП ТК КЫЙГЫРЫП ТУР.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 60 ЧЫЛ ОЮНУҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫ

60 чыл бурунгаар —1922 чылдың декабрь 30-де бистиң чурттуң улустарының тура-соруу-биле Совет Социалистиг Республикалар Эвилели —ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде эң баштайгы хөй националдыг чаңгыс аай эвилел күрүнези тургустунган.

ССРЭ-ниң алдан чылы — совет улустуң амыдыралында алдарлыг болуушкун, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң, социализмниң төөгүлүг чедиишкиннериниң херечизи-дир. Бо алдарлыг байырлалга Совет Эвилели коммунизмни дем-биле тургузуп турар деңнерге эгелиг республикаларның найыралдыг [illegible] бүгү делегейниң мурнунга кестүп турар. Бистиң ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви кан дег быжыг. Төрээн Коммунистиг партиязын, ленинчи улуг херектиң бүзүрелдиг уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан оон Төп Комитедин долгандыр совет улустуң сырый каттыжышкынының бузулбас мөңге быжыг.

Совет кижилер болунуң улуг байырлалын ниитилел амыдыралының бүгү [illegible]. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы коммунистиг тургузуушкунның планнарын боттандырбышаан, чүткүлдүг, чогаадыкчы күш-ажыл-биле уткуп турар. Партия болгаш чон съездиниң шиитпирлерин ушуртулга болдурбушаан, дайынчы [illegible] быжыглаар дээш шиитпирлиг демиселди чорудуп турар.

ССР Эвилелиниң тургустунганы —Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезиниң түңнели-дир. Социал болгаш национал дарлалдың кинчи-бегин Октябрь үзе шапкан, бистиң чурттуң бүгү улустарын бот-туу [illegible] деринге ниитиниң өнчүзүн тургусканы бүгү национарның болгаш биче улустарның [illegible], оларның сырый чаңгыс эвиниң болгаш найыралының быжыг үнделезин [illegible].

[illegible] сырый каттыжышкынның кол күжү болган. Хаан чазааның тургузуунга [illegible] В. И. Ленинниң баш бурунгаар көргени ышкаш, ажылчын ангы совет тургузугга ажылчы чоннарның массаларын чедирип келген. Совет организацияның идеязы Россияның бүгү улустарының күш-ажылчы массаларынга чоок болгаш [illegible] тиг кылдыр тааржыр болган.

Чаңгыс аай эвилел күрүнениң тургустунарынга шиитпирлиг рользу РСФСР ойнаан, ынчаарга бүгү совет республикалар ону долгандыр эки тура бүзүрел-биле сырый каттышкан. РСФСР хөй националдыг баштайгы совет республика болбушаан, ССР Эвилелиниң эгези болган. Орус улус бергелерге [illegible] лаар талазы-биле оларга чаагай сеткилдиг дузаны көргүскен [illegible] дааштыңның ажып эртеринге үнелеп четтинмес улуг [illegible].

ССРЭ-ниң тургустунганы — болунуң составының талазы-биле хөй национальдыг, идеологиязының болгаш политиказының, организастыг тургузуунуң, ажыл-чорудулгазының принциптериниң талазы-биле ханы интернационалчы ленинчи большевиктер партиязының кайгамчык улуг ачы-хавыялазы-дыр. Ажылчын ангының, эң калбак массаларның үндезин ар[illegible]

ге ажыктарын могаг чок камгалап турары-биле, коммунизмниң идеалдарынга бердингени-биле, бүгү улустарның национал [illegible] өндүр чаагай кичээнгейи-биле, буржуаз национализмниң, шовинизмниң болгаш национал нигилизмниң кандыг-даа илерээшкиннерин эптеш чок кээр чоруу-биле партия чурттуң бүгү национарының болгаш биче улустарының ажылчы чоннарының [illegible]. [illegible] ажылы-биле партия сырый каттыжышкынче быжыг шиитпирлиг болур чорукту оларга кижизидип, нииги эчис сорулганы чедип алырынче — социализмни болгаш коммунизмни тургузарынче оларның тура-соруун болгаш күжүн мооннээн. Чурттуң улустарының социал болгаш национал хосталгазының, оларның экономиказын болгаш культуразын бедидериниң херээнге партия болунуң могаг чок күш-ажылын, коммунистерниң [illegible] сеткилин, кадрларның билиглерин болгаш организакчы ур[illegible] болдурган.

ССР Эвилелин тургусканы — Владимир Ильич Ленинниң идеяларының, национал политиканың ленинчи принциптериниң амыдыралчы боттанышкыны-дыр. Чаа үениң эртем бүзүү-биле анализтээриңге үндезилээш, В. И. Ленин национал айтырыг талазы-биле К. Маркс биле Ф. Энгельстиң үзел-бодалдарын чогаадыкчы, бүгү талалыг хөгжүткен. Политиктиг эрге-чагырганы чаалап алыры дээш, чаа, чөлүүшкүннең хостуг ниитилелди тургузар дээш пролетариаттың ангы демиселиниң ол айтырыгны шиитпирлээриниң дорт оруу кылдыр ол көрген. Социалистиг тургузуушкунның сорулгаларын [illegible] Төрээн чуртту камгалаарынга совет республикаларның эң сырый эвилелдиг болурунуң эргежок чугулазын Ленин ханы үндезилээн. Нацияларның аразында харылзааларга бурун долу бүзүрежилгени, эки-турачы чөпшээрежилгени, ден эргелиг эвес болур чорукту кандыг-даа хевирин чок кылырын Ленин ол эвилелдиң быжыының үнде[illegible] [illegible] кандыг-даа хажыдыышкынарга удур, бүгү ажылчы чоннарның революстуг сырый каттыжышкыны дээш бүзүрелдиг интернационалчы болгары-биле ол чайгылыш чок болгаш эптеш чок демисежип чораан. Ленинниң политиктиг [illegible] коммунистерниң дайынчы организациязының күжүн, пролетариаттың революсчу энергиязын болгаш национал ден эргеже [illegible] чаңгыс аай бүдүн чүүл кылдыр каттыштырган. Оон ажылдап тургускан идеялары амыдыралда боттанган.

Бистиң бүгү улустарывыстың социалистиг Ада-чурту — ССРЭ ышкаш нацияларның болгаш биче улустарның бүгү талалыг хөгжүлдезинге эң кыска хуусаада чындыг хөй чүүлдерни кылган күрүнени төөгү билбес. Индустриализация, көдээ ажыл-агыйның коллективизациязы болгаш культура [illegible] тургузар дээш демиселге оларның чаңгыс эви каннаалган болгаш быжыккан. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында акы-дунмалышкы улустар Төрээн чурттуң камгалаар дээш холдарындан туттунчуп алгаш [illegible] тура-соруун көргүскен. Фашистиг эжелекчилерни ылча таап, [illegible] ажыл-агыйны дайын соонда катап тургусканы бүгү улустуң үзүлбес эрес-маадырлыг чоруу болу берген.

Советтер чуртунуң улустары боттарының дуржулгазынга: чаңгыс аай эвилелге каттыжары оларның күштерин улгаттырар, социал-экономиктиг хөгжүлдени шапкынчылар [illegible] бүзүреп көргеннер. Шаандакы национал кыдыг-кызыгаар черлерниң улустары чурттуң бүгү нацияларының ажылчы чоннары-биле кады ниити өзүлүгга киргеш шаан. [illegible] тиг кезир үеже бүзүрелдиг базып кирген ниге болгаш социал депшилгениң бедиктеринге четкенинге чоргаарланыр эргелиг-даа бис. Чаа, шыныг делегей дээш кады демиселде күш-ажылдың кижилериниң улуг акы-дунмалышкы эвилели, чаңгыс аай ог-бүлени медереп билир чорук тывылган, улустарның бузулбас ленинчи найыралы — массаларның тургузукчу, төттүнмес чогаадыкчы чорук чептер[illegible].

Эрткен 60 чыл иштинде Совет Эвилелиниң социал-экономиктиг шапкын хөгжүлдезин демдеглеттинген. Ол үениң дургузунда национал орулга хөй катап өскен. ССРЭ-ниң делегейниң үлетпүр бүдүрүүшкүнүнге улуу 1922 чылда чаңгыс хүү тургаанындан амгы үеге чедир чээрби хүү чедир бо[illegible].

Улустарның найыралдыг ог-бүлезинде бүгү совет республикаларның [illegible]. Бөгүн [illegible] чүүлдер —амгы үениң сайзыраңгай үлетпүрү, көдээ ажыл-агыйы, эртеми, [illegible] турар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ССР Эвилелинге сырый каттышкан улустарның революсчу-чаартыкчы ажыл-чорудулгазының түңнели сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургусканы болган. Чуртта бышкан социалистиг ниитилел харылзаалары тургустунган, совет республикаларның экономиктиг хөгжүлдезиниң хемчээлин деңнээриниң [illegible] бүгү [illegible] болгаш биче улустарның юридиктиг болгаш херек кырында деңг эргелиг чоруу хандыртынган. Кижилерниң чаа төөгүлүг ниитилежилгези — совет улус хевиролттуниң тургустунган. Ол ниитилежилгеге совет кижилериниң төөгүлүг [illegible] таа талазы-биле ханы объективтиг [illegible] цияның бузулбас эвилелинге үндезилеттинген. Ол — ажыл-агыйжы болгаш бүгү ниитилел амыдыралын улам интернационалчыладааны, оларның аразында боттуг деңг эргелиг [illegible] ның болгаш кады ажылдажырының, хуулгажырының болгаш бот-боттарынга бүзүрежириниң харылзаалары тургустунган бистиң чуртта социалистиг нацияларның хөгжүлдезиниң түңнели-дир.

Бистиң Төрээн чурттуң социал-экономиктиг депшилгезиниң чаа бедиктеринче үнген чоруу партияның болгаш чоннуң коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының, ажылчы чоннарның чаагай чоруун болгаш культуразын улам бедидериниң, социал-ангы болгаш национал харылзааларны [illegible] демократияны сайзыраңгайжыдарының, чаа кижини кижизидериниң хемчээл болгаш нарынын-даа талазы-биле улам улгадып турар сорулгаларны боттандырып чорудар аргазы берип турар. Ол сорулгаларны шиитпир[illegible] [illegible] программазын СЭКП-ниң XXVI [illegible].

Бышкан социалистиг ниитилелде чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизи — ССРЭ-ниң улустарының акы-дунмалышкы найыралының материалдыг үндезини чедиишкиниг хөгжүп турар. Совет Эвилели — бедик механизастаттынган көдээ ажыл-агыйлыг, мурнакчы эртемниг болгаш культуралыг, күчүлүг индустриалдыг күрүне.

Республика бүрүзүнүң экономиказы ниитилелдиң күш-ажыл [illegible] чугула черни ээлеп, чурттуң национал байлаанга улам-на өзүп турар салыышкынның киирип турар. Чер бүгүде хөй националдыг бүдүрүлге, эртем база чогаадыкчы коллективтер тургустунган болгаш чедиишкиниг ажылдап турар. Ол дээрге бистиң хүннериниң социал болгаш ниитилел-политиктиг кайгамчык болуушкуну-дур.

Совет республикаларның улам ынай көдүрлүүшкүнүнге Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Соңгу чүктүң, БАМ [illegible] шиитпирлеп алыры, Кара эвес хөрзүннүг зонаны хөгжүдери дээн ышкаш нииги-эвилел ужур-дузалыг улуг улус ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээри дыка улуг черге-биле дузалап турар. Ону боттандырарынга бүгү республикаларның ажылчы чоннарының демнешкен күжениишкиннери, оларның материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын идепкейлиг мобилизастаары эргежок чугула.

Партияның угланыышкыны республика бүрүзүнүң материалдыг база угаан-бодал күштерин улгаттырары болгаш оон-биле черге лештир ону бүгү чурттуң деңнелиниң хөгжүлдезинге иштиг-биле ажыглаары болур деп, XXVI съезд демдеглээн. Партия ону совет ниитилелдиң бурунгаар хөгжүлдезиниң, ССРЭ-ниң [illegible] камгалал күжүнүң быжыглаарының, ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң өзүлдезиниң эргежок чугула негелдези болур деп көрүп турар. Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, автономнуг областарның болгаш округтарның калбак [illegible] чандырар арганы берип турар. Бүгү-ле экономиктиг болгаш социал сорулгаларны бир-ле дугаарында ниити күрүне турушундан шиитпирлээри, туе чериниң база чүгле ажылдап турар чериниң эрге-ажыктарын бодаар чорукларның кандыг-даа илерээшкиннери-биле демисежири — ажыл-херекти [illegible] жыдып болбас негелдези болур.

Амгы байдалдарда совет ниитилелдиң бүгү ангыларының болгаш социал бөлүктериниң чоокшулажыышкыны уламчылап турар, ол чорук ниитилелдиң ангы чок структуразы кол-ла база үндезининде бышкан социализмниң төөгүлүг хемчээлдеринге тургустунарынче угланган. Ол [illegible] ның кол күжү, оон «социал угаан-сарыылы болгаш социал чүрээ» (К. Маркс) ажылчын ангы болуп турар. Болунуң экономиктиг [illegible] болгаш моралы-биле ол ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш акы-дунмалышкы бөлүүнүң шуут чайгылыш чок илередикчизи боор келген болгаш болуп турар. Бистиң хөй националдыг ажылчын ангывыстың идея талазы-биле бышкан чоруу, социал идепкейи, ниити культуразы болгаш профессия талазы-биле чергежили, ангы политиканың үндезин айтырыгларын шиитпирлежиринге оон ролю доктаамал өскен турары ужун, СЭКП бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылып турар.

70 чылдарда совет ажылчын ангының бүгү национал отряттары, эң ылаңгыя чурттакчы чонунуң ниитизи оон ден-[illegible] ажылчын кадрларны белеткээринче партия чоон сонгаар-даа доктаамал кичээнгейни салыр. Бо бүгү ниитилелдиң хөгжүл[illegible] ангыларның болгаш бөлүктерниң, национарның болгаш биче [illegible] га туралыг болуп турар.

(Уланчызы 2-ги арында).

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын чедиишкиниң күүседир дээш эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, автономнуг округтарның, хоорай болгаш [illegible] районнарының, каттыжыышкыннар, бүдүрүлгелер, организациялар болгаш албан черлериниң коллективтериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның аразында Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнелин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессиональдар эвилелиниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди үндүрген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның, тудуунуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске [illegible] ри чурттуң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг депшилгезин хөгжүдеринге, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруун бедидеринге чаа [illegible] алганын ук доктаалда демдеглээн. Ниитиниң бүдүрүлгезиниң хемчээли улгаткан, [illegible] чурттарга болгаш социал-культура тудуу улам [illegible] совет эртем чаа-чаа [illegible] чедип алган.

1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын чедиишкиниң күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчи деп санаан, СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессиональдар эвилелиниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели база ВЛКСМ Төп Комитеди [illegible] чорлерни СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаан:

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАР

1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын чедиишкиниң күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эки түңнелдерни чедип алганы дээш

Узбек ССР
Грузин ССР
Азербайджан ССР
Таджик ССР
Армян ССР

1981 чылдың [illegible] болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын чедиишкиниң күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга үлетпүр талазы-биле эки [illegible] дээш

Белорус ССР
Литва ССР

1981 чылда күрүнеге [illegible] болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продукциязының [illegible] чугула хевирлерин [illegible] болгаш [illegible] түңнелдерни чедип алганы дээш

Казах ССР

АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАР, КРАЙЛАР БОЛГАШ ОБЛАСТАР

1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын чедиишкиниң күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эки түңнелдерни чедип алганы дээш

РСФСР-ден: Дагестан АССР, Калмык АССР, Якут АССР, Ставрополь край, Камчатка область, Ленинград хоорай, Ленинград область, Магадан область, Москва хоорай, Москва область, Мурманск область, Томск область, Тюмень область, Чита область, Дагестан автономнуг область;

1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын чедиишкиниң күүседир дээш үлетпүр талазы-биле эки түңнелдерни чедип алганы дээш

РСФСР-ден: Башкир АССР, Приморье край, Иваново область, Ростов область, Саратов область, Свердловск область, Челябинск область;

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип алганы, ССРЭ-ниң 1981 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкиниң күүседири дээш РСФСР-ден [illegible] шаңнаан.

Ханты-Манси, Ямал-Ненец автономнуг округтар, хоорайларның 8 болгаш [illegible] 131 районнар.

Тиилекчилер кылдыр санаттынган болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткаыннар болза:

үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының, эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор организацияларының каттыжыышкыннарының, бүдүрүлгелериниң, организацияларының болгаш албан черлериниң 871 коллективтери, оон иштинде 515-ин ССРЭ-ниң УАЧД-ниң Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел самбыразынга киирбишаан;

колхозтарның, совхозтарның, агроүлетпүр каттыжыышкыннарының, ажыл-агыйлар аразының болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң база организацияларының 749 коллективтери, оон иштинде 2?0-ин ССРЭ-ниң УАЧД-ниң Бүгү-эвилелдиң Хүндүлел самбыразынга киирбишаан.

ССРЭ-ниң 1981 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкиниң күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг [illegible] ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ынаа СЭКП ТК-ның Чиигиле секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкыннарны болгаш түңнелдерни, «Он бирги беш чылдың доктаалдарын чедиишкиниң болгаш ажыр күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын удуртулга болдурган, ажылдакчы бүрүзүнүң, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң 1982 чылда планнарын болгаш социалистиг хулээлгелерин чедиишкиниң күүседирин хандырар тодаргай хемчеглерни ылгадап алыр болгаш боттандырар. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчилери күш-ажылчы коллективтерниң [illegible], а ол ышкаш бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын улам бедидеринче, улус ажыл-агыйының алыс [illegible] болгаш одаар чүл-энергетика курлавырларын бүгү талалыг [illegible] эгелээшкиннерни чер болганга нептередириниң болгаш ажыглаарын хандырар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга — бистиң чурттуң ажылчы чоннарының болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң улуг байырлалынга турасказткан чарышты калбартыр. Үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының мурнакчы коллективтериниң чурттуң алдарлыг юбилейин тодаргай уткуур, беш чылдың [illegible] чылының доктаалдарын чедиишкиниң күүседир дээш [illegible] социалистиг чарышты хандыртыр талазы-биле эгелээшкиннерни деткиир.

Төп, республика, адырлар, чер-чер солуннары болгаш журналдары, радио болгаш [illegible] Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин улам долу чырыдыр, мурнакчы коллективтерниң, бүдүрүлге чаартыкчыларының социал-экономиктиг чугула сорулгаларны күүседириниң талазы-биле ажылының дуржулгазын, бар четпестерни, былдагааннарын ханы көргүзер ужурлуг.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчизи болган крайларга, областарга, хоорайларга, районнарга, автономнуг округтарга, бүдүрүлге каттыжыышкыннарынга, организацияларынга тудуг, транспорт, көдээ ажыл-агыйының болгаш өске-даа адырларының коллективтеринге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК байыр чедирбишаан, малдыраг ажылчыннар, [illegible] хозчу тараачыннар болгаш [illegible] ажылчы интеллигенция СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкиниң күүседир болгаш ажыр күүседир, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылын чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыр [illegible] бүзүрелин илереткен.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

ТЫВА АССР-ДЕН

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткаыннар:

1. Тес-Хем район.
2. Эрзин район.
3. Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң коллективин СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-де Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразынга киирген.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 60 ЧЫЛ ОЮНУҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

(Уланчызы 3-кү арында).

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУСТУНГА НЫНЫҢ 60 ЧЫЛ ОЮНУҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

[illegible] ажылчы чоннарның интернационалчы сырый катты [illegible] политиканы [illegible] [illegible] болгаш бичее улустарның бүгү талалыг [illegible] Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының [illegible]-биле көргүзер:

социал-политиктиг, экономиктиг болгаш национал эн [illegible] шынтпирлээриниге социализмниң тооргу [illegible] күштерин болгаш чедиишкиннерин. ССРЭ-ниң [illegible] XXVI съездизиниң шугуму тодаргай болгаш [illegible] Республиктиң материалдыг болгаш угаан-бодал күчүзүн [illegible] ССРЭ-ниң бүгү [illegible] болгаш аңаа [illegible] болгаш күрүнениң социал-экономиктиг поли[illegible] ужур-дузазын бүгү талалыг тайылбырлаар;

[illegible] келгениниң байдалын болгаш онзагай тала[illegible] чурттуң национал[illegible] бичее улустарының чоокшулажылышкынының ар[illegible] тургустунганының [illegible] [illegible]-биле тайылбырлаар;

национал хармызааларының азырларынга, ниитилел амы[illegible] бүгү [illegible] чайгаалын [illegible] социалистиг демократизмниң быжыглаарынга ССРЭ Конституциязының, [illegible] болгаш автономнуг республикаларның [illegible] ужур-дузазын бүгү талалыг тайылбырлаар;

[illegible] болгаш автономнуг республикаларның, автономнуг областарның болгаш округтарның чедиишкиннерин калбаа-биле чырыдар, чүгле социалистиг тургузуг, шайырзал [illegible] ажыл-[illegible] кызы [illegible] бүгү талалыг болгаш [illegible] хөгжүлдезин [illegible] дээрзин тодаргай көргүзер;

СЭКП-ның ленинчи [illegible] национал политиказының тайбың[illegible] интернационалчы [illegible] характерин, [illegible] удур, тайбың, демократия, национал [illegible] болгаш социал депшилге дээш демиселде совет улустуң бол[illegible] ак-дүүмэ социалистиг чурттарның ажылчы чоннарының, делегейниң ажылчын ангызының, хөгжүп турар чурт[illegible] тарның улустарының үндезин эрге-ажыктарының ниити чоруун тодазы-биле көргүзер. Хамаарышпас күрүнелерниң [illegible] [illegible] [illegible] -биле кыжаныг ёзу-биле чугаалажырын ораалдажырын, бод[illegible] [illegible] политиктиг [illegible] тиг болгаш шериг чөңгээзиниң дузазы-биле албадаар фак[illegible] [illegible] шынтпирлиг-биле [illegible].

национализм дээрге, бөгүнгү социализмге удур империализмниң хоралакчы ажыл-чорудулгазының бир кол чепсээ бо[illegible] турарын көргүзер. [illegible] [illegible] доктаамал, шынтпирлиг демиселди чорудары эргежок чугула, национал политиканың ленинчи принциптеринге удур кандыг-даа халдышкыннарга удур шыңгыы демисежир. Бистиң чуртувустуң тооргузунуң болгаш СЭКП-ның национал политиказының буржуазал фальсификаторларын чижек ба[illegible]

рымзаазы [illegible] национал [illegible] [illegible] газын [illegible]

[illegible] рубтарының [illegible] чылдар [illegible] серем[illegible]

Совет [illegible]

[illegible]

* * *

[illegible] ... Тык Комитет быжыг бүзүрелин илереткен тур.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫН БЕЛЕТКЭЭР

Социалистиг Ада-чурту камгалаар дугайында ленинчи чагыгларны шериг-патриоттуг кижизидилгениң дээштиги бо[illegible]лер. Шериг херээнге аныяктарны өөредир талазы-биле калбак массаларны хаара тудар дугайында Коммунистиг партияның негелдезин күүседиринге Армияга, авиацияга болгаш флотка эки тура-биле дузалаарының Бүгү-эвилел ниитилели ССРЭ-ниң ДОСААФ организациязы улуг улуг-хуузун киирип турар. СЭКП-ның XXVI съездизиниң шынтпирлеринге дүүштүр оон ажыл-херектериниң болгаш сорулгаларының дугайында СЭТА-ның корреспондентизиниң [illegible] ёзугаар ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының даргазы Совет Эвилелиниң Маадыры, флот адмиралы Г. М. ЕГОРОВ мынчаар чугаалаан:

— [illegible] 15 чыл [illegible] да ДОСААФ [illegible] [illegible] болгаш [illegible] бээ өөренип турар аныяктарның 73,5 хуузу апарган.

[illegible] ниитилелинистиң патриоттарының школазы деп улус адап турары таварылга эвес. Ындыг-даа болза, оон [illegible] [illegible] шериг-патриоттуг [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] лаборатория[illegible] лар, [illegible] техниктиг хан[illegible] дырылга пунктулары, мастер [illegible] бар.

Боттарының техниктиг де[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] өөредилге чер-черлеринден дудаваан турар өөредилге органи[illegible] [illegible] Олорго Москваның 3-кү, Кау[illegible] [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧАА ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВА

ВЕНА. (СЭТА). Венада чугаалажылышкыннарга социалистиг чурттар чаа чугула инициативаны үндүрген. «Төп Европага чепсектиг күштерин болгаш чепсегленииишкиннерин барган үе-чадала кайы-даа талазын кызырарының болгаш оон-биле холбаалыг хемчеглерниң дугайында дугуржулганың» төлевилелин Польша делегация чугаалажылышкыннарның дөрт киржикчилери күрүнелериниң — ГДР-ниң, ПУР-нуң, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң [illegible] [illegible] хуузу-биле киирген.

Бо дээрге, Европа диптиң [illegible] ортузунга шериглерниң [illegible] [illegible] [illegible] хемчеглерни кызыра [illegible] [illegible] [illegible] бүгү-ле эргежок чугула [illegible] [illegible]

тиг, улуг, бичее бүгү күрүнелерниң, чугаалажылышкынга тускай эргелиг дөрт киржикчилерниң болгаш чурттарның айыыл чок турарының эрге-ажыктарын төлевилелде ыяк балансташтырып көрген.

Дугуржулга төлевилелиниң кол негелделери чүл?

Кызырылышкынның кайы үе-чадазының түңнелинде тала (эвилел) бүрүзүнүң чепсектиг күштерниң [illegible] ның ниити саны 900-900 муң кижи, оон иштинде кургаг чер шериглерин — 700-700 муң кижи болгаш шериг-агаар күштерин — 200-200 муң кижи коллективтиг ден деңнелдерге чедир эвээжедир — чугаалажылышкыннарның алыс сорулгазы ында тода айыттынган. Ынчангаш ден эргелиг болгаш коллективтиг болуруун [illegible] [illegible]

[illegible] 20 муң кижини, а Каттышкан Штаттар 13 муң [illegible] [illegible]

[illegible]

ЯДРОЛУГ ДАЙЫН АЙЫЫЛЫНГА УДУР

[illegible]

(СЭТА).

Социалистиг чурттар-биле бараан солчулгазы болгаш экономиктиг кады ажылдажылга ПУР-нуң улус ажыл-агыйында кризистиг болуушкуннарны ажып эртеринге чугула ужур-дузалыг боop турар.

ЧУРУКТА: барааннар чүдүрген автоколонна ПУР биле ГДР-ниң кызыгаарында Од Колбус коорайдан ГДР-ниң [illegible]-по-Гуруже бар чоруур.

ПАФ-СЭТА-ның фотозу.

АМЕРИК САДЫГ ПАЛАТАЗЫНЫҢ ЧАГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сураглыг америк үлетпүр баазазы «Пепсико» компанияның директорлар чөвүлелиниң даргазы Д. Кендалл америк [illegible] [illegible] президент Р. Рейганче чагаа чорудуп, Польшада болуушкуннарга чылдактааш, ССРЭ-те удур садыг-экономиктиг улам ындыг хемчеглер [illegible] [illegible] [illegible] илергей-тээп деп чарлаан. «Бир-бир кижилер үзүп кызагдашкынның ажы хемчеглер [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ССРЭ-биле кайы-даа талага ажыктыг садыглажылышкынынга, ол ышкаш америк чоннарнын бижиктер ёзугаар бараанар бүдүрүп турар барыын-европейжи корпорацияларга база хамааржыртырып нентередир дээр оралдажылышкыннарын ол сиурта чок болгаш айыылдыг» чүве-дир деп азаан. Ындыг хемчеглер АКШ-тың [illegible] садыгжачы болуп шылаар шалаарын баксырадыр болгаш делегей рынокунга АКШ-тың [illegible] байдалдарын [illegible]

[illegible] эргежок чугула, а ындыг чүве бисте чок».

Америк администрациязының бо «хемчеглерин» Барыын Европада америк ком[illegible] [illegible] [illegible] кайы-байдалынга ажыктыг кады ажылдажылганың байдалын катап тургузарын Д. Кендалл [illegible] чугаалаан.

ШЫНТПИРЛИГ ДЕТКИИШКИН

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Пролетарлыг интернационализмниң принциптерин үнүп тура болдургаш, Совет Эвилелиниң чону болгаш Коммунистиг партиязы революстуг чаалап алыышкыннарын камгалаар, социалистиг ниитилелди тургузар дээш чаа Эфиопияның демиселин кезээде шынтпирлиг деткип турар деп, Эфиопияның ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның (КОПТЭ-ниң) ТК-зының кежигүнү Несибу Тайе КОПТЭ ТК-ның органы «Серто Адер» солуннуң айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. Бүгү талалыг дузалажылдан аңгыда, ССРЭ эфиопи революцияга идепкейлиг моральдыг деткимчени делегей аренаазынга база көргүзүп турарын ол онзалап демдеглээн.

Эртемниң, техниканың болгаш ниитилел билиглериниң янзы-бүрү талаларынга мергежилдиг кадрларны белеткээринге Советтер чурту дыка улуг улуг-хуузун киирип турар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдерде ындыг кадрлар Эфиопияга эргежок чугула. Национал-демократтыг революцияның тиилелгезиниң соонда эрткен чеди чыл дургузунда [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] техниктиг өөредилге черлеринде эфиопи студентилерниң саны он катап өскен. Национал кадрларны белеткээрде Эфиопияга эң улуг дузаламчыны чогуунга харын Совет Эвилели көргүзүп турарын КОПТЭ ТК-ның кежигүнү онзалап демдеглээн.

ВАШИНГТОННУҢ ГЕГЕМОНИСЧИ УГЛАНЫЫШКЫНЫН БУРУУ ШААП ТУРАР

БАРЫЫН БЕРЛИН. Вашингтонnуң сүмелеп турары «нулевой шынтпир» деп чүве-ле оон гегемонисчи [illegible] [illegible] ажыктыг деп, «Вархайт» деп барыын-германн солун бижээн. Ындыг хемчеглерни [illegible] [illegible] төлевилелп кылдыр саналдап киирип турары боо-чепсекти болгаш удур туржуушкунну улам өстүрер угланыышкынын ам-даа боттандырар дээш АКШ-тың кайы хире турачык аажылап турарын көргүп турар-дыр деп үе чүүлде чугаалап турар.

Социалистиг интернационалдың чепсегленишкинниң [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

тыр бодап турар деп, ол чугаалаан.

«Мен АКШ-ты ажык-биле шүгүмчүлеп турарым ССРЭ-ни камгалап турарым ол эвес — деп, А. Сангинетти медеглээн. — Мен чүгле америк администрациязының, президент Рейганның [illegible] [illegible] [illegible] пес медегледерин буруу шаап турарым ол».

ДАКАР. Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Женевада болуп турар совет-америк чугаалажылышкыннарын [illegible] үе-чадазы кайы-кайызынга-даа таарымчалыг болгу дег дугуржуушкунну үндезининиң тыварынга америк таланың ынаан не күзел чогуну уржуун[illegible]

[illegible]

ВАШИНГТОН. [illegible]

ЛИССАБОН. [illegible]

(СЭТА).

Янзы-бүрү медээлер

ХОСТУГ ШАКТА УРУГЛАРГА

Наймышкалдаарлыг «Енисей» Культура бажыңының «Чалыыларга музыка дугайында» деп клуб ажыттынган. Клубтуң кичээлдеринге 4—6 класстарның өөреникчилери киржир. Анаа уруглар опералар, опера-тоолдар, балеттер болгаш совет чогаалчыларының өске-даа чогаалдары-биле таныжарлар.

1—3 класстарның өөреникчилери «Чебурашка» деп тоолдар клувунга хостуг үезин эрттирер. Культура бажыңының методизи Наталья Пеньковская тоолдарны номчуп бээрге, уруглар ынак маадырларын чуруур азы пластилин-биле тудуп кылыр. Эң бичиилерге «Светофор» клуб удавас ажыттынар. 6—8 класстың уруглары этикага хамаарышкан клуб база ажыттынар.

П. АЛОВ.

ЭШ-ӨӨРҮ ДЭЭШ

Школаның улуг экииге чеде бээриңге-ле, кымның канчаар кеттингенин, аажы-чаңы, уругларның бичиилерге дузалап турары — бо бүгү корум-чурум дугайында тускай бөлүктүң кичээнгейинде. Уругларның бот-башкартыныл-газы Кызылдың № 4 школазының башкылар коллективиниң ажылында кескү черниээлей берген. Школачыларның идея-аажы-чаң кижизидилгезинге ол салдарлыг болуп турар. Өөрком, ооң комиссиялары (ооң составында 60 ажыг кижи кирип турар) маңаа эң идепкейлиг.

Школачыларның онаалдада күүселдезин, кичээлге, бөлгүмге, секцияга кээп турарын, эт-херекселге хумагалыг чоруун комиссиялар хынаар. Темалыг кежээлер, олимпиадалар, конференциялар, конкурстар организастаарынга оларның идепкейи бедик. Бүгү ажылдарны өөрком, комсомол комитеди, дружина чөвүлели бир дем-биле чорудуп турар.

В. БАРМИН.

ҮШ ИЙИСТЕР

Эртиен чылдың чайынында мээң «Космонавтарның атташтары» деп чагаам «Правда» солунга парлаттынган чүве. А күзүн ол үш ийистер Совет Армияның хүрээленинге албан эрттирери-биле чоруткан.

«Эртенги хаяа» колхозтуң ажылчыны Анастасия Андреевна Сукманованың өг-бүлезинде космос маадырларының ады-биле адаан үш ийистер Юрий, Герман болгаш Павел — барын дыңнааш, космонавт Герман Титов бодунуң оолдарының авазынга чылыг сөстер-биле байыр чедирген чагаа чоруткан. Космонавт чагаазынга ийистерниң шериг херээн эки эрттирерин, а ооң соонда боттарының суурунга ээп кээрин күзээн.

Өөрүп четтирипкениниң чагаазын оолдарның шериг херээ эрттирип турар кезээниң командири база бижээн. Чоокта чаа Анастасия Андреевна оолдарынга ужуражып чораан.

Үш алышкылар төрээн колхозун утпайн турарлар, колхоз баштаар чери-биле, партком-биле оларның харылзаазы быжыг. Шериг кезээниң удуртукчулары оолдарга чазын чаңгаш кээр шөлээ бээрин аазаан. «Тантыг-ла тарылга үезинде чеде бээр бис» деп оолдар колхозче бижээн. Ол үеде колхозка кижи күжү чугула дээрзин билдингир. А ийистер ужаалээн — мактаалдыг механизаторлар.

А. ПЕТРОВ.

Курск область.
Горшечное суур.

13 МИЛЛИОН ЧЕТКЕН

Бистиң чуртувуста өг-бүлелерниң 95 хуузу бажыңнарында хууда библиотекалыг. Ында номнарның түңү 30 миллиард — чурттуң күрүнениң болгаш профэвилерниң библиотекаларындан ол алды катап хөй.

Номга хандыкшылдыгларның Бүгү-эвилел эки тура ниитилелиниң кежигүннери 13 миллион кижи четкен.

ЧОГААЛЧЫНЫҢ АДЫНГА ТУРАСКААТКАН

Тыва литератураның эгелекчилериниң бирээзи Василий Людупович Эренчинниң 70 харлааның ылангыя ооң чаңгыс чер чурттуглары — эрзинчилер хүндүткел-биле демдеглээн.

СЭКП Эрзин райкому, район Советиниң күүсекчи комитеди-биле кады Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилели болгаш Тываның дыл, литература, төөгүнүң эртем-шинчилел институду В. Л. Эренчинниң 70 харлаанынга тураскааткан кежээлерни Эрзин болгаш Бай-Даг суурларга организастаан.

Эрзин суурга кежээ. Районнуң Культура бажыңынга чон залды шыгырт долдур чыглан. Сценада В. Л. Эренчинниң портреди болгаш 70 деп санны бижээн.

Чаңгыс чер чурттуу, тыва бижимел чогаалдың эгелекчилериниң бирээзи Василий Людупович Эренчинниң 70 харлаанынга тураскааткан байырлыг кежээни партия райкомунуң ийиги секретары Л. Б. Чамзырай эге сөзү-биле ажыткан. «Тываның бижимел чогаалының эгелекчилериниң бирээзи В. Л. Эренчинниң чогаал ажылы» деп илеткелди Тываның дыл, литература, төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы З. Б. Самдан кылган.

Ол В. Л. Эренчинниң чогаал ажылынга эртем талазы-биле ханы анализти берип, ооң баштайгы болгаш амыдыралының сөөлгү чылдарынга чедир бижээн чогаалдарының чоорту сайзырап келгенин, тыва литератураның хөгжүлдезинге боттуг ачыдыралдап көргүзүглерин [illegible] залап демдеглээн. Чогаалчы тыва литератураның лиес, акы-дуңма хөй национал-совет литератураның хөгжүлдезинге улуг киирген.

Чогаалчының чогаал ажылы үш кол бөлүк аайы-биле сайзыраан турган. Баштайгызы — кежүүн мал ажылдыг араттарның чаа амыдырал [illegible]. [illegible] — [illegible] Улуг [illegible] — Совет Тывага сайзыралдың чурумалдарын көргүскени болур.

Соп ап, чүве чугаалаашнар чогаалчының чогаалдыгы болгаш хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржилгезиниң дугайында онаалап демдеглээн.

Чогаалчы О. Сувакпиттиң чугаазында бодунуң үезинде В. Эренчинниң чогаалчы эш-өөрүнүң дугайында үнелел демдеглелдери бир онзагай болуп турар. Ынчаарда чаа эгелеп чораан аныяк чогаалчылар дугайында оон бижээн бодалдары ам херек кырында бодтанып келгенин болгаш оларның талантызын ооң үнелеп билгенин көргүзүп турар. Оон ынай оон чырыкче үнмээн болгаш катап-катап ажылдап, парладырынга залашпаан чогаалдары барын, оларны моон соңгаар өөренип көөр апаарын ол демдеглээн.

Хөй-ниити ажылдарынга хөй чылда кады ажылдап чорааннардан ол чылдарда Эрзин райкүүскомунуң даргазынга болгаш СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары турган С. С. Чымбаның сактыышкызында Василий Эренчин чүгле чогаалга эвес, а хөй-ниитиниң кандыг-даа ажылдарын ол кылып, ажылдың бичезинге-даа өкпелевес. Кандыг-даа даалга алганда, ону күүседир дээш бүгү күжүн киирип чорааның айыткан. В. Эренчин райкүүскомнуң культура килдизин эргелекчилеп турган, район төвүнге клубту бодунуң шуут-ла холу-биле тудуп, тавааң салышкан. Ол ышкаш районнуң орук кылыышкынга ажылдап турган. Эрзин суурнуң ашаанда, үстүн [illegible] хаактарны чыры бастырып, орук кылдыртканың чаңгыс чер чурттуглары сагып турарлар.

Бо-ла ажылдар-биле чергелештир ол «Шын» солуннуң доктаамал тускай корреспондентизи болуп, район девискээрин эргип, чаа тургусту-нуң турган [illegible] дугайында хөй чүүлдерни бижип турган. Чаа суурларга, өглерге ол баргылааш, колхозка кирер дээш араттарның билдириишкиннерин даңзы аргы бижип берип чораан...

Василий Людупович — баштайгы тыва башкыларның бирээзи. Оон баштайгы өөреникчизи чораан Эрзин ортумак школазының төөгү башкызы С. Дамдын-Сүрүңнүң чугаа-сактыышкыны чыылганнарның кичээнгейин хаарап туткан. 1937-38 чылдарда Эрзинге 1-2 класстарлыг эге школа турган. Ооң эргелекчизи аныяк башкы В. Эренчин турган. Араттарның ажы-төлүн өөредир дээш ол хөй ажылдарны кылган.

В. Л. Эренчинниң 70 харлаанынга тураскааткан район төвүнге болган кежээниң соонда, ооң чогаалдарындан колдады тургускан солун концерт болган.

Бай-Даг суур. Маңаа чогаалчы сөөлгү чылдарын [illegible] Ооң чурттап чораан кудумчузу ам Василий Эренчин деп адаан. Ында В. Эренчин аттыг № 2 агиткавартирага бардывыс. Ында хөй кижизидикчи ажылдары кылдынып турар. Ол дугайында ол квартаалдың даргазы школада физика башкызы Боттуг-оол Ондар тайылбырлап көргүсту. Ол суурга В. Эренчинниң 70 харлаанынга тураскааткан хурал соонда, агиткавартира концертти көргүсту.

Шулукчунуң ажы-төлү эки кижизидилгени алган болгаш олардан кижи эмчизи, культура ажылдакчызы болгаш өске-даа дээди, ортумак тускай эртемниглер чонунга бараан болуп ажылдап турарлар. Ол ышкаш уругларының уругларының 15 бижип кижи өзүп, өөренип чоруурлар. Шулукчунуң кадайы Б. Ч. Эренчина пенсияже үнзе-даа, хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг-биле киришпишаан, дагдыныкчы хүлээлгени ак сеткилдиг күүседип турар. Ол Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, дыка хөй чылдарда библиотекарьлап келген.

«Чаа орук» совхоз районга баштай тургустунарда анаа идепкейлиг-биле киржип чораан суртаалчы, шүлүкчү В. Эренчинниң 70 харлаанынга совхозтуң ажылчыннары боттарының күш-ажылынга бедик көргүзүглери-биле ужуражкан.

Чогаалчы В. Л. Эренчинниң 70 харлаанын демдеглээни Тываның литература болгаш культура хөгжүлдезинге ооң киирген үлүүнүң амыдыралга балыткалы болуп турар.

А. АРАПЧОР.

«Шынның» конкурузунга киржиринче чалап тур

КОНКУРСТУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

1982 чыл — ССРЭ-ниң тургустунганының алдан чылы. Бо алдарлыг юбилейге хол баштыр «Шын» эң эки очерк, рассказ, фельетон, репортаж, чугула айтырыг көдүрген корреспонденция база публицистика чүүлү, эң эки фото болгаш чураан чуруу дээш конкурсту чарлап тур.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, бүгү-ле совет улус-биле бир демей, бистиң республиканың ажылчы чону он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартпышаан, кызымаккай ажылдап кирипкен. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырааль деп лозуң бедик көдүрлүүшкүннүг чогаадыкчы ажыл-херектерге ажылчы чонну мобилизастап турар.

Интернационалчы найыралдың, совет кедээниң [illegible] чуртталгаларың, экономика, культура хөгжүлдезинде бистиң бурунгаар базымнарывысты, он бирги беш чылдың ийиги чылында планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш чонуң соруктуг көдүрлүүшкүнүн, беш чылдың маадырларының овур-хевирлерин оларның ажыл-херектери-биле холбап көргүзер.

Фото болгаш чураан чуруктарга кижилерниң күш-ажылын, өөредилгезин, ажылчы [illegible], спортту, уран чүүлдү, бойдустуң каас-чараш чурумалдарын, хоорай, суурларның чаартылгаларын көргүзерин [illegible]. Чуруктарны [illegible] (глянцевая) саазынга 18—24 хемчээлдиг, кончуг тода көстүп турар кылдыр парлааш чорудар.

I. Эң эки очерк, рассказ, фельетон, репортаж, чугула айтырыг көдүрген корреспонденция база чүүл дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) — [illegible] рубль.

Ийиги шаңнал (ийи) — 35 рубль.

Үшкү шаңнал (ийи) — 25 рубль.

II. Эң эки фото болгаш чураан чуруктар дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) — 25 рубль.

Ийиги шаңнал (ийи) — 25 рубль.

Үшкү шаңнал (ийи) — 15 рубль.

Конкурска материалдарны даараазында адресче чорудар: 667000, Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың 3, «Шын» солуннуң редакциязынга, («Шынның» конкурузунга).

Конкурска идепкейлиг киришпишаан, чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болурунарны күзедивис, эргим номчукчу.

Маңаа арга-дуржулгалыг Захаров тиилелгени чедип алган. А. ЕВСЕЕВТИҢ фотозу.

Совет Армияның хүнүнге тураскааткан шыдыраа маргылдаазы Кызылдың автоорук техникумунда чорупп турар. Үк маргылдаада П. Захаров биле Л. Иванов чаңгыс-даа аштырышпышкан чок чорупп турар. Бо удаада олар бот-боттары ужуражы бергеннер.

ДАМЫРАК

Дамырак ол чылын доозукчу турган. Ол оожум, топтуг, уаун, чиңгежек дурт-сынныг, доозур хүрең шырайлыг, хүрең карактарлыг, ак диштерлиг уруг-ла болгай.

Ооң өөредилгези ортумак. Ынчалза-даа ол кандыг-бир теманы сонуургап, чаптанышпып өөрени бергеш, ылап белеткенип алганда, «беш» демдектерни болганчок-ла алгылаар. Ындыг таварылгада башкылары Дамыракты мактаар [illegible] уругларны кылдыр өөренип болур-дур сен, көрем — деп демдеглээрде-даа турганнар.

А херек кырында Дамыракның ортумак өөренип турарының чылдагааны ооң [illegible] лазында эвес, а ... анаа үе чедишпезинде. Ол өөредилгезинге харыысалгалыг, кичээл шагы үспес, эртем бурузунге онаалгаларын үргүлчү [illegible]. Оон калганда бажын ажылынга дузалажыры, ынак номнары, солун кинолар, чурук тырттырары дээш чүүлдер ол хөй дээр.

Он дугаар класска өөренип бээрге, Дамыракка кичээлдер, семинарлар, хостуг ... Ынчалза-даа ... бээн ... дугайында ... апарган.

Сөөлгү үеде Дамыракты угаан-сагыжын өөредилгеден өске база хөй-ле бодалдар дүвүредип чоруур апарган: чуртталга деп чүл, ооң утказы чүдел, кижи чүү дээш чурттап чоруурул, бодумнуң чуртталгамны канчаар чурттап эртер ужурлуг мен, кандыг мергежил [illegible] экил?

Дамырак школаже бар чораан, чаңгыс класстылары оолдарны көрүп каан. Олар чазык, хөглүг, бир-ле чүвениң дугайын каттырып чугаалажып чорааннар. Дамыракты көрүп кааш олар бот-боттарынче көрүшкеш, аразында чугаалажып алган чүве дег: «Дамырак ам чараш,

Далайдыва кирер» — деп [illegible], база-ла каттырыжып кааннар.

Оолдарның баштактаныышкынының харыызынга: «Айлаң кушка четпес-тир силер» — деп удур баштактанып каан.

Школага келгеш, эштери уруглар-биле кады зачёт дужаар класстың эжиинге ээлчег манап эгелээннер. Дамырак мурнун былаажып даашпайн, соңга дужунда сандайга олуруп алган. Ооң сеткилинде бир-ле билдинмес өөрүшкү хевээр, ону дүвүредип турар бир-ле бодал бар болган. Ол-ла ынчап бодалынга алзыпкан олурда, ооң чанында демги оолдарның бирээзи Марат эжин Севил-биле кады чедип келгеш, зачётту канчаар дужааганын, төөгү башкызы Чодураа Темировна кандыг айтырыглар салганын төөреп чугаалап органнар. Марат [illegible] мурнунда. Дамырактың дневнигиниң адынга бир-ле чүве бижип [illegible] ...

«Дамырактың карактарын
Далай дүүнче алгаш барза.
[illegible] эки дүжээр сен,
Дамыр» — деп каан болган.

Дамырактың арны анаа-ла ... харын-даа дериген келген ышкаш болган. Ынчап олурда, зачёт ... келген. ... [illegible] ... алгаш, артында столга барып олуруп алган Дамырактың таварыышкын айтырыглары ындыг-ла белен эвес болган. ... утказы колдуунда ... Харын ... канчаар ... турган. Улуг чамдык бодалдарын саазынга бижип, канчаар харыылаарының планын тургузуп олурда, Чодураа Темировна Дамыракты кыйгырыпкан.

Дамырак харыылап олурда, башкызы ону эгезинден тоң-чузунге чедир бичии-даа үзе [illegible] дыңнап олурган. Харыылай кааптарга, немелде айтырыглар салгылаан. Дамырак ол айтырыгларга иллик чок харыылап каан.

— Билириң билир-дир сен, ынчалза-даа аай-баш чок харыыладың, утказы бар-дыр, харын-даа чамдык солун харыыларны база бердиң — деп үнелел бергеш, башкы зачётту салып берген.

Дамырак даштыгаа үнүп кээрге, ооң сагыжынга дораан-на Марат, демги дневникте бижик, ооң овур-хевири кирген. Марат дээрге он [illegible] келген чаңгыс класчызы, боду меге-шымырак мага-боттуг, бажының дүгү кылагар кара, улуг кара карактарлыг (ынчангаш өөру Дашка деп шолалаар), биче сеткилдиг, ургүлчү-ле бир солун чугааны эгелээн чоруур, кезээде омак-хөглүг оол-ла болгай.

Дамырак биле Марат бот-боттарын эки билчирлер. Аразында ойнап-баштактанчыпдаа чорааннар, 8 класска өөренип турган, чаңгыс партага-даа олуруп турганнар. Чүгле сөөлгү үеде Мараттың Дамыракка хамаарылгазында бир-ле өскерлишкин, сөглеттинмес чажыттар барын Дамырак иштинде эскерип чоруур апарган. Эртиен субботада уруг совхоз библиотеказы бар чыдырда, Марат ону көрүп кааш, чанында бажын арттынче чаштына-даа берген.

«Дамырактың карактарын
Далай дүүнче алгаш барза».
Мараттың ол чүзүл, хоктуун але... Ынчап бодаачы чорда, Марат чанында доора кудумчудан [illegible] Дамыракче [illegible] Ол биле уруг ужуражып келгеш, кожа базыпканнар. Дамырак ыдып, ыңай-бээр [illegible] кудумчуда кым-даа чок. Марат делгем адыжынга Дамырактың чиңге салаалары-тудуп [illegible] уштап тыртарып оралдаш...

Олар чурттаалганың ... [illegible] ... база бүгү берилерин улам ханы билип, боттарының мурнунга тургустунуп келген амыдыралдың «дүшкүүрлүг» айтырыгларын ажып эртип өөрүшкү, муңгаралды-даа көрүп, ону деңге үлежип, эш-өөру-биле ачыжып, улуг бичии кижилерни — чонун хүндүлеп, кижилерден чүвени ап, кижилерге берип-даа чурттап келгеннер.

Дамырак биле Марат кайызы-даа культурлуг, эки мозу-шынарлыг, бот-боттарын хүндүлежип билир, байлак сеткил-сагыштыг. Төрээн чуртунуң төлептиг хамаатылары болу бергеннер. Олар мөңгүн куданың безин эрттирип кааптаннар. Марат Мартанович — журналист. Дамырак Болатовна — Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы. Оларның үш уруу, бир оглу база эш будуштуг, төлептиг кижилер болуп [illegible].

Дамырактың амыдыралы ырыдан ынчалдыр ужуткалган.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшиниче [illegible]» 8.55 — Г. Гендель. Оркестрлиг арфага концерт. 9.10—«Будильник». 9.40— «Совет Эвилелге бараан болуп тур мен!» 10.30 — «Кадыкшыл». 11.15— «Эртенги почта». 11.45—«Колхозтар дамчыдылга». 12.45— «Музыкалыг киоск». 13.15— «Таллинниң [illegible]» деп фестивальның делегей маргылдаазы. 13.47— «Даалга». Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктен. 14.10 — М. Горький «Егор Булычев болгаш өскелер-даа». Фильм-шии. 16.45— «Кино аан-чоруктар клувуу». 17.45— «[illegible]» Мультфильм. 17.55 «Делегей панорамазы». 18.40 — 18.55 — Чапсар. 18.55 —«[illegible]» — [illegible]. Фильм-концерт. 19.20—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Сыгыр даг бажындан кара дүнге чедир». Уран-чечен фильм. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Силерге, кедээниң аштылары!». Музыкалыг программа. 22.25 —Конькиге маңнаар спортка делегей чемпионады. Эр улус. 22.55—23.30 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Трактор»—«Динамо» (Москва). 3-кү үе.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Хөл дугайында чугаа». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.35—«Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 15.20 — «Вашингтоннуң карак чаар чоруу». Социалистиг чурттарның корреспонденттериниң беседазы. 15.50—Истра хоорайның [illegible] тааныш турарлары-биле Кызыл тугнуг адыгжы тоску гвардейжи дивизияның хоочуннарының ужуражылгазы. Останкинонуң концерт студиязы. 17.25 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дөңчү намдарывыс». 7-ги фильм.— «1923 чыл». 19.30— [illegible]. 19.45 — Бистиң корреспондентерниң чугаалап турлар. 20.15 — Е. Сорокина биле делегей конкурстарының лауреаты А. Бахчиевтиң [illegible]. 20.30 — «Эрмитаж. Францияның XVII чүс чылда уран чүүлү». 16-гы фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10— «[illegible]» Уран-чечен фильм.

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Уругларга фильм. «Кышкы эртен». Уран-чечен фильм. 10.20—«Дириг амытаннар делегейинде». 11.20— Медээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг фильмнер программазы: «Эки хүн дээш», «Бөгүн болгаш хүнчүн-не», «Сезен чылдарның командирлери». 15.20 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы. 16.10 — «Константин Паустовскийниң чогаалдыг [illegible]». 17.05— «Чедиишкиннерниң чылы». Телеочерк. 17.20— Гайананың национал байырлалынга — республика Хүнүнге. «Атлантик-стил бенд» оркестриниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

17.50— Телемедээлер. 18.05 —СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!

МОСКВАДАН

18.35 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Прикарпатьениң арга-ыяш комбинаты. Дамчыдылгага Украинаның Коммунистиг партиязының Ивано-Франковск обкомунуң бирги секретары И. И. Сироба киржир. 19.35 — «[illegible] рушпейн баар чадавас бис». «Современник» театрның фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. Автору — К. Симонов. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Документалдыг экран». 22.15—Бөгүн делегейде. 22.00—00.00— Спортчу программа. Хаак спортунга делегей маргылдаазы. Трамплинден шураашкыннар. Норвегиядан дамчыдылга. Коньгиге делегей маргылдаазы. Эр улустар. Голландиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30— Бойдус эртеми. 2 класс. Хонуулар бойдузу. 12.50—ССРЭ-ниң тураскаал уран чүүлү. 13.20 — Ботаника. 6 класс. Үнүштерниң харылзаазы. 13.40 — Эртем амыдыралы. 14.10— Л. Леонов — «Шаап халдаашкыны». 15.55— Медээлер. 16.05 —18.05 — Чапсар. 18.05— «Бистиң салывыс». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.45 — «[illegible]» Телефильм. 19.05 — «Уругларга концерт». 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг уругдар, чаңнар». «Ньйолиг амыдырал». 19.45—Делегей панорамазы.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Аныяк гвардия». Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге.

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55 — «[illegible]» Уран-чечен фильм.

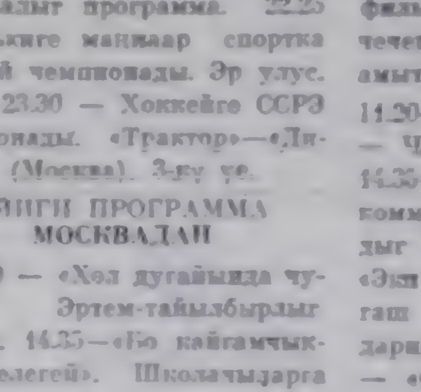

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнде төрелдеринерге, [illegible] кижилериңерге болгаш оңнуктериңерге белек тывсыр деп бодазыңарза, Кызылдың үстиүр бараалдарының садыгларынга барыңар.

Магазиннерде белектер делгелгелерин организастаан. Силерниң чагыынарны ёзугаар шилип алганыңар бараалдардан белекти садыгжылар тускай кылып берип база болур.

Хүндүлүг садып алыкчылар, магазиннер силерни чалап тур.

Агаар

Республикага кожуун турар булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дургени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 11—13, чамдык черлерге 4—9 градус соок.

Кызылга кожуун турар булуттаар, хар чагбас. Агаар хүндүс 14—16 градус соок болур.

Кино

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Олар артистер чорааннар» 9.30, 17.30 (узаткан). «Эрлер!» 11.30, 13.30, 15.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Боолаар эрге» 9.50, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00. Киночыынды № 56 11.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол уруг эвес болза» 10.20, «Корсуушкуннуң 6000 километри» 12.00, 15.40 (узаткан), 19.50 (узаткан). «Каскадерлар» 13.50, 18.00.

«КАА-ХЕМ»: «Тажы-куу» 11.00, «Иетехчи» (2 сериялыг) 15.00, 17.50, 20.30 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боолаар эрге» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас оксээн истекчилери» 9.10. «Тоолдан тоолче» киноклуб 11.30, 15.00, «Дужаал: от ажытпас» 18.20, 19.22, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олар Төрээн чурту дээш тулчуп чорааннар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олар артистер чорааннар» 17.00, 18.50, 19.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» КБ: «Каскадерлар» 18.30, 20.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-05-24, 2-20-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-21-51, хөдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үжүглер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-11 бухгалтерияның 2-42-45, солун кол-бейи барганда 2-32-75 телефонга болгаар.

Чагыг № 75

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, полиграфия болгаш ном садыының херектеринге талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 11.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 45 (11843) | 1982 чылдың февраль 23, вторник | 1925 чылда үнделээштинген | Өртэе 3 коп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫТТЫНГАН ХҮНҮНДЕН БЭЭР БИР ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

СОРУК КИРИИШКИН

Совет Эвилелиниң бүгү коммунистериниң улуг шуулганы — партияның XXVI съездизинге делегат болуп киржир улуг аас-кежиин меңээ таварышкан. Оргу беш чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол туңнелдерин, СЭКП-ниң тайбың политиказын, партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн, чоннуң чаагай чоруун улам экижидериң, он бирги беш чылдың кол сорулгаларын чугаалааш партияның съездизи ажыттынгандан бээр бир чыл болуп турар.

Совет улус съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш [illegible] ажылдап турар. [illegible] бистиң районда, Ак-Довурак хоорайда, комбинатта [illegible]. Планныг оналдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турар коллективтер [illegible] эвээш эвес. [illegible] механика цеги, «Тыва дас-дугү тудуг» эргелелиниң № 3 тудуг участогу болгаш [illegible].

Совет Эвилелиниң он ажыг [illegible] В. И. Ленин аттыг «Тыва дас-дугү» комбинаттың [illegible] Төрээн чуртка [illegible] ажылдап турар. Комбинат ажылдап эгелээнден бээр бир миллион тонна дас-дугүн бо чылдың [illegible] чуртка берген. Бо болза комбинаттың ажыл-ишчилериниң бир [illegible] туңнели. [illegible] Улуг мастер Ондар Даш-Маадыр удурткан бистиң бригада [illegible] СССР-ниң тургустунганының 60 чылын [illegible] хүлээлгелерин алган, ону күүседир дээш бо хүннерде шаңгыр ажылдап турар бис.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП Төп Комитеди доктаал хүлээп алган. Ол чугула партийлиг документиде мынчаар бижээн: «Коммунистерниң комсомолчуларның, чурттуң бүгү националарының болгаш биче улустарының ажылчы чоннарын Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чыл оюн СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тоогуда шиитпирлерин боттандырарынга, экономиканы хөгжүдеринге, чурттуң камгалал күчүзүн быжыглаарынга, совет улустуң чаагай чоруун болгаш культуразын бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурунче СЭКП ТК кыйгырып тур». Ону бистиң коллектив бир эп-сеткилдиг деткээн. Партияның кыйгырыы бистерни күш-ажылче улам-на сорук кирилдир турар. Юбилейлиг чылда 100,5 муң тонна дас-дугүн Төрээн чуртка бээрин комбинаттың ажыл-ишчилери хүлээнген. Бүгү-ле күштү планныг оналдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче угландырган бис.

У. МОНГУШ,
СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва дас-дугү» комбинаттың дериглер машинизи.

Делегатка сөс

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ УТКУУР

СОРУЛГАВЫС

Совет күрүнениң алдарлыг юбилейин тоолептиг уткуур дээш «Тыва тудуг» тресте «Кызыл тудуг» эргелелдиң бригадаларының аразында социалистиг чарышка бистиң бригадавыстың тудугжулары идепкейлиг киришкен. Январь айда тудуг-монтаж ажылдарының планын 116,6 хуу күүседип, мурнакчыларның санында кирген.

Бо чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени боттарывыска алдывыс. Ооң чамдык негелделерин айтырга мындыг: Беш чылдың ийиги чылының оналдазын 1982 чылдың декабрь 20-ге чедир бүрүн доозар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан 1 хуу бедидер. Михаил Лаптевтиң бригадазын күш-ажылчы маргылдааже кыйгырар.

Хүлээлгени күүседир дээш мудургу ажылдап турар бистиң тудугжуларывысты ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы улам сорук кирген. Ооң материалдарын солуннардан номчуп, радиодан дыңнап тур бис. Бистиң сорулгавыс — юбилейлиг чылды күш-ажылчы белектерлиг уткууру.

М. ШИПОВАЛЕНКО,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, бригадир.

САЙЗЫРАЛЫВЫС ЧЫЛДАРЫ

Октябрьның күштүг чалгыы оран-делегейге дыңнырээн. Дарлалдың кинчи-беглиден хосталган чоп хостуг күрүнени — Советтериниң эрге-чагыргазын тургускан соонда улуг үр болбайн, хөй националдыг улустарны бузулбас найыралдыг өг-бүлеге каттыштырган өндүр-чаагай эвилелдиң — ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр ам 60 чыл болуп турар-дыр. Тоогуге хамаарыштыр алыр болза, ол [illegible] чаңгыс кижи назыны безин четпес үе ышкажыл. Ынчалза-даа бистиң чуртувус ол үениң иштинде кайы хире кайгамчык чаартылгаларны чедип алган, экономика, социал, культура талазы-биле кайы хире хөгжээн-дир!

ССРЭ-ниң 60 чыл оюн тоолептиг уткуур, он бирги беш чылдың база 1982 чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш бистиң совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң, малчыннарының ортузунда калбарган.

Бистиң кодановыста торүүр 370 ажыг хой барык шупту оолдаан. Хураганнары онча-менди. Бо юбилейлиг чылда чүс хойга оналштыр 105 хураганны алырын хүлээнген бис.

К. КҮР-БАЗЫР,
«Коммунизмче орук» совхозтуң хойжузу.
Өвүр район.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң Д У Ж А А Л Ы

1982 чылдың февраль 23. № 53 Москва хоорай.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Эштер, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хоочуннары!

Бөгүн совет улус Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглеп турар-дыр.

Бо байырлалды бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары, Армияның болгаш Флодтуң дайынчылары политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннүң байдалында уткаан. Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң тоогулуг шиитпирлерин, беш чылдың ийиги чылының оналдаларын чедиишкинниг күүседир дээш, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын тоолептиг уткуур дээш социалистиг чарыш чурттуң чер болганында калбак нептерээн.

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, СЭКП Төп Комитединиң, ленинчи улуг херектиң шынчы уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын совет кижилер изиг-биле чүүлдүгзүнүп болгаш чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар. Партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эвү, ССРЭ-ниң бүгү националарының база биче улустарының найыралы болгаш акы-дунма ёзузу чайгылыш чок быжыгып турар.

80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы Тайбынның программазы делегей хөгжүлдезинге ааҗок улуг салдарын чедирип турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту болдурбазын, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээн камгалап арттырарын болгаш ханыладырын, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-чурттаар принциптерин балыткаарын чедип алыр дээш Совет Эвилели социализмниң акы-дунма чурттары-биле, чер бөмбүрзээниң тайбынга ынак бүгү күштери-биле калы туржуп турар.

ССРЭ-ниң, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының тайбынга ынак ленинчи политиказынга АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының дайынзырак бөлүктериниң агрессчи угланыышкыны удурланыштыр туржуп турар. ССРЭ-ниң болгаш Варшава Керээзиниң шериг талазы-биле тергиилелгей байдалын чедип алырынга кордал салгаш, ол дайынзырак бөлүктер делегей байдалын чиигтелдирерин уламчылап, боо-чепсекти улам эндере бүдүрүп турар. Империалистиг реакция бот-эргелиг күрүнелерниң иштики херектерин дериин ёзу-биле холгаарлап, Польша Улус Республиказы болгаш Куба Республиказы удур хоп-нүгүлчү халдаашкыннарның каржызы кампаниязын чорудуп, Афганистан Демократтыг Республиказы удур чарлаттынмаан дайынын уламчылап, Чоокку Чөөн чүкте болгаш чер бөмбүрзээниң өске-даа девискээрлеринде дүшкүүр үүр чорукттуң оданнарын кыпсыктырып турар. Империализмниң эң агрессчи күштериниң бодалдарынга Бызаттың удуртукчуларының политиказы идиг берип турар.

Ол байдалдарда СЭКП биле Совет күрүнени тайбынга ынак ленинчи даштыкы политиканы чайгылыш чок чорудупшаан, чурттун камгаланыр эргазын [illegible]рынга, Чепсектиг Күштерниң дайынчы белен чоруун бедидеринге [illegible] бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. В. И. Лениниң, Коммунистиг партияның [illegible] бистиң Чепсектиг Күштеривис Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң акы-дунма армиялары-биле чаңгыс аай дайынчы одуругта совет улустуң тайбың ажыл-ижин, социализмниң өндүр улуг чаалап алыышкыннарын серемчилелдиг болгаш идегелдиг камгалап турар. Олар боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин ажырып [illegible]-ле күүседиринге кезээде белен.

Эштер, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары!

Бүгү улустуң байырлалы-биле—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү-биле силерге байыр чедирип тур мен. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелинге, амгы үениң боо-чепсээн болгаш дайынчы техниказын шиңгээдип алырынга, черге, агаарга болгаш далайга дайынчы өөредилгени сайзыралгайжыдарынга, дайынчы сагылга-чурумну болгаш организастыг болур чоруун быжыглаарынга, кезектерниң болгаш корабльдерниң дайынчы белен чоруун бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун Чепсектиг Күштерниң бүгү составынга күзедим.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 чыл оюн демдеглээри-биле **дужаарым болза:**

1982 чылдың февраль 23-те чер-черниң-биле 21 шак турда бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Маадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Одессага, Севастопольга, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, Маадыр шивээ Брескиге, ол ышкаш Калининградка, Львов, Дона-Ростов, Куйбышев, Свердловск, Новосибирск, Чита, Хабаровск, Владивосток болгаш Североморск хоорайларга байырлалдың фейерверкизин кылыр.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 чыл оюу делгерезин!

Маадырлыг совет улус болгаш оон эрес-маадыр Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук кирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

ССРЭ-ниң камгалал министри
Совет Эвилелиниң Маршалы А. УСТИНОВ.

ХҮР КЫШ АЖЫРАР

«Мал ажылы кодээге бөгүнгү шалыпчы фронт деп республиканың крайларның болгаш областарның партия организацияларын, районнарның партия организацияларын, кодээниң бүгү ажылчыларын СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур» деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев айыткан. Ол айтыышкынны амыдыралга боттандырары-биле совхозтуң парткому малдың баш санын өстүрериниче, продуктулуун бедидериниче кичээнгейни угландырган. Малчын кадрларны шилип алыр, быжыглаар чамдык хемчеглер алдынган. Коммунистерниң 27 хуузун мал ажылында быжыглаан. Малга четчир саныг чем курлавырын тургузуп алыр дээш эрткен чылын тодаргай хемчеглерни алганындан бо талазы-биле планныг оналдаларны ажыр күүсеткен.

Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ап чорутсан ажылдарның [illegible] эрткен чылын күрүнеге эът, сүт, дүк садарының, мал бажы өстүрериниң даалгаларын ажыр боттандырып, чамдык чедиишкиннерлиг болган. Ону быжыглаар база көвүдедир дээш амгы үеде [illegible] малын кыштан хүр ажырарының бүгү-ле хемчеглерин ап турар бис. Салбырларда, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда партком кежигүннериң, агитквартираларны кодааннарда быжыглаан. Олар чер-черде кыштаглаашкынның байдалын хүн бүрү хайгаарап көрүп, четпестерни илередип, чогуур үезинде практиктиг дузаны чедирип турарлар. Ооң түңнелинде совхозта мал кыштаглаашкынының байдалы багай эвес. Фермаларда, кодааннарда мал чемин четчир, сугну үзүктелиишкин чокка чедирип турар. Хөй кидин түлүк төрүп турар, малдың чаш төлүн менди өстүрүп алыры-биле [illegible] ны кодааннарже чорудкан. Совхозта ниитизи-биле чеди муң хире хой төрээн, ооң хураганнары менди алдынган. Хойжулар Болат Чыргал, Саая Шактар, Даңзычы Содпам, Сарыглар Сарыг-оол, Күжүгет Эник-оол, Дойбаа Карак-оол болгаш өскелер-даа ниитиниң малын хүр кыш ажырып, эки көргүзүглерлиг болуп турарлар. Хөй мал төлү алыр дээш социалистиг [illegible] өстүрүүнде коммунистер чорүп орар.

Партком, партия эге организациялары мал ажылдакчыларының политиктиг билиин болгаш мергежилин бедидериниче доктаамал кичээнгейни салып турар. Политиктиг, экономиктиг өөредилгениң кичээлдери үзүктел чок эртип келген. Ылаңгыя хойжу бригадаларга ай санында эртер экономиктиг өөредилге малчыннарның чедиишкинниг ажылдаарынга салдарын чедирип турар. Бижиктиг-Хая [illegible] чекке киирип болур. Оларның малдан ап турар продукциязы чыл келген тудум-на көвүдеп орар.

Кижилерниң идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар [illegible] дээш доктаамал сагыш салып чорууp пропагандистер бисте эвээш эвес. Ындыгларга Ш. Ондар, Д. Саая, П. Хомушку, Д. Хертек, К. Саая, А. Моктээр оларны хамаарыштырып болур.

СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының делегейде, чурт иштинде болуушкуннар дугайында беседаларны малчыннарга мында быжыглаан партком кежигүннери, агитквартираларның төлээлери кылып турар. Солуннарны, журналдарны, чагаа-бижиктерни почтачылар үзүктелиишкин чок чедирип келген. Ажыл-ишчилерни чугула херегледиң бараанналары-биле хандырар дээш автомагазиннерниң ажылдаар графиги тургускан, олар чүгле бараанны садары-биле кызыгаарлаттынмайн, чагыгларны хүлээп ап чоруур.

Малчыннар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче сөөлгү үеде кичээнгейни салган бис. Чарыштың негелделерин, шаңнал-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону кижи бүрүзүнге чедир тайылдырып турар. [illegible] айыткан хуусаазында үндүргеш, тиилекчилерниң шаңналын, ону директорнуң дужаалын ёзугаар чарлап дыңнадып, көргүзүг самбыраларынга бижиири чаңчыл болган. Чарыштың материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиниң хевирлерин ажыглаарын экижидер хемчеглерни алган бис. Бердинген пландан ажыр продукцияны бүдүргени, мал төлүн камгалап алганы дээш немелде төлевирни бээрин көвүдеткен. Бижиктиг-Хая [illegible] оналдадан ажыр продукция бергени дээш 20 муң рубльдиң немелде төлевирин алган, ол болза 1980 чылдан он чеди муң рубль хөй. Хойжу Хомушку Хеймер-оол [illegible] 2400 ажыг рубльди алган. Эки ажылдааны дээш 45 хойжуга немелде төлевирни берген. Ол чорук кижилерниң улам бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга идиглиг болуп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын күрүнеге 550 тонна сүттү, 400 тонна эътти, [illegible] тонна дүктү садар. Ону чедиишкинниг күүседири малды кыштан хүр ажырарындан хамааржыр. Ынчангаш бүгү-ле хемчеглерни [illegible] кыштан хүр [illegible] партком угландырган.

Д. СААЯ,
«Барлык» совхозта партком секретары.

СЭКП ОБКОМУНГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының, элээн хөй бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының чөвүлел хуралы дүүн СЭКП обкомунга болган. Удуртулганың стилин болгаш методтарын сайзыраңгайжыдар, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчуларының организакчы база политика-кижизидилгелиг ажылының деңнелин бедидер дугайында аңаа тодаргай чугаалажып көрген. СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң ажылдакчылары чөвүлел хуралга база киришкен.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чөвүлел хуралды ажыткаш болгаш ооң ажылын удурткан.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар, СЭКП обкомунуң ийиги секретары Н. Н. Кравченко, СЭКП обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме, партия обкомунуң секретары А. Н. Ванжа, СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажыл килдизиниң эргелекчизи В. Н. Суров, СЭКП Кызыл хоорайкомунуң бирги секретары А. П. Поздняев, республиканың Улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап олар чөвүлел хуралга чүве чугаалаан болгаш ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга удуртулганың хөй айтырыгларынга доктааган. Партия болгаш совет органнарының шиитпирлериниң күүселдезинге контроль, эргелел аппаратының ажылдакчыларының ролюн, күүсекчи сагылга-чурумун болгаш иницпативазын бедидери, даалдырган ажыл-херек дээш оларның харысалгазын бедидери ол айтырыгларның аразында чугула черни ээлеп турар.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чөвүлел хуралдың киржикчилериниң мурнунга чүве чугаалаан болгаш ажылга негелдениң күштелдирериниң, боттарының ажыл-чорудулгазынга удуртукчуларның мергежилиниң, билиинин, моральдыг болгаш ажы-чаңның мөзү-шынарларын бедидериниң эргежок чугулазын демдеглээн. Удуртукчу бүрүзү бодунуң ведомствозунда, коллективинде ажыл-херектиң байдалы дээш бедик харысалгалыг болуп, ажыл-агыйны башкарары-биле чергелештир күш-ажылчы коллективке кижизидилге ажылын чорудар, ажылдакчыларның чогаадыкчы инициативазын хөгжүдер, бодунуң хүлээлгелерин күүседириниң [illegible] турар эш-оорунуң коммунистиг ёзу-биле көрүнүүң үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг.

Кызыл районнуң холушкак барааннар садыының ийи дугаар салбырының коллективи бо чылды эки көргүзүглүг эгелеп, эрткен айның бараан саарылгазын 101 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) садыгжылар Т. Метелькова, Н. Лобанова, З. Старцева болгаш В. Ярославцева.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧОРГААРЛАНЫР, ИДЕГЭЭР

Тудугжунуң ажылының түңнели — шынар. А ажылдың шынары бедик арга-дуржулгадан, мергежилден хамааржыр. Кувинскаал Конгчуктуң тудугжу мергежилди чедип алырынга дуржулгалыг, ат-сураглыг тудугжулар дузалаан. Ол күш-ажылчы базымын Кызыл-Даг суурга организастаттынган сүт ажыл-агыйының суттарынга бугаларын кылырындан эгелээн.

— Сеңээ идегээр-дир бис. Сээң тудугжу, дашчы болурунга бүзүрең болур-дур. Тудугжу кижиниң аваангыр, шевер холдары сеңде бар-дыр — деп, ынчап ону удуртуп турган специалист кижи чугаалаан. Чаа Чаа-Холдуң тудуу эгелей бээрге, ол маңаа күзелдиг-биле ажылдай берген.

Кувинскаал Куртугурович өөренип-даа чок турган шөлге чаа суурнуң баштайгы таваан салчыр аас-кежиктиг болган. Оон эгелээш-ле ооң тудугжу мергежили бедээн. Ооң тудушканы баштайгы бажыңы ажытталага кирип, олче көш кеп чурттакчылар өөрүп, байырлап турда, Кувинскаал Конгчук оранга чедир-ле магадап, чырык соңгаларны, он-он өг-бүлелерге өөрүшкүнү, аас-кежикти бергенин бодап келгеш, чоргаарланып турган. Ындыг өөрүшкү Кувинскаал Конгчуктуң амыдыралынга чыл санында таварышпыр апарган. Ооң Чаа Чаа-Холде тудушканы бажыңы ховар. КМК-ның конторазын, столоваяны, садыглар, чурттаар бажыңнарын, школа болгаш өске-даа хөй-хөй тудугларны тударынга ол база киришкен. Аныяктарны тудугжунуң мергежилинге өөредип турар дагдыныкчыларның бирээзи.

Бригадада ажылдап турар өөрү боттарының дагдыныкчызынга чоргаарланыр болгаш идегээр. ССРЭ-ниң 60 чыл оюн тоолептиг уткуур дээш планныг оналдаларын күүседиринче бүгү күжүн ол мооңназын.

Л. НАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

КЫШТАГЛААШКЫН — малчыннар ажыл-ижи

НЕМЕЛДЕ — ХҮННҮҢ-НЕ

Брянскиниң мал ажылдыгларны малдың продуктулуг чоруунуң өзүлдезин чедип ап турар. Областың ажыл-агыйлары ам эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге инек бүрүзүнден [illegible] грамм хөй сүттү хүннүң саап ап турар. А күрүнеге продукция саңгарылгаазы эрткен [illegible] хүннүң-не 80-100 тонна ажып турар. Ол — мал чемин хумагалыг ажыглааның ачызында чедип алдынган. Фермаларда мал чемгерер муң ажыг цехтер ажылдап турар.

«Дятьковоэ» совхозтуң Дружбинская фермазының [illegible] социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Хүлээп [illegible] пунктуларында бирги сорттуг бүдүн чартык [illegible] тонна продукцияның [illegible] моон чудуруп [illegible].

А. КУЗНЕЦОВ.

ДЕҢЗИЗИ ӨЗҮП ТУРАР

Заокскиниң Киров аттыг колхозу малды эки шынарлыг чем-биле чемгерип турарындан эътти күрүнеге садарының талазы-биле квартал планын Тула областа бир дугаарында [illegible] бирээзи болган.

Ажыл-агыйның малын чемгерери-биле эки шынарлыг чемнерни мара [illegible], чемге микроэлементилерниң холуушаан концентраттарны үүрмектеп берип турар. Кыжын, чайгы үеде ышкаш, малдың немелде деңзизи хонукта 800 грамм чедип турар. А чемгерилгениң сөөлгү хонуктарында — бүдүн чартык килограмм чеде бээр.

Күрүнеге саткан бугаашкыктарның деңзизи ортумаа-биле 490 кг болган. Бедик сорттуң эъттерин сатканы дээш ол ажыл-агый 50 хуу немелде төлевирни алган.

А. СЫРОВАТКИН.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№ 2 (116) 1982 чыл, февраль

Бөгүн—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ЧОН БИЛЕ АРМИЯ ЧАҢГЫС ЭПТИГ

[illegible]

ДОШКУН ӨЙДЕ

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң чаңчыл болган байырлалының хүнү чоокшулаан тудуш, сагыш-сеткилге Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге, дошкун хүннери ала-чайгаар кирип турар апаар-дыр.

1941 чылдың июнь 22-чүү хүнүл? деп кандыг-даа кижиден айтырар болзувусса, «Гитлерниң Германияның Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинче оор өзү-биле халдаан хүнү-дүр...» — деп харыылаар.

Акы-дуңма совет чонче фашистиг Германия халдай бээрге, Азияның чиге төвүнде Тыва Арат Республиканың малчын чону айыылдыг дайынның сурааи дыңнап, кулак салып анаа олурбаан. Дөртен бир чылдың июнь төнчүзүнде Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем кожууннарга шериг өөредилгезин органижастап эгелээн. Дөртен беш хардан куду назылыг хамаатыларны шупту шериг өөредилгезинче хаара туткан, ажыл-агыйны дайын байдалынга таарыштыр ээс тургускан турган. Кызыл Шеригге деткимче-дузаламчы кылдыр белек чыырынга араттар кончуг идепкейлиг киришкен. Белек чыылдазынга киришпээн өг-бүле кайы-даа кожууннуң кандыг-даа сумузунга чок турган боор.

Дайзынны холу-биле сылба шапчып, херек кырында бедү-биле дайынга киржир изиг күзелин илередип, дилег бижириишкин бижип тургаш ... [illegible]

[illegible]

А. ДОСТАЙ ООЛ,
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

[illegible]

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕК

[illegible]

В. КАРГАПОЛОВ.
II. шериг кезээ.

Кызыл гарнизонунда

ДАЙЫНЧЫ НАЙЫРАЛ

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлежиинге шериг албаның эртирери — совет хамаатыларының ыдыктыг хүлээлгези».
(ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ 63 ЧҮҮЛҮ).

Шериг назыны четкен аныяк оолдар ынак Ада-чуртун, Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарын, тергин чонунуң тургусканы тайбың күш-ажылын камгалаарынга белеткенип, шериг албаның эртирип турар. Хөй-хөй аныяктар ... [illegible]

[illegible] ...чы Юрий Кучеренко эш-өөрүнүң, дайынчы амыдыралының дугайында мынча диди:

— Шериг хүлээлгемни ийиги чыл эртирип турарым бо. Мааа келиримде мурнунда танывазым, билбезим турган ... [illegible]

[illegible] ...белеткелинге хамаарыштыр чугаалап ора:

— Бөлүктүң хөй националдыг найыралдыг коллективи дайынчы болгаш политиктиг өөредилгениң мурнакчы болуу боор турар. Оон мотоадыгжылдарының 30 ... [illegible] ...теге бо бөлүк, эң эки, кергүзүглерлиг болган. Ол чедиишкин оларның дериниг хоорлеттенниериниң ачызы — деп демдегледи.

Бөлүктүң дайынчылары шериг албаны эртирер ылыктыг хүлээлгезинге ындыг төлептиг чоруун көргүзүп турар.

М. СААЯ.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) анаа дайынчы Сергей Сакулин, бичии сержант Станислав Гурин болгаш Юрий Кучеренко олар автоматтың материалдыг кезээн сайгарып ораны: хевстүг шакта.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

ВОЛОЧАЕВ ХҮННЕРИ

[illegible]

П. ВОЛЧЕНКО.

СОҢГУ ЧҮНТҮҢ НЫЗЫЛ ТУКТУГ ФЛОДУ.

Бирги класстыг специалист капитан В. Васильев командылаан хайгааранчы самолёттуң экипажының мурнунга чаа көвүдээ даалга онаашкан: Баренцева далайда айытаан районга баргаш, «удурланыкчының» суг дүвүнге чоруур хемезин хайгаарап, командылал пунктузунче ооң координадын кончуг дүрген дамчыдар.

Агаар чүдереп турар үеде даалганы күүседири авиаторларга чиик эвес болган. Ынчалза-даа капитан Васильев самолётту дөнтаатан районга чазыг чок эккелген. Маңаа

Флоттуң амыдыралындан

порттуң улуг оператору прапорщик С. Липницкийниң кызымак ажылдааны демдеглексенчиг. Ол «удурланыкчының» хемезиниң турар черин шыны тодаратпаш, координаттарын радио дамчыштыр кончуг дүрген чазыг чок дамчыткан.

Аэродромга ээп чедип кээри билек, самолёттуң экипажынга эш-өөрү байыр чедирип, оларның агаарга эрттирген 2.500 шагы дээш мактааннар.

М. БОРИКОВ,
старшина.

ЧАЛГЫГЛАР КЫРЫ-БИЛЕ

[illegible] ...Юрий Журавель, Сергей Мальченко, улуг матрос Анатолий Носукай, матростар Федор Красавин болгаш Иван Тукманов ... [illegible]

[illegible]

Майор В. ЛИТОВКИН.

СЭКП обкомунда

ХАРЫЫСАЛГА ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ ХЕМЧЕГ АЛГАН

1982 чылдың февраль 14-теп 15-те [illegible] гаражынга орт болган. Оон түңнелинде күрүнеге матерналдыг улуг когарал таварылган. Пассажир АТБ-ниң удуртулгазының болгаш коллективиниң ортке удур айыыл чок чоруктуң дүрүмнерин харыысалга чок бот-биле көргениниң, күш-ажыл болгаш бүдүрүлге [illegible] четпес тургустунганының түңнелинде орт болган. Организакцы, политика-кижизидилгелиг ажылды ук бүдүрүлгеге кошкак тургускан, оон түңнелинде ажылдаар черге арагалааашкыннын хэй таварылгалары болуп, а чамдык чолаачылар [illegible] Автобустарны гаражка тургузарда ортке удур айыыл чок болурунуң дүрүмнерин каржыы-биле үреп келген. Гаражты орт [illegible] хандырбаан. Автобустуруулгениң инженер-техниктиг [illegible] хүннерде дежурныйларын багай органнастаан.

лаар болгаш автобустуруулгениң партия, профбюрозу, комсомол [illegible] хемчеглер алдынмайн тургазы даап, коллективте организастыг болгаш масса-политиктиг ажылда четпестер дээш, [illegible] болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларынга суула ногулделин дээн. СЭКП хоорхомунуң [illegible] секретары Б. П. Саншовту база хоорхурунун [illegible] чызы Г. М. Шамонинни доңгуткан.

СЭКП Кызыл хоорхомунуң бюрозу пассажирлер автобустуруулгениң начальниги Е. И. [illegible] бөлгаш албан дужаалындан хостаан; кол инженер А. В. Волков биле начальниктиң ажылгал болгаш саарылга [illegible] оралакчызы Е. А. Филимонов [illegible] Партбюро секретары Ю. В. Батаревнин шыгтыы [illegible] ынга кирр бижээн. Местком даргазы А. П. Овсянниковаңы [illegible] бовт оо местком даргазы хүлээлгезинден хостаан.

Тыва трапспорт эргелелиниң удуртукчулары пассажир автобустуруулгениң [illegible] кошкак контрольдап, оцу специалистер-биле [illegible] хемчеглерин чогуур үезинде [illegible]

Тыва АССР-ниң Прокуратуразы [illegible]

[illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынган хүнүнден бээр бир чыл оюнга

ШЫНЧЫ ОРУК АЙТЫКЧЫЗЫ

— СЭКП-ниң XXVI съездизи кайгамчык улуг ужур-дузалыг болган: бүгү делегейде тайбың күштеринге улуг [illegible] демократтыг [illegible] ленинчилерниң дүжүрерлиниң [illegible] руңга [illegible] тергелгениниң идегелин бижиглээн — деп, Герман коммунистиг партиязының Даргазының оралакчызы Герман Готье ПМА-ның корреспондентинге медеглээн. Империалистиг күштерниң хамыктың мурнунда демдеглиг чоруктуң чаныгдеерлери [illegible] АНП тың [illegible] дугайында совет коммунистерниң [illegible] болган. Рейганның администрациязының угланыышкыны Совет Эвилелин деп болгаш бүгү социалистиг чаттеръден артык шериг күш түг болурунче угланганы ам мурнуңдай тодаргай болуп турар. СЕК-2 керээни күштүг болдуруп бадылаарындан Вашингтон ойталавышаан, [illegible] айылдыг пааиннарын. болаттарып [illegible] турар-дыр. Ынчаарга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадылааны 80 чылдарга Тайбың программа [illegible]

тып берген. Стратегтиг шериг күштерин кызыраары, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры, ядролуг чепсекти мурнай ажыглаарындан ойталаары, НАТО-нуң болгаш ССРЭ-ниң Европада ортумак [illegible] боо-чепсектериниң дугайында [illegible] чепсекти аңаа пептередип тургузарын соксадыры — ол дээрге Европага тайбыңны болгаш оон айыыл чок чоруун хандырарынче дорт оруктур.

Ракета-ядролуг чепсекти Европага эккеп шептередириин соксадыр дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кодурген идеязын [illegible] демдеглээп болзаан мен. Ынчаарга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев эткеп чылып Германнының Федеративтиг Республиказынга [illegible] ол идеяны [illegible] тодаргайлаан болгаш [illegible]

[illegible]

Эртвен суббота республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунга агрономнар, хову ажылының технологтары — кодээ ажыл-агыйның үндезини болур чер ажылының ажылдакчылары чыглып келгеннер. Олар часкы хову ажылдарының бүдүүзүнде агрономия албаның сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашканнар. Ол талазы-биле илеткелди кодээ ажыл-агый министрниң оралакчызы Г. И. Ларпонов кылган.

Хуралга республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар киржип, чүве чугаалаан.

АМДЫГААШТАН ЧОРУДАР

Каш-ла хонгаш часкы хову ажылдары эгелээр. Олче капзыг белеткелдиг кирериндеп кезип дүжүт хамаарзыр.

Урезин белеткели бо [illegible]

Чамдык ажыл-агыйлар үрезин херээнзашкынынче [illegible] дугайында база чугаа болган. Чогум-на ол ажылды кылып кылып чорудар үези бо. Амдыгааштан химикаттарны сээрүүр. оон чаштырар [illegible] на шиичилгеп эртирер херек. Оон-биле [illegible]

моон соңгаар болдурбас дээш амдыгааштан [illegible]

[illegible]

Д. ЧЫДЫМ,
«Шынның» корр.

АКЫ-ДУҢМА МООЛДА

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БУЗУРЕЛДИГ БАЗЫМ

КАБУЛ. (СЭТА). Хоорайның партия конференциязы Афганистанның [illegible]

[illegible]

АДР-ниң чепсектиг күштерин [illegible] деп, ол медеглээн. Кабулдуң [illegible]

ЧАА ЧАЗАК

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляид Республиканың чаа чазаандан [illegible]

[illegible]

ЧАЗАК ПРОГРАММАЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible]

УЛУГЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Он-он муң венгр автобустарны Совет Эвилелиниң оруктарында көрүп болур. Пассажирлерге таарымчалыг кылган чымчак автобустарны совет бүдүрүлгелер болгаш специалистер-биле демнежип алгаш «Икарус» — автобустар бүдүрер талазы-биле делегейде эң улуг заводтарның бирээзи — бүдүрүп үндүрүп турар. Будапешт болгаш Секешфехервар — ол машиналарны бүдүрүп үндүрер талазы-биле улуг Венгрияда ийи хоорай ол. Совет чагыглар-биле 1982 чылда 7000 автобустарны бүдүрүп үндүрер.

ЧУРУКТА: заводтуң филиалында белен продукция.

В. БУДАНИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиказы.

ЧУРУКТА: дайынчы алдарның музейинге аныяк дайынчылар-биле Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары, полковниктер П. П. Жипкин (солагай талазындан), В. А. Ляхов оларның ужуражып турары.

П. АКИМОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаы.

Сураглыг совет шүлүкчү Александр Прокофьев Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге чылдарында Тывадан фронтуже барган, эрес-дидим тулчуп турган минометчу Шумов алышкыларның дугайында «Россия» деп кайгамчык шүлүглелди бижээн. Маадырларының ады-биле Александр Прокофьев Тывага база аалдап чораан. «Россия» деп шүлүглели дээш аңаа ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тывыскан. Оон шүлүктериниң чыындызы бо чылын бир-ле дугаар тыва дылга үнер. «Россия» деп сураглыг шүлүглелди Ю. Кюнзеген очулдурган. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүн таварыштыр оон үзүндүлерин «Шынның» номчукчуларынга бараалгаттывыс.

Александр ПРОКОФЬЕВ

Р О С С И Я

Миномётту Шумовтар кыцчыктырбас,
Минутада он сес мина каккыртыптар.
Агаарга ол миналарның кышкызындан
Адаан кылык, каржы кылең дыңналып кээр.
Алызындан шымрак моге Вася Шумов
Аары бир пуд миналарын, картошка дег,
Улай шывап, үнче киир каап ада бээрге,
Угаан-кут чок фашист шериг кырлып турган.
Хоорай, суурун чурээн дыңна, авай Россия!
Хортан немец шурап турда, ийи муң пуд
Кан, шойну чаагые ол-ла тулчуушкунга
Хаалдаанарже шак ол моге чаннмыктаанкан.
Кымчы ышкаш дыйлаңнаан хем эриин дургаар
Погостье суур чоогунда оваңналган,
Кырлып калган дайзыннарның сеги козурт.
Борта олар күзээн дег ирип каарлар!
Россиядан «Чүрек» аар нүүрүнден.
Оон келир, чечектелир хүннериңден
Авааңгырың, могецин дээш, эш Василий,
Алдар, хүндү йораал сөзүн тудуп туру.
Экер эрес Шумовтар шуптуңарга
Эгүүр шагдан эргим чараш шыпаалардан.
Эзиннерден, чаптанчыг сымк хемчигештен
Энерден-Россиядан могейип тур.
Кайгамчыктыг ак-көк ээри кырын шыпкан
Каптагайның хостуг шөлээн делгеминден.
Ада-чурттуң чүрээ болган Москвадан
Аяң шыктыг «Чүрек» тейлу көрүп туру.
Шериг оруң болу берген кара черим.
Черлик. чииртим чанның үнмни киткээлекте
Акывыс дег кужур сенче ийленгештим
Алышкылар бежээлээние дыштанып бис.
Ийи хире гранатаны холга туткаш.
Ийи-ужун—бергедиже ыткаан алгаш.
Шала-була удуй соп аар. дайын-чаага
Чаңчыл болган дыжывыстың шаа-ла ол.
Чериң эвии көрүп тургаш, кезек дыңда
Черап төжек артын орта узумзурап
Соганайның орла-орза дужей бээр бис.
Солдат уйгу кандыг ийик биллинип боор.
Уйгу-дыштан дудааа-даа, аваа чуве.
Удуучаңнаан ок караан шимчинчек бол
Солагайы суврапы чаптыв көрбөс —
Солдат бистин чаңчылывыс апар чыдар.
Оон өскээр, сыр дедип боор болур.
Солагай быктың багай базып удузунаа.
Ок караан чаңдыр көрбес, хайгаараан деп.
Чоннуң ыдыг үлегери бар-ла болгай.
Солдаттар ышка-даа бол, чыыпып алыр.
Солдаттар шинбей-биле салып чүлүр.
Балды дүлгең, амдашпыг муң хайгааралдыңтар.
Балалыг ай биеке черле шаптык болбас!

ПОЛКОВОДЧУНУҢ ЧУУЗАЗЫ

Юрьево-Польск хоорайда «Пётр Иванович Багратион— Россияның национал маадыры» деп делгелге ажыттынган. Аңгы турар черинге чедир орунка ол чууза баштайгы хевиринге кирген.

— Ол чууза хей чылдар дургузунда кудумчуга, шывыг чок черге турганындан будуктары дужуп, үрелип баксыраан, хүлерден кылган наастталгалары читкен. Ол чууза бисте төөгүнүң турасчаалы болгаш үнелиг — деп, чурукчу-реставратор А. Туголуков чугаалады.

Бородино тулчуушкунунга балыгланган Багратионну алпап чорда, бай кижи ону ээрггзаш, чуузазын бээрген. Оон-биле ол Б. А. Голицын кижиниң азыраа болган турда, Москваны французтарга бериптекенин дыңнатканы соонда ол мөчээн.

Чурукчу А. Туголуков ол чуузаны катап тургузуп, ында ажыглааш көөрге: «И. Менжельберниң император оргаазынын чуузазы» деп бижип каан болган.

Улуг орус полководчуну сөөлгү орунче сөөртүп чедирген чууза музейге келгеннерниң мурнунда туруп тур.

Э. ВАСИЛЬЕВ.
СЭТА-ның корр.

САДЫП ТУРАР

Папуа — Чаа Гвинея — [illegible] ханы. Ында ховагайларның бир муң хире хевири, доокараларының 35 муң хевири бар. Чараш болгаш улуг ховагайнар-биле ол черин улуу бажын каастаар. Ховар ховагайнарның чамдыктары делегей садыгында 1,5—2 муң доллар чедир үнелиг.

Шаанда Папуа—Чаа Гвинеядан ховагайнарны үндүр садары [illegible] чурттарның болук чилбиирлектери холга ап, чиик эртек-биле малчып турганнар. Ам аныяк күрүнениң чазаа ол бүгүнү бодунуң хайгааралынга тургускан. Буловода тускай агентствонуң штаб-квартиразы бар.

Чылдар болгаш кижилер

ӨЛҮМНҮҢ ОРУКТАРЫН ЭРТИП ЧОРААШ...

БАШТАРЫНЫҢ дүгү агарып калган, бирээзи шала чолдаксымаар, меттегер, а өскези узун болгаш эргаңзымаар ийи кырган эрткен-барган узун оруун сактып чугаалашпышаан, Кызылдың Ленин кудумчузун орү далаш чок базыпканнар. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында мөчээн дайынчыларның тураскаалынга диригг кызыл чечектерин салгаш, олар бөрттерин ужулгаш, дыка-ла үр турганнар.

— Пётр Леонтьевич, дайынга маадырлыы-биле мөчээн эш-өөрүвүстү сактып, бо тураскаалга чечек салырындан хүндүлүг чүве турбас-ла болгай — деп, Михаил Секачёв аңаа оожум чугаалаан.

— Ийе, Миша, сен билир-ле болгай сен, мен ышкаш өлүмнүң оруктарын эртип чораан. Тиилелге хүнүнге четкен солдаттың бирээзи ону кажан-даа, кайын уттур ийик мен— дээш, Пётр Леонтьевич, дайын чылдарында эрткен аар-берге, хилинчектиг оруктарның, өлген-читкен эш-өөрүнүң дугайын чугаалааш, чамдыкта оон карактарынып чаштар [illegible] бадып-даа келгилээр-ле.

Эжи ынчап баарга, Секачёв оозун:

— Шылгараңгай совет чогаалчы Михаил Шолоховтуң «Кижиниң салым-чолу» деп чогаалында Андрей Соколовтуу дег аар-берге, хилинчектиг орукту эртиң, сээң эрес-дидим чоруктарыңны кым-даа кайын уттур — деп, оожуктуруп каар.

АДА-ЧУРТТУҢ Улуг дайынының ийиги чылы. Ынчап Тывага чурттап турган орус эштер оларны фронтуже чорударын четтиккейн манап турган. Ындыг келдиришкин келбээнде-ле кончуг чып дээн аныяк эр Пётр Мартынов 1942 чылдың эгезинде фронтуже чорупкан. Ол аъттанып турда, амыдыралының бүгү дургузунда шынчы болуп келген эжи, кадайы:

— Петя, сени чүгле эки кузээр-дир мен, фронтудан тиилелгелиг чедип кээп көр, сени келээде манаар мен.

— Ийе, сээң күзелиңни билип тур мен. Чаа-дайын үезинде чүү-даа болур-ла болгай. Үргүлчү чагаадан бижиир мен — дээш, кадайының бүдүңейнип бадып турган караандың чажын аржыыл-биле чоткаш, оозун база үш харлыг Лёнязын ажок эргеледип каан. Ала-пезин [illegible] биле байырлашкаш, ол аъттанып-кап. Баштай Красноярск чоогунга [illegible] тур [illegible] шуут тулчуп турган армияга барган. Бистиң шериглеривис кадыг-дошкун тулчуушкуннарны чорудуп турган ол үеде. Ворошиловград [illegible] бир-ле дугаарында Мартынов тулчуп кирген. Марттап эгелээш июльга чедир эжи Насыров-биле кады дайзыннарның калчаалыг атакаларын өске дайынчылар-биле эрес-дидим ойтур шаап келген.

— Петя, кончуг бөлүктерни черле эрттирбээн. Пулемёдун-биле кескен сиген дег кыдыр кыра тут-ла — дээш, Насыров ону улам сорук киирер турган. Олар тулчуушкуннарга дидим чорууп көргүзүп келгеннер.

ШИТЫГ, бүстүг, дывурээлиниг чай. Дон хемниң эриинге оон кирип турган шериг кезээ аткаарлааш, чаа турушту ээлеп ап турда, [illegible] миналары тээлипткан, оон бажынга аар кемдээшкин болган соонда медерелин оскунупкан. Пётр Мартынов мииңип кээрге — долганып фашист солдаттар. Бай шоодуп кедурупмес, ээдергей, буттар атпандаар болган.

— Ах, медерелдиг турган болзумза, бо кончуг аш бөрүлерниң холунга диригге черле кирбес ийик мен —деп бодааш, хиштерин ыйыртып алгаш олурган.

«Канчап, чоок-даа тургаш, дезип чоруур» деп дораан черле ол болдунмас ээрали билип олурза-даа, бодунуң бодалындан Мартынов чарылбаан. Тепниг сывырган дедарлар-биле херимнеп каан, фашист солдаттарга, куу-куу бөрүлер дег ыттарга камгалаттырган лагерь. Туттурган ийи совет солдаттарны [illegible] даа, соңгазын-даа ажытпас вагонга тырып алгаш, бир черже сөөртүп чорупкаан. Бир вагонда алдан-чеден хире кижи, тыныш бачыдап, баксыраан кижилер өлүр-ле, моорап кээп дүшкүлеп турган. Орукка беш хүн чорупкелгеш, олар чем-даа чивээн, суг-даа амзаваан.

Улуг эвес Вольштейн деп хоорайга эккелгеш, концлагерьге хорутдаан. Оларның кижи бүрүзүнүң мойнунга дугаарлар баглаттылап каан. Туттурган дайынчыларны фашистер араатаныг ёзу-биле ажылап, янзы-бүрү шаажылалдарны кылып эгелээн. Соок воскресенье хүннеринде оларның шугуузун [illegible] таан, даштыгаа үндүргеш, чоон хоорза резиннер дамчыштыр соок суугну оларже [illegible] биле аттыгынтарга, баксыраан, балыг-бышкыын кижилер шыдашпайн барып дүшкүлээр. Ынчан өлүрүкчүлер оларны [illegible]-биле душкан-на черинче уллап эгелээр. Чамдыктары шыдашпайн ол-ла черинге өлүүлеп турган. Арай деп бут кырынга туруп келген кижилерже ол-ла соок суг база катап аттыгып эгелээрде, бүгү бот донуп, даш шаккынайнып келир, медерел оскунгуже ынчап кээр.

Араатанныг шаажылалдарның, эттеп согуушкуннарның үезинде Мартыновтуң кандыг-бир арга-биле дезип үнер деп бодалы улам [illegible]. Удаваанда ону туттурган эштери-биле кады Үстүү Силезия чоогунга эккелген. Каш хонганда Мартыновту шахтёрлар хоорайы Кнуровтуң чоогунда тепниг сывырган демир-биле кажаалаан черге эккелген. Мынаа туттурган солдаттар ол-шык кижи шылдар [illegible] ажыг шахтага эртен эртежен кежээ орайга чедир ажылдаар турганнар. Оларның хей нурууаштап, доктаамал эттеп, соп кээриинден, кулданышкынныг кадыг-берге ажылдан өлгүлээн.

ЫНЧАН ол үеде оларның дүне хонар соок казарманга арып-доруп баксыраан ажок узун мага-боттуг Григорий Мельниченко-биле ол кожа чыдып турган. Чоорту олар таныжа бергеннер. Гриша Украина чурттуг кижи болган. Олар боттарының салым-чолунга-даа бак чир апарган. Канчап-чоон-даа тургаш, дезип чоруурун хугуржуп алгаш, оон белеткелин кичээнгейлиг бодап, кылып эгелээннер. Лагерь херимниң бедиктээжинде таңныылдарның кайы үеде халажырын, хүндүскү база дүнеки ээлчеглерниң кажан солчурун бирден-бирээ чокка өөренип алган. Хостуг ажылдап турар чамдык поляктар туттурган совет солдаттарны кээргел-биле көөр турганнар. Григорий Мельниченко оларның бирээзинден кажар арга-биле бичии ыырар кыскаш дилеп алган. Ынчангаш дезип чоруурунуң бүгү байдалын ылап бодап алганнар. Оон бүдүүзүнде Мартынов «шиитим аараан» дээш шимчээр аргажок кижи боор чыдыпкан.

Карангы имир дүшкен. Мельниченко биле Мартынов эптиг үени манап турган. [illegible] нар. Хүндүскү ээлчегниң кээрин манап, хапа чаныгда дыка үр чыткаңнар. Немец [illegible] зы дыңналган. Эжик ажыттынып турда, улуг чырыткының өжүрүпкен. Тепниг сывырган демирни Гриша ыыраар кыскаш-биле кончуг дүрген үзе кескилепкен, үттеп үнерге арны-бажын, холун тепниг демирлер ора-чара тырттып каан. Хапы токтап чорза-даа, ону-даа тоовайн, улам-на ырады сөөп чорупкан.

Көрбээни, чорувааны чер-биле элээн каш хонук чорупкелгеннер. Аштап-суксааны-даа аажок. Арга иштинде аянга чоокшулап олурарга картофель тараан шөл коступ келген. [illegible] моон бир дөстен казып чиир дээш чоокшулап кел чорда:

— Хальт! Хенде хох! —деп, алгы дыңналган.

Хая көрнүп кээрге, кончуг узун кылчыгыр немец-эрес автомат тудуп алган турган. Олар ийи талазынче кончуг дүрген маңнажыпкан. Фашист автомат-биле элээн каш булгуртупкен соонда эжи аар балыглаткан. Удаваанда Мельниченко биле Мартынов база катап туттурган. Бо удаада оларның [illegible] чок болуп доозулган...

Концлагерьден дескени дээш оларны эң дерзии ёзу-биле эттеп, өлүүже соп-соп, чүгле тыныг кижилерни кара-бажыңның соңгазы-даа чок, ол-шык камеразынче киир октагылапкан.

Удаваанда Мартынов бичии оңгарлап келгеш, бут кырынга туруп келген. Аажок шөртегер тырыннныг, меттегер гестапочу ону байысаан эгелээр.

— Чүге дүргүнназын, [illegible] бе, бужар ыт? — деп, олче [illegible] биле душкан-на черинче пагарга, ол медерелин оскунупкан. Оон соок суг саарыптарга, оңгарлып келген. Дерзии байысаалга, эриидел элээн каш хүн үргүлчүлээн. Үш дүгээр хүн Пётр Мартынов [illegible] Ынчан ону [illegible] нер тулар эң берге «Д» деп кезээнче шилчиткен. Мынаа база кортумчит хилинчектерни [illegible] [illegible] фашист [illegible] олчарны өлүүже эттеп, соп, кайы хамаан чок боолагылап, өлүрүп турган.

С. ШОЙГУ.
(Уланчызы бар).

Келир үеже кылыйткан

ААЛ ТУРГАН ЧЕРДЕ

— Бистиң ноййысылалывыс чазы. ол ам удавас бодунуң беш чылын демдеглээр — деп Узбекистанның компартиязының Нукус хоорккомунуң бирги секретары Реппназар Бабаназаров чугаалай-дыр. — Нукус Совет эргежагырганы [illegible] рында хоорай болу берген. Революция мурнунда манаа ийи чүс хире кижилиг аал турган. Нукустуң чурттакчыларының саны ам 120 муң кижи чедип турар. Ында демир болгаш ыяш болбаалыраалар, [illegible] база тудуг үлетпүрлериниң он-он бүдүрүлгелери, эртемнигниилдериниң алды институттары. Узбекистанның Эртемнер академиязының филиалы, алды муң студентилиг университет, 12 техникумнар бар.

Узбекистанның Эртемнер академиязының каракалпак филиалын удуртуп турар сураглыг эртемден Сабур Камалов бодунуң чонунуң төөгүзү-биле мени ,таныштырды: — Түрк чызыг каракалпак улус XVI вектиң төнчүзүнде Арал хөлдүң кыдыынга [illegible] пак» деп ат бистиң бурунгуларывыстың кедип чораан кара-кара бөрттериниң уламындан тывылган. Олар боттарының байларының болгаш хаан чазаанын дужуметтериниң аар дарлалының адаанга чурттап чорааннар. XX вектиң эгезинде манаа чораан [illegible] пактарның өлүп төнер чыгаазын бижээннер.

Бистиң чонувустуң экономика болгаш культура талазы-биле дүрген хөгжүлдезинге, национал талазы-биле төрүттүнеринге чүгле Совет эргежагырга чогумчалыг байдалдарны тургускан.

ХӨВЕН ТАРЫЛГАЗЫНЫҢ ЭҢ-НЕ СОҢГУ ДЕВИСКЭЭРИ

— Каракалпак дээрге хөвен тарылгазының делегейде эң-не соңгу девисгээри болуп турар— деп, Алишер Навои аттыг колхозтуң даргалы Сали Кодыбаев чугаалай-дыр. — Бистиң бо черге хөвең тараар херээ бар бе деп дадагалзаар кижилер ээвш эвес турган. А тарыыр терек дээрзин үе бадыткаан. Бодаадаа көрүнер даан. бистиң [illegible] ден-не 40-50 центнер чиг хөвенни ап турар. 60 центнер чедир алыр деп сорулганы салган. Ындыг бедик дүжүт [illegible] ирригация системазының, таарыштырттынган приргация системазының техника-биле [illegible] чедимчелиниң ачызында алдынып турар.

Хөвен ажылы улуг орулганы берип турар. Сөөлгү он чылдарның дургузунда колхозчуларның бир айда ажылдап алыры 200 рубль чедир көвүдээн. Чаа школаны, клуб биле кинотеатрны, хоорай [illegible] дег суг дамчыдар, бус-биле чылыдар системалыг, газтыг 70 чуртталга бажыңнарын колхоз тудуп алган. Даады [illegible] турар 12 оолдарга болгаш кыстарга стипендияны колхоз кассазындан төлеп турар.

Гектар бүрүзүнден 60 центнер [illegible] ажыг-агыйлар ап турар, а 40 центнерни ап турарлар он-он. Көдээ ажыл-агыйның ында чаа олуру — рис тарылгазы — база дүр-

Төрээн чуртта

[illegible] турар

ЭЭН ХОВУЛАРЖЕ

[illegible] 100 муң гектар [illegible]

[illegible] автономнуг [illegible] ның төөгүзүнде эң улуг программа болуп турар дээрзин демдеглеели. Күр ,черлерни шиңгээдип алырын комплекстиг чорудуп турар: суггарылга каналдары-биле [illegible] ге кылыр, рис тарылгазының инженер системаларын [illegible] туттунган бажыңнарлыг, школаларлыг садиктерлиг [illegible]

— Эрткен чылын бистер 300 муң тонна рис дүжүдүн алган бис. — деп Жаслык Палванов чугаазын уламчылады. —Бо беш чылдың төнчүзүнде оон чылда дүжүдү бир миллион тонна четкен турар. Ынаарда Каракалпак [illegible] Кубаньның соонда ийиги черге үнер.

— Республиканың [illegible] — Устюртуң [illegible] — [illegible] Бухара-Уралдың [illegible] ол хоолай трассазының үзүнда компрессор [illegible] туттунган бистиң нефть база газ шиңгээдилерин [illegible] чорудуп турар. [illegible] чылдарның мурнунда [illegible] турган [illegible] бурунгу турар. Устюртту таварты туттунган Кунград-Бейнеуну демироруг магистралы [illegible] калбарыышкынынга идиг болуп турар.

[illegible] Каракалпак [illegible] ырнстиң дүжүдүн бедидеринден аңгыда үлетпүр күчүзүн база [illegible] улгаттырар [illegible]

Владимир МИЖИРИЦКИЙ.
ПМА-ның корр.

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕН 25-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

[illegible]

18.00 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бир чыл оюнга. «Кижиниң чаагай чоруу» деп документалдыг телефильм. [illegible]

— Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет чуругда уран чүүл. 14.30 — [illegible]

14.35 — Эртем-өөредилгелиг фильмнер программазы. 15.00 — Орус чугаа. 15.30 — М. [illegible]

[illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30 — География. 7 класс. Уралдың бойдус комплекстери. 13.00 — «Силорге, ада-иелер». [illegible]

программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, хрымыңаар!» Душанбеден дамчыдылга. 9.25 — «Өлүм чок ыры». Уран-чечек телефильм. 10.35 — «Улуг сектет». М. Гинкаңын чогаа[illegible]

[illegible]

матографистер эвилелиниң баштаар чериниң секретары А. В. Караганов чүве чугаалаар. 21.00 — «Үеc». Информастыг программа. 21.35 — Күрүнениң Төп концерт залынга «Шлеңск» деп (ПУР) [illegible]

[illegible]

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар. [illegible] бичче хар чаар. Барыын чүк углаңнышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 11—16 градус соок болур.

Кызылга ээр булуттаар, чагбас. Барыын чүк углаңнышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 11—12 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боолаар өргээзи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олар актёрлар болуп чораан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда

«КАА-ХЕМ»: «Орла дайынчы Александр Матросов» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда

«ЕНИСЕЙ»: «Граница оттулуктарында» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-51, таламалдыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-51, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-37-13, пропаганда килдизиниң [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кезилге барганда 2-32-75 телефону доктаар.

Чагыг № 76

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00083

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 46 (11844) | 1982 чылдың февраль 24, среда | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

СЭКП ТК-ның «ССРЭ-ниң 60 чыл оюнуң дугайында» доктаалын Тываның ишчилери деткип турар

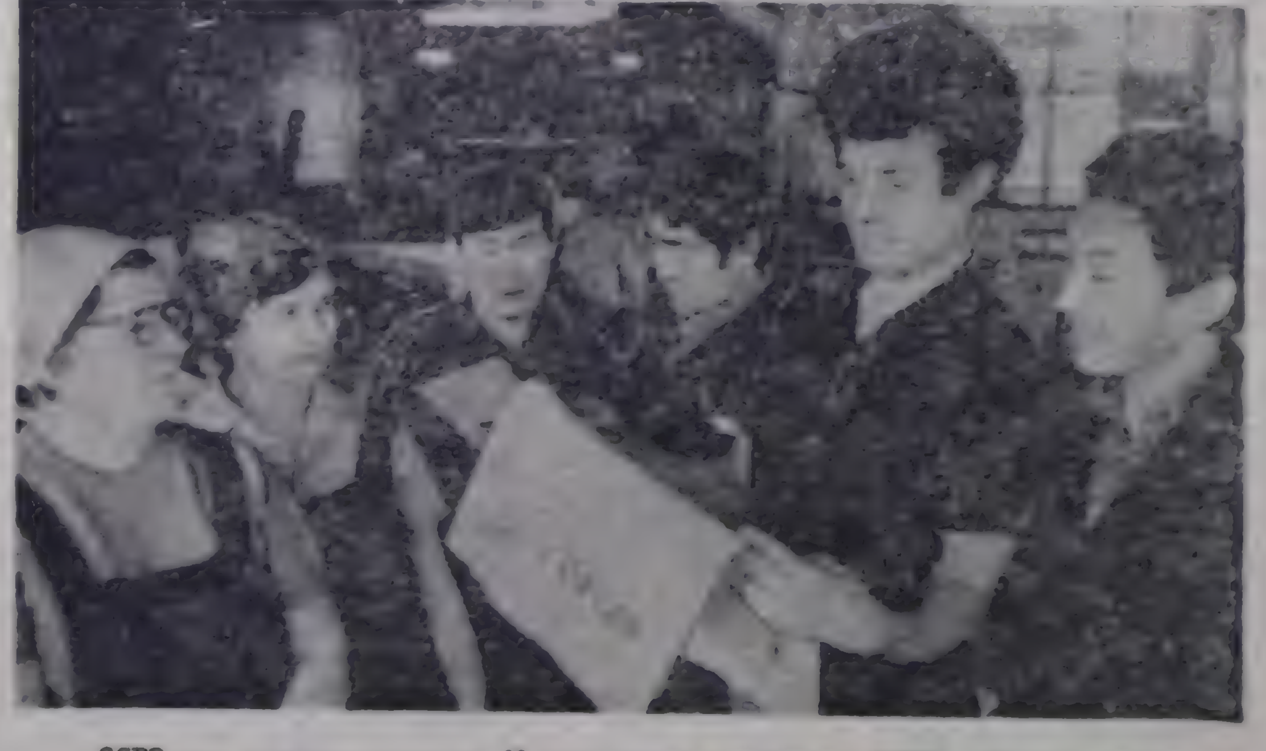

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын коммунистиг күш-ажылдың коллективи—республика типографиязының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары сеткил хаңмышкын-биле таныжып, ол төөгүлүг документиниң иштики-биле чөпшээрежип, чаңгыс үн-биле деткээннер.

Алдарлыг юбилейге уткуштур бүгү улустуң социалистиг чарыжынга типографияның өрүүр, парлаар, дептерлээр цехтериниң ажылчыннары бедик көргүзүгнү чедип ап, улам шудургу ажылдаарын хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: типографияның бөлүк ажылчыннары «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы-биле таныжып турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш

СЭКП обкомунда

ИНИЦИАТИВАНЫ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дугайында Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң, «Көдээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң, Тываның электри четкилериниң, Таңды райпозунуң коллективтериниң инициативазын СЭКП обкомунуң бюрозу чугаалашкан болгаш чүүлдүг деп көрген.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседиринче болгаш ажыр күүседиринче, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуурунче ажылчы чоннарның күжениишкиннерин эвилеңнээр талазы-биле организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды калбарты́рын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга бюро даалгаан.

«ТИИЛЕЛГЕ» СОВХОЗ:

малды чемгерерин болгаш ажаарын амгы үениң зоотехниктиг негелделеринге дүгжүр чорударын чедип алыр. бодуун чемнерин чүгле болбаазырадып кылгаш, малга бээр, мал чемнериниң эки кадагалалы дээш бүгү ажылдакчыларның харысалгазын бедилер, мал чемнериниң чидириин болгаш төктүглээшкинин болдурбас;

малчыннарның, кодээниң ажыл-ишчилериниң культура, садыг болгаш эмнелге хандырылгазын бедик деңнелге органзастаар;

100 баш төрүүр малга оолдаштыр 90 хураганны, 85 бызааны, 70 кулунну өстүрүп алыр, малдың ниити баш санының 98 хуузун камгалаарын хандырар, малдың баш саның хоратпайн, кыштаглаашкынны доозар;

чайлаглардан кежер мурнуу чарынында кыштагларның үүрмек септелгезин доозар, а кыштаглаашкынга белеткелди—сентябрь 1-ге чедир бүрүн доозар;

сезоннуг чугула ажылдар үезинде бодунуң кадрларының күжү-биле механизаторларның ийи ээлчеглиг ажылдаарын чедип алыр;

дүжүт ажаап алыр комбайннарны, тракторларны, часкы тарылганың болгаш хөрзүн болбаазырадырының техниказын, тараа шаңнарын болгаш складтарны чогуур үезинде шынарлыг белеткээр;

гектардан ортумаа-биле тараа культураларының 9,5 центнер дүжүдүн алыр болгаш 11210 тонна тарааны ажаап алыр, күрүнеге 4250 тонна тарааны садар;

сенокосилкаларны, дырбааштарны, пресстээр подборщиктерни, витаминниг сиген далганын белеткээр агрегаттарны болгаш мал чемнерин белеткээр өске-даа техниканы апрель 20-ге чедир септеп доозар;

ниитизинде мал ажылынга бедик шынарлыг 3150 тонна сиген белеткээр планны 3160 тонна, 15630 тонна силос салыр планны 15650 тонна, 800 тонна сенаж планын 850 тонна кылдыр күүседир болгаш тараа культураларының бүгү шөлдеринден саваңны бүрүн чыып, 2500 тонна мал чемнерин пресстээр;

чазын чажар тараа культураларының тарылгазын 12 ажыл хүнүнде доозар, оруктарны эки байдалга тургузар, шөлдерни, фермаларны болгаш бригадаларны бок үнүштерден арыглаар;

дүжүт ажаап алыышкынын 18 ажыл хүнүнде чидириг чок доозар;

саар инектиң продуктулуун бедидип тургаш, инектен ортумаа-биле 1600 кг сүттү саар, ону күрүнеге пландан ажыр 25 тоннаны садар, чыл онаалдазын декабрь 22-ге чедир күүседир;

мыйыстыг бода малдың хонукта ортумак немелде деңзизи—500 грамм, хойларның — 85 болгаш хаваннарның—350 грамм болурун чедип алыр, күрүнеге 340 тонна эътти садар, чыл онаалдазын ноябрь 7-ге чедир күүседир;

бир хойдан-на дүк кыргып алырын 3,2 кг чедирер болгаш ниитизи-биле 46 тонна дүктү алыр, күрүнеге садарының чыл онаалдазын ноябрь 7-ге чедир күүседир.

«КӨДЭЭ ЭЛЕКТРИ ТУДУГ» ТМЭ:

1982 чылдың планын декабрь 26-га—Энергетик хүнүнге чедир күүседир, немей үш километр электри дамчыдылгазының ЛЭП-10-0,4 киловольт шугумун тудар;

3 500 рубльдиң материалдыг курлавырларын, оон иштинде —чагы кылыр 25 кубометр ыяшты, бир тонна проводту болгаш 25 муң киловатт-шак электроэнергияны камнап алыр. Бир бригада юбилейге чедир ийи чартык чылдың планын күүседир.

ТЫВАНЫҢ ЭЛЕКТРИ ЧЕТКИЛЕРИ:

1982 чылдың планын декабрь 22-ге чедир күүседир, ону пландан ажыр 2000 гигакалорий чылыг энергиязы кылдыр болгаш 300 муң киловатт-шак электроэнергия кылдыр ажылдадып үндүрер, 30 муң рубльдиң продукциязын сайгарар;

ТЭС-тиң турбиналарының ажылдадып каапкан чылыын ажыглап, чылыдылга магистралының суг дамчыдылгазының схемазын чаартып тургаш, 2 500 тонна одаар чүүлдү, а котёлдарны мазут чок одаарын шептередип тургаш, 500 тонна дизель одаар чүүлүн камнап алыр;

электри четкилеринге электроэнергияның чидириин 1,5 миллион киловатт-шак эвээжедир.

ТАҢДЫ РАЙПОЗУ:

100 муң рубльдиң бараанның чонга пландан ажыр садар;

ниитиниң чемненилге черлериниң талазы-биле чыл планын күүседир болгаш бодунуң продукциязын бүдүрериниң ниитиниң чемненилге черлериниң ниити саарылгазынга хамаарыштыр 67 хуу чедирер;

белеткел саарылгазының планын декабрь 26-га чедир күүседир;

дузалал ажыл-агыйга 250 хаванны, 50 баш мыйыстыг бода малды семиртир азыраар, үш гектар картофельди олуртур, 6,3 гектар соңгуну, 0,2 гектар редисти болгаш мал чемгерер бир гектар ногаан массаны тарыыр.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар кылдыр социалистиг чарышка бедик түңнелдерни чедип алырынче база чыл планын болгаш хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседири-биле ону демдеглээринче республиканың бүгү коллективтерин социалистиг чарыштың эгелекчилери кыйгырган.

Хүнүң медээлери

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН

«Улуг-Хая» совхозтуң Эжиим хойжу бригадазында хой оолдаашкыны кидин туруу. Бо хүннерде мында төрүүр 4650 баш хойдан 3300 ажыг хураган камгалап алдынган.

Бригаданың түс-түс хойжуларының көргүзүглери багай эвес. Хойжулар Б. Дугжу, В. Дадар-оол, Д. Сереэдар, Б. Кызыл-оол оларның кодаларында чаш хурагаларны онзамээни дорутуп турар. Хойдан-на хураган дээш кызымак ажыл-иш хайнып кааган. Малдың массалыг оолдаашкынының үезинде малчыннарның чымыштыг ижиниң дузалакчылары сакманчылар база харысалгалыг ажылдап турарлар. Хойжу бригаданың сакманчыларының аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунче О. Тюлюш, Д. Дупчур-оол, Д. Дадар-оол олар киргеннер. Олар бо хүннерде 100-ден 140 чедир хураганны доруктуруп турарлар.

К. НАТПИИ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ

«Тыва кобальт» комбинаттың цехтериниң аразында алган хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседип келген коллективтер бар. Оларның бирээзинге Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезин хамаарыштырып болур.

Дуржулгалыг проходчик коммунист Владимир Пашинге удурткан бригада чедиишкинниг ажылдап турар. Ында экскаватор башкарыкчылары И. Шубаров, В. Тытыков, проходчиктер В. Алексеев, Ш. Шагдыр, Г. Крыпин, чер үттээр станок мастерлери Б. Наксыл, А. Кодурак, Д. Байкара олар хүн улуун доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Металлургия цехиниң мурнакчылары Ф. Печенёв, А. Ищенко, В. Ондар, арыглакчылар М. Уазунак, Э. Хоюр-оол оларга эштери чоргаарланып турарлар.

Бүдүрүлгениң коллективи чылдың планныг онаалдазын декабрь 20-де күүседир сорулганы салган.

М. ДАМДЫН-ООЛ.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

Респотребсоюзтуң садыг-кооператив училищезиниң сургуулу, комсомолчу Наталья Серен поварлар болуунде өөрүп ВЛКСМ-ниң XIX съездиниң ажыттыңарынга алдар кылдыр бир хүн ажылдааш, оон алган акшаны тайбың фондузунче кииреринче кыйгырган.

Оон кыйгырыын санал бөлүктүң кыстары ижин-биле деткээн.

П. АЛОВ.

АЖЫЛЧЫНГА СӨС

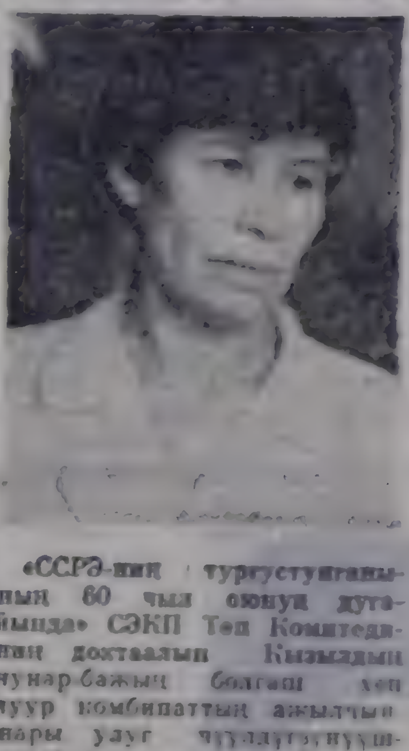

ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ БОТТАНЫР

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын Кызылдың чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинаттың ажылчыннары улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткааннар. Бо партийжи документ оларның моон соңгаарты ажыл-херээнге чугула черни ээлээр, кижи бүрүзүн чаа-чаа чедиишкиннерже кыйгырар. Партияның, биске бүгү совет улуска, бызыг бүзүрелинге харыы кылдыр улам кызымак ажылдавышаан, ажылдың бедик шынарын, оон бүдүрүкчүлүг болурун чедип алыр бис.

Бистиң коллективте аңгы-аңгы националарның кижилери ажылдап турар. Бот-боттарывыска дузалажып, быжыг найыралдыг ажылдап турар бис. Чыл эгезинде коллектив социалистиг хүлээлгени алган. Ам оон күүселдезин дээш кызымак ажылдап, бүгү күжү-күштү олче угландырып турар бис.

Бо чылды багай эвес эгелеливис. Январь айда коллектив 48 тонна хептиг чуп, кургадып, базып белеткээр планывысты ажыр күүседип, ону 112 хуу кылдыр боттандырдывыс. Мында мээң-биле кады үр чылдарда ажылдап келген эштерим массалыг хеп хүлээп алыкчызы А. Ф. Громаренко, хеп берикчилери А. Л. Рогатина, З. Т. Журавкова, М. Л. Тонких оларның киирген үлүү улуг деп болаар мен. Чүге дээрге, олар чаңгыс коллективке үр чылда ажылдап келгеш, арга-дуржулгалыг болгаш бедик мергежилдиг кижилер апаргылаан. Хептиг чуп, ону кургадып, базып турар өске ажылчыннардан оларның негелдези улуг. Шынары багай чудунган, бастынган хептиг олар хүлээп албастар. Ону катап эки кылдырып аныяк ажылчыннарга сүмелеп турарлар. Ажыы-биле чугаалаарга, үстүнде адаанывым хоочуннар бистиң коллектививистиң даянып болгаш чоргаарланыр кижилери ол.

Мен бо коллективке ажылдааш, чээрби чыл болдум. Бир эвес он, он беш чыл мурнунда үе-биле деңнээр болза, бистиң ажылывыстың хемчээли дыка улгаткан. Кызыл хоорайның чонунуң саны өскен тудум, биске хоорай чурттакчыларындан хөй хеп хүлээп алдынып турар. Оон аңгыда бистиң чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинадывыс коллективи ниити чурттаа черлериниң, эмчылар бажыңнарының, эргелдилге черлериниң, рестораннарның болгаш өске-даа организацияларның чагыгларын хүлээп ап турар. Хүлээп алдынган хептиг ажылчын бүрүзү эки шынарлыг чуур, ону ээзиниң сеткилинге чедип турар кылдыр белеткеп бээр дугайында чугаа коллективке чаңгыс эвес удаа болган. Бистер, ажылчыннар, шак ынчаар кылыр сорулгалыг ажылдап турар бис.

Маңаа баштай келген чажыге бистиң ажылывыс белдүүн, хала хок ышкаш сагындырар. А херек кырында ындыг эвес. Ажылывыс нарын техника-биле холбашкан болганда, ол кижи бүрүзүнден бедик харысалгалыг болурун негеп турар. Ажылывыстың бүдүрүкчүлүү — техниканың туруушкун чок ажылдаарындан дорт хамаарылгалыг. Ындыг болза-даа, үрелиишкиннер болу бээр таварылгаларындан чайлавайн турар бис. Ол чүүлдер, бистерге, пресстерге шиктерге баа таварышкан турар. Бир эвес дериглелер туруушкун чок ажылдаар болза, хүнде кылыр нормавысты ажыр күүседип болур арга турун келир. Сөөлгү үеде хүнде 65 кг хеп пресске бастырар үнүүвүстү 75—80 кг кылдыр күүседип келдивис.

Мээң-биле кады Н. А. Насырова ажылдап турар. Ол баа багай эвес ажылчын. Эш-өөрүнге дузалаар кижи. Ажылынга брак кылбас дээш ол кызымак болуп келген. Үстүнде чугаалаан мен: бир эвес техника үрелген саадат болдура бербес болза, ай планын чайлыг күүседип шыдаар бис дээш. Ам бир машина үрелген. Анаа турар Насырованы бистиң кылыр ажылывыстың хемчээли улгадып тур. Ол-даа ажырбас. Бистер февраль айның планын күүседип алыр бис. Анаа ажылчын бүрүзү бүзүреп турар.

Л. МУРОМЦЕВА,
Кызылдың чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинаттың ажылчыны.

ДАЙЫНЧЫЛАРНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 чыл оюнга холбаштыр ажылчы чоннар төлээлекчилериниң болгаш найысылал гарнизонунуң дайынчыларының байырлыг хуралы Москвага болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары И. Б. Усманходжаев, М. А. Яснов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов, СЭКП ТК-ның киржистер эргелекчилери И. Ф. Дмитриев, Н. И. Савинкин, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң камгалал министериниң оралакчылары, өске-даа шериг начальниктер, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери.

Кургаг чер шериглериниң кол командылакчызы — ССРЭ-ниң камгалал министериниң оралакчызы армия генералы В. И. Петров чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан. Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары Варшава Керээзиниң чурттарының армиялары-биле кады дайынчы демнежилгеге коммунизмниң өндүр улуг херээнге моон соңгаар-даа идегелдиг бараан болуп, улустарның тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң камгалалынга серемчилелдиг туржур деп, ол онзалап демдеглээн.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг сорук кириишкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

СҮТТҮ ЭЛБЕДИР ДИЗЕ...

Бо кварталдың баштайгы ийи айы удавас доостур. Амгы хүннерде республиканың совхозтарының мурнунда турар сорулгаларның бирээзи болза, малдан алыр продуктуларны бүдүрерин көвүдеткеш, ону күрүнеге садарының пландарын күүседип алыры болур. Ындыг болганда, малга бээр чем курлавырларын хумагалыг чарыгдап тургаш, сүт саалдазын кудулатпазы — хүннүң чугула айтырыы болуп артпышаан. Ынчаарга республиканың Статистика эргелелиниң февраль 16-да медээзин ёзугаар алырга, районнарда байдал дең-дески эвес болуп турар.

Районнар	планы (центнер)	күүселдези (центнер)	хуузу
Бай-Тайга	1000	460	46,0
Мөңгүн-Тайга	—	—	—
Барыын-Хемчик	2500	1426	57,0
Өвүр	300	175	58,3
Чөөн-Хемчик	7300	2851	39,1
Улуг-Хем	6700	2691	40,2
Таңды	10200	5231	51,3
Бии-Хем	9200	5607	61,0
Тожу	300	191	63,7
Каа-Хем	6700	3019	45,1
Тес-Хем	800	331	41,8
Эрзин	700	271	38,7
Кызыл	4300	2083	48,4
Республика	50000	24339	48,7

Бо таблицадан алырга, бирги кварталда планнаттынган сүттүң чартыынга чедир бежин 661 центнер сүт чедир дужаатттынмайн барган. Ынчап кээрде, арткан үеге немелде баа хөй апаар. А хонук саны эвээш арткан.

Бо хүннерде Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тожу, Кызыл районнарының совхозтары эрткен чылдың бо үезиндеги деңнелинден хөй сүт саткан болуп турар. А квартал планының күүселдези талазы-биле Тожу, Бии-Хем районнар мурнап турар. Оларның бирээзи планының 63,7, а ийигизи —61 хуузун күүседип берген. Олардан Барыын-Хемчик, Өвүр районнар ыраак чок чоруп турар. Эрзин районнуң совхозтары бирги кварталда 70 тонна сүт садар планын февраль 16-га чедир 38,7 хуу күүсеткен. Ол дээрге өске районнарга деңнээрге эң куду көргүзүг-дүр. Хөй хемчээлдиг сүт садар районнарның бирээзи — Чөөн-Хемчик район база хожудап турар. Ол районнуң ажыл-агыйларындан 2851 центнер сүт дужааттынган. Бо көргүзүг планның чүгле 39,1 хуузу-дур!

Квартал төнчүзүнге чедир эвээш үе арткан. Ынчангаш мал чеминге контрольду тургузуп, ону чарыгдаарын чүрүмчүдүп, ылангыя бөлүүн чемнерин — хыырылыышты, сигенни, саваңны ыдыбырадып чайынныдырып бээрин кичээнгейге алыры чугула. Чүгле бо таварылгада малдан элбек сүттү саап ап болурун чедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери ферма удуртукчуларынга, саанчы бүрүзүнге чедир таймаарыгаары күзенчиг болуп турар.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге турааскааткан хоорайның байырлыг хуралы дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен. СЭКП Кызыл хоорkomунуң бирги секретары А. И. Пожидаев байырлыг хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың президиумунга оон киржикчилери улуг өөрүшкүн-биле соңгаан.

«Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнүң дугайында» илеткелди Кызыл хоорайның шериг комиссары В. А. Озерский кылган.

Шериг назылыг болгаш шериг назыны четпээн аныяктарны белеткээр талазы-биле республиканың социалистиг чарыжынга Кызыл хоорай тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар ук шаңналды найысылалдың төлээлеринге байырлыг байдалга тывыскан.

КАЖААЛАР ОРНУНГА

Тарутинск районнуң «Красный» совхозу хой ажылын үлетпүр аргазынче шилчиткен. Бо чылдың берге кыжының үезинде бежин төрүүр түс баш хойга оолдаштыр 125 хураганны мерди камгалап алган. Ол — Одесса областа эң бедик көргүзүг.

Совхозтуң хойжу кодаңнары бүгү ажылды мында механизастаан комплексче көжүп кирген. Хойжу кодаңнарны солаан ол комплекстиң он ийи кажааларынга 1300 хой кирер.

Күрүнеге эът планынга киириштир дужаары-биле түс кайлай үскен хойларны ол ажыл-агый областа бир шугаарында тургузуп чемгерип семиртип эгелээн. Оларны эн семиртир азыраан соонда күрүнеге садар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир комплексте малдың баш саның ийи катап улгаттырар болгаш оларны 30 муң баш чедирер.

В. ЧЕРЕВИЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Одесса.

ДАШТЫКЫДА

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ ДООЗУЛГАН

ЛУАНДА. (СЭТА-ның корр. В. Махонин, Н. Семенов). Африканың мурнуу чүгүнүң хамаарышпас чурттарының экономиктиг хөгжүлдезин аайлаштырар талазы-биле конференциязының (САДКК-ның) кежигүннери күрүнелериниң энергетика министрлериниң чөвүлел хуралы Ангола найысылалда доозулган. Оон киржикчилери чаңгыс аай энергетика политиказын ажылдап, ол талазынга кады ажылдажылганың айтырыгларын көрген.

Чиг-эттиг аңаа-бүрү дестерни кады ажыглаарының аргаларын министрлер ын анализтээн. Чижээ, бойдус газының хөм-бе-даштың болгаш нефтиниң байлактарының черлерин шиңнилеп тывар улуг хемчээлдиг ажылдарны чорударының эргелерин чугула деп айтыкан. Демнежип байдус курлавырларын САДКК кежигүннери чурттарының улустарының ажык-байдалын бедидериниң болгаш энергия-биле боттарын хандырарының эрге-ажыктарынга таарыштыр ажыглаар ужурлуг деп, чөвүлел хуралдың түңнел документилеринде айыткан.

Африка диптиң чурттарының ёзулуг хамаарышпас чоруктуг чедип алырынга экономиктиг көргүдүүшкүнүн аргазы-биле болгаш боо-чепсектиң күжү-биле шаптыктаарын кызыдып турар Преторияның кеш-сөөк ылгаар чурумунга дуза чедирип турар барыын талакы күрүнелерниң [illegible] АКШ-тың энергетика министрлери шиитпирлиг буруу шаптаан.

[illegible] социалистиг чурттар-биле экономиктиг кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле элбедирин чөвүлел хуралдың киржикчилери деткип чугаалаан. САДКК-ның энергетика комиссиязын тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭГЕЛЭЭР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин соксадыр, делегейде мөөңнелген ядролуг чепсектиң курлавырларын кызырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырынче АКШ-тың президентизин болгаш конгрессти кыйгырган резолюцияны Висконсин штаттың хоойлужудулга хуралы бир үн-биле хүлээп алган. Ядролуг чепсектиң бүгү хевирлериниң эндере бүдүрерин соксадыр дугайында Совет Эвилел-биле чугаалажыышкыннарны Каттышкан Штаттар доп-дораан эгелээр ужурлуг деп, резолюцияда айыткан. Тайбың болгаш хосталга дээш хөдээжилерниң делегей лигазының түс черде салбырының төлээлекчизи Эллен Мур Висконсинниң хоойлужудулга хуралынга чүве чугаалаан болгаш чугаалажыышкыннарны эгелээринче АКШ-тың чалаан Совет Эвилели хөй удаа кыйгырып келген деп демдеглээн. Ынчалза-даа ССРЭ-ниң чугула ол инициативаларынга АКШ-тың чазаа чүгле харыы бербээн эвес, харын-даа ол инициативаларны американнарга чажырарын оралдажып турар. АКШ-тың администрациязының [illegible] хыналдазының адаанда турар [illegible] информациязының чепсектери ССРЭ-ниң инициативаларының дугайында база дымнатпаан.

Көвүдеп турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чер-чер солуннарының редакторларынга президент Р. Рейган интервью берген болгаш шериг чарыгдалдарын Вашингтоннуң улам көвүдедир деп турарын дыңнаткан.

Келир [illegible] АКШ-тың шериг чарыгдалдарын кызырбас болгаш улам көвүдедир болап турарын американ администрациязының [illegible] айыткан. Даг-даа [illegible] АКШ-тың шериг чарыгдалдарын 200 [illegible] болап турар. Пентагонуң бюджединге он-он миллиарт долларны бо чылын немээн бис. Ол чарыгдалдар дараазында чылдарда улам көвүдээр апаар деп, Рейган чугаалаан. Чурттуң шериг чарыгдалдарын көвүдедиринге [illegible] президент база катап [illegible]

АКШ-тың шериг [illegible] 18 хуу көвүдедиринге чажыт чылдагааннар деп Рейганның Ак бажыңга [illegible] Си-би-эс деп телекомпанияның корреспондентизи дыңнаткан.

[illegible] ная
библиотека
им. А. С. Пушкина

[illegible]

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: коммунистиң бедик ады

КАЖАН-КЕЗЭЭДЕ, КАЯА-ДАА...

«Коммунистиң арын-нүүрүнүң дугайында чугаа» деп, партия [illegible] Алдын-оол Монгуштуң «Шынга» парлаттынган чүүлүнде кончуг чугула айтырыгны көдүрүп турар-дыр. Ынчангаш мен маңаа төлептиг хоочун коммунистерниң бирээзиниң ажыл-амыдыралының дугайын чугаалап көрейн.

1951 чылда нам кежигүнүнге киргеш, партийжи хүрээлеңге 30 чыл ажыг үеде коммунистиң адын бедик-биле кадагалап келген Иргит Очур-оолович Биче-оолдуң күш-ажылчы намдары намга киргениндеи эгелээн деп чугаалап болур. Ол бедик атты эдилээн хүнден 7 чыл эрткенде ынчангы аныяк Биче-оол Чөөн чүк улустарының Москвада Коммунистиг университедин дооскан. Аныяк нам ажылдакчызын ТАР-ның Тес-Хем кожуунунуң шүүгү даргазынга ажылдаары-биле чоруткан.

Ынчангы Барыын-Хемчик кожуунунуң Кара-Хол чурттуг [illegible] 1938 чылда Тес-Хемге ыңнаар эгелээн. Оон бээр ол Тес-Хемден үнмээн, район оон карааннга көзүлдүр-ле чаагайжып, сайзырап келген. Районнуң экономика болгаш культура тургузуушкунунга оон киирген улуг-хуузу база бар.

Чаа ажылдап келген шүүгү даргазын ынчангы кожуун даргазы Чиназей келдирип алгаш: «Эң ырак сумуг О. Шынааже суртакчылааш келиңер. Чон-биле таныжыптаан, ында солун ажыл хайныгып турар. Чеди-Кара бугазын казып, сумунуң чону улуг соруктуг киириишкин-биле ажылдап турар. Анаа барып, намның тайылбыр ажылын кылыр апаар» — дээн.

Иргит Очур-оолович ол-ла хүн О. Шынааже чорупкан.

Амгы О. Шынаа суурдан 3 км хире черден Оруку шынааның суун ховуже бугалап үндүрер деп сорулга салгаш, сумунуң араттары ажылдап үнгүлээн. «Ол ажылды ССРЭ-ден чаладып келген тускай эртемниг Лукович дээр орус инженер башкарып турган. Ынчан оон херээнде ТАР-ның Республика ордени чаяттынган, оон Тывага келгеш [illegible] келдиин херечилеп турган» — деп, Иргит Биче-оол сактып чугаалап олурар.

Оруку шынааның уну [illegible] эң дуву ыйгыл иштинде чыдарындан суг бедигээшче кончуг тура чок агып үнер болган. Ындыг турбужа буга унун Көвүрүг-Аксын эрттир казып эккелгеннер. Ол бору ону хол-биле казып, араттарның эгелээшкинин деткип, чоннуң эвилелдежип турган. Аңдазыннар-биле черни чара тыртырып бээр, өске бүгү ажылдарны чоон хол-биле кылып турган. «Буга дөзүнге суг мөөннелтин, хем унунче катап чире хап кирип эгелээн. Ынчан өрege бөрүзү кидис [illegible] лээвиирлерни сөөп эккээп, ону дугааларга-даа дуза болбаан. Суг кедээр хонуже үнмейн барган чүве» деп, ол чугаалаар. Оон бир дугаар суртакчылааны эки түңнел бербээн. [illegible] ажылдарының бүтә каскаш, тараа тарып [illegible] чиир кузел бүтпейн барган.

Суггаттыг черлерни ажыглаар, суггарылга бугаларын казар дугайында айтырыгны ол 1942 чылда Тес-Хем кожуунунуң даргазынга ажылдап тургаш база катап эгелээн. Ынчан Ужарлыг хемниң, Суг-Бажының суггарылга бугаларын казып ажыглалга киирерин чугаалажып эгелээн.

...Тес-Хемче Калдак-Хамар оруун аштаар улуг ажыл-үүлени башкарарынга Иргит Очур-оолович база киришкен. Районнуң удуртур даргалары Намның Тып Комитединиң, ТАР-ның чазааның даалгазы-биле Эрзин, Тестиң (ынчан чаңгыс кожуун турган) чонун бо ажылче мөөннеп, чон ортузунга хөй талалыг ажылды чорудуп-каанының түңнелинде, Калдак-Хамар кааламча орук апарган Республика төвү-биле автотранспорт оруу тудушкан. Районнуң экономиказынга, культура хөгжүлдезинге бо [illegible] улуг базым кылынган.

Фашистиг Германияның ССРЭ-же оор ёзу-биле халдааны ТАР-ның арат чонунуң [illegible]-биле дыңналган. Бүгү улус-биле бир демей Тес-Хемниң чону патриоттуг көдүрлүүшкүн-биле күш-ажылчы [illegible] эгелээн. Маадырлыг Кызыл Шеригге белек чыылдазын организастаар дугайында намның ТК-ның айтырыгларын боттандырар ажыл калбарып эгелээн. Белек чыылдазының талазы-биле Тес-Хем кожуун республикага багай эвес черде чорупп турган. Ол ажылды кожуунга эки организастааны, кызымак күш-ажылы дээш кожуун даргазы И. О. Биче-оолду ТАР-ның Биче Хурал Президиумунуң Чарлыы-биле Күш-ажыл ордени-биле шаңнаан.

Совет Эвилелиниң улустарының найыралдыг өг-бүлезинге Тыва каттыжып киргениниң соонда кедээ ажыл-[illegible] эгелээн. Иргит Очур-оолович кедээ ажыл-агыйның [illegible] дугайында партия болгаш чазактың салган сорулгазын шын угаап билгеш, [illegible], колхоз ажылдаар [illegible] санынга киргеш. Ол — 1948—50 чылдар үези.

Ынчан ону Калинин аттыг (амгы «Чодураа» совхоз) колхозтуң баштаар чериниң даргазынга соңгаан. Ол үеде өргеп бедип чок турган Белдир-Арыгга чаа колхозтуң төвүн тудуп эгелээн. Ийи чыл эрткенде, чаа суур тургустунуп келген. Колхозтуң экономиказын быжыглаар, колхозчуларның амыдырал байдалын экижидер дээш Иргит Очур-оолович оон үлегерлекчилери Болат-оол Оюн, Чинчей Соян, Иван Дапаурун, Баткар Чоодур болгаш өскелер-биле кады улуг энергияжып чидирген.

Оон соонда чылдарда «Чодураа», «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтарга салбыр эргелекчилеп, Самагалдай кожээ Советиниң күүсекомунуң даргазынга сөөлгү чылдарда ажылдап турган. Партия организациязының рекомендациязы-биле ону кайы-даа чорудуп, ол даалганы бедик харысалга-биле күүседип чораан. 1973 чылда Иргит Очур-оолович персоналдыг пенсияже үнген. Ынчалза-даа ол бодунуң назынының болгаш энергиязының шаа-биле [illegible] ажылы-биле [illegible]. Амгы үеде ол районнуң [illegible] ажылдап, [illegible] чыл чедип турар. Кажан-даа коммунистиң адын бедик-биле кадагалап келген улуг туржулгалыг хоочун кижиниң коллективке партийжи салдарын, үлегер-чижээн оон кежигүннери, сеткил ханыышкыны-биле чугаалап турар. Оларның чамдыктары бо.

Почтачы М. Д. Болат-оол:

— Иргит Очур-оолович [illegible] амыдыралдың улуг школазын эрткен коммунистен ажылдаарынга, чурттаарынга ажыктыг хөй чүүлдерни билип ап турар бис.

Парторганизацияның секретары В. Арапчор:

— Бо дээрге чүгле бисте эвес, районда эң хөй партстажтыг коммунистерниң бирээзи. Оон чурттап эрткен амыдыралында өөренип ап болур хөй эки чүүлдерни аныяктарга ол [illegible]-биле дамчыдып берип келген.

Хоочун коммунист чүгле даандырган ажыл-херекке хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг бедик харысалгазын көргүзүп келген эвес, өг-бүлезинге чаагай сеткилдиг ада болуп, уругларының [illegible] дээш [illegible] күжүн үндүрүп келген. Оон ажы-төлү башкылар, механизаторлар, чолаачылар болгаш өске-даа тускай эртемниглер апарган, ададының төлептиг салгакчылары болуп ажылдап, чурттап чоруурлар. Өг-бүлезиниң ээзи Чаңмаа Донгаковна ам-даа кадыы эки, база пенсионер, уругларының уругларын [illegible] кырган-ава.

Иргит Очур-оолович район болгаш кожээ Советтериниң депутадынга, СЭКП райкомунуң кежигүнүнге хөй удаа соңгуп, ол харысалгалыг партийжи даалгага коммунистерниң чонунуң бүзүрелин ажыл-херек-биле бадыткап келген. Күш-ажылчы алдар-ат дээш чазактың орденнери, медальдары-биле чаңгыс эвес удаа шаңнадып чораан. «Күш-ажылдакчы Демдээ» ордени, ТАР-ның Күш-ажыл ордени, «Ада-чуртун Улуг дайынының чылдарында эрес-маадырлыг күш-ажылы дээш», Ленинниң юбилей болгаш «Күш-ажылдың хоочуну» деп медальдар-биле оон ажыл-чорудугаазы демдеглеттинген.

Кажан-кезээде, каяа-даа коммунист болуп, партия кежигүнүнүң адын бедик-биле кадагалап чоруур кижилерниң бир чижээ бо-дур. Коммунистиң арын-нүүрүнүң дугайында «Шын» солуннуң арынынга көдүрген чугаага бо төлептиг [illegible] болгаш СЭКП Уставының негелделерин күүседип [illegible] чаңгыс кижилерниң [illegible] база көргүзери чугула деп бодаар мен.

Т. ДОЮНДУП.

ӨСКЕЛЕРДЕН ӨӨРЕНМИШААН...

«Шекпээр» совхозта пропагандистер партияның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелерниң школаларының пропагандистерниң теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелин бедидер. Политиктиг база экономиктиг өөредилгениң хуржулгазын [illegible] сорулга-биле политөөредилгениң методиктиг [illegible] туруп тургузган. Оон ажылын партком кежигүнү, МТМ электриктер инженер Борис Ооржак удуртуп турар.

Биче-Тей суурда ортумак звенонуң специалистери марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школага хаара туттунган. Бо чылын олар «Лелегейни чаартып турар эртеме» деп ийи чылдыг курсту доозар. Ында 25 дыңнакчы бар. Оон пропагандистери [illegible] Ооржак-биле бо олуруттарының автовун томуйлаан. Өөредилге чылының эгезинден [illegible] бо хүннерге чедир кичээлдеринден [illegible] чок эртип келген. Чылдагаан чок черге кичээл эртпейн баар ийикпе, ам ону өске чүнче чыдыр тавары-биле болбаан. Доктааттынган чурумга турар. Ону хажыдары пропагандист кижиниң арын-нүүрүнге кандап-даа таарышпас. Курстуң программазын долузу-биле өөренип эрткеш, өөредилге чылының төнчүзүнде [illegible] дүжаалдыр сорулга-биле ол шылгалдага [illegible] эгелеп белеткенип турар бис. Программада көрдүнген кол темаларга чергелештир ажыл-агыйның, районнуң болгаш республиканың күш-ажылы байымын [illegible] харылзаа [illegible] болгаш [illegible] ажылчыннарны [illegible]. [illegible] хамы анализтеп тайгарып турарывыс. Чергелештир эртип турарывыс темаларны [illegible] чижек болуп турар. Мынчыг чижектер [illegible] дыңнакчыларның сеткилин ге таарышкыр. Харын-даа ботамарының ыдып, бүдүрүп турар ажылынга харысалгазын бедидер. Кичээлдеринден [illegible] пропагандистиң [illegible] боду бир [illegible] кичээлдер [illegible] чугаалаан кааргы [illegible]. Дыңнакчылары [illegible] болгаар К. Монгуш, зоотехник

ПРОПАГАНДИСТИН ИНДИРИ

В. Хомушку, бухгалтер Л. Куулар, механиктер С. Саая, О. Белек-оол, столованың повары Т. Ооржак болгаш өскелер-даа кичээл санынга ак сеткилдиг белеткенип, идепкейлиг киржип турар. Олар коммунист деп бедик адын төлептиг эдилеп, өскелерге үлегер-чижек болуп чоруурлар.

Бис ажылывысты чүгле бодувустуң өөредилгевис-биле кызыгаарлавайн, өске школаларның ажылын көрүп, оларның эки талаларын үлегерлеп ап, оларга бодувустуң арга-дуржулгавыс дамчыдып турар бис. Өөредилгевистиң чаңгыс айтыраанмайн турарының бир чажыды ол.

Сүт-Кажаа сүт-бараан фермазының политиктиг өөредилгезиниң дыңнакчылары партияның ниитизи болгаш даштыкы политиказының айтырыгларын өөренип турар. Ында фермаының ажылчыннары хаара туттунган. Пропагандистер ажылчын комитединиң даргазы В. Ооржак, түрүг бригадири К. Эмер-Сарыг олар кичээл бүрүзүнге эки белеткенип, темаларны ферманың ажыл-амыдыралындан алган чижектер-биле холбап тургаш солун болгаш хамы утка-шынарлыг кылдыр тайылбырлап турарлар. Оларның кичээлдеринге чаңгыс эвес удаа олуруп көрген бис.

Совхозта ясли-сад ажылдакчыларының политиктиг болгаш профессионал билиин бедидеринче [illegible] тейни салып келген «Сайзырал» ясли-садта малчыннарның, механизаторларның болгаш совхоз ажылчыннарының уруглары турар. Оларның кижизидилгези база багай эвес. Бо уруглар садының коллективинде пропагандист, хоочун башкы, уруглар садының эргелекчизи Ч. Ооржак дыңнакчыларынга политөөредилгениң билиглерин, ажыктыг педагогиктиг талазы-биле байлак дуржулгазын дамчыдып берип турар.

Совхозтуң машина-трактор мастерскаязында политиктиг өөредилгениң пропагандистери С. Ооржак, Э. Монгуш дыңнакчылары-биле В. И. Лениниң хоочу [illegible] өөренип дооскаш, ам политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренип турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң совхозта чорудуп турары ден-десик эвес. Чамдык школаларга эртип турар кичээлдерниң шынары партийжи негелдеге дүгжүп чок. Кичээлдерни [illegible] тааргалып, дараазынга күжүрже чылдырар ийи, чамдык таварылгалар ам-даа бар. Ылаңгыя төп салбыгга ай санында ийи катап эртер ужурлуг Биче-Тей. Аалгы салбырларның специалистериниң экономиктиг [illegible] бо өөредилге чылында эгелевээн. Ол школаның ортузунга политиктиг болгаш зоовет өөредилгези база-ла [illegible] үнмейн турар. Комсомол ажылдакчыларының өөредилгези Биче-Тей суурга бо өөредилге чылында болбаан. Совхозтуң ВЛКСМ комитединиң секретары Р. Домбуу оң-ле кичээнгейин салыры чугула болуп турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

— Малды хүр-мендн кыш ажырар, оон ажаалда-хайгааралын улам экижидер — мал ажылында ажылдап турарларның кол сорулгазы ындыг болгай. Бо кышты бистиң фермавыс чамдык бергедээшкиннерлиг эртип турар. Оон кол чылдагааны — малга чемчир чемни белеткеп албааныңдан болган. Ынчангаш сүт саалдазы кудулап турар чоруктар бар. Бо берге кыштың бистиң фермага көргүскен кеземчелин совхозтуң удуртукчулары өөренип көрүп, моон соңгаар ол четпестерни болдурбазының хемчеглерин алыры чугула — деп, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының инекчизи М. Саая чугаалап орар.

Меңгүн-оол Самдан-оолович Саая бо фермада 8 чыл ажыр ажылдап турар. Кызымак ажылы-биле кады ажылдап турары эш-өөрүнүң хүндүткелин ол чаалап алган.

Комсомолчу Меңгүн-оол Саая — социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдектериниң эдилекчизи. Аныяк ажылчынның кызымак ажыл-ижи совхоз удуртулгазының өртектиг белектери-биле каш удаа демдеглеткен.

ЧУРУКТА: инекчи М. Саая.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи Валентина Сергеевна Углова он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскаңнарның бирээзи. Саар инек бүрүзүнге онаалтыр ол 2538 литр сүттү саап ап, республиканың мурнакчы ажылдыг саанчыларының бирээзи болган.

— Бо чыл — бистиң чуртувустуң төөгүзүнде онзагай чылдарның бирээзи болгай. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы оюн демдеглеп эрттирери-биле белеткел амдан эгелээн. Эрткен чылып чедип алган чедиишкиннеримни улам быжыглап, оон-даа эки түңнелдерни бо чылын чедип алыр ужурлуг мен — деп хоочун, дуржулгалыг саанчы Валентина Сергеевна чугаалап орар.

ЧУРУКТА: саанчы В. С. Углова.

М. КАЛЧАННЫҢ сеэү. фотолары.

КАМГАЛАП ӨСТҮРҮП ТУРАР

Чадаананың ыяш ажылагыйы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка идепкейлиг киржиптаан, бо чылдың бирги кварталының планын таалгазын чедиишкинниг күүседири-биле түс-түс бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдааны таарымчалыг организастаан. Ук коллектив эрткен чылда 8900 ыяштың белеткээш, [illegible] сөөрткен. Анаа ыяш сөөртүр автомашинаның чолаачызы Ф. Аштаров ээзи [illegible] улуг-хуузун киирип, ыяш сөөртүрүнге хүүда планын онаалдазын 143 хуу күүсеткен. Чолаачылар аразында чарышка тиилекчи болган.

Чөөн-Хемчик районнуң лесничестволарында арга-арыгның санитарлыг аштаалгазынга чыш бригада хаара туттунган. Кызыл-оол Монгуштуң удурткан ыяш белеткекчилериниң бригадазы ай санында 400 кубометр ыяш белеткээр таалгазын 500-600 кубометр чедирип, планның онаалдазын доктаамал 140-145 хуу күүседип келген. [illegible] Чамба Монгуш, Кыпы-оол Монгуш эки ажылдап, [illegible] боттандырып турар. Ол дээрге [illegible] материалдарны чазаарынга [illegible] хептерниң [illegible] блоктарны, шала материалдары [illegible] оон-даа өске кылыглар.

Ыяш ажыл-агыйы [illegible] бараанның 363 муң рубльге сайгарган.

Арга-арыгның санитарлыг аштаалгазын [illegible] чоруктар [illegible]-биле [illegible] хоорайның [illegible] организацияларынга болгаш районнуң совхозтарынга ыяш кезип белеткээр черлерни тускайлап айтып берип турар. Ук коллективтер арга-арыгның чүгле санитарлыг аштаалгазын чорудар кичээнгейин углаавырып турар эвес, харын-даа ыяш культураларын тарып өстүрериниң сорулгалыг апарган. Чыргаки хем унунга 268 гектар девискээрниң шөлүнде үш чылдыг чаш шеттерни тарып олурткан. Чайгы [illegible] ыяш өймээ камныг черлерге багай өскен Өвүр районнуң девискээринде 20 гектар черге ыяш культураларын тараан. Хемчик хемниң унун хуннаан 42 гектар шөлде чыжыргананы олурткан.

Чадааның, Өвүрнүң, Сүт-Хөлдүң ыяш ажыл-агыйларының ажылдакчылары эрткен чылда кинчиниң малынга 200 тонна сигенни белеткээн. Бо эрткен чылдың чайы [illegible] болганындан чыжырганаын [illegible] арай тиренинг болган. Ынчангаш ол үнелиг эм катты чүгле 75 [illegible] чыып ап [illegible].

Эрткен чылдың түңнели-биле эки ажылдыг арга-арыг хаамыынга Доржу Доңгак салаткан Оон чарыштан тиилекчи — Улуг Бакчап Ажык Хөвзергейлеп. Мал чеми белеткээр ажылдаарга эки киржип, ыт үрезиннин, чыжырганаңы чыжырынга идепкейлиг киржип, кургузун ол ажылы күүсеткен. 1982 чылда ыяш-биле ыяш культураларын тарып олуртурунга 250 гектар шөлдү белеткээн, оон чадарын болдурбазының сайгарлатаар.

Ук ажыл-агыйның салбырларының аразында социалистиг чарыштың мурнунга өттүрүлгада Сүт-Хөл лесничествозу ат (лесничий Алдынай Хоралыг). Арга-арыгның санитарлыг аштаалгазын эки чорудуп, 1 муң кубометр ыяш болгаш топтакты кезип белеткээн.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

«Шынга» харыы

ПАССАЖИРЛЕРНИҢ САНАЛЫ-БИЛЕ

Кызыл — Баян-Кол — Кара-Тал аразынга автобустарның чорууру доктаамал эвес, расписание үстүп турар дугайында Баян-Кол суурнуң бөлүк чурттакчыларының чагаазын декабрь 25-те «Шын» солунга парлаан.

Тыва автотранспорт эргелелиниң ук чагаада киирген фактыларны хынап көрген болгаш ук эргелелдиң начальнигиниң пассажир аргыжылгазының талазы-биле оралакчызы Н. Г. Антонов редакцияга моон адаанда харыызын берген.

1981 чылдың декабрь 12-де Кызылдан Баян-Колче баар турган № 61-85 автобус (чолаачызы А. Писаев) техниктиг үрелиишкин болганындан рейсче үнмейн гаражче ээп келген. Ол хүн автобусту солуур азы дүрген септээрининг аргазы турбаан.

Декабрь 13-те билет ведомозунга киргенин ёзугаар Баян-Колдан 12 пассажир келген деп айыткан. Ынчангаш ол хүн Баян-Колче баар маршрут күүседиинмээниң хынаар арга чок болган.

Баян-Колдуң чурттакчыларының саналын барымдаалааш, Кызыл — Баян-Кол — Кара-Тал маршрудунга автобус шимчээшкинин 1982 чылдың январь 15-тен эгелеп неделяның 1, 5, 7 дугаар хүннеринде арги расписаниеже турганы ынчан кылдыр доктааткан редакцияга чыдаткан.

ООҢ ҮЛҮҮ

Эрзин, Тестиң ээр-дагыр оруктарынга автокран башкарган, ургазы берген назылыг кижиге бо-даа таваржып болур. Оон ажылының кайы-бир ажыл-агыйга баргаш, ээр чүүкү [illegible] ужурер. Автокранның эрес-кежээ башкарыкчызы — Б. Х. Демир-оол дээр. Оон-биле чоокта чаа ужуражып, ажыл-ижин сонуургаарымга, ол мынчаар чугаалады:

— Районнуң девискээринде барбаан четпээн черим чок дизе хоорем чок. Ажыл-агыйларның ыяжын, [illegible] тракторларны, [illegible] шимчээшкиннерин [illegible] алгаш, Сельхозтехниканың солуурунга [illegible] эккеп [illegible] кылдыр септеттингеш техниканы ажыл-агыйларже [illegible] сөөртүп [illegible].

Борбай-оол Хунакаевич 1958 чылдан бээр автомашина башкарып келген болгаш оон арга-дуржулгазы улуг. Сельхозтехниканың районнар аразында [illegible] мурнакчызы Б. Демир-оол он бир чылдың дургузунда автокранның башкарып келген. Дештыңдан көөрге, автокранның [illegible] ол онзаланмас [illegible] чок. Ол ындыг эвес.

Автокранның кыдыг ажылы чок Тес-Хемниң, Эрзинниң телеосургаларының тургузуунга база улуун киирген. Оон башкарыкчызы аныяк өскенге ажыл-ишчи [illegible] көргүзүп, оларга чагыг-сүмени бо-даа берген турар. Оон өг-бүлезинден каттыжылгыжа ажылдап турарлар база бар. Оглу Сергей [illegible] бухгалтер. Оон ишти Ирина Мастеевна [illegible] турар. Борбай-оол Хунакаевичтиң ажыл-тоолу эртем-суртуулга өөрениг, ажыл-ижин төлептиг кижилер кылдыр кижизидип келген. Б. Демир-оолдуң ажылдап турар коллективи бо чылда багай эвес эгелээш, январьның чүък сөөртүр хаалгазын 130 хуу күүсеткен. Планның онаалдаларын чедиишкинниг күүсетпээн, ук коллектив каар болгаш [illegible] металлдар [illegible] чылын [illegible] планын 104 болгаш 139,7 хуу күүсеткен. Коллективтиң хулээлгезин ажыр күүседиринге автокран башкарыкчызы Борбай-оол Хунакаевич база күш-ажылчы үлүүн киирген.

Т. МОТОРК.

Тес-Хем район.

ЖУРНАЛИСТЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Тываның геология-шинчилел экспедициязының коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш казымал байлактарны шинчилеп тывар, оон курлавырларын толтарлар ажылдарны улам калбарткан. Ол бүдүрүлгеде 17 геология-шинчилел партиязы бар. Олардан 4 партия чыл дургузунда доктаамал ажылдаар. Ук экспедиция боду автономнуг участоктуг, материал-техниктиг баазалыг. Амгы хүннерде даг-дүвүнүн, хобалтырын [illegible] курлавырын немей шинчилеп тывар ажылдарны Ак-Довурак, Хову-Аксыда, Терлиг-Хаяда болгаш өске-даа черлерде чорудуп турар.

Ховаа металлдарны шинчилээрин база үргүлчүлеп турар. Ол ажылдарының бирээзи Ак-Сугнуң чоогунда мөөннээн. Бо чылын аңаа хөй шинчилел ажылдары чорудулар.

Геологтарның бир кол ажылы Улуг-Хемниң хөмүр-даш бассейнинге. Чадаананың хөмүр-даш разрезиниң [illegible] калбарар. Чоокку чылдарда «кара алдын» тывыжы ийи-үш катап улгадыр.

Казымал байлактыг черлерге гидрогеологтуг чурук тыртырылыышкыннарын беш чыл чорудуп келген, оон соонда оларны ажылдап тывып турар. Радоннуг суглар-ның шинчилел ажылдарын чорудар. Амгы үеде ындыг ажылдарны Бай-Тайганың Шивилиг оржаанында уламчылап турар. Чоокку чылдарда аңаа санаторий ажыдыптар. Оон-биле кады тудуг материалдарынга ажыглаттынар байлактарын чыдар черлерин шинчилээрин моон соңгаар-даа уламчылаар.

Үстүнде чугаалааныңыс ажылдарны болгаш экспедиция коллективиниң мурнунда турар сорулгалар дугайында Тываның геология-шинчилел экспедициязының начальниги В. Д. Аврупкий республика солуннарының, радио болгаш телевидение ажылдакчылары-биле болган парлалга конференциязынга чугаалап берген.

Журналистерниң айтырыгларынга дээрелдээр болгаш оон харыыны экспедицияның кол геологу А. А. Подкаменный берген.

Солуннар, радио болгаш телевидениениң ажылдакчылары экспедицияның музейин сонуургап көргеннер.

Ш. ДОРЖУ.

МУРНАКЧЫЛАР ОДУРУУНДА

Чоокта чаа Мөңгүн-Тайга районнуң төвүнге партия-совет-ажыл-агый активиниң мурнакчылар-биле каттышкан хуралынга 1981 чылда районнуң социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң түңнели болгаш чаа социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган. Районнуң совхозтары, кожээ Советтери болгаш бүдүрүлгеге албан организацияларының [illegible] коллективтериниң [illegible] амыдырал, ийи совхоз, Каргы кожээ Совет, бүдүрүлге черлериниң 8 күш-ажылчы коллективтери күрүне мурнунга планнын онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Хөй-хөй мурнакчы коллективтер, бригадалар, болгаш түс-түс малчыннар, ажылчыннар илерээн.

Оларның аразында «Малчын» совхозтуң № 3 хойжу бригадазы бригадалар аразында [illegible] социалистиг чарыштың тиилекчизи болган болгаш бирги черге-ниң шаңналын чаалап алган. Бригаданың ажыл-ишчилериниң ортузунга ажылды эки организастаанының түңнелинде, ниити бригада күрүне мурнунга планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин [illegible], бүгү [illegible] ажыр күүседип, 100 баштан онаалтыр 86 хураганы камгалап алган, улуг малдың баш саны-ның кадагалалы эки болган. Ук бригаданың хойжуларында мурнакчылар хөй. Хойжу Игорь Дагба 100 баштан 113 хураганнарны камгалап ап, район чемпиону болган. Ол ышкаш хойжулар Кегеедей Успун, Бады Көк-оол, Өпей-Саар Хомушку дээш өскелер-даа мурнакчылар болуп турар. Бригаданың кыштаг [illegible]. Ам бо хүннерде хөй оол хаажызын адактаптаан, оларның чаш төлү меңги.

1982 чылда бригада 100 баштан 85 хураганнарны алыр, улуг малдың камгалалын 98 хуу чедирер, ниитиниң малынга 79 тонна сиген ни белеткеп алыр, күрүнеге 6,7 тонна дүктү дужаар, бир хойдан 1,3 кг дүктү кыргыыр болгаш малчын коданнарның кышка белеткелин октябрь 1-ге чедир доозар. Малчыннарның культурлуг амыдыралын бедидер корум-чурум хажыдыышкыннарын чангыс-даа болдурбас деп социалистиг хүлээлгени алган. Ол бригаданы коммунист, район Советиниң депутады Александр Кара-оол хөй чылдарда удуртуп турар.

Ажыл-агыйның [illegible] адырларындан хөй-хөй мурнакчылар илерээн. Оларның [illegible] социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Оларның аразында амыдырал-чурт таңгазынга төлептиг ажылы, хөй-ниитиниң даалгазы дээш кызымак чүткүлдүг бижиттинг көргүзүп чорууурлар хөй. Оларның бирээзинге «Малчын» совхозтуң хоочун тоолчузу, Каргы кожээ Советиниң депутады, коммунист Манок Донгакович Успун хамааржыр. Ол эрткен 1981 чылда парткомдан тускай даалга алгаш, совхозтуң Ак-Чыраага сигенчилер бригадаларынче томуйлаткан. Ол ажылды билдилиг организастаанының түңнелинде совхозтуң ол черлерден [illegible] планы эвес, а [illegible] хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Маңаа М. Д. Успунуң киирген улуг хуузун [illegible] ажыл алдарлыг малчыннар Баир-оол Доңгак, Биче-оол Лыр... [illegible] оларның сан [illegible] малзын, район Советиниң депутады Мочак-оол Биче-оол доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап ажылдап чоруур. Ол база 1981 чылдың мурнакчызы болуп, 100 баштан 98 хураганны ап, улуг малдың камгалалын 99 хууга күүсеткен.

Хоочун хойжу Тас Айыжаковна Салчак 1981 чылдың социалистиг хүлээлгелериниң бүгү негелделерин долу күүседип, малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың бирги черин ээлеп мурнакчылар одуруунда кирип турар. Мал ажылынга мергежилдиг, доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап чоруур, аныяктарының [illegible] хойжу Т. А. Салчак «Малчын» совхозта алдарлыг малчыннарның бирээзи.

Бүдүрүлге, албан организациялар черлериниң ортузунга калбарган чарыштың ийиги чериниң негелделерин күүседип коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң ажылчызы, хөй уругларның иези Кара-кыс Доңгаковна Саая болуунуң хамааржыкан ажылынга ак сеткилдиг, бедик харысалгалыг көргүзүп чоруур. Ол бирги беш чылдың бирги чылында ол бүдүрүлге ажылчыннарының ортузунда калбарган чарыштың тиилекчизи болган. Болуун ажылчын Кара-кыс Саая 1982 чылда база-ла белеткен хүлээлгени алган.

Мугур-Аксы ортумак школазының техниктиг ажылдакчызы Малдавай Докулаевич Иргит хөй чылдарның иштинде школаның оваалга черинге ажылдап келген. Ол ам улуг оваакчы болуп ажылдап турар. Ажылын эки билир аңаа [illegible] школа коллективи эрес [illegible] 1981 чылда ол база-ла социалистиг чарыштың тиилекчизи [illegible] шаңналды алган.

М. ОНДАР.

Бистиң почтавыстан

ДУЗАҢАРНЫ МАНАП ТУРАР

Кодээнин ажыл-ишчилери партияның XXVI съезидиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар, экитиниң малын кыштан хүр ажырып, чаш төлүн менди камгалап, өстүрер, он бирги беш чылдың ийиги чылының часкы тарылгазынта баш бурунгаар эки белеткелди дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Ол дугайын солунуң кодээ болгаш ажылчын корреспондентилери хүн бүрү бижип чорудуп турар. Редакцияга келген чагаа бүрүзүн парлаары берге чүве болганда, оларны ийи-ийи доңчулап үндүрүп турарывысты номчукчулар билир.

Редакцияның почтазындан эвээш кады чагааларының доңчулазын моон адаанда парладывыс.

Эрткен чылдың агаар-бойдузу кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге таарымча чок, ылаңгыя чайы кандааштыныг-даа болган бооп, республиканың элээн каш районнарлы, ажыл-агыйлары мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг даалгаларын бадыр ... эвес, күүседиген. Оларның аразында «Малчын», «Мурнакчы», «Кызыл тук» (Өвүр), «Чодураа» совхозтар күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планныг даалгаларын ... ажыл-агыйларының социалистиг ... чарыжынга тиилекчи болганнар. Ол дугайында кодээ бижикчилер Э. Хомушку, С. Алыг-оол, С. Иргит, А. Куулар, И. Комбу дээш өскелер-даа редакцияже ... дыңнадып, мурнакчы бригадаларны, фермаларны, түс-түс мурнакчыларны айтып бижээн.

турар. «Мен бо Мешкен-Хол бригадазының почтазы болганымда, суг соортур машиналарга ... малчыннарның ... ... рип, олдарга үргүлчү чорук турар болгаш, улустуң кандыг ажылдап, чурттап турарын даалы эскерип чоруур-дур мен. Бо кыш черле эки-дир. малдың кыштап турары-даа хүр. Бергедеп турар кодан ам дээрезинде чок, мал чемнери бар, суг-биле хандырылга багай эвес. Малчыннарның ки чээлдери доктаамлыгаан үезинде эртип турар. Ынчап автолавка кээп, чугула херек леддиң бараанларын садып турар» деп, «Бай-Тал» совхозтан Б. Иргит бижип турар.

Кыштаглаашкында малга болбаазырадып, немелде чем кылдыр бээри-биле Мешкен-Холдуң кыдыында ортулукта рында ... шивибудуун белеткээрин база ол-ла «Бай-Тал» совхозта организастаан ... кыштаглаашкынның хой малдаашкынының амгы байдалының база малчыннарның кызымаккай ажыл-ижи дугайын бистиң илеткен авторларывыс Б. Багай-оол, Х. Самданчап, А. Капчыыр дээш өскелер-даа бижип

Өвүрнүң «Кызыл тук» совхозунда, Бай-Тайганың «Кара-Хол» совхозунда ... техниканың ажыглалы, кадагалалында бар четпестерин биске ... кодээ бижикчилеривис О. Далбый, С. Хертек олар шугумчулээн.

Кодээ ишчилериниң мурнунда амгы кол сорулгалар болза, кыштаглаашкынның арткан айларында улут, аныяк малды хоранча чок камгалап алыры, часкы хову ажылдарынга белеткелди, техника септелгезин, үрезин арыглаашкынын, сорттугезин дүргедедири болгаш өске-даа ажылдарны организастыг бедик деңнелге чорудары, социалистиг чарышты чер бүрүзүнге, коллектив санынга организастаары, оон дээштиин чедип алыры. Бо бүгү айтырыгларны солун арнынга чырыдарынга номчукчуларның болгаш авторларының дузазын редакция манап турар.

Х-К. МОНГУШ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Совет ... ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев Мадрид ужуражыышкынының ... хуралынга чүве чугаалаан.

Боттуг идеяларны илергейлээн төлээлекчилериниң чугаалары совет делегациязының ... ... болгаш ... деп демдеглээн. Европа диптеги кадыг ажылдажылганың болгаш айыыл чок орукту быжыглаарынга ... Мадрид ужуражыышкынынга чедип алырынга белеткеп олар илергей ...

... ээс чугааларны өске делегаттарның ... совет ... АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле оон чоок эвилелдериниң ... медеглелдери тайбың херээнге чогумчалыг эвес болганын ол айыткан.

Кады ажылдажылгадан ойталаарынче болгаш удур туржуушкунче угланган АКШ-тың политиказын Мадрид ужуражыышкынынга америк туруш илергейлеп турар. АКШ-тың туружу чавырлыышкынның ... ... бүдүрериниче угланган. АКШ-тың дайынзырак күштери болуушкун агрессив планнарын боттандырарынга Барыын Европаның чурттарын ажыглаары оралдажып турар.

Чавырлыышкынның болгаш кады ажылдажылганың политиказын ... Польшада болуушкуннарны ажыглаар дээш америк дипломатияның оралдажыышкыннарын совет делегациязының баштыңы шыңгыы буруудап шапкан. АКШ-тың милитаристиг бөлүүтери эвилелдиг харылзааларының бүгү норма-чижектерин үреп шаан. Польша Улус Республиканың иштики херектеринге холгаарлаан, Польшада байдалдың чогумчалыг болуруунга моондактап, Европага дүшкүүрлүг чорукту доктаамал одаалаар Польшаны ... кызып турар.

Ыйлыышкынның болгаш коргуушкуннуң дузазы-биле Вашингтон барыын талакы өске чурттарны бодунуң дээрээк ... ... кииргени оралдажып турар.

Барыын чүктүң чангыс-даа чурту-биле, оон иштинде АКШ-биле ... ныг болурун Совет Эвилели күзевейн турарын совет делегацияның баштыңы айыткан. Өске чурттарның иштики херектеринге холгаарлап кирер дээш бүгү оралдажыышкыннарга Совет Эвилели шыңгыы удурланып турар. Агрессив планнарга шииттирлиг ойтур шавыышкынны Совет Эвилели таварыштырып келгеп болгаш моон соңгаар-даа таварыштырар апаар. Бүгү-ниитиниң тайбынны быжыглаар дээш, бүгү улустарның кады ажылдажылгазы болгаш айыыл чок чоруу дээш Совет Эвилели туржуп турар. Чогумчалыг ... ... Мадрид ужуражыышкынының чедиишкинниг хоозары Европага болгаш бүгү делегейге политиктиг байдалды ... чугула ужур-дузалыг болур ийик деп совет делегациязы санап турар. Европага идегежир болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар хемчеглерниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирни чедип алыры эргежок чугула.

Болгарияның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы Георгий Димитров бо чылын чүс харлаар. Оон адын бистиң чурттуң хоорайларга болгаш районнарга тывылган колхозтар болгаш школалар ол атты эдилээн.

Азербайджанның найысылалы Бакуда Димитров кудумчузу — хоорайның төп кудумчуларының бирээзи.

ЧУРУКТА: Бакуда Димитров аттыг кудумчу.

М. ЧИАНУРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникалы.

КОЛ ФАКТОР

СОФИЯ. (СЭТА). Совет Эвилели болгаш социалистиг демнежиишкинниң өске-даа чурттары тайбынның кол факторы болуп, делегейниң ... чоруун чаңырлыдыраарынга шиитпирлиг рольду ойнап турар деп, ... Компартиязының даргазы Ф. Мури «Работническо дело» солунга берген интервьюзунга медеглээн.

Чепсегленишкинниң ... болгаш тайбың дээш демиселди бистиң партиявыс болуушкун программазынга онзалап көрүп турар деп, ол айыткан. Ортумак ыракшылдың чаа ракеталарын Барыын Европага тургузар болгаш нейтронунг бомбаны бүдүрер эргелер дээш АКШ-тың болгаш НАТО-нуң планнарынга шыңгыы удурланып турар бис. СӨКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге ээп-чорууну үезинде саналдарын бистиң партиявыс бүрүн деткип турар деп, ол демдеглээн.

Барыын чүкте экономиктиг ... ... социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылга Австрияның 100-200 муң ажылчы чоннарын ажыл-биле хандырып турар. Социализм чурттары-биле экономиктиг харылзаалар дең эргелиг болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың үлегери болуп турар.

ТОДАРГАЙЛААН

КАБУЛ. (СЭТА). Чурттуң можуларында партия конференциялары Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының хуралдааниниң чаңгыс эвиниң болгаш сырый каттышканының байдалынга болуп эртип турар. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының нийти национал конференциязының бүдүүзунде можуларның партия организацияларының ажыл-чорудулгазының түңнелдерин конференцияларның киржикчилери чугаалажып, моон соңгаарты сорулгаларны тодаргайлап турар.

Партияның нийти национал конференциязынга белеткел доостур чыгаан. Нийти национал конференцияның делегаттарын соңгаан. Оларның аразында — ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенцияның болгаш чепсектиг күштерниң төлээлекчилери, министерстволарның болгаш ведомстволарның албан-хаакчылары, партияның активчилери бар.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫ ҮРГҮЛЧҮЛЭЭР, КАЛБАРТЫР

ЛОНДОН. (СЭТА). ГФР-ниң Федералдыг канцлери Г. Шмидт Англияның «Гардиан» солунунга интервью берген болгаш Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразында чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээриниң болгаш калбартырының ... чугулазын онзалап демдеглээн.

Европага дайынның болдурбас дугайында сагыыш салыры — Совет Эвилелиниң болгаш Чөөн Европаның өске-даа чурттарының сорулгазы-дыр. Барыын Европаның ч... рүнелериниң болгаш Каттышкан Штаттарның сорулгазы-дыр деп, ол чугаалаан.

сорулгаларынга алы тайбынның сорулгаларынга ... бадыр деп санавайн турар мен деп, ол айыткан.

«Кызыгаарлаттынган» дээр дайынның теориязын Г. Шмидт шыңгыы буруудап шаан болгаш ынчыг дайын Барыын Европа чурттарының ...

стратегтиг кылдыр санавышаан, америк чамдык хайгааралчылар болгаш политиктиг удурткучулар улуг частырыгны кылып турар деп санаар мен.

Газ дамчыдар хоолайны тударынга ССРЭ-биле кады ажылдажылгадан Барыын Европаның күрүнелерин ойталадырын оралдашкан Каттышкан Штаттарның таланы ... каржы ... туржуп бербес дей бодап турарын ГФР-ниң канцлери ...

ТӨП АМЕРИКАДА

МАНАГУА. (СЭТА). Латин Американың политиктиг партияларының доктаамал конференциязының чөвүлел хуралы Никарагуаның найысылалынга ажыттынган. Делегейниң ол двиниин 20 чурттарының төлээлекчилери чөвүлел хуралга киржип турар. Төп Америкада байдал хуралдың кол айтырыы болган. АКШ-тың дайынзырак политиказы-биле холбаштыр Төп Америкада байдал сөөлгү үеде дыка чидигеэнген. Төп Американың чурттарының иштики херектеринге Вашингтон холгаарлап, чепсектиг халдаашкынны кылыр деп кыжанып турар.

Мексиканың институт-революстуг партиязының национал күүсеикомунуң даргазы Педро Охеда Паульяда чөвүлел хуралга чүве чугаалаан болгаш ында киржип турар партиялар тайбың хосталга, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселди деткип турарын айыткан.

ДЕПШИЛГЕГЕ БҮЗҮРЕЛ-БИЛЕ

Мурнуу Американың өске-даа ... аразында ... ...

ПРЕМЬЕР-МИНИСТРНИҢ ЧУГААЗЫ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран революцияны базар дээш Каттышкан Штаттарның бүгү оралдажыышкыннары, хөй санныг сүдчүлери иран улустуң ишкиниң бызыгарынга чедирген деп. Иранның премьер-министри Мусави-Хаменеи Тегеранга медеглээн. Чурттуң үлетпүр-экономиктиг бот-хандырылгазын чедип алыр сорулга-биле республиканың чазаа бүгү күженииштиннериниң иштики курлавырларны боттуг ажыглаарынче угландырган деп, ол чугаалаан. Американың күчүлээшкинден бүрүн хосталып алырының эргежок чугулаамы иран улус эки билген, Иранга удур Каттышкан Штаттарның экономиктиг хемчеглери бүрүн буураан дүжер.

Иран революциязының херээ Вашингтонга ажыктыг кылдыр угландырар дээш Каттышкан Штаттарның хевицэнниннери, ... президент Банисадрның бүгү оралдажыышкыннары база буурап дүшкен деп, премьер-министр демдеглээн. Капиталдыг ... ... чааз моон соңгаар-даа киирбес деп Мусави-Хаменеи чугаалаан.

МЕГЕЛЕТПЕС ДИЗЕ...

Атеизм темазынга

«Хуулгаазын» кижилер дугайында» деп шугумчулелдиг материал «Шын» солунга үнген. Ында «караң көрнүр» хамныргы, «ном-судур көөр» ламаныргы, хуваанак салыр «төлгечи» кижилер дугайында бижээн. Ындыг кижилерге хамаарыштыр кандыг хемчег ап болур? ... ...

Аңзы-бүрү медээлер

ДАҢГЫРАК ХҮЛЭЭП АЛГАН

Мугур-Аксы суурнуң Культура бажыңынга районнуң эки тура улусчу дружиналарының, комсомолчу оперативтиг отрядтарының наттышкан слёду болган.

Аңаа чурттакчылыг черлерге хой-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле улусчу дружиналарның, комсомолчу оперативтиг отрядтарының 1981 чылда ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Үстүнде айтырыгга хамаарыштыр дыңнадыгларны улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы К. С. Далак, ВЛКСМ райкомунуң ийиги секретары О. О. Очур-оол кылган. Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң начальниги Ю. Ш. Монгуш дружинниктерниң эрге-хүлээлгелери-биле чыылганнарны таныштырган.

Хой-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар херекке идепкейлиг киржилгези дээш Мугур-Аксы коммунал ажыл-агый эргелелиниң улусчу дружиназы СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Дружинниктер Л. Салчак, Н. Донгак болгаш оон-даа өскелерниң кызымак ажылы өртектиг белектер-биле демдеглеттинген.

Слёттуң киржикчилери түңнелинде дружинниктерниң даңгыраан, рапортун хүлээп алган.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРЕТКЕН

Чөөнтаа чаа «Шамбалыг» совхозтуң Культура бажыңынга «Алага» ансамбльдиң артистери аалдап чораан.

Чаа ансамбльдиң концерт программазы солун болгаш байлак. Чарлакчы Александр Хертектиң хөглүг чугааларын, баштак ырларын, танцычы Галина Сапоговаңың испан танцызы чиик, кашпагай ойнаан күүсеткенин, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери, Нина, Рафик Балдитовтарның куулгаазын илби-шидизин, аныяк ыраажы Екатерина Бады-Суурнуң хөглүг-чараш үнүн чыылганнар адыш часкаашкыны-биле хүлээп ап турган.

Артистерниң идик-хевиниң каастап, үгүлаалап таарыштыр дааргааны көрүкчүлерниң сеткилинге таарышкан.

Талантызын чоңга бараалгаткан артистерге шамбалыгжылар өөрүп четтиргенин илереткеннер, чогаадыкчы ажыл-ижинге моон соңгааргы чедиишкиннерни күзээн.

С. МОНГУШ.
Кызыл район.

СОНУУРГАДЫВЫС

Бистиң Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозка «Аян» ансамбли бодунуң солун концертин бараалгаткан.

Ол хүн Культура бажыңынга улус долдур чыылган. Артистер концертин ийи катап көргүскен. Ылангыя Михаил Анжининиң, Надежда Иргит, Галина Сат оларның ырлааның болгаш Кайгал-оол Ховалыгның хөөмейин улуг алгыш часкаашкыннары-биле хүлээп ап, улуг сонуургал-биле дыңнадывыс.

Чоруунар чогузун «Аян»!

З. ООРЖАК.

НОМЧУКЧУЛАРГА

Тываның ном үндүрер чери номчукчуларга чаа номнарны удаа-дараа парлап үндүрүп турар. Бо удаада база бир чаа ном — Даңгыт Чыдымның «Өөрүмнүң өөрүшкүзү» деп төөгүлер чыындызы үнген.

Чыл төнчүзүнге чедир совет болгаш даштыкы авторларның элээн каш номнары парлаттынар. Александр Прокофьевтиң, Самуил Маршактың шүлүк чогаалдары, Василий Шукшинниң, Ванда Василевскаяның, Нодар Думбадзениң, Александр Дюманың болгаш Вальтер Скоттуң проза чогаалдары үнер.

В. БАРМИН.

ӨЛҮМНҮҢ ОРУКТАРЫН ЭРТИП ЧОРААШ...

1943 ЧЫЛДЫҢ күзүнү. Аар-берге кара ажыл кылдыртыры-биле туттурганнардан бежен хире кижини шилип алган. Дерзиг шаажылалды эртип, арып-доруп баксыраан Мартынов база оларның аразынга киргең. Беш дугаар хүннүң соонда оларны Польшаның Целливи хоорайның чоогунга эккелгеш, долгандыр тенниг сыырган демирлер шойгеп казармага эккелген. Орукка чораш, Акмолин область чурттуг Иван Богунов-биле таныжа берген. Чоорту ол база катап дезип чоруурунуң дугайын оон-биле сүмелешкен.

— Кыш чоокшулап келгенде дезип дургуннаары — өлүм-дүр. Час келирин манаал. Ынчап арга мээш бүрүзү бисе чаглак болгай — дээн.

Олар дезип чоруктарынга үр үеде белеткенип келгеннер. Мартыновтуң дезип чоруктарын билип турган ооң база бир эжи, үш удаа дезиш туттурган Анатолий Петров аңаа Польшаның карта-чуруун тып берген. Ону ол матрас хавының иштинге чажырып каан.

Үр манааны 1944 чылдың чазы келген. Дезиптеринге бүгү чүве белен. Хенертен оларның планы база буступ дүшкен. Туттурганнар ажылдап турган үеде бир катап немец таныышылдар казарманы ужеп, чиндип турган, карта тып алган. Оларны чогуур шак четпээнде келдирткеш, кирер эжик аксынга кижи бүрүзүн каржы-дерзии аажылап, ужеп-чиндээп. Кажан казармага чедип кээрге: «кижи бүрүзү орнунуң чанынга турзун» деп, комендант дужааган. Мартыновтуң карактары караңгылап келген дег апарган.

— Бо картаны сеңээ кым берди?— деп, комендант олче кышкырган. Мартынов баштай ону дыңнаваачаңнап эртирип каан. Комендант база катап кышкырган.

— Кымдан, кандыг-даа карта албаан мен. Ону бир-ле дугаарында көрүп турарым бо — деп, Мартынов харыылаан.

Эжиниң берге байдалга таварышканын билип кааш, Иван Богунов аңаа дузалажып оралдашкан:

— Буруулуг болдум, дээрги обер лейтенант, хой-хой матрастарда эргн самдар номнар, сеткүүлдер болгаш солуннар суп каан-на болгай, көрүп көрүнер даан — дээн.

Хенертен, шимчип турган фашист кезек матрастарны көргеш, эгиннерин кыскаш, оожургай берген ынаш болган. Ынчалзажок туттурган шериглерниң ам-даа кезедирин шиитпирлээш, ол бир таныылдың мыш кымчызын алгаш, Мартыновтуң бажынче улдап эгелээн. Оозу бажын туттунгулааш:

— Чүү болду? Менде буруу чок — деп алгырган.

Чүнү-даа дыңнаар хөңнү чок араатан-даа офицер «комендантыны доорамчылаар ол-дур, чүге алгырдың», дээш оон бажынче, арнынче мыш кымчы-биле каш удаа улдаан соонда, хан төгүлген. Мартынов шала кырынга барып ушкан. Ынчалзажок фашист оон-даа оожургаваан, оон хөрээнче, оргазынче, бажынче тепкилеп каапкан.

Эртенинде Мартыновтуң арны-бажы тулуптадыр ышкан. Комендантының коргуланчып кымчы-биле соп каапкан эът-кежи хып турган чүве дег. Ийн буду атпаннаар, ол хүн ажылче барбаан.

Чылдар болгаш кижилер

ООҢ соонда Богунов-биле дезип чоруктарының дугайын база катап дугурушканнар. Бүгү байдалды ылап өөренип, белеткенип алгаш, 1944 чылдың август 15-те, дүн ортузунуң караңгызын ажыглап алгаш, берге шорулгактарны, тенниг сыырган демирлерлиг хериини эртип чораан, дезипкеннер.

Фашист кара аспактан адырылгаш, олар улам-на ыравышаан. Чөөн чүкче чартык ай хире чоруп келген. Иван чажыраары-биле колдуунда-ла малгаш, шалбаалыг черлер-биле чорааннар.

Август айда арга ыяш аразында кат-чимис элбек апаар, огородтарда картофель быжып кел чыдар. Аштап-суксааш, олар оон-биле аргаланып келгеннер. Бир катап кодээ суур чоогунга келгеш аштап, бергедээш, олче баар деп бодай бергеннер. Суурже чоокшулап олурда хенертен сербегер салдыг, мөге-шыырак эр кестүп келген. Ону көрүп кааш, девидеп-бачыдап аргаже маңнапканнар. Оозу бакасонга, орустап алгырган:

— Алло! Дыңнаңар, менден корттаңар, польша партизаннар мен.

Баштай олар шуут-ла бүзүревээннер. «Чүү-даа болгай-ла, шпивашкин азы немец полицейжи-даа боор чадавас, холунда доктаан быжыг туткаш, белен чор — деп, Гришага Мартынов сымыраан.

Тапыварзы оларже чоокшулап келген. Бөргүнде кызыл, ногаан кожаа бар. Оларже хүлүмзүрүпкеш: — Мээң партизан чажыт адым Стах — дээш олар-биле чугаалажып эгелээн.

— Фронтуга чедир кайы хире ырагыл?— деп оон айтырганнар.

Стах фронт дыка ырак, моон дыка ырак эвес дагларда совет база польша партизаннар демисежип турарын, фронтуда байдалдың дугайын оларга дыңнаткан. Ооң соонда партизаннар турар дагларны айтып берген. Үш-дөрт хонук улчуп, дилеп чораш, сентябрь эгезинде бир эртен Турбач дагже оожум үнүпкеннер. Хенертен:

— Туруңар! Кым кел чыдыр?— деп, орустап чугаалаан сестерниң бир-ле дугаар дыңнааннар.

— Бистер бис, туттурган дезип үнген дайынчылар бис, совет партизаннарны дилеп чор бис.

— Ынчаарга бээр чоокшулаңар.

Шырыштар аразындан эктинде совет автомат чүктээн, мөйбан сарыг баштыг оол туруп келген. Мартынов ону көрүп кааш, ыглап бадырыпкан. Оларны штабка эккелген. Штаб начальниги оларже кичээнгейлиг көргеш:

— Мындыг арган-доорган улус канчап дайылдажыр боор. Амдызында бичии дендегел кирип, каш хонук партизаннарның иээзи кадарып, сүттен ижип тургаш күш кирип алыңар — дээн. Мартыновтуң Ыраккы Тывадан, Кызылдан келгенин дыңнааш, оларның отрядында Кызылдан келген Михаил Секачев бар дээрзин аңаа дыңнаткан.

— А ону таныыр боор чадавас силер — дээн.

— Ийе, таныыр мен. Мээн кадайымның башкылап турган өөреникчизи-дир.

Дайынчы даалга күүседип чораан дөрт дугаар хүнде Михаил Секачев чедип кээрге, отрядта оон чаңгыс чер чурттажы база келгенин өөрү аңаа дыңнаткан. Ыраккы өске чуртка, партизаннар тулчуп турган дагларга оңнуктер ужуражып келгеш, ыглажып-даа, өөрүп-даа турганнар.

Удаваанда Секачев отряд командиры Иван Максимович Таранченкога мацнап чеде берген.

— Мээң чаңгыс чер чурттуг оңнуум бистиң болуувуске кирип боор силер бе?— деп, айтырган.

— Болбайн канчаар. Ооң боолаары кайы хирел, азы чаңгыс чер чурттуг эжиң боорга ынчап тур сен бе?

— Ол дээрге чазыг чок адар, шыырап аңчы кижи болгай, мээң акым Иван-биле кады аңнаар турдулар. Ооң боозунуң хоралдыынга кирген фриц черле дириг үнмес.

Михаилдиң чугаазы чазыг чок болганып, кончуг часпас адыгжы кижи дээрзин Мартынов дайынчы тулчуушкуннарга хой удаа көргүскен.

ОЛ БҮГҮННҮҢ шуптузун чугаалаары берге, а чамдыктарын мацаа доңчулап көрээли.

1944 чыл. Күс. Куддандырган поляк чоңга удур фашистерниң үүлгедиглери кедерей турган. Партизаннарның Польшага тулчуп турган каттыжышкыннары Совет Эвилелиниң Маадыры Иван Федорович Золотарьның удуртулгазы-биле оларга бичии-даа дыш бербейн, тулчуушкуннарны план ёзугаар чорудуп турган.

Октябрь эгези. Сооксумаар апарган.

Партизаннар каттыжышкынынга айымдыг, дүвүрээзинниг байдал тургустунуп келген. Дайзынның өлүрүкчү шериглериниң сөөлгү батальоннары олардан ырак эвесте Мишан Оргузунга мөөннеттинген. Камгалал шугумун кылып алган. Гитлержилер партизаннарның баазазынче халдаарынга белеткенип турар.

Ол дүвүрээзинниг үеде оларга Охотницы Горный суурдан девидеп, бачыдаан ийи поляк чедип келген. Новый Таргтан муң ажыг гитлержилер чедип келген, оларның кожазында Охотницы Дольнойнуң эр кижилерин шуптузун бөлүп, малывысты булаап, хунаап, бажыңнарывысты үнтеп, дээрбедеп туруп берген дээрзин дыңнатканнар.

— Бисти камгалап, өлүмден адырып ап көрүнер — дээш, поляк Ян Гушек биле Юзор Следзь командирлерден дилеп, ыглап, сыктап туруп бергеннер. Иван Золотарь отрядтар командирлерин чыгаш, бүгү байдалды кончуг кичээнгейлиг өөренип көргеннер.

(Уламчылыг).

С. ШОЙГУ.

(Эгези № 45 «Шында»).

АРЫГ-СИЛИГ, КӨРҮШТҮГ

— Бо номну номчуп көрүңер, уруглар. Аажок солун ном боор — деп, Татьяна Алексеевна «Аъштыг-чемниг Ташкент хоорай» деп номну тудуп алган, номчукчуларга сүмелээш олур. Школачы уруглар ол номну дораан-на былаажы бердилер.

Татьяна Алексеевна Хуужугурнуң ажых хүнү ынчаар эгелээр. Ол номчукчуларга номнар дугайында сонуургалын чугаалаан, азы бир-ле номнуң сүме [illegible]. Чок-ла болза диспут, лекцияга белеткенип, чуруттунган, бижиттинген олурар. Номчукчу бүрүзүн эвилең-ээлдек хүлээп ап, херетээн номун тып алырынга аңаа дузалажып. Школачы уругларны библиотекаже үргүлчү хаара туткан турар.

Татьяна Алексеевна Кунгуртуктуң школа библиотеказынга эргелекчилеп ажылдаандан бээр 6 чыл чеде берген. Бо үениң иштинде ол ажылынга кызымаан көргүзүп, эш-өөрүнге үлегерлиг боор турар. Шынап-ла ындыг. Ооң ажылдап орар черинге кирип кээрге, арыг-силиг, полкаларда номнарны көрүштүг кылдыр делгеп салгаш, библиотеканың иштин каастап каан.

Татьяна Алексеевна — шимчээлчи кежээлерниң киржикчизи болгаш организакчызы. Пионерлер чыыштарга киришкеп, номчулга конференцияларын бо-ла эрттиргилээп турар. Оон ангыда ол боду идепкейлиг хой-ниитичи. Кандыг-даа даалгадан ойталавас, концерттерге болгаш янзы-бүрү шефтээшкиннерге үргүлчү киржип турар.

Биче сеткилдиг, ажылынга кызымак боорга Т. А. Хуужугурну ооң номчукчулары болгаш чаңгыс коллективте кады ажылдап турар эш-өөрү аажок хүндүлээр.

П. БАЗЫРАА.
Кызыл район. башкы.

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Шыдыраага Самагалдай суурнуң албан организацияларының түс-түс коллективтер аразынга команда талазы-биле бирги чер дээш маргылдаа болуп эрткен. Аңаа бирги черни райкүүскомнуң шилиндек командазы чаалап алган. «Куркомсельхозтехника» салбырының шыдыраачылары — ийиги, «Сельхозхимияның» командазы — үшкү черлерни ээлээн.

П. АРТАМОНОВ.

СПОРТ — СПОРТ

ДЗЮ-ДО

Спорттуң бо хевиринге республиканың «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ажык маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде республика найысылалының «Херел» спорт залынга болуп эрткен. Динамочулар шак мындыг маргылдааны ам дөрт удаа эрттиргеннер.

Дзю-до хүреш Тывага эң-не баштай «Динамо» спорт ниитилелинге сайзырап эгелээн. Оон эң баштайгы секциязын 1977 чылдың күзүнүнде Кызылдың динамочуларының аразынга бо спортка сонуургалдыг тренер Иван Хураган ажыткан. Баштайгы үеде секцияга келир күзелдиглерниң саны эвээш турган. Оон чартык чыл эрткенде ук секцияга сонуургалдыгларның саны 50 кижи ашкан.

Ол-ла үеде чамдык районнарның динамочулары боттарының ажылдап турар черлеринге дзю-до хүрештиң секцияларын ажыдып, ынаар аныяктарны хаара тудуп эгелээн. Ынчангаш 1978 чылда «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги ажык маргылдаазы болган. Ынчан дензи бүрүзүнге 2—3-ле кижи хүрежип, ук хүрештиң кол аргаларын ындыг-ла кончуг эки шиңгээдип алган спортчуларның саны ийи-чаңгыс кижи турган. Оон эгелээш-ле динамочулар спорттуң бо хевирин аныяктар ортузунга пропагандалап, секцияларны чер-черлерге ажыткылаан.

Үе эртпен тудум спорттуң бо хевири чүгле динамочуларның аразынга эвес, а хары «Урожай», «Спартак» эки тура спорт ниитилелдеринге база секциялар ажылдап эгелээн. Ынчангаш 1981 чылдан эгелээш дзю-дога республиканың бирги чери дээш ажык маргылдааны база эрттирип эгелээн. Аңаа динамочулар эң бедик шаңналдыг черлерни ээлеп турарлар.

Бо удаада «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ажык маргылдаага ниитизи-биле 80 хире мөге киришкен. Команда талазы-биле бирги чер дээш маргылдаага Кызыл гарнизонунуң спортчулары бедик мергежилдиин, эки белеткелдиин көргүзүп, команда талазы-биле бирги черже үнген. Ол команданы самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат, аныяк тренер Валерий Баазаң эки белеткээн.

Кызылдың спортчулары — ийиги, а Бии-Хем районнан келген спортчулар — үшкү шаңналдыг черлерни ээлээннер. Болуп эрткен маргылдаага республиканың «Динамо» спорт ниитилелиниң шилиндек командазының кежигүннери хүрешпээннер. Олар февральдың 27—28-те болур республика маргылдаазынга белеткенип турарлар. Ынчангаш дензи бүрүзүнге аныяк мөгелер хөйү-биле хүрежип, арга-дуржулгазын, аваангыр кашпагайын шенээннер.

Дзю-до хүрештиң эң чиик дензизи 60 килограммдан эгелээр. Бо дензиге бирги черни Каа-Хемден келген Анатолий Кыныраа чаалап алган. Кызылдың спортчулары Александр Идам (65 кг), Хеймер-оол Ондар (71 кг), а шериг кезээниң спортчулары Аслан Тхазаплишев (78 кг), Маскут Сарбашев (86 кг) болгаш Игорь Сапрыгин (95 кг) чемпион аттарга төлептиг болганнар.

Эң-не солун маргылдаа дзю-дога тулган чемпионну илередириниң ужуражылгалары болган. Хүрештиң дүрүмүн ёзугаар тулган чемпионну илередириниң маргылдаазынга каш-даа килограмм дензилиг мөге хүрежип болур. Азы тыва хүрештиң дүрүмү-биле кара чаңгыс.

Ынчангаш маргылдааның тулган чемпионун илередир ужуражылгаларының түңнел оюнунда 60 килограмм дензилиг, самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Валерий Баазаң биле оон өөреникчизи 78 килограмм дензилиг Аслан Тхазаплишев ужуражы бергеннер. Мацаа Валерий Баазаң бедик мергежилдиин көргүзүп, бодундан 18 килограмм аар дензилиг өөреникчизин сап талазы-биле ойнап алгаш, тулган чемпион атты чаалап алган.

Маргылдааның байырлыг хаалгызының үезинде Тыва АССР-ниң иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал спортчуларга байыр чедирип, оларның ажыл-ижинге, спортка улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун күзеп, шаңналдыг черлерни алган спортчуларга өртектиг белектерни, чемпионнуң лентазын байырлыг байдалга тывыскан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: Тыва АССР-ниң Иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал командa талазы-биле бирги черни алган команданың капитаны В. Баазаңга шаңналды тывысып турары; маргылдаа үезинде.

ХОККЕЙ

Мачилиг хоккейге район маргылдаазы Шагаан-Арыгта чоокта болуп эрткен, аңаа ажыл-агыйларның, албан организация черлериниң шилиндек командалары киришкен. Спортчу демиселдиң түңнелинде «Ак-Туруг» совхозтуң хоккейжилери бирги черни ээлээн. Шагаан-Арыгның шилиндек командазы — ийиги, «Улуг-Хая» совхозтуң Ийи-Тал салбырының спортчулары үшкү черни ээлээн.

В. МААЖЫК.

ФЕВРАЛЬ 26-ДАН 28-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Хол кырында соната». Уран-чечен фильм. 10.30 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг симфониктиг оркестриниң концерти. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чаштар бажын чанынга ойнаар дээш». Документалдыг телефильм. 14.45 — «Москва болгаш москвачылар». 15.15 — Концерт. 15.50 — «Мал ажылы — шалыпчы фронт». Самарканд областа мыйыстыг бода малды өстүрүп турарының дугайында. 16.10 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 4х10 километрге эстафета. Норвегиядан дамчыдылга. 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15 — «Тоол аалдап келди» «Василиса Прекрасная». Уран-чечен фильм. 18.15 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Айтырыглар — дилээшкиннер — шиитпирлээр». Дамчыдылгаңы политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

20.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.30 — «Тайбыңдан үнелиг чүве чок». Эш Л. И. Брежневтиң ФРГ-же алы-чоруушкунунуң дугайында документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Хөглүг солдар». Аныяктар программазы. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45—23.15 — Делегейниң улустарының уран чүүлү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — Төөгү. 4-кү класс. Баштайгы беш чылдарның түүгү. 13.00 — «Бешке доктаадыр кижилер». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.10 — Төөгү 7-ги класс. XVII чүс чылдың орус культуразы. 13.40 — «ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредип турары». «Лёй чечектелип турар черде». 14.10 — Генрик Ибсен. 15.00 — Медээлер. 15.10 — 17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Эрткен үе дугайында ыры чугаалар». Уран-чечен телефильм. 18.30 — «Чүс оруктуң бирээзин сөңнеп». 19.00 — «Тываның экранында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чаңгыдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Илбилиг экран».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «Челээш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.15 — Документалдыг телефильм. 20.30 — А. Глазунов. Оркестрлиг фортепианога концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.00 — ТТ-ниң экранынга бир дугаар. «Чээрби тоскуз». (ЧССР).

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болурун күзээннерге». (Күш-культуржуларга сүме). 9.00 — АБВГД-йка. 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — Эки бараанның хөйнү. 10.30 «Спортлотонуң» 9-ку тиражы. 10.35 — «Номчулга дээрбээ». 11.20 — Москва Кремлиниң комендатуразының үлегерлиг көргүзүг оркестри ойнаар. 11.45 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездинге уткуштур. Белоруссияның профэвилелдер [illegible] экономиктиг болгаш социал комплекстиг пландарының [illegible] дугайында. 12.15 — Футболга ССРЭ кубогу дээш. «Шахтёр» (Донецк) — «Динамо» (Москва). 2-ги ужуражылга. Сочиден дамчыдылга. 13.00 — «Кижи. Чер Октаргай». 13.45 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Херээжен. 20 км. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «[illegible] гир-даа бол. элдептиг». 15.[illegible] — «Аскыр дагааның чүвүрү чүге кыскал?», «Чеди болгаш оон Феликс деп оңнуу». Мультфильм. 15.45 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 16.30 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 17.15 — 17.30 — Чапсар. 17.30 — «Телекөрүкчүлерге 9-ку студия харыылап тур». 18.30 — «Знатоктар истелгени чорудуп тур». 16-гы херек — «Кат-чимис дугайында». Уран-чечен телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Андропниковтуң сөзү». «Тагильдиң тывыышкы». Телефильм. 22.40—23.35 — Даштыкы эстраданың аялгалары. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кинокөрүкчүнүң демнеглели». 15.05 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Трамплинден халыыш. Норвегиядан дамчыдылга. 15.25 — «Кинопанорама». 17.00 — Уругларның «Кнопас ун чанчки» музыка коллективиниң концерти. 17.40 — Р. Шуман. «Карнавал». Чаңгыс көрүштүг балет. 18.15 — Эстрада музыказының концерти. 18.45 — Делегей байдалының допчулалы. 19.00 — «Музыкалыг киоск». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Илбилиг экран». 19.45 — Эрмитаж. 17-ги фильм. XVIII чүс чылдың бирги чартыында Францияның уран чүүлү. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Че-ве, кыргап-ачалар!» Уран-чечен телефильм.

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — «Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.50 — «Будильник». 9.20 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен». 10.20 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.35 — «Кодээден дамчыдылга». 12.35 — Спорт программазы: Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 50 км. Норвегиядан дамчыдылга; Тенниске делегей маргылдаазы. «Наймрал» деп универсалдыг спорт залындан дамчыдылга. 13.45 — «Музыкалыг киоск». 14.15 — В. Гусев. — «Иван Рыбаков». Фильм-шии. 15.30 — «Шелкунчик». Мультфильм. 16.15 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 17.15 — 17.30 — Чапсар. 17.30 — «Хөлзеңчиг үелерниң романызы». Фильм-концерт. 18.45 — Футбол допчулалы. 19.15 — «Делегей панорамазы». 19.45 — К. Гольдониниң төрүттүнген хүнүнден бээр 275 чыл болурунга. «Трактир ээзи». Телешии. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Хлеб дугайында документалдыг фильмнер. 21.45—23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — ЦСКА. 2-ги, 3-кү үелер. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоол аалдап келди». «Василиса Прекрасная». Уран-чечен фильм. 15.30 — Ада-чурттуң Улуг дайынының темазынга ырлар. 16.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. Бистиң доңчу намдарывыс. 8-ки фильм. — «1924 чыл». 16.55 — «Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 2-ги үндүрүлге 17.55 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Допчулал. 18.55 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. Г. Марковтуң романын ёзугаар. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Илбилиг экран». 19.45 — Эрмитаж. XVIII чүс чылдың ийиги чартыында Францияның уран чүүлү. 18-ки фильм. 20.15 — Дөш орукка мотоцикл чарыжынга ССРЭ чемпионады. Туннел. Сут полозунга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — ЦСК ВМФ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Хүн [illegible] поезд». Уран-чечен телефильм.

(Солуннуң дараазында номери февраль 26-да үнер).

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республиканы бүргеп, алызы, чамдык черлерге биче быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 8—13 градус соор. Автооруктарга кестүрү эки.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Ямзы-бүрү угланыышкынныг хаттыг кушт [illegible]-как. Агаарның температуразы 8—10 градус соор.

Кино

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боозаар эргее» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чажыттыг ойнаарак» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эрлер!» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Чагыг № 77.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75 культура килдизиниң 2-23-54 кедээ чыыл агыйл килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-31-75, 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00072

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 47 11845 | 1982 чылдың февраль 26, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР!

ПОЛИТИНФОРМАТОР

Политиктиг агитацияның бүгү активчилери ышкаш, политинформаторлар күш-ажылчы коллективтерниң кежигүннеринге, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле СЭКП-ниң иштики, даштыкы политиказын тайылбырлап, делегейде, чуртта, республикада, районда болуушкуннарны тодаргай чугаалап берип турар. Оларның ажыл-чорудулгазын совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн бедидеринге, социалистиг чарышты калбартырынга, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге дузалаар. Ол ышкаш ажылчы чоннарны совет патриотизмге болгаш социалистиг интернационализмге, коммунистиг мөзү-шынарга кижизидеринге улуг салдарны чедирип турар.

Политиктиг аас агитациязының ролюн бедидер дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалын күүседир дээш, партия комитеттери лекторларның, илеткелчилерниң, информаторларның, агитаторларның ажылының хевирлерин болгаш арга-методтарын сайзыраңгайжыдар хемчеглерни алган, ол багай эвес түңнелдерни берген. Ылаңгыя политинформаторларның ажыл-чорудулгазы сөөлгү чылдарда идепкейжээн. Бистиң республиканың партия организацияларының чанында тургускан политинформаторлар бөлүктеринде үш муң ажыг кижи бар. Чурттуң политиктиг, экономиктиг, культура амыдыралының, мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын, делегей байдалын, коммунистиг моральдың принциптерин болгаш нормаларын тайылбырлап шыдаар теория талазы-биле белеткелдиг, дуржулгалыг политинформаторларны ында киирген. Оларны билииниң, мергежилиниң аайы-биле чурттуң политиктиг амыдыралының, партияның экономиктиг политиказының, культура айтырыгларының болгаш делегей байдалын тайылбырлаар кылдыр дөрт бөлүкке үскен. Политинформаторларны шак ынчаар специализастааны бодунуң темазынга хамаарышкан литератураны хандыр өөрениринге, беседаларга шынарлыг белеткениринге, болуушкуннарны шын, ханы анализтеп, тайылбырлаарынга дузалап турар.

Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарның, Хову-Аксының партия комитеттери политинформаторларны шын шилип алырынче, өөредилгезинче, дааңган ажыл-херээнге оларның харысалгазын бедидеринче чогуур кичээнгейни салып турар болу берген. Бо черлерниң күш-ажылчы коллективтеринде, организацияларында политинформацияның болур хүнүн, эртер шагын доктааткан.

«Тыва кобальт» комбинаттың автоматика болгаш хыналда төп лабораториязында партия организациязы (секретарь Г. М. Башкатова) политинформацияны неделя санында эрттирип турар. Политинформаторларны парткомнуң чанында идеология активиниң школазында хаара тудкан. Мында политинформатор Х. С. Ракитина чүгле дыңнадыглар, болуушкуннар чугаалаары-биле кызыгаарлаттынмайн, планныг онаалдалар күүселдезиниң талазы-биле экономиктиг анализти кылып, кандыг курлавырлар, аргалар барын чугаалап берип, ону канчап ажыглаарының оруктарын айтып турар. Партийжи даалганы шак мынчаар ак сеткилдиг күүседип турар активтер мында эвээш эвес. Ооң ачызында лаборатория коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алган, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин доктаамал күүседип келген.

Кылдынган чүүлдер-биле чергелештир политинформаторларның ажылында четпестер ам-даа бар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң болгаш идеология ажылын улам сайзыраңгайжыдарының айтырыгларынга хамаарышкан партия Төп Комитединиң сөөлгү доктаалдарының негелделерин чамдык партия комитеттери чедир күүсетпейн турар. Ылаңгыя политинформаторларны шын шилип алыр талазы-биле ажыл четпес. Ооң уламындан теоретиктиг билии кошкак, политиктиг аас агитацияның чорудуларының методиказын билбес, мергежили кошкак кижилер таварышкылаар. Чамдык күш-ажылчы коллективтерде, организацияларда политинформацияның болур хүнүн, эртер шагын доктаадып албаан. Ынчангаш политинформациялар ында-хаая, шынар чок эртип турар. Социологтар чурттуң янзы-бүрү девискээрлеринге шинчилел ажылдарын чоруткаш, политинформаторларның чүгле 60 ажыг хуузу оларны өөредири-биле организастаан семинарларга олуржуп турарын илереткен. Бо бистиң республикага база хамааржыр. Ынчангаш СЭКП райкомнары, парткомнар политинформаторларның билиин, мергежилин бедидеринче доктаамал кичээнгейни салыр ужурлуг.

СЭКП Төп Комитеди ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында доктаалды хүлээп алган. Ол чугула партийжи документиниң утказын, ында салдынган сорулгаларны кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар ажылды партия организациялары чорудар хүлээлгелиг, орта политинформаторлар биче эвес рольду ойнаар.

АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери апрель 17-де ленинчи коммунистиг субботник эрттирер деп эгелекчи саналды үндүрген.

Совет кижилериниң күш-ажылчы кайгамчыктыг чаңчылдарының аразында онза черни ленинчи коммунистиг субботниктер ээлеп турар. Олар заводтар, тудуглар, колхозтар, совхозтар, эртем-шинчилел институттар коллективтериниң беш чылга бараан болдурар курлавырларының көрүлдезин апарган. Оларны боттандырып турарының ачызында улуг онаалдаларны күүседиринге эргежок чугула дүргедээшкин чедип алдынар.

В. И. Ленин субботникти аажок улуг тоогулуг ужурлуг айтып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн хөгжүдеринге, күш-ажылчы чаа сагылга-чурумче шилчииринге, ажыл-агыйның болгаш амыдыралдың социалистиг негелделериниң чогаадылгазынга олар ажылчыннарның меделелдиг болгаш эки тураты эгелээшкиннерин көргүзүп турарын онзалап демдеглеп чораан.

Улуг эгелээшкин ам миллион-миллион кижилерни бодунче хандыкшыдып, партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын шиитпирлээринче оларны сорук киирип турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле демдеглээринче белеткенмишаан, кайгамчыктыг хүнну төлептиг уткуур дээш улам-на дээштиг социалистиг чарыш чурттуң чер болганында калбарып турар.

Ооң чугула үе-чадазы часкы күш-ажылчы ээлчег — субботниктиң шалыпчы ээлчээ болу бээр. Москваның мурнакчы бүдүрүлгелеринге февраль 24-те болган митингилерниң болгаш ажылчыннар хуралдарының киржикчилери ол дугайын чугаалаан. Найысылалдың ажыл-ишчилери ленинчи коммунистиг субботниктиң база катап инициаторлары болу берген.

Улуг эгелээшкинниң тывылгтынган чери — Москва — Сортировочнаяның локомотив депозу. Электровоз машинизи А. Абрамов эштеринге мынча деп чугаалаан:

— Депонуң коллективи коммунистиг субботниктерниң эстафетазын салгалдан салгалче дамчыдып берип турар. Апрель 17-ниң бүгү хүнүнүң дургузунда камнаттынган электроэнергияга болгаш материалдарга ажылдааш, ол хүн ажылдап алган бүгү акша-шалыңымны беш чылдың фондузунче шилчидер бодалдыг мен. Шалыпчы ээлчегте күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынче коллективти машинист кыйгырган.

Митингиге чүве чугаалааннар апрель 17-де 11 локомотивти, кондуруктуг бир кранның септээрин, 170 чүък болгаш 72 пассажир составын чорударын хүлээнген.

Субботник хүнүнде деподан эстафета поездизи чорудар.

Лихачев аттыг автозаводтуң ажыл-ишчилери субботникти күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүг-биле демдеглээрин шиитпирлээн.

600 автомобиль, хөй санныг четчелекчи кезектер апрель 17-де завод конвейеринден үнер. Хөй нургулайы беш чылдың күш-ажылчы ээлчээнче хуусаа бетинде кирер ол чүък машиналары бүдүрүлгелерге, тудугларга, шөлдерге болгаш фермаларга барып ажылдаар. ЗИЛ-тиң бажын соодукчуларының марказы эки билдингир. Массалыг херегледдин бараалнарын бүдүрерин көвүдедир дугайында партияның айтырышкынын үдуртулга болдурган, ылачылар коммунистиг субботник хүнүнде торгинг эки шынарлыг чүс-чүс соодукчуларны белеткээр.

Найысылалдың эң ярыв хөй-ниити объектилерин тудуп турар «Мосстрой-16» трестиң коллективи субботник хүнүнде шалыпчы ёзу-биле ажылдаарын хүлээнген. Найысылалдың янзы-бүрү районнарында чүс-чүс тудуг шөлдеринче апрель 17-де барык бүгү тудугжулар үнүптер.

«Сокол» дээр даарапылга каттыжыышкынының, хөвеңсаазын бөстер кылыр «Трехгорная мануфактура» комбинаттың ажыл-ишчилери апрель 17-де — күш-ажылчы байырлалдың хүнүнде эң хөй продукцияны кылып үндүрерин хүлээнген.

Найысылалдың өске-даа мурнакчы чамдык бүдүрүлгелеринге база митингилер болган.

(СЭТА-ның корр.).

Москва.

ДЕТКИП ТУР БИС

Пролетарнаттың улуг баштыңчызы, Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүн малбан-делгем Төрээн чуртувустуң булуң бүрүзүнге күш-ажылчы байырлал-биле демдеглеп келген. Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери, мооң мурнундагы чылдарда ышкаш, коммунистиг күш-ажылдың байырлалы — «кызыл суббатаны» бо чылдың апрель 17-де эрттирер деп эгелээшкинни идип үндүргеннер. Мурнакчыларның эгелээшкинин бистиң республиканың ажыл-ишчи коллективтери изин-биле деткивишаан, аңаа тураскаадылган митингилерни чер-черде эрттирип турар.

Дүүн, февраль 25-те, арыннарында сөрүшкү чайынгаан ажылчыннар найысылалдың эът комбинадының кызыл-булуңунга, күш-ажылчы ээлчегиниң кыска чапсарында чыглып келирге, коммунистиг субботникке тураскаадылган митингини эът комбинадының директору Б. Конусаев ажыткан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка киришпишаан, бо чылдың баштайгы айының планныг даалгаларын ажыл-херекке боттандырар дээш түс-түс бригадаларның, цехтерниң киирип келген үлүүн база юбилейлиг чылдың планын чединмишкинниг боттандырары-биле коллективтиң мурнунда салдынып турар сорулгаларны чыылганнарга таныштырган. Комбинаттың ажыл-ишчилери апрель 17-де болур субботникке бир дөмниг кирипкеш, коммунистиг күш-ажылдың үлегерин көргүзеринге бузурелдиин ол чугаалаан.

Бүдүрүлгениң шалыпчызы, ажылчын Матрёна Бедрова, колбаса цехиниң начальниги Валентина Петухова болгаш оон-даа өскелер митингиге сөс алгаш, «кызыл суббота» хүнүнге түс-түс турушталын ээлеп беш, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, ээлчег үлүүнүң даалгазын ажыр күүседип, күш-ажылдың байырлалынга чаңгыс кижи дег киржиринче комбинаттың ажыл-ишчилерин кыйгырганнар.

Комбинаттың коллективи коммунистиг субботникке бир дөмниг киришпишаан, түс-түс ажылчын туруштарынга 80 кижи ажылдааш 10 тонна эътти, 2 тонна колбаса кылыгларын бүдүрер. Күш-ажылчы байырлал хүнүнде киирген акша-хөреңгиден 500 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерлер.

Коммунистиг субботникти апрель 17-де эрттирер деп Москваның, Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин деткээн митинг хуралдар Кызылдың үлетпүр садыынга, Тываның электри четкилеринге, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинге болгаш оон-даа өске коллективтерге эрткилээн.

М. ОНДАР.

ОЛЧЕ УГЛАНГАН

«Торгалыг» совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың ийиги чылдың кыштаглаашкынын үре-түңнелдиг, организастыг эрттирериниче бүгү күштү мобилизээн.

Ажыл-агыйның төрүүр 14550 баш хою 36 кезек черде кыштап турар. Бригадаларда, хойжу коданнарда мал оолдаашкынын кидин түдүн. Бо хүннерниң көргүзүглери-биле алыр болза, ажыл-агыйда байдал ниитизи-биле багай эвес, төрүттүнген чаш төл эки камгалаттынып турар.

Совхозтуң Чола хойжу бригадазының төрүүр 4171 баш хою 17 кодаңда. Бо хүннерге чедир мында 2032 ажыг хой төрээн, ынча хураган оңчамеди. Бригаданың хойжузу, район Совединиң депутады Д. Моңгуштуң кодаңында 202 баш хой оолдапкан, ооң ажыттыг чидириг чок алдынып турар. Оң-ла бригаданың хойжулары К. Ортун-оол, В. Бичээкей, К. Балдан оларның бо хүннерде көргүзүглери эки.

Кадый-Бажы хойжу бригаданың (бригадири Т. Лопсан) ажылы бо хүннерде хайныышкынныг. Бригаданың төрүүр 5108 баш хоюнуң 2232-зи оолдапкан. Түс-түс хойжуларының бо хүннерде көргүзүглери база багай эвес.

Ажыл-агыйларның хойжу ийи бригадаларында кыштаглаашкынның байдалы мындыг. Чугула кампания доозулганга чедир үе улуг. Ынчангаш шылгалданы чедиишкинниг эрттирери кызымак ажылдан хамааржыр дээрзин малчыннар шупту кончуг эки билирлер, бүгү күш олче угланган.

Н. ДАМДЫН.

Делегейге кады ажылдажылга болгаш чепсегленииишкинни дүжүрер дээш туржуп турар австрали организацияның чагаазынга

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ХАРЫЫЗЫ

Хүндүлүг өңнүктер!

Мени болгаш АКШ-тың президентизи Рейганга чорутткан чагааңарны номчудум. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин үргүлчүлеп турары-биле, термоядролуг дайынның кыжанылышкынының күштелгени-биле холбаштыр дүвүрээшкинниң болгаш сагыш човаашкынның сиңнерин илереттээннер мени чоок болгаш билдингир.

Термоядролуг дайынны кылдырыпсы дээрге бүгү кижи төрелгетенге халаптыг кыжаныышкынныг кем-херек үүлгедии болур ийик деп Совет Эвилелиниң партия болгаш күрүне удуртулгазы, бүгү совет улус санап турар. Ол дугайын бис чаңгыс эвес удаа медеглеп келген бис.

Силерниң салгай айтырыгларыңар-биле холбаштыр дараазында чүүлдерни чугаалаар болдаан ийик мен:

1. Ядролуг чепсекти мурнай кажан-даа ажыглавас хүлээлгени бадыткаарын диләэн-дир силер. Ядролуг чепсекти бүдүрериниден, садып алырындан ойталаан болгаш бодунуң девискээринде ындыг чепсек чок күрүнелерге удур ядролуг чепсекти кажан-даа ажыглавазын Совет Эвилелиниң медеглээниниче силерниң кичээнгейиңерни угландырып тур мен. Ядролуг чепсээ чок чурттарның кайызынга-даа нерээ ёзугаар чогуур магадылалдарны бистер бээринге белен бис, шак ындыг хүлээлгелерни бодунга алырынче ядролуг чепсектиг өске бүгү күрүнелерни кыйгырып турар бис. Ядролуг чепсекти кым-даа, кажан-даа мурнай ажыглавазын чедип алыр дугайында чугула болгаш чогумчалыг саналды КНО-нуң Кол Ассамблеязының 36-гы сессиязынга чогум-на Совет Эвилели киирген болгай. Аңаа үндезилээш хүлээп алдынган декларацияны шиитпирлиг-биле мынчаар чарлаан: ядролуг чепсекти мурнай ажыглаар күрүнелер кижи төрелгетенге удур эң-не аар кем-буруулуг үүлгедигни кылганы ол болур. Бүгү делегейниң улустарының изиг күзел-сорулгазынга дүүшкен ол шиитпирни чүгле АКШ болгаш оон шериг политиктиг чоок эвилелчилери деткивээн.

2. Ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин кызырар дугайында боттуг дугуржулгаларга ат салышкынын КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чедир азы ооң үезинде чедип алырынче кыйгырыгны силерниң чагааңарда айыткан болду. Ындыг хемчеглерни алырының дааштыын билип турар бис. Ынчангаш аңаа холбашкан дугуржулгаларны чедип алырынга идигни бээр дээш, бистен хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис.

Европада ортумак ырактыг ядролуг чепсээниң дугайында Женевада совет-америк чугаалажылгарынга чогумчалыг түңнелди дүрген чедип алырын бо талазы-биле бирги ээлчегниң сорулгазы кылдыр санап турар бис. Европа дип Австралиядан муң-муң километр ырак турар турар-даа болза, бо сорулга бүгүдеге хамааржыр ужур-дузалыг деп санап турар бис, чүге дээрге Европага эгелеп болгу дег ядролуг дайын бүгү делегейниң кызыгаар чайлаш чок .... бээр ийик.

Стратегтиг ядролуг чепсегленииишкиннерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажылгаларын катап эгелээриниң дүрген дагы база эргежок чугула деп санап турар мен. Ол чугаалажылгаларны кайы-даа үеде катап эгелээринге Совет Эвилели белен, ынчалзажок бүгү кижи төрелгетенниң дүвүрезин турар бо темага хамааржыр чугаалажылгаларны америк тала тенчу чокка үргүлчү соңгаарладып турар-дыр. Химиктиг чепсекти хоруур дугайында совет-америк чугаалажылгаларны америк тала боду үскен болгай, ынчаарга ол чугаалажылгаларны катап эгелээри база эң-не чугула ужур-дузалыг деп санап турар бис.

Индий океанның районунга шериг талазы-биле ажыл-чорудулганы кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажылгаларны кайы-даа үеде үргүлчүлээринге Совет Эвилели база белен, ынчаарга ол дугайында 1979 чылда Венага бедик деңнелге чедип алдынган дугуржулга турбужe, ол чугаалажылгаларны база-ла америк тала үскен болгаш катап эгелевейн турар. Ындыг хевирниг хемчеглерни Ооржум океанче нептередиринге кандыг-даа моондактар бодувуста чок. Улуг күрүнелерниң шериг флоттары боттарының эриктеринден ырак далай девискээрлеринде ур үеде чоруп турарын таарымчалыг кылдыр кажан-даа санаваан болгаш санавайн-даа турар бис. Ол айтырыгны шиитпирлээринге база белен бис, ынчалзажок деңге эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң негелделерин ёзугаар ону шиитпирлээр апаар.

3. Ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин соксадырының эргежок чугулазының дугайында айтырыгны тургузуп турар-дыр силер. Агаарга, суг адаанга, космоска ядролуг чепсектиң шенелделерин барык 20 чылдарның дургузунда — чогуур нерээ күштүг болган үеден бээр Совет Эвилелиниң кылбайн турарын сагыдырап ужурлуг мен. Ядролуг күрүнелерден чүгле Кыдат биле Франция ол нерээге ат салбааннар. Ынчаарга ядролуг шенелделерни агаарга чорударын Кыдат үргүлчүлеп турар. Ядролуг чепсектиң шенелделерин чер адаанга чорударын кызыгаарлаар дугайында 1974 чылдың .... кайы-даа үеде күштүг болдуруп бадылаарынга база белен бис. Ынчалзажок ону күштүг болдурарын америк тала саададып турар. Ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин чүгле бүрүн соксадыр дугайында эвес, харын-даа ол чепсекти бүдүрерин соксадыр дугайында, оон курлавырларын кызырар дугайында, а оон соонда бүрүн узуткаар дугайында дугурушуп алырынга Совет Эвилели белен.

4. Чепсегленииишкинни дүжүрер дугайында өске таланың бүгү саналдарын саат чокка чугаалажыр көөрүнге белен бис. Өске таланың туруштарын болгаш саналдарын кичээнгейлиг өөренип көрүп турарывысты, оларны дораан-на кажан-даа буруу шаппайн турарывысты силерге бузуредир бодай-дыр мен. Оларны үнелеп көөрде чүгле чаңгыс хемчээлди — дайынны болдурбазының болгаш тайбыңны быжыглаарының сорулгазынга кайы хире ажыктыын, деңге эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принцибинге кайы хире дүгжүп турарын барымдаалап турар бис.

Капитализм делегейи-биле шериг-стратегтиг деңге байдалды социализм чурттары чедип алган. Ол деңге байдал агрессиви күштерниң хөделишкиннерин шеглөдир фактор болуп турар. Ол деңге байдалды чайгыладыр хоон нордаашкыннар буурап дүжер. Боо-чепсектерниң эң-не куду деңнелдеринге шериг күжүнүң деңге болуру — ядролуг чепсегленииишкинниң бүгү улустарның эрге-ажыктыынга дүүштүр дүжүрериниң чогумчалыг аргазы кылдыр санап турар бис. Ядролуг боо-чепсектерни дыка кызырарын болгаадырарынга белен бис. Ынчалзажок бо талазы-биле деңге байдалды канчаар-даа үрээри таарымчалыг байдалды айыылдыг кылдыр үрээри болуп, тайбыңны камгалаарын кыжаныышкынга таварыштырар ийик.

Силерниң чагааңарда айыткан бодалдарны барымдаалап көрбүшаан, дааштынында ону онзалап демдеглээр бодай-дыр мен: сарыылдыг угаан тиилээр болгаш ядролуг халап болдунмас дээринге бүзүреди барымдаалап турар бис. Чүгле чаңгыс таланың кызымаккыннери-биле ону чедип алыры болдунмас, ... бүгү чурттарның болгаш делегейниң улустарының идепкейлиг хөделишкиннери негеттинип турар.

Тайбың дээш шимчээшкиниң талалакчылары Австралияда улам-на көвүдеп турарын билир мен. Чепсегленииишкинни дүжүрер болгаш делегейге кады ажылдажылганы быжыглаар дээш оларның буянныг ажыл-чорудулгазынга чедиишкинни ол шимчээшкинниң бүгү киржикчилеринге күзеп тур мен.

Л. БРЕЖНЕВ.

ЯДРОЛУГ БОО-ЧЕПСЕКТЕРНИ ЭҢДЕРЕ БҮДҮРЕРИН СОКСАДЫР

Тайбың дээш шимчээшкинниң австрали киржикчилериниң чагаазы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганга ажык чагааны «Нэшнл таймс» деп австрали солунда парлаан. Ядролуг дайын айыылының олуп турарынга дүвүрээзинниг улустар аразынга кады ажылдажылгага болгаш боо-чепсектерни дүжүрери дээш туржуп турар австрали организация ында илереткен болгаш ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадырынче кыйгырган.

Чагаада бижип турары болза:

Боо-чепсектерни дүжүрериниң талазы-биле чогумчалыг чугаалажылгаларны чорударының болгаш боттуг дугуржулгаларны чедип алырының изигин деткип турар бис. Бистиң ажыл-чорудулгавыс тайбыңны камгалаарынче угланган. Кады ажылдажылганың болгаш билчиишкинниң байдалын тургузарынга дузалаар чүүлдерни кылырынче Силерни кыйгырып тур бис.

Силерге кыйгырыгларывыстың чамдыызы мындыг:

1) ядролуг чепсекти бир дугаарында кажан-даа ажыглавазын хүлээнин турарын бадыткаарын;

2) ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин кызырарынче угланган КНО-нуң 1982 чылда болур тускай сессиязының үезинде азы ооң ажыттынарының мурнунда чепсегленииишкинни дүжүрериниң талазы-биле кандыг-даа боттуг дугуржулгага ат салырынче бодунуң чүткүлдүн медеглээрин;

3) ядролуг боо-чепсектерниң бүгү шенелделерин соксадырын;

4) чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле өске таланың бүгү саналдарын «пропаганда» азы «кандыг-даа чаа чүве чок» дээш хүлээп албас чорукту болдурбайн, артык сеткил чок өөренип көөрүн кыйгырып тур бис.

Ындыг хөделишкиннер Силерниң чуртуңарга таарымча чок боор болур деп чүвени медереп тур бис, ынчалзажок бистерниң шуптувусту ядролуг халапче чоокшуладып турар хөделишкиннерден оларның айыылы эвээш.

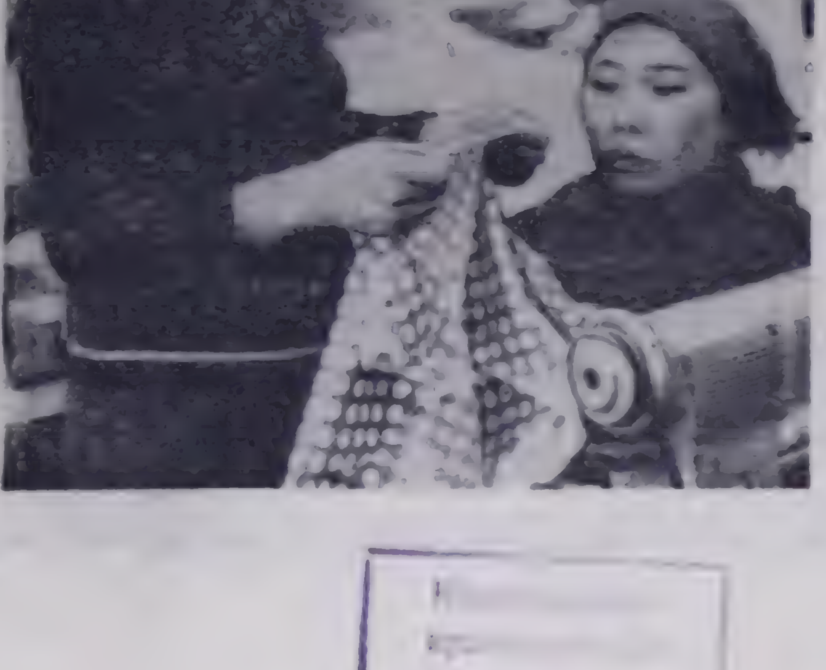

«Тувашвейбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынының Кызылда даарапылга фабриказында М. Е. Потылицынаның удурткан комсомолчу-аныяктарның даараныкчылар бригадазы эрткен чылдың планныг онаалдазын хуусаазындан эрте күүсеткеш, бо хүннерде чартык чылдың үлүүн доозарынче чоокшулааннар.

Аныяктар В. Ажы-оол, Г. Куулар, Г. Берестова, дагдыныкчы Р. Кара-Доңгак олар ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур социалистиг чарыштың мурнукудуруун ээлеп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) дагдыныкчы Р. Кара-Доңгак аныяк даараныкчы Г. Куулар-биле сүмележип турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МЕРГЕЖИЛ БЕДИДИЛГЕЗИ

«Хемчик» совхозта 70 ажыг суггатчы бар. Олар айда ийи удаа өөренип турарлар. Хову ажылының бо чугула ишчилериниң башкызы — совхозтуң кол агроному Б. К. Хомушку. Чоокта чаа беш кижиге — бирги, он үш кижиге — ийиги, 27 суггатчыга үшкү класстың суггатчызы деп аттарны тывыскан.

А. ЕВРОП.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы парлалгага үнген. Совет кижилер хаяы сонуургал-биле доктаалды өөренип, ооң-биле таныжып турар.

[illegible] болгаш таравачыларының делегейде эң баштайгы чаңгыс аай хөй националдыг эвилел күрүнезиниң — ССРЭ-ниң тургустунганының төөгүлүг ужур-дузазын ол документиде ханызы-биле бүгү талалыг айыткан, чаа ниитилелди тургузарынга Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң чедиишкиннерин, күш-ажыл кижизинге бараан болган социализмниң улуг чаалап алыышкыннарын тодаргай көргүскен, а ол чыышкан алдарлыг болуушкунга белеткел-биле холбашкан тодаргай программаны айыткан.

ССР Эвилелиниң тургустунганы — Улуг Октябрьның уламчылаашкыны, бистиң партиявыстың эң улуг ачы-хавыяазы, национал политиканың ленинчи идеяларының, ленинчи принциптериниң диріг боттанып келгени-дир. «Нацияларның эки тура эвилелин, бир нация өске нацияны күчүлээрин болдурбас мындыг эвилелди, бүрүн идегежилгеге, акы-дуңма чаңгыс аттың тодаргай медерелинге, эки туралың, бүрүн чөпшээрежилгезинге үнделилиттинген мындыг эвилелди күзеп турар бис» деп, В. И. Ленин чугаалаан.

Ындыг эвилел 1922 чылдың декабрьда тургустунган болган аадан чылдарының дургузунда бистиң чуртувустуң улустарының революстуг чаартыкчы ажыл-чорудулгазының үлегери болуп, ооң түңнели сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургусканы болуп турар. Кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилежилгээ — совет улус тургустунган. Бөгүн Совет Эвилели коммунизмниң дем-биле тургузуп турар деңгээлиг республикаларның найыралдыг өг-бүлези болуп, бүгү делегейниң мурнунга көстүп турар деп, доктаалда демдеглээн. Бистиң ниитилеливистиң социал-экономиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эвилели кадыг быжыг. Төрээн Коммунистиг партиявыс, ленинчи улуг херектиң бүзүределдиг уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан ооң Төп Комитединиң долгандыр совет улустуң сырый каттыжышкынын бузулбас мөңге быжыг.

Алды он чылдар — төөгүге узун эвес хуусаа-дыр. Нацияларның болгаш бичии улустарының бүгү талалыг хөгжүлдезинге кайы хире хөй чүүлдерниң кылдынганын бистиң чуртувустуң эртеп оруунче эргилдир көрүп бодаанмышаан, бистерниң кижи бүрүзү көрүп турар. Экономиканың шапкын өзүлдези, амгы үениң үлетирү, кодээ ажыл-агый, эртем, культураның ёзулуг чечектелиишкини — бо бүгү чүүлдер бөгүн совет республикаларның кайызында-даа бар. Ынчаарга ол чүүлдер катаптаттынмас овур-хевирлиг, боттарының национал будүш-хевирлерлиг болуп турар.

Чаңгыс аай эвилелге сырый каттыжышкын Советтер чуртунуң улустарының күштерин көвүдедип, социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедип турарын олар боттарының дуржулгазындан бүзүреп көрген. Ол чорук индустриализацияның, кодээ ажыл-агыйның коллективизациязының, культура революциязының чылдарында бүрүнү-биле илереттинген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында акы-дуңма улустар Төрээн чуртун дем-биле камгалааннар. Дайынга үрелген ажыл-агыйны олар ооң соонда база дем-биле катап тургускан. Партияның хереэ дээш дем каттыштырган демиселге күш-ажыл кижилериниң улуг акы-дуңма чорук, чаңгыс аай өг-бүлениң сагыш-сеткили, улустарның бузулбас ленинчи найыралы түңнел кылдыр тургустунган.

СЭКП-ниң XXVI съездизи социал-экономиктиг деңнешкелиниң чаа делгем аргаларын ССР Эвилелиниң эвилелдешкен бүгү республикаларының мурнунга ажыткан. Бистиң акы-дуңма найыралывыстың материалдыг үндезини — улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизи улам мөңгө сайзыраар. Республика бүрүзүнүң материалдыг болгаш угаан-бодал күчүзүн улам-на улгаттырарын, ооң-биле черле бүгү чурттуң чогумчалыг хөгжүлдезинге ону бүрүн ажыглаарын он бирги беш чылдың чылдарында болгаш 1990 чылга чедир үеде партияның угланыышкыны айтып турар. Совет ниитилелдиң деңнешкелиниң, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарының, ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң өзүлдезиниң эргежок чугула негелдези ыңаа ында деп партия санап турар.

Бистиң чуртувуста күш-ажыл кижилери — бодунуң күрүнезиниң ёзулуг ээлери-дир. Бүгү совет улус ССРЭ-ниң чаа Конституциязының чогаадыкчызы болган. Нацияларның деңг эргелерин чүгле ёзу-хевир барымдаалап чарлап турар буржуаз демократиядан ылгалдыг кылдыр социалистиг демократия ажылчы чоннарның социал болгаш национал эрге-ажыктарын база эргелерин идегелдиг камгалап турар. Күрүнениң болгаш ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга калбак-биле киржириниң боттуг аргаларын бистиң чуртувуста кижи бүрүзүнге хандырып берген.

ССРЭ-ниң 60 чылын совет кижилер шалыпчы күш-ажыл-биле уткуп турар. Алдарлыг байырлалды төлептиг уткуур, 1982 чылдың планын, он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкиниг болгаш ажыр күүседир дээш чарышты калбарткан Москваның, Ленинградтың эвилелдешкен бүгү республикаларның мурнакчы коллективтериниң инициативазын СЭКП ТК чугулуг деп санап көрген.

Партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары, ажыл-агый органнары боттарының ажыл-чорудулгазын массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиин улам-на бедидеринче, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга айыткан сорулгаларны амыдыралга чедиишкиниг боттандырарынче угландырар ужурлуг. Экономиканы интенсификастаарының айтырыгларынче, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган, алыс бедик түңнелдерин чедип алырынче кол кичээнгейни угландырар херек. ССРЭ-ниң юбилейинге белеткел ажылчы чоннарның идей-политиктиг, патриоттуг болгаш интернационалдыг кижизидилгезин улам-на экижидеринге идигни база бээр ужурлуг.

ССРЭ-ниң тургустунганы болгаш чедиишкиниг хөгжүлдези делегейге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, доктаалда демдеглээн. Социализмниң будужунге дүүшкен күрүнелер аразынга харылзаалар социалистиг дем каттыжылгазында эң-не долузу-биле боттанган.

Тайбың дээш, улустарның хамаарыштаас чоруу, хостралгазы болгаш аас-кежик дээш демиселчилерниң мурнуу одуруунда бистиң Төрээн чуртувус чоруп турар. ССРЭ-ниң тайбынга ынак политиказы улуг ат-алдарны чедип алган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдүргени, эш Л. И. Брежневтиң чаа инициативалары-биле немээни 80 чылдарның Тайбың программазы дойып кыжаныышкынның коштказырынын, чазырлыышкынны хаңдырарынын, янзы-бүрү тургузуглуг күрүнелерниң калбак кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң боттуг, чогумчалыг аргаларын айтып турар.

ССР Эвилели бодунуң алдарлыг 60 чылын күштериниң чечектелиишкини-биле уткуп турар. Төрээн чурттуң чаагай чоруунга, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар дээш күш-ажылга чедиишкиннерин көвүдедиринге совет кижилер бүрүн шиитпирлиг.

(«Правданың» мурнуку чүүлү).

Лекция пропагандазы

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ШЫНАРЖЕ

Кызыл районнуң «Билиг» ниитилел организациязы отчёттуг үениң дургузунда эрткен ажылдарны кылып чоруткан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ооң соонда партия Төп Комитединиң үндүрген шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле ишчилерниң күш-ажылчы чедиишкиннери, партияның болгаш чазактың кол-кол документилери-биле чонну таныштырып, лекция пропагандазында ак сеткилдиг ажылдап турар идепкейжилер районда кайы хөй. Ындыгларга Д. С. Очур, С. С. Самбала («Тере-Хөл» совхоз), Х. Ч. Кара-оол, П. О. Хертек, В. О. Оюн («Тиилелге» совхоз), З. Л. Маадырова, В. Х. Сагды, С. Ч. Доржу («Кара-Хаак» совхоз), А. Е. Шаннаа, Р. А. Бады-Назын (Баян-Кол ортумак школа), Л. Г. Бочкарева, В. С. Ойдуп, А. В. Чучун (Каа-Хем суур) болгаш өскелерни база хамаарыштыр болур. Бо бүгүнү чоокта чаа болуп эрткен «Билиг» ниитилел организациязының район конференциязынга ниитилелдиң [illegible] даргазы В. Ш. Сат илеткелинге чугаалаан.

Районнуң ажылчы-ишчилери он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын боттандырар талазы-биле чедиишкиннииг ажылдаан: эътти 100,1, дукту 100,8, дагаа чуурганы 122,6 хуу кылдыр сатканнар. Мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалдаларын «Тере-Хөл», «Шамбалыг», «Сукпак» совхозтар болгаш Кызылдың күш фабриказы хуусаазында ажыр күүседип бедик көргүзүглерни чедип алган. Ол ышкаш районнуң [illegible] ниитилели, районнуң [illegible] сентелге-тудуг участогу, ыяш ажыл-агый чери 1981 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткен.

Улус ажыл-агыйының күрүне мурнунга планныг онаалдаларын база культура, чырыдыышкын, чоннуң хандырылга айтырыгларын шиитпирлээринге районнуң «Билиг» ниитилел организациязының лекторларының киириштирер үлүг-хуузу эвээш эвес. Сөөлгү үеде лекторларның номчуп турар лекцияларының шынары бедээн, аңаа белеткенириниң методтары [illegible] анаа [illegible] чыларның нинти билии чыл-дан чылче өзүп турар.

«Билиг» ниитилелиниң организациязында бактаап турар районнуң харылзаа белдиринде Л. Бочкарева, «Шамбалыг», «Тиилелге», «Тере-Хөл» совхозтарда К. Хертек, П. Хертек, Д. Очур олар даргалаан эге организацияларның ажылы сөөлгү үеде экижээн. Пропаганданың лекция, беседа, информация-биле холбашкан янзы-бүрү хевирлерин ажыл-агыйның, бүдүрүлгениң, урууларның албан черлериниң мурнунда салдынган сорулгалары-биле дуушту-руп турар.

«Билиг» ниитилелиниң район организациязының баштаар чери лекторларның билиг мергежилин бедидеринге кичээнгейни кошкаттайн оларны район, республика болгаш бүгү-эвилел масштабтыг семинарларже чорудуп турар. Чижээ, 1980-1981 чылдарда лекторлар И. Алексеева, С. Доржу, В. Сагды, А. Чучун болгаш өскелер-даа бүгү-эвилел семинарларынга чораан. Олар черле келген лекторларга практиктиг дузаны көргүзүп, дузалажып, чомча солун лекцияларны номчуп турар.

Школа бүрүзүнде ада-иелер университеттерин тургускан. Кок-Тейниң ортумак, Элегес-Аксының сес чыл школаларында «Элээдилер болгаш хоойлу» деп университеттерниң ажылы чугаар. Каа-Хем суурда «Кадыкшыл» кинолекторий ажылын илая ёзугаар чорудуп, бодунуң дуржулгазын өскелерге нептередип турар.

«Билиг» ниитилел организациязының ажылында четпестерни чок деп болбас. Чамдык лекцияларның шынары кудук, хоойлу-дүрүм темазынга лекция эвээш номчуттунуп турарындан, көрүш-чүрүм [illegible] сонуу кылыбайн турар. Хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, маңыысталчак амыдыралдыг, арага-дарыже сундулуктаар-биле ажыл чогуур дениелге ам-даа четпес.

Баян-Кол ортумак школазының директору Р. Бады-Назын, «Кара-Хаак» совхозтан В. Сагды болгаш өске-даа салал берген эштер үстүнде четпестерни доктаан, оларны чайладырының хемчеглерин алырын болгаш боттарының ажылының дуржулгазындан ажыктыг, дээштиг, чаа чүүлдерни чугаалап, лектор кижи ынй-домааның, культуразынче кичээнгей салырын сүмелээн.

Идепкейлиг лекторларга хүндүлүг бижиктер, өртектиг белектер тывыскан.

Д. ЧЫМБА.

Кызыл район.

Бора Эртинеевич Сарыглар эрткен чылды бедик көргүзүглүг доосекан. Ол Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозта чолаачы. Хөй чылдарда төрээн черинде мурнакчы бооп ажылдап турар. Сарыглар Эртинеевич бо хүннерде мал ажылының эргежок чугула чүъктерин шалыпчы сөөртүп чоруп турар.

Бора Эртинеевич угундан эки ажылдыг кижилерниң санында: ооң ачазы ол ажыл-агыйның мурнакчы малчыннарының бирээзи чораан, акылары, дуңмалары база эки ажылдыг ажыл-ишчилер.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы Бора Сарыглар.

О. Охемчиктиң фотозу.

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Районнуң курстрахование инспекциязы эрткен чылдың планын бүгү хевирлерге 108,2 хуу күүсеткен.

Кустрахованиениң чонга көргүзүп турар ачы-дузазы калбарган, ону ажыглап турарларның саны база көвүдээн. Ону дараазында сан-түңге көргүзүп болур. Эки тура страхованиениң бүгү хевирлеринге районда 3228 кижи камгаладдыг, ооң иштинде амы-боттуң холушкак болгаш урууглар страхованиезинге — 2112, транспорт, оран-бажың, ооң иштиниң эт-херекселдериниң камгалалынга 458 кижи кирээлиг. 658 кижи озал-ондактап камгаладдыг. Ынчангаш чурттакчы чоннуң 65 хуузу страхованиениң янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Эрткен 1981 чылда районнуң курстрахование инспекциязы страхованиениң бүгү хевирлеринге 182824 рубльди хамаатыларга төлээн.

Үстүнде ажылды чорударынга улуг хуузун киирижип турар агентилер мында хөй. Оларга Л. Дыртый-оол, Ч. Сапаа болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Страхованиениң албатының ачы-дузазын чурттакчы чонга чедирер, тайылбырлаар талазы-биле олар хөй ажылды чорудуп келгеннер. Өг-бүле бүрүзү страхованиениң кандыг-ла-бир хевирин ажыглаап турарын чедип алыры-биле тайылбыр ажылынче коллектив улуг кичээнгейни угландырган.

Б. ТИРЧИН.

Тес-Хем район.

ОЛЧА-ОМАКТЫГ

«Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйның коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш шудургу ажылдааныындан 1981 чылдың планы 119,4 хуу күүсеттинген. Планда көрдүнгенинден ажыр 68 муң рубль түңнүг продукцияны бүдүрген. Саарылга планын 123,5 хуу боттандырганы, 50 муң рубльдиң арыг орулганын алган. Өлүк планы 135,5 хуу күүсеттинип, ооң иштинде 34527 диин болгаш өске-даа аңнарның [illegible] [illegible] аңныыр-тывыш-ның ажылдакчылары күрүнеге дужааган.

Өлүк планын күүседиринге Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының левискериинге эки тураның 300 аңчылары-биле катай «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының штаттыг 27 аңчызы ак-моннуг тайгаларга аңнап турган, олча-омактыг кээп турганы-биле күрүне планы ажыр күүсеттинген.

Аңныыр-тывыш ажыл-агыйның [illegible] [illegible] организастыг чоруткаш, 118 ит сыын мыйгызын кадырып белеткээш, бо талазы-биле планын база ажыр күүсеткен. «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйның Николай Николаевич Баскаков баштаан балыкчылар бригадазы Мөңгүн-Тайганың Хиндиктиг-Хөлден 1080 центнер балыкты тудуп [illegible] кылдыр дужааган. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарының садыг четчилеринге дужаагалының түңнелинде балык белеткээр планны база ажыр боттандырган.

Аңныыр-тывыш ажыл-агый черинин [illegible] чөпшээрел ёзугаар аң эъдин белеткээрин эки организастааш, 4 тонна эътти белеткеп, планны ажыр күүсеткен. «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйның ыяш белеткекчилериниң бригадазын Сарыг-оол Сарыгларович Чамыяң билдилиг удуртуп турар. Ырак тайгада ыяш белеткеп турар ажылчыннар шудургу ажылдап келгеш, алган хүлээлгезин чедиишкиниг күүседип, пландан ажыр 394 кубометр ыяшты белеткээн. Ыяш белеткекчилериниң бригадазында 8 ажылчын бар. Оларны мартыын үлүүнде ажылдап турарлар. «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйның штаттыг аңчылары Хан-Дээр тайгазынга аңнааш, тыпкан олчазын дужаап турар. Штаттыг аңчыларның аразындан дуржулгалыг аңчы Николай Баскаков 700 рубльдиң өлүүн дужааган. Дамба Хаалымоннуң бригадазы 1643 рубльдиң өлүүн дужааган, мурнакчыларның санында кирген. Ол ышкаш хоочун аңчы Давва Ооржактың удурткан бригадазы 2000 рубльдиң өлүүн киирип, чарыштың мурнакчылары болган.

Чарыштың түңнелдерин квартал санында-ла үндүрүп, мурнакчыларны илередип, оларны шаңнап-мактап турары планныг даалгаларны чедиишкиниг боттандырарынга идиглиг. Эрткен чылды эки доосаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын ССРЭ-ниң 60 чылының оюнда ажыр күүседир дээш коллектив берииткен хүлээлгени алган.

Чыл планын хуусаазындан эрте, декабрь 25-те, бүрүн күүседирин хүлээлгезинде айыткаш, планда көрдүнгенинден ажыр 82 муң рубль түңнүг продукцияны бүдүрерин хүлээлгезинде олар айыткан. Продукцияның бот-үнезин планда көрдүнгенинден 0,1 хуу чиигедир. Бар арга-күрээлерин долузу-биле ажыглап турган, ажылдың [illegible] бедиткеш 2000 рубльдиң арыг орулгазын киирип алыр. Социалистиг чарышка Тес-Хем аңныыр-тывыш ажыл-агыйын кыйгырган. «Хемчикчилер» ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш шудургу ажылдап турар.

А. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

ШЫНАРЫ ЭКИ БЕ?

Чагааның изи-биле

«Шынар аттыгның бис кончуг делгеми-биле көрүп турар бис. Ол ажыл-агый чорудулгазының бүгү-ле талаларын хаара тудуп турар. Бедик шынар дээрге-ле — ажылчын күштү болгаш материалдыг курлавырларны камнап алыры, экспортче үндүрер аргаларны көвүдедири, а ааантын сөөлүнде ниитилелдиң херегледии эки болгаш долдур хандырары болур» — деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге чугаалаан. Шынап-ла, бо сөстерден алгаш көөрге, бүдүрген продукцияның шынары дээш бүдүрүлгелерниң харыысалгазы улуг, херегледикчилерниң таалалындан негелде-даа шыңгыы дээрзи билдингир-дир. Кызылдың хлеб алгы заводтарының, Кызылдың даараныгга фабриказының, «Туваашбейбыт», «Тывабуйыбыт» каттыжышкыннарының бүдүрүлгелериниң бүдүрген кылыглырының шынары чоннуң негелдезинге чамдыкта дүүшпейн баар таварылгалар дугайында чагаалар бистиң биржикчилеривистен кээп турар.

Кызылдың чурттакчызы Минчимаа Соянның чагаазында Кызылдың даараныгга фабриказының хууда чагыглар ёзугаар чеп даараар «Чечек» ательезиниң даараан тонторунга хамаарыштыр шүүткүлээн бижээн. Кызылдың даараныгга фабриказының даараан платьелери модазы-ла чаңгыс аай размерниг, кастылгазы сагышка четпес азы мырыңай-ла артык, чараш эвес кастылгалар эзектеп каан болгулаар. Сатындан бээштап кылган платьелериниң херээ алгыр хөй. [illegible] [illegible] [illegible] чеинде ыскыттыг узун курлуг. Платьелериниң, халаттарының хой көзиниң размери 50-тен өру.

«Чечек» ательеге тыва тон таарыттым. Бир дугаар хемчээринге кээримге, тоннуң кол-дуун тарладып каан, мастер-быжыкчы эдип каар болган. Айыткан үезинде ийи дугаарында кээримге, ам-даа эде кылбаан ол-ла хевээр. Оон аңгыда өөк дижилиниң аразын чыпшыр даараан база таарышпас өске черде илтеп болган дээн.

Чаа модельдерни шилиир чуруму

Кызылдың даараныгга фабриказы даараар хептериниң модельдерин канчаар шилип ап, чоннуң херегледиин канчаар барымдаалап, өөренип турарыл деп айтырыглар тургустунуп келир-ле.

Бо айтырыгларга харыы-ны тывары-биле Кызылдың даараныгга фабриказының кол инженери С. М. Черкашина, конструкторлу А. Л. Ткачева-биле бистиң корреспондентивис ужуражкан. Оларның тайылбырлары:

— Уруглараа болгаш херээжен хептер халаттарның, платьелериниң модельдерин «Востоксибирьшвейпром» (Красноярскиде) каттыжышкынны дамчыштыр ап турар бис. Иркутскиниң, Новосибирскиниң, Москваның, Кемеровонуң модельдер бажыңнарынын кылган модельдерин колдуунда ажыглап келген бис. Чаа модельдерни даараан эгелээр кылдыр ниитизи ол аргалда [illegible] мындыг. Хептиң үлегерлерин ыяк кылдыр даараан белеткээш, чылдың-на сентябрь, октябрь айларда ярмарка-садыгны организастаар. Аңаа модельдерни [illegible] [illegible] делгеп көргүзер. Респотребсоюз, «Росторгодежда» баазазының район[illegible], Кызылдың үлетиир садыгының, «Саян» универмагтың, «Детский мир» [illegible] чалаар. Ынчан садыг черлери боттарынга таарышканы модельдерни садып алгаш, чагыг киирер. Ол чагыгта кайы модельди канчаар ыстек, база размерлер кайы-биле чежени даараарын кварталдарга хуваап каан болур. Чагыгларны кол-дуунда күүседип турар бис. Поставщиктерниң [illegible] [illegible] [illegible] баар азы таарышпас өңнүг бээри фабриканы бергелээшкинге таварыштырып турар.

Хыналдадан

— Фабриканың даараан хептериниң шынарынга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер? Садып алыкчылар албазындан фабриканың кылыглары баазаларга, магазиннерге үр чыткылаар таварылгалар турган бе? — деп, госторг инспекция эргелелиниң улуг инспектору Г. П. Горбуновадан айтырдывыс.

— Кызылдың даараныгга фабриказы модельдерин чылдың-на чаартып, даараан хептериниң шынарын экижидер дээш эвээш эвес ажылдап турар. Чамдык модельдер садып алыкчыларга таарышпайн баары садыгның хереглелиниң чоннуң херегледиин чедир өөренмейн турарында. Ынчалза-даа херээжен улуг-ла, уругларга платьелерни чон күзелдии-биле ап турар.

Фабриканың оолдарга даараан сорочкалар садып алыкчыларга таарышпайн турар. Чоп колдуунда-ла республика даштындан киириттинген сорочкаларны алыксаар. Кызылдың магазиннерде үр [illegible].

Фабриканың кылыгларынга чорудуп турар хыналдалар үезинде чамдык үрей кылыышкыннар илереп турар. Бо чылын февраль 10-да хыналдага 1490 кылыгларны киирген, оларның 175-и (11,6 хуузу) браактаттынган. Тодаргайлаарга, И-1-701 модельдиң уругларга 9 платьезинде өөктерин дижилеринден [illegible] [illegible], аппликацияларны чыпшырганы шын эвес болган. Күрүнениң Шынар демдектиг 146 платье даштыкы хевири үлегеринге дүүшпес, илдир-биле шын эвес баскаяындан [illegible] десни эвес, чөлбее берген. Школачы оолдарга 20 сорочкаларның өөктерин дижилин өскээр [illegible] даараны долганар болуу даан.

1982 чылда...

— Бо чылын чаа каптыг кылыгларны фабрика даарарыл, база шынарны экижидер талазы-биле кандыг ажыл чоруп турарыл? — деп айтырыгга кол инженер С. М. Черкашина мынчаар харыылаан:

— Садып алыкчыларга таарышыр, чараш модельдерниң даараарын ниитэдип алыр база даараан кылыгларның шынарын эки кылыр дээш ажылдап турар бис. Уругларга болгаш херээженнерге [illegible] [illegible] хевирлериниң 12 чаа моделин даараар бис. Оларның чүгле 4-ү бирги категорияның, арттааннарынга Шынар демдээ тывыраан. Чижээ, херээженнерге 44—52 размерлерниң Н-80-7280 модельдиң комплект-платье, Н-2-127 модельдиң платье, 44—52 размерлерниң 2-1501 модельдиң халады; элээди уругларга 44—46 размерлерниң Н-4-280 модельдиң сарафаны бистиң садып алыкчыларывыска таарыжыр боор деп бодаар бис. Оларның чамдыызы бо чылын магазиннерде [illegible].

Фабрикада [illegible] [illegible] 4 бөлүү ажылдап турар. Бирги бөлүкте техниктиг [illegible] [illegible] [illegible] Л. Д. Крапивина, ийиги-зин инженер И. И. Вяткина, үшкү бөлүктү конструктор А. Л. Ткачева, [illegible] технолог М. С. Конусплаева баштап турар. Бригада бүрүзүнде-ле 2-3 контролёр, олар белен продукцияның шынарын, а чамдыкта даараныкчыларның даарап турар кылыгларын база хынаар. Шынар көрүлдезиниң хүнүн неделя санында-ла организастап турар апарган.

«Чечек» ательеде

Чоннуң чаагай чоруу, культуразы чылдын-на бедип орары-биле кижи бүрүзү [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] хептиң амгы үезин [illegible] [illegible] чылып калбайн бодаар болгай. Хууда чагыглар ёзугаар хеп даараар «Чечек» ательезиниң директору Н. С. Макарова-биле ужураштывыс. Чагыкчыларның хөмүлдезин хандырар база ону экижидир дээш кандыг хемчеглер алдынып турарын сонуургадывыс.

— Чагыкчы бүрүзүнүң чагыын ооң сонуургалы ёзугаар даараар болганда, бистиң быжыкчыларывыстан, [illegible] [illegible] негелде улуг. Улуг-ла үрей кылыышкыннар азы чагыгны [illegible] албайн баар таварылгалар барык чок болган. Чагыг белен болу бээрге, ааш хепти хемчээш, кедип көргеш, кандыг-бир чүүлге бичии-ле таарышпас болза, ооң дилээн ёзугаар-ла күүседир, эде кылып бээри бистиң ательеде чаңчыл болган.

Чагыкчылар ательеге келгеш, чаа-ээн-шинчиниң киирип азы модель-биле даарап бээрин бодал дилээр боорлар. Бис чоннуң негелдезин [illegible] хандырар дээш хемчеглерни ап турар бис. Кадрларның мергежилин бедидери чугула. Казаньга училищени доосаан ийи быжыкчыны хүлээп алдывыс, бир быжыкчы билиг бедидер курстарга өөренгеш келген. Быжыкчылар оптуунга техпередилезе «Туваашбейбыттың» модельер-конструктору Е. Р. Ковит чорудуп турар.

Хепти чаа-шинчи киирер дээш [illegible] [illegible] [illegible] сыгыглардыг чеп, гофре-моюндурук, шарфик-гофре (моюндурук), хөлеп даараарын быжыкчылар-даа, даараныкчылар-даа [illegible] ап турар.

Н. ООРЖАК.

Кижилерниң хереглелин хандырары дээрге — чоннуң чаагай чоруун улам бедидери дээш Коммунистиг партияның салган сорулгаларын боттандырарынга идиг болуру-дур. Бүдүрген продукция садып алыкчыларга таарышкан, оларның хереглелинге дүүшкен болза, бүдүрүлгениң ажылынга чон эки үнелелди бергени ол.

Кызылдың даараныгга фабриказы-даа, «Чечек» ательеде-даа садып алыкчыларның, чагыкчыларның хереглелин хандырар — продукцияның шынарын экижидер дээш эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар-дыр. Ынчалза-даа доктаамал бедик шынарлыг продукцияны бүдүрери дээш ам-даа хөй ажылдаары негеттинер дээрзин үстүнде киирген хыналдалар материалдары көргүзүп турар-дыр.

САГЫШ ЧОВАНГЫР ХОЛДАРНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Техникага хумагалыг чорук Белоруссияның Ленин аттыг колхозунга дыка улуг ажыкты берип турар. Хумагалыг чоруктуң ачызында машиналар ховуларга болгаш фермаларга долу күжү-биле ажылдап турарлар. Ооң түңнелинде ажыттуг хөйнү ап, мал ажылы хөгжүп турар. Ынчангаш, ниитизи-биле чылда беш миллион рубль орулганы ап турар.

— Машиналар парыгын улгаттырып тура, бистер инженер албаның быжыглаарынга [illegible] [illegible] турар бис — деп, колхоз даргазы Я. Олиферович чугаалаан, ажыл-агыйның 800 муң рубль-биле кылып алган машина парыгын көөрүнге чадазы.

Долгандыр херимнээн, бетон [illegible] [illegible] трактор-ларны, комбайннарны, херээн [illegible] [illegible] [illegible] та машиналарын тургускулаан. Олар ховуларже үнеринге белен. Ам рейсче барбас автомобильдер чылыг гаражтарда. Херим иштинде ийи каът мастерская бар, ооң дериг-херекселдери заводтан-даа дудавас, техниктиг хандырылга пети, машиналарның чуур болгаш хуваар чер, дизельдерже ында бар.

Боттарының күш-ажылын [illegible] [illegible] [illegible] ээн инженерлер болгаш техниктер ам ажыл-агыйның салбырларын удуртуп турарлар. Техника-биле холбашкан мергежилдиг кижилер колхозка суртаажаан ында [illegible] [illegible] [illegible] машиналарга өөредип, аңаа хандыкшыдып турар. Машина парыгынга чаа ажылдап келгеннерге дагдыныкчыларын дораан быжыглаар, олар боттарының билиин, мергежилин аныяктарга дамчыдып, техникага хумагалыг болурунга чаңчыктырып турар.

— Механизаторлар дугаарында доктаамал сагыш салып турар бис — деп, колхоз даргазы уламчылады. — Машина парыгын түдептела [illegible] [illegible] [illegible] таарымчалыг байдалдар дугаарында база бодаан бис. Ында столовая, чыштаныр өрээл [illegible] [illegible] [illegible] бар. Механизаторларның боттарга шелу-биле хандырар дугаарында айтырыг база шиитпирлеттинген. Ынчангаш, аңаа хоорайжыг-аашче шалчып бар чыдар колхоз төвүнге бажыңны дораан бээр.

Сагыш човангыр чорук хараас барбайн турар. Механизаторлар техникага дыка камныг апарган. Трактор бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүү беш чылда [illegible] [illegible] [illegible] машиналарны эдилээрниң хуусаазы немешкен. Кывар-чаар материалдарның камналгазы кызыгаарлган, механизастаттынган болгаш сентелге ажылдарының бот-үнези чиигээн.

Шак мындыг машина парыгын эки дерээн ажыл-агыйларга Белоруссияның дыка хөй ажыл-агыйларынга кылыр планнааган.

Г. ГАЛКИН.

СЭТА-ның корр.

АНЫЯКТАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Малдың чаш төлүн алырап эттерринге, кыштаглаашкынын хүр эртерринге комсомолчулар болгаш аныяктар улуг үлүүн киирип турар. Ынчангыя 1981 чылдың түңнели-биле № 3 хойжу бригаданың комсомолчу санмаачызы Сергей Намзал малдың чаш төлүнүң бажын менди доруктурар дээш бедиткен социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. 100 хураганның азырап доруктурар турган. Ол 100 хураганны доруктурган. Шалыпчы ишки малдың аза[illegible] [illegible] [illegible] турар.

База ол ышкаш Любовь [illegible] [illegible] турары мактадыг. Аныяк санмаачы эрткен чылын 100 хураган эттирер турганының 150 хураганы менди камгалап алган. Бригаданың бо комсомолчулары 1982 чылдың күш-ажылчы социалистиг хүлээлгелеринге ээ болуп, малдың чаш төлүн онча-менди камгалап ап турарлар.

Ч. САДИ.

«Мөрең» совхозтуң № 3 хойжу бригадазының хойжузу.

ТУСКАЙЛАТТЫНГАН БРИГАДА

Он бирги беш чылда Тыва АССР кидээ ажыл-агыйның шылаңгыя мал ажылының продукциязын элээн улгаттырар. Мал ажылының — республиканың кидээ ажыл-агыйының ол кол адырының — продукциязын бүдүрериниң көрүкчүлери мал чемнериниң чедишпезиниң болгаш чылдың чер албайн турар дээрзин демдеглээр апаар. Мал ажылдарын экижидерде салдынган сорулгаларны боттандырар, мал чеминиң бүдүрүлгезин үнделиин-биле өскертир, ону тускайлаттынган адыр кылдыр тургузар херек.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң соонда совхозтарга мал чемнерин бүдүрери ортумаа-биле 12,9 хуу, бир башка онаалдадыр чем тарылгалы 4,9 хуу өскен. Республиканың 56 совхозтары мал чемнериниң бүдүрүлгезин тускай адыр кылдыр үде организастаап, ол адырны удуртур тускай кижилерин тургускан. Оларга тарылга болгаш сиген шөлдерин, техниканы болгаш кижи күжүн ... мал чеминиң белеткээриниң планнарын берген.

Мал чеминиң бүдүрүлгезин кижилеринге бир чугула чүүл. Ховаа, мал чеми белеткээринге тускайлаттынган бригадаларны тургусканы болур. Ындыг бригадалар республиканың ... тынган. 1980 чылда оларның саны 60 четкен, оларга 120 муң гектар мал чеми культуралар, 80 муң гектар ангаа сиген шөлү турган. Бригада бүрүзүнде ортумаа-биле чээрби механизатор бар.

Мал чеминиң белеткелинде күш-ажылды организастаарының кижилеринге Каа-Хем районда СЭКП-ның XXV съездизин аттыг совхоз ...

кижилиг болган. Тарая үрезинин өстүрер ... малдарны өстүрүп турар. Ында тарылга шөлү 10153, ангаа сиген шөлү 773, одар-белчиир 11452 гектар. Тарылга шөлүнүң 55,2 хуузу ... хуузу мал чеми, 18,3 хуузу ... чер. ... мал ортумаа-биле 1767 баш. оон иштинде инек 612 баш, хой 5513 баш.

Чер ажылында ... рүлге бригадазы, ... звенозу ажылдап турар. ... гадалар тарая өстүрер ... ның бирээзи-ле 21 ... торлуг. Бригадаларда ... он чеди ДТ-75 трактор, ... бе алды СКД-5 комбайн ... гаш өске-даа ... агый техниказы бар.

Мал чемнерин 1981 чылда тургустунган тускайлаттынган бригада бүдүрүп турар. Ында 2500 гектар тарылга шөлү, 773 гектар сиген шөлү ...

Совхозта бүгү ... культураларының ... дүжүдү республиканың ... Чаа-... сиген ... 30,5 хуу ... сигеннериниң 55 хуу ... 49,3 хуу ... культураларының ... хуу, ангаа сигенниң 138,9 хуу ...

В. А. ИЛИМЕРОВ.

СибсельхозНОПТУ Тываның эртем-бүдүрүлге лабораториязының сектор эргелекчизи.

(«Земля Сибирская, Дальневосточная» журналдан).

С Ы Р Ы Й КАТТЫЖЫЫШКЫН, БЫЖЫГ ТУРА-СОРУК

Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның даштыкы херектер министрлериниң ужуражылгазының ... Кыдат чурттарының политиктиг амыдыралынга шуут чаңгыс апарган. Ынчалза-даа ол ужуражылгаларының түңнели ... хаара тудуп турар. Чүге дээрге улустарның ниити дайызынга удур дем каткан хөй чылдарда демиселинден тургустунган аңы-дүнмалыштыкы эвилелин айлаштыр башкарарынга чаа базым-биле демдеглеттинип турар. Делегейниң амгы үеде оожургал чок бо кавы девискээринге тайбынны күзеп турар үш улустуң чаагай тура-сорук ужуражылгазын бүрүзүнге чаа күш-биле демдеглеттинер.

Даштыкы херектериниң үш министриниң Вьентьянга бо чылдың февраль 17 болгаш 18 хүннеринде эрткен ээлчеглиг — бешки — ужуражылгазы база шак ындыг болган. Олар Индий-Кыдатта ... тааржылгалыг хөгжүлдезин база демдеглеп. Кампучияга ... ВСР-ниң ЛДДР-ниң болгаш Кампучия Улус Республиканың аразында кады ажылдажылганың оваа ...

тары-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам шыңгыйгыдар ... Бүгү делегейге тайбынны быжыглаарының херээнге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң аажок улуг рользун ... АКШ-тың империализминиң болгаш дедей ... Индий-Кыдаттың чурттары ... Индий-Кыдаттың улустарынга ...

А. МИНЕЕВ.
СЭТА-ның корр.

ССРЭ-нин УАЧД юбилейжи чылда

Чурттуң кол делгелгезиниң чаа киргускерлери ...

(СЭТА-ның корр.).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Л. И. БРЕЖНЕВ: тайбыңны камгалаар сорулгадан өске чугула болгаш соңгаарлаттынмас сорулга чок

ДЕЛИ. (СЭТА). «Социализм, тайбын, улустарның хостуу болгаш хамаарышпас чоруу» — СЭКП-ның XXVI съездизиниң ажыттынган хүнүнден бээр бир чыл оон мурнуу чарлыгда Индияның номнар парлап үндүрер эң улуг черлериниң бирээзи ... «Ленинизм» парлап үндүргени. Леонид Ильич Брежневтиң чугааларының болгаш илеткелдериниң чыындазы номун ындыг чылдыр алган. 1979 чылдың төнчүзүнден бээр 1981 чылдың декабрь чедир Л. И. Брежневтиң чугаалары болгаш илеткелдери, ол иштинде партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден чамдык чүүлдер ол номда кирген.

Л. И. Брежневтиң «Индий номчукчуга» кыйгырыы-биле номну ажыткан. Ында чугаалаан болза: «Найыралчы Индияга база дагын баргаш үемден бээр чыл бичии ажыг үе эрти. Индий черге чоруп турганымның дугайында, силерниң улуг чурттуңарның ...

... улустарның тайбыны болгаш ... сагыжымда оон бээр ол-ла хевээр арткан. Бистиң чурттарывыстың аразында найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы улам-на быжыглаар. Азията болгаш бүгү делегейге улустарның тайбыны болгаш айыыл чок чоруун ... дээш ол хүннерде Премьер-Министр хэрги Индира Ганди-биле болгаш ... ры-биле эки болгаш үре-түңнелдиг ажылдаан бис.

Тайбыны улустар аразында калбак кады ажылдажылга бистиң планетавыстың бүгү улустарынга амыдыралдыг эргежок чугула. Кижи төрелгетенниң тургузуунуң ажыл-чорудулгазы, депшилгениң оруу-биле оон бурунгаарлаашкыны ... тайбыңның байдалдарында болдунар аргалыг. Ам империализмниң болгаш делегей реакциязының агрессивчи күштери делегей байдалын ...

А. КУНЬЯЛДЫҢ ЧУГААЗЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португал Компартия ...

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иран-ирак фронтуда ...

ТЕГЕРАНГА ЧАСТЫЫШКЫН

ТЕГЕРАН. (СЭТА). ...

Чаа университет

НАЙРОБИ. (СЭТА). ...

Ном ярмарказы

МЕХИКО. (СЭТА). ...

ВСР. Хаузянг мөжүда Хаузанг хемни кежир чаа көвүрүг туттунган (чурукта). Ооң узуну 223 метр, дээрээзы 11 метр. | Ол Хешимин хоорайны Миньхай мөжү-биле харылзаштырып турар.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ПОЛЬШАДАН ДЫҢНАДЫГЛАР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентствозу дыңнадыгны ...

ПКАП ТК-ның пленуму

ВАРШАВА. (СЭТА). ...

Бомбазын чидирипкен

БОНН. (СЭТА). ...

КЫДАТ: хоочураан аарыг

...

М. ПКОВЛЕВ.
СЭТА-ның политиктиг тайылбырлакчызы.

Массалыг митинг

ТОКИО. (СЭТА). ...

Дылывыс—байлаавыс

ЧӨП АЖЫГЛААР

Сөөлгү үеде солунга тыва дыл дугайында үнүп турар материалдарны улуг сонуургал-биле номчуп, чугаа культуразынга хамаарыштыр чамдык бодалдарымны номчукчулар-биле үлежикседим.

Школа программазында чугаа культуразының кол негелделерин, литературлуг нормаларын 8-ки класска өөредип эртер. Черле чугааның шынныг, чиге, дорт, бедүүн, арыг болурун эге класстардан эгелеп өөреникчилерге чаңчыктырары башкы бүрүзүнүң сорулгазы. Чамдык өөреникчилерниң аас, бижимел чугаазы шоолуг сайзыраңгай эвес дээрзин билир бис. Ооң чылдагааннары хөй дээрзи чугаажок.

Борта үлегерлээн сөстер дугайында чугаалаксадым. Дылга эргежок чугула сөстерни үлегерлеп алыры—кандыг-даа дылдың словарь сөставының байлакшыыр аргаларының бирээзи. Бистиң тыва дылывыста национал бижик тыптыр мурнунда-даа литературлуг дылды-даа дамчыштыр үлегерлеттинип кирген биске билдингир, аас, бижимел чугаавыска шын хостуг ажыглап турар сөстеривис хөй. Ооң-биле чергелештир тыва дылдың лексиказында кирбээн сөстерге база таварышкылай бээр боор-дур.

Утказы эки билдинмес сөстерни чугаага ажыглаваас деп негелде бар болгай. Ол-ла өөредилге номунда 218 дугаар мергежилгеде арьергард деп сөстү база киирген.

Школага аас, бижимел чугааның чаңгыс аай негелделери класс-кабинеттерге турары черле чугула болгай. Ындыг турбуже башкыларның боттарының талазындан үлегерлээн азы дылдың лексиказында кирбээн сөстерни ажыглап турарындан өөреникчилерниң чугаазында турумчуй берген сөстер хөй. «Учительская», директорская, звонок, ручка, урок, каникул деп сөстерни башкылар өрээли, директор өрээли, коңга, демир үжүк, кичээл, дыштаныгга деп ажыглаарын билип турган-ла баштайгы сөстер хөй чугаалап турар. «Доскага Мерген келзин», «Тетрадың кайыл?», «Перемениге алыңар», «Бирги четверть төнген» дээп домактар [illegible].

Албан-херек бижиктерин бижиирин программада айыткан. Чарлыгларны тывалап бижээш, адаанга женсовет, сельсовет, лесничество, комитет комсомола, мотобьединение деп каан болгулаар.

Хуралдар, ужуражылгалар, отчеттар, плеткел, лекция, беседа үезинде кайы-даа дылды камнавас, боттарын турар чижектер хөй. Аңгы-аңгы мергежилдиң кижилериниң чугаазында ук ажыл-агыйның терминнеринде билдинмес азы үлегерлеп кирбээн сөстерни чоп мурнунга чугаалап турары ховар эвес. «Кем-херек үүлгедип турар подростоктарның ада-иелери-биле собеседованиени профилактика кылган бис»—бо дээрге уруглар ортузунга ажыл чорудар иштики херектер органнарының ажылдакчызының чугаазы дээрзи илдең. Дылды чөп ажыглаарының дугайында ажылды чогуур деңнелге чорудары школа, ылаңгыя, тыва дыл башкыларының кол сорулгазы дээрзи билдингир. Солун хөй-хөй номчукчуларының кичээнгейинде турар болганда, мын чүүл дугалыг болур чадавас дээш бодаайн.

Тыва дылдың программазында бердинген шактар [illegible] деп санаалды деткип, ылаңгыя алдыгы класска 3 шакка немей бир кичээл шагын киирер чугула деп саналды республиканың тыва дыл башкылары-биле сүмележикседим.

Т. КУШКАШ,
Азас школазының башкызы.
Тожу район.

ААС ЧОГААЛ АНСАМБЛИ

Тываның электри четкилериниң бот-тывынгыр артистери Кызыл хоорайның бүдүрүлге болгаш албан черлериниң уран чүүл көрүлдезиниң доктаамал киржикчилери.

Олар эрткен көрүлдеге идепкейлиг киришкеш, жюриниң тускай шаңналынга төлептиг болганнар.

ЧУРУКТА: Тываның электри четкилериниң аас чогаал ансамблиниң күүседиишкин үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ИДЕПКЕЙЛИГ

Кызылдың дээре ажылдыг ДОСААФ эге организацияларының бирээзинге № 1 кодээ ПТУ хамааржыр. Бо училищеде боодалга бөлгүмү, «Буран» мотоспорт клуб ажылдап турар. Шериг-патриоттуг «Зарница», «Орленок» оюннар мында солун кылдыр эрттирилген.

Шериг-патриоттуг кижизидилге ажылынга башкы К. З. Тетерин идепкейлиг киржип, өөредилге чериниң сургуулдарын шериг өөредилгезиниң эге белеткелинге чүткүлдүг өөредип турар. Шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын эки чорутканы дээш профтехучилищениң күш-культура коллективи ДОСААФ ТК-ның хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

В. ГРУЗДЕВ.

МАССАЛЫГ

Тыва АССР-ның Иштики херектер министерствозунда күш-культура болгаш спорт ажылынче чугула кичээнгейни салган. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалы-биле министерствонуң ажылдакчылары танышкаш, спорт ажылын коллективке эккээр талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандырып эгелээн. ИХМ-ниң партбюрозу, политика-кижизидилгелиг ажылдар чорудар килдизи болгаш күш-культураның болгаш спорттуң мында эге организациязы министерствонуң бүгү ажылдакчыларын спортче массалыы-биле хаара тудар дээш организастыг ажылдарны кылып чорудуп турар. Министерствонуң ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын чедиишкинниг күүседип, кадыкшылын быжыктырып, омак-сергек болурун чедип алыр сорулга-биле күш-культура болгаш спорт ажылын чугула кичээнгейге салган.

Иштики херектер министерствозунуң партия эге организацияларының аразынга спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар доктаамал эртип турар. Чоокта чаа баскетболга болгаш боодалгага маргылдаалар солун эрткен. Аңаа команда талазы-биле бирги черни кем-херек истелгезиниң килдизи-биле, ОБХСС-тиң командалары үлешкеннер.

Эң эки ойнакчыларның санынга Валерий Потылицин, Павел Елисеев, Александр Гулевич, Владимир Гриневский олар киргеннер. Олар баскетбол шолунге чараш аргаларны кылып, ук оюннуң техниказын эки билирин бадыткааннар.

Боодалгага команда талазы-биле бирги чер дээш маргылдаа кончуг солун болган. Хары угда үш команданың аразынга ыяк чемпион болурун сөөлүнге чедир тодарадыры берге турган. Командаларның адыгжылары шупту бедик мергежилдиин көргүзүп, хөй санны команданынга эккеп турганнар. Түңнелинде кем-херек истелгезиниң килдизиниң командазы—бирги, штаб ажылдакчыларының спортчулары —ийиги, ГАИ-ниң командазы—үшкү черлерни ээлээннер. А хууда бирги чер дээш маргылдаага эң эки көргүзүгнү Владимир Васильев чедип алган. Ол алза чогуур 100 сандан 94 санны аткан.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге шак мындыг солун маргылдааларны моон-даа соңгаар организастаар.

Н. ТРУБИЦИН,
политика-кижизидилгелиг ажылдар чорудар килдистиң инспектору.

СУГЛАРГА ХОРАЗЫ

Амгы үеде кодээ ажыл-агыйда база ыяш ажыл-агыйында үнүштерни болгаш дириг амытаннарны хоралакчылардан, аарыглардан камгалаарынга, бок үнүштер-биле демиселди чорударынга янзы-бүрү органиктиг бүдүмелдерни хөйү-биле ажыглап турар. Ооң-биле чергелештир хорап химикаттарны чаштырарының технологиязын шын эвес ажыглаанындан, оларны шын эвес кадагалап, сөөртүрде топ турарындан, үргүлчүлелдиг чаъстаашкыннардан, эрээн хар суундан болгаш суггарылга системаларының суун кайы хамаан чок аксып турарындан хемнер, хөлдер, хөөлбектер суглары бокталып турар.

Шөлдерге, суггаттыг черлерге болгаш арга-арыг хөрзүнүнге топ, чаштырган хорап химикаттар хар, чаъс, суггат суу-биле кады суг объектилеринче агып киргеш, оларны хораннап, бокталдырып, дириг амытаннарга когаралды чедирип турар. Чамдык совхозтарда, чижээ, «Кара-Хаакта», хорап химикаттар складтарын шуут-ла суглар чоогунда туткан, бүдүмелдерни кадагалап турары доктааттынган норма-чурумга дүүшпес.

Хорап химикаттарның бир чүведен өске чүвеже дамчып болур шынары айыылдыг. Чижээ, хөрзүннүң кырында каъдындан ооң иштинче сиңип киргеш, оон үнүштерже дамчааш, ооң соонда дириг амытаннарга халдаар.

Хорап химикаттарның чамдыктары сугларже бичиилеп киргеш, балыкты болгаш өске-даа микроэлементилерни өлүрбес-даа болза, сугнуң физиктиг шынарын дыка баксырадып, балык эъдиниң шынарын кудуладыр. Сөөлгү чылдарда ДДТ препаратты, гексахлоранны тарылга шөлдеринге чаштырарын хораан, чүге дээрге балыктарның үзүнге чыылгаш, оларны хораннап турар. Ынчалзажок бисте ол препараттарны кайы хамаанчок ажыглап турарының фактылары хөй. Таңдыда «Коммунизмниң херели» совхозка эдерик гексахлоранны хой чуур оңгача чоогунга тепкен чытканы илерээн.

Хорап химикаттарның сугларга айыылын эвээжедири-биле оларны чаъс чаарының мурнунда ажыглаарын, оларның артыын сугларже төгерин болгаш саваны агым суглар, хөлдер, хөөлбектер эриктеринге чуурун, арттырарын хораан.

Сугларга чемишчидилгелер база-ла багай салдарлыг. Олар сугларже хөйү-биле киргенде, суг үнүштериниң дүрген өзүлдезин болдуруп, агымнарны дуглап, бокталдырар.

Шоодайларда-даа, чадагай хевээр-биле чемишчидилгелерни хемнер, хөлдер, хөөлбектер эриктеринде хөйү-биле мөөннеп каттылап каан чыткылаарын бистиң республиканың ажыл-агыйларындан хаая эвес көрүп болур. Ол дээрге сөөртүп эккелген чемишчидилгелерни канчаар хүлээп ап, кадагалап, ажыглап турарын чамдык совхозтарда болгаш Сельхозтехника салбырларында багай контрольдап, ооң учётун четпес чорудуп турарының херечизи-дир.

Хемнерниң, хөлдерниң, хөөлбектерниң чемишчидилгелерден бокталыр чоруун болдурбазы-биле дараазында негелделерни сагыыр ужурлуг:

— чемишчидилгелерни төгериниң хемчээлин шыңгыы сагыыр;

— чемишчидилгелерни борбаандылап (мочевина, суперфосфат) ажыглаарын боттандырар болгаш үнүштерни чүгле олар шөлүнге төгер;

— үнүштерни самолёттан чемгерерде, чогуур негелделерниң күүселдезин шыңгыы контрольдаар;

— күштүг чаъстаашкыннар үезинде чемишчидилгелерни суг албазын дээш, түр үениң складтарын дески шөлдерге кылыр;

— чемишчидилгелерни шөлдерге кайы хамаан чок каап тар чорукту болдурбас.

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый, Ыяш ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының 1972 чылдың август 31-де чагаазынга болгаш Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың ноябрь 23-те үндүрген доктаалынга дүүштүр, балык тудуп болур хемнер, хөлдерни долгандыр 500 метр хемчээлдиг санитар зоназын суг дыка улгады берген үезинде чедип болур кызыгаарындан эгелээш тургускан.

Ол зонага:

—бок үнүштер болгаш хоралакчылары-биле демисел чорударда, самолёттан хорап химикаттар чаштырары;

— хорап химикаттар болгаш минералдыг чемишчидилгелер шыгжаар складтар, авиахимажылдар чорударда, самолёт ужудар-хондурар шөлдер, мал чуур оңгачалар, химикаттарлыг савалар тургузар черлер тударын хоруглуг.

Ынчалзажок бо негелделерниң күүсеттинмейн турарының фактылары эвээш эвес. Чижээ, «Коммунизмниң херели» совхозтуң авиахимажылдар чорударда ажыглаар шөлү Чагатай хемниң мырыңай кыдыында.

[illegible]

Н. БЕСКРОВНЫХ,
республиканың балык камгалал инспекциязының района инспектору.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

Бистиң интервьювус

АЛЫЗЫНДА АЖЫГЛААРЫ-БИЛЕ

Кара-Хол — Тываның бир онзагай чараш, дириг бойдус-биле байлак булуңнарының бирээзи. Хөлдүң девискээриң күрүнениң камгалалдыг чери кылдыр чарлаан. Ында ам кандыг ажылдар чоруттунуп турарын чугаалап бээрин Кара-Хөлде күрүнениң комплекстиг камгалалдыг чериниң егери Б. К. ХЕРТЕКТЕН бистиң корреспондентивис диләэн. Оларның беседазын моон адаанда парладдывыс.

— Кара-Хөлдүң девискээриниң камгалаанының сорулгазы чүл? Ол хемчегни алган соонда кандыг өскерилгелер болганыл, Белек Кастамыкович?

— Бистиң Кара-Хол шаг-шаандан туре-ла арганың аң-мениң, хөлдерниң, хемнерниң балык-байлаңы-биле байлак чер чүве. Ынчалзажок чеже-даа байлак оранның аң, бойдузун хайыра чок төтчеглеп, күзээн-ле кижилер хемчээл чокка өлүрүп турар болза, сөөлүнде барып чүү-даа артпайн баары билдингир-ле болгай. Бойдустуң ындыг хоозуралын болдурбас дээш база тайганың аң-мениң төтчеглээшкинден камгалап, көвүдедир өстүрерин алызында барып чөп ажыглаар сорулга-биле Кара-Хөлдү он чыл хуусаада күрүнениң комплекстиг камгалалдыг чери кылдыр чарлаан. Комплекстиг дээрге-ле ында бар кандыг-даа аң, куш, балык аймаан өлүрери хоругдлуг дээн ол-дур.

Черивистиң оран-девискээрин (ол 15 муң дөрбелчин километр) камгалалдыг болдурганын чарлаандан бээр эрткен дөрт чыл ажыг үеде кылдынган ажылдар эки түңнелдерин берип, элээн өскерилгелерни-даа болдурган. Аң-мениң, балыкты кайы хамаан чок төтчеглеп, өлүрер чоруктар эвээжээн болгаш дириг амытаннарның саны хөлчок өзүп турар. Ылаңгыя те-чүнма элик-хүлбүс дээн ышкаш чиңге аңнар хөлчок өскен. Оон аңгыда, он чыл бурунгаар бо черге черлик хаваннар тыптып келген чүве, олар ам база-ла өзүп көвүдээн. Кожавыста Алтайдан, Хакасиядан черлик шилер база хөйү-биле аңнып кээп, бистиңиде турумчуп турар. Дөрт чугаалаарга, девискээрниң камгалалдыг болдурганы аң-мениң [illegible] тургускан.

— Ынчалзажок чер-девискээрин камгалалдыг кылдыр чарлап каары дээрге эге хемчег-дир. Анаа хөй янам ажылдарны кылып чорудары негеттинер болгай...

— Ийе, ындыг харын. Кыжын хар улгадып, дириг амытаннарның чиир оът-сигенин чегейтей берген таварылгада оларны чемгерери-биле будук-бүрүнү, өске-даа чемнерни баш бурунгаар белеткеп, азыраар, кыш ажарынга дузалаар ужурлуг. Оон аңгыда, аңнарның кол тевер ужурлуг черлеринге, хайырлар чоогунга дусту чедирип, төгер. Бисте бо ажылдарны чедир кылдыывайн турарын миннир апаар.

Бойдус камгалалының билиглерин чонга пропагандалап, лекция, беседаларны кылыры — бистиң бир чугула хүлээлгевис. Эрткен чылын чурттакчы чоннуң хуралдарын ийи удаа чыылдыргаш, бойдус камгалалының темазынга беседаларны кылып, беш-алды көзек черге база-ла ындыг беседаларны организастаап бис. Ол дыка эвээш болбайн аан, чүге дээрге чыл дургузунда 15—20-ден эвээш эвес лекция, беседаны чон ортузунга кылып чорудар хүлээлгелиг улус болгай бис.

Арганың аң-мениңиниң өзүмнериниге улуг [illegible] чедирип турар аралтан аңнар-биле демисежири оларны узуткап, чок кылыры онза чугула болгаш белен эвес херек. Бо талазы-биле чамдык эки чүүлдер карын бар. Чоокку эрткен үеде чеде улуг бөрүнү, ийи дырбакчыгны, он беш черлик ытты узуткаан бис. Ол ажылды моон соңгаар-даа уламчылаар [illegible]. Ынчалзажок бөрү ам-даа хөй, ылаңгыя улуг аңга эвээш эвес когаралды ол чедирип турар.

Төтчеглээшкинге [illegible] мөсежири бистиң бир чугула сорулгавыс. Кара-Хөлдүң чер-девискээри кадыр-берт, хөй черлерлер ыракта болгаш машина-техника ажыглап аңнаары берге. Бистиң аң-бойдузувустуң [illegible] камгалаар турар бир эки чүве ол.

[illegible] терни чок деп болбас. Чайын, кыжын өске черлерден четтинген хээр «аңчыларны» тудуп, чогуур харысалганы онаап-даа турар бис. Ооң-биле чергелештир боттарывыстың аравыстап бехин оорлап аңнап, төтчеглээшкиннерни болдура бээр ниң-чаңгыс кижилерниң бары хомуданчыг. Ындыг чоруктарны болдурбас дээш улус ортузунда тайылбыр ажылын чорудуп турарының ужуру-даа ында.

— Кара-Хөл — балык-биле байлак хөлдерниң бирээзи болгай...

— Девискээр талазы-биле дыка улуг—узуну 12 км, дооразы 5 км. Бо хөлде бед, мыйыт (шокар), кадыргы, мезил дээн ышкаш хөл балыктар шупту бар. Хөлдүң иштинде ам-даа орта шиңчилеттинмээн, терең черлерни дүп чок ышкаш сагындырар, ында ооңналган ыяш-даш, чалым хаялар дээш черле чүү чок дээр. Чайын чалгый бергенде, ооң кыдыынче кижи чоокшулаар арга чок апаар.

Ол ышкаш Алаш хем, ооң бир талакы адырының бажында Даштыг-Хөл — база-ла балык оранны черлер. Бо бүгү, тоолда дег, чараш-чаагай бойдус кижилерни, шынап-ла, хаара тутпас арга чок. Чайын манаа кандыг транспортту кижи көрбес дээр. Барыын районнардан, Чадаанадан, Ак-Довурактан, харын-даа республика даштында хоорайлардан кандыг-даа машиналар кээп кээр-дир.

Ынчалзажок чамдык ак сеткилдиг эвес кижилер манаа чүгле дыштаныр дээш эвес, а аңнап, балыктап алыр сорулгалыг кээри хаая эвес. Олар балыкты четкилээриндеп шала сеаингеш, сыыртыымыш-биле эйлере өлүре бээр-дир. Ындыг төтчеглээшкиннерни болдурбазының хемчеглерин ап, кодээ Совет ажылдакчылары, совхозтуң удуртукчулары, специалистери демисежип, төтчеглекчилерни тудуп, харыысалгага онаап-даа турар бис. Чижээ, эрткен чылдың август айда Берт-Боом деп черге доскуул кылып, [illegible] МП-ниң [illegible] даачызы К. Мазунин, «Тыва таг-дүгүе» комбинаттың ажылчыны В. Апашкин олар албан машиналары-биле хөй өөрлүг балыкты [illegible] илереттинген. Күрүнениң камгалалдыг черинде доктааттынган чурумну хажыдып, бойдустуң байлаан турлазы-биле төтчеглээр сорулгалыг чорааны дээш оларга чогуур штрафты онааган. Ындыг чижектерни ооң-даа ыңай көргүзүп болур.

— Балыкты-даа, аң-мениңни-даа камгалап, өстүрери—чаагай үүле-херек болбайн аан. Ынчалза-даа сорулга болза аң-мениңни анаа-ла өстүрүп алыр эвес, а келир үеде улус ажыл-агыйының херегледеринге ажыглаары чүве ыйнаан...

— Күрүнениң комплекстиг камгалалдыг черинден кандыг-даа аңны, балыкты өлүрери хоругдлуг деп үстүнде чугаалаадым. Ынчалза-даа түр черни, ында аң-мениңни камгалаарының айыттынган хуусаазы эртерге, ону тускай планнаар ужурлуг [illegible] азы өлүр-тывыш аңнын, балык тударын хатап чорударын чепшээрээр чурум бар. Ийиги таварылгада Кара-Хөлге балык тударын катап организастап болур арга тургустунуп кээр. Ынчангаш кижи составтыг балыкчы звенону тургускаш, Кызылдың балык заводу-биле керээ чарып, чугула херек дериг-херекселдерни оон алгаш, ажылды кылып эгелеп болур-дур. Мааңа колхоз турда, тускай бригада ынчаар ажылдап, туткан балыывысты садыгга дужаап, пинтипиң чемнелгезинге ажыглап турдувус. Ол хөлчок ажыктыг боор чүве...

Кара-Хөлдүң камгалалдыг чериниң бойдус байлаан камгалаар талазы-биле ажылдары ам-даа четпес чоруттунуп турары егерь Б. К. Хертектиң үстүнде харыыларындан тодаргай-дыр. Ылаңгыя бойдус камгалалынга хамаарышкан тайылбыр ажылын чурттакчы чон ортузунда чорудуп турарының деңнели куду.

Ынчалза-даа чүгле Кара-Хөлдүң эвес, харын республиканың камгалалдыг өске-даа черлериниң бойдус байлаан келир үеде чөп ажыглаарының дугайында сегиртиниң бодалдары солун болгаш бо айтырыгга хамаарылгалыг органнарның кичээнгейин хаара тудуп болгу дег. Чүге дээрге бойдусту чүгле камгалаар дээш эвес, а ооң байлаан ажыглаар дээш камгалап турар болгай бис.

Х-К. МОНГУШ.

Төрээн Тывавыста

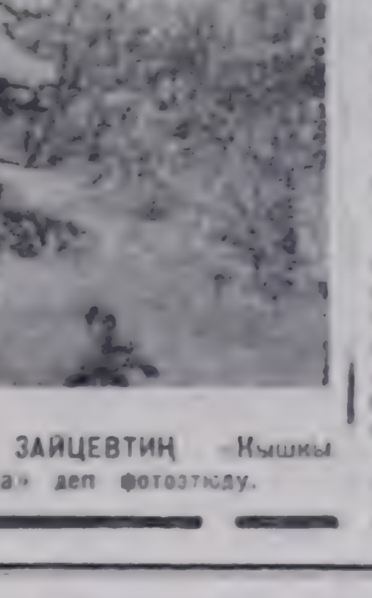

А. ЗАЙЦЕВТИҢ «Кышкы арыгда» деп фотоэтюду.

ТӨЖЕКТЕР АРТКАН

[illegible] арга-арыг камгалалының [illegible] Улуг-Хем, Таңды районнарга бергени [illegible] 7825 дег [illegible] 8 тонна [illegible] 8,5 тонна [illegible].

Бойдус камгалалынга [illegible] 210 [illegible] чылбыр ажылдарын организастап келгениндеп арга-арыгга өрт болуру, мурнунгу чылдарныынга бодаарга [illegible]. [illegible] 100 гектар черинде чыырыгга плантациязы өстүр [illegible] турар. Чыжыргана эм кат-ону Сибирьниң виноградын [illegible] тараар үеш четпейнде, чамдык [illegible] уну кады ара согуп үрегген [illegible] ажыглаашкын-биле демиселди [illegible] калбарып, чаптылган [illegible] бойдустуң байлаан [illegible] бүрүн камгалап күш четпейн турар. Ынчангаш түс [illegible] ажылдакчылары, хөй-ниити организациялары долгандыр турар бойдусту, ооң байлаан камгалаарынче чурттакчы чонну эвилеңнээри чугула.

Одалгага ажыглаар [illegible] чоннарел чок, кайы хамаан чок белеткеп келгениндеп чамдык арыглар [illegible] турап, шаарарган. Чижээ, Кызыл-Тайга школазының чоогунга үнген теректерни [illegible] турар. Кожа-кожа теректер [illegible] ам-даа арттынган. Түс черниң чурттакчылары ол черни «Төжектиг арыг» дижип апарган. Чайгаар үнген бойдуска эвес чоруктуң уржуундан бүдүн-бүдүн арыглар узуткаттынып, оон байлаа ховарап турар. Оон чижээнге Алдыы-Ишкинниң Кара-Дыт деп черин хамаарыштырып болур. Ук черниң узун суук ыттарын одалгага кайы-хамаан чок ажыглааныңдан ам [illegible] төжектер арткан.

С. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үев». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги гимнастика» [illegible]. 8.55 — «Хөл кырында соната». Уран-чечен фильм. 10.30 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг симфониктиг оркестриниң концерти. 11.25 — [illegible]. 11.40 — 14.15 — Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чаштар бажың чанынга ойнаар дээш». Документалдыг телефильм. 14.45 — «Москва болгаш москвачылар». 15.15 — Концерт. 15.50 — «Мал ажылы — шалыпчы фронт». Самарканд областа мыйыстыг бода малды өстүрүп турарының дугайында. 16.10 — Хаак спортунга делегей чемпионады. [illegible]

[illegible]

[illegible] тар программазы. 22.30 — Голун делегейде. 22.45 — 23.15 — [illegible] улустарының уран чүүлү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — Төөгү. 4-ку класс. Баштайгы бир чылдарның тудуу. 13.00 — «Ниити доктаадыр кижилер». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.10 — Төөгү 7-ги класс. XVII чүс чылдың орус культуразы. 13.40 — «ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл». «Ёлн чечектелип турар чердео. 14.10 — Генрик Ибсен. 15.00 — Медээлер. 15.10 — 17.30 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Эрткен үе дугайында» [illegible]

[illegible]

МОСКВАДАН

20.20 — «Тайбындан үнелиг чүве чок». Эш Л. И. Брежневтиң ГФР-же аян-чоруунуң дугайында документалдыг фильм. 21.00 — «Үев». Информастыг программа. 21.30 — «Хоглуг оолдар». Алыяк-[illegible]

20.15 — Документалдыг телефильм. 20.30 — А. Глазунов. Оркестрлиг фортепианога концерт. 21.00 — «Үев». Информастыг программа. 21.30 — 23.00 — ТТ-ниң экранынга бир дугаар. «Чээрби тоску». (ЧССР).

Агаар

Республикага кежер булуттаар, соңгу-чөөн талага хар биче чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 24—25, чамдык районнарга 13—18, хүндүс 10—15, чамдык районнарга 1—6 градус соок.

Кызылга кежер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 24—28, хүндүс 10—12 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дээлдигеннер аразында» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бедик черниң камгалакчызы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чажыттыг ойнаарак» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Бөгүн, 15 шакта, Респотребсоюзтуң садыг-кооперация профтехучилищезиниң сургуулдарының ада-иелериниң ниити хуралы болур. Аңаа шупту ада-иелерниң келирин чарлады.
БОЛУР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 41. Садыг-кооперация профтехучилищези.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-22-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагы № 78.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ГС—00078

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 48 (11846) | 1982 чылдың февраль 27, суббота | 1925 чылдан үндүрүлгелеп турар | Өртээ 3 көп

КОМСОМОЛЧУ САЛГАЛ, БУРУНГААРЛА-ЛА!

Бөгүн найысылал Кызылга комсомолдуң XX область конференциязы ажыттынар. Конференция СЭКП-ниң XXVI съездизиниң сөөлүнде бир-ле дугаарында эртип турары-биле онзагай боор турар. Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ол съездиниң шиитпирлеринде болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелдеринде, чугааларында айтыышкыннарны, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга дүүштүр комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазын сөөң хөй санныг делегаттары бүгү талалыг анализтеп, чугаалажыр болгаш моон соңгааргы сорулгаларны тодарадыр.

Бодунуң хүрээлеңинде 35 муң ажыг оолдарны болгаш кыстарны каттыштырган комсомолдуң область организациязы партия организациязының удуртулгазы-биле сан талазы-биле өскен база организас талазы-биле быжыккан. ВЛКСМ комитеттериниң дайынчы арга-шинээзи бедээн. Ажыл-агый чорудулгазынга комсомолчуларның болгаш аныяктарның киржилгези улам идепкейжээн. Комсомол организациялары хөй ажылын, капитал тудугну, амыдырал хандырылгазын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын шефке алган, ол бүгүге чалыы назын бодунуң энергиязын, билиин бараалгадып турар.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге уткуштур чарышты калбартпышаан, комсомолдуң чамдык район организациялары бо конференцияны эки ажыл-херектери-биле уткаан. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп хоорайларның, районнарның комсомол организацияларының аразынга калбарган көрүлде-конкурска он бирги беш чылдың баштайгы чылының ийиги чартыында бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш Эрзинниң, Чөөн-Хемчиктиң комсомол организациялары ВЛКСМ Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканнар.

«Аныяк-өскеннериниң шалыпчы күш-ажылын, билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун — XI беш чылга бараалгадыыл» деп патриоттуг шимчээшкинде комсомолчу-аныяктарның 300 ажыг коллективтери болгаш муң-муң аныяк кижилер киржип турар. «Тоора-Хем», «Чодураа» совхозтарның Көк-Чар, Хараал-Тей сүт-бараан фермаларында, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Улуг-Хову хөйжү бригадазында, «Шагонартяжстрой» тресте № 14 механизация эргелелинде көдүртүр кран машинистеринде, республика типографиязының дептерлекчилер цегинде. Өөрде чоннуң амыдырал хандырылга эргелелиниң дааранылга цегинде. Кызылда № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадазында болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында комсомолчу-аныяктар коллективтери ВЛКСМ конференциязынга күш-ажылчы чедиишкинниг ужурашканнар. Ындыг коллективтерниң болгаш он-он мурнакчыларның аттарын бөгүн конференцияга чоргаарал-биле адаар.

Комсомолчу бүрүзү ленинчи ёзу-биле чурттаарын, ажылдаарын база өөренирин бодунуң амыдыралының принцивиниң кол чүүлү болдурбушаан, ажыл-херээн, өөредилгезин болгаш сагылга-чурумун В. И. Ленинниң чагыглары-биле шүүштүрүп, ВЛКСМ-ниң удавас болур съездизиниң бүдүүзүнде партияга, Төрээн чуртка бо хүннерде отчёттап турар. Ол сорулга-биле амгы үеде республиканың бүгү комсомол организацияларында: «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп Бүгү-эвилелдиң Ленинчи зачёдунуң 40 муң ажыг киржикчилериниң ниитилел-политиктиг аттестациязын эрттирип турар. Ол ышкаш комсомолчуларның болгаш аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы база мөзү-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле комсомол организацияларының чорудуп турар ажылының дугайында бүгү талалыг, ханы анализтиг чугааларны конференцияга кылыр.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев: «Комсомол ол дээрге бистиң салгалывыс, ол болза партияның дузаланчызы деп бо-ла чугаалажыр бис... Политика талазы-биле идепкейлиг, бодунуң херээн эки билир, күш-ажылга ынак болгаш ажылдап билир, бодунуң Төрээн чуртун камгалаарынга кезээде белен кижилерниң салгалын дадыктырып кижизидеринге идигни бээри — комсомол ажылында эң чугула, эң кол чүүл болур» — деп онзалап демдеглээн.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол организациялары партияның салганы ол чугула сорулгаларны амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар болбайн аан. Ынчалзажок Кызыл, Ак-Довурак, Чадаана хоорайларда, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарның суурларында чамдык аныяк кижилер ниитиге ажыктыг күш-ажылдан оспаксыраар, арагага хандыкшыыр, хулиганнаар, корум-чурум үрээр, оон өскээр кем-херек үүлгедир чоруктар бар. Ол болза чамдык таварылгада бо черлерде комсомол организацияларының четпес ажылының түңнели-дир.

Бир эвес ол черлерде ВЛКСМ комитеттериниң идей-политиктиг-даа, күш-ажылчы-даа, мөзү-шынар-даа кижизидилгезинге холбаштыр чорудуп турар хемчеглериниң санын алыр болза, эзээш эвес-ле болгай. Ынчангаш кол-ла чүве болза, ол чугула ажылды парторганизацияларның удуртулгазы-биле ВЛКСМ организациязы бүрүзү боттуг, чогаадыкчы ёзу-биле, ажыктыг, дээштиг кылдыр чорударында боор турар-дыр. Мында хөй чүүлдер партия организацияларындан, коммунистерден база хамааржыр.

Комсомол организацияларының ажылының стилин болгаш арга-методун доктаамал сайзырангайжыдар, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидер дугайында, комсомолчу салгал улам бурунгаарлаазын дээш партия организацияларының талазындан хүн бүрү сагыш салган таварылгада, олар боттарының мурнунга салдынган харысалгалыг чугула сорулганы чедиишкинниг күүседири чугаажок. Ынчангаш партия комитеттери комсомолга удуртулганы үениң негелдезинге чедир тургузарының, оларга партийжи өзекти быжыглаарының айтырыгларын хүн бүрүнүң кичээнгейинге алыр ужурлуг.

Партияның болгаш чазактың аныяктар дугайында ада сагыш салыышкынын Тываның комсомолчулары болгаш аныяк-өскеннери шалыпчы күш-ажылы, кончуг эки өөредилгези-биле харылзалышкан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың даалгаларын болгаш ССРЭ-ниң 60 чылын чаа-чаа күш-ажылдың белектери-биле уткуурунга долу шиитпирлиглер.

Комсомолдуң XX область конференциязынга бүгү районнарның болгаш Кызыл хоорайның комсомолчу салгалының 700 ажыг делегаттары ооң бүдүүзүнде-ле четтикилеп келген. Оларның аразында бүдүрүлгениң, ködээ ажыл-агыйның он-он аныяк мурнакчылары, интеллигенцияның төлээлекчилери, студентилер болгаш сургуулдар, Совет Армияның дайынчылары бар.

ЧУРУКТА: Кызыл районнуң комсомол организациязының бөлүк делегаттары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Д. А. КУНАЕВКЕ ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев февраль 25-те Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаевке Ленин орденин болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының «Калбак болгаш Маска» үшкү Алдын медалын тывыскан.

Эштер М. С. Горбачев, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. И. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. В. Русаков, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның килдис эргелекчилериниң бирги оралакчызы К. М. Боголюбов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, Г. Э. Цуканов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретариадының начальниги А. И. Лукьянов олар аалга турган.

Шаңналды тывыскан тура, эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бисте бөгүн өөрүнчүг болуушкун-дур: Димаш Ахмедович Кунаевке Ленин орденин болгаш «Калбак болгаш Маска» үшкү Алдын медальды тывысыр деп турар-дыр бис.

Улус ажыл-агыйын, эртемни, культураны хөгжүдер талазы-биле Казахстанда шылгарангай чедиишкиннер бар. Тараа бүдүрериниң бижиг туруштуг өзүлдезин онзалап демдеглээр болза ийик мен. Республика дөрт чылда улаштыр планны ажыр күүседип, миллиард пуд, а оон-даа хөй тарааны берип келген. Бо чедиишкиннерге Димаш Ахмедович бодунуң хөй күжүн киирген.

Партия удуртукчузу болуру дээрге дыка нарын болгай. Партия удуртукчузу кижи байлак билиглиг, ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле көөр, оон ыңай партияның идеалдарының шынынынга хамаарыл-биле бүзүрээн болур ужурлуг. Амыдыралды, кижилерниң сагыш-сеткилин ханызы-биле билири, эштерниң саналдарын дыңнап, барымдаалап шыдаары ёзулуг партийжи удуртукчуга дээди чадада эргежок чугула болур.

Сагыш амыр шүшпес болбазы, чаа чүүлдү бодаары, дүгнүзүнде бөгүн хойну эки кылыры ёзулуг партийжи удуртукчуга сөңнээн болур ужурлуг.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары эш Кунаевте бо мөзү-шынарлар бар.

Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле холбаштыр сеңээ сагыш-сеткилдиң ханызындан байыр чедирип тур мен, Димаш Ахмедович. Чаагай сеткилдиг болгаш шыңгап бээр ажим сеңээ быжыг кадыкшылды, аас-кежикти, оон харысалгалыг улуг ажылыңга чаа-чаа чедиишкиннерни күзедим.

* * *

Эш Д. А. Кунаев харыы сөс аан, чүве чугаалаан.

Д. А. КУНАЕВТИҢ чугаазы

Эргим Леонид Ильич!

Эргим эштер!

Мээң күш-ажылымны бедик-биле үнелээни дээш база мээң адрезимге чылыг сөстерни дээш СЭКП ТК-га, ооң Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка, эргим Леонид Ильич, Силерниң бодуңарга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни мээң сүрээдевчиг болуп турар бөгүнде илергейлээримни чоппээрэп көрүңер.

Манаа чугаалаан бүгү чүүлдерни төрээн партиямга, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш амгы үеде күженииш-кинниг ажылдап турар Казахстанның коммунистериниң, республиканың бүгү ажыл-ишчилериниң алдарлыг ажыл-херектеринге хамаарыштырып тур мен.

Бистиң чуртувустуң болгаш ооң республика бүрүзүнүң кайгамчык улуг чедиишкиннери чаа делегейниң башкарыкчызы — партияның мерген угаанныг удуртулгазының, оон идеалдарынга шыдыгаар чок шынчы чоруктуң ачызында чедип алдынган дээрзин Казахстанның ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей тодаргай билип турар. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, улустарның бузулбас найыралының, бистиң республиканы бүгү совет улустуң кур чериш болгаш космосту шиңгээдип алыр талазы-биле маадырлыг чоруунуң крайы болдурган оларның дем каттышкан ниити күш-ажылының ачызында ол чедиишкиннер боттанган.

Ол чедиишкиннерге кайы-бир хемчээлге киржилгемни болуру — ол дээрге улуг алдар болгаш кайгамчык бедик харысалга-дыр, эштер. Ол дээрге партияның база улуг идегели-дир, ол идегелди бүгү чүүлдер талазы-биле кезээде шынзыктырар херек.

Экономика, эртем болгаш культура талазы-биле республиканың чедиишкиннеринге Силерниң дорт киржилгеңер дыка улуг, Леонид Ильич. Кур черни маадырлыг ёзу-биле шиңгээдип алганының тураскаалдыг чылдарында Силерниң эгелеп боттандырган чанчылдарының бүгү чүүлдерге кезээде быжыглаарынче болгаш сайзырадырынче бистер, казахтар, чүткүп турарывысты Төрээн чурттуң бо эң бедик шаңналын хүлээп алгаш, чугаалаар ужурлуг мен.

Төрээн партиявыстың сагыш салыышкынынга харыы кылдыр Совет Казахстанның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары улам-на күженииш-кинниг, улам-на ажыктыг ажылдаар. Бистиң республиканың алдаржаан байлааны Советтерниң улуг чуртунга шынчы бараан болурунга бараалгадыр. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң чедиишкинниг күүседиринге, бистиң улуг болгаш чаңгыс аай Төрээн чуртувустуң — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улам ыңай чечектелиишкининге чүнү-даа харамнанмас дээрзин силерниң шуптуңарга бүзүредирин чоппээрэп көрүңер, эргим эштер.

Уттундурбас бо хүннүң өөрүшкүзү дээш силерге улуг-биле четтирдим.

* * *

Эш Д. А. Кунаевке Төрээн чурттуң бедик шаңналын тывысканы-биле холбаштыр партия болгаш күрүнениң удуртукчулары чүректиң ханызындан изиг байырны аваа чедирген болгаш чаагай кадыкшылды, совет улустуң чаагай чоруунга, бистиң чуртувуста коммунистиг ниитилелди тургузарының херээнге моон соңгаар-даа чаагай үре-түңнелдиг ажыл-чорудулганы күзээннер.

(СЭТА).

ХОВУДА БАЖЫҢ

Часкы хову ажылдарынга белеткелди «Хемчик» совхоз улам шапкынчыткан. Ылангыя Кара-Сал Ламаның удурткан бригадазы онзагай. Ыяш ажылдарынга киржикчилер бо хүннерде бодун тургузулгазы-биле часкы хову ажылдарының ишчилеринге бир бажыңны септеп доозкан. Өткен-оол Ооржак, Оолак Донгак болгаш өскелер-даа бо ажылга эрес-кежээ чоруун көргүскен.

А. ЕВРОП.

Барыын-Хемчик район.

Хүннүң медээлери

БЕШ ХОНУК ЭРТЕ

Автомобиль оруктарын тударының болгаш ажылдарының бүдүрүлге эргелелиниң № 1 орук-тудуг участогунга бир чыл бурунгаар бот-орулга чарылгалыг комплекстиг бригаданы тургускан. Ону грейдерист Н. С. Исправников удуртуп турар. Бригада бо чылын бедиткен хүлээлгелиг 1.800 муң рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алыр. Январь айның планын олар беш хонук эрте күүсеткеннер.

Бригаданың составынга механизаторлар, асфальт-бетон заводунуң ажылчыннары, чолаачылар киргеннер. Ол бригада Чадаана — Хандагайты аразының оруун септеп, асфальтылап турар.

Эгезинде олар бергелерге таваржып турганнар. «Союзвзрывпромнуң» тускай эртемниглери кылыр ажылдарны белеткевес, азы Ак-Довурак биле Чадаананың автобүдүрүлгелериниң чолаачылары ажылче четче үнмес, чамдык ажылчыннар чурум үрээр тургулаан.

Ажылчыннар, чолаачылар ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилер-биле демиселди шыңгыы чорудуп келгениниң түңнелинде, ажылдың шынары экижээн, бүдүрүкчүлүү улгаткан. Коллектив өскен, быжыккан. Чоокта чаа бригада чаа техника алган. Механизаторлар мергежилин бедиткен. Олар ам ийи ээлчег-биле ажылдаар.

В. БАРМИН.

ЭПТЕП, САЛЫП

«Тыва заг-дүгү тудуг» эргелелинде Б. С. Кара-оолдуң удурткан бригадазының кеерээлиг аргазы-биле ажылдап турар дашчылары Ак-Довурак хоорайның эмнелге комплекизиниң тудуунда ажылдап турар. Олар эрткен айның тудуг-монтаж ажылдарының онаалдазын ажыр күүсеткеш, 200 кубометр тууйбу хананы эптеп салганнар. Бригаданың чамдык дашчылары архив бажыңын тудар дээш ында чер ажылдарын база кылып турар. Оларның ажылы база шудаан.

Мурнакчы коллективтиң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы-биле танышкаш, ону изиг-биле чүүлдүгзүнүп деткээш, бар курлавырларны ажыглап тургаш, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеш, алган хүлээлгезин хуусаадан эрте күүседирин шиитпирлээш, холу дыңзыг ажылдап келген. Балчыр Салчаковичиниң бригадазы эмнелге комплекизинде тудуг-монтаж ажылдарын шудадып, тууйбу хананы эптеп салып, ол объектини хуусаадан эрте чагыкчыларга дужаар дээш кызымаккай ажылдап турар.

В. СЕРГИЕНКО.

Барыын-Хемчик район.

Апрель 17 —

ленинчи

коммунистиг

субботник хүнү

Коммунистиг субботниктп эрттирери совет улустуң кайгамчык чаңчылы апарган. Партияның XXVI съездиниң шиитпирлеринге сорук кирген, ооң төөгүлүг сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга бүрүн шиитпирлиг совет кижилер чаа беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээннер.

Ооң мурнуку одуруунда чорук турарларының аразында — Москваның мурнакчы бүдүрүлгелери. Ынчангаш олар Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүндең бээр 112 чыл оюнга тураскаадкан апрель 17-де коммунистиг субботник эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң үндүрген эгелээшкинин Тыва АССР-ниң ажылчы ишчилери изиг-биле чүүлдүгзүнүп, бир үн-биле деткип эгелээн.

Кызылдың үлетпүр садыының ажылдакчылары дүштеки чапсарының үезинде «Саян» универмагының улуг залынга чыглып келгеннер. Садыгжыларның арын-шырайында өөрүшкү, хүлүмзүрүг долган. Олар байырлыг митингиге чыглып келгеннери ол. Ону коллективте партия организациязының секретары Галина Яковлевна Шишкина ажыткан. «Саян» универмагында комсомол организациязының секретары Наталья Ковалёвага сөс берген.

— Бистиң коллективтиң садыгжылары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин солуннардан номчуп, радио, телевидениеден дыңнап көргеш, чүүлдүгзүнүп, оларны бир үн-биле деткип турар. Бистиң универмагта 40 комсомолчулар бар. Олар чыл бүрүде эртип турар коммунистиг субботниктерге бир демниг, бедик көдүрлүүшкүннүг киржип келген. Бо чылын база-ла бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнип турар бис. «Кызыл субботаның» бот-

БИР ҮН-БИЛЕ ДЕТКЭЭННЕР

тарывыстың тус-тус ажылдаар черлеривиске эрттирип, ол хүн ажылдаан акшавыстың шуптузун беш чылдың фондузунче киирер бис — деп, ол чугаалаан.

Ооң соонда садыгжы Тамара Кыргыс сөс алгаш, мынча диген:

— Бо чылын бистиң чуртувус ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн демдеглеп эрттирер. Ынчангаш СЭКП Төп Комитединиң «ССРЭ-ниң 60 чыл оюнуң дугайында» доктаалын Кызылдың үлетпүр садыының коллективиниң кежигүннери сеткил ханыышкын-биле таныышкаш, ол төөгүлүг документини изиг-биле чүүлдүгзүнүп, чаңгыс үн-биле деткээннер.

Бистиң коллективтиң садыгжылары ол юбилейни күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш бо хүннерден улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар. Пролетариаттың улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскаадкан коммунистиг субботник хүнүнде бистиң коллективтиң садыгжылары ажылынче чаңгыс кижи дег, демниг үнер.

Болуп эрткен митингиге Кызылдың үлетпүр садыының директору Александра Салчаковна Сат сөс алгаш, мынча дээн:

— Кызылдың үлетпүр бараанnар садыының коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылында болган «Кызыл субботада» төлептиг ажылдааш, беш чылдың фондузунче 1 муң рубльди шилчиткен бис. А бо чылын оон-даа бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, он бирги беш чылдың фондузунче 1 муң 200 рубльди шилчидерин хүлээндивис.

Апрельдиң 17-де болур күш-ажылдың байырлалынга ол коллективтен ниитизи-биле 580 хире кижи ажылдаар. Оларның 375-жи ол хүн боттарының ажылдаар черлеринге ажылдааш, хоорайның чурттакчыларынга, алчыларынга төлептиг бараан болурлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: митинг үезинде; Н. Ковалеваның чүве чугаалап турары.

Бөгүн—комсомолдуң XX область конференциязы ажыттынар

ШАЛЫПЧЫ ИЖИВИСТИ—ТӨРЭЭН ЧУРТКА

ХАРЫЛЗАА БЫЖЫККАН

[illegible]

В. ДОҢГАК
ВЛКСМ Кызыл хоорайкомунуң бирги секретары.

Комсомол ол дээрге бистиң салгалывыс, ол болза партияның дузалакчызы деп бо-ла чугаалажыр бис. Ол шын, кончуг-ла шын сөстер!... Политика талазы-биле илеткейлиг бодунуң херээн билир, күш-ажылга ынак болгаш ажылдап билир, бодунуң Төрээн чуртуң камгалаарынга кезээде белен кижилерниң салгалын дадыктырып кижизидеринге идигни бээри — комсомол ажылында эң чугула, эң кол чүүл болур.

Л. И. БРЕЖНЕВ.

Комсомолчу-аныяктар коллективтериниң эразынга калбарган социалистиг чарышка Кызыл районнуң харылзаа бөлдириниң коммунистиг күш-ажылдың коллективи эрткен чылын планныг даалганы 113 хуу күүсеткеш, тиилекчилерниң бирээзи болган.

ЧУРУКТА: ол харылзаа бөлдиринде аныяктарның дагдынынчызы нийи класстың оператору М. Н. Макаревич биле (солагай талазындан) оператор Вера Кудрявцева ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЭКИ ӨӨРЕДИЛГЕ-БИЛЕ

Кезир үениң башкылары— Кызылдың педагогика институдунуң комсомолчулары республиканың комсомол конференциязын эки өөредилге-биле уткуп турар. ВЛКСМ-ниң XIX съездизин база ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш комсомолчу бөлүктер аразында организастаттынган.

[illegible]

Бо хүннерде институттуң комсомолчулары ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге турескаткан Ленинчи зачётту дужаап турар бис. Студентилерниң эки өөредилгелиг болгаш хөй-ниити ажылынга идекпейлиин Ленинчи зачёт [illegible]

[illegible]

БОТТАРЫНЫҢ ТУРУЖУНДА

[illegible]

З. ООН.

КАЯ-ДАА КОМСОМОЛЧУ СОРУК

[illegible]

С. КЮРЮ.
ВЛКСМ Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

Советтер амыдыралы

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮКТЕРИ

[illegible]

М. ХЕРТЕК
Барыын-Хемчик райкүүскомунуң секретары.

ХҮН АЙТЫРЫЫ—ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ

[illegible]

О. ТАВАА.
Улуг-Хем район.

НИЙГИ ТЕЛЕПРОГРАММА

МОСКВА. Чугула күрүне ужур-дузалыг болуушкуннарны, спортчу маргылдааларны, аныяктар программазы болгаш эртемде чаа болуушкуннарны дамчыдары— 1982 чылдың январь 1-ден эгелеп Төп теледамчыдылганың нийги Бүгү-эвилел программазының долу эвес сан-данзызы бежинч ындыг.

Нийги программа Чөөн Сибирьниң ырак районнарынга бээр теледамчыдылганың хүлээп ап турар. Ол дамчыдылга үе талазы-биле аңгы-аңгы болур: баштайгы ужаалы — Урал облазы, Ортаа Азия, дараазында—Чөөн болгаш Барыын Сибирь.

Аңгы беш чылдың дургузунда спутниктериниң дузазы-биле нийги программаның дамчыдылгазын Ыраккы Чөөн чүкке чедирери көрдүнүп турар.

ЧУРУКТА: чуртта эң бедик Останкиноның телесуургазы. Моон нийги теледамчыдылга чорупп турар.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
СТА-ның фотохроникази.

ЛЕКЦИЯ ЗАЛЫНДА

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң лекция эрттирер залы. Ында Ада-чурттуң дайынының үезинде Москва хоорайда «Искусство» типографияның үндүрген чуруктарын делгеп аскан. Дайын үезинде хөй нагконал совет [illegible] берип турганы чуруктарда чуруттынган. Чижээ, «Маадыр бол», «Ада-чуртту камгалаар» [illegible]

Р. ДОЛЗАТМАА.

Тыва АССР-ниң Министрлер

Чөвүлелинде

КОНТРОЛЬДУ КҮШТЕЛДИРЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму «Өртектерниң күрүне чурумун республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының сагып турарынга ведомство контролюнуң байдалының болгаш ону күштелдирер хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле дыңнадыгны Тыва АССР-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Х. Л. Даржаа кылган.

Республиканың министерстволары болгаш ведомстволары өртектерниң күрүне чурумун сагыырынга [illegible] ду күштелдирер талазы-биле [illegible] Президиум [illegible] демдеглээн. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны өртектерни сагып турарынга ведомство контролюн чорударының планы 1981 чылда күүсединнген, өртектерниң күрүне чурумун быжыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Өртектер талазы-биле хыналдаларның шынары элээн бедээн.

Өртектерниң күрүне чурумун сагыырының айтырыгларын [illegible] комиссияларынга, бүдүрүлге чөвүлел хуралдарынга чугаалажып көрүп турган болгаш республиканың [illegible] Олаар чуун министерстволарының [illegible]

[illegible]

түңүн анытнайн, өртектерни хажытканының чылдагаанындан турарынга. Ведомство хыналдалары өртектер болгаш тарифтер [illegible] илеретпейн баар, а өртектер комитеди катап хынаарга [illegible] кыннар илереп турар фактылар «Тыва швейбыт» [illegible] Ыяш-ажылагый министерствозунга, [illegible] Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунга. [illegible] ажыл-агый эрге-[illegible] тургулааны илереди.

[illegible] болгаш ведомстволар бүдүрүлге [illegible] ажыл-агый чорудулгазынга [illegible] комплекстиг ревизиялар чорудуп турган, өртектерни [illegible] шынныын хынавас. илереттинген хажыдыышкыннар [illegible]

[illegible]

«АЛДАН-МААДЫРГА» УЖУРАЖЫЛГА

[illegible]

САРЛЫК ОРАНЫНДА

Сарлык — тыва улустуң шаандан бээр өстүрүп чаңчыкканы эътиңр, сүттүүр, дүкүүр малы. Оон ажаалдазынга улуг күш-даа, хөй чарыгдал-даа негеттинмес. Ол чиик ботунелиг хөй продукцияны берип турар.

Сарлыктың баш санын көвүдедир өстүрер, оон продуктулуун бедидер дээш бистиң республикада сөөлгү чылдарда эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Тывадан саткан уксаалыг сарлыктар Чечен-Ингуш болгаш Кабардин-Балкар автономнуг республикаларда өзүп көвүдеп, ол черлерниң байдалынга, агаар-бойдузунга холчок таарыш берген.

Ыракпы «Кара-Хөл» совхоз, оон девискээри база-ла сарлык ораны. Ажыл-агыйның ол малының баш санын келир чылдарда ийи муң ажыр өстүрер болгаш аңаа сарлык фермазын тургузар сорулга салдынган.

Совхозтуң сарлык малын өстүреринге Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи, хоочун малчын И. Балчий төлептиг улуг-хуузун киирип чоруур. Ол бодунуң оглу Александрны база малчынның белен эвес мергежилинге ижиктирген. Адаш-кылар ам бир кодан сарлыкты деңнежип малдап турарлар.

ЧУРУКТА: аныяк малчын А. Балчий.

Х-К. МОНГУШТУҢ сөзү, фотозу.

Бомбурзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилерин дыңнадып тур

НЕПАЛ-СОВЕТ НАЙЫРАЛ ДЕКАДАЗЫ

КАТМАНДУ. (СЭТА). СЭКП-ның XXVI съездизи ажыттынган хүнден бээр бир чыл болганынга тураскааткан [illegible] [illegible] Коммунистиг партиязының [illegible] совет улустуң чедип алган аажок улуг чедиишкиннериниң [illegible] болгаш фото-чуруктарының улуг делгелгелери-биле ажыттынган. Документалдыг фильмнер кинофестивалы эгелээн, көрүкчүлер «Ленинниң партиязының [illegible]», «Чаа-чаа [illegible]», «Россия — [illegible]» [illegible]

СЭКП-ның төөгүлүг XXVI съезидиниң ажыттынган хүнүнден бээр бир чыл оонга тураскааткан байырлыг хуралга непал интеллигенцияның, ажылчы чон болгаш аныктар төлээлекчилери тыныйн Непалдың сураглыг [illegible] [illegible] непал-совет найырал [illegible] непал-

[illegible]

ГСДП-ниң төлээлериниң ПУР-га аян-чоруу

ВАРШАВА. (СЭТА). ГФР-ниң бундестагында ГСДП-ниң бөлүүнүң даргазы Г. Венер Польшага аян-чорук кылып келген болгаш ону В. Ярузельскийниң хүлээп алганын ПАП агентство дыңнаткан. Беседаның үезинде хөй [illegible] көргенин ПАП демдеглээн. Польшада байдал-биле болгаш оон делегейге салдары-биле Г. Венер таныжкан.

[illegible]

делегей байдалын чымчатканынга ажыдаар дээш оралдажыышкыннарны [illegible] ханы холбаштыр демдеглээн. Польшага хамаарыштыр [illegible] чегчлерге ГФР-ниң политиктиг күштериниң элээн кезии болгаш чоннуң хөй кезии хүндүлел-биле [illegible] Польшаның [illegible]

Польшаның болгаш Германияның [illegible]

[illegible]

НИКАРАГУАНЫҢ САНАЛДАРЫ

МАНАГУА. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

Хостуг Никарагуаның ээс-кежиктиг [illegible] хамаатылары. Оларның өөрүшкүлүг, кадык, эртем-билиглиг келир үе-[illegible] республиканың мурнунда туруп турар кол сорулгаларының бирээзи ышкаш.

ЧУРУКТА: [illegible] никарагуа [illegible] тарының ээс-кежиин дээш иштиг боону тудуп алган [illegible] партизаннарның командири [illegible] бичии оол көрүп тур.

СЭТА-ның фотохроникази.

КОММУНИСТЕРНИҢ ЭКОНОМИКТИГ ПРОГРАММАЗЫ

ВЕНА. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

МАР-НЫҢ ДХМ-ИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ХАРЫЛЗААЛАР КАЛБАРГАН

КОЛОМБО. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ҮҮЛГЕДИГЛЕР

МАДРИД. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

АЛЫШКЫЛАР

[illegible]

С. КОҢГАРЖАП.

Улуг-Хем район.

Улегерлиг корум-чурум дээш

ИЙИ ЧИЖЕК

[illegible]

Х. САМДАНЧАП.

Бай-Тайга район.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

СОФИЯ. (СЭТА). Ажылчы чоннарның чаагай байдалын бедидеринин, болуңун социалистиг [illegible] экономиктиг күрүүн быжыглаарының [illegible] таарыштыр БКП-ның XII съездизиниң [illegible] [illegible] БКП ТК, БУР-нуң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдери болгаш чурттуң [illegible] организацияларны [illegible]

улустуң социалистиг чарыжының дугайында Софияга парлаттынган докладта чугаалаан.

Социалистиг чарыш бүдүрүлгениң [illegible] [illegible]

[illegible]

Шүлүк кыдыраажындан

СЫЛДЫЗЫМ СЕН

Эртениң-не кудумчулап,
Эртнеи-дүшкен санында-ла,
Бедик ээжеи асфальтыга
Медээ берип дыңналгылаар.
Ток, ток, ток.
Ток, ток, ток.

Даңгаар эртен үнген хүнү
Далаш-биле утпуп аар дээш,
Соңгаа караан ажыдар мен,
Чоруй барган куруг боор
сен.
Чок, чок, чок.
Чок, чок, чок.

Сени көрбейн барганымга
Сеткилимниң хылы дыңзып,
Чүрээмниң хөлүнде-ле
Чүге чүве ажыңнай бээр.
Чым, чым, чым.
Чым, чым, чым.

Канчалдыр-даа бодаарымга,
Кады чоруур сылдызым сен.
Оюн-баштак эреведим,
Оваарып көр, шыным-на ол.
Шын, шын, шын.
Шын, шын, шын.

ЧАГЫТАЙ

Сантырымга,
Чагытай хөл ак-көк дээрниң

Черге берип,
Чегдирип каан кезии-даа
дег.

Буура дег
Булуттарның коданнары,

Чалгыгларга
Салдагылап, «аъттап»
чоруур.

Чедишкен ай,
Чеди-Хаан деп сылдыс
безин.

Кыламазыг
Кылаң хөлге одун кыпсыр.

Хемелерниң
Хээлери самолёттуң,

Агаар орта,
Арттырып каан истери дег.

Чаъс соонда,
Чагытайдан көдүрүлген,

Бус дег туман
Булут-биле оошкажыптар.

Аяндан дээр
Арның хөлдүң көрүнчүүнге,

Көрүнүптерге
Көккүр торгу чаттына бээр.

Сантырымга,
Чагытай хөл ак-көк дээрниң
Черге берип,

Чегдирип каан кезии-даа
дег.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ССРЭ-ниң 60 чылынга

МОСКВА. Бистиң Төрээн чуртувустуң девискээри делгем. Ооң аңгы-аңгы булуңнарында янзы-бүрү нацияның кижилери найыралдыг чурттап, ажылдап турарлар.

Бо хүннерде ССРЭ-ниң УАЧД-де Соңгу чүк улустарының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдези чоруп турар. Чаңгыланган оолдар ырларны, ажылдарның болгаш баланнарының хөглүг, кашпагай танцыларын, ансамбльдер көрүлделерин москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары улуг сонуургал-биле көрүп турар. Эң эки номерлерни төп телепрограмма дамчыдыр чурттуң миллион-миллион телекөрүкчүлери сонуургаарлар.

ЧУРУКТА: Хабаровск крайның төлээлекчилери ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СТУДЕНТИНИҢ БУЯННЫГ ЧОРУУ

Туркменияның Күрүне университединиң студентизи Джума Керимов ийи бичии оолдуң болгаш бир уругнуң амы-тынын камгалап каан.

Ашхабад хоорайга хар ховар дүжер. А бичии оолдар, бүгү-ле чер болганда ышкаш, хоккей ойнаарып ында база кончуг күзеп турар. Ханы суглуг хөөлбекке чуга дош турупкан. Оолдар аңаа ойнап эгелээн. Чуга дош хенертен ойлу берген. А ийиги класстың өөреникчизи Солтанмурад Моллаев сугже кире берген. Эжин сугдан уштуп алыр дээш бешки класстың өөреникчизи Мухаммед Байрамсахатов база сугже дүшкен. Солтанмураттың угбазы оолдарны камгалаар дээш сугже киргеш, үнүп чадаан...

Д. Керимов сугга киргеннерниң алгызын дыңнааш, оларның амы-тынын камгалаар дээш сугже дидими-биле киргеш, оолдарны эрикче үндүрүп эккелген. А оон соонда удавааңда Моллаеваны суг дүвүнден уштуп эккелген.

Эрес-дидим Джума Керимов үш кижиниң амы-тынын шак ынчаар камгалап алган.

Е. ПРИХОДЬКО.
СЭТА-ның корр.

ҮШ ДЫЛГА АДААН

Кызылдың төп кудумчузунаа элээн каш квартал кежир кылаштааш, ийи хемниң белдиринге келир сен. Бурятияның кызыгаарындан эгезин алган Каа-Хем биле Бии-Хем чаржып батнаш, Кызылга кээп каттыжарлар. Олар күчүлүг Улуг-Хем боол хуулгаш, өрүүн уламчылап чоруптар.

Саян дагларының аразы-биле аккан Улуг-Хем Хакасияның делгем шөлдерин таваар. Ону хакастар шаандан тура Кимсуг деп адап келген. Оон улаштыр муң-муң километрже шөйүлген Улуг-Хем эвенкилерниң дылынга Иоанеси апарган. Бот-боттары-биле дугурушпаан үш нацияның төлээлери ол хемни чангыс аай Улуг-Хем деп адааны кайгамчык.

Чогаалчы А. П. Чехов Сахалинче бар чыда «Улуг-Хемден артык кайгамчык хем бо назында көрбээн мен» — деп бижээн. Оон ону база кайгамчык деп хөйнү көрген кижилер бадыткаарлар.

АЪТТЫҢ АЖЫК-ДУЗАЗЫ

Белгород обласка Ильич аттыг колхозтуң ажыглалында транспорт техниказы хөй. Чүгле тракторлар безин 148. Ынчалзажок колхоз аъттарны транспорт кылдыр калбаа-биле ажыглап турар. Ооң ажылчын аъттарының саны 500 четкен. Оларны үлегерлиг азырап, ажаап, эки кажаа-ларга кыжын тургузуп турар. Ажыл-агыйының мастерлери эптиг шанактарны, хомуттарны, дугаларны кылган. Чайгы үеде ажыглаар тергелер база четчир.

Аъттарны транспорт кылдыр ажыглаан түңнелинде колхоз эрткен чылын 35 муң рубльдиң камналгазын чедип алган. Аъттарны ажаарынга үндүрген чарыгдалдан аъттар транспортундан кирген орулга ыракта хөй болуп турар.

— Ажылчын аъттарны транспорт кылдыр ажыглаары колхозка улуг орулгалыг болуп турар. Аът транспортунга кыжаар, чаар материалдар, артык кезектер негеттинмес болгай — деп, колхоз даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Я. Кирилихин чугаалап турар.

Колхозтуң хөй бүдүрүлге участоктарынга ажылчын аъттарны ажыглап турар. Чижээ, комплекстиг ийиги бригадада тос аъттарны фермаже жем чемнерин дажыглаарынга, мал өдээн үндүр соортурунге, тарылга шөлдеринге чедирерииге чедишкиннинг ажыглап келген.

Үрезиннерни, минералдыг чемишкиннерни, кыжаар, чаар материалдарны, сугну хову бригадаларынга, тракторларга, комбайннарга чедирерииге база ажыглап турар. Колхозтуң тураскаал бүгү соортулге ажылдарын чүгле аът транспорту-биле боттандырып турар.

Ильич аттыг колхоз — улуг ажыл-агый. Ынчангаш аъттарны учетчиктерге, бригадирлерге, хоорлар эргиир ажылдакчыларга, мал эмчилеринге, зоотехниктерге бижылаан Кодээ ажыл-агый продукциязын дажыглаарынга аът транспорту база дыка эптиг. Ол ышкаш колхозчуларның хууда ажыл-агыйларындан артыкшылдыг продукцияны хүлээп алыр пунктуларынга чедирерииге, оларның дугаал ажыл-агый участоктарында шөлдерни аңдарарынга аъттарны база ажыглап турар.

Аът транспортун колхозтарга болгаш совхозтарга ажыглаарының орулгалыын Белгород облазтың Красногвардейск районунда Ильич аттыг колхозтуң дуржулгазы бадыткаан.

(СЭТА).

КЭРОЛ ХЬЮЗ — ОРУС МУЗЫКА ШИНЧИЛЕКЧИЗИ

Кэрол Хьюз орус дылды өөренип алган. Россияның музыкалыг болгаш...

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

Челябинскиниң комсомолу аттыг 96-гы танк бригадазының хоочуннарының солун ужуражылгазы Челябинск хоорайга болган. Ол ужуражылганы танк бригадазының тургустунгаанындан бээр 40 чыл болганынга тураскааткан. Чуртта эң баштайгы комсомолчу танк бригадазының составынга 27 национальностуң төлээлекчилери кирген турган. Бригаданың дайынчы туктарын олар Москва чоогундан аңы-дүмбе Болгарияга чедир алдарлыы-биле тудканнар.

(СЭТА).

«УТТУУЧАЛ ААРЫГГА» УДУР

Артыкшылдыг акшаны ажаалга кассазынга кадагалаары эргежок чугула дээрзинге Костромада Федорково суурнуң чурттакчызы А. Лебедев бодунуң дуржулгазындан бүзүрээн. Акшазын ол ажаалга кассазынга шыгжавайн, бажыңынга кадагалап чораан.

Кажан акша херек апарганда, ол хөй түңнүг акшазын бир катап тыппайн барган, «Оор алган-дыр» деп бодааш, ...

(эвиртир чүүлдер аймаа) илереткен.

Ол хире хөй браганы чүге белеткеп алган турганын суд истелгезиниң үезинде Лебедевтен айтырган.

— Уттуучал аарыгга удур эм кылдыр ажыглаар дээш беш литр браганы хайындырып алган мен — деп, ол харыылаан. ...

ДОКТААМАЛ ЭРТЕР

Волейболга маргылдаа № 4 ПТУ-га болуп эрткен. Ону Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан. Балгазында № 2, Кызылда № 1, № 4 ПТУ-ларның, Шамбалыг, Кур-Чер, Балгазын ортумак школаларының волейбол командалары аңаа киришкен. Уруглар командаларындан бирги черни № 4 ПТУ-нуң, ийигизин Кур-Чер ортумак школаның, үшкү черни Шамбалыг ортумак школаның командалары эжелээн. ...

К. МОНГУШ.

Теле Видение

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болурун күзээшкерзээ». (Күш-культуражыларга сүме). 9.00 — АБВГД-эээр. 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — Эки бараанчыларны хөйнү. 10.30 «Спортлотонуң» 9-ку тиражы. 10.35 — «Номчуурга дээрбээ». ...

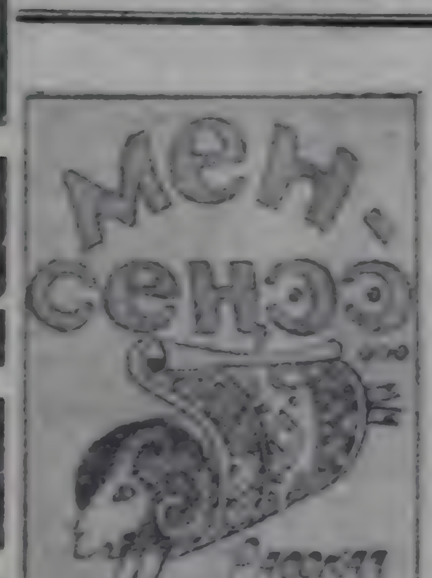

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: ...

Редактор В. С. ШАРАВИН

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 49 (11847) | 1982 чылдың февраль 28, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР!

Чадааның Соңгу № 54 соңгулда округунга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга соңгулда эрттирер дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 57 чүүлүнге дүүштүр Чөөн-Хемчик районнуң Чадааның Соңгу № 54 соңгулда округунга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга соңгулданы 1982 чылдың март 28-те, воскресеньеде эрттирерин доктаадыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары П. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың февраль 26.

ПАРТИЯНЫҢ ХООЧУННАРЫНГА ХҮНДҮЛЕЛ ДЕМДЕКТЕРНИ ТЫВЫСКАН

Коммунистиг партияның хоочуннары бистиң чуртувуста бөгү улустуң хүндүткели-биле бүргеткен. Олар революцияның баррикадаларынга бирги одуругга турганнар, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде бирги күрүнезиниң үндезинин тургузуп, кадыг-дошкун тулчуушкуннарга Совет эрге-чагырга дээш тулчуп, аш-чут, хоозурал-биле шиитпирлиг демисежип, заводтарны болгаш фабрикаларны бузундулардан катап тудуп, чурттуң ажылчы чоннарын социализм тургузуушкунунуң эрес-маадырлыг хереектеринче сорук кийрип келгеннер.

СЭКП-ниң хоочуннарының үлегерлиг эрес-маадырлыг чоруу төөгүге мөңгеде артар. Оларның кайгамчыктыг маадырлыг чоруу, туразоруктуу, бедик идейлиг база эң бүзүреддиг арыг-шынчызы, чайгылыш чок туруштуу болгаш шудургузу — Коммунистиг партияның баштыңчызы улуг Ленинниң херээнге шынчы бердингениниң чайынналчак үлегер-чижээ болур. Оон овур-хевирин «СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» хүндүлел демдекте сиилбип чураан. Ол демдек-биле СЭКП ТК-ның шиитпирин ёзугаар бодунуң билиин болгаш энергиязын чонунга, социалистиг Төрээн чуртунга чартык чүс чыл болгаш оон-даа хөй үеде соксаал чок бараалгадып келгеннерге тывыскан турар.

Бистиң республиканың партия организациязында ындыг коммунистерниң саны бөгүн 80 кижи. Олар — Тывага революсчу болуушкуннарның киржикчилери, хожудаңгай чуртту экономиктиг болгаш социал депшилгениң бедиинче хөгжүлдени хандырган ленинчи национал политиканы амыдыралга боттандырып келгеннер.

«СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» хүндүлел демдекти республикадан бир дугаар шаңнаткан кижи персоналдыг пенсионер, 1930 чылдан бээр партия кежигүнү Хертек Амырбитовна Тока болган. Аңаа ол демдекти СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин тывыскан.

Партияның хоочуннар бөлүү «СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» хүндүлел демдекти алыры-биле бурунгу хүн СЭКП Кызыл хоорқомунга чыылган.

СЭКП хоорқомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев хоочуннарга чүректиң ханызындан чылыг сөстерин чугаалаан.

— «СЭКП-ниң хүрээленинге 50 чылы» демдекти СЭКП ТК-ның тургусканы бистиң хоочуннарывыстың дугайында сагыш салыышкынның база бир чаа херечизи, партияның алдарлыг дайынчыларынга хүндүткелдиң илерели болур — деп, ол чугаалаан.

Оларның үре-түңнелдиг улуг ажылы, республиканың болгаш хоорайның экономиктиг база социал хөгжүлдезинге улуг салыышкыны дээш хоорайның партия организациязының мурнундан ханы өөрүп четтиришкиниң сөстерин А. И. Пожидаев хоочуннарга сөглээн.

«СЭКП-ниң хүрээленинге 50 чылы» хүндүлел демдектерни 1928 чылдан партия кежигүннери М. И. Пахомовка, П. С. Козловка, П. Д. Житовка, 1929 чылдан партия кежигүннери Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оолга, С. Т. Тановка, В. М. Кончукка, И. Е. Томилинге, И. К. Лопсанга, А. Г. Панченкога, М. Ч. Часкымга тывыскан.

Хүндүлел демдекти Порфирий Степанович Козловка тывысканы ооң амыдыралында база бир улуг болуушкун — тоопан харлаавы-биле холбашкан. Аныяк чалдарында ол делегейниң бирги дайынының фронтуларынга эрес-дидим тулчуп, солдат маадырлыг чорууннуң дээди шаңналы-биле ийи удаа шаңнатқан, ол-ла үеде революсу ажылга киржип эгелээн. Хамаатылар дайынның чылдарында ол Усинскийниң партизан отрядының составынга тулчуп турган. 30 чылдарда ону партия иштики херектер шериглеринге ажылче чоруткан, аңаа ол пенсияже үнгүжеге чедир революцияның чаалап алышкыннарының камгалалынга серемчилелдиг туржуп келген.

Шаңнатканнарының мурнундан чүве чугаалаан Седип-оол Токпак-оолович Танов мынча дээн:

— Бөгүн бистиң амыдыралывыста улуг болуушкун болган-дыр. Партияның, совет улустуң мурнунга ачы-хавыяавысты бедик-биле үнелеп көргени дээш партия Төп Комитединге, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис. Ол ленинчи идеяларны пропагандалаар, аныяктарны бистиң партиявыстың болгаш чонувустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидериниң талазы-биле ажылывыска чаа күштерни немеп турар. Коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын шиитпирлээринге чүректеривис сон турар шаанда, бар аргаларывыстың шаа-биле дузалаарывысты даңгыраглап тур бис.

Демдектерни тывсып турда аңаа турган партия ажылдакчылары хоочуннарга оларның амыдыралында болгаш партийжи намдарында улуг болуушкун-биле изиг байыр чедирген.

* * *

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң хуралдаар залы бурунгу хүн база байыр шинчи киртен. Аңаа партия организацияларының секретарьлары, кожээ Советтер күскомнарының даргалары, активчилер чыылган. Олар хоочуннарга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

СЭКП райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол хүндүлүг демдектерни 1929 чылдан партия кежигүнү П. С. Биче-оолга (Шагаан-Арыг), 1930 чылдан партия кежигүнү Х. С. Ендаңга, 1931 чылдан партия кежигүннери В. Ч. Мактарга («Ак-Туруг» совхоз), Д. Д. Нордупмаага (Кок-Чыраа сүүр), К. Б. Хойлааракка (Эйлиг-Хем сүүр) тывыскан.

Х. С. Ендан, К. Б. Хойлаарак, В. Ч. Мактар олар чүве чугаалааш, партияның болгаш чоннуң мурнунга оларның ачы-хавыязын бедик-биле үнелээни дээш СЭКП ТК-га өөрүп четтиргенин илергейлээннер.

Хоочуннардан эстафетаны ол-ла хүн бөлүк аныяк коммунистер болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттар алган. Оларга партия документилерин тывыскан. Хоочун коммунистерниң амыдырал-чуртталгазын бараалгаткан херээ төлептиг уламчылаарын аныяктар аазаан.

(Бистиң корр.)

Бөгүн «Шын» солун Күш-ажылчы алдар тугун Б. Ч. Хомушкунуң чедиишкининге алдар болдуруп көдүрдү.

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң хойжузу Болат Чыргалович Хомушку 316 хоюндан 321 хураганны менди ажаап алган. Малчынның арткан хою төрүп турар.

Мурнакчылардан үлегерни ап, малдың чаш төлүн бүрүн доруктурар дээш демисежиңер!

КОМСОМОЛДУҢ XX ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Республиканың комсомол организациязының XX область конференциязы дүүн Кызылга болуп эрткен. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседириниң, ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуурунуң талазы-биле сорулгаларны аңаа чугаалашкан. Конференцияның ажылынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, партия, совет ажылдакчылар киришкен.

Конференцияга отчёт илеткелди ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары **О. Х. Хопуя** кылган.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** чүве чугаалаан.

Конференция ВЛКСМ обкомунуң чаа составын, комсомолдуң область организациязының ревизия комиссиязын, ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге делегаттарны соңгаан.

ВЛКСМ обкомунуң бирги пленумунга организастыг айтырыгны чугаалашкан. ВЛКСМ обкомунуң бирги секретарынга **О. Х. Холуяны**, ийигизинге — **А. А. Садовойну**, секретарьларынга — **З. Ш. Ондарны** болгаш **Т. Б. Оюнну** соңгаан.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге республиканың комсомол организациязын Эрзин районнуң «Нарын» совхозунуң кадарчызы **Людмила Банчын**, «Тыва кобальт» комбинаттың септелге-механика цехиниң токары **Владимир Лебедев**, Мугур-Аксы ортумак школазының өөреникчизи **Изольда Тондар**, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары **О. Х. Хопуя** олар төлээлээр.

Хүнnүң медээлери

ОНЧА-МЕНДИ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырында хой оолдаашкыны кидин түлүк. Бо хүннерде мында 2184 баш хой төрээн, 2186 хураган онча-менди алдынган. Ниитизи-биле төрүүр хойнуң 70 ажыг хуузу оолдаан.

Хойжуларның дузалакчылары сакманчыларның ажылы база макталдыг. Чижээ, Өлеңниң хойжу бригадазында сакманчылар А. Монгуш, Б. Куулар болгаш оон-даа өскелер 115-теп 134 чедир хураганнарны доруктуруп турар.

Чес-Булуң хойжу бригадазының ишчилери хой бүрүзүнден хураган дээш деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап, кышкы шыдгалданы үре-түңнелдиг эрттирер сорулгалыг ажылдап турар. Бригадада төрүүр хойнуң 80 ажыг хуузу оолдапкан.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

ҮЕНИ МАНАВАЙН

Үени манавайн, аңаа баш удур белеткениp алырының чугулазын часкы хову ажылының ажылчиндери эки билир. «Барлык» совхоз 1981 чылда 1865 тонна сиген белеткээр тургаш, 1932 тоннаны белеткээн. Бир га суггаттыг шөлден-не ортумаа-биле 28 центнер сиген дүжүдүн алган.

Бо чылын база-ла шак ындаар ажылдаар, харын-даа ол деңнелден бедик көргүзүгнү чедип алыр ужурлуг бис. Бисте дүтүйлүг он трактор бар. Ооң ушку капитал септелгени эрткен. Дөрт тракторнуң агар септелгезин доосkан. Бо ажылга коммунист Кара-Сал Чыртак-оол өске эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турар.

Септелге эрткен машина-техниканы тускай комиссия хүлээп алган.

К. СААЯ.

БЕЛЕТКЕЛДИ ДҮРГЕДЕДИР

Көдээ ажыл-агый ажылдарының допчулалы

Республиканың көдээ ишчилери бо чылын тараа, ногаа, картофель болгаш мал чеми культураларны бүдүрер, күрүнеге садар база белеткээр талазы-биле белен эвес хүлээлгелерни алган. Ол сорулгаларны боттандырарының үндезини болур белеткел ажылдарын амгы үеде чер бүрүзүнде калбартып, үрезиннерни арыглаарын болгаш четчелеп, сөөртүрүн, органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерге төгерин, сиген шөлдеренге, одарларга чаьыңды сугну доштадырын, хар мөөңнээрин, көдээ ажыл-агый техниказын септээрин чорудуп, механизаторларның, чер ажылдыгларының агроөөредилгезин организастап турар.

Бо чылдың февраль 15-те медээ-биле алырга, совхозтарда тараа болгаш мал чеми культураларның 11,6 муң тонна үрезини бар. Ол дээрге хереглеттиниир турарының 25 хуузу-дур. Ынчангаш ам-даа дыка хөй үрезинни ажыл-агыйлар сөөртүп алыры негеттинип турар.

Ам бар үрезиннерниң 9124 тоннаазы, азы 79 хуузу кондициялыг. Кызыл районнуң ажыл-агыйлары үрезиннерни чажар шынарынга чедир арыглап белеткээрин эки организастааш, ук ажылды бүрүн доосkан. Таңдының совхозтарында бар үрезиннерниң 84 хуузу, Бии-Хемниинде — 77,4, Чөөн-Хемчиктиинде — 71,4, Каа-Хемниинде — 66,9, Улуг-Хемниинде — 47,6 хуузу кондициялыг.

Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларда боктуг үрезиннер ам-даа хөй. Чижээ, Улуг-Хем районнуң совхозтарында бар үрезиннерниң 52,4 хуузу, Каа-Хемниинде — 33,1, Чөөн-Хемчиктиинде — 28,6 хуузу болгаш Барыын-Хемчиктиинде шуптузу боктуг.

Ооң-биле чергелештир бирги болгаш ийиги класстың үрезиннери республикада эвээш болуп турар — 4659 тонна, азы барының 40,3 хуузу. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның совхозтарында бедик класстыг үрезиннер дыка эвээш.

Ынчангаш райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери, күрүрезин инспекцияларының болгаш үнүш камгалаарының станцияларының ажылдакчылары часка белеткел ажылдарын дүргедедир, үрезин арыглаар бүгү-ле пунктуларны, машиналарны бүдүрүкчүлүг ажыглап, арыглаттынган үрезиннерни инспекцияларга удурла хыпадырын организастаар ужурлуг. Ол ышкаш хөй чылдыг сигеннерниң, рапстың болгаш ногаа культураларының үрезиннерин хыпадырын утпас херек. Курлавырда үрезиннерни сөөртүп алырының болгаш арыглаарының графигин район, совхоз бүрүзүнге тургузары, кылыр ажылдарының хемчээлин бригада, звено санынга чедирери чугула.

Республиканың совхозтары «Сельхозхимияның» район каттыжыышкыннары-биле кышкы болгаш часкы үеде 160 муң тонна органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерже сөөртүп, төгер ужурлуг. Ам херек кырында 40 муң тонна хире өдекти төккен, азы ажылдың 25 хуузу күүсеттинген. Бо талазы-биле багай эвес түңнелдерни Тес-Хем, Бай-Тайга болгаш Эрзин районнарның совхозтары чедип алган. Ук ажылдың темпизи Каа-Хем, Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды районнарда кошкак. А Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларында органиктиг чемишчидилгелерни сөөртүп, шөлдерге төгерин дөңгүп-ле 6 хуу база 9 хуу күүсеткен. Кышкы үеде ук ажылды шуут чорутпаазының хожудаашкынның бо сап-чурагайлары бадыткап турар-дыр.

Хөй-хөй ажыл-агыйлар шөлдерге чемишчидилгелер төгер талазы-биле «Сельхозхимия» каттыжыышкынның район салбырлары-биле керээлиг. Ынчалзажок совхозтар боттары-даа, каттыжыышкынның салбырлары-даа, частың чоокшулап орарын көре тура-ла, кандыг-даа боттуг хемчеглер ап чорутпайн турары кайгамчык. Ындыг коллективтерниң удуртур ажылдакчылары, тускай эртемниглери бердинген даалгаларны күүседириниң хемчеглерин чогум кажан ап чорудар бодап турарыл?

Бо чылын 3 муң гектар сиген шөлдеринге болгаш одарларга сугну доштадырып сиңирери көрдүнген. Амгы чедир ук ажылдың 70 хуузу күүсеттинген. Бо талазы-биле планын Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнуң совхозтары күүседип алган. Таңдының ажыл-агыйлары күүседир чоокшулаан. Ынчалзадаа Эрзин, Тес-Хем, Кызыл, Каа-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарда бо ажылдың темпизи кудy.

Республиканың совхозтарында тарылга шөлдеринге хар ызырындырар ажыл база-ла оожум чоруп турар. Ук агрохемчегни 10 муң гектарга чорудар тургаш, херек кырында чүгле 4820 гектарга (48 хуу) чоруткан. Маңаа Кызыл районнуң совхозтары эки түңнелди чедип алган: хар ооргалаарын 500 гектарның орнунга 2500 гектарга чоруткан. А Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнар бо талазы-биле даалгазын ол дараалашкаа-биле 40, 33, 30 болгаш 8 хуу күүсеткилээн. Ынчаарга чөөн-хемчикчилер 500 гектарга хар ооргалаар ажылын ам-даа эгелевээн.

Кыш — чер ажылдыг бүгү кижилерниң билиг-мергежил бедидериниң үези. Февраль 15-те медээ-биле, чер ажылының билиглерин өөренир бөлүмнерде 420 хире кижи хаара туттунган. Ол ажыл Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарның совхозтарында багай эвес чоруп турар. Ынчалзажок Чөөн-Хемчик, Таңды, Бии-Хем, Эрзин, Өвүр, Кызыл болгаш Тожу районнарның ажыл-агыйларында механизаторларның, чер ажылдыгларының өөредилгезин ам-даа организастап эгелевээн.

Адаттынган районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң база совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери часкы хову ажылдары эгелээринге чедир арткан үеде механизаторларны, суггатчыларны, ногаажыларны, картофельчилерни, мал чеминиң белеткелчилерин өөредирин организастаар херек. Тарылгага ой-шаанда болгаш шынарлыг белеткениp алганывыстан күскү дүжүттүң салымы кол чергеп-биле хамааржыр дээрзин кым-даа утпас ужурлуг.

Допчулалды Көдээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери кылган.

ЧАРЖАЛАШКАН ДААШ-ШИМЭЭН

Тудугжулар бригадазының ажылдап турар черинге чоокшулап чорувуста моторлуг хирээниң, балдыларның дааш-шимээни чаржалашкан улам тода дыңналып, суурну долгандыр хүрээлеңген аргада чаңгыланы-дыр.

— Үүле бүтсүн! Ажыл-ишти кайызы баштап турар ирги? — деп, эжим мени мурнай каапты.

— Чорук чогузун! Мен удуртуп турар мен, адымны Никифор Михайлов дээр ийин — дээш, дөрт кырлыг узун чудукту аргажып көдүрер деп турган эрлерниң арызындан делгем эгиннерлиг, ортумак сынныг кижи хөндүрлүп келди. Өөрү ажылдап турар арызында, бригадир Никифор Сергеевич-биле сөс солчур аргалыг болдувус.

Компаекстиг бригадада холушкак мергежилдиг чээрби ажылчын бар. Тудугжу бүрүзүнүң мергежили бедик болганындан ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедик. Найыралдыг коллектив Дүрген (Таңды район) суурда ийи аал ишти чурттаар ийи бажыңны бо кварталда ажыглалга кийирер хүлээлгелиг. Олар ийи звенога үстүп алгаш ол бажыңнарны тус-тузунда тудуп кирипкеннер. Ажылдаар чери чоок болганындан бот-боттарынга дузалажып, демнежиринге таарымчалыг. Н. Михайловтуң бригадазы январь айның тудуг-монтаж ажылдарының даалгазын ажыр күүсеткеш, № 7 КМК-ның тудугжу бригадаларының арызында күш-ажылчы маргылдааның мурнакчыларының одуруунда кирген.

— Бир эвес туруушкун чок ажылдаар болзувусса, чаа хевирниң чаагайжыды туттунган ийи квартиралыг бир бажыңның чаңгыс айның дургузунда ажыглалга кийиптир арга-курлавыр бисте бар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы-биле бригаданың кежигүннери таныышкаш, ону изии-биле чүүлдүгзүнүп деткээн. Аравыста найыралдыг, бир демниг ажылдап, алган хүлээлгевисти ажыл-херекке боттандырып келдивис. Совет күрүнениң юбилейиниң чылында улам күженишкинниг ажылдааш, чылдың даалгазын хуусаадан эрте күүседир хүлээлгени чыл эгезинде алдывыс — деп, бригадир чугаалааш, өөрүмге дузалажыйн дээш чорупту.

Балды, хирээниң дааш-шимээни чаржалажып, демниг иштиң аялгазы кожавыста аргада чаңгыланып турду.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: бригадир Н. Михайловтуң бригадазының тудугжулары А. Оюн, В. Афанасьев; звено удуртукчузу (солагай таладан) Е. Цветков; В. Матвеев, В. Губа олар ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Даштыкыдан Сөөлгү медээлер...

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ САНАЛЫ

МАДРИД. Түңнел документиниң төлевилелин ажылдап кылыр талазы-биле ажылды эгелээрин совет делегация редакция бөлүүнүң хуралынга база катап саналдааның журналистер дыңнаткан.

Ол ажылды документиниң нииттиэге тайылбыр чүүлүнден эгелээрин ССРЭ-ниң делегациязының кежигүнү С. А. Кондрашев саналдаан. Документиниң эге тайылбыр чүүлүн экижидип болур дугайында совет делегацияда болгап чамдык чурттарның делегацияларында санал бар деп, ол демдеглээн.

Мадрид ужуражыышкыныныц түңнел документизин ажылдап кылырынга хамаарыштыр совет делегацияның саналын ЧССР-ниң делегациязының баштыңы Р. Кляйн деткээн. Ынчаарга америк делегация Мадрид ужуражыышкынының ажылын үзеринче угланган оралдажыышкынны база катап кылган.

ТӨӨГҮЛҮГ ТИИЛЕЛГЕНИҢ ЮБИЛЕЙИ

ПРАГА. Буржуаз реакцияның күштерин чылча шаапкан Чехословакияның ажылчы чоннарының төөгүлүг февраль революциязының 34 чыл оюнга тураскааткан ЧССР-ниң найысылалының хөй-ниитизиниң байырлыг хуралы болган. ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң президентизи Г. Гусак, республиканың өске-даа удуртукчулары хуралга олурушкан.

ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧКП ТК-ның секретары М. Якеш чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан. 1948 чылдың февраль революциязының алдарлыг тиилелгези чех болгаш словак улустарның төөгүзүнге мөңгези-биле кирген деп, оратор демдеглээн. Февраль революциязының тиилелгези Чехословакияга социалистиг чаартылгаларны боттандырарынга делгем аргаларны ажыткан болгаш ССРЭ-биле найыралды быжыглаан.

Чехословакияның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң суралгыг ажылдакчызы, ЧССР-ниң баштайгы президентизи болуп чораан К. Готвальдның тураскаалдарынга чечектер салыышкыны Прагага, Братиславага болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга болган.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларының, АУДП-ниң можу комитеттериниң секретарьларының болгаш можулар губернаторларының чөвүлел хуралынга чуртка чер реформазын боттандырарының айтырыгларын чугаалажып көрген. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң даргазы Бабрак Кармаль аңаа чүве чугаалаан.

Көдээге феодалдыг болгаш феодализм мурнунуң харылзааларынга шиитпирлиг согуушкунну амгы Афганистанда таварыштырган деп, ол онзалап демдеглээн. Чери чок тараачыннарга, көдээ ажыл-агый ажылчыннарынга болгаш өнчүзү чок кошкун ажылчы чоннарга черни болгаш сугну хоойлуда айыткан хемчээлдер ёзугаар бээри, көдээде эвээш черлиг ажыл-ишчилерниң тарылга шөлдерин алгыдып бээри — бистиң национал-демократтыг революциявыстың кол сорулгазы-дыр, ынчаарга ол сорулганы күүседиринге АДР-ниң партия болгаш чазаа бүрүн шиитпирлиг деп, ол медеглээн.

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. Каттышкан Нациялар Организациязының Ливанда түр турар күштерин чурттуң мурнуу чүгүнге быжыглаар дугайында Ливанның чазааның дилээн КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели чугаалажып көрген болгаш ол түр күштерниң санын көвүдедир дугайында резолюцияны хүлээп алган. КНО-нуң Ливанда түр күштеринге 1 муң кижини немээн сөөлүнде оларның ниити саны чеди муң чедер.

Ливанга, Палестинаның араб чонунга болгаш өске-даа араб чурттарга удур Израильдиң дайынзырак үүлгедиглерин АКШ-тың үргүлчү деткип турарын Палестинаны Хостаар организацияның КНО-да доктаамал хайгааракчызы З. Л. Терази шыңгыы буруу шапкан.

(СЭТА).

Национальный краеведческий отдел

Совет көдээниң кижилери

КЫШТАГЛАРДА ЧЫРЫК

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң хойжузу Парын-оол Эренчинович Эртинениң кыштаанга хүн чүгүрүүнче кирип чорда келдивис. Аалдың ээлери азыраан малының аразында-ла хөлзээн турлар. Хойжу боду опагар сигенниг кажаазының иштинде туруп алган, хойга кежээ бээр сигенниң ангы бөле салган тур. Хураганнар чиилээр, ана дүвүренчиг. Хойжунуң кадайы Саглайлан Чымчаковна сакманчылары Мария Сиилек база Шончалай Кочага олар-биле чаш хураганнар эмзирген, оларны чемгерген турлар. Чай шөлээн-даа чок.

— Кандыг кыштап тур силер, Парын-оол Эренчинович? — деп, малчындан сонуургап айтырдывыс.

Ол чывар-сөөкка хүрертир додукkан арын-шырайының чырыдыр хүлүмзүрүй каапкаш:

— Чүгээр-чүгээр ийин. Кыжын-ла тур бис — деп, дончу харыылааш, сигенни айыыр-биле октап эгеледи.

Хүнниң бораарымга, «кыш ам-даа элек, чаc база берге» деп, ол бодап турган ышкаш болду.

— Эрткен үчының чеже тонна сиген белеткеп алган ийик силер?

— Он беш ажыг берген чүве. Ону ам чаа төрүттүн хойларга, чаш хураганнарга берип тур бис — дээш, сарапт сигенниче шиничилей аарак көрдү. — Бо даа чер албас ийин. Совхоз дузазы эвес болза, берге болуру чугаажок. Удуртур-баштаар даргалар, тускай эртемниглер үргүлчү келир. Ылап-ла сагыш салып турар-дыр.

Ол шын. Олар шиитиниң малын кыштаар хүр ажырар дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

Чай арaзында Саглайлан Чымчаковна-биле база чугаалаштывыс.

— Коданывыста 347 хой бар — деп, ол чугааланы. — Шупту оолдапкан. Хураганнар бүрүн онча-менди. Сакманчыларывыс дыка кызымак ажылдап турарлар.

Кандыг-даа малдың чаш төлүнге азырал херек. Ону үргүлчү ажаап-карактаар апаар. Дуржулгалыг хойжулар Парын-оол биле Саглайлан Эртинелер ынчаар ажылдап-даа турар болду.

«Чодураа» совхозта төрүүр 7 муң ажыг хойлуг чээрби бир кодан бар. Хой оолдаашкыны массалыы-биле чоруп турар. Ынчан ол чорааш, дуржулгалыг хойжу Минчей Мырынсеевич Белек-оолдуң кыштаанга база четтивис. Ооң кадарган малы база хүр кыштап, оолдаашкыны адакталып турар, хураганнары шупту онча-менди. Хойжу не Делгерма Шоюновна чаш хураганнар азырап өстүрер талазы-биле улуг мергежилдиг кижи болду.

Бригаданың өске малчыны коммунист Шимит Серенниң кадарган коданының байдалы база эки болду. Ооң хою шупту оолдапкан, хураганнары бүрүн доругуп турар.

Совхозтуң хоочун хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Ленин, Күш-ажылдың Кызыл тук база Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи Иван Симчитович Данзуруннуң кыштаанга база чордувус.

Улуг-чаагай мага-боттуг, чугаакыр, төлептиг мөзү-шынарлыг ол малчын-биле мага хандыр чугаалаштывыс. Амыдыралдан хойну көрген, дуржулгалыг хойжу Данзурун совхозунга хой ажылының хөгжүлдези дээш туржуп, анаа бодунуң төлептиг үлүүн киирип, чуткулдуг ажылдап чоруур. Ынчангаш ооң ат-алдары-даа алгаан, өскелерге үлегерлиг, ажылынга бедик харыысалгалыг.

«Хоочун хойжуларның чымыштыг ажыл-ижи чүгле караңгы дүн дүжүп келгени-биле чоорту оожургай берди. Ынчалза-даа оларның кол-ла сагыжы азыраан малында дээрзи илдең болду. Хой кажаазы, хураганнар турар черлер ээн артпас, анаа дежурный кижилер ылап турар.

Чаш хураганнар доңуп-доңмай бербезин дээш, оларның турар кажаазын чылыты одап турар. Айыыл, өрт болбазын хайгаарап көөр. Ол хамаан чок, хураганнарның баскылашпазын карактаар апаар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, харыысалга улуг.

Хойжуларның амыдырал байдалын экижидеринче доктаамал кичээнгейни совхоз салып келген. Ам кыштаглар электрижиттинген. Имир дүжерге сайгылгааннар чайынналдыр чырып үнер.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА ӨШКҮ АЖЫЛЫ

Республиканың Статистика эргелелиниң февраль бирдеги медээзин ёзугаар алырга, совхозтарда 110110 өшкү бар, азы эрткен чылдың ол үезинде турганындан 6131 баш азы 104,9 хуу хөй.

Республикада эң-не хөй өшкүлүг совхоз — «Сүт-Хөл». Ында 16222 өшкү бар, ынчалза-даа бо ажыл-агый өшкүнүң санын эрткен чылдаазындан эвээжеткен. Ооң дараазында черни 9591 өшкүлүг «Найырал» совхоз ээлээн. Ол база хорамчалыг болган. 9446 өшкүлүг «Тес-Хем» совхоз — үшкү черде. Ында эрткен чылдыындан 637 өшкү хөй.

Республикада 66 ажыл-агыйның 26-зы өшкүзүн чок кылып каапкан, а 11-инде өшкүзү чүс безин четпес. Тоска аттыг совхозтуң эрткен чылдагы 80 өшкүзүндөн 37 арткан. «Шивилигде» 33, «Бурунгаарда» чүгле 5 өшкү бар. Өшкүзү кодан четпес ажыл-агыйлар оларынче сагыш салбас-даа, ажаавас-даа, ооң уламындан таварышкан-на мал аразында чоруур. Ынчангаш оларны коданнар чедир өстүрери чугула.

Бир мундан эвээш өшкүлүг ажыл-агыйлар 23 турда, беш мундан хөй өшкүлүү чүгле 8 болуп турар. Февраль бирдеги медээ-биле өшкүлүг 40 совхозтан 381 өшкү өлген. Үе көргүзүг эрткен чылын ооң 117 эвээш турган. 1981 чылдың бо үезинде «Коммунизмче орук» совхозка 2 өшкү өлген турда, ам 28, «Тес-Хем» совхозка 27 турда, ам 41 өлген.

Республикада Чөөн-Хемчик район эң-не хөй өшкүлүг — 26041 баш. Ынчалза-даа ооң саны мурнуку чылдыындан элээн эвээжээн. Ийиги черни 23322 өшкүлүг Бай-Тайга район, үшкү черни 20273 өшкүлүг Улуг-Хем, дараазында черни 12100 өшкүлүг Барыын-Хемчик район ээлеп турар. Өске районнарның өшкүзү он муң четпес, оларның дээрези-ле Тес-Хем — 9636 өшкүлүг. Беш районда өшкүнүң саны бир муң безин четпес. Оларның иштинде Тожу 167, Таңды 116, а Бии-Хем район 79-ла өшкү өстүрүп турар. Бии-Хем мооң мурнунда чылда 30-не өшкүлүг турган. Өшкүнүң өзүлдези Тожу, Таңды болгаш Чөөн-Хемчик районнарда эвээжээн.

ДАШТЫКЫДА КАНДЫГЫЛ?

Чылдың-на парлаттынар ФАО дээр журналдың 1980 чылдагы 34 дугаарының дыңналдызын ёзугаар алырга, делегейниң бүгү чурттарынга 1978 чылда 435 миллион 352 муң өшкү турган. Оларны даштыкы 169 чурт өстүрүп турар. Бо чүүлде бүгү көргүзүглерни өшкүзүнүң саны бир миллиондан хөй чурттардан (ССРЭ чокка) алган.

Делегейниң өшкүзүнүң 32,9 хуузу Африкага, 6,9 хуузу Америкага, 56,2 болгаш 2,6 хуузу Азия биле Европага (ССРЭ чогун утпанар) хамаарчыр. Ол-ла черлерге дараалаштыр өшкү сүдүн бүдүрери 20,3; 6,3; 46,2 болгаш 21,5 хуу онаажыр. А өшкү эъдин бүдүрери 25,9; 5,1; 61,8 болгаш 5,1 хуу.

Өшкүнүң саны, эът болгаш кеш бүдүрери Индияда, Кытатта болгаш Пакистанда хөй, а өшкү сүдү Индияда, Турцияда болгаш Грецияда элбек. Чүс кижиге онаажтыр эң хөй өшкүлүг болгаш өшкү эъдин бүдүрер чурттар Сомали, Моол Арат Республика болгаш Мавритания, а өшкү сүдү бүдүрер чурттар Сомали, Мавритания болгаш Греция болуп турар. Өшкү дүгүн Турция, АКШ, Мурнуу-Африка Республика хойну бүдүрүп турар. 1974 чылда бо чурттарга 7,3 миллион ангор турган, 15,9 муң тонна өшкү дүгү бүдүрттүнген. 1965 чылдан бээр өшкү саны Турцияга 36 хуу, АКШ-ка 64 хуу эвээжээнин. Ооң уламындан өшкү дүгү бүдүрери ол чурттарга дараалаштыр 32,5 болгаш 68,2 хуу кызырылганын айтыры чугула.

Делегейде 70 миллиондан хөй өшкүлүг чурттар 1,8 хуу, 1-4 миллион өшкүлүг чурттар хөй азы 20,6 хуу, а бир миллион четпес өшкүлүү эң-не хөй — 67,6 хуу.

Даштыкы чурттар янзы-бүрү угланыышкынныг 148 уксааның өшкүлерин өстүрүп турар. Оларның 64,8 хуузу чаңгыс-ла продукция (чижээ, эът) бүдүреринге, 21,9 хуузу сүт бүдүреринге, үш хевирниң продукциязын бүдүреринге 6,1 хуузу тускайлаттынган. Өшкүлерниң 61 уксаазы — сүткүр, 26 уксаазы — эъткир, 5 уксаазы — дүккүр, 4 уксаазы — анай кежи бээр. Кеш бээр өшкүлерниң уксаалары чүгле Бразилияда. Ында канида болгаш марота уксаалар ак кеш бээр. Репартидо уксааның өшкүзү кара болгаш хүрең өңнерлиг кештиг. Мосото уксааның хүрең өшкүлериниң кежи узун дургаар кара-кара дилиндектерлиг.

Дүккүр уксааның өшкүлери Азия диптe: Бахени — соңгу Пакистанда, кашмир уксаа — Кашмирде, Индияда, куд — Иранда, ватани — Афганистанда. Ийи продукция алырынга тускайлаттынган өшкүлерден эъткир болгаш сүткүр уксаалар 69,8 хуу, дүккүр-эъткир — 16,3 хуу, сүткүр-дүккүр — 9,3 хуу, эң сөөлгү черни — 4,6 хуузу эъткир-дүккүр өшкүлер ээлеп турар.

Үш продукция алырынга тускайлаттынган уксаалардан эът, сүт, дүк бээр өшкүлер эң хөй — 66,7 хуу. Олар болза Пакистанда лери, камори, Индияда чичха болгаш гуджарати, Израильде негев, Моолда моол, Кытатта канбейдир. Эъткир өшкүлерниң 61,5 хуузу, Азия чурттарында, сүткүр өшкүлерниң 68,9 хуузу Европада.

Эң-не хөй өшкүлүг чурттар Кытат биле Индия. Ынчалза-жок оларның, бирээде, девискээри улуг, ийиде, чурттакчы чону хөй. Ынчангаш чүс кижи бүрүзүнге-ле чүгле 8-11 өшкү онаажып турар. А ол кончуг чавыс көргүзүг. Ынчап кээрге, эң-не хөй өшкүлүг чурт, девискээри бичиидаа болза, чүс кижиге-ле 489 өшкү онаажып турар Сомали болур. Ооң дараазында черни Моол Арат Республика ээлеп турар. Чүс кижиге хамаарыштыр алыр болза, сүт болгаш эът бүдүрери база-ла Сомалиде кончуг хөй. Ооң дараазында черде Мавритания дээр бичии күрүне.

А. ВЕНИАМИНОВ,
көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.
(«Овцеводство» журналдан).

ХЕНЧЕ ХУРАГАН АЗЫРААР ЧЕР

Тоттурбас иелерлиг ырбыска болгаш четпес төрүттүнген хураганнар өстүрер тускай казанак чогааттынган. Ында кылымал хой сүдү кылыр болгаш ону хураганнарга бээр тургузуг база бар. Ук казанак Марий АССР-ниң Медведьев районда «Марий Эл» каттыжышкынның «Шойбулак» совхозка шенелде эрткен соонда, ССРЭ-ниң Мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрүлгезиниң машина тудуушкун министерствозунуң, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Сельхозтехкүрлкомнуң эртем-техниктиг чөвүлелдери ковүдедир кылып бүдүрерин саналдаан.

Механизастаттынган казанак хураганнарны төрүттүнген соонда 2—3 хонгандан 45—60 хонарынга чедир өстүрер. Казанакты улуг кажаа иштинге тургузар. Ында бичии дес-кажаа, мал чеми дажыглаар терге, хураганнарны электри-биле чиңнээр болгаш хереледирер херексел, суг кулуп бээр болгаш чем каап бээр черлер бар.

Казанакка хары угда 640 хураганны тургузуп болур. Бүдүн болгаш далганнаан чемнерни бээри, суггарары болгаш кажаа иштин аштаары бүрүн механизастаттынган. Тускай механизмге кылган кылымал сүт хоолайлар дамчыштыр аякка келир. Үш-дөрт минута болурга-ла, сүт хураганнарның шуптузунга чедишкен болур. Ол сүттү 3—13 хонган хураганнарга хүнде 4—5 катап, 14—22 хонганнарынга 3—4, 23—27 хонганнарынга 2—3, а оон хөй хонганнарынга 1—3 катап бээр. Хүнде чүү хире хемчээлдиг сүт бээри хураганнарның каш хонганындан хамааржыр. Үстүнде чурагайлар ёзугаар алыр болза, бир башка дараалаштыр 0,12—1,0; 1,1—1,2; 0,6—1,0; 0,2—0,8 килограмм болур. Хураганнар хонукта 0,3—3 литр суг база ижер. Оон ыңай 5—10 хонуктан кургаг чем база чип эгелээр.

Тоттурбас иелерлиг ырбыска болгаш четпес төрүттүнген хураганнар азыраар механизастаттынган бо чер малдың чаш төлүн бүрүн камгалап, доруктурарынга дузалыг, хойжуларның ажылын чиигедир болгаш ажылдаарынга таарымчалыг. Хураганнар маңаа боткур болуп, дүрген өзер.

В. М. СОКОЛОВ.

Калин-оол Успунович Хертек Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» совхозунуң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Ол кадарган хоюн эрткен чылын Кара-Хөлге дыка берге, хар-чамы улуг болган кыштан багай эвес ажырган болгаш төрүүр 100 башка онаажтыр 95 хураганны камгалап, доруктурган. Дуржулгалыг малчынның коданы бо кышты база хүр эртип турар.

К. У. Хертек ССРЭ-ниң төөгүлүг юбилейин күш-ажылчы төлептиг белектерлиг уткуур, кадарган хоюнуң баш санындан-на хураганны камгалап, өстүрер дээш бо хүннерде кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: К. Хертек.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ХОЙНУ СААРЫ ЧУГУЛА

Арменияның хою, нургуламайында, эът-дүк-сүт угланыышкынныг. Чамдык районнарда түс черниң балбас уксаазын нарын-бөдүүн болгаш чартык-бөдүүн кылдыр хайнакташтырып турар.

Республиканың Аний, Абовян, Ахурян, Раздан чергелиг даглыг районнарында чартыкнарын дүктүг хойларның бирээзи-ле 3,5—4,5 килограмм дүк берип турар. Оларның дириг деңзизи 50—55 килограмм, сүдү 80—120 килограмм чедип турар. Ылаңгыя чартык-бөдүүн дүктүг болбас болгаш араган уксааның хойлары кончуг сүткүр. Ынчангаш республиканың ажыл-агыйлары хой эъдинден, кежинден болгаш дүгүнден ангыда хой сүдүн база күрүнеге салып турар. Хойну саары оон дүгүнге болгаш эъдинге эки салдарлыг дээрзин эртем бадыткаан. Хой сүдүндөн янзы-бүрү чемнерни, ылаңгыя амданныг быштактарны, база бүдүрүп турар.

Хойну саары ук адырга орулгалыг болбушаан, республиканың сүт бүдүреринге улуг немере болур. Бүгү ажыл-агыйлар чылда 25—30 муң тонна хой сүдүн саап турар. Ол дээрге бүгү сүттүң 10—15 хуузу-дур. Чуртта чылда-ла 100—120 муң тонна сүт бүдүрүп турар болганда, анаа Арменияның киржилгезиниң чүү хирези бо чижектерден илдең.

Хойну саарыын организастаары, сүттү саары болгаш быштак кызары моон соңгаар улам экижир. Ындыг болганда хой сүдүн саарын район бүрүзүнге хуваар, оон өртээн чурумчудар, продукция бүдүреринге чоннуң сонуургалын улгаттырар болгаш оларга бүгү деткимчени көргүзер, шаңнал-макталды доктаадыр херек.

Хой сүдүн көвүдедир талазы-биле планнар район бүрүзүнде тургустунган. Колхозтар болгаш совхозтар 1978 чылда 10,3 муң тонна сүт бүдүрген болза, 1979 чылда 12,2 муң, 1980 чылда 12,4 муң тонна сүт бүдүрген. Республиканың бүгү бөлүкнарында хойну кыжын болгаш эрте чазын хураганнадыры көрдүнген. Ынчангаш хураганнарны база эрте, ийи айлыында, үзер болгаш хойну массалыы-биле саар.

Хураганнарны эрте үзери хойнуң эң-не сүткүр үезин-биле холбашкан болганда, ынчан хойну сагбас болза, хойнуң эмин үрелир, сүдү хенертен соглур, дараазында чылын сүдү эвээжээр, харын-даа төлүн безин тоттурбастай бээр. Хойну саарының чугулазы ол.

Хойну саары — белен эвес ажыл. Ындыг турбуже, ону механизастаарында улуг четпестер бар. Хол-биле саарга, саанчылар, чедишпес. Оон уламындан хой чедир сагдынмас, сүт бүдүрүлгези эвээжээр болгаш сүттүң шынары баксыраар. Саалданың эвээш болуп турар чылдагааны ында.

Хой ажылын орулгалыг болдурар тёлээде, хойну машина-биле саары чугула. Саалданы хол-биле чорутпас, машина-биле саар апаарга, хой ажылының үлетпүрге үндезилеп хөгжүп эгелээри ол. Хой саары улуг чарыгдал үндүрбес дээрзин билдэр чогуур.

М. С. МЕЛКОНЯН,
Армян ССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Э. Т. АГИЯН,
мал ажылының институдунда илдис эргелекчизи.

САЛГАКЧЫЛАР

Казахстанның Павлодар облазында СЭКП-ниң XXIII съездизи аттыг совхозтуң хоочун хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Кулай Шарбанбаева — аныяктарның дагдыныкчызы. Ооң оглу Кабдылнасир авазының мергежилин шиңгээдип алган.

Совхозтуң мурнакчы хойжузу Кабдылнасир Шарбанбаев эрткен чылын Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болган. Ооң оглу Айтжан база хойжулап эгелээн. Мергежилинге бердинген кызымак комсомолчуга ам хойжу бригада удуртурун дааскан. Ында ажыл база чедишкинниг.

ТАРН-НЫҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ

Тывага улусчу революцияның тиилелгезин быжыглаан болгаш В. И. Ленинниң айыткан оруу-биле чурттуң хөгжүлдезин дээш туржуп турган Тываның Араттың революстуг намы 60 чылдар бурунгаар, 1922 чылдың февраль 28-те тургустунган.

Социал революциязының тиилелгезин хандырарынга болгаш оон эчис сорулгаларын чедип алырынга эргежок чугула бодунуң политиктиг организациязын революсчу араттар Совет Россияга даянмышаан, делегейниң нарын байдалының үезинде, аңгы демиселдиң чидиглеңген байдалдарында тургускан. Олар боттарының күштеринге бүзүрелдиг, чогаадыкчы энергияның үнер дээзин болгаш улусчу революцияның чедиишкиниг болуруун болгаш быжыг магадылалды РСФСР-ниң Даштыкы херектериниң улус комиссарнадының 1921 чылдың сентябрь 14-те үгүүлгазындан тодаргай көөргенер. Ында айытканы болза: «Россияның ажылчыннары болгаш тараачыннары кижи көөр хөөн чок дерлин хаан чазакты дүжүрген болгаш хаанның дүжүметтерин эргечатырганын бүрүн чайлаткан аңгы үеде Россияның ажылчын-тараачын чазаа ажылчы чоннар массаларының турасотуун кеергейлепшээн. Ууңчай коайны бодунуң чевискээрн кылдыр санавайн турарын ону ынчаар санаарының барымдаазы чогун баштарлалдыы-биле чарлап тур». Элегеске болгаш Туранга 1921 чылдың күзүнүнде организастыг ийи бөлүктер тургустунган. Элегес бөлүүнге мурнакчы араттар Алдай-оол, Узун-Доспан, Саарбай, Оруйгу, Күржепей, Чуржаапай, Дембрел, Опаалай, Хоюрук-Хөл, Чылбак-кыс, Мумба-Хуурак, Энди-Хөө олар О. Күрседиге баштадып алгаш, ажылдап турган. Араттарның шимчээшкиниң боттарының салдарынга чагыртыр сорулгазыг феодалдар Туран бөлүүнге болдай берген турган. Ол ийи бөлүктерни каттышкан чөвүлел хуралы Коминтернниң болгаш РКП (б)-ниң төлээлекчилериниң киржилгези-биле 1921 чылдың октябрь 29-та Дыттыг-Арыг деп черге болуп эрткен болгаш оргбюрону тургускан. 100 хире эгелекчи активчилер оргбюронуң удуртулгазы-биле дөрт айларның дургузунда ядыы болгаш күш-ажылчы араттарның ортузунга тайылбыр болгаш организакчы улуг ажылды чорудкан.

1922 чылдың февраль 28-тен март 6-га чедир Туранга болган съезд Тываның Араттың революстуг намын (ТАРН-ны) тургузар дугайында шиитпирин хүлээп алган, ооң түр уставын бадылаан болгаш ТК-ны соңгаан. Арат массаларның дайзыннары-биле чидиг демиселге ТАРН өзүп быжыккан. Баштайгы съездиге соңгуткан ТК феодалдарның ажык удурланыышкынының түңнелинде барык кандыг-даа ажылды кылбаан, а оларның инициативазын ёзугаар Таңды Тыва чазаа ТАРН ТК-ны дүжүрер дугайында доктаалды 1923 чылдың мартта хүлээп алган. Ында бижээни болза: «Бо организацияның кылыр ажыл-херээ чок болгаш ол чүгле артык чарыгдалдарны үндүрүп турар-дыр». ТК-ны дүжүргени — революцияның чаалап алыышкыннарынга согуушкунну таварыштырар, арат массаларның политиктиг авангардын узуткаар, ССРЭ-биле эвилелди буzaар, контрреволюцияга орукту ажыдар дээн феодал аңгының оралдажыышкыны болган.

О. Күрседи баштаан революцияның херээнге бердинген ак сеткилдиг күштер совет коммунистерниң дузазы-биле массалар ортузунга политиктиг улуг ажылды шиитпирлиг чоруткан. II съездини 1923 чылдың июль 6-7-де чыылдырарын чедип алган. Революсчу араттардан ТК-ны II съезд катап соңгуп тургускан болгаш дараазында үе-чадала намның сорулгаларын тодаргайлап айыткан. II съездиниң сөөлүнде черчерге нам үүрлерин тургускан, оон кежигүннериниң өөредилгезин организастаан. Ажылчы чоннарның ортузунга марксизм-ленинизминиң идеяларын нептередиринге Бурятияга болгаш Моолга парлаан номнарны, журналдарны ажыглап эгелээн. Ынчаарга марксисти-ленинчи үзелдиг нам кежигүннеринге өөредири чиик эвес болган. Марксизм-ленинизм-биле чепсегленген кадрларны белеткээриниң, бодунуң парлалгазының болгаш үжүк-бижиинин баазазынга арат-чонну өөредип кижизидериниң аргазы-биле эргиниң артыышкыннарын ажып эртер дээш узун хуусаалыг демиселди чорудары эргежок чугула апарган.

Шажынны Совет эрге-чагырга-биле эптештиреринин идеязы-биле массаларның медерелин төөредир дээн бурят болгаш калмык хүрээлерниң дагын эгелээн шимчээшкиниң, сарыг шажынның буруу сурталын нептередир болгаш Ленинниң номналын буддизм-биле дөмейлештирер болаан МАРН-ның ынчаардагы чамдык ажылдакчыларының оралдажыышкыннары ТАРН-ның идеологтуг ажыл-чорудулгазынга шыңгыы моондак болган. Чогум-на оларның салдары-биле ТК-ның пленумун чыылдыргаш, «хүрээ-хииттиниң кадыыпыдар дугайында» айтырыгны чугаалашкан. ТК-ның шиитпирин ёзугаар чыылдырган бүгү Тываның ламаларының съездизи сарыг шажынны күрүне шажыны кылдыр чарлаан болгаш шажынга удур пропаганданы чорутпаан. Бичи буржуазтыг, феодал-шажын идеологиязынга удур нам кежигүннериниң болгаш кежигүн эвес араттарның аңгы талазы-биле медерелин сайзырадыр дээш демиселге оода рольду намның парлалгазы («Тывагийн үнэн» солун болгаш «Хувьсгалту арат» журнал) ойнаан. Намның парлалгазы марксизм-ленинизмниң идеяларын нептередип, хожуданчай чораан улустарның капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезиниң дугайында ленинчи өөредигниң утказын массаларга тайылбырлап турган.

Революцияның дайзыннары араттарның ортузунга боттарының салдарын күштелдирер, чаа амыдыралдың тургузуушкунун моондактаар дээш бүгү дерзии аргаларын ажыглап, революстуг чаартылгаларга удур ажык-даа, чажыт-даа байдал-биле демисежип турган. Намга удур кижилер «Чудурук нам» деп бөлүүн чажыды-биле тургузуп алган болгаш ТАР-ның бүрүн эргезинге удур кижилерин удурланыышкынның түгүнүн адаа-биле эвилелдээрин оралдажып турган. А херек кырында анархисчи ол бөлүктүң талалакчылары ынчаарда калчаалыы-биле арагалап, дерзии үүлгедиглерни кылып, араттарны эттеп, оларның малын, эт-хөреңгизин хунаап ап турган. 1924 чылда Хемчик үймээниниң баскап сөөлүнде ТАРН-га барыын үзелдиг бөлүк тергиидээн болгаш оон удуртукчулары (Буян-Бадыргы, Дондук, Нимажап, Шагдыр, Сотнам) намның ТК-зынга болгаш чазакка удуртукчу албан-дужаалдарны ээлеп алганнар.

Улусчу революцияның баштайгы үе-чадазында (1921-1931 чылдар) политиктиг эрги харылзаалар хевээр арткан, нам кадрларының чок турганындан эргелел аппаратының албанынга дүжүметтерни ажыглап турган болгаш намның социал составының чаңгыс аай эвезин ажыглааш, ол бүтпес идегеттер намче күштүг ыңдыышкынны кылып турган. Ол дээрге биче буржуазчы националистер боор турган, феодал-шажынчы тукту долгандыр каттышкан барыын үзелдиг оппортунистер-дир.

Барыын үзелдиг оппортунистерниң баштыңнары ТАР-ның тускай хамаарышпас чоруун узуткаарының үндезинин белеткеп, Моолдуң чазаанның удурланыкчылары-биле сырый харылзааны тургузуп, чээлиниң ядыыларга, ортумактарга эвес, а байларга узун хуусаалыг кылдыр тывсып, үндүрүг политиказын мөлчүкчү бай кижилерге ажыктыг кылдыр хажыдып, Совет Эвилели-биле эвес, а даштыкы хуу фирмалар-биле садыглажып оралдажып турганнар. Аныяктарның революстуг Эвилелин тургузар талазы-биле намның ийиги съездизиниң шиитпиринге барыын үзелдиглер үр үеде сагыштыы-биле шаптыктап келген.

1925 чылдың декабрь 20-де аныяктарның бирги съездизи болган. Тываның Аныяктарының Революстуг Эвилелин (ТАРЭ) тургускан болгаш оон уставын база программазын хүлээп алган. Эвилелдиң удуртукчуларынга мурнундагы хөлечиктерни дешпиткен, быжыг аныяк нам кежигүннерниң аразындан Иргит Шагдыржап оларның бирээзи болган. Тываның амыдыралынга бо чугула үе-чадада удаваанда ол ТАР-ның революсчу кезээниң удуртукчузу болу берген. Шагдыржап ТАРЭ-ниң аңгы талазы-биле составының база идейлиг дадыгыышкынының дугайында доктаамал сагыш салбышаан, нам кежигүннериниң болгаш аревэчилерниң бүрүн бердингени революсчу күштерин ТАРН ТК-ны долгандыр сырый каттыштырып, аревэниң хүрээлениң өстүрүп, ВЛКСМ-биле ооң харылзаазын улам быжыглаан. ТАРН-ның бүзүрелдиг курлавыры ТАРЭ болу берген. 1927 чылда аревэ кежигүннериниң составының 96 хуузу ядыы база ортумак аныяк араттар болу берген.

ТАРЭ-ниң IV съездизинге (1928 чылдың декабрь 3-тен 1929 чылдың январь 3-ке чедир) И. Шагдыржап биле С. Лопсан баштаан партийжи фракция намның ТК-зында болгаш чазакта барыын оппортунистиг ажылдакчыларның политиказынга болгаш практиказынга принципиалдыг болгаш шиитпирлиг удурланыышкынны кылган. Үндүрүг, чээли болгаш садыг политиказының үндезини-биле эдекөөрүнүң, Тыва банкының база Тыва Топ кооптуң акша-хөреңгизин төтчеглеп, самчыглап турар буруулуг кижилерге кеземче-харыысалганы хүлээдириниң дугайында, намның аңгы талазы-биле шугумун амыдыралга боттандырып ынчаар кижилер-биле ТАРН ТК-ның составын өскертип чаартырының дугайында, намның база эрге-чагырга органнарының топте болгаш чер-черде аппаратын бүтпес идегеттерден арыглаарының дугайында негелделерни съездиниң документизи көдүрүп үндүрген.

ТАРН ТК-ның январь пленуму (1929 чыл) ТАРЭ-ниң IV съездизиниң партфракциязының ажыл-чорудулгазын бүрүн чүүлдүгзүнүн деткээн, барыын үзелдиг оппортунистерни шыңгыы буруудапкан, оларны ТК-ның составындан үндүрген, Шагдыржап баштаан революсчулардан ТК-ның чаа составын соңгаан. ТАРН-дан болгаш эрге-чагыргадан аңгының бүтпес идегеттерин арыглаарының дугайында, чурттуң амыдыралын калбаа-биле демократчыдарының, барыын үзелдиглерниң ажыл-чорудулгазының уржуктарын узуткаарының дугайында хемчеглерни ол съездиниң документилеринде илдии үндүрген. Удаваанда ТАР-ның Биче Хурал Президиумундан болгаш Сайыттар Чөвүлелинден нойоннарны база контрреволюстуг дүжүметтерни арыглаан, чазын болгаш чайын хөй сан ныг «аңгы демиселдиң хуралдарынга» нам кежигүнү бүрүзүнүң төлептииниң база четпестериниң дугайын бүгү талалыг чугаалажып, намче шургуп кирген бүтпес идегеттерни оон үндүр сывырган, аревэниң база профэвилелиниң, кооперацияның хууда кежигүннериниң хүрээлениңге арыглаашкынны база чорут-

ШЭЭР МАЛ

Шээр мал—республиканың экономиказының бир кол үндезини. Оон баш саны, февраль айның медээзин ёзугаар алырга, 1135511 болуп турар. Чогум өзүлдези эрткен чылдың деңнелиинден колдуунда өскерилбээн.

Республиканың 66 ажыл-агыйының 61-и шээр малды өстүрүп турар. Оларның 27-зинде ол мал мурнуку чылдан өзүлделиг болган. Ылангыя «Революцияның чалбыыжы» совхозта өзүлде 32 хуу, «Тиилелге» совхозта 18 хуу, «Хемчик», «Хөндергей», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарда 15-15 хуу болган. Он бирги беш чылды олар ындыг чедиишкин-биле эгелээн. Ынчалза-даа «Бурунгаар» совхоз шээр малының 21 хуузун, «Бара-Хөл» совхоз 15 хуузун, «Коммунизмниң херели» совхоз 10 хуузун эвээжеткен.

Бо хүннерде эң-не хөй шээр мал — Мөңгүн-Тайганың «Малчын» совхозта. Мында оон саны 45041 баш, азы эрткен чылдың бо үезинде турганындан барык-ла үш муң (ол хире хойлуг совхозтар база бар) хире көвүдээн. Шээр малының хойунуң талазы-биле ийиги черни 37477 малдыг «Найырал» совхоз ээлеп турар. Ынчалза-даа оон саны мурнуку чылдыындан 4050 эвээш. Үшкү черде турар «Торгалыг» совхоз 37346 шээр малдыг, ол база-ла хорамчага таварышкан.

Ниитизи-биле он муңдан эвээш шээр малдыг 15 совхоз бар. Каа-Хемниң чеди совхозу шуптузу 5000—7000 баш шээр малдыг. Эң-не эвээш шээр мал «Ак-Чыраа» совхозта—57-ле баш. Тожунуң «Май 1» совхоз 3441 баш шээр малдыг.

Районнардан Чөөн-Хемчик эң-не хөй шээр малдыг—165639 баш. Оон дараазында черни 158570 хойлуг Улуг-Хем ээлеп турар. Өвүр биле Эрзин районнарының шээр малы 94800 болгаш 94400 баш. Шээр мал Тожуда 7900, Каа-Хемде 39000, оон өске районнарда чедек муңдан хөй. Чеди районда шээр мал өзүлделиг болган.

Эрткен чылын республика 415536 анай болгаш хураган доруктурган. Ол оон мурнунда чылдаазындан 74 муң баш хөй. Чүс башка онаажып эң-не хөй чаш төлдү —90 башты — Тожу район доруктурган. Эрзин 84, Чөөн-Хемчик 82 башты доруктурган. Тандының бо көргүзүү эвээш — 66, Бии-Хемниң — 69 болган. А республика 80 башты алган.

1981 чылда чүс башка онаажып 98 анай, хураганы «Чыраа-Бажы», 96-ны «Тоора-Хем», 95-ти «Шивилиг» совхозтар алган. Эң-не эвээш чаш төл алган совхозтар: «Улуг-Хая»—62, «Шекпээр», Жданов аттыг болгаш «Өөк» — 66-66 баш. «Кызыгаар» совхозта Валентина Бызаакай удурткан хойжу бригада чүс башка онаажыр 108 хураганы доруктурган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чечектиг, «Күш-ажылдың хостуунда» Эйлиг-Хем, «Чыраа-Бажында» Улуг-Хову бригадалары чүс хой, өшкүге онаажыр 101-ден хөй чаш төлдү доруктурган. Республикада чүске онаажыр 101-ден хөй хураган алган малчыннар 94 кижи, 110-дан хөйнү алганнар 28 кижи. Оларның аразында «Сүт-Хөлде» П. Сат, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта В. Чамбыл-оол биле М. Кудер-оол чүс өшкүге онаажыр 125-132 анайны, «Кызыгаар» совхозта А. Бызаакай биле Т. Эрендей болгаш «Революцияның чалбыыжында» И. Сафонов олар чүс хойдан-на 122-125 хураганы доруктуруп алган.

Тывага шээр малды өстүрер чугаалыга улуг сорулгаларын СЭКП обкомунуң онгу (1973 ч.) пленуму салган. Мынаа РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ге хой ажылын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалының көскү рольдуг болганын демдеглээр херек. Бо чугула документилерниң соонда «Ортумак школа доозукчуларын —хой ажылынче!» деп кыйгырыг ундаттырган козан. бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригада, «аяк-хээлээр», «көржең-оолдаар» деп шимчээшкиннер республикада бедик үнелелди алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралы Дээди Советтиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуменниң даргалаашкыны-биле болуп эрткен.

Дээди Советтиң Президиумунуң хуралынга Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң 1981 чылда ажыл-чорудулгазының дугайында отчёдун дыңнап чугаалашкаш, ону медээ кылдыр хүлээп алган. Бо айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаалда республиканың Улусчу контроль комитеди болгаш улусчу контрольдуң чер-черде органнары Тыва АССР-ниң Конституциязының болгаш «ССРЭ-де Улусчу контроль дугайында» Хоойлунуң удуртулга болдуруп, республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле партияның болгаш чазактың, түс черниң партия болгаш совет органнарының директиваларының күүселдезин хынаар талазы-биле доктаамал ажылды чорудуп турарын демдеглээн.

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитеди СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң, экономиктиг болгаш социал хөгжүлде талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң сүмелериниң амыдыралда боттанышкынының контрольдаарының кол айтырыгларынче кичээнгейни угландырар, улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазын чүткүлдүг сайзырангайжыдар, министерстволарның, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң болгаш албан организацияларның ажылынга чорудуп турар хыналдаларның ажыктыын бедидер, улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазын чүткүлдүг сайзырангайжыдар, министерстволарның, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң болгаш албан организацияларның ажылынга чорудуп турар хыналдаларның ажыктыын бедидер, улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының идепкейин бүгү хемчег-биле хөгжүдер, оларның ажыл-чорудулгазын күрүне чурумун быжыглаарынче, эрге-дужаал соора ажыглаар болгаш төтчеглекчи чорукту баш удур болдурбазынче болгаш чайладырынче угландырар ужурлуг. Республикада контроль боттандырар органнарның ажылын дүүштүрүп, олар-биле доктаамал харылзаалыг ажылдаар.

Республиканың улусчу контроль органнары хамаатыларның дыңнадыгларын болгаш бижиичиткиннерин көөрде СЭКП ТК-ның «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары, саналдары-биле ажылды улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалын удуртулга болдурар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларынга хыналдалар чорударда улусчу контроль органнары-биле кады ажылдажылганы идепкейжидерин доктаалда сүмелеп турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму дараазында Чөөн-Хемчик районнуң улус депутаттарының, район, хоорай болгаш кодээ Советтериниң боттарының девискээрлеринге ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр удуртур талазы-биле ажылының дугайында райкүскомнуң даргазы Д. С. Кууларның илеткелин дыңнап чугаалашкаш, районнуң чер-чер Советтери боттарының девискээрлеринге ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурун экижидер талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп турарын демдеглээн.

Район, Чадаана хоорай болгаш кодээ Советтериниң сессияларынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле айтырыгларны чугаалашкан болгаш Советтерниң чагыргазында девискээрлерниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын ажылдап кылган. Советтер совхозтарга, бүдүрүлгелерге, организацияларга планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге дузалап турар апарганы районнуң ажылчы чоннарының чамдык эки түңнелдерин чедип алырынга идиг болуп турар.

Моон-биле чергелештир районнуң чер-чер Советтериниң боттарының девискээрлеринде ажыл-агый, социал-культура тургузуушкунун удуртур талазы-биле ажылында шыңгыы четпестер барын Президиум демдеглээн. Девискээрлерниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын ажылдап кылып база боттандырып турарының шаптыкы четпес, ол болза СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Улус депутаттарының Советтериниң ажыл-агый тургузуушкунунга ролюн улам бедидер дугайында» доктаалының негелделеринге дүүшпейн турар. Чамдык Советтерниң күүскомнары совхозтарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге кошкак дузалап келген.

Моон ужурунда чамдык бүдүрүлгелер, ылаңгыя тудуг организациялары планныг даалгаларын күүсетпейн турар. Мал ажылының продуктуглуу, чер ажылының культуразы чавыс. Чыраа-Бажы, Хайыракан, Хөндергей, Баян-Тала кодээ Советтериниң девискээрлеринде ажыл-агыйлар сүт бүдүрериниң планнарын күүсетпээн. Чыраа-Бажы, Сүт-Аксы, Баян-Тала болгаш чамдык өске-даа Советтерниң девискээрлеринде совхозтар күрүнеге арган малдарны хөй садып турар. Чадаана, Сүт-Аксы, Хайыракан, Шеми, Баян-Тала болгаш Ийме кодээ Советтериниң девискээрлеринде совхозтар карылгалыг ажылдап келген. Малдың өлүп хоралары районда, ылаңгыя «Искра», Карл Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы» совхозтарда хөй. Чадаана, Чыраа-Бажы, Хөндергей кодээ Советтериниң девискээринде малды оорлаар болгаш самчыгдаар чоруктар хөй.

Чамдык кодээ Советтер девискээринде хамаатыларның дузалал ажыл-агыйы кошкак хөгжүп турар, районда 1570 өг-бүлениң малы чок. Ынчалдажок чер-чер Советтериниң күүскомнары бо айтырыгны тодаргай шиитпирлевейн турар.

Райкүскомнуң килдистери практиктиг ажылынга чамдык четпестерни болдуруп турар. Чамдык Советтерниң күүскомнары ажыл-агый органнарын эрецгей удуртуп турарындан чугула херектиг бараалгалар садыгларга үстүп бээр, культура албан черлери, почта харылзаазы багай ажылдаар, автобустар аргыжылгазы үзүктелер чоруктар бар. Районда кадрларның, ылаңгыя башкыларның, медицина, культура ажылдакчыларының ажылдап үнер-кирер чоруу ам-даа хөй. Нииттиниң корум-чурумун болгаш хоойлу-дүрүм сагылдазын экижидеринче чогуур кичээнгей салдынмайн келген.

Райкүском чурттакчы болгаш социал-культура тудугларынче чогуур кичээнгей салбайн келгенинден чамдык культура бажыңнары эгилжирээн. Чер-чер Советтериниң организас-массалыг ажылында, ылаңгыя сессияларны белеткээринде, эрттиреринде, оларның шиитпирлерин боттандырарында, чагыглар күүселдезинге доктаамал комиссияларның киржилгезинде шыңгыы четпестер бар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму бо айтырыг талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан доктаалды хүлээп алган.

КОНКУРС ЧАРЛААН

Каа-Хем районнуң мал ажылдыгларының аразында «Амыдыралдың бедик культуразы дээш» деп девизтиг кодээ суурларының чурттакчыларының ажыл-ижин, амыдыралын экижидеринче угланган конкурс кордүлдени чарлаан. Ону келир чылдың эгезинде түңнээр.

Районнуң партия, совет, хөй-ниити организациялары болгаш херээженнер чөвүлелдери чер-черге чоннуң хөй-ниити ажылынга идепкейин, профессионал мергежилин, угаан-медерелиниң деңнелин бедидеринче угланган ажылдарны чорудар. Конкурстуң база бир чугула хевири уругларны шын кижизидери, чоннуң кадыы дээш профилактиктиг хемчеглер болуп турар.

В. БАРМИН.

ХОЙЖУЛАР КЛУВУ

Ставрополь крайда Прикубань районнуң хойжулары малдың чаш төлүн өстүрер талазы-биле алдаржып турарлар. Чижээлээрге, «Ильичёвский» колхозта Хусей Гочияевтиң удуртиан хойжу бригадазы эрткен чылын чүс хойга онаажыр 172 хураганы доруктурган.

Бедик көргүзүглерни чедип алган хойжуларның дуржулгазын өскелерге нептередир сорулга-биле Прикубань районда хойжулар клувун организастаан. Ук клубта чүс хойга онаажыр 110-дан хөй хураган доруктурган хойжулар кирген. Ол коллективте ам демги Х. Гочияевтен өске «Родина» колхозтан Х. Урускулов, «Приозёрный» дуржулга ажыл-агыйдан А. Саппагаров болгаш оон-даа өскелер кирген.

ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

Кыжын төрүүр хойларны чайын эдержилге үезинде беш хонук дургузунда хүнүн-не караңгы кажаага каш шак тургузуп турар болза, оон төлгүрү чээрби хуу өзер. Ындыг түңнелге австрали эртемденнер элээн хөй дуржулга кылганының соонда келген.

Эртемденнерниң чугаазы-биле алырга, хойну хүнде он бир шактан үр чырыкка тургуспаска, хураганы эң-не хөй болур. Ынчангаш олар хойну эдержилгеге кирер мурнунда чартык ай дургузунда караңгы кажаага хүнүн-не он алды шак тургускаш, чүгле карангылай бээрге үндүрүп турган. Эдержилге үезинде база ынчаар тургузуп кээрге, төлгүрү кажангызындан-даа артык болган.

Мындыг дуржулганы өске чурттарның эртемденнери база кылып, чырыктың хойга дээштиин өөренип турар. Чижээлээрге, Канадада төрүүр хойларга 212 хонуктуг кыскалаткан хүн доктааттынган. Оон түңнелинде эртемденнер үш чартык чыл дургузунда хойну алды катап төрүдүп турар. Ол дуржулга үезинде эртемденнер чылда ортумаа-биле суффольк уксааның хоюндан чүске онаажыр 227 хураганы алган. Чырыын кызырбаан анаа байдалга турган хойлар чүске онаажыр 73 хураганы төрээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛ ДЫЛЫ

СОФИЯ. Сөөлгү 30 чылдарда ийи миллион ажыг болгар хамаатылар орус дылга билиглерин тускай курстарга бедиткен. Орус дылга ол хире ындыг сонуургалды янзы-бүрү хар-назылыг болгаш мергежилдиг кижилерниң орус болгаш совет чогаалчыларның кайгамчык байлак чогаал салгалы-биле тапыжар дээн чүткүлү-биле тайылбырлап болур.

Болгарияда орус дыл башкыларынга улуг дузаны Москвада А. С. Пушкин аттыг орус дыл институдунуң специалистери көргүзүп турар. Олар орус дылды улам хаңы билип алырынга дузалаар методика пособиелерин, тайылбырларны белеткеп берип турарлар.

ХАНОЙ. Хошиминниң хоорайда ажыттынган орус дыл клувунуң баштайгы кежигүннери беш чүс хире кижи болган. Ону хоорайның патриотчу интеллигенциязының ассоциациязы организастаан.

Чаа клубтуң чорудуп турар хемчеглери чүгле орус дыл өөренип база ону билиин сайзырангайжыдар эвес, харын совет кижилерниң амыдыралын, оларның бүгү делегейге тайбың дээш демиселин эки билип алыр арганы бээр.

Хошиминниң төрелдешкен хоорайы Ленинград-биле акы-дуңма найыралчы харылзааларны улам быжыглаары оон ажылының бир чугула угланыышкыны болур. Оларның кол-ла сорулгазы болза ийи чурттуң улустарының аразында акы-дуңма найыралдың хөгжүлдезинге, бот-боттарын билчирип таныжарынга идиг бээри болур деп клубтуң организакчылары онзалап демдеглеп турарлар.

ВЬЕНТЯНЬ. Лаостуң эң улуг дээди өөредилге чери — Дон Док пединститудунда орус дыл факультеди ажыттынган. Ону оон мурнунда аңаа турган бичии салбырының орнунга организастаан. Ам ында келир үениң 185 орус дыл башкылары болгаш очулдурукчулары өөренип турар. Оларны совет болгаш лаос башкылар өөредип турар. Институттуң белеткээн специалистериниң хөй кезии республиканың провинцияларының ортумак школаларынче болгаш лицейлеринче чоруттунуп турар — аңаа лаостар орус дылды өөренип алырынга тускай сонуургалдыг.

ХЕЛЬСИНКИ. Бистиң амыдыралывыстың тудуп кээп апарган найыралдыг болгаш кады ажылдажылгалыг чурттуң, Совет эвилелиниң дылы — орус дылды бистер, финнер, улам-на эки билир болзувусса, бистиң харылзааларывыс улам-на быжыг болгаш үре түңнелдиг болур деп, Турку хоорайда орус дыл өөренип турарларының ниитилелиниң даргазы Т. Аланива демдеглээн.

«Турун пайвалехти» солуннуң бижип турары-биле алырга, ол ниитилелдиң хуралынга амгы үеде университет доозуп турар хөй-хөй аныяк кижилер бодунуң мергежилиниң ээйы-биле ажыл тыппайн турарлар деп айыткан. Ынчалзажок орус дылдың курстарынга өөренип алгаш, ону аныяк инженерлер, экономистер, тудугжулар ССРЭ-биле кайы-кайызынга ажыктыг харылзааларны хөгжүдериниң херээнге бодунуң үлүүн киирип болурлар. Ийик, чүге дээрге амгы үеде Финляндияда орус дыл билир специалистер дыка чедишпейн турар деп, Т. Аланива онзалап демдеглээн.

Дыл курстарын ам-даа идепкейлиг организастаарының, дыңнакчыларны көвүдедириниң чугулазын Т. Аланива база демдеглээн.

БАМАКО. Мали республиказынга орус дылды башкылаарының талазы-биле айтырыгларны манаа болган эртем конференциязы чугаалашкан. Ону Национал өөредилге министерствозу биле орус дыл башкыларының ассоциациязы организастаан. Оон киржикчилери — ортумак болгаш дээди эртем черлериниң башкылары — бодунуң эртемин башкылаарын организастаарының база оон методиказының талазы-биле айтырыгларны сайгарганнар.

Бо барыын-африка чуртта орус дыл чылдан чылче улам нептерейнгей аппар чыдар. Бөгүн ону хөй-хөй школаларда болгаш дээди өөредилге черлеринде кол даштыкы дыл деп санап, өөредип турар. Орус чугааны чүгле найысылалга эвес, мали кодээге база хаая эвес дыңнап болур.

Бамакода ажылдап турар курстарда 400 хире кижи өөренип турар. Чугаа дылын болгаш бижииринин үндезиннерин кол программа ёзугаар өөренип алганнарның болуунуң билиин улам сайзырангайжыдар аргазы база бар.

(СЭТА).

БУР. Эвээш калорийлиг одаар чүүлдү дорт кыпсырының ажыктыг аргазын Чөөн-Марицкиниң энергия комплекизиниң үшкү электростанциязынга ажыглаан. Болгар болгаш совет специалистериниң киржилгези-биле ажылдап кылдынган технология чаа күчүлерни тудуп, тургузарынга кирер капитал салыышкыннарын 15 хуу эвээжедир болгаш одаар чүүл чарыгдалын дыка кызырар арганы берип турар.

«Марица-Восток-3» ТЭС тудуу болза социалистиг дем каттыжылга чурттарының экономиктиг интеграциязының тодаргай херечизи болур. Совет бүдүрүлге черлери ол чылыг электростанциязынче аңгы-аңгы дериглелерни чорудуп берген. Агрегаттарны тургузарынга, оларны монтажтап кылырынга дузалажыры-биле совет тускай эртемниглер чеде берген. ТЭС тудуунга акы-дуңма өске-даа чурттар идепкейлиг киришкеннер.

ЧУРУКТА: «Марица-Восток-3» ТЭС-тиң башкарылга болгаш контроль чери.

София-Пресс— СЭТА-ның фотозу.

60 ЧЫЛЫНГА

кан. Оон түңнелинде партияның хүрээлени элээн кызырылган, а аңгы талазы-биле байдалы быжыккан. Ынчангаш ТАРН бодунуң VIII съездизинге уткуштур идея болгаш организас талазы-биле сырый каттышкан чоруп орган.

ТАР-ның чазаанын хүлээп алган чаа хоойлулары болгаш херек кырында ажыл-чорудулгазы улусчу-демократтыг күрүнениң системазынга ТАРН-ның удуртукчу болгаш башкарыкчы күш апарганын херечилеп турган. Ол хоойлулар болгаш практиктиг базымнар чуртту удуртуп-башкарарынга ажылчы чоннарның херек кырында киржилгезин, капиталистиг эвес экономиканы тургузарын болгаш ССРЭ биле ТАР-ның акы-дуңмалышкы найыралын быжыглаарын хандырган.

Феодализмни узуткаарының болгаш чаа ниитилелдиң үндезинин тургузарының принципиалдыг угланыышкынын кылган партияның VIII съездизинге (1929 чылдың октябрь 20—ноябрь 10) Коммунистиг Интернационалдың Күүсекчи комитединиң Чөөн чүк секретариадының дараазында чагаазын помчаан: «Араттың революстуг намы Тываның национал хамаарылгазынче чоруу дээш база араттарның эрге-ажыын камгалаар дээш алдарлыг орукту ам эрткен-дир. Чурттуң капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезин болгаш күш-ажылчы чоннуң калбак массаларының чаагай чоруунуң өзүлдезин хандырарын оралдашпышаан, ол ам бурунгаар база бир чаа базымны кылып турар. Ол орукка Араттың революстуг намы эки чедиишкиннерлиг болгаш улам чаагай келир үелиг болур дээрзинге Чөөн чүк секретариады бүзүрээн тур».

ТАРН-ның VIII съездизиниң директиваларынга үндезилээш 1930 чылда-ла күш-ажыл дугайында хоойлуну хүлээп ап, арат ажыл-агыйларны коллективизастаарын калбартып, национал бижикти тургускан, үжүк-бижикке өөренир дээш ниити демисел эгелээн. Улусчу эрге-чагырга органнарынга ёзулуг демократтыг соңгулдаларны бирле дугаар эрттирип, 1931 чылда амыдыралга боттандырган. Феодалдарның өнчү-хөреңгизин хавырары болгаш феодализмни узуткаары-биле холбашкан хемчеглерге бүгү талалыг белеткелди турган.

Ынчалза-даа ТАРН-ның пролетарлыг эвес социал составтыы, революцияның хөгжүлдезиниң онзагай байдалы, кадрларның марксистчи-ленинчи кадыланыышкынының кошкаа политикага болгаш практикага идея талазы-биле божаннаашкынны болдурган.

Ол чорук Тываның совет чурттакчы чонунуң ортузунда кооператив шимчээшкининде чедиишкиннерге үндезилээш, арат ажыл-агыйларның калбак коллективизациязының дугайында частырыглыг угланыышкынны ТАРН-ның VII съездизи идип үндүреринге чедирген. Оон түңнелинде чурттуң социал-экономиктиг, национал-амыдырал байдалдарын болгаш ажыл-агыйга, араттарның амыдыралынга болгаш культуразынга социалистиг үндезин чаартылгаларны боттандырарынга чугула белеткел хемчеглерниң эргежок чугулазын херекке албаан.

ТАРН ТК-ның II онза пленуму (1933 чыл) «кедергей чөөн үзелдиг революсчузуран» турушту чепту-биле буруу шаап, ооң таарымча чок уржуктарын ажып эртериниң хемчеглерин айыткан. Ынчалза-даа пленум барыын үзелдиг оппортунистиг националисчи элементилерниң албадаашкыны-биле бодунуң резолюциязында мынчаар бижээн: «ТАР болза чаа хевирниң буржуаз-демократтыг күрүнези болуп турар, а ТАРН — чазактың бирги дузалакчызы». Ол частырыгны ажыглавышаан, эрге-чагыргага турган националисчи консерватывтиг элементилер оон сөөлүндеги элээн каш чылдар дургузунда намның контролюндан үнүп, үеде келген чугула айтырыгларны шиитпирлээрин ур үеде соңгаарладып, хууну кошкун ажыл-агыйын болгаш чанчылдарын хевээр арттырарынга сонуургалдыг турганнар. Кадыкчы байдалының баксыраашкыны-биле холбаштыр П. Шагдыржапты намның ТК-ның Чиңгине секретары хүлээлгезинден онза пленум хостаан болгаш ол албан-дужаалга хелечиктеп чораан, партизан шимчээшкининиң киржикчизи, КУТВ-ка болгаш Москваның, Ивановонуң ажылчыннар коллективтеринге болуун идейлиг болгаш аңгы талазы-биле кичанылышкыны алган марксистчи эртем билиглиг нам кежигүнү С. К. Токаны дештинген. Ол намның өске-даа күштери-биле кады чурттуң ленинчи оруктап башкарган.

Чөөн үзелдиг хажылыышкыннарның уржуктарын ажып эртиишаан, барыын үзелдиг оппортунисти, националисчи элементилерниң чаңгызээшкининге ойтур шавыышкынны бербишаан, 30 чылдарда ТАРН кол кичээнгейин мал болгаш чер ажылын хөгжүдеринче, чурттакчылыг черлерни тударынче, үзеткизиниң очалгаларын тургузарынче, ажылчын аңгыны болгаш күш-ажылчы интеллигенцияны тургузарынче, бүгү-ниити өөредилгеже, улус өөредилгезиниң болгаш кадык камгалалының системаларын болгаш культура-чырыдылгазын албан черлерниң четкилерин тургузарынче, национал радио, хой үндүрер ажылды болгаш радио дамчыдылгазын хөгжүдеринче, национал уран-чечен литератураны, театр уран чүүлүн болгаш эртем албан черлерин тургузарынче кол кичээнгейин мөөңнээн. Араттың революстуг намы камгалал-массалыг ажылче ажылчы чоннарны патриотизмге болгаш интернационализмге кижизидеринче улуг кичээнгейни салган. ТАРН-ның XII съездизиниң (1941 чыл) резолюциязында бижээни болза: «ТАР... улуг Совет Социалистиг Республикалар Эвилели-биле акы-дуңмалышкы найыралды улам быжыглаан, бодунуң амыдыралын ССРЭ-же улам чоокшулаткан болгаш ССРЭ-де социализмниң тиилелгелеринге дайныгаш ажыл-агый, культура, политиктиг тургузуушкунга база чуртту капиталистиг эвес оруктап социализмче улам ыңай хөгжүдериниң херээнге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган.

ТАРН-ның политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының шынныы, намның болгаш чоннуң дайын мурнундагы чылдарда күжениишкиннериниң эки үре-түңнелдери Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тодаргай көзүлген. Ынчан Тываның ажылчы чоннары боттарының фронтуга материалдыг дузаламчызы-биле болгаш фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга боттарының эң эки оолдарын, кыстарын киржилгези-биле патриотизминиң болгаш интернационализминиң бедик үлегер-чижээн көргүскен. ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңмалышкы өг-бүлезинге эки тура-биле кирер талазы-биле тыва улустуң күзел-соруу дайынның кадыг-дошкун чылдарында костүп кээр бээни-биле илерээн. «Тываның Араттың революстуг намының ажыл-чорудулгазының кол түңнелдери болза, совет улустарның акы-дуңмалышкы өг-бүлезинге эки тура-биле кирерингe тыва улусту белеткээни, оларның амыдыралында ол эргилделиг болуушкунга эргежок чугула ниитиин байдалдарны тургусканы болур. Оон баазазынга Тываның экономиказын болгаш культуразын улам ыңай кеткүрериниң сорулгаларын шиитпирлээр дээш оон ажылчын аңгызының, колхозчу тараачынның, интеллигенциязының организакчызы — ВКП(б)-ның область организациязы 1945 чылда тургустунган ТАРН-ның улуг аты-хавызынга лидерлери» деп, ол дугайын Г. Ч. Ширшин копчуг шын бижээн.

Делегейниң ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң дайынчы отрядтарының бирээзи болбушаан, хожудангай, кошкун ажылдыг чурттуң байдалдарынга коммунистиг теорияны болгаш тактиканы билдилиг-биле ажыглааш, коммунизмче улустарның бурунгаар шимчээшкининиң улуг оруунче Тываны киирген, марксизм-ленинизмниң эртинезинге тодаргай салыышкын болур — капитализмни оюп эртиишаан феодализмден социализмче шилчиириниң бир янзы дуржулгазын ажылдап кылган ТАРН-ның эң эки чаңчылдарының дүрүм ёзугаар салгакчызы партияның Тыва область организациязы болуп турар.

Ю. АРАНЧЫН,
төөгү эртемнериниң кандидады.

НАРЫН СОЦИАЛ АЙТЫРЫГ

ПАРИЖ. (СЭТА). Массалыг ажыл чок чорук капиталистиг делегейниң 24 күрүнелериниң экономиктиг кады ажылдажылгазының болгаш хөгжүлдезиниң организациязында эң чидиг социал айтырыг болуп турар. Ажыл чок чорук-биле демиселдиң айтырыын чугаалажып көөрү-биле ол организацияның күрүнелериниң күш-ажыл болгаш социал херектер министрлериниң тускай чөвүлел хуралын чыылдырарын ук организацияның секретариады шиитпирлээн.

Организацияның кежигүннери чурттарда амгы үеде 24 миллион хире ажыл чоктар бар. Экономиктиг кады ажылдажылга болгаш хөгжүлде организациязының санап көргенин ёзугаар алырга, ажыл чоктарның саны 60 чылдың төнчүзүнге чедир 28 миллион кижи болур.

ЙЕМЕННИҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

САНА. (СЭТА). Кызыл далайның болгаш Инди океаның районун тайбыңның база кады ажылдажылганың зоназы болдурарынче Йемен Араб Республиканың президентизи Али Абдалла Салех кыйгырган.

Делегейниң ол районунга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырар дээш демиселге араб күрүнелериниң күжениишкиннерин сырый холбаштырарының эргежок чугулазын Каттышкан араб эмираттарының ВАМ деп информация агентствозунга берген интервьюзунга ол онзалап демдеглээн. Араб улустарның хөделиишкиннериниң чаңгыс эш империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның күштериниң өжээтен чимзениишкиннеринге удур чедиишкинниг демиселдиң эргежок чугула негелдези болуп турар деп, А. А. Салех айыткан.

АМЫДЫРАЛДАН ТӨРҮТТҮНГЕН АЯЛГАЛАР

ССРЭ-нин улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреады Тихон Хренников москвачыларга болгаш найысылалдың аалчыларынга чогаадыкчы отчёдун берген. Сураглыг композиторнуң авторжу кежээлери Күрүнениң Төп залынга чедиишкинниг эрткеннер.

Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң ССРЭ-ниң улустуң артизи Юрий Силантьев удурткан эстрада-симфоний оркестриниң үделгези-биле ийиги фортепиано концертиниң финалын ол күүсеткен. «Гусарь балладазы» балеттиң чаа көргүзүү программаны улам солун болдурган. Ону Москваның область филармониязының классиктиг балет ансамбли көргүскен. Кинофильмнер болгаш шииилерден ырлар чаңгыланып турган. Опералардан болгаш музыкалыг комедиялардан үзүндүлерни аңаа көргүскен.

— Мээң музыкам дыңнакчыларның калбак массазынга бараалгаттынган — деп, Тихон Николаевич чугаалаан. — Мен ам безин бодумнуң чогаадыкчы планнарымны аңгы-аңгы жанрлар-биле харылзаштырып турар мен. Үшкү фортепиано концертин чогаадып, ажылдап кылып тур мен. Ийи дутаргызын он чыл бурунгаар бижидим. Шеридан-ның шиизин ёзугаар «Дуэнья» деп музыкалыг комедияны доозуп тур мен. Бо чогаалды Куйбышевтиң, Минскиниң, Свердловскиниң хөгжүм театрлары көргүзерлер. Амгы үевергем дутайында ырларны база бижиир мен.

ЧУРУКТА: Т. Н. Хренников, ыраажы Майя Кристалинская, композитор Александра Пахмутова.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨЛҮМНҮҢ ОРУКТАРЫН ЭРТИП ЧОРААШ...

ОХОТНИЦЫНЫҢ чурттакчылары Горпах даглгарынга Иван Таранченко биле Алексей Батяның совет партизан отрядтары тыптып келгеп баштайгы хүннеринден эгелээш, ол үеге чедир партизаннар-биле хлевинин сөөлгү кескиндизинге чедир деңге үлежип, олар аңаа хайгыыл кылып чеде бээрге боттарының кижилери дег хүлээп алыр турганнар. Ынчангаш каттыжыышкынның командылалы өлче Иван Таранченконуң отрядындан Михаил Секачевтиң взводун чорудапып шиитпирлээн. Аңаа Петр Мартыновтуң пулемётчулар бөлүү: Кокан Карабаев Петр Сопиков болгаш өске-даа хөй-хөй эрес-дидим кижилер кирген. Олар-биле кожа капитан Лямпардтың командылааны поляк партизаннар база тулчуушкунга кирживи дугурушкан.

Автоматтар, гранаталар болгаш пулемёттар-биле чепсегленген бөлүк кижилер арга-ыяштыг черлерге чаштынмышаан, суурже чоокшулап келген. Аңга ужунда тейжигештен ортузундан Охотяика хем аңгылаан суур адышта дег көстүп чыткан.

Секачев кижи бүрүзүнүң ээлээр ужурлуг туружун тодараткаш, бодунуң взводун суурнуң чөөн талазын. Сиванның кижилери барыын талазын, а Мартынов эштерн Кокан Карабаев, Петя Сопиков биле орукту ээлээрин дужааган.

Бичии-бичии хаяларлыг черлеп чаштынып үнген чораан. Мартыновтуң бөлүү ээлээр туружунга келген. Дыкала ургулдуп келген. Ол үеде Петр Леонтьевичиниң болдарынга амыдыралының эрткен оруу караанга шокараңайнып көстүп келген. Чаш элээди чылдары, өскен төрээн чери — Кызыл-Суглуг Баян-Колу, тыва оолдар-биле ойнап, балыктап, өглерге хойтпак ижип, тывалап ырлажып турганы, ону фронтуже үдеп турганы. Ыраккы Саян ындында артып калган кадайы, чаш оглу. Туттуруушкун үезинде таварышканы өлүмнүң оруктары, ол кара аспактан адырылгаш польша черге совет партизаннар-биле ол чурттуң чонун хостажыр дээш интернационалчы хүлээлгени күүседип чоруурy дээш хөй-ле чүүлдерни бодаан. Бүгү-ле чүве шыпшың ышкаш. Артанзымаар болза-даа мөгешыырак, дескел чок шимченгир Кокан Карабаев ковайып көрүнгүлээн.

Мартынов сөзүн:

— Шимчевейн чыт, фриц-тер хаваңче өттүр салыпса бергедээй сен—деп, чагый аараак дужааган.

Элээн каш минуталар эрткен соонда мотоциклдиг фрицтер, ооң соонда чүък машиналары кел чораан. Мартыновтуң пулемёду оларның бажында кезээнче бүлгүртүп эгелээн. Бөлүк партизаннар боолаарга, көжүглүг мотоциклдерлиг фрицтер шоолайлап дег андарлып балып турган. Удавааңда машиналар четкилеп келген. Мартынов баштайгы машинаның чолаачызын чазыг чок боолаан соонда, машина доктаап турупкан. Оон-биле кожа олурган офицерлер оон кырында солдаттар оларже боолап-ла эгелээн. Пулемётчулар болгаш автоматчылар ол-бо талаларындан үзүк-соксаал чок боолап турган. Ол-ла үеде оруктан ырак эвесте хол боозу туткан офицерге командылаткан эсэстерниң бөлүү хемче чоокшулап олурган. Ол үеде Мартыновтуң бөлүү ыржым-на барган. Эштеривис аар балыглаттынып азы өлүрткен-дир деп бодаан, Секачев дүвүреп эгелээн. Фрицтер оларже ыяап-на чоокшулап олурган. Мартыновтуң ындыг туруштуг, далашпазынга ок дискалары чүктээр эжи Кокан Карабаев мырыңай тура халааш, маңнаптар часкан.

— Чыт, шимчеве, улам чоокшулазын! — деп, Мартынов ону командылаан. Гитлержилер ак черже үнүп, мырыңай чоокшулап кээрге, ооң пулемёду оларны сиген дег хыдып-ла турган. Фашистер аткаарлап эгелээн. Ол-бо талалардан күчүлүг «Ура-а» диңмиреп үнген. Тулчуушкун шөлүнге фашистерниң полковниктен эгелээш, он-он солдаттарының сеги чыдып калган.

ИЙИР душкен. Күш немеп алгаш даарта суурну хостаар, шиитпирлиг тулчуушкун чорудар дээш Горпах даанче олар дедир чорупканнар. Мартыновтуң арны-бажы агарып, карактары шагыргай апарганын Секачев эскерип каан.

— Иштимде балыглаткан хевирлиг-дир мен, эш командир.

— Каям көргүзем — дээш, бирээзи дүвүрей берген.

Мартынов сөөлгү минуталарда безин хары угда үш диска окту улаштыр-улаштыр боолап кээрде ооң пулемёдунуң үну шуут от дег ыңай берген чүве-дир. Ону чооганы өру иштинге чыпшыр тудкаш, соястап өскээрле кешти суглаңдыр шоңнуканы ол. Отояд олардан ырак эвесте турган поляк капитан Лямпардтың баазазынга барып хонганнар. Суурже чоруткан хайгыылчылар дан атканакта чедип келген.

Лямпардтың батальону болгаш Мартыновтуң пулемётчулар бөлүү Охотницаның чөөн талазынга орукка, Секачевтиң взводу суурнуң соңгу талазындан хеперткен халдаарын дугурушкан. Олар ээлээр туруштарын чоорту ээленкеннер. Шак үениң эртпези-ле аажок ышкаш сагындырган. Мартыновтуң пулемёду, ооң эштериниң автоматтары-биле чүтле адарынга белен, кедеп чыткаиннар.

— Оох, пан Мартын, далажып болбас, оон башка олар бисче коргулчун долуну чагдырар — деп, Лямпард өлче үнгеп чедип келгеш, сымыранган.

Гитлержилер чоокшулап келгенде Мартыновтуң пулемёду үзүк-соксаал чок бүлгүртүп эгелээн. Совет болгаш поляк партизаннар база олбо талалардан боолай берген. Дайзыннар оларга удур күштүг отту ажыткан. Мартыновтуң бергүн ушта боолапканын боду безин эскербээн. Демги-ле капитан Лямпард соястап чораан, ону эккелген:

— Кичээнгер, кичээнгер, пан Мартын, оон башка башты чидиоип болур —дей тыртып каан.

Охотницы суур дээш кадыглажкын тулчуушкун ийи хүн үргүлчүлээн. Партизаннар чамдыкта бурунгаарлап, эргежок чугула апарганда аткаарлап-даа турган. Кежээликтей тулчуушкун оожургай бээрге, «партизаннар аткаарлаан, аргаже кирген-дир» дээш немецтер үнтеп алган хөй малын, тудуп, хүлээн кижилерин Охотянка хемниң көвүрүүн кежирип эгелээн. Туттурган поляктарны, хөй малды эттирипкеш, партизаннар оларның соондан кел чораан фрицтерни кыргый тудуп эгелээн. Ол үеде Мартыновтуң пулемёт расчёду үш диска окту хары угда боолап четтигипкен. Адап сөөлүнде:

— Карабаев, калчаараан эш бөрүлерни граната-ларын-биле өттендир бергилевит — дей, Петр Леонтьевич командылаан. Гранаталарны улаштыр-улаштыр октаарга, чер, дээр сириңейнип турган дег болган. Ол-ла үеде Секачёвтиң отряды болгаш поляк өске партизаннар суурнуң соңгу талазынга немецтерниң хөй кижилиг колоннызын чылча шапкан.

Тулчуушкун шөлүнге өлүрткен болгаш балыглаткан кижилерин каггаш, партизаннарның күчүлүг халдаашкыннарынга шыдашпайн, немецтер дезипкен.

Гитлержи кулданыышкындан хостааны дээш суурнуң чурттакчылары, тараачыннары ыглаар кижи ыглап, чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин оларга илереткеннер...

ПЕТР Леонтьевич дайын чылдарында фашистерге эжелеттирген Польшага немец гарнизоннарны чылча шаварынга, демир-орук станцияларын чаза тепсиринге, хоорайларны база суурларны хостажырынга эвээш эвес эрес-маадырлыг чоруктарны кылган. Польшага тулчуп турган каттыжыышкынның партизаннар командири Совет Эвилелиниң Маадыры Иван Федорович Золотарь «Өннүктер берге үеде билдир» деп номунуң бир маадыры кылдыр ооң дугайын тоожуп бижээн. Мартыновту Польша Улус Республиканың чазаа «Партизан крест» деп медаль-биле шаңнаан.

Кады партизаннап чораан поляк өңнүктери-биле чагаа харылзаа бистеки хевээр уламчылавышаан. Оон бир чоок эжи отряд командири Юбльян Зубак дагларга партизаннар баазазынга ооң кадайы божуптарга чаш төлдү Иван Золотарьның агаардан халаан парашюдунда торгунуу үзе кезип, таарыштыр чөргек кылдыр ажыглап тургаш өстүрген берге үени сактып демдеглээш, дайын чылдарында совет болгаш поляк улустарның хан-биле быжыглаттынган найыралын кандыг-даа күш үреп шыдавас дээрзин бижээн.

Сержант Петр Мартынов:

— фашист аш бөрүлерден ам-даа өжээним негээр, оларны ижээнинге чедир сокчур ужурлуг мен—дээш, 1945 чылдың март эгезинде Совет Арминың доктаамал кезээнге киргеш, Чехословакияның, Германияның чамдык хоорайларын, суурларын хостажырынга эрес-дидим чоруун көргүзүп, маадырлыг тулушкан. Ол чүгле дайын төнгеп соонда, 1945 чылдың ноябрьда төрээн Тывазынга ээп келген. Дайынчы аддар орденниң үшкү чергези баштадыр ооң хөрээнде Совет Эвилелиниң база акы-дунма Польшаның, Чехословакияның хөй-хөй орденнери, медальдары Мартыновтуң дайын чылдарында өлүмнүң оруун эрткен эрес-дидим, маадырлыг чоруун бадыткап турар.

Ол берге чылдарда үр үеде ашаандан чагаа дыңналдаа албаан Александра Ивановна «Дайынга чүү-даа болгай-ла. Петя ыяап-ла ээп кээр, бистиң өг-бүлевиске байырлал болур» деп, шынчы сеткил-биле ону манап чораан. Ол ындыг болган-даа ынчаш. Петр Леонтьевич фронтуже чоруп турда чаш турган оглу ам шагда-ла өг-бүлелиг, чедип алган тускай мергежилиниң ажыл-биле ажылдап чоруур. Оон оглу кырган-авазының изин баскан, педагогика институдунда студент. Александра Ивановна Мартынова он-он кижилерни эртемниң делгем оруунче киирген. Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы. Петр Леонтьевич ам 68-тиг. Шагда-ла пенсияже үнзе-даа ам-даа ажылдавышаан.

— Кижи кайа-даа, кандыгдаа берге үеде улуг совет Төрээн чуртунуң, ооң хамаатызы мен деп чүвени белик тарынсаргз-биле медереп бижип, болап кээр чүве чораан. Өлүмнүң оруктарын эрткеш, Тиилелге хүнүнге ол күш мени чедирген — деп, ол чугаалап турар.

С. ШОЙГУ.

НОМ—ЭКИ БЕЛЕК

Кызыл-Даг ортумак школазының интернадының өөреникчилери байырлыг чурум чыскаалынга чыскаалышкан. Кижи бүрүзүнүң арнында өөрүшкүнүң хүлүмзүрүү чырып турган. Чүге дээрге оларга, интернат өөреникчилеринге, чыгтан номнарны ам белек кылдыр бээр.

Школаның бүгү класстары эрткен хүннерде пионер-биле 110 номну чыгган. Ам ону интернатка эккеп, ооң өөреникчилеринге хүлээдип берип турары бо. Белек чедирикчилериниң талазындан башкы К. Хертек, школаның улуг пионер вожатыйы Г. Опай шугум чыскаалынга чүве чугаалааш, чечен чогаалдың ужур-дузазын, номнарны камныг эдилээриниң дугайында онзалап демдеглээн.

Белек бергеннерге харыы кылдыр шугум чыскаалының мурнунга интернат өөреникчилери номнарны камныг эдилээрин, эки өөреирин хүлээнгеннер.

Х. САЛЧАК.
Бай-Тайга район.

ӨГ-БҮЛЕ КОМАНДАЛАРЫ

Азербайджанның С. Агамалиоглы аттыг кедээ ажылагый институдунуң башкызы Бунияд Исаевтиң Кировабадтың чиик үлетпүр техникумунуң ажылдакчызы Фарман Мамедовту удуп каан салым Кировабадка эрткен бир солуп маргылдааның салым-чолун шиитпирлээн. Өг-бүле коллективтериниң аразынга эрттирген хоорай чемпионадынга Исаев адашкылар тиилекчилер болганы ол.

Маргылдаага ниитизи-биле 14 команда киришкен, оон иштинде бирээзи херээжен—тудугжу-механизатор Халида Мамедова биле ооң уруу Шалала. Олар мактал шаңналга четкен.

Өг-бүлези-биле шыдыраага хандыгары Азербайджанда элээн нептерээн болуушкун. Дайын мурнунда-ла бүгү-эвилел маргылдааларынга мастер алышкылар Михаил биле Владимир Макагоновтар чедиишкинниг киржип турганнар.

Нахичеванда Фатуллаевтерниң өг-бүлези республикада амгы үеде сураглаан—ачазы Джалал Нахичеван АССР-ниң каш дакпыр чемпиону, а беш уругларының чамдызы Азербайджанның аныяктарының шилилдек командазынга кирип келген.

Республикада шыдыраа калбак нептерээн. Аныяк гроссмейстер Гарри Каспаровтуң чедиишкиннери сеппиляржве ооң хөй үе-чергелерин хаара тудуп турар. Кахи чеп бичии хоорай чурттуг 12 харлыг Айнур Софиева Азербайджанда шыырак шыдыраачыларның санында кирген. А ооң улуг эңиү Эльмира Алиева азербайджан шыдыраачы кыстардан мастер атты бир дугаар чедип алган.

Хоорайларда болгаш районнарда ам уругларның 18 шыдыраа школалары ажылдап турар. Ниити билиг школаларында тускай шыдыраа класстары база бар. Бакуда Пионерлер болгаш школачылар ордузунуң шыдыраа салбыры, республиканың өске хоорайларында оон филиалдары чедиишкинниг ажылдап турар. Шыдыраа салбырынга гроссмейстерлер Г. Каспаров, В. Багиров, Т. Затуловская олар өөреник турган. Сумгаиттиң аныяк шыдыраачыларының «Школачы бүрүзү шыдыраа ойнап билир ужурлуг» деп кыйгырыын Азербайджанның бүгү школаларында деткип, эдерген.

В. АСРИЯН,
СЭТА-ның корр.

Баку.

Чылдар болгаш кижилер

БАШТАЙГЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Аяңгатыга ядыы, көшкүн амыдыралдыг араттың өг-бүлезинге 1922 чылда ол төрүттүнген.

Тывага революстуг амыдыралдыг шапкын агымы оза-лааш хем Аяңгатының унун база оттурупкан. «Хувискаал», «революция», «школа», «чырыдыышкын», «бижик», «сургуул», «аревэ», «коммунизм» дээн сөстер, оларның дугайында чугаалаар ол черниң аныяктарының, бүгү араттарының амыдыралынче чоорту кирип, сагыш-сеткилин сергедип, хөлзедип, чаа амыдыралды тургузарынче углаңган ажыл-херектер оларны каттыштырган.

Х. С. Алдын-оол бичиизинден-не бодунуң чаңгыс чер чурттуг чажыттары-биле кады революциядан одунган төрээн чонунуң амыдыралының делгеминче дидими-биле базып кириинеи. Аныяктар хуралдары, бижик, чырыдыышкын чыыштары, бөлгүмнери ооң чалыы сеткил-сагыжының кыптыккан одун чалбыыштадырып, амыдыралда, черле Тывада, делегейде чүү болуп турарының дугайын сонуурган, билип алырынга чогумчалыг аргаларны берген. Ооң ачызында 1935 чылда Кызыл-Мажалыктың эге школазынга Алдын-оол амыдыралдың, ажыл-иштиң, чаа тургузуушкун дээш демиселдиң биче эвес оруун эрткен, бергелерге торулбас, дадыккан эр апарган өөренип кирген. Чаа амыдыралдың өндүр чаагайын херек кырынга билип, көрүп, сагыш-сеткилиниң ханызындан чүүлдүгзүнүн хүлээп алган. Ону улам экижидип, сайзырадырынга эртем-билиглиг, бедик, күштүг, күзел-соруктуг кижилер херек дээрзин ол үениң аныяктары медереп билип турган. Ынчангаш башкыларның, улуг кижилерниң «кызып өөреницер, эртем-билиг чүгле бодуңарга эвес, а төрээн чонуңарга, чуртуңарга херек»— деп чагыгларын ынчап кончуг чөптүгзүнүп, сагып турганын Х. С. Алдын-оол сөөлүнде эш-өөрүнге, өөреникчилеринге сактып чугаалап чораан.

1941 чылда Кызылдың совет (амгы № 1) школазының чедиги клазын болгаш башкының түр сургуулун дооскаш, Х. С. Алдын-оол бодунуң күш-ажылчы амыдыралынче кирип, Чадаана школазынга төрээн дылды болгаш төөгү башкылап эгелээн. Баштайгы базымнар белен эвес турган. Тыва школаларга ол үеде өөредилге-кижизидилге ажылын канчаар таарымчалыг, үре-түңнелдиг чорударының дугайында тускай номнар, сүмелер барык турбаан. Кады ажылдап турган эш-өөрү-биле сүмележип, орус школаларга таарыштыр кылган методиктиг сүмелерни ажыглап тургаш, Х. С. Алдын-оол башкылаашкынның арга-мергежилин шиңгээдип ап келген.

Х. С. Алдын-оол башкы ажылын чогаадыкчы ёзу-биле көрүп чораан. Ынчангаш бодунуң эртем-билиин, мергежилин бедидери-биле кезээде чуткулдуг ажылдап келген. Ол 1949 чылда Кызылдың башкы училищезин, а улаштыр Абаканның башкы институдун 1951 чылда дооскан. А ооң соонда ажылдавышаан чораан, 1958 чылда, 36 харлыында, Кызылдың пединститудун доозуп, башкының дээди эртемин чедип алган.

Х. С. Алдын-оол Кызыл-Мажалык чеди чыл школазының өөредилге эргелекчизи, Тыва облонозуң инспектору, Чадаананың № 1, Кызылдың № 2 школаларының директору. Башкылар билии бедидер институттуң методизи-даа боон ажылдап, Тывага улус өөредилгезиниң системазын сайзырадырынга идепкейлиг-биле киржип чораан.

1961 чылда тыва школаларга төрээн дыл башкылаарының методиказын өөрепип шиичилээр сорулга-биле Кызылдың пединститудунга башкылап кирген. РСФСР-ниң национал школаларының эртем-шинчилел институдунуң аспирантуразынга өөренип тура, «Тыва школаның өөреникчилерин бижикке өөредириниң методиказы» деп диссертацияны бижээш, чедиишкинниг-биле камгалаан, педагогика эртемнерниң кандидады деп эртем чадазын чедип алган.

Х. С. Алдын-оолдуң диссертациязы тыва уругларны бижикке өөредириниң талазы-биле бижиттинген баштайгы эртем ажылы болур. Автор аңаа үндезилеп, «Тыва дылдың эге класстарга методиказы» деп номну парлап үндүрген. Школаларга үр чылдарда ажылдап келген бодунуң байлак дуржулгазын болгаш мурнакчы башкыларның ажылының чедиишкиннерин аңаа түңнээн. Ол ышкаш дыл башкылаарының ниити болгаш тус-тус национал школаларга методикаларының теоретиктиг үндезиннерин ол ханы, бүгү талалыг өөрепип, чогаадыкчы аргалар-биле ажыглаан. Ылаңгыя бижик өөредирде уругларны үннер болгаш үжүктер-биле канчаар дес-дараалаштыр таныштырарының чаа аргаларын тыва школаларның методиказынга ажыглаарын Х. С. Алдын-оол сүмелеп киирген. Ол дээрге үннүң анализ-синтезтиг методун тыва школаларга хамаарыштыр, тыва дылдың болгаш бижиктиң онзагай чүүлдерин канчаар ажыглаарын үндезилээни ол. Эртемге үндезилеттинген теоретиктиг принциптерни барымдаалап, ол школаларның бирги болгаш белеткел класстарынга херегләэр «Үжүглелдерин» чогаадып тургускулаан.

Х. С. Алдын-оол тыва дылды башкылаарының методиказының талазы-биле баштайгы эртемден чораан. Оон төрээн дыл башкылаарынга хамаарыштыр үндезилээн чамдык принциптерни амгы тыва эге школаларның программазын болгаш өөредилге номнарын тургузарынга хамаарыштыр ажыглап турар. Ол ышкаш 4—8 класстарга төрээн дыл башкылаашкынының талазы-биле «Тыва дылы методиказы. Фонетика, морфология, синтаксис, теоретиктиг айтырыглар» (Кызыл, 1972) деп ооң ажылы башкыларның холдан салбас кол ному апарган. Х. С. Алдын-оол 1968 чылда Москваның «Советская энциклопедия» деп ном үндүрер черинге парлаттынган «Тыва-орус словарының» авторларының бирээзи, тыва дыл талазы-биле баштайгы көргүзүг материалдарын редакторлаан. Төрээн дыл программаларын, номнарын чогаадып кылырынга Х. С. Алдын-оол идепкейлиг киржип чораан. Пединституттуң дыл болгаш литературага, эге школаның педагогиказының болгаш методиказының факультеттеринге тыва дыл башкылаарының методиказын студентилерге өөредип турган.

1965 чылдан эгелээш Тываның баштайгы дээди өөредилге чери болур Кызылдың пединститудунуң ректорунга үзүк чок, чедиишкинниг ажылдап, башкыларны, улус өөредилгезиниң ажылдакчыларын белеткээриниң чаагай херээнге бодунуң улуг үлүүн киирип, билиин, бедик мергежилин, байлак дуржулгазын харам чок берип келген. «Бодуңарның могаг-шылаг билбес шудургу ажыл-ижиңер-биле аныяк салгакчыларны коммунистиг ёзуга өөредип кижизидериңге, улус өөредилгезин чаа бедик деңнелге сайзырадырынга төлептиг улуг-хуунарны киирериңерге бүзүрел тур бис»— деп, институттуң доозукчуларынга ол чагып чораан.

Совет башкының профессиязынга хандыкшылдың, кызыгаар чок бердингениниң үлегер-чижээ ооң амыдыралчы ажыл-херээ болур. «Башкылар совет интеллигенцияның чүгле бир отряды эвес, а Коммунистиг партияның, Совет чазактың политиказын чон ортузунга нептередир пропагандист, бүгү-ле эгелекчи, мурнакчы херектерни боттандырар дээш могаг чок демиселчи, хөй-ниитичи болур» дээн бүзүрел Х. С. Алдын-оолду соруу киирип чораан. Оон ур үеде школаларга болгаш пединститутка ажылдап тура кижизиткен өөреникчилери амгы үеде башкылап, партия, совет, хөй-ниити ажылдарында чедиишкинниг-биле киржип турарлар.

Хоочун башкының кызымаккай ажыл-ижи Коммунистиг партияның, Совет чазактың бедик үнелелин алган. Х. С. Алдын-оол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга, СЭКП обкомунуң, Кызыл хоорkомунуң кежигүнүнге каш дакпыр соңгудуп чораан. Ол чазактың дээди шаңналдары — Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнериниң болгаш медальдарының эдилекчизи турган.

К. САЛЧАК,
башкы.

ХООЧУННАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан ужуражылга болуп эрткен. Аңаа чалаткан хүндүлүг аалчылар Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары Б. Ш. Лама, А. И. Пахомова, А. К. Ак-оол, Д. Х. Таржа олар чүве чугаалаан.

Персоналдыг пенсионер, хоочун партия ажылдакчызы чораан А. И. Пахомова эрткен дайынчы оруун сактып, шериг госпитальынга кезер эмчи сестразы болуп ажылдап турганын кыйгаңнарга сонуургаткан. Тыва эки туралы Д. Х. Таржа тыва эки турачыларның Украинаның Ровно, Дубно хоорайларын хостажып эрес-маадырлыы-биле хосташканын чугаалап, 1981 чылда бөдүк эш-өөрү-биле Ровнога чораанын, дайын хоочуннарының Москвага эрткен конференциязынга киришкенин сонуургаткан. Кымыраа чүү-даа уттундурбаан. Дайын шөлүнге хостаалга дээш өлген Тываның дайынчылары олдар, кыстарының аттарын алдын үжүктер-биле бижээш, Ровно хоорайның Карл Маркс аттыг культурзунда аскан.

Өске-даа хоочуннарның чугаазы ылаңгыя чалыы салгалдың толзаалеринге солун болгаш өөредиглиг болган. Ужуражыышкынга садыг училищезиниң сургуулдары, № 3 школаның өөреникчилери болгаш өске-даа аныяктар киришкен. Түңнелинде музейниң килдис эргелекчизи Н. Н. Кузнецова фронтучу аалчыларга белектер тудуп «Тыва музей 50 чыл болган» деп тускай херек демдектерин оларга тывыскан.

Р. ДОЛЗАТМАА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35—«Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.50 — «Будильник». 9.20—«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен». 10.20—«Кадыкшыл» Эртем-тайылбырлыг порграмма. 11.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.35—«Колээден дамчыдылга». 12.35—Спорт программазы: Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 50 км. Норвегиядан дамчыдылга; Тенниске делегей маргылдаазы. «Найырал» деп универсалдыг спорт залындан дамчыдылга. 13.45—«Музыкалыг киоск». 14.15—В. Гусев. — «Иван Рыбаков». Фильм-шии. 15.50—«Шелкунчик». Мультфильм. 16.15—«Кино аян-чоруктар клуву». 17.15—17.30—Чапсар. 17.30—«Холзепчиг уннерниң романстары». Фильм-концерт. 18.45— Футбол дончулалы. 19.15—«Делегей панорамазы». 19.45 — К. Гольдониниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 275 чыл болурунга. «Трактир ээзи». Телешии. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Хлеб дугайында документалдыг фильмнер. 21.45—23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—ЦСКА. 2-ги, 3-кү үелер. Төлгеде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —«Тоол аллап келди». «Василиса Прекрасная». Уран-чечен фильм. 15.50—Ада-чурттуң Улуг дайынының темазынга ырлар. 16.00—Улуг Октябрьның 65 чылынга. Бистиң дончу намдарывыс. 8-ки фильм. — «1924 чыл». 16.55—«Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 2-ги үндүрүлге 17.55—«Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Дончулал. 18.55 — «Строговтар». Хөй серияглыг уран-чечен телефильм. Г. Марковтуң романын ёзугаар. 19.30—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 19.45—«Эрмитаж. XVIII чүс чылдың ийиги чартында Францияның уран чүүлу». 18-ки фильм. 20.15 — Дош орукка мотоцикл чарыжынга ССРЭ чемпионады. Түңнел. Сут полозунга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — ЦСК ВМФ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Хүндүскү поезд» Уран-чечен телефильм.

МАРТ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — С. Михалков. «Үш хаванак». Тываның хөгжүмнүг театрының шиизи. 18.40 — «Хамааты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге». 18.50 — Телемедээлер. 19.05 — «Карелияның тоолу». Телефильм. 19.20 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 19.50 — Документалдыг фильм. 20.10 — «Чогаалчы болгаш үе». 20.40 — Телемедээлер (орус дылга) 20.50 — Чарлалдар, реклама. 20.55 — 22.30 — «Истелге». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чажыт бадылаашкын» 9.30, «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 11.30, 13.30 15.30 17.30 (узаткан) 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дужаал, боолап болбас!» 11.00, 12.50, 14.40, 16.30, 18.20, 20.10 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Узун дүне» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бо уруг турбаан болза» 14.00, «Коргуушкуннуң 6000 километри» 16.00, 18.00 шактарда.

МАРТ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Валентина» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 10.30, «Шуптузу сыр өске» 13.00, 14.50 «Медовый месяц» аалчылар бажыңының чажыды» 16.50, 18.45, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Боолаар эрге» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Бот-бодунга ынчаар ынак чораанвар» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Олар актёр болуп чорааннар» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас, барып чүк углуг хаттың күжү секундада 2—7 метр. Агаарның температуразы хүндүс 6—11, чамдык районнарга — 14—19, Кызылга—6—9 градус соок болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫҢАР!

1982 чылдың Март 8-ке уткуштур үндүрген акша-бараан лотереязының билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа черлериндеп, киоскилерден садып ап болур.

Байырлал лотереязының ойнаашкыны 1982 чылдың март 10—11-де Ленинград хоорайга болур.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьятты 2-23-35 партийжа амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаида 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 80

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00085